EL-KÂMİL FİT -TÂRÎH TERCÜMESİ

İslâm âleminde tarihçilik Siyer ve Megâzi ile başlamıştır. Kur'ân ayetlerinin tefsiri ve hadislerin açıklanması ve sıhhatini tesbit etmek için Hz. Muhammet! devrinin hâdiselerinin bilinmesine ihtiyaç hasıl oldu. Böylece Hz. Muhammed'in hayatı (Siyer) ve savaşları (Megâzi) hakkında kitaplar telif edilmeğe başlandı. Bunu yine dinî meselelerin halline yardım için Hulefâ-i râşidîn devri tarihinin yazılması takip etti.

Emevîler zamanında başlayan tarihçilik, Abbasîler devrinde büyük gelişmeler göstererek düiiya tarih edebiyatı arasındaki önemli yerini aldı. İlk önce yalnız Hz. Muhammed ve Hulefâ-i râşidîn devri ele alınırken, yine Kur'ân-ı Kerîm'in tefsiri üzerindeki çalışmalar, Arap dili ve edebiyatım öğrenme ihtiyacını doğurdu. Cahiliye devri şiirini anlamak için cahi-liye devri tarihini bilmek icap ediyordu. Bu ihtiyaç İslâm öncesi Arap tarihînin araştırılması ve yazılması neticesini doğurmuştur.

Cahiliye devrinde Araplar'in dış dünya ile fazla temasları yoktu. Do-layısıyle Arabistan dışındaki devlet ve milletler hakkında bilgi sahibi değillerdi. Fetihler ile birlikte müslümanlar dış dünyaya açıldılar ve çeşitli milletler ve kültürlerle karşılaştılar. Bu sayede kendi tarihleri yanında diğer milletlerin tarihini de araştırmağa başladılar. Böylece Abbasîler'in ilk devirlerinden itibaren umumî İslâm tarihleri yazılmağa başlandı. ,Bu tip tarihler kâinatın yaradılışı ile başlar, peygamberler tarihi ile devam eder, Cahiliye devri Arap tarihi ile diğer milletlerin tarihleri anlatılır ve Hz. Muhammed'den itibaren müellifin kendi devrine kadar devam eden İslâm tarihi ile son bulurdu. İslâm tarihçiliğinde bu tip eserlerin sayısı yüzleri aşmaktadır. Tercümesi takdim edilen İbıiü'l-Esîr'in el-Kâmü fi't-târîh adlı meşhur eseri de umumî İslâm tarihi tarzında yazılmış olan tarihlerin en önemlilerinden birisidir.

İslâm kültür tarihinde mümtaz bir yeri olan Îbnü'1-Esîr kardeşler o tarihlerde "Cezîret İbn Ömer" adıyla bilinen bugünkü Cizre kasabasında doğmuşlardır. Babaları Ebu'l-Kerem Muhammed, çocuklarını iyi yetiştirmek için Ceziret İbn Ömer'i terkederek Musul'a yerleşmiş ve Musul hükümdarı Kutbeddin Mevdûd b. Zengî'nin hizmetine girmiştir. Bir süre Medine divanının başında bulunan Ebu'l-Kerem Muhammedi daha sonra ticaretle uğraşmağa başlamıştır.

Kardeşlerin en büyüğü olan Mecdedclîn, Hadis ilminde devrinin önemli şahsiyetleri arasında yer almakta idi. Hadis sahasında Câmi'u' 1-usûl fi ehâdîsî'r-Resûl ve en-Nihaye fî garibi'l-hadîs adlı iki kitabı bulunmaktadır. Kardeşlerin küçüğü. Ziyâeddin ise daha çok edebiyatla meşgul oluyordu. el-Mesel es-sâir fî edebi'l-kâtib ve'ş-şâir adlı kitabı vardır. Kardeşlerin ortancası ise elimizdeki kitabın yazarı İzzeddin'dir.

İbn el-Esîr Ebu'I-Hasan İzzeddin Aİi b. Ebi'l-Kerem Muhammed eş-Şeybanî el-Cezerî 4 Cemaziyelevvel 555 (13 Mayıs 1160) .tarihinde dünyaya gelmiştir. Babası.ve kardeşleri ile birlikte Musul'a giderek burada Ebu'1-Fazl Abdullah b, Ahmed .el-Hatîb et-Tûsî'den ders görmüştür. Daha sonra Bağdad, Şam,. Haleb ve Kudüs'te çeşitli âlimlerin derslerine devam etti. Resmî vazife ile kısa süre için gittiği yerlerde tanınmış bir âlim bulduğu takdirde onun derslerine devam etmeyi ihmal etmiyordu. Ömrünün son yıllarında Musul'da kalarak, eserlerini kaleme aldı. İbnü'1-Esîr 63D (1232) tarihinde Musul'da vefat etti ve orada defnedildi.

İbnü'1-Esîr İslâm tarihçileri içinde en çok eser yazanlar arasında yer almaktadır. Hemen bütün çalışmalarım İslâm ve Türk tarihine tahsis etmiştir.

Eserlerinin birincisi es-Sem'ânî'nin meşhur Kitâfau'I-eıısâb'mm muhtasarı olan Kjtabu'1-bâb fî terkîbi'I-ensâb adlı kitabıdır. İkincisi sahabenin hal tercümelerini ihtiva eden Usdu'1-gâbe fî

ma'rifeti's-sahâbe'dir. Musul Atabegleri'nin tarihi olan Târîhu'd-devleti'I-Atabekîye İbnü'l- Esîr'in üçüncü eseridir. İbnü'l-Esîr'in en önemli ve büyük eseri el-Kâmil fi't tâ-rîb. adlı umumî İslâm tarihidir.

tbnü'l-Esîr'i ebedîleştiren el-Kâmil fi't-târîh hilkatten 628 (1230) yi-hmıi sonuna kadar cereyan eden olayları anlatır. El-Kâmil'in esas kaynağı Taberî'nin Târîhu'r-rusul ve'I-mülûk adlı meşhur tarihidir. İbnü'1-Esîr Ta-berfnin bu geniş hacimli eserini örnek almış ve aynı tarzda kendi tarihini yazmıştır. Hilkatten 302 (914-915) yılma kadar olan kısmını Taberî'den almıştır. Ancak Taberî bir olayı anlatırken o olay hakkında toplayabildiği bütün rivayetleri olduğu gibi eserine almıştır. Îbnü'1-Esîr bu rivayetleri diğer kaynaklarla da karşılaştırarak tek bir rivayet halinde vermektedir. Diğer taraftan Taberî'nin bilgi vermediği olayları İbnü'l-Esîr'in verdiği bilgiler sayesinde öğreniyoruz. Meselâ Taberî Kuzey Afrika ve Endülüs olayları hakkında tek kelime bile yazmamıştır. Taberî'nin bu eksiğini İbnü'1-Esîr sağlam bilgilerle telâfi etmektedir.

İbnü'1-Esîr, Taberî'den sonraki devirleri çeşitli kaynaklara, sözlü ri~ XIV
vayetlere ve kendisinin müşahedelerine göre yazmıştır. Eserinin asıl Önemli kısmı da bu ikinci kısmıdır.

İbnü'1-Esîr yalnız İslâm-Arap tarihinin değil Türk tarihinin de vaz geçilmez kaynağıdır. Eserinin son üç cildinin hemen tamamı Türk tarihine tahsis edilmiştir. Gazneliler, Selçuklular, Haçlı Seferleri ve özellikle Musul Atabegleri hakkında verdiği geniş malûmat kaynak malzemesi olarak çok değerlidir.

İbnü'1-Esîr İslâm tarihçiliğinde önemli bir merhaledir. Kendisinden sonraki tarihçiler üzerindeki tesiri büyüktür ve hepsinin ilk müracaat ettikleri kaynakların başında el-Kâmil gelmektedir. Bu tarihçilerin sonuncusu olan Cevdet Paşa'nm Kısas-ı Enbiyâ'sında da el-Kâmil'in tesirini görmek mümkündür. Diğer taraftan İslâm tarihi üzerinde araştırma yapan tarihçilerin ilk müracaat ettikleri kaynakların başında el-Kâmil gelmektedir.

El-Kâmil fi't-târîlı'in meşhur müsteşriklerden C. J. Torcıberg tarafından 1851-1876 yılları arasında ilk tenkitli neşri yapılmıştır. Bunu 1883 yılından itibaren Mısır'da yapılan baskıları takip etmiştir. Tornberg neşrine bazı küçük ilâveler yapılarak 1965 yılında Beyrut'ta yeniden basılmıştır. El-Kâmil'in bazı bölümleri çeşitli Avrupa dillerine tercüme edilmiştir.

İbnü'l-Esîr'in bu büyük eserinin Türkçe'ye tercümesinin çok faydalı ve o nisbette de külfetli bir iş olduğu muhakkaktır. Bu sebepledir ki, şimdiye kadar buna teşebbüs eden olmamıştır. Ülkemizde İslâm tarihine karşı uyanan alâka yavaş yavaş İslâm tarihi kaynaklarının dilimize kazandırılmasına yardımcı olacaktır. Bu sahada ilk büyük teşebbüs BAHAR YAYINEVİ tarafından başlatılmıştır. Temennimiz bu tip teşebbüslerin birbirini takip etmesidir. El-Kâmil'in tercümesinin tarihçiliğimize katkıda bulunacağı açıktır. Başta Bahar Yayınevi'nin sahibi Osman BAŞPEHLİVAN olmak üzere, bu büyük ve zor işi gerçekleştiren mütercimleri, redaksiyonunu yapan Prof. Dr. Mertol TULUM'u ve kitabın neşre hazırlanmasında emeği geçen TÜRKİYAT Matbaacılık mensuplarım tebrik etmek vazifemizdir.

Prof. Dr. Hakkı Dursun YILDIZ [1]

Bismillahirrahmanirrahim

Kadîm olup varlığının başlangıcı bulunmayan, Dâim olup bakasınıır sonu ve Kerîm, olup cömertliğinin nihayeti olmayan, gerçek Mâlik olduğu için zatının hakikati akıllar ile kavranamayan,

Kadir olup âlemdeki her şey kudretinin eseri olan, Mukaddes olduğu için sonradan olanlar kendisine benzemeyen, kendisinden başkalarının kurtulamadığı değişmelerden münezzeh olan, bütün yaratıkları alçaltan ve yükselten, rızıklarmı bollaş-tıran ve daraltan, durumlarını sağlamlaştıran ve bozan, öldüren ve dirilten, var eden ve yok eden, hidayete erdiren ve saptıran, yücelten ve zelil eden Allah (C.c.)'a kamdolsun.

O, mülkü dilediğine verir, dilediğinden de mülkü çeker geri alır. Dilediğini yüceltir, dilediğini de alçaltır. Her türlü hayır elinde olup zarar ve menfeatı takdir etmek suretiyle her şeye gücü yeter. Geçmiş çağlardaki milletleri ve bozulan ümmetleri helak eden O'dur. Ne var ki, onların kendilerini korumak için yapmış oldukları sığmaklar onları helak olmaktan kurtaramamıştır. Acaba şimdi : «Onlardan hiç birini görüyor veyahut onların gizli bir sesini olsun işitiyor musun?» (Meryem, 98). Netice olarak : «Yaratmak da emretmek de. O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi olan Allah' in şanı ne kadar yücedir!» (A'râf, 54).

Lütfettiği nimetlerden ve insanlara bol miktarda bahşettiği rızıklar-dan dolayı tekrar Allah (C.c.)'a hamdeder, Arap ve Acem'in efendisi olup bütün ümmetlere peygamber olarak gönderilen Allah'ın elçisi Hz. Muham-med (S.a.)'e, hidayetin bayrakları, karanlıkların parlayan kandilleri olan O'ıun. âline ve eshâbma salât ve selâm ederim.

Eskiden beri içimde tarih kitaplarını okuyup içindekilerin! öğrenmek sevgisi, gizli ve açık tarihî hâdiselere muttali olma arzusu, bu kitapların sayfalan arasına terk edilmiş olan bilgi, kültür ve tecrübelerden faydalanma temayülü vardı. Ne yazık ki, bu kitaplar üzerinde biraz durunca onların bu maksadı gerçekleştiremeyeceklerini, hattâ bu kitaplar yüzünden bilgi cevherinin araza dönüşeceğine kanaat getirdim, öyle ki, bir kısım tarihçiler bütün rivayetleri araştırıp toplamak suretiyle hacimli eserler meydana getirirken, diğer bir kısım tarihçiler de alınması lüzumlu olan pek çok bilgileri terk edip muhtasar kitaplar kaleme almışlardır. Bununla beraber bütün tarihçiler büyük hadiseleri ve meşhur olayları eserlerine almamışlar; bir çokları da: «Falan ihanete uğratıldı, falana ikram edildi, fiyatlarda bir rıtülık artış yaptığı için, sâhibü'1-ayar görevinde bulunan falan zimmî azledildi.» şeklinde bir takım alınmaması ve yazılmaması gereken küçük ve basit hadiselere yer vererek sayfalar karalamışlardır.

Ayrıca her tarihçi kendi zamanına kadar olan tarihî hadiseleri kaleme almış, kendilerinden sonra gelenler ise bunlara zeyiller yazarak bu tarihten sonra meydana gelen yeni hadiseleri bunlara ilâve etmişlerdir. Diğer taraftan Doğu tarihi ile meşgul olanlar, Batı'ya ait tarihî hadiseleri eserlerine almamışlar; Batı tarihi ile iştigal edenler de Doğu'ya ait tarihî haberleri kitaplarına almayı ihmal etmişlerdir [2] Bu durum karşısında tarihî bilgilere merakı olan birisi, kendi zamanına kadar olan tarihî hadiseleri bir insicam ve bütünlük içerisinde öğrenmek istediği zaman, muhtevalar ındaki noksanlık ve bıktırıcılık bir yana, çeşitli tarih kitaplarını ve bir çok ciltleri okumak mecburiyetinde kalmaktadır.

Nihayet ben bu işin usulsüzlüğünü görünce, Öğrendiklerimi unutmaktan kurtarmak ve icabında baş vuracağım bir eser elde etmek için Doğu ile Batı ve bu ikisi arasındaki ülkelerde yaşayan ve saltanat süren, gelmiş geçmiş bütün hükümdarların haberlerini ihtiva eden bir tarih kitabı yazmağa başladım ve bu kitabımda, kâinatın yaratılışından itibaren içinde bulunduğum zamana kadar cereyan eden hadise ve vakıaları peşpeşe ve bir sıraya göre almayı kararlaştırdım.

Bu arada şunu ifade edeyim ki, ben bu kitabıma tarih, ile ilgili bütün hadiseleri aldığımı söyleyemem; çünkü Musul'da bulunan {Müellif kendisini kasdediyor) bir kimseye elbette Doğu ve Batı'mn en son sınırında cereyan eden hadiseler ondan uzak kalacaktır. Bununla beraber bu kitabımda hiç bir

tarihçinin kitabında toplanmayan bilgileri topladığımı söyleyebilirim. Bu kitabımın üzerinde biraz düşünen kimse söylemiş olduğum bu sözün doğruluğunu hemen anlar.

Ben önce, ihtilâf hâlinde kendisine baş vurulan, bütün tarihçilerce itimada lâyık görülen İmain Ebû Ca'fer et-Taberî'nin büyük tarih kitabı (Tâ-rîhu't-Taberî) ile işe başladım. Aynı zamanda bu kitapta bulunan bütün bab başlıklarını hiç birini atlamadan kitabıma aldım, Ebû Ca'fer et-Taberî kitabına aldığı hadiselerin pek çoğunda muhtelif rivayetler zikretmiştir. Halbuki onun zikrettiği bu rivayetlerden her biri ya bir önceki rivayetin aynısını veyahut çok cüz'î bir farkını teşkil etmektedir. Ayrıca o böyle yapmakla çok az bir şey ilâve etmekte veya eksiltmektedir. İşte bu yüzden ben, bu rivayetlerin en tamamını alıp kitabımda naklettim ve bu rivayetlere onun kitabında bulunmayan diğer rivayetleri ilâve ettim; ayrıca her şeyi yerlerine koymaya çalıştım. Neticede ilerde göreceğiniz üzere, belli bir hadise hakkında zikredilenlerin hepsi farklı kanallardan rivayet edilmekle birlikte tek bir siyak oluşturmuş oldu.

Taberî Tarihi'ni böylece tetkik ettikten sonra diğer meşhur tarih kitaplarına geçtim ve bunları gözden geçirip okudum. Bu arada Taberî Tari-hi'nde bulunmayan, fakat ondan yapmış olduğum nakillere bu kitaplardan da bilgiler ilave ettim. Ayrıca bu 'kitaplardan aldığım bütün bilgileri uygun olan yerlerine koydum. Diğer taraftan Hz. Peygamber (S.a.)'in eshabı arasında cereyan eden hadiseler ile ilgili hususlarda Ebû Ca'fer et-Taberî' nin naklettiklerine her hangi bir ilâvede bulunmadım. Ancak bir insan adı veya açıklanmasına ihtiyaç duyulan ve yahut da tarihçilerce naklinde ten-" kit bahis konusu olmayan hususlarda ilâveler yaptım. Ayrıca ben, tarihçiler arasından doğruluk, sağlam inanç ve külliyetli bilgi bakımından gerçekten metin bir imam olan Ebû Ca'fer et-Taberî'ye itimat ettim.

Bu arada şunu da ifade edeyim ki, ben, zikri geçen tarihlerden (Müellif bu tarihleri açıkça zikretmeniştir) ve meşhur kitaplardan sadece yapmış oldukları nakillerde doğrulukları ve tedvin ettikleri şeylerde sağlamlıkları bilinenlerden nakillerde bulundum. Bu nakilleri yaparken de karanlık gecelerdeki körün yürüyüşü, çakıl taşlarıyla inci tanelerini bir araya toplayanın davranışı gibi hareket etmedim.

Diğer taraftan tarihçilerin bir tek hadiseyi çeşitli yıllar içerisinde zikrettiklerini ve her ay bu hadise ile ilgili bir takım şeylerden bahsettiklerini, neticede bu hadisenin bütünlüğünü kaybedip parçalandığını, dolayısıyla bu hadiseden hiç bir maksada ulaşılmadığım, hattâ derinlemesine düşünmedikçe hiç bir şey anlaşılmadığını gördüm. İşte bunun için ben, tek hadiseyi bir yerde topladım, ve bu hadise ile ilgili her şeyi hangi ay ve yılda olursa olsun burada zikrettim. Böylece bir tek hadise belli bir sıra ve insicam içerisinde peşpeşe anlatılmış oldu.

Her yılın büyük ve meşhur hadiselerini hususî başlıklar altında, hususî başlıklar altında toplanması mümkün olmayan küçük hadiseleri ise her yılın sonuna eklediğim «Bu Yılın Diğer Olayları» adını taşıyan tek başlık altında topladım. Bu arada ülkelerin belli bir kesiminde ortaya çıkıp hüküm süren, fakat dönemi uzun sürmeyen birinden bahsettiğim zaman, onunla ilgili haberlerin çeşitli yerlere serpiştirilmesi hâlinde onun fazla tanınmaması sebebiyle onunla ilgili bu haberlerin bilinemeyeceğini düşünerek, baştan sona kadar onunla alâkalı bütün hadise ve haberleri ilk defa ortaya çıkışını zikrettiğim bahiste anlattım.

Ayrıca her yılın sonunda meşhur âlimlerden, fazilet sahibi kimselerden ve ileri gelen Ünlülerden o yıl içerisinde vefat etmiş olanları da zikrettim. Diğer taraftan kitabımda, yazılışı birbirine benzeyen, fakat telaffuzda farklı olan isimlerin yanlış okunmalarım Önlemek, ayrıca nokta ve hareke koymak külfetinden kurtulmak için bu isimlerin okunuş şekillerini hareke ve harflerini yazı ile tesbit ederek anlattım.

Bu kitabımla ilgili pek çok malzemeyi toplandıktan sonra., peşpeşe gelen hadiseler ve birbirini takip eden engeller yüzünden, ayrıca tarih konusundaki bilgimin tamamlanıp mükemmelleşmesi bakımından kitabımı uzun süre askıya aldım.

Ancak kendileriyle görüşüp konuşmayı en son isteklerim arasında saydığım, gece sohbetlerinde ve düşüp kalkma hususunda kendilerini en iyi örnek addettiğim bir grup din kardeşimle bilgi ve fazilet sahibi dostlarım yazdıklarımı rivayet etmeleri için benden bunları dinlemek istediler. Ben kitabımı bitirmediğimi ileri sürüp bunu yerine getiremeyeceğimi ifade ederek mazeret beyan ettim; çünkü o sırada ben, kitabın müsveddesine tekrar göz atmamış, düzeltmek istediğim hataları düzeltmemiş ve çıkarılıp atılması gerekenleri de kitaptan çıkarıp atmamıştım. Onlar ise isteklerini sürdürüyorlar, isteklerinde İsrar ediyorlar ve bundan bir türlü vaz geçmiyorlardı. Nihayet eserin tamamlanmasından ve düzeltilmesinden, hattâ lüzumlu olan kısımların bırakılıp, atılması gerekli olan kısımların çıkarılıp atılmasından önce bunu benden dinlemeğe başladılar. Halbuki gerektiği şekilde meşgul olup bu eseri tamamlamak için, yardımcı ve destekleyici birinin bulunmaması, peşpeşe gelen üzüntüler ve birbirini takip eden musibetler yüzünden azmim gevşemiş ve aczim ortaya çıkmıştı. Bu sırada ise ihmal ve fütura tutulmuştum, bir türlü «hedefime doğru savaş gemisi gibi yol alırım» diyemiyordum.

Durum böyle iken, kendisine itaat etmem farz ve vacip emrine uymam gerekli ve lâzım olan, üzerlerine yönelmesiyle faziletlerin saklandığı, kendilerinden yüz çevirmesİyle'cehalet ruhlarının gizlendiği bir şahsiyet olan, güzel ahlâk ve beğenilen hareketleri yok olmuş iken tekrar dirilten, bunlar parçalanıp çürümüş iken tekrar yeni bir şekilde iade eden, adalet ve ihsanını halkına yayan, ikram ve ihsanı tebeasını kuşatan, cihanda adaleti ihya eden, İslâm'ın ve müslümanlarm rüknü olan, Melikü'r-rahîrn lakabıyla tanınan, Allah'ın zafer, destek ve yardımına mazhar olup alini bir zat olan efendimiz Bedrüddin {Lü'lü b. Abdullah)'in [3] -Allah (C.c.) devletini ebedî kılsın!- bir buyruğu geldi.

İşte bu anda üzerimden ihmal kaftanını ve tembellik elbisesini çıkarıp attım. Ayrıca divitimi hazırlayıp kalemimi düzelttim ve kendime: «Çalışmak ve derlenip toparlanmak zamanı gelmiştir; haydi bir an evvel toparlan!» dedim.

Ayrıca boş zamanı kendim için en mühim fırsat saydım ve sür'atle bu eseri tamamlamağa başladım. Zâten Allah (C.c.) bir şeyin olmasını istediği zaman önce onun sebebini hazırlar. Burada hayret edilecek bir şey varsa o da yarış atlarından sonuncusunun bile müsabakayı kazanmak istemesidir. Ben kendimi (tenkit) oklarına hedef yaptım, beni yerip kınayanların sözlerine karşı ise kendimi ortaya attım. Çünkü me'hazlar (temel kaynak eserler) özleşniiş tasnif şekillerine ulaştığı ve hataların düzeltilmesi ve eksiklerin tamamlanması mahiyetindeki ilâve kısımlar te'lif ve tashih yoluyla güzelleştirilip tekrar gözden geçirilerek tertipli bir mecmua haline getirildiği zaman bu tenkitlerin diğer eserlere yöneltilmesi daha uygun olur. Bununla beraber tenkitlerin bu esere de yöneltilmesi uygun düşer, çünkü hen kusurumu ikrar edip itiraf ediyorum ve eserimdeki yanlışların yazım sırasında ortaya çıkmış hatalar olduğunu söylemiyorum. Hattâ bilmediklerimin bildiklerimden daha çok olduğunu da İtiraf ediyorum. Eserime manasına uygun olarak, «el-Kâmil fi't-tarîh» adını verdini.

Bilgi ve dirayet iddiasında bulunan ve kendilerini ilim ve rivayette engin denizler gibi derinleşmiş zanneden nice âlimler gördüm. Bunlar tarihle meşgul olmanın nihaî faydasının, kısaca ve haberler öğrenmek, tarih bilgisinin nihaî maksadının da gece sohbetlerinde ve diğer yerlerde bunları anlatmaktan ibaret olduğunu zannederek tarihle meşgul olmayı hakir görüp hor gözle bakmağa başladılar; ayrıca tarih ilminden yüz çevirip onu boş bir şey saydılar.

İşte onların bu durumu, bakışını İşin özüne değil de sadece dış görünüşe çeviren ve cevheri boncuk olan kimsenin hâline benzer.

Allah'ın, kendisine selim bir tabiat verip doğru yolu gösterdiği kimse, tarihle meşgul olmanın pek çok faydaları olduğunu, hatta dünyevî ve ulırevî bir çok menfaatlarınm bulunduğunu gayet kolaylıkla ahlar. Biz burada tarihin faydaları hakkında aklımıza gelen bazı şeyleri söyleyeceğiz, geri kalan kısımlarını ise eserimizi görüp okuyacak olanın karihasına bırakıyoruz.

Tarihle meşgul olmanın sağladığı bazı dünyevî faydalar şunlardır :

1- Apaçık bir gerçektir ki, insan ölümsüzlüğü sever ve yaşayanlar halkasında bulunmayı tercih eder. İnsanın dünkü gördüğü veya işittikle-riyle geçmiş milletlerin haber ve hadiselerini ihtiva eden kitapları okuması arasındaki farkı keşke bir bilmiş olsaydım! Tarih kitaplarını okuyan bir kimse geçmiş çağların insanlarıyla aynı asırda bulunmuş gibi olur; bu kitaplardaki hadise ve haberleri öğrenen kişi de bu insanlarla karşılaşmış gibi olur ve kendisini onların arasında bulur.

2- Hükümdarlar, ellerinde emretme ve menetme yetkisi bulunan idareciler, tarih kitaplarının muhtevalarına vakıf oldukları zaman, zalimlerin ve gaddarların gidişat ve hareketlerini, bu hareketlerin tarih kitaplarına geçirilerek halkın bunları birbirlerine aktardıklarını, sonrakilerin öncekilerden rivayet yoluyla bunları birbirlerine naklettiklerini onların bu hareketlerinin gerilerinde kötü bir isim ve halkın dillerinde kötü bir anı bıraktıklarını, ülke ve memleketleri nasıl harabeye çevirdiklerini, Allah' m kullarını helak edip mahvettiklerini, halkın mallarını telef edip onların durumlarını bozduklarını öğrenirler ve böylece onların bu davranışlarını çirkin görerek bu şekilde hareket etmekten vaz geçerler ve bu hareketlerden uzak kalırlar.

Diğer taraftan yine onlar, âdil idarecilerin güzel hareketlerini, kendilerinden sonra gerilerinde güzel anılar bıraktıklarını, ülke ve memleketlerinin mamurluklarını, mallarının çoğaldığını öğrenirler ve böylece onların bu hareketlerini beğenirler, böyle yapmaya Özenirler ve bu uğurda gayret gösterirler; ayrıca buna ters düşen davranışları da bırakırlar.

Bundan başka onlar tarih okumakla, düşmanların verecekleri zararları bertaraf edecek isabetli görüşleri de öğrenirler ve bu sayede kendilerini tehlikelerden kurtarırlar, kıymetli şehirleri ve büyük memleketleri de korumuş olurlar. Eğer tarih okumanın bunlardan başka fayları olmasaydı, bunlar bile iftihar etmeye yeter ve artardı.

3- İnsan tarih okumakla tecrübeler kazanır, bir takım hadiseleri öğrenir ve bunların neticelerini kolayca kestirebilir; çünkü dünyada vukua gelmiş hiç bir hadise yoktur ki, onun aynı veya bir benzeri meydana gelmemiş bulunsun. İşte kişinin bunlar vasıtasıyla aklı gelişir ve lider olmağa ehliyet kazanır. Manzum olarak birinin söylediği şu söz ne kadar güzeldir; «Gördüm ki insanda iki türlü akıl vardır : Doğuştan olan ve sonradan kazanılan akıl.

Doğuştan olan akıl insanda yoksa, Sonradan kazanılan bir aklın faydası olmaz.

Perdelenen gözler bir şey görmeyince, Güneş aydınlığının ona faydası olmaz.»

Bu manzumeyi söyleyen kimse, «doğuştan olan akıl» ile Allah'ın insan için yaratmış olduğu tabiî aklı, «sonradan kazanılan akıl» ile de tabiî aklın tecrübe kazanmış şeklini kasdetmiştir. Ayrıca bu kimse sonradan kazanılan aklın değerini büyüterek onu ikinci derecede akıl saymıştır. Yoksa sonradan kazanılan akıl, tabiî aklın tecrübe ile artış kazanmış şeklinden başka bir şey değildir.

4- İnsan sahip olduğu tarih kültürüyle çeşitli meclis ve ihtifallerde bir şeyler anlatmak, nadir ve güzel şeyler nakletmekle bir güzellik kazanır; hattâ bütün yüzler kendisine çevrilir, kulaklar dikkatle kendisini dinler ve kalpler onun anlattıklarını hoşlanarak inceden inceye düşünmeye başlar.

Tarih ile meşgul olmanın sağladığı uhrevî faydalardan bazıları ise şunlardır :

1- Akıllı ve zeki kimse tarih kitaplarını okuyup üzerinde düşününce, ayrıca dünyanın durmadan kendi ehliyle değiştiğini ve musibetlerinin kendisinde mukim olan kişilerin başına döküldüğünü, dünyanın hem onların canlarını ve hem de mallarım ellerinden çekip aldığını, küçüklerini ve büyüklerini yok ettiğini, şerefli ve şerefsiz hiçbir kimseyi hayatta bırakmadığını, zorluk ve sıkıntılarından zengin ve fakirin kurtulmadığını görünce, dünyadan el çeker, ondan yüz çevirir, ahiret için hazırlığa yönelir, bu sayılanların hiç birinin bulunmadığı ve sâkinlerinin bu noksanlardan uzak ve arınmış olduğu bir yurda (cennete) rağbet eder. Belki birisi çıkıp: «Biz tarih okuyan ve tarihî hadiselere bakan hiç bir kimsenin dünyadan el çekip âhirete yöneldiğini ve ahiretin yüksek derecelerine rağbet ettiğini görmüyoruz.» diyebilir. Ah keşke bilseydim! Bu sözü söyleyen kişi, vaaz ve öğütlerin efendisi, sözlerin en fasihi olan Kur'an-ı Kerim'i okuyan, bununla birlikte az da olsa dünya metamdan bir şeyler peşinde olan nice kimseler görmüştür; çünkü kalpler dünya sevgisiyle doludurlar.

2- Tarih okuyan kişi, bu sayede ahlâkın güzelliklerinden olan sabır ve dayanıklılığı (teselli bulmayı) huy hâline getirir; çünkü akıllı kişi üstün bir peygamberin ve büyük bir hükümdarın, hattâ hiç bir beşerin dünyanın musibetlerinden kurtulmadığım görünce onların basma gelen felâket ve musibetlerin kendi başına geleceğini de bilir. Bir şiirde Meâien şöyle denilir: «Ben Gâziyye'denim; eğer o azgınlık edip taşkınlık yaparsa ben de taşkınlık yaparım. Eğer o doğru yolda olursa ben de doğru yolda olurum.»

Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen kıssalar bu hikmete dayanmaktadır. Bir âyette: «Şüphesiz bunda aklı olan, yahut kalp huzuru içinde kulak veren kimseler için elbette bir öğüt vardır.» (Kâf, 37) buyurulur.

Eğer bu sözü söyleyen kişi, Kur'an'da zikredilen kıssalardan Allah'ın bunlarla hikâye ve gece sohbetlerinde anlatılan şeyleri murad ettiğini sanıyorsa, o: «Bu âyetler O'nun başkasına yazdırıp da kendisine sabah-ak-şam okunmakta olan evvelkilere âit masallardır.» (Furkân, 5) diyen sapıkların sözlerine sarılmış olur.

Allah (C.c.)'tan bize anlayışlı bir kalp, doğruyu söyleyen bir dil vermesini, söz ve hareketlerimizde doğruya muvaffak kılmasını isteriz. O, bize kâfidir, ne güzel Vekil'dir.[4]

İSLÂM'DA TARİH KULLANILMAĞA BAŞLANMASI [5]

Rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (S.a.) Medine'ye hicret ettiği gaman yazılarda tarih kullanılmasını emretmiştir. Fakat doğru ve meşhur olan görüşe göre tarih kullanılmasını emreden Hz. Ömer (R.a.)'dir.

Şa'bî'nin anlattığına göre bu şöyle olmuştur :

Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R.a.) Hz. Ömer'e bir mektup göndererek: «Sizden bize mektuplar gelmekte, fakat üzerlerinde tarih bulunmamaktadır.» demiştir. İşte bunun üzerine Hz. Ömer istişare maksadıyla sahabeleri bir araya toplamıştır. Onlardan birisi tarih başlangıcı olarak Hz. Peygamber (S.a.)! in peygamber oluşunun, bir diğeri de Rasûlüllah (S.a.)'m hicretinin esas alınmasını ileri sürmüştür. Bunun üzerine Hz. Ömer (R.a.): «Rasûlüllah'm hicreti hak İle bâtılın arasanı ayırmıştır. Bunun için O'nun hicretini tarih başlangıcı olarak kabul ediyoruz.» buyurmuşlardır.

Meymûn b. Mihrân'm anlattığına göre, Hz. Ömer'in eline üzerinde Şaban ayı yazılı olan bir mahkeme hücceti verilmiş, bunun üzerine o: «Bu hangi Şaban ayıdır? Gelecek Şaban ayı mı, yoksa içerisinde

bulunduğumuz Şaban ayı mı?» diye sorduktan sonra yanında bulunan sahabelere dönerek: «Çevrenizdeki insanlara anlayabilecekleri bir tarih başlangıcı tayin edin.» buyurmuşlardır. Hz. Ömer'in bu sözü üzerine sahabelerden bi-risi, tarih konulmasına Zülkarneyn'in döneminden başlatan (Bizanslılar)'m kullandığı bu tarihten başlatılmasını teklif etmiş, fakat Hz. Ömer; «Bu bizim için uzun sayılır.» diyerek reddetmiştir. Aynı sahabe bu defa, İranlıların tarihinin kullanılmasını teklif etmiş, ancak İran şahlarından her birinin tahta çıkarken kendi tahta çıkışını tarih başlangıcı saydığı ve kendinden öncekilerin başlattığı tarihi kaldırdığı ileri sürülerek, onun bu teklifi yine kabul edilmemiştir. Neticede istişareye katılanlar Hz. Peygamber (S.a.)'in Medine'de ne kadar kaldığını hesapladılar ve on sene kaldığını tesbit ettiler. Bunun üzerine Rasûlüllah (S.a.)'m hicretini tarih başlangıcı olarak kabul ettiler.

Muhammed b. Şîrîn anlatıyor :

Adamın birisi Hz. Ömer'in huzurunda ayağa kalkarak: «Bir tarih başlangıcı tayin edin.» demesi üzerine Hz. Ömer ona: «Hangi tarihi kabul edelim?» diye sormuş, o da: «Acemlerin yaptığı gibi falan yılın falan ayı şeklinde olabilir.» demiş, Hz. Ömer: «Çok güzel, bu şekilde bir tarih başlatınız.» buyurmuşlar ve ittifakla hicreti tarih başlangıcı olarak kabul etmişlerdir. Sonra onlar, hicret yılının hangi aydan baştılacağı hususunda değişik görüşler ortaya atmışlardır. Önce Ramazan ayından başlatılmasını ileri sürmüşler, fakat sonra hacıların dönüş ayı, aynı zamanda haram ayı olan Muharrem'den başlatılmasını kabul etmişler ve ittifakla bu ayın hicretin birinci ayı olmasını kararlaştırmışlardır.

Sa'îd b. el-Müseyyeb'in anlattığına göre, Hz. Ömer (R.a.) sahabeleri bir araya toplayarak onlara: «Yazılarımız için tarihi hangi günden başlatalım?» diye sormuş, bunun üzerine Hz. Ali (R.a.}: «Rasûlüllah (S.a.)'m hicretinden ve müşriklerin diyarını terkettiği günden başlatalım.» buyurmuştur. Hz. Ömer, onun bu teklifini kabul ederek hicreti tarih başlangıcı olarak kabul etmiştir.

Arar b. Dinar'ın anlattığına göre, Yemen'de bulunduğu sırada yazılarına ilk defa tarih koyan kişi Ya'lâ b. Ümeyye'dir.

İslâmiyetten önceki dönemlerde, Hz. İbrahim (A.s.)'in oğulları İbrahim (A.s.) ile oğlu İsmail (A.s.)'hı Ka'be'yi bina etmesine kadar Hz. İbrahim'in ateşe atıldığı zamanı tarih başlangıcı kabul etmişlerdir. Sonra Hz. İsmail' in oğulları, birbirlerinden ayrılıncaya kadarki dönemde Ka'be'nin inşa edilip kurulmasını tarih başlangıcı olarak kararlaştırmışlardır. Böylece Tilıâ-me'den çıkan her kavim, çıktıkları tarihi kendileri için tarih başlangıcı saymışlar; hatta Hz. İsmail'in oğullarından olup da Tihâme'de kalan ve Zeyd-oğulları'ndan olan Sa'd, Nehd ve Cülıeyne Tihânıe'den çıkışlarını Ka'b b. Lü'ey'in ölümüne kadar kendileri için tarih başlangıcı kabul etmişlerdir.

Bundan sonra onlar Fîl vak'asma kadar Ka'b b. Lü'ey'in ölümünü tarih başlangıcı olarak kullanmışlardır. Daha sonra Hz. Ömer (R.a.)'in hicreti tarih başlangıcı olarak kararlaştırmasına kadar Fîl vak'ası tarih başlangıcı olarak devam etmiştir. Hz. Ömer'in hicreti tarih başlangıcı kabul etmesi ise hicrî on yedi veya on sekiz yılında olmuştur.

Diğer taraftan her Arap kabilesi, üzerinde ittifak ettikleri bir tarih başlangıcı bulunmadığı için meşhur hadiseleri kendilerine tarih başlangıcı seçmişlerdir.

Meselâ onlardan bir şair :

«Dikkat et, ben ölümsüzlüğü arzu ediyorum; aklım ise doğum zamanım olan Hucr'un dönemini kavramaktadır.»

mealinde söylediği bir beyitle doğum tarihinin İmru'ü'l-Kays'm babası Hucr'un dönemine rastladığını dile getirmiştir.

Nâbiğa el-Ca'dî:
«Kim beni sorarsa, bilsin ki ben Hunân günlerinde (yâni Münzir b. Mâüssemâ'nm dönemindeki salgın deve hastalığı zamanında) yaşamış gençlerdenim.»
mealinde söylediği bir beyitle kendi tarihini aralarında hüküm süren salgın hastalık hadisesinin zamanı ile anlatmıştır.
Bir başka şâir de :
«O, İbn Hemmâm'm Has'anı kabilesi üzerine yaptığı baskın sırasında bir bürümcük ve kundak içerisinde bulunuyordu.» mealindeki beytiyle bahsettiği kişinin tarihini bu hadise ile vermiştir.
Hulâsa her Arap kabilesi kendince meşhur olan bir hadiseyi tarih başlangıcı kabul etmiştir. Eğer onların, üzerinde ittifak ettikleri bir tarih başlangıcı bulunsaydı, tarih konusunda ihtilaflı hareket etmemiş olacaklardı. Doğrusunu ise en iyi Allah "bilir. [6]

ZAMAN KAVRAMI

Zaman, gece ve gündüzün saatlerinden ibarettir. Bazen kısa ve uzun süren müddete de zaman denilir. Araplar: «Sana meyvelerin toplandığı zaman geldim.» derler. Bununla meyvelerin derildiği vakti kasdederler. Yine onlar zaman kelimesini çoğul kalıbına sokarak (ezmân şeklinde): «Sana Emir Haccâc'm emirlik zamanlarında geldim.».derler. Bununla da onun emirlik vakitlerinden her bir vakti, zamanlardan bir zaman telakki ederler. [7]

Başlangıcından Sonuna Kadar Bütün Zaman (Dünyanın Ömrü)

Bu hususta alimler farklı görüşler beyan etmişlerdir. Sa'îd b. Cübeyr in Ibn Abbâs (R.a.)'tan rivayetine göre o, bütün zamanın (dünyanın ömrünün) yedi bin yıl olduğunu söylemiştir.
Vehb b. Münebbin ise, dünyanın ömrünün altı bin yıl olduğunu ileri sürmüştür.
Ebû Ca'fer et-Taberî diyor ki : Bunların arasından doğru olan ve sıhhatine delâlet eden İbn Ömer (R.a.)'in Hz. Peygamber'den rivayet ettiği şu hadistir : Rasûlüllah (S.a.) şöyle buyurur : «Sizden önceki milletlerin ömürlerine nisbetle sizin ömrünüzün müddeti, ikindi namazı ile güneşin batması arasındaki zaman kadardır.»
Enes (R.a.) ile Ebû Sa'îd (R.a.) bu manada bir hadis rivayet etmişler, fakat Rasûlüllah'm «ikindi namazı» yerine «ikindiden sonra» şeklinde bir ifade kullandığını söylemişlerdir.
Ebû Hüreyre (R.a.)'nhı rivayet ettiği bir hadiste Rasûlüllah (S.a.): «Şe-hâdet ve orta parmaklarını yanyaıia getirip İşaret ederek, ben kıyamete şu kadar bir zaman kala peygamber olarak gönderildim.» buyurdular.
Câbir b. Semura, Enes, Sehl b. Sa'd, Büreyde, Müstevrid b. Şeddâd ve Ensardan bir grup büyük zat bu manada Hz. Peygamber (S.a.)'den hadis rivayet etmişlerdir. İşte bunlar sahih olarak kabul edilen haberler (hadisler) di r.
Ebû Ca'fer'in ifadesine göre, Yahudiler ellerinde bulunan Tevrat'a dayanarak Hz. Âdem (A.s.)'in yaratılmasından Hz. Peygamber (S.a.Vin hicretine kadar geçen sürenin dört bin altı yüz kırk iki sene olduğunu ileri sürmüşlerdir.
Hıristiyan olan Yunanlılar ise Hz. Âdem'in yaratılmasından hicrete kadar geçen sürenin beş bin dokuz yüz doksan iki yıl bir ay olduğunu söylerler.

Yine Hıristiyanlara göre, Yahudiler Tevrat'ta vasıfları ve ne vakit peygamber olacağı yazılı olan Hz. îsa (A.s.)'mn peygamberliğini inkâr etmek için kendi tarihleri ile Hıristiyanların tarihi arasındaki yılları eksilttiler ve Hz. îsa'nm peygamber olarak gönderileceğine dair Tevrat'ta belirlenen vaktin henüz gelmediğini ileri sürerek, kendilerinin onun peygamber olarak gönderileceği vakit beklediklerini söylediler.
Ebû Ca'fer et-Taberî diyor ki : Bana göre onların zuhurunu bekledikleri ve Tevrat'ta evsafı bildirilen şahıs îsa (A.s.) değil, Deccal'dir.
Mecûsîler (ateşperestler) İse, Keyûmers (Geyûmers) 'in hükümdarlığından hicrete kadar geçen sürenin üç bin yüz otuz dokuz yıl olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bununla birlikte Mecûsîler, Keyûmers'ten öte bir şey zikretmezler ve onun Adem (A.s.) olduğunu iddia ederler.
Ebû Ca'fer et-Taberî'nin ifadesine göre, Keyûmers hakkında, geçmişe ait haberler konusunda bilgi sahibi olan kimseler farklı görüşler ortaya atmışlardır. Bunlardan bir kısmı Mecûsîlerin yukarıda geçen görüşünü kabul etmiştir, diğer bir kısmı da, Keyûmers'in yedi iklime sahip olduktan sonra Âdem adını aldığını, aslında onun Âdem değil, Hâm b. Yâfes b. Nûh (doğrusu Hâm değil, Gâmir'dır) olduğunu, Hz. Nûh (A.s.)'a iyilik edip itaatte bulunduğu için Nûh (A.s.)'un kendisine ve zürriyetine ülkelere sahip .olması, mülkünün kesiksiz bir surette devam etmesi ve uzun ömürlü olması yolunda duada bulunduğunu ve Nûh (A.s.)'un duasının kabul edildiğini, dolayısıyla Keyûmers'in ve neslinin Farslara hükümdar olduğunu, bu saltanat ve mülklerinin Müslümanların Medâin'e girip mülk ve saltanatlarını ellerinden alıncaya kadar devam ettiğini söylemişlerdir. Bunlardan başka Keyûmers hakkında daha farklı görüşler ileri sürenler de vardır.
Bu açıklamalardan sonra Ebû Ca'fer et-Taberî, bir takım başlıklar altında zaman ve vakitlerin hadis (sonradan) olduğu, Allah (C.c.)'m zamanı yaratmazdan önce bir şey yaratıp yaratmadığı, âlemin fani olup sadece Allah'ın baki olduğu ve her şeyi yaratanın O olduğu konularını zikretmiş ve bu hususlarda bahsi burada uzun kaçan bir çok deliller serdetmiştir. Halbuki bunların yeri, Özellikle muhtasar olanları göz önüne alınacak olursa tarih kitapları değildir. Bunların bahsedileceği yerler usul ilimlerine (kelâm ve akaide) ait olan kitaplardır. Kelâm alimleri (mütekellimîn), bu konuları kitaplarında oldukça güzel anlatmışlardır. İşte bundan dolayı bu konuları kitabımıza almamayı daha uygun gördük. [8]

Yaratmanın Başlangıcı ve İlk Yaratılan

Ubâde b. Sâmit'in rivayet ettiği sahih bir haber (hadîs)de Hz. Peygamber (S.a.) şöyle buyurmuştur : «Allah (C.c.)'ın ilk yarattığı şey kalemdir. Allah, kaleme «Yaz» dedi, o da olup bitecek her şeyi yazdı.» İbn Abbâs (R.a.)'tan da bu manada bir hadis rivayet edilmiştir.
Muhammed b. İshâk ise bu hususta şunları söylüyor : «Allah'ın ilk yarattığı şey, aydınlıkla karanlıktır. Allah, karanlığı simsiyah bir gece, aydınlığı ise parlak ve bembeyaz bir gündüz yaptı. «Fakat hadîse dayanan birinci görüş daha doğrudur. İbn İshâk ise bu sözünü bir senede dayanmadan söylemiştir.
Ebû Ca'fer et-Taberî, Süfyân'm Ebû Hâşim vasıtasıyla İbn Abbâs (R.a.)'tan : «Allah hiç bir şeyi yaratmadan önce Arşının üzerindeydi. Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir. Kalem, kıyamete kadar olup bitenleri yazmıştır.» tarzındaki rivayetine kendi kendine itiraz ediyor ve şöyle cevap veriyor : «Eğer bu hadis sahih ise, Şu'be bu hadîsi Ebû Hâşim'den : «Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir.» tarzında rivayet etmiş ve : «Allah Arş' mm üzerinde idi.» cümlesini söylememiştir. [9]

Kalemden Sonra Yaratılan Şeyler

Allah (C.c), kalemden ve kaleme kıyamete kadar meydana gelecek olan hadisleri ve vukuatı yazmayı emrettikten sonra, ince bir bulut yarattı. Ebû Rezîn el-Ukaylî'nin : «Yaratıkları yaratmazdan önce Rabbimiz nerede idi?» sualine cevap veren Hz. Peygamber'in : «Altında ve üstünde hava bulunan bir bulutta idi. Sonra O, suyun üzerinde Arş'ını yarattı.» hadisinde bahsettiği bulut işte bu buluttur. Ayrıca : «Onlar, ille de Allah'ın bulutlan gölgeler içinde kendilerine gelmesini (işlerini bitirmesini) mi bekliyorlar?» (Bakara, 210) âyetinde geçen «bulut» da bu buluttur.
Bana göre bu husus üzerinde biraz düşünmek gerekir, çünkü az önce «Allah'ın ilk yarattığı şeyin kalem olduğu ve ona kıyamete kadar olup bitenleri yazmasını emrettiği» konusu geçti. Sonra ise bu faslın başında : «Allah'ın kalemi yarattığı ve ona kıyamete kadar olup bitenleri yazmasını emrettiği, sonra da bulutu yarattığı» ifade edildi. Şu bir gerçektir ki, yazı yazmak için önce bir alete ihtiyaç vardır, bu alet ise kalemdir. Ayrıca yazının yazılacağı bir şey daha gereklidir ki, bu da «Levh-ı mahfuz»dur. Aslında kalemden sonra ikinci olarak «Levh-ı mahfuzsun zikredilmesi gerekirdi. Gerçi işin doğrusunu en iyi biîen Allah'tır, fakat «Lehv-ı mahfuz »un yaratılışının kalemden sonra zikredilmemesi, belk de mülâzemet (kalem ile üzerine yazılacak olan şeyin birbirini gerektirdiği esasından) hareketle lafzın manasından anlaşılacağı düşüncesine dayanmaktan ileri gelmektedir.
Bundan sonra alimler, Allah'ın buluttan sonra neyi yarattığı hususunda farklı görüşler ortaya attılar, Dalıhâk b. Mudâhım'in İbn Abbâs (R.a.)' tan riyavetine göre : «Allah'ın ilk yarattığı şey Arş'tır; sonra onun üzerine istiva etmiştir (çıkmıştır).»
Diğer alimler ise : «Allah'ın Arş'tan önce suyu yarattığını, sonra Arş'ı yaratıp onu suyun üzerine yerleştirdiğini» ileri sürmüşlerdir. Bu görüş aynı zamanda İbn Abbâs'tan rivayette bulunan Ebû Salih ile İbn Mes'ûd ve Vehb b, Münebbih'in de görüşleridir.
Bir diğer rlyavete göre : «Allah (C,c), kalemden sonra Kürsî'yi, sonra Arş'ı, sonra havayı, sonra-karanlıkları, sonra da suyu yaratmış ve Arş'ı suyun üzerine yerleştirmiştir.»
Ebû Ca'fer et-Taberî diyor ki : «Arş'tan önce suyun yaratıldığını» ileri sürenin görüşü, Ebû Rezîn'in Rasûlülah (S.a.)'tan rivayet ettiği hadîse dayandığı için daha doğrudur.»
İbn Abbâs'tan rivayette bulunan Sa'îd b. Cübeyr'in görüşüne uygun düşen bir diğer görüşe göre ise : «Allah, Arş'ı yarattığında su rüzgarın üzerinde bulunuyordu.» Eğer durum böyle ise, su ile rüzgar Arş'taıı önce yaratılmış olurlar.
Bir başka alim de : «Allah, hiç bir şeyi yaratmazdan bin sene önce kalemi yaratmıştır.» diyor.
Yine âlimler, Allah'ın gökleri ve yeri yaratmağa başladığı gün konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.
Abdullah b. Selâm, Ka'b, Dahhâk ve Mücâhid Allah'ın yaratmağa başladığı günün pazar günü olduğunu söylerler.
Ebû Hüreyre (R.a.)'nin görüşüne katılan Muhammed b. İsHâk da bu günün cumartesi olduğunu ileri sürer.
Yine alimler, Allah'ın her gün neyi yarattığı konusunda ihtilâf ettiler. Abdullah b. Selâm bu konuda şöyle söylüyor : «Allah (C.c), yaratmağa pazar günü başladı, yerleri pazar ve pazartesi günleri yarattı, dağları ve yiyecekleri (rızıkları) salı ve çarşamba günleri yarattı, gökleri perşembe ve cuma günleri yarattı, cuma gününün son saatlerine doğru Allah göklerin yaratılmasını tamamladıktan sonra aynı saat içerisinde Âdem (A.s.)'i yarattı. İşte kıyamet bu saatte kopacaktır.»

İbn Mes'ûd ve Ebû Salih'in kendisinden yaptığı bir rivayette İbn Ab-bâs da bu görüştedirler. Ancak onlar Âdern (A.s.)'in yaratılışı ile cuma günündeki son saat hakkında söz etmemişlerdir.
Ali b. Ebû Talha'nm kendisinden yaptığı bir rivayette İbn Abbâs (R.a.) şöyle diyor : «Allah (C.c), yiyecekleri ile birlikte yeri yaymadan yarattı, sonra göğe yönelip onları yedi kat olarak tesviye (tanzim) etti, bundan sonra da yer yüzünü yaydı. İşte bu : «Bundan sonra yeri döşeyip yaydı.» (Nâziât. 30) âyetinde bildirilen durumdur.» Bana göre doğru olan görüş budur.
İkrime'nin kendisinden yaptığı bir rivayette yine İbn Abbâs şöyle diyor : «Allah (C.c), dünyayı yaratmazdan ikibîn yıl önce Beyt'i (Beyt-i mâ-mûr'u) dört rükün (köşe) üzerinde suyun üzerine koydu. Bundan sonra Beyt'm altından yer döşenip yayıldı.» İbn Ömer (R.a.) de bu görüştedir.
Süddî Ebû Salih, İbn Abbâs11 an rivayet eden Ebû Mâlik, Mür-retü'l-Hemdânî ve İbn Mes'ûd'dan rivayet ederek : «Yerde ne varsa hepsini sizin için yaratan, sonra da göğe yönelip onları yedi göli halinde tesviye (tanzim) eden O'dısr...» (Bakara, 29) âyetinin izahında şunları söylüyor : «Allah, sudan önce hiç bir şey yaratmazdan evvel Arş'ı suyun üzerindeydi. O, diğer yaratıkları yaratmak isteyince sudan dumanı çıkarttı, duman ise suyun üzerine havalanıp yükseldi, Allah (C.c.)bu yükselen dumana sema (gök) adını verdi. Sonra suyu kurutarak tek bir yer hâline getirdi. Bundan sonra yeri parçalayıp onu iki gün içerisinde yani pazar ve pazartesi günlerinde yedi parça (tabaka) yaptı : Allah, yeri balık üzerinde yarattı, bu balık ; «Nûn. Kaleme andolsun ki...» (Kalem, 1) cümlesiyle başlayan ve bu sûrenin adını alan «Nûn» (balık)'dur. O, balığı suyun içerisinde, suyu yalçın ve düz taş üzerinde yarattı, bu taşı melekin sırtı üzerine koydu, meleki de kaya üzerine yerleştirdi, kayayı rüzgara bıraktı. İşte bu kaya, yerde ve gökte bulunmayan, fakat Hz. Lokman tarafından zikredilen kayadır. Balık kımıldadı, onun bu kımıldamasıyla yer sarsılıp sallandı, bunun üzerine Allah, yerin üzerine dağları yerleştirip yükseltti, böylece yer sabitleşip istikrar kazandı. Bundan dolayı dağlar yere karşı iftihar edip öğünürler. İşte bu : «Yerin insanlar ile birlikte sarsılmaması için yeryüzünde sabit ve yüksek dağlar yarattık..» (Enbiyâ, 31) âyetinde ifade edilmiştir.»
İbn Abbâs Dahhâk, Mücâhid, Ka'b ve diğerlerinin söylediklerine göre; «Allah'ın yeri ve göğü yarattığı altı günden her biri (dünya yılı itibariyle) bin yıldır.»
Bana göre, Allah (C.c.)'m yer yüzünü falan gün, gök yüzünü falan gün yarattığı tarzındaki rivayet ve haberler mecaz olarak kabul edilmelidir; çünkü bunlar yaratıldığı zaman gün ve gece diye bir şey yoktu. Aslında günler, güneşin doğusuyla batışı arasındaki zamandan ibarettir. Geceler ise, güneşin batışıyla doğuşu arasındaki zamandan ibarettir. O zaman ise ne güneş ve ne de gök yüzü vardı. Gün mefhumundan murat ise, Allah'ın her şeyi bir gün Ölçüsü içerisinde yaratmasından ibarettir. Meselâ bir ayette : «Orada sabah akşam onlar için rızıkları da vardır.» (Meryem, 62) buyu-rulur. Halbuki cennette sabah akşam diye bir şey yoktur. [10]

Gece ve Gündüzden Hangisinin Daha Önce Yaratıldığı

Biz, yukarıda Allah (C.c.)'m vakit ve zamanları yaratmazdan önce yaratmış olduğu varlıkları, vakit ve zamanların gece ve gündüzün saatlerinden ibaret olduğunu ve bunların da güneş ile ayın felek derecelerindeki hareket ve seyrinden meydana geldiklerini anlattık.
Şimdi gece ve gündüzden hangisinin diğerinden önce yaratılmış olduğunu anlatacağız.
Bu hususta alimler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu alimlerin bir kısmı, gecenin gündüzden önce yaratılmış olduğunu iddia etmiş ve iddiasının doğruluğuna, gündüzün güneşin aydınlığından meydana

geldiğini, güneş battığı zaman gecenin ortaya çıktığını, böylece gündüzün aydınlıktan ibaret olduğunu ve bu aydınlığın geceden ibaret olan karanlığın üzerine geldiğini, güneşin aydınlığının gecenin üzerine gelmemesiyle gecenin sabit kaldığım delil göstererek, bunları, gecenin gündüzden önce yaratılmış olduğunun bir isbatı saymıştır. Bu, aynı zamanda İbn Abbâs (R.a.)'m da görüşüdür.

Diğer alimler ise gündüzün geceden önce yaratıldığını ileri sürmüşler ve iddialarına, Allah var iken O'nunla beraber hiçbir şeyin olmadığım, gece ve gündüz diye bir şeyin bulunmadığını, hatta geceyi yaratmeaya kadar bütün yaratıklarının O'nun nuruyla aydınlandığını delil göstermişlerdir.

İbn Mes'ûd (R.a) bu hususta şöyle diyor : «Rabbinizin katında gece ve gündüz diye bir şey yoktur; göklerin nuru (aydınlığı) O'nun zatının nurundan kaynaklanmaktadır.»

Ebû Ca'fer et-Taberî, yukarıda zikredilen delillere ve : «Sizi yaratmak mı daha güç, yoksa göğü mü? ki onu bina eden Allah'tır. O, onun (göğün) boynunu yükseltti ve ona bir nizam verdi. Onun gecesini kararttı, gündüzünü de (aydınlığa) çıkardı.» (Nâziât, 27,28,29) ayetinde Allah (C.c.)'ın geceyi gündüzden önce zikretmesine dayanarak birinci görüşün daha doğru olduğunu söylüyor.

Ubeyd b. Umeyr el-Hârisî şöyle diyor : «Ben, Hz. Ali (R.a.)'nin yanında bulunuyordum. Bu sırada İbn el-Kevvâ' ona aydaki siyahlığı sordu. Hz. Ali ona : «İşte bu silinen ayet (nişâne)tir.» karşılığını verdi. Hz. Ali bu sözüyle : «Biz gece ile gündüzü iki ayet (nişane) kıldık; gece ayetini silip, gösterici olan gündüz ayetini getirdik.» mealindeki ayete işaret etmişti. (İsrâ, 12).»

İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde ve diğer alimler de bu görüşü ifade eden ibareler kullanmışlardır. Bundan- dolayı Allah, gece ve gündüzü yarattı, fakat güneşi aydan daha parlak kıldı.

Ebû Ca'fer et-Taberî, bu bahiste, bir kaç sayfa tutan ve oldukça uzun olan İbn Abbâs'm Hz. Peygamber (S.a.)'den rivayet ettiği bir hadisi nakletmektedir. Bu hadiste, güneş ve ayın yaratılışları, bunların hareket ve seyirleri, bunların çenber ve kasnak (veya araba) şeklinde iki araç üzerinde olup her aracın üç yüz altmış kulpu bulunduğu, kulplar sayısınca meleklerin bu araçları kulplarından tutarak çektikleri, sonra ay ve güneşin bu araçlardan düşerek yer ile gök arasındaki bir denize daldıklar], bu durumun güneş ve ay tutulmasını meydana getirdiği, sonra meleklerin uy ve güneşi denizden çıkardıkları, bunun da ay ve güneş tutulmasının sona ermiş olduğunu gösterdiği, gibi konular geçmektedir.

Sonra o, yıldızlardan ve onların seyir ve hareketlerinden, güneşin batıdan doğmasından, batıda Câbers (Süryanîcesi : Markisyâ), doğuda Câbelk (Süryanîcesi : Bercisyâ) adında iki şehir bulunduğundan, bunların her birinin on bin kapısı olduğundan ve her kapıyı on bin muhafız koruduğundan kıyamete kadar bu muhafızlara bir kere muhafızlık yaptıktan sonra bir daha sıra gelmediğinden bahsetmektedir.

Ayrıca o, Mensik ve Sârîs (veya Târis)'ten Ye'cûc ve Me'cûc gibi anlatılmasına gerek olmayan kavimlerden ve diğer bir takım şeylerden de bahsetmektedir.

Ben, akıl ve mantığa ters düşen bu gibi şeyleri kitabıma almaktan kaçındım. Eğer onun anlattıklarının isnadı sahih olsaydı, elbette biz de bunları zikrederdik ve söylerdik. Fakat bu hadîs sahih değildir. Ayrıca böyle mühim ve büyük meseleleri, bunun gibi zayıf isnadlara dayanarak kitaplara geçirmek doğru ve caiz değildir.

Biz, burada Allah (C.c.)'m yaratmak istediği varlıkların ilk yaratılışlarından, bunların yaratılışlarının tamamlanmasına kadar dünya yılları ve zamanı itibariyle ne kadar vakit geçmiş olduğunu anlattık. Bizim bu kitabı yazmaktan maksadımız ise, yukarıda açıkladığımız üzere, Rablerine isyan eden diktatör zalim hükümdarlar ile Rablerine itaat eden hükümdarların tarihini ve kendilerine elçiler ve peygamberler gönderilen kavimlerin yaşadıkları zaman ve vakitleri anlatmaktan ibaretti. Ayrıca biz,

tarihlerin tesbitine yarayan, vakit ve saatlerin bilinmesine yardım, eden güneş ve ayın hâllerini de yukarıda anlattık. Şimdi ise, kendisine ilk defa Allah (C.c.) tarafından devlet ve nimet verilen, bu nimeti küfranla karşılayıp O'nun Rabliğını inkâr eden ve kibirlenen, bu yüzden Allah tarafından kendisine verilen nimetler elinden alınarak zelil ve rüsvay edilen varlıktan (şeytandan) bahsedeceğiz. Bundan sonra da onun yolundan giden ve izini takip eden, bu yüzden Allah'ın nikmet ve belâsına uğrayandan söz edeceğiz. Bunu takiben de, Allah (C.c.) izin verirse onun zamanında veya ondan sonra Rablerine itaat eden, işleri ve hareketleri övülen hükümdarlar ile elçilerden ve peygamberlerden bahsedeceğiz. [11]

İBLÎS'İN KISSASI, İLK DURUMU VE HZ. ADEM (A.S.)'İ YOLDAN ÇIKARMASI

Allah'a isyan edenlerin birincisi, lideri ve başkanı İblîs'tir. Anlatıldığına göre, Allah İblîs'i güzel bir tarzda yaratmış, onu sema, dünya ve yer yüzüne hakim ve malik kılmıştı; ayrıca onu, bunlara ilâveten cennet bekçilerinden biri yapmıştı. Fakat o Rabbine karşı büyüklenip tanrılık İddiasında bulundu ve idaresi altındakileri kendisine ibadet etmeye davet etti. Bu yüzden Allah, onu rahmetinden kovup şeytan kılığına soktu; hilkat ve suretini çirkinleştirdi. Ayrıca Allah, lutfuyla bağışladıklarını elinden geri aldı, ona hemen îânet edip göklerinden uzaklaştırdı. Sonra onun ve taraftarlarının ahiretteki yerlerini cehennem kıldı. Biz, cehennem ateşinden, Allah'ın gazabından ve yüksek dereceler elde ettikten sonra tekrar düşmekten Allah'a sığınırız.
Şimdi geçmiş alimlerin naklettikleri haberlere dayanarak, Allah'ın İb~ lîs'e verdiği nimetleri, onun haksız yere yapmış olduğu iddiaları anlatacağız. Bunun peşinden de onun saltanat ve hükümdarlığı zamanından, bunların kendisinden alınmasına kadarki zaman içerisinde meydana gelmiş hadiselerden ve saltanatının elinden çıkış sebebinden bahsedeceğiz. [12]

İblis ile İlgili Haberler ve Saltanatı Esnasında Cereyan Eden Hâdiseler

İbn Abbâs (R.a.) ile İbn Mes'ûd (R.a.)'un rivayetlerine göre, İblis sema dünyanın mülk ve saltanatına sahipti ve o, kendilerine cin denilen meleklerden bir kabileye mensuptu. Cinlere bu ismin verilmesi, onların cennetin muhafizlığını yapmalarından ileri gelmekteydi. İblîs, sema dünyanın mâliki olmakla birlikte, aynı zamanda cennetin de muhafizlar.' arasındaydı. İbn Abbâs diyor ki : «İşte İblis bundan sonra Allah'a isyan etti; Allah da onun suretini değiştirerek rahmetinden kovulmuş bir şeytan haline setirdi.»
Katâde'den : «Onlardan kim ben ilâhım, o değil derse...» ayetinin sadece İblis hakkında nazil olduğu, hattâ bu sözünden dolayı İblis'e Allah tarafından lanet edilip rahmetinden uzaklaştırılarak şeytan haline getirildiği ve hakkında : «Onlardan kim ben ilâhım, o değil derse, biz bundan dolayı onu cehennem azabına çarptırırız. İşte biz salimleri böyle cezalandırırız.» (Enbiyâ, 29) Duyurulduğu rivayet edilmektedir. Bu rivayetin bir benzeri de İbn Cüreyc'den nakledilmiştir.
İblis'in hüküm ve saltanat sürdüğü dönemde meydana gelen hadiselerden biri, Dahhâk vasıtasıyla İbn Abbâs'tan nakledilen şu rivayettir :
«İblis, kendilerine cin denilen meleklere mensup bir kabileden idi. Meleklerin arasında bulunan bu cinler zehirli dumansız ateşten yaratılmışlardı. İblis ise cennetin muhafizlarından bir muhafizdı.»
îbn Abbâs sözlerine devanı ediyor ve şöyle diyor : «Melekler nurdan yaratılmışlardır. Kur'ân-ı

Kerîm'de zikredilen cinler ise, alevlenerek yandığı zaman ateşin bir tarafında dil gibi uzanan yalın kısmından yaratılmışlardır. İnsan da çamurdan yaratılmıştır. Yer yüzünde ilk yaşayanlar cinlerdi; fakat onlar yer yüzünde çatışmaya girerek birbirlerini öldürüp kanlarını döktüler. Bunun üzerine Allah (C.c), İblis komutasında, kendilerine cin denilen meleklerin bir kabilesine mensup olan bir orduya o cinlerin üzerine gönderdi. İblis ve beraberindeki ordu, onları denizlerdeki adalara ve dağların etrafına sürdü. Bu zaferden sonra İblis gurura kapılıp kendi kendisine : «Hiç bir kimsenin yapamadığını yaptım» dedi, fakat Allah onun kalbinden geçeni biliyordu; İblis'in yanında bulunan melekler ordusu ise bunu bilmiyorlardı.»

Enes (R.a.)'ten de bu manada bir rivayet nakledilmiştir.

Ebû Salih'in Abbâs'tan, Mürretü'l-Hemdâni (Hemdân : Yemen'de büyük bir kabilenin adıdır)'nin İbn Mes'ûd'dan yapmış oldukları rivayette İbn Abbâs ve İbn Mes'ûd şöyle diyorlar : «Allah (C.c), arzu ettiği varlıkları yarattıktan sonra Arş üzerine yükseldi. Kendilerine cin denilen meleklerin bir kabilesinden olan İblis'i sema dünyanın başına geçirdi. Bunlara cin denilmesinin sebebi ise onların cennetin muhafızları olmalarından ileri gelmekteydi. İblis, sema dünyanın mâliki olmakla birlikte cennetin muhafızlarmdandı. İşte bu mevkiinden dolayı onu 'kalbinde kibir ve gurur meydana geldi ve : «Allah, bu dereceleri bana meleklere karşı olan meziyet ve üstünlüğümden dolayı verdi» dedi. Allah, onun kalbindeki kibir ve gurura muttali olduğu için : «Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım.» buyurdu.»

İbn Abbâs diyor ki : «İbîis'in adı Azâzîl idi, meleklerin en çok ibadet edenlerinden ve ilimce en üstün olanlarmdandı, İşte bu meziyetler onu kibir ve gurura sürükledi.»

Bu da İblis'in gurura kapılmasının sebebi hakkında üçüncü bir görüştür.

İkrime'nin îbn Abbâs'tan rivayetine göre, Allah bir kavim yarattı ve onlara : «Âdem'e secde edin.» buyurdu. Fakat onlar : «Secde etmeyiz.» dediler. Bunun üzerine Allah (C.c.) onların üstüne bir ateş gönderdi ve on-lan yaktı. Sonra başka bir kavim yarattı ve : «Ben çamurdan bir beşer yaratacağım, Âdem'e secde edin.» buyurdu, fa'kat onlar secde etmekten kaçındılar. Bunun üzerine Allah, üzerlerine bir ateş gönderip onları da yaktı. Daha sonra bu melekleri yarattı ve onlara : «Âdem'e secde edin.» buyurdu. Onlar : «Evet, secde ederiz.» dediler. İşte İblis secde etmeyen bu gruptan idi.

Şehr b. Havşeb şöyle diyor :

«İblis, yer yüzünde yaşayan cinlerden olup meleklerin kendilerini kovdukları cin taifesinden idi; fakat bir melek onu esir alıp semaya (göğe) götürmüştü.» Aynı zamanda Sa'îd b. Mes'ûd'dan da buna benzer bir rivayet nakledilmektedir.

Fakat bu görüş ve rivayetlerin en doğrusu Allah (C.c.)'m buyurduğunu kabul etmek ve O'nun gibi söylemektir. O şöyle buyurur : «Hani biz meleklere : "Âdem için secde edin" demiştik de İblis'ten başkası hemen secde etmişlerdi. O ise cinden olduğu için Rabbinin emrinden dışarı çıkmıştı...» (Kehf, 50). İblis'in Allah'ın emrine itaat etmemesi, ibadetinin çokluğundan ve bilgisinin üstünlüğünden dolayı kendisini beğenmiş olmasından ve cinlerden bulunmasından ileri gelebilir. [13]

HZ. ÂDEM (A.S.)'İN YARATILMASI

İblis'in saltanat ve hakimiyeti dönemindeki hadiselerden (söylentilerden) biri de babamız Hz. Âdem (A.s.)'in yaratılmasıdır. Allah, meleklere, İblis'in devlet ve saltanatının zevale yüz tuttuğu, kendisinin mahvolacağı zamanın yaklaştığı bir sırada onun kalbinde saklamış olduğu kibir ve gururu bildirmek istedi. Halbuki melekler onun bu hâlini bilmiyorlardı. Allah (C.c.) İblis'in kibrini bildirmek

maksadıyla meleklere şöyle seslendi : «Muhakkak ben yer yüzünde bir halife yaratacağım» dedi. Onlar : «Yer yüzünde bozgunculuk çıkaracak ve kanlar dökecek kimse mi yaratacaksın?» dediler. (Bakara, 30).

İbn Abbâs'tan rivayet edildiğine göre : Meleklerin böyle söylemeleri, onların bundan önce yeryüzünün sakinleri olan cinlerin ve İblis'in durumlarını öğrenmelerinden ve görmelerinden sonra olmuştu. Bu yüzden onlar Rablerine : «Yer yüzünde cinler gibi kanlar dökecek, bozgunculuk çıkaracak ve sana isyan edecek birini mi yaratmak istiyorsun? Halbuki biz sana hamdedip seni teşbih ediyor ve takdis ediyoruz.» dediler.

Allah (C.c), meleklere : «Sizin bilmediğinizi ben biliyorum.» buyurdu. Yani, «İblis'in içinde saklamış olduğu gurur ve kibrini, onun benim emrime karşı gelmeye azim ve kararlı olduğunu ben biliyorum ve bunları ayan-beyan görmeniz için size açıklayıp bildiriyorum.» demek istiyordu.

Allah (C.c), Hz. Âdem'i yaratmak istediği zaman Cebrail (A.s.)'e yer yüzünden balçık getirmesini emretti. Yer yüzü Cebrail (A.s.)'e : «Bir şey alarak beni eksiltmenden, şekil ve suretimi bozarak beni hakir düşürmenden Allah'a sığınırım.» dedi. Bunun üzerine Cebrail (A.s.) yer yüzünden hiç bir şey almadan geri döndü ve : «Ey Rabbim! Yer yüzü sana sığındı, ben de ona sığınma imkânı tamdım.» dedi. Bundan sonra Allah (C.c.) bu işe Mîkâil (A.s.)'i görevlendirdi; yer yüzü yine Allah'a sığındı ve Mikâil de ona sığınma imkanı tanıdı. Sonra Mîkâil, Allah katma dönerek aynen Cebrail'in söylediklerim tekrarladı. Bu sefer Allah (C.c), yer yüzüne Azrail (A.s.)'i gönderdi. Yine yer yüzü Azrail'den Allah'a sığındı, Bunun üzerine Azrail (Melekü'1-mevt): «Rabbimin emrini yerine getirmeden geri dönmekten Allah'a sığınırım» dedi ve yerden balçık aldı. Fakat bu balçığı bir yerden almadı; yer yüzünün değişik yerlerinden kırmızı, beyaz ve siyah topraklar alıp bunları birbirine karıştırarak yapışkan çamur hâline getirdi. Âdemoğullarının çeşitli renklerde olmaları bundan ileri gelmektedir.

Ebû Musa'nın rivayet ettiği bir hadîste Hz. Peygamber (S.a.) şöyle buyurur : «Allah (C.c.), Hz. Adem'i bütün yer yüzünden aldığı topraktan yarattı; bu sebeble Âdemoğullari yerden alınan bu toprağa göre kırmızı, siyah, beyaz ve bunlar arasında bir renk almakta, yumuşak ve sert huylu, iyi ve kötü olmaktadırlar. Bundan sonra Âdem'in yaratılacağı toprak ıslatıldı, hatta yapışkan çamur haline geldikten sonra siyah ve kokan bir çamur şeklini alıncaya kadar bekletildi. Bundan sonra da Rabbimizin buyurduğu gibi hu çamur kuru balçık haline dönüşünceye kadar olduğu gibi bırakıldı.» Bu hususta Allah (C.c.) şöyle buyurur : «Andolsun ki, biz insanı kuru balçıktan, suretlenip şekillenmiş bir çamurdan yarattık.» (Hıcr, 26).

Hadiste geçen «lâzib» kelimesi, yapışkan çamur manasına gelmektedir. İşte bu çamur değişip kokuşuncaya kadar bırakılmış, neticede kokuşmuş kara balçık haline gelmiştir. Bundan sonra ses çıkaran kurumuş bir balçık halini almıştır.

Adem'e «Âdem» isminin verilmesi, onun yer yüzünden (topraktan) yaratılmasından ve yer yüzü manasına gelen «edîm» kelimesinden kaynaklanmaktadır.

İbn Abbâs (R.a.) şöyle diyor : «Allah (C.c), Âdem'in yaratılacağı toprağın yerden alınarak göğe çıkarılmasını emretti. Toprağı getirilen Âdem'i, yapışkan ve kokuşmuş siyah çamurdan yarattı. Bu çamur ise maddeleri birbirine iyice yapıştıktan sonra kokuşmuş siyah bir şekil aldı. İşte Allah, İblis'in Âdem'e secde etmekten büyüklenmemesi için onu bizzat kendi eliyle bu çamurdan yarattı. Âdem'in cesedi yere bırakılmış bir şekilde kırk gece, bir rivayette ise kırk yıl kaldı. İblis ise bu kırk gece veya kırk yıl içinde Âdem'in cesedinin yanma gelir, ona ayağıyla vururdu, bu cesed de ses çıkarırdı. Allah (C.c.) bunu : «O, insanı bardak gibi (çınlayan) kupkuru bir balçıktan yarattı?»

buyruğuyla açıklamaktadır; yâni Âdem'in cesedi ses veren ve üfürülerek şişirilip testi haline getirilen kokuşmuş kuru balçıktan yaratılmıştır. Bundan sonra İblis, Âdem'in ağzından girip arkasından, arkasından girip ağzından çıkmağa başladı ve kendi kendine onun için : «Sen böyle ses çıkarmak için değil, belki bir maksad için yaratılmışsmdır. Eğer senin başına musallat kılınırsam, elbette seni helak edeceğim; şayet sen bana musallat olursan mutlaka sana isyan edeceğim» dedi.

«Diğer taraftan melekler Âdem'in cesedinin yanma gelirlerdi ve ondan korkarlardı. Hatta Âdem'in cesedinden meleklerden daha çok İblis korkardı.»

«Nihayet Allah'ın Âdem'in cesedine ruhun üflenmesini istediği zaman gelince O meleklere : «O halde ben Âdem'in yaratılışını bitirdiğim, ona ruhumdan üflediğim zaman siz derhal onun için secdeye kapanın.» (Hıcr, 29) buyurdu. Allah, Âdem'in cesedine ruhu üfürünce bu ruh onun baş tarafından cesedine girdi. Hattâ ruhun cesed içerisinde harakete geçmesiyle onun uğradığı kısımlar hemen ete büründü. Ruh Âdem'in başına girdiği zaman o aksırdı. Bunun üzerine melekler ona : «el-hamdü lillâh» demesini söylediler. Bir rivayette Âdem'e »el-hamdü lillâh» demesini Allah (C.c.) ilham etmişti. Bunun üzerine Âdem : «el-hamdü lillâhi Rabbi'l-âlemin (Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun»)dedi. Âdem'in bu hamdine karşı Allah ona : «Ey Âdem! Rabbin sana merhamet etti» buyurdu. Ruh, Âdem' in gözlerine gelince o gözlerini cennet meyvelerine çevirdi, ruhun karnına ulaşmasıyla o yemek İstedi ve ruh ayaklarına gelmezden önce hemen acele edip yerinden kalkarak cennet meyveleri üzerine sıçradı. İşte bundan dolayı Allah (C.c.) : «İnsan aceleden yaratıldı.» (Enbiyâ, 37) buyurmuştur. Netice de bütün melekler Âdem'e secde etti. Ancak İblis büyüklendi ve kâfirlerden oldu. Bunun üzerine Allah (C.c.) İblis'e : «Ey İblis! Ben emrettiğim halde senin Âdem'e secde etmene mani olan nedir?» diye sordu O ise «Ben ondan daha hayırlıyım. Senin çamurdan yarattığın bir kimseye ben secde edecek değilim» karşılığını verdi; kibir, taşkınlık ve çekememezliği yüzünden Âdem'e secde etmedi. Bunun üzerine Allah (C.c.) : «Ey İblis! iki elimle (bizzat) yarattığıma secde etmenden seni hangi şey menetti? Kibirlenmek mi istedin, yoksa yücelerden mi oldun?... Andolsun ki, cehennemi senden (senin cinsinden) ve onların (insanların) içinden sana tâbi olanların hepsiyle dolduracağım.» (Sâd, 75, 85) buyurdu.

«Nihayet Allah (C.c), İblis ile uğraşmayı, onu azarlamayı bıraktıktan ve onun isyan üzerinde direndiğini gördükten sonra ona lanet edip rahmetinden ümidini kesttirtti, onu huzurundan kovarak şeytan haline getirdi ve cennetten çıkarıp sürdü.»

Şa'bî şöyle diyor :

«İblis, başında bir sarık, gözleri şaşı, tek ayağında bir pabuç, çeşitli sı- kmtılar içerisinde ve perişan bir halde yer yüzüne indirilmiştir.»

Humeyd b. Hilâl de şöyle diyor : «İblis eli böğründe olarak yer yüzü- ne indirilmiştir. Bu yüzden namaz kılarken elleri böğre koymak mekruh kılınmıştır.»

İblis, yer yüzüne indirilince şöyle dedi : «Ey Rabbim! Âdem'in yüzünden beni cennetten kovdun; ben ancak senin bana vereceğin kuvvet ve kudretle onunla başa çıkabilirim.» Bunun üzerine Allah ona : «Haydi onun üzerine musallat kılındın.» buyurdu. İblis : «Biraz daha ikraanımı artır.» dedi. Allah (C.c): «Âdem'den doğacak her çocuğa karşılık senin de bir çocuğun dünyaya gelsin, yani neslin onunki kadar çok olsun.» buyurdu. İblis : «Biraz daha artır.» dedi. Allah : «Onların (insanların) kalpleri senin meskenin olsun, onların içerisinde kanın dolaştığı gibi dolaşabilirsin.» buyurdu. İblis : «Biraz daha artır.» dedi. Bunun üzerine Allah (C.c.) : «Onların içinden gücünün yettiği kimseleri sesinle yerinden oynat, onlara karşı süvarilerinle, piyadelerinle yaygara çıkar, mallarına ve çocuklarına ortak öl, onlara vaatte bulun. "Şeytan bu! Onlara bir aldatıştan başka o ne vaat edebilir?"

(İsrâ, 64) "buyurdu.
İblis'in bu isteklerine karşılık Âdem şöyle dedi : «Ey Rabbim! Ona mühlet verip bana musallat kıldın; ben ancak senin bana vereceğin güç ve kuvvetle ona karşı koyabilirim.» Allah (C.c.) ona : «Senden doğacak her çocuk (neslin) için kötülerin (şeytanların) şerrinden koruyacak bir muhafız görevlendirdim.» buyurdu. Âdem : «Biraz daha bana imkan ver!» dedi, Allah (C.c.) : «Yapılan her bir iyilik (hasene) on katıyla mükâfatlan-dırılacaktır; dilersem daha da arttırırım. İşlenen bir günah yalnız bir katıyla cezalandırılacaktır; istersem bunu da silip affederim.» buyurdu. Âdem : «Biraz daha artır!» dedi. Allah (C.c.) : «Ey kendilerinin aleyhinde haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin, çünkü Allah bütün günahları yarhğar (bağışlar).» (Zümer, 53) buyurdu. Âdem: «Biraz daha artır!» dedi. Allah (C.c): «Ruh bedenlerinde olduğu müddetçe ev-Jâdının (neslinin) tevbelerini kabul edeceğim, reddetmeyeceğim.» buyurdu. Âdem : «Biraz daha artır!» dedi. Allah (C.c.) : «Ne olursa olsun affedeceğim, aldırmayacağım.» buyurdu. Bunun üzerine Âdem : «Kâfi, yeter, ey Rabbim!» dedi. Bundan sonra Allah (C.c.) Âdem'e: «Şu meleklerin yanma git ve onlara : "es-Selâmü aleyküm"de.» buyurdu. Bunun üzerine Âdem meleklerin yanma geldi ve onlara : «es-Selâmü aleyküm» dedi. Melekler ise onun selâmına karşılık olarak: «Ve aleyke's-selâm ve rahmetullâh» karşılığını verdiler. Bundan sonra Âdem Rabbine döndü ve Rabbi ona : «İşte bu, senin ve zürriyetinin arasında selâm şekli olsun.» buyurdu.
Nihayet meleklerden gizli olan İblis'in durumunun (kibir ve gururunun) melekler tarafından öğrenilmesinden ve İblis'in Âdem'e secde etmeyeceği anlaşıldıktan sonra, Allah (C.c), Âdem'e bütün isimleri öğretti. [14]

Allah'ın Âdem (A.s.)'e Öğrettiği İsimler

Alimler, Allah'ın Âdem'e öğrettiği isimler hakkında farklı görüşler ortaya attılar. İbn Abbâs'tan rivayette bulunan Dahhâk şunları söylüyor :
«Allah, insanların kendi aralarında birbirleriyle anlaştıkları insan, hayvan, yer yüzü, ova, dağ, at, eşek gibi benzeri isimleri, hattâ yellenme -ve hafifçe yellenmeye kadar olan bütün isimleri Âdem'e öğretti.»
Mücâhid ve Sa'îb b. Cübeyr de aym görüşü ileri sürmüşlerdir.
İbn Zeyd : «Âdem'e öğretilen isimler, zürriyetinin adlarıdır.» diyor.
Rebî' ise : «Âdem'e öğretilen isimlerin sadece meleklerin adlarından ibaret olduğunu» söylüyor.
Allah (C.c), Hz. Âdem'e isimleri öğrettikten sonra, isimlerin sahipleri olan varlıkları meleklere arzetti ve onlara : «Eğer (söylediklerinizde) doğru iseniz, bunların adlarını bana söyleyin.» (Bakara, 31) buyurdu; yani benim yeryüzünde sizden birini halife yaptığım takdirde bana itaat edip beni takdis edeceğinizi, bana asi olmayacağınızı; kendinizden başkasını yer yüzünde halife yaptığım takdirde, onun yer yüzünde fesad çıkarıp kanlar akıtacağını söylemiştiniz. Eğer bu sözlerinizde doğru iseniz haydi bunların isimlerini söyleyiniz! Siz ki, gözünüzle gördüğünüz bu nesnelerin isimlerini bilmiyorsunuz. Buna mukabil, gözlerinizle görmediğiniz halde sizden ve sizden başkasından ortaya çıkacak olan şeyleri bilmemeniz elbette ki tabiîdir.
İşte bu, İbn Mes'ûd'un ve İbn Abbâs'tan rivayette bulunan Ebû Salih' in görüşüdür.
Katâde ve Hasen'den şöyle dedikleri rivayet edilmiştir : «Allah, Hz. Âdem'i yaratıp onu kendisine halef (halife) yapacağını bildirdiği zaman melekler : "Sen yer yüzünde bozgunculuk edecek ve kanlar dökecek bir kimse mi yaratacaksın?" demişlerdi. Allah da : "Sizin bilemeyeceğinizi her halde ben

bilirim" demişti.» (Bakara, 30), İşte bu esnada melekler kendi aralarında şunları konuştular : «Rabbimiz, dilediği şekilde -nasıl bir yaratık yaratırsa yaratsnvkendi katında bizden daha mükerremini ve bilgilisini hiç bir vakit yaratmaz» dediler. Nihayet Allah (C.c), Hz. Âdem'i yaratıp ona secde etmelerini emredince, Hz. Adem'in kendilerinden daha hayırlı ve Allah katında daha mükerrem olduğunu anladılar ve: «Âdem bizden daha hayırlı ve Allah katında bizden daha mükerrem ise de biz ondan daha bilgiliyiz» dediler. Melekler, bilgileri sebebiyle gururlanıp kendilerini beğenince, Allah tarafından Hz. Âdem'e bütün isimler Öğretildi, sonra da bu isimler meleklere arzedilerek onlar imtihan edildiler. Bu hususta Allah tarafından kendilerine : «Eğer benim, sizden daha mükerrem ve daha bilgili birini yaratmayacağım hususundaki sözlerinizde doğru iseniz, bunların isimlerini bana söyleyin.» (Bakara, 31) buyuruldu. Bunun üzerine melekler, her mü'minin tevbeye koştuğu gibi tevbeye koşup sığındılar ve : «"Seni tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başka bizini hiç bir bilgimiz yok. Çünkü hakkıyla bilen ve hikmet sahibi olan şüphesiz sensin," dediler.» (Bakara, 32).
Hasen ve Katâde «Allah'ın Hz. Adem'e at, katır, deve, cin ve vahşi hayvanların, hatta her şeyin ismini öğrettiğini de» söylediler. [15]

Hz. Âdem (A.s.)'in Cennete Girmesi ve Buradan Çıkarılması

Melekler tarafından kendilerine gizli kalan İblis'in isyan ve azgınlığı öğrenildikten, Âdem'e secde etmeyi terk edip isyan ettiği için Allah tarafından azarlanmasından, isyan üzerinde ısrar edip azgınlığa devanı ettiğinden dolayı Allah tarafından lanet edilip kendisine ; «Cennetten çık, çünkü sen artık kovuldun. Kıyamete kadar sana lanet okunacaktır.» (Hıcr, 34, 35) buyurulduktan, cennetten kovulup yer yüzü ile sema dünyanın saltanatı ve cennetin muhafızlığı elinden alındıktan sonra, Hz. Âdem Allah tarafından cennete yerleştirildi.
İbn Abbâs ile İbn Mes'ûd anlatıyorlar :
«Adem (A,s.), cennete yerleştirildiği zaman o tek başına dolaşıyordu ve ülfet edip ünsiyet duyacağı bir eşi de yoktu. Âdem (A.s.), bir ara uykuya dalmıştı ki, uyandığında bîr kadının başı ucunda oturduğunu gördü. Allah, onu Hz. Âdem'in kaburgasından yaratmıştı. Âdem. (A.s.) ona : «Sen kimsin?» diye sordu. O : «Ben bir kadınım» diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Âdem : «Niçin yaratıldın?» dedi. O : «Benimle ülfet edesin» diye karşılık verdi. Melekler, Hz. Âdem'in bilgisinin derecesini ölçmek için ona : «Ey Adem! Bu kadının adı nedir?» diye sordular. Âdem (A.s.) : «Havva'dır» cevabını verdi. Onlar: «Niçin Havva adı verildi?» dediler. Hz, Âdem: "Diriden yaratıldığı için bu adı aldı" karşılığını verdi. Bundan sonra Allah Âdem (A.s.) için: "Ey Âdem! Sen eşinle birlikte cennete yerleş, cennet nimetlerinden neresinden isterseniz ikiniz de bol bol yiyin, fakat şu oğaca yaklaşmayın..." (Bakara, 35) buyuruldu.»
İbn İslıâk, ehl-i kitaptan ve Abdullah b. Abbâs (R.a.) gibi diğer ilim sahiplerinden kendisine ulaşan haberlere göre şunları söylüyor :
«Allah (C.c), Hz. Âdem'i uykuya daldırdıktan sonra sol tarafındaki kaburgalarından birini aldı ve bunun yerini hemen etle kapattı. Hz. Âdem uykuda iken bu kaburgadan Havva'yı yarattı. Âdem (A.s.) uyanınca yanı başında Havva'yı gördü ve: «Etim! Kanım! Canım (ruhum veya eşim)! dedi ve Havva'ya sevgi duyarak ona kalbiyle bağlandı. Allah, Âdem (A.s.) için kendisinden (kaburgasından) bir eş yaratıp onunla eşleştirdikten sonra ona : "Ey Adem! Eşinle birlikte cennete yerleş, cennet nimetlerinden ıneresinden isterseniz hol bol yiyin, fakat şu ğaca yaklaşmayın, yoksa ikiniz de

2ulmodeıılerden olursunuz." (Bakara, 35) buyurdu.»
Mücâhid ve Katâde'den aynı rivayet nakledilmiştir.
Allah (C.c), Hz. Adem'i ve eşini cennette yerleştirdikten sonra onları imtihan etmek, kendileri ve çocukları (nesli) hakkındaki ilâhî kaza ve hükmü yerine getirmek için bir ağacın meyvesi hariç diğer bütün meyvelerden istedikleri gibi yemelerine müsaade etti, fakat şeytan onların kalplerine vesvese soktu. Aslında Şeytanın Hz. Âdem ve Havva'nın yanlarına gelmesi şöyle oldu : O, cennete girmek istediği zaman cennetin muhafizları onu cennete sokmadılar, bunun üzerine İblis, Âdem (A.s.) ve Havva ile konuşabilmek için kendisini cennete kadar götürüp içerisine koymaları hususunda bütün yer yer yüzündeki hayvanların yanlarına geldi ve onlara teklifte bulundu, fakat bütün hayvanlar onun bu teklifine karşı çıktılar. İşte bunun üzerine o, yılanın yanma geldi ve ona : «Eğer beni cennete sokarsan, seni himayeme alır, Âdemoğullarmdan korurum.» dedi. İblis'in bu sözleri üzerine yılan onu azı dişlerinden iki tanesinin arasına alarak cennete soktu. Yılan, o zamana kadar, Allah'ın yarattığı en güzel hayvanlardan biri olup dört ayak üzerinde yürüyordu ve Buht (Arap-Acem develerinin birleşmesinden meydana gelen melez) devesine benziyordu; ayrıca üzeri de örtülü (tüylü) idi. İşte bu hadiseden sonra Allah onu tüysüz, çıplak ve karnı üzerinde sürünerek yürüyen bir hayvan haline getirdi.
İbn Abbâs bu hususta : «Yılanı nerede bulursanız öldürünüz, Allah'ın düşmanı İblis'in yılana olan himaye vaadini boşa çıkarınız.» diyor.
Yılan cennete girdiğinde İblis onun ağzından dışarı çıktı ve feryat ederek Hz. Âdem ile Havva'ya karşı acı acı ağlamağa başladı. Onun bu ağlayışını duyan Hz. Âdem ve Havva buna çok üzüldüler. Bunun üzerine onlar İblis'e : «Seni ağlatan nedir?» diye sordular. İblis onlara : «Sizin için ağlıyorum, çünkü siz öleceksiniz ve içinde bulunduğunuz bu nimet ve kerametlerden ayrılacaksınız.» diye karşılık verdi. Onun bu sözleri Hz. Âdem ile Havva'ya tesir etti. Sonra İblis, onların yanma gelerek kalplerine vesvese (tereddüt) soktu ve : «Ey Âdem! Sana, ebediyet ağacına ve yıkılışı olmayan sonsuz bir devlete ulaşmanın yolunu göstereyim mi?» dedi. Hemen bunun arkasından ilâve ederek : «Rabbiniz bu ağacı başka bir şey için değil, ancak iki melek olacağınız yahut ebedî kalıcılardan bulunacağınız için yasak etti, dedi ve onlara : "Şüphesiz İd, ben sizin iyiliğinizi isteyenlerdenim" diyerek yemin etti.» (Araf, 20,21); yani siz iki melek olarak ve yahut melek olmasanız bile ebediyyen cennette kalacaksınız diye yemin etti ve : «Bu suretle ikisini de aldatıp (o ağaçtan yedirerek) cennetteki mertebelerinden düşürdü.» (Arâf7 22). İblis'in vesvesesinin tesirinde daha çok Havva kaldı. Hz. Âdem, ihtiyacını tatmin için Havva'yı çağırdı, fakat o : «Buraya kadar gelmedikçe bu işe yanaşmam.» dedi. Bunun üzerine Âdem (A.s.) onun söylediği yere geldi, fakat bu defa Havva : «Bu ağaçtan (buğdaydan) yemedikçe bu işe yanaşmam.» dedi. Nihayet her ikisi bu ağaçtan yediler ve yer yemez her ikisinin avret yerleri göründü. Onların cennette giydikleri elbiseleri ise ince bir deriden ibaretti. Avret yerleri açılan Hz. Âdem ve Havva, cennet yapraklarından üst üste yamayıp açılan yerlerini örtmeye başladılar. Bir rivayete göre, bu yaprağın incir ağacının yaprağı olduğu söylenir. Yasaklanan bu ağacın meyvesinden yiyen ise abdest bozmak mecburiyetinde kalırdı. Hz. Âdem, bu sırada cennette koşarak dolaşmağa başladı. Bunun üzerine Allah ona : «Ey Âdem! Benden mi kaçıyorsun?» buyurdu. Hz. Âdem : «Ey Rabbını! Senden değil, senden utandığımdan dolayı kaçıyorum.» dedi. Allah (C.c): «Ey Âdem! Seni bu işe kim şevketti?» diye sordu. Adem (A.s.) : «Havva tarafından bu işe itildim.» diye cevap verdi. Bunun üzerine Allah : «Her ay ondan kan (hayız kanı) akıtacağım. Ben onu akıllı ve vakarlı olarak yaratmıştım; şimdi ise onu hafif akıllı kılacağım. Ben onun kolaylıkla gebe kalıp, yine kolaylıkla doğum yapmasını sağlamıştım. Şimdi ise onun

zahmetle hamile kalıp, zahmetle doğurmasını takdir edeceğini ve doğum esnasında defalarca onu Ölüme mâruz bırakacağım.» buyurdu. Eğer Havva'nın başına bu musibet ve imtihan gelmesiydi, kadınlar hayız görmeyeceklerdi ve hepsi de akıllı vs vakarlı olup, kolayca hamile kalıp ve kolayca doğuracaklardı.
Bundan sonra Allah (C.c.) Hz. Adem'e : «Senin yaratıldığın toprağa Öyle bir lanet edeceğim ki, bu lanet sebebiyle yer yüzünün meyveleri dikene dönecektir.» buyurdu.
İşte o vakitler cennette ve yer yüzünde sidr (Arabistan kinazi) ve talh (Muğaylan) ağaçlarından daha üstün bir ağaç yoktu.
Alalı (C.c.) yılan için de şunları söyledi : «Mel'un iblis senin içine girip kulumu (Adem'i) aldattı. İşte bu yüzden sen öyle bir lanete uğradın ki, bu sebeble rızkın toprak, ayakların karnının içinde olacaktır. Ayrıca sen Âdemoğullarınm, onlar da senin düşmanın olacak, sen rast geldiğinde onlardan birinin ökçesinden yakalayacaksın, o da rast geldiği yerde senin başını ezecektir. Birbirlerinize düşman olarak yer yüzüne ininiz.» Burada birbirlerine düşman olarak yer yüzüne inecek olanlar Âdem, İblis ve yılandır. Böylece Allah (C.c.) onları yer yüzüne indirdi. Ayrıca Allah, Hz. Âdem ve Havva'nın içerisinde bulunduğu nimet ve üstünlüğü ellerinden aldı.
Anlatıldığına göre, Sa'îd b. Müseyyeb yemin ederek: «Âdem (A.s.) aklı başında iken bu ağaçtan yemedi; ancak Havva'nın kendisine sunduğu şaraptan sarhoş olup Havva'nın onun elinden tutarak ağacın yanma getirmesinden sonra bu ağaçtan yedi.» diyor.
Ben, Sa'îd b. Müseyyeb'in bu sözüne hayret ediyorum. Çünkü Allah (C.c.) cennet şarabım tavsif ederken : «(Cennetteki şaraptan) sarhoş olmak yoktur.» (Sâffât, 47) buyurmaktadır. Bu ayet karşısında nasıl olur da o bu sözü söyleyebilir? [16]

Âdem (A.S.)'İn Cennete Yerleştirildiği, Cennetten Çıkarıldığı Ve Tevbesiiin Kabul Olduğu Günün Hangi Gün Olduğu

Ebû Hüreyre (R.a.)'nin rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber (S.a.) şöyle buyurur : «Güneşin doğduğu en hayırlı gün cuma günüdür. Âdem bu gün yaratıldı, bu gün cennete yerleştirildi, bu gün cennetten çıkarıldı, Allah onun tevbesini bu gün kabul etti ve kıyamet bu gün kopacaktır. Bu günün içerisinde Öyle bir vakit ve saat vardır ki müslüman bir kulun hayır dilekleri bu vakte rastlar ise mutlaka Allah onun dileklerini yerine getirir.»
Abdullah b. Selâm şöyle diyor : «Ben bu saatin hangi vakitte olduğunu çok iyi biliyorum. Bu saat cuma günü gündüzünün son vaktidir.»
Bazılarının görüşüne göre, Allah (C.c.) Hz. Âdem ile Havva'yı Firdevs cennetine cuma günü sabahından iki veya diğer bir rivayette üç saat geçtikten sonra yerleştirmiş ve yedi saat geçtikten sonra yer yüzüne indirmiştir. Buna göre Hz. Âdem ile Havva Firdevs cennetinde beş saat kalmışlardır. Diğer bir rivayette ise onların bu cennette üç saat kaldıkları söylenir.
Ebu'l-Âliye ise, Hz. Âdem ile Havva'nın cuma gününün dokuzuncu veya onuncu, saatinde cennetten çıkarıldıklarını söylüyor.
Eğer Hz. Âdem ile Havva'nın cuma günü sabahından iki saat geçtikten sonra Firdevs cennetine yerleştirildiklerini söyleyen kişi bu sözüyle Hz. Âdem ve Havva'nın bu günkü şekliyle dünya günlerinden olan cuma gününden iki saat geçtikten sonra Firdevs cennetine yerleştirildiklerini anlatmak istiyorsa, bu sözü gerçekten pek uzak değildir ve doğrudur; çünkü selef alimlerinden aktarılan rivayetler, Hz. Âdem'in, bir günü bizim bin olan haftanın altıncı (yâni cuma) gününün son

saatinde yaratıldığı tarzında nakledilmektedir. Bu günün bir saatinin bizim dünya yılımızdan seksen üç yıla muadil olduğu da bilinmektedir. Biz daha önce yukarıda Hz. Âdem'in topraktan olan hamurunun bizzat Allah (C.c.) tarafından yoğu-rulduktan sonra ve kendisine ruh üfürülmezden önce kırk yıl bekletildiğ1'ni zikretmiştik. Şüphesiz bu kırk yıl bizim dünya yılımız itibariyle hesap edilmiştir. Hz. Âdem'e ruh üfürüldükten sonra cennete yerleştirilmesi ve cennetten çıkarılıp yer yüzüne indirilmesi gibi hâllerin şüphesiz bizim dünya yılımız itibariyle 35 yıl (her hâlde doğrusu 43 yıl olacak) kadar bir müddet içinde cereyan etmiş olduğu inkâr edilemez.
Eğer bu sözü söyleyen kişi, beher günü bin yıl kadar olan cuma gününden iki saat geçtikten sonra Hz. Âdem ve Havva'nın Firdevs cennetine yerleştirilmiş olduğunu kasdediyorsa, gerçekten ve doğrudan uzaklaşmış olur; çünkü bu konuda söz salâhiyeti bulunan bütün alimler, ruhun Hz. Âdem'in cesedine cuma gününün son saatinde ve güneş batmazdan biraz önce üfürüldüğünü söylüyorlar.
Ebû Salih'in İbn Abbâs (R.a.)'tan rivayetine göre, Hz. Âdem ahiret günü itibariyle yarım gün yani beş yüz yıl kadar cennette kalmıştır. Bu rivayet ise Hz. Peygamber (S.a.)'den nakledilen hadislere ve diğer alimlerden aktarılan rivayetlere aykırı düşmektedir. [17]

Âdem (A.s.) ile Havva'nın Yeryüzünün Neresine İndirildikleri

Rivayet edildiğine göre, Allah (C.c), Âdem ile birlikte eşi Havva'yı onları yarattığı gün olan cuma günü güneş batmazdan önce gökten yer yüzüne indirdi.
Hz. Ali (R.a.), İbn Abbâs, Katâde ve Ebu'l-Âliye bu hususta şöyle diyorlar : «Âdem (A.s.), Hindistan'ın Serendîb topraklarında bulunan Nûd (veya Bûd) dağı üzerine, Havva da Cidde'ye indirildi.»
İbn Abbâs diyor ki : «Âdem (A.s.)'üı Havva'yı aramak için attığı adımlardan her ayak bastığı yer köy ve kasaba, adımlarının arasındaki boşluklar ise ova ve sahra oldu. Hattâ Âdem (A.s.) yürüyerek «Cem» denilen yere gelince Havva ile buluştu. Bu yüzden onların buluştukları yere, "bu-luşturıtcu" ve "bir araya getirici" manasına geldiği için "Müzdelife" adı verildi. Ayrıca onlar "Arafat" 'ta tanıştıkları için buraya da tanışma manasına gelen "Arafat" ismi verildi. "Cem' " denilen yerde birbirleriyle buluşup bir araya geldikleri için burasına da "Cem' " denildi. Yılan, İsfahan'a, İblis de Meysân'a indirildi.»
Bir diğer rivayette ise Âdem (A.s.) çöle, İblis de Ubülle'ye indirilmişlerdir.
Ebû Ca'fer et-Taberî diyor ki : «Bu hususiaki haber ve rivayetlerin doğruluğunu bilmek ancak hüccet derecesinde bir haber (hadîs) in rivayet edilmesiyle mümkün olur. Kaldı ki biz, bu hususta Âdem'in Hindistan'a indirildiğini bildiren bir haber (hadîs) den başkasını da bilmiyoruz. Bu haberin sıhhatini de İslâm alimleri reddetmemişlerdir.»
İbn Abbâs'm ifadesine göre; Âdem (A.s.), Nûd dağı üzerine indirildiğinde ayakları yerde, başı da gökteydi; meleklerin teşbihini dinliyordu, melekler ise ondan korkuyorlardı. Bu yüzden melekler, Alah'tan Âdem'in boyunun kısaltılmasını istediler, bunun üzerine Allah (C.c.) boyunu altmış arşına indirdi. Âdem (A.s.) ise meleklerin seslerini ve teşbihlerini işitemez bir hale geldiği için bu duruma çok üzüldü. Hattâ Âdem : "Ey Rabbim! Ben yurdunda senin komşun idim, benim senden başka da rabbim yoktu. Beni cennetine koymuştun, dilediğim yerden yiyor, dilediğim yerde kalıyordum; fakat sen beni mukaddes bir dağa indirdin, ben burada da meleklerin seslerini işitiyor, cennetin kokusunu alıyordum. Şimdi ise boyumu altmış arşına düşürdün; bu yüzden meleklerin sesleri kesildi, Arşının

etrafındaki tavaf görüntüleri gözlerimden uzaklaştı, cennetin kokuları kayboldu" dedi. Bunun üzerine Allah ona : "Ey Âdem! Bu senin işlediğin günahın bir neticesidir" diye cevap verdi.
Allah (C.c), Âdem ile Havva'nın çıplaklığını görünce, cennetten indirdiği sekiz çift koyundan bir koçu boğazlamasını Âdem (A.s.)'e emretti. Bunun üzerine Âdem bir çok alıp bunu boğazladı ve yününü aldı. Havva bu yünü eğirdi, Âdem ise eğirilen bu yünü dokudu; kendisine bir cübbe, Havva'ya bir gömlek ile bir baş örtüsü yaptı. Böylece her ikisi de bunları giyindiler.
Anlatıldığına göre, Allah (C.c), Âdem ile Havva'ya bir melek göndermiş ve bu melek hayvanların ve koyunların derilerinden giyecekleri şeyi onlara öğretmiştir.
Yine anlatıldığına göre, yukarıda geçen yün ve deri elbiseler Âdem (A.s.)'in evlâdının giymiş oldukları elbiselerdi. Âdem ile Havva'nın elbiseleri ise cennet yapraklarından üzerlerine örttükleri elbiselerdi.
Allah (C.c.) Âdem'e şöyle vahyetti: «Ey Âdem! Arş'ımın hizasında benim bir harem yerim vardır. Sen oraya git, benim için ev (mâbed) yap. Meleklerimin Arş'ımın çevresinde nasıl tavaf ettiklerini gördün, sen de bu evimin çevresinde o şeklide tavaf et. İşte ben orada senin ve bana itaatte bulunacak olan evladının dualarını kabul edeceğim.»
Bunun üzerine Hz. Âdem (A.s.) : «Ey Rabbim! Bu benim için nasıl mümkün olur? Benim buna gücüm yetmez, ayrıca ben buranın yolunu da bilmiyorum» dedi. Hz. Âdem'in bu ilticası üzerine Allah onun refakatine bir melek verdi ve Âdem (A.s.) onunla birlikte Mekke tarafına gitti. Hz. Âdem, çayırlı çimenli bir yere uğradığında meleğe : «Beni buraya indir.» dedi. Melek ise onun bu türlü tekliflerine : «Olmaz, olduğun yerde dur.» diye karşılık verirdi. Bu durum Mekke'ye kadar böyle devam etti. Nihayet Hz. Âdem'in inip konakladığı her yer mamur oldu, geçip gittiği yerler ise çöl ve sahra hâlini aldı. Âdem (A.s.) Sina (Tûr-ı Sînâ), Zeytun, Lübnan, Cûdî ve Hıra olmak üzere bu beş dağdan getirdiği taşlarla bu evi (Ka'be'yi) yaptı. Onun temelini ise Hıra dağının getirdiği taşlarla kurdu. Nihayet evin (Ka'be'nin) yapısı tamamlandıktan sonra melek onu Arafat'a götürdü ve ona bugün hacıların yaptıkları bütün hac menâsikini öğretti. Bundan sonra melekle birlikte Âdem (A.s.) Mekke'ye geldi ve bir hafta evi (Ka'be'yi) tavaf etti. Daha sonra Hz. Âdem Hind ülkesine geri döndü ve orada Nûh dağında öldü.
Bu görüşe göre, Hz. Âdem ile Havva birlikte yere inmiş oluyorlar; ayrıca evi (Ka'be'yi) de Âdem (A.s.) yapmış oluyor. İşte bu görüş, Allah'ın izniyle ilerde anlatacağımız üzere evin (Ka'be'nin) gökten indirildiği görüşüne aykırı düşmektedir.
Anlatıldığına göre, Hz. Âdem Hind ülkesinden kırk defa yaya olarak gelip hac yapmıştır. Hz. Âdem Hind ülkesine indiği zaman onun başında cennet ağacından yaprağından yapılmış bir taç vardı. Âdem (A.s.) yere indikten sonra tacın yapıldığı ağacın yaprakları kuruyup yere döküldü. İşte bundan Hind ülkesinde bulunan her türlü hoş kokulu bitkiler bitti. Bir rivayete göre de bu hoş kokulu bitkiler Havva ile Hz. Âdem'in üzerlerini kapattıkları cennet yapraklarından meydana gelmişlerdir.
Bir başka rivayete göre, Hz. Âdem cennetten çıkarılmakla emredildi-ğî zaman o cennetteki her ağacın yanından geçerken dallarından birer tane koparmış ve yere İndiği zaman bu dallarla birlikte inmiştir. İşte Hind ülkesindeki hoş kokulu bitkilerin aslını bunlar teşkil etmiştir. Ayrıca Allah Hz. Âdem'e cennet meyvelerinden de vermiştir. İşte bizim dünyadaki meyvelerimiz, bu cennet meyvelerinden meydana gelmiştir. Ne var ki, cennet meyveleri bozulmaz; fakat dünya meyveleri çürüyüp bozulur.
Yine Allah Hz. Âdem'e her şeyin san'a tını öğretti. Âdem (A.s.) ile birlikte cennet kokuları, Haceru'l-esved (siyah taş) ve Musa (A.s.)'nm asası da indirildi. Haceru'l-esved, cennet yakutundan bir taştı ve yere indirilmezden önce kardan daha beyazdı. Hz. Musa'nın asası ise cennetin ağaçlarından âs

(mersin ağacı) ile lübân (çam ağacın) dan yapılmıştı. Bunlardan sonra da örs, tokmak ve kerpeten gibi aletler indirildiler.

Âdem (A.s.)'in endam ve şekli gayet güzeldi; hattâ Yûsuf (A.s.) hariç, evlâdından hiç birisi kendisine benzemiyordu. Cebrail (A.s.) Hz. Âdem'in yanma bir kese buğdayla birlikte gönderildi. Âdem (A.s.) : «Bu nedir?» diye sordu. Cebrail (A.s.) : «Bu seni cennetten çıkaran nesnedir.» diye cevap verdi. Hz. Âdem : «Ben bunu ne yapacağım?» dedi. Cebrail (A.s.): «Bunu yeryüzüne (toprağa) serp.» diye karşılık verdi. Âdem (A.s.) buğday tanelerini yere serpti ve anında bu taneler Allah tarafından yetiştirilip buğday haline getirildiler. Bundan sonra Âdem (A.s.) bu tanelerden biten ekinleri biçip bir araya topladı ve ovalayarak samanından ayırdıktan sonra onları Öğütüp hamur kardı ve ekmek yaptı. İşte bunların hepsi Cebrail (A.s.)'in ona öğretmesi ile oldu. Ayrıca Cebrail (A.s.) Âdem (A.s.)'in yanma taş ve demir getirdi; Hz. Âdem bunları birbirine sürtünce ateş çıktığını gördü ve böylece ateş yakmasını öğrendi. Yine Cebrail (A.s.) ona demirciliği ve ekin ekip biçmesini de Öğretti. Bu arada kendisine bir de öküz gönderildi. Böylece Âdem (A.s.) onunla çift sürmeye başladı. Bir rivayete göre Allah (C.c.)'m Hz. Âdem ile Havva'ya hitaben : «Ey Âdem! Hiç şüphesiz o (İblis) senin de eşin Havva'nın da düşmanıdır. Bundan dolayı satın o sizi cennetten çıkarmasın, sonra zahmete düşersin.» fTâhâ, 177) buyurduğu bu ayette zikredilen zahmet, işte bu rençberlik zahmetidir.

Bundan sonra Allah (C.c.) Hz. Âdem'i (Nûd) dağından indirdi ve yer yüzü ile birlikte onun üzerinde bulunan cin, hayvan, kuş ve benzeri diğer bütün varlıkları onun hakimiyet ve mülkiyetine verdi. Bunun üzerine Hz. Âdem Allah (C.c.)'a maruzatta bulunarak : «Ey Rabbim! Şu yer yüzünde seni benden başka kim teşbih edecek?» dedi. Allah (C.c.) ona : «Pek yakında senin sulbünden bana hamd edip beni teşbih edecek bir zürriyet çıkaracağım. Ayrıca yer yüzünde adımın anılması için yüksek yüksek evler (nıâbedler) yapacağım; yine yeryüzünde kendisine üstünlük ve şeref tahsis edeceğim bir ev (mabed) yapacağım ve ona kendime nisbet ederek evim (yani Beytulah) ismini verip onu emniyetli bir harem (dokunulmazlık) yeri kılacağım. Kim bana saygı duyarak bu eve hürmet gösterip burasını harem yeri kabul ederse, kendisine bahşedeceğim şeref ve itibara hak kazanacaktır. Kim de onun ahalisini korkutursa, bana karşı olan ahdini bozmuş olur ve harem saydığım bu yerin hürmetini ihlal etmiş sayılır. Yine ben bu evimi yeryüzünde insanlar için kurulmuş ilk ev (mabed) kılacağım. Kim bu evimi kasdederek hac yapmak maksadıyla gelir ve bundan başka bir maksadı da yoksa, bana gelmiş, beni ziyaret etmiş olur ve benim mu-safirim sayılır. Kerim (cömert) olana yakışan ise musafir ve konuklarına ikram etmek ve hemen onların hacetlerini yerine getirmektir. Ey Âdem! Hayatta kaldığın müddetçe bu evin imar ve bakımını sen yapacaksın. Bundan sonra da buranın imar ve bakımını senin evlâdından gelecek olan ümmetler ve peygamberler asırlar içerisinde sırayla üstleneceklerdir.» buyurdu.

Bundan sonra Allah (C.c.) Hz. Âdem'e harem yeri kıldığı eve (yani Beytü'l-haram'a) gitmesini emretti. Bu ev (mabed) tek bir yakut, bir rivayete göre tek bir inci halinde cennetten indirilmişti. Bu ev (mabed), Allah'ın Nûh (A.s.)'un kavmini suda batırdığı tufana kadar olduğu gibi kaldı. Tufan esnasında Allah bu evi göğe kaldırdı, temeli ise yerinde kaldı. Allah (C.c.) bunu İbrahim (A.s.) için hazırladı ve Allah'ın izniyle ilerde bahsedeceğimiz üzere Hz. İbrahim (A.s.) bu temel üzerine Ka'be'yi inşa etti.

Nihayet Hz. Âdem hac yapmak ve tevbe etmek üzere Beytü'l-harâm'a hareket etti. Âdem (A.s.) ile Havva ettikleri hatâ ve kaybettikleri cennet nimetleri yüzünden burada iki yüz sene ağladılar ve kırk gün hiç bir şey yiyip içmediler; ancak kırk gün sonra yiyip içmeğe başladılar. Bu arada Âdem (A.s.) Havva'ya yüz yıl yaklaşmadı. Neticede Hz. Âdem hac için Beytü'1-haı-âm'ı ziyaret etti ve Rabbiııden

kelimeler bekleyip tevbe etti; Allah da onun tevb e sini' kabul etti. Bu husus şu ayette bildirilmektedir : «Ey Rabbimiz! Biz kendimize yazık ettik. Eğer bizi bağışlamaz, bizi esirgemezsen her halde zarara uğrayanlardan olacağız.» (Araf, 23). [18]

Hz. Âdem'in Sulbünden Zürrîyetinm Çıkarılması ve Kendilerinden Söz Alınması

İbn Abbâs'tan rivayet eden Sa'îd b. Cübeyr şöyle diyor : «Arafat'ın arka kısmında bulunan "Nâ'mân" denilen yerde Alah (C.c.) Hz. Âdem'in zürreyetinden söz aldı ve kıyamete kadar yaratacağı bütün zürriyeti onun sulbünden çıkarıp küçük karıncalar gibi huzuruna topladı, sonra onları karşısına alarak : «"Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" dedi. Onlar ; "Evet Rabbimizsin" dediler. (İşte bu şâhidîendirme) kıyamet günü : "Bizim bundan haberimiz yoktu" dememeniz içindi. Yahut : "Baîıa evvel atalarımız Allah'a şirk koşmuştu. Biz de onların ardından gelen bir nesiliz. Şimdi o bâtılı kuranların işlediği günahlar yüzünden bizi helak mi edeceksin" dememeniz içindi.» (A'râf, 172, 173).
Yine İbn Abbâs'tan rivayet edildiğine göre, Allah onlardan "Dahnâ" denilen yerde söz almıştı.
Süddî ise şöyle diyor : «Allah (C.c.) Hz. Âdem'i cennetten çıkarıp henüz gökten yer yüzüne indirnıezden Önce sırtının sağ tarafını sıvazlayıp inci gibi beyaz ufak karıncalar şeklinde ondan zürriyetini çıkardı ve onlara : "Rahmetimle cennete giriniz." buyurdu. Yine aynı şekilde Allah (C.c) Hz. Âdem'in sırtının sol tarafını sıvazlayıp ufak karıncalar şeklinde siyah renkli diğer bir zürriyet (nesil) çıkardı ve onlara da : "Siz de cehennem ateşine giriniz; zira sizin buraya girmenizin benim için Önemi yoktur" buyurdu. İşte Allah'ın kendilerine bu şekildeki hitabı, Kur'an'da es-hâb-ı yemîn (sağcılar) ve eshâb-ı şimal (solcular) olarak bildirilen bu zür-riyetlerin ikili bir tasnife tâbi tutulduğu zaman olmuştu.»
Bundan sonra Allah (C.c.) Hz. Âdem'in bu zürriyetlerinden söz aldı ve onlara : «Ben sizin Rabbiniz değil miyim» buyurdu. Onlar da : «Evet sen bizim Rabbimizsiıı,» diye cevap verdiler. Böylece onların bir kısmı gönüllü olarak, diğer bir kısmı ise takiyyeten (gönüllü görünerek) Allah'a söz verdiler. [19]

Hz. Âdem (A.s.)'in Zamanında Dünyada Meydana Gelen Hâdiseler

Bu hadiselerin ilki Hz. Âdem'in oğlu Kabil'in kardeşi Hâbil'i öldürme-siyle başladı. İlim adamları Kabil'in ismi hakkında ihtilâfa düşmüşlerdir. Onların bir kısmı onun adının Kayn, diğer kısmı Kâin (veya Kâbîn), bir diğer kısmı Kâyin ve bir başka kısmı da Kâbîl olduğunu söylemişlerdir.
Yine ilim adamları Kabil'in kardeşi Hâbil'i öldürmesinin sebebi hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.
Bir rivayete göre Kabil'in Hâbil'i öldürmesinin sebebi şu idi : Âdem (A.s.) malûm hatâya düşmezden önce cennette Havva'ya yaklaşmıştı ve bu yaklaşmadan Havva Kabil ile ikizine hamile kalmıştı. Havva onlara gebe iken zahmet ve ağrı duymamıştı. Hattâ onları doğrurken de doğum sancısı çekmemiş ve cennet temiz olduğu için de doğum esnasında kan görmemişti. Ancak Âdem (A.s.) ile Havva yasak ağaçtan yiyip yer yüzüne indirildikten ve yer yüzünde yerleştikten sonra Âdem (A.s.) Havva'ya tekrar yaklaştı ve bu yaklaşmadan Havva Hâbil ile ikizine hamile kaldı. Fakat bu defa Havva onlara gebe iken sancı ve zahmet duymaya başladı. Hattâ onları doğururken doğum sancısı çekip doğum esnasında kan da görmüştü.

Anlatıldığına göre, Havva gebe kaldığı zaman her vakit biri kız, diğeri erkek olmak üzere daima ikiz çocuğa hamile kalırdı. Böylece Havva Âdem (A.s.)'ü sulbünden gelmek üzere onun için yirmi batında erkek ve kız evlat olmak üzere kırk çocuk dünyaya getirdi. Bunlardan erkek olanlar, kendi ikizi hariç olmak üzere diğer batınlardan doğan kız kardeşlerinden istediği ile evlenebilirdi; ancak ikizi olan kız kardeşiyle evlenmek helâl değildi, çünkü o zaman anneleri Havva ile kendi kız kardeşlerinden başka kadın bulunmuyordu. Bu yüzden Hz. Âdem oğlu Kabil'e HâbİI'in ikiziy-le, diğer oğlu Hâbil'e de kardeşi Kabil'in ikiziyle evlenmelerini emretti.

Diğer bir rivayette ise Kabil'in Hâbil'i öldürmesi şu şekilde olmuştur : Âdem (A.s.) (hac yapmak için) ortadan bir ara kaybolmuştu. Yola çıkmak istediği zaman göğe hitaben : «Çocuğumu emanet olarak sen koru» dedi, fakat gök bunu kabul etmedi. Bunun üzerine Hz. Âdem yere ve dağlara aynı hitabım tekrarladı; fakat onlara bunu kabullenmekten çekindiler. Bu defa Hz. Âdem bu vazifeyi oğlu Kabil'e teklif etti; o da bu teklifi kabul edip babası Âdem (A.s.J'e : "Evet gidebilirsin, döndüğün zaman onu istediğin gibi bulacaksın" dedi. Nihayet Âdem (A.s.) yoluna devam etti; fakat durum anlatacağımız gibi gerçekleşti. Bu hususta Allah (C.c.) şöyle buyurur : «Biz emâneti göklere, yere ve dağlara arzettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler ve endişeye düştüler. İnsan bunu sırtına yüklendi; çünkü o çok zalim, çok cahildir.» (Ahzâb, 72). Hz. Âdem oğulları Kabil ile Hâbil'e kız kardeşlerinin nikâhı hususunda söylemek istediklerini söyleyince, Hâbü babasının sözünü kabul edip buna rıza gösterdi. Fakat Kabil babasının sözünü dinlemedi ve Hâbil'in ikizi olan kız kardeşiyle evlenmek istemediği gibi kendi ikizi olan kız kardeşini de Hâbil ile evlendirmeye yanaşmadı. Hattâ itiraz ederek : «Biz cennette doğduk, onlar ise dünyada doğdular» dedi.

Kabil'in Hâbil'i öldürmesi konusunda bazı ilim adamları da şunları söylüyorlar :

Kabil'in ikizi olan kız kardeşi insanların en güzeli idi; Kabil onu kardeşi Hâbil'den kıskandı ve onunla kendisi evlenmek istedi. Aslında Hâbil ile ikizi olan kız kardeşi cennette doğmamışlar, yer yüzünde dünyaya gelmişlerdi. İşin doğrusunu ise en iyi bilen Allah'tır. Âdem (A.s.) oğlu Kabil'e: «Ey oğlum! İkizin olan kız kardeşin sana helal değildir.» dedi, fakat Kabil babasının bu sözüne karşı çıkıp reddetti. Bu defa Âdem (A.s.) ona : «Ey oğlum! Bir sen bir de kardeşin Hâbil Allah'a kurban sunun. Allah (C.c.) hanginizin kurbanını kabul ederse bu kızla evlenmeye o daha lâyıktır.» Kabil tarımla, Hâbil ise hayvancılıkla meşgul oluyordu. Bunun için Kabil Allah'a kurban olarak buğday, Hâbil ise genç koyunlar, bir rivayete göre bir sığır sundu. Nihayet Allah tarafından gönderilen beyaz bir ateş Hâbil' in kurbanım yaktı, Kâbü'inkini ise olduğu yerde bıraktı. O zamanlar Allah'ın bir kurbanı kabul edip etmemesi ateşin onu yakıp yakalamasıyla bilinirdi. Allah (C.c.) tarafından Hâbil'in kurbanı kabul edilip Kabil'in ikiz kız kardeşiyle evlenmesine hükmedilince, Kabil öfkelendi ve gururuna mağlûp oldu; hattâ şeytanın kendisine galip gelmesiyle kardeşi Hâbil'e : "Kız kardeşimle evlenmemeni sağlamak için mutlaka seni öldüreceğim" dedi. Bunun üzerine Hâbil de : «Allah ancak günahlardan sakınanların kurbanım kabul eder. And olsun ki, beni öldürmek için elini bana uzatırsan, ben seni öldürmek için elimi sana uzatıcı değilim; çünkü ben âlemlerin Rabbi Allah'tan korkarım. Dilerim ki, sen kendi günahınla birlikte benim günahımı da yüklenip o ateşin yaranından olasın. İşte zâlimlerin cezası budur.» (Mâide, 27-29) dedi. «Nihayet onun (Kabil'in) nefsi kardeşini (Hâbil'i) öldürmeğe uymuştu da onu öldürmüştü; bu yüzden ziyana uğrayanlardan olmuştu.» (Mâide, 30). Neticede Kabil Hâbil'i takip etti ve onu koyunlarını otlattığı bir sırada öldürdü. Kur'ân-ı Kerîm'de kıssaları anlatılan iki kişi ise Hâbil ile Kabil'dir. Bu hususu Allah (C.c.) Kur'âıı'da şu şekilde beyan ediyor : «Onlara Âdem'in iki oğlunun gerçek olan haberini oku. Hani onlar (kendilerini Allah'a) yaklaştıracak birer kurban sunmuşlardı da ikisinden birîninki kabul olunmuş, öbürününkü ise kabul

olunmamıştı. O (Kabil), kardeşi (Hâbil'e) : "Seni elbette öldüreceğim" demişti. (Hâbil de) ona : "Allah ancak (kendisinden) korkanlarmkini kabul eder" demişti.» (Mâide, 27).

Kabil, kardeşi Hâbil'i öldürünce şaşırıp kaldı ve kardeşinin cesedini nasıl defnedeceğini bilemedi; çünkü iddia edildiğine göre, âdemoğullarından ilk defa Öldürülen Hâbil idi. Bunun üzerine Allah (C.c.} : «Yeri eşerek kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini göstermek üzer*-; bir karga gönderdi. (Kabil): "Eyvah! Yazıklar olsun bana! Ben şu karga gibi olup da kardeşinim cesedini gömmekten âciz mi kaldım?" dedi. Artık o (yaptığından dolayı) pişmanlığa düşenlerden oldu. Bundan dolayıdır ki, İsrâiloğullarına şu gerçeği hükmettik : "Kim bir canı, bir can karşılığı olmaksızın (yani kısas) veya yer yüzünde bir fesad çıkarmaksızın öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir canı kurtarırsa (öldürmezse) bütün insanları ilı-yâ etmiş (diriltmiş) gibi olur. And olsun ki peygamberlerimiz onlara bey-yineler (mucize ve delüelr) ile geldiler. Fakat onların içlerinden bir çoğu, bunlardan (mucize ve delillerden) sonra (hâlâ) yer yüzünde (fesad ve cinayet) hususunda haddi aşmağa devam ettiler." (Mâide, 31, 32).

Kabil, Hâbil'i öldürünce Allah (C.c.) ona : «Ey Kabil! Kardeşin Hâbil nerede?» diye sordu. Kabil de : «Bilmiyorum, ben onun muhafızı değilim.» diye cevap verdi. Bunun üzerine Allah (C.c.) ona : «Kardeşin Hâbil'in kanı yer yüzünden şu anda bana sesleniyor ve ağzım açarak kardeşinin kanım yutan yer yüzü sana lanet okuyor. Yer yüzünde toprağı işleyip ektiğin zaman o sana mahsûlünü ancak yer yüzünde dehşet ve korku içerisinde kalman şartıyla verecektir.» buyurdu. Bu durum karşısında Kabil: «Ey Rab-bim! Eğer hatamı bağışlamazsan, suçum çok büyük olacaktır.» dedi.

Anlatıldığına göre, Kabil, kardeşi Hâbil'i Hıra dağı yokuşunda öldürmüştür. Bundan sonra Kabil dağdan inerek kız kardeşinin elinden tutup Yemen topraklarında bulunan Aden'e kaçmıştır.

İbn Abbâs bu hususta şunları anlatıyor :

«Kabil, kardeşi Hâbil'i Öldürdükten sonra kız kardeşinin sîinden tutarak Nûd (veya Bûd) dağından düz bir yere indi. Âdem (A.s.) ona dönerek : "Haydi git buradan! Dâima sen korku içerisinde kalıp gördüğün kimselerden emin olmayacaksın" dedi. Bundan sonra Kabil, hangi evlâdının yanından geçtiyse onun tarafından taşa tutuldu. Bu sırada Kabil'in evlâdından kör birisi kendi oğlu ile birlikte Kabil'in yanından geçiyordu. Oğlu babasına : "işte bu adam senin baban Kabil'dir; ona taş at" dedi. Bunun üzerine âmâ, babası Kabil'e bir taş attı ve onu Öldürdü. Bu defa oğlu âmâ babasına : "Sen babanı öldürdün" dedi. Oğlunun bu sözü üzerine âmâ, vurduğu bir tokatla oğlunu da öldürdü. Bunun üzerine o : "Yazık oldu bana; bir taş attım babamı öldürdüm, bir tokat vurdum oğlumu öldürdüm'" dedi.»

Kabil öldürüldüğü zaman yirmi yaşındaydı; Kabil onu öldürdüğü zaman ise yirmi beş yaşında bulunuyordu.

el-Hasen'e göre, Allah (C.c.)'m Kur'ân'da zikrettiği ve haklarında : «Onlara Âdem'in iki oğlunun gerçek haberini oku» (Mâide, 27) buyurduğu bu iki kişi Hz. Âdem (A.s.)'in sulbünden gelen (ilk) oğullarından değildir, bunlar İsrâiloğullarmdandır. Diğer taraftan ilk defa ölen kimsenin de Hz. Âdem (A.s.) olduğu bilinmektedir.

Ebû Ca'fer et-Taberî bu hususta şunları söylüyor :

«Bana göre doğru olan ise bu iki kişinin (Kabil ile Hâbil'in) Hz. Âdem' in öz oğullarından olmalarıdır; çünkü sahih bir hadiste Hz. Peygamber (S.a.) : "Haksız yere öldürülen her kişiden mutlaka Âdem'in ilk oğlunun (Kabil'in) üzerine bir günah payı yazılır; çünkü ilk defa öldürme işini başlatan odur." buyurmuştur. İşte bundan anlaşılıyor ki, Kur'ân'da zikri geçen Âdem'in iki oğlu onun ilk ve öz evlâdı olan Kabil ile Kabildir. Ayrıca İsrailoğullârından önce de Âdem'in oğulları arasında

öldürme hadisesinin varlığı bilinmektedir. Diğer taraftan bu hadiste, Âdem'in ilk oğlunun öldürme işini ihdas ettiği de ifade edilmektedir. Hz. Âdem'den Önce zürriye-tinden ölenlerin bulunduğuna bir delil de şu iki ayetin tefsirinde zikredilen rivayettir. Allah (C.c.) bu iki ayette şöyle buyurur : «Sizi bir candan (Âdem'den) yaratan, bundan da (gönlü) kendisine ısınsın diye eşini yapan O'dur. Vakta ki o, eşine yaklaştı da eşi hafif bir yük yüklendi (hamile kaldı) ve bir müddet bununla gidip geldi. Nihayet (gebeliği) ağırlaşmca ikisi (Âdem ile Havva) Rabblerine şöyle dua ettiler : "Eğer bize düzgün bir çocuk verirsen and olsun ki biz sana şükredenlerden olacağız." Fakat Allah onlara düzgün bir çocuk verince, kendilerine verdiği bu çocuk hakkında O'na eşler tutmaya başladılar. Onlar neyi eş tutuyorlarsa Allah (C.c.) onlardan münezzeh ve yücedir.» (Araf, 187,190).

İbn Abbâs, İbn Cübeyr, es-Süddî ve diğer alimler bu iki ayetin tefsirinde şöyle diyorlar :

«Havva, Âdem (A.s.)'den meydana gelen çocuklarına ad olarak Abdullah, Abdurrahman gibi isimler verirdi. Fakat bu adlardaki çocuklar yaşamayıp ölürlerdi. Bu sıralarda İblis onların yanma gelerek : «"Eğer ço-cuklarınıza bu isimlerden başka isimler verirseniz, onlar muhakkak yasarlar" dedi. Bundan hemen sonra Havva doğuduğu çocuğunun adını Ab-dulhâris koydu. Bu ad aynı zamanda İblis'in de adıydı. İşte : "Sizi bir candan yaratan O'dur..." sözleriyle başlayan bu ayetler, bu hadiseyi anlatmak üzere indirilmişlerdir. Ayrıca bu şekildeki tefsir tarzı merfû olarak da rivayet edilmiştir.»

Ben diyorum ki:

«Allah (C.c.)'m Hz. Âdem ile Havva'nın çocuklarını önceleri öldürmesi, Abdulhâris adım verdikleri çocuğunu yaşatması onları imtihan edip denemek içindir. Her ne kadar Allah, varlıîdarm (durumlarını ve niyetlerini) imtihan etmeden bilirse de, bu bilgiye savap ve ıkap terettüp etmemektedir. (Yani sevap ve azaba müstehak olmak için varlıklar (insanlar) Allah tarafından dünyada mutlaka imtihan edilirler).»

Yine ilk defa ölenin ve öldürenin Hz. Âdem'in öz evlâdından olduğuna dair diğer bir delil de alimlerin Hz. Ali b. Ebû Tâlib'den naklettikleri şu rivayettir :

«Hâbil, Kabil tarafından öldürüldüğü zaman Âdem (A.s.) şu mealdeki mısralar ile başlayan beyitler söylemiştir : "Ülkeler ve üzerinde yaşayanlar değişti, yer yüzü karanlık ve çirkin bir manzara arzediyor, renkli ve tatlı olan her şey değişip bozuldu, güzel yüzlerde neşe ve sevinç eseri kalmadı.»

Fars alimlerinden pek çoğu Keyûmers'in Âdem (A.s.) olduğunu iddia ederler. Onlardan bazıları ise Keyûmers'in Âdem (A.s.)'in sulbünden gelen öz oğlu olup Havva'dan doğmuş olduğunu ileri sürerler. Keyûmers hakkında daha pek çok ileri sürülen görüşler vardır; fakat bunları burada anlatmak kitabımızın hacmini kabartır, çünkü bizim asıl maksadımız geçmiş hükümdarları ve onların dönemlerim anlatmaktır. Yoksa bir hükümdarın nesebi konusundaki ihtilâfları zikretmek kitabımızın yazılış gayesine aykırı düşer. Şayet biz bir hükümdarın nesebi ile ilgili ihtilâflardan bahsetmiş isek, bu sadece bilmeyenlere karşı bu hükümdarı iyice tanıtmak içindir.

Farslı alimlerin Keyûmers hakkında ileri sürdükleri bu fikirler, Fars-lı olmayan diğer alimler tarafından kabul edilmemiştir. Onlar, Keyûmers' in "Âdem" ismiyle anılması hususunda Farslı alimlerle hemfikir olmalarına rağmen, onun şahsı ve evsafı konusunda onlardan ayrı düşünmektedir- Ayrıca onlar, Farslı alimlerin Âdem diye ileri sürdükleri Keyûmers'in ise Hâm (doğrusu Gâmir) b. Yâfes b. Nuh olduğunu iddia etmektedirler.

Yine onlar Keyûmers hakkında şunları ileri sürmektedirler :

«Keyûmers, uzun ömürlü ve değerli bir zat olup doğu tarafında bulunan Taberistân'm dağlık bölgelerinden Dünbâvend'de yaşamış, burasını ve Fars'ı ele geçirdikten sonra durumu daha da güçlenmiş, oğullarına verdiği bir emirle onlar Bâbil'i, bir müddet sonra da bütün iklimleri (ülkeleri)

hâkimiyetleri altına almışlardır. Ayrıca Keyûmers, şehirler ve kaleler yapmış, kendisi için atlar edinmiş ve silâhlar hazırlamıştır. Fakat o, saltanatının sonuna doğru cebbarlanıp zalim kesilmiş ve kendisine "Âdem" adım takmış, hattâ : «Kim beni bu addan başka bir isimle çağırırsa onu öldürürüm.» diye tehdit etmiştir. Keyûmers, otuz kadınla evlenmiş ve bunlardan nesli çoğalmıştır. O, ömrünün sonlarına doğru doğan oğlu Mâri ile kızı . Mâriyâne'yi çok beğendiği için onları diğer çocuklarına tercih edip öne geçirmiş ve kendisinden sonra gelen hükümdarlar bunların neslinden türemişlerdir.»
Ebû Ca'fer et-Taberî bu konuda şöyle diyor :
«Keyûmers'e dair haberleri burada zikretmemin sebebi, Keyûmers'in çeşitli milletlere mensup olan alimlerin ittifakıyla Acem olan Farslarm büyük atası olarak kabul edilmesinden ileri gelmektedir. Fakat onlar, yukarıda bahsettiğimiz üzere, Keyûmers'in bütün insanların atası olan Hz. Âdem (A.s.) olup olmadığı hususunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bununla beraber Keyûmers'in kendisi ve çocukları tarafından kurulan devletler, doğu topraklarında ve dağlık kısımlarda, Hz. Osman b. Affân'ın halifeliği döneminde Yezdecird b. Şehriyâr'ın Merv'de öldürülmesine kadar kesiksiz olarak muntazaman devanı etmiştir. Diğer taraftan kâinatın ömrünü ve geçmişteki tarihî hadiseleri Fars hükümdarlarının isimlerine (ömürlerine) göre hesap etmek, diğer milletlerin hükümdarlarının ömürlerine göre hesap etmekten hem daha kolay ve hem de gerçeğe daha yakındır; çünkü Fars devletleri dışında, âdemoğullarmdan gelen milletler tarafından kurulan hiç bir devletin bir hükümdardan diğer bir hükümdara ardı arkası kesilmeden muntazaman kesiksiz bir şekilde devredildiği bilinmemektedir.
Ben şimdi, Âdem (A.s.)'in ve kendisinden sonra peygamber, hükümdar olan evlâdının ve Farslılarm atası olan Keyûmers'in ömürleri hakkında bize kadar ulaşan haberleri, yine Allah'ın izniyle bu peygamber ve hükümdarların, alimler arasında ihtilaflı olan durumlarıyla ittifaklı olan durumlarını ve muayyen bir zamanda hükümdar olduğu ittifakla kabul edilen her hangi bir hükümdarın durumunu zikredeceğim.
Âdem (A.s.), Allah'ın kendisine bahşettiği dünya mülkü yanında ayrıca kendi çocukları için de peygamber ve elçi olarak gelmişti. Allah (C.c), Âdem (A.s.)'e yirmi bir sayfa indirmiş ve o bu sayfalan kendi eliyle yazmıştı. Bu sayfaları kendisine öğreten ise Cebrail (A.s.) idi.
Ebû Zerr (R.a.)'in rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber (S.a.) : «Peygamberlerin sayısı yüz yirmi dört bindir.» buyurmuştur. Ebû Zerr (R.a.yin : «Bunların kaç tanesi elçi (rasûl)dir?» sorusuna Hz. Peygamber : «Hoş ve sayıları büyük bir grubu oluşturmak üzere üç yüz on üç tanedir.» buyurmuştur. Yine Ebû Zerr'in : «Bunların ilki kimdir?» sorusuna Hz. peygamber : «Âdem (A.s.)'dir.» cevabını vermiştir. Ebû Zerr'in : «Ey Allah'ın elçisi! Âdem, elçi ve peygamber midir?» sorusuna ise Hz. Peygamber : «Evet o, elçi ve peygamberdir. Allah onu kendi eliyle yarattı, ona kendi ruhundan üfledi, sonra da onu insan şekline soktu.» karşılığını vermiştir.
Alalı (C.c.) tarafından Âdem (A.s.) üzerine yirmi bir sayfa içerisinde indirilen şeyler arasında donruz etinin, kan ve İaşenin haram olduğunu bildiren hükümler ile alfebe (veya noktalı harfler- hurûf-ı nıûceme) harfleri bulunmaktaydı. [20]

Hz. Şîs (Şît)'İn Doğumu

Hz. Âdem (A.s.)'in zamanındaki hadiselerden biri de Hz. Şîs'in dünya ya gelmesidir. Hz. Şîş (A.s.) dünyaya geldiği zaman Âdem (A.s.) yüz yirmi yaşındaydı; Hâbil'in öldürülmesinin üzerinden ise beş

yıl geçmişti. Bir rivayete göre Şîş (A.s.) ikiz olarak değil, tek başına doğmuştu. îbn Ab-bâs ise onun ikiz olarak doğmuş olduğunu söylüyor. Şîş kelimesi "Hibetul-. lalı" yani 'Allah'ın bağışı" olarak tefsir edilmektedir; bunun manası ise Hâbil'in yerine halef olmak demektir. Diğer taraftan Şîs (A.s.), Hz. Âdem' in vasisi olarak onun yerini almıştır. .

Hz. Âdem (A.s.),"ölüm vakti yaklaşınca oğlu Şîs (A.s.)'i yanma çağırdı ve ona vasiyyetini yaptı. Ayrıca ona gece ve gündüzün saatlerini, yaratıkların günün her saatindeki ibadet keyfiyetlerini ve ilerde meydana gelecek olan Nuh tufanını öğretti. Hz. Âdem'den sonra riyaset Şîs (A.s.)'e geçti ve Allah (C.c.) ona elli sayfa gönderdi. Bu güne kadar yaşayıp gelen âdemoğullarmm bütün nesepleri Şîs (A.s.)'e dayanmaktadır.

Keyûmers'in Hz. Âdem olduğunu ileri süren Farslılar bu hususta şunları söylüyorlar :

«Keyûmers'in "Mîşân" adında bir kızı ile "Mîşâ" adında bir oğlu dünyaya gelmiştir. Mişâ, kız kardeşi Mîşân ile evlenmiş ve bunlardan "Siyâ-mek" adlı bir erkek çocuk ile "Siyâmi (veya Siyama?)" adında bir kız çocuğu meydana gelmiştir. Siyâmek ile Siyâmi'nin evlenmesinden Efreval (veya Efravâk), D aks (Dîs?), Bevâsb (Berâsb), Ecreb ve Urâş (Evrâş?) meydana gelmişlerdir. Bu çocukların hepsinin annesi ise babaları Siyâmek'in kız kardeşi ve Mîşâ'mn kızı olan Siyâmi'dir.»

Yine Farslıların anlattıklarına göre, yer yüzü yedi iklime bölünmüş, Bâbil ülkesi ve halkın karadan ve denizden bu ülkeye ulaştıkları yerler bir iklim sayılmıştır. Bu iklimde yaşayanlar, Siyâmek'in oğlu Efravâl'in çocukları ile onun neslinden gelen insanlardır. Siyâmek'in oğlu Efravâl ile kızı Efri (Efrâ?)'nin evlenmesinden hükümdar olan Uşhenc (Evşhenc) = (Hevşeng) Pîşdâd dünyaya gelmiştir. Uşhenç, büyük babası Keyûmers'in yerine geçerek hükümdar olmuştur. Ayrıca o, yedi iklimi idaresi altına toplayan ilk kişidir. Uşhenç ile ilgili haberleri ileride anlatacağız.

Farslılardan bazıları, Uşheıic'in Hz. Âdem'in Havva'dan doğan öz oğlu olduğunu söylerler.

İbn el-Relbî, yer yüzünde ilk önce hükümdar olan kişinin Uşhank b. Âbir b. Şâlıh b. Erfahşed b. Sânı b. Nuh olduğunu ileri sürdükten sonra şunları söylüyor :

«Farsların iddialarına göre Uşhank, Hz. Adem'den iki yüz yıl sonra hükümdar olmuştur. Halbuki Uşhank Hz. Nuh (A.s.)'tan iki yüz yıl sonra hükümdar olmuştur; çünkü Farslar, Hz. Nuh'tan öncekiler hakkında bilgi sahibi değildirler.»

Hişâm b. el-Kelbî'in bu konuda anlattıklarının hiç bir mesnedi yoktur; çünkü Uşhenc (Hevşeng) Farslılarca çok iyi bilinmektedir. Aynı zamanda her millet kendi neseplerini ve aralarında meşhur olan günlerini (harpleri) başkalarından daha iyi bilirler.

Farslı nesep alimlerinden biri, Uşhenc Bîdâd'ın Mehlâil olduğunu İleri sürüyor. Ona göre Uşhenc'in babası Efravâl'dir ve bu zat Mehlâil'in babası olan Kaynân ile aynı kişidir. Kaynân'm babası olan Enûş da Siyâ-mek ile aynı kişidir. Mîşâ ise Enûş'un babası Şîs (A.s.)'dir. Keyûmers de Hz. Âdem'in kendisidir. Eğer durum bu alimin iddia ettiği gibi ise, Uşhenc'in Hz. Âdem'in zamanında yaşamış bir kişi olduğunda şüphe edilmemelidir, çünkü ilk semavî kitaplarda zikredildiğine göre, Berâkîl b. Mah-vîl b. Hanûlı b. Kayn b. Âdem'in kızı Dîne, oğlu Mehlâil'i Hz. Âdem (A.s.) üç yüz doksan beş yaşlarında iken doğurmuştur. Hz. Âdem'in bin yıl yaşadığı kabul edildiğine göre o, Âdem (A.s.) öldüğü zaman altı yüz altmış beş yaşında bulunuyordu.

Yine Farslıların iddialarına göre, Uşhenc kırk yıl hükümdarlık yapmıştır. Eğer durum Farsh nesep aliminden aktardığım gibi ise, Uşhenc'in Hz. Âdem'in vefatından iki yüz yıl sonra hükümdarlık yaptığına dâir söylenen sözü, gerçeği aksettirmekten uzak saymamak lazımdır. [21]

Hz. Âdem (A.s.)'iii Vefatı

Rivayet edildiğine göre, Hz. Âdem (A.s.) ölümünden önce on bir gün hasta yatmış ve oğlu Şîs (A.s.)'i yanma çağırıp vasiyetini yapmış, onu yerine vasi tayin etmiştir. Ayrıca ondan, vasiyet yoluyla kendisine öğrettiği bilgileri Kabil ile onun evlâdından gizli tutmasını istemiştir, çünkü Âdem (A.s.) bildiklerini yalnız Hâbil'e tahsis edip öğrettiği için Kabil onu kıskanıp Öldürmüştü. Bunun üzerine Hz. Şîs ve oğulları Hz. Âdem'in emrine uyarak bu bilgileri gizli tuttular. Bundan dolayı Kabil ve evlâdı bu bilgilerden faydalanamadılar.

Ebû Hüreyre (R.a.)'nin rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber (S.a.) şöyle buyurur : «Allah (C.c.) Hz. Âdem'i yarattığı zaman ona : "Ey Âdem! Şu melek grubunun yanına git ve onlara, 'es-Selâmü aleyküm' diyerek selâm ver." buyurdu. Hz. Âdem (A.s.) de onların yanma gelip selâm verdi. Bunun üzerine onlar da : "Aleylte's-selâm ve rahnıetullalı" diyerek karşılık verdiler. Bundan sonra Hz. Âdem Allah'ın huzuruna döndü ve Allah (C.c.) ona : "İşte bu, hem senin ve hem de zürriyetinin kendi aralarında selamlaşma şekli olacaktır" buyurdu. Sonra Allah (C.c.) her iki elini (mecazî mânada anlamak gerekir) yumarak ona : "Arzu ettiğini seç al." buyurdu, Hz. Âdem : "Gerçi O'nun her iki eli de uğurlu ve kutludur; fakat ben Rabb'inıin sağını tercih edip beğendim." dedi. Bunun üzerine Allah (C.c.) sağ elini açtı; Âdem (A.s.) O'msn sağ avucunun içerisinde kendisinin ve bütün zürriyetinin suretlerini gördü. Burada zürriyetinden her bir kişinin eceli belirlenip yazılmıştı. Âdem (A.s.)'in ömrü ise bin yıl olarak yazılıydı. Hz. Âdem, onların arasında üzerlerinde nurlar parlayan bir kitle gördü ve : "Ey Rabb'im! Üzerlerinde nurlar parlayan bu kişiler kimlerdir?" diye sordu. Allah (C.c.) : "Onlar, kullarıma göndereceğim elçi ve peygamberlerdir." buyurdu. Onların arasında hepsinden daha nurlu birisi vardı ve ömrü kırk yıl olarak yazılmıştı. Allah (C.c.) Hz. Âdem'e bu nurlu kişinin Dâvûd (A.s.) olduğunu bildirdi. Bunun üzerine Hz. Âdem : "Ey Rabb'im! Bu kişj hepsinden daha nurlu olduğu halde ona kırk yıllık bir ömür takdir edilip yazılmış" dedi. Allah (C.c),: "Ona da bu kadar ömür yazdım" buyurdu. Hz. Âdem : "Ey Rabb'im! O'nun ömrünü uzatmak üzere benim ömründen altmış yılı eksilt" dedi. Hz, Peygamber (S.a.) sözlerine şu şekilde devam etti : "Âdem (A.s.) yer yüzüne indirilince günlerini saymağa başladı. Ruhunu almak üzere Azrail (Melekü'1-mevt) yanma geldiğinde ona : "Ey ölüm meleği Azrail! Acele ettin, daha benim altmış yıllık ömrüm var" dedi. Azrail: "Sen Rabb'inden bu altmış yıllık ömrünün oğlun Hz. Dâvud (A.s.)'a verilmesini istemiştin, senin şu anda ömrün tükenmiştir" dedi. Bunun üzerine Âdem (A.s.) : "Ben böyle bir şey yapmadım" cevabını verdi. Hz. Peygamber (S.a.) sözlerine devam ederek şöyle buyurdu : "Âdem (A.s.), verdiği sözü unuttu, dolayısıyla zürriyeti de verdiği sözleri unuttu; Âdem (A.s.) verdiği sözü inkar etti, dolayısıyla zürriyeti de verdikleri sözleri inkâr ettiler. İşte bu yüzden Allah (C.c.) verilen sözlerin yazıyla belgelendirilmesin! kaııunlaştırdı ve şahit gösterilmesini emretti.»

tbn Abbâs (R.a.) rivayet ediyor ve şöyle diyor :

«Borç âyeti (Bakara, 282) indirildiği zaman Hz. Peygamber (S.a.) şöyle buyurdular : "İlk önce (sözünü) inkâr eden Hz. Âdem olmuştur." (Peygamberimiz bu cümleyi üç defa tekrar etmişlerdir). Allah Hz. Âdem'i yarattığı zaman onun arkasını (sırtını) sıvazlayıp kıyamete kadar gelecek olan zürriyetini ondan çıkardı ve Âdem (A.s.)'e onları arzedip gösterdi. Hz. Âdem onların arasından nurlu birisini gördü ve : "Ey RabVim! Bu benim hangi oğlum?" dedi. Allah (C.c.) : "Oğlun Dâvûd peygamberdir" Âdem (A.e.) : "Ömrü ne kadardır?" dedi. Allah (C.c.) : "Altmış yıldır" buyurdu. Âdem (A.s.) : "O'nun ömrünü artırmanı isterim" dedi. Bunun üzerine Al-I-alı (C.c.) : "Hayır! Ancak sen kendi Ömründen verirsen artırırım" buyurdu. Âdem (A.s.)'in ömrü hin yıl olarak takdir edilmişti;

ömründen kırk yılını Hz. Davud'a bağışladı. Allah (C.c.) tarafından bu hususla Ügili hir belge yazılıp melekler şahit tutuldu. Âdem (A.s.)'in ölüm zamanı yaklaşıp melekler ruhunu almak için geldiklerinde, meleklere : "Benim daha kırk yıllık ömrüm var." dedi. Melekler de ona : "Sen. o kırk yılı oğlun Dâvud (A.s.)'e bağışlamıştın" dediler. Âdem (A.s.) : "Hayır! Ben böyle hir söz vermedim ve ona böyle bir bağışta bulunmadım." karşılığını verdi. Bunun üzerine Allah (C.c.) daha önce yazılmış olan belgeyi Âdem (A.s.)'e ibraz edip gösterdi ve melekleri de şahit tuttu; bununla beraber Allah, Hz. Âdem'in Ömrünü bin, Dâvud (A.s.)'un ömrünü de yüz yıl olarak tamamladı.»

Sa'îd b. Cubeyr'in de içerisinde bulunduğu bir cemaatten bu rivayetin bir benzeri rivayet edilmiştir. İbn Abbâs, Hz. Âdem'in ömrünün dokuz yüz otuz altı yıl olduğunu söylüyor. Tevrat ehli ise Hz. Âdem'in ömrünün dokuz yüz otuz yıl olduğunu iddia ediyor.

Bu hususlaki Rasulullalı (S.a.)'m hadisleri ve alimlerin sözleri bizim anlattıklarımızdan ibarettir. Bununla beraber insanların en bilgilisinin Ra-sulullab (S.a.) olduğunu unutmamak gerekir.

Hz. Âdem'in kendi Ömründen oğlu Dâvûd (A.s.)'a altmış yıl bağışladığını bildiren Ebû Hüreyre'nin rivayeti esas alındığı takdirde, yukarıda zikredilen iki hadisle Tevrat'ta geçen Hz. Âdem'in dokuz yüz otuz yıl yaşadığı rivayeti arasında fazla bir farkın bulunmadığı görülür. Belki de Allah (C.c.) Tevrat'ta Hz. Âdem'in, oğlu Dâvud (A.s.)'a bağışladığı kısmı anmayarak yalnız onun eksilen yaşını zikretmiştir.

Yahya b. Ubbâd'dan rivayette bulunan İbn İshâk, Yahya'nın babası Abbâd'm şu sözünü aktarıyor :

«Bana gelen bir habere göre, Hz. Âdem öldüğü zaman Allah tarafından onun kefen ve hanutu (güzel kokulu bir madde) cennetten gönderilmiş, sonra kabir ve defin işleri için melekler görevlendirilmiş ve onlar Âdem (A.s.)'i defnetmişlerdir.»

Übeyy b. Ka'b'm rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber (S.a.) şöyle buyurur:

«Âdem (A.s.)'in ölmesi yaklaşınca Allah kendisine cennetten kefen ve hamit gönderdi. Havva melekleri görünce onların arkasından. Âdem (A.s,)7 in yanına girmek istedi. Bunun üzerine Hz. Âdem Havva'ya : "Rabbimin elçileri (melekleri) ile beni kendi halime bırak. Başıma ne geldiyse hep senin yüzünden geldi; çektiğim mihnetlerin sebebi hep senin" dedi. Âdem (A.s.) ölünce melekler onu sidirli su ile tekli sayıda (bir, üç, beş gibi) olmak üzere yıkadılar, yine tekli sayıda olmak üzere elbiseye sarıp kefenlediler, sonra lahdine indirip defnettiler. Bundan sonra onlar : "İşte bu tarzda hareket etmek Âdem (A.s.)'den sonra gelecek olan nesli için bir sünnet olsun" dediler.»

İbn Abbâs anlatıyor :

«Adem (A.s.) ölünce oğlu Şîs (A.s.) Cebrail'e : "Âdem'in namazını kıldır" dedi. Cebrail de ona : "İleri geç, babanın namazını kıldır, otuz defa tekbir al, bunun beşi namaza aittir, geri kalan yirmi beşi ise Âdem'e ikram ve ihtiramdır" dedi.»

Rivayet edildiğine göre, Âdem (A.s.) Gâru'1-kenz denilen Ebû Kubeys dağındaki bir mağaraya defnedilmiştir. İbn Abbâs ise, «Nuh (A.s.) gemiden çıktıktan sonra Âdem (A.s.)'i Beytü'l-ntakdis (Kudüs)'e defnetnıiştir,» diyor.

Yukarıda zikredildiği üzere, Hz. Âdem cuma günü vefat etmiştir. Yine anlatıldığına göre, Havva Âdem (A.s.)'den sonra bir yıl yaşamış, sonra yukarıda anlattığım mağarada eşinin yanma defnedilmiş ve Tufan'a kadar burada kalmıştır. Daha sonra Nuh (A.s.) onları yerlerinden çıkarıp bir tabuta yerleştirdikten sonra gemisine almıştır. Yer yüzündeki sular çekildikten sonra Tufan'dan önceki yerlerine tekrar yerleştirmiştir.

Rivayete göre, Havva iplik eğirmek, bez dokumak, hamur yoğurmak, ekmek yapmak gibi kadınlar tarafından yapılan bütün işleri yapmıştır.

Biz, buraya kadar Âdem (A.s.) ile düşmanı İblis'in durumlarını, onlarla ilgili haberleri, Hz. Adem'in düşmanı olan İblis'in kibirlenip gururlandığı, taşkınlık edip isyan ettiği zaman Allah'ın onu huzurundan ve rahmetinden kovarak cezasını çabuklaştırdığını ve kıyamete kadar kendisine mühlet verdiğini, yaptığı hatâdan ve verdiği sözü yerine getirmemekten dolayı Hz. Âdem'in cezasını dünyada iken çabuklaştırdığını, fakat hatâsından tevbe edip rucû ettiği için onu rahmetiyle kuşattığını, anlatıp tamamladık. Şimdi de Allah'ın izniyle Âdem (A.s.)'in iki oğlu Kabil ve Şîs (A.s.)'e, bunların çocukları konusuna geçebiliriz. [22]

HZ. ÂDEM'İN OĞLU ŞÎS (A.S.)

Daha önce Hz. Şîs'in bazı hâllerini, babası Âdem (A.s.)'in yerine geçip onun yolundan yürüdüğünü ve babası Hz. Âdem'in vasisi olduğunu, kendisine sahifeler indirildiğini anlatmıştık.
Rivayet edildiğine göre, Mekke'de ikamet eden Hz. Şîs Ölünceye kadar hac ve umre ile meşgul olmuştu. Kendisine ve babası Hz. Âdem'e indirilen sahifeleri bir araya getirip bu sahifelerdeki emirlerle amel etmiş, Ka'be'yi de taş ve çamurdan inşa etmişti,
Bizden önce gelen alimler (selef), Allah tarafından şimdiki Ka'be'nin yerinde Âdem (A.s.)'e tahsis edilen 'Kubbe'nin Tufan hadisesine kadar yerinde kaldığını, ancak Tufan'dan önce Allah'ın bu Kubbe'yİ göğe kaldırdığını söylüyorlar.
Rivayete göre, Şîs (A.s.) hastalanınca oğlu Enûş'a vasiyyetini yapmış ve hemen sonra vefat etmiştir. Cesedi ise anne ve babasının bulunduğu Ebû Kubeys dağındaki mağaraya defnedilmiştir. Hz. Şîs doğduğu zaman Âdem (A.s.) iki yüz otuz beş yaşında bulunuyordu. Yukarıda da geçtiği üzere, bu hususta başka rivayetler de vardır. Hz. Şîs vefat ettiği zaman dokuz yüz on iki yaşındaydı. Enûş, babası Şîs (A.s.) öldükten sonra devletin idare ve siyasetinde, emri altında bulunan tebeasmı idarede onun yolundan ayrılmadı, idare ve siyasette de herhangi bir değişiklik yapmadı. Tevrat ehline göre, Enûş yedi yüz beş (doğrusu dokuz yüz beş) yıl yaşamış ve Enûş, babası Şîs (A.s.) altı yüz beş yaşında iken dünyaya gelmiştir.
İbn Abbâs bu hususta şunları söylüyor :
«Şîs (A.s.)'in Enûş'tan başka da pek çok çocukları vardı; Şîs (A.s.), Enûş'u kendisine vasi tayin etti. Sonra Enûş'tan doksan yaşında iken Şîs (A.s.)'in kızı Nimet'ten yani kız kardeşi ile olan evliliğinden Kaynân ve bir bir çok çocukları dünyaya geldi. Enûş da oğlu Kaynân'i kendisine vasi tayin etti : Kaynâıı'm da Mehlâil adında bir oğlu ve daha pek çok çocukları dünyaya geldi. Kaynân, oğlu Mehlâil'i kendine vasi tayin etti. Mehlâiî'derj Yerd, yani Yârd ve pek çok çocuk dünyaya geldi. Mehlâil de oğlu Yârd'î kendisine vasi seçti. Yârd'dan Hanûh, yani İdrîs (A.s.) ile pek çok çocuk dünyaya geldi. Yerd de oğlu İdrîs (A.s.)'i kendine vasi tayin etti. Hanûh' tan ise Metûşalah ve pek çok çocuk meydana geldi ve oğlu Metûşalah'ı kendisine vasi yaptı.»
Tevrat'ta zikredildiğine göre, Mehlâil doğduğu zaman Hz. Âdem üç yüz doksan beş, Kaynân ise yetmiş yaşlarında idi. Mehlâil'in oğlu Yerd dünyaya geldiği zaman Âdem (A.s.) dört yüz altmış yaşındaydı. Mehlâil. babası (Kaynân'ın) yolundan yürüdü; fakat bununla beraber bir takım hadiseler onun zamanında baş gösterdi. [23]

Hz. Şîs (A.s.) ile Yerd'in Hükümranlıkları Sırasında Meydana Gelen Hadiseler

Anlatıldığına göre, Kabil kardeşi Hâbil'i öldürüp "babası Âdem (A.s.)' in yanından kaçıp Yemen'e geldiği zaman İblis yanma geldi ve ona : «Hâ-bil'in kurbanının kabul edilip ateş tarafından yakılması, onun ateşe saygı gösterip ona tapmasından ileri gelmektedir. O hâlde sen de hemen kendin ve kendinden sonra gelecek olan neslin için bir ateşgede yap.» dedi. Bunun üzerine Kabil bir ateşgede yaptı. Yer yüzünde ilk ateşgedeyi yapan ateşe tapan da Kabil oldu.

İbn İshâk anlatıyor :

«Kayn, yani Kabil, Âdem (A.s.)'in kızı ve kendi kız kardeşi Eşût (Eşûs) ile evlenmiş, bu evlilikten Hanûh adında bir erkek çocuk ile Azb (And) adında bir kız çocuğu dünyaya gelmiştir. Hanûh da kız kardeşi Azb ile evlenmiş, bu evlilikten ise İrd, Mahvîl, Enûşîl adlarında üç erkek çocukla Mûlis adında bir kız çocuğu meydana gelmiştir. Hanüh'un oğlu Enû-şil de kız kardeşi Mûlis ile evlenmiş ve bu evlilikten Lâmek adında bir erkek çocuğu dünyaya gelmiştir. Lâmek, biri Adâ, diğeri Sala adlarında iki kadınla evlendi. Adâ'nın Lâmek'ten Bûlis (Tülin), Tûblin (Tûbiş) ve Tû-belkîn adlarında üç erkek çocuğu dünyaya geldi. Bunlardan Bûlis, ilk defa yer yüzünde kubbeli meskende (veya çadırda) oturan, mal mülk edinen kimse olmuştur. Tûblin de yer yüzünde ilk defa zil ve musikî aleti kullanan kimsedir. Tûbelkîn ise ilk defa yer yüzünde demir ve bakır istihsal edip işleyen kişidir. Bunlardan doğan çocuklar ise iri yarı kimseler olup zalim, cebbar ve firavun kişiler olmuşlardır. Sonra Kayn'm, yani Kabil'in nesli inkıraza uğramış, gerisinde az miktarda bir nesil kendisini takip etmistir. Hz. Adem'in bütün zürriyetinin nesebleri karışmış ve aralarındaki nesep bağları kopmuş, ancak Şîs. (A.s.)'den gelen nesillerin nesepleri korunmuş ve aralarındaki bağlar kopmamıştır. Bu günkü nesil, Hz. Şîs'ten gelmektedir; hattâ bu günkü bütün insanların nesepleri Âdem(A.s.)'e değil, Hz. Şîs'e dayanmaktadır.»

İbn İshâk'm Kâbiî ve çocukları konusunda anlattıkları, benim burada, anlattıklarımdan ibarettir.

İbn İshâk'tan başka Tevrat ehli de bu konuda şunları söylüyorlar : «Kabil'in evlâdından ilk önce eğlence ve musikî aletlerini icad edip kullanan kişi Kabil'in Tûbâl (veya Kûbâl) adındaki oğludur. O, Mehlâil b. Kaynân'm zamanında ney, tanbur, davul, ut gibi musikî aletleri icat etmiş ve bunları kullanmıştır.»

«Bundan sonra Kâbîrin çocukları eğlenceye daldılar; hatta dağlık bölgede yaşamakta olan Hz. Şîs'in evlâdından yüz kadar kimse bu haberi alır almaz atalarının tavsiyelerine kulak asmadan onların yanma gitmeğe kalkıştılar. Bu durumu öğrenen Yerd, öğütte bulunarak onların gitmelerini Önlemeğe çalıştıysa da onlar onun bu öğütünü kabul etmediler. Nihayet Kabil'in çocuklarının yanlarına gelen bu kişiler, onların eğlencelerini görünce şaşırıp kaldılar; geri dönmek istediklerinde atalarının kendilerine yapmış olduğu beddualar, onların dönmesine engel oldu. Dağlık bölgede kalıp da kalplerinde şüphe ve sapıklık bulunan kimseler, onların orasını beğenip hoş gördüklerinden dağlık bölgeye dönmediklerini sandılar ve gizlice dağlık bölgeden inmeğe başladılar. Neticede onların eğlencelerini gören bu kimseler, bundan hoşlandıklar; hattâ koşarak yanlarına gelen ve kendileriyle beraber olan Kabil'in evlâdından bulunan kadınlarla anlaştılar. Böylece taşkınlığa daldılar, kendilerini İçki ve fuhuşa kaptırdılar.»

Tevrat ehlinin bu sözleri pek yabana atılacak cinsten değildir; çünkü İbn Abbâs ve benzeri şahsiyetlerin ^içerisinde bulunduğu geçmiş müslü-man alimlerden teşekkül eden bir gruptan buna yakın rivayetler nakledilmiştir. Fakat onlar, bu hadiselerin Hz. Âdem (A.s.) ile Hz. Nuh'un arasındaki devirlerde geçtiğini söylemelerine rağmen, kimin saltanat ve hükümranlığı döneminde meydana geldiğini açıklamamışlardır. Aralarında çok az bir fark bulunmakla beraber, bu rivayetin bir benzerini de Hakem b. Uteybe babasından rivayet etmiştir. Doğrusunu ise en iyi bilen Allah (C.c.)'tir.

Farslı nesep alimlerine gelince, ben, onların Mehlâil b. Kaynân hakkında söylediklerini ve Mehlâil'in yedi iklime hakim olan Uşhenc'İn ta kendisi olduğunu yukarıda anlattım ve Farslı alimlere muhalif olanların görüşüne de izah edip açıkladım.
Hişâm b. el-Kelbî bu hususta şunları söylüyor :
«İlk önce yer yüzünde bina yapan, madenler çıkaran ve zamanının insanlarına mescitler yapmalarını emreden Mehlâil'dir. Yine o, yer yüzünde ilk iki şehri kurmuştur. Bu şehirlerden birisi Irak'ta bulunan Bâbil, diğeri ise Hûzistan'da bulunan Sûs şehirleridir. Mehlâil'in hükümranlığı ise kırk yıl sürmüştür.»
Hişâm b. el-Kelbî'den başkaları ise bu konuda şunları söylüyorlar :
«Yer yüzünde ilk defa demir istihsal eden ve bundan zanaatta kullan-mak üzere aletler yapan, suları faydalanılacak.yerlere akıtmayı plânlayan, nalkı ziraate ve çalışmağa teşvik eden, zararlı hayvanları öldürüp onların derilerinden elbise ve yataklar yapılmasını emreden, sığır, koyun ve vahşî hayvanları kesip etlerini yemeklerini isteyen ilk kişi Mehlâil'dir. Rey şehrini de o inşa etmiştir.»
Râvîlerin anlattıklarına göre, Dünbâvend'de Keyûmers'İn yerleşip iskân ettiği şehir hariç, yer yüzünde ilk inşa edilen şehir Rey'dir. Yine râvîlerin anlattıklarına göre, ilk önce hükümler ve kanunlar fhudûd) koyan odur. Bu sebebten o "pîşdâd" lakabını almıştır. Farsça olan bu kelimenin manası "adaletle ilk hükmeden kimse" demektir. Pîş ve dâd kelimelerinden mürekkep olan bu kelimenin birinci cüz'ü olan "pîş" ilk, diğer cüz'ü olan "dâd" adaletli hareket etmek ve hüküm vermek manalarına gelir. İlk defa cariyeler edinip hizmetinde çalıştıran ve ağaçları kesip binalarda kullanan kişi yine odur.
Ravilerin anlattığına göre, Hind ülkesine inen Mehlâil beldeleri dolaşıp eline geçirdikten sonra başına taç giymiş, İblis'i ve ordusunu mağlup ederek onların insanların, insanların arasına karışmalarını önlemiş, bu hususta onları tehdit etmiş, onların asi ve azgınlarını da öldürmüştür. Bunun üzerine onlar, korkularından dağlara ve çöllere kaçmışlar, fakat onun ölümünden sonra tekrar geri dönmüşlerdir.
Rivayete göre Mehlâil (Uşhenc), şerli kötü insanlara "şeytan" adım vermiş ve onları hizmetinde kullanmış, bütün iklimlere (ülkelere) hakim olmuştur. Uşhenc, yani Mehlâil'in doğumu ile Keyûmers'İn ölümü arasında iki yüz yirmi üç yıllık bir fark vardır. [24]

YERD

Mehlâil'in oğlu olan bu zata "Yârd" de denir. Onun annesi ise Berâkîl b. Mahvîl b. Hanûh b. Kayn b. Âdem'in kızı Semân'dir. Mehlâil kendi teyzesi olan Sem'an ile evlenmiş ve ondan Yerd adındaki oğlu dünyaya gelmiştir. Yerd, doğduğu zaman Âdem (A.s.) dört yüz altmış yaşında bulunuyordu; putlar onun zamanında yapılmış ve İslâm'dan çıkanlar da yine omm zamanında çıkmıştı.
İbn İshâk'm anlattığına bakılacak olursa, Yerd yüz altmış iki yaşında iken Dermesîl b. Mahvîl b. Hanûh b. Âdem'in kızı Berketâ (veya Berkenâ?) ile evlenmiş, bu evlilikten onun Hanûh adındaki oğlu, yani Hz. İdrîs (A.s.) dünyaya gelmiştir. Hanûh, Âdem (A.s.)'in oğullarından kendisine ilk defa peygamberlik verilen ve kalemle yazı yazan kişidir. Yine o, ilm-i nücûm (astroloji) ve hesap İlmiyle ilk uğraşan kimse olmuştur. Yunan filozoflarının katında büyük bir itibara sahip olan Hanûh'a onlar, Filozof Hirmis (Hürmüz) adını vermişlerdir.
Yerd, oğlu İdrîs (A.s.)'in doğumundan sonra sekiz yüz yıl yaşamış, bir çok erkek ve kız çocukları

olmuş, dokuz yüz altmış iki yıl yaşamıştır.
Rivayete göre, Hz. İdrîs (A.s.)'a otuz sahife indirilmiştir. Allah yolunda ilk cihad yapan, kumaş biçip elbise diken ve Kabil'in çocuklarını esir alıp onları köle olarak kullanan ilk kişi yine Hz. İdrîs'tir. Atalarının Yerd'p Hz. İdrîs'i kendisine vasi tayin etmesini tavsiye etmeleri ve bu tavsiyeyi kendi aralarında müteselsiîen sürdürmeleri üzerine Hz. İdrîs (A.s.) babası Yerd'in vasisi oldu.
Hz. İdrîs (A.s.) üç yüz sekiz yaşında iken Âdem (A.s.) vefat etmiştir. İdrîs (A.s.) kavmini hakka davet etmiş, vaaz ve nasihatte bulunmuş, onlara Allah'a itaat etmelerini, şeytana karşı gelmelerini ve Kabil'in çocuklarıyla münasebetlerde bulunmamalarını emretmiş, fakat onlar onun bu sözlerine kulak asmamışlardır.
Yine tbn îshâk'ın Tevrat'tan naklettiğine göre, Allah (C.c.) Hz. İd-rîs'i üç yüz altmış beş yaşında iken kendi katma kaldırdı. Bu sırada babası Yerd beş yüz yirmi yedi yaşında bulunuyordu. Hz. îdrîs'in kaldırılmasından sonra Yerd, dört yüz otuz beş yıl daha yaşadı ve dokuz yüz altmış iki yaşında iken vefat etti.
Hz. Peygamber (S.a.) Ebû Zerr (R.a.)'e hitaben : «Ey Ebû Zerr! Dört elçi (peygamber) Süryânî'dir. Bunlar, Âdem, Şîs, Nûh ve Hanûh (Hz. İd-rîs)'tıir. Kalemle ilk yazı yazan Hanûh'tur. Allah (C.c), Hanûh'a otuz sahi fe göndermiştir.» buyurdular.
Rivayet edildiğine göre, Allah Hz. İdris'i zamanındaki bütün yer yüzü halkına elçi olarak göndermiş, geçmiş insanların bilgilerini onun şahsında toplamış ve buna ilâve olarak otuz sahife göndermiştir.
Ravüerden bazıları, Bîveresb'in Hz. İdrîs'in zamanında hükümdarlık yaptığını, Hz. Âdem'in sözlerinden bazısını işitmiş olup bunu sihir olarak kullandığını, söylerler. [25]

TAHMURIS'IN HÜKÜMDARLIĞI

Farshlarm iddiasına göre, Uşhenc'in vefatından sonra Tahmûris b. Vîvencihan b. Habaydâd b. Uşhenc (Hevşeng) hükümdar olmuştur. Vîven-cihân'm mânası, yer yüzünün hayırlısı demektir. Onun nesebi hakkında daha başka rivayetler de vardır.
Yine Farshlarm iddialarına göre, Tahmûris, yedi iklime hakim olmuş ve basma tac giymiştir. O tebeasma şefkatli davranmış, tebeası da onun idaresinden memnun kalmıştır. Ayrıca o, Fars ülkesinde Sâbûr şehrini inşa etmiş ve buraya yerleşmiştir. Sonra da ülkeleri dolaşmıştır. Yine o, sıçrayıp İblîs'in üzerine binmiş ve onun sırtında yer yüzünün uzak ve yakın yerlerini dolaşmış, sonra onu ve onun azgın yardımcılarını korkutup onların dağılmalarını sağlamıştır. Elbise ve yatak için yün ve kıl kullanan ilk kişi odur. Hükümdarlar için zinet ve süs olmak üzere at, katır ve merkep kullanan ilk kişi yine odur. Hayvanları ve diğer şeyleri korumak üzere köpek beslenmesini, av için doğan ve şahin gibi kuşların edinilmesini emreden odur. Yine o, Farşçayı yazı olarak kullanmıştır. Bîveresb, onun hükümdarlığının ilk yılında ortaya çıkmış ve halkı Sâbiiliğe davet etmiştir.
Ebû Ca'fer et-Taberî ve diğer alimler, Tahmûris'in İblîs'in sırtına binerek onun üzerinde dolaştığını söylüyorlar. Biz, burada onların söylediklerini naklettik, vebal kendilerinindir.
İbn el-Kelbî bu konuda şunları söylüyor :
«Yer yüzünde ilk Bâbil hükümdarı Tahmûris'tir. Allah'a karşı itaatli bir kimse olan Tahmûris'in hükümdarlığı kırk yıl sürmüştür. Farsça ile ilk yazı yazan odur. Onun hükümdarlığı döneminde putlara tapılmış ve İlk defa oruç onun zamanında tanınıp bilinmiştir. Orucun tanınması ise şöyle olmuştur : Bir grup fakir kimse yiyecek bulamadıkları için gündüzleri bir şey yememişler; geceleri ise ölmeyecek kadar yemişler. Sonra bu hareketleriyle Allah'a yaklaştıklarına inanmışlar. İşte bunun

üzerine ilâhî seriatler oruç ibâdetini getirmiştir.» [26]

HANÛH (HZ.İDRÎS) (A.S.)

Sonra Yerd'in oğlu Hanûh, altmış beş yaşında iken Bâvîl b. Mahvîl b. Hanûh b. Kayn b. Âdem'in kızı Hedâne - ona Ezâne de denir - ile evlenmiş, bu evlilikten Metûşalah adında bir oğlu dünyaya gelmiştir. Metûşalah doğduktan sonra Hanûh (İdrîs) üç yüz yıl daha yaşamış, sonra Alah'ın katma kaldırılmıştır. Hanûh henüz Allah katma kaldırılmazdan önce oğlu Metûşalah'ı Allah'ın emrini yerine getirmek ve çocuklarının durumu ile ilgilenmek üzere onu kendisine halef seçti, onu ve ailesini vasi tayin etti; ayrıca onlara, yakında Allah'ın Kabil'in çocuklarını ve onlarla münasebet kuranları cezalandırıp azaba çarptıracağını bildirdi ve ailesini onlarla düşüp kalkmaktan menetti. Cihadda babası Hanûh'un yolunu tutan Metûşalah ilk defa ata binen kişi olmuştur. Bundan sonra Metûşalah yüz otuz yedi yaşında iken Azâzîl b. Enûşîl b. Hanûh b. Kayn'ın kızı Arbâ ile evlendi, bu evlilikten "Lemek" adında bir oğlu dünyaya geldi. Lemek doğduktan sonra Metûşalah yedi yüz yıl daha yaşadı ve pek çok kız ve erkek çocukları oldu. Metûşalah'ın bütün ömrü dokuz yüz yirmi yedi yıl sürdü ve öldü; yerine ise oğlu Lemek'i vasi tayin etti. Lemek ise kavmine öğütler verdi ve onları Kabil'in çocuklarıyla düşüp kalkmaktan menetti; fakat onlar, Lemek'in sözlerini dinlemediler; dağlık bölgede yaşayan bu kimseler topluca bulundukları yerden inip Kabil'in çocukları arasına katıldılar.
Rivayet edildiğine göre, Metûşalah'ın Lemek'ten başka "Sâbî" adında bir oğlu daha vardı. Sabiler bu adı ondan almışlardır.
Metûşalah'ın oğlu Lemek, Berâkil b. Mahvîl b. Hanûh b. Kayn'ın kızı Kınûşî (Finûş?) ile yüz seksen yedi yaşında iken evlendi, bu evlilikten aynı zamanda bir peygamber olan Hz. Nûh (A.s.) dünyaya geldi. Hz. Nuh'un doğmundan sonra babası Lemek beş yüz doksan beş yıl daha yaşadı, bir çok erkek ve kız evlâdı dünyaya geldikten sonra Öldü. Lemek'in oğlu Hz. Nûh ise beş yüz yaşında iken Berâkîl b. Mahvîl b. Hanûh b. Kayn'ın kızı Azre ile evlendi; bu evlilikten Hz. Nûh (A.s.)'un Sâm, Hâm ve Yâfes adlarında üç oğlu dünyaya geldi. Nûh (A.s.) ise Hz. Âdem'in ölümünden yüz yirmi altı yıl sonra dünyaya geldi. Hz. Nûh (A.s.) büyüdükten sonra babası Lemek ona : «Bu dağda bizden başka kimsenin kalmadığını öğrendin. Sakın yalnızlık hissetme ve bu hatalı ümmetin yolundan gitme.» dedi. Hz. Nûh durmadan kavmini hakka davet edip onlara öğütler verdiyse de onlar onu alaya alıp istihzalarına devam ettiler.
Rivayet edildiğine göre, Hz. Nûh hükümdar Bîveresb'in zamanında yaşamış, onun tebeası olan halk Nûh (A.s.)'un kavmi olmuş ve onları dokuz yüz elli sene Allah'ın yoluna davet etmiş, fakat yeni gelen her nesil, küfür yolunda tek bir millet halinde kendilerinden Önce gelen nesli takip etmiş, neticede onların üzerine Allah azabını indirmiştir.
İbn Abbâs'tan rivayette bulunan Ebû Salih'ten naklen İbn el-Keîbî bu hususta şöyle diyor :
«Lemek'in Nûh adında bir oğlu oldu ve Nûh (A.s.) doğduğu zaman Lemek seksen iki yaşındaydı. O zaman halkı kötülükten menedecek hiçbir kimse yoktu. Bunun üzerine Allah (C.c), dört yüz seksen yaşında iken Hz. Nûh (A.s.)'u onlara peygamber olarak gönderdi. O, kavmini yüz yirmi yıl hakka davet etti. Sonra Allah ona bir gemi yapmasını emretti. O da bir gemi yaptı ve altı yüz yaşında iken gemisine bindi. Nuh Tufan'mda boğulanlar boğuldu ve bu hadiseden sonra Hz. Nûh (A.s.) üç yüz elli yıl daha yaşadı.»
İlk gelen alimlerden bir grubun rivayetine göre, Hz. Âdem ile Hz. Nûh' un arasından on asırlık bir

zaman geçmiş ve bu asırlar içinde yaşayanların hepsi de hak yolda bulunmuşlardır. Allah'a karşı isyan ve küfür devri ise Hz. Nuh'un peygamber olarak kavmine gönderildiği çağda başlamıştır. Allah (C.c.) tarafından kavmine elçi olarak gönderilen Hz. Nüh ise tevhide davet edici ve uyarıcı olarak gönderilen ilk peygamberdir. Bu görüş, aynı zamanda İbn Abbâs ile Katâde'nİn de görüşüdür. [27]

CEMSID'İN HÜKÜMDARLIĞI

Farslı alimler, Tahmûris'ten sonra Cemşîd'in hükümdar olduğunu söylerler. Onlara göre, cem "ay," şîd "şuâ, ziya" demektir. Cemşîd çok güzel olduğu için kendisine bu lakabı vermişlerdir. Tahmûris'in kardeşi olan Cemşîd'in asıl adı ise Cem b. Vîvencİhan'dır.

Bir rivayete göre Cemşîd, yedi iklime hakim olmuş, buralarda bulunan insan ve cinleri itaati altına almış ve başına taç giymiştir. O, hükümdarlığının birinci yılını tamamladıktan sonra ellinci yılma kadar demirden kılıçlar, zırhlar, silahlar ve san'at aletleri yapılmasını, ellinci yılından yüzüncü yılma kadar ise ibrişim elde edilip eğirilmesini, pamuk, keten ve eğirilip dokunması mümkün olan her şeyin elde edilmesini ve bunların türlü renklere boyanarak giyilmelerini emretmiştir.

Cemşîd, hükümdarlığının yüzüncü yılı ile yüz ellinci yılları arasındaki zaman içerisinde halkı asker, alimler, kâtipler ve san'atkarlar, rençberler olmak üzere dört tabakaya ayırmış ve halktan bir de hizmetçi sınıf edinmiştir. Ayrıca o, teşkil ettiği bu sınıflar için hususî mühürler yaptırmış, savaş mührünün üzerine : "İdareli davranış ve yumuşak muamele", vergi mührünün üzerine : "Adalet ve bayındırlık", posta ve haberleşme mührünün üzerine : "Doğruluk ve emanet", mahkeme mührünün üzerine : "Siyaset ve haklının hakkım korumak" cümlelerini yazdırmıştır. Bu mühürlerin bu şekildeki kullanma âdet ve geleneği İslâmiyet gelip bunları kaldırmasına kadar devam etmiştir.

Yine Cemşîd, saltanatının yüz ellinci yılından iki yüz ellinci yılma kadar şeytanlar ile savaşmış, galip gelerek onları perişan etmiş ve onlar (Allah tarafından) onun emrine verilmişlerdir. Cemşîd, saltanatının iki yüz elli ile üç yüz on altı yılları arasında, emrindeki şeytanları dağlardaki taş ve kayaları kırdırmak, yumuşak taş, kireç ve alçı elde etmek, bunlar-ile binalar ve hamamlar inşa etmek, denizlerden ve dağlık kısımlardan nakliyat yapmak, madenler, altın, gümüş ve eriyen diğer madenî maddeler elde etmek, çeşitli kokular ve ilaçlar yapmak için görevlendirmiştir. Bundan sonra Cemşîd'in emri üzerine kendisi için camdan bir araba yapılmış, şeytanları koştuğu bu arabaya binerek havaya yükselmiş ve bir gün içinde Dünbâvend'den Bâbil'e gelmiştir. Onun Bâbil'e geldiği bu gün ise yılın ilk ayının ilk günü (Nevrûz)dür. Halk o günü ve ondan sonra gelen beş günü bayram edinmişlerdir.

Cemşîd, altıncı gün bir beyanname yayınlayarak, tebeasmı Allah'ın hoşnud olacağı bir tarzda idare ettiği için kendisine bir mükâfat olarak Allah tarafından tebeasmm sıcak ve soğukluktan, hastalıklardan, ihtiyarlık ve kıskançlıktan korunacağını halkına bildirmiştir. Bunun bir neticesi olarak halk, üç yüz on altı yıllık bir zamandan sonra üç yüz yıl daha yuks-rıda zikredilen hâllerden azade olarak yaşamışlardır.

Bundan sonra Cemşîd, Dicle üzerine bir köprü inşa etmiş ve bu köprü İskender tarafından yıkılmcaya kadar uztm süre ayakta kalmıştır. Kendisinden sonra gelen kral ve hükümdarlar ise aynı şekilde köprüler yapmak istemişler; fakat aciz kaldıkları için ağaçtan köprüler yapmak yolunu seçmişlerdir.

Cemşîd, Allah'ın kendisine vermiş olduğu nimetleri hiçe sayarak inkâr etmiş, insanları, cinleri ve şeytanları bir araya toplayıp onlara, kendilerinin sahibi olduğunu, hastalıklardan, ölüm ve

ihtiyarlıktan onları kendi kuvvetiyle koruduğunu bildirmiş, azgınlığını sürdürmeye devam etmiş ve halkından hiç bir kimse ona cevap vermemiş, onun içerisinde bulunduğu bu durum şeref ve vakarını kaybettirmiş, neticede Allah tarafından idare ve işlerini yürütmekle görevli olan melekler de kendisinden uzaklaşmışlardır.
"Dahhâk" ismiyle bilinen Biveresb onun bu durumunu öğrenir öğrenmez hemen parçalamak üzere Cemşîd'in üzerine yürüdü, fakat o kaçıp kurtuldu. Ancak bundan sonra bir fırsatını bulan Bîveresb onu ele geçirdi ve barsaklarmı çıkarıp kendisini testere ile ikiye böldü.
Bir rivayete göre, Cem ilâhlık iddiasında bulunmuş, kardeşi İsgatur (İsfatur?) onu Öldürmek üzere üzerine yürümüş, fakat Cem izini kaybettirip yüz yıl kadar saklanmış, neticede gizliliğim sürdürdüğü bir sırada Bîveresb üzerine yürümüş ve onu mağlûp ederek mülkünü elinden almıştır.
Rivayete göre, Cem'in hükümdarlığı yedi yüz on altı yıl, dört ay sürmüştür.
Yukarıda geçtiği üzere, bir takım Acem hurafelerinden ibaret olan, duyulması kulaklara hoş gelmeyen, tabiat ve akıllar tarafından reddedilen bir takım şeylerin bulunmasından dolayı Cem ile alâkalı haberleri buraya almamağa karar vermiş iken biz yine de onunla ilgili haberleri ve hadiseleri bu kısımda tam olarak vermeğe çalıştık. Böyle yapmamızın sebebi ise Acemlerin cahilliklerini ortaya koymaktır; çünkü onlar, çoğu zaman Arapları cehaletle suçlayıp ayıplarlar; halbuki Araplar hurafe hususunda onların ulaştığı bu noktaya hiçbir zaman gelmemişlerdir. Eğer biz Cem ile ilgili bu kısmı buraya almamış olsaydık, Acemlerin haberlerine dair zikretmek istediğimiz bir kısım şeyleri terk etmiş olacaktık. [28]

HZ. NÛH (A.S.)'UN ZAMANINDA MEYDANA GELEN HADİSELER

Hz. Nuh'un peygamber olarak gönderildiği kavmin diyaneti hakkında alimler farklı görüşler ortaya atmışlardır. Bazı alimler, bu kavmin küfür, fuhşiyat, içki içmek ve eğlencelere dalarak Allah'a itaatten yüz çevirmek gibi Allah'ın hoşlanmadığı bu çirkin işlerle meşgul olduklarını söylemişler; diğer bir kısım alimler de bu kavmin Bîverâsb'a itaat eden insanlar olduklarını ifade etmişlerdir. Bîveresb, Sâbiîlik mezhebini ilk defa ortaya koyan kişi olmuş ve Hz. Nuh'un peygamber olarak gönderildiği kavim de ona tabi olmuşlardır. Biz, Bîveresb ile ilgili haberleri yakında İleride bahsedeceğiz.
Allah'ın kitabı Kur'âıı ise onların putperest bir kavim, olduklarını söylüyor ve bir âyette: «(Onlar halka) : 'Salan tapchkîanmzi bırakmayın. Hele Ved'cîen, Suvâ'dan, Yeğûs'tan, Ye'ûk'taıı ve Nesr'den asla vaz geçmeyin' dediler. Onlar böylece pek çok kimseleri saptırıp baştan çıkardılar.» (Nûh, 23,24) buyurulur.
Bana göre bu üç görüş arasında tenakuz yoktur, çünkü hakkında şüpheye mahal bulunma}'an en doğru görüş Kur'ân-ı Kerîm'İn de beyan ettiği üzere bu kavmin putseperst olmasıdır. Aynı zamanda puta tapan bu kavim, Sâbiîlerin bir kolunu teşkil etmektedir. Sâbiîlik mezhebinin esası ise ruhanîlere ibadet etmekten ibarettir. Bu ruhanîler de meleklerdir. Onların meleklere ibadet etmelerinin sebebi ise onların kendilerini Allah'a yaklaştıracakları inancından kaynaklanmaktadır. Aslında Sâbiîler, kâinatın bir yaratıcısının bulunduğunu ve O'nun kudret ve hikmet sıfatlarına sahip mukaddes bir varlık olduğunu itiraf ederler; bununla birlikte: "Bize düşen görev O'nun celal ve azametini kavramaktaki aczimizi bilmek, O'na yakîaş-tırıcı vasıtalar olan ruhanîlerin aracılığı ile O'na yaklaşmağa çalışmak olmalıdır," derler. Ruhanîleri gözle göremedikleri için de, kâinatı idare ettiklerine inandıkları büyük varlıklar (heyâkil), yâni yedi gezegenden ibaret plan yıldızlar vasıtasıyla ruhanîlere yaklaşmağa

çalışırlar.
Sâbiîlerden "Eshâbu'l-eşhâs" denilen bir grup, bu büyük varlıkların, yâni yedi gezegenin doğup battıklarını, gece görünüp gündüzün görünmediklerini düşünerek gözlerinin önünde devamlı bulunmak üzere putlar ihdas etmişlerdir. Onların bundan maksadı, putlar vasıtasıyla "heyâkil" denilen yedi gezegene, bunlarla ruhanîlere, ruhanîler ile de kâinatın yaratıcısına tevessül edip yaklaşmağa çalışmaktı. İşte bu tarz bir düşünceden yer yüzünde ilk defa putlar ortaya çıkmıştır.
Yakın zamana, yâni İslâmiyetten biraz öncesine kadar Arapların ara-smda da bu itikadı taşayanlar vardı. Bu hususla, ilgili olarak bir ayette .; «(Onlar derler ki) : Biz, bunlara (putlara) ancak bizi Allah'a daha fazla yaklaştırsınlar diye tapıyoruz.» (Zümer, 3) buyurulur. Neticede putlara tapmaktan Sâbiîlik, küfür, hayasızlıklar ve diğer .günah çeşitleri meydana gelmiştir.
Hz. Nuh'un kavmi küfür ve isyanlarında direnince, Allah (C.c.), kendilerini azabından sakındırmak, tevbeye, hakka dönmeğe ve Allah'ın emirlerini yerine getirmeğe davet etmek üzere Hz. Nûh (A.s.)'u elli yaşında iken onlara peygamber gönderdi ve Hz. Nûh kavminin arasında dokuz yüz elli yıl kaldı.
Avn b. Ebû Seddâd'a göre, Hz. Nûh peygamber olarak gönderildiği zaman üç yüz elli yasaldaydı ve o kavminin arasında dokuz yüz elli yıl kalmış, bundan sonra da üç yüz elli yıl daha yaşamıştır. Yukarıda geçtiği üzere, bu konuda başka rivayetler de vardır.
İbıı İshâk ve diğer alimler bu konuda şöyle diyorlar :
«Hz. Nuh'un kavmi kendisinin üzerine çullanır, boğazını sıkar ve ba-yıltmcaya kadar onu döverlerdi. Nûh (A.s.) kendine gelince : "Ey Rabb'im! Beni ve kavmimi affet, bağışla; zira onlar bilmiyorlar" derdi. Nihayet onlar isyanlarına devam ettiler, gittikçe de hataları çoğaldı ve bu durum hem Nûh (A.s.), hem de kavmi için çok uzun sürdü; gün geçtikçe Hz. Nuh'un onlar tarafından çektiği sıkıntılar daha da arttı, hattâ o, bir nesil gelip geçtikçe daha sonra gelecek olan neslin iman etmesini bekledi; fakat ne yazık ki sonra gelen nesil öncekinden daha beter çıkıyordu. Bu arada onlardan birisi : "Bu adam bizim atalarımızla birlikte yaşadı, o zaman da şimdiki gibi mecnundu, atalarımız onun hiç bir sözünü kabul etmediler." dedi. Hz. Nûh kavmi tarafından dövülür, bir beze sarılarak evine atılırdı. Onu Öldü sanırlardı. Nûh (A.s.) kendine gelince gusleder ve kavminin arasına çıkarak onları Allah'a imana davet ederdi. Durumun uzadığını ve her gelen neslin atalarından daha fena olduklarını gören Hz. Nûh ellerini kaldırıp : "Ey Rabb'im! Kullarının bana yaptıklarını görüyorsun. Eğer senin bunlara bir ihtiyacın varsa onları doğru yola ilet, şayet onlara ihtivacm yoksa, onlar hakkında hükmünü vermen için bana fırsat ver." diye dua etti. Bunun üzerine Allah (C.c.) vahiy yoluyla Hz. Nuh'a ; "İnananlar hariç, diğerleri inanmayacaktır." buyurdu. Nihayet kavminin imanından ümidini kesen Nûh (A.s.) onların aleyhine bedduada bulundu. Allah (C.c), onun bedduasını şu ayetlerle bize haber veriyor : «Ey Rabb'im! Yer yüzünde kâfirlerden yurt tutan hiç bir kimse bırakma! Çünkü sen onları bırakırsan (mümin) kullarını yoldan çıkarırlar, onlar kafir ve fâcirden başka da evlâd doğurmazlar. Ey Rabb'im! Beni, anamı, babamı, iman etmiş olarak evime giren kimseleri, erkek müminleri ve kadın müminleri sen mağfiret ef; zalimlerin helakinden başka bir şeylerini de artırma.» (Nûh, 26-28).
«Hz. Nûh, kavmini Allah'a şikâyet edip onlara karşı yardım isteyince kendisine Allah tarafından : «(Ey Nûh!) Bizim nazaretimiz ve vahyimizle gemi yap. Zalimler hakkında bana bir şey söyleme; çünkü onlar suda boğulacaklardır.» (Hûd, 37) buyuruldu. Bunun üzerine Nûh (A.s.) gemi yapmağa yöneldi, dine davet işini durdurup ağaç, demir, zift gibi gemi için gerekli olan şeyleri hazırlamağa başladı. Bu arada Hz. Nûh geminin inşası ile meşgul olurken yanından gelip geçen kavmi onu alaya alıyordu. Bir ayette bildirildiği üzere Nûh (A.s.) da onlara: «...Eğer bizimle eğlenirseniz biz de sizinle, bu eğlendiğiniz gibi eğleneceğiz. Artık kendisim rüsvay edecek olan azabın kime gelip

çatacağım, dâimi azabın da kimin başına ' geleceğini ileride bileceksiniz.» (Hûd, 38-39) tarzında karşılık veriyordu. Bu arada kavmi de ona! 'Ey Nûh! Peygamberlikten sonra şimdi de marangoz oldun' diyerek alay ettiler. Nihayet Allah (C.c.) onların kadınlarını kısır hâle getirdi, bu yüzden onlar çocuk yapamaz oldular. Hz. Nûh gemisini sâc (Hindistan'da yetişen bir ağaç) ağacından yapıp tamamladı ve Allah'ın emriyle uzunluğunu seksen, genişliğini elli, yüksekliğini ise otuz arşın yaptı.»

Katâde, bu geminin uzunluğunun üçyüz, genişliğinin elli, yüksekliğinin ise otuz arşın olduğunu söylüyor.

el-Hasen ise geminin uzunluğunun bin iki yüz, genişliğinin ise altı yüz arşın olduğunu ileri sürüyor; fakat işin doğrusunu Allah bilir.

Ayrıca Allah Nûh (AVs.)'a gemisini üst, alt ve orta olmak üzere üç katlı yapmasını emretti ve o da bu emre uygun olarak hareket edip üç katlı yapıp tamamladı ve gemiyi hazır hâle getirdi.

Allah, Hz. Nuh'a vermiş olduğu bir söz üzerine : «Nihayet emrimiz gelip de fırın kaynadığı zaman (Nuh'a) dedik ki: "Her birinden (her çeşit hayvandan erkek ve dişi olmak üzere) ikişer çift ile aleyhinde söz geçen (helakleri takdir edilen) kimselerden gayri aileni ve iman edenleri gemiye yükle." Zaten onunla beraber iman edenler de pek azdı.» (Hûd, 40) buyurdu. Allah (C.c.) bu fırını kendisiyle peygamberi olan Nûh (A.s.) arasında bir alâmet kılmıştı.

Rivayet edildiğine göre, bu fırın (tennûr) Havva'nın sahip olduğu bir taştan ibaretti. İbn Abbâs'a göre ise bu fırın Hindistan topraklarında bulunuyordu. Mücâîiid ve eş-Şa'bi ise bu fırının Küfe topraklarında bulunduğunu, fırında suyun kaynadığını gören eşinin bunu Nûh (A.s.)'a haber verdiğini söylüyorlar.

Ayrıca Allah'ın emriyle Ka'be Cebrail (A.s.) tarafından dördüncü kat göğe kaldırıldı. Yukarıda da bahsi geçtiği üzere, Ka'be cennet yakutundan yapılmıştı. "el-Haceru'1-esved" denilen taş da yine Cebrail (A.s.) tarafından Ebû Kubeys dağının bir yerine gizlice bırakılmıştı. Hz. İbrahim (A.s.) Ka'be'yi yeniden inşa edip bu taşı yerine yerleştirinceye kadar bırakıldığı yerde kalmıştı.

Nihayet fırın kaynayıp fışkırmca Allah (C.c.)'ın gemiye almasını emrettiği kimseleri Hz. Nûh gemisine aldı. Bunlar, Hz. Nuh'un üç oğlu Sâm, Hâm ve Yâfes İle bunların hanımları ve diğer altı kişiden ibaretti. Böylece Hz. Nûh ile birlikte gemiye binenlerin sayısı on üç olmuştu.

İbn Abbâs'a göre, gemide sekiz erkek kişi bulunuyordu; bunlardan biri Cürhüm idi ve hepsi de Hz. Şîs (A.s.)'in oğullarmdandı.

el-A'meş ise gemide bulunanların yedi kişiden ibaret olduğunu söylüyor1; fakat bunların arasında Hz. Nuh'un hanımının bulunduğunu zikretmiyor.

Katâde'ye göre de gemide sekiz kişi vardı. Bunlar, Hz. Nûh, hanımı ve üç oğlu ile bunların hanımlarından ibaretti.

Hz. Nûh kendisiyle birlikte Hz. Adem (A.s.)'in cesedini gemiye aldı; sonra Allah'ın, yanma almasını emrettiği hayvanları gemiye soktu; fakat kâfir olan oğlu Yâm ise gemiye binmedi. Bu arada gemiye en geç binen hayvan merkep oldu. Merkep gemiye alınırken göğsü gemiye girdiği halde, İblis kuyruğuna yapıştığı için ayakları bir türlü yerden kalkmıyordu. Hz Nûh, merkebe gemiye girmesini emrettiyse de o bir türlü girmeğe güç ye-tiremiyordu. Nihayet Nûh (A.s.) merkebe : «Şeytan yanında olsa dahi gemiye gir.» diye seslendi. Böylece Hz. Nuh'un ağzından sürc-i lisan kabilinden bu söz çıkmış oldu. Hz. Nûh bu sözü söyler söylemez şeytaa merkep ile birlikte gemiye girdi. Bunun üzerine Hz. Nûh : «Ey Allah'ın düşmanı, seni gemiye kim soktu?» diye şeytanı sorguya çekti. Şeytanın : «"Her ne kadar yanında şeytan bulunsa dahi gemiye gir." diye merkebe seslenen siz değilmiydiniz?» demesi üzerine onu serbest bıraktı.

Hz. Nûh (A.s.)'un gemiye hayvanları alması emredilince o : «Ey Rabb' im! Şimdi ben arslanla sığırı, oğlakla kurdu, kuşla kediyi bir arada nasıl barındıracağım?» dedi. Bunun üzerine Allah (C.c.) ona : «Daha önce aralarına düşmanlığı koyan, şimdi de onların arasını bulur.» cevabını verdi ve arslanm üzerine humma hastalığı atarak onu kendisiyle meşgul etti.

İşte bu yüzden bir şi'irde :

«Uzun ömürlü de olsa köpek humma hastalığına yakalanmaz; fakat humma hastalığı arslanm alın yazısıdır.» denmiştir.

Hz. Nûh geminin en alt katma kuşları, orta katma vahşî hayvanları yerleştirdi, kendisiyle birlikte bulunan âdemoğulları da en üst kata yerleştiler. Hz. Nûh gemide kendisini garanti altına alıp gemiye alınmaları emredilenleri gemiye yüklediği zaman, bir rivayette, bizim zikrettiğimiz gibi, diğer rivayette ise altı yüz yaşlarında bulunuyordu. İşte bu sırada sular boşanmağa başladı. Nitekim bu hususla ilgili bir âyette : «Biz de derhal nehir gibi devamlı akan bir su ile göğün kapılarım açtık. Yer yüzünde kaynaklar fışkırttık. Her iki su takdir edilmiş bir işin olması için birleşti.» (Kamer, 11-12) buyurulur. Suların boşanmağa başlaması ile geminin su üzerinde yükselmesi arasında kırk gündüz ve kırk gecelik bir zaman geçti; hattâ gittikçe sular çoğalıp yükselmeğe başladı. Hz. Nûh (A.s.) kendisinin ve beraberindekilerin üzerine geminin çatısını kapatıp örttü. Sonra gemi dağlar gibi dalgalar arasında yüzmeğe başladı. Bu sırada Hz. Nûh kendisinden ayrılıp bir kenarda bekleyen ve helak edileceklerden olan oğlu Yâm'a : «Yavrucuğum! Sen de bizimle beraber bin, kâfirler ile beraber olma.» (Hûd, 42) diye seslendi. Fakat kâfir olan oğlu Yâm babasına : «Beni sudan koruyacak bir dağa çıkacağım...» (Hûd, 43) karşılığını verdi. Hz. Nuh'un oğlu Yâm, barınak ve sığınak yerleri olan dağlara çıkıp kurtulmak istemişti. Bunun üzerine Hz. Nûh oğlunu : «Bugün Allah'ın emrinden (azabından) merhamet sahibi olan Allah'tan başka koruyucu yoktur...» (Hûd, 43) diyerek uyardı. Ama ne yazık ki bu sırada : «Aralarına bir dalga girdi ve oğlu (Yâm) suda boğulanlardan oldu.» (Hûd, 43). Bu sırada sular dağların başlarına yükseldi; hatta en yüksek dağın başından onbeş arşın daha yükseldi. Neticede yer yüzünde bulunan hayvanlar ve bitkiler telef oldular. Yer yüzünde ise sadece Hz. Nûh (A.s.), onunca birlikte bulunanlar, bir de Tevrat ehlinin iddialarına göre Uc b. Anak sağ kaldılar.

İbn Abbâs anlatıyor :

«Allah (C.c.) kırk gün yağmur yağdırınca, yağmur ve çamurdan rahatsız olan hayvanlar ve kuşlar Hz. Nuh'un yanma gelip onun emrine boyun

eğdiler. Bunun üzerine Hz. Nûh, Allah'ın emrettiği üzere onlardan alınacakları gemiye yükledi. Nihayet Hz. Nûh ve beraberindekiler on üç Ağustos (Âb)'a rastlayan Recep ayının onuncu gününde gemiye bindiler, Muharrem ayının onuncu günü olan Aşure gününde gemiden dışarı çıktılar, işte Âşûre günü oruç tutanlar bundan dolayı tutarlar.»

«Tufan hadisesinde yükselen sular iki yönden geliyordu. Bu suların yarısı gökten boşanıyor, diğer yarısı ise yerden fışkırıyordu. Hz. Nuh'un gemisi bütün yer yüzünü dolaştı ve hiç bir yerde karar kılamadı. Nihayet Harem'e (Mekke'ye) geldi ve içine girmeden bir hafta onun çevresinde dolaştı. Sonra buradan ayrıldı; içinde bulunanlarla birlikte yer yüzünü dolaşarak Musul topraklarındaki Kardâ'da bulunan Cûdî dağma gelip onun üzerinde karar kıldı. İşte bu anda Allah tarafından : «...Zâlimler güruhuna : 'Uzak olsunlar' denildi" (Hûd, 44). Gemi Cûdî dağının üzerine karar kılınca, yine Allah (C.c.) tarafından : «Ey yer yüzü! Suyunu yut; ey Göle! Sen de suyunu tul.» denildi.» (Hûd, 44). Nihayet yer yüzü suyu yutup içine çekti. Sular çekilinceye, kadar Hz. Nûh gemide kaldı. Bundan sonra Nûh (A.s.) gemiden çıkıp el-Cezîre topraklarında bulunan Karda tarafında bir yere gitti ve

orada bir köy kurup "Semânın" (seksen) adım verdi. Çünkü yanında bulunanların sayısı seksen kişiden ibaretti ve her biri kendisi için bir ev yapmıştı. Bu köy hâlen de "Suku's-Semânîn" adını taşımaktadır.»
Tevrat ehlinden bazıları, Hz. Nuh'un çocuklarının Tufan'dan sonra dünyaya geldiğini söylüyorlar. Bir rivayete göre de Sânı'm Tufandan doksan sekiz yıl önce dünyaya geldiği ileri sürülüyor. Bir rivayette de Hz. Nuh'un boğulan oğlunun adı Yâm olarak bilinen Ken'an'dır.
Mecûsîlere gelince, onlar Tufan hadisesini bilmezler, devletin Keyûmers (Hz. Âdem)'in devrinden beri kendilerinde bulunduğunu söylerler. «Eğer Tufan olsaydı bunların nesilleri kesilmiş olur ve devletleri de yıkılıp gitmiş olurdu.» derler.
Bazı mecûsîler ise Tufan hadisesini kabul ederler, fakat bunun Bâbil ve ona yakın çevrede meydana geldiğini ileri sürerek, Keyûmers (Hz. Âdem)'in çocuklarının meskenleri doğuda olduğu için Tufan baskınının onlara ulaşmadığını söylerler. Fakat bu hususta söylenen en doğru söz, Allah (C.c.)'m : «Biz onun (Nuh'un) zürriyeüni (yer yüzünde) devamlı kıldık.» (Sâffât, 77) buyruğudur. Çünkü gemide birlikte bulunduğu kimselerden oğulları Sânı, Hâm ve Yâfes hâriç hiçbir kimse onun neslini devam ettirmemiştir.
Hz. Nûh (A.s.) ölüm döşeğinde iken kendisine : «Dünyayı nasıl buldun?» diye sormuşlar. O da : «İki kapılı bir ev gibi buldum, bir kapıdan girdim, diğer kapıdan çıktım.» buyurmuşlar. Hz. Nûh ölümünden sonra yerine en büyük oğlu Sâm'ı vasi tayin etmiştir. [29]

ARAPLARIN DAHHÂK ADINI VERDİKLERİ BÎVERESB [30] (İZDİHAK)

Yemen ahalisi Dahhâk'm kendilerinden olduğunu, onun firavunların ilki olup Hz. İbrahim (A.s.) Mısır'a geldiği zaman buranın kralı olduğunu iddia ederler.
Farslar ise onun kendilerinden olduğunu söylerler ve onu kendi soylarına nisbet ederek şeceresinin Bîveresb b. Ervendesb b. Zinkâr b. Vend-rîştek b. Yârîn b. Efrevâl b. Siyâmek b. Mîşâ b. Keyûmers olduğunu zikrederler. Farslılardan bazıları ise onu başka bir şecere ile kendilerine nisbet ederler.
Eskilere ait tarihî haberleri rivayet edenler ise onun yedi iklime hakim olduğunu, aynı zamanda sihirbaz ve fâcir bir kişi olduğunu iddia ederler.
Hişâm el-Kelbî anlatıyor :
«Doğrusunu Allah bilir, ama iddia edildiğine göre, Dahhâk Cemşîd'den sonra bin yıl hükümdarlık yapmıştır. O, Sevâd'de Küfe yolundaki Burs adlı bir köyde yerleşmiş ve bütün yer yüzüne hakim olmuştur. Zulüm ve haksızlığı prensip edinmiş, pek çok adam öldürmüş, yer yüzünde ilk defa adam asmayı, insan organı keserek cezalandırmayı o başlatmıştır. Yer yüzünde öşür vergisini ihdas eden, para basan, şarkı söyleyen ve kendisi için şarkılar söylettiren ilk kişi yine odur. Bize ulaşan bir habere göre, Dahhâk Nemrûd'un kendisidir. Hz. İbrahim (A.s.) onun zamanında doğmuştur, Hz'. İbrahim'i ateşte yakmak isteyen de odur. Farslar ise hükümdarlığın Uşhenc, Cemşîd ve Tahmûris'in mensup oldukları sülaleye ait olduğunu, Dahhâk'in ise yer yüzü halkının hükümdarlığını sihirbazlık ve kötü yollarla, hattâ halkı omuzları üzerinde bulunan iki yılanla korkutarak ele geçirip gasbettiğini iddia ederler.»
Kitap ehlinden bir çokları ise, onun omuzları üzerindeki şeyin ejderha başı gibi uzunca iki et parçasından ibaret olduğunu ve onun bunları elbisesiyle örtüp kapattığını söylerler. O, halkı korkutmak maksadıyla bunların iki yılan olduğunu, yiyecek istediklerini, acıktıkları zaman hareket

edip kımıldadıklarını söylerdi; halk ise kendisinden çok sıkıntı çekmişti. Ayrıca o, omuzları üzerindeki et parçaları deprenip hareket ettiği zaman bunlara insan beyni ile yakı yapardı ve böylece onların deprenmeleri dinmiş olurdu. Bunun için de o küçük yaştaki çocukları boğazlardı; hatta bu iş için her gün iki adam boğazlardı. Halk, bu şekilde onun cefasına katlanmayı sürdürürken Allah (C.c.) onun helak olmasını murad etti; bu sebeble İsbahan (İsfahan) halkının avam sınıfından Kâbî (Câve) adında birisi isyan bayrağını çekti. Onun isyan etmesinin sebebi ise, Bîveresb (Dahhâk)'in adamları tarafından iki oğlunun omuzlarındaki et parçalarının ızdırap ve deprenmesini durdurmak için elinden alınmış olmasıydı. Kâbî elinde bulunan asasına yanında taşıdığı dağarcığını takarak bir bayrak gibi yere dikti ve halkı Bîveresb'e karşı cihad ve savaşa çağırdı. Çeşitli zulüm ve işkenceler içerisinde bulunduklarından halkın pek çoğu onun çağrısını kabul ederek çevresinde toplandılar. Kâbî. Bîveresb'i mağlup edince halk bu bayrağı uğurlu sayarap tazim edip saygı göstermeğe haşladı; hattâ halk bayrak hususunda aşırı gitti. Nihayet bu bayrak Acem şahlarının teber-rük edip uğur bekledikleri en büyük bayrakları oldu ve bu bayrağa "De-refş-i Kâbiyân" adını verdiler. Onlar, bu bayrağı büyük işlere giriştikleri zaman ortaya çıkarırlardı. Yine bu bayrak hükümdar çocuklarının büyük ve önemli işler için yola çıkarıldıkları vakit çekilirdi.

İsbahan halkından olan Kâbî kendisine tâbi olanlarla birlikte harekete geçti ve yoluna devanı ederken etrafına pek çok adam toplandı. Kâbî Dahhâk'e yaklaşınca onun kalbine bir korku düştü, konaklarını terk edip kaçtı, yerini ise boş bıraktı. Bunun üzerine Acemler Kâbî'nin etrafına toplandılar; fakat Kâbî saltanata talip olmayacağını ve buna da lâyık olmadığını onlara bildirdi ve kendilerine Cemşîd'in evlâdından birisini hükümdar yapmalarını emretti; çünkü Cemşîd, devlet kuran ve bunda hizmeti sebkat eden büyük hükümdar Uşlıank b. Fervâl'in oğlu (torunu) idi. Efridûn b. Es-gıyân ise Dahhâk'in şerrinden bir yerde saklanmıştı. Kâbî ile beraberindekiler onun yanına geldiler ve onunla karşılaşınca çok sevindiler, hattâ hemen onu hükümdarlığa getirdiler. Bu arada Kâbî ile memleketin ileri gelenleri devlet işlerinde ona yardımcı oldular. Efridûn, saltanata geçip devlet işlerini sağlam bir temel üzerine oturttuktan sonra Dahhâk'in konaklarını ele geçirdi ve onun peşini takip ederek Dünbâvend dağlarında onu esir etti.

Mecûsîlerden bazıları, Efridûn'un, Dahhâk'i koruma altında tutmak için cinlerden "bir grubu görevlendirdiğini söylerler. Bazıları ise Dahhâk' in, Dâvud (A.s.)'un oğlu Hz. Süleyman ile karşılaştığını ve Süleyman (A.s.)' in onu Dünbâvend dağında hapsettiğini iddia ederler. O zaman Hz. Süleyman Şâm (Suriye)'da bulunuyordu.

Tutuklu bulunan Bîveresb (Dahhâk)'i Hz. Süleyman sürükleyerek Horasan'a getirdi. Hz. Süleyman onu tanıyınca kaçmamasını sağlamak için cinlere emir verdi, onlar ela onu tutup sıkıca bağladılar; ayrıca hapsedildiği mağaradan çıkıp kaçmamasını ve ebediyyen orada kalmasını sağlamak için, cinler onun tutuklu bulunduğu mağaranın kapısını çalıp tıklatan iki adam varmış gibi ona bir de tılsım yaptılar. Diğer taraftan Mecûsîler Dahhâk'in ölmeyeceğine inanırlar.

İşte yukarıda anlatılan bu hikâye, Farslarm mübalağalı yalanlarından biridir. Ayrıca Farslarm bu konuda bizim buraya almadığımız daha çok mübalağalı yalanları da vardır.

Farslardan bazıları, Efridûn'un onu Nevruz günü öldürdüğünü ileri sürerler. Acemler, Dahhâk öldürülürken ; "İrnrûz nevruz"; yani "Bugün yeni bir gündür, zamanı yeni bir gün ile karşılıyoruz." demişler ve onun öldürüldüğü günü, yâni Nevrûz'u "bayram günü ilân etmişlerdir. Dahhâk' in esir alınması Mehrican günü vuku bulmuştur. Bunun üzerine Acemler : "Adam boğazlayan kişinin öldürülmesi için Mehrican gelmiştir" demişlerdir.

Farslar, Dahhâk'in yaptığı işlerden biri hariç, güzel sayılabilecek hiçbir işini duymadıklarını

söylüyorlar. Onun güzel sayılan işi ise şudur : Onun ahaliye yaptığı cefalar artıp, işlediği zulümlerin ardı arkası kesilmeyince, memleketin ileri gelenleri birbiriyle haberleşerek kapısına kadar gidip onunla görüşmeyi kararlaştırdılar. Nihayet kapısına gelen bu kişiler, ilk önce yanma girip konuşmak üzere İsbahanlı Kâbî'yi seçtiler. Dahhâk'in huzuruna selâm vermeden giren Kâbî Ona : «Ey hükümdar! Seni bütün iklimlerin hükümdarı olarak mı, yoksa bu bir iklimin (Bâbil'in) hükümdarı olarak mı selâmlayayım?» dedi. Dahhâk ise : «Bütün iklimlerin hükümdarı sıfatıyla selâmla; çünkü ben, bütün yer yüzünün hükümdarıyım» diye karşılık verdi. Bunun üzerine Kâbî ona : «Madem ki bütün iklimlerin hükümdarısın, neden bu yük ve ağırlıkları, kötülükleri bu iklimlerin arasından sadece bize yüklüyorsun ve neden şu işleri bizimle diğer iklimlerin insanları arasında taksim etmiyorsun?» diye sordu. Bu arada Kâbî ons kendilerinden hafifletilmesini istediği bir takım şeyleri sayıp döktü. Dahhâk ise onun sözlerini tasdik etti ve onun bu sözleri Dahhâk'e te'sir etti. Bu te'sirle o yaptığı kötülükleri ikrar edip itiraf etti ve yanma gelen bu hey'etin gönüllerini alarak onların istedikleri ve hoşlandıkları şeyleri yapacağına dâir söz verip vaatlerde bulundu. Ayrıca onlara, şimdilik, tekrar geri gelmek üzere yerlerine dönmelerini ve geldikleri zaman ihtiyaçlarını yerine getirdikdikten sonra tekrar yurtlarına dönmelerini söyledi.

Dahhâk ile gelen hey'etin konuşmaları esnasında Dahhâk'in annesi de orada hazır bulunmuştu. Annesi ise kendisinden daha kötüydü. Gelen heyet huzurdan ayrıldıktan hemen sonra annesi onların konuşmalarına karşı oğlunun tahammül gösterip yumuşak davranmasına kızarak öfkeli bir halde yanma girdi, oğlunu azarlayıp yerdikten sonra ona : «Sen onları kırıp geçirip yok etmeli ve ellerini kesmeliydin.» dedi.

Nihayet annesi sözü uzatınca oğlu da ona : «Ey kadın! Senin düşündüklerinin hepsini ben de düşündüm, fakat heyet hâlinde gelen bu kişiler beni hak mefhumuyla ansızın kıskıvrak bağladılar. Onların üzerine atılıp yok etmeği her düşünüşümde hak mefhumunun hayali benimle onların arasına girdi, bundan dolayı onlara bir şey yapamadım.» cevabını verdi. Bundan sonra Dahhâk çevre bölgelerden gelen halkla meşgul olmağa başladı, onlara daha önce vermiş olduğu sözleri tutup yerine getirdi ve onların pek çok ihtiyaçlarını karşıladı.

Bazıları, Dahhâk'in saltanatının altı yüz yıl, ömrünün ise bin yıl olduğunu söylerler. O, ömrünün sonlarına doğru nüfuz ve kudreti bakımından sanki bir hükümdara benziyordu. Bir rivayete göre, onun saltanatı bin yıl sürmüş, kendisi ise bin yüz yıl yaşamıştır.

Bizim, Bîveresb (Dahhâk) ile ilgili haberleri burada zikretmemizin sebebi, bazılarınca Hz. Nuh'un onun zamanında yaşadığı ve Hz. Nuh'un ona ve sahip olduğu memleketlerin ahalisine peygamber olarak gönderildiği iddiasından ileri gelmektedir. Bir rivayete göre, Bâbil, Sûr ve Dimaşk şehirlerini Dahhâk kurmuştur. [31]

HZ. NÛH (A.S.)'UN ZÜRRİYYETİ

Hz. Peygamber (S.a.) : «Biz onun (Nuh'un) zürriyyetini baki kıldık.»
(Sâffât, 77) ayetini tefsir" ederken onun devamlı ve baki olan zürriyetinin Sâm, Hâm ve Yâfes olduğunu beyan etmiştir.

Vehb b. Münebbih ise Arap, Fars ve Rumların atasının Sâm, Sudanlıların atasının Hâm, Türkler ile Ye'cûc ve Me'cûc'un atalarının Yâfes olduğunu söylüyor. Bir rivayete göre, Kiptiler Hâm'ın oğlu Küt'un çocuklarından üremişlerdir.

Hâm'ın neslinin siyahı olmasının sebebi ise şudur : Hz. Nûh uyuduğu zaman avret yeri açılmıştı; Hâm babasının bu durumunu gördüğü halde onun avret yerini Örtmemişti. Diğer iki oğlu Sânı ile Yâfes babalarının avret yerlerini görür görmez hemen üzerine bir elbise atarak örtmüşlerdi. Hz. Nûh uyanınca Hâm ile diğer iki kardeşinin yaptıklarını öğrendi, Hâm' m aleyhine, Sâm ile Yâfes'in de lehine duada bulundu.

İbn İshâk anlatıyor :

«Hz. Nûh (A.s.)'ım oğlu Sâm'ın hanımı Sulb (Sâlîb?), Betâvîl (Berâil?) b. Mahvîl b. Hanûh b. Kayn b. Âdem'in kızıdır. Sâm'ın bu hanımından Erfahşed, Esved (Eşved), Lâved ve İrem adında oğlan çocukları dünyaya gelmiştir. Fakat ben, İrem'in Erfahşed ve kardeşleriyle bir anneden olup olmadıklarını bilmiyorum. Sâm'ın oğlu Lâved'in çocukları ise Fars, Cürcân, Tasni ve Amâlika'nıı atası olan Amlîk'tır. Şam'da (Suriye'de) kendilerine Ken'ânîler denilen zalim ve cebbar kimseler ile Mısır firavunları, Câsim adıyla bilinen Bahreyn ve Uman ahâlisi bunlardandı. Yemâme ile Şıhr arasında bulunan Remi topraklarında göçebe çadır halkı olarak yaşayan Lâved'in soyundan gelen Emîmoğulları da bunlardandı. Onlar, bu bölgede çoğalmışlardı; fakat işlemiş oldukları bir günah yüzünden helak oldular, gerilerinde ise kendilerine "Nesnâs" denilen küçük bir grup kaldı. Yemâ-nıe'de yerleşen Tasm sülâlesi ise Bahreyn'e kadar uzanmışlardı. Tasım, Anıâlîk, Emînı ve Caşını Arap kavminden olup dilleri ise Arapça idi. Daha Yesrib (Medine) şehri kurulmazdan önce Abîl buraya gelmişti. Amâlîk'a mensup olanlar da San'â'mn adı konmazdan önce San'â bölgesine inmişlerdi. Hattâ onların bir kısmı Yesrib'e gelerek Abîl'i oradan sürüp çıkarmışlar ve "Cuhfe" denilen yere inip yerleşmişlerdi. Üzerlerine boşanan bir sel yüzünden helak oldukları için burasına "Cuhfe" adı verilmiştir.»

«Sâm'ın oğlu İrem'in Avd (Avs) Gâsir ve Havil adında üç oğlu oldu. Avd'm Gâsir, Âd ve Abü adlarında üç oğlu dünyaya geldi. İrem'in oğlu Gâsir'den ise Semûd ve Cedîs doğdu. Bunlar Arap olup Arapçanm Mudaı lehçesiyle konuşurlardı. Araplar bu kavimlere ve Cürhüm'e el-Arabu'l -âribe (saf Arap) derlerdi. Yine Araplar, kendi aralarında yaşadıkları bii sırada Arapça konuşmayı öğrendikleri için İsmail oğullarına el-Arabu'l ■ müte'âribe (Araplaşmış Araplar) derlerdi.»

«Âd kavmi Reml'den Hadramevt'e kadar, Semûd ise Hıcâz ile Şâm arasında bulunan Hıcr bölgesinden Vâdi'1-Kurâ (Mekke)'ya kadar olan yerlerde ikamet edip yerleşmişlerdi. Cadîs de Tasm'a iltihak edip onlarla birlikte o gün için adı Cevv olan Yemâme'den Bahreyn'e kadar olan kısımda ikamet ediyorlardı. Câşim topluluğu ise Umân'da kalıyordu.»

«Nabat ahâlisi, Nabît b. Mâş b. İremb. Sâm'm çocuklarından meydana gelmiş, Farslar ise Fars b. Tîreş b. Mâsûr b. Sâm'm oğullarından türemişlerdir.»

«Sâm'm oğlu Erfahşed'in de Kaynân adında bir oğlu oldu. Kaynân sihir ile meşgul olurdu. Sonra Kaynân'ın da Salih b. Erfahşed şeceresiyle anılan bir oğlu dünyaya geldi. Kaynân sihirle meşgul olduğu için Tevrat'ta bu şecerede ismi zikredilmedi. Salih'ten ise Gâbir, Gâbir'den de Fâlağ dünyaya geldi. Fâlağ kelimesinin mânası "taksim edens bölen" demektir. Onun bu adı alması, yer yüzünün onun döneminde bölünmesinden ve dillerin onun zamanında karışmasından ileri gelmektedir. Ayrıca Gâbir'in bir de Kahtan adında bir oğlu daha dünyaya geldi. Kahtân'ın da biri Ya'rub, diğeri Yakzân adında iki oğlu oldu. Bunlar Yemen'e yerleştiler. Yemen'e ilk yerleşen ve "laneti icabettirecek bir şey yapmadın" manasında "ebey-îe'1-la'ne" cümlesiyle ilk selâmlanan hükümdar Kahtân'dır. Gâbir'in oğlu Fâlağ'dan Erğû, Erğû'dan Sârûğ, Sârûğ'dan Nâhûr, Nâhûr'dan Târah, yani Arapçadaki adıyla Âzer, Âzer'den Hz. İbrahim (A.s.) dünyaya gelmiştir. Ayrıca Erfahşed'in Nemrûd admda bir oğlu daha doğmuştur. Bir rivayete göre ise Nemrûd'un neseb şeceresi Nemrûd b. Kevş b. Hâm b. Nuh'tur.»

Hişâm el-Kelbî ise bu konuda şunları söylüyor :
«Hindi ve Sindler, Tevkîr (Tevkîn) b. Yaktın b. Gabir b. Şâlıh b. Erfahşed b. Sâm b. Nuh'un oğullarıdır. Cürhüm ise Yaktın b. Gâbir'in çocuklarından üremiştir. Hadaramevt de Yaktm'm oğludur.
Nesebini Hz, İsmail (A.s.)'in soyundan başkasına nİsbet edenlere göre Yaktın ile Kahtân aynı kişidir.
Smhâce ve Kütâme'nin haricindeki Berberi ahalisi ise Semîlâ b. Mârib b. Fârân b. Amr b. Amlîk b. Lâved b. Sânı b. Nuh'un çocuklarıdır. Smhâce ile Kütâme ise İfrikış b. Sayfîb. Sebe'in oğullarıdır.»
«Hz. Nuh'un oğlu Yâfes'in ise Câmir, Mu'â', Mûrek, Buvân, Fubâ, Mâ-şic ve Tîreş adlarındaki oğulları dünyaya gelmiştir. Bir görüşe göre Câ-nıir'in evlâdından Fars hükümdarları dünyaya gelmiş, Türkler ve Hazarlar Tîreş'in çocuklarından, Üşbân ahâlisi Mâşic'in çocuklarından, Ye'cûc ve Me'cûc, Mû'â'm çocuklarından, Sakâlibe (Bulgarlar?) ve Burcân (Boğdan?) ahâlisi de Buvân'm çocuklarından üremişlerdir. Üşbân ahâlisi eski çağlarda, îs b. İshâk'm çocukları ve başkaları gelip yerleşmeden Önce Rum topraklarında yaşarlardı. Hz. Nuh'un üç oğlu Sâm, Hâm ve Yâfes'ten türeyen her kavim ayrı ayrı ülkelere dağılarak yerleştiler ve başkalarını bu topraklardan sürüp çıkardılar.»
«Şecereleri Laıitîb. Yunan b. Yâfesb. Nûh olan Rumlar da Yâfes'in çocuklarından üremişlerdir.»
«Hz. Nuh'un oğlu Hânı'm Mısrâyim, Kevş, Kût ve Ken'an adlarında dört oğlu olmuştur. Hânı'm oğlu Kevş'ten Nemrûd dünyaya gelmiştir. Bir rivayete göre, Nemrûd'un Sâm'm oğullarından olduğu söylenir. Hânı'm çocuklarının geri kalanları ise Nuba, Habeş ve Zengibar sahillerine gidip yerleşmişlerdir. Berberi ahâlisi ile Kıptîlerin Mısrâyim'in çocuklarından üredikleri de rivayet edilmektedir.»
«Rivayete göre Kût, Sind ve Hind'e giderek oraya yerleşmiş, buraların halkı ise onun çocuklarından üremişlerdir.»
«Ken'an oğullarının bir kısmı Şâm (Suriye)'a gitmiş, sonra İsrâiloğul-ları Şam'a gelip onları Öldürmüşler, sağ kalanları ise sürüp çıkarmışlar, böylece Şâm İsrâiloğullarınm eline geçmiştir. Daha sonra İsrâiloğulları-nın üzerine yürüyen Rumlar, çok azı hariç olmak üzere onların bir kısmını öldürmüşler, geri kalan kısmını ise., Irak'a sürmüşlerdir". Neticede Arapların gelmesiyle Şâm onların eline geçmiştir.»
«Âd kavmine kendi zamanlarında "Âd-ı İrem" denirdi. Âd kavmi helak olduktan sonra Semûd kavmine "Semûd-ı İrem" denildi.»
«Tevrat ehline göre, Erfahşed dünyaya geldiği zaman babası Sâm yüz iki yaşındaydı. Erfahşed'in babası Sânı altı yüz yıl yaşamıştır. Erfahşed otuz beş yaşında iken oğlu Kaynân doğmuştur. Erfahşed de dört yüz otuz sekiz yıl yaşamıştır. Kaynân otuz dokuz yaşında iken Şâlıh adındaki oğlu dünyaya gelmiştir; fakat yukarıda da anlattığımız üzere, Kaynân sihirbaz olduğu için ilâhî kitaplarda Ömründen bahsedilmemiştir. Gâbir doğduğu zaman babası Şâlih otuz yaşındaydı. Şâlih dört yüz otuz üç yıl yaşamıştır.
Gâbir'in Fâlağ ve Kahtân adında iki oğlu dünyaya gelmiştir. Tufan'dan yüz kırk yıl sonra Fâlağ doğmuştur. Babası Gâbİr ise dört yüz yetmiş dört yıl yaşamıştır. Fâlağ otuz yaşında iken oğlu Erğû doğmuştur. Babası Fâlağ ise iki yüz otuz dokuz yıl yaşamıştır. Erğû otuz iki yaşında iken oğlu oğlu Sârûğ dünyaya gelmiştir. Erğû iki yüz otuz dokuz yıl yaşamıştır. Sâ-rûğ otuz yaşında iken oğlu Nâhûr doğmuştur. Babası Sârûğ ise iki yüz otuz yıl yaşamıştır. Nâhûr yirmi yedi yaşında iken Hz. İbrahim (A.s.)'in babas] olan oğlu Târah (Âzer) dünyaya gelmiştir. Nâhûr, iki yüz kırk sekiz yıl yaşamıştır. Târah'tan Hz. İbrahim (A.s.) doğmuştur. Tufan hadisesi ile Hz. İbrahim'in doğumu arasından geçen zaman ise bin iki yüz altmış üç yıldır. Bu sırada Hz. Âdem (A.s.)'in yaratılışının üzerinden üç bin üç yüz otuz yedi yıl geçmişti.»

«Gâbir'in oğlu Kahtân'dan Ya'rub, Ya'rub'tan Yeşcüb, Yeşcüb'ten Se-be', S ebe'ten Hımyer, Kehlân, Amr, Eş'ar, Enmâr ve Mürr, Amr'dan Adî, Adî'den Lalım ve Cüzam dünyaya gelmişlerdir.» [32]

EFRİDUN'UN HÜKÜMDARLIĞI

Esgıyân'ın oğlu Efridûn Cemşîd'in soyundan gelmiştir. Fars nesep alimlerinden bazıları, Dahhâk'i yenip mülk ve devletini elinden alan Ef-ridûn'ım Hz. Nûh (A.s.)'un kendisi olduğunu, diğer bazıları ise Efridûn'un Allah (C.c.)'m Kur'ân-ı Kerîm'de zikrettiği ve Hz. İbrahim ile macerası olan Zülkarneyn'in kendisi olduğunu iddia ederler. Benim Efridûn'u burada zikretmenin sebebi, onun üç oğlunun kıssalarının ilerde bahsedileceği üzere Hz. Nuh'un kıssasına benzemesi, hal ve gidişatının güzelliği, Dahhâk' in onun tarafından öldürülmüş bulunması, ayrıca bir rivayete göre Dahhâk' in helakinin Hz. Nuh'un tarafından olduğu iddiası gibi hususlara dayanmaktadır.
Geri kalan diğer Fars nesep alimleri ise Efridûn'un nesebini hükümdar Cemşîd'e nisbet ederler. Cemşîd ile Efridûn arasında on batında on ata gelip geçmiş, Dahhâk'ten korktukları için de hepsi Esğiyân adım almış, ancak kendilerine kırmızı renkli veya alaca renkli sığır sahibi Es-ğıyân gibi verilen lakaplarla birbirinden ayırt edilmeleri mümkün olmuştur. İlk önce filleri ehlîleştirip onlara binen, katırlar üreten, ördek ve güvercin besleyen, teryak yapan Efrİdûn'dur. Ayrıca o. zulme uğrayanların hakkını korumuş, halka Allah'a ibadet etmeyi, insaflı hareket edip iyilik yapmalarını emretmiş, halkın Dahhâk tarafından gasbedilen topraklarını ve diğer şeylerini kendilerine iade etmiş, ancak sahipleri bulunmayan mülk ve toprakları yoksul miskinlere vakfetmiştir.
Rivayete göre ilk önce sûfî ismini alan ve tıp ilmiyle meşgul olan kişi Efrİdûn'dur.
Efridûn'un üç oğlu vardı. Büyük oğlunun adı Şerm (Semi?) ikincisinin adı Tûc, üçüncüsünün adı ise İrec idi. Kendisinden sonra oğullarmm ayrılığa düşeceklerinden korkan Efridûn hayatta iken idaresi altında bulunan memleketleri onların arasında üçe taksim etti. Bunu yaparken de onların hisselerine düşen paylarını üzerinde adlarının yazılı bulunduğu okların içerisine yerleştirdi ve her birine kur'a usulüyle bunlarından birisini almalarını emretti. Neticede Rum ve Mağrip (Batı) ülkeleri Şerm'e, Türk ve Çin ülkeleri Tûc'a, Irak Sind, Hind, Hicaz ve diğer ülkeler de îrec'e isabet etti. Ayrıca EfrİdûnçokSevdiğiüçüncüoğluİrec'etacvetahtınıdaverdi.Efridûnöldükten sonra üç oğlu arasında düşmanlık körüklendi, kendilerinden sonra da bu düşmanlık çocukları arasına sıçradı.
Zamanla aralarında kıskançlık hislerinin artması üzerine Tûcile Şerm, kardeşleri İrec'in ve onun iki oğlunun üzerine yürüyüp onları öldürdüler. Sonra bu iki kardeş ülkeleri kendi aralarında taksim ederek üç yüz yıl saltanat sürdüler.
Efridûn, Nemrûd, Nabat ahalisinden ve başkalarından Sevâd bölgesinde kalanların peşlerini takip edip onların ileri gelenlerini yok etti ve izlerini yer yüzünden sildi. Efridûn ise beş yüz yıl saltanat sürdü. [33]

HZ. NÛH (A.S.) İLE İBRAHİM (A.S.) ARASINDAKİ ZAMAN İÇERİSİNDE MEYDANA GELEN HADİSELER

Daha önce Hz. Nuh'un ve oğullarının durumlarını, babalan Nûh (A.s.)' un vefatından sonra oğullarının yer yüzünü aralarında nasıl taksim ettiklerini ve her birinin yerleştikleri yerleri anlattık. Hz. Nuh'un çocukları arasında taşkınlık yapıp isyan edenler oldu. Bunun üzerine Allah (C.c.) kendilerine

peygamber gönderdi; fakat onlar kendilerine gönderilen peygamberi yalanladılar, bu sebebten Allah onları helak etti. İşte Allah'ın helak edip yok ettiği bu kimseler Âd ve Semûd adlarındaki kavimlerdir. Bunlar, İrem b. Sânı b. Nuh'un çocuklarından üremişlerdir.
Birinci Âd kavmi olarak bilinen Âd'm nesep şeceresi Âd b. Avd b. İrem b. Sam b. Nuh'tur. Âd kavminin yerleştikleri yerler ise Şıhr, Uman ve Hazaramevt arasındaki Ahlâf'a kadar olan yerlerdir.
Âd kavmi uzun boylu, zorba ve kibirli kişiler olup bir benzeri yer yüzünde yoktu. Allah (C.c.) onlar hakkında : «...Düşünün kî O sizi, Nûh (A.s.)'ım kavminden sonra (onların yerine) hâkimler kıldı ve yaratılışta sizi onlardan üstün (kuvvetli) yaptı.» (A'râf, 69) buyurur.
Allah, Âd kavmine peygamber olarak Hz. I-Iûd (A.s.)'ıı gönderdi. Hûd (A.s.)'un nesep şeceresi ise Hûd b. Abdullah b. Rebâh b. el-Celûd b. Âd b. Avd'dur. Bazıları ise Hz. Hûd'un Gâbir b. Şâhh b. Erfahşed b. Sânı b. Nûh olduğunu iddia ederler.

Âd kavmi putperest kişilerdi ve Dârâ, Daıııûr, Heba adlarında üç tane putları vardı.[34] Hz. Hûd, onları Allah'ın birliğine inanmağa, sadece ona ibadet etmeğe ve insanlara karşı zulmü terketmeğe davet etti; fakat onlar Hz. Hûd'u tekzip edip yalanladılar ve : «Bizden daha kuvvetli kim vardır?» diyerek ona karşılık verdiler. Onların içerisinden Hz. Hûd'a inananların sayısı çok azdı.
Âd kavminin durumunu İtan İshâk şu şekilde anlatıyor : «Âd kavmi, peygamber olarak gönderilen Hz. Hûd'u yalanladıkları için peşpeşe gelen kıtlıklara maruz kaldılar. Nihayet zor duruma düşen Âd kavmi, yağmur duası için Mekke'ye bir hey'et göndermek hususunda kendi aralarında görüştüler. Bunun üzerine Kayl b. Ayr, Lukaym "b. Hezzâl, Mersed b. Sa'd, Mu'âviye b. Bekr'in dayısı Cülhüme ta. el-Haytaerî ve Lıık-mân b. Âd b. Fulan (Meylan?) b. Âd el-ekber (Büyük Ada)'den teşekkül eden bir heyeti yetmiş kişiyle birlikte Mekke'ye gönderdiler. Bu heyetin içerisinde müslüman olan tek kişi Mersed b. Sa'd idi ve o da nıüslümanlığı-nı gizlemişti. Mekke'ye gelen bu heyet, Mekke'nin hâricinde ve hareni sınırının dışında yerleşen Mu'âviye b. Bekr'in yanma gelip ona konuk oldular. Mu'âviye b. Bekr ise konuklarına ikramda bulunup onları hoş karşıladı. Aynı zamanda heyet olarak gelen bu kimseler onun dayıları ve sıhrî akrabaları idiler. Zira Lukaym b. Hezzâl, Mu'âviye'nin babası Bekr'in kızı ve Mu'âviye'nin kız kardeşi Hüzeyle ile evli bulunuyordu ve bunlardan doğan çocuklar ise dayıları Mu'âviye'nin yanında Mekke'de bulunuyorlardı. Bu çocuklar, Lukaymoğulları olarak bilinen Ubeyd, Anır, Âmir ve Umeyr adlarındaki kişilerdi. İşte bunlar, birinci Âd kavminin bakıyyesi olan son Âd kavmini meydana getiriyorlardı. Mu'âviye'nin yanma konuk olarak inen bu kişiler, onun yanında bir ay kaldılar. Bu müddet içerisinde Mu'âviye'nin "Cerâdetân" denilen şarkıcı iki cariyesi onlara şarkılar söyleyip eğlendiriyorlar; onlar da durmadan içki içmek suretiyle günlerini geçiriyorlardı. Onların, kalış sürelerini uzatmaları ve geliş gayelerini bırakmaları Mu'âviye'ye ağır geldi ve : «Dayılarım, akrabalarını mahvoldu.» diye kendi kendisine söylendi. Fakat utancından bir türlü heyete mü-safir olmaları hasebiyle yağmur duasına çıkmalarım söyleyemedi. Mu'âviye bu durumu "Cerâdetân" denilen iki cariyesine açtı. Onlar : «Sen bir şiir söyle, biz bu şiiri onlara okuruz, onlar bu şiirin kimin tarafından söylendiğini bilemezler, belki de bu şiir onları harekete geçirir.» dediler. Bunun üzerine Mu'âviye şu mealdeki mısralarla başlayan bir şiir söyledi :
«"Ey Kayl! Yazıklar olsun sana! Yerinden kalk ela Allah'tan dilekte bulun, zira Allah sabah vakti bulutlar meydana getirerek Âd kavminin topraklarını sular. Çünkü Âd kavmi söz söylemeyecek bir halde geceledilerı..."»
«Cerâdetân denilen bu iki câriye tarafından Mu'âviye'nin söylediği bu şiir okunup onlar tarafından işitilince birbirlerine : «Ey cemâat! Kavminiz sizi başlarına gelen kıtlık belâsından kurtulmak için gönderdi, siz ise yağmur duasında bulunmağı geciktirdiniz. Haydi şu Harenı'e giriniz de kavminiz için

yağmur duasında bulununuz.» dediler. Bunun üzerine Mersed b. Sa'd : «Allah'a yemin ederim ki, duanızla Allah size yağmur yağdır-mayacaktır. Ancak peygamberinize (Hûd'a) itaat ederseniz sizin için yağmur yağdırılacaktır.» dedi ve müsîümanlığını açığa vurdu. Mersed b. Sa'd' m bu sözlerini duyan Mu'âviye'nin dayısı Cülhüme b. el-Hayberî, 3'eğeni Mu'âviye b. Bekr'e : «Mersed'i yanında tut, onu bizim yanımıza bırakma.» dedi. Bundan sonra onlar heyet halinde Âd kavmi için yağmur duasında bulunmak üzere Mekke'ye hareket ettiler. Mekke'ye gelince kendi kavimleri için Allah'a dua edip yağmur yağdırmasını istediler. Onların dualarını müteakip Allah (C.c.) gökte beyaz, kırmızı ve siyah renkte üç bulut yarattı, sonra bulutlardan : «Ey Kayl! Kendin ve kavmin için şu bulutlardan birini seç.» diye bir ses geldi. Kayl ise : «Bu bulutlar arasında suyu en çok olanı siyah bulut olduğu için, ben siyah bulutu seçtim.» dedi. O sırada bir münâdi Kayl'e : «Sen öldürücü bir kül fırtınası seçtin, bu bulut Âd kavminden hiç bir kimseyi sağ bırakmayacak, atalarını da çocuklarını da mahvedip yok edecektir. Ancak doğru .yolda olan Lûziyyeoğulları bu helakten kurtulacaktır.» diye seslendi. Lûziyyeoğulları ise Lukaym ta. Hezzâl' m oğullarıydı ve bunlar dayıları Mu'âviye b. Bekr'in yanında Mekke'de kalıyorlardı. Nihayet Allah, içerisinde azap bulunan siyah bulutu Âd kavmi üzerine gönderdi. Bu bulut Muğiş adındaki vadi tarafından onların üzerine geldi. Siyah bulutu gören Âd kavmi buna çok sevindiler ve: «Bu bize yağmur getiren bir buluttur.» dediler. Hûd : «Hayır, çarçabuk gelmesini istediğiniz bulut, içerisinde acıklı azabı bulunduran bir rüzgârdır. O, Rab-binin emriyle (emrolunduğu) her şeyi helak edecektir, dedi.» (Ahkâf, 24, 25).

«Bu bulutta nelerin bulunduğunu gören ve onun yok edici bir rüzgâr olduğunu anlayan ilk kişi Âd kavminden Fehded (Mehded?) adında bir kadın idi. Bulutta bulunanları görünce bağırarak kendini kaybedip yere düşmüştü. Ayıldıktan sonra kendisine : «Neler gördün?» diye sorduklarında : «Bulutun içerisinde ateş parçaları gibi parlayan bir şeyler gördüm ve bulutun önünde bulunan bir takım adamlar onu çekip sürüklüyorlardı.» diye cevap verdi. Nihayet azap rüzgârı vadiden çıkıp göründüğü zaman, içlerinde Halacân'm da bulunduğu yedi kişi : «Haydi gelin de vadinin kenarına duralım, azap rüzgârını durduralım.» dediler. Fakat rüzgâr, onları, altından girip havaya kaldırıyor, yere vurup boyunlarını koparıyordu. Azap kasırgasından kurtulan tek kişi ise Halacan oldu ve dağa doğru tırmanmağa başladığı bir sırada kendi kendisine şu mealdeki mısraları söylüyordu :

"Geride ancak Halacan kurtulup sağ kalmıştır. Gecesi korkutan gündüzün şiddetinden vay Halacân senin hâline! O günün saldırması ve ayaklarıyla ezmesi devamlı olmuştu. Eğer bu hal kendi başıma gelmemiş olsaj'-dı, mutlaka haberini araştırıp bilmeye çalışırdım."»

«Bu sırada Halacan ile karşılaşan Hz. Hûd (A.s.) ona: «Eğer müslüman olursan kurtulursun.» dedi. Halacan: «Eğer müsüıııan olursam bunun karşılığında bana ve var?» diye sordu. Hz. Hûd: «Cennet vardır.» buyurdu. Ha-lacân : «Buht devesi gibi bulut içerisinde bulunanlar nelerdir?» diye sordu. Hz. Hûd : «Onlar meleklerdir.» cevabım verdi. Halacân : «Eğer ben müslüman olursam Rabb'ıı beni onlardan korur mu?» diye sordu. Hûd (A.s.) : «Sen hiç askerlerinden korkup da onlara sığman bir hükümdar gördün mü?» dedi. Bunun üzerine Halacân : «Rabb'ıı dediklerini yapsa dahi ben memnun olmanı.» karşılığını verdi. Bundan hemen sonra azap rüzgârı gelip onu helak ederek arkadaşlarının arasına kattı. Bu hususta Allah (C.c): «Allah onu (kasırgayı) yedi gece, sekiz gün aralıksız onların üzerine musallat kıldı...» (Hakka, 7) buyurur. Hülâsa bu kasırga, Âd kavminden hiç bir kimseyi sağ bırakmadı. Bu esnada Hz. Hûd ve kendisine iman edenler bir ağıla çekilmiş, esen fırtınalı rüzgâr onun ve beraberindekilerin sadece derilerim okşayıp geçmiştir. Fakat bu kasırga yerle gök arasında bulunan Âd kavminden kimin üzerine uğradıysa onların üzerine taşlar yağdırarak beyinlerini parçalamıştır.»

«Âd kavminin gönderdiği heyet Mekke'den dönüp Mu'âviye b. Bekr'in yanma gelip tekrar konuk oldukları bir sırada, deve üzerinde bir adam gelerek onlara Âd kavminin lıelâk olduğunu, Hz. Hûd'uıı ise kurtulduğunu haber verdi.»
İbn İshâk sözlerine devam ederek şöyle diyor.: «Allah tarafından Luk-man b. Âd'a : "Ebedi yaşamak hususu hâriç olmak üzere kendin için bir dilekte bulun" denildi. O da : 'Ey Rabb'ım! Bana ömür ver' dedi. Bunun üzerine Allah tarafından ona : "Haydi seç!" denildi. O da yedi kartalın ömrü kadar uzun süren bir ömür seçti. Her kartal seksen yıl yaşıyordu; iddia edildiğine göre o yedi kartalın ömrü kadar yaşamıştı. Lukrnan, yumurtadan yeni çıkmış erkek bir kartal yavrusunu yanma alıp besliyor, seksen yıllık ömrü dolup ölünce de bir yenisini alarak beslemeğe devam ediyordu. Nihayet Lübed ismindeki yedinci kartal ile birlikte Lukman "b. Âd öldü.»
«Hz. Hûd (A.s.) yüz elli yaşında iken vefat etmiştir. Kabri ise Hadara-mevt'te, bir rivayete göre ise Mekke'nin Hıcr bölgesinde bulunmaktadır.»
«Âd kavmi helak olunca Allah (C.c.) onların üzerine siyah kuşlar göndermiş, bu kuşlar onların cesedlerini denize atmışlardır. Bir ayette bu hususla ilgili olarak : "...İşte onlar o hâle geldiler ki, meskenlerinden başka bir şey görünmez oldu." (Ahkâf, 25) buyurulur.»
«Rüzgâr hiç bir zaman ölçüsünü aşmamış, ancak o gün için ölçüsünü aşıp kendisini idare ile memur olan meleklere karşı gelerek onlara galebe çalmıştır. Bu hususu bildiren bir âyette '. "Âd kavmine gelince, onlar da uğultulu, azgın bir fırtına ile helak edildiler." (Hakka, 6) buyurulur.
Hakikaten bu fırtınalı rüzgâr dev ağaçları köklerinden söküp deviriyor, Âd kavminin evlerini ise başlarına yıkıyordu.»
«Semûd kavmine gelince : Onlar, Semûd b. Câsir b. İrem b. Sâm'm evladından üreyip çoğalmışlardı ve Hicaz ile Şam arasında bulunan Hıcr bölgesinde yaşıyorlardı. Ayrıca Semûd kavmi, Âd kavminden sonra üreyip çoğalmışlar, küfre sapıp isyan etmişlerdi. Bunun üzerine Allah (C.c.) Hz. Salih (A.s.)'i onlara peygamber olarak göndermişti. Hz. Salih'in nesep şeceresi, Salih b. Ubeyd b. Esif b. Mâşic b. Ubeyd b. Câdir b. Semûd, bir rivayete göre ise Salih b. Esif b. Kemâşic b. İrem b. Semûd idi. Hz. Salih (A.s.) onları Allah'ın birliğine ve sâdece O'na ibadet etmeğe davet etmişti. Bu hususla ilgili olarak bir âyette :«Onlar : "Ey Salih! Sen bundan önce içimizde ümit beslenilen bîr kişiydin" dediler.» (Hûd, 62) buyurulur.»
«Allah (C.c), Semûd kavmini uzun ömürlü kılmıştı; hattâ onlardan birisinin kerpiçten yapmış olduğu ev ömrüne kâfi gelmeden yıkılıyordu. Bunun üzerine onlar, dağlardaki kayaları oyarak geniş evler yaptılar ve bolluk.içerisinde yaşadılar. Hz. Salih, devamlı surette onları hakka davet etti; fakat onlar, Salih (A.s.)'e tâbi olmadılar, ancak zayıf tabakadan az miktarda kişi onun davetini kabul edip kendisine tâbi oldu. Hz. Salih'in İsrarlı bir şekilde onları hakka davet edip korkutması üzerine putlarıyla birlikte çıktıkları bir bayram için: «Ey Salih! Sen de bizimle birlikte bayramımıza katıl, bize bir âyet (mucize) göster, sen kendi Allah'ına yalvar, biz de kendi ilahlarımıza yalvaralım. Eğer duanız kabul olunursa biz sana tâbi olalım, şayet bizini duamız kabul olunur ise sen bize tâbi ol.» dediler. Hz. Salih onların bu isteğini kabul etti. Bunun üzerine onlar putlarını yanlarına alarak bayram yerine çıktılar, onlarla beraber Salih (A.s.) de bayram yerine geldi.»
«Onlar, Hz. Salih'in duasının kabul olunmaması için putlarına yalvardılar. Bu arada Semûd kavminin başkanı durumunda olan birisi : «Ey Salih! Şu tek basma duran kayadan on yaşında hamile ve geniş karınlı bir dişi deve çıkar. Eğer bunu yaparsan senin peygamberliğini tasdik edeceğiz.» dedi. Bunun üzerine "Hz. Salih kendisini tasdik edeceklerine dâir onlardan söz aldıktan sonra kayanın yanına gelip namaz kıldı ve Rabb'ine dua etti. İşte bu sırada kayada, doğum sancısı çeken kadınlarda görüldüğü

gibi bir sancı çekme hâli görüldü. Bundan hemen sonra kaya açıldı, içerisinden ise onların istedikleri gibi bir dişi deve çıktı. Bu durumu onlar gözleriyle görüyorlardı. Az sonra bu deve kendi büyüklüğünde bir erkek yavru doğurdu. Bu durum karşısında Sernûd kavminin başkanı durumunda olan Cündu' b. Amr ile birlikte kavminden bir grup kimseler Hz. Salih'e iman ettiler.»

«Kayanın ortasından deve çıktıktan sonra Salih (A.s.) onlara : «İşte bu dişi devedir. Su içme hakkı (bir gün) onun, belli bir günün su içme hakla da sizindir." (Şu'arâ, 155) dedi. Ayrıca onlara : «Bu deveyi keserseniz mutlaka Allah sizi helak eder.» buyurdu. Neticede su içme hakkı bir gün deveye, belli bir gün için de onlara verildi. Devenin suya geleceği gün suyu deveye bırakırlar, bu arada kap kaçaklarım deveden sağdıkları sütle doldururlardı. Su içme hakkı kendilerine gelince de deveyi suyun başından uzaklaştırırlardı ve deve o gün su içmezdi. Kendilerine ayrılan günde ertesi günü kullanacakları suları kaplara doldurup bir kenara bırakırlardı.»

«Nihayet çok geçmeden Allah tarafından Hz. Salih'e kavminin pek yakında deveyi keseceklerine dâir bir vahiy geldi. Hz. Salih (S.a.) bunu onlara söylediğinde onlar : «Bizler böyle bir şey yapacak değiliz.» dediler. Bunun üzerine Salih (A.s.) onlara : «Eğer siz bu deveyi kesmeseniz bile, pek yakında içinizden doğacak olan birisi bu deveyi kesecektir.» dedi. Onlar : «Doğacak olan bu çocuğun alâmetini bize bildirin; Allah'a yemin ederiz ki, mutlaka deveyi kesecek olan kimseyi bulup öldürürüz.» dediler. Hz. Salih bu kimsenin alâmetini bildirirken onun kumral, gök gözlü, kızıl saçlı bir genç olduğunu söyledi.»

İbn îshâk sözlerine devam ediyor ve şunları söylüyor : «Bu kavmin bulunduğu şehirde nüfuz sahibi güçlü iki yaşlı kişi vardı. Bunlardan birisinin bir oğlu bulunuyordu ve dengini bulamadığı için onu evlendirmiyordu. Diğerinin ise bir kız çocuğu vardı, o da kızma denk bir eş bulamadığı için onu evlendirmiyordu. Nihayet bu nüfuzlu yaşlı kişiler, oğlanla kızı birbiriyle evlendirdiler. İşte bu evlilikten Salih (A.s.)'in alâmetini söylediği çocuk dünyaya geldi.»

«Hz. Salih'in : "İçinizden doğacak birisi bu deveyi kesecektir" demesi üzerine onlar hemen harekete geçerek şehirden sekiz ebe kadm seçtiler ve yanlarına şehri dolaşmak üzere zabıta memurları kattılar. Onlar, doğum yapan bir kadın gördüklerinde onun yanma gelirler ve bu çocuğun alâmeti tarif edilen çocuk olup olmadığını kontrol ederlerdi.»

«Neticede evsafı tarif edilen çocuğa rastlayan ebe kadınlar : "Allah'ın peygamberi Salih (A.s.)'in tarif ettiği çocuk budur." diyerek hağrışmaya başladılar. Bunun üzerine zabıta memurları çocuğu alıp götürmek istediler. Fakat bu çocuğun dedeleri olan ihtiyar nüfuzlu iki kişi araya girip çocuğu zabıta memurlarına vermediler ve onlara : "Eğer Salih bu çocuğu istiyorsa biz onu kendimiz öldürürüz." dediler. Bu çocuk, doğan çocuklarm en kötüsü olup başkalarının bir hafta içerisindeki büyümesini o bir günde tamamlıyordu. Nihayet Semûd kavminden bozgunculuk yapan dokuz kişi bir araya geldiler. Bu dokuz kişiden bir tanesi de kısa zamanda büyüyen bu kötü çocuktu. Daha önce bu sekiz kişi deveyi kesecek olan kişinin kendilerinden doğacak olan bir çocuk olduğunu düşünerek ve bundan endişe ederek kendilerinden doğan oğlan çocuklarını öldürmüşlerdi. Sonra bundan pişmanlık duyan bu kimseler o kötü çocukla birlikte Hz. Salih'i ve ailesini öldürmek üzere yemin ettiler ve şöyle dediler : "Biz toplu halde buradan çıkarız, bizleri gören halk ise bir yolculuğa çıktığımızı sanır. Biz hemen Salih'in yolu üzerindeki mağaraya gelir, orada bekleriz. Gece vakti oîup da Salih ibadet etmek için mescidine çıktığı bir sırada onu öldürür, sonra tekrar mağaraya gelir, oradan da evlerimize döneriz. Bundan sonra da 'Onun öldürüldüğünü bilmiyoruz' deriz, böylece onun kavmi bizi tasdik edip sözlerimize inanırlar." Aslında Hz. Salih geceyi kavminin arasında geçirmez, Mescid-i Salih ismiyle kendisine nis-bet edilen mescide gider, orada gecelerdi. Nihayet bu dokuz kişi mağaraya

girdiklerinde üzerlerine bir kaya düştü ve hepsini öldürdü. Bu dokuz kişinin plânını bilen bir grup kimse mağaraya gelip onların helak olduklarını görünce hemen bağrışarak geri döndüler ve : "Salih önce onlara kendi çocuklarını öldürmelerini emretti, şimdi de kendilerini öldürdü." dediler.»
«Bir rivayete göre, bu dokuz kişinin Hz. Salih'i öldürmek için yemin ötmeleri, onların deveyi kesmelerinden ve Hz. Salih (A.s.)'in kendilerini azapla korkutup uyarmasından sonra olmuştu. Dereyi boğazlıyan bu dokuz kişi kendi aralarında : "Gelin Salih'i öldürelim! Eğer o davasında haklı ve doğru ise bir an önce onu öldürmüş oluruz, şayet davasında yalancı ise yine onu öldürüp devenin arkasından göndermiş oluruz." dediler. Bunun üzerine onlar bir gece Salih (A.s.) ile ailesinin bulunduğu yere geldiler. Fakat melekler tarafından atılan taşlarla beyinleri parçalanarak helak oldular. Bu sırada onların yanma gelen adamları onların helak olduklarını görünce Hz. Salih'e: "Bunları sen mi öldürdün?" diyerek üzerine yürüyüp onu öldürmek istediler. Ancak Hz. Salih (A.s.)'in aşiretinden olan kimseler, Hz. Salih'i öldürmesine engel oldular ve onlara : "Salih sizi azapla korkutmuştur. Eğer o, dâvasında doğru ise, hareketinizle Rabb'mızm gazabını ar-tırmaym, şayet o yalancı ise biz onu tutar size teslim ederiz." dediler. Bunun üzerine onlar Hz. Salih'i öldürmekten vaz geçerek geri döndüler.»
Birinci rivayete göre, Hz. Salih'i öldürmek için yemin eden dokuz kişi deveyi boğazlıyan kişiler değildir. İkinci rivayet ise daha doğrudur. Allah doğru olanı daha iyi bilir.
Devenin öldürülmesinin sebebi şudur : Bir rivayete göre, Kaddâr b. Sâlif bir grup kişiyle birlikte şarap içiyorlardı, su hakkının deveye ait olduğu bir güne rastladığı için şaraplarına katacak su bulamamışlardı. İşte bu hadise üzerine onlar birbirlerini teşvik ve tahrik ederek deveyi kesmişlerdir.
Diğer rivayete göre Semûd kavminin içerisinde biri Katâm, diğeri Ka-bâl (Kubâl?) adında ahlaksız iki kadın vardı. Kaddâr b. Sâlif Katâm adındaki kadına, Mısda' ismindeki bir erkek de Kabâl adındaki kadına aşıktı. Bunlar çoğu zaman bu kadınlarla gizlice buluşurlardı. Gecelerden bir gece bu kadınlar Kâddar ile Mısda'a : «Deveyi öldürmedikçe bizimle bir araya gelmenize imkan yoktur.» dediler. Bunun üzerine onlar, kadınların isteğine "pek iyi" diyerek adamlarını yanlarına alıp deveyi öldürmek üzere harekete geçtiler. Bu sırada deve su havuzunun başında duruyordu. Onların ele basıları, içlerinden birisine : «Git, deveyi boğazla.» dedi. Deveyi boğazlamak üzere giden kişi, bu işi gözüne kestiremeyip geri döndü. Sonra elebaşı olan kişi, bir başkasını gönderdi, fakat o da gözüne kestiremeyip geri döndü. Hulâsa kimi gönderdi ise deveyi öldürmeyi gözüne kestiremeyip geri döndüler. Bu defa elebaşı olan kişi bizzat kendisi devenin yanma gelerek üzerine atıldı ve devenin arka ayaklarmdaki sinirleri kesmesi üzerine deve yere yuvarlanıp debelenmeğe başladı. Dvenin öldürüldüğü gün çarşambaydı. Kendi dillerine göre deveyi öldüren bu kişinin adı "Cebbar" idi. Onlar, kendilerince haftanın ilk günü kabul ettikleri pazar günü helak olmuşlardı. Deve öldürülünce onlardan birisi Hz. Salih (A.s.)'in yanı gelerek : «Çabuk yetiş, deveyi öldürdüler.» dedi. Bunun üzerine Hz. Salih hemen devenin bulunduğu tarafa yöneldi, bu sırada onlar Hz. Salih'i karşılayarak : «Ey Allah'ın peygamberi Salih! Deveyi falan kişi kesti, bizim bunda suçumuz yok.» diyerek özür dilemeğe başladılar. Bu durum karşısında Hz. Salih (A.s.) onlara : «Gidip bakın, devenin yavrusunun arkasından yetişmeğe çalışın, eğer arkasından yetişebilirseniz, Allah azabını üzerinizden kaldırabilir.» dedi. Bunun üzerine onlar yavruyu aramağa koyuldular. Bu sırada annesinin izdırap içerisinde kıvrandığını gören yavru, pek yüksek olmayan "el-Kare" adındaki bir dağa gelerek üzerine çıktı. Onlar ise yavruyu yakalamak için dağın üzerine çıkmak istediler. Fakat Allah tarafından yapılan bir vahiy ile dağ, kuşların dahi ulaşamayacağı bir tarzda göğe doğru iyice yükseldi. Bundan sonra Hz. Salih kavminin yaşadığı şehre indi. Hz. Salih'i gören yavru ise gözlerinden yaşlar boşanarak

ağlamağa başladı, sonra yavru Hz. Salih'e dönerek üç defa böğürdü. Bunun üzerine Hz. Salih (A.s.) onlara; «Bu yavrunun her ^böğürmesi bir günlük müddeti bildirir. Siz memleketinizde üç gün daha yaşayın. İşte bu, yalan olmayan bîr vaîd ve tehdittir.» (Hûd, 65) dedi. Ayrıca onlara, başlarına gelecek olan azabın alâmetini bildiriken birinci gün yüzlerinin sararacağını, ikinci gün yüzlerinin kırmız il aşacağını üçüncü gün ise yüzlerinin siyahlaşacağmı söyledi. Ertesi gün sabahleyin kalktıklarında küçük, büyük, kadın, erkek hepsinin yüzleri safran sürmüş gibi sararmıştı. İkinci gün kalktıklarında yüzleri kıpkırmızı kesilmişti. Üçüncü gününün sabahında ise yüzleri ziftlenmiş gibi simsiyah olmuştu. Azabın yaklaştığını gören bu kavim hemen ha-nutlarmı sürünüp kefenlerini giydiler. Onların hanutları mürr-i safi ile sarı sabırdan ibaretti. Kefenleri ise deridendi. Bundan sonra onlar kendilerini yere atarak azabın nereden geleceğini bilmediklerinden gözlerini bir yere, bir göğe çevirmeğe başladılar. Dördüncü gün sabah olunca gökten gök gürültüsüne benzer bir sayha (ses) geldi ve bu sayha onların göğüs çukurlarında bulunan kalplerini param parça etti. Allah (C.c.) bu hususla ilgili olarak bir âyette : "O zâlimleri korkunç bir ses (sayha) alıp götürdü de yurtlarında diz üstü çöken (canları çıkan) kimseler oluverdiler." (Hûd, 67) buyurur.

İbn Cureyc'in rivayet ettiği bir hadiste şöyle buyurulur : «Allah (C.c), Semûd kavminden doğu ile batı arasında bulunan herkesi helak etti, ancak Harem (Ka'be)'de bulunan bir kişi helâktan kurtuldu. Onu bu azaptan Harem'de bulunması kurtarmıştı. Hz. Peygamber'den bu kişinin kim olduğu sorulduğunda O, "Ebû RiğâTdir" buyurdular.» Bir görüşe göre, Ebû Riğâl'in Sakîf kabilesinin atası olduğu da söylenir.

Hz. Peygamber (S.a.) Tebûk seferine çıktığı zaman Semûd kavminin yaşadığı şehre geldiğinde eshabma dönerek : «Sizden hiç biriniz bu şehre . girmesin ve buradan su içmesin.» buyurdular. Sonra Hz. Peygamber (S.a.) eshâbma devenin su içmek için iki dağın arasından geldiği yolu ve yavrusunun dağa çıkıp durduğu yeri gösterdi.

Semûd kavmi helak olduktan sonra Hz. Salih (A.s.) Şam tarafına hareket edip Filistin'e geldi. Sonra buradan Mekke'ye gitti ve orada yerleşti. Hz. Salih ölünceye kadar burada ibadetle meşgul oldu, öldüğü zaman ise elli sekiz yaşında bulunuyordu. Hz. Salih kavmini yirmi yıl müddetle hakka davet etti.

Tevrat ehli ise Âd, Semûd, Hûd, Salih adlarının Tevratta geçmediğini iddia ediyorlar.

İbn İshâk Tevrat ehlinin bu iddialarına karşı çıkarak : Âd, Semûd, Hûd ve Salih ile ilgili haberlerin Araplar arasında hem câhiliyet ve hem de İslâmiyet döneminde Hz. İbrahim (A.s.) kadar meşhur olup bilindiklerini söylüyor.

Ben derim ki, Tevrat ehlinin bunları inkâr etmeleri Hz. İbrahim (A.s.)1 in peygamberliğini ve Hz. îsâ (A.s.)'nın durumunu inkâr etmelerinden daha hayret verici değildir. [35]

HZ. İBRAHİM (A.S.) VE ONUN ÇAĞINDAKİ ACEM ŞAHLARI

Hz. İbrahim (A.s.)'in nesep şeceresi: İbrahim b. Târahb. Nâhûr b. Sâ-rûğ b. Erğû b. Fâlağ b. Gâbir b. Şâlah b. Kaynân b. Erfahşed b. Sâm b. Nûh' tur. Onun bulunduğu yer ile doğduğu yer konusunda ihtilâf edilmiştir. Bir rivayette onun Ehvâz topraklarında bulunan Sûs'ta, diğer bir rivayette Bâ-bil'de, bir başka rivayette Kûsâ'da doğduğu söylenir. Bir rivayette de onun Harran'da doğduğu, fakat babası tarafından Bâbil'e götürüldüğü ifade edilir. İlim erbabının hemen hepsi Hz. İbrahim'in Nemrûd b. Kevş zamanında dünyaya geldiğini söylüyorlar. Yine haber ehlinin hepsi de Nemrûd'un, bazılarının iddiasına göre Hz. Nûh (A.s.)'un kendisine peygamber olarak gönderilen İzdihak (Zohak)'m valisi

olduğunu ifade ediyorlar. Selef alimlerinden bir grup ise Nemrûd'un kendi başına müstakil bir hükümdar olduğunu söylüyorlar.
İbn İshâk ise şunları söylüyor : «Yer yüzünün doğusu ve batısı hep Nemrûd'un idare ve mülkünde bulunuyordu. Kendisi ise Bâbil'de kalıyordu. Söylendiğine göre yer yüzünün saltanatı ancak üç hükümdarda toplanmıştır. Bunlar, Nemrûd, Zülkarneyn, Süleyman b. Dâvud (A.s.)'dur.»
İbn İshâk'm dışında birisi de bunlara Buht Nassar'ı ilâve etmiştir. Fakat biz bu görüşün doğru olmadığını yakında zikredeceğiz.
Hz. Nûh ile Hz. İbrahim'in arasında ancak Hz. Hûd ile Hz. Salih peygamber olarak gönderilmişlerdi. Allah (C.c.) Hz. İbrahim (A.s.)'i halka hüccet, kullarına elçi olarak göndermek isteyip de onun dünyaya gelme zamanı yaklaşınca müneccimler Nemrûd'un huzuruna gelerek: «Biz senin şu beldende, şu yılın şu ayında İbrahim adında bir çocuğun doğacağını biliyoruz. O, sizin dininizi terk edecek ve putlarınızı kıracak.» dediler. Nihayet müneccimlerin haber verdikleri yıl gelip çatınca, Nemrûd bütün hamile kadınları yanında hapsetti. Ancak Hz. İbrahim'in annesinin gebeliği belli olmadığından onun hamileliğinin farkına varamadı, bu yüzden onu hapsetmedi. Hattâ Nemrûd o yıl içinde doğan bütün erkek çocukları boğazlayıp öldürmüştü. Hz. İbrahim'in annesi doğum sancısını hissedince, geceleyin evinden çıkarak kendisine yakın olan bir mağaraya geldi ve çocuğu İbrahim'i burada doğurdu. Yeni doğan çocuk için yapılması lâzım gelen şeyleri yaptıktan sonra mağaranın ağzını kapatıp hemen evine geri döndü. Bundan sonra annesi, oğlu İbrahim'in ne hâlde bulunduğunu görmek için onu sıksık yokluyordu. Hz. İbrahim, başkalarının bir ay içerisinde gösterdiği gelişmeyi, bir günde gösteriyordu. Annesi mağaraya geldiği vakit, Allah onun rızkını baş parmağının içerisinde kıldığı için onu baş parmağını emer bir vaziyette sağ buluyordu.
Hz. İbrahim'in babası Âzer, bir gün hanımına gebeliğinin durumunu sormuştu. O da : «Bir oğlan çocuğu doğurdum, fakat öldü.» demiş kocası Âzer de onun bu sözünü tasdik edip inanmıştı.
Rivayet edildiğine göre, Âzer, İbrahim'in doğduğunu biliyordu, fakat hükümdar Nemrûd'un bu hadiseyi unutmasına kadar İbrahim'in doğduğunu saklamıştı. Hattâ bir gün Âzer : «Benim bir oğlum var, fakat ben onu sakladım. Eğer ben onu meydana çıkarırsam hükümdar tarafından ona bir zarar gelmesinden endişe duyar mısınız? diye sordu. Âzer'iıı arkadaşları ise : «Hayır, onun hakkında bir endişemiz yok.» diye cevap verdiler. Bunun üzerine Âzer oğlu İbrahim'i mağaradan çıkardı. İbrahim mağaradan çıkınca hayvanlarla diğer yaratıkları gözden geçirip süzdü. O, bundan Önce anne ve babasından başka hiç bir şey görmemişti. Bu yüzden babasına gördüklerini soruyordu, babası da ona : «Şu deve, şu sığırdır...» gibi cevaplar veriyordu. Bu arada İbrahim : «Bu yaratıkların bir Rabb'ı olması lazımdır.» dedi. İbrahim'in mağaradan çıkışı güneşin batışından sonraya rastladığı İçin başım kaldırıp göğe baktı ve Müşteri (Jüpiter) yıldızını gördü. İbrahim : «İşte bu benim Rabb'imdir.» dedi. Yıldız çok geçmeden kaybolunca da : «Ben batmak suretiyle kaybolan Rabb'ı sevmem.» dedi. İbrahim' in mağaradan çıkışı ayın sonuna rastladığı için ayı görmezden önce yıldızı (Müşteri'yi) görmüştü.
Rivayet edildiğine göre, Hz. İBrâhını on beş aylık iken düşünmeğe başlamıştı. Bir ara İbrahim mağarada iken annesine : «Beni mağaradan dışarı çıkar da bir bakayım.» demişti. Bunun üzerine annesi onu mağaradan dışarı çıkardı, fakat çıkış zamanı akşam vaktine rastladığı için o yıldızı (Müşteri'yi) gördü ve göklerle yerin yaratılışını düşündü; yıldız hakkında ise yukarıda bahsi geçen sözleri söyledi. Bundan sonra : «İbrahim ayı doğar halde görünce : "Rabb'im işte budur." dedi. Fakat o da batiîs kaybolunca : "Eğer Rabb'im beni hidayete ulaştırmazsa mutlaka sapanlardan olurum." dedi.» (En'âm, 77). Nihayet gün aydınlanıp güneş doğunca, İbrahim güneşi o âna kadar

gördüklerinden daha büyük ve nurlu buldu. Bunun üzerine o : «İşte Rabb'im budur, bu hepsinden büyüktür, dedi. O da kaybolup batınca : "Ey kavmim! Ben sizin (Allah'a) eş tutageldiğinîz şeyden katiyyen uzağım." dedi.» (En'âm, 78). Bundan sonra Hz. İbrahim kavminin dininden uzaklaşmış ve Rabb'mı tanıyıp öğrenmiş olarak babasının yanma döndü, fakat onlara bunu duyurmadı. Ayrıca annesi, İbrahim'e kendisini nasıl saklayıp gizlediğini haber verdi ve İbrahim buna çok sevindi.

Âzer, kavminin tapmakta oldukları putları yapar ve bunları satması için İbrahim'e verirdi. O da bunları satarken : «Faydaları olmayan, zararları dokunmayan bu putları satın alan var mı?» diye seslenirdi; fakat hiç bir kimse gelip de ondan bu putları satın almazdı. Hatta İbrahim putlar satılmayınca onları alır, bir ırmağın kenarına götürür, putların başlarını suya sokar, kavminin putlara tapmasını alaya almak maksadıyla putlara hitaben : «Haydi su için!» derdi. Nihayet İbrahim'in bu hareketleri kavminin arasında yayılmağa başladı, fakat İbrahim'in yaptıkları Nemrûd'uıı kulağına kadar varmamıştı.

Artık Hz. İbrahim, kavmini içerisinde bulunduğu sapıklığı terke ve onları Allah'a kulluğa davet etme zamanının geldiğini düşünerek önce babası Âzer'i tevhide, yani Allah'ın birliğine inanmağa davet etti, fakat babası onun davetini kabul etmedi. Bundan sonra İbrahim kavmini tevhide davet etti. Bunun üzerine onlar : «Ey İbrahim! Sen kime kulluk edip tapıyorsun» dîye sordular. İbrahim ; «Alemlerin Rabb'ine» diye cevap verdi Bu defa onlar : «Alemlerin Rabb'i dediğin Nemrûd mudur?» diye sordular. Hiz. İbrahim : «Hayır! Ben ancak beni yaratana kulluk ediyorum.» cevabını verdi. İşte bu durum karşısında Hz. İbrahim'in asıl gayesi ortaya çıktı ve tapmış oldukları putların acizliklerini göstererek onları susturmak istediği Nemrûd'a ulaştırıldı. Bu sırada Hz. İbrahim onların putlarına yapmak istediği şeyi gerçekleştirmek için fırsat kolluyordu. Bu arada yıldızlara baktıktan sonra : «Ben hastayım.» dedi. Yani duyulduğu zaman kendisinden uzaklaşmalarını sağlamak için veba hastalığına yakalandığını söylemek istiyordu. İbrahim (A.s.)'in maksadı ise onları kendisinden uzaklaştırıp, bayramlarına topluca çıktıktan sonra putlarını kolaylıkla- kırabilmekti. Onlar, bayram yerlerine çıktıkları zaman İbrahim bu sözünü (hastalığını) söylemişti ve onlarla birlikte bayrama çıkmamıştı. İşte bu sırada tek başına putların yanma gelen İbrahim : «Allah'a yemin ederim ki, siz arkanızı dönüp gittikten sonra, ben putlarınıza elbette bir tuzak kuracağını.» (Enbiyâ, 57) dedi. Hz. İbrahim'in bu sözünü arkada kalanlarıyla zayıfları duymuşlardı. Bundan sonra İbrahim putların yanma geri döndü, putlar ise büyük bir puthanenin içerisinde bulunuyorlardı ve yanyana dizilmişlerdi; hatta puthanenin kapısına kadar bu putlar büyükten küçüğe doğru sıralanmışlardı. Bu arada onlar bayram yerine çıkmazdan önce ilahları olan putlarının önlerine yemekler hazırlayıp bırakmışlardı ve : «Bayram yerinden döndüğümüz vakit ilahlarımız bu yemekleri takdis etmiş olurlar, biz de takdis edilmiş bu yemekleri yeriz.» demişlerdi. İbrahim, putlara ve önlerindeki yemeklere bakarak onlara : «Ne duruyorsunuz, yemeyecek misiniz?» (Sâffât, 91) dedi. İbrahim, cevap alamayınca : «Ne oluyor size de konuşmuyorsunuz?» (Sâffât, 92) diye seslendi. Bundan sonra o : «Gizlice sağ eliyle bir vurup onları kırdı.» (Sâffât, 93). Hattâ İbrahim (A.s.) eline almış olduğu bir baltayla bütün putları kırdı ve sağlam bıraktığı en büyük putun eline baltayı bırakıp oradan ayrıldı.

Nihayet bayram yerinden dönen ahali, putların basma gelen bu hâli görünce korktular ve bunu büyük bir hadise sayarak : «Bunu bizim ilahlarımıza yapan kimse zalimlerdendir.» (Enbiyâ, 59) dediler. Bu arada onlar : «İbrahim adında bir gencin ilahlarımızı diline doladığını duyduk.» (Enbiyâ, 60), ondan başkasından böyle bir şey duymadık; her halde bunu ilâhlarımıza o yapmıştır, dediler. Putların kırıldığı haberi Nemrûd'a ve ahalinin ileri gelenlerine duyurulduğu zaman onlar : «O halde onu halkın gözünün önüne getirin ki, bizim onu ne gibi cezalara çarptıracağımızı halk görmüş olur.» (Enbiyâ, 61)

dediler. Bazı müfessirler, âyette geçen «Halk görmüş olur» cümlesini, Nemrûd'uıı ve ileri gelen kişilerin İbrahim'i delilsiz ve şahitsiz bir şekilde yakalanıp getirilmesini hoş görmediklerinden «halkın onun aleyhine şâhidlik yapmaları umulur» tarzında tefsir etmişlerdir.

Hz. İbrahim yakalanarak getirilip, halk hükümdarları Nemrûd'ım yanında İbrahim için toplanınca onları : «Ey İbrahim! İlâhlarımıza sen mi bu işi yaptın.» (Enbiyâ, 62) dediler.

Hz. İbrahim : «Belki bu işi onların şu büyüğü yapmıştır. O hâlde konuşuyorlarsa bunu onlara sorun.» (Enbiyâ, 63) dedi. Hattâ İbrahim (A.s.) onlara büyük putun hepsinden daha büyük olmasına rağmen kendisiyle birlikte kendilerine tapılan küçük putlara kızarak onları kırdığım söyledi. Bunun üzerine onîar, putları kırma konuşanda İbrahim'e isnad ettikleri suç iddiasından vaz geçerek kendilerine döndüler ve : «İbrahim'i buraya getirmekle zulmettik, biz de onun söyledikleri gibi düşünüyoruz.» dediler. Sonra onlar, putların zarar ve faydalarının olmadığını, kırmak gibi bir kudrete sahip bulunmadıklarını öğrendikten sonra Hz. İbrahim'e : «And olsun ki, bunların söz söylemediklerini sen de bilirsin.» (Enbiyâ, 65), "o hâlde ilâhlarımıza bunu yapanın kim olduğunu bize haber ver ki sana inanalım" dediler. Hz. İbrahim'in onların aleyhine hüccet getirmesi sadedinde Allah (C.c.) : «Sonra yine onlar (eski) kafalarına döndürüldüler.» (Enbiyâ, 65) buyurur. Onların : «Bunların söz söylemediklerini sende bilirsin.» (Enbiyâ, 65) demeleri üzerine Hz. İbrahim ; «Öyle ise Allah'ı bırakıp da size hiç bir şeyle ne fayda ve ne de zarar veremeyecek olan putlara mı tapıyorsunuz? Size ve Allah'ı bırakıp da tapmakta olduğunuz putlarınıza yazıklar olsun! Hâlâ aklınızı başınıza dermeyecek misiniz?» (Enbiyâ, 66. 67) dedi. Bundan sonra Nemrûd İbrahim'e : «Taptığın ve başkalarına da tapmağa davet ettiğin ilâh nasıl bir şeydir?» diye sordu. Hz. İbrahim : «Benini Rabb'im öldürür ve diriltir..» (Bakara, 258) cevabım verdi. Bunun üzerine Nemrûd : «Ben de öldürür, diriltirim.» dedi. Hz. İbrahim : «Bu nasıl olur?» dedi. Nemrûd : «Ölüme mahkûm olmuş iki kişiyi yanıma çağırırını. Bunlardan birisini öldürürüm, böylece onu öldürmüş olurum. Diğerini ise affederim, onu da diriltmiş (sağ bırakmış) olurum.» dedi. Bunun üzerine Hz. İbrahim : «Allah, güneşi doğduğu yerden getiriyor. Haydi sen de onu batıdan getir.» (Bakara, 258) dedi. Hz. İbrahim'in bu sözü karşısında Nemrûd tutulup kaldı ve ona hiçbir şekilde cevap veremedi. İşte bundan sonra Nemrûd ve adamları Hz. İbrahim'in Öldürülmesine karar verdiler ve aralarında : "Onu yakın! (Bu suretle) ilâhlarınıza yardım edin.." (Enbiyâ, 68) diye konuştular.

Abdullah b. Ömer (R.a.), Hz. İbrahim'in ateşe atılarak yakılmasını ilk tavsiye eden kişinin Parslardan göçebe, bedevi birisinin olduğunu söylüyor. Kendisine : «Farslann da bedevileri var mıdır?» diye sorulduğunda : «Evet, onların da bedevileri vardır; bunlar Kürtler dır.» diye cevap vermiştir.

Rivayet edildiğine göre, bu kürdün adı Heyzen idi, bu kişiyi yer yuttu ve kıyamete kadar da yerin tabanına doğru inmeğe devam edecektir.

Nemrûd'uıı emri üzerine her çeşit ağaçtan odunlar toplanmağa başlandı; hattâ İbrahim (A.s.)'in memleketinden bir kadın, dileklerine ermek ve dininde sevap kazanmak maksadıyla Hz. İbrahim'in yakılması için hazırlanan ateşe odun toplamak için adak yapmıştı. Hz. İbrahim'i ateşe atmak istedikleri zaman onu ateşin yanma getirdiler, toplanan odunları öyle tutuşturdular ki, üzerinden uçan kuş ateşin sıcaklığından ve şiddetinden yanarak yere düşüyordu. Nihayet onlar Hz. İbrahim'i ateşe atmak üzere toplandıklarında, insanlar ve cinler hariç, yer, gök ve bunların üzerinde bulunan bütün yaratıklar hep bir ağızdan feryad ederek : «Ey Rabb'imiz! Yer yüzünde İbrahim'den başka sana kulluk eden kimse yok, o da uğrunda ateşe atılıp yakılacak, bize izin ver de İbrahim'in yardımına koşalım.» diye Allah'a yalvardılar. Bunun üzerine Allah (C.c.) «Eğer o sizden yardım isterse, dileyen ona yardım etsin; eğer benden başkasını yardımına çağırmaz ise, ben onun yardımcısıyım.» buyurdu.

Nihayet Hz. İbrahim'i ateşe atmak üzere binanın tepesine çıkardıklarında, o başını göğe kaldırıp : «Ey Allah' im! Sen yerde de gökte de teksin. Allah bana kâfi ve O ne güzel Vekü'dir.» diyerek dua etti. Hz. İbrahim ateşe atılmazdan önce bağlı bir vaziyette iken Cebrail (A.s.) kendisine göründü ve : «Ey İbrahim! Bir ihtiyacın var mı?» diye sordu. Hz. İbrahim ise : «Sana ihtiyacım yoktur.» diye cevap verdi. Bundan sonra onlar, Hz. İbrahim'i ateşe fırlattılar, bu esnada Allah (C.c.) ateşe : «Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve selâmet ol.» (Enbiyâ, 69) buyurdu. Bir rivayete göre, ateşe bu şekilde seslenenin Cebrail (A.s.) olduğu söylenir. Eğer soğukluk ve serinliği selâmet takib etmemiş olsaydı. İbrahim (A.s.) bu defa ateşte meydana gelen serinlikten ölmüş olacaktı. Hattâ ilâhî hitap karşısında o gün yer yüzünde bulunan bütün ateşler hitabın kendilerine olduğunu sanarak sönmüşlerdi. Ayrıca Allah (C.c.) Hz. İbrahim'in suretinde gölge meleğini gönderdi ve bu melek gelerek ateşin içerisinde bulunan İbrahim ile ünsiyet etmek için onun yanma oturdu.

Bundan sonra Nemrûd, ateşin İbrahim'i yakıp kül ettiği kanaati hâsıl oluncaya kadar günlerce bekledi. Hattâ Nemrûd bir ara ateşe baktığında odunların yanmakta olduğunu, İbrahim'in ise kendisi gibi birisiyle ateşin içerisinde oturmakta olduğunu gördü. Bunun üzerine, Nemrûd kavmine : «Ben İbrahim'i sağ vaziyette, diri gibi gördüm, onun durumu bana karışık geliyor. Hemen benim için ateşi yukarıdan görebileceğim yüksek bir bina yapm.» dedi. Nemrûd'un adamları hemen onun için bir bina yaptılar ve o binanın üzerine çıkıp bakınca İbrahim'i kendisine benzer birisiyle ateşin içerisinde oturur bir vaziyette gördü, hatta Nemrûd İbrahim'e seslenerek : «Ey İbrahim! Allah'ın o kadar büyükmüş ki, izzet ve kudreti seninle şu gördüğüm durum arasına girdi, yani sana zarar verdirmedi. Acaba ateşten çıkmağa gücün yeter mi?» diye sordu. İbrahim : «Evet, ateşten çıkmağa gücüm yeter.» diye cevap verdi. Nemrûd : «Ateşin içerisinde kaldığın takdirde onun sana zarar vermesinden korkar mısın?» diye sorunca, İbrahim : «Hayır, korkmam.» diye karşılık verdi. Hz. İbrahim ayağa kalktı ve yürüyerek ateşin içinden dışarı çıktı. İbrahim (A.s.) ateşten dışarı çıkınca Nemrûd ona : «Ey İbrahim! Yanında gördüğüm sana benzeyen adam kimdi?» diye sordu. İbrahim (A.s.) : «Benimle ünsiyet etmek için Rabb'imin bana gönderdiği gölge meleğidir.» diye cevap verdi. Bunun üzerine Nemrûd : «İzzet ve kudretini, yalnız O'na kullukta İsrar ettiğin için sana yaptıklarını gördüğümden senin Allah'ına kurban takdim etmek istiyorum.» dedi. İbrahim (A.s.) ise : «Sen kendi "dinine bağlı kaldıkça Allah senin takdim edeceğin kurbanı kabul etmez.» dedi. Nemrûd : «Ey İbrahim! Saltanat ve mülkümü bırakmağa gücüm yetmiyor.» dedi ve dört bin sığır kurban ederek İbrahim'i kendi hâline bıraktı, Allah da İbrahim'i Nemrûd' dan korudu.

Allah (C.c.)'m Hz. İbrahim'e yaptıklarını görünce kavminden bir grup kinişe Nemrûd ve cemaatinden korkmalarına rağmen İbrahim'in dâvetine icabet ederek iman ettiler. Hz. İbrahim'in kardeşinin oğlu olan Lût b. Hâ-rân da iman edenler arasındaydı. İbrahim (A.s.) ile Hârân'm üçüncü kardeşleri ise Târah (Âzer)'m oğlu Nâhûr idi. Nâhûr da Betvîl'in babasıydı. Betvîl ise Lâbân ile Hz. İbrahim'in oğlu İshâk'm hanımı ve Hz. Yakûb'un annesi oları Rabekâ'nm babalarıydı. Lâbân da Hz. Yakûb'un hanımları olan Râlıîl ile Liyâ'nm babalarıydı.

Ayrıca Hz. İbrahim'e amcasının kızı Sâre de îman etmişti. Sâre ise Hz. İbrahim'in amcası olan büyük Hârân'm kızıydı. Bir rivayete göre, Sâre Harran hükümdarının kızıydı ve İbrahim (A.s.) ile birlikte Allah'a îman etmişti. [36]

Hz. İbrahim (A.s.) ile Ona İman Edenlerin Hicreti

Bundan sonra Hz. İbrahim ile ona tâbi olanlar kendi kavimlerinden ayrılmağa karar vererek bulundukları yeri terkedip Mısır'a geldiler. Mısır'da ise ilk firavunlardan Sinan b. Ulvân b. Ubeyd b. Avlec b. İmlâk b. Lâved b. Sânı b. Nûh firavunluk makamında bulunuyordu. Bir rivayete göre Sinan D alili âk'in kardeşi olup onu Mısır'a vali tayin etmişti.

Sâre çok güzel bir kadındı ve hiçbir vakit İbrahim (A.s.)'e karşı gelmezdi. Firavuna Sâre'ıiin güzelliği tavsif edilince Hz. İbrahim'e birisini gönderip onları huzuruna getirtti. Firavun İbrahim (A.s.)'e : «Yanındaki kadın kimdir?» diye sordu. Hz. İbrahim : «(Din kardeşi olduğunu kasdede-rek) Kız kardeşimdir.» diye cevap verdi. Hz. İbrahim bu kadın esimdir dediği takdirde Firavunun kendisini öldürmesinden korkmuştu. Bundan sonra Firavun İbrahim (A.s.)'e : «Bu kadını süsle ve bana gönder.» dedi. Bunun üzerine Hz. İbrahim Sâre'ye süslenmesini emretti ve süslendikten sonra onu Firavuna gönderdi. Sâre Firavunun huzuruna girdiğinde, o elini Sâre'ye doğru uzattı. Bu sırada Hz. İbrahim namaza durmuştu. Firavun Sâre'ye elini uzattığı zaman şiddetli bir şekilde tutulup kalmıştı. Bunun üzerine Firavun Sâre'ye : «Allah'a dua et, sana zararım dokunmaz.» dedi. Sâre Firavun için Allah'a dua etti, o da bu durumdan kurtuldu. Fakat Firavun tekrar Sâre'ye elini uzattı; yine o şiddetli bir şekilde tutulup kaldı. Sâre'ye : «Benim için Allah'a dua et, sana zararını dokunmaz.» dedi. Sâre onun için Allah'a dua etti; yine o bu durumdan kurtuldu. Firavun bu İşi. üçüncü defa tekrarladı, yine şiddetle tutulup kaldı ve Sâre'nin duasiyla tekrar kurtuldu. Bunun üzerine Firavun kendisine en yakın olan hacible-rinden birisini yanma çağırıp ona : «Sen bana insan değil, bir şeytan getirmişsin. Onu derhal buradan uzaklaştır ve ona Hâcer'İ ver.» dedi. Hâcib de Firavunun emrini yerine getirdi. Bundan sonra Sâre Hâcer ile birlikte. İbrahim (A.s.)'in yanma hareket etti. Sâre'nin döndüğünü hisseden Hz. İbrahim namazı keserek Sâre'ye : «Nasılsın, ne durumdasın?» diye sordu. Sâre de : «Allah (C.c.) kâfirin hilesine kâfi geldi ve Hâcer'i de bana hizmetçi olarak verdi.» diye cevap verdi. Ebû Hüreyre (R.a.) bu hâdiseyi anlattığı zaman : «Ey gök suyunun oğulları! İşte bu kadın (Hâcer) sizin annenizdir.» derdi.

Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber (S.a.) şöyle buyurmuştur : «Hz. İbrahim hayatında ancak üç defa- yalan söylemiştir. Bu yalanların ikisi Allah, birisi de Sâre hakkındadır. Allah hakkında olanların birisi : 'Ben hastayım' demesi, diğeri ise : 'Bu işi şu büyük put yapmıştır.' demesidir. Sâre hakkındaki ise : 'O benim kız kardeşimdir.' de-mesidir.» [37]

HZ. İSMAİL (A.S.)'İN DOĞMASI VE MEKKE'YE GÖTÜRÜLMESİ

Rivayet edildiğine göre, Hâcer endamlı bir cariye idi. Sâre onu Hz. İbrahim'e bağışlamıştı. Hatta Sâre İbrahim (A.s.)'e : «Bu cariyeyi al, belki Allah ondan sana bir çocuk nasip eder.» demişti. Sâre'nin ise hayız-dan kesilip yaşlamncaya kadar hiç çocuğu olmamıştı. Nihayet Hz. İbrahim' in Hucer'den İsmail adındaki oğlu dünyaya geldi. Bundan dolayı Hz. Peygamber (S.a.) : «Mısır'ı fethettiğiniz zaman halkına hayır tavsiye edin (iyi davranın). Zira onların sîzinle ahidleri ve akrabalık bağları vardır.» buyurmuştur. Hz. Peygamber (S.a.) ahid ve akrabalık bağından Hâcer'in Hz. İsmail'i doğurmasını kasdetmiştir.

Hz. İbrahim Sâre ile birlikte Firavun'un korkusundan Mısır'ı terk edip Şam'a (Surij^e'ye) hareket ettiği zaman Filistin topraklarında bulunan es-Seb'e indi, kardeşinin oğlu Lût b. Hârân da Mü'tefike'ye indi. Seb'den Mü' tefike'ye bir gün bir gecede gidilirdi. Allah (C.c.) Hz. İbrahim'e bu sırada peygamberlik vermişti ve o Seb' denilen yerde bir kuyu kazmış, bir de Mescid yapmıştı. Kuyunun

suyu temiz bir kaynak suyu idi. Nihayet Seb' halkı Hz. İbrahim'e eziyet edince o buradan ayrıldı ve ayrılışını müteakip kuyunun suyu çekildi. Seb' halkı Hz. İbrahim'in peşinden gittiler ve ondan geri dönmesini istediler; fakat Hz. İbrahim geri dönmedi ve onlara yedi tane keçi vererek : «Bunları kuyunun başına götürdüğünüz vakit stı tekrar ortaya çıkacak ve eskisi gibi temiz bir su kaynağı olacaktır. Bu sudan içiniz, fakat ay başı hâlindeki bir kadm buradan avucuyla su almasın.» dedi. Onlar keçileri alıp yola çıktılar, keçilerle birlikte kuyunun başına gelip durduklarında su tekrar göründü, böylece kuyunun suyundan hem keçiler hem de kendileri içtiler. Nihayet ay başı âdeti gören bir kadın gelip bu kuyudan avucuyla su alıncaya kadar bu sudan içmeye devam ettiler. Ancak bundan sonra kuyunun suyu eksilerek bu günkü hâlini aldı. Hz. İbrahim ise Remle ile İlyâ (Beytü'l-makdis) arasında bulunan "Katt" veya "Kıtt" denilen beldede yerleşti.

Hz. İsmail dünyaya geldiği zaman Sâre çok üzülmüştü. Onun bu üzüntüsüne bir teselli olsun diye yetmiş yaşında bulunmasına rağmen Allah tarafından kendisine Hz. İshâk bağışlandı. Hz. İbrahim ise bu sırada yüz yirmi yaşında bulunuyordu. İsmail ile İshâk büyüdükleri zaman birbirlerine hasım kesilip düşman olmuşlardı. Bu yüzden Sâre Hâcer'e kızıp onu evinden kovmuştu. Sonra Hâcer'i tekrar evine almış, fakat onu kıskandığından yine evinden sürüp çıkarmıştı. Hatta Sâre Hâcer'in vücudundan birparça keseceğine yemin etmişti. Neticede onu çirkinleştirmemek için kulağını ve burnunu kesmekten vaz geçip onun sünnet yerini kesmişti. Kadınların sünnet olma âdeti buradan kalmıştır.

Bir rivayette ifade edildiğine göre, İsmail çocuk yaştaydı, dolayısıyla Sâre'nin Hâceri evinden uzaklaştırması İsmail ile İsîiâk'ıı yüzünden değil, Sâre'nin onu kıskanmasından ileri gelmişti. Doğru olan görüş de budur.

Bundan sonra Sâre Hâcer'e : «Benimle aynı beldede kalmayacaksın.» dedi. Bunun üzerine Allah (C.c.) Hz. İbrahim'e "Mekke'ye gitmesini vahyet-ti; o zaman Mekke'de hiç bir bitki mevcut değildi. Hz. İbrahim, Hâcer ile oğlu İsmail'i Mekke'ye götürüp onları Mekke'de Zemzem'in bulunduğu yere bırakıp geri döndü. Hâcer Hz. İbrahim'in arkasından : «Ey İbrahim! Ekini, suyu, yiyeceği ve ülfet edip yalnızlığın] gidereceği bir kimsesi bulunmayan böyle bir yere bizi bırakıp gitmeyi sana kim emretti?» diye seslendi. Hz. İbrahim : «Rabb'ım emretti.» dedi. O zaman Hâcer : «O. bizi zayi etmez, muhakkak bizi korur.» dedi. Hz. İbrahim geri dönerken : «Ey Rabb'imiz! Ben zürriyetimden kimisini (Hâcer ile İsmail'i) senin mukaddes olan evinin yanında ekinsizbir vadiye yerleştirdim. Ey Rabb'imiz! Onlar namazı dosdoğru kılsınlar diye böyle yaptım. Artık sen insanların bir kısmının gönüllerini onlara meylettir. Şükretmeleri için de onları bazı meyvelerle rızıklandır.» (İbrahim, 37) di}'e yalvardı.

İsmail susaymca ayaklarıyla tepinmeğe, annesi Hâcer de bir şeyler görebilirim ümidiyle Safa tepesine çıkıp sağa sola bakmağa başladı, fakat Hâcer hiçbir şey göremedi. Sonra-vadiye inerek Merve tarafına koştu, Merve'nin tepesine çıkınca yine bir şeyler görebilirim gayesiyle sağa sola baktı, fakat bu defa da bîr şey göıemedi. Hâcer bu koşma hareketini yedi defa yaptı. İşte hacc esnasında yapılan sa'yin aslı buradan gelmektedir. Bundan sonra Hâcer İsmail'in yanma'geldi; bu sırada İsmail ayaklarıyla tepmiyordu ve "Zemzem" denilen pınar ise yerden kaynayıp toprak üzerine çıkmağa başlamıştı. Hâcer ise suyun toprak üzerine çıkmasını sağlamak için elleriyle toprağı karıştırarak eşeliyor ve etrafını çeviriyordu. Hattâ toplanan suları (ihtiyat tedbiri olarak) tulumuna dolduruyordu. Hz. Peygamber (S.a.) Hâcer'in bu hareketi hususunda : «Allah, Hâcer'e merhamet etsin! Eğer o, suyu kendi hâline bırakmış olsaydı, bu su etrafına taşıp akan bir pınar olacaktı.» buyurmuştur.

Cürhüm kabilesi Mekke'ye yakın bir vadide yerleşmişti. Suyu gören kuşlar ise vadinin etrafını sarmışlardı. Kuşların vadiyi terketmediğini gören Cürhüm kabilesinin insanları kendi aralarında :

«Bu kuşlar vadiyi bırakmadıklarına göre, burada mutlaka su vardır» diyerek harekete geçip Hacer'in yanma geldiler ve ona : «Su senin olsun, eğer istersen biz seninle birlikte burada kalırız, dolayısıyla yalnızlığını gidermiş oluruz.» dediler. Hâcer onların bu teklifini kabul etti. Bundan sonra onlar İsmail büyüyüp annesi Hâcer ölünceye kadar hep birlikte burada kaldılar. Daha sonra Hz. İsmail Cürhüm kabilesinden bir hanımla evlendi. Hz. İsmail ve çocukları Arapçayı Cürhüm kabilesinden öğrendiler. Bu yüzden Hz. İsmail'in soyundan gelenlere, Araplaşmış Arap mânasında "el-Arabu'1-müte-arribe» denildi.

Hz. İbrahim (A.s.) Hacer'in yanma gitmek için Sâre'den izin istedi. Ancak Sâre, Hacer'in evine inmemek şartıyla onun gitmesine izin verdi. Ne yazık ki İbrahim (A.s.) Mekke'ye geldiğinde Hâcer vefat etmişti. Bunun üzerine Hz. İbrahim, oğlu İsmail'in evine gitti ve oğlunun hanımına : «Kocanız nerede?» diye sordu. O da : «Şu anda evde yok, ava gitti.» diye cevap verdi. Hz. İsmail Harern'de avlanmak yasak olduğundan bu bölgenin dışına çıkar, avlandıktan sonra tekrar Harem mahallinde bulunan evine dönerdi. Hz. İbrahim oğlu İsmail'in hanımına : «Müsafir kabul eder misin?» diye sordu. O : «Hayır! Kabul edemem, hem şu anda yanımda hiç kimse yok» diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. İbrahim ona : «Kocanız geldiği zaman benden ona selâm söyleyin, kapısının eşiğini değiştirsin.» dedi.

Bundan sonra Hz. İbrahim hanımı Sâre'nin yanma döndü. Hz. İsmail evine geldiği zaman babasının kokusunu hissetti ve hanımına : «Eve birisi geldi mi?» diye sordu. O, gelen kişiyi hafife alarak : «Evet, şu ve şu vasıfta yaşlı birisi geldi.» diye cevap verdi. İsmail : «Pek iyi ne söyledi?» diye sordu. Hanımı : «Benden kocanıza selam söyleyin, kapısının eşiğini değiştirsin, deyip gitti.» diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. İsmail bu hanımını boşadı, tekrar başka bir hanımla yeniden evlendi.

Hz. İbrahim aradan uzun bir müddet geçtikten sonra oğlu İsmail'i ziyaret etmek için tekrar hanımı Sâre'den izin istedi. Sâre de oğlunun evine inmemek üzere ona izin verdi. Bunun üzerine Hz. İbrahim Mekke'ye geldi ve hemen oğlu İsmail'in evine giderek hanımına : «Kocanız nerede,» diye sordu. İsmail'in yeni hanımı ise : «Ava gitti, Allah izin verirse hemen şimdi gelir, Allah size merhamet etsin! Buyurun konuğumuz olun.» dedi. Hz. İbrahim : «Müsafir kabul eder misin?» diye sordu. O da «Evet, kabul ederim.» dedi. Hz. İbrahim : «Yanınızda ekmek veya buğday veya burma ve yahut arpa bulunur mu?» diye sordu. İsmail'in hanımı ise ona, süt ve et ikram etti. Hz. İbrahim de et ve sütün bereketli olması için dua buyurdu. Eğer İsmail'in hanımı o gün Hz. İbrahim'e ekmek veya buğday veya arpa veyahut da hurma takdim edip ikramda bulunsaydı, yer yüzünün büyük bir kısmı bunlarla dolup taşacaktı.

Bundan sonra İsmail'in hanımı Hz. İbrahim'e : «Buyurun, evimize inin, başınızı yıkayayım.» dedi. Fakat İbrahim Sâre'ye verdiği söz üzerine onun evine inmedi. Hz. İbrahim Makam (bu günkü Makâm-ı İbrâhim)'a geldiği sırada İsmail'in hanımı elinde bir su kabıyla onun yanma geldi ve kabı Makâm'm yanında bulunan Hz. İbrahim'in sağ tarafına koydu. İbrahim (A.s.) Makam (taş)'m üzerine ayağıyla basınca Makâm'ın üzerinde ayağının izi kaldı. İsmail'in hanımı Hz. İbrahim'in başının sağ yarısını yıkadı, sonra Makâm'm sol tarafına geçip başının sol yarısını yıkadı. Bunun üzerine Hz. İbrahim ona : «Kocanız geldiği vakit benden ona selâm söyleyin, artık kapısının eşiğinin düzelmiş olduğunu kendisine iletin.» dedi.

Hz. İsmail eve döndüğü vakit babasının kokusunu hissetti, hanımına : «Evimize birisi mi geldi?» diye sordu. Hanımı : «Evet, insanların en güzel yüzlü ve en hoş kokulusu olan bir ihtiyar geldi; o, bana şunu, şunu söyledi, ben de ona şunu ve şunu söyledim. Ayrıca onun başını yıkadım, işte şu ayağının izidir. O, sana selamını iletmemi istedi ve kapınızın eşiğinin düzeldiğini söyledi.» dedi. İsmail (A.s.)

: «Gelen zat babam Hz. İbrahim'dir.» dedi.
Rivayet edildiğine göre, İsmail'in tepindiği yerden suyu fişkırtıp çıkaran Cebrail (A.s.)'dir; çünkü su aramak için Hâcer vâdîde koşarken Cebrail (A.s.) onun yanma gelmişti; hatta Hâcer onun gelişini sezdiği için : «Gelişini bana hissettirip duyurdun, ben ve çocuğum mahvolduk. Bize yardım et!» demişti. Bunun üzerine Hz. Cebrail Hâcer ile birlikte Zem-zem'in bulunduğu yere geldi, ayağını yere vurmasıyla suyun pınar hâlinde kaynayıp fışkırması bir oldu. Hacer'in acele ederek kırbasına su doldurmağa başlaması üzerine Hz. Cebrail: «Korkma! Bundan sonra susuzluk çekmeyeceksin.» dedi. [38]

MEKKE'DEKİ BEYTÜ'L-HARÂM (KA'BE)'IN İNŞASI

Rivayet olunduğuna göre, bundan sonra Alalı (C.c.) Hz. İbrahim'e Ka' be'yi inşa etmesini emretti. Fakat Hz. İbrahim Ka'be'nin inşa edieceği yer hususunda sıkıntıya düştü. Bunun üzerine Allah (C.c.) rehberlik etmesi için ona "Sekine" denilen, kıvrıla kıvrila hareket eden ve yumuşak esen iki başlı bir rüzgâr gönderdi. Hz. İbrahim Sekine ile birlikte hareket etti ve Sekine bu günkü Ka'be'nin bulunduğu yere gelince kalkan (veya yılan) gibi kıvrılıp, durdu. Bunun üzerine Hz. İbrahim'e, Sekîne'nin gelip durduğu yere Ka'be'yi inşa etmesi emredildi. O da bu emre uyarak Ka'be' yi buraya inşa etti.
Diğer rivayette ise Allah Hz. İbrahim'e insan başı gibi başı olan ve buluta benzeyen bir varlık gönderdi ve o Hz. İbrahim'e hitaben ; «Ey İbrahim! Ka'be'yi benim büyüklüğüm veya gölgemin çevrelediği kadar yap, fazla veya eksik yapma.» dedi. Hz. İbrahim de onun talimatına uygun bir vaziyette Ka'be'yi yaptı. Bu iki görüş Hz. Ali (R.a.)'den nakledilmiştir. Süddî ise Hz. İbrahim'e Ka'be'nin yerini gösterenin Hz. Cebrail olduğunu söylemektedir.
Hz. İbrahim Mekke'ye hareket etti ve buraya geldiğinde oğlu İsmail'i buldu. İsmail ise Zemzem kuyusunun arkasında oklarını düzeltmekle meşgul idi. Hz. İbrahim oğlu İsmail'e hitaben : «Ey İsmail! Allah (C.c.) bana kendisi için bir ev (mâbed) yapmamı emretti.» dedi. Hz. İsmail de babasına : «Rabb'ine itaat et.» dedi. Hz. İbrahim oğlu İsmail'e : Rabb'im senin bana yardım etmeni emretti.» dedi. İsmail : «O hâlde bu emri derhal yerine getiririm.» karşılığını verdi. Bunun üzerine Hz. İsmail kalkıp işbaşına geldi. Hz. İbrahim Ka'be'nin temelini yükseltirken oğlu İsmail de kendisine taş veriyordu. Bu arada Hz. İbrahim oğlu İsmail'e : «Bana öyle güzel bir taş bulup getir, ben onu insanlara bir işaret olsun diye Rükn'ün üzerine koyacağım.» dedi. Bu esnada Ebû Kubeys dağı Hz. İbrahim'e : «Bende bir emâniz (Haceru'l-esved) var, gelin alın.» diye seslendi. Bir rivayete göre Haceru'l-esved'i İbrahim (A.s.)'e haber veren Hz. Cebrail idi. Neticede Hz. İbrahim Haceru'l-esved'i alıp yerine koydu.
Hz. İbrahim ile oğlu İsmail Ka'be'nin inşasını sürdürürken : «Ey Rabb'imiz! Bizden kabul buyur, sen işiten ve bilesin.» (Bakara, 127) diye Allah'a yalvarıyorlardı.
Ka'be'nin yapısı yükselince, yaşı ilerlemiş olan Hz. İbrahim taşları kaldıramaz olmuştu. Bu sebepten bugün Makâm-ı İbrahim denilen taşın üzerine basarak taşları alıp inşaata devam ediyordu. Nihayet Hz. İbrahim Ka'be'yi tamamlayıp bitirince Allah (C.c.) ona insanları hacca çağırmasını emretti. Bunun üzerine Hz. İbrahim : «Ey Rabb'im! Ben sesimi onlara du-yuramam.» dedi. Allah (C.c.) ona : «Sen onları hacca çağır, sesini onlara duyurmak bize aittir.» buyurdu. Bu durum karşısında Hz. İbrahim : «Ey insanlar! Allah (C.c.) size Beytü'l-atîk'a (Ka'be'ye) gidip hacc yapmanızı farz kıldı» diye seslendi. Hz. İbrahim'in hu sesini yer ile gök arasında bulunan her şey, hatta babaların sulbünde, analarının rahminde bulunan herkes duydu. Neticede İman edip de kıyamete kadar Allah'ın ilminde

hacc yapmaları tesbit edilen kimseler bu sese icabet ettiler ve : «Ey Rabb'imiz! Samimiyet ve imanla bu davetini kabul ediyoruz.» dediler.
Bundan sonra Hz. İbrahim oğlu İsmail ve diğer müslümanlar ile birlikte Terviye (Zilhicce'nin yirmi sekizinci günü) Mina'ya gelip konakladı ve onlara öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını kıldırdı. Geceyi Mina'da geçiren Hz. İbrahim onlara sabah namazını kıldıktan sonra Arafat'a hareket etti ve onlarla birlikte bir müddet burada kaldı. Güneş batı tarafına meyledince (yani zeval vaktinden sonra) öğle ve ikindi namazlarını birleştirerek kıldıktan sonra onlarla beraber bugün imamın durmuş olduğu Arafat'taki vakfe yerine geldi, ve "Erâk" denilen yerin üzerinde durdu. Güneş batınca Hz. İbrahim ve beraberindeki hacılar oradan kalkarak Müz-delife'ye geldiler. Hz. İbrahim burada onlara akşam ve yatsı namazlarını birleştirerek kıldırdı. Sonra Hz. İbrahim ve beraberindekiler geceyi burada geçirdiler. Tan yeri ağardıktan sonra onlarla birlikte sabah namazını kıldı ve ortalık aydın!anmcaya kadar "Kuzah" denilen yerde bekledi. Bundan sonra Hz. İbrahim beraberindeki rnüslümanlarla birlikte oradan ayrıldı ve onlara şeytanın nasıl taşlanacağına kadar olan hacc ile ilgili hususları bir bir gösterip öğretti, hatta onlara kurban kesilen yeri de gösterdi. Bu işlerden sonra bizzat kendisi kurban kesip tıraş oldu ve tavafın nasıl yapılacağına da onlara gösterdi. Bundan sonra şeytanın nasıl taşlandığını göstermek için Mina'ya döndü. İşte böylece hacc işlerini bitirip tamamlamış oldu.
Hz. Peygamber (S.a.)'den rivayet edilen bir hadiste; Haccm nasıl yapılacağını Hz. İbrahim'e kılavuzluk edip bildirenin Hz. Cebrail olduğu haber verilmektedir. Ayrıca bu hadisi İbn Ömer (R.a.) de Hz. Peygamber (S.a.)'den rivayet etmiştir.
Hz. İbrahim (A.s.) tarafından inşa edilen Ka'be, ilerde de bahsedeceğimiz üzere Hz. Peygamber (S.a.)'in doğumundan otuz beş sene sonra Ku-reyş tarafından yıkılmasına kadar devam etmiştir. [39]

KURBAN ETME KISSASI

Selef dönemindeki müslüman alimler, kurban edilecek kişinin kim olduğu konusunda ihtilâf etmişlerdir. Bu alimlerden bir kısmı kurban edilecek olan kişinin Hz. İsmail olduğunu, diğer bir kısmı da bunun Hz. İshâk olduğunu ileri sürmüşlerdir. Hz. Peygamber (S.a.)'den bu her iki görüşle ilgili iki hadîs rivayet edilmiştir. Eğer bu iki görüş hakkında (tercih edebileceğimiz) sahih bir delil bulunsaydı, biz bu sahih olanı bırakıp da başka bir delile baş vurmazdık.
Kurban edilecek olan kişinin Hz. İshâk olduğunu bildiren hadisi, Ah-nef, Abbâs b. Abdu'l-Muttalib vasıtasıyla Rasûlüllah (S.a.)'tan rivayet etmiş ve Rasûlülîah, içerisinde : «Biz, (oğluna bedel olarak) ona büyük bir kurban verdik.» (Sâffât, 107) ayetini zikrettiği bu hadiste "oğul" sözünü İshâk olarak açıklamıştır. Ayrıca bu hadis Abbâs b. Abdu'l-Muttalib'den mevkuf olarak da rivayet edilmiştir.
Kurban edilecek kişinin Hz. İsmail olduğunu bildiren hadise gelince, Sunâbihî rivayet ediyor ve şöyle diyor : «Biz, Muâviye b. Ebû Süfyan'm yanında bulunuyorduk. Söz kurban edilecek kişiden açılınca Muâviye : "Meselenin içyüzünü bilen birisine rastladınız." dedikten sonra şöyle söyledi : "Biz, Rasûlüllah'm yanında bulunuyorduk. Birisi gelerek : 'Ey iki kurbanlığın oğlu! Allah'ın sana ganimet olarak ihsan ettiklerinden bana da ver.' dedi. Rasûlüllah ise onun bu sözüne güldü." Muâviye'ye iki kurbanlıktan ne kasdedildiği sorulduğunda o şunları söyledi : "Abdu'l-Muttalib Zemzem kuyusunun kazısını başarı ile tamamladığı takdirde oğullarından birisini kurban etmeyi adamıştı. Kur'a ise Hz. Peygamber (S.a.)'in babası Abdullah'a çıkmıştı. Fakat Abdu'l-Muttalib yüz deve fidye ederek Abdullah'ı kurban etmekten kurtarmıştı. - Biz bu konuyu Allah izin verirse ilerde zikredeceğiz -.

İkinci kurbanlık ise Hz. İsmail'dir."» [40]

Kurban Edilecek Kişinin Hz. İshâk Olduğunu İleri Sürenler

Ömer b. el-Hattâb, Ali b. Ebû Tâlib, Abbâs b. Abdu'l-Muttalib, kendisinden İkrime'nin rivayette bulunduğu Abdullah b. Abbâs, Abdullah b.Mes'ûd, Ka'b, İbn Sâbıt, İbn Ebu'l-Hüzeyl ve Mesrûk kurban edilecek kişinin Hz. İshâk olduğunu ileri sürmüşlerdir.
Amr b. Ebû Süfyan b. Ebû Esîd b. Ebû Câriye es-Sakafî'nin anlattığına göre, Ka'b bir gün Ebû Hüreyre'ye : «Haydi, anlat» dedi. Bunun üzerine Ka'b şunları anlattı :
«Hz. İbrahim, İshâk'ı kurban olarak kesmeği kararlaştırdığı zaman Şeytan : "Allah'a yemin ederim ki, eğer İbrahim'in ailesini şimdi baştan çıkaramazsam, bundan sonra hiç bir zaman onun ailesinden birini ebedî surette baştan çıkaramam." dedi. Bunun Üzerine şeytan onların tanıdıklarından birisinin suretine girerek Hz. İbrahim'in İshâk'ı kurban etmek üzere götürdüğü bir sırada Hz. İbrahim'in hanımı Sâre'nin yanma geldi ve ona : "Sabahın erken saatinde İbrahim İshâk'ı nereye götürüyor?" diye sordu. Sâre : "Bazı işlerini görmek üzere çıktıklarını" söyledi. Şeytan : "Hayır, Allah'a yemin ederim ki, İbrahim İshâk'ı kurban etmek üzere götürdü." dedi. Sâre : "Hayır, İbrahim oğlunu kesmez." dedi. Şeytan : "Evet, Allah'a yemin ederim ki, o oğlunu kesmek için götürüyor; çünkü o, bunu Allah'ın emrettiğini iddia ediyor." cevabını verdi. Bunun üzerine Sâre : "Hz. İbrahim'in bu hareketi Rabb'ine itaat etmek bakımından çok güzeldir." dedi.»
«Nihayet şeytan Sâre'den ümidini kesince hemen oradan uzaklaşarak babası ile gitmekte olan İshâk'ın arkasından yetişti ve ona : "İbrahim seni kurban olarak kesmek istiyor." dedi. İshâk : "Babanı beni kesmez" dedi. Şeytan : "Evet, Allah'a yemin ederim ki, o seni kurban edip kesecek; çünkü bunu Rabb'inin emrettiğini iddia ediyor.' 'dedi. îshâk : "Allah'a yemin ederim ki, eğer bunu ona Rabb'i emretmiş ise mutlaka o Rabb'ine itaat eder." karşılığını verdi.»
«Bunun üzerine Şeytan Hz. İshâk'ı bırakarak babası İbrahim (A.s.)'e geldi ve ona : "Böyle erkenden oğlunu nereye götürüyorsun?" dedi. Hz. İbrahim : "Bazı ihtiyaçlarımızı görmek için götürüyorum." dedi. Şeytan : "Hayır, Allah'a yemin ederim ki, sen onu kurban olarak kesmek istiyorsun." dedi, Hz. İbrahim : "Niçin kurban edip keseyim?" diye sordu. Şeytan : "Çünkü sen, bunu Allah'ın emrettiğini iddia ediyorsun" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. İbrahim : "Allah'a yemin ederim ki, eğer bunu bana Rabb'im emretmiş ise, mutlaka O'nun emrini yerine getiririm." karşılığını verdi.»
«Nihayet Hz. İbrahim oğlu İshâk'ı kesmek için teşebbüse geçince, Allah (C.c.) onu oğlunu kurban etmekten affetti ve İshâk'm karşılığı olarak ona büyük bir kurban gönderdi. Bu arada Allah (C.c.) Hz. İshâk'a vahy-ederek : "Ben sana bir dua hakkı tanıyorum ve hu duanı mutlaka kabul edeceğim." buyurdu. Bunun üzerine Hz. İshâk : "Ey Allah'ım! Gelmiş ve geçmiş kullarından herhangi birisi sana şirk (ortak) koşmadan vefat ederek sana kavuşursa onu cennetine koy!" diye dua etti.»
Ubeyd b. Umery anlatıyor :
«Hz. Musa (A.s.) : "Ey Rabb'im! İnsanlar : 'Ey İbrahim'in, İshâk'm, Yâkub'un Rabb'i!' diye hitap ederler; acaba onlar bu şerefe nasıl nail oldular?" diye sordu. Allah (C.c.) ona : "İbrahim, bana hiçbir şeyi denk tutmadı, mutlaka beni tercih etti. İshâk ise benim uğrumda kurban olma cömertliğini gösterdi; halbuki kurban olmanın dışındaki şeyler ile de bana cömertlik gösterebilirdi. Yâkub'a gelince, ben ona belâ ve cefayı artırdıkça, o da bana karşı olan hüsn-i zannını artırdı." diye cevap verdi.»

Kurban Edilecek Kişinin Hz. İsmail Olduğunu İleri Sürenler

Sa'îd b. Cübeyr, Yûsuf b. Mihrân, eş-Şa'bî, Mücâhid ve Atâ' b. Ebû Rebâh'm müştereken İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerine göre o şöyle demiştir ; «Kurban edilecek olan kişi Hz. İsmail'dir. Yahudiler ise bunun İshâk olduğunu iddia ediyorlar, dolayısıyla yalan söylüyorlar.»

Ebu't-Tufeyl ile eş-Şa'bî; kurban edilen koçun boynuzlarını Ka'be'de gördüklerini söylüyorlar.

Muhamnıed b. Ka'b ise şöyle diyor :

«Allah'ın Hz. İbrahim'e oğullarından kurban etmesini emrettiği kişi Hz. İsmail'dir; çünkü biz, Aiah'ın kitabı Kur'ân'da Hz. İbrahim'in kıssasında ve oğlunu kurban etmek için verilen emirde kurban edilecek kişinin Hz. İsmail olduğunu buluyoruz. Bunun isbatı ise şöyledir : "Allah (C.c.) Hz. İbrahim'in iki oğlundan kurban edilecek olanın kıssasını tamamladıktan sonra : 'Ona (İbrahim'e) sâlihlerden bir peygamber olmak üezere İshâk'ı müjdeledik." (Sâffât, 112) buyuruyor. Ayrıca Allah (C.c.) : 'Biz ona (Sâre' ye) İshâk'ı, onun ardından da (torunu) Yâkub'u müjdeledik.' (Hûd, 71) buyuruyor ve Yâkub'tan sonra oğulları ve torunlarıyla bu müjde devam ediyor. O halde bu durum karşısında Hz. İbrahim'e oğlu İshâk'ı kurban etmek için Allah'ın emir vermesi mümkün değildir. Aynı zamanda Allah (C.c.)'ın Hz. İbrahim'e İshâk ile ilgili olan va'di (neslinin devamı) kurban edilecek olan kişinin Hz. İshâk değil, Hz. İsmail olduğunu gösterir.»

Muhamnıed b. Ka'b bu görüşünü halîfe Ömer b. Abdulazîz'e anlattığı zaman o : «Ben bu meseleyi bu güne kadar düşünmemiştim, görüşüne katılıyorum.» demiştir. [41]

Hz. İbrahim'e Oğlunu Kurban Etmekle Emderümesinin Sebebi ve Kurban Ediş Şekli

Rivayet edildiğine göre, Allah Hz. İbrahim'e oğlunu kurban etmesini emretti. Anlatıldığına göre, bunun sebebi şu idi :

Hz. İbrahim kendisine Allah'tan erkek ve sâlih bir evlad bağışlamasını istedi ve : «Ey Rabb'im! Bana sâlihlerden olacak bir evlât ver.» (Sâffât, 100) diye duada bulundu. Bunun üzerine melekler kendisine halîm tabiatlı bir oğlan çocuğunun verildiğini müjdelediklerinde o : «O halde bu çocuk Allah rızası için kurban olsun» dedi. Nihayet çocuk büyüyüp babası îbrâhim (A.s.) ile koşup gezecek hâle gelince ona : «Vaat edip adamış olduğun adağını (kurbanını) yerine getir.» diye vahyedildi.

İşte buraya kadar anlatılanlar, kurban edilecek kişinin Hz. İshâk olduğunu ileri sürenlerin görüşüne dayanmaktadır. Bu görüşü kabul edenlere göre bu hadise, İlyâ'ya iki mil uzaklıkta olan Şam topraklarında meydana gelmiştir. Kurban edilecek olan kişinin Hz. İsmail olduğunu iddia edenlere göre ise bu hadise Mekke'de vuku bulmuştur.

Muhammed b. İshâk anlatıyor :

«Hz. İbrahim oğlunu kurban etmekle emrolunduğu zaman oğluna : "Ey oğulcağızım! Yanma büyük bıçakla ipi al, ailemiz için odun toplamak üzere şu dağdaki vadiye gidelim." dedi. Hz. İbrahim ile oğlu dağa gitmek üzere yola çıktıklarında İblis Hz. İbrahim'i geri çevirmek için onun yolunu kesti. Bunun üzerine Hz. İbrahim ona ; "Ey Allah'ın düşmanı! Benden uzak dur; Allah'a yemin ederim ki, mutlaka O'nuri emrini yerine getireceğim.» dedi. Bu defa îblîs Hz. İsmail'in yolunu keserek ona, babasının kendisini keseceğini söyledi. Bunun üzerine Hz. İsmail: "Ben Rabb'imin emrini dinler, O'na itaat ederim." dedi. Hz. İsmail'den de ümidini kesen îblîs son olarak Hâcer'e gidip durumu ona bildirdi. Hâcer : "Eğer İbrahim'in Rabb'i ona oğlunu kurban etmesini emretmiş ise, Allah'ın emrine teslim olmak gerekir." karşılığını verdi. Bunun üzerine İblis oradan öfkeli bir vaziyette ayrıldı ve

onları hiç bir şekilde saptıramadı.»
«Hz. İbrahim oğlu İsmail ile birlikte Sebîr vadisinde tek başlarına kaldıkları bir sırada Hz. İbrahim oğluna : "Yavrucuğum! Rüyamda seni boğazladığımı görüyorum; bir düşün; ne dersin?" dedi. O da : "Babacığım! Einrolunduğun şeyi yap. İnşaallah beni sabredenlerden bulursun." dedi.
(Sâffât, 102). Sonra o, babası İbrahim'e : "Ey babacığım! Eğer beni boğazlayıp kurban edecek isen, el ve ayaklarımı sıkıca bağla ki, kanımdan sana bir şey sıçramasın; aksi takdirde sevabım eksilir; çünkü Ölüm tahhamülü ağır ve şiddetli bir hadisedir. Aynı zamanda bıçağını iyice bile ki, keserken beni rahat ettiresin. Yine beni boğazlamak için yatırdığında yüzükoyun yatır; zira ben, senin yüzüme bakıp da merhamete kapılarak Rabb'inin emrini yerine getirmemenden korkar ve endişe duyarım. Eğer gömleğimi annem Hâcer'e götürmeyi münasip görürsen, bunu yap. Zira bu, annem için daha teselli edici olabilir." dedi. Bunun üzerine Hz. İbrahim : "Ey oğulcağızım! Allah'ın emrini yerine getirmem hususunda sen ne güzel yardımcısın" dedi.»
«Nihayet Hz. İbrahim oğlunun isteğine uyarak onun ellerini ve ayaklarını sıkıca bağladıktan sonra bıçağını biledi ve : "Onu alnı üzerine yatırdı." (Sâffât, 103). Bundan sonra bıçağı eline alıp oğlunun boğazına bastırdı; fakat Allah (C.c.) bıçağın ağzını tersine çevirdi. Hz. İbrahim boğazlama işini bitirmek için tekrar bıçağı oğlunun boğazına bastırdı. Bu esnada kendisine : "Ey İbrahim! Rüyayı doğruladm." (Sâffât, 104, 105) buyu-ruldu ve : "İşte şu, oğlunun yerine gönderilen kurbanlıktır; onu boğazla."~ denildi.»
Rivayet edildiğine göre, Allah (C.c.) boğazlanma esnasında Hz. İsmail' in boğazına bir bakır levha yerleştirmişti.
İbn Abbâs, Hz. İbrahim'e gönderilen koçun kırk güz (yıl) cennette ot-ladığmı söylüyor.
Bir rivayette ise, Hz. İbrahim'e gönderilen kurbanlık koçun daha önce Hâbil tarafından kurban edilen koç olduğu ifade ediliyor.
Hz. Ali (R.a.) de bu koçun boynuzlu, iri gözlü ve beyaz tüylü olduğunu söylüyor.
el-Hasen ise : «Hz. İsmail'in yerine bedel olarak gönderilen kurban Ervâ'dan getirilmiş bir teke olup Hz. İbrahim'e Sebîr'den indirilmiştir. Hz. İbrahim bunu, bir rivayette "Makam" denilen yerde, diğer bir rivayette ise Mina'da kurban kesilen yerde boğazlamıştır." diyor. [42]

Allah (C.c.) Tarafından Hz. İbrahim'in İmtihan Edilmesi

Hz. İbrahim Allah tarafından Nemrûd'la ve kendisini Allah'a yaklaştırmağa faydası dokunacağı yaşa geldikten sonra oğlunu kurban etmek suretiyle imtihan edilmesinden sonra tekrar Allah (C.c.) onu imtihan ettiğini haber verdiği bir takım kelimelerle imtihana tâbi tuttu ve : «Rabb'i İbrahim'i bir takım kelimelerle imtihan etti, İbrahim de bu kelimeleri tamamen yerine getirdi...» (Bakara, 124) buyurdu.
Bu ümmetin ilk dönemde gelen alimleri, bu "kelimeler" konusunda ihtilâfa düşüp farklı görüşler ileri sürdüler.
İkrime'ıiin rivayet ettiğine göre İbn Abbâs, «Rabb'i' İbrahim'i bîr takım kelimelerle imtihan etti..» ayetini açıklarken şöyle diyor : «Bu din ile imtihan edilen İbrahim'den başka hiçbir kimse bu dini ayakta tutamadı. Bu hususta Allah onun hakkında : "İbrahim, aldığı emirleri tastamam yerine getirdi." (Necnı, 37) buyurur.»
Bu kelimeler (emirler) otuz tanedir. Bunların ilk onu Tevbe (Berâet), ikinci onu Ahzâb, üçüncü onu ise Mü'minûn surelerinde geçmektedir.
Tevbe suresinde geçen on kelime hakkında-Allah (C.c.) şöyle buyururun «Tevbe edenler, ibâdet

edenler, hamd edenler, seyahat edenler (oruç tutanlar veya cihad edenler), rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredenler, kötülüğü nehyedenler, Alah'm sınırlarım koruyanlar. Sen o müminlere (cenneti) müjdele." (Tevbe, 112).

Ahzâb suresinde geçen ikinci on kelime hakkında Allah şöyle buyurur : "Şüphesiz ki (Allah'a) râm olup boyun eğen erkeklerle (Allah'a) ram olup boyun eğen kadınlar, iman eden erkeklerle iman eden kadınlar, lâat ve ibadete devam eden erkeklerle tâat ve ibadete devam eden kadınlar, sâdık erkeklerle sâdık kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, nıüte-vâzi olan erkeklerle mütevâzi olan kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, avret yerlerini (haramdan) koruyan erkeklerle avret yerlerini (haramdan) koruyan kadınlar, Allah'ı çok zikreden erkeklerle Allah'ı çok zikreden kadınlar, (işte) bunlar için Allah mağfiret ve büyük mükâfat hazırlamıştır." (Ahzâb, 35).

Müminûn suresinde geçen üçüncü on kelime hakkında ise Allah şöyle buyurur : "Namazlarında huşu gösteren, boş (faydasız) şeylerden yüz çeviren, zekâtlarını veren, ırz (namus) îanm koruyan, - ancak karılarına ve cariyelerine yaklaşmaları kınanmayarak bundan istisna edilmiştir. O halde kim bunların ötesine aşmak isterse, şüphe yok ki onlar haddi aşanlardır - emânetlerine ve ahidlerine riâyet eden ve namazlarına devam eden müminler muhakkak felah bulmuşlardır." (Müninûn, 1-9).

Diğer alimler ise bu kelimelerin on hasletten ibaret olduğunu söylüyorlar. Tâvûs ve diğerlerinin İbn Abbâs'tan rivayetine göre o şöyle diyor : "Kelimeler on hasletten ibarettir. Bunların beşi başta, diğer beşi de gövdede bulunur. Başta bulunanlar, bıyıkları kısaltmak, ağza su alıp çalkalamak, buruna su çekmek, misvak kullanmak ve saçları ayırarak taramaktır. Gövdede bulunanlar ise tırnakları kesmek, kasık kıllarım tıraş etmek, koltuk altı kıllarını yolmak, sünnet olmak ve büyük abdest bozduktan sonra def-i hacet mahallini yıkamaktır.

Ebû Salih ile Mücâhid'in de içerisinde bulunduğu diğer alimler, bu kelimelerin, hacc nıenâsiki ile Allah'ın : "...Ben seni insanlara imam yapacağım..." (Bakara, 124) buyruğundan ibaret olduğunu söylüyorlar.

Diğer bir grup alim ise bu kelimelerin yıldızlar, güneş, ay, ateş, hicret ve sünnet olmak gibi altı nesneden ibaret olduğunu söylemişlerdir.

el--Hasen bu hususta şunları söylüyor : "Allah, îbrâhim (A.s.)'i yıldız, güneş ve ayla imtihan edince, o, Rabb'İnin ebedî ve dâim olduğunu öğrendi de yeri ve gökleri yaratan Allah'a yöneldi, sonra vatanını terk-edip hicret etti, oğlunu kurban etmek istedi ve kendisini kendi eliyle sünnet etti."

Bu hususta başka rivayet ve görüşler de vardır; fakat bunun gibi muhtasar târih kitaplarında bunlara yer vermeğe ihtiyaç yoktur. Biz, bu kadarını ise kitabın fasılları arasında bir boşluk kalmasın diye zikredip alıyoruz. [43]

ALLAH'IN DÜŞMANI NEMRUD VE ONUN HELAK OLMASI

Biz şimdi Allah'ın düşmanı Nemrûd'dan, dünyada iken başına gelen hallerden, onun Allah'a karşı isyanda inad etmesinden ve Allah'ın ona mühlet verip imkan tanımasından bahseden haberlere tekrar geri dönüyoruz.

Yer yüzünde yaşayan ilk diktatör, zâlim hükümdar Nemrûd'dur. Biz, onun Hz. İbrahim'i ateşte yakmak istemesi konusundaki haberi yukarıda anlattık.

Nemrûd, Hz. İbrahim'i bulunduğu şehirden sürüp çıkardı ve İbrahim' in Allah'ını arayıp bulacağına

dâir yemin etti. Bunun üzerine o, dört kartal yavrusu buldurup onları et ve şarapla iyice büyüyüp kuvvetleninceye kadar besledi. Bundan sonra o, kartalları (sepet) şeklindeki bir tabuta bağladı, yanma kartallar için lazım olan etleri taşıyacak birisini alarak tabutun içerisinde oturdu. Yanında bulundurduğu etin bir parçasını yukarıya doğru fırlattığında kartallar onunla birlikte uçarak yükseldiler. Hatta Nemrûd aşağıya bakınca, dağları kıpırdayan karınca kadar küçülmüş gördü. Bundan sonra yine bir et parçası alarak yukarıya doğru fırlattı; bu defa kartallar daha fazla yükseldiler. Nemrûd tekrar aşağıya baktığında yer yüzünün denizle çevrilmiş olduğunu; hatta yer yüzünün deniz üzerindeki bir gemi kadar küçüldüğünü gördü. Biraz daha yükseldikten sonra kendisini koyu karanlıklar içerisinde buldu ve ne aşağısında, ne de yukarısında hiçbir şey göremiyordu. Bu durum karşısında korkuya kapılan Nemrûd, bu defa yanında bulundurduğu etten bir parçasını aşağıya doğru attı. Bunun üzerine kartallar atılan eti kapmak maksadıyla hızla ses çıkararak aşağıya doğru inmeğe başladılar. Dağlar, kartalların aşağıya doğru süzül-düklerini görüp kanatlarının hışırtılarını işitince, korkuya kapılarak yerlerinden oynayacak hâle gelmişlerdi. Bu hususla ilgili bir âyette Allah (C.c.) : "Gerçekten onlar bir takım tuzaklar kurmuşlardı. Halbuki onların tuzaklarından dağlar yerinden oynayıp gitmiş olsa bile Allah katında onlara ait (nice nice) cezalar vardır." (İbrahim, 46) buyurur. Kartallar uçuşlarına Beytü'l-Makdis (Kudüs)'ten başlıyarak havalandılar ve gelişlerinde Duhân dağına kondular. '

Nemrûd bu teşebbüsü ile hiç bir şey yapamayacağını anlayınca, yüksek bîr bina yaptırmağa girişti. Bina yükselip tamamlanınca üzerine çıkıp kendi iddiasinca Hz. İbrahim'in Allah'ına bakmağa başladı; hatta daha önceleri def-i hacette bulunmayan Nemrûd bu sırada korkusundan def-İ hacet yapmağa başladı. Allah (C.c), onun yaptığı bu yüksek binayı temelinden sarsıp yıktı. Bu sırada korkudan halkın dileri karıştı ve birbirlerini anlamaz oldular. Bundan sonra onlar yetmiş üç ayrı dilde konuşmağa başladılar. Bundan önce ise bütün insanlar Süryânice konuşurlardı.

Nemrûd'un def-i hacet yapmadığı şeklindeki rivayetin hiçbir değeri yoktur. Çünkü beşerî tabiat gereği hiçbir insan, hatta ulvî âlem ile sıkı bir ilişki içerisinde bulunan ve insanların en şereflisi olan peygamberler bile def-i hacet yapmaktan kurtulamamışlardır. Buna rağmen peygamberler de yerler, içerler, küçük olsun büyük olsun def-i hacette bulunurlar. Eğer def-i hacet yapmaktan herhangi bir kimsenin kurtulması gerekseydi, mutlaka şereflerinden ve Allah'a yakınlıklarından dolayı peygamberlerin kurtulması gerekirdi. Eğer Nemrûd'un, mülk ve saltanatının genişliğinden dolayı def-i hacetten kurtulduğu kabul edilirse, sahîh olan görüşe göre Nemrûd müstakil bir saltanata da sahip değildi. Hatta müstakil bir saltanata sahip olsa bile, mülk ve saltanatı ondan daha geniş olan İskender hakkında dahi def-i hacet yapmadığı konusunda herhangi bir rivayet nakledilme-miştir.

Zeyd b. Eşlem şöyle diyor : «Allah (C.c), Hz. İbrâhimden sonra ayrıca Nemrûd'a bir melek gönderdi ve bu melek vasıtasıyla onu dört defa kendisine yani hakka davet etti; fakat Nemrûd bu daveti reddetti ve : "Benden başka rab mı vardır?" diye karşılık verdi. Bunun üzerine melek ona : "Üç güne kadar ordularını topla" dedi. Nemrûd da hemen ordularını topladı. Bundan sonra Allah (C.c.) onların üzerine sivri sinekleri musallat etti; hatta halk sivri sineklerin çokluğundan üzerlerine doğan güneşi dahi gör emiyorlardı. Nihayet Allah tarafından gönderilen sivri sinekler, onları yiyip bitirdiler, geriye ise sadece kemiklerini bıraktılar. Bu arada sivri sinekler hükümdar Nemrûd_'a hiç dokunmadılar. Bundan sonra Allah (C.c) Nemrûd'a da bir sivri sinek musallat etti ve sinek onun burun deliğinden içeri girdi. Böylece tam dört yüz yıl beynindeki sivri sineğin izdırabmı dindirmek için başına tokmak vuruldu. Hatta iki elini bir araya getirerek birden başına tokmak indiren kimse ona en büyük merhamet ve şefkati göstermiş sayılıyordu. Nemrûd'un hükümdarlığı dört yüz sene sürdü ve

neticede Allah onun ruhunu alıp öldürdü. Göklere doğru yükselen en yüksek binayı Nemrûd yaptırmıştır.»
Bir grup âlim ise Nemrûd b. Ken'ân'm yer yüzünün doğu ve batısına hâkini olduğunu söylüyor. Fakat siyer ve hükümdarların haberlerine vukufu olan alimler bu görüşü reddediyorlar. Bununla beraber bu âlimler. Hz. İbrahim'in daha önce yukarıda hakkında bazı bilgiler naklettiğimiz Dahhâk'in döneminde doğmuş olduğunu inkar etmezler. Aslında ise yeryüzünün doğu ve batısına hakim olan hükümdar Dahhâk'tir. Yer yüzüne hâkim olan Dahhâk'in Nemrûd ile aynı kişi olduğunu ileri süren kimsenin bu görüşü doğru değildir. Çünkü ilk dönemdeki alimler, Nemrûd'un nesebinin Nabat, Dahhâk'in nesebinin ise Farslar (Acemler) arasında yaygın bir şekilde bilinip tanındığını, Nemrûd'un ve evladının ise Dahhâk tarafından Sevâd bölgesine ve bu bölgenin sağ ve sol kesimlerine vali tayin edildiklerini, Dahhâk'in de sahip olduğu geniş ülkesinde dolaşıp durduğunu, kendisinin ve atalarının asıl vatanının Taberistân dağlarında bulunan Dünbâvend olduğunu ve Efridûn'un onu ele geçirdiği" zaman burada vurup yakaladığını zikrediyorlar.
Buht-Nassar'm durumu da tıpkı Nemrûd'un durumu gibidir. Bazıları Buht-Nassar'm yer yüzüne hâkim olduğunu söylüyor; fakat durum onların dediği gibi değildir. Buht-Nassar, LÜhrâsb adına Ehvâz ile Dicle'nin batısındaki Rum topraklarına kadar olan yerlerin başkumandanlık (İspeh-bedlik) görevini yürütüyordu. Bu sırada Lührâsb Türkler ile savaş halinde olduğundan onların karşısında bulunan Belh'te kalıyordu. Hatta Türkler ile yaptığı savaş dolaj^ısıyla burada uzun müddet kaldığı için Belh şehrini kurmuştu.
Aslında Nabat'lardan hiç bir kimse müstakilen tek başına yer yüzünden bir karış toprağa bile hakim olmamıştır. Bu durum karşısında bir Na-batlı olan Nemrûd'un bütün yer yüzüne hakim olması nasıl düşünülebilir? Nemrûd'un Sevâd bölgesindeki idarecilik süresi dört yüz yıl devam etmiş, kendisi helak olduktan sonra neslinden yerine geçen Nabat b. Ka'ûd yüz yıl, ondan sonra Kedâvus b. Nabat seksen yıl, ondan sonra yerine geçen Bâliş b. Kedâvus yüz yirmi yıl, daha sonra onun yerine geçen Nemrûd b. Bâliş bir yıl, bir ay idarede kalmışlardır. Netice olarak Nabatlılarm bu idaresi yedi yüz bir yıl devam etmiştir.
Ayrıca Nemrûd'un Dahhâk'in dönemine yetişmiş olması ve onun döneminde idari görev üstlenmesi, bir kısım kimseleri Nemrûd hakkında yukarıda zikrettiğimiz üzere onun yer yüzüne hakim olduğu fikrine sevk-etmiştir.
Efridûn devletin idaresini eline geçirip İzdihak (Dahhâk)'ı mağlup ettikten sonra Nemrûd b. Bâliş (Tâleş?)'i öldürmüş, Nabat'ları sürüp çıkarmış, hatta onların pek çoğunu da katletmek suretiyle öldürmüştür. [44]

HZ. LÛT (A.S.) VE KAVMİNİN KISSASI

Biz, daha ânce Lût (A.s.J'un Hz. İbrahim ile birlikte Mısır'a hicret et-tiğini, Hz. İbrahim'in Şam'a geri döndüğünü, Hz. Lût'un ise Sedûm'da kaldığım anlatmıştık.
Nihayet Sedûm'da yerleşen Hz. Lût, Allah tarafından buranın halkına peygamber olarak gönderildi. Sedûm halkı ise Allah'ı tanımıyor ve her türlü kötülüğü irtikap ediyordu. Nitekim bu hususla ilgili olarak Allah (C.c): «Hani Lût kavmine : Siz gerçekten öyle hayasızlık yapıyorsunuz ki, sizden önce hiçbir kimse bunu yapmamıştır.» demişti. Her halde siz erkeklere yaklaşacak, yol kesecek, toplantı yerinizde meşru olmayan şeyleri mi yapacaksınız?» (Ankebût, 28, 29) buyurur.
Bu ayetteki "yol kesmek" cümlesinden onların, yanlarına gelen bir mü safiri hemen yakalayıp

götürerek ona lûtilik denilen bu çirkin hareketi tatbik etmeleri kasdedilmiştir.
Yine aynı ayetteki "toplantı yerinizde meşru olmayan şeyleri mi yapacaksınız" cümlesinden, bir rivayette onların, yanlarından geçen kimseleri taşa tutup onlarla alay etmeleri, diğer bir rivayette onların toplantı yerlerinde karşılıklı olarak yellenme yarışma girişmeleri, bir başka rivayette ise toplantı yelerinde birbirleriyle lûtilik yapmaları kasdedilmiştir.
Hz. Lût (A.s.) onları Allah'a ibadet etmeğe davet ediyor, yol kesmek, lûtilik yapmak ve hayasızlıkları irtikab etmek gibi Alah'm hoşlanmadığı bu çirkin işleri yapmaktanonları menediyor, bu kötü hareketleri yapmakta ve tevbe etmemekte İsrar ettikleri takdirde onları acıklı bir azap ile tehdit ediyordu. Fakat Hz. Lût'un bu tehdidi ve onlara verdiği öğütler, onların kötülükler üzerinde İsrar etmelerini ve Allah'ın tehdid ve uyarısını inkar ederek Allah'ın azabının çabuklaşmasını artırmaktan başka bir netice doğur mamı ştı. Hatta cür'etlerini artırarak Hz. Lût'a : "Eğer doğru söyleyenlerden isen, Allah'ın azabını bize getir." (Ankebût, 29) demişlerdi.
Hz. Lût, davetinin uzaması, onların isyan ve tuğyanlarında direnmeleri üzerine Rabb'inden onlara karşı yardım istedi. Allah (C.c.) onları helak etmek, elçisi Hz. Lût'a yardım etmek isteyince onların üzerine Hz. Cebrail ile birlikte Mîkâil ve İsrafil'i gönderdi. Rivayet edildiğine göre, bu melekler, genç adamlar suretine girerek yaya halde geldiler. Allah (C.c.) ise onlara, önce Hz. İbrahim ve Sâre'ye uğramalarını ve İbrahim (A.s.)'e İshâk'ı, onun arkasından da Yûkub'u müjdelemelerini emretmişti.
Nihayet melekler Hz. İbrahim'e geldiler. Bu sırada Hz. İbrahim'in evine onbeş gündür misafir uğramamıştı; hatta misafirin gelmeyişi ona çok ağır gelmişti. Misafirperverliği yüzünden Allah ona bol rızıklar ihsan etmişti. Netice olarak Hz. İbrahim onların gelişine çok sevindi; hatta o güne kadar kendisine misafir olanların güzellikleriyle kıyaslanamayacak kadar güzel olan bu misafirleri görünce Hz. İbrahim kendi kendisine : "Onlara ancak benim hizmet etmem gerekir" diyerek ailesinin yanma gidip kendi eliyle kızarttığı semiz bir buzağıyı getirip onlara takdim etti, fakat onlar buna el sürmediler. Bunun üzerine : «İbrahim, onların ellerinin buna uzanmadığını görünce onlardan îrkilip kalbine korku girmişti. Onlar : "Korkma! Biz Lût kavmine gönderildik" dediler. İbrahim'in hanımı (Sâre) ise (hizmet için) ayakta idi. (Sâre, Allah'ın emrini ve Lût kavminin başına geleceği bildiği için) güldü. Biz ona İshâk'ı, İshâk'm ardından da (torunu) Yâkub'u müjdeledik. (Sâre, hayretinden ellerini yüzüne vurarak) : 'Vay! Kendim bir koca karı, şu kocam da bir ihtiyar iken hen mi doğuracak nıışım? Doğrusu bu, pek şaşılacak bir şey' dedi. (Melekler) : 'Allah'ın emrine mi şaşıyorsun? Ey hâne halkı! Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizdedir. Şüphe yok İd O, banide layık, bağış ve ihsan çok olandır' dediler..» (Hûd, 70-73). Bu sırada Sâre doksan, Hz. İbrahim ise yüz yirmi yaşlarında bulunuyorlardı.
Hz. İbrahim'in üzerinden korku gidip müjde sevinci gelince Lût kavmi hakkında Cebrail (A.s.) ile münakaşaya başladı ve ona : «Eğer onların arasında elli müslüman varsa durum ne olacak?" dedi. Bunun üzerine melekler : "Eğer Lût kavminin içerisinde elli müslüman bulunursa, Allah onlara azap etmez." cevabını verdiler. Hz. İbrahim : "Kırk müslüman olursa durum ne olacak?" cevabını verdiler. Hz. îbhâhim : "Kırk müslüman bulunursa da Allah azap etmez" diye karşılık verdiler. Hz. İbrahim : "Otuz müslüman bulunduğu takdirde durum ne olacak?" dedi. Onlar: "Otuz müslüman bulunduğu takdirde de durum yine aynı olur" dediler. Nihayet Hz. İbrahim on sayısına kadar indi. Melekler ise ona : "Eğer onların arasında on müslüman bulunursa, Allah onlara azap etmez" dediler. Bunun üzerine Hz. İbrahim kendi kendine: "Aralarında on müslümanm bulunmadığı bir kavimde hayır bulunmaz" dedikten sonra : 'Onların içerisinde Lût da var' dedi. Melekler : 'Biz onların arasında

kimin bulunduğunu çok iyi biliriz. Biz, yalnız geride (azapta) kalacaklardan olan karısı müstesna, Lût'u da ehlini de muhakkak kurtaracağız' dediler.» (Ankebût, 32).
Bundan sonra Melekler Hz. Lût'un bulunduğu Sedûm beldesine doğru gittiler. Melekler Sedûm'a geldiklerinde tarlasında çalışmakta olan Hz. Lût ile karşılaştılar. Allah (C.c.) meleklere : "Lût, kavminin aleyhine dört defa şahadet etmedikçe onları helak etmeyin." buyurmuştu. Bu yüzden melekler, Hz. Lût'un yanma gelip ona : "Biz, bu gece sana misafir olacağız." dediler. Hz. Lût meleklerle birlikte evine giderken bir müddet yürüdükten sonra onlara dönerek : "Siz, bu belde halkının ne yaptıklarını biliyor musunuz? Allah'a yemin ederim ki, yer yüzünde bunlardan daha kötü insanların bulunacağını zannetmiyorum." dedi ve bu sözünü dört defa tekrarladı.
Bir rivayete göre, melekler Hz. Lût'un kızıyla karşılaşmışlardı ve ona: "Ey hanım kız! İnip konaklayacağımız bir yer var mı?" diye sormuşlardı. Hz. Lût'un kızı ise : "Evet var, olduğunuz yerde bekleyin, ben gelinceye kadar şehre girmeyin" demişti. Çünkü belde halkının onlara kötülük yapmalarından korkuyordu. Hz. Lût'un kızı hemen babasının yanma gele-rek ona : "Ey babacığım! Şehrin kapısında bekleyen gençlere yetiş; zira kavmin onları yakalar, ele geçirirse, çirkin hareketlerde (lûtilikte) bulunurlar. Ben, bugüne kadar rastladığım insanlar arasında bunlar gibi güzelini görmedim." dedi. Hz. Lût'un kavmi, onun evine erkek misafir k,abul etmesini yasaklamışlardı. Bu yüzden Hz. Lût kavmine duyurmadan onları evine getirdi, müsafirlerin geldiğini ancak Lût'un ailesi biliyordu. Fakat Hz. Lût'un karısı dışarı çıkarak misafirlerin geldiklerini Lût kavmine bildirdi ve onlara : "Evimize öyle güzel kimseler geldi ki, bugüne kadar onlar gibi güzel yüzlü ve hoş kokulu insanlar görmedim" dedi. Bunun üzerine onlar koşarak Lût (A.s.)'un evine geldiler. Hz. Lût onlara : "Ey kavmim! İşte kızlarım, sizin için onlar daha temizdir. Artık Allah'tan korkun, beni misafirlerimin içinde küçük düşürmeyin. Sîzin içinizde aklı başında bir adam yok mu?" (Hûd, 78) diyerek misafirlerine sarkıntılık etmelerini menetti, aradıklarını kendi kızlarında bulabileceklerini belirterek onları kızlarına teşvik etti. Fakat onlar : "And olsun ki, senin de bildiğin üzere bizim senin kızlarınla hiç bîr hak (ve alâkamız) yoktur. Sen bizim ne istediğimizi elbette bilirsin." (Hûd, 79) ve : "Biz seni elâleme karışmaktan men etmedik mi?" (Hicr, 70) dediler.
Hz. Lût, teklif ve sözlerinin kabul edilmediğini görünce onlara : «Ah, size (karşı koyacak) bir gücüm olsaydı ve yahut sarp bir kaleye sığmabil-seydim!" (Hûd, 80) yâni beni sizden koruyacak yardım edenlerim veya aşiretim olsaydı, diye temennide bulundu. Hz. Lût bu sözlerini söyleyince hemen melekler yanına gelip : "Senin kale ve sığmağın çok kuvvetlidir. Zira Allah hiçbir peygamber göndermemiştir ki, kavminden ona arka çıkan ve aşiretinden ona destek olan bir grup bulunmamış olsun" dediler.
Hz. Lût, onların koşuşarak geldiklerini görünce evinin kapısını kapattı; fakat onlar kapıyı açmak için zorladılar. Bunun üzerine Hz. Lût kapıyı açtı, onlar da içeri girdiler. Bu esnada Cebrail (A.s.) Rabb'inden onları cezalandırmak için izin istedi ve kendisine izin verildi. Bunun üzerine Cebrail (A.s.) kanadını açıp onların gözlerini çıkardı. Hatta onlar birbirlerine : "Aman çabuk davranın, kurtulmağa bakın! Zira bugün Lût'un evinde yer yüzünün en sihirbaz adamı vardır." diyerek birbirlerini çiğnemek suretiyle Hz. Lût'un evinden dışarı çıkmağa başladılar. Bu sırada melekler Lût (A.s.)'a : "Ey Lût! Emin ol, biz Rabb'inin elçileri (melekleri) yiz. Onlar sana asla dokunamazlar. Sen hemen gecenin bir vaktinde ailenle yola çık. Yalnız karınız müstesna, içinizden hiçbiri geri kalmasın..." (Hûd, 81) ve : "...Sen de arkalarından git. Sizden hiçbir kimse ardına (dönüp) bakmasın. Emrolunacağmız yere geçip gidin." (Hıcr, 65) dediler.
Nihayet Allah (C.c.) Hz. Lût ve ailesini Şam (Suriye) tarafına doğru yola çıkardığı zaman, Lût (A.s.)

meleklere : "Hemen şu saatte onları helak edin." dedi. Bunun üzerine melekler ona : "Biz ancak onları sabah vakti helak etmekle emrolunduk. Sabah vakti yakın değil mi?» (Hud, 81) dediler. Sabah vakti olunca Cebrail (A.s.), diğer bir rivayette Mîkâil (A.s.) kanadını onların üzerinde yaşadıkları toprağın ve yerleştikleri beş kasabanın altına daldırıp havaya kaldırdı. Hatta gök yüzündekiler onların köpeklerinin havlamalarını ve horozlarının ötüşlerini duydular. Bundan sonra melek havaya kaldırmış olduğu kasabaları ve onların yaşadıkları toprak parçasını ters yüz ediverdi. Ayrıca o anda kasabalarda hazır bulunmayanların üzerine taşlar yağdırılarak helak edildiler. Bu arada Hz. Lût'un karısı yıkıntının gürültüsünü duyunca: "Vah! Kavmime yazık oldu" diye ağlayıp sızlamağa başlamıştı. O anda gelen bir taş da onu Öldürüp olduğu yere yığı-vermişti. İşte böylece Allah (C.c.) Hz. Lût'u ve karısı hariç olmak üzere onun ailesini kurtardı.
Rivayet edildiğine göre, bu kasabalarda dört yüz bin kişi yaşamaktaydı. Hz. İbrahim bu kasabaların üzerinde bulunan yüksek bir yere çıkar : "Bir gün Sedûnı helak olacak." derdi. Lût kavminin yaşadığı şehirler beş tane idi ve bunlar : Sedûnı, Sab'a, Umra, Dûmâ ve Sa'va'dan ibaretti. Bunların en büyüğü ise Sedûm idi. [45]

HZ. İBRAHİM (A.S.)'İN KARISI SÂRE'NİN VEFATI, ÇOCUKLARI VE HANIMLARI

İlim ehlinden hiç biri Sâre'nin yüz yirmi yedi yaşında iken Şâm (Suriye)'da vefat ettiğini reddetmiyor. Ancak bir rivayette Ken'ân toprakları üzerinde bulunan diktatör ve zâlimlerin memleketinde vefat ettiği söyleniyor.
Rivayet edildiğine göre, Sâre'nin vefatından sonra Hâcer'in bir müddet daha yaşadığı ifade ediliyor. Fakat doğru olan görüş ise, Hz. İbrahim' in Mekke'ye gitmesi konusunda yukarıda anlattığımız üzere Hâcer'in Sâre' den önce vefat etmiş olduğudur. Her halde doğru olan da budur.
Sâre vefat edince Hz. İbrahim Ken'ânîlerden Yaktın'm kızı Katûrâ iîe evlendi ve ondan Nefşân, Merrân, Medyan, Meden, Neşak ve Surh adlarında altı oğlan çocuğu dünyaya geldi [46] Hz. ibrahim'in İsmail ve İshâk ile birlikte bütün çocuklarının sayısı sekizdir. Bu çocuklarının en büyüğü ise İsmail'dir.
Diğer bir rivayete göre ise Hz. İbrahim'in çocuklarının arasında bunlardan başka isimler de mevcuttur. Berberîler Nefşân'm, Hz. Şu'ayb'in kavmi olan Medyen halkı ise Medyân'm neslinden üremişlerdir.
Yine rivayet edildiğine göre, Hz. İbrahim hanımı Katûrâ'dan sonra Ehîr (Erhîr?)'in Hacûn adındaki kızı ile de evlenmiştir. [47]

Hz. İbrahim'in Vefatı ve Kendisine İndirilen Sahifelerin Sayısı

Bir rivayette bildirildiğine göre, Allah (C.c.) Hz. İbrahim'in ruhunu kabzetmek istediği zaman, onun yanma yaşlı bir insan suretinde ölüm meleği Hz. Azrail'i gönderdi. Bir gün Hz. İbrahim misafirlerine yemek ikram ederken, sıcak bir havada yaşlı birinin yaya olarak geldiğini gördü. Bunun üzerine Hz. İbrahim, yanma gelmesi için ona bir merkep gönderdi. O da merkebe binip Hz. İbrahim'in yanma geldi. Bu İhtiyar insan Hz, İbrahim' tarafından kendisine takdim edilen yemeği yerken ağzına götürmek istediği lokmayı önce gözüne ve kulağına sokuyor-, ancak bundan sonra ağzına götürebiliyordu. Aynı

zamanda yediği yemek hemen def-i hacet mahallinden dışarı çıkıyordu. Hatta İbrahim (A.s.) Rabb'inden, kendisi ölüm isteyinceye kadar onun ruhunu kabzetmemesini istemişti. Bir ara Hz. İbrahim ihtiyara : "Ey ihtiyar! Neden böyle yapıyorsun?" diye sordu. İhtiyar ona : "Ey İbrahim! Bunları bana ihtiyarhk yaptırıyor" diye cevap verdi. Hz. İbrahim ona : "Kaç yaşındasmız?" âtye sordu. O, yaşını söylediğinde Hz. İbrahim'den iki yaş daha büyük olduğu anlaşıldı. Bunun üzerine Hz. İbrahim : "Benim de bu ihtiyar gibi olmanı için iki yıl kalmış" dedi ve ellerini kaldırıp ; "Ey Rabb'im! Hemen ruhumu kabzet" diye yalvardı. Hz. İbrahim'in bu sözleri üzerine ihtiyar ayağa kalkıp onun ruhunu kabzetti. Böylece Hz. İbrahim (A.s.) iki yüz yaşında iken vefat etti.

Bİr rivayette Hz. İbrahim'in yüz yetmiş beş yaşında iken vefat ettiği söylenir. Bana göre bu rivayet hakkında biraz düşünmek gerekir. Çünkü Hz. İbrahim'in, kendisinden iki veya daha fazla yaş büyük olan birisini görmesi mümkündür. Zira iki yüz yıl yaşayan birinin, kendisinden bu kadar küçük bir farkla büyük olan birisini gayet kolaylıkla görmesi İmkan dahilindedir. Fakat rivayet bu şekilde yani yüz yetmiş beş yıl tarzında nakl edilmiştir.

Diğer taraftan İbrahim (A.s.) Hz. Nuh'un uzun ömürlü olduğunu, hatta uzun müddet yaşamasına rağmen bu adamda (ihtiyar insan suretindeki ölüm meleğinde) gördüğü davranışların onda olmadığını da biliyordu.

Ebû Zerr (R.a.)'in rivayet ettiği bir hadîste Hz. Peygamber (S.a.) : "Allah (C.c.) Hz. İbrahim'e on sahife indirmiştir." buyurdular. Bunun üzerine Ebû Zerr : "Ey Allah'ın Rasûlü! Bu sahifelerde neler vardı?" diye sorduğunda Hz. Peygamber (S.a.) : "Bütün sahifelerdekiler, emsal (örnek sözlerden ibarettir." buyurdular. Meselâ, bu emsalden bir tanesi şudur : "Ey halkın başına geçen mağrur hükümdar! Ben seni dünya servetini birbiri üzerine yığmak için değil, mazlumun hakkını zâlimden alarak onun bana dua etmesine ihtiyaç bırakmaman için gönderdim. Zira ben, kâfir dahi olsa mazlumun duasmı geri çevirmem."

Ayrıca bu sahif eler deki emsalden birisi de şudur : "Akıl sahibi olup da nefsine mağlup olmamış kişi için günün içerisinde belirli saatleri olmalıdır. Bu saatlerin birinde Rabb'ine münâcat edip yalvarmalı, diğerinde Allah'ın yarattığı varlıklar hakkında tefekküre dalmalı, bir diğerinde nefsini muhasebe etmeli, bir başka saatte ise helâlinden yiyecek ve içeceklerin temini ile meşgul olmalıdır. Akıllı olan kimse ancak üç şey için yer değiştirip intikalde bulunur. Bunlar : Ahireti için hazırlanmak, hayatî ihtiyaçlarını düzene koymak ve haram olmayan nesnelerden faydalanıp lezzet almaktır. Akıllı kişi zamanını iyi değerlendirmeli, kendi durumuna yönelmeli ve dilini muhafaza etmelidir. Sözünü (mesuliyet bakımından) amalden sayanın konuşması az olur ve ancak kendisi için lüzumlu ve faydalı olan şeyleri konuşur."

Anlatıldığına göre, yer yüzünde ilk sünnet olan, ilk defa misafir kabul eden ve ilk şalvar giyen Hz. İbrahim'dir. [48]

HZ. İBRAHİM (A.S.)'İN OĞLU HZ. İSMAİL'İN ÇOCUKLARI

Biz daha önce yukarıda Hz. İsmail'in Harem'de (Mekke'de) ki ikâmetini, Cürhüm'den bir kadınla evlendiğini, babası Hz. İbrahim'in emriyle bu kadını boşayıp sonra - Hz. İbrahim'in : 'Kocana söyle, kapısının eşiğinden memnun oldum' dediği - Mudâd el-Cürhümî'nin kızı Seyyide ile evlendiğini anlatmıştık.

Hz. İsmail'in Seyyide adındaki bu hanımından on iki erkek çocuğu olmuştur. Bunlar: Nâbit, Kaydâr, İzîl (İbdîl?), Mîşa, Mesma', Rama (?), Mâş (Mâs?), Âzer, Katûrâ, Kafes, Tamyâ ve Kaydmân'dır.

İddia edildiğine göre Hz. İsmail yüz otuz yedi yıl yaşamıştır. Hz. İsmail'in iki oğlu Nâbit ve Kaydâr'dan Allah (C.c.) Arapları türetmiştir. Allah (C.c.) Hz. İsmail'i Peygamber olarak Amâlik'a ve Yemen kabilelerine göndermiştir. Hz. İsmail'in bu oğullarının adları benim burada zikrettiğim şekillerin dışında da telaffuz edilip zaptedilmiştir.
Hz. İsmail ölüm döşeğinde iken kardeşi Hz. İshâk'i yanma çağırıp ona vasiyetini yapmış ve kızını kendi oğlu İs b. İshâk ile evlendirmesini ondan istemiştir. Hz. İsmail (A.s.) annesi Hâcer'in Hıcr'deki kabrinin yanma def-nedilmistir. [49]

HZ. İBRAHİM (A.S.)'IN OĞLU HZ. İSHÂK VE ÇOCUKLARI

Rivayet edildiğine göre, Hz. İshâk Betvîl'in kızı Rafkâ ile evlendi ve bu hanımdan onun İs ve Yâkub adlarında ikiz oğlu dünyaya geldi. İs Yâkub'dan önce doğmuştu. Hz. İshâk, bu çocukları doğduğu zaman altmış yaşındaydı. Bundan sonra Hz. İshâk'm oğlu İs amcası İsmail (A.s.)'in kızı Nesme ile evlendi ve bu evlilikten Rûm adındaki oğlu dünyaya geîdi. Bütün sarışın renkli kavimler Rûm'un evladından türemişlerdir. Bazıları, Üşbân'larm (çil ve kızıl çelıreîilerin) da onun evladından meydana geldiğini söylerler.
Hz. İshâk'm oğlu Yâkub yani İsrail ise dayısı Lebân b, Betvîl'in kızı Leyyâ ile evlenmiş ve bu evlilikten Rûbil, Şem'ûn, Lâva, Yahûdâ, Zebâ-lûn, Lişhar, - bir rivayette Vîşhar - adlarındaki oğulları dünyaya gelmiştir. Rûbil ise Yâkub'un çocuklarının yaşça en büyükleridir. Hz. Yâkub, hanımı Leyyâ ölünce hanımının kız kardeşi yani baldızı Râhil ile evlenmiş, bu hanımından Yûsuf ile Bünyâmin adlarındaki oğulları dünyaya gelmiştir. Bünyâmin kelimesi "metin, güçlü" mânalarına gelen Arapçadaki "şeddâd" kelimesinin karşılığıdır.
Ayrıca iki cariyeden Hz. Yâkub'un Dân, Neftâli, Câd ve Eşr adlarında dört erkek bocuğu daha dünyaya gelmiş, böylece erkek çocuklarının sayısı on ikiye ulaşmıştır.
Süddî anlatıyor : "Hz. İshâk bir kızla evlendi ve bu kız iki oğlan çocuğuna hamile kaldı. Nihayet doğum zamanı gelince Yâkub, kardeşi ve ikizi olan İs'ten önce annesinin rahminden çıkmak istedi. Bunun üzerine İs kardeşi Yâkub'a : "Allah'a yemin ederim ki, eğer benden önce çıkmağa çalışırsan, annemin karnında iken buna mâni olacağım ve muhakkak surette annemi öldüreceğim." dedi. Bu durum karsısında Yâkub seri çekil-di ve İs ondan önce doğdu. Yâkub ise onun Ökçesinden tutup hemen onun peşinden çıktı. İşte bu yüzden Yâkub'a "bu ad verildi; kardeşi İs ise Yâkub'a karşı koyup isyan ettiği için bu adı aldı. İs "babası İshâk tarafından, Yâkub ise annesi tarafından daha çok seviliyordu. Ayrıca İs avcılıkla meşgul olurdu. Bir gün, babası İshâk (A.s.) yaşlanıp gözleri kapanınca oğlu îs'e : "Yavrucuğum! Bana av eti getir, yanıma yaklaş, babamın bana yapmış olduğu duayı ben de sana yapayım" dedi. îs'in vücudu kıllı, Yâkub' unki kılsızdı. Anneleri ise babaları İshâk'm söylediği sözleri işitmişti. Yâ-kûb'u daha çok seven annesi ona : "Ey oğulcağızım! Hemen bir koyun kes, etini kebap yap, koyunun postunu üzerine geçir, kebap edilmiş koyunu babana takdim et ve ona : "Ben, oğlun îs'im de" dedi. Yâkub da annesinin tavsiyesine uyarak bu işi yaptı. Üzerinde koyun postuyla babasının yanma gelen Yâkub : "Babacığım! Buyurun yiyin!" dedi. Hz. İshâk : "Sen kimsin?" diye sordu. Yâkub ise ; "Ben oğlun îs'im" diye cevap verdi. Bunun üzerine İshâk (A.s.) elini Yâkub'un vücuduna dokundurunca : "Vücut îs'in vücudu, fakat kokusu Yâkub'undur" dedi. Bu sırada Yâkub'un annesi Hz. İshâk'a : "O îs'tir; buyurun yiyin!" dedi. Bunun üzerine Hz. İshâk Yâkub' un takdim ettiği kebap etten yedi ve onun için neslinden peygamberler ve hükümdarlar getirmesi için

Allah'a dua etti.»
Yâkub, babası İshâk (A.s.)'m yanından ayrıldıktan hemen sonra avdan dönmüş olan îs babasının yanına geldi ve ona : "Babacığım! İstediğin avı getirdim" dedi. Babası İshâk ise ona : "Yavrucuğum! Kardeşin Yâkub senden daha çabuk davrandı" dedi. Bunun üzerine îs, Yâkub'u öldüreceğine dair yemin etti. Bu durum karşısında Hz. İshâk oğlu îs'e : "Bir duam daha var, onu da senin için yaparım" dedi ve : "Zürriyetinin sayısı toprak sayısınca çok olsun ve başlarına kendilerinden başkası geçmesin" diye duadan bulundu.
Bundan sonra Yâkub kardeşi îs'ten korktuğu için dayısının yanma kaçtı, Fakat o, dayısının yanma giderken geceleri yoluna devam ediyor, gündüzleri ise bir yere saklanıp gizleniyordu. Bundan dolayı Yâkub'a "İsrail" adı verildi. Daha sonra Yâkub dayısının iki kızıyla evlenip onları beraberce nikahı altına aldı. Bundan dolayı Allah (C.c.) : "..İki kız kardeşle birden evlenmek de size haram kılındı. Ancak geçmişteki evlilikler müstesna..1 (Nisa, 23) buyurur. Hz. Yâkub'un bu iki hanımdan çocukları oldu. Hz. Yâkub'un hanımı Râhil oğlu Bünyâmin'i doğurduktan sonra lohusalık günlerinde vefat etti. Hz. Yâkub Beytü'l-makdis (Kudüs)'e geri dönmek istediği zaman dayısı ona bir koyun sürüsü verdi. Fakat göç ettikleri vakit yanlarında harcıyacakları bir şeyleri yoktu. Bunun üzerine Yâkub'un hanımı Yûsuf'a : "Babamın putlarından bir put çal, yolda giderken satar, parasını harcarız" dedi. Yûsuf da Yâkub'un hanımının babasına ait olan putlardan bir put çalıp getirdi.
Hz. Yâkub, annelerinden yetim kaldıkları için oğullarından Yûsuf ile Bünyâmin'i çok seviyordu. Bu arada Yâkub çobanlarından birine : "Eğer biri gelip de size : 'Kimsiniz?' diye sorarsa : 'Biz îs'in köleleri, Yâkub'un çobanlarıyız, dersiniz" diye tenbih etmişti. îs, onarla karşılaştığında : "Onlardan kim olduklarım" sordu. Çobanlardan birisi yukarıdaki cevabı verince Yâkub'a dokunmadı. Bunun üzerine Yâkub Şâm (Suriye)'a inip yerleşti.

Hz, İshâk yüz altmış yaşında iken Şam'da vefat etti ve babası İbrahim (A.s.)'in yanma defnedildi. [50]

HZ. EYYÛB (A.S.)'LIN KISSASI

Hz. Eyyûb, îs'in evladı Rûm'un soyunda gelen bir kişidir. Hz. Eyyûb' un nesep şeceresi ise Eyyûb b. Mûsâ b. Râzec (Râzic?) b. îs b. İshâk b. İbrahim'dir. Bir rivayete göre onun şeceresi Eyyûb b. Mûs b. Rû'îl b. îs'dir. Eyyûb (A.s.)'un hanımı ise kendisi tarafından bir ekin demetiyle dövülmesi emredilen Yâkub b. îshâk'ın kızı Leyyâ dır. Bir rivayette Hz. Eyyûb' un hanımının Efrâhim b. Yûsuf'un kızı Rahmet olduğu söylenir. Eyyûb (A.s.)'un anne tarafından nesebi Hz. Lût'un çocuklarına dayanmaktadır.
Hz. Eyyûb tevhid dînine bağlı bir kişiydi ve haîkm arasını düzeltmek için çalışırdı. Bir ihtiyacının yerine getirilmesini istediği zaman önce secdeye kapanırdı, sonra ihtiyacının görülmesini Allah'tan isterdi.
Hz. Eyyûb için anlatılan kıssanın ve başına gelen felâketin sebebi şu idi : Allah (C.c.J Eyyûb (A.s.)'u andığı zaman meleklerin ona dua ve istiğfar ile cevap vermeleri İblîs'in Eyyûb'tı kıskanmasına yol açtı. Hatta İblis onu din yönünden fitneye düşürüp sarsmak için Allah'tan kendisini onun başına musallat etmesini istedi; Allah (C.c.) da İblis'i sadece mal noktasından onun başına musallat kıldı.
Bunun üzerine İblis, bu mesele üzerinde istişare etmek için ifritlerden ileri gelen adamlarını topladı.
Dimaşk (Şâm) şehrine bağlı olan Besniyye kasabası bütün müştemi-latıyla birlikte Hz. Eyyûb'un mülkiyetinde idi. Bu kasabanın arazisinde çobanlar tarafından ona ait bin koyun otlatılırdı. Ayrıca araziyi ekip biçmek için hazırlanmış koşumlu vaziyette beş yüz çifti vardı. Bu çiftlerin (sabanların)

peşinden giden beş yüz tane de kölesi mevcuttu. Her kölenin bir hanımı, çocukları ve malları vardı. Bu arada bir çift için gerekli olan (saban v.s. gibi) âlet ve edevatı dişi bir merkep taşırdı. Her dişi merkebin de bir, iki veya daha çok sıpaları vardı.
Nihayet istişare için topladığı adamlarına : "Ben Eyyûb'un mal ve mülküne musallat oldum. Ne kadar gücünüz var? Hüner ve marifetiniz ne rîurumdadır?" diye sordu. Bunun üzerine onların her biri görüşlerini ayrı ayrı ortaya koydular. İstişareden sonra İblis adamlarını Eyyûb (A.s.)'un mal ve mülkünün üzerine gönderdi. Neticede onlar Hz. Eyyûb'un bütün mallarını yok ettiler. Hz. Eyyûb ise bu durum karşısında Allah'a hamd ediyor, O'na ibâdet etmekten, verdiği şeylere şükretmekten ve başına musallat ettiği belâ ve musibetlere sabretmekten asla geri durmuyordu.
İblis, Hz. Eyyûb'un bu metanet ve sabrını görünce Allah'tan kendisini onun çocuklarına musallat etmesini istedi. Allah (C.c.) ise İblis'i onun çocuklarına musallat etti; fakat Eyyûb (A.s.)'un bedenine, aklına ve kalbine musallat olmasına müsâade etmedi. Neticede İblîs onun bütün çocuklarını helak edip yok etti. Bundan sonra İblîs onun çocuklarına hikmet öğreten bir muallim kılığına girerek yaralı ve kafası kırılmış bir vaziyette Hz. Eyyûb'a gelip kendisini açındırdı. Hatta yüreği yufkalaşan Eyyûb (A.s), onun bu durumuna ağladı ve yerden bir avuç toprak alıp onun başına döktü. İblîs ise Eyyûb'un bu hareketine çok sevindi.
Fakat Hz. Eyyûb sonradan yanıldığını anladı, pişmanlık duyup Allah' tan bağışlanmasını istedi. Hafaza melekleri ise İblîs'ten önce onun tevbe-sinİ Allah'a ulaştırdılar.
İblîs, bu durum karşısında da Hz. Eyyûb'un Rabb'ine ibâdet etmekten ve basma gelen felâketlere sabretmekten geri kalmadığını görünce, bu defa Allah'tan kendisini Hz. Eyyûb'un vücuduna musallat kılmasını istedi. Bunun üzerine Allah. (C.c.) onu Eyyûb (A.s.)'un vücuduna musallat kıldı; fakat onu Hz. Eyyûb'un diline, kalbine ve aklına musallat etmedi ve ona bunlara tesir edecek bir güç vermedi. Bir ara İblîs, Hz. Eyyûb secdede iken yanma sokularak burun deliğine öylp bir üfledi ki, Eyyûb (A.s.)'un vücudu ateş kesildi ve neticede etleri dökülüp vücudunu kurtlar sardı (1). Hatta İblîs Hz. Eyyûb'un vücudundan yere düşen kurtları alır, onları düştükleri yerlere tekrar kor ve onlara hitaben : "Allah'ın rızkından yiyiniz" derdi.
Ayrıca Eyyûb (A.s.) cüzzam hastalığına yakalandı. Bundan daha kötüsü ise onun vücudunda kadın memesi gibi kabarcıklar ve şişler belirmeğe başladı. Bunlar deşildiği zaman etrafa koku saçıyor ve hiç bir kimse bu kokuya tahammül edemiyordu. Bu yüzden kasaba halkı onu kasabalarının dışındaki bir çöplüğe bırakmışlardı. Hatta hanımından başka hiçbir kimse onun yanma yaklaşmıyor, hanımı ise ona lâzım olacak şeyleri getirip go-

0) Bütün peygamberler davet ve tebliğlerine aksi yönde tesir eden âmâlık ve dilsizlik gibi kusurlardan, beden kurtlanması gibi nefret verici her türlü ayıplardan beridirler. Bu hususta geniş ve doğru bilgi için akâid ve kelâm kitaplarının nübüvvet bahiserine bakılmalıdır. (Mütercim).

türüyordu. Nihayet Hz. Eyyûb çöplükte yedi yıl kaldı ve başına gelen bu felâketin kaldırılması için Allah'tan dilekte bulunmadı. Halbuki Allah katında, yer yüzünde ondan daha değerlisi yoktu.
Diğer bir rivayette ise Hz. Eyyûb'un basma gelen felâket ve musibetlerin sebebi şu idi : Şâm topraklarında kıtlık başgöstermişti. Bu sırada Mısır firavunu Hz. Eyyûb'a haber göndererek kendi ülkesinde bolluk olduğunu bildirmiş ve onu ülkesine davet etmişti. Hz. Eyyûb da ailesini, atlarını ve diğer (koyun, sığır gibi) hayvanlarını alarak Mısır'a gitti. Firavun ise ona iktâda bulunup arazi parçaları verdi.
Daha sonra bir gün Hz. Şu'ayb firavunun huzuruna çıkıp ona : "Ey firavun! Allah'ın gazaplanmasıyla, bir gün yer, gök, dağ ve denizlerdeki varlıkların gazaba gelmesinden korkmuyor musun?" dedi. Hz.

Şu'aby bu sözleri firavuna söylerken Eyyûb (A.s.) susmuştu ve hiç bir şey söylememişti. Nihayet firavunun huzurundan ayrıldıktan hemen sonra Allah (C.c.) Hz. Eyyûb'a vahyederek : "Ey Eyyûb! Ülkesine gittiğin için firavunun karşısında sustun; başına gelecek belâya hazır ol" buyurdu. Bunun üzerine Hz. Eyyûb: "Ey Rabb'im! Ben yetimlerin ellerinden tutmadım mı? Garipleri barındırmadım mı? Açların karınlarını doyurmadım mı? Dulların ellerinden tutmadım mı?" diyerek yaptığı iyilikleri saymağa başladı. Bu esnada bir bulut geldi ve içlerisinden on bin sayısınca korkunç bir sesle : "Ey Eyyûb! Bunları yapan kim?" sözü işitildi. Bu hitap karşısında Hz. Eyyûb hemen eline bir avuç toprak alıp başına döktü ve : "Ey Rabb'im! Sensin" dedi. Bunun üzerine Allah ona vahyederek : "Başına gelecek belâya hazır ol." dedi. Hz. Eyyûb : "Dinim ne olacak?" deyince, Allah (C.c.) ona : "Onu sana emânet edeceğim (yani koruyacağım)" dedi. Hz. Eyyûb : "Öyle ise belâya aldırmam" dedi.

Başka bir rivayette ise Hz. Eyyûb'un başına gelen felaketlerin sebebi bu anlatılanlar değildir. Fakat bizini burada anlattıklarımıza benzemektedir.

Allah tarafında Hz. Eyyûb'un başına gelen felâketlerin şiddeti artıp çekilmez hâle gelince hanımı ona : "Sen duası makbul bir kimsesin; Allah'a dua et, sana şifâ versin" dedi. Hz. Eyyûb ise hanımına : "Biz, yetmiş yıl bolluk ve nimetler içerisinde yaşadık; hiç olmazsa yetmiş yıl musibet ve felâketlere katlanıp sabır gösterelim" şeklinde karşılık verdi ve : "Allah'a yemin ederim ki, eğer O, bana şifâ verir de iyileşirsern, sana yüz sopa vuracağım" dedi.

Rivayet edildiğine göre, Hz. Eyyûb'un, hanımına yüz sopa vuracağım diye yemin etmesinin sebebi şu idi : «Bir gün İblîs Hz. Eyyûb'un hanımına görünerek ona : "Başınıza bu felaketler neden geldi?" diye sordu. O da:"Allah'ın takdiri böyle imiş" diye cevap verdi. İblîs ona: "Bu da Allah'ın takdiriyledir, peşimden gel" dedi ve Eyyûb (A.s.)'un hanımı onun peşine takıldı. Nihayet İblîs ona, daha önce ellerinden çıkmış olan bütün mallarının bir vadide olduğunu gösterdi ve : "Bana secde et, bu malları size geri vetireyim" dedi. Bunun üzerine Hz. Eyyûb'un hanımı : "Benim kocam var, onunla bu mesîeyi görüşeyim" dedi. Karısı bu durumu kocası Eyyûb (A.s.)'a haber verince ona : "Sana bu teklifi yapanın şeytan olduğunu bilmiyor musun? Eğer hastalığımdan şifa bulursam sana yüz sopa vuracağım" dedi ve onu yanından uzaklaştırdı. Ayrıca ona : "Senin yedireceğin yemek, içirece-ğin su bana haram olsun. Getireceğin hiç bir şeyi ağzıma sürmeyeceğim, gözüm görmesin, yanımdan uzaklaş" dedi. Bunun üzerine Hz. Eyyûb'un hanımı onun yanından uzaklaştı. Neticede hanımını kovan Eyyûb (A.s.) yanında yiyecek ve içecek bir şeylerin bulunmadığını ve görüşüp konuşacak bir. dostunun olmadığını görünce secdeye kapanarak Rabb'ine : "Gerçekten bu dert bana (gelip) çattı. Sen merhamet edenlerin en merhametlisi-sin." (Enbiyâ, 8) diyerek yalvarmağa başladı. Hatta bu yalvarışını tekrarlaması üzerine kendisine : "Başını kaldır, duan kahul olundu. Ayrıca : "Ayağım vur, işte hem yıkanacak, hem içecek soğuk (bir su)." (Sâd, 42) denildi. Böylece Allah (C.c.) Hz. Eyyûb'un eski vücudunu ve suretini geri verdi.

Hz. Eyyûb tarafından kovulan karısı ise : "Ben Eyyûb'u tek başına nasıl bırakırım? O açlıktan ölür, canavarlar kendisini parçalayıp yer" dedi ve Eyyûb (A.s.)'un yanma geri döndü. Fakat afiyete kavuşan kocası Eyyûb'u görünce onu tanıyamadı. Hatta onu eski (hasta) halinde görmediği için hayrete düştü ve ona : "Ey Allah'ın kulu! Burada hastalığa tutulmuş bir adam vardı, onu gördün mü?" diye sordu. O da : "Onu görseniz, tanır mısınız?" dedi. Hz. Eyyûb'un hanımı : "Evet, tanırım" dedi. Bunun üzerine O : "Evet o hasta adam benim" dedi ve o zaman kocası Eyyûb'u tanıdı.

Rivayet edildiğine göre Hz. Eyyûb : "Bu dert bana gelip çattı." sözünü, kurtların kalbine ve diline doğru yayılmağa başladığı bir sırada Allah'ı diliyle zikretmek, kalbiyle tefekkür etmekten mahrum kalacağı korkusuyla söylemiştir. Allah {C.c.) Hz. Eyyûb'a ailesini (helak olan çocuklarını), onlarla

beraber daha bir mislini (dünyada iken) geri verdi. Bir rivayette ailesi ona diriltilerek şahıslarıyla birlikte iade edildi. Bir başka rivayette ise Allah ona, hanımını, gençliğini geri getirdikten sonra iade etti. ve bundan sonra hanımı yirmi altı erkek çocuk dünyaya getirdi.

Bu arada Allah (C.c.) Eyyûb (A.s.)'a bir melek gönderdi ve gelen melek ona : "Ey Eyyûb! Belâ ve musibetlere sabır gösterdiğin için Allah sana selâm söylüyor, harman yerine çık" dedi. Hz. Eyyûb emre uyarak harman yerine çıktı. Bu esnada Alah onun harmanının üzerine bir bulut gönderdi ve bu bulut harmanının üzerine altından çekirgeler yağdırmağa başladı. Hatta Eyyûb (A.s.) harmanının dışına çıkan çekirgelerin peşinden gidip onları kendi harmanının içerisine sokmağa çalışıyordu. Onun bu davranışına karşı melek : "Kendi harmanına düşen çekirgelerden gözün doymadı mı ki, kaçanların peşinden gidip onları harmanına sokmağa çalışıyorsun?" dedi. Bunun üzerine Hz. Eyyûb : "Bu bolluk ve bereket Rabb'imin bereketlerin-dendir, bu sebeble ben Rabb'imin bereketlerine karşı doymak bilmiyorum." dedi.

Hz. Eyyûb'un üzerinden belâ ve musibetlerden kaldırıldıktan sonra o, yetmiş yıl daha yaşadı. Bu arada Eyyûb (A.s.) sıhhat ve afiyete kavuşunca Allah ona, üzerinde yüz tane budak bulunan kurumuş bir hurma salkımı almasını ve yeminini yerine getirmek için bunu hanımına vurmasını emretti. O da Alah'm bu emrini yerine getirdi.

Hz. Eyyûb'un : "Ey Rabb'im! Bu dert bana (gelip) çattı." sözü, şikayet değil, bir dua idi. Bunun böyle olduğunun delili ise : "Biz onun duasını kabul ettik.." (Enbiyâ, 84) buyruğudur.

Eyyûb (A.s.) : "Bende güzel bir şey gördüğünde onu gizleyen, çirkin bir şey gördüğünde onu ifşa edip yayan komşudan Allah'a sığınırım." diye dua ederdi.

Rivayet edildiğine göre onun bu şekilde dua etmesinin sebebi şu idi : Kendisine iman eden Yilded, Elîfer ve Sâfer adlarında üç kişi vardı [51] Bunlar, Hz. Eyyûb'un musibet ve felâketlere müptelâ olduğu günlerden birinde onun yanma gelip şiddetli bir şekilde onu tenkit edip ayıplamağa başladılar ve ona : "Bu güne kadar hiçbir kimsenin işlemediği öyle bir günah işledin ki, bu yüzden azap üzerinden kaldırılmıyor" diye* çıkıştılar. Hatta Hz. Eyyûb ile onların arasında münâkaşa bir hayli uzadı. Bu sırada orada bulunan bir genç onlara hitaben : "Siz, sözün en güzelini, düşüncenin en doğrusunu, işin en güzelini bir kenara bıraktınız. Halbuki Hz. Eyyûb'un sizin üzerinizde bir hakkı vardır. Ona hürmet göstermek bu sözlerinizden ve tavsiflerinizden çok daha üstündür. Acaba siz tenkis edip kusurlu gördüğünüz bu kişinin hakkına riâyetin, saygısızlık gösterdiğiniz bu kimseye hürmet etmenin ne demek olduğunu ve ayıpladığınız bu kişinin kim olduğunu biliyor musunuz? Hz. Eyyûb'un Allah'ın peygamberi olduğunu ve bugün için yer yüzündeki yaratıkların en hayırlısı olduğunu bilmiyor musunuz? Sonra Allah (C.c.)'m onun herhangi bir hareketine gazap ettiğini, kullarına bahşettiği değer ve üstünlüklerden herhangi bir şeyi çekip ondan aldığını ve birlikte olduğunuz uzun müddet içerisinde onun haktan başka bir şey yaptığını ne siz biliyorsunuz, ne de Allah size böyle bir şeyi bildirdi? Eğer onu gözünüzden düşüren ve küçülten, gönlünüzde onu alçaltan şey onun başına gelen felâket ve musibetler ise, siz de iyi biliyorsunuz ki, Allah (C.c.) peygamberleri, sıddıkları, şehidleri ve sâlihleri çeşitli musibet ve felâketlerle müptelâ kılar ve onları bununla imtihan eder. Halbuki Allah'ın onları felâket ve musibetlerle müptelâ kılması, onlara gazap ettiğine ve onları hiçe saydığına bir delil olmaz; aksine onların üstünlüğüne ve hayırlılığma bir alâmet olur.» dedi. Bu genç, bu üslûpta bir hayli şeyler söyledikten sonra sözlerine şöyle devam etti :

«Allah'ın azamet ve celâlini düşünmekte ve ölümü hatırlamakta dillerinizi (gelişi güzel konuşmaktan) alıkoyup durduran, kalplerinizi burkup kıran ve hüccetinizi yarıda bırakıp kestiren bir takım şeyler

vardır. Siz, Allah'ın bir kısım kullarının bulunduğunu, onların, dilsiz oluşlarından değil de, Allah korkusundan dolayı sustuklarını bilmiyor musunuz? Halbuki onlar, Allah'ı ve âyetlerini çok iyi bilen akıllı ve fasih kimselerdir. Fakat Allah'ın azametini hatırladıkları için kalpleri burkulup kırılmış, dilleri tutulup kalmış, Allah korkusundan,ve O'nun heybetinden akılları başlarından gitmiştir. Onlar, ayıldıkları zaman hemen tertemiz amellerle Allah'a koşarlar; kendilerini, iyiler sınıfına dâhil olmalarına rağmen zâlimlerden, takva sahibi akıllı ve zeki kimseler olmalarına rağmen de kusurlu kullardan sayarlar. Aynı zamanda onlar, Allah için yaptıkları çok amelleri, çok görmezler, fakat bununla beraber O'nun için yapılacak az amele de rıza göstermezler. Amellerinin çokluğu sebebiyle Allah'a karşı şımarmazlar. Her nerede rastlarsanız onları Allah sevgisiyle dopdolu ve O'nun korkusuyla ürpermiş bir vaziyette bulursunuz.»

Hz. Eyyûb, bu gencin sözlerini dinleyince : "Allah (C.c), merhametiy-le hikmeti büyüğün de küçüğün de kalbine yerleştirir. Kimin kalbinde hikmet varsa, bu, mutlaka dilde kendini gösterir. Hikmet denilen nesne yaşla, ağarmış saçla ve geniş tecrübe ile elde edilmez. Allah bir kulunu küçük iken hikmet sahibi kılarsa, onun hakimler (hikmet sahibi kimseler?) arasındaki mertebesi aşağı düşmez" dedi.

Sonra Hz. Eyyûb bu üç zâta dönerek : "Siz, korkut ulmazdan. önce korktunuz, döğülrnezden önce ağladınız. Eğer ben size, Allah'ın beni bu musibetten kurtarması için mallarınızı benim adıma tassadduk edin ve yahut benim adıma bir kurban kesin, belki bu sayede Allah benden razı olur de-seydim, bu teklifim size nasıl gelirdi? Siz kendinizi beğendiniz, yapmış olduğunuz iyilikler sebebiyle sıhhat ve afiyetinizin devanı ettiğini sanıp haddi aştınız ve ululuk taslamağa başladınız. Eğer siz gerçekten kendinizle Rabb'iniz arasında kalmış olan bir takını hareketlerinize iyice bir bakıp görseniz, Allah'ın lütfedip örttüğü bir takım ayıp ve kusurlarınıza rastlardınız. Eskiden insanlar bana saygı gösterirdi, sözüm dinlenir, hakkıma riâyet edilir ve hasmımdan hakkım alınırdı. Şimdi ise katınızda ne düşüncemin ve ne de konuşmamın yeri var. Bu davranışınızla siz bana içinde bulunduğum, musibet ve felâketlerden daha ağır geliyorsunuz.» dedi.

Bu sözleri söyledikten sonra Hz. Eyyûb onlardan yüzünü çevirdi; yalvarmak ve kendisinden yardım istemek üzere Allah'a yöneldi ve şunları söyledi: "Ey Rabb'im! Beni niçin yarattın? Benden hoşlanmıyor idiysen keşke yaratmasaydm! Keşke orta yere atılan ve tiksinilen bir hayız bezi paçavrası olsaydım! Keşke Kerîm olan zatını benden çevirmene sebeh olan işlediğim günahı bir bilebilseydim! Eğer beni Öldürseydin, ölüm benim için çok güzel bir şey olurdu. Ben, garibin yurdu, miskinin karargâhı, yetimin velîsi, dulun bakıcı ve koruyucusu olmadım mı? Allah'ım! Ben senin zelil bir kulunum; eğer iyilikte bulunursam minnetsanadır, kötülük yaparsam beni cezalandırmak senin elindedir. Beni musibet ve felâketlere hedef yaptın da belâlar üzerime döküldü. Eğer bu musibetleri bir dağın üzerine mus-sallat eteeydin, o dağ bu belâ yükünü çekemezdi. Ben bu zayıf hâlimle bu yükü nasıl çekerdim? Malım elimden çıkıp gitti, avucumu açıp dileniyorum; vaktiyle kendilerini doyurduğum kimselerden birisi, şimdi bana bir lokma veriyor, onu da başıma kakıp beni ayıplayıp yeriyor. Çocuklarımın hepsi helak oldular. Onlardan biri sağ kalsaydı bana yardım ederdi. Hâne halkım benden bıkıp usandı, yakın akrabalarım da bana karşı itaatsizlik edip yaptığım iyilikleri görmemezlikten gelmeye başladılar. Dostum benden yüz çevirdi, haklarım inkar edildi, yaptığım iyilikler unutuldu. Onlara sesleniyorum, fakat onlar bana cevap vermiyorlar, özür diliyorum, fakat mazeretimi kabul etmiyorlar. Uşağımı çağırdım, fakat cevap vermedi, cariyeme (veya ümmetime?) yalvardım, merhamet göstermedi. Beni üzen ve^ zelil eden senin kaza ve kaderindir, beni hasta eden, senin kudretindir. Eğer Rabb'im göğsümdeki heybeti çıkarıp alsaydı ve ağzımı doldura doldura

konuşmam için dilimi çözseydi, sonra bir kulun kendisini Mevlâ-sına karşı savunup hüccet getirmesi uygun düşseydi, başıma bu musibetler geldiği zaman senden afiyet umardım. Fakat O beni bir kenara attı ve benden uzaklaştı. Halbuki O beni görüyor, ben O'nu göremiyorum, O beni duyuyor, ben O'nu duyamıyorum. Bana bakmıyor ki, bana merhamet etsin, bana yaklaşmıyor ki, berâtımı konuşup kendimi müdâfaa edeyim.»

Hz. Eyyûb bu sözleri söyledikten sonra onların üzerine bir bulut gelip durdu ve bu buluttan şöyle bir nida geldi: "Ey Eyyûb! Allah (C.c.) sana şöyle diyor : 'Ben sana yaklaştım, zaten yakındım. Kalk, hüccetini sun ve beratin hakkında konuş. Kalk, cebbar (diktatör)'m yerini al; zira benimle hesaplaşmağa ve müdâfaaya girişmek ancak cebbar olan kişiye yakışır.

Benimle hesaplaşmağa kalkışman için senin arslanm ağzına-yavşa (tahta kıskaç) yi geçirmen, ejderhanın ağzına gem vurman, bir ölçü nur tartman, bir rniskallik rüzgar ölçmen, güneşten bir çıkm yapman ve dünü yarının yerine getirmen gerekir. Sahip olduğun bu gücünle erişmeyeceğin bir şeyi nefsin sana temenni ettirdi. Sen, zayıflığına rağmen benimle büyüklük iddiasına mı tutuşuyorsun, yoksa acizliğinle birlikte benimle hesaplaşmağa mı yelteniyorsun, yahut da fâsid bir mantık ve sözle bana hüccet getirmek mi istiyorsun? Ben yer yüzünü yarattığım zaman sen var miydin? Sen, yer yüzünün ölçü ve miktarını ne kadar yaptığımı biliyor musun? Ben, göğü havada direksiz ve bağsız bir vaziyette tavan gibi kaldırıp durdurduğum zaman, sen benim ile beraber miydin? Acaba senin hikmetin gözün nurunu hareket ettirmeğe, yıldızlarını yürütmeğe ve yahut da emrinle gecesini gündüze, gündüzünü geceye çevirmeğe kâfi gelir mi?' Bunlardan başka Allah (C.c.) yaratıklarından bir takım şeyler daha saydı.»

Bunun üzerine Hz. Eyyûb : "Bu işlerde çok gerilerdeyim. Keşke yer yarılsaydı da içerisine girseydim, seni gazaplandiracak bir şey söyleme-seydim. Ey Allah'ım! Belâ ve musibetler üzerimde toplandı. Ben, anlatmış olduğun şeylerin tümünün senin kudret elinin eseri ve hikmetinin tedbîri olduğunu biliyorum. Ssna hiçbir şey gizli kalmaz, sen kalplerin gizlemiş olduğu şeyleri bilirsin. Aynı zamanda başımda bulunan musibetler hakkında benim bilmediklerimi sen bildin. Kudret ve kuvvetini çok defa duymuştum, fakat şimdi baş gözümle gördüm. Ben, söylediklerimi senin beni mazur görmen için söyledim. Sen ise bana merhametinden dolayı sustun. Ben elimi ağzımın üzerine koyup kapattım, dilimi dişimle ısırdım, yanağımı toprağa yapıştırdım ve yüzümü toprağa gömdüm. Bundan sonra senin hoşlanmayacağın şeyleri yapmayacağım." dedi ve dua etti.

Hz. Eyyûb'un bu sözleri üzerine Allah (C.c.) ona : «Ey Eyyûb! Hükmüm hakkında nafiz oldu, rahmetim gazabıma baskın geldi ve muhakkak surette seni bağışladım. Ayrıca senden sonra geleceklere ve musibet ehline bir ibret, sabreden kullara bir teselli olması için sana (helak olan) aile fertlerini, (yok olan) mal ve mülkünü, hatta bunlarla birlikte bir mislini daha geri verdim. O halde : "Ayağını yere vur! (yerden çıkacak) bu su ile hem yıkanırsın, hem içersin."» (Sâd, 42). Bu suda senin için şifa vardır. Aynı zamanda (üç) arkadaşın için kurban kes ve onlar için istiğfar et; zira onlar senin yüzünden bana isyan ettiler, dedi. Bunun üzerine Eyyûb (A.s.) hemen ayağım yere vurdu ve ânında bir pınar fışkırdı. Hz. Eyyûb, bu sudan yıkanınca Allah müptelâ kıldığı hastalığı ondan kaldırdı, sonra o pınardan çıkıp bir kenara oturdu. İşte tam bu sırada Hz. Eyyûb'un hanımı yanma geldi ve ondan kocası Eyyûb'u sordu. Hz. Eyyûb : "Görseniz kocanızı tanır mısınız?" diye sordu. O da : "Elbette tanırım, bana ne oldu ki onu tanımayayım?" diye cevap verdi. Bu esnada Hz. Eyyûb gülümsedi ve hanımı onu gülüşünden tanıdı. Hz. Eyyûb'un hanımı kocasını tanır tanımaz hemen boynuna sarıldı; hatta helak olup yok olan bütün malları ve çocuk-lan yanlarına gelinceye kadar onun boynundan ayrılmadı.

Benim burada Hz. Eyyûb:u Yûsuf (A.s.)'tan ve onunla ilgili kıssalardan Önce zikretmemin sebebi,

bazılarının onu Hz. Yâkub'un zamanında yaşayan bir peygamber olduğunu söylemelerinden ileri gelmiştir.
Rivayet edildiğine göre Hz. Eyyûb doksan üç yaşında iken vefat etmiş, yerine oğlu Havmeî (Harnıel?)'i vasi tayin etmiştir. Allah (C.c.) Hz. Eyyûb öldükten sonra oğlu Bişr'i peygamber olarak göndermiş ve Allah ona Zülkifl adını vermiştir. Yetmiş beş yaşında vefat eden Zülkifl (A.s.) ölünceye kadar Şam'da ikâmet etmiş ve kendisinden sonra yerine oğlu Ay-clan'ı vasî tayin etmiştir. Yine Allah (C.c), Aydan'dan sonra Şu'ayb b. Day'ûn (Sayfûn) b. Anka1 b. Sabit (Nabiti) b. Medyen b. İbrahim şecere-siyle bilinen Hz. Şu'ayb'ı peygamber olarak göndermiştir. [52]

HZ. YÛSUF (A.S.)'UN KISSASI

Haber ehlinin anlattıklarına göre, Hz. İshâk yüz altmış yaşında iken vefat etmiş ve iki oğlu Yâkub ile îs tarafından Habrûn mezrasında babası İbrahim (A.s.)'in yanma defnedilmiştir. Hz. Yâkub da yüz kırk yedi yıl. yaşamıştır.
Hz. Yâkub'un oğlu Yûsuf (A.s.)'a gelince, yeryüzü güzelliğinin yansı annesiyle oğlu Yûsuf arasında taksim edilmiştir. Hz. Yâkub oğlu Yûsuf'u kız kardeşinin terbiyesine bırakmıştı. Hz. Yûsuf'u hem kız kardeşi hem de babası Yâkub (A.s.) çok seviyorlardı. Bir gün Hz. Yâkub kız kardeşine : "Ey hemşirem! Yûsuf'u bana teslim et; Allah'a yemin ederim ki, onun yanımdan bir an bile olsa aynlmasma tahammül edemiyorum." dedi. Kız kardeşi da ona : "Allah'a yemin ederim ki, ben de bir an olsun onu yanımdan ayıramıyorum." diye cevap verdi. Hz. Yâkub'un İsrarı üzerine kız kardeşi ona : "Onu bir kaç gün benim yanımda bırak, belki bu beni teselli eder." dedi. Hz. Yâkub'un ayrılmasından sonra kız kardeşi babası İshâk (A.s.)'m en büyük'çocuğu olması hasebiyle yanında bulundurduğu babasının kuşağını alıp Yûsuf'un beline bağladı, sonra da o : "Kuşak kaybolmuştur, kimin aldığını araştırın." dedi. Nihayet onun isteği, üzerine kuşak araştırıldı, fakat bulunamadı. Bunun üzerine o : "Bir de hâne halkını araştırın." dedi. Hâne halkı araştırıldığında kuşak Yûsuf'un belinde bulundu. O zamanlar hâkim olan şöyle bir usûl vardı : Malı çalman kişi hırsızı yakaladığı zaman malını çalan hırsıza mâlik olurdu ve hiç bir kimse ona müdâhalede bulunmazdı. İşte bu sebeble Hz. Yâkub'un kız kardeşi Yûsuf'a sahip çıktı ve ölünceye kadar Yûsuf'u elinde tuttu, öldükten sonra ise Yâkub (A.s.) oğlu Yûsuf'u yanma aldı. İşte Yûsuf'un kardeşlerinin : "Eğer o (Bünyâmin) çalchysa. ctofra önce kardeşi (Yûsuf) de çalmıştı..." (Yûsuf, 77} diye söyledikleri söz bu hâdise ile ilgilidir. Yukarıda da zikredildi-ği üzere Hz. Yûsuf'a isnad edilen hırsızlık konusunda bundan başka rivayetler de vardır.
Hz. Yûsuf'un kardeşleri onun babalan tarafından sevildiğini ve baba-rmın ona karşı olan düşkünlüğünü görünce onu kıskandılar; hatta babalarmın onu sevmesi kendilerine çok ağır geldi.
Sonra Hz. Yûsuf rüyasında on bir yıldız ile güneş ve ayın kendisine secde ettiklerini gördü ve rüyasını babası Yâkub (A.s.)'a anlattı. Bu sırada Yûsuf (A.s.) on iki yaşında bulunuyordu. Bunun üzerine babası ona : "Oğulcağımız! Rüyanı kardeşlerine anlatma. Sonra sana bir tuzak kurarlar. Çünkü Şeytan insanın apaçık bir düşmanıdır." (Yûsuf, 5) dedi. Bundan sonra Hz. Yâkub rüyasını tâbir etti ve ona : "Rabb'in seni öylece (rüyada gördüğün gibi) beğenip seçecek, sana rüya tâbirine aît bilgi de verecek..." (Yûsuf, 6) dedi.
Bu sırada Hz. Yâkub'un hanımı Yûsuf'un babasına söylediklerini işit-mişti. Hz. Yâkub hanımına : "Yûsuf'un söylediklerini gizli tut, sakın diğer çocuklarına bu durumu bildirme." diye tenbih etti. Hanımı ise : "Pekiyi söylemem" diye söz verdi. Fakat Hz. Yâkub'un diğer çocukları hayvan

otlatmadan döndüklerinde hanımı onlara durumu haber verdi. Bunun üzerine onlar Hz. Yûsuf'a karşı nefret ve kıskançlıklarını artırdılar ve annelerine : "Bu rüyada güneşten babamızdan başkası, aydan ise senden başkası, yıldızlardan da bizden başkası kasdedilmiş değildir. Râhîl'in oğlu bizi hükmü altına almak İstiyor ve : «"Een sizin efendinizim" diyor» dediler. Nihayet Hz. Yûsuf'un kardeşleri kendi aralarında istişare ederek Yûsuf ile babalarının arasını ayırmağa karar verdiler ve : "Yûsuf ile biraderi (Büiryâ-min) babamızın katında nıiiîıakkak bizden daha sevimlidir. Halbuki biz (birbirimizi destekleyen kuvvetli) bir cemaatiz. .Babamız h«r halde (Yûsuf'a ve kardeşi Bünyâmin'İ bize tercih etmek hususunda) aak bir hata içindedir. Yûsuf'u öldürün. Yahut onu (uzak ve ıssız) bir yere atın kî babanızın teveccühü sadece size münhasır olsun ve siz ondan sonra sâlih (tev-be etmiş) bir zümre olasınız." (Yûsuf, S, 9) dediler.

Bunun üzerine onların en akıllı ve faziletlisi olan Yâlıûdâ (Yahûzâ) onlara : "Sakın Yûsuf'u öldürmeyin. Zira Öldürme işi büyük bir hadisedir ve vebali çok büyüktür. Siz onu bir kuyuya atın ki oradan geçen kafilelerden birisi onu alıp götürsün." dedi ve onlardan Yûsuf'u öldürmeyeceklerine dair söz aldı. Yahûda'nm bu sözleri üzerine onlar, babaları Hz. Yâkub' un huzuruna girip kardeşleri Yûsuf'u kendileri ile birlikte kıra salmasını konuşup görüşmek için kendi aralarında karar aldılar ve babalarının yanma gelip huzurunda durdular. Daha önceleri de onların babalarından bitecek bir işleri ve ihtiyaçları olduğu zaman babalarının yanma gelip huzurunda elpençe divan dururlardı. Hz. Yâkub onları bu vaziyette görünce ihtiyaç ve isteklerini sordu. Onlar, babalarına hitaben : "Ey babamız! Sana ne oluyor da Yûsuf'u bize emânet etmiyorsun! Oysa ki biz ona iyilik etmek isteyen kimseleriz (yani geri getirip sana teslim edinceye kadar onu koruruz): Yarm onu bizimle beraber (kıra) gönder de bol bol yesin (içsin). oynasın. Biz onu mutlaka koruruz." (Yûsuf, 11, 12) dediler. Bunun üzerine babaları Yâkub (A.s.) onlara : "Onu götürmeniz mutlaka beni üzer. Siz ondan habersiz iken onu bir kurtun yemesinden korkarım." (Yûsuf, 13) dedi

Hz. Yâkub'un bu sözü onlara söylemesi şundan ileri geliyordu : Güya bir gün Yâkub (A.s.) rüyasında Yûsuf'un bir dağın tepesinde durduğunu, on tane kurtun onu Öldürmek için hücum ettiklerini, bu kurtlardan bir tanesinin onu koruduğunu, bu esnada yerin varıldığını ve Yûsuf'un buraya girdiğini, ancak üç gün sonra buradan çıktığını görmüştü. İşte bu yüzden kurtların Yûsuf'u yiyeceklerinden korkmuştu.

Bunun üzerine Hz. Yâkub'un oğulları babalarına : "Allah'a and olsun İçi, eğer biz (kuvvetli) zümre olduğumuz halde kurt onu yerse, o zaman biz gerçekten hüsrana uğrayan âciz kimseler oluruz." (Yûsuf, 14) dediler. Hz. Yâkub da onların bu sözlerine itimat edip güvendi. Bu sırada Yûsuf babasına hitaben : "Ey babacığım! Beni. onlarla birlikte gönder." diye yalvardı. Hz. Yâkub ise oğlu Yûsuf'a : "Gerçekten onlarla birlikte gitmeyi arzu ediyor musun?" diye sordu. O da : "Evet istiyorum." diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Yâkub ona gitmesi için izin verdi. Bunun üzerine Yûsuf hemen elbiselerini giyip onlarla birlikte yola çıktı; yolda giderlerken kardeşleri ona ikram ve izzet gösterdiler. Fakat onlar kır yerine gelince Yûsuf'a karşı olan düşmanlıklarını açığa vurdular. Hatta kardeşlerinden birisi Yûsuf'u dövmeğe başladığı zaman o diğer kardeşinden yardım isterdi; bu defa da kendisinden yardım istediği kardeşi kendisini dövmeğe başlardı. Neticede Yûsuf kardeşlerinin hiç birinden merhamet görmedi. Hatta kardeşleri onu öyle dövmüşlerdi ki, nerdeyse az kalsın Öldüre yazmışlardı. Hz. Yûsuf ise bu esnada : "Ey babacığını Yâkub! Şu cariyelerin oğullarının senin oğluna ne yaptıklarını ah bir bilsen!" diye feryad ediyordu.

Yûsuf'u öldürmek üzere oldukları bir sırada Yahûda kardeşlerine : "Siz bana Yûsuf'u öldürmeyeceğinize dair söz vermemiş miydiniz?" diyerek onlara verdikleri sözü hatırlattı. Bunun

üzerine onlar Yûsuf'u alıp kuyunun kenarına geldiler, gömleğini çıkardıktan sonra kollarım arkasına bağlayıp kuyuya attılar. Bu sırada Yûsuf kardeşlerine : "Ey kardeşlerim! Gömleğimi bana geri verin, kuyuda iken onunla vücudumu örterim." dedi. Kardeşleri de ona: "Güneşe, aya ve on bir yıldıza yalvar. Zira bunlar seninle ünsiyet ederek yalnızlığını giderirler." dediler. Bunun üzerine Yûsuf : "Ben böyle bir rüya falan görmedim." dedi. Neticede onlar Yûsuf'u kuyuya sarkıttılar ve kuyunun yarısına gelince onu ölsün diye aşağıya bırakıverdiîer. Yûsuf'un atıldığı kuyuda birikmiş su vardı ve o kuyuya bırakıldığı zaman suyun içerisine düşmüştü. Sonra o bir taş parçasına sarılıp onun üzerine çıktı ve kendisini kurtardı. Bu arada kardeşleri Yûsuf'u kuyuya bıraktıktan sonra ona seslendiler; Yûsuf da onların kendisini acıyip . merhamete geldiklerini sanarak kuyudan onlara cevap verip seslendi. Bunun üzerine onlar taş atarak Yûsuf'u kuyunun içerisinde öldürmek istediler; fakat onların bu hareketine kardeşleri Yahûda mâni oldu.

Bundan sonra Allah (C.c.) Yûsuf'a vayhederek : "And olsun ki, sen onlarm bu işlerini onlar farkına varmaksızın (bir gün) kendilerine haber vereceksin." (Yûsuf, 15) buyurdu. Bir rivayete göre bu âyetteki "onîar farkına varmaksızın" cümlesi "senin Yûsuf olduğunun farkına varamayacaklar" şeklinde tefsir edilmiştir. Yûsuf'un atıldığı kuyu Beytü'l-nıakdis (Kudüs) topraklarında bulunmaktadır ve herkesçe bilinmektedir.

Sonra Yûsuf'un kardeşleri akşamleyin ağlıyarak babalarının yanma döndüler ve ona : "Ey babamız! Biz (atışta) yarışmak için (kıra) gittik, Yûsuf'u da eşyamızın yanında bırakmıştık, (ne yazık ki) onu kurt yemiş.."

(Yûsuf, 17) dediler. Bunun üzerine babaları Yâkub (A.s.) onlara : "Belki nefisleriniz size (kötü) bîr işi güzel gösterdi. Artık (bana düşen) güzel bir sabırdır.." (Yûsuf, 18) dedi. Bundan sonra Hz. Yâkub onlara : "Bana Yûsuf'un gömleğini gösterin." dedi. Onlar da babaları Yâkub (A.s.)'a onun gömleğini gösterdiler. Bunun üzerine Hz. Yâkub : "Allah'a yemin ederim ki, bu kurttan daha halim selim bir kurt görmedim, oğlumu parçalayıp yemiş de gömleğini yırtmamış." dedi. sonra haykırıp yere düştü ve bir müddet baygın vaziyette yattı. Hz. Yâkub ayıidıktan sonra uzun müddet ağladı. Bu müddet içinde Yâkub (A.s.) Yûsuf'un gömleğini Öper ve koklardı.

Hz. Yûsuf kuyuda üç gün kaldı ve Allah tarafından gönderilen bir melek gelip onun arkasına bağlanmış olan kollarını çözdü. Bundan sonra : "Bir kervan geldi. Bu kervan (önce) sucularını (kuyuya) gönderdi. O da (gidip) kovasını kuyuya saldı." (Yûsuf,19). Yûsuf da sucunun saldığı kovaya tutundu ve kuyunun dışına çıkarıldı. Bunun üzerine sucu : "Müjde, işte bir oğlan! dedi. Onu bir ticaret malı olarak sakladılar.." (Yûsuf, 19). Yani sucu ve adamları bis bu oğlanı satın aldık demekten korktular ve onu bir ticaret malı olarak sakladılar. Çünkü onlar, yanlarında bulunan tüccarların (Yûsuf'u ucuza aldıklarını bildikleri takdirde) kendileriyle ortak olmağa kalkışacaklarından korkuyorlardı. Bu yüzden onlar : "Suyun sahipleri bu oğlanı bize ticaret malı olarak verdi." dediler.

Bu sırada Yahûda Yûsuf'a yemek getirmişti. Yûsuf'u kuyuda göremeyince sağa sola baktı ve onu bir evde Mâlik'in yanında olduğunu gördü ve hemen kardeşlerine haber verdi. Onlar Mâlik'in yanma gelip : "Bu oğlan bizim kaçak kölemîzdir." dediler. Yûsuf kardeşlerinden korktuğu için halini anlatamadı. Bunun üzerine onlar, Yûsuf'u kardeşlerinden çok düşük bir fiyata satın aldılar. Bir rivayete göre, onlar Yûsuf'u yirmi, diğer bir rivayete göre ise kırk dirheme satın almışlardı. Nihayet onlar Yusuf'u alıp Mısır'a götürdüler. Mâlik onu güzelce giydirdikten sonra satışa çıkardı. Mısır devlet hazinelerinin başında bulunan Kutfîr (Kıtfîr) veya İtfîr (Etfîr?) ismindeki Mısır Azîz'i onu satın aldı. O sırada Mısır'ın başında Amâlika'dan Reyyân b. el-Velîd adında birisi kral olarak bulunuyordu.

Rivayet edildiğine göre, bu kral Hz. Yûsuf'a iman etmiş ve Yûsuf hayatta iken Ölmüştür. Sonra bu kralın yerine Kaabûs b. Mus'ab geçmiş, Hz. Yûsuf kendisini imana davet etmiş ise de ona iman etmemiştir.

Mısır'ın hazine bakanı Azız, Hz, Yusuf'u satın aldıktan sonra onu evine getirmiş ve hanımı Râ'îl'e : "Ona değer ver, güzel bak, (bu genç olgunluk çağma Ve bizim görmekte olduğumuz bazı işleri anlayacak bir duruma geldiği zaman) belki bize faydası dokunur, ya da onu evlât ediniriz." (Yûsuf,21) demişti. Hazine bakanlığında bulunan Az-îz ise bir kadınla cinsî münasebette bulunacak iktidara sahip değildi, hanımı Râ'îl güzel bir kadındı, devlet ve dünya nimetleri (lüks) içerisinde yaşıyordu.

Hz. Yûsuf otuz üç yaşını doldurduğu bir sırada Allah (C.c.) ona peygamberlikten önce ilim ve hikmet verdi. Azîz'in hanımı Râ'îl ondan murâd almak istedi ve kapıları iyice kapattıktan sonra onu kendisine yaklaşmağa davet etti. Fakat Hz. Yûsuf : "Böyle bir iş yapmaktan Allah'a sığınırım. Zira kocanız benim efeıidimdir; o bana güzel davrandı, zâlimler hiçbir zaman felah bulmazlar." (Yûsuf, 23) diyerek onun davetini reddetti. Hz. Yûsuf bunları söylemekle, böyle bir işe giriştiği, takdirde bunun efendisine karşı bir hıyanet olacağını, hiyânetin de bir zulüm olduğunu anlatmak istiyordu.

Azîz'in hanımı Râ'îl ise Yûsuf'un güzelliklerini sayıp dökmeğe devam etti ve onu kendisine çekmek için tahrik ederek ona : "Ey Yûsuf! Ne güzel saçların var?" dedi. Hz. Yûsuf ona : "Vücudumdan ilk önce dökülecek olan bu saçlarımdır." diye cevap verdi. Bu defa Râ'îl : "Ey Yûsuf! Ne güzel gözlerin var?" dedi. Hz. Yûsuf : "Vücudumdan ilk Önce gözlerim yere akacaktır." karşılığını verdi. Sonra Râ'îl : "Ey Yûsuf! Ne kadar güzel yüzün var?" dedi. Hz. Yûsuf: "Bu güzel yüzüm toprak olmağa mahkumdur." diyerek karşılık verdi. Nihayet Râ'îl devamlı surette Yûsuf ile meşgul oldu; hatta Râ'îl ona, o da Râ'îl'e karşı niyet kurmuştu. Yûsuf şalvarını çıkarmak üzere bir tarafa çekildiği zaman, babası Yâkub'un suretini gördü ve dişiyle parmağını ısırmış vaziyette duran Hz. Yâkııb ona : "Ey Yûsuf! Sakın Râ'île yaklaşma, zira ona yaklaşmadığın müddetçe ufuktaki kuş gibi olursun, sana kimse el uzatamaz. Şayet ona yaklaşır onunla cinsî münasebette bulunursan, Öldükten sonra yere yuvarlanmış kuş gibi olursun." dedi.

Bir rivayete göre Hz. Yûsuf Râ'îl'in ayakları arasına sokulduğu zaman duvarın üzerinde : "Zinaya yaklaşmayın; çünkü o şüphesiz bir hayâsızlıktır ve kötü bir yoldur." (îsrâ, 32) yazısını gördü. Yûsuf, Rabb'inin burhanını görünce hemen ayağa kaltı ve bütün kuvvetiyle kapıya doğru koştu. Hatta Yûsuf kapıdan dışarı çıkmazdan önce Azîz'in hanımı Râ'îl onun arkasından yetişti, gömleğinin arka kısmından tutup çekti ve gömleğini yırttı. Bu sırada Yûsuf ve Râ'îl : "..Kapının yanında onun efendisi ile karşılaştılar.." (Yûsuf, 25). Râ'îl'in efendisinin yanında Râ'îl'in amcasının oğlu da vardı. Râ'îl efendisine hitaben : "Ailene kötülük etmek isteyenin cezası zindana atılmaktan, yahut acildi bir azaptan başka ne olabilir?" (Yûsuf,25) dedi. Bunun üzerine Hz. Yûsuf : "Asıl o benden murad almak istedi..' (Yûsuf, 25) Ben ondan kaçtım, fakat o benim peşimden yetişip gömleğimi yırttı." dedi. Râ'îl'in amcasının oğlu ise : "Bu iddianın doğru olup olmadığını gömleğin hali gösterecektir. Eğer gömlek ön taraftan yırtılmış ise kadının dediği doğrudur. Eğer arkadan yırtılmış ise Yûsuf'un söylediği doğrudur." dedi. Gömlek getirildiğinde, onun arkadan yırtılmış olduğu görüldü. Bunun üzerine Râ'îl'in kocası Azîz ona : "Şüphesiz ki bu, sizin (siz kadınların) fendindendir. Çünkü sizin fendiniz (hileniz) büyüktür." (Yûsuf, 28) dedi.

Rivayet edildiğine göre, Hz. Yûsuf un (beratına) şahidlik edenin beşikte yatan bir sabî olduğu söylenir.

Bu hususla ilgili olarak İbn Abbâs'm rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber (S.a.) : «Dört kimse

vardır ki, bunlar henüz beşikte ve küçük yaşta iken konuşmuşlardır. Bunlar firavunun karısının saçlarını taramakla görevli olan kadının oğlu, Hz. Yûsuf'un şahidi, Cüreyc'in macerasına karışan çocuk ve Meryem'in oğlu Hz. İsa'dır." buyurmuşlardır.

Bu arada Râ'îl'in kocası Azîz Hz. Yûsuf'a : «'Sen bundan (bu meseleyi söylemekten) vaz geç..» (Yûsuf, 29) ve hiç bir kimseye bunu bahsetme." dedi. Sonra karısı Râ'îl'e dönerek : «Ey kadın! Sen de günahına istiğfar et. Çünkü sen cidden günahkarlardan oldun.» (Yûsuf, 29) diyerek onu uyardı.

Fakat çok geçmeden Yûsuf ile Azîz'in hanımı Râ'îl arasında ceryan eden bu hadise hemen duyuldu. Hatta kadınlar arasında bu hadise dilden dile dolaşmağa başladı. Bu hadisenin yayıldığını Öğrenen Râ'îl bu kadınlara haber salıp onları evine davet etti. Ayrıca Râ'îl onlara dayanmaları ve üzerlerine oturmaları için yastık ve minderler hazırladı. Müsâfir hanımlar eve gelince onların her birinin eline bir bıçakla bir ağaç kavunu (Ütrunc) verdi. Bu sırada Azîz'in hanımı Râ'îl Yûsuf'u kadın müsâfirlerin bulunduğu odanın dışında bir yere saklamıştı. Hanım müsâfirlerin bıçaklarını ellerine alıp ağaç kavununu kesmeğe başîıyacakları bir sırada Râ'îl Yûsuf'a : "Çık karşılarına!" dedi. O da karşılarına çıktı. Nihayet : «Onlar Yûsuf'u görünce onu büyük bir varlık olarak tamdılar, (hatta hayran kalıp kendilerinden geçerek bıçaklarla) kendi ellerini.kestiler ve : "Allah'ı ten-zİh ederiz, bu bir beşer değildir, bu ancak şerefli ve üstün bir melektir." dediler.» (Yûsuf, 31).

Neticede Yûsuf'u gören bu misafir kadınların kendilerinden geçip ellerini kesmelerinden ve Râ'îl hakkında yapmış oldukları dedikodudaki hatalarını anlamalarından sonra Râ'îl meselenin içyüzünü ikrar ederek onlara : «İşte beni kendisi hakkında kınayıp ayıpladığınız (zât), şu gÖrdüğü-nüzdür. Yemin ederim ki, ben ondan murâd almak istedim de o, namus-kârlık gösterip kendini korudu. Allah'a yemin ederim ki, eğer o, kendisine emredeceğimi yapmazsa, muhakkak zindana atılacak ve mutlaka ziyana uğrayanlardan olacaktır." (Yûsuf, 32) dedi. Hz. Yûsuf ise Allah'a isyan etmek yerine zindana girmeği tercih etti ve : "Ey Rabb'im! Zindan bana bunların davet edegeldikleri şeyi (irtikab etmekten) daha sevimlidir. Eğer sen bunların tuzaklarını benden uzaklaştırıp döndürmezsen (belki) onlara meyleder, câhillerden olurum.» (Yûsuf, 33) dedi. Bunun üzerine : "Rabb'i onun duasını kabul etti de onların tuzaklarını kendisinden savdı." (Yûsuf, 34).

Râ'îl'in kocası Azîz ise gömleğin arkadan yırtılmış olması, yüzünün tırmalanması ve kadınların bıçaklarla parmaklarını doğraması gibi delillere dayanarak Yûsuf'u serbest bırakma kararma vardı.

Rivayet edildiğine göre, Râ'îl kocasına şikayette bulunarak : "Bu köle beni halk arasında rezil, rüsvay etti; benim kendisinden murâd almak istediğimi onlara duyurdu." dedi. Bunun üzerine Azîz onu yedi yıl hapsetti.

Hz. Yûsuf zindana atıldığı zaman Mısır firavununun adamlarından iki genç de onunla birlikte zindana atılmıştı. Bu gençlerden birisi firavunun yemeklerini hazırlayan ekmekçisi (aşçısı), diğeri ise onun içeceklerini hazırlayan sakisi idi. Bunların zindana atılmalarının sebebi ise onların firavunu zehirlemek istediklerine dair bir sözün firavunun kulağına gitmiş olmasıydı, Hz. Yûsuf zindana girince,: «Ben rüya tâbirinden anlarım.» dedi. Bunun üzerine gençlerden biri, diğerine : «Gel bu adamı deneyelim.» dedi. Önce ekmekçi olan genç söz aldı ve : «Ben rüyamda kendimi başımın üzerinde ekmek taşıyor ve kuşları da bu ekmekten yiyor gördüm.» Diğeri ise: «Ben rüyamda kendimi şarap (üzüm) sıkıyor gördüm.» (Yûsuf, 36) dedi. Hz. Yûsuf bu gençlere : «Size gıda olmak üzere bir yiyecek geleceği zaman, ben onun ne olduğunu daha size gelmezden önce haber verebilirim..» (Yûsuf, 37) dedi ve kendisinden sorulan bu düşlerin ikisine de cevap vermekten çekindi ve sözü başka tarafa çekerek : «Ey hapishane arkadaşlarım! Darnıa dağınık bir çok düzme tanrılar mı daha hayırlıdır, yoksa hepsine ve her şeye gelip gelen ve kalıhâr olan bir tek Allah mı daha hayırlıdır?» (Yûsuf, 39)

dedi.
Firavunun ekmekçisinin adı Malılet (Mahleb?) sakisinin adı ise Nebû idi. Bu gençler sordukları rüyaların tâbirlerini öğreninceye kadar Yûsuf'un peşini bırakmadılar ve onu buna cevap vermeğe mecbur ettiler. Bunun üzerine Hz. Yûsuf : «Biriniz (yani rüyasında şarap sıktığını gören) efendisi krala şarap içirecek, diğeri (ekmekçi) ise asılıp kuşlar tepesinden yiyecektir.» (Yûsuf, 41) dedi. Hz. Yûsuf onların rüyalarını yorunca onlar : «Biz böyle bir rüya falan görmedik?» dediler. Bunun üzerine Yûsuf : «İşte hakkında fetva istemekte olduğunuz rüya meselesi (böylece) olup bitmiş, (hükme bağlanmıştır)» (Yûsuf, 41) dedi. Sonra Hz, Yûsuf, bu iki gençten kurtulacağını bildiği Nebû'ya : «Beni efendinin (hükümdarın) yanında an.» (Yûsuf, 42). Ayrıca benim haksız yere zindana atıldığımı ona söyle, dedi. Ancak şeytan tarafından Yûsuf'a arız olan bir gaflet sebebiyle : «Şeytan ona (Yûsuf'a) Rabb'ini anmayı (Rabb'inden yardım istemeyi) unutturdu." (Bu yüzden Yûsuf) daha nice yıllar zindanda kaldı." (Yûsuf,42). Ayrıca Allah (C.c.) Ona vahyederek : "Ey Yûsuf!.Sen benden başkasını kendine vekil (himayeci) edindin; bunun için senin mahbusluk müddetini uzatacağım." buyurdu. İşte bu yüzden Hz. Yûsuf yedi yıl zindanda kaldı.
Bundan sonra Mısır hükümdarı firavun Reyyân b. el-Velîd korkunç bir rüya gördü. Bu firavunun nesep şeceresi ise Reyyân b. el-Velîd b. el-Hervân (Servan?) b. Erâşe b. Fârân b. Amr b. Imlâk b. Lâved b. Sânı b. Nuh'tur. Bu firavun rüyasında yedi zayıf sığırın yedi semiz sığırı yediğini, ayrıca yedi yeşil başağın yanında yedi tane kuru başak bulunduğunu gördü ve bu rü.yâsını tâbir ettirmek için sihirbaz, kâhin, falcı ve izcileri bir araya toplayıp rüyasını onlara anlattı. Bunun üzerine onlar : «(Bunlar) karma karışık (ve yalancı) düşlerdir. Biz böyle düşlerin tâbirini bilen (kimseler) değiliz.» (Yûsuf, 44) dediler. Ayrıca : «(Zindandaki) iki (arkadaş) tan kurtulanı, nice zaman sonra (Yûsuf'u) hatırladı ve : "Ben size onun tâbirini haber vereyim. Hemen beni gönderin." dedi.» (Yûsuf, 45). Onlar, hemen Nebû'yu Hz. Yûsuf'a gönderdiler ve Nebû firavunun gördüğü bu rüyayı Yûsuf'a anlattı. Hz. Yûsuf bu rüyayı tâbir etmek sadedinde : «Yedi sene adetiniz veclıîle ekin ekersiniz, yiyeceğinizden az bir miktar hâriç olmak üzere biçtiklerinizi başağında bırakırsınız. Sonra bunun ardından yedi kurak (yıl) gelecek, (tohumluk için) saklayacağınızdan az bir miktar hâriç olmak üzere önceden biriktirdiklerinizi yiyip bitirecek. Daha sonra bunun ardından da bir yıl gelecek, insanlar onda (yani o zaman) yağmura kavuşturulacak ve o yıl (üzüm ve zeytin gibi mahsûlleri, yahut süt hayvanlarını) sıkıp sağacaklar.» (Yûsuf, 47-49) dedi. Rüyada görülen j^edî semiz sığır bolulk yıllarını, zayıf olan yedi sığır ise kıtlık yıllarını temsil ediyordu. Keza rüyada görülen yedi yeşil başakla yedi kuru başak da aynı şekilde bolluk ve kıtlık yıllarını simgeliyordu.

Nihayet Nebû firavunun yanma dönerek Yûsuf'un yapmış olduğu bu tâbiri ona anlattı ve Firavun Hz. Yûsuf'un sözünün doğruluğunu anladı. Bunun üzerine Firavun : «Onu bana getirin..» (Yûsuf, 50) diye adamlarına emir verdi.
Firavun tarafından gönderilen elçi Yûsuf'un yanma gelip onu firavunun huzuruna gitmesi için davet ettiği zaman, o elçiyle birlikte firavunun huzuruna çıkmadı ve ona : «Efendine (firavuna) dön de ellerini kesen o kadınların zoru neydi? Bunu kendisine bir sor.» (Yûsuf, 50) dedi.
Nihayet elçi Hz. Yûsuf'un yanından geri döndükten sonra firavun bu kadınlara Yûsuf'un teklif ettiği soruyu sordu. Onlar ise : «Hâşa, Allah için (söylemek gerekirse) biz onun üzerinde bir fenalık görmedik.." (Yûsuf, 51). fakat Azîz'in karısı bize kendisinin Yûsuf'tan murâd almak istediğini haber verdi, dediler. Bunun üzerine Azîz'in hanımı : «Şimdi hak meydana çıktı. Ben ondan nıurâd almak istedim. O ise seksiz şüphesiz doğru söyleyenlerdendir.» (Yûsuf, 51) dedi.

Elçi geri dönüp bu itirafı Hz. Yûsuf'a naklettikten sonra o : «Azîz'in gıyabında ona gerçekten hiyâıet etmediğimi..» (Yûsuf, 52) bilsin diye elçileri geri çevirdim, dedi. Hz. Yûsuf bu sözü söyleyince Cebrail (A.s.) ona : "Râ'îl'e karşı niyet kurduğun zamanda da mı hiyânet etmedin?" dedi. Bunun üzerine Hz. Yûsuf (A.s.): «Ben nefsimi terbiye etmem (temize çıkarmam). Çünkü nefis bütün şiddetiyle kötülüğü emreder..» (Yûsuf, 53) dedi.

Nihayet Hz. Yûsuf'un firavun katında berâtı ve emin bir kinişe olduğu ortaya çıkınca o adamlarına : «Onu (Yûsuf'u) bana getirin, ben onu kendime has bir (müsteşar) edineyim.» (Yûsuf, 54) dedi.

Elçi tekrar Hz. Yûsuf'un bulunduğu zindana geri dönünce, o elçi ile birlikte zindandan çıktı ve hapishanede kalanlar için dua ettikten sonra hapishanenin kapısının üzerine : "Burası dirilerin kabridir. Hüzünlerin toplandığı bir evdir. Dostların tecrübe edildiği, düşmanların sevindirildiğı bir yerdir." cümlelerini yazdı. Bundan sonra Hz. Yûsuf boy abdesti alıp elbiselerini giydi ve firavunun yanma gelmek üzere yola çıktı. Neticede Hz. Yûsuf firavunun huzuruna gelip : «Onunla konuşunca, firavun ona : "Sen bugün(den itibaren) bizim nezdimiade mühim bir mevki sahibisin, emin (bir müsteşar)sm." dedi.» (Yûsuf, 54). Bunun üzerine Hz. Yûsuf ona : 'Benî memleketin hazineleri üzerine (memur) et. Çünkü ben onları korumağa muktedirini ve bilenim." (Yûsuf, 55) dedi. Fakat firavun onu bir yıl sonra bu göreve tâyin etti. Eğer Yûsuf : "Beni memleketin hazineleri üzerine (memur) et." dememiş olsaydı, onu hemen bu göreve tâyin edecekti. Neticede firavun bir yıl sonra bütün hazinelerini ona teslim edip hazineler üzerinde hüküm verme yetkisini ona devretti ve vereceği hükmü geçerli

kabul etti. Ayrıca efendisi Kutfîr (Kıtfîr?), yani Aziz öldükten sonra onun görevini Yûsuf'a devretti. Kutfîr'in vefatı ise bu hadiselerin ceryan ettiği gecelerin birinde meydana gelmişti. Bir rivayete göre ise firavun Kutfîr'i azledip görevini Yûsuf'a devretmişti. Birinci rivayet daha doğrudur. Çünkü ileride de bahsedeceğimize göre Yûsuf Azîz Kutfîr'in hanımı ile evlenmiştir.

Hz. Yûsuf Mısır'ın idaresinde mühim bir görev üstlenince Firavun Reyyân b. el-Velîd'i imâna davet etti, o da iman etti, bundan sonra da vefat etti. Onun vefatından sonra yerine Mısır firavunu olarak Kaabûs b. Mus'ab b. Mu'âviye b. Numeyr b. Selvâs b. Fârân b. Amr b. Imlâk geçti. Hz. Yûsuf onu da îmana davet etti; fakat o imân etmedi. İşte Hz. Yûsuf bu firavunun saltanatı döneminde vefat etti.

Bundan sonra Firavun Reyyân b. el-Velîd, Hz. Yûsuf'un efendisi olan Kutfîr'in dul kalan hanımı Râ'îl ile Yûsuf'u evlendirdi. Hz. Yûsuf Râ'îl ile zifafa girdiği zaman ona : "Bugünkü kavuşmamız, o zamanki senin istediğin kavuşma tarzından daha hayırlı değil midir?" diye sordu. Râ'îl de Hz. Yûsuf'a : "Ey doğru sözlü arkadaş! O hareketten dolayı beni ayıplama. Gördüğün gibi ben devlet ve dünya servetleri içerisinde müreffeh bir şekilde yaşayan güzel bir kadınım. Kocanı ise kadınlara yaklaşabilecek bir iktidara sahip değildi. Allah seni sonsuz derecede güzeîikte yarattığından nefsime mağlup oldum." diye cevap verdi. Hz. Yûsuf Râ'îl ile zifafa girdiği zaman onu bakire buldu ve Râ'îl'den Efrâyîm ve Minşâ (Mişâ?) adlarında iki oğlu dünyaya geldi.

Hz. Yûsuf firavun tarafından hazînelerinin başına getirildi. Bu arada yedi bolluk yılı gelip geçti. Hz. Yûsuf ise gelecek kıtlık yıllarına hazırlık olmak üzere biçilen ekinlerin tanelerini başaklarında bırakarak hazırlık yaptı. Derken kıtlık yılları gelip, çattı, ahâli de .kıtlık yüzünden açlığa düştü. Bu sırada Yûsuf'un babası Hz. Yâkub'un yaşadığı memleketlerde de kıtlık hüküm sürüyordu. İşte bu sebeble Hz. Yâkub anne bir kardeş olan Yûsuf'un kardeşi Bünyâmin'i yanında bırakıp diğer oğullarını (zahire getirmek üzere) Mısır'a gönderdi. Hz. Yâkub'un oğulları Mısır'a gelip Yûsuf'un yanma girdikleri zaman Yûsuf onları tanımıştı; fakat onlar, aradan uzun bir müddetin geçmesi ve Hz. Yûsuf'un giyim kuşamının değişmesi dolayısıyla onu tanıyamamışlardı. Çünkü Hz. Yûsuf

hükümdarlara lâyık olan elbiseler giyinmişti. Hz. Yûsuf onlara baktı ve : «Buraya ne maksatla geldiniz? Bana söyleyin.» dedi. Onlar «Biz Şâm'lıyız, yiyecek ve zahire almak üzere buraya geldik.» dediler. Bunun üzerine Hz. Yûsuf onlara : «Siz yalan söylüyorsunuz, sizler casuslarsınız, işin gerçek yüzünü bana söyleyin.» dedi. Onlar: «Biz, doğru sözlü dürüst bir adamın on evladıyız, aslında biz on iki idik, bir kardeşimiz bizimle birlikte kıra çıkmıştı ve orada helâk oldu, bu kardeşimiz ise babamıza bizden daha sevimli idi.» dediler. Hz. Yûsuf : «Pekâlâ, bu kardeşiniz helak olduktan sonra babanız kime sevgi duyup teselli bulurdu?» diye sordu. Onlar : «Ondan daha küçük olan bir kardeşimiz var, onunla teselli bulurdu.» diye cevap verdiler. Hz. Yûsuf : «O halde onu görmek istiyorum, onu bana getirin. Aksi takdirde : 'Eğer onu bana getirmezseniz, artık benim yanımda size hiç bir İdle (zahire) yok-tuı*, boş yere bana yaklaşmayın.' (Yûsuf, 60)» diyerek onlara karşılık verdi. Onlar ise : "Onu babasından istemeye çalışırız ve her halde (bunu) yaparız." (Yûsuf, 61) dediler. Bunun üzerine Hz. Yûsuf : "Öyle ise tekrar geri dönünc.eye kadar içinizden birini bana rehine olarak bırakın." dedi. Onlar da Şem'ûn'u rehine olarak bıraktılar. Çünkü çekilen kur'a ona isabet etmişti. Bundan sonra Hz. Yûsuf onların zahirelerini hazırlattı ve zahire tartan memurlarına, onların zahire ve yiyecek karşılığında ödemiş oldukları sermayeyi (parayı) tekrar onların yüklerinin içine koymalarını söyledi. Hz. Yûsuf böyle yapmakla onların tekrar geri döneceğini umuyordu. Çünkü o Hz. Yâkub'un oğullarının, yani kardeşlerinin emânete riâyet, dinlerine olan bağlılıkları sebebiyle zahire karşılığında ödedikleri bedelin yüklerinde çıkması üzerine onu geri getireceklerini biliyordu ve bu sebeble onların geri dönmelerini sağlamak istiyordu.

Bir rivayete göre, Hz. Yûsuf'un, kardeşlerinin zahire karşılığında ödedikleri bedeli yüklerinin içerisine bırakmasının sebebi, babalarının yanında ikinci kez onları geri gönderecek mâli gücünün olmamasından kaynaklanmıştı. Hz. Yâkub'un oğulları zahire bedeli olarak ödemiş oldukları sermâyelerinin kendi yüklerinin içerisinde çıkması üzerine tekrar Mısır'a geldiler. Hz. Yûsuf, ahalinin kıtlıktan zorluk çektiklerini görünce zahireyi eşitlik esasına göre dağıtmağa başladı. Bir kişiye ancak bir deve yükü zahire veriyordu.

Nihayet Hz. Yâkub'un oğulları zahire yüklü hayvanlarıyla Mısır'dan dönüp babalarının yanma geldiklerinde onlar : «Ey babamız! Mısır ülkesinin hazinedarı olan Azîz bize Öyle iltifat ve ikramda bulundu ki, eğer o, Yâkub'un evlâdından birisi bile olsaydı, bize bu kadar ikram ve iltifatta bulunamazdı. Ayrıca o, kardeşimiz Şem'ûn'u yanında rehine olarak bıraktı ve bize de : "Kırda helak olan kardeşinizden sonra babanızın en çok sevdiği ve şefkat gösterdiği kardeşinizi bana getirin." Aksi takdirde : 'Eğer onu bana getirmezseniz, artık benim yanımda sîze hiçbir İdle (zahire) yoktur, boş yere bana yaklaşmayın.' (Yûsuf, 60) dedi.» dediler.

Bunun üzerine Hz. Yâkub onlara : «Ben onu (Bünyâmin'i) sîze nasıl güvenip emanet edebilirim? iNtekim bundan önce kardeşi (Yûsuf) için sizlere güvendim de (başıma neler geldi)." (Yûsuf, 64) dedi. Diğer taraftan : «Onlar, metalarını (zahire yüklerini) açtıkları zaman (zahire bedeli olan) sermayelerini kendilerine geri gönderilmiş buldular. (Bunun üzerine) onlar : "Ey babamız! Daha ne istiyoruz? İşte sermayemiz de bize iade edilmiş. (Biz onunla tekrar) ailemize zahire getiririz. Kardeşimizi korur, bir deve yükü zahire de artırmış oluruz" dediler.» (Yûsuf, 65). Hz. Yâkub ise : "Bu seferki aldığımız ölçelt (zahire) pek azdır (bizi idare etmez)" (Yûsuf, 65) dedi ve : "Etrafınız kuşatılıp (çaresiz kalmanız hâriç) onu (Bünyâ-min'i) bana muhakkak surette geri getireceğinize dair Allah'tan bana sağlam bir taahhüt getirmedikçe onu sizinle beraber göndermem." diyerek onlara şart koştu. Nihayet :."Onlar, babalan (Yâkub'a) teminatlarını verince o : "Allah benini ve .sizin hu dediklerimize vekîl (şâlıid olsun.)" (Yûsuf, 66) dedi.

Hz. Yâkuh, kardeşleriyle birlikte Bünyâmin'in gitmesine izin verdikten sonra, onlara tavsiyelerde bulunarak : "Ey oğullarım! (Mısır'a vardığınızda) hepiniz bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin." (Yûsuf, 67) dedi. Çünkü Hz. Yâkub oğullarının toplu halde Mısır'a girmeleri halinde onlara nazar değmesinden korkmuştu. Onlar da babalarının bu Öğütünü yerine gelirdiler.

Hz. Yâkub'un oğulları Mısır'a gelip : "Yûsuf'un huzuruna girdiklerinde o, kardeşini kendi yanına aldı.." (Yûsuf, 69) ve onu tamdı. Ayrıca Hz. Yûsuf onları bir yere indirdi ve onlara yiyecekler hazırlatıp kendilerine! takdim etti. Onları ikişer ikişer sofraya oturttu, Bünyâmin ise tek başına kaldı ve ağlıyarak." Eğer kardeşim Yûsuf hayatta olsaydı, o da beni kendisiyle birlikte oturturdu." dedi. Bunun üzerine Hz. Yûsuf : "Kardeşiniz Bünyâmin tek kaldı." dedi ve onu yanma oturtup birlikte yemek yedi. Gece olup yatmak zamanı gelince Hz. Yûsuf onlara yataklar getirdi ve : "Her iki kardeş bir yatakta uyusun." dedi. Bünyâmin ise yine tek kaldı. Bunun üzerine Yûsuf (A.s.) : "Bu da benimle beraber uyur." dedi ve Bünyâmîn Yûsuf ile birlikte onun yatağında kaldı. Hz. Yûsuf gece boyunca sabaha kadar kardeşi Bünyâmin'i koklayıp bağrına basü. Bu arada Bünyâmin de kardeşi Yûsuf'un kaybından duyduğu üzüntülerini ona anlattı. Bunun üzerine Yûsuf ona : "Kaybolan (Ölen) kardeşinin yerine beni kardeş olarak kabul edip sever misin?" dedi. Bünyâmin ona : "Senin gibi bir kardeş nasıl bulunur? Fakat sen ne babam Yâkub'dan ve ne de annem Râhü'den doğmuş değilsin." dedi. Bünyâmin'in bu sözleri üzerine Hz. Yûsuf ağlamağa başladı ve ayağa kalkıp onun boynuna sanldı, sonra ona : "Ben senin kardeşin Yûsuf'um, onların geçmişte bize yaptıklarına tasalanma; çünkü Allah (C.c.) bize ihsanda bulundu. Benim sana öğretip söylediklerimi sakin kardeşlerine duyurma." dedi.

Rivayet edildiğine göre, Yûsuf'un kardeşleri onun yanma girdiklerinde, O elindeki ölçeğe hafifçe vurdu ve : "Bu bana sizin on iki erkek kardeş olduğunuzu, kardeşlerinizden birini de sattığınızı söylüyor." dedi. Bünyâmin, Hz. Yûsuf'un bu sözünü işitince hemen onun önünde secdeye kapandı ve : "Şu ölçekten kardeşim (Yûsuf'un) hayatta olup olmadığını bir sor." diye ricada bulundu. Bunun üzerine Hz. Yûsuf ölçeğe hafifçe vurdu, sonra : «Evet kardeşin hayattadır, onu pek yakında göreceksin." dedi. Hz. Yûsuf'un bu sözü karşısında Bünyâmin : "Sen benim hakkımda ne istersen onu yap, zira kardeşim (Yûsuf) benim burada olduğumu öğrenirse, pek yakında beni kurtarır." dedi. Bünyâmin'in bu sözleri üzerine Yûsuf odaya girip ağladı, abdest aldıktan sonra tekrar onların yanma geldi. Hz. Yûsuf kardeşlerinin develerine gerekli erzak ve zahireyi yüklettikten sonra yanında bulunan gümüş zahire ölçeğini kardeşinin farkında olmadan onun devesinin taşıdığı bir yükün içine gizlice yerleştirdi.

Bir rivayete göre bu gümüş kabın zahire ölçeği olmadığı, içinden su içilen bir maşaraba olduğu söylenir.

Anlatıldığına göre, Bünyâmin, Yûsuf'un kendi kardeşi olduğunu Öğrenince ona : "Asla senden ayrılmam." dedi. Bunun üzerine Hz. Yûsuf ona : "Ben seni burada ahkorsam anne ve babamızın üzüntüye düşeceklerinden korkarım. Ben ancak seni ağır bir suçla teşhir ederek burada alıkoyabilirim." dedi. Bünyâmin ona : "Nasıl istersen öyle yap." diye rızasını bildirdi. Bunun üzerine Hz. Yûsuf ona : "Ben bu ölçeği senin devenin taşıdığı zahirenin içerisine gizlice yerleştirir, sonra tellâl çıkarır, ölçeğin çalındığım ilân ederim. Ölçek senin yükünde bulunacağından seni hırsızlıkta itham edip onların elinden alırım." dedi. Bünyâmin : "Pekâlâ öyle yap." dedi.

Nihayet Yûsuf'un kardeşleri kafile halinde Mısır'dan ayrılacakları bir sırada arkalarından bir münâdî (tellâl) : "Ey kafile (durun)!. Siz şüphesiz hırsızlarsınız." (Yûsuf, 70) diye seslendi. Bunun üzerine onlar : «Allah Allah! (Hüviyetimizi, ahlakımızı) siz de Öğrenmişsinizdir. Eiz hu yere, and olsun ki, fesad çıkarmak için gelmedik. Ayrıca biz hırsız kimseler de değiliz. (Yûsuf, 73). Çünkü biz aldığımız

zahire ve yiyeceklerin bedelini Yûsuf'a ödedik." dediler. Onların bu sözleri üzerine, kafileye seslenip durduranlar tekrar onlara : "Eğer yalancılar iseniz (çalanın) cezası nedir?" (Yûsuf,74) diye sordular. Onlar : "Onun cezası yükünde (hırsızlık malı) bulunan kimsenin kendisidir.." (Yûsuf, 75) dediler. Yani çaldığı mala karşılık kendisini alır, köle edinirsiniz demek istediler- Bunun üzerine Hz. Yûsuf, kardeşi Bünyâmin'in kabından önce onların kaplarını aramağa başladı, sonra ölçeği (veya maşrabayı) kardeşinin kabından çıkarıp buldu. Hz. Yâkub'un diğer oğulları hırsızın Bünyâmin olduğunu görünce Yûsuf'u kasdederek : "Eğer o (Bünyâmin) çalmış bulunuyorsa onun daha önce bir kardeşi (Yûsuf) de çalmıştı." (Yûsuf, 77) dediler. Çünkü Hz. Yûsuf küçük iken annesinin babasına ait olan bir putu çalıp kırmıştı. Bu yüzden onlar Yûsuf'u bununla ayıplamağa çalıştılar.

Bir rivayete göre ise Yûsuf için söz konusu edilen hırsızlık meselesi, bahsi yukarıdaki geçen kuşak (kemer) hadisesidir..

Neticede çalman nesnenin çocuğun (Bünyâmin'in) yükü arasından çıkması üzerine onlar : "Ey Râhîl'in oğulları! Bütün belâlar başımıza sizin yüzünüzden geliyor." dediler. Bunun üzerine Bünyâmin de onlara : "Hayır, Râhîl oğullarının başına gelen belâlaı, hep sizin yüzünüzden gelmiştir. Bu ölçeği (veya maşrabayı) benim yüküme sokan kimse, daha önce yüklerinize zahirenin bedeli olan dirhemleri sokan kimsedir." diye karşılık verdi.

I-Iz. Yûsuf kardeşlerinin verdiği hükme ve karara dayanarak Bünyâ-min'i yanında alıkoydu. Nihayet onlar kardeşleri BünyâminJi kurtarmak için bir çare bulamayınca, Yûsuf'tan onu kendilerine bırakmasını istediler ve: «Ey Azız (Yûsuf)! Gerçekten onun ihtiyar bir babası var. Onun yerine (bizden) birimizi alıkoy..» (Yûsuf, 78) dediler. Bunun üzerine Hz. Yûsuf onlara :«Allah korusun! Biz, eşyamızı kimin yanında (yükünde) bul-duysak ancak onu tutarız.» (Yûsuf, 79) dedi. Nihayet onlar, Bünyâmin'i kurtarmaktan ümitlerini kesince, yabancı bir kimseyi aralarına almadan kendi kendilerine başbaşa görüşmek için bir tarafa çekildiler. Onların yaşça büyükleri olan Şem'ûn onlara hitaben: «"Kuşatılıp çaresiz kalmadıkça Bünyâmin'i getirip teslim etmek üzere) babanızın sizden Allah adına teminat almış olduğunu, daha önce de Yûsuf hakkında işlediğiniz kusuru itilmediniz mi? Artık hen (Mısır'dan çıkmama veya savaşmama) babam izin verinceye kadar buradan (Mısır'dan) kat'iyyen ayrılmam.» (Yûsuf, 80). Babanızın yanma dönün, başınıza gelenleri ona haber verip anlatın.» dedi.

Nihayet onlar babalarının yanma dönüp Bünyâmin'in durumunu vs Şem'ûn'un orada kaldığını ona nalattılar. Bunun üzerine babaları Hz. Yâ-kub onlara : "Hayır, sizi nefisleriniz aldatıp (böyle büyük) bir işe sürüklemiştir. Artık (bana düşen) güzel bir sabırdır. Umarım ki Allah onların hepsini (Yûsuf, Bünyâmin ve Şem'ûn'u) birden bana getirip kavuşturacaktır.» (Yûsuf, 83) dedi.

Bundan sonra Hz. Yâkub (A.s.) onlardan ayrıldı ve: «"Vay Yûsuf um!" diye üzülüp ağlamağa başladı. Sonra: ...Üzüntüden iki gözüne ak düştü. Fakat (kalbini dolduran öfke ve üzüntüyü) yutup sakladı.» (Yûsuf, 84). Bunun üzerine oğulları ona : "Hâlâ Yûsuf'u anıp duruyorsun. And olsun ki, sonunda ya kederinden müzmin bir hastalığa yakalanıp eriyeceksin, yahut da heâke uğrayanardan olacaksın." (Yûsuf, 85) dediler, Bunun üzerine Hz. Yâkub onlara cevap vererek : "Ben (taşan) kederimi, mahzuıluğumu yalnız Allah'a şikayet ediyorum. Ben Allah tarafından sizin (Yûsuf'un rüyasının doğruluğuna ait) bilmiyeceğîniz (nice) şeyleri de biliyorum."
(Yûsuf, 86) dedi.

Rivayet edildiğine göre, Hz. Yâküb'un oğlu Yûsuf için çektiği kaygı ve üzüntü, başında musibet bulunan yetmiş kişinin {veya yavrusunu kaybetmiş yetmiş annenin) kaygu ve üzüntüsü derecesine varmıştır. Bu üzüntüsüne karşılık olarak da kendisine yüz şehîd mükâfatı verilmiştir.

Anlatıldığına göre, bir gün Hz. Yâküb'un bir komşusu yanma gelip ona : "Yâkub! Babanın yaşma

gelmediğin halde kuruyup tükendin." dedi. Hz. Yâkub da ona : "Beni Allah'ım Yûsuf'un gam ve kederiyîe müptelâ kılması yiyip bitirdi." dedi.
Bunun üzerine Allah (C.c.) ona vahiy yoluyla : «"Ey Yâkub! Sen beni yaratıklarıma mı şikâyet ediyorsun?" buyurdu. Hz. Yâkub : 'Ey Rabb'im! Hata yaptım, beni bağışla!' dedi. Bunun üzerine Allah (C.c.) : 'Senin bu hatanı bağışladım' buyurdu. .Bundan sonra Hz. Yâkub hâlini soranlara : 'Ben (taşan) kederimi ve hüznümü yahnz Allah'a şikâyet ediyorum.'» (Yûsuf, 86) derdi. Bunun üzerine Allah (C.c.) vahiy yoluyla Hz. Yâkub'a : "Eğer oğulların Yûsuf ve' Bünyâmin ölmüş olsalardı bile, onları senin için diriltir dini. Fakat ben seni onların kaygı ve üzüntüsüyle müptelâ kıldım. Çünkü sen bir defasında kebap yaptın, fakat cimrilik ederek komşuna ondan yedirmedin." buyurdu.
Bir rivayete göre, Hz. Yâküb'un bu kaygı ve üzüntüye müptelâ olmasının sebebi şu idi : Hz. Yâküb'un bir ineği, bu ineğin de birkaç tane buzağısı vardı. Hz. Yâkub buzağılan, annelerinin böğürüşleri arasında ve gözünün önünde ona acımadan boğazlamıştı. İşte bu yüzden o, en kıymetli evlâdını (Yûsuf'u) kaybetmekle müptelâ kılınıp imtihan edildi.
Diğer bir rivayette ise Hz. Yâkub bir gün bir koyun kesmişti. Bu sırada kapısının önüne bir miskin (zavallı) kişi gelip durdu, fakat Yâkub (A.s.) ona bu koyunun etinden yedirmedi. Allah (C.c.) ona bu hususta vahiyde bulunarak Yûsuf'un kaybıyla müptelâ kılınmasının sebebinin bu olduğunu bildirdi. Bunun üzerine Hz. Yâkub yemekler hazırlattı ve : "Oruçlu olanlar gelsinler, Yâküb'un evinde iftar etsinler." diyerek bir münâdi (tellâl) vasıtasıyla ilan ettirdi.
Bundan sonra Hz. Yâkub Mısır'dan gelen oğullarına tekrar Mısır'a dönmelerini ve Yûsuf ile kardeşi Bünyâmin hakkında soruşturmalarda bulunmalarını emretti. Hz. Yâküb'un emri üzerine onlar tekrar Mısır'a döndüler ve Yûsuf'un huzuruna girdiklerinde : "Ey Azız! Bizi ve ailemizi kıtlık bastı, biz az bir sermâye iîe geldik. Bize yetecek olan miktarı tam ölçek olarak ver.." (Yûsuf, 88) dediler.
Rivayet edildiğine göre, onların zahire bedeli olarak getirdikleri sermaye, kalp dirhemler (paralar) den, diğer bir rivayette ise yün ile sâde yağdan ibaret maddelerdi. Bu hususta başka rivayetler de vardır. Ayrıca onlar: "(Ayarı yüksek para ile ayarı düşük olan paranın arasındaki farkı) bize sadaka olarak ihsanda bulun." (Yûsuf, 88) dediler. Bir rivayette ise âyetin bu cümlesi : "Kardeşimiz Bünyâmin'i bize iade etmek suretiyle ihsanda bulun." şeklinde tefsir edilmiştir.
Hz. Yûsuf onların bu sözlerini işitince kendine hâkim olamadı ve gözlerinden yaşlar boşanarak ağlamağa başladı, sonra da onlara saklamış olduğu sırrını açıkladı.
Bir rivayete göre, Hz. Yûsuf'un onlara sırrını açıklamasının sebebi, Hz. Yâkub'a, oğlu Bünyâmin'in hırsızlık yapması yüzünden Mısır'da alıkon-duğu söylendiğinde, onun, oğlu Yûsuf'a bir mektup yazmış olmasıydı. Bu mektup şöyledir :
«Allah dostu İbrahim'in oğlu îshâk, Allah'ın kurbanı İshâk'm oğlu ve Allah'ın kulu Yâkub'dan adaletli Mısır Azizine,
Allah'a hamcl ve senadan, zâtınıza selâm ve saygılarımı sunduktan sonra şunu arzederim ki, biz: belâ ve musibetlerle İç içe yaşayan bir aileyiz. Dedem İbrahim (A.s.) elleri ve ayakları bağlanarak ateşe atıldı; fakat Allah (C.c.) ateşi ona serin ve selâmet kıldı. Babam îshâk da elleri ve ayakları bağlanarak yere yatırıldı ve kurban edilmek için bıçak boğazına dayandı; fakat Allah (C.c.) o anda bir kurban gönderip onu kurtardı. Bana gelince, benim bir oğlum vardı ve evlâdımın arasında bana en sevimlisi idi. Kardeşleri onu bir gün kıra götürdüler, kana bulanmış gömleği ile geri döndüler ve : "Onu kurt yedi." dediler. Ayrıca benini anne bir kardeş başka bir oğlum daha vardı. Kaybolan oğlumun yerine onunla teselli buluyordum, onu da Mısır'a götürdüler, geri döndüklerinde : 'Onun hırsızlık yaptığım, bu yüzden sizin onu alıkoyduğunuzu.' söylediler. Biz öyle bir aileyiz ki,

neslimizden hırsız dünyaya gelmez. Eğer onu (Bünyâmin'i) salıp geri gönderirseniz ne âlâ, aksi takdirde beddua ederim ve bu beddua yedinci çocuğuna İsabet edip onu yakalar.»
Mısır azizliğinde bulunan Hz. Yûsuf bu mektubu okuyunca kendine sahip olamadı, ağlamağa başladı. Nihayet kalbine sakladığı sırrını onlara açarak : "Siz cahilliğiniz yüzünden Yûsuf ve kardeşine yaptıklarınızı biliyor musunuz?" (Yûsuf, 89) dedi. Bu arada : «Onlar : "Yoksa sen gerçekten Yûsuf musun?" dediler. O da : '(Evet) hen Yûsuf'um, bu da kardeşim (Bün-yâmin), Allah (birbirimize kavuşmağı) bize lütfetti. Çünkü kim (Allah'tan) korkar ve sabrederse, şüphesiz Allah güzel davrananların mükâfatını zayi etmez.' dedi.» (Yûsuf, 90). Onlar özür dileyerek : '"Allah'a and olsun ki, gerçekten Allah seni bize üstün kılmış. Gerçek şu ki, biz elbette hata işlemiş olduk." (Yûsuf, 91) dediler. Bunun üzerine Hz. Yûsuf : "Bugün sizi kınamak yok (yâni suçunuzu size anlatmayacağım). Allah sizi affetsin! Çünkü O merhametlilerin en merlıametlisidir." (Yûsuf, 92) dedi.
Bundan sonra Hz. Yûsuf onlara babasını sordu. Onlar, Bünyâmin'in de kaybolmasıyla üzüntüden gözlerinin kapandığını söylediler. Bunun üzerine Hz. Yûsuf onlara : "Şu gömleğimi götürün ve ona babamın yüzüne koyun, (gözleri) görecek duruma gelir. Ayrıca bütün ailenizi bana getirin."
(Yûsuf, 93) dedi. Hz. Yûsuf'un bu sözleri üzerine Yahûda : "Bu gömleği babama ben götüreceğim; çünkü kana bulanmış gömleği babama ben getirip sunmuştum ve kurtun Yûsuf'u yediğini ona ben söylemiştim. Bu gömleği götürerek Yûsuf'un hayatta olduğunu ona haber vereceğim, daha önce nasıl onu üzdüysem, bu defa onu öyle sevindireceğim." dedi. İşte bu yüzden müjdeci olarak Hz. Yâkub'un yanına Yahûda gitti.
Kafile Mısır'dan ayrılınca rüzgâr Hz. Yâkub'a Yûsuf'un kokusunu getirdi. Yâkub (A.s.) ile Yûsuf arasında seksen fersahlık bir mesafe bulunuyordu. Hz. Yûsuf Mısır'da, Yâkub (A.s.) ise Ken'ân topraklamadaydı. Bunun üzerine Hz. Yâkub oğullarına : "Eğer hana bunak demezseniz, inanın ben Yûsuf'un kokusunu alıyorum." (Yûsuf, 94) dedi. O sırada yanında hazır bulunan oğulları da Hz. Yâkub'a : "Allah'a yemin ederiz ki, sen hâla (Yûsuf'u hatırlamak konusunda) eski sapıklık ve şaşkmliğindasm." (Yûsuf, 95) dediler. Nihayet: «Müjdeci (Yahûda Yûsuf'un gömleğiyle) gelince cini Yâkufo'ım yüzüne koydu vs (gözleri) görür duruma geldi. Bunun üzerine Yâkub : "Ben sise Allah tarafından (vahiy yoluyla Allah'ın Yûsuf'un rüyasını doğru çıkarması konusunda) sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim demedim mi?" dedi.» (Yûsuf, 96).
Müjdeci Yahûda geldiğinde Hz. Yâkub ona : "Yûsuf'u bırakıp geldiğinde o ne haldeydi?" diye sordu. Yahûda: "O Mısır'a hakim durumdaydı." diye cevap verdi. Hz. Yâkub : "Ben mülk ve hâkimiyeti ne yapayım? Onu bırakıp geldiğin zaman o hangi din üzere idi?" diye sordu. Yahûda: "İslam dini üzere idi." deyince Hz. Yâkub: "İşte şimdi Allah'ın bize verdiği nimet tamamlandı." dedi.
Hz. Yâkub'un yanında bulunan oğulları Yûsuf'un gömleğini görüp onun sağ olduğu haberini "adıklarmda : "Ey babamız! Allah'tan bizim günahlarımızın affını dile! Zira biz gerçekten günahkârlar idik." (Yûsuf, 97) dediler. Hz. Yâkub ise onlara : "Sizin için Rabb'imden sonra af dilerim.."
(Yûsuf, 98) dedi. Böylece Hz. Yâkub duasını cuma gününün seher vaktine kadar tehir etti.
Bundan sonra Hz, Yâkub ve ailesi oğularıyla birlikte Mısır'a gitmek üzere yola çıktılar. Mısır'a yaklaştıkları bir sırada Yûsuf ile Mısır halki onları karşılamağa geldiler. Mısır halkı Hz. Yûsuf'u sayıp kendisine ta' zim gösterdiklerinden onlar da karşılamağa çıkmışlardı. Bu sırada Hz. Yâ-kub bineğinden inmişti ve oğlu Yahûda'ya dayanarak yaya halde yürüyordu. Bir ara Hz. Yâkub'un gözleri süvarilerle halka ilişti ve oğlu Yahûda' ya : "Yavrucuğum! Bu adam Mısır firavunu mu?" diye sordu. Yahûda ; "Hayır, bu adam senin oğlun Yûsuf'tur.", diye cevap verdi. Hz. Yâkub oğlu Yûsuf'a yaklaşınca, önce Yûsuf babasını selâmlamak istedi; fakat onun selâmlaması engellendi. Bunun üzerine

Hz. Yâkub : "Ey keder ve üzüntüleri dağıtan kişi! Selâm sana olsun!" dedi. Çünkü Yûsuf'un kaybolmasından bu yana Hz. Yâkub'un üzüntü ve göz yaşlan hiç dinmemişti.
Hz. Yâkub ailesiyle birlikte Mısır'a geldiklerinde, Yûsuf anne ve babasını yanma alıp tahta oturttu. Bir rivayete göre, Yûsuf'un annesi ölmüş olduğundan teyzesi ile babasını yanma alıp tahta oturtmuştu. Bu arada Hz. Yâkub ile Yûsuf'un annesi ve kardeşleri Yûsuf'a secde ettiler. O devirde halkın hükümdarları selâmlaması secde şeklinde olurdu. Buradaki secdeden alnı yere koymak kasedilmemiştir. Çünkü alnı yere koyarak secde etmek ancak Allah için caiz olur. Buradaki secdeden maksad ise selâmlama anında eğilmekten ve tavâzu göstermekten ibarettir. Nitekim günümüzde de hükümdarlar bu şekilde selâmlanırlar. Yûsuf (A.s.), annesiyle babasının ve kardeşlerinin kendisini secde ederek selâmladıklarını görünce : "Ey babacığım! İşte bu, vaktiyle görmüş olduğum rüyamın tabiridir. RabVim onu doğru çıkardı.." (Yûsuf. 1QO) dedi.
Hz. Yûsuf'un vaktiyle gördüğü rüya ile babası Yâkub (A.s.)'un Mısır'a gelmesi arasından kırk yıl, bir rivayette göre ise seksen yıl geçmiştir. Hz. Yûsuf kuyuya atıldığı zaman on yedi yaşındaydı ve babası Yâkub (A.s.) ile buluştuğunda doksan yedi yaşında bulunuyordu. Hz. Yûsuf ailesini Mısır'a getirdikten sonra yirmi üç yıl daha yaşadı ve yüz yirmi yaşında iken vefat etti. Vefatından sonra ise yerine kardeşi Yahûda'yi vasî tayin etti.
Rivayet edildiğine göre, Yûsuf, babası Yâkub (A.s.)'tan ayrıldığında on sekiz yaşındaydı. Bir rivayete göre de, Yûsuf Mısır'a geldiğinde on yedi yaşında bulunuyordu. Firavun onu Mısır'a geldikten on üç yıl sonra kendisine vezir edindi. Hz. Yâkub ile oğlu Yûsuf arasında geçen ayrılık süresi ise yirmi iki yıldır. Hz. Yâkub ailesi ile birlikte Mısır'da on yedi yıl kalmıştır. Bu hususta daha başka rivayetler de vardır. Doğrusunu ise Allah bilir.
Hz. Yâkub Ölürken oğlu Yûsuf'a kendisini babası İshâk (A.s.)'m yanına defnetmesini vasiyet etti. Hz. Yûsuf da babasının bu vasiyetini yerine getirdi ve onu Şam'a götürüp babasının yanma defnetti. Bundan sonra Yûsuf (A.s.) tekrar Mısır'a döndü, kendisi de, öldükten sonra Mısır'dan alınıp babalarının yanma defnedilmesini vasiyet etti. Yûsuf {(A.s.) öldüğü zaman Hz. Musa İsrail oğul lan ile Mısır'dan çıkarken vasiyeti üzerine onu götürüp babasının yanma defnetti.
Hz. Yûsuf'un Efrâîm ve Minşâ (Mişâ?) adlarında iki oğlu oldu. Efrâîm' in de Nûn adında bir oğlu dünyaya geldi. Nûn'dan ise Hz. Musa'nın yol arkadaşı olan Yûşa' doğdu. Minşâ'dan Musa dünyaya geldi. Bir rivayete göre bu Musa, Hz. Musa b. İmrân'dan önce peygamber olmuştu. Tevrat ehline göre ise Minşâ'dan doğan Musa Hızır ile macerası olan Musa'dır. Bir görüşe göre, Hz. Eyyûb (A.s.)'un hanımı Rahmet [53] de Minşâ'dan dünyaya gelmiştir. [54]

HZ. ŞU'AYB (A.S.)'LN KISSASI

Rivayet edildiğine göre, Şu'ayb (A.s.)'in bir adı da Yesrûn'dur. Nesep şeceresi ise Yesrûn b. Day'ûn b. Anka b. Sabit b. Medyen b. İbrahim'dir. Bir başka rivayette ise onun nesep şeceresi, Şu'aby b. Mîkâyü'dir ve Med-yen'in oğullarından gelmektedir. Diğer bir rivayette Şu'ayb (A.s.)'in Hz. İbrahim'in oğullarından olmadığı, fakat İbrahim f A.s.)'e imân eden ve onunla birlikte Şam'a (Suriye'ye) hicret eden birinin oğlu olduğu söylenir. Hz. Şu'ayb'in Lût (A.s.)'un kızının oğlu olduğu muhakkaktır. Hz. Şu'ayb'in ninesi ise Hz. Lût'un kızıdır. Şu'ayb (A.s.) âma idi. "Biz seni aramızda zayıf görüyoruz.." (Hûd, 91) âyetinde geçen "zayıfl' sözü, âma olarak tefsir edilmiştir.
Hz. Peygamber Şu'ayb (A.s.)'i andığı zaman : "O, kavmine güzel davranması ve iyi ilişkileri

sebebiyle peygamberlerin hatibi unvanını almıştır." buyurdular. Allah (C.c.) onu Medyen halkına yani Eyke ahâlisine peygamber olarak göndermiştir. "Eyke" kelimesi sarmaşık haldeki ağaç demektir. Medyen ahâlisi Allah'a isyan eden kâfir bir insan topluluğu idi.

Tartı ve ölçülerinde eksik tartarak halkı aldıtırlar ve onların mallarını ifsad ederlerdi. İsyan ve küfür ehli olmalarına rağmen Allah onlara bol miktarda nimetler vererek onları refahın doruk noktasına çıkarmıştı. Bu durum ise onlar için bir istidrâc (derece derece azaba yaklaşmak) idi. Bunun üzerine Hz. Şu'ayb (A.s.) onlara : "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin ondan başka hiç bir tanrınız yoktur. Ölçeği, tartıyı eksik tutmayın. Ben sizi gerçekten bir nimet (ve refah) içinde görüyorum. Şüphesiz ki, ben bir gün (hepinizi) eepçevre kuşatıcı bir azaptan korkuyorum." (Hûd, 84). dedi.

Fakat Hz. Şu'ayb'in peygamber olarak gönderildiği ahâli sapıklık ve azgınlıklarına devam etti. Hatta Şu'ayb (A.s.)'in onları uyarıp Allah'ı hatırlatması, Allah'ın azabından sakmdırmağa çalışması, onların üzerinde yürüdükleri hatalı yoldaki direnmelerini artırmaktan başka bîr işe yaramadı. Allah (C.c.) onları helak etmek isteyince onların üzerine Yevmü'z -zulle'nin (gölge gününün) azabını musallat etti

İbn Abbâs : "..Onları o gölge gününün azabı yakalayiverdi. Gerçekten o, muazzam bir günün azabı idi." (Şu'arâ, 189) âyetinin tefsirinde şunları anlatıyor : "Allah (C.c.) onların üzerine şiddetli bir sıcak gönderdi ve bu sıcaktan onların nefesleri daraldı; hatta onlar bu sıkıntıya dayanamıyarak kırîalara kaçtılar. Bu sırada Allah onlrm üzerine bir bulut gönderdi ve bu bulut onları gölgeleyip güneşten korudu. Hatta onlar bu bulutun altında serinlik ve rahatlık hissedince birbirlerine seslenerek diğer kimseleri de bulutun altına çağırdılar. Böylece hepsi bulutun altına toplandılar. İşte onlar toplu halde iken Allah onların üzerine bir ateş gönderdi." Bunları anlattıktan sonra İbn Abbâs : «Gölge gününün azabı, denilen hâdise bundan ibarettir.» demiştir.

Katâde ise bu hususta şunları söylüyor : «Allah (C.c.) Hz. Şu'ayb'i iki ümmete peygamber olarak göndermiştir. Bunlardan birisi kendi kavmi olan Medyen halkı, diğeri ise Eyke ahâlîsidir. Eyke, sık ve sarmaşık şeklinde büyümüş bir ağaçlık bölgeden ibarettir. Allah, onları cezalandırmak isteyince üzerlerine şiddetli bir sıcak gönderdi ve gönderilen azabı onların üzerinde bir bulut gibi yükseltti. Bulut kendilerine yaklaşınca, serinlik verir ümidiyle ona doğru gitmeğe başladılar. Onlar, tam bulutun altında toplanınca üzerlerine ateş yağdırıldı. İşte : "Gölge gününün azabı onları yakaladı.." âyetinin mânası budur.»

Medyen halkı ise Hz. İbrahim (A.s.)'in oğlu Medyen'den türemişlerdir. Allah onlara zelzele (deprem) ile azâb etmiş ve böylece helak olup gitmişlerdir.

Bazı âlimler Hz. Şu'ayb'in kavmi hakkında şunları söylüyorlar : "Şu' ayb (A.s.)'in kavmi (ilâhi) hükümlerle amel etmeyi terketmeleri üzerine Allah onların rızık ve geçimlerini bollaştırdı. Sonra onlar, (ilâhî) hükümleri ihmâle devam ettiler; buna karşı Allah onların rızık ve geçimlerini daha da artırdı. Hulâsa, onlar Allah'ın hükümlerini ihmâle devam ettikçe, Allah da onların rızık ve geçimlerini bollaştırıp artırmağa devam etti. Nihayet Allah (C.c.) onları helak etmek isteyince, onların üzerine bir sıcaklık musallat etti. Hatta onlar, sıcaklığın şiddetinden oldukları yerde duramıyor-larclı, ne gölge altında bulunmak ve ne de suya girmek onlara fayda vermiyordu. Neticede onlardan birisi gidip bir bulutun altında gölgelenmeğe başladı ve serinlik hissedince de diğer halka seslenerek : «Buraya gelin! Burada rahatlık ve serinlik vardır." dedi. Bunun üzerine onlar koşuşarak onun yanına gelip toplandılar. Bu sırada Allah onların üzerine alevli bir . ateş gönderdi. İşte : 'Gölge gününün azabı..' denilen hadise bundan ibarettir.»

Âmir, İbn Abbâs'tan onun : "Kim sana gölge gününün azabı konusunda bir şey söylerse, onu yalanla (ona inanma)." dediğini rivayet etmiştir.

Mücâhid ise : "Gölge gününün azabı hakkında, azap Şu'ayb (A.s.)'in kavmini gölge gibi örtmüştür." şeklinde beyanda bulunmuştur.
Zeyd b. Eşlem : "Ey Şu'aby! Babalarımızın taptıklarını (putları) bırakmamızı, yahut mallarımızda (eksik veya fazla verme hususunda) dilediğimizi yapmayı terk etmemizi sana namazın mı emrediyor? Gerçekten sen yumuşak huylusun, çok akıllısın, (diyerek alay ettiler)." (Hûd, 87) ayetini açıklarken Hz. Şu'ayb'in onlara yasak ettiği şeylerden birisinin de paraları kırpmak olduğunu söylüyor. [55]

HIZIR'IN KISSASI VE HZ. MUSA (A.S.)ÜE OLAN MACERASI

Kitap ehlinin ifadelerine göre, Hızır ile arkadaşlık eden Musa, Musa b. Minşâ b. Yûsuf b. Yâkub'dur. Hz. Peygamber (S.a.)'den rivayet edilen sahih bir hadiste ise Hızırla arkadaşlık eden Mûsa'nm ilerde de bahsedeceğimize göre, Musa b. İmrân olduğu ifade ediliyor.
İlk semavî kitaplara mensup olan âlimlerin söylediklerine göre Hızır, hükümdar Efridûn b. Esğıyân'm zamanında ve Musa b. İmrân'dan önce yaşamıştır.
Rivayet edildiğine göre, Hızır, Hz. İbrahim (A.s.)'in zamanında yaşayan büyük Zülkarneyn'in öncü kollarının başında bulunuyordu. Hızır, Zül-karneyn ile birlikte hayat nehrine (âb-ı hayât) geldiğinde bu nehrin suyundan içti. Zülkarneyn ile birlikte olanlar bunun hayat suyu olduğunu bilmiyorlardı. Bu yüzden Hızır ölümsüzleşti ve kitap ehline göre şu anda onun diri olduğu kabul edilir.
Kitap ehlinden bazıları, Hızır'ın Hz. İbrahim'e iman eden ve onunla birlikte hicret eden Yelyâ (Belyâ) b. Melkân b. Fâlağ b. Gâbir b. Şâlih b. Erfahşedb. Sânıb. Nuh'un evladından olduğunu iddia ediyorlar. Aynı zamanda Hızır'ın babası büyük bir hükümdardı. Bir başkalarına göre, Hz. İbrahim'in zamanında yaşayan Zülkarney'in Efridûn b. Esğıyân olduğu ve öncü kuvvetlerinin başında da Hızır'ın bulunduğu söynleniyor.
Abdullah b. Şevzeb, Hızır'ın Farsoğullarmdan, İlyâs'm ise İsrâiloğul-larından olduğunu ve bunların her yıl (hacc) mevsiminde buluştuklarını söylüyor.
İbn İshâk ise, Allah'ın İsraiîoğullanna kendilerinden Nâşiye b. Em-vas (Emûs?) adında birini halife yaptığını ve onunla birlikte Hızır'ı İsrail-oğullarına peygamber olarak gönderdiğini, İsrâiloğullarmın ifadesine göre Hızır'ın asıl adının İrmiyâ b. Halkıyâ olduğunu ve Harun b. İmrân'm soyundan geldiğini, hükümdar Nâşiye ile Eridûn arasında bin yıldan fazla bir zamanın bulunduğunu söylüyor.
Hızır'ın Efridûn ile büyük Zülkarneyn'in zamanlarında ve Musa b. İmrân'dan Önce yaşadığına dair söylenen sözler daha doğru gibi gözüküyor. Çünkü sahîh bir hadîste : "Allah'ın Musa b. İmrân'a Hızır'ı araması
için emir verdiği.." ifade ediliyor. Rasûlüllah (S.a.) ise kâinatta olup biten hâdiseleri en iyi bilen kişidir. Buna göre, Hızır'ın Musa b. İmrân'm zamanından önce Zülkarneyn'in öncü kollarının kumandanlığında bulunduğu, hayat suyundan içmesi sebebiyle ömrünün uzamış olduğu, Hz. İbrahim' in zamanında peygamber olarak gönderilmediği, Nâşiye b. Emvas'm halifelik döneminde peygamber olarak gönderildiği büyük bir ihtimaldir. Halîfe olan Nâşiye b. Emvas ise BÜştâsb b. Lührâsb'ın döneminde yaşamıştır.
Bu hususlaki hadîsi Übeyy b. Ka'b Hz. Peygamber (S.a.)'den rivayet etmiştir.
Sa'îdb. Cübeyr anlatıyor:
«Bir gün İbn Abbâs'a : "Nevfâ (Lûkâ?), Hızır'ın Musa b. İmrân ile arkadaşlık etmediğini söylüyor." dedim. Bunun üzerine o bana : "Allah'ın düşmanı yalan söylüyor." dedi ve Übeyy b. Ka'b'm

Rasûlüllah (S.a.)'tan rivayet ettiği şu hadîsi nakletti : "Bir gün Hz. Musa (A.s.) İsrâiloğullarma bir konuşma yaptı. Bu sırada kendisine : "İnsanların en bilgilisinin kim olduğu." soruldu. Bunun üzerine o : "Benim" diye cevap verdi. Allah (C.c), bilgiyi kendisine nisbet edip Allah'a isnad etmediği için onu azarladı. Bunun üzerine Hz. Musa : "Ey Rabb'im! Bu havalide benden daha bilgili bir kulun var mı?" diye sordu. Allah (C.c.) : "Evet, iki denizin birleştiği yerde bir kulum var, o senden daha bilgilidir." diye cevap verdi. Hz. Musa : "Ey Rabb'im! Onu nasıl bulabilirim?" dedi. Allah (C.c.) : "Bir balık alırsın, onu bir zembilin içine koyarsın, bu balık nerde kaybolursa, Hızır'ı orada bulursun." dedi. Bunun üzerine Hz. Musa bir balık aldı ve onu bir zembilin içerisine koydu, sonra yanındaki yiğitine (Yûsa' b. Nûıı'a) : "Bu balığı kaybettiğin zaman bana hemen haber ver." dedi. Nihayet Hz. Musa ile yiğiti deniz sahilini takibederek yaya halde yollarına devam ettiler; hatta bir kayanın yanma geldiler. İşte hayat suyu denilen su burada bulunuyordu. Bu sudan içen ölümsüzleşir; Ölü bir varlık bu suya yaklaştığında mutlaka dirilirdi. Bu sudan balığa dokunur dokunmaz o dirildi. Bu sırada Hz. Musa uykuya dalmıştı. Balık ise kımıldayarak zembilden çıktı ve sıçrayıp denize düştü. Balığın düştüğü yerde Allah'ın emriyle suyun akıntısı durdu ve balığın geçtiği yerde tak gibi bir iz kaldı. Balık ise denizde bir deliğe doğru yola koyuldu. Bu durum, onlar için şaşılacak bir şey oldu.»

«Bundan sonra Hz. Musa iîe yiğiti yollarına devam, ettiler. Kuşluk vaki yemek yeme zamanı gelince Hz. Musa yiğitine : "Kuşluk yemeğimizi getir; gerçekten şu yolculuğumuz yüzünden başımıza (epeyce) sıkıntı geldi."

(Kehf, 62) dedi. Halbuki Hz. Musa Allah'ın emrettiği sınırı geçinceye kadar sıkıntıya düşmemişti. Hz. Musa'nın beraberinde olan yiğit de ona : "Gördün mü? Kayaya sığındığımız vakit ben balığı unutmuşum. Onu bana şeytandan başkası unutturmadı. O, şaşılacak bir surette denize (atıldı) ve yolunu tutup gitti." (Kehf, 63) dedi. Bunun üzerine Hz. Musa: "İşte, aradığımız budur." dedi. Sonra onlar, izlerinin üzerinde gerisin geri döndüler.» (Kehf, 64). Böylece onlar izlerini takibederek kayanın bulunduğu yere geldiler. Burada elbisesine bürünerek birinin uyamaktan olduğunu gördüler. Hz. Musa ona selâm verdi. O da selâmını aldı ve : "Bizim bölgemizde böyle bir selâm şekli yoktur. Sen kimsin?" dedi. Hz. Musa ona: Ben Musa'yım." dedi. O, : "İsrâiloğullarımn Mûsa(sı mısın?)" diye sordu. Hz. Musa : "Evet, İsrâiloğullarımn Mûsa'sıyım." diye cevap verdi. Bunun üzerine o : "Ey Musa! Ben, senin bilmediğin ve Allah'ın.bana öğrettiği bir bilgiye sahibim, Sen de benim bilmediğim, fakat Allah'ın sana öğrettiği bir bilgiye sahipsin.1' dedi. Hz. Musa ona : "Sana, doğru yol olarak öğretilen ilimden bana da öğretmen için sana tâbi olayım mı?" (Kehf, 66) diye sordu. O da : "Eğer bana tâbi olacaksan, ben sana anlatıp söyleyinceye kadar bana hiçbir şey sormayacaksın." (Kehf, 70) diye cevap verdi. Nihayet onlar, sahil boyunca yaya olarak yürümelerine devam ettiler, sonra bir gemiye bindiler. Bu sırada bir serçe gelerek geminin.bir kenarına kondu ve gagasıyla denizden bir damla su aldı. Bunun üzerine Hızır Hz. Musa'ya: "Her ikimizin bilgisi Allah'ın ilmine kıyasla şu serçenin gagasıyla aldığı su kadardır." dedi.»

«Musa (A.s.) ile Hızır gemide yollarına devam ederlerken, bir ara Hz. Musa Hızır'ın gemiyi bir kazık (çivi) ile delmeğe çalıştığını veya bir tahtasını çıkarmağa kalkıştığını gördü. Bunun üzerine Hz. Musa Hızır'a : "Onlar, hiçbir şey almadan (navlunsuz olarak) bizi gemiye bindirdiler. Sen ise sahiplerini (suda) boğmak için onu deliyorsun (deldin). And olsun ki, sen büyük bir iş yaptın." dedi. (Hızır) : 'Sen benim yanımda sabretmeğe asla güç yetiremezsin demedim mî?' dedi. (Musa) : 'Unuttuğum şeyden dolayı beni sorumlu tutma. Şu işimde (arkadaşlığımızda) bana güçlük çıkarma.' dedi.. (Kehf, 71 73). İşte bu, Musa'nın ilk unutmasıydı.»

«Bundan sonra Hz. Musa ile Hızır yollarına yaya olarak devam ettiler. Onlar, yolda giderlerken,

çocuklarla oynamakta oîan bir oğlan çocuğu gördüler. Hızır, bu çocuğun başından yakalayıp öldürdü. Bunun üzerine Hz. Musa : «"Tertemiz (masum) bir canı, (diğer) "bir can karşılığı olmaksızın öldürdün ha! And olsun kî sen kötü bir şey yaptın." dedi. (Hızır) : "Ben sana, benim yanımda sabretmeğe asla güç yetiremezsin demedim mi?" dedi. (Musa) : "Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam benimle arkadaşlık etme. Zira tarafımdan muhakkak surette öşre (yâni benden ayrılmakta mazur sayılmağa) ulaştın." dedi. Onlar, yollarına devam ettiler. Nihayet bir memleket halkına vardılar. Oranın ahalisinden yemek istediler; fakat onlar, misafir kabul etmekten kaçındılar. Kendilerine yiyecek ve içecek verecek hiçbir kimseyi bulamadılar. Derken yıkılmağa yüz tutmuş bir duvar buldular. O, bunu düzeltiverdİ. (Musa, ona : "Onlar bizi misafir kabul etmediler), dileseydin elbette buna karşı bir ücret alırdın." dedi. (Hızır) : "İşte bu, benimle senin ayrılışımızdır. Sana üzerinde asla sabr-edemediğin şeylerin içyüzünü haber vereceğim." dedi. Gemiye gelince, (o), denizde iş yapan yoksullarındı. Ben onu kusurlu yapmak istedim; çünkü arkalarında her (sağlam) gemiyi zorla almakta olan bir hükümdar vardı. Oğlana gelince : Onun anası da babası da imân etmiş kimselerdi. Bunun için onları bir azgınlık ve kâfirlik bürümesinden korkup endişe ettik. Diledik ki onun yerine Rabb'leri kendilerine temizlikçe daha hayırlısını, merhametçe daha yakınını versin. Duvara gelince : Bu, o şehirde iki yetim oğlan çocuğnnundu. Altında da onlara ait bir define (kenz) vardı, babaları da iyi bir adamdı. Bunun üzerine Rabb'în diledi ki, ikisi de rüşdlerine ersin-ler, defineleri çıkarsınlar. (Bu) Rabb'inden bir merhamet idi. Ben bunu kendi reyimle yapmadım. İşte üzerlerinde sabredemediğin şeylerin iç yüzü budur." dedi.» (Kehf, 74-82).»

«İbn Abbâs, ayette geçen "kenz" (define) kelimesinden maksadın ilim olduğunu söylerdi.»

«İbn Abbâs'a: "Musa ile Hızır hadisesinin sonuna doğru Musa (A.s.)' nın yiğitinden bahsedildiğini işitmez olduk. Acaba bunun sebebi nedir?" diye sorulduğunda, O: "Musa (A.s.)'nm yiğiti hayat suyundan içti, ebedîliğe kavuştu. Hızır onu alıp gemiye attı, sonra da gemiyi denize bıraktı. Bu gemi onunla beraber kıyamete kadar dalgalar arasında yüzmeğe devam edecektir. Onun bu cezaya çarpırılnıası, hakkı olmadığı halde hayat suyundan içmiş olmasından ileri gelmiştir." diye cevap verdi.»

Yukarıda geçen hadîs, Hızır'ın Hz. Musa'dan Önce yaşamış olduğuna ve onun dönemini idrak ettiğine delâlet etmektedir. Ayrıca bu hadîs, Hızır'ın İrmiyâ olduğunu söyleyenlerin görüşünün de hatalı olduğunu isbat etmektedir. Çünkü İrmiyâ Buht-Nassar'in döneminde yaşamıştır. Hz. Musa ile Buht-Nassar'ın dönemleri arasındaki müddet farkım anlamak tarih bilgisine vakıf olan kimse için pek zor bir mesele değildir. Çünkü Hz. Musa Minûçİhr'in zamanında peygamberlik yapmıştır. Minûçihr ise büyük babası Efridûn'dan sonra hükümdarlık etmiştir. [56]

MİNUÇIHR VE ONUN ZAMANINDA MEYDANA GELEN HADİSELER

Efridûn b. Esğıyân b. Gâv (Pergâv?)'dan sonra îrec b. Efridûn'uu oğullarından Minûçihr hükümdar olmuştur. Minûçihr Dünbâvend'de, bir rivayette ise Rey şehrinde dünyaya gelmiştir. Minûçihr dünyaya geldiği zaman Tûc ve Selm tarafından öldürülmesinden korkulduğu için doğumu onlardan gizli tutulmuştur. Minûçihr büyüdükten sonra dedesi Efridûn'un yanma gidip ona intisap etmiştir. Dedesi Efridûn onda hayır işaretleri gördüğünden asıl dedesi İrec'e v,erdiği memleketleri Minûçihr'e vermiş ve onun tacını buna giydirmiştir.

Bazıları Minûçhir'in, Minûçihr b. Şecer (Minşharner?) b. îfrikîş b. İs-hâk b. İbrahim olduğunu ileri

sürerler ve hükümdarlığın kendisine Efridûn'dan sonra geçtiğini söylerler. Bu iddialarına da Cerîr b. Aüyj'e'nin aşağıdaki mısralarını şâhid (delil) gösterirler :

"İshâkoğulları ölüm kuşağını kuşanıp, demir silahları taktıklarında birer arslan kesilirler. Kendilerini tanıtmak maksadıyla neseplerini söylerken îspehbed, Kisrâ, Hürmüz ve Kayser'i zikrederler. Onlar, Allah'ın kitabına ve peygamberliğe nail oldukları gibi, İstahr ve Tüster'in de hükümdarları idiler. O parlak sîmah Farsoğullarıyla bizi öylesine şerefli bîr ata birleştirir ki, sonradan gelen nesiller ,ona nisbet edilmek şerefini kazandıktan sonra âlemde başka hiçbir şeye Önem vermezler. Bizim atamız Allah dostu İbrahim (A.s.), Rabb'imiz ise Allah (C.c.)'tır. Biz Allah tarafından verilen ve takdir edilen kısmete razıyız.»

Farslar ise bu nesep -şeceresini inkar ederler, ancak Efridûn'un oğullarının kendilerine hükümdarlık ettiklerini kabul ederler, başkalarının kendilerine hükümdarlık yaptıklarını kabul etmezler.

Bana göre Farsların bu sözü doğrudur. Çünkü İskender'den önceki Fars (Acem) hükümdarlarının isimleri bilinmektedir. Ayrıca İskender'in Fars ülkesini istilasından sonra kurulan beylikler dönemindeki hükümdarlar da bilinmektedir. Minûçihr, Hz. Musa'nın zamanında yaşamış olduğuna göre, ayrıca Hz. Musa ile Hz. İshâk'ın arasından bilinen beş ata geçtiğine ve bunların da Mısır'da yaşamış olduklarına göre, acaba bunlar ne zaman çoğalıp yer yüzüne dağılmışlar ve Fars memleketlerine hâkim olmuşlardır? Diğer taraftan Cerîr b. Atıyye bu bilgiyi nereden elde etmiştir ki, sözü bir hüccet (delil) teşkil etsin? Hatta Cerîr özellikle "bütün soyları Hz. İshâk'ın oğullarının nesebinde birleştirmeğe çalışmıştır (!).

Hişâm b. Muhamraed el-Kelüi şunları söylüyor :

«Tûc ve- Selrn, kardeşleri İrec'ten sonra üç yüz yıl hükümdarlık yapmışlardır. Bundan sonra Minüçihr yüz yirmi yıl hükümdarlık etmiştir. Bundan sonra da Türk asıllı Tûc'un bir oğlu Minûçihr'in üzerine hücum edip saldırmış ve onu hükümdarlığının sekseninci yılının başında iken on iki yıl müddetle Irak' beldelerinden sürüp çıkarmıştır. Fakat daha sonra Minûçihr'e talih yâr olmuş, oda kendisini sürüp çıkaran Tûc'un oğlunu Irak beldelerinden sürmüş ve tekrar hükümdarlığa geçmiş, bundan sonra ela yirmi sekiz yıl daha hükümdarlık etmiştir.»

«Minüçihr, adalet ve iyilikleriyle tanınmış bir hükümdardır. İlk önce hendekler kazdıran, savaş âletleri toplayan, muhtarlık meselesini ortaya atıp her köye bir muhtar tâyin eden ve köylülere muhtara itaat etmelerini emreden odur. Bir rivayete göre, Hz. Musa onun hükümdarlığının altmışıncı yılında ortaya çıkmıştır.»

Hişâm b. Muhamraed el-Kelbî'den başkaları ise bu konuda şunları söylüyorlar :

«Minüçihr hükümdar olunca dedesi . İrec b. Efridûıı'un öcünü almak üzere Türk memleketleri üzerine yürümüş, Efridûn'un oğlu Tûc ile kardeşi Selm'i öldürmüştür. Bundan sonra Tûc b. Efridûn'un oğulanndan Türklerin kendisine nisbet edildiği Efrâsiyâb (Alp Er Tona) b. Feşenc (Feş-nec?) b. Rüstem b. Türk, Tûc'un ölümünün üzerinden altmış yıl geçtikten sonra Minûçihr'e savaş açmış ve onu Taberistân'da muhasaraya almıştır. Daha sonra Efrâsiyâb ile Minüçihr aralarında sulh anlaşması yapmışlar, Minûçihr'in adamlarından kuvvetli bir atıcı olan İrşâ (Erşisiyatir?) adındaki bir kişinin fırlatıp atacağı bir okun düştüğü yeri kendi mülklerine sınır olarak tesbit etmişlerdir. Nihayet İrşâ'nm Taberistan'dan attığı ok Belh nehrine (Amuderyâ) düşmüş, bundan böyle bu nehir Tûc'un oğulları olan Türklerle Minûçihr'in saltanat mülküne bir sınır teşkil etmiştir.»

Bana göre bu, Farşların aralarında dolaştırdıkları en garip yalanlardan biridir. Çünkü bir adamın attığı bir ok nasıl olur. da bu kadar mesafeyi katettikten sonra Taberistan'dan ta Belh'e ulaşabilir?

Rivayet edildiğine göre, yine Minüçihr Fırat, Dicle ve Belli nehirlerinden kanallar kazdırarak sular

akıtmış ve büyük nehirler vücuda getirmiş, toprakların verimli ve bayındır hâle getirilmeisni emretmiştir.

Bir rivayete göre, Minûçihr'in hükümdarlığının üzerinden otuz beş yıl seçtikten sonra Türkler memleketinin sınırlarını ellerine geçirmiş ve orada yaşayan tebeasma el uzatmışlardır. Bundan dolayı o, tebeasmı azarlamış ve onlara hitaben şunları söylemiştir : «Ey tebeam! İnsanların hepsini siz dünyaya getirmediniz. İnsanlar ancak kendilerini düşünüp korudukça ve düşmanlarını kendilerinden bertaraf edip uzaklaştırdıkları müddetçe İnsan sayılırlar. Türkler, memleketinizin sınırlarını ellerine geçirdiler; bu ise sizin düşmanlarınıza karşı savaşı terketmenizden ileri gelmiştir. Allah (C.c.) bu mülk ve devleti bizi imtihan etmek, bu nimetlerine karşı şükredip etmediğimizi öğrenmek için ihsan etmiştir. Şayet şükredersek nimetlerini artıracak, nankörlük edersek devlet ve nimetlerini elimizden alarak bizi cezalandıracaktır. Biz savaşan ve kendimizi korumasını bilen bir kavmiz, yarın savaşa hazır olun.»

MinûçhİR'in bu daveti ve emri üzerine halk ve ileri gelen kimseler hazırlanıp toplandılar. Minüçihr konuşmak için ayağa kalkınca onlar da ayağa kalktılar. Bunun üzerine o : «Oturunuz! Ben sesimi size duyurmak için ayağa kalktım.» dedi. Onlar da yerlerine oturdular. Bundan sonra şu konuşmasını yaptı :

«Ey ahâli! Yaratıklar yaratanındır, nimet verene şükretmek, kudret sahibine teslim olmak gerekir. Olacak muhakkak olur, ister kendisi başkasını takib etsin, ister başkası kendisini takib etsin, yaratıktan daha âciz bir şey yoktur ve yaratanın kuvvetinden üstün bir kuvvet mevcut değildir. Aradığı kendi elinde olan kimseden daha güçlüsü olmadığı gi-bî, kendisi başkasının elinde olan insandan daha âciz ve zayıf kimse de yoktur. Tefekkür bir nurdur, gaflet bir karanlıktır, sapıklık ise bir cehalettir. Bizden önce yaşayanlar gelip geçtiler, sonradan gelenler de onlara iltihak edip muhakkak katılacaklardır. Bize bu mülk ve saltanatı bağışladığı için Allah'a hamd eder, kendisinden bize doğruluk, yakın ve doğru iş görmeyi ilham etmesini isteriz. Hükümdarın memleket halkı üzerinde hakları olduğu gibi. halkın da hükümdar üzerinde hakları vardır. Hükümdarın memleket halkından beklediği, halkın hükümdara itâaatleri, ona güzel Öğüt_, lerde bulunmaları ve düşmanlarıyla savaşmalarıdır. Halkın hükümdardan beklediği ise, onların yiyecek ve erzakını vaktinde temin edip vermesidir. Çünkü ahâlinin devletten başka başvuracağı bir desteği yoktur. Aynı zamanda hükümdar ahâlinin hazinedarıdır. Ahâlinin hükümdar üzerindeki haklardan olarak o, ahâliye merhametle bakmalı, mülayim davranmalı ve onlara güç ve kudretlerinin hâricinde takat getirmeyecekleri vazifeleri yüklememelidir. Herhangi bir afat sebebiyle ahâlinin meyvelerinde bir eksilme meydana gelirse, hükümdar bu eksilme nisbetinde onların vergilerini düşürmelidir. Ahâlinin mallarına herhangi bir tabîi afat sebebiyle bir zarar isabet ederse, hükümdar bu zararı karşılamah ve onları eski hallerine getirip üretimi devam ettirmelerini sağlamak İçin onları desteklemeli, sonra da onları fazla sıkmadan verdiklerini bir veya iki sene içerisinde geri almalıdır.»

«Bir hükümdarda üç meziyet bulunmalıdır : O, doğru sözlü olmalı, yalan söylememelidir. Cömert olmalı, cimrilikten sakınmalıdır. Öfkelendiği zaman kendine hâkim olmalıdır. Çünkü hükümdar saltanat makamında olduğundan eli her yere ulaşır (istediğini yapabilir). Vergiler hükümdarın hazinesinde toplanır; o toplanan malları kendisine tahsis etmemeli, ehliyet ve istihkak derecelerine göre asker ve tebeasma sarfetmelidir.»

«Hükümdar affetmesini bilmeli ve çok defa af ile muamele etmelidir; çünkü hükümdarın affından başka devleti kuvvetli ve baki kılan hiçbir şey yoktur. Aynı zamanda hükümdarın afta yanılması, cezada yanılmasından daha hayırlıdır.»

«Dikkatli olun! Türkler, memleketinize ve size göz dikmişlerdir. Onların saldırılarını önlemek için bana yardımcı olun; zira siz bana yardım etmekle kendinizi korumuş olacaksınız. Size silaha sarılmanızı ve hazırlanmanızı emrettim, fikir ve tedbir almak hususunda sizinle beraberim. Bu devlette bana ait olan cihet, sizin bana itaat etmeniz sebebiyle hükümdarlık adını taşımamdır. Hükümdar, tebeası kendisine itaat ettiği takdirde ancak hükümdar olur; tebeası tarafından emirleri dinlenmeyen hükümdar, hükümdar değil, ancak köle olur. Musibet ve felâket anında en mükemmel silah sabırlık olmak ve yakîne başvurmaktır. Düşmanla savaşırken ölenler için Allah'ın rızasını kazanmalarını umarım. Bu dünya, insanlar için bir seferden (yolculuktan) ibarettir; onlar, yüklerini bu dünyanın dışında başka bir yerde çözeceklerdir.»

Minûçihr'in bu konuşması bir hayli uzundur ve bu üslupta devam etmektedir.

Bundan sonra Minûçihr yemeklerin getirilmesini emretti; orada hazır bulunanlar yiyip içtiler, sonra da ona bağlılıklarını gösterip teşekkür ederek huzurundan ayrıldılar. Minûçihr'in hükümdarlığı yüz yirmi yıl sürmüştür.

Hişâmb. Muhammed el-Kelbi Râyiş hakkında şunları söylüyor: «Râyiş'in asıl adı Hâris'tir. Neseb şeceresi ise Haris b. Kays b. Sayfî b. Sebe' b, Ya'rub b. Kahtân'dır. Râyiş, Minûçihr'in hükümdarlığı döneminde Ya'rub b. Kahtân'dan sonra Yemen hükümdarı olmuştur. Ona Râyiş lakabı, bir kavimden aldığı ganimetleri Yemen'e getirmiş olmasından dolayı verilmiştir. Daha sonra Râyiş Hindistan üzerine yürüyüp ahâlisinin bir kısmını öldürmüş, bir hayli ganimet ve esir alarak tekrar Yemen'e dönmüştür. Bundan sonra tekrar Râyiş Tay'da bulunan iki dağın, hemen bunların ardından Enbâr ve Musul'un üzerine yürümüş, süvari birliklerinin başına adamlarından Şemir b. el-Attâf ı tâyin ettikten sonra buralardan hareket ederek Azerbeycân topraklarında bulunan Türklerin üzerine gelmiş ve Türklerin savaş erlerini öldürüp çoluk çocuklarını esir almıştır. Ayrıca Râyiş, bu sefer esnasında olup bitenleri iki taşın üzerine yazdırmıştır. Bu iki taş Azer beycân'da bulunmakta ve yerleri bilinmektedir.»

Râyiş'ten sonra Yemen hükümdarlığına "Zü'1-Menâr" lakabıyla bilinen oğlu Ebrehe geçmiştir. Ona bu lakabın verilmesinin sebebi şudur : Ebrehe Mağrib (Kuzey Afrika) memleketlerine savaşa çıktığı zaman karadan ve denizden bu memleketlerin iç kısımlarına kadar girmiş, geri dönüşü sırasında ordusunun yolunu şaşırmasından endişe ederek yollarını kolayca bulabilmelerini sağlamak için geçtiği yerlere nişanlar (kuleler) diktirmiştir. İşte bu sebeble kendisine bu lakap verilmiştir.

Yemenlilerin iddialarına göre, Ebrehe, oğlu Abd'i bu savaşta Mağrib ülkesinin en uzak köşelerinden birisine göndermiş, o da burada ganimetler elde etmiş ve garip davranışlı, yadırganan esirler (nesnâs cinsi maymunlar) alarak geri dönmüştür. Halk bu esirlerden korktuğu için kendisine korku salan manasına gelen "Zü'1-Ez'âr" ismini vermiştir. Ebrehe, muhtelif ülkeler ele geçiren gayretli ve hareketli bir Yemen hükümdarıdır.

Benim burada Yemen hükümdarlarından bazılarını zikretmenin sebebi ise, Râyiş'in Minûçihr'in saltanatı döneminde hükümdarlıkta bulunduğu ve Yemen hükümdarlarının Fars (Acem) hükümdarlarına bağlı birer âmil (vali) oldukları yolundaki birisinin-iddiasından kaynaklanmaktadır. [57]

HZ. MUSA (A.S.)'NIN KISSASI, NESEBİ VE ZAMANINDAKİ HADİSELER

Rivayet edildiğine göre Hz. Musa'nın şeceresi, Musa b. İmrân b. Yas-her (Yashur?) b. Kâhes b. Lâva b. Ya'kûb b. İshâk b. İbrahim'dir. Hz. Yâ-kub seksen dokuz yaşında iken oğlu Lâva dünyaya gelmiş,

Lâva de kırk altı yaşında iken oğlu Kâhes doğmuştur. Kâhes'ten Yasher, Yasher'den de altmış yaşında iken oğlu İmrân doğmuş ve İmrân yüz otuz yıl yaşamıştır. Hz. Musa'nın annesi Yuhâbid, hanımı ise Hz. Şu'ayb'in kızı Safûrâ'dır.

Hz. Musa'nın zamanında Mısır firavunluğunda ikinci Yûsuf (yâni Hz. Yûsuf)'un dönemindeki firavun Kaabûs b. Mus'ab b. Mu'vâiye bulunuyordu. Bu firavunun hanımı ise birinci Yûsuf'un zamanında bulunan firavun Reyyân b. el-Velîd'in torunlarından Muzâhım b. Ubeyd'in kızı Asiye idi. Bir rivayette ise Asiye'nin İsrâiloğullarmdan olduğu söylenir.

Hz. Musa'ya nida (vahiy?) geldiği zaman Mısır firavunu Kaabûs b. Mus'ab'm öldüğü bildirildi ve bu firavunun yerine kardeşi Velîd b. Mus'ab geçti. Uzun ömürlü olan Velîd kardeşi Kaabûs'tan daha kibirli ve daha fâ-cir bir kimse idi. Allah tarafından Hz. Musa ile kardeşi Harun (A.s.) peygamber olarak gönderildiler ve firavuna gidip onu hak yola davet etmek için Allah'tan emir aldılar. Rivayet edildiğine göre, firavun Velîd b. Mus'ab kardeşi Kaabûs öldükten sonra onun hanımı Asiye ile evlenmiştir.

Bundan sonra Hz. Musa ile kardeşi Hz. Harun peygamber olarak firavunun huzuruna hareket ettiler. Hz. Mûsa'nm dünyaya gelişi ile îsrâiloğıü-larmı Mısır'dan çıkarıp götürmesi arasından seksen yıllık bir zaman geçmişti. Hz. Musa (A.s.) İsrâiloğullarmı Mısır'dan çıkarıp denizden geçirdikten sonra Tîh çölüne gitti ve burada onlar, Yûşâ' b. Nûn ile birlikte burasını terkedinceye kadar kırk yıl kaldılar. Hz. Musa doğumundan Tîh çölünde vefat etmesine kadar yüz yirmi yıl ömür sürmüştür.

İbn Abbâs ve diğer alimler, - rivayetleri birbirlerine karışmış- olmakla birlikte - bu hususta şunları söylüyorlar : Allah (C.c.) Hz. Yûsuf'un ruhunu kabzedip onun zamanındaki firavunu helak ettikten sonra firavunlar Mısır ülkesinin saltanatını veraset yoluyla devam ettirdiler. Bu arada Allah'ın iradesiyle Isrâiloğulları orada yayıldılar.

Bu müddet içerisinde Isrâiloğulları firavunların idaresinde yaşamağa devam ettiler ve Hz. Musa'nın zamanındaki firavun (Velîd b. Mus'ab) başa geçinceye kadar Hz. İbrahim, Hz. İshâk, Hz. Yâkub ve Hz. Yûsuf'un tebliğ ettikleri İslâm şerîatinin kalıntıları (yaşayan hükümleri) ile amel etmelerini sürdürdüler. Hz. Musa'nın zamanındaki Mısır firavunu, diğer firavunların arasında Allah'a karşı en çok büyüklük taslayam,- O'na karşı en ağır söz söyleyeni ve Ömürce en uzun olanı idi. Rivayete göre, bu firavun Velîd b. Mus'ab idi. O, İsrâiloğullarma kötü muamele ediyor, eziyet çektiriyor, onları köle olarak kullanıyor ve çektirmedik işkence bırakmıyordu.

Allah (C.c.) İsrâiloğullarmı kurtarmak istediği zaman Hz. Musa yetişip yaşça kemâle erdi ve Allah tarafından kendisine peygamberlik verildi. Hz. Musa doğmazdan önce firavun bir rüya görmüş, rüyasında Beytü'l -Makdis (Kudüs) tarafından çıkan bir ateş Mısır ülkesinin evlerine kadar gelip Kıptîleri yakmış ve Mısır'daki bütün evleri tahrib etmişti, İsrâiloğullarma ise hiç dokunmamıştı. Bunun üzerine firavun sihirbazları, kâhinleri ve falcıları toplayarak onlardan rüyasının yorulmasını istedi. Onlar bu rüyayı : "İsrâiloğullarmm neş'et edip geldikleri Beytü'l-Makdis'ten bir adam çıkacak ve Mısır'ın helak olmasına sebeb olacak." diye yordular. Bunun üzerine firavun, İsrâiloğullarmdan doğacak her erkek çocuğun boğazlanıp öldürülmesini, kız çocuklarının ise öldürülmemelerini emretti. Rivayet edildiğine göre, Hz. Musa'nın gelmesi yaklaştığı zaman firavunun bilginleri ve müneccimleri ona gelerek : "Bizim bilgilerimize göre, İsrâiloğullarmın arasından doğacak olan erkek çocuğunun doğması çok yaklaşmıştır. Bu çocuk senin tahtını alacak, saltanatını eline geçirecek ve dînini değiştirecektir." dediler. Bunun üzerine firavun, İsrâiloğullarmdan doğacak olan her erkek çocuğun öldürülmesini emretti.

Bir başka rivayette ise, firavun ve kendine yakın olan üst seviyedeki adamları bir araya gelerek Allah

(C.c.)'ın Hz. İbrahim'e, zürriyetinden peygamberler ve hükümdarlar çıkaracağına dâir vermiş olduğu va'dini görüşüp konuştular. Bu adamlardan bazıları ona şunları söylediler : "îsrâiloğul-ları Alah'm bu va'dini beklediler ve beklemiş oldukları kişinin Hz. Yûsuf olduğunu zannettiler; fakat Yûsuf (A.s.) vefat edince : 'Allah'ın İbrahim (A.s.)'e va'dettiği bu değildir.' dediler." Bunun üzerine firavun onlara : "Siz vaziyeti nasıl görüyorsunuz?" diye sordu. Onlar da, her tarafa adamlar gönderilerek İsrâiloğullarmdan doğacak olan her çocuğun öldürülmesini kararlaştırıp tavsiyede bulundular. Bu durum karşısında firavun Kıptîlere : "Dışarıda çalışan kölelerinizi gözden geçirin ve onları içeriye, yanınıza alın, bundan böyle bu gibi (pis) işleri İsrâiloğullarma gördürün." dedi. Bunun
üzerine Kiptiler kölelerini yanlarına alıp İsrâiloğullarımn kölelerinin yerinde çalıştırmağa başladılar. Bu husus bir âyette : "Gerçekten firavun o yerde istibdada kalkıştı, oranın ahâlisini sınıflara ayırdı. Onlardan bir zümreyi za'fa uğratıyor, bunların oğullarım boğazlıyor, kızlarını ise diri bırakıyordu. Çünkü o fesad çıkaranlardandı." (Kasas, 4} tarzında açıklanmaktadır. Böylece İsrâiloğullarmdan doğan erkek çocuklar boğazlanıp öldürüldüler. Hatta firavun, çocuklarını düşürmeleri için gebe kadınlara işkence yapılmasını emretmişti. Kadınlara uyguladığı işkence türü ise, kamışları yardırıp gebe kadınları bu keskin kamışların üzerinde yürütüyor, böylece kadınların ayaklarını kesip doğruyordu. Hatta çocuğunu düşüren kadının bu haldeyken yavrusunun üzerine basıp kendisini korumağa çalıştığı görülüyordu. Bu sırada Allah'(C.c.) İsrâiloğullarımn yaşlıları arasında ölüm oranını artırmıştı. Bunun üzerine Kıptîlerin ileri gelenleri firavunun huzuruna gelerek : "İsrâiloğullarımn arasında ölüm çoğaldı, pek yakında bütün işler bizim kölelerimizin üstünde kalabilir. Çünkü onların erkek çocukları küçük iken boğazlanıp öldürüldüğü için büyümüyor, büyükleri ise ölümle yok olup tükeniyor. Onların erkek çocuklarının hayatını bağışlaman için bir ferman çıkarsan iyi olur." dediler. Bunun üzerine Firavun, erkek çocukların bir yıl boğazlanıp öldürülmelerini, bir yıl sağ bırakılmalarını emretti. Çocukların sağ bırakılmaları emredilen yılda Hz. Harun, öldürülmeleri emredilen müteakip yılda ise Hz. Musa dünyaya geldi. Hz. Musa'nın annesi doğum zamanı yaklaşınca çocuğunun başına gelecekleri düşünerek üzülmeğe başladı. Bunun üzerine Allah (C.c.) ona : "Oğlun Musa'yı emzir, ona karşı bir tehlike gelirse, onu denize (Nü'e) bırak, (boğulacağından) korkma, (ayrılığından) dolayı da kederlenme; çünkü biz onu yine sana döndüreceğiz, hem de onu peygamberlerden biri yapacağız." (Kasas, 7) diye vahyetti.

Nihayet Musa'yı annesi doğrup onu emzirmeğe başladı, sonra bir marangoz çağırarak ona kilitli içerden olan bir tabut (sanduka) yaptırdı ve Musa'yı tabutun içine koyup onu kızıldenize (Nîl'e) bıraktı. Tabut Hz. Musa'nın annesinden uzaklaşmağa başlayınca İblis ona gelip vesvese verdi ve Musa'nın annesi kendi kendine : "Ben kendime ne yaptım! Eğer çocuğum yanımda boğazlanmış olsaydı, hiç olmazsa onu kendi elimle kefenler, defnederdim. Bu ise onu kendi elimle denizdeki balıklara ve hayvanlara yem olarak atmaktan benim için daha sevimli olurdu." diye söylenmeğe başladı. Annesi Musa'yı tabutla birlikte denize bıraktığı zaman :"(Mûsa' mn) kız kardeşine : 'Onun izini ta'kib et.' dedi. O da berikilerin (kendisi' nin onun kız kardeşi olduğunun farkına varmadan) onu uzaktan gözetledi." (Kasas, 11). Hz. Musa'nın kız kardeşinin adı ise Meryem idi. Tabutu sürükleyip götüren dalgalar, bazen onu yukarıya kaldırıyor, bazen de aşağıya indiriyordu. Nihayet dalgalar, tabutu Firavunun konağının önündeki ağaçların arasına getirip soktu. Bu sırada Nil'de yıkanmak üzere oraya gelmiş olan Firavun'un eşi Asiye'nin cariyeleri tabutu yakalayıp Asiye' ye götürdüler. Onlar, tabutun içinde para ve kıymetli eşya bulunduğunu sanmışlardı. Tabut açılınca Asiye'nin gözü çocuğa ilişti ve ona karşı içinde bir acıma ve sevgi hissi belirdi. Asiye çocuğu Firavun'un yanma getirip durumu anlattıktan sonra ona: "(Bu çocuk) benim içinde, senin için de bir göz bebeğidir, sakın onu

öldürmeyin. Olur ki bize faydası dokunur, yahut onu bir evlad ediniriz." (Kasas, 9) dedi. Bunun üzerine Firavun : senin için öyle olabilir, benim ona ihtiyacım yok." dedi.
Hz. Peygamber (S.a.) bu hususla ilgili bir hadislerinde.: "Allah'a yemin ederim ki, eğer Firavun karısı Asiye'nin kabullendiği gibi bu çocuğu göz bebeği olarak kabullenseydi, Allah, Asiye'yî hidayette kıldığı gibi ona da hidayet nasip ederdi." buyurmuşlardır.
Aslında Firavun, Musa'yı boğazlayıp öldürmek istemişti; fakat Asiye' nin devamlı İsrarı üzerine onun hayatını bağışladı. Hatta Firavun bu çocuk hakkında : "Ben, bu çocuğun İsrâiloğullarmdan olmasından ve helakimizin bunun elinden çıkmasından korkuyorum." demişti. Bu hususla ilgili bir âyette : "Firavun'un adamları onu yitik olarak aldılar. Çünkü o, (ilerde) kendileri için bir düşman ve tasa olacaktı.." (Kasas, 8) buyurulur.
Nihayet onlar, Musa'yı emzirmek için bir süt annesi aramağa başladılar; fakat Musa bu kadınlardan hiç birinin sütünü ağzına alıp emmedi. Bu konu ile ilgili bir âyette : "Biz daha önce, ona süt annelerin (sütünü emmeği) haram etmiştik. Bunun üzerine (kardeşi Meryem) onlara : 'Sizin için onun bakımını üstlenecek, ona iyi davranıp bakacak bir aile göstereyim mi?' dedi." (Kasas, 12) buyurulur. Bunun üzerine onlar Musa'nın kız kardeşini yakalayıp ona : "Sen bu ailenin bu çocuğa karşı iyi davranacaklarını nereden öğrendin? Yoksa onlar bu çocuğu tanıyorlar mı?" diye sordular, hatta onlar bu hususta kuşkuya düştüler. Musa'nın kız kardeşi Meryem de onlara : "Bu ailenin bu çocuğa karşı iyi davranması, onun hayrını istemeleri, onların bu çocuğa karşı olan şefkatlerinden, hükümdar Firavun'un hacetini yerine getirmek arzusundan ve ondan menfaat ummak kaygusundan ileri gelmektedir." diye cevap verdi. Bundan sonra Musa'nın kız kardeşi annesinin yanma gelerek durumu kendisine bildirdi. Bunun üzerine hemen Musa'nın annesi çocuğunun yanma geldi ve memesini ağzına verince sütünü emmeğe başladı. Bu sırada Musa'nın annesi az kalsın : "İşte bu benim oğlum." diyecekti. Fakat Allah onu korudu ve böyle söylemesine firsat vermedi.
Musa'nın bu adı alması, onun ağaçlık içinde ve suda bulunmasından ileri gelmişti. Çünkü Kıptî dilinde "Mû" su, "sâ" ise ağaç demekti. Allah (C.c.) Musa ile annesinin birbirlerine kavuşması konusunda : "İşte (böylece) onu annesine iade ettik, tâ ki gözleri onunla aydınlansın ve kaygulanmasm.." (Kasas, 13) buyurur.
Musa, annesinden üç gün ayrı kalmıştı. Bundan sonra annesi onu alıp evine götürdü ve Firavun onu kendisi için evlad edindi; hatta Musa Firavun'un oğlu olarak çağrılırdı. Musa büyüyüp hareketlenince annesi onu Asiye'ye getirdi. Asiye ise onunla oynuyor ve onu hoplatıyordu; bir ars onu Firavun'a uzattı. Firavun onu kucağına alınca sakalından tutup yoldu. Bunun üzerine Firavun : "Cellatları çağırın, hemen bunu boğazlasınlar! İşte bu, beklenilen o çocuktur." dedi. Asiye Musa'nın boğazlanmasını engellemek için kocası Firavun'a : "Sakın onu öldürmeyin. Olur İd bize faydası dokunur, yahut onu evlad ediniriz." (Kasas, 9). Hem o küçük bir çocuktur, ne yaptığını bilmiyor, bunu da bilmiyerek yapmıştır. Hem sen, Mısır'da süs eşyası bakımından benden daha çok zînete sahip olan bir kadının bulunmadığını da bilirsin. Ben onun önüne yakuttan bir süs' eşyası koyacağım, bir de ateş koru koyacağım. Eğer çocuk yakutu alırsa, bunu bilerek yapmış sayılır ve akıllı olduğu anlaşılır; bu takdirde onu boğazlatırsın. Eğer ateş korunu alırsa çocuk olduğu ve aklının ermediği anlaşılır." dedi. Hemen Asiye çocuğun önüne bir yakut, bir de bir tas içerisinde ateş koru koydu. Bu sırada Hz. Cebrail gelip çocuğun elini ateş koruna uzatmasını sağladı, böylece Musa ateşi alıp ağzına götürdü ve dilini yaktı. Bu hususu dile getiren bir âyette : "Dilimden de şu düğümü çöz ki, sözümü iyi anlasınlar." (Tâhâ, 27, 28) buyurulur. Böylece Musa elini ateşe uzatmakla ölümden kurtulmuş oldu.
Nihayet Musa bir hayli büyüdü, Firavun'un bineklerine binmeğe ve giyindiklerinden giyinmeğe

başladı. Bu arada o, Firavun'un oğlu olarak biliniyor ve ona nisbet edilerek çağrılıyordu. İsrâiloğulları ise onun sayesinde güçlenip kuvvet kazanmışlardı; hatta Musa'dan korktukları için İs-râiloğulîarına zulmeden hiçbir Kıbtî kalmamıştı.

Bir gün Firavun Musa yanında yokken bineğine binip saraydan uzaklaşmıştı. Musa saraya geldiği zaman kendisine Firavunun bineğine binip gittiğini söylediler. Bunun üzerine Musa da bir bineğe binip onun peşinden gitti; fakat Musa Meni'e geldiğinde kaybûie (Öğle istirahatı) vakti olmuştu. Menf ise Hz. Yûsuf'un şehri olan eski Mısır'da bir büyük şehirdi. Bu gün ise burası büyük bir kasabadır. Nihayet Musa, çarşılarının kapalı olduğu bir sırada öğle vaktine doğru : "..Ahâlisinin gaflet üzere bulunduğu bir zamanda şehre girdi, (orada) birbiriyle kavga etmekte olan iki adam gördü. Şu kendi taraftarlarından (İsrâiloğullarmdan - Bir rivayette bu kisinin Sâmirî olduğu söylenir-), bu da düşmanlarından (Kıbtîlerden) di. Derken taraftarlarından olan (adam) düşmanının aleyhinde ondan yardım istedi.." (Kasas, 15). Musa ise, kendisinin İsrail oğullarını Kıbtîlerden koruyup kolladığını bilmesine rağmen bu kıbtînin İsrailli ile kavgaya tutuşmasına öfkelendi. Kıbtî halkı ise Musa'nın İsrâiloğullarmdan olduğunu bilmiyordu ve onun İsrâiloğullarma olan yskınlığmı süt anneliği meselesinden kaynaklandığını sanıyorlardı. Neticede fena halde öfkelenen Musa : "Ona (Kıbtî'ye) bir yumruk vurup öldürdü, (sonra) o, bu şeytanın işlerindendir, o gerçekten şaşırtıcı, apaçık bir düşmandır." (Kasas, 15) dedi. Ayrıca Musa : "Ey Rabb'im! Ben cidden kendime yazık ettim. Artık beni bağışla.' dedi. Bunun üzerine Allah onu yarlıgayıp bağışladı. Çünkü O, yar-hgayıcı Ve merhamet edicidir." (Kasas, 16).

Bu sırada Allah (C.c.) Hz. Musa'ya vahiy yoluyla : "İzzet ve celâlime yemin ederim ki, eğer öldürdüğün kişi (kıbtî) bir saniye olsun benim yaratıcı ve rızık verici olduğumu ikrar edip inansaydı, mutlaka (katil suçundan dolayı) sana azabı tattırırdım." buyurdu. Bunun üzerine Musa (A.s.) : "Ey Rabb'im! Bana in'âm ve ihsan ettiğin (af ve yargılama gibi) şeyler hakkı için artık suçlulara asla arka çıkmayacağım." (Kasas, 17) dedi. Bu arada Hz. Musa : "(yakalanmak) korkusuyla şehirde (başına gelecek akıbeti) bek-liyerek sabahladı. Bir de ne görsün, dün kendisinden imdat isteyen (adam yine) ona feryad edip (ondan yardım) istiyor. Bunun üzerine Musa ona: 'Sen gerçekten apâşikar bir azgınsın.' dedi." (Kasas, 18). Sonra ona yardım etmek üzere ilerledi; fakat o, kavgaya tutuştuğu kıbtîyi yakalamak için Hz. Musa'nın kendisine doğru gelmekte olduğunu görünce, daha önce Musa kendisine ağır konuştuğu için kendisini öldüreceğinden korkarak Hz. Musa'ya : "Sen, dün bir canı öldürdüğün gibi (şimdi de) beni mi öldürmek istiyorsun? Sen arabuluculardan olmayı arzu etmiyorsun da, bu yerde illâ bir zorba olmak istiyorsun." (Kasas, 19) dedi. Bunun üzerine Musa kıbtîyi bırakıverdi. Fakat kıbtî hemen harekete geçerek dünkü Öldürülen adamın Musa tarafından öldürüldüğünü halka yayıp duyurdu. Bu durum karşısında Musa'nın aranmasını isteyen Firavun adamlarına : "Onu hemen yakla-yın, zira o bizim adamımızdır." dedi. Bu esnada bir adam gelerek Hz. Musa'ya : "Şehrin önde gelen adamları seni öldürmek için (toplandılar) ve hakkında müzakere ediyorlar. Hemen (buradan) çık (git)." (Kasas, 20) dedi.

Rivayet edildiğine göre, (Musa'ya haber getiren adam) Harbîl (Hız-kîl?) idi ve Firavun soyundan olup mümin bir kişiydi.

Rivayet edildiğine göre, Hz. Musa'ya haber getiren adam Harbîl (Hız-kîl) idi ve Firavun'un hanedanından mü'miıı bir kişiydi. O, Hz. İbrahim'in getirmiş olduğu dînin kalıntıları (yaşayan hükümleri) üzerine amel eden

bir kimse idi ve Hz. Musa'ya da ilk defa o iman etmişti. Harbîl, Hz. Musa' ya durumu bildirince hemen Musa (A.s.) korkarak ve etrafı gözetleyerek onların aarsından ayrıldı. Bu arada : "Ey Rabb'im!

Beni o zâlimler güruhundan kurtar!" (Kasas, 21) diyerek Allah'a yalvardı.
Hz. Musa onların arasından ayrıldıktan sonra ana yoldan değil, sarp ve dönemeçli bir yoldan şehri terketmeğe başladığı bir sırada onun yanına at sırtında elinde bir süngü bulunan bir melek geldi. Hz. Musa onu görünce korkssundan onun önünde yere kapandı. Bunun üzerine melek ona: "Önümde yere kapanma, beni takib et." dedi. Ve Musa'yı Medyen tarafına yöneltti. Hz. Musa Medyen tarafına yöneldiğinde : "Umarım Rabb'im beni doğru yola iletir." (Kasas, 22) dedi. Nihayet melek Hz. Musa ile birlikte Meyden'e kadar onunla yolculuk etti. Bu yolculuk esnasında Hz. Musa'nın yiyecek bir şeyi olmadığı için, o ağaç yapraklarını yiyerek karnını doyurmağa çalışıyordu; hatta Musa'nın yürümek için takati kalmamıştı. Fakat buna rağmen güç belâ Medyen'e geldi. Nihayet Hz. Musa : "Medyen suyuna vardığında, üst tarafında hayvanlarım sulayan bir sürü insan buldu. Onların gerisinde (alt yanında) sürülerini alıkoyan iki kadın gördü.." (Kasas, 23). Bu kadınlar Hz. Şu'ayb'in kızlarıydı. Bir rivayette ise bu kadınlar, Hz. Şu'ayb'in biraderinin oğlu, yani yeğeni Yesrûn'un kızlarıydı. Hz. Musa onları görünce : " 'Bu hâliniz nedir?' dedi. Onlar : 'Çobanlar (hayvanlarını) sulayip dönünceye kadar biz Bulamıyoruz. Babamız ise yaşlı bir adamdır.' dediler." (Kasas, 23).
Hz. Musa onlara acıdı ve gelerek kuyunun üzerindeki büyük taşı kaldırdı. Halbuki bu taşı Medyenlilerden bir grup kimse bir araya geldiği zaman ancak kaldırabiliyordu. İşte böylece Hz. Musa kadınların koyunları suladı, onlar da hemen sür'atle geri döndüler. Halbuki daha önce bu kadınlar koyunlarına havuzda artan suyu içiriyorlardı. Bu sırada Hz. Musa (A.s.) serinlemek için bir ağacın gölgesine çekildi ve : "Ey Rabb'im! Ben, gerçekten bana indirdiğin hayırdan ötürü böyle yoksulum." (Kasas, 24) dedi.
İbn Abbâs (R.a.) bu âyetin izrhmda : "Hz. Musa bu sözü söylediği vakit, herhangi bir insan onu görmüş olsaydı, şiddetli açlıktan (yediği yeşil yapraklar yüzünden) onun barsaklarmın yeşilliğini görürdü ve kendisi için Allah'tan ancak bir lokma istemekle yetinirdi." diyor.
Hz. Şu'ayb'in iki kızı hemen çabucak babalarının yanma döndüler, erken dönüşlerinin sebebini soran babalarına durumu olduğu gibi anlattılar. Bunun üzerine Hz. Şu'ayb kızlarından birisini Hz. Musa'yı yanına ça-ğirmak üzere ona gönderdi. Fakat onu çağırmak üzere giden kız utana utana yanına vardı ve ona : "Sürülerimizi sulamanıza karşılık ücretinizi vermek için sizi babam çağırıyor." (Kasas, 25) dedi. Bunun üzerine Hz. Musa kız ile birlikte babası Şu'ayb (A.s.)'in yanma gitmek üzere ayağa kalktı, kız önde, kendisi arkada yürümeğe başladı. Yolda giderlerken rüzgâr kızın eteğini savuranca Musa onun mahrem yerini gördü. Bunun üzerine Musa ona : "Siz arkamdan yürüyün, bana gideceğim yolu gösterin. Zira biz kadınların bacaklarına bakmayan bir aileye mensubuz." dedi.
Nihayet Musa (A.s.) Hz. Şu'ayb'in yanma gelip : "Ona kıssayı (başından geçenleri) anlatınca, o : 'Artık korkma, o zâlimler güruhundan kurtuldun.' dedi." (Kasas, 25). Bu arada Hz. Musa'yı babasına getiren kız ise: "Babacığım! Onu ücretle (çoban) tut. Çünkü ücretle kullandıklarının en hayırlısı şüphesiz ki, bu kuvvetli ve emin (kişidir)." (Kasas, 26) dedi. Bunun üzerine babası bu kızma : "Onun kuvvetli olduğunu gördün, fakat emin bir kişi olduğunu nerden biliyorsun?" dedi. Kız babasına : "Ben onunla1 birlikte yolda gelirken rüzgârın eteğimi açması üzerine o, bana arkasından yürümemi söyledi. İşte buradan onun emin bir insan olduğunu anlıyorum." diye cevap verdi. İşte bunun üzerine Hz. Şu'ayb Musa ,A.s.)'ya "Ben iki kızımdan birini - bana sekiz yıl ırgatlık yapmak üzere - sana ni-kahlamağı arzu ediyorum. Eğer (hizmetini) on (yıl)a tamamlarsan o da kendinden (olur). (Bununla beraber) sana zorluk çektirmek istemem. İn-şaallah beni sâlihlerden bulacaksın." (Kasas, 27) dedi. Hz. Musa ise ona : "Bu, seninle benim aramdadır. Bu iki müddetten hangisini doldurursam demek ki bana karşı bir husûmet olmayacaktır. Allah da bu dediğimiz sözün üstünde bir şâhiddir." (Kasas, 28)

dedi.
Hz. Musa gününü Şu'ayb (A.s.)'in yanında geçirdi; akşam olunca da Hz. Şu'ayb ona akşam yemeği hazırlatıp getirdi, fakat Musa (A.s.) yemedi. Hz. Şu'ayb, kendisine niçin yemediğini sorunca o : "Biz öyle bir aileye mensubuz ki, azıcık bir âhiret ameli karşısında bütün dünyayı verseler almayız." diye cevap verdi. Hz. Şu'ayb ona : "Biz bu yemeği sana bunun için getirmedik, misafire yemek yedirmek benim ve atalarınım bir âdetidir." dedi. Bunun üzerine Hz. Musa getirilen yemeği yedi. Hz. Musa'nın bu şekilde davranması, Şu'ayb (A.s.)'in ona karşı rağbetini iyice artırdı ve Musa'yı yanma getiren Safûra adındaki kızı ile onu evlendirdi. Bu arada Hz. Şu'ayb kızma, bir asâ getirip Musa'ya vermesini emretti. Kızı ona bir asâ getirdi. Bu asâ Hz. Şu'ayb'e, insan suretine girmiş bir melek tarafından getirilip emânet bırakılmıştı. Hz. Şu'ayb'in kızı bu asayı getirip Musa'ya verince, babası bu asayı gördü ve kızından bunu yerine koyup, bir başkasını getirmesini istedi. Bunun üzerine kızı bu asayı yerine bıraktı ve bir başkasını almak istedi; fakat eli bir türlü bu asadan başkasına varmıyordu. Hatta babası Şu'ayb (A.s.) kızını defalarca geri çevirdi, fakat geri geldiğinde elinde aynı asâ ile dönmüş oluyordu.
Nihayet Hz. Musa koyunları otlatmak üzere bu asayı alıp çıktı; Şu'ayb (A.s.) ise onun bu asayı alıp çıkmasından sonra pişmanlık duydu ve arkasından gidip emânet olan bu asayı onun elinden geri almak istedi. Hz. Musa, onun bu asayı elinden almak istediğini görünce, ona mâni oldu ve vermedi. Bunun üzerine onlar, ilk rastlayacakları adamı hakem yapmak suretiyle meseleyi halletmeğe karar verdiler. Bu sırada onların yanına insan suretinde bir melek geldi ve bu melek Musa'nın elinde bulunan asanın yere bırakılmasını istedi ve asayı yerden kim kaldırırsa asâ onun olur, diye hükmetti. Neticede Hz. Musa asayı yere bıraktı; hanımının babası Şu'ayb (A.s.)'in ise asayı yerden alıp kaldırmağa gücü yetmedi. Hz. Musa eliyle tuttuğu gibi asayı yerden alıp kaldırdı. Bunun üzerine Şu'ayb (A.s.) asayı ona bıraktı.
Bu asâ, böğürtlen ağacından yapılmış, ucu kıvrık olan çatal bir değnekten ibaretti. Bir rivayette ise bu asâ cennetteki mersin ağacından yapılmıştı ve Hz. Adem cennetten çıkarıldığı zaman beraberinde getirmişti. Hz. Musa'nın bu asayı ele geçirmesi konusunda daha başka rivayetler de vardır.
Hz. Musa on yıl Şu'ayb (A.s.)'in koyunlarını otlatıp onun yanında kaldı. Bundan sonra ailesi ile birlikte soğuk bir kış gününde yola çıktı. Nihayet Allah (C.c.)'m Musa'ya kerametini bahşedip peygamberliğini başlatacağı ve kendisiyle mükâlemede bulunacağı gece, Hz. Musa yolunu şaşırdı ve nereye gideceğini bilemez hâle geldi. Bu sırada ise hanımı Safûra hamileydi; gök gürültülü, şimşekli ve yağmurlu bir kış gecesinde onu doğum sancıları yakalamıştı. Hz. Musa ise sabahleyin erkenden şaşırıp kaybettiği yolunu bulmak maksadıyla ailesinin ısınmasını sağlamak ve geceyi bulunduğu yerde geçirmek için çakmak taşını çıkarıp ateş yakmağa çalışıyordu. Hatta Musa (A.s.) yoruluncaya kadar çakmaktan ateş çıkarmağa çalıştı, fakat muvaffak olamadı. İşte bu sırada bir ateş parladı; Hz. Musa bunu görünce gerçekten ateş sandı, kalbuki gördüğü ateş Allah'ın nurlarından bir nur idi. Bunun üzerine Hz. Musa : "Ailesine : 'Siz (burada) eğlenin. Çünkü ben bir ateş gördüm; olur ki size ondan (yolumuz hakkında) bir haber getiririm.' (Eğer haber bulamazsam) ısınmanız için bir ateş parçası getiririm." (Kasas, 29; Nemi, 7) dedi.
Hz. Musa gördüğü ateşe doğru yöneldiğinde, onu gökten büyük bir böğürtlen bir rivayette unnâb ağacına doğru uzanmış bir nur olarak gördü. Musa (A.s.) yeşil bir ağacın içerisinden dumansız bir şekilde alevlenen, gittikçe büyüyen ve ağacın yeşilliğini artıran bu büyük ateşi görünce şaşırıp kaldı ve korkuya kapıldı. Hatta ateşe yaklaştığı zaman ateş geri çekildi; Musa ise feryad ederek gerisin geri döndü. Bu sırada ağaçtan bir ses geldi; Hz. Musa bu sesi işitince bir yakınlık hissetti ve geri döndü.

Musa (A.s.): "Ağacın yanına gelince, feyizli (ve mümtaz) bir yerdeki vadinin sağ kıyısından ve ağaçtan : 'Ateş (mahalinde) bulunan ve çevresinde olan kimselere muhakkak (feyiz) ve bereket verildi. Ey Musa! Ben âlemlerin Rabb'ı olan Allah'ım denildi." (Kasas, 30; Nemi, 8).
Hz. Musa bu sesi işitip, bu heybeti görünce, onun gerçekten Rabb'i olan Allah olduğunu anladı; bu sebebten kalbi çarpmağa başladı, dili tutuldu, gücü tükendi, ruhu gelip giden bir ölü hâlini aldı. Bunun üzerine Allah (C.c.) ona bir melek göndererek onun vasıtasıyla kalbini takviye edip güçlendirdi.
Nihayet Hz. Musa'nın aklı başına gelince ona : "Şüphesiz ben senin Rabb'inim. Haydi ayakkabılarını çıkar. Çünkü sen mukaddes bir vadi olan "Tuvâ" 'dasın." (Tâhâ, 12) diye seslenildi. Hz. Musa'ya, ayakkabılarım çıkarması için Allah tarafından emredilmesinin sebebi, onların ölmüş eşek derisinden yapılmış olmasıydı; başka bir rivayette ise onun ayaklarının mübarek yere değmesini temin etmekti.
Bundan sonra Allah (C.c.) Hz. Musa'nın kalbini teskin etmek için ona : "Ey Musa! O sağ elindeki nedir?" (Tâhâ, 17) diye sordu. O da : "O, benim asamdır, ona dayanırım, onunla davarlarıma yaprak silkerim. Onu (su kabımı, azık torbamı taşımak gibi) başka işlerim için de kullanırım." (Tâhâ, 18) diye cevap verdi.
Aynı zamanda bu âsa karanlık gecelerde ışık vererek Hz. Musa'nın yolunu aydınlatır, susuz kaldığı zaman onu kuyuya sarkıttığında, baş kısmında meydana gelen kovaya benzer bir kapla kuyudan su çıkarır, canı meyve istediği zaman onu yere diker ve ânında mevsimine has meyveleri taşıyan dalh budaklı bir ağaç olurdu.
Allah (C.c.) ona ; "Ey Musa! Asanı bırak." buyurdu. Oda hemen asasını bıkatı. Fakat Hz. Musa asasını çevik hareket eden iri cüsseli bir yılan olarak görünce : "..arkasına dönüp kaçtı ve geri dönmedi." Bunun üzerine kendisine : "Ey Musa! Korkma; çünkü ben varım, benim katımda peygamberler (hiçbir şeyden) korkmazlar." (Nemi, 10) buyurdu Ayrıca ona : "Gel, korkma! Biz onu yine evvelki hâline çevireceğiz." (Tâhâ, 21) dedi.
Allah (C.c.)'m Hz. Mûsaya asasını bırakmasını emretmesi ise, Firavun' un yanında onu bıraktığı zaman ejderhaya dönüştüğünde ondan korkmamasını sağlamak ve onu buna alıştırmak gayesine matuftu.
Hz. Musa geri dönünce Allah (C.c.) ona : "Aaâyı eline al, sakın korkma! Elini de onun ağzına sok." buyurdu. Bu sırada Hz. Musa'nın üzerinde yünden yapılmış bir cübbe vardı, o korku içerisinde elini bu cübbenin yenine sokmuştu. Bunun üzerine Allah ona: "Elini cübbenin yeninden çıkar."
dedi, o da hemen elini yenden çıkardı ve çıplak elini yılanın ağzına soktu. Hz. Musa elini yılanın ağzına sokunca, yılan, daha önce Hz. Musa'nın hiçbir korku ve yadırgama hissetmeden elinde tuttuğu asâ hâline geliverdi.
Bundan sonra Allah (C.c.) ona : "Elini koynuna sok da Firavun'a ve kavmine (göstereceğin) dokuz mucize içinde o, (el), kusursuz, bembeyaz olarak çıkiversin." (Nemi, 12) buyurdu. Bunun üzerine Hz. Musa elini koynuna soktu; Koynundan elini çıkardığında, hiçbir kusur (alacalık) olmaksızın kar gibi parlak bir şekilde çıkardı. Sonra tekrar elini koynuna soktuğunda, eli eski haline geldi. Bu sırada kendisine : "..İşte bu iki (mucize), Firavun'a ve cemâatine Rabb'inden iki burhandır. Çünkü onlar fâsiklar güruhudur." (Kasas, 32) buyuruldu. Bunun üzerine Hz. Musa : "Ey Rabb'im! Gerçekten ben onlardan bir cana (kıydım), öldürdüm. Onun için beni öldüreceklerinden korkuyorum. Kardeşim Harun, o, lisan bakımından benden daha fasihtir. Onu da benimle beraber yardımcı (bir peygamber) olarak gönder ki, söylediklerimi doğrulamış olsun (yani sözlerimden onların anlamadıklarını o anlar, dolayısıyla söylediklerimi onlara açıklar). Çünkü ben, beni tekzib edeceklerinden endişe ediyorum."

(Kasas, 34) dedi. Bunun üzerine Allah da ona : "Biz, senin pazunu kardeşinle "Kuvvetlendireceğiz ve size öyle bir satvet (hüccet) vereceğiz kî, onlar size erişimeyecek. Âyetlerimizle (verdiğimiz mucizelerle) gidiniz; siz de, size tâbi olanlar da galip geleceksiniz." (Kasas, 35) buyurdu.
Bundan sonra Musa (A.s.) ailesinin yanma döndü ve onları alarak Mısır'a doğru yola çıktı. Nihayet Hz. Musa gece vakti Mısır'a geldi ve annesinin evine misafir oldu. Ne Hz. Musa misafir olduğu hâne halkını tanıyordu, ne de onlar Musa'yı tanıyorlardı. Bir ara Harun gelip annesinden onun kini olduğunu sordu. O da, onun bir misafir olduğunu söyledi. Bunun üzerine Harun onu yemeğe çağırdı ve birlikte yemeklerini yediler. Bu sırada Harun ona : "Sen kimsin?" diye sordu. O da : "Ben Musa'yım" diye cevap verdi. Bunun üzerine ayağa kalkıp kucaklaştılar.
Rivayet edildiğine göre, Allah (C.c.) Hz. Musa'yı yedi gün serbest bıraktıktan sonra ona : "Rabb'inin söylediklerini yerine getir." buyurdu. Bunun üzerine o : "Ey Rabb'im! Göğsüme genişlik ver, işimi kolaylaştır, dilimden (şu) düğümü çöz ki, sözümü iyi anlasınlar. Bana kendi ailemden bir de vezir ver, yani biraderim Harun'u, ki, onunla arkamı güçlendir, onu işime ortak kıl." (Tâhâ, 25-32) diye duada bulundu. Hz. Musa'nın ailesi ise oldukları yerde kalmışlardı, Musa'nın ne yaptığından da habersizlerdi. Nihayet Medyen halkından bir çoban yanlarına gelip onları tanıdı ve onları alıp Medyen'e getirdi. Daha sonra Hz. Musa'nın denizi yarıp geçtiği haberi kendilerine ulaşıncaya kadar onun ailesi Hz. Şu'ayb'in yanında kaldılar, ancak bu hadiseden sonra Musa'nın yanına geldiler.
Hz. Musa Mısır'a gitmek üzere yola çıktığı sırada Allah (C.c.) Harun (A.s.)'a vahyederek ona, Musa (A.s.)'nm Mısır'a dönmekte olduğunu bildirdi ve onu karşılamasını emretti. Bu emir ve .vahiy üzerine Hz. Harun Mısır'ın dışına çıkarak Musa (A.s.)'yı karşıladı. Hz. Musa kardeşi Harun'a : "Ey Harun! Allah ikimizi de peygamber olarak Firavun'a gönderdi, haydi benimle gel ona gideceğiz." dedi. Bunun üzerine Harun : "Emrin başım üstüne, gidelim." dedi. Hz. Musa kardeşi Harun'un evine geldikten sonra kardeşi Harun ile birlikte Firavun'un yanma gideceklerini açığa vurduğunda Harun'un kızı bunu duydu ve hemen seslenip bunu annelerine duyurdu. Bunun üzerine anneleri onlara : "Allah aşkına Firavun'un yanma gitmeyin, yoksa ikinizi birden Öldürür." diye onları uyardı. Fakat onlar annelerinin sözünü kabul etmediler ve bir gece Firavun'un kapısını çaldılar. Bunun üzerine Firavun kapıcısına : "Bu saatte kapımı çalan kim?" diye sordu. Kapıcı hemen onların yanma gelip onlarla görüştü. Hz. Musa kapıcıya: "Firavun'a haber ver, biz âlemlerin Rabb'i olan Allah'ın iki elçisiyiz." dedi. Bunun üzerine onlar Firavun'un huzuruna kabul edildiler.
Rivayet edildiğine göre, Hz. Musa ile Harun (A.s.) Firavun'un huzuruna girebilmek için tam iki yıl gidip gelmişlerdi; hatta hiçbir kimse onla-rai durumlarını Firavun'a bildirmeğe cesaret edememişti. Ancak sözleriyle Firavun'u güldürüp eğlendiren bir masakara (soytarı) ona bu haberi götürüp iletmişti. İşte bu haber üzerine Firavun onların huzuruna girmesine müsâade etti. İçeriye girdikten sonra Hz. Musa ona : "Ben âlemlerin Rabb'i olan Allah'ın bir elçisiyim." dedi. Firavun ise Hz. Musa'yı tanıdı ve ona : "Biz seni yeni doğmuş (bir çocuk) ken içimizde büyütmedik mi?. Sen ömründen bir hayli yıl bizim aramızda kalmadın mı? O yaptığın işi (öldürme işini) de sen işledin. Sen nankörlerdensin." (Şu'arâ, 18) dedi. Bunun üzerine Hz. Musa da ona : "Ben bu işi o vakit, bilmez durumda iken yaptım. Sizden korkunca da hemen içinizden (bırakıp) kaçtım. Nihayet Rabb'im bana bîr hüküm (peygamberlik) verdi ve beni peygamberlerden yaptı." (Şu'arâ,' 20, 21) dedi. Firavun ona : "Eğer sen bir âyet (mucize) getirdiysen ve doğrulardan isen onu göster bakalım!" (A'râf, 106) dedi. Bunun üzerine Hz. Musa : "Asasını bırakıverdi. Bir de ne görsünler id, o apaçık bir ejderha oluverdi." (A'râf, 107).
Bu ejderha ağzını açıp'alt çenesini yere, üst çenesini ise Firavun'un sarayının üzerine koydu ve

kapmak üzere Firavun'un üzerine yürüdü. Bu durum karşısında Firavun korkusundan çığlık atıp yerinden fırladı ve altına yaptı. Bundan sonra Firavun yirmi küsur gün karın ağrısına tutuldu, hatta nerdeyse ölecek hale gelmişti. Bunun üzerine Firavun, Allah adma Musa'dan ejderhayı eski haline getirmesini istedi. Hz. Musa onu eline alınca eskisi gibi asâ şekline donuverdi. Bundan sonra Musa (A.s.) elini koynuna soktu, çıkardığında ise eli kar gibi bembeyaz olmuştu ve nur gibi parıldıyordu. Sonra elini koltuğunun altına tekrar soktuğunda eski halini almıştı. Bundan sonra elini tekrar koltuğunun altına sokup çıkardığında elinden göklere yükselen ve gözleri kamaştıran parıltılar yükseliyor ve ortalığı aydınlığa boğuyordu. Bu aydınlık evlerin içine kadar giriyor, pencere ve perdelerin arkasından görülebiliyordu. Firavun'un ise onun parıltı ve aydınlık saçan eline bakmağa gücü yetmiyordu. Bundan sonra Hz. Musa elini tekrar koynuna sokup çıkardığında eli eski halini almıştı.

Allah (C.c.) Hz. Musa ile kardeşi Harun (A.s.)'a vahyederek : "Ona yumuşak söz söyleyin. Olur ki nasihat dinler, yahut (Allah'tan) korkar." (Tâ-hâ, 44) buyurdu. Bunun üzerine Hz. Musa Firavun'a : "İster misin gençliğini geri getireyim, bir daha ihtiyariamayasm, mülkün elinden alınmasın, evliliğin, yiyip içmenin ve binmenin zevkini tekrar sana iade edeyim, öldüğün zaman cennete giresin? İşte bunları yaparsam, bana îman eder misin?" dedi. Firavun ona : "Hâman gelip bunları ona soruncaya kadar sana iman etmem." diye cevap verdi. Hâman gelince Firavun ona Hz. Musa'nın söylediği bu sözleri arzedip anlattı. Bunun üzerine Hâman onu acizlikle suçladı ve ona : "Sen, kendine tapılan bir kimse iken, şimdi kul olup başkasına mı tapacaksın?" dedi. Sonra ona : "Ben sana gençliğini geri getiririm." dedi ve boya bitkisinden bir boya hazırlayıp onu bu boya ile boyayıp genç göstermeğe çalıştı. İşte böylece siyah renkle boyanan ilk kimse Firavun oldu.

Hz. Musa onu bu vaziyette görünce, onun bu durumu Musa'yı korkuttu. Bunun üzerine Allah (C.c.) ona vahiy yoluyla : "Gördüğün durum seni korkutmasın, zira onun çok az bir ömrü kalmıştır." buyurdu.

Firavun Hz. Musa'ya gelen bu vahyi duyduğu zaman kavminin huzuruna çıkarak onlara : "Şüphesiz o bilgili bir sihirbazdır." (Şu'arâ, 34) dedi ve onu öldürmek istedi. Bunun üzerine Firavun'un hanedanından iman etmiş bir kişi olan Harbîl onlara : "Siz bir adamı Rabb'im Allah'tır demesiyle Öldürür müsünüz? Halbuki o, size Rabb'inizden apaçık mucizeler de getirmiştir.." (Mümin, 28) dedi. Bu defa Firavun'un kavminden bir grup kişi ona : "Onu ve kardeşini geciktir, sonra şehirlere toplayıcı (adamlar) gönder, onlar sana çok bilen (hünerli) her sihirbazı getirsinler." (Şu'arâ, 36, 37) dediler. Firavun bu kimselerin sözünü tuttu ve bütün sihirbazları yanında topladı. Onun yanında toplanan sihirbazların sayısı ise yetmiş, iki, bir başka rivayette onbeş bin, diğer bir rivayette otuz bin kişiydi. Hulâsa Firavun bu sihirbazlara galip geldikleri takdirde bir takım vaadlerde bulundu. Bu arada Hz. Musa ile karşılaşmak için Firavun'a mahsus olan bir bayram gününü kararlaştırdılar. Nihayet bayram günü gelince, Firavun halkı topladı ve sihirbazları sıraya dizdi. Bu sırada Hz. Musa kardeşi Harun ile birlikte elinde asâ ile toplanan halkın yanma geldiler. Firavun ise kavminin ileri gelenleriyle birlikte kendilerine ayrılan özel meclislerinde oturuyorlardı. Hz. Musa sihirbazların yanlarına geldiğinde onlara : "Yazıklar olsun size, Allah'a karşı yalan, düzmeyin. Sonra azap ile sizin kökünüzü kurutur.." (Tâhâ, 61) dedi. Bunun üzerine sihirbazlar birbirlerine : "Bu söz sihirbaz sözüne benzemiyor." dediler. Sonra onlar Hz. Musa'ya : "Biz sana bu güne kadar bir benzerini görmediğin bir sihir göstereceğiz." dediler ve : "Firavun'un ululuğu hakkı için galip olanlar elbette biz olacağız." (Şu'arâ', 44) diyerek öğündüler. Bundan sonra sihirbazlar Musa (A.s.)'ya : "Ey Musa! (İlkin hünerini ortaya) sen mi atacaksın? Yoksa biz mi atalım?" (A'râf, 115) dediler. Hz. Musa onlara : "Önce siz atın." (A'râf. 116) dedi. Bunun üzerine onlar da : "İplerini ve sopalarını attılar." (Şu'arâ', 44). Neticede

onların ortaya attıkları ipler ve sopalar insan gözünde yılanlara dönüştüler ve birbirlerinin üzerine yığılmış bir vaziyette dağlar gibi .vadiyi doldurdular. Bu durumu gören Hz. Musa korkuya kapıldı. Bunun üzerine Allah ona : "Ey Musa! Sağ elindekini bırakiver. Bu, onların yaptıklarını yutar. Çünkü onların san'at diye ortaya attıkları ancak bir büyücü tuzağıdır. Büyücü ise nerede olsa felah bulmaz." (Tâhâ, 69) buyurdu. Hz. Musa hemen asasını elinden bırakıverdi ve asâ büyük bir ejderha haline gelerek insanların gözlerinde yılan gibi gözüken onların sopa ve iplerinin üzerine saldırdı, onları yutup bitirdi ve ortada hiçbir şey bırakmadı. Bundan sonra Hz. Musa asasını eline alır almaz o tekrar eski haline döndü.

Sihirbazların reisi ise âma bir kimseydi. Başkanlığını yaptığı diğer sihirbazlar kendisine : "Musa'nın asası büyük bir ejderha oldu ve sopalarımızla iplerimizi yuttu." dediler. Sihirbazların reisi olan âma sihirbaz, onlara : "Ortaya atmış olduğunuz ip ve sopalardan hiç kalan olmadı mı ve asâ eski haline dönmedi mi?" diye sordu. Onlar : "Hayır" diye cevap verdiler. Bunun üzerine âma sihirbaz : "Bu sihir değildir." dedi ve secdeye kapandı; diğer sihirbazlar da ona tâbi oldular, secdeye kapanarak: "Âlemlerin Rabb'ine, Musa ile Harun'un Rabb'ine iman ettik." (Şu'arâ,' 47, 48) dediler. Bu durum karşısında Firavun onlara : "Ben size izin vermeden ona iman mı ettiniz? Şüphesiz ki o, size sihri öğreten hüyüğünüzdür. Öyleyse ben de sizin ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim. Sizi muhakkak surette hurma dallarına asacağını. Siz de hangimizin azabı daha çetin ve sürekli olduğunu elbet bileceksiniz." (Tâhâ, 71) dedi. Neticede Firavun inanmış olan bu sihirbazların ellerini ve ayaklarını çaprazlama bir şekilde keserek onları öldürdü. Onlar ise öldürülürlerken : "Ey Rabb'imiz! Üstümüze sabır yağdır, bizi müslümanlar olarak öldür." (A'râf, 126) diye Allah'a yalvanyorlardı. Nihayet onlar günün başında kâfir iken sonunda şehîd olarak can verdiler.

Harbîl, Firavun hanedanından inanmış bir kişi idi ve imânını saklıyordu. Bir rivayette onun İsrâiloğulîarmdan, diğer bir rivayette ise Kıbtî-lerden olduğu söylenir. Başka bir rivayette Harbîl'in, içerisine Musa'nın konulup Nü nehrine bırakılan tâbutu yapan marangoz olduğu da söylenmektedir. Harbil, Hz. Musa'nın sihirbazlara galip geldiğini görünce imanını açığa vurmuştu. Başka bir rivayette ise o, imanını bu hadiseden önce açığa vurmuş ve iman eden sihirbazlarla birlikte asılarak öldürülmüştür. Harbîl'in, kendisi gibi iman eden, fakat imanını gizleyen bir hanımı vardı ve bu hanım Firavun'un kızının saçlarını taramakla görevli idi. Bir gün Fi-ravun'un kızının saçlarını tararken tarak elinden düştü, eğilip alırken "Bismillah" dedi. Bunun üzerine Firavun'un kızı, "bu cümledeki Allah sözünden babamı mı kasdediyorsun?" diye sordu. O : "Hayır, benim ve senin hatta babanın Rabb'ini kasdediyorum." diye cevap verdi. Nihayet Firavun' un kızı bu hadiseyi babasına anlattı. Bunun üzerine Firavun bu hanımı ve çocuklarını huzuruna çağırttırdı ve hanıma : "Rabb'in kim?" diye sordu. O da : "Benim de senin de Rabb'in Allah'tır." diye karşılık verdi. Onun bu sözlerine öfkelenen Firavun hemen bakırdan yapılmış bir fırın getirilip kızdırılmasını ve bu kadınla çocuklarının bu firma atılarak yakılmalarını emretti. Harbü'in hanımı fırına atılmazdan önce Firavun'a : "Benim senden bir dileğim var." dedi. Firavun ona : "Dileğin nedir?" diye sordu. O, : "Benim ve çocuklarınım kemiklerini bir araya toplayarak onları gömmenizi istiyorum." dedi. Firavun : "Dileğiniz yerine getirilecektir." dedi ve anneleriyle birlikte çocuklarının da fırına atılmalarını emretti. Nihayet çocuklar teker teker fırına atılıp yakıldılar. Kadının en küçük çocuğu ise sabi yaşta bir erkek çocuğuydu ve bu çocuk annesine : "Anneğim! Sabret, zira sen hak yoldasın." dedi. Bunu müteâkib çocuğuyla birlikte kadın fırına atılıp yakıldı.

Firavun'un hanımı Asiye İsrâiloğullarmdandı. Bir rivayete göre ise o, İsrâiloğulîarmdan değil, başka bir kavimdendi. Asiye de inanmış mü'min bir kadındı ve İmanını saklıyordu. Harbîl'in hanımı

Öldürüldüğü zaman, Allah Asiye'nin basiretini açmış, o da bu hanımın ruhunun melekler tarafından göklere yükseltildiğini görmüştü. Aynı zamanda Asiye, Harbil'in hanımı işkence çekerken onu karşıdan seyredip üzülüyordu. Harbîl'in hanımın ruhunu göklere çıkaran melekleri görünce de îmanı kuvvet kazanmış, Musa (A.s.)'ya olan yakini ve tasdik derecesi artmıştı. Tam bu sırada Firavun Asiye'nin yanma gelerek Harbîl'in hanımına yaptıklarını anlattı. Bunun üzerine Asiye ona : "Yazıklar olsun sana! Allah'a karşı ne kadar cür'etkarsm?" dedi. Firavun da Asiye'ye : "Her halde o kadına arız olan delilik hâli sana da bulaştı." dedi. Asiye ise ona : "Bende delilik yok, ben yalnızca benim, senin ve âlemlerin Rabb'i olan Allah'a inandım, diye cevap verdi. Bu arada Firavun, hanımı Asiye'nin annesini huzuruna çağınp ona : "Harbîl'in hanımının başına gelen senin kızının başına da geldi. Yemin ederim ki, ya Musa'nın Allah'ını inkar eder, ya da ölümü tadar." dedi. Bunun üzerine Asiye'nin annesi kızını bir köşeye çekip onu Firavun'un isteğine uygun hareket etmeye çağırdı; fakat Asiye annesinin bu isteğini reddetti ve : "Allah'ı inkar etmek meselesine gelince, Allah'a yemin ederim ki, asla bunu yapamam." dedi. Bunun üzerine Firavun'un emriyle Asiye ellerinden dört kazığa vurularak ölünceye kadar işkenceye tâbi tutuldu. Nihayet öleceğini anlayan Asiye ölüme giderken : "Ey Rabb'im! Bana kendi katında, cennetin içinde bir ev yap. Beni Firavun'dan ve onun (fena) amel (ve hareket) indan kurtar. Beni o zâlimler güruhundan selâmete çıkar." (Tahrîm, 11) dedi. Asiye ölürken Allah (C.c.) onun basiret gözünü açtı, o da melekleri ve kendisi için hazırlanan ikram ve ihsanları gördü, sevincinden güldü. Bunun üzerine Firavun : "Şu delinin haline bakın, azap çekerken gülüyor." dedi. Bundan sonra Asiye ruhunu teslim edip vefat etti.

Firavun, kavminin içerisine Musa'nın korkusunun düştüğünü görünce, onların Musa'ya inanıp kendisine tapmayı terkedeceklerİnden endişe duydu ve bir çare düşünerek veziri Hârnan'a : "Ey Hâman! Benim için yüksek bir kuîe yap. Olur ki ben o yollara, göklerin yollarına ulaşırım da Musa'nın tanrısına yükselip çıkarım. Ben onu mutlak bir yalancı sanıyorum..." (Mü'ro.in, 36, 37) dedi. Bunun üzerine Hâman tuğla yapılmasını emretti. Yeryüzünde ilk defa tuğla yapan kişi Hâman'dır. Nihayet Hâman bütün ustaları topladı ve yedi yıl içerisinde bu kuleyi tamamladı; hatta kulenin yüksekliği diğer binaların yüksekliğini çok aşmıştı. Firavun'un .böyle bir işe girişmesi Hz. Musa'ya çok ağır geldi ve bu hareket onun gözünde büyümeğe başladı. Bunun üzerine Allah (C.c.) vahiy yoluyla Hz. Musa'ya : "Ey Mûsai Bırak onu, istediğini yapsın. Ben ona şımarması için mühlet tanıyorum, yaptırdığını kuleyi ise bir saniyede yok ederim." buyurdu. Nihayet kule tamamlanınca Allah (C.c.) Hz. Cebrail'e emir verdi, o da kuleyi tahrip edip yıktı ve bu kulenin inşasında çalışan bütün usta ve işçileri helak edip yok etti.

Firavun, bunun Allah tarafından meydana geldiğini görünce, bu defa adamlarına, İsrâiloğullarma ve Musa'ya baskı ve şiddet uygulamalarını emretti.

Firavun, bu tahrip ve helak hadisesinin Allah tarafından vukua geldiğini öğrenince, adamlarından, Hz. Musa'ya ve İsrâiloğullarma şiddet uygulamalarını istedi. Onlar da Firavun'un bu isteğini uyguladılar ve îsrâil oğullarına takat getiremeyecekleri işleri yüklediler. Hulâsa İsrâiloğulları-nın bütün erkek ve kadınları baskı altına alındı. Bundan önce, Firavun'un adamları İsrâiloğullarını çalıştırdıkları zaman onlara yiyecek verirlerdi. Şimdi ise onlara yiyecek hiçbir şey vermemeğe başladılar. Bu yüzden onlar en kötü bir duruma düşmüşlerdi ve yiyeceklerini kazanmağa çalışıyorlardı. Hatta "bu durumlarını Hz. Musa'ya şikayet edip bildirmişlerdi. Bunun üzerine Musa (A.s.) onlara : "Allah'tan yardım isteyin ve sabredin. Zira şüphesiz güzel akıbet Allah'tan korkanlarındır." dedi ve : "Umulur ki Rabb'iniz düşmanınızı helak edecek, sizi bu yerde hüküm sahibi yapacak da sisin nasıl hareket edeceğinize bakacaktır" (A'râf, 129) diyerek onları teselli etti.

Firavun ve kavmi Allah'ı inkar konusunda direnip küfürlerine devam edince, Allah (C.c.) onlara peşpeşe âyetler (mucizeler) göndererek onları hakkı kabule çağırdı. Önce Allah (C.c.) onların üzerine bir tufan, ardı arkası kesilmeyen bir yağmur gönderdi ve bu yağmur onların her şeyini sürükleyip götürdü. Bunun üzerine onlar Hz. Musa'ya gelerek: "Ey Musa! Rabb'ine dua et de "bu felâketi üzerimizden kaldırsın. O takdirde sana iman eder, seninle birlikte İsrâiloğullarını göndeririz." dediler. Hz. Musa' nın duası üzerine Allah onlardan bu musibeti kaldırdı ve ekinleri yeniden yeşermeğe başladı. Bu defa onlar : "Yağmurun yağdırılmaması bizim hoşumuza gitmiyor." diyerek sözlerinden döndüler. Bu defa Allah onların üzerine çekirge sürüleri gönderdi ve bu çekirgeler onların ekinlerini yiyip bitirdi. Bu durum karşısında yine onlar Musa (A.s.)'nm yanma gelip ondan, başlarındaki felâketin kaldırılmasını istediler ve kaldırdığı takdirde kendisine iman edeceklerini söylediler. Hz. Musa dua etti, Allah da onların başından bu felâketi defetti. Fakat onlar : "Ekinlerimizin bir kısmı kaldı, bu bize yeter." diyerek yine iman etmediler. Bu defa Allah, onların üzerine haşarat (ekin bitleri) gönderdi ve bunlar bütün ekinleri ve bitkileri yiyip bitirdiler. Hatta bu haşarat onların yemeklerini ifsad ediyordu ve bir türlü bunlardan kendilerini koruyamıyorlardı. Yine onlar Hz. Musa'dan, bu felâketin üzerlerinden kaldırılmasını istediler. Hz. Musa'nın duasıyla bu felâket üzerlerinden kaldırıldı; fakat onlar bu defa da iman etmediler. Sonra Allah (C.c.) onların üzerine kurbağalar gönderdi ve bu kurbağalar tencerelerinin içine düşüyor, yemeklerinin içerisine giriyor, hatta evlerini doldurup taşıyordu. Onlar, Musa'ya iman etmeleri için bu felâketin onun tarafından kaldırılmasını istediler. Hz. Musa'nın duasıyla bu felâket onların üzerinde" yine kaldırıldı. Onlar, bu defa da iman etmediler. Son olarak Allah onların üzerine kan gönderdi ve Firavun'a mensup olanların suları kana dönüştü. Hatta Firavun'a mensup olanlar ile İsrâiloğulları aynı yerden su alıyorlardı, İsrâiloğullarmdan bir kimsenin aldığı su, su olarak kalıyor, Firavun'a mensup olan birisinin aldığı su ise hemen kana dönüşüyordu. Öyle ki İsrâiloğullarma mensup olan birisi ağzına aldığı suyu Firavun'a mensup olan birisinin ağzına boşaltıyor, fakat hemen ağzının İcerisinde su kana dönüşüyordu. Bu kan hâdisesi yedi gün sürdü. Onlar, yine kendisine iman etmeleri için bu felâketin Hz. Musa tarafından kaldırılmasını istediler. Musa (A.s.) dua etti, Allah da duasını kabul ederek bu felâketi onların üzerinden kaldırdı; fakat onlar bu sefer de iman etmediler.

Nihayet Firavuıı'un ve kavminin imanlarından ümidini kesen Hz. Musa : "Ey Kabil'imiz! Gerçekten sen Firavun'a ve ileri gelenlerine dünya hayatında zinet (haşmet) ve (nice) mallar verdin. Senin yolundan saptırsınlar diye mi hey Rabb'imiz! (bunları onlara verdin?). Ey Rabb'imiz! Sen onların mallarını yok et; kalplerini şiddetle sık. Onlar o çetin azabı görecekleri zamana kadar iman etmeyeceklerdir." (Yûnus, 88) diyerek dua etti ve kardeşi Harun (A.s.) da âmin dedi. Allah da onların dualarını kabul etti. Firavun'un ve mensuplarının at, mücevherat ve zinet eşyalarının dışında kalan un, hurma ve yiyecek maddeleri gibi diğer bütün mallarını taşa çevirdi. Hz. Musa'ya verilen (dokuz) mucizeden birisi de budur.

Nihayet durum uzayıp Hz. Musa'ya ağır gelince, Allah (C.c.) ona vahiy yolu ile İsrâiloğullarını alıp'götürmesini, bu arada Hz. Yâkub'un oğlu Yûsuf (A.s.)'un naşının bulunduğu tâbutu da yanma alıp onu Arz-ı Mukaddes (Filistin)'e defnetmesini emretti. Bunun üzerine Hz. Musa (A.s.) Yûsuf'un tâbutunun bulunduğu yeri sordu, fakat onun bulunduğu yeri hiçbir kimse bilemedi. Ancak tabutun bulunduğu yeri bilen yaşlı bir kadın gelip ona Nil nehrindeki yerini gösterdi. Hz. Musa, mermer bir sanduka içerisinde bulunan Hz. Yûsuf'un naşmı Nil nehrinden çıkarıp yanma aldı ve İsrâiloğullarıyla birlikte yola çıktı. Ayrıca Hz. Musa İsrâiloğullarma, mümkün olduğu kadar Kıbfîlerden ariyet olarak süs eşyası almalarını emretti. Onlar da Musa (A.s.)'nm emrini yerine getirdiler ve Kıbtîlerden pek

çok şeyler aldılar. Hz. Musa İsrâiloğullarıyla birlikte Mısır'dan gece vakti çıkmıştı ve Kıbtîler onların Mısır'ı terkettiklerini bilmiyorlardı. Hz. Musa İsrâiloğullarının artçı kollarının, kardeşi Harun (A.s.) ise Öncü kolların başında bulunuyordu. İsrâiloğulları Mısır'dan hareket ettikleri zaman alti-yüz yirmi bin kişiden ibaretti. Firavun, öncü birliklerinin başında bulunan veziri Hâman ile birlikte İsrâiloğullarının peşine düştü. Bu arada : "İki ordu (Firavun ve İsrâiloğullarının orduları) birbirlerini görünce, Musa'nın yanındakiler: '(İşte yetiştiler), yakalandık.' dediler." (Şu'arâ, 61). Ayrıca İs-râiloğullan Hz. Musa'ya: "Ey Musa! Sen aramıza gelmezden Önce de, geldikten sonra da ezâ ve cefâ çekiyoruz, durum hiç değişmedi. Sen gelmezden önce onlar erkek çocuklarımızı boğazlıyorlar, kız çocuklarımızı ise diri bırakıyorlardı. Şimdi ise Firavun bize yetişmek üzeredir, bizi öldürecek." dediler. Bunun üzerine Hz. Musa onlara : "Hayır, şüphesiz ki Rabb'im benimle beraberdir. O, beni (selamet) yol (una) iletecektir." (Şu'arâ', 62) dedi.

Neticede İsrâiloğuîları denize varmıştı; Önlerinde deniz, arkalarında Firavun vardı. Onlar, helak olacaklarını yakînen anlamışlardı. İşte bu sırada Hz. Musa öne geçip asasını denize vurdu ve hemen deniz yarıldı. Hatta her parçası kocaman dağ gibi oldu ve her kabile (sıbt) için denizde on iki yol açıldı. Hatta her kabile (sıbt) : "Adamlarımız mutlak surette helak olacak." diyerek üzüldüler. Fakat Allah'ın emriyle su ağ gibi bir hâl aldı. Böylece her kabile denizden çıkıp kurtuluncaya kadar sağındakini ve so-lundakini görür hâle geldi.

Firavun ve adamları denize yaklaştıklarında, suyun öylece durduğunu ve içerisinde yolların bulunduğunu gören Firavun, adamlarına : "Şu denizin benim korkumdan yarıldığmı ve düşmanlarıma yetişmek için açıldığını görmüyor musunuz?" dedi. Sonra Firavun denizin içerisindeki yolların ağzına gelip durunca, bindiği at korkudan denize girmedi. Bu sırada Cebrail (A.s.) kösnemiş (canı aygır isteyen) bir kısrağa binerek geldi. Firavun'un ordusundaki atlar bu kısrağın kokusunu alınca onun peşine takılıp yürüdüler. Hatta Firavun'un ordusundan ilk kişi karaya ayak basmağa niyetlenip en son kişi denize girdiği bir sırada Allah tarafından gelen bir emirle deniz onları yakalayıp üzerlerine kapandı ve onları boğup öldürdü. Bu sırada İsrâiloğuîları onların boğuluşlarını seyrediyorlardı; Cebrail (A.s.) de denizin dibinden aldığı balçığı Firavun'un ağzına dolduruyordu. Firavun boğulmak üzere iken : "...İsrâiloğullarınm iman ettiği (Allah'tan) başka bir ilâh olmadığına gerçekten inandım. Ben de müslümanlardamm." (Yûnus, 90) dedi. ve boğuldu. Bu arada Allah (C.c.) ona Mîkâil (A.s.)'i gönderdi ve Mîkâil onu : Şimdi mi (iman ediyorsun)? Halbuki sen bundan evvel (ömrün boyunca) isyan etmiş, dâima fesadçılardan olmuştun." (Yûnus, 91) diyerek ayıpladı.

Hz. Cebrail Peygamber (S.a.) Efendimize hitaben : "Firavun'un Allah' m merhametini celbedecek bir kelime söylemesinden korktuğum için onun ağzına balçık tıkarken ah sen beni bir görseydin!" demiştir.

İsrâiloğuîları kurtulduktan sonra : "Firavun'un gerçekten boğulduğu na inanmıyoruz." dediler. Bunun üzerine Hz. Musa Allah'a dua etti ve Allah (C.c.) onu boğulmuş bir vaziycU'e denizden çıkardı; îsrâiloğulları ise onun cesedidini aldılar ve ibret gayesiyle seyredip baktılar. Bundan sonra İsrâiloğuîları yollarına devam ettiler, derken putlara tapan bir kavme rastladılar ve Hz. Musa'ya hitaben : "Ey Musa! 'Onların nasıl tanrıları varsa, sen de bize öyle bir tanrı yap.' dediler. (Bunun üzerine) Musa : 'Siz gerçekten cahillik eden bir kavimsiniz.' dedi." (A'râf, 138). Hz, Musa'nın bu sözleri üzerine İsrâiloğuîları bu düşünceden vaz geçtiler. Bundan sonra -Musa (A.s.) Firavun'un şehirlerine her biri on ikişer bin kişiden meydana gelen iki büyük ordu gönderdi. Bu sırada Firavun'un şehirlerinde ahâli kalmamıştı. Çünkü Allah tarafından onların ileri gelen büyükleri ve başkanları helak edilmişlerdi. Bu şehirlerde sâdece kadınlar, çocuklar, kötürüm-ler, hastalar, yaşlılar

ve aciz kimseler kalmışlardı. Nihayet bu iki ordu bu şehirlere girdiler ve pek çok ganimet malları ele geçirdiler. Bu arada onlar taşınması mümkün olan ganimet mallarını yanlarına aldılar, taşınması mümkün olmayanları ise satıp paralarını aldılar. Bu iki ordunun başında kumandan olarak Yûşa' b. Nûn ile Kâlib b. Yûfennâ bulunuyordu,

Allah (C.c.) Hz. Musa'ya daha Mısır'da iken İsrâiloğuîları ile birlikte Mısır'ı terk ettikten ve Allah'ın, onların düşmanlarını helak etmesinden sonra kendilerine neleri yapacakları ve neleri yapmayacakları konularını ihtiva eden bir kitap (Tevrat) vermeyi va'detmişti. Nihayet Allah (C.c.) Firavun'u ve kavmini helak edip İsrâiloğuîlarmı kurtarınca onlar : "Ey Musa! Bize va'dettiğin kitabı getir." dediler. Bunun üzerine Hz. Musa Rabb'ine dua ederek O'ndan bu kitabı istedi. Allah (C.c.) ona, otuz gün oruç tutmasını, yıkanıp temizlenmesini ve temiz elbiselerini giyip kendisiyle mükâlemede bulunmak ve istediği kitabı almak üzere Tûr-i Sina'ya gelmesini emretti. Bunun üzerine Musa (A.s) Zilkâde'nin ilk gününden başlı-yarak otuz gün oruç tuttu ve kardeşi Harun (A.s.)'u kendi yerine îsrâiloğul-larmın başına halef tâyin ettikten sonra Tûr-i Sina'ya hareket etti. Hz. Musa Tûr-i Sînâ'ya yöneldiği sırada ağzındaki kokuyu yadırgayıp hoşlanmadı, bu yüzden harnûb (keçi boynuzu) ağacından koparılmış bir dal ile ağzını misvakladı; bir rivayete göre o, ağzını ağaç kabuğu ile misvaklamış-tı. Bunun üzerine Allah (C.c.) vahiy yoluyla ona : "Ey Musa! Benim katımda oruçlunun ağız kokusunun, misk kokusundan daha hoş olduğunu bilmiyor musun?" buyurdu, ve ona bir on gün daha oruç tutmasını emretti. Hz. Musa da emre uyarak bir on gün daha oruç tuttu. Bu on günlük oruç ise Zilhicce'nin onunda tamamlanmış oldu. Bir âyette bu konu ile ilgili olarak: "Bu suretle Rabb'inin tâyin buyurduğu vakit kırk gece olarak tamamlandı.." (A'râf, 142) buyurulur.

İşte bu on gece zarfinda İsrâiloğuîları fitne ve tereddüde düştüler; çünkü otuz gecelik müddet tamamlanmış, Hz. Musa ise henüz geri dönmemişti. Bu sırada Harun (A.s.) İsrail oğullarına hitaben : "Ey İsrâiloğuîları! Ganimet malları sizin için helâl değildir, Kıbtîlerden ariyet (emânet) olarak aldığınız süs eşyaları ise ganimet malıdır. , Musa geri dönüp bu hususiaki fikrini beyan edinceye kadar şimdilik bir çukur kazın ve bu süs eşyalarını oraya bırakın." dedi. Onlar, Harun (A.s.)'un sözünü dinlediler ve bir çukur kazarak süs eşyalarını oraya gömdüler. Bu arada Bâcermâi ahâlisinden, bir rivayette ise İsrâiloğullarından olan Sâmirî Hz. Cebrail'in atının tırnak izinden aldığı toprağı getirip bu çukurun üzerine attı. Allah'ın emriyle bu süs eşyaları böğüren bir buzağı şekline girdi. Bir rivayette ise bu zînet eşyaları ateşe atılıp eritildi, sonra Sâmirî Cebrail (A.s.)'in atmın ayağının altından aldığı bu toprağı üzerine serpti ve bu zînet eşyaları Allah'ın emriyle böğüren bir buzağı oldu. Yine bir rivayete göre, buzağının böğürüp yürüdüğü söylenir, diğer bir rivayette ise onun ancak bir defa böğürdüğü, başka böğürmediği ifade edilmektedir. Bir başka rivayette, Sâmirî'nin üç gün içerisinde bu zînet eşyalarından bir buzağı heykeli yaptığı, sonra Hz. Cebrail'in atmm ayağının altından aldığı toprağı bu heykelin üzerine serptiği ve ânında buzağının böğürerek ayağa kalkıp dikildiği de söylenmektedir.

Sâmirî, buzağıyı bu vaziyette görünce İsrâiloğullarına :"İşte sizin de, Musa'nın da tanrısı budur. Fakat Musa unuttu (yani onu burada bıraktı ve Tur'a aramağa gitti)." (Tâhâ, 88) dedi. Bunun .üzerine îsrâîloğulları buzağıya tapmağa başladılar. Bu durum karşısında Harun (A.s.) onlara : "Ey kavmim! Siz bu (buzağı) ile ancak imtihana celâldiniz. Sizin gerçek Rabb' iniz çok esirgeyen (Allah'tır). Haydi bana tâbi olun, benim emrime itaat edin." (Tâhâ, 90) dedi. Bunun üzerine bir kısmı ona itaat edip tâbi oldular, bir kısmı ise isyan edip karşı geldiler; fakat Hz. Harun onlara savaş açmadı.

Hz. Musa (A.s.) Allah'a münâcatta bulununca, Allah (C.c.) ona: "Ey Mu sa! Seni kavminden (ayırıp böyle) acele ettiren nedir?" (Tâhâ,83) diye sordu. Hz. Musa : "Onlar benim arkamdan geliyorlar. Ey

Rabbîm! Razı olasın diye sana çabucak geldim." (Tâhâ, 84) diyerek cevap verdi. Allah (C.c.) ona: "Biz senden sonra kavmini imtihan ettik; Sâmirî onları saptırdı." (Tâhâ, 85) dedi. Bunun üzerine Hz. Musa ; "Ey Rabb'im! Bu Sâmirî kavmime buzağıyı tanrı edinmelerini emredip söyledi; pek iyi ona ruhu kim verdi?" dedi. Allah (C.c.) : "Ben verdim." buyurdu. Bunun üzerine Musa (A.s.) : "O halde onları sen saptırdın." dedi.

Bundan sonra Allah (C.c.) Hz. Musa ile mükâlemede bulununca, Musa (A.s.) O'nu görmek istedi ve : " 'Ey Rabb'im! Bana kendini göster, sana bakayım!' dedi. Rabb'i (ona) : 'Sen beni katiyyen göremezsin, fakat şu dağa bak. Eğer o, yerinde durursa, sen de beni görürsün.' dedi. Rabb'i dağa tecelli edince onu paramparça ediverdi, Musa da baygın bir vaziyette yere düştü. Ayılmca : 'Seni tenzih ederim, sana tevbe ettim, ben iman edenlerin ilkiyim.' dedi." (A'râf, 143).

Bundan sonra Allah tarafından Hz. Musa'ya, içerisinde helâl ve haram konularının bulunduğu, bir hayli öğütlerin toplandığı levhalar verildi. Bunun üzerine Musa (A.s.) kavminin yanma döndü, fakat ilâhî nurla kuşatıldığından hiçbir kimse onun yüzüne bakamıyordu. Hatta Hz. Musa mikat-tan döndükten sonra kırk gün yüzünü ipek bir örtüyle kapattı, daha sonra bu örtüyü bırakıp yüzünü açtı. Nihayet Hz. Musa kavminin yanma gelip onların buzağıya taptıklarını görünce, elindeki levhaları bırakıverdi ve kardeşi Harun (A.s.)'un başından ve sakalından tutup onu sert bir şekilde kendine doğru çekti. Bunun üzerine Harun (A.s.) ona : "Ey anamın oğlu! Sakalımdan ve başımdan tutma. Zira ben senin : 'İsrâiloğulları arasında ayrılık çıkardın, sözümü tutmadın' diyeceğinden korktum." (Tâhâ, 94) dedi. Hz. Harun'un bu sözü üzerine Musa (A.s.) onu bıraktı ve Sâmirî'ye dönüp ona : "Ey Sâmirî! Ya senin zorun ne idi?" (Tâhâ, 95) dedi. Sâmirî de ona : "Ben onların görmediklerini gördüm, o elçinin (Cebrail'in) ayak bastığı yerden bir avuç (toprak) aldım, onu (eritilmiş mücevheratın içine) attım. Nefsim bana bunu böyîe hoş gösterdi." (Tâhâ, 96) dedi. Bunun üzerine Hz. Musa (A.s.) ona : "Defol git. Çünkü hayatın boyunca senin nasibin : 'Bana dokunmayın (bemimle temas kurmayın) demekten ibaret olacaktır.1 dedi." (Tâhâ, 97). Bundan sonra Hz. Musa buzağı heykelini törpüledi ve onu ateşe atıp yaktı, sonra Sâmirî'ye verdiği bir emirle onun üzerine idrarını yapmasını istedi. İdrarını yaptıktan sonra da onun kırıntılarını denize serpti.

Hz. Musa levhaları elinden bırakıp attığı zaman onların yedide altısı kırılmış, geriye ancak yedide, biri kalmıştı. Bu sırada İsrâiloğulları tevbe etmek istediler, fakat Allah (C.c.) onların tevbesini kabul etmedi. Bunun üzerine Hz. Musa onlara : "Ey kavmim! Sisler buzağıyı (tanrı) edinmekle kendinize zulmettiniz. Gelin, yaratanınıza tevbe edin de kendinizi Öldürün." (Bakara, 54) dedi. Hz. Musa'nın bu sözleri üzerine İsrâiloğullarından buzağıya tapanlarla tapmayanlar savaşa tutuşup birbirlerini öldürmeğe başladılar ve bu savaşta her iki taraftan öldürülen kişiler şehid sayıldılar. Bu hâdisede İsrâiloğullarından yetmiş bin kişi öldürüldü. Bu arada Hz. Musa ile kardeşi Harun (A.s.) Allah'a dua edip yalvardılar; bu sebeble Allah İsrâiloğulları affetti ve onlara birbirlerini öldürmekten vaz geçmelerini emretti. Ayrıca Allah (C.c.) onların tevbesini de kabul etti. Bu arada Hz. Musa (A.s.) Sâmirî'yi öldürmek istedi, fakat Allah Hz. Musa'ya onu öldürmemesini emretti ve ona: "Sâmirî.cömert bir kişidir." buyurdu. Bunun üzerine Hz. Musa ona lanet etmekle yetindi.

Bundan sonra Hz. Musa kavminin hayırlılarından yetmiş kişi seçti ve onlara : "Benimle birlikte mîkat mahallinde Allah'ın katma gelin, yaptıklarınızdan tövbe edin, oruç tutun ve elbiselerinizi temizleyin." dedi ve Allah'ın tayin ettiği vakitte mîkat mahallinde buluşmak üzere onlarla birlikte Tûr-i Sina'ya gitti. Bu arada yanında bulunan bu kimseler Hz. Musa'ya: "Biz Rabb'imizin sözünü işitmek istiyoruz, bizim için O'ndan bir dilekte bulunun." dediler. Bunun üzerine Hz. Musa : "Sizin için bir dilekte bulunacağım." dedi.

Musa (A.s.) Tür dağına yaklaşınca, dağın her tarafını bir bulut kapladı ve Hz. Musa bulutun içerisine girdi. Bu sırada Hz. Musa kavmine : "Yaklaşın." diye seslendi. Onlar da yaklaşıp bulutun içerisine girdiler ve hemen secdeye kapandılar. Nihayet onlar, Allah (C.c.)'ı, Musa (A.s.) ile konuşurken ve ona emirler ve yasaklar vazederken dinlediler. Fakat Hz. Musa Rabb'i-siyle olan mükâlemesini tamamladıktan sonra bulut dağıldı ve Musa onların yanma geldi. Bu sırada onlar Hz. Musa'ya : "Ey Musa! Biz Allah'ı açıkça görmedikçe sana inanmayız.." (Bakara, 55) dediler. Bu sözlerinin ardından onları yıldırım çarptı ve hepsi orada öldüler. Bunun üzerine Musa (A.s.) Allah'tan dilekte bulunarak O'na : "Ey Rabb'im! İsrâiloğullarmın en hayırlılarını seçip getirdim; şimdi ise onlarsız tek başıma geri dönüyorum, kavmim bana inanmaz." diyerek yalvarıp dua etti. Hatta Mûsa*(A.s.) onların ruhlarının iade edilip diriltilmesine kadar Allah'a ısrarla yalvardı. Böylece onlar teker teker diriltildiler; hatta onlar diriltilirken birbirlerinin nasıl diriltildiklerini görüyorlardı. Diriltildikten hemen sonra onlar Hz. Musa'ya hitaben : "Ey Musa! Sen Allah'a dua ediyorsun, O da sana istediğin şeyleri veriyor. O'na dua et de bizi peygamber yapsın." dediler. Hz. Musa dua etti, Allah da onları peygamber yaptı.

Rivayet edildiğine göre, bu yetmiş kişi ile ilgili hâdise îsrâiloğulları-nın tevbe etmesinden önce meydana gelmiştir. Hz. Musa tarafından seçilen bu yetmiş kişi mîkat mahallinde iken, İsrâiloğullarmın tevbesinden ve Hz. Musa'nın onlara birbirlerini öldürmelerini emretmesinden önce Allah' tan özür dileyip tevbe etmişlerdir. Bu işin doğrusunu ise Allah daha iyi bilir.

Hz. Musa İsrâiloğullarmın yanma Tevrat ile birlikte geri döndüğünde, Tevrat'ta ağır ve yapılması zor olan hükümler bulunması sebebiyle onlar Tevrat'ı kabul etmekten ve içindekilerle amel etmekten çekindiler. Bunun üzerine Allah (C.c.) Hz. Cebrail'e emretti, o da îsrâiloğullarma mensup askerlerin kapladıkları yer ölçüsünde ve bir fersaha bir fersah miktarında Filistin'den bir dağ koparıp getirdi, bir gölge gibi normal bir insan boyu onların başlarının üzerine kaldırdı. Bu sırada Allah onların yüzlerine doğru bir ateş gönderdi, arkalarından ise bir deniz getirdi. Bunun üzerine Hz. Musa onlara : "Size getirdiğim şeyi (Tevrat'ı) kuvvetle tutun ve dinleyin. Eğer getirdiklerimi kabul eder, emrettiklerimi yaparsanız ne âlâ, aksi takdirde şu dağın altında ezilir, şu denizde boğulur ve şu ateşle de yanar kavrulursunuz." dedi. Nihayet İsrâiloğullan kendileri için bir kurtuluş yolunun bulunmadığı görünce, Hz. Musa'nın teklifini kabul ettiler ve yüzlerinin bir yanını yere koyarak secdeye vardılar. Hatta onlar bu vaziyette secdede dururken gözlerinin uçlarıyla üzerlerinde gölge gibi duran dağı korkuyla takib ettiler ve : "Dinledik, itaat ettik." dediler. Bu hadiseden sonra yüzlerinin bir yanını yere koyarak secde etmek İsrail oğulları için bir sünnet olmuştur.

Hz. Musa (A.s.) münâcattan döndükten sonra kırk gün içerisinde kendisini gören kişi muhakkak ya ölür veya bir rivayete göre gözleri kör olurdu. Bu yüzden Hz. Musa yüzünün görülmemesi için yüzüyle başını "bür-nüs" denilen bir örtü ile örterdi.

Daha sonra İsrâiloğullarmdan bir adam kendisinden başka vârisi bulunmayan amcasının oğlunun malına vâris olmak İçin onu öldürdü ve onu götürüp başka bir yere attı. Sonra sabah olunca da Hz. Musa'nın katma geldi ve bir kısım İsrâiloğullarmdan onun kanını taleb etti; fakat onlar, bunun iftirasını reddettiler ve onu öldürmediklerini söylediler. Bunun üzerine Hz. Musa katilin bulunması için Allah'tan dilekte bulundu ve Allah {C.c.) onlara bir inek boğazlamalarım emretti. Onlar Hz. Musa'ya: "Bizimle alay mı ediyorsun?" dediler. Musa onlara : 'Câhillerden (alay edicilerden) olmaktan Allan'a sığınırını' dedi (Bakara, 67). Bunun üzerine onlar Hz. Musa'ya : "Nasıl bir inek olacak?" diye sordular. Eğer onlar herhangi bir inek boğazlamış olsalardı, bu onlar için kâfi gelecekti. Fakat onlar titizlik gösterip zorluk çıkardılar, Allah da onların üzerine zorluk çıkarıp

durumu ağırlaştırdı. Aslında onların zorluk çıkarıp titizlik göstermelerinin sebeb ve hikmeti, annesine iyilik yapan ve anlatılan vasıfta bir ineği olan kişinin Allah tarafından onun bu vesile ile faydalandırılmak istenmiş olmasıydı. Nihayet onlar aradılar, taradılar ve istenilen vasıftaki İneği ancak bu kişide bulabildiler ve derisi dolusu altın vererek onu satın aldılar. Onlar, Hz. Musa'ya boğazlıyacakları ineğin nasıl olması gerektiğini sorduklarında : "O (inek) ne yaşlı, ne de körpe, İkisinin ortasında bir inektir.." (Bakara, 68) diye cevap verdi. Bunun üzerine onlar : "Bizim için Rabh'ine dua et, renginin nasıl olduğunu açıklasın.." (Bakara, 69) dediler. Hz. Musa onlara : "Rabb'im : 'Onun, bakanlara sevinç veren, rengi parlak sapsarı bir inek olduğunu' söylüyor." (Bakara, 69) dedi. Onlar, yine Hz. Musa'ya : "Bizim için Rabb'ine dua et, onun nasıl bir şey olduğunu bize açıklasın. Zira o inek bize (başka ineklere) benzer geldi.." (Bakara, 70) dediler. Hz. Musa onlara : "Rabb'im : 'Onun henüz boyunduruk altına alınmamış, toprak sürmemiş, ekin sulamamış, (aybı veya alacası olmayan) salma bir inek olduğunu' söylüyor." (Bakara, 71) dedi. Bunun üzerine onlar Hz. Musa'ya : "İşte şimdi gerçeği getirdin (vasfını tastamam bildir-din)." (Bakara, 71) dediler ve bu vasıftaki ineği aramağa başladılar; fakat aradıkları bu vasıftaki ineği ancak annesine iyilik eden o adamın yanında bulabildiler. Neticede onu derisi dolusu altına satın aldılar ve boğazladılar. Bundan sonra boğazlanan ineğin dilini, bir rivayette başka bir azasını öldürülen kişinin cesedine vurdular. Bunun üzerine öldürülen kişi Allah'ın izniyle dirilip ayağa kalktı ve : "Beni falan öldürdü." dedikten sonra tekrar öldü. [58]

İSRAİLOGULLARI'NIN TİH ÇOLUNDEKİ DURUMLARI VE HZ. HARUN'UN VEFATI

Bundan sonra Allah (C.c.) Hz. Musa'ya İsrâiloğullari ile birilkte cebbarlar (zorbalar)ın yaşadıkları belde olan Erîha'ya, yani Beytü'l-Makdis'e gitmesini emretti. Hz. Musa bu emre uyarak îsrâiloğulları ile beraber yola çıkıp cebbarların yaşadığı Erîha beldesine yaklaştığı zaman, önce İsrail-oğullarının her boyundan birer kişi olmak üzere on iki nakîb (sorumlu başkan) seçti ve onları cebbarlardan haber getirmeleri için onların yaşadıkları yerlere gönderdi. Nihayet onlar haber getirmek üzere hareket ettikleri zaman, cebbarlardan Ûc b. Anâk (veya Ûc b. Ûk) adında bir adamla karşılaştılar. Ûc b. Anâk bu on iki nakîbi yakaladı ve onları sırtlanıp hanımının yanma getirdi; hanımına dönerek onlar için : "Bizimle savaşmak istediklerini söyleyen şu adamlara bak!" dedi ve onları ayaklarının altına alıp ezmek istedi. Fakat hanımı ona engel oldu ve : "Onları bırak, geri dönsünler ve kendi kavimlerine gördüklerini anlatsınlar." dedi. Bunun üzerine Ûc b. Anâk onları serbest bıraktı.

Nihayet on iki nakîb Ûc b. Anâk'm yanından ayrıldıktan sonra kendi aralarında birbirlerine : "Eğer biz bu cebbarlar hakkında İsrâiloğullarına haber götürür, bilgi verirsek, onlar bunların ülkesine gelmezler. En iyisi mi bu cebbarların durumunu biz onlardan gizleyelim, gördüklerimizden habersizmiş gibi davranalım." dediler ve bu görüş üzerinde karar kıldıktan sonra İsrâiloğuîlarımn yanma döndüler. Fakat on iki nakîbten onu sözünde durmayıp durumu ve gördüklerini İsrâiloğullarına anlattılar. Yalnız Yû-şa' b. Nün ve Hz. Musa'nın eniştesi Kâlib b. Yûfennâ adlarındaki diğer iki nakîb ise sözlerinde durdular ve gördüklerini ancak Hz. Musa ile kardeşi Harun (A.s.)'a anlattılar.

îsrâiloğulları cebbarlar hakkında bilgi ve haber aldıklarından onların bulundukları topraklara gitmekten imtina edip çekindiler. Bunun üzerine Hz. Musa onlara : "Ey kavmim! Allah'ın aize takdir ettiği mukaddes toprağa girin, arkanıza dönmeyin. Sonra zarara uğrayanların (haline) dönmüş olursunuz." (Mâide, 21) dedi. Onlar da Hz. Musa'ya: "Ey Musa! Orada zorba bir millet var. Onlar

oradan çıkmadıkça biz asla oraya girmeyiz. Eğer çıkarlarsa, o zaman oraya gireriz." (Mâide, 22) dediler. Bu arada : "(Allah'tan) korkanlardan, Allah'ın (kendilerine) nîmet yerdiği iki adam (Yûşâb. Nûn ile Kâlib b. Yûfennâ) : 'Onların üzerine kapıdan girin, eğer kapıdan girerseniz, muhakkak ki siz galip gelirsiniz.' dediler.." (Mâide, 23). Bunun üzerine onlar : "Ey Musa! Onlar orada oldukları müddetçe biz oraya asla girmeyiz. Artık sen Rabb'in ile beraber git! Bu suretle ikiniz savaşın, biz burada oturuyoruz!" (Mâide, 24) dediler.

Hz. Musa onların bu tavırlarına öfkelendi ve : "Ey Rabb'im! Ben kendimden ve kardeşim (Hârun)'den başkasına mâlik değilim. Bizimle, o yoldan çıkmış (fasık) toplumun arasını ayır." (Mâide, 25) diye beddua etti. Allah (C.c.) : "Orası onlara kırk yıl yasaklandı. Yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar. Sen yoldan çıkmış olanlar için üzülme." (Mâide, 26) buyurarak Hz. Musa'nın duasını kabul etti. Aslında Hz. Musa kavmine beddua etmekte acele etmişti, duası kabul edilince de pişmanlık duydu.

Bu durum karşısında İsrâiloğulları Hz. Musa'ya : "Biz çölde yiyeceklerimizi nasıl te'min edeceğiz?" diye sordular. Bunun üzerine Allah (C.c.) onlara men (kudret helvası) ile selva (bıldırcın kuşu) gönderdi.

«Men» kelimesinin tefsiri hakkında farklı rivayetler vardır. Bir rivayette o, zamk gibi ağaçlar üzerine yağan ve şeker gibi tatlı olan bir madde, diğer rivayette terancübîn (kudret helvası), başka bir rivayette yufka ekmek, bir diğer rivayette her insan için bir sâ' Ölçüsünde gökten inen bal olarak açıklanmıştır.

"Selva" kelimesi ise bıldırcm'a benzeyen bir kuş olarak izah edilmiştir.

İsrâiloğulları Hz. Musa'ya : "Biz çölde içecek suyu nasıl te'min edeceğiz?" diye sorduklarında, Allah tarafından verilen bir emirle Hz. Musa asasını taşa vurdu ve : "Hemen taştan (her boy için) on iki pınar fışkırdı.."
(Bakara, 60).

Yine İsrâiloğulları Hz. Musa'ya : "Biz çölde gölgeyi nasıl bulacağız?" dediklerinde, Allah tarafından üstlerine bulut gölgelik olarak getirildi.

Son olarak İsrâiloğulları Hz. Musa'ya : "Çölde giyeceklerimizi nasıl te'min edeceğiz?" diye sorduklarında, Allah tarafından onların üzerlerinde bulunan elbiseleri boylanyla birlikte uzayan ve hiç eskimeyen bir şekil aldı.

Bundan sonra İsrâiloğulları : "Ey Musa! Biz bir yemeğe dayanamayacağız, bizim için Rabb'inden dua et de, bize yerin bitirdiği sebzesinden, acur, sarımsak, mercimek ve soğan çıkarsın.." (Bakara, 61) dediler. Bunun üzerine Hz. Musa onlara : "İyi olanı, daha aşağı olanla mı değiştirmek istiyorsunuz? Bir şehre inin, orada sizin istedikleriniz var.." (Bakara, 61) dedi. İsrâiloğulları Tîh çölünden çıkınca Allah tarafından kendilerine indirilmekte olan kudret helvası ile bıldırcın kuşu kaldırıldı.

Bundan sonra Hz. Musa Ûc b. Anâk ile karşılaştı. Musa (A.s.)'nm boyunun uzunluğu on arşındı, dolayısıyla asasının uzunluğu da on arşın idi. Hz. Musa Ûc b. Anâk ile karşılaştığı zaman birden on arşın sıçradı ve asa-sıyla Ûc'un topuğuna vurup onu öldürdü. Rivayet edildiğine göre, Ûc b. Anâk üç bin yıl yaşamıştır.

Allah (C.c.) vahiy yoluyla Hz. Musa'ya : "Ben kardeşin Harun'un ruhunu kabzedeceğim, onunla birlikte falan dağa gelin." buyurdu. Bunun üzerine Hz. Musa ile kardeşi Harun (A.s.) tarif edilen dağa doğru hareket ettiklerinde orada benzerini görmedikleri bir ağaçla karşılaştılar, ve bu dağda hazır yapılmış bir evle içerisinde döşenmiş bir yatak gördüler. Aynı zamanda bu evden dışarıya güzel bir koku da yayılıyordu. Harun (A.s.) bu evi görünce çok beğendi ve kardeşi Musa (A.s.)'ya : "Ey Musa! Ben şu yatağın üzerinde uyumak istiyorum." dedi. Hz. Musa da ona : "Pek âla, haydi yat uyu." dedi.

Bunun üzerine Harun (A.s.) ona : "Bu evin sahibinden korkuyorum, sonra gelir bana öfkelenir." dedi. Hz. Musa : "Sakm korkma, ben seni evin sahibine karşı korurum." dedi. Harun : "O halde sen de benimle yat, uyu." dedi. Sonra her ikisi de birlikte uyuyunca, ölüm Harun (A.s.)'u yakaladı. Bu sırada ölüm saatinin geldiğini hisseden Harun (A.s.) kardeşi Hz. Musa'ya : "Ey Musa! Beni aldattın." dedi ve ruhunu teslim etti. Bunun üzerine Hz. Harım döşeğinin üzerinde olduğu halde Allah tarafından göğe kaldırıldı. Hz. Musa tek başına İsrâiloğullarmın yanma döndüğü zaman onlar : "Sen, biz Harun'u sevdiğimiz için götürüp onu öldürdün." dediler. Bunun üzerine Hz. Musa onlara : "Yazıklar olsun size! Benim, kardeşimi öldüreceğime ihtimal mi veriyorsunuz?" dedi. Fakat İsrâiloğulları bu iddialarının üzerinde İsrar edince, Hz. Musa namaz kılıp Allah'a dua etti. Bunun üzerine Harun (A.s.) üzerinde yatmış olduğu döşekle birlikte Allah tarafından gök ile yer arasında bir yere indirildi; hatta İsrâiloğulları onu gözleriyle gördüler. Bu arada Allah (C.c.) onlara Harun'un öldüğünü ve Musa'nın onu öldürmediğini haber verdi. Bunun üzerine onlar Hz. Musa' yi Harun'un vefatı konusunda tasdik edip doğruladılar. Harun (A.s.) Tîh çölünde vefat etti. [59]

HZ. MUSA (A.S.)'NIN VEFATI

Rivayet edildiğine göre, bir gün Hz. Musa ve yiğiti Yûşa b. Nûn birlikte yaya yürürlerken kendilerine doğru bir kara yelin gelmekte olduğunu gördüler. Yûşa b. Nûn kara yeli görünce kıyametin koptuğunu zannederek Hz. Musa'ya sarıldı ve : "Allah'ın elçisine sarılırsam kıyamet kopmaz." dedi. Bu sırada Hz. Musa gömleğinin altından sıyrılıp gitti ve gömleği Yûşa b. Nûn'un elinde kaldı. Yûşa b. Nûn elinde gömlekle geri geldiği zaman îsrâiloğulları onu yakaladılar ve ona : "Sen Allah'ın peygamberini öldürdün." dediler. Bunun üzerine Yûşa b. Nûn onlara : "Ben Musa'yı öldürmedim; fakat o benim elimden sıyrılıp gitti." dedi. İsrâiloğulları onun bu sözüne inanmadılar. Bu defa Yûşa b. Nûn onlara : "Madem ki bana inanmıyorsunuz, cezamı üç gün geciktirin." dedi. Bunun üzerine onlar Yûşa b. Nûn'a üç gün mühlet tanıdılar ve onu göz altında tutmak için adamlar görevlendirdiler. Bu sırada Yûşa b. Nûn Allah'a dua edip yalvardı ve kendisini göz altında tutan adamların rüyalarında onlara, Musa'nın Yûşa b, Nûn tarafından öldürülmediği ve Allah tarafından onun göğe kaldırıldığı bildirildi. İşte bundan sonra İsrâiloğulları onu serbest bıraktılar.

Anlatıldığına göre, Hz. Musa Ölümden hoşlanmıyordu; Allah (C.c.) ona ölümü sevdirmek isteyince, Yûşa b. Nûn'a peygamberlik verip ona vahiy gönderdi. Yûşa b. Nûn ise sabah akşam Hz. Musa'nın yanma gidip gelirli. Bu sırada Musa (A.s.) ona : "Ey Allah'ın Peykamberi! Söyle bakalım Allah sana ne gibi tecellilerde bulundu?" diye sordu. Bunun üzerine Hz. Yûşa ona : "Ey Allah'ın Peygamberi! Ben bu kadar yıl sana arkadaşlık ettim, hiç ben senden Allah'ın sana olan tecellilerinden sordum mu?" diye karşılık verdi ve ona hiçbir şey bahsetmedi. Hz. Musa, Yûşa b. Nûn'un verdiği bu cevap karşısında hayattan nefret edip ölümü sevmeğe başladı.

Rivayet edildiğine göre, bir gün Hz. Musa tek basma giderken kabir kazmakta olan meleklerin yanına uğradı, onları tanıyınca yanlarında durdu. Hz. Musa o güne kadar güzellik ve zerâfet bakımından bu kabirden daha güzelini görmemişti. Bunun üzerine o, meleklere : "Ey Allah'ın melekleri! Bu kabri kimin için kazıyorsunuz?" diye sordu. Onlar : "Allah katında üstünlük kazanan bir kul için kazıyoruz." diyerek cevap verdiler. Hz. Musa : "Her halde bu kulun Allah, katında hususî bir yeri var, ben bunun gibi içine girilip yatılacak bir yer görmedim." dedi. Melekler ona : "Bu kabrin senin mezarın olmasını ister misin?" dediler. Hz. Musa : "Evet, hem de çok isterdim.1' diye karşılık verdi. Bunun üzerine melekler ona : "O halde mezara in ve yaslan; Rabb'ine yönel, son derece rahat bir şekilde nefes al."

dediler. Meleklerin bu sözü üzerine Hz. Musa mezara indi. Rabb'ine yöneldi, sonra rahat bir nefes aldı. Bu nefesle Allah (C.c.) onun ruhunu kabz-etti, sonra melekler, onun kabrinin üzerine toprak atıp kapattılar.
Hz. Musa (A.s.) Allah katında olanlara rağbet eder, dünyaya önem vermezdi. Allah'a karşı tavâzuundan dolayı bir çardağın gölgesinde barınır, taştan yapılmış içi oyuk bir kaptan yer ve içerdi.
Peygamberimiz (S.a.) Hz. Musa'nın ölümü hakkındaki bir hadislerinde şöyle buyurur : "Allah (C.c.) Musa'nın ruhunu kabsetmek için ona Az-râiî (A.s.)'i gönderdi; fakat Musa onun yüzüne indirdiği bir tokatla onun gözünü çıkardı. Ölüm meleği Azrail geri dönüp Allah'a: 'Ey Rafob'im! Beni ölümden hoşlanmayan bir kulunun ruhunu almağa gönderdin.' diyerek şikayette bulundu. Bunun üzerine Allah {C.c.) ona: 'Geri dön ve Musa'yı elini bir öküzün sırtına koymasını ve elinin altındaki her kıl sayısınca kendisine birer yıl ömür verileceğini söyle, böylesine uzun yaşamakla, şimdi ölmek arasında onu muhayyer kıl.' dedi. Bunun üzerine ölüm meleği Mû-sa'yp. geldi ve onu şimdi ölmekle uzun müddet yaşamak arasında muhayyer kıldı. Musa, Ölüm meleğine : 'Pek iyi, uzun bîr ömürden sonra ne olacak?' diye sordu. Ölüm meleği ona : 'Yine onun sonu ölüm olacak,' diye cevap verdi. Bunun üzerine Musa : 'O halde şimdi ölmeyi tercih ediyorum.' dedi ve melek onun ruhunu kabzetti."
Hz. Peygamber (S.a.)'den rivayet edilen bu hadis sahih olduğu için, Hz. Musa'nın vefatı hakkındaki rivayetlerin en doğrusu budur. Hz. Musa Tîh çölünde vefat etmiştir.
Rivayet edildiğine göre, ilerde de bahsedeceğimiz üzere cebbarların şehrini fetheden kişi Hz. Musa'dır.
Hz, Musa (A.s.) yüz yirmi yıl yaşamış, bunun yirmi yılını hükümdar Efridûn'un zamanında, geri kalan yüz yılını ise hükümdar Minûçihr'in döneminde geçirmiştir. Hz. Musa'nın peygamber olarak gönderilmesinden ruhunun kabzedilmesine kadar geçen süre ise Minûçihr'in dönemine rastlamaktadır.
Hz. Musa'dan sonra peygamber olarak Hz. Yûşa b. Nûn gönderilmiş, onun peygamberliğinin yirmi yılı Minûçihr'in döneminde, yedi yılı ise Ef-râsîyâb'm hükümdarlığı zamanında geçmiştir. [60]

HZ. YÛŞA B. NUN (A.S.) VE ONUN CEBBARLARIN ŞEHRİNİ FETHETMESİ

Hz. Musa vefat edince, Allah (C.c.) Yûşa b. Nûn b. Efrâîm b. Yûsuf b. Ya'kûb b. İshâk b. İbrahim'i îsrâiloğulîarma peygamber olarak gönderdi ve ona cebbarlar (zorbalar)m şehri Erîhâ'ya gitmesini emretti.
Alimler Erîhâ'nm kimin tarafından fethedildiği konusunda ihtilaf etmişlerdir. İbn Abbâs bu konuda şunları söylüyor : "Yûşa b. Nûn ile Kâlib b. Yûfennâ hariç, Hz. Musa ile,kardeşi Harun (A.s.) ve bunlarla birlikte Tîh çölüne gelen herkes, aradan yirmi yıl geçtikten sonra burada vefat etmişlerdir. Sonra aradan kırk yıl geçince Allah (C.c.) Yûşa b. Nûıı'a vahiy yoluyla'Erîhâ'ya gitmesini ve orasını fethetmesini emretmiştir. Neticede Yûşa b. Nûn Allah'tan aldığı emir üzerine buraya gelip Erîhâ'yı fethetmiş-tir." Katâde, es-Süddî ve İkrime de aynı görüşü kabul etmektedirler.
Diğer âlimler ise, Hz. Musa'nın Tîh çölünden ayrıldıktan sonra da yaşadığım, öncü kuvvetlerin başında bulunan Yûşa b. Nûn ile birlikte cebbarların şehrine gittiğini ve burasını fethettiğini söylüyorlar. Bu görüş aynı zamanda îbn İshâk'ın görüşüdür.
İbn İshâk ise bu konuda şöyle diyor: «İmrân'm oğlu Hz. Musa cebbarlarla savaşmak üzere Ken'ân toprakları üzerine hareket etti ve Yûşa b. Nûn ile İmrân'm kızı Meryem'in yâni kız kardeşinin kocası

ve eniştesi Kâlib b. Yüfennâ'yı öncü birlik olarak gönderdi. Nihayet onlar cebbarların ülkesine geldiklerinde, buranın ahâlisi Hz. Lût'un oğullarından olan Bel'am b. Bâ'ûr'un (Bâ'ûrâ'nm) yanında toplandılar ve ondan : "Musa bizi öldürmeğe ve yurdumuzdan çıkarıp sürmeğe geldi. Bizim yerlerimize İsrâiloğul-1 arını yerleştirmek istiyor. Ne olur onların aleyhine bedduada bulun." diyerek ricada bulundular. Bel'am b. Bâ'ûra ise Cenâb-ı Hakk'ın en büyük ismi olarak bilinen «İsm-i a'zaın»i biliyordu. Bunun üzerine Bel'am onlara : "Yanlarında melekler bulunan Allah'ın peygamberine ve ona inanan mü'minlere ben nasıl beddua ederim?" dedi. Bel'am tarafından ricaları reddedilmesine rağmen onlar tekrar gelip ondan beddua etmesini istediler.

Nihayet onlar Bel'ain'dan ümitlerini kesince, bu defa onun hanımının yanma geldiler ve ona bir hayli hediyeler takdim ettiler. O da verilen hediyeleri kabul etti. Bundan sonra onlar, bu hanımdan, kocasına îsrâiloğul-larınm aleyhine dua etmesini şirin gösterip bunu te'min etmesini istediler. Bel'arn'm karısı onların bu isteklerini kabul etti ve kocasından İsrâiloğul-larının aleyhine dua etmesini istedi; fakat Beranı karısının bu isteğini red-deti. Hattta karısının İsrarı üzerine o : "Allah'tan bir İstiharede bulunayım." demek zorunda kaldı. Bunun üzerine Bel'am b. Bâ'ûr Allah'tan istiharede bulundu, fakat Allah (C.c.) onu rüyasında böyle bir şekilde dua etmekten menetti. Bel'am bu durumu karısına söyleyince, o : "Rabb'ine tekrar müracaat et." dedi. Bunun üzerine Bel'am Allah'tan tekrar İstiharede bulundu; fakat kendisine cevap verilmedi. Bu durum karşısında karısı ona: "Eğer Rabb'in dileseydi, İsrâiloğullarmm aleyhine dua etmeni yasaklardı." dedi. Nihayet Bel'am karısının devamlı surette hileli yollarla baş vurması üzerine mağlup oldu ve İsrâİloğullarmın aleyhine dua etmeyi kabul etti.»

«Bunun üzerine Bel'am b. Bâ'ûr bir eşeğe binip İsrâİloğullarmın bulunduğu yerin üzerindeki bir dağa yönelerek hareket etti, maksadı ise bu dağın üzerinde durup İsrâiloğulîannm aleyhine dua etmekti. Fakat Bel'am biraz yol alınca bindiği eşek tökezleyip durdu. Bel'am yere indi ve eşeğine vurup onu kaldırdı, sonra ona binip yoluna devam etti, fakat çok geçmeden eşeğin ayağı tekrar tökezledi. Hulâsa Beram'in eşeği üç defa tökezledi ve her defasında eşeği ayağa kaldırıp yoluna devam etmeğe çalıştı. Ancak üçüncü tökezleyişinde eşeği fazla dövmesi üzerine Allah (C.c.J eşeği dile getirip konuşturdu ve eşek Bel'am'a : "Yazıklar olsun Bel'am sana! Nereye gidiyorsun? Meleklerin beni yoldan çevirdiklerini görmüyor musun?" dedi. Fakat Bel'am bu uyarıya rağmen geri dönmedi. Bunun üzerine Allah (C.c.) eşeğin yürümesine izin verdi; Beî'am da ona binip İsrâiloğullarım görebileceği yüksek bir yere geldi. BeVam b. Bâ'ûr, her ne zaman İsrâİloğullarmın aleyhine dua etmek için teşebbüse geçecek olsa, Allah onun dilini İsrâiloğulîannm lehine dua etmeğe çeviriyor, kendi kavminin lehine dua etmek istediği zaman ise onun dilini onların aleyhine duaya döndürüyordu. Bunun üzerine kendi kavmi ona bu durumu anlattılar. Bel'am onlara : "Bu benim elimde değil, Allah galebe çalıyor." dedi ve o anda dili uzayıp göğsünün üzerine sarktı. Bu duruma düşen Bel'am ; "İşte şimdi hem dünyamı ve hem de âhiretimi kaybettim. Bundan sonra bana hile ve hud'a yapmaktan başka bir şey kalmadı." dedi, sonra kavmine dönüp onlara, karılarını süslemelerim ve ellerine satmak için meta (ticaret eşyası) verip İsrâİloğullarmın askerlerine göndermelerini ve askerlerin istedikleri ile birleşmelerine hiçbir kadının engel olmamasını tavsiye etti. Sonra onlara : "Eğer İsrâiloğullarmdan bir kişi zina ederse, siz onlara kâfi gelirsiniz." dedi. Onlar da Bei'anı'm söylediklerini uyguladılar ve kadınları İsrail oğullarının askerlerinin arasına saldılar. Bunun üzerine Şem'ûn b. Yâkub' un boyunun başkanı olan Zemrâ (Zümrâ?) b. Şelûm bir kadın alıp Hz. Musa'nın, yanma geldi ve ona : "Benim bu kadınla cinsî temasta bulunmamın haram olduğunu söyleyeceğinizi sanıyorum. Allah adına and içerim ki, sana itaat etmeyeceğiz." dedi ve kadını alıp çadırına götürdü, onunla temasta bulundu. Bunun üzerine Allah

(C.c.) onlara veba hastalığını indirdi. Bu sırada Hz. Musa'nın özel işleri ile görevli olan yeğeni Finhâs b. eî-Azâr (Ayzâr) b. Harun ordugâhta değildi. Finhâs geldiği zaman İsrâİloğullarmın arasında veba hastalığı yayılmış bulunuyordu. Finhâs iri gövdeli ve güçlü-küvvetli bir kimseydi; olup bitenleri öğrenince hemen Zemrâ'nın çadırına yürüdü ve onun kadınla sarmaş dolaş yattığını görünce de elindeki mızrağını ikisine birden sapladı ve onları inci dizer gibi mızrağına di-ziverdi. Nihayet Zemrâ ile kadın öldürülünce veba hastalığı ortadan kalktı.. Veba hastalığının yayıldığı gündüzün belli bir saatinde bir rivayette yirmi bin, diğer bir rivayette yetmiş bin kişi ölmüştü.»

«Allah (C.c.) Bel'am b. Bâ'ûrâ hakkında : "Ey Peygamber! Onlara şu adamın haberini de oku : Ona âyetlerimizi verdik de, onlardan sıyrıldı, çıktı; şeytan onu peşine taktı^ böylece azgınlardan oldu. Elbette dileseydik onu, o âyetlerle yükseltirdik : fakat o, yere saplandı ve hevesinin peşine düştü. Onun durumu, tıpkı şu köpeğin durumuna benzer : Üstüne varsan da dilini sarkıtıp solur, bıraksan da dilini sarkıtıp solur. İşte âyetlerimizi yalanlayanların durumu budur. Bu kıssayı anlat, belki düşünürler (öğüt alırlar." (A'râf, 175, 176) buyurur.»

«Bundan sonra Hz. Musa, Yûşa' b. Nûn'u İsrâiloğulları ile birlikte Erîhâ'ya gönderdi ve Yûşa' Erîhâ'ya gelerek cebbarların büyük bir kısmım öldürdü; fakat onlardan öldürülmeyen pek az kimse kaldı. Bu arada güneşin batması yaklaştığından gece karanlığının bastırmasıyla onların kendisini âciz bırakıp zor duruma düşürmesinden endişe etti ve Allah'a yalvarıp güneşi durdurmasını istedi. Allah (C.c.) da onun duasını kabul etti ve Yûşa onların kökünü kazıymcaya kadar güneşi durdurdu. İşte bundan sonra Hz. Musa Erîhâ'ya geldi ve burada Allah'ın dilediği kadar kaldı. Sonra Allah (C.c.) Hz. Musa'nın ruhunu kabzetti. Hz. Musa'nın mezarının nerede olduğunu hiçbir kimse bilmemektedir.»

Hz. Musa'nın bu hadiseden (Erîhâ'mn fethinden) önce vefat ettiğini ileri sürenler ise bu konuda şunları söylüyorlar : «Allah (C.c), Yûşa b. Nûn'a cebbarların şehri Erîhâ'ya gitmesini emretti; o da yanma İsrâiloğul-larmı alarak Erîhâ'ya hareket etti. Bu sırada Allah'ın İsm-i a'zammı bilen Bel'am b. Bâ'ûr adındaki adam Yûşa'dan ayrıldı.Bu iddiayı ileri sürenler, bundan sonrası için yukarıda bahsi geçen Bel'am hâdisesini naklederek sözlerini devam ettirirler.

Hz. Yûşa b. Nûn cebbarlara galip gelip zafer elde edince, cumartesi gecesinin akşam karanlığı onu bastırdı. Bunun üzerine Yûşa Allah'a dua etti; Allah da onun duasını kabul edip güneşi geri çevirdi ve gündüzü bir müddet daha uzattı. Böylece Hz. cebbarları hezimete uğratıp şehirlerine girdi ve ganimet mallarını bir araya topladı, Sonra Allah'a yaklaşmak maksadıyla bu malları kurban etmek istedi; fakat ateş gelip yakmadı. Bunun üzerine Hz. Yûşa onlara : "İçinizde ganimet mallarına hıyanet eden birisi var, gelip bana bey'at ediniz." dedi. Onlar da Yûşa'm tavsiyesine uyarak ona bey'at ettiler. Bey'at esnasında Hz. Yûşa'ın eli ganimete hıyanet eden adamın eline yapışıp kaldı. Bunun üzerine o adam yakutla süslenmiş altından bir öküz başını getirip Yûşa'ın önüne bıraktı. Hz. Yûşa altından yapılmış olan bu öküz başıyla birlikte ganimet malına hıyanet eden adamı kurbanlık malların içerisine koydu, sonra bir ateş gelip her ikisini birden yaktı.

Rivayet edildiğine göre, Hz. Yûşa Erîhâ'yı altı ay müddetle muhasara etti, yedinci ayın içerisinde Hz. Yûşa İsrâiloğulları ile birlikte Erîhâ şehrine gelerek hep birlikte bir nâra atınca sur düştü. Bunuı üzerine onlar şehre girdiler ve cebbarları hezimete uğrattılar. Bu arada onlardan pek çok kimseyi de öldürdüler. Bu hadiseden sonra Şâm (Suriye) bölgesinde bulunan bir gurup hükümdar bir araya gelerek Hz. Yûşa'ın üzerine yürüdüler; fakat Hz. Yûşa savaşarak onları hezimete uğrattı. Neticede bu hükümdarlar kaçarak bir mağaraya sığındılar ve Hz. Yûşa'ın emriyle öldürülüp asıldılar. Bundan sonra Yûşa b. Nûn bütün Şâm bölgesine hâkim oldu, bundan böyle burası İsrâiloğullarmın yurdu oldu. Sonra Yûşa (A.s.) valilik merkezlerine kendi valilerini tâyin etti. Nihayet Yûşa b. Nûn'un ruhu Allah

tarafından kabze dil dikten sonra İsrâiloğullarınm başına onun yerine halef olarak Kâlib b. Yûfennâ geçti.
Hz. Yûşa yüz yirmi altı yıl yaşadı, Hz. Musa'dan sonraki peygamberlik görevi ise yirmi yedi yıl devam etti.
Cebbarlardan hayatta kalanlara gelince, İfrîkış b. Kays b. Sayfî b. Se-be' h. Ka'b b. Zeyd b. Hımyer b. Sebe' b. Yeşcub b. Ya'rub b. Kahtân İfrî-kıye'ye giderken onların yanına uğradı ve onları Şâm sahillerinden alarak onlarla birlikte İfrîkiye'ye geldi. Ayrıca İfrîkış, İfrîkıye'yi fethetti ve buranın hükümdarı olan Circîr'i öldürdü, yanında getirdiği cebbarları buraya yerleştirdi. Bugün Berberi denilen halk buraya yerleşen bu kimselerdir. Himyerlilerden Berberilerin arasında ikâmet edenler ise İfrîkış b. Sayfî'nin soyundan gelen Sinhâce ve Kütâme boyları olup, bugün dahi onlar Berberilerin arasında hayatlarını sürdürmektedirler. [61]

KARUN'UN KISSASI

Karun'un kısa şeceresi, Kârûn b. Yasher (Yashür?) b. Kaahes'tir. Bir rivayette Karun'un, Hz. Musa'nın amcasının oğlu olduğu, diğer bir rivayette ise onun Hz. Musa'nın amcası olduğu söylenir. Fakat doğru olan birinci rivayettir. Hz. Musa'nın kısa nesep şeceresi ise, Musa b. îmrân b. Kaahes'tir.
Karun büyük bir servete ve bir çok hazinelere sahip bir kimseydi. Anlatıldığına göre, hazinelerinin anahtarlarını kırk katır taşırdı. Fakat o, mal ve servetinin çokluğu sebebiyle kavmine karşı azgmlaşıp haddi aştı. Kavmi ise ona öğütte bulunup, onu taşkınlığından vaz geçirmeğe çalıştı ve Allah'ın Kitabı Kur'ân'da anlatıldığı üzere ona: "...Salan şımarma, Allah (gururlanıp) şımaranlan sevmez. Allah'ın sana verdiği (maldan harcayıp) âhiret yurdunu ara, dünyadan da nasibini unutma. Allah'ın sana ihsan ettiği gibi, sen de insanlara (sadaka vererek) ihsanda bulun. Yeryüzünde bozgunculuk yapmayı isteme; çünkü Allah bozgunculuk yapanları sevmez." (Kasas, 76, 77) diyerek nasihatta bulundu. Fakat Karun, Allah'ın hilmine (müsamahasına) mağrur olan (aldanan) kimse gibi kavmine cevap vererek: "Bu (servet ve hazineler) bende bulunan bilgi (ve tecrübe) sayesinde bana verildi.." (Kasas, 78) dedi. Bir rivayete göre Karun bu sözüyle : "Eğer Allah benden memnun olmamış olsaydı ve benim değerli olduğumu bilme-seydi, bu mal ve serveti bana vermezdi." demek istemişti. Fakat Karun kendisine yapılan bu öğütlere rağmen azgınlık ve serkeşliğinden vaz geçmedi, aksine azgınlığına devam ederek : "Süsü, (debdebesi) içinde kavminin karşısına çıktı.." (Kasas, 79).
Kânın, sırtında sarı renkli parlak 'bir elbise, altın kakmalı erguvanı renkte bir eğerle eğerlenmiş beyaz bir at sırtında, aynı şekilde süslenen atlara binmiş üçyüz câriye ve dört bin adamıyla birlikte kavminin karşısına çıkmıştı. Ayrıca o, yaptırdığı sarayının duvarlarını altınla kaplatmış, sarayı için bir de altından kapı yaptırmıştı. Hatta gaflet ve cehalet içerisinde bulunanlar onun gibi servete sahip olmak temennisinde bulunmuşlar, kendilerine ilim verilen ve Allah'ı tanıyan kimseler ise onlan bu temnıemlilerinden vaz geçirmek için : "Yazıklar olsun sizlere! Allah'ın sevabı îman ve iyi amel eden kimseler için daha hayırlıdır.." (Kasas, 80) diyerek onları uyarmışlardı.
Allah (C.c.) Karun'a zekat vermesini emretti; o da Hz. Musa'ya gelerek her bin dînar için bir dinar, her bin dirhem için bir dirhem ve her bin şey için bir şey vermeyi kabul etti. Fakat evine döndüğünde bunu çok buldu ve İsrâiloğullarmdan kendilerine güvenip itimat ettiği kişilerden bir grup kimseyi toplayıp onlara : "Siz, Musa ne emrettiyse onun sözünü tutup yerine getirdiniz; şimdi ise o, sizin mal ve servetinizi elinizden almak istiyor." dedi. Onlar Karun'a : "Sen bizim büyüğümüz ve efendimizsiniz, istediğini emret, yapmağa hazırız." dediler. Bunun üzerine Karun : "Ben size falan

fahişeyi getirmenizi emrediyorum, ona bir bahşiş verin de Musa' nm kendisiyle- zina ettiğini söylesin ve ona iftira atsın." dedi. Nihayet onlar Karun'un emrine uyarak gidip fahişe kadınla görüştüler, kadın onların bu isteğini kabul etti.
Bundan sonra Karun Hz. Musa'ya gelerek : "Kavmin İsrâiloğulları, senin emir ve yasaklarla ilgili sözlerini dinlemek üzere toplanmış bulunuyor, senin gelmeni bekliyorlar." dedi. Hz. Musa toplanan İsrâiloğullarının karşısına çıkıp onlara : "Hırsızlık yapanın eli kesilecek, iftira edene seksen kırbaç vurulacak, zina yapan bekarsa yüz sopa vurulacak, evli İse öl-dürülünceye kadar taşlanarak recmedilecek." dedi. Bu sırada Karun Hz. Musa'ya : "Bu saydıklarını sen yapsan dahi aynı hüküm uygulanacak mı?3' diye sordu. Hz. Musa ona : "Evet, aynı hüküm uygulanacaktır." diye cevap verdi. Bunun üzerine Karun ona : "İsrâiloğulları senin falan kadınla zina ettiğini söylüyorlar." dedi. Hz. Musa : "O kadını çağırın, eğer o bunu tasdik edip kabul ederse, durum onun söylediği gibidir." dedi. Nihayet kadın getirilince Hz. Musa ona : "Tevrat'ı indiren Allah hakkı için doğru söyle, bunların söyledikleri gibi ben seninle zina ettim mi?" diye sordu. Kadın : "Hayır, benimle zina etmedin, onlar yalan sâylüyorlar; hatta sana iftira etmem için bana bir takım bahşiş ve ödüller verdiler." diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Musa secdeye kapandı ve onların aleyhine dua etti. Bu sırada vahiy yoluyla Allah ona : "Yere dilediğini emret, sana itaat edecektir." buyurdu. Bunun üzerine Hz. Musa : "Ey yer! onları yakala ve içine al." dedi.
Rivayet edildiğine göre, iftira hâdisesi Hz. Musa tarafından Öğrenildiği zaman o, Karun'a beddua etmişti. Bunun üzerine vahiy yoluyla Allah (C.c.) ona : "Yere dilediğini emret, o sana itaat edecektir." buyurdu. Hz. Musa hemen Karun'un yanma geldi, huzuruna girdiğinde Karun, onun yüzüne baktı ve kendisine bir kötülük yapacağını anladı. Bunun üzerine o: "Ey Musa! Bana merhamet et, acı." diyerek yalvardı. Hz. Musa : "Ey yer!
Onları yakala ve içine al." dedi. Karun durmadan : "Ey Musa! Bana merhamet et, acı." diyor, Musa (A.s.) da : "Ey yer! Onları yakala ve içine al." diyordu. Hatta yer onları diz kapaklarına kadar içine aldı. Karun devamlı surette Hz. Musa'dan merhamet ve şefkat diliyor, Hz. Musa ise : "Ey yer! Onları yakala, içine al." diyordu. Nihayet onlar tamamen yerin içine batıp gömüldüler. Bu sırada vahiy yoluyla Allah (C.c.) Hz. Musa'ya : "Ey Musa! Ne kadar katı yüreklisin? İzzet ve celâlim hakkı için, eğer o bana yalvarıp seslenseydi, mutlaka ona icabet eder, merhamet ederdim. Artık senden sonra yeri itaat etmesi için bir daha hiçbir kimsenin emrine vermeyeceğim." buyurdu. Allah (C.c.) Karun'u her gün bir insan boyu yerin dibine doğru çekmektedir. Nihayet Allah Karun'un başına bu felâketi verince, daha Önce ona nasihatte bulunan mü'minler Allah'a hamdet-tiler; Karun'a imrenip de dün onun yerinde olmayı temenni edenler ise hatalarını anladılar, Allah'tan bağışlanmalarını dileyerek tevbe ettiler. [62]

MİNÛCİHR'DEN SONRAKİ FARS HÜKÜMDARLARI

Fars hükümdarı Minûçihr'iri ölümünden sonra Türk hükümdarı Efrft-siyâb b. Feşenc b. Rüstem Fars ülkesi üzerine yürüdü ve burasını istila etti; sonra Bâbil topraklarına yürüdü, burada ve Mihricânkazak'ta uzun müddet kaldı. Efrâsiyâb Fars ülkesinde bir hayli bozgunculuk çıkardı ve her geçen gün zulmünü artırdı; hatta ülkenin mâmur olan yerlerini harabeye çevirdi, kanal ve ırmakları toprakla doldurup iptal etti. Hükümarlığınm beşinci yılında halk kıtlığa düştü; hatta Efrâsiyâb Fars ülkesini terkedip gidinceye kadar bu kıtlık devam etti. Zevv b. Tahmâsb'm hükümdar olmasına kadar

halk Efrâsiyâb'tan pek çok sıkıntı çekti.
Minûçihr oğlu Tahmâsb'a öfkelenmiş, onu ülkesinden dışarı sürmüştü. Bunun üzerine Tahmâsb Türk memleketlerine gidip Vâmen (Vamin?) adındaki Türk hükümdarının yanında ikâmet etmeğe başladı ve onun kızıyla evlendi. Bu evlilikten Tahmâsb'm Zevv adında bir oğlu oldu. Müneccimler Vâmen'e, kendi kızından dünyaya gelecek olan bir erkek çocuğun kendisini öldüreceğini söylediler. Bunun üzerine Vâmen kızını hapsettirdi. Nihayet Tahmâsb Vâmen'in kızı ile evlendikten sonra bu evlilikten Zevv dünyaya geldi; fakat Vâmen'in kızı hem kendi durumunu ve hem de çocuğunun durumunu gizli tutmuştu. Daha sonra Minûçihr Tahmâsb'ı affetmiş, o da Manûçihr'in yanma dönmüştü. Tahmâsb, Türk ülkesinde kalan karısıyla oğlu Zevv'i hapisten kurtarmak ve kendi ülkesine getirmek için bir takım çareler düşünmüş ve neticede onları yanma getirmeğe muvaffak olmuştu.
Anlatıldığına göre, Zevv büyüdükten sonra dedesi Vâmen'i öldürmüş, bazı savaşlarda Türklere emân tanımış, aralarında cereyan eden bir takım savaşlardan sonra Türk asıllı olan Efrâsiyâb'ı Fars ülkesinden kovup Türk topraklarına kadar sürmüştür.
Efrâsiyâb, Minûçihr'in ölümünden itibaren Zevv'in onu sürüp çıkarmasına kadar Bâbil topraklarıyla Fars ülkesi üzerindeki hâkimiyetini on iki yıl devam ettirmiştir. Ayrıca Efrâsiyâb'ın sürülüp çıkarılması Âbânmâh (Ağustos) aymln Rûzâbân yani onuncu gününe rastladığından Zevv bu günü Farslar için bayram ilan etmiş ve Farslar bu günü Nevruz ve Mehricân bayramlarına üçüncü bir bayram olarak ilâve etmişlerdir.
Zevv, halkına iyilik eden, idaresinden hoşlanılan bir hükümdardı. O, önce Efrâsiyâb'm ülkesinde tahrip ettiği şeyleri İslah edip düzeltti, kaleleri yeni baştan imâr etti ve kaybolan su damarlarını açtırıp yeniden sular akıttı; böylece ülke eskisinden daha güzel bir hâle geldi. Ayrıca Zevv, te-basını yedi yıl vergiden muaf tuttu. Onun hükümdarlığı döneminde ülke mâmur hâle geldi ve refah payı bir hayli arttı.
Yine Zevv, Sevâd bölgesinde Zâb adını verdiği nehri kazdırmış ve bu nehrin iki kenarına el-Atîka adı verilen şehri kurmuş, bu şehri Yukarı Zâb, Orta Zâb ve Aşağı Zâb adıyla üç bölgeye taksim etmiştir.
Muhtelif alkollü içkiler edinen ve bunların imâl edilmesini emreden, ayrıca çeşitli yemekler hazırlattıran ilk kimse Zevv'dir. Ayrıca o, Türklerden ve başkalarından aldığı ganimet mallarını askerlerinin arasında taksim edip dağıtmıştır.
Zevv'in hükümdarlığı üç yıl sürmüştür. Girşâsb b. Enût (Envat?) devlet idaresinde Zevv'e vezirlik etmiş ve onun yardımcısı olmuştur. Bir rivayete göre, Girşâsb ve Zevv devleti müştereken idare etmişlerdir. Fakat birinci rivayet daha doğrudur. Girşâsb, Farslar arasında büyük bir itibar kazanmış, ancak hükümdar olmamıştır. [63]

KEYKUBÂD'IN HÜKÜMDARLIĞI

Zevv'den sonra Keykubâd hükümdar olmuştur. Keykubâd'm nesep şeceresi ise, Keykubâd b. Râ' (Zâğ) b. Meysere (Meysû) b. Nevzerb. Minû-çihr'dir. Keykubâd, arazinin sulanması için nehirlerin ve pınarların sularını planlı bir şekilde tanzim etmiş, şehirlere adlarını vermiş ve bunların sınırlarını tesbit etmiştir. Ayrıca o, ülkeyi kür (eyâlet) sistemi altında bölgelere ayırmış ve her bölgenin sınırını tesbit edip açıklamıştır. Bu eyâlet topraklarının gelirlerinden asker beslemek için Öşür (onda bir vergi) almıştır.
Anlatıldığına göre, Keykubâd bir çok hazineye sahipti, ülkesine düşmanı sokmamak konusunda ve ülkenin imârı hususunda çok haris bir hükümdardı.

Rivayet edildiğine göre, Keyânî hükümdarları ve onların oğulları Keykubâd'm neslinden gelmektedir. Keykubâd ile Türkler arasında pek çok savaş cereyan etmiştir. Keykubâd, Türklerin, ülkesine sızmalarını önlemek için Belh nehrinin yani Ceyhun (Amuderya)'un yakınlarında bir yerde ikâmet ederdi. Keykubâd'm hükümdarlığı ise yüz yıl sürmüştür. [64]

ZEVV VE KEYKUBÂD'IN HÜKÜMDARLIKLARI DÖNEMİNDE İSRÂİLOĞULLARININ ARASINDA MEYDANA GELEN HADİSELER VE HIZKÎL'İN PEYGAMBERLİĞİ

Hz. Yûşa b. Nûn vefat ettikten sonra İsrâiloğullarmm başına Kâlib b. Yûfennâ geçti, ondan sonra ise onların başına İbn el-Acûz (yaşlı kadının oğlu) denilen Hızkîl b. Nûrî (Bûzî) geçti. Hızkîl'e İbn el-Acûz denilmesinin sebebi şu idi : Hızkîl'in annesi, yaşı bir hayli ilerlemesine rağmen Allah' tan bir erkek çocuk istemişti, Allah da onun dileğini kabul ederek Hızkîl'i ihsan etti. İşte bu yüzden ona İbn el-Acûz denildi. Hızkîl, ölmüş bir kavmin diriltilmesi için Allah'a dua etti, Allah da onun duasını kabul ederek onları diriltti.

Bu hâdisenin sebebi şu idi : Râverdâre (Dâverdân?) adındaki bir kasabada veba hastalığı baş göstermiş, buranın ahâlisi kasabalarını terk ederek başka bir tarafa gidip oraya yerleşmişlerdi. Kasabada kalanların pek çoğu ölmüş, terk edenler ise sağ kalmıştı. Veba hastalığı kalktıktan sonra kasabalarını terk edenler, tekrar yerlerine geri dönmüşlerdi. Bu sırada kasabada sağ kalanlar: "Bu arkadaş ve dostlarımız kasabayı terk etmekle bizden akıllı hareket ettiler, eğer biz de onlar gibi hareket etseydik hiç birimiz ölmez sağ kalırdık." dediler. Ertesi yıl tekrar veba hastalığı baş gösterdi, bu defa kasaba halkı hep birlikte kasabalarını terk ettiler. Kasabalarını terkedenlerin sayısı, bir rivayette otuz bin küsur, diğer bir rivayette üç bin, bir başka rivayette ise dört bin kişiden ibaretti. Bu rakamlar üzerinde daha başka rivayetler de vardır. Nihayet kasabalarını terkedenler, daha önceki yere gelip yerleştiler. Bu sırada Allah tarafından gönderilen bir meleğin sayhasıyla onların hepsi ölmüştü, daha sonra kemikleri çürüyüp orta yerde kalmıştı. İşte onların çürümüş kemiklerinin yanından geçmekte olan Hızkîl onları görünce durdu ve onların tekrar yeniden diriltilmele-ri hususunu düşündü.

Bunun üzerine vahiy yoluyla Allah (C.c.) ona : "Ey Hızkîl! Benim onları nasıl dirilteceğimi görmek ister misin?" buyurdu. O da : "Evet, görmek isterim." dedi. Bu sırada kendisine : "Öyle ise onlara seslen." denildi. Bunun üzerine Hızkîl: "Ey çürümüş kemikler! Allah size bir araya toplanmanızı emrediyor." diye seslendi. Bu emir üzerine hemen kemikler uçuşarak bir araya gelip iskeletler haline geldiler. Bundan sonra Hızkîl tekrar : "Ey iskeletler haline gelen kemikler! Allah size ete bürünmenizi emrediyor." diye seslendi. Bunun üzerine iskeletler, etlenip kana hüründüler, hatta öldükleri esnada üzerlerinde bulunan elbiselerini dahi giydiler. Bu defa Hızkîl: "Ey Ruhlar! Allah size eski bedenlerinize dönmenizi emrediyor." diye seslendi. Hulâsa ruhların cesedlere girmesi üzerine onlar dirüip ayağa kalktılar ve dirildikleri zaman : "Ey Rabb'imiz! Seni tenzih eder, sana hamd ederiz. Senden başka ilâh yok, ancak sen varsın." dediler. Bundan sonra onlar diri olarak kendi toplumlarının yanlarına geri döndüler; halbuki onlar, bunları ölmüş biliyorlardı. Onlar kendi kavimlerinin yanlarına döndüklerinde yüzlerinde ölüm belirtileri vardı. Hatta onlar, bundan sonra nasıl elbise giyerlerse giysinler, giydikleri elbiseler mutlaka kirli kefen şeklini alıyordu. Daha sonra onlar tekrar ecelleri ile Öldüler, kendilerinden sonra da Hızkîl vefat etti.

Hızkîl'm İsrâiloğulları arasında ne kadar kaldığı zikredilmemiştir. Bir rivayete göre, diriltilen bu

kişiler Hızkü'in kendi kavmi idi. Onlar öldükleri zaman Hızkîl ağlayarak: "Ey Rabb'im! Ben sana ibadet eden ve seni zikreden bir kavmin içerisinde bulunuyordum. Şimdi ise tek başıma kaldım." diyerek üzüntüsünü dile getirdi. Bunun üzerine Allah (C.c.) ona : "Onları yeni baştan tekrar diriltmemi İster misin?" dedi. O da : 'Evet, isterim." karşılığını verdi. Allah ona : "Onların hayatını sana bağışladım." buyurdu. Bunun üzerine Hızkîl ölen kavminin insanlarına hitaben: "Allah m izniyle dirilin." diye seslendi. Onlar, Allah'ın izniyle dirilip bir müddet daha onunla birlikte yaşadılar. [65]

HZ. İLYÂS (A.S.)

Hz. Hızkîl vefat edince, İsrâiloğullarının arasında bir takım uygunsuz hadiseler meydana geldi ve onlar Allah'a olan ahitlerini terkedip putlara tapmağa başladılar. Bunun üzerine Allah (C.c.) onlara, İlyâs b. Yâsîn b. Finhâs b. el-Azâr (Ayzâr) b. Harun b. İmrân'ı peygamber olarak gönderdi.
Hz. Musa'dan sonra İsrâiloğullarma gönderilen peygamberler. Tevrat'ın hükümlerinden unutulanları yenilemek için gönderilirlerdi. Hz. İlyâs, İsrâiloğullarının hükümdarlarından Ehâb adında bir hükümdarın yanında bulunuyordu; Ehâb ise onu dinler ve onun sözlerini tasdik ederdi, İlyâs (A.s.) da işlerinde ona yardımcı olurdu. İsrâiloğulları ise bu sırada Ba'l adında bir puta tapıyorlardı. Hz. İlyâs onları Allah'ın birliğine ve O'na ibâdet etmeğe davet etti; Halbuki İsrâiloğulları ancak kendi hükümdarlarının sözlerine kulak asar, onların sözlerini dinlerlerdi. Bu sırada ise İsrâiloğullarının hükümdarları dağınık vaziyette idiler ve hiç bir hükümdar belli bir bölgede hüküm sürüyor ve o bölgeyi haraca bağlıyordu.
Bir gün Hz. İlyâs'm yanında bulunduğu hükümdar ona : "Allah'a yemin ederim ki, ben senin davet ettiğin dinin batıl olduğu kanaatindeyim. Çünkü ben İsrâiloğullarının hükümdarlarından falan ve falan'm putlara taptıklarını görüyorum. Fakat buna rağmen onların yiyip içtiklerini, dünya nimetlerinden faydalandıklarını, puta tapmalarının kendilerine bir zararı olmadığını, hatta puta tapmalarının dünyalıklarından hiçbir şeyi eksiltmediğini görmekteyim. Hem bizim onlardan üstün olan bir tarafımız da yoktur." dedi.
Bunun üzerine Hz. İlyâs istircâ'da bulunarak (Biz Allah içiniz, muhakkak O'na döneceğiz, diyerek) yanında bulunduğu hükümdardan ayrıldı. Sonra bu hükümdar da diğerleri gibi putlara tapmağa başladı.
Bu hükümdarın mü'min, fakat imanını gizleyen sâlih bir komşusu vardı ve bu kişinin hükümdarın sarayının kenarında bir bahçesi mevcuttu. Hükümdar ise komşularına çok iyi davranıyordu. Bu hükümdarın şer ve küfürde eşi menendi bulunmayan bir karısı vardı. Bir gün karısı hükümdara bu adamın bahçesini elinden almasını söyledi; fakat hükümdar karısının bu sözünü. dinlemedi. Hükümdar bulunduğu beldeden bir yere gittiği zaman yerine halef olarak karısı bakar ve halkın arasına çıkardı. Bir defasında hükümdar şehirden uzaklaşmıştı; işte bu sırada karısı bostan sahibi kişinin aleyhine şâhid tutup kocası hükümdara sövdüğünü ileri sürerek onu öldürüp bostanına el koymuştu. Nihayet hükümdar geri döndüğü zaman karısının bu hareketine fena halde öfkelendi ve bu hadiseyi gözünde büyüttü ve çok yadırgadı. Bunun üzerine karısı ona : "Olan oldu." diyerek kocasını yatıştırmağa çalıştı. Bu sırada Allah Hz. İlyâs'a, hükümdar ve karısına gidip bahçeyi sahibinin mirasçılarına geri vermelerini, vermedikleri takdirde kendisinin onlara gazap edip bahçenin içinde kendilerini helak edeceğini ve bu bahçeden çok az bir müddet faydalanacaklarım söylemesini vahyetti.

Bunun üzerine Hz. İlyâs hükümdar ve karısına durumu bildirdi; fakat onlar hakka yaklaşmadılar.
Hz. İlyâs, îsrâiloğullarının küfür ve haksızlık üzerinde driendiklerini görünce onların aleyhine dua etti. Bunun üzerine Allah (C.c.) onlara üç yıl yağmur yağdırmadı; bu yüzden hayvanlar, kuşlar, böcekler ve ağaçlar telef oldular, hatta insanlar çok şiddetli bir sıkıntıya düştüler. Bu sırada Hz. İlyâs îsrâiloğullarının kendisine bir kötülük yapmalarından korkarak gizlenmişti; rızkı ise onun ayağına geliyordu. Sonra bir gece Hz. İlyâs İs-râiloğullarmdan bir kadının evine sığınmıştı; bu kadının Elyesa' b. Ahtûb (Uhtûb?) adında bir oğlu vardı ve oğlu ağır bir hastalığa yakalanmıştı. Hz. İlyâs'm duasıyla Elyesâ', içinde bulunduğu ağır hastalıktan afiyet bulup şifaya kavuştu ve İlyâs'a tâbi olup ona bağlandı. Hatta Elyasa' İlyâs ile beraber bulunur, onunla sohbet eder, onun söylediklerini tasdik ederdi. Nihayet Hz. İlyâs yaşlanınca Allah (C.c.) vahiy yoluyla ona : "Ey İlyâs! Sen hayvanlar, kuşlar, böcekler ve bunlar gibi bir çok yaratıkların telef olup yok olmasına sebeb oldun. Halbuki sadece İsrâiloğulları isyan etmişti." buyurdu. Bunun üzerine Hz. İlyâs : "Ey Rabb'im! Bana müsaade et, bu defa îsrâiloğullarımn lehine dua edeyim, sıkıntılardan kurtulmalarına sevineyim, umulur ki onlar hak yola dönerler." dedi ve îsrâiloğullarının yanına gelerek onlara : "Kusurlarınız yüzünden hem siz, hem de hayvanlar ve diğer yaratıklar helak oldu. Eğer siz, yaptıklarınız yüzünden Allah'ın size gazap ettiğini öğrenmek ve benim sizi davet ettiğim şeyin hak olduğunu bilmek isterseniz, putlarınızla birlikte ortaya çıkın ve onlara dua edip yal-varın, eğer bu putlar dualarınıza icabet eder, isteklerinizi yerini? getirirlerse, iddia ettiğiniz gibi putlara tapmak hak olur. Şayet onlar dualarınıza icabet etmez ve isteklerinizi yerine getirmezler ise, o zaman bâtıl yolda olduğunuzu anlamış olursunuz ve bu yolu bırakırsanız, ben de sizin için Allah'a dua ederim, bu vesile ile sizi sıkıntılardan kurtarır." dedi
Bunun üzerine İsrâiloğulları ona : "Gerçekten şimdi yerinde bir söz söyledin." dediler. Fakat onlar fazla zaman geçirmeden hemen harekete geçerek putlarıyla birlikte ortaya çıktılar ve onlara dua edip yalvarmağa başladılar. Ancak ne var ki, putlarından dua ve yalvarmalarına bir karşılık alamadılar, sıkıntı ve darlıktan da kurtulamadılar. Bunun üzerine hemen Hz. İlyâs'a koşarak ona : "Biz mahvolduk, bizim için Allah'a dua et." dediler. Hz. İlyâs onların sıkıntılardan kurtulmaları ve kendilerine yağmur yağdırılması için Allah'a dua edip yalvardı. Bu sırada îsrâiloğul-larının gözlerinin önünde kalkan gibi bir bulut belirdi ve gittikçe büyümeğe başladı. Çok geçmeden Allah (C.c.) bu buluttan bol miktarda yağmur gönderdi; böylece memleketleri yağmur sebebiyle yeniden dirildi ve Allah onları içinde bulundukları sıkıntılardan kurtardı. Fakat onlar bâtıl yollarını bırakmadılar ve hak yola da dönmediler. Bunun üzerine Hz. İlyâs, Allah (C.c.)'tan ruhunu kabzetmesini ve kendisini onların elinden rahata kavuşturmasını istedi.
Hz. İlyâs'm bu duasından sonra Allah ona bir kanat taktı ve nurdan bir de elbise giydirdi. Ayrıca ondan yemek ve içmek zevkini de kesti. Böylece İlyâs hem. insan, hem melek, hem yer ve hem de gök özelliklerini taşıyan bir varlık oldu.
Bu arada Allah (C.c.) hükümdar ve kavminin basma bir düşman musallat etti ve bu düşman onlara karşı zafer elde edip hükümdarla karısını gasbettikleri bahçenin içerisinde öldürdü, etleri çürüyünceye kadar onları bahçenin içerisine bıraktı. [66]

HZ. ELYESA' (A.S.)'IN PEYGAMBERLİĞİ VE İSRÂİLOĞULLARINDAN TÂBUTUN ALINMASI

Hz. îlyâs İsrâiloğullarını bırakınca, Allah (C.c.) onlara Elyesa'ı peygamber olarak gönderdi. Hz.

Elyesa' îsrâiloğullarının arasında Allah'ın dilediği kadar kaldı, sonra Allah onun ruhunu kabzetti. Bundan sonra İsrâil-oğullaruın arasında hata ve isyanlar çoğaldı. Halbuki içinde sekînet {moral gücü) ve Musa ile Harun ailesinin geriye bıraktıkları bir kalıntı bulunan, melekler tarafından taşınıp getirilen Tâbut onların yanlarında bulun-makta3'rdı ve onu birbirlerinden tevarüs ederek devralıp gelmektelerdi. Hatta onlar düşmanla karşılaştıkları zaman Tâbut'u ordunun önünde bulundururlar, bu vesile ile Allah (C.c.) onların düşmanlarını mutlaka hezimete uğratırdı.

Sekînet denilen şey, kedi başına benzeyen bir nesne idi. İşte bu sekînet denilen nesne Tâbut'un içinde kedi gibi ses verdiği zaman İsrâiloğulları kendilerine yardım geleceğini anlar ve fetihler yaparak muzaffer olurlardı. Daha sonra onların başına İlâf admda bir hükümdar geçti, o zamana kadar Allah onları düşmanlarından koruyordu. Nihayet onların hatâ ve kötülükleri çoğaldığı bir zamanda üzerlerine gelen düşmana karşı koydular ve Tâbut'u çıkardılar. Fakat savaş neticesinde düşman onlara galip gelerek Tâbut'u ellerinden aldı ve onları hezimete uğrattı.

İsrâiloğullarınm hükümdarları îlâç Tâbut'un ellerinden alındığını öğrenince, üzüntüsünden öldü. Bundan sonra düşman onların topraklarına girip yağma hareketlerine girişti ve esirler alarak geri döndü. İsrâiloğulları bir hayli zaman çalkantı ve sürtüşme içerisinde kaldılar. Hatta zaman zaman azgınlık ve taşkınlıklar yaptıkları zaman, Allah (C.c.) onlardan intikam alacak kimseleri başlarına musallat ederdi. Tevbe edip de taşkınlıkları bıraktıkları zaman ise Allah, düşmanlarının şerrinden onları korurdu. Hz. Yûşa b. Nûn'un vefatından Eşmuvîl (İsmail)'in peygamber olarak gönderilmesine ve hükümdar Tâlut'un gelip Tâbut'u alarak onlara geri vermesine kadar îsrâiloğullarının hal ve vaziyetleri böyle devam edip gitti.

Hz. Yûşa b. Nûn'un vefatından, îsrâiloğullarının bazen hakimler, bazen hükümdarlar, bazen de mütegallibe (müstebid) ler tarafından idare edilip hükümdarlığın tekrar kendilerine ve peygamberliğin EşmuvîPe geçmesine kadar dört yüz altmış yıl geçmiştir.

îsrâiloğullarının başına ilk önce Hz. Lût'un neslinden gelen Kevşân adında birisi musallat olmuş ve onları sekiz yıl istibdadı altında ezip perişan etmiştir. Daha sonra İsrâiloğullarmı Kevşân'm istibdadından Küçük Kâlib'in Atnil adındaki kardeşi kurtarmış ve kırk yıl onların başında kalmıştır.

Bundan sonra îsrâiloğullarının başına Aclûn adındaki hükümdar musallat olmuş ve onsekiz yıl onların başında kalmıştır. Sonra İsrâiloğulları-nı onun istibdadından Bünyâmin'in torunu Ehûz (Ehûd, Ehvez?) kurtarmış ve ■ seksen yıl başlarında-kalmıştır.

Aclûn'dan sonra İsrâiloğullarınm başına Ken'ânîlerden Yâbîn adında bir hükümdar musallat olmuş ve onları yirmi yıl idaresi altında tutmuş, daha sonra İsrâiloğullarmı kendi peygamberlerinin neslinden gelen Debû-râ adındaki bir kadın kurtarmıştır. Bu esnada İsrâüoğullarını bizzat bu kadın idare etmemiş, onun nâmına Bârâk adında biri kırk yıl yönetmiştir.

Bundan sonra İsrâiloğullarınm başına Hz. Lût'un neslinden gelen bir kavim musallat olmuş, onları' yedi yıl hâkimiyeti altında tutmuş, daha sonra onları Neftâlî b. Ya'kûb'un evladından Ced'ûn b. Yuvâş (Yavaş?) adındaki birisi kurtarmış ve onları kırk yıl idare ettikten sonra vefat etmiştir. Kendisinden sonra îsrâiloğullarmı üç yıl müddetle oğlu Ebîmâlah (Ebîmelek?) idare etmiş, ondan sonra idareyi Ebîmâlah'm dayısının oğlu - bir riyavette amcasının oğlu - Fûvvâ'nm oğlu Fûla' (Tûlağ?) üstlenmiş ve yirmi üç yıl onları idare etmiştir. Fûla'dan sonra İsrâiloğullarınm basma Yâ'îr adında birisi geçmiş ve onları yirmi iki yıl idare etmiştir.

Bundan sonra da İsrâiloğullarmih başına Filistin ahâlisinden Amûn oğullan geçmiş ve onları onsekiz yıl idareleri altında tutmuşlardır. Daha sonra İsrâiloğullarmı sırayla Filistin halkından Yeftah (Yeftuh?) adında birisi altı yıl,' Yebahsûn (Yecsûn) yedi yıl, Âlûn on yıl, Litrûn (Kirûn) (bazıları ona

İkrûn der) sekiz-yıl idare etmişlerdir.
Daha sonra Filistin ahâlisi İsrâiloğullarmı kahredip ezmiş ve onları kırk yıl idareleri altında tutmuşlardır. Bundan sonra İsrâiloğullarma mensup olan Şemsûn onları yirmi yıl idare etmiştir. Şemsûn'dan sonra İsrâiloğulları on yıl başkansız ve idarecisiz yaşamışlardır. Bundan sonra İsrâiloğullarınm idaresinin bir kâhin olan Âlî üstlenmiş, bir rivayete göre onun döneminde Filistin halkı Tâbut'u ele geçirmiştir. Âlî'nin idareyi ele almasından kırk yıl geçtikten sonra Eşmuvîl peygamber olarak gönderilmiş ve onları yirmi yıl idare etmiştir. Sonra onlar Eşmuvîl'den Allah'a yalvarıp kendileriyle birlikte düşmanlara karşı savaşacak bir hükümdar göndermesini istediler. [67]

HZ. EŞMUVÎL (İŞMÛİL) VE TÂLÛT'UN DURUMU

Eşmuvîl b. Bâlî hakkında anlatılan haberlere gelince : İsrâiloğulları-mn başlarına gelen felâketler uzayıp, düşmanları kendilerine göz dikip, Tâbut da ellerinden alınınca, karşılaştıkları her hükümdardan korkar hale geldiler. Mısır ile Filistin arasındaki bölgede hakimiyetim sürdüren Ken' anîlerin hükümdarı Câlût onların üzerine gitti ve zafer elde ederek onları vergiye bağladı, ellerindeki Tevrat'ı da aldı. Bunun üzerine onlar, birlikte savaşacakları bir peygamber göndermesi için Allah'a dua ettiler. Kendilerinden peygamber gelen on' iki sülâle tamamen yok olduklarından geriye yalnızca hamile bîr kadın kalmıştı. İsrâiloğulları, bu kadının doğuracağı çocuğa olan rağbetlerini düşünüp, bu kadmm bir kız çocuğu doğurup da onu bir erkek çocukla değiştirmesinden endişe ederek onu bir eve kapattılar. Nihayet kadın bir oğlan çocuğu doğurdu ve ona "Allah duamı kabul etti" manasına gelen Eşmuvîl adını verdi.
Ona bu ismin verilmesinin sebebi şu idi: Bu kadın kısırdı, kocasının ise başka bir hanımı daha vardı ve bu hanımından on tane çocuğu olmuştu. İkinci kadın fazla çocuğu olması sebebiyle kısır olan kadına haksızlık edip kötü davrandı. Bu sebeble kısır olan yaşlı hanımın kalbi incindi ve kendisine bir oğlan çocuğu ihsan etmesi için Allah'a yalvardı. Allah da onun gönlülünün kırıklığına merhamet etti ve anında hayız görmeğe başladı, kocası ona yaklaşınca da hamile kaldı. Gebelik müddeti bitince bir oğlan çocuğu doğurdu ve adını Eşmuvîl koydu. Eşmuvîl büyüyünce, onu annesi Tevrat'ı öğrenmesi için Beytü'l-Makdis'e teslim etti ve İsrâiloğulları-nin âlimlerinden yaşlı birisi ihtiyaçlarını karşılamayı üzerine alarak onu evlat edindi.
Eşmuvîl'in Allah tarafından peygamber olarak gönderileceği çağ gelince, namaz kıldığı bir sırada Hz. Cebrail gelerek bu yaşlı âlimin sesine benzeyen bir sesle seslendi. Bunun üzerine Eşmuvîl yaşlı âlimin yanma geldi ve ona: «Ne İstiyorsun?» diye sordu. O da Eşmuvîl'in korkmasını istemediğinden : «Ben seni çağırmadım» demeyi uygun görmedi ve ona : «Git, uyu.» diye cevap verdi. Bunun üzerine Eşmuvil geri dönüp gitti. Fakat Cebrail (A.s.) ona, aynı şekilde bir daha seslendi. Eşmuvîl tekrar yaşlı âlimin yanına geldi. Bu defa yaşlı âlim ona : «Evlâdım! Geri dön, seni çağırırsam bir daha gelme.» dedi. Aynı durum üçüncü defa tekrarlanınca, bu sefer Cebrail (A.s.) Eşmuvü'e göründü, ona kavmini uyarıp korkutmasını emretti ve Allah'ın, kendisini peygamber olarak gönderdiğim bildirdi. Bunun üzerine Eşmuvîl İsrâiloğuîlarmı hakka davet etti; fakat onlar onu yalanladılar, ancak daha sonra ona itaat ettiler. Bundan sonra Eşmuvîl onları on yıl, diğer bir rivayete göre ise kırk yü idare etti.
Câlût adındaki hükümdarlarıyla birlikte Amâlika ahâlisinin îsrâiloğul-larını sindirmeleri ve onları öldürmeleri o raddeye gelmişti ki, nerdeyse top yekun onları yok edeceklerdi. Nihayet İsrâiloğulları

bu durumu görünce : «Kendi peygamberlerine : "Bize bir hükümdar gönder, biz de Allah yolunda savaşalım." dediler. (Eşmuvîl onlara) : "Ya size savaş (farz olarak) yazılınca savaşmazsanız?" dedi. Onlar : "Biz, yurtlarımızdan çıkarılmış, oğullarımızın arasından uzaklaştırılmış iken Allah yolunda ne diye savaşmayalım" dediler.» (Bakara, 246).

Bunun üzerine Eşmuvîl Allah'a dua etti. Allah (C.c.) da ona bir asâ İle içerisinde yağ bulunan bir tîrkeş (ok kabı) gönderdi. Ayrıca ona :«Sizin sahibiniz (komutasında savaşacağınız kişi) bu asânm boyunda olacaktır. Eğer biri yanma girerken bu tirkeşteki yağ kaynayarak fokurdayıp ses çıkarırsa, işte o kişi İsrâiloğullarınm hükümdarı olacaktır. Bu yağı onun başına sür ve onu İsrâiloğullarınm başına hükümdar olarak geçir.» dedi. Bunun üzerine herkes kendi boyunu asâ île ölçmeğe başladı. Fakat onlar asânm boyunda olamadılar. Tâlût debbâğ (tabak) idi, bir rivayette onun saka olup su sattığı da söylenir. Eşeğini yitiren Tâlût onu aramağa çıkmış-ti; Eşmuvîl'in bulunduğu yerden geçerken onun yanma girip kaybolan eşeğini bulması için Allah'a yalvarmasını istedi. Tâlût içeri girince yağ fo-kurdayarak kaynamağa başladı. Nihayet onlar Tâlût'un boyunu ölçtüklerinde asâ ile aynı boyda olduğunu gördüler. Bunun üzerine : «Peygamberleri onlara : "Allah Tâlût'u size hükümdar olarak gönderdi." dedi.» (Bakara, 247).

Tâlût Süryânîce'de Şâvûl'dur. Buna göre onun nesep şeceresi: Şâvûl b. Kays b. Enmâr b. Dırâr b. Yahruf b. Yeftah (Yeftuh?) b. İş b. Bünyâmin b. Ya'kûb b. İshâk'tır.

Eşmuvîl bunu onlara söyleyince, İsrâiloğulları ona : «Şu andakinden daha büyük bir yalan söylemiş değilsin. Biz hükümdar soyundan geliyoruz, Tâlût'un fazla bir malı yoktur ki onun peşinden gidelim.» dediler. Bunun üzerine Eşmuvîl onlara : «Allah onu (Tâlût'u) sizin üzerinize (hükümdar) seçti, ona bilgice ve vücutça da bir üstünlük verdi.» (Bakara, 247) dedi. Bu sefer onlar : «Eğer doğru söylüyor isen, bize bîr âyet (alâmet) göster.» dediler. Bunun üzerine Eşmuvîl onlara : «Onun hükümdarlığının alâmeti, Rabb'inizden içinde sekine (moral gücü) ve Musa ailesi ile Harun ailesinin bıraktıklarından bir kalıntı olmak üzere, melekler tarafından taşınarak gelecek olan Tâbût'tur.» (Bakara, 248) dedi.

Ayette geçen "sekine" bir kedi başından ibarettir. Bir rivayette "sekine" 'nin "içinde peygamberlerin kalplerinin yıkandığı altmbir kap." olduğunda söylenir. Daha bu hususta başka rivayetler de vardır.

Tâbut'un içinde inci, yakut ve zebercedden levhalar da vardı. Ayette geçen "bakiyye" ise, Hz. Musa'nın asası ile levhaların parçalarından ibarettir.

Melekler, gündüzün ve herkesin gözleri önünde, gökle yer arasında bu Tâbut'u taşıyarak Tâlût'a getirdiler. Tâlût ise bu Tâbut'u çıkarıp onlara gösterdi. Fakat onlar kızarak onun hükümdarlığını ikrar edip kabul ettiler ve istemeyerek onunla birlikte (savaşa) çıktılar. Onların sayısı ise seksen bin idi. Savaş için yola çıktıkları zaman Tâlût onlara : «Allah sizi bir ırmakla imtihan edecektir. Kim ondan içerse benden değildir. Ondan (kana kana) tatmayip sadece eliyle bir avuç alan bendendir..» (Bakara, 249) dedi. Burada bahsi geçen ırmak Filistin, bir rivayette ise Ürdün ırmağıdır. Buna rağmen çok az bir kısmı dışında herkes o ırmaktan içti. İçmeyenlerin sayısı ise sadece dört bin kişi idi. O ırmaktan içen susadı; ancak avuçlaya-rak içenlerin susuzlukları kalmadı.

Nihayet : «Tâlût ve beraberindeki iman eden kişiler ırmağı aşınca..»

(Bakara, 249) Câlût onları karşıladı. Câlût oldukça fazla bir kuvvete sahipti. Onun kuvvetini görenlerin bir çoğu geri döndüler ve : «Bugün Câ-lût'a ve askerlerine karşı bizim gücümüz yetmez..» (Bakara, 249) dediler. Bu sırada Tâlut'la birlikte, Bedir savaşma katılanların sayısı kadar, üçyüz on küsur kişi kalmıştı. Nihayet geri dönenler döndükten sonra kalanlar : «Nice az bir topluluk var ki, Allah'ın izniyle sayıca çok toplulukları yenmiştir. Allah, sabredenlerle beraberdir.» (Bakara, 249) dediler.

Onların arasında on üç oğlu ile birlikte Hz. Dâvud (A.s.)'ım babası İşâ da vardı. Hz. Dâvud ise İsa'nın en küçük oğlu idi. O, geride kalıp onların davarlarını otlatıyor ve onlara yemek taşıyordu. Bir gün Dâvûd babasına: «Babacığım! Ben sapanımla attığım her şeyi vurup yere düşürüyorum.» dedi, sonra : «Bir gün dağların arasına girmiştim, orada yere çökmüş bir arslan gördüm. Sırtına bindim, kulaklarından tuttum ve hiç korkmadım.» diyerek sözlerine devam etti. Dâvud, bir başka gün yine babasının yanma gelip ona : «Ben, dağların arasında yürürken teşbih getiriyorum. İstisnasız bütün dağlar benimle birlikte teşbih ediyor.» dedi. Bunun üzerine babası ona : «Sana müjdeler olsun! Bu, Allah'ın sana verdiği büyük bir hayrın alâmetidir.» dedi.

Allah (C.c.) Tâlût ile birlikte bulunan peygamber (Eşmuvîl)'e içerisinde yağ bulunan bir tîrkeş ile demirden bir elbise yolladı ve bunlarla birlikte onu Tâlût'a gönderdi. O. Tâlût'a : «Aranızdan Câlût'u öldürecek kişi, bu yağı kaynaymcaya ve tîrkeşten sızıp dışarı akmcaya kadar başının üzerine koyacak, sonra yüzüne akmayacağı gibi, başının üzerinde taç gibi kalacak, daha sonra da o bu elbisenin içerisine girip onu dolduracaktır.» dedi. Bunun üzerine Tâlût, İsrâiloğullarmı çağırdı ve onları denedi; fakat hiçbir kimse bu evsafa uygun düşmedi. Bundan sonra Tâlût davar otlatan, Davud'u aldırıp getirtti. Dâvûd yolda gelirken üç taşa rastladı ve taşlar dile gelip ona : «Ey Dâvûd! Bizi yanma al, Câîût'u bizimle öldüreceksin.» dediler. Nihayet Dâvûd bu taşları alıp torbasına koydu. Bir ara Tâlût: «Câlût'u kim öldürürse kızımı ona vereceğim ve ülkenin her tarafından onun mührünü geçerli kılacağım.» demişti.

Nihayet Dâvûd, Tâlût'un huzuruna geldiğinde, tîrkeşi başının üstüne koydular. Hulasa tîrkeşin içindeki yağ kaynadı ve Dâvûd ondan süründü. Sonra demir elbiseyi giydi ve içini doldurdu. Halbuki Dâvud hastalıklı, rengi morumsu ve sarıydı. Elbisenin içine girince, daralmağa başladı ve onu çepçevre sardı. İşte buna, hem Eşmuvîl, hem Tâlût ve hem de İsrâil-oğulları sevindiler. Bunun üzerine onlar, Câlût'un üzerine yürüyüp savaşmak üzere saf hâline gelip dizildiler. Bu arada Dâvûd, Câlût'a doğru ilerledi, taşları alıp onları sapanına yerleştirdi ve Câlût'a onları savurup attı. Davud'un attığı taş Câlût'un gözlerinin arasına isabet etti ve kafasını delip onu öldürdü. Onun attığı aynı taş isabet ettiği herkesi delip geçiyor ve onları öldürüyordu. Nihayet Allah'ın izniyle Câlût'un askerleri yenildiler. Bundan sonra Dâvûd geri dönüp kızını Davud'a nikahladı; hâkimiyeti altındaki topraklar üzerinde Davud'un mührünü de geçerli kıldı. Bundan sonra Halk Davud'a yönelip ona sevgi beslediler.

Bunun üzerine Tâlût, Davud'u kıskanmağa başladı ve onu gafil avlayıp Öldürmek istedi. Fakat Dâvûd durumu öğrenince onun yanından ayrıldı ve giderken de yatağına bir şarap tulumu bırakıp üstünü örttü. Tâlût, Davud'un uyuduğu yere girdiğinde Dâvûd kaçmış bulunuyordu. Bunun üzerine Tâlût tuluma bir darbe indirdi ve tulumu deldi. Bu arada ağzına bir damla şarap geldi. Bunun üzerine o, Dâvûd için : «Allah Davud'a merhamet etsin, ne kadar da çok şarap içiyormuş?» dedi.

Nihayet sabah olunca Tâlût, hiçbir şey yapmamış olduğunu anladı ve Davud'un kendisini gafil avlayıp Öldürmesinden korkmağa başladı. Bunun için de muhafız ve bekçilerinin sayısını artırdı.

Bundan sonra Dâvûd, Tâlût uykuda iken evinin ön tarafından içeri erirdi; birini baş ucuna, diğerini de ayaklarının uç kısmına olmak üzere iki ok bırakıp gitti. Tâlût uykusundan uyanıp okları görünce : «Allah Davud'a merhamet eylesin, o benden daha hayırlı imiş; ben onu elime geçirdim ve onu öldürmek istedim, o ise beni eline geçirdi, fakat öldürmedi.» dedi. Tâlût, her ne kadar onun peşinden gizli ajanlar gönderdiyse de onu ele ge-çiremediler.

Bir gün Tâlût bineği üzerinde giderken Davud'u gördü ve onun peşine takıldı- Dâvûd da ondan kaçıp dağdaki bir mağaraya gizlendi. Allah (C.c.J Tâlût'un basiretini bağladı ve Davud'un izin kaybetti.

Bundan sonra Tâlût bütün alimleri öldürdü. Geriye ancak ism-i a'zam'ı bilen bir kadın kalmıştı, onu da öldürmesi için bir adama teslim etti; fakat adam kadına acıyıp öldürmedi ve onun durumundan hiç kimseye söz etmedi.
Bundan sonra Tâlût, pişmanlık duydu ve tevbe etmek istedi; hatta o kadar ağlamıştı ki, halk ona acımağa başladı. Tâlût, her gece mezarlığa gider ve : «Allah aşkına, kim benim için tevbe etme imkanı olduğunu biliyorsa söylesin.» derdi. Tâlût, bu sözünü devamlı surette tekrarlayınca kabirlerin birinden kendisine : «Ey Tâlût! Bizi hayatta iken öldürdüğün yetmiyormuş gibi, şimdi Öldükten sonra da mı bizi rahatsız edeceksin?» diye bir ses geldi. Bunun üzerine Tâlût daha çok ağlamağa ve üzülmeğe başladı. Bu sırada adı geçen kadını öldürmesini emrettiği adam, Tâlût'a acı ve ona : «Ben sana bir âlim gösterecek olursam, belki onu da öldürürsün.» dedi. Tâlût : «Hayır, Öldürmem.» diye cevap verdi. Bu adam Tâlût'tan söz üstüne söz aldıktan sonra o kadını ona haber verdi. Bunun üzerine Tâlût adama : «Ona sor bakalım, tevbe etmem mümkün olur mu?» dedi. Nihayet adam kadının yanına gelerek Tâlût'un tevbe etmesinin mümkün olup olmayacağını sordu. Kadın, adam : «Onun tevbesinin kabul edileceğine dâir hiçbir şey bilmiyorum; fakat sizin bildiğiniz bir peygamber kabri var rai?» diye sordu. Bunun üzerine onlar: «Evet, vardır. Biz Hz. Yûşa' b. Nûn'un kab--rini tanıyoruz." dediler. Nihayet kadın onlarla birlikte Yûşa'm kabrine gitti ve dua etti. Bunun üzerine Yûşa' b. Nûn kabrinden çıktı ve onları baş ucunda görünce : «Ne istiyorsunuz?» diye sordu. Onlar : «Tâlût'un tevbesi kabul olunur mu? diye sormağa geldik.» dediler. Yûşa' b. Nûn onlara: «Ben onun için şu söyleyeceğimden başka kabul olacak bir tevbe bilmiyorum : O mülkünden ve saltanatından tamamen sıyrılır, çocuklarıyla birlikte Allah yolunda savaşır ve bütün çocukları öldürülür, sonra kendisi savaşa devam eder, en sonunda kendisi de öldürülürse, belki o zaman tevbesi kabul edilir.» dedi. Bu sözleri söyledikten sonra Yûşa' ölü olarak yere düştü. Bu defa Tâlût, çocuklarının kendisinin peşinden gelmeyeceklerinden korktuğu için eskisinden daha üzüntülü olarak geri döndü. Hatta Tâlût göz kapakları düşüp, vücûdu zayıf düşünceye kadar ağlayıp sızladı. Nihayet oğullan onun halini sorduklarında, onlara durumu anlattı. Bunun üzerine oğulları savaşa hazırlandılar ve öldürülünceye kadar onun önünde savaşmağa devam ettiler. Tâlût, oğullarının savaşta öldürülmesinden sonra da savaşa devam etti ve en nihayet kendisi de öldürüldü.
Rivayet edildiğine göre, Tâlût'a tevbe. etmesinin şeklini haber vermek üzere diriltilen peygamber Elyasa', bir rivayette ise Eşmuvîl idi. Doğrusunu ise Allah bilir.
Tâlût'un öldürülünceye kadar geçen hükümdarlık dönemi kırk yıldır. [68]

HZ. (DÂVÛD) (A.S.)'UN HÜKÜMDARLIĞI

Hz. Davud'un neseb şeceresi, Dâvûd b İşâ b. Uveyd (Ûbed) b. Bâ'ız b. Salamûn b. Nahşûn b. Ammî Nûzeb (Nâdib) b. Râm b. Hasrûn b. Fârıd b. Yahûdâ b. Ya'kûb b. İshâk'tir.
Hz. Dâvûd kısa boylu, seyrek saçlı ve mavi gözlü idi. Tâlût öldürülünce, îsrâiloğulları Hz. Davud'a gelerek Tâlût'un hazinelerini kendisine verdiler ve onu başlarına hükümdar yaptılar.
Rivayet edildiğine göre, Hz. Dâvûd (A.s.) Câlût'un öldürülmesinden önce hükümdarlığa geçmişti. Bu sırada onun hükümdarlığa geçmesinin sebebi şu idi: Allah (C.c.) vahiy yoluyla Eşmuvîl'e, Tâlût'un Medyen'e giderek orada bulunanları istisnasız öldürmesi için ona emir vermesini bildirmişti. Bunun üzerine Tâlût, Medyen'e gidip hükümdarlarının dışında kalanları öldürdü; hükümdarlarını ise esir alıp getirdi. Bu sırada Allah (C.c.) Eşmuvîl'e vahiy yoluyla : «Benden Tâlût'a söyle : "Ben ona bir emir verdim, o ise emrimi yerine getirmedi. Hükümdarlığı ondan ve onun neslinden kesinlikle

alacağım ve bir daha hükümdarlık kıyamete kadar onlara geçmeyecektir.» buyurdu. Bunun üzerine Allah (C.c.) Eşmuvîl'e, Davud'u hükümdarlığa geçirmesini emretti. Eşmuvîl, Hz. Davud'u hükümdar yaptıktan sonra, o, Câlût'un üzerine yürüdü ve onu öldürdü. Doğrusunu ise Allah bilir.
Dâvûd, İsrâiloğullarmm başına hükümdar olunca, Allah onu hem peygamber ve hem de hükümdar kıldı. Ayrıca ona Zebur'u indirdi ve zırh yapmasını da öğretti. İlk defa zırh yapan Hz. Dâvûd'dur. Allah onun elinde demiri yumuşattı; dağlara ve kuşlara onunla birlikte teşbih etmelerini emretti. Hatta Allah hiçbir kimseye onun sesi kadar güzel bir ses vermedi. Hz. Dâvûd Zebur'u okuduğu zaman vahşi hayvanlar el ile boyunlarından tutulacak derecede ona yaklaşırlar ve sessizce onu dinlerdi.
Hz. Dâvûd (A.s.) çok ibâdet eder ve çokça ağlardı. Geceleri namaz kılar, senenin yarısını oruçlu geçirirdi, gece ve gündüz onu dört bin kişi korur, kendi elinin emeğinden yerdi.
Hz. Davud'un hükümdarlığı döneminde Eyle ahalisi maymuna çevrildiler. Bunun sebebi şu idi:
Cumartesi günü kıyıya çok balık gelir, cumartesinden başka günler ise kıyıya hiç balık gelmezdi. Bunun üzerine onlar, denizin kenarlarına büyük havuzlar yapıp bunların içerisine su doldurdular. Cuma gününün son saatlerine doğru havuzları açarlar, içerisine su akıtırlardı, bu vesiyle ile havuzlara giren balıklar dışarı çıkamazdı. Pazar günü olunca da onları yakalayıp tutarlardı. Halktan bazıları onların böyle yapmamalarını istediler, fakat onlar böyle yapmaktan geri kalmadılar. îşte bunun üzerine Allah onları maymuna çevirdi. Onlar üç gün bu şekilde meymun olarak kaldılar, sonra da helak oldular. [69]

Hz. Davud'un Oriya'nın Hanımı İle Olan Meselesi

Bundan sonra Allah (C.c.) Hz. Davud'u Oriya'nın karısıyla imtihan etti. Bu hâdisenin sebebi şu idi:
Hz. Dâvûd zamanını üçe taksim etmişti. Bir gün halkın anlaşmazlıklarını haledip hükme bağlar, bir gün uzlete çekilip Allah'a ibâdet eder, bir gününü ise hanımîarıyla geçirirdi. Hz. Davud'un doksan hanımı vardı. Ayrıca o, Hz. İbrahim'in, Hz. İshâk'm ve Hz. Yâkub'un üstünlüklerine gıpta ederdi.
Bir defasında Hz. Dâvûd (A.s.) : «Ey Rabb'im! Gördüğüm kadarıyla hayrın tümünü atalarım almış bulunuyor. Onlara verdiklerinin benzerini bana da ver.» dedi. Bunun üzerine vahiy yoluyla Allah ona: «Senin ataların bir takım musibetlerle imtihan edildiler ve sabrettiler. İbrahim oğlunu boğazlamakla imtihan edildi, İshâk gözlerini kaybetmekle imtihan edildi, Yâkub da oğlu Yûsuf'a üzülmekle imtihan edildi.» buyurdu. Hz. Dâvûd : «Ey Rabb'im! Onları imtihan ettiğin şekilde beni de imtihan et ve onlara verdiklerinin benzerini bana da ver.» dedi. Allah (C.c.) ona vah-yederek: «İmtihan edileceksin, kendini koruyup kolla.» buyurdu.
Rivayet edildiğine göre, onun imtihana çekilmesinin sebebi şu idi: Hz. Dâvûd (A.s.) hiçbir kötülük yapmadan bir gün geçirebileceğini içinden geçirmişti. Nihayet kendini ibâdete verdiği gün gelince, bu gününü kötülük yapmadan geçirmeğe karar verdi, kapısını kapatıp ibâdete koyuldu. Aniden üzerinde bütün güzel renklerin toplandığı altından bir güvercinin önüne konduğunu gördü, ve onu yakalamak istedi. Bu güvercin uçup onun yakalamaktan ümitsizliğe düşmeyeceği kadar bir yakma kondu. Sonra güvercin uçtu, o da onu takip etti. Nihayet bu vaziyette güvercini takip ederken yıkanmakta olan bir kadın gördü ve güzelliğine hayran kaldi. Bu kadın Davud'un yerdeki gölgesini görünce, kendisini saçlarıyla örterek gizlenmeğe çalıştı. Bu ise Hz. Davud'un rağbetini iyice artırdı. Bunun üzerine Hz. Dâvûd kadın hakkında bilgi toplamağa başladı ve kocasının bir sınır boyunca askerlik hizmetinde olduğunu öğrendi. Hz. Dâvûd sınır kumandanına haber göndererek, Oriya'nm savaşta Tâbûfun önünde

yürümemesini emretti. Tâbût'un önünde ilerleyen kim olursa olsun yenilmez; ya zafer kazanır, ya da öldürülürdü. Sınır komutanı Hz. Davud'un dediğini yaptı ve Oriya öldürüldü.

Anlatıldığına göre, Hz. Dâvûd kadını görünce beğendi ve kocasının kim olduğunu sordu ve ona : «Falan ordudadır» diye cevap verildi. Bunun üzerine Dâvûd (A.s.) ordu komutanına bir mektup yazarak, onu bir askerî birlik ile birlikte falan düşmanın üzerine göndermesini emretti, komutan da bu emri yerine getirdi. Neticede Allah ona zafer nasib etti ve komutan durumu bir mektupla Dâvûd (A.s.)'a bildirdi. Bu defa Hz. Dâvûd komutana bir mektup yazarak onu daha kuvvetli olan falan düşmanın üzerine göndermesini emretti. Komutan emri j^erine getirdi; fakat o yine zafer kazandı. Hz. Dâvûd verdiği emirle onun üçüncü bir düşmana karşı gönderilmesini emretti, komutan bu emri de yerine getirdi. Fakat Oriya üçüncü seferinde öldürüldü, Dâvûd (A.s.) da onun karısıyla evlendi. Katâde'nin demesine göre bu kadın Hz. Süleyman'ın annesidir.

Başka bir rivayete göre, Hz. Davud'un günahı şu idi: Ona, Oriya'nın hanımının güzelliğine dâir haber geldiğinde, helâl yoldan bu kadının kendisinin olmasını temenni etmişti. Bu sırada Oriya savaşa gitmiş ve gittiği savaşta öldürülmüştü. Hz. Dâvûd, Oriya'nın öldürülmesine başkasına üzüldüğü kadar üzülmemişti. Dâvûd (A.s.), kendisini ibâdete tahsis ettiği bir günde kapısını kapatmış, mihraba çekilip kendisini ibâdete vermişti. İşte bu sırada Allah tarafından gönderilen iki melek ansızın kapının dışındaki bir yerden yanma girmişlerdi. Hz. Dâvûd bu durumdan korkuya kapıldı. Yanma gelen iki melek ise ona : «Korkma, biz iki davacıyız. Birimiz, Ötekinin hakkına tecavüz etti. Şimdi sen aramızda halt ile hükmet, haktan uzaklaşma.» (Sâd, 22) dediler. Bu arada onlardan biri : «Bu kardeşimin doksan dokuz koyunu var, benim ise tek bir koyunum var- Böyle iken: "Onu da bana ver" dedi ve konuşmada bana ağır bastı (Yani bana galip gelerek koyunumu elimden aldı).» (Sâd, 23) dedi. Hz. Dâvûd ötekine dönerek : «Ne dersin?» diye sordu. Öbürü : «Doğru söylüyor. Ben koyunlarımı yüze tamamlamak istedim ve onun bir koyununu da aldım.» diyerek cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Dâvûd ona : «O takdirde senin başkasının hakkına tecavüz etmene göz yumamayız.» dedi. Melek de ona : «Senin buna gücün yetmez.» diye karşılık verdi. Hz. Dâvûd : «Eğer ona koyununu geri vermeyecek olursan, (burun ve alnını göstererek) şu ve şu yerlerine vururuz.» diyerek tehdit etti. Bunun üzerine melek ona : «Ey Dâvûd! Sen, şu ve şu yerlerine vurulmağa benden daha lâyıksın. Çünkü senin doksan dokuz hanımın olduğu hâlde, Oriya'nm bir tek hanımı vardı. Nihayet öldürünceye kadar onun peşini bırakmadın, sonra da onun hanımı ile evlendin.» dedi. Bundan sonra melekler onun gözünden kayboldular [70]

Nihayet Hz. Dâvûd İmtihan edildiğini ve içine düştüğü durumu anladı. Bunun üzerine hemen secdeye kapandı ve kırk gün zaruri bir ihtiyacı olmadıkça da başım secdeden kaldırmadı. Bu arada Hz. Dâvûd Öyle çok ağladı ki, göz yaşlarından sulanarak biten otlar başını örttü. Sonra Hz. Dâvûd Allah'a : «Ey Rabb'im! Alnım yara oldu, göz yaşlarım tükendi; yine de işlediğim günah hakkında bana bir şey söylenmedi?» diyerek nida edip seslendi. Bu sırada ona : «Aç isen doyuralım, hasta isen şifâ verelim, zulme uğradıysan yardım edelim.» şeklinde bir nida geldi. Bunun üzerine Hz. Dâvûd hıçkıra hıçkıra öyle ağladı ki, göz yaşlarından biten otlar birden kuruyup sararıverdi. İşte tam bu sırada Allah (C.c.) onun tevbesini kabul etti ve ona : «Başım kaldır, seni yarhgayıp affettim.» buyurdu. Hz. Dâvûd : «Ey Rabb'im! Suçumu bağışladığını nasıl anlayayım? Sen âdil bir hâkimsin, verdiğin hükümde adaletten sapmazsın. Yarın kıyamet günü Ori-ya eliyle başını tutup şah damarlarından kanlar akarak senin Arş'mm önüne gelip de : "Ey Rabb'im! Şuna sor, ne diye beni öldürdü?" diyecek olursa, o zaman ne olacak?» dedi. Bunun üzerine vahiy yoluyla Allah (C.c.) ona : «Kıyamet günü olduğu zaman

onu çağırırım ve seni bana bağışlamasını isterim. Böylece o seni bana bağışlar, ben de ona cenneti bağışlarım.» buyurdu. Hz. Dâvûd : «Ey Rabb'im! İşte şimdi senin beni bağışlayıp affettiğini anladım.» dedi.
Bundan sonra Dâvûd (A.s.) vefat edinceye kadar utancından dolayı doya doya bir daha gök yüzüne bakamadı. Hz. Dâvûd günahını eline nak-şetmişti, gözü ona iliştiği zaman eli titremeğe başlardı. Kendisine, içmesi için kap içinde içecek bir şeyler getirildiğinde yarısını veya birini içer, hemen günahını hatırlayarak hıçkıra Tııçkara ağlamağa başlardı; ağlarken de mafsalları birbirinden ayrılacak gibi olur, sonra da getirilen kap göz yaşlarıyla dolmuş olurdu. Bu yüzden : «Hz. Davud'un bir damla göz yaşı, bütün yaratıkların göz yaşlarına muâdildir.» denirdi. Hz. Dâvûd, işlediği günah avucunun içinde yazılı olarak kıyamet günü gelecek ve : «Ey Rabb' im! Günahım! Günahım! Beni öne geçir!» diyecek ve öne geçirilecek, fakat (Allah'ın affından emin olmadığı için) kendisini güven içersinde hissetmeyecektir. Bu defa o : «Ey Rabb'im! Beni geriye bırak!» diyecek, fakat yine kendini emniyet içinde görmeyecektir.
Hz. Davud'un işlediği günah, İsrâiloğullarmm, kendisine itaat etmemelerine ve onu hafife almalarına sebeb oldu. Sonra İşâ adında ve Tâlût' un kızından olma bir oğlu ona karşı çıkarak halkı kendi etrafında toplanmağa çağırdı. İsrâiloğullarmm sapıkları arasından ona tâbi olanların sayısı zamanla bir hayli çoğaldı. Nihayet Allah (C.c.) Hz. Davud'un tevbesini kabul edince bir grup insan onun etrafında toplandı ve o bunlarla birlikte oğlu İşâ'ya savaş açtı. Neticede oğlunu hezimete uğrattı. Bu arada Hz. Dâvûd, kumandanlarından birisini hezimete uğrayan oğlunun peşinden gönderdi ve ona yumuşak ve iyi muamele etmesini emretti. Fakat Dâvûd (A.s.) oğlunu esir alıp Öldürmeden getirmesini beklerken, hezimete uğrayan oğlunu tâkib eden kumandan onu bir ağaca kıstırıp yakaladı ve onu öldürdü. Dâvûd (A.s.) oğlunun ölümüne çok üzüldü ve kumandanına darıl-dı. [71] .

Bey tü'l-M akdi s,'in İnşası ve Hz. Dâvûd (A.s.)'ım Vefatı

Rivayet edildiğine göre Hz. Davud'un zamanında ortalığı kasıp kavuran biri veba hastalığı baş gösterdi. Bunun üzerine Hz. Dâvûd halkını alıp sonra inşa edilecek olan Beytü'l-Makdis'in bulunduğu yere geldi. Meleklerin oradan göğe yükseldiklerini gördüğü için oraya dua etmek üzere gelmişti. Hz. Dâvûd Kaya (Sahra)'mn yanma gelince durdu ve veba hastalığının kaldırılması için Allah'a dua etti. Allah da onun duasını kabul buyurdu ve veba hastalığını kaldırdı. Bunun üzerine onlar burasını mescid edindiler. Beytü'l-Makdis'in inşasına Hz. Davud'un hükümdarlığının üzerinden on bir yıl geçtikten sonra başlandı ve inşası tamamlanmadan önce de Dâvûd (A.s.) vefat etti. Dâvûd (A.s.) vefat etmezden önce oğlu Süleyman'a Beytü'l-Makdis'in tamamlanmasını ve kardeşi İsa'yı öldüren kumandanı ela öldürmesini vasiyet etti.
Hz. Dâvûd vefat edip Süleyman (A.s.) onu defnettikten sonra, babasının emrini yerine getirmek üzere harekete geçip önce kumandam öldürdü, sonra da Beytü'l-Makdis'in inşaatını tamamladı. Hz. Süleyman Mes-cid'i mermerden yapmış, altınla süsleyip mücevherler ile donatmıştı. Bunları ise bütün cin ve şeytanları çalıştırmak suretiyle başarmıştı. Hz. Süleyman, Mescid'i bitirdiği gün büyük bir bayram yaptı ve kurbanlar takdim etti. Allah (C.c.) da onun takdim ettiği kurbanları kabul buyurdu. Hz. Süleyman önce şehri inşâ ile işe başladı, onu bitirdikten sonra Mescid'in imar ve tamamlanmasına girişti. Bu binanın niteliği hususunda aklen uzak görülen "bir takım şeyler söylenmiştir, fakat onların burada zikredilmesine gerek yoktur.

Anlatıldığına göre, Mescid'in inşasına ilk başlayan Hz. Süleyman'dır. Hz. Dâvûd onu inşa etmek istediği zaman Allah vahiy yoluyla ona: «Burası mukaddes bir ev olacaktır. Sen ise elini kana bulamış bulunuyorsun, bu mukaddes evi inşa etmeğe lâyık değilsin. Fakat oğlun Süleyman elini kana bulamamış olduğundan bunu o inşa edecektir.» buyurdu. Hz. Süleyman hükümdarlığa geçince bu Mescid'i inşâ etti,

Hz. Davud'un vefatına gelince : Onun bir cariyesi vardı ve her gece kapıları kapattıktan sonra anahtarları getirip ona teslim ederdi. Bundan sonra Dâvûd (A.s.) ibâdete çekilirdi. Bir gece câriye kapıları kapattıktan sonra evin içerisinde bir adam gördü ve ona : «Seni eve kim aldı?» diye sordu. Adam : «Ben hükümdarların yanma izin almadan girerim.» diye cevap verdi. Hz. Dâvûd onun bu sözünü işitince ona : «Sen ölüm meleği misin?» diye sordu. O da : «Evet» dedi. Bunun üzerine Hz. Dâvûd : «Ölüme hazırlanmam için neden bana haber göndermedin?» dedi. Melek ona : «Sana pek çok haberci gönderdim.» dedi, Dâvûd (A.s.) : «Senin gönderdiğin habercilerin kimlerdi?» diye sordu. Melek de : «Baban, kardeşin, komşun ve tanıdıkların hani neredeler?» diye sordu. Hz. Dâvûd : «Öldüler» diye cevap verdi. Bunun üzerine melek : «İşte onlar benim sana gönderdiğim habercilerdi. Çünkü sen de onlar gibi öleceksin.» dedi, sonra da ruhunu kabzetti. Hz. Dâvûd vefat edince., onun mülk ve saltanatına, ilmine ve peygamberliğine Süleyman (A.s.) vâris oldu.

Hz. Davud'un on dokuz erkek çocuğu vardı, onların arasından babasına bu hususlarda Hz. Süleyman mirasçı oldu. Vefat ettiği zaman Dâvûd (A.s.) yüz yaşındaydı. Bu hususta Hz. Peygamber (A.s.)'den rivayet edilen sahih bir hadîs vardır. Hz. Davud'un hükümdarlığı ise kırk yıl sürdü. [72]

HZ. DAVUD'UN OĞLU SÜLEYMAN (A.S.)'IN HÜKÜMDARLIĞI

Hz. Dâvûd vefat edince, oğlu Süleyman (A.s.) İsrâiloğullarmm basma hükümdar oldu. Bu sırada Hz. Süleyman on üç yaşında bulunuyordu. Allah ona hükümdarlıkla birlikte peygamberlik de vermişti. Ayrıca Hz. Süleyman, Allah'tan kendisinden sonra hiçbir kimseye verilmeyecek derecede büyük bir mülk (saltanat) vermesini istemişti. Allah (C.c.) da onun duasını kabul edip insanları, cinleri, şeytanları, kuşları ve rüzgarı onun emrine verdi. Hz. Süleyman evinden çıktıktan sonra tahtına varıp oturuncaya kadar kuşlar saygı duyarak başının üzerinde halka teşkil eder, insanlar ve cinler ona saygılarından ayakta dururlardı.

Rivayet edildiğine göre Allah, rüzgarı, cinleri, şeytanları, kuşları ve başka şeyleri onun emrine, ilerde de bahsedeceğimiz üzere mülkünü (saltanatını) elinden alıp tekrar verdikten sonra vermiştir.

Hz. Süleyman beyaz tenli, iri cüsseli bir kişiydi ve beyaz renkli elbiseler giyerdi. Babası Dâvûd (A.s.) hayatta iken oğlu Süleyman ile istişarede bulunur ve onun söylediklerini kabul ederdi. Allah'ın Kur'an'da ve şu âyette : «Dâvûd ve Süleyman ekin konusunda hüküm verdiklerinde..»
(Enbiyâ, 78) diyerek anlattığı husus bunlardan bir tanesidir.

Bu hadise ile ilgili haber şöyledir : Birisinin koyunları bir başkasının bağına girip üzüm salkımlarını yemiş ve bağı tahrip etmişti. Hz. Dâvûd, koyunların bağ sahibine verilmesini hükmetti. Bunun üzerine Süleyman (A.s.) babasına : «Başka bir çözüm şekli daha vardır ; Bağ, eski hâline gelinceye kadar onu koyunların sahibine, koyunları da bağın sahibine verirsin. Bağ, eski hâline gelinceye kadar o koyunlardan istifade eder. Sonra sahihi bağını alır, boyunları ise sahibine iade eder.» dedi. Hz. Dâvûd, oğlu Süleyman'ın bu çözüm yolunu beğendi ve bunu uyguladı. Bu husus bir âyette : «Biz onun hükümü Süleyman'a kavrattık. Onların hepsine de hükümdarlık ve bilgi verdik...» (Enbiyâ, 79)

tarzında açıklanmaktadır.
Bazı âlimler bu hadisenin, fer-î hükümlerde her müctehidin isabet ettiğine bir delil teşkil ettiğini ileri sürüyorlar. Çünkü Hz. Dâvûd Allah katındaki doğru hükmü isabet ettiremedi, Hz. Süleyman ise isabet ettirdi. Bununla beraber Allah (C.c.) her ikisi hakkında : «Hepsine de bir hüküm (hükümdarlık) ve ilim verdik.» buyurdu.
Hz. Süleyman kendi elinin emeğinden yer ve sık sık gazaya çıkardı. O gazaya (savaşa) çıkmak istediği zaman, bütün askerlerim, bineklerini ve ihtiyaç duydukları her şeylerini alacak kadar tahtadan geniş bir araç yapılmasını emreder, sonra da rüzgâra bir emir verir ve rüzgâr onları gidiş ve dönüşleri birer aylık mesafe olan yerlere götürür getirirdi. Hz, Süleyman'ın üç yüz hanımı ve yedi yüz cariyesi vardı. Allah (C.c.) ona öyîe bir mükâfat ve imkân vermişti ki, kim ne konuşursa, rüzgâr konuşulanları ona getirir, o da kimin ne söylediğini bilirdi. [73]

Hz. Süleyman İle Belkîs Arasında Geçenler

Biz, önce söze Bellds'm nesebi ve krallığı hakkında söylenenlerden başlıyoruz, sonra da ikisi arasında geçen hadiselerden bahsedeceğiz. Alimler Belkîs'm atalarının isimleri konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bir görüşe göre, onun adı Beîkama, babasının adı ise Lîşarh (İlî-şarh)tır. Nesep şeceresi ise : Lîşarh b. el-Hâris b. Kays b. Sayfî b. Se-be' b. Yeşcub b. Ya'rub b. Kahtân'dır.
Başka bir görüşe göre, onun adı Belkama, babasının adı Hâdid'dir. Babasının asıl adı Lîşarh olup nesebi Yemen tübba'larına (Yemen hükümdarlarına "tübba' " adı verilir) dayanmaktadır. Nesep şeceresi ise Lîşarh b. Abd (Zül'-Ez'âr) b. Ebrehe (Zü'l -Menâr) b. el-Hâris (er-Râyiş)'tir. Belkîs'in nesebi konusunda daha başka rivayetler ve görüşler de vardır. Fakat onların burada zikredilmesine gerek yoktur.
Diğer taraftan âlimler, tübba'lar hakkında, onların öncelik ve sonra-lık konusunda, sayılarının azlığı ve çokluğu hususunda araştırıcılara fazla faydası olmayan bir takını farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Ayrıca âlimler Belkîs'm (anne tarafından) nesebi konusunda da bir çok görüşler ileri sürmüşlerdir. Bir çok râvî onun annesinin cinlerden Ravâha adında bir kadın olup babasının cinlerin kralı es-Sükker olduğunu söylemiştir. Bir rivayette ise Belkîs'm annesinin adı Belkama olup, babasının Amr b. Ümeyr el-Cinnî olduğu ve onun : «İnsanlar arasında benim dengini yoktur.» diyerek cinlerden bir kız istediği ve cinlerin kendilerinden bir kızla onu evlendirdikleri ileri sürülmektedir. İşte Belkîs'm annesi olan Belkama, Amr b. Umeyr'in cinlerden aldığı kadından dünyaya gelmiştir.
Amr b. Umeyr'in cinlere hangi yolla ulaştığı ve onlardan evlenmek için kız istediği konusunda da âlimler ihtilaf etmişlerdir. Bir rivayete göre Amr b. Umeyr ava düşkündü. Hatta çoğu zaman ceylan suretindeki cinleri avlar, sonra da onların cin olduklarını anlayınca onları serbest bırakırdı. Bunun üzerine cinlerin kralı ona görünüp bundan dolayı teşekkür etmiş ve onunla dost olmuştu. Bu arada Amr b. Umeyr cinlerin kralından kızını İstemiş, o da Yebrîn ile Aden arasındaki sahil kısmı kendisine vermesi şartıyla kızmı ona vermeyi kabul etmişti.
Başka bir rivayete göre, bir gün Belkîs'm babası Amr b. Umeyr ava gitmişti. Biri siyah, diğeri beyaz kavga eden iki yılan gördü. Siyah yılan beyaz yılana üstün gelmişti. O da siyah yılanın öldürülmesini emretti; beyaz yılanı alıp üzerine su döktü, hemen sonra beyaz yılan ayıldı. Onu serbest bıraktıktan sonra evine döndü ve tek başına otururken yanıbaşında güzel bir genç hasıl oldu. Amr ondan çok korkmuştu. Bunun üzerine o Anır'a : «Sakın korkma, ben senin kurtarıp serbest bıraktığın yılanım. Öldürdüğün siyah yılan ise bizim uşağımızdı. Bize karşı koydu ve ailemden birkaç kişiyi de

öldürdü.» dedi. Sonra Amr b. Umeyr'e mal vermek ve tıp ilmini öğretmek istedi. Fakat o : «Benim mala ve servete ihtiyacım yok, tıp ilmi ise krala yakışmaz. Eğer bir kızın varsa onu bana ver.» dedi. O da kızım, yaptıklarına karışmamak, karıştığı takdirde kendisinden ayrılmak şartıyla ona nikahladî. Amr b. Umeyr onun bu teklifini kabul etti. Nihayet kadın ondan hamile kaldı ve bir oğlan çocuğu doğurdu, sonra bu çocuğu ateşe attı. Amr b. Umeyr buna üzülmekle beraber, kabul ettiği şarttan dolayı sesini çıkarmadı. Sonra kadın bir daha hamile kaîdı; bu sefer bir kız çocuğu doğurdu, onu da bir dişi köpeğin önüne attı. Köpek ise onu alıp gitti. Bu da onun çok ağırına gitti; fakat kabul ettiği şart dolayısıyla yine sesini çıkarmadı. Daha sonra Amr b. Umeyr'e karşı çıkarak adamlarından birisi baş kaldırmış, o da askerlerini toplayıp onunla savaşmak üzere yola çıkmıştı. Bu sırada hanımı da yanında bulunuyordu. Nihayet onlar bir ovaya gelip burasını ortaladıklarında Amr b. Umeyr yanlarında bulunan azıklarının tümünün toprağa karıştırdıldığmı ve suların da kırba ve kaplarından boşaltıldıklarını gördü. Artık onlar kesinlikle helak olacaklarım ve bunu kadının emriyle cinlerin yaptığını anladılar. Nihayet Amr b. Umeyr buna dayanamadı ve karısının yanma gelerek oturdu, sonra yere işaret edip : «Ey yer, oğlumu yaktın, sabrettim. Kızımı dişi bir köpeğe yedirdin, sabrettim. Şimdi ise bizi, azığımızı ve suyumuzu yok etmek gibi bir facia ile karşı karşıya bırakıyorsun. Nerdeyse mahvolacağız.» dedi. Bunun üzerine kadın : «Eğer sabretmiş olsaydın senin için daha iyi olurdu. Şimdi sana işin içyüzünü anlatayım : Senin düşmanın vezirini aldatıp onun vasıtasıyla, seni ve askerlerini öldürmek için azığınıza ve su-yunuza zehir kattırdı. Vezirine emret de geriye kalan azıktan yesin ve sudan içsin.» dedi. Amr b. Umeyr, vezirine yiyip içmesini emretti; fakat o buna yaklaşmadı. Bunun üzerine vezirini öldürdü. Sonra kadın onlara yakında bulunan suyu ve saklanmış erzakı gösterdi ve ona : «Oğluna gelince : Ben onu büyütüp terbiye etmesi için bir dadıya verdim, fakat o öldü. Kızın ise hayattadır.» dedi. İşte hemen o anda bir kızcağız yerden çıkıverdi. Bu kızcağız ise Belkîs idi. Bundan sonra Amr b. Umeyr'den kadın ayrıldı, kendisi ise düşmanının üzerine yürüyüp onlara karşı zafer kazandı.

Amr b. Umeyr'in cinlerden bir kadınla evlenmesi konusunda başka şeyler de söylenmiştir. Bunların hepsi de aslı astarı olmayan düzme hurafelerdir.

Belkîs'ın Yemen'e kraliçe olmasına gelince; bir rivayette babası onu veliahd göstermiş, o da babasından sonra tahta geçmişti. Diğer rivayette ise, babası kendisinden sonra tahta geçecek kimseyi vasiyet etmeden ölmüştü. Halk ise kralın oğlan kardeşinin oğlunu başlarına geçirmişlerdi. Bu kişi ahlâksız ve fâsıkm biriydi; eşraftan birinin veya bir kralın güzel bir kızı olduğunu öğrendiği zaman onu getirtir, ırzına tecavüz ederdi. Nihayet sıra amcasının kızı Belkîs'a geldi. Aynı şeyi ona da yapmak istedi, fakat Belkîs kendi köşküne gelmesi kaydıyle ona söz verdi. Bu arada akrabalarından iki kişiyi hazırladı ve köşke gelip başbaşa kaldıkları bir sırada onu öldürmelerini emretti. Neticede amcasının oğlu yanına girdiğinde bu iki kişi üzerine atılarak onu öldürdüler. Belkîs, onun öldürülmesi üzerine vezirlerini yanma getirtip, onları: «İçinizde kendi kızının ve aşiretinin nin kızlarının namus ve şerefi için gayrete gelecek hamiyet sahibi hiç mi kimse yoktu?» diyerek azarladı, sonra onlara krallarının ölüsünü gösterip : «Başınıza bir kral seçin» dedi. Bunun üzerine onlar : «Senden başkasını istemeyiz.» diyerek onu kraliçe yaptılar.

Bir başka rivayete göre, Belkîs'ın babası kral değil, vezirdi. Vezirliğini yaptığı kral ise gidişatı kötü, rezilin birisiydi. Soyluların, ileri gelenlerin kızlarını ellerinden alır, onların namuslarını lekelerdi. İşte Belkîs onu öldürdü, halk da onu başlarına geçirip kraliçe yaptı.

Yine ilim ehlinden bir kısım kimseler Belkîs'ın saltanatını ve ordu-sundaki askerlerin çokluğu konusunu çok abarttılar. Bir rivayette, onun eli altında dört yüz kralın olduğu ve her bir kralın bir

bölgesi bulunduğu, bu kralların her birinin dört bin savaşçısının olduğu, ayrıca Belkîs'ın devlet işlerini yürütmek üzere üç yüz vezirinin bulunduğu, onun on iki kumandanı olup her birinin on iki bin savaşçıya sahip olduğu ileri sürülmektedir.

Bazıları ise bu konuda o derece mübalâğa yapmışlardır ki, bu onların ne derecede cahil ve zayıf akıllı olduklarını gösterir. Onlara göre, Belkîs' m on iki bin kumandanı, her kumandanın eli altında yüz bin savaşçısı, her savaşçının yetmiş bin ordusu, her ordunun da yetmiş bin bahadır askeri vardı ve bunların yaşları ise yirmi beş idi. Şu anda bu büyük yalanı rivayet edip nakleden kişinin hesap bildiğini zannetmiyorum; çünkü hesap bilseydi cehaletinin ne miktarda olduğunu anlardı. Şayet verdiği rakamların ulaştığı meblâğı bir bilseydi, bu tutarsız sözü cür'etli bir şekilde söylemekten geri dururdu. Çünkü bütün yer yüzü sakinleri genciyle, yaşlısıy-la, çocuğuyla, kadınıyla bu sayıya ulaşamaz. O halde yalnız yirmi beş yaşında olanların sayısı nasıl bu kadar olabilir? Keşke yirmi beş yaşında olmayan diğer halkın, bütün tebeamn, meslek sahiplerinin, rençberlerin ve diğerlerinin sayısının ne kadar olduğunu bir bilseydim! Çünkü ordu mensupları ülke halkının bir kısımmı teşkil eder. Aynı zamanda Yemen'in nüfusu günümüzde azalmış bile olsa, Yemen toprakları küçülmüş değildir. Bu topraklar, bu kadar kişiyi ayakta ve yan yana dursalar bile almaz.

Yine onlar, Belkîs'ın güneşe secde etmesini sağlamak için odasındaki güneşin girdiği deliğe (pencereye) üç yüz bin okka altın harcadığını ve daha başka şeyler yaptığını söylüyorlar. Ayrıca onlar, Belkîs'ın tahtı hakkında da ordusundaki askerlerin çokluğuna münasip bir takım şeyler anlatıyorlar. Biz, bunları zikrederek sözü uzatmayacağız. Onlar, yalan söylemek ve cahillerin akıllarıyla alay edip eğlenmek üzere anlaştılar; akıl sahibi kimselerin, cehaletle onları suçlamalarından doğacak neticeye hiç aldırış etmediler ve bunu küçümsediler. Bizim bunları çirkin olmalarına rağmen burada zikretmemizin sebebi, bu gibi kimselerin sözlerinin doğruluğuna inanan kişileri bunlara vakıf kılmak ve böylece doğruya ulaşmalarını sağlamak gayesine matuftur.

Belkîs'ın Hz. Süleyman'ın yanma gelip müslüman olmasına gelince : Süleyman (A.s.) Hüdhüd kuşunu aramış, fakat onu görememişti. Hüdhüd, yerin altındaki suyu görür, orada suyun olup olmadığını, yakın mı uzak mı olduğunu bilirdi. İşte Hz. Süleyman onu bunun için aramıştı. Hz. Süleyman savaşlarından birisinde suya ihtiyaç duydu, yanında bulunanların hiç birisi ise suyun ne kadar uzakta olduğunu bilmiyordu. İşte bunu sormak için Hüdhüd kuşunu aradı, fakat göremedi. Rivayet edildiğine göre, onun Hüdhüd kuşunu aramasının sebebi şu idi: Kuşlar Hz. Süleyman'ı gölgelerdi. Bîr ara Süleyman (A.s.) güneş ışığının yere vurmuş olduğunu gördü, ışığın nereden sızdığını görmek üzere baktığında Hüdhüd kuşunun yerinin boş olduğunu fark etti. Bunun üzerine : «Ona çetin bir şekilde azab edeceğim, ya da onu keseceğim, yahut da bana (mazeretini belirten) açık bir delil getirir.» (Nemi, 21) dedi.

Bu sırada Hüdhüd'ün yolu Belkîs'ın sarayına uğramıştı ve gözü sarayın arkasında bulunan bir bahçeye ilişmişti. Orada ise bir başka hüdhüd gördü ve ona : «Sen neye Süleyman'dan ayrısın ve burada ne yapıyorsun?» diye sordu. O da : «Süleyman dediğin kimdir?» dedi. Bunun üzerine Süleyman'm yanından gelen Hüdhüd ona, Hz. Süleyman'ın durumunu, kuşlardan ve başka yaratıklardan onun emrine verilenleri anlattı. Öbür hüdhüd buna hayret etti. Bu defa Süleyman'ın Hüdhüd'ü ona : «Asıl hayret edilecek olan şey ise, bu kadar kalabalık olmalarına rağmen bu kavmin başında bir kadının kraliçe olması, Ona her şeyden verilip onun "büyük bir tahtının bulunması. (Nemi, 23), Allah'a şükredecekleri yerde güneşe secde etmeleridir.» dedi. Belkîs'ın tahtı altından yapılmıştı; bu taht ise yakut, zeberced ve inci gibi değerli mücevherlerle süslenmişti.

Bundan sonra Hüdhüd kuşu Hz, Süleyman'ın yanına döndü ve gecikmesinin sebebini bildirip özür

beyan etti. Bunun üzerine Hz. Süleyman ona : «Şu mektubumu al, götürüp ona bırak», dedi. Hüdhüd, Belkîs sarayında iken ona yetişti ve mektubu onun odasına bıraktı. Belkîs mektubu okudu, daha sonra da kavminin ileri gelenlerini topladı ve onları : «Ey ileri gelen kimseler! Bana çok değerli bir mektup bırakıldı. O, Süleyman' dan geliyor ve o, 'Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla' (başlıyor). "Bana karşı büyüklük taslamayın ve bana teslim olarak yanıma gelin." (diye yazıyor). Ey ileri gelenler! Bu işimde bana bir fikir verin. (Bilirsiniz ki) ben siz olmadıkça hiçbir şeyi (kendi başıma) kesip atmam.» (Nemi, 29-30) . dedi. Bunun üzerine ileri gelen kimseler ona : «Biz kuvvetliyiz, yaman savaşçılarız, ama ferman senindir. Bak (düşün), neyi emredersen (onu yapalım)» (Nemi, 33) dediler. Belkîs bu defa : «Ben onlara bir hediye göndereyim, bakayım elçiler ne ile dönecekler. (Nemi, 35). Eğer o bu hediyeyi kabul ederse, dünya hükümdarlarından birisidir. Biz ondan daha yüksek ve kuvvetliyiz. Şayet kabul etmezse, o Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberdir.» dedi.

Nihayet hediye Hz. Süleyman'a ulaşınca, o Belkîs'ın elçilerine : «Siz bana mal ile yardım mı etmek istiyorsunuz? Allah'ın bana verdiği, size verdiğinden daha hayırlıdır. Hediyeniz ile siz sevinirsiniz (ben değil). (Ey elçi!) Onlara dön ve (söyle) : Onlara, kendilerinin asla karşı koyamayacakları ordularla gelir, onları hor ve hakir bir durumda oradan sürer çıkarırım.» (Nemi, 36, 37) dedi. Nihayet elçiler Belkîs'ın yanma dönünce, o kavminin içerisinde bulunan kumandanlarını yanma alarak Hz.'Süleyman'ın yanma gitmek üzere yola çıktı. Belkîs, kumandanîarıyla birlikte Hz. Süleyman'ın ülkesine gelip ona bir fersah kalıncaya kadar yaklaştığında, Hz. Süleyman adamlarına : «Ey ileri gelenler! Onların bana teslim olarak gelmelerinden önce, hanginiz onun tahtını bana getirebilir?» dedi. (Bunun üzerine) cinlerden bir ifrit (kötü bir cin) : «Sec makamından kalkmadan (öğle yemeğine gitmeden) önce ben onu sana getiririm.» dedi.» (Nemi, 38, 39). Hz. Süleyman : «Daha erken istiyorum» deyince, yanında Kitab'dan bir ilim bulunan kimse (İsm-i a'zamı bilen veziri Âsaf b. Berhıyâ) : «Sen gözünü kırpmadan önce ben onu sana getiririm! dedi.» (Nenıl, 39). Sonra ona : «Devamlı surette gök yüzüne bak, onu yanma getirene kadar gözünü kırpma.» dedikten sonra secdeye kapanıp dua etti. İşte bu sırada Hz. Süleyman Belkîs'ın tahtının ,kendi tahtının altından yukarı doğru çıktığını crördü. Bunun üzerine o : «Bu, Rabb'imin lutfuııdandır. (Lutfuna) şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim?» diye beni sınamak istiyor..» (Nemi, 40) dedi. Yâni Rabb'ime şükretmem gerekirdi; çünkü ben daha közümü kırpmadan onun tahtını bana getirmişti. Rabb'ime karşı nankörlüğe düşmem de muhtemeldi, çünkü onun tahtını bana getirme hususunda benden daha muktedir birini benim elimin altına vermişti (Yani hased-lik ederek nankörlüke düşebilirdim).

Nihayet Belkîs gelince kendisine : «Senin tahtın da böyle mi?» denildi. O : «Bu, tıpkı o» dedi. (Nemi, 2). Sonra o : «Ben onu kaleler içerisinde bırakıp gelmiştim. Halbuki yanında onu koruyan askerler de vardı. Buraya nasıl gelebildi?» dedi.

Hz. Süleyman şeytanlara : «Bana, içinde Belkîs'ı huzuruma kabul edeceğim bir köşk yapın.» dedi. Bu sırada şeytanlardan birisi : «Zâten Süleyman'ın emrine verilenler, verilmiş bulunuyor. Belkîs ise Sebe' kraliçesi-dir. Şimdi Süleyman onunla evlenir, bir de oğlan çocukları dünyaya gelirse, bundan sonra biz ebediyyen kendimizi kulluktan kurtaranlayız.» dedi. Belkîs, bacakları kıllı bir kadındı. Bunun üzerine şeytanlardan biri diğerlerine : «Ona öyle bir bina yapınız ki, onun bacaklarının kıllı oluşunu görsün de onunla evlenmesin» dedi. Nihayet şeytanlar, zemini yeşil sırçadan ona bir köşk yaptılar, zemin kısmının üzerini ise beyaz sırçadan tabakalarla kapladılar. Böylece zemin kısım su gibi görünmeye başladı. Hattâ yeşil ve beyaz sırça tabalarının arasına balık ve benzeri diğer deniz hayvanlarının resimlerini yerleştirdiler. Bundan sonra Hz. Süleyman tahtına oturup Belkîs'ın huzuruna alınmasını emretti. Belkîs, Süleyman (A,s.)' m huzuruna gelmek için köşke girdiğinde, zeminin

altındaki balık ve diğer deniz hayvanlarının resimlerini görünce, onu dalgalanan bir su sandı ve içinden geçmek maksadıyla bacaklarını sıvadı. Hz. Süleyman Belkîs'ı bu vaziyette görünce başını başka tarafa çevirdi ve : «O, sırçadan yapılmış cilâlı, şeffaf (bir zemindir).» (Nemi, 44) dedi. Bunun üzerine Belkîs: «Ey Rabb'im! Gerçekten ben kendime zulmetmişim. (Artık) Süleyman'la beraber âlemlerin Rabb'i Allah'a teslim oldum (müslüman oldum).» (Nemi, 44) dedi.
Bundan sonra Hz. Süleyman, Belkîs'ın bacaklarındaki kılları giderecek ve vücuduna zarar vermeyecek bir şeyin olup olmadığını sorup İstişarede bulundu. Bunun üzerine şeytanlar, kılları zararsız bir şekilde gidermek için hamam otunu imal ettiler. İşte hamam otu ilk defa imal edilip 0 gün kullanılmıştır. Hz. Süleyman Belkîs ile evlendi ve onu çok sevdi, sonra da onu Yemen'deki kraliçelik tahtına iade etti. Süleyman (A.s.) her ay onu ziyaret eder ve yanında üç gün kalırdı.
Rivayet edildiğine göre, Hz. Süleyman Belkîs'a kendi kavminden birisi ile evlenmesini emretmişti. Fakat o, bunu kabul etmedi ve bunu kendisi için bir şeref meselesi yaptı. Bunun üzerine Hz. Süleyman ona : «İslâm'da bundan (evlenmekten) başka bir yol yoktur.» dedi. Belkîs : «Eğer evlenmek kaçınılmaz bir şey ise, beni Hemdan kralı Zû Tübba' ile evlenir.» dedi. Hz. Süleyman Belkîs'ı Zû Tübba' ile evlendirdi, sonra Belkîs'ı Yemen'e gönderdi ve kocasını da Yemen'e hükümdar yaptı. Ayrıca Yemen'deki cinlere Zû Tübba'a itaat etmelerini emretti. Bunun üzerine Zû Tübba' onları hizmetinde kullandı ve cinler onun için Yemen'de Seîhîn, Merâvıh, (Mer-vâh?), Felyûn, Hüneyde gibi bir takım kaleler yaptılar. Fakat Hz. Süleyman vefat edince, cinler Zû Tübba'm itaatmdan çıktılar. Böylece Hz. Süleyman'ın hükümdarlığının sona ermesiyle birlikte Zû Tübba'm ve Belkîs' m saltanat ve hükümdarlıkları da son buldu.
Bir rivayette ise Belkîs'm Hz. Süleyman'dan önce Şâm bölgesinde öldüğü, Hz. Süleyman'ın onu Tedmür'de defnedip kabrini kimseye söylemediği ileri sürülmektedir. [74]

Hz. Süleyman'ın, Eşi Cerâde'nin Babasına Savaş Açması, Cerâde İle Evlenmesi, Evinde Puta Tapılması,Yüzüğü (Mührü)nün Kendisinden Alınması ve Tekrar Eline Geçirmesi

Anlatıldığına göre, Süleyman deniz içerisindeki adalardan birinde bir krallık bulunduğunu, bu kralm güçlü bir saltanatı olduğunu ve şanının da çok yüksek olduğunu haber aldı. Fakat kimse oraya yol bulup gidemiyordu. Hz. Süleyman bu adaya gitmek üzere yola çıktı; rüzgâr onu ve askerlerini götürüp bu adaya indirdi. Süleyman (A.s.) bu adanın kralını öldürdü ve pek çok ganimetler aldı. Bu ganimetlerin arasında, insanların güzellikte bir benzerini görmedikleri kralın kızı da bulunuyordu. Hz. Süleyman onu kendisine ayırdı ve ona İslâm dinine girmesini teklif etti, fakat o isteksiz bir şekilde müslümanlığı kabul etti. Süleyman (A.s.) onu çok fazla seviyordu, fakat onun üzüntüsü gitmiyor ve ağlayıp duruyordu. Bir gün Hz. Süleyman ona : «Sana yazık oluyor. Bu bitmeyen üzüntü, tükenmeyen göz yaşları neden ileri geliyor?» diye sordu. Kadın : «Ben, babamı, onun krallığını ve onun başına gelenleri hatırlıyorum da bütün bunlar beni üzüyor.» diye cevap verdi. Hz. Süleyman ona : «Allah sana babanın mülkünden daha hayırlı bir mülk verdi ve sana İslâm dînini nasip etti.» dedi.
Bunun üzerine kadın : «Evet öyledir; fakat babamı hatırladıkça gördüğün hâle düşüyorum. Şeytanlara emretseniz de babamın suretini evimin içerisine yapıverseler. Böylece sabah akşam babamın suretini görürüm. Belki bu benim üzüntümü giderir.» dedi.
Hz. Süleyman şeytanlara emir verdi; kadına, babasının tıpkı olmak üzere bir heykelini yaptılar, o da heykele, babasının elbiselerinin aynısını giydirdi. Hz. Süleyman evinden ayrıldığı zaman kadın

câriyeleriyle birlikte sabahleyin babasının heykelinin buluduğu yere gelir ve hep birlikte ona secde ederler, akşam olunca yine oraya gelip hep birlikte onun önünde secdeye kapanırlardı. Süleyman (A.3.)= kadının bu hareketinden kırk gün haberdar olmadı.

Nihayet Âsaf b. Berlııyâ durumdan haberdar oldu. Âsaf siddıklardan idi. Gece olsun, gündüz olsun, Hz. Süleyman bulunsun veya bulunmasın, o, Hz. Süleyman'ın evine girmek istediği zaman dilediği vakitte girer ve geri çevrilmezdi. Bir gün Âsaf Hz. Süleyman'ın yanına varıp ona : «Ey Allah'ın peygamberi! Yaşım ilerledi, gücüm kuvvetim kalmadı, ömrümün tükenmesine az kaldı. Bir yere dikilerek halka bir konuşma yapmak, bu konuşmamda Allah'ın peygamberlerinden bildiğim ölçüde bahsetmek, onları övmek ve halka bilmediklerini öğretmek istiyorum.» dedi. Hz. Süleyman da : «Olur, yap.» diyerek hoş karşıladı ve halkı bu iş için bir araya topladı. Âsaf b. Berhıyâ konuşmasını yapmak üzere ayağa kalktı, geçmiş peygamberlerden bahsedip onları sena edip övdü. Sonunda sıra Hz. Süleyman'a gelince : «Küçüklüğünde ne kadar halim selimdin. Yine küçüklüğünde hoşa gitmeyen her şeyden ne kadar uzaktın!» dedi. ve oradan ayrıldı.

Fakat Hz. Süleyman Âsaf'a çok hiddetlendi ve birisini gönderip onu yanma çağırdı. Hz. Süleyman ona : «Ey Âsaf! Benden söz edince benim küçüklükteki hâlimi Övdün, yaşımın ilerlemesinden sonraki hâlimden hiç söz etmedin. Ben yaşlanınca ne gibi kötü şeyler yaptım.» dedi. Âsaf da ona : «Bir kadının uğruna kırk gündür senin konağında Allah'tan başkasına tapılmaktadır.» dedi. Bunun üzerine Hz. Süleyman : «Biz Allah içiniz ve O'na döneceğiz.» (Bakara, 156) dedikten sonra : «Ben, bu söylediğini mutlaka sana gelen bir habere dayanarak söylemiş olduğunu biliyorum.» diye konuştu. Sonra konağına girip putu kırdı ve o kadınla birlikte cariyeleri de cezalandırdı. Daha sonra teiniz elbiseler getirilmesini emretti ve elbiseler getirildi. Bu elbiseleri hayizlı kadın eli değmemiş, henüz hayız çağma gelmemiş bakire kızlar dokurdu. Hz. Süleyman bu elbiseleri giyip kıra çıktı ve yere kül serptirdikten sonra tevbe ederek Allah'a yöneldi, tavazu gösterip yalvararak küllere bölendi. Hulâsa Hz. Süleyman o gününü ağlamak ve istiğfar etmekle geçirdi, sonra da evine döndü.

Hz. Süleyman'ın bir ümmüveled (çocuk doğurmuş) cariyesi vardı; yalnız ona güvenir, yüzüğü (mührü)nü ona teslim ederdi. O, yüzüğünü ancak tuvalete girdiği zaman, bir de hanımlarından birisine yaklaşmak istediği

zaman çıkarırdı. Temizleninceye kadar da yüzüğünü bu cariyeye teslim ederdi. Saltanatının bütün, hünerleri ise bu yüzükte idi. Günlerden bir gün Hz. Süleyman helaya girmiş, yüzüğü de bu cariyeye teslim etmişti.

Bu sırada cinnîlerden "Sahar" adında bir şeytan Hz. Süleyman'ın suretine girip cariyenin yanma geldi ve yüzüğü aldıktan sonra Süleyman'ın suretini muhafaza ederek gidip onun tahtına kuruldu. Bundan sonra insanlar, cinler ve kuşlar cnun başına toplanmağa başladılar. Hz. Süleyman heladan çıktığında şekil ve durumu değişmiş olarak cariyeye : «Yüzüğüm!» diye seslendi. Cariye ona : «Sen kimsin?» diye sordu. Hz. Süleyman ; «Ben Süleyman'ım.» diye cevap verdi. Bunun üzerine cariye : «Sen Süleyman değilsin, yalan söylüyorsun. Süleyman gelip yüzüğünü benden aldı, şimdi de tahtında oturuyor.» dedi. Nihayet Hz. Süleyman hatâsını anladı, sonra çıkıp gitti ve İsrâiloğullarma : «Ben Süleyman'ım» demeğe başladı. Fakat onlar, onun Süleyman olduğuna inanmadılar ve üzerine toprak serperek sövüp saydılar. Hz. Süleyman bu durum karşısında deniz kenarına gidip balıkçıların balıklarını pazarlara taşımaya başladı. Onlar, taşıma ücreti olarak ona her gün iki balık veriyorlardı. Aldığı balığın birisini ekmek karşılığında satıyor, diğerini ise yiyordu. Hz. Süleyman'ın bu durumu kırk gün sürdü.

Daha sonra Âsaf b. Berhıyâ ve İsrâiloğullarmın ileri gelenleri, Hz. Süleyman'ın kılığına giren

şeytanın idaresini yadırgamağa başladılar. Bunun üzerine Âsaf : «Ey îsrâiloğulları! Benim Süleyman'ın idaresinde gördüğüm değişikliğin siz de farkına vardınız mı?» diye sordu. Onlar : «Evet. farkındayız.» diyerek cevap verdiler. Âsaf h. Berhıyâ : «Bana mühlet verin, Süleyman'ın hanımlarının yanına gideyim ve onlardan bizim gibi onun hareketlerini yadırgayıp yadırgamadıklarını sorup öğreneyim.» dedi. Nihayet Âsaf, onların yanma gidip sordu, fakat onlar Âsaf'm bildiğinden daha beter şeyler anlattılar. Bunun üzerine o : «Biz Allah için, muhakkak O'na döneceğiz.» (Bakara, 156), «Muhakkak bu, apaçık bir imtihandır.» (Sâffât, 106) dedi.

Bundan sonra Âsaf gidip İsrâiloğullarma durumu bildirdi. Şeytan, durumunun onlar tarafından öğrenildiğini görünce, hemen oturduğu tahttan kalkıp kaçtı ve deniz kıyısına gelip elindeki yüzüğü denize fırlatıp attı. Atılan yüzüğü bir halik yuttu. Bu balığı ise bir balıkçı avladı. Hz. Süleyman balığın avlandığı gün o balıkçının balıklarını pazara götürmüştü. Ücret olarak balıkçının kendisine verdiği iki balıktan birisi ise yüzüğü yutmuş olan balıktı. Hz. Süleyman bu balığı aldı, yemek için içini temizlediği bir sırada içerisinde kendi yüzüğünü gördü. Hemen yüzüğünü alıp parmağına taktı ve secdeye kapandı. Bundan sonra insanlar, cinler ve kuşlar başına toplandı, halk da kendisine yönelmeğe başladı ve saltanatının başına o-eri döndü. Bu arada Hz. Süleyman günahından tevbe etti ve yüzüğünü elinden alan Sahar adındaki şeytanı yakalayıp getirmeleri için şeytanları dört bir tarafa dağıttı. Nihayet Sahar şeytanlar tarafından yakalanıp getirilince, Hz. Süleyman onun için bir kayayı oydurdu ve içerisine onu koydu. Sonra kayanın ağzını demir ve kurşunla kapatıp onu denize attı.

Sahar isimli şeytan Hz. Süleyman'ın makamında, evinde puta tapılan süre kadar, yani kırk gün kaldı.

Rivayet edildiğine göre, Hz. Süleyman'ın hükümdarlığının elinden gitmesinin sebebi şu idi : Onun "Cerâde" adında vefalı bir hanımı vardı, yüzüğünü ise ondan başkasına emanet edip teslim etmezdi. Bir gün Cerâde Hz. Süleyman'a : «Oğlan kardeşimle falan arasında bir anlaşmazlık var, ben senden onun lehine hüküm vermeni istiyorum.» dedi. Hz. Süleyman : «Olur, yaparım.» dedi, fakat yapmadı. İşte bu yüzden belâya uğradı.

Bir ara Hz. Süleyman yüzüğünü çıkarıp bu hanımına teslim etti ve sonra helaya gitti. Bu sırada şeytan Hz. Süleyman'ın kılığında ortaya çıktı ve yüzüğü alıp gitti. Süleyman (A.s.) da hemen onun arkasından hanımının yanma gelip yüzüğünü istedi. Hanımı ona : «Az önce yüzüğü almadın mı?» diye sordu, o da : «Hayır, almadım.» dedi. Bunun üzerine Hz. Süleyman hayret ve şaşkınlık içerisinden oradan ayrıldı. Şeytan ise onun tahtına oturup kırk gün süreyle onun yerine insanlar arasında hüküm verdi. Nihayet halk onun durumunu anladı, onu kuşatıp çevreledikten sonra Tevrat'ı açıp okumağa başladıklarında, şeytan aralarından uçup kaçtı ve yüzüğü denize attı. Yüzüğü bir balık yuttu. Daha sonra Hz. Süleyman bir balıkçının yanma gitti. Karnı aç olduğu için ondan yiyecek bir şey istedi ve ona kendisinin Süleyman olduğunu söyledi. Fakat balıkçı onun Süleyman olduğuna inanmadı ve bir sopayla vurup başını yardı. Hz. Süleyman başından akan kanları yıkamağa koyulduğu bir sırada, balıkçılar arkadaşlarının bu hareketini kınayıp yerdiler ve Hz. .Süleyman'a iki balık verdiler. Bu balıklardan birisi ise yüzüğü yutan balıktı. Süleyman (A.s.) temizlemek için balığın karnını yardığında yüzüğünü gördü ve onu aldı. Böylece Allah ona mülk ve saltanatını geri verdi. Nihayet balıkçılar onun Süleyman olduğunu anlayınca, ondan özür dilediler. Hz. Süleyman onlara : «Özür dilediğiniz için sizi övmüyorum, yaptığınız bu davranış için de sizi kınamıyorum.»dedi.

İşte bu hadiseden sonra Allah (C.c.) cinleri, şeytanları ve rüzgârı Hz. Süleyman'ın emrine verdi. Bundan önce ise Allah bunları onun emrine vermemişti. Bu, Kur'ân-ı Kerim'deki konu ile ilgili ayetlerin zahirine daha uygun düşmektedir. Nitekim Allah (C.c.) bu ayetlerde şöyle buyurur : (Süleyman) : «Ey Rabb'im! Beni affet, bana, benden sonra hiçbir kimseye nasıp olmayan bir mülk

(hükümdarlık) ver. Çünkü sen çok bol verensin.» dedi. Biz rüzgarı onun emrine verdik. Onun emriyle, onun istediği yere yumuşak (yumuşak) akar giderdi. Şeytanları, (onlardan olan) her bina ustasını, dalgıcı, (kötülük yapmamaları için) zincirlerle birbirlerine bağlanmış
olan diğerlerini de (onun enirine verdik). (Sâd, 35-38).
Hz. Süleyman'ın, hükümdarlığının elinden alınması konusunda daha başka rivayetler de vardır. Fakat doğrusunu Allah bilir. [75]

Hz. Süleyman (A.s.)'m Vefatı

Allah (C.c.) Hz. Süleyman'a mülkünü geri verdikten sonra o, emrine verilen yaratıklar tarafından itaat edilerek hükümdarlığını devam ettirdi. Cinler de ona dilediği gibi kaleler, heykeller, havuzlar kadar (geniş) leğenler, sabit kazanlar yaparlardı.. (Sebe\ 13). Ayrıca onlar, Süleyman (A.s.)'a başka şeyler de yaparlardı. Hz. Süleyman dilediği şeytanı cezalandırır, dilediğini de serbest bırakırdı. Nihayet Hz. Süleyman'ın ecelinin yaklaştığı sıralarda o, namaz kıldığı her gün, Önünde bir ağacın bittiğini görür, ona : «Adın nedir?» diye sorar, o da : «Adım şudur.» diye cevap verirdi. Sonra ona : «Ne işe yararsın?» diye sorardı. Eğer ağaç dikilmek için ise dikilir, bir deva (ilâç) için ise yazılıp bir yere kayd edilirdi. Yine bir gün namaz kılarken önünde bir ağacın bittiğini gördü ve ona : «Adın ne-dr?» diye sordu. O da : «Adım harnûbe (keçi boynuzu)» diye cevap verdi. Ona: «Ne işe yarasın?» diye sorduğunda, o : «Şu evi, yâni Beytü'1-Mak-dis'i yıkmağa yararım.» diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Süleyman : «Ben hayatta iken Allah bu evi yıkacak değildir. Demek benim ölümüm ve Beytü'l-Makdis'in yıkılması senin elinden olacak.» dedi ve ağacı kökünden söküp çıkardı. Bundan sonra : «Ey Allah'ım! Cinler benim ölümümü bilmesinler, tâ ki insanlar da cinlerin gaybı bilmediklerini öğrenmiş olsunlar.» diyerek dua etti.
Hz. Süleyman, kimi zaman bir yıl, iki yıl, kimi zaman bir ay, iki ay, bazen daha az, bazen daha çok olmak üzere ibadet etmek için Beytü'1-Mak-dis'e çekilirdi. Yiyeceğini, içeceğini de yanma alırdı. Vefat ettiği sefer de yanma yiyecek ve içeceğini almıştı. Hz. Süleyman değneğine yastanmış bir şekilde namaz kılarken eceli geldi ve vefat etti. Fakat ne şeytanlar, ne de cinler onun vefatından haberdar olmadılar. Ondan korkularından işlerine kesintisiz olarak devam ettiler. Bir kurt değneğini kemirdi, değneği kırılınca da o yere düştü. Böylece onlar Hz. Süleyman'ın öldüğünü öğrendiler. Bu arada halk da cinlerin gaybı bilmediklerini öğrenmiş oldular. Eğer cinler gaybı bilmiş olsalardı, horlayıcı azap içinde kalmazlardı. (Se-be', 14), ayrıca, yorucu işlerin zorluklarına katlanmazlardı.
Hz. Süleyman yere düşünce, İsrâiloğulları onun ne zaman Öldüğünü Öğrenmek istediler ve ağaç kurdunu alıp değneğin üzerine bir gece bir gündüz bıraktılar. Ağaç kurdu değnekten bir miktar kemirdi. Kurdun ke-mirdiği miktarı göz önüne alarak hesap ettiler. Böyle bir değneğin bir yıl içerisinde kemirilebileceği neticesine yardılar. Daha sonra şeytanlar bu kurda : «Eğer sen yemek yeseydin, sana en güzel yemekleri getirirdik. Eğer su ve içki içseydin, sana en güzel içecekleri getirirdik. Fakat sana su ve çamur taşıyacağız.» dediler. Bunun üzerine kurdun bulunduğu yere çamur ve su taşamağa başladılar. Kuru ağaç parçasının ortasındaki çamuru görmüyor musun? İşte bu, onların bu kurda taşıdıkları çamurdur.
Rivayet edildiğine göre, cinler ve şeytanlar kendilerinden tecrübeli birine -bir rivayette İblîs'e -, yaptıkları işlerin zorluğundan ve yomculu-ğundan şikayette bulundular. Bunu üzerine o : «Siz dolu gidip, boş dönmüyor musunuz?» dedi. Onlar : «Evet» dediler. Tecrübeli olan, onlara : «Sizin için her gidişinizin dönüşünde bir dinlenme imkânı vardır.» dedi. Rüzgâr konuşulan bu sözleri hemen Hz.

Süleyman'ın kulağına götürdü. Bunun üzerine Hz. Süleyman, onların başında bulunan görevlilere, şeytan ve cinlerin inşaat ve çalışma yerlerine inşaat için gerekli olan alet ve malzemeleri getirip bıraktıklarında-, oradaki görevlilerin, işlerin daha çabuklaşması, şeytan ve cinlerin daha ağır bir duruma düşmeleri için çalışma yerlerine getirip bıraktıkları şeyleri tekrar sırtlarına yükleyip geri göndermelerini emretti. Bu durum karşısında onlar, sırtlarında yüklerle gelip daha önce hâllerini şikâyet ettikleri kimseye bu durumlarını anlattılar. Bunun üzerine o : «Kurtuluşu bekleyin, zira işler varabilecekleri son noktaya kadar geldi mi, değişmeye mahkum olurlar.» dedi. Bundan sonra Hz. Süleyman çok yaşamadı ve bir müddet sonra vefat etti. O, vefat ettiğinde elli üç yaşında bulunuyordu. Hükümdarlığı ise kırk yıl sürdü. [76]

KEYKUBÂD'DAN SONRAKİ FARS HÜKÜMDARLARI

Keykubâd öldükten sonra yerine oğlu Keykâvûs b. Keyniyyeb. Key-kubâd geçti. Keykâvûs hükümdar olunca, ülkesini düşmanlardan korudu ve komşu ülkelerin ileri gelen büyüklerinden bir grup kişiyi de öldürdü. Keykâvûs, Belh civarında ikamet ederdi. Onun bir oğlu oldu ve adını Si-yâvehş koydu. Sonra oğlunu bahadır bir kişi olan Rüstem b. Dâstân b. Neriman b. Cevzenk h. Girşâsb'a teslim etti. Bu sırada Rüstem, Sicistân ve havalisinin İspehbedi (hükümdarı veya başkumandanı) idi. Keykâvûs oğlunu terbiye edip eğitmesi için ona teslim etmişti.Rüstem onun "oğlunu güzel bir şekilde terbiye etti ve ona çeşitli ilimleri, biniciliği, usul ve âdabı, hükümdarların htiyaç duyacağı bilgileri öğretti. Nihayet Rüstem, onun istediği şekilde mükemmelleştiğini görünce, onu alıp babasına götürdü. Babası oğlu Siyâvehş'ı görünce, hem dış görünüşünden, hem de sahip olduğu bilgi ve kültürden dolayı çok memnun kaldı.

Siyâvehş'm babası Keykâvûs, Türk hükümdarı Efrâsiyâb'm kızı İle evlenmişti. Bir rivayette onun Yemen hükümdarının kızı olduğu da söylenir. Bu kadın Siyâvehş'e aşık olmuş ve ondan murad almak üzere kendisine davet etmiş, fakat Siyâvehş onun bu isteğini kabul etmemişti. Bunun üzerine kadın jurnalde bulunarak kocasıyla oğlunun arasını açtı. Bu durum karşısında Siyâvehş Rüstem'e gidip ondan babasını ikna etmesini ve babasıyla Efrâsiyâb arasında (kızını babasına nikahladığı sırada) kararlaştırılan bazı şeylerin Efrâsiyâb tarafından yerine getirilmemesi sebebiyle ken-. dişini Efrâsiyâb'a karşı savaşmak üzere göndermesi için teklifte bulunmasını istedi. Aslında Siyâvehş, bu kadının şerrinden ve hilesinden kurtulmak için babasından uzaklaşmak istiyordu. Rüstem, onun bu dileğini yerine getirdi. Bunun üzerine babası Keykâvûs, onu yola çıkarıp beraberinde büyük bir ordu gönderdi. Siyâvehş da Efrâsiyâb ile karşılaşmak üzere Türklerin ülkesine hareket etti. Nihayet Siyâvehş Türk ülkesine gelince Efrâsiyâb ile aralarında sulh anlaşması yapıldı. Siyâvehş, Efrâsiyâb ile aralarında yapılan sulh anlaşmasını bildirmek üzere babasına bir mektup yazdı, fakat babası da ona bir mektup gönderip sulh anlaşmasını bozmasını ve hemen Efrâsiyâb ile savaşa girmesini emretti. Siyâvehş ise, sulhu bozmayı çirkin görüp buna yanaşmadı ve dolayısıyla babasının emrini yerine getirmedi; çünkü Siyâvehş yapmış olduğu şeyleri babasına çirkin göser-mek için bütün bunları tezgahlayanın babasının hanımı, yani üvey annesi olduğunu fark etmişti. Bunun üzerine Siyâvehş, Efrâsiyâb'a bir elçi gönderip yanma gelmek üzere kendisi için eman istedi. Efrâsiyâb, onun bu isteğini kabul etti. Bu eman meselesinde elçilik yapan kişi Kîrân (Pîran) b. Vis'ân idi. Bundan sonra Siyâvehş Türk ülkesine girdi ve Efrâsiyâb ona ikramda bulunup kendisini sarayında konuk etti, ayrıca

kendisine hediyeler verdi, Keyhusrev'in annesi olan Vesfâfrîd adındaki kızı ile onu evlendirdi. Nihayet Efrâsiyâb, hükümdarlığını elinden almasından kortuğu Siyâvehş'm edeb ve kahramanlığını, devlet idaresindeki bilgisinin ileri derecede olduğunu anladı. Zamanla Efrâsiyâb'm iki oğlu ve kardeşi Keyder' in Siyâvehş'e olan kıskançlıkları sebebiyle Efrâsiyâb'a yaptıkları jurnaller onların arasının daha çok açılmasına sebeb oldu. Bunun üzerine Efrâsiyâb, kardeşiyle oğullarına Siyâvehş'ı öldürmelerini emretti. Nihayet Siyâvehş'ı öldürdüler ve organlarını kestiler. O öldürüldüğü zaman hanımı olan Efrâsiyâb'm kızı ise, oğlu Keyhusrev'e hâmile bulunuyordu. Hatta onlar, hanımının karnındaki cenini düşürmek için çeşitli çarelere baş vurdular; fakat buna rağmen çocuk düşmedi. Siyâvehş'e eman verilmesini sağlayan Kîrân, onun öldürülmesini hoş karşılamadı ve bu işin akıbetinden, babası Keykâvûs ile Rûstem'in onun intikamını almalarından korkup endişeye kapıldı. Ayrıca o, Siyâvehş'm eşini (Efrâsiyâb'm kızını), doğuracağı çocuğu öldürmek üzere yanma aldı. Ancak kadın doğurunca, Kîrân'm kalbi hem annesine hem de yeni doğan çocuğuna karşı yumuşadı ve çocuğu öldürmedi, hattâ onu sağ bıraktığını da kimseye söylemedi. Keykâvûs ise çocuğun durumunu araştırmak ve onu kendisine getirmek üzere Türk ülkesine bir adam gönderdi.

Siyâvehş'm öldürüldüğü haberi Fars ülkesine ulaşınca, Şâdûs b. Cev-derz (Gûderz) üzüntüsünden siyahlar giydi. Şâdûs, matem için ilk siyah elbise giyinen kimsedir. Şâdûs, siyah elbiseler içinde Keykâvûs'un huzuruna gelince, ona : «Bu elbiseler ne oluyor?» diye sordu. O da : «Bu gün, karanlıkların ve siyahlıkların günüdür.» diye cevap verdi.

Keykâvûs, oğlu Siyâvehş'm öldürüldüğünü haber alınca, Bahadır Rüstem ve İsfahan ispehbedi (baş kumandanı veya hükümdarı) olan Tûs ile birlikte Efrâsiyâb ile savaşmak üzere ordular gönderdi. Bu iki kumandan askerleri ile birlikte Türklerin ülkesine girdiler ve ağır basarak bir çok kimseleri Öldürdüler, bir hayli de esir aldılar. Bu iki kumandan ile Efrâsiyâb arasında çok çetin savaşlar oldu. Bu savaşlarda Siyâvehş'm öldürülmesini söyleyen ve planlayan Efrâsiyâb'm iki oğlu ile kardeşi Keyder de öldürüldüler.

Farslar, şeytanların Keykâvûs'un emrine verildiklerim, iddialarına göre onların Keykâvûs İçin üç yüz fersah uzunluğunda bir şehir inşa ettiklerini, bu şehrin etrafına bakır, pirinç ve gümüş madenlerinden birer sur yaptıklarını, şeytanların bu şehri (içinde bulunan mal mülk, hayvan, insan v.s. ile birlikte) yerle gök arasında taşıyıp gezdirdiklerini, Keykâvûs' un yiyip içmediğini ve def-i hacet yapmadığını, (ve yahut, yiyip içtiği halde def-i hacette bulunmadığını), sonra Allah tarafından gönderilen kuvvetlerin şehri tahrip ettiklerini, şeytanların ise şehri korumak için onlara mukavemet gösteremediklerini, bu yüzden Keykâvûs'un onların reislerinden bir topluluğu öldürdüğünü iddia ederler.

Geçmiş kavimlerin haberlerine vakıf oîan âlimlerden biri de, şeytanların Keykâvûs'un emrine verilmelerinin Hz. Süleyman b. Davud'un emriyle olduğunu söylüyor, Keykâvûs savaşlarda muzaffer olur, hükümdarlardan karşısına çıkanları kim olursa olsun mutlaka mağlub ederdi. Hatta göklere yükselip çıkmayı içinden geçirinceye kadar bu durumu devam etti. Sonra Keykâvûs Horasan'dan kalkıp Bâbil'e gitti. Allah, ona öyle bir güç ve kuvvet verdi ki, bu güç sayesinde beraberindekiler ile birlikte bulutlara kadar yükseldi. Sonra Allah onlardan bu gücü geri aldı, bunun üzerine onlar bulutlardan düşüp helak oldular, ancak Keykâvûs kendisi kurtuldu ve o gün (ilk olarak) def-i hacette bulundu.

Bu hadiseden sonra Keykâvûs'un mülkü (saltanatı) parçalandı, ona karşı çıkanlar çoğaldı ve bunlar ona savaş açtılar. Kimi zaman galip geldi, kimi zaman da onlar galip geldiler. Daha sonra Yemen ülkesine savaş açtı. Bu sırada Yemen ülkesinin başında Abd (Zü'1-ez'âr) b. Ebrehe (Zü'l-menâr) b.

Haris (er-Râyiş) hükümdar olarak bulunuyordu. Keykâvûs Ye-men'e geldiği zaman karşısına Zü'l-ez'âr lakabıyla bilinen Abd b. Ebrehe çıktı, fakat felçli olduğundan daha önceleri bizzat kendisi savaşa çıkmıyordu. Ama Keykâvûs topraklarına ayak basıp ülkesini çiğneyince, bizzat askerleriyle birlikte kendisi savaşa çıktı. Neticede Keykâvûs'ı ele geçirip esir aldı, askerlerini ise kılıçtan geçirdi. Daha sonra onu bir kuyuya hapsedip üzerini bir kapakla kapattı. Bunun üzerine Rüstem Sicistân'dan Ye-men'e hareket etti ve Keykâvûs'u kurtarıp yanma aldı. Zü'l-ez'âr (Abd b. Ebrehe) ise ona karşı koymak üzere askerlerini toplayıp onunla savaşmak istedi, fakat sonra yok olmaktan korktu. Bunun üzerine Rüstem ile Zü'l-ez'âr, Rüstem'in Keykâvûs'u alıp Fars ülkesine geri dönmesi şartıyla aralarında bir sulh anlaşması yaptılar. Nihayet Rüstem Keykâvûs'u esaretten kurtarıp getirdi ve onu tekrar hükümdarlığına iade etti. Bunun üzerine Keykâvûs, Sicistân ile Gazne'ye bağlı bîr bölge olan Zâbülistân'ı ona iktâ olarak verdi ve ondan "ubudiyet" (kulluk) ismini kaldırdı. Daha sonra Keykâvûs öldü. Hükümdarlık süresi ise yüz elli yıl sürdü. [77]

KEYHUSREV B. SİYÂVEHŞ B. KEYKÂVÛS'UN HÜKÜMDARLIĞI

Keykâvûs ölünce yerine oğlunun oğlu (torunu) olan Keyhusrev b. Sı-yâvehş b. Keykâvûs hükümdar oldu. Keyhusrev'in annesi ise Türk hü-kümdari Efrâsiyâb'm kızı Vesfâfrîd idi. Keyhusrev hükümdarlık tahtına geçince, bütün ispehbedlere (baş kumandanlara veya hükümdarlara) birer mektup yazarak, tüm askerleriyle birlikte gelmesini emretti. Nihayet bütün kumandanların hepsi gelip toplanınca, Tûs'un komutanlığında otuz bin asker hazırlayıp Türk ülkesine girmesini, adı Firûzed b. Siyâvehş olan kardeşininvbulunduğu şehir hariç, uğradığı her şehir ve köyün ahalisini öldürmesini emretti, çünkü Keyhusrev'in babası Siyâvehş, annesiyle Türk şehirlerinden birisinde evlenmişti. Tûs bu şehre gelince Fîrûzed ile arasında savaş çıktı ve bu savaşta Fîrûzed'i öldürdü. Kardeşinin öldürüldüğü haberi Keyhusrev'e ulaşınca, o buna çok üzüldü ve ağırına gitti. Bunun üzerine Keyhusrev, Tûs ile birlikte bulunan amcasına bir mektup yazarak Tûs'u yakalayıp zincire vurduktan sonra kendisine göndermesini ve ordunun işlerini (kumandanlığını) üzerine almasını emretti. Amcası onun isteğini yerine getirdikten sonra Efrâsiyâb'm üzerine yürüdü. Efrâsiyâb da ona karşı kendi askerlerini gönderdi. Niticede taraflar arasında çok çetin bir savaş meydana geldi, pek çok kişi öldürüldü, Farslar ise dağlara kaçmak zorunda kaldılar, daha sonra da Keyhusrev'in yanma döndüler. Keyhusrev amcasını kınayıp azarladı ve Türklere karşı savaşmaya kesin karar verdi. Bütün askerlerin toplanmasını, bir neferin dahi olsa dışta kalmamasını emretti. Bütün askerler toplanınca onlara, dört ayrı cepheden Türklerin yurduna hücuma geçeceğini bildirdi. Cevderz'i en kalabalık kuvvetin başına geçirip Belli tarafından Türklerin yurduna girmesini emretti ve ona Direfş-i Kâbiyân'ı verdi. Bu onların en büyük sancağı idi. Bu sancağı ancak hükümdar çocukları ile birlikte ve çok mühim işler dolayısıyla gönderirlerdi. Keyhusrev, başka bir kuvveti Çin tarafından, diğer bir kuvveti Hazar yakınlarından ve dördüncü kuvveti de bu iki kuvvetin arasından harekete geçirdi ve onlara Türk ülkesine girmelerini emretti. Nihayet askerler dört cepheden Türk ülkesine girdiler ve her tarafı harabeye çevirdiler. Bilhassa Cevderz, çok fazla sayıda insan öldürdü, esirler aldı ve bir çok yeri tahrip etti. Keyhusrev ise bizzat kendisi Cevderz'in gittiği yolu takip etti. Yanma vardığında, o, üstünlük sağlayıp Efrâsiyâb'm ailesinden ve yakınlarından pek çok kimseyi öldürmüş bulunuyordu. Ayrıca onun beş yüz altmış bin küsur kişiyi öldürmüş olduğunu, otuz bin kişiyi esir aldığını ve hadde hesaba sığmayacak kadar ganimetler almış olduğunu gördü. Bu arada Cevderz, Efrâsiyâb'm ailesinden ve onun tarhan-larmdan (ileri gelenlerinden) öldürdüğü kimseleri ona arz etti. Bundan

sonra Keyhusrev'in katında Cevderz'in itibarı daha çok arttı,-kendisine teşekkür edip İsfahan ve Cürcân'ı iktâ olarak verdi. Bu arada Keyhusrev'e, dört cepheden Türk ülkesine giren askerî kuvvetlerin kumandanlarından öldürdükleri kişiler, aldıkları ganimetler, tahrip ettikleri yerler hakkında bilgi veren, Efrâsiyâb'm askerlerini peşpeşe nasıl hezimete uğrattıklarını anlatan mektuplar geldi, o da onların savaşa bütün güçleriyle devam etmelerini ve daha önce belirlenip kendilerine bildirilen yerde buluşacaklarına dair bir mektup gönderdi.

Efrâsiyâb, tarhanlarmdan (ileri gelen reislerinden), ailesinden ve askerlerinden öldürülülenlerin haberini aldığı zaman, bu durum çok ağırına gitti ve şaşırıp kaldı. Bu sırada yanında oğullarından sadece Şîde (Şeyde?) kalmıştı. Bu oğlunu bir orduyla birlikte Keyhusrev'in üzerine gönderdi. Neticede karşılaşan taraflar çetin bir savaşa tutuştular ve aralıksız dört gün savaştılar. Sonunda Türkler hezimete uğradılar, Farslar ise onların peşini bırakmadılar, yakaladıklarım Öldürdüler veya esir aldılar. Bu arada Efrâsiyâb'm oğlu Şîde'yi de yakalayıp öldürdüler. Efrâsiyâb, bu hâdiseyi ve oğlunun Öldürüldüğünü duyunca, yanında bulunan askerlerle birlikte harekete geçip Keyhusrev'le karşılaştı, benzeri . işitilmemiş olan çetin bir savaşa tutuştular. Savaş şiddetini artırıp vahim bir durum aldı. Sonunda Efrâsiyâb yenildi ve Türklerden pek çok kişi öldürüldü. Türklerden öldürülen kişilerin sayısı yüz bin idi. Bundan sonra Keyhusrev, Efrâsiyâb'm peşini adım adım takibe koyuldu. Efrâsiyâb ise ülkeden ülkeye kaçıp durdu ve en sonunda Âzerbeycân'a gelip burada saklandı. Neticede yakalanan Efrâsiyâb, Keyhusrev'in huzuruna getirildi. Keyhusrev ona, babasına karşı yapmış olduğu gaddarlıktan sual açtı, fakat o ne hüccet getirebildi ve ne de elle tutulur bir özür beyan edebildi. Bunun üzerine Keyhusrev onun öldürülmesini emretti. Hulâsa babası Siyâvehş'm boğazlandığı gibi o da boğazlandı, sonra da Keyhusrev muzaffer ve sevinçli olarak Âzerbeycân'dan ayrıldı.

Efrâsiyâb öldürülünce, onun yerine Türklerin başına oğlan kardeşi Keysevâsf (Keyşerâsf?) hükümdar oldu. O da ölünce, onun yerine oğlu Curzâsf geçti. Cürzâsf, çok zâlim ve diktatör bir hükümdardı. Keyhusrev, babası Siyâvehş'm intikamım alıp hükümdarlığını sağlam-laştırdıktan sonra, dünyadan elini eteğini çekti ve kendini ibadete verdi. Ailesi ve yakın arkadaşları, mülkünün başına geçip görevini sürdürmesi için İsrar ettilerse de, o bunu kabul etmedi. Bunun üzerine ona : «O halde senin yerine geçip hükümdarlık yapacak olan kişiyi belirle.» dediler, o da Lührâsb'ı seçti. Bundan sonra Keyhusrev onların yanından ayrıldı ve kayboldu. Bir daha onun hayatından ve nerede öldüğünden haber alınamadı. Onun hakkında bundan başka söyleyenler de vardır.

Keyhusrev altmış yıl hükümdarlık yaptı, ondan sonra Lührâsb hükümdar oldu. [78]

HZ. SÜLEYMAN (A.S.)'DAN SONRA İSRÂİLOĞULLARININ DURUMU

Rivayet edildiğine göre, Hz. Süleyman'dan sonra îsrâiloğullarının başına onun oğlu Ruhbu'am b. Süleyman hükümdar oldu ve hükümdarlığı on yedi yıl sürdü. Ruhbu'am'dan sonra îsrâiloğullarının hükümdarlıkları parçalandı. Bundan sonra Ebyâ b. Ruhbu'am, diğer kol (sıbt)larm değil, yalnız Yahûda ve Bünyâmin kollarının hükümdarı oldu, çünkü diğer kollar (esbât) Hz. Süleyman'ın kölesi Yurbu'am b. Bâyi'â'yı başlarına hükümdar olarak geçirmişlerdi. Hükümdarlığın İsrâiloğullarmın elinden çıkmasının sebebi, onların iddialarına göre, Hz. Süleyman'ın hanımı Cerâde'nin onun evinde puta takdim ettiği kurban idi. Bu yüzden Allah {C.c.) onu, mülkünün bir kısmını oğullarının elinden almakla tehdit edip cezalandırmıştı. Ebyâ b. Ruhbu'am'm hükümdarlığı üç yıl sürdü. Ondan sonra

Ussâ b. Ebyâ babasının hükümdar olduğu iki kola (Yahûda ve Bünyâmin kollarına) kırk bir yıl müddetle hükümdarlık yaptı. Ebyâ salih bir kişiydi ve topaldı. [79]

Üssâ b. Ebyâ'nın Rezh el-Hindî ile Savaşması

Rivayet edildiğine göre Üssâ b. Ebyâ salih bir kişiydi. Babası ise puta tapan ve halkı putlara tapmağa davet eden bir kimseydi. Fakat oğlu Üssâ hükümdar olunca, bir münadiye emir verip halka şu şekilde ilânda bulunmasını söyledi : «Haberiniz olsun, küfür artık mensuplarıyla birlikte ölmüştür. İman ve mensupları ise yaşayacaktır. İsrâiloğullarmdan kafasını kim küfür ile dışarı çıkarırsa, mutlaka öldürürüm. Allah'a karşı itaat terk edilip O'na isyan edildiği için tufan dünyayı ve dünyada bulunanları sulara boğdu, beldeler yerin dibine geçirildi, göklerden yer yüzüne ateş ve taş yağdırıldı.» Üssâ, bu konuda işi oldukça sıkı tuttu.
İsrâiloğulları arasından puta tapan ve Allah'a karşı isyan ile meşgul olan bir kısım kimseler hükümdar Üssâ'mn annesinin yanma geldiler ve oğlunun yaptıklarını ona şikâyet ettiler. Üssâ'mn annesi de puta tapardı. Nihayet annesi Üssâ'mn yanma geldi, onu fena halde azarlayıp yaptıklarından vaz geçmesini istedi, fakat Üssâ annesinin sözlerine kulak asmadı, hattâ putlara taptığından dolayı onu tehdit etti ve ondan berî (uzak) olduğunu açıkladı. Bunun üzerine puta tapan halk ondan ümitlerini kestiler; kendisinden korkanlar ise ülkelerini terk ederek Hindistan'a gitmek üzere yola çıktılar.
Bu sırada Hindistan'da Rezh (Zere ?) adında bîr hükümdar vardı. Kendisi diktatör, zalim ve büyük bir sultan ve bir çok ülkeler ona itaat edip boyun eğmişlerdi. Halkını da kendisine tapmağa davet ediyordu. İşte İsrâiloğullarmdan kaçan bu grup Hind hükümdarının yanma gelerek kendi hükümdarlarını ona şikâyet ettiler, ayrıca ona kendi ülkelerinin güzelliklerini, bolluğunu, askerlerinin azlığını, hükümdarlarının güçsüzlüğünü ve liyakatsizliğini anlattılar, ülkelerini ele geçirmesi için tahrik edip iş-tahlandırdilar.
Bunun üzerine Hind hükümdarı önce casuslar gönderdi. Casuslar, oradan ona haberler getirdiler. Nihayet o, haberin doğruluğuna inanınca, askerlerini topladı ve deniz yoluyla Şâm bölgesine hareket etti. Bu arada ülkesine gelen İsrâiloğulları ona : «Üssâ'mn bir dostu (Allah) var, bu ona yardım eder ve onu destekler.» dediler. Rezh de onlara : «Benim ordularım ve askerlerimin çokluğu karşısında Üssâ ve dostu ne yapabilir?» dedi.
Rezh'in, ülkesini istilâya geleceği haberi Üssâ'ya ulaşınca Allah'a yalvarıp dua etti, Hind hükümdarının kuvveti karşısındaki aczini ve za'fim dile getirdi ve Allah'tan kendisine yardım etmesini istedi. Allah (C.c.) da onun duasını kabul etti ve ona rüyasında : «Ben, sana kötülükleri dokunmayacak şekilde Hindli Rezh'e ve askerlerine karşı kudretimi göstereceğim ve onların mallarını sana ganimet olarak vereceğim; tâ ki düşmanların senin dostunun elinden tuttuğu kişiye güç yetiremeyeceklerini ve dostunun ordusunu yenemeyeceklerini öğrensinler.» buyurdu.
Daha sonra Rezh deniz yoluyla hareket edip sahile geldi, buradan da Beytü'l-Makdis'e yürüdü. Beytü'l-Makdis'e iki konaklık mesafe kala askerlerini bölgeye dağıttı ve o bölge askerlerle dolup taştı, İsrâiloğullarmın kalplerini de bir korku sardı. Bu arada Üssâ, gözcüler gönderdi, onlar geri döndüklerinde gelenlerin, bir benzeri işitilmemiş derecede kalabalık olduklarını Üssâ'ya bildirdiler. Bu haberi İsrâiloğulları işitince haykırarak ağlamaya, birbirleriyle vedalaşmaya başladılar, hattâ Rezh'e kadar gidip ona teslim olmaya ve boyun eğmeğe karar verdiler. Bu sırada hükümdarları Ussâ onlara : «Şüphesiz Rabbim bana zafer vaat etmiştir. O'nun vaadinden dönmesi ise söz konusu

değildir. Siz tekrar Allah'a dua edip yalvarmağa devam edin.» dedi. Onlar da öyle yaptılar ve hep birlikte dua edip Allah'a yalvardılar. Onların iddialarına göre Allah vahiy yoluyla Üssâ'ya : «Ey Üssâ! Dost dostunu başkasının eline teslim etmez. Düşmanını ise senin yerine ben haklayacağını. Bana tevekkül eden asla horlanmaz. Güç ve kuvvetini benden alan katiyyen zayıf düşmez. Sen rahat ve sıkıntısız olduğun zamanlarda beni zikredip andın; ben de seni sıkıntılı olduğun zamanlarda (düşmanının eline) teslim etmeyeceğim. Pek yakında bir kısım zebanileri göndereceğim ve onlar düşmanlarımı Öldürecekler. Seni müjdeliyorum, İs-râiloğullarma bunu haber ver.» buyurdu. Müminler, bu müjdeye sevindiler, münafiklar ise onu yalanladılar.

Bunun üzerine Allah (C.c.) ona askerleriyle birlikte Rezh'a karşı çıkmasını emretti. Üssâ oldukça az sayıda bir askerle onun karşısına çıktı ve tümsekçe bir yere gelip durdu, buradan Rezh'in askerlerini gözetlemeye başladı. Bezli onları görünce küçümsedi ve hakir gördü. Çevresindekilere ; «Ben, bu küçük bir grup için mi askerlerimi toplayıp ülkemden buraya geldim ve bunca masraf yaptım?» dedi. Sonra da yanma gelen İsrâiloğul-larını ve haber toplayıp getirmek üzere gönderdiği casusları yanma çağırdı, onlara da : «Siz bana yalan söylediniz. Bana İsrâiloğulîannın çok olduklarını söylediniz, ben de askerlerimi toplayıp bunca masraf yapıp buraya geldim.» dedi ve onların öldürülmelerini emretti. Emir üzerine onlar öldürüldüler. Bundan sonra Üssâ'ya birini gönderdi ve ona : «Sana yardım edecek ve seni benim satvetim (kahredici gücüm) den kurtaracak olan dostun nerede?» diye sordu. Üssâ da ona : «Ey bedbaht! Sen ne söylediğinin farkında değilsin. Sen, gücünle Allah'ı yenmek, ya da azlığına rağmen O'nunla çokluk yarışma mı girmek istiyorsun. O, şu anda bulunduğum yerde benimle beraber bulunmaktadır. Allah, kiminle beraber olursa, onun yenilmesine imkân yoktur. Pek yakında başına gelecek (musibetleri) göreceksin.» dedi.

Rezh, onun bu sözlerine öfkelendi ve askerlerini saflar hâline getirip savaşa hazırladıktan sonra Üssâ'nm üzerine yürüdü ve okçularına atış emrini verdi, okçular da atışa geçtiler ve oklarını Üssâ ile askerlerinin üzerlerine yağdırdılar. Bu sırada Allah (C.c.) İsrail oğullarına yardımcı olmak üzere meleklerden bir imdat grubu gönderdi. Onlar, atılan okları alıp Hindli okçuların üzerine fırlattılar. Her okçuyu kendi attığı ok öldürdü, böylece bütün okçular öldürüldüler. Bu esnada İsrâiloğulîannın saflarından teşbih ve dua sesleri yükselmeğe başladı. Melekler de Hindlilere gö-ründüler. Rezh melekleri görünce, Allah onun kalbine bir korku saldı ve o şaşırıp kaldı, askerlerine seslenerek meleklere karşı hamle yapmalarını emretti. Askerler verilen emre uyarak hamlelerini yaptılar, fakat mlekler tarafından öldürüldüler. Geride Rezh, köleleri ve hanımlarından başka kimse kalmadı. Rezh, bu durumu görünce gerisin geri döndü ve : «Üssâ' nın dostu beni öldürdü (mahvedip bitirdi) diyerek kaçmağa başladı.

Üssâ onun gerisin geri kaçmakta olduğunu görünce : «Allah'ım! Eğer onu helak etmezsen, onun yerindeki naibi (vekili), asker toplayıp tekrar üzerimize gelecektir.» dedi. Bundan sonra Rezh ve beraberindekiler denizin kıyısına geldiler ve gemilere bindiler. Onlar, gemilerle hareket edip yollarına koyuldukları bir sırada Allah tarafından gönderilen bir rüzgâr (fırtına) ile hepsi denizde boğuldular.

Üssâ'dan sonra yerine oğlu Sâfât hükümdar oldu ve Ölünceye kadar yirmi beş yıl hükümdarlık yaptı. Daha sonra Amrem (İmrân)'in kızı ve Ahziyâ'mn kız kardeşi (veya annesi) Azelya hükümdar oldu. Azelya başa geçince, İsrâüoğullarmdan hükümdarlık ailesine mensup olanların bütün çocuklarını öldürmüş, geriye ise sâdece Ahziyânın oğlunun oğlu olan Yu-vâş b. Ahziyâ kalmıştı. O da ortada olmayıp gizli kaldığı için kurtulmuştu.

Daha sonra Yuvâş ve adamları Azelyâ'yı öldürdüler. Azelyâ'nm hükümdarlığı yedi yıl sürdü. Bundan

sonra kırk yıl Yuvâş hükümdarlık yaptı. Sonra Yuvâş'ı, büyük annesini öldürdüğü adamlarından birisi öldürdü. Ondan sonra Ûziyâ -ona Ğûziyâ'da denir- b. Emsıyâ (Emûsıyâ) b. Yuvâş hükümdar oldu ve ölünceye kadar elli iki yıl hükümdarlık yaptı. Ondan sonra Yûsâm (Yûtâm) b. Ûziyâ hükümdar oldu ve ölünceye kadar on altı yıl hükümdarlık yaptı. Bundan sonra Hazkıyâ b. Ehâz hükümdar oldu ve hükümdarlığını ölünceye kadar devam ettirdi. Denildiğine göre, Hazkıyâ' ıım, kendisine ömrünün bittiğini bildiren Şa'yâ'nın arkadaşı olduğu söylenir. Hz. Şa'yâ tarafından Hazkıyâ'ya ömrünün bittiği bildirilince o, Allah'a yalvarıp ömrünü uzatmasını diledi, Allah (C.c.) da onun ömrünü uzattı ve> Şa'yâ'ya emrederek ömrünün uzatıldığını ona bildirmesini istedi. Bir başka rivayette, ileride de bahsedileceği üzere, bu kıssada geçen Şa'yâ'nın arkadaşının Sıdkıyâ olduğu söylenir. [80]

Hz. Şa'yâ ile Birlikte Bulunan İsrâiloğullarmın Hükümdarı ve Senhârîb'in İsrâîloğullannin Üzerine Yürümesi

Allah (C.c), Hz. Musa'ya Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen şu ayetleri (buyrukları) vahyetmişti: Biz Kitâb'da İsrâiloğullarma şu hükmü verdik : «Siz o ülkede iki defa fesad çıkaracaksınız ve (bana karşı) büyük bir serkeşlik yapıp kabaracaksınız. İşte o iki (fesadınızdan) birincisinin zamanı gelince, sizin üzerinize güçlü kuvvetli kullarımızı gönderdik, onlar da evlerin aralarına kadar girip (sizi) araştırdılar. (Bu) yapılması gereken bir vaat idi. Sonra tekrar size, onları yenme imkânı verdik, sizi mallarla, oğullarla destekledik ve savaşçılarınızı çoğalttık. Eğer iyilik ederseniz, kendinize iyilik etmiş olursunuz. Kötülük ederseniz, o da kendi aleyhinize olur. Sonuncu (başkaldırmanızın cezalandırılma) zamanı gelince, yüzlerinizi kötü duruma soksunlar (üzüntüden suratlarınızın asılmasına sebeb olsunlar), ilk kez girdikleri gibi Mescid'e (Beytü'l-Makdis'e) girip (tahrib et)sinler ve ele geçirdiklerini mahvetsinler! diye (yine öyle kullar gönderdik). (Tev-be ederseniz) Rabb'inizin sizi esirgeyeceğini umabilirsiniz. (Eğer tekrar fesada) dönerseniz, biz de sizi (cezalandırmağa) döneriz. Biz cehennemi kâfirlere bir zindan yaptık.» (İsrâ\ 4-8).
İsrâiloğullannın arasında zamanla günah ve kötülükler çoğaldı. Allah (C.c.) ise, onlara olan merhametinden dolayı günahlarım bağışlıyordu. Allah'ın onların günahlarına bir ceza olarak verdiği ilk musibet şu şekilde oldu : İsrâiloğullannın başına kendilerinden Sıdkıyâ adında birisi hükümdar-olmuştu. İsrâiloğullarmda şu âdet hâkimdi: Onların başına bir hükümdar geçtiği zaman, Allah onlara bir de peygamber gönderir, bu peygamber hükümdarı irşad eder, Allah istediğini vahiy yoluyla ona bildirirdi. İsrâiloğullannın ise Tevrat şerîatinden başka bir şerîatleri olmamıştı. Sıdkıyâ hükümdar olunca Allah onlara Hz. Şa'yâ'yı peygamber olarak gönderdi. Hz. Muhammed (S.a.) ile Hz. İsa (A.s.)'yı müjdeleyen bu zat idi. Sıdkıyâ' nin hükümdarlığının sonlarına doğru, İsrâiloğullannın arasında günah ve kötülükler çoğalmağa başladı. Bunun üzerine Allah (bir musibet olarak) onların üzerine fezayı dolduracak kadar kalabalık bir askerle birlikte Bâbil hükümdarı Senhârîb'i gönderip başlarına musallat etti. Nihayet Sen-hârîb, Beytü'l-Makdis'e geldi ve etrafını kuşattı. Bu sırada İsrâiloğullannın hükümdarı Sıdkıyâ ise bacağında çıkan bir çıbandan muzdarip olup hastalanmıştı. Peygamber Şa'yâ ona gelip: «Allah, sana vasiyetini yapmanı ve senden.sonra gelecek hükümdarı belirlemeni istiyor, zira sen ölmek üzeresin.» dedi. Bunun üzerine hükümdar Sıdkıyâ, Allah'a dua edip yalvardı; Allah da onun duasını kabul buyurdu ve Allah (C.c.) Hz. Şa'yâ'ya vahiy yoluyla hükümdar Sıdkıyâ'nm ömrünü on beş yıl uzattığını ve düşmanı Senhârîb'ten onu kurtardığını bildirdi. Hz. Şa'yâ, hükümdar Sıdkı-yâ'ya bunu bildirince, ağrıları dindi ve eski sağlığına kavuştu.

Bundan sonra Allah, Senhârîb'in askerlerinin üzerine bir melek gönderdi ve bu meleğin sayhasiyla (gürültülü sesiyle) altı kişi dışında hepsi öldüler. Ölümden kurtulan bu altı kişi Senhârîb ile beş kâtibinden ibaretti. Bazılarına göre, bu kâtiplerden birisi Buht-Nassar idi. Bunun üzerine Sıdkıyâ ve İsrâiîoğullari onların kışlalarına gittiler ve burada bulunan malları ganimet olarak aldılar. Senhârîb'i aradılarsa da bulamadılar. Hemen arkasından peşini takip etmek üzere adamlar gönderdiler ve onu beş arkadaşıyla birlikte buldular. Onları yakalayıp zincire vurduktan sonra Sıdkıyâ'nm yanma getirdiler. Sıdkıyâ, Senhârîb'e : Rabb'imizin sana yaptığını nasıl buldun?» diye sordu. Senhârîb : «Daha önce Rabb'inizin haberini ve size yardımlarını duymuştum; fakat kulak asıp dinlememiştim.» dedi. Sıdkıyâ, onları Beytü'l-Makdis'in etrafında dolaştırdıktan sonra hapsetti.

Allah (C.c), Hz. Şa'yâ'ya vahiy yoluyla hükümdar Sıdkıyâ'nm Senhârîb'i ve beraberindekileri serbest bırakmasını emretti, bunun üzerine onları serbest bıraktı. Bundan sonra onlar Bâbil'e geri döndüler ve Allah'ın kendilerine ve askerlerine neler yaptığını kendi kavimlerine anlattılar. Senhârîb ise bundan sonra yedi yıl yaşadı, sonra öldü.

Kitap ehlinden bazılarının iddialarına göre, Senhârîb'den Önce İsrâiloğullannın üzerine Bâbil hükümdarlarından Kifrû (Lîfrû) adında bir hükümdar yürümüştür. Buht-Nassar onun amcasının oğlu ve aynı zamanda kâtibi idi. Allah, onların üzerine bir rüzgâr gönderip onun ordusunu helak etmiş, ancak kendisiyle kâtibi kurtulmuştu. Daha sonra, kurtulan bu Bâbil hükümdarını oğullarından birisi öldürmüştü. Baht-Nassar da hükümdarının öldürülmesine öfkelenerek onu öldüren oğlunu öldürdü. İşte bu hadiselerden sonra Senhârîb İsrâiloğullannın üzerine yürümüştür. Senhârîb Ninova'da hükümdarlık ediyordu. Âzerbeycân hükümdarı ile birlikte o gün îsrâiloğullarma savaş açıp onları sindirmişti. Daha sonra Senhârîb ile Âzerbeycân hükümdarı arasında anlaşmazlık çıktı. Her iki taraf, askerleri tükenip yok oluncaya kadar birbiriyle savaşa devam ettiler. Bunun üzerine Isrâiloğulları çıkıp onların beraberinde bulunan malları ganimet olarak aldılar.Rivayet edildiğine göre, Senhârîb ölünceye kadar yirmi dokuz yıl hükümdarlık yapmıştır. Senhârîb'in muhasara ettiği İsrail oğullarının hükümdarı ise Hazkıyâ İdi. Hazkıyâ vefat ettikten sonra yerine oğlu Müneş-şâ hükümdar oldu ve elli beş yıl hükümdarlık yaptı.

Ondan sonra Âmûn hükümdar oldu ve adamları tarafından öîdürülün-ceye kadar on iki yıl hükümdarlık etti. Bundan sonra onun oğlu Yûşiyâ hükümdar oldu ve Mısır firavunu Ecda'm (burunsuz firavun'un) onu Öldürmesine kadar otuz bir yıl hükümdarlık yaptı. Sonra onun oğlu Yâhû Ehâz b. Yûşiyâ hükümdarlığa geçti; fakat firavun Ecda' onu azledip yerine oğlu Yûkâkîm b. Yâhû Ehâz'ı hükümdar yaptı ve onu haraca bağladı. Yûkâkîm'in hükümdarlığı ise on iki yıl sürdü. Bundan sonra onun oğlu Yûyâhîn hükümdar oldu, fakat Buht-Nassar ona savaş açtı ve onu hükümdarlığının üzerinden üç ay geçtikten hemen sonra Bâbil'e götürdü. Bundan sonra Buht-Nassar onun yerine amcasının oğlu Yakûnyâ'yı hükümdar yaptı ve ona Sıdkıyâ adını verdi. Fakat Yakûnyâ Buht-Nassar'a karşı geldi, bunun üzerine Buht-Nassar ona savaş açtı ve onu ele geçirip Bâbü'e götürdü, ayrıca Buht-Nassar, onun oğlunu gözünün önünde boğazladı ve Yakûnyâ'nm gözlerine mil çekti. Bu arada Beytü'l-Makdis'i ve Heykel1! (Hz. Süleyman'ın yaptırdığı âbideyi) tahrip edip yıktı. Bundan sonra İsrâiloğullarını esir alıp Bâbil'e götürdü. İleride de Allah'ın izniyle zikredeceğimiz üzere, onlar, Beytü'l-Makdis'e dönünceye kadar Bâbil'de kaldılar. Sıdkıyâ (Yakûnyâ)'nm. bütün hükümdarlığı on bir yıl sürdü.

Rivayet edildiğine göre, İsrâiloğullarmın arasında kötülükler çoğalıp yayılınca, Allah (C.c.) Hz. Şa'yâ'ya vahyetti ve vahyedilenleri kendi lisanı ile onlara anlatıp, onları uyarmasını istedi, o da bunu yerine getirdi. Bunun üzerine İsrâiloğulları, öldürmek için onun üzerine saldırdılar, fakat Şa'yâ

onlardan kaçtı ve kaçarken Önüne bir ağaç çıktı. Bu ağaç açıldı, Şa'yâ da içine girdi. Bu sırada Şeytan onun elbisesinin püskülünden tuttu ve onu İsrâiloğullarma gösterdi. Onlar bir testere getirip ağacı biçmeye başladılar ve ağacın ortasına geldiklerinde onu ikiye, bölüp kestiler ve Öldürdüler.
İsrâiloğullarmın hükümdarlarının isimleri hakkında bundan başka şeyler de söylenmiştir, fakat biz bunların nakline güvenmediğimizden ve sözü uzatmak' endişesinden dolayı bunları buraya almıyoruz. [81]

LÜHRÂSB İLE OĞLU BÜŞTÂSB'IN HÜKÜMDARLIKLARI VE ZERDÜŞTÜT'ÜN ORTAYA ÇIKMASI

Daha önce, Keyhusrev'in ölümü yaklaştığında amcasının oğlu Lüh-râsb b. Keyvehî (Keyveci) b. Keykâvûs'u kendisine veliaht tayin etmiş olduğunu zikrettik. Buna göre Lührâsb, Keykâvûs'un oğlunun oğlu, yani torunu olur. Lührâsb hükümdar olunca, kendisine altından bir taht yaptırdı ve onu çeşitli mücevherlerle süsledi. Horasan topraklarındaki Belh şehri onun emriyle kendi adına yaptırıldı ve bu şehre "Hasnâ" adını verdi. Ayrıca devlet için gerekli olan -daire ve defterleri tanzim etti. Kendisi için askerler seçip hükümdarlığını kuvvetlendirdi. Ülkesini imar edip toprakları işletti ve askerlerin beslenme ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla halktan haraç topladı.
Onun hükümdarlığı zamanında Türklerin kuvvet ve kudreti iyice artmıştı. Bu yüzden onlarla savaşmak için Belh şehrine gelip yerleşmişti. Lührâsb, kendi ülkesinin halkı tarafından sevilen ve hoşlanılan bir kişiydi. Komşu düşmanlarına karşı ise onları silip süpürecek bir güçte idi. Adamlarını kontrol etmede çok dikkatli, imar ve yapı işlerinde ileri düşünceli, gayret ve engin himmet sahibi bir şahıstı. Ülkesini imar edip sulama kanalları açmıştı. Ayrıca, Hind, Rum ve Mağrib hükümdarlarını haraca bağlamıştı; bunlar korkularından ve kendisinden çekindiklerinden mektuplar yazarak onu hükümdarların hükümdarı olarak tanımışlardı.
Daha sonra Lührâsb kendini ibadete verdi, hükümdarlığı bıraktı ve ibadetle meşgul olmağa başladı. Kendi yerine ise hükümdar olarak oğlu Büştâsb'ı halef bıraktı. Lührâsb, yüz yirmi yıl hükümdarlık yaptı. Sonra oğlu Büştâsb hükümdar oldu. Onun döneminde peygamberlik iddiasında bulunan ve Mecûsî (ateşperest)leri peşine takan Zerâdeşt (Zerdüşt) b. Se-kîman ortaya çıktı. Ehl-i Kitab'm iddialarına göre Zerdüşt, Filistin halkından olup İrmiyâ (Ermiyâ) peygamberin öğrencilerinden birinin özel hizmetini gören ve ona çok yakın olan bir kimseydi. Zerdüşt hainlik edip iftira etti, bunun üzerine İrmiyâ'nin öğrencisi de ona beddua etti ve hemen ala tenlilik hastalığına yakalandı. Bundan sonra Zerdüşt oradan ayrılıp Âzerbeycân'a gitti ve orada Mecûsüerin dinini ortaya koyup yaymağa başladı.
Bir rivayette, Zerdüşt'ün Acemlerden olduğu söylenir. Bir kitap yazıp, bununla yer yüzünün bir çok yerlerini dolaştı, hiç bir kimse bunun ne demek olduğunu anlamaymca da bunun kendisine hitap edilen semavî bir dil olduğunu ileri sürdü. Sonra bu kitabına "Eştâ" adını verdi. Daha sonra Âzerbeycân'dan Fars ülkesine geçti. Onlar da bu kitabın neyi ihtiva ettiğini anlayamadılar ye kabul de etmediler. Bundan sonra Hindistan'a geçti ve kitabını Hind hükümdarlarına sundu. Daha sonra buradan Çin ve Türk ülkelerine geldi, fakat onlar- onu kabul etmediler ve ülkelerinden sürüp çıkardılar. O da Fergâne'ye gitmek üzere yola çıktı, fakat Fergâne hükümdarının onu öldürmek istemesi üzerine buradan kaçıp Büştâsb b. Lührâsb'm yanma geldi. Büştâsb Zerdüşt'ün hapsedilmesini emretti ve bir müddet hapsedildi. Bu defa Zerdüşt kitabını şerh etti ve ona tefsir mânasına gelen "Zend" adım verdi. Daha sonra Zend'in de şerhini (açıklamasını) yaparak ona : "Tefsîr'in Tefsiri" mânasına gelen

"Bâzend" adını ver-db Zerdüşt'ün bu kitabı, matematik, astroloji, tıp. geçmiş kavimlere ait haberler, peygambelere gönderilen kitaplar gibi çeşitli konulardaki bilgileri ihtiva ediyordu. Ayrıca bu kitapta : «Kırmızı develi kişi gelinceye kadar, size getirmiş olduğum bu kitaba sıkı sarılın.» gibi cümleler de yer almıştı. "Kırmızı develi" den maksad, Hz. Muhammed fS.a.) idi. Onu kitabında Hz. Muhammed (S.a.)'in bin altı yüz yıl sonra geleceği de belirtilmişti. İşte bu sebepten Mecûsîlerle Araplar arasında düşmanlık ortaya çıktı. Diğer taraftan Sâbûr Zü'1-ektâf'dan bahsedilirken, Araplara karşı girişilen savaşın sebepleri arasında bu sözün de bulunduğu zikredilmektedir. Doğrusunu ise Allah bilir.
Daha sonra Büştâsb, Belh'te iken Zerdüşt'ü yanma getirtti. Zerdüşt, onun huzuruna girdiğinde ona dînini açıklayıp sundu. Büştâsb onun sunduğu dîni beğendi ve bu dîne girdi, halkı da bu dîne girmeleri için zorladı, hattâ bu dîni kabul edip ona uyuncaya kadar halktan pek çok kimseyi öldürdü.
Mecûsîler ise Zerdüşt'ün aslen Âzerbeycân'lı olduğunu ileri sürerler. Ayrıca onun, hükümdarın yanma eyvanının tavanından indiğini, elinde bir ateş tomarıyla geldiğini ve bu ateşle oynadığı hâlde onu yakmadığını; hattâ bu ateşin onu elinden alan kimseleri de yakmadığım, hükümdarın ona uyup dînine girdiğini ve hükümdarın, ülkesinin çeşitli yerlerine ateş-gedeler (Mecûsî mabedleri) inşa ettirdiğini, ateşgedelerde yanmakta olan ateşin bu ateşten tutuşturulduğunu ve ateşgedelerinde yanmakta olan ateşin bu güne kadar sönmeden aralıksız devam ettiğini de iddia ederler. Halbuki onlar bu hususta yalan söylüyorlar; çünkü ileride de zikredeceğimiz üzere, Allah (C.c.) Hz. Muhammed (S.a.)'i peygamber olarak Gönderdiği zaman (yani dünyaya geldiği zaman), Mecûsîlerin bütün ateşgedelerinde yanmakta olan bu ateş sönmüştü.
Zerdüşt, Büştâsb'ın- hükümdarlığının üzerinden otuz yıl geçtikten sonra ortaya "çıkmıştı. Allah'tan vahiy yoluyla aldığını iddia ettiği kitabını .da ona sunmuştu. Bu kitap, on iki bin sığır derisinin üzerine kazdırılarak altın ile yazdırılıp nakşedilmişti. Büştâsb, bu kitabı İstahr'da bir yere koydurup, halka öğretilmesini yasaklamıştı.
Büştâsb ve ataları bundan önce Sâbiîlik (yıldızlara tapanlar) dîninde idiler. Zerdüşt'e ait diğer haberler ise pek yakında ileride zikredilecektir. [82]

BÜHT-NASSAR'IN ÎSRÂİLOĞULLARININ ÜZERİNE YÜRÜMESİ

Buht-Nassar'm İsrâiloğullannın üzerine ne zaman gönderildiği konusunda âlimler iltilaf etmişlerdir. Bir rivayette onun, peygamber İrmiyâ, Dânyâl, Hanânyâ, Azârya ve Mîşâil'in zamanında gönderildiği, diğer bir rivayette ise İsrâiloğullarının Yahya' b. Zekeriyyâ'yı öldürmeleri üzerine Allah'ın onu İsrâiloğullannın üzerine gönderdiği söylenmektedir. Ancak birinci görüşte olanların sayısı daha çoktur.
Buht-Nassar'm ilk günlerine dair olan hususları Sa'îd b. Cübeyr şöyle anlatıyor :
«İsrâiloğullarmdaıı (semavî) kitapları okuyan birisi vardı. Bu kişi : «..Üzerinize güçlü, kuvvetli kullarımızı gönderdik..» (İsrâ\ 5) mealindeki Allah'ın buyruğuna gelince : «Ey Rabb'im! İsrâiloğullarmm helakini ellerine verdiğin bu adamı bana göster.» diyerek dua etti. Bunun üzerine ona rüyasında, Bâbil'de bulunan Buht-Nassar admda zavallı bir miskin kişi gösterildi. Bu kişi, ticaret maksadıyla gidiyormuş gibi göstererek Bâbü'e gitti ve bütün miskinleri yanma çağırıp Buht-Nassar'ı nasıl bulabileceğini sordu. Nihayet onlar Buht-Nassar'ı nasıl bulabileceğini ona gösterdiler. O da birini gönderip Buht-Nassar'ı yanma getirtti; onun hasta bir fakir kişi olduğunu gördü, iyileşinceye kadar onu tedavi etti. İyileştikten sonra ona bir miktar harçlık verdi ve memleketine geri dönmeyi

kararlaştırdı. Bu sırada Buht-Nassar ağhyarak ona : "Sen bana bunca iyilik yaptın, hâlbuki ben bu iyiliklerinin karşılığını sana verebilecek durumda değilim." dedi. Bunun üzerine İsrailli bu kişi ona : "Senin buna gücün yeter. Bana bir belge yazarsın, bu belgede hükümdar olduğun zaman beni serbest bırakacağına dair taahhütte bulunursun." dedi. Buht-Nassar : "Benimle alay mı ediyorsun?" dedi. İsrailli kişi: "Hayır, bu mutlaka vuku bulacaktır." diye cevap verdi.»

«Sonra Fars hükümdarı, Şâm (Suriye) bölgesinin durumu hakkında bilgi sahibi olmak isteyince, o bölgenin haberlerini öğrenmek ve orada bulunanların durumları hakkında bilgi toplamak maksadıyla kendisine güvendiği birini oraya gönderdi. Bu kişi, kendisine hizmet etmekten başka bir işi olmayan fakir Buht-Nassar ile birlikte yola çıktı. Nihayet bu kişi Şâm bölgesine gelince, orasını süvarileri, adamları ve silâhları itibariyle Allah'ın yer yüzündeki memleketlerinin en büyüğü olduğunu 'gördü. İşte bu gördüğü şeyler onun kolunu kanadını kırdı (moralini bozdu), bundan dolayı kimseye bir şey sormadı. Buht-Nassar ise Şâm ahalisinin sohbet ettikleri meclislere gider onlara : "Neden Bâbü'e savaş açmıyorsunuz? Eğer siz Bâbil'e savaş açarsanız, bir ev hariç hiçbir kimseden mukabele görmezsiniz." der idi. Meclislere gelip toplanan bütün Şâm ahalisi de ona : "Biz savaşçı kimseler değiliz ve hem biz savaş için bir gerekçe de görmüyoruz." diye cevap verirlerdi. Nihayet onlar bu bölgeden geri döndüklerinde, gözcüler hükümdara gelip gördükleri süvarileri, adamları ve silâhları haber verip anlattılar. Diğer taraftan Buht-Nassar ise hükümdara haber gönderip ona işin iç yüzünü anlatması için kendisini huzuruna kabul etmesini istedi. Hükümdar onu huzuruna kabul etti, o da hükümdara her şeyi olduğu gibi anlattı. Daha sonra hükümdar, aralarında piyade bulunmayan dört bin kişiden teşekkül eden bir atlı süvari birliğini Şâm bölgesine göndermek isteyip de bu birliğin başına kimin getirilmesini istişare ettiği zaman, ona, adamlarından birini tavsiye etmişlerdi. Bunun üzerine Hükümdar : "Hayır, onların başına Buht- Nassar'ı getireceğim." dedi ve Buht— Nassar'ı onların başına kumandan tâyin etti. Bundan sonra onlar, Şâm bölgesine hareket ettiler, bir kısım beldelerin halkını öldürdüler, bir hayli ganimet aldıktan sonra sağ salim geri döndüler.»

«Daha sonra Lührâsb onu, Ehvâz'dan Dicle batısındaki Rum topraklarına kadar olan bölgenin ispehbedîiğine (baş komutanlığına) tayin etti. Buht-Nassar'm İsrâiloğulîarmm üzerine yürümesinin sebebi şu idi : Lührâsb, yukarıda zikrettiğimiz üzere, onu bu makama getirince, o Şâm bölgesine hareket etti, fakat Dimaşk ve Beytül-Makdis ahalisinin ondan sulh istemesi üzerine onlarla sulh anlaşması yaptı. Onlardan rehineler alarak geri döndü. Buht-Nassar, Kudüs'ten dönüp Taberiye'ye geldiği bir sırada İsrâiloğulları onunla sulh anlaşması yapan hükümdarlarına: "Sen, Bâbil-lilere yağcılık yaparak bizi rezil rüsvay ettin." dediler ve üzerine saldırıp onu öldürdüler. Buht-Nassar onun öldürüldüğünü haber alınca, yanında bulunan rehineleri öldürdü ve Kudüs'e dönüp orasını tahrip etti.»

Rivayet edildiğine göre, Buht-Nassar'ı ispehbedlik görevine getiren hükümdar, Behmen b. Büştâsb b. Lührâsb idi. Buht-Nassar ise uzun ömürlü olduğundan Behmen'in dedesi Lührâsb'a, babası Büştüsb'a ve kendisine hizmet etmişti. Behmen, İsrâiloğullannın Beytü'l-Makdis'teki hükümdarına elçiler göndermiş, bir İsrailli de onları öldürmüştü. Buna öfkelenen Behmen, Buht-Nassar'ı Bâbil bölgesine tâyin etti ve kalabalık bir askerle birlikte onu (Kudüs'e geçmek üzere) Bâbil'e gönderdi. O da, biraz sonra anlatacağımız üzere, İsrâiloğullarına yapacağını yaptı.

Buraya kadar anlattıklarımız zahirî (görünürdeki) sebeplerdir. İsrail-oğullarından intikam almayı gerektiren sebepleri ortaya çıkaran asıl sebep ise, İsrâiloğullarınm Allah'a karşı isyan edip O'mın emirlerine karşı gelmeleri idi. Allah (C.c.)'m onlar üzerindeki ilâhî âdeti (kanunu) ise şöyle idi : Allah, onların başına bir hükümdar geçirdiği zaman bu hükümdarla birlikte-bir de peygamber

gönderir, bu peygamber hükümdara doğru yolu gösterip ona Tevrat'ın hükümlerini anlatırdı. İsrâiloğullarınm üzerine Buht-Nassar gelmezden önce, onların arasında isyan ve kötülükler çoğalıp yayılmıştı. Bu sırada onların başında Yakûnyâ b. Yûyâkîm hükümdar bulunuyordu. Allah, bu hükümdara yol göstermesi için İrmiyâ'yı peygamber olarak gönderdi. Bir rivayette gönderilenin Hızır (A.s.) olduğu söylenir. İrmiyâ onların arasında kalıp, onları Allah'ın yoluna davet etti, günah işlemekten onları men etti ve Senhârıb'i helak etmekle Allah'ın kendilerine ne kadar büyük bir nimet ihsan etmiş olduğunu onlara hatırlattı, fakat onlar, bunların hiç birine aldırış etmediler, bunun üzerine Allah, İrmiyâ'ya onları kendi azabından sakındırmasını emretti. Ayrıca ona, İsrâiioğulları-nm tekrar Allah'a itaate dönmemeleri halinde, onları öldürecek, çoluk çocuklarını esir alacak, kentlerini tahrip edip yıkacak, kendilerini köleleştirecek birisini göndereceğini ve onun, kalplerinden merhamet ve şefkatin silinmiş bir orduyla üzerlerine geleceğini bildirdi. Fakat onlar buna rağmen Allah'a itaate dönmediler. Bunun üzerine Allah İrmiyâ'ya : «Onların üzerine öyle bir fitne (belâ) göndereceğim ki, bu fitne akıllı kişiyi şaşkına çevirecek ve filozofun hikmeti, akıl sahibi kişinin görüşü bu fitnenin içerisinde fonsiyonunu yitirecektir. Yine ben onların başına diktatör, katı kapli ve zalim birini musallat edeceğim, onu heybetli kılıp kalbinden merhamet duygusunu alacağım. Onun arkasından gecenin karanlığını andıran kalabalıklar yürüyecek, bulut parçaları gibi askerler gidecektir. Bu kimse İsrâiloğullarmı helak edecek, onlardan intikam alacak ve Beytü'l-Makdis'i tahrip edecektir.» buyurdu. İrmiyâ, bu ilâhî tehdidi işitince feryad ederek ağlamağa başladı ve elbiselerini parçaladı. Başına kül saçarak Allah'a yalvarmağa ve kendisi hayatta olduğu müddetçe onların üzerinden bu azabı kaldırması için dua etmeye başladı.

Bunun üzerine Allah ona : «İzzetime yemin ederim ki, bu hususta senin tarafından bir dilek olmadıkça, Beytü'l-Makdis'i ve İsrâiloğullarmı helak etmeyeceğim.» diye vayhetti. İrmiyâ buna sevindi ve : «Musa ve diğer peygamberleri hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, ebediyyen ve hiçbir zaman İsrâiloğullarınm helakini istemeyeceğim.» dedi.

Bunun üzerine İrmiyâ, İsrâiloğullarınm hükümdarına gidip kendisine vahyi ona bildirdi, o da bu müjdeye çok sevindi. Bu vahyin üzerin-denüç yıllık bir zaman geçti, fakat onlar isyan ve-kötülüklerini daha da artırdılar. Bu, onların helakinin yaklaştığı bir zamanda olmuştu. Onlar Öğüt dinleyip ibret almadıkları için de vahiy azalmıştı. Bunun üzerine hükümdarları onlara : «Ey İsrâiloğullan! Allah'ın azabı size gelip çatmadan önce, şu içinde bulunduğunuz hâle bir son verin.» dedi, fakat onlar, aldırış etmediler ve yaptıkları kötülükleri de terk etmediler. Bu defa Allah (C.c), Buht-Nassar'm kalbine, Beytirl-Makdis'te bulunan İsrâiloğullarınm üzerine yürümesini ilham etti. O da ufukları kaplayan kalabalık bir askerle harekete geçerek onların üzerine yürüdü.

İsrâiloğullarınm hükümdarı bu durumu öğrenince, İrmiyâ peygamberi yanma çağırdı. Yanma gelince ona : «Ey İrmiyâ! Senin iddian nerede kaldı? Hani, Allah sana vahyedip, sen istemedikçe Beytül'-Makdis'i yıldırmayacaktı?» dedi. Bunun üzerine İrmiyâ «Rabb'im verdiği sözden caymaz, ben O'na güveniyorum.» dedi.

Nihayet onların ecelleri gelip mülklerinin son bulması yaklaşınca, Allah da onları helak etmek isteyince, İrmiyâ'ya insan kılığında bir melek gönderdi ve ona, İrrniyâ'dan fetva sorup görüşünü almasını emretti. Bunun üzerine Melek gelip ona : «Ey İrmiyâ! Ben İsrâiloğullarından bir kimseyim, sana akrabalarım hakkında bir şey sormağa geldim. Ben, Allah'ın bana emrettiği şekilde onların akrabalık haklarına riayet ediyorum. Ayrıca iyilik edip ihsanda bulunuyorum. Ama benim bu iyiliklerim onların bana kızgınlıklarım artımak ve bana kötü muamele etmekten başka bir netice vermedi. Onlar hakkında bana fetva ver, fikrini bildir.» dedi.

İrmiyâ ona : «Sen, Allah ile arandaki ilişkileri güzel tut. Allah'ın sana emrettiği şekilde akrabalık münâsebetlerine riayet et.» dedi. Bundan sonra Melek onun yanından ayrıldı, fakat bir kaç gün sonra yine insan suretinde İrmiyâ'nın yanına geldi. İrmiyâ : «Ahlâkları düzelmedi mi? Arzu ettiğin durum hâsıl olmadı mı?» diye sordu. Melek-: «Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, bir insanın yakınlarına yapabileceği her şeyi yaptım, hattâ daha fazlasını yaptım, fakat onların davranış ve gidişatı daha da kötüleşti.» dedi. İrmiyâ'nm : «Akrabalarının yanma geri dön ve iyilik yapmağa devam et.» demesi üzerine Melek onun yanından ayrıldı ve bir müddet daha bekledi. Buht-Nassar ise çekirge sürüsünden daha kalabalık bir askerle Beytü'l-Makdis'e geldi. İsrâiloğullan onlardan korktular, hükümdarları ise İrmiyâ'ya : «Hani Rabb'inİn sana verdiği söz nerede kaldı?» dedi. İrmiyâ da : «Ben, Rabb'ime güveniyorum.» diye karşılık verdi.

Daha sonra Allah tarafından İmriyâ'ya fetva istemek üzere gönderilen melek, tekrar Beytü'l-Makdis'in duvarı üzerinde oturmuş halde bekleyen İrmiyâ'mn yanma gelip ona daha önceki sözlerini tekrarladı ve akrabalarının kendisine yaptıkları cefa ve zulmü şikâyet ederek : «Ey Allah'ın peygamberi! Bu güne kadar olan her şeye sabr edip tahammül gösterdim, çünkü bunlar beni kızdıran şeylerdi. Bugün ise, onların Allah tarafından büyük bir gazaba uğradıklarını görüyorum. Eğer onlar, bu gün, daha önceki bulundukları hâl üzere kalsalardı, onlara olan öfkem artmayacaktı. Bugün onlara Allah için gazap ediyorum, sana durumu haber vermek için geldim. Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederek söylüyorum ve senden İsrâiloğullarmın helak olması için onların aleyhine dua etmeni istiyorum.» dedi. Bunun üzerine îrmiyâ ellerini kaldırıp : «Ey göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ım! Eğer onlar hak ve doğru yol üzerinde iseler, onları halleri üzerine bırak; eğer onlar senin gazap ettiğin bir şey ve razı olmadığın bir hareket üzerinde iseler ,onları helak et.» diyerek dua etti. Bu sözler, İrmiyâ'mn ağzından çıkar çıkmaz, Allah Beytü'l-Makdis'e gök yüzünden bir yıldırım gönderdi ve Allah'a kurban sunulan yer aîevler içinde yanmağa başladı. Bu esnada şehrin kapılarından yedisi yerin dibine geçti.

İrmiyâ bu durumu görünce feryat edip elbiselerini parçaladı ve başına kül serperek : «Ey yerin ve göklerin sahibi Allah'ım! Ey Rahman ve Rahim olan Rabb'im! Hani bana söz vermiştin, sözün nerede?» diye seslendi. Bunun üzerine Allah ona vahiy yoluyla : «Onların başlarına gelen bu felâket, senin bizim elçimize (gönderdiğimiz meleğe) verdiğin fetvadan dolayı gelmiştir.» "buyurdu. İşte bu sırada îrmiyâ, bu felâketin kendi verdiği fetvadan kaynaklandığını ve gelip kendisine fetva soran kişinin Allah tarafından gönderilen bir melek olduğunu anladı. Bunun üzerine İrnıiyâ bulunduğu yerden ayrıldı ve vahşi hayvanların araşma katıldı. Buht-Nas-sar da ordusuyla birlikte Beytü'l-Makdis'e girdi, Şâm topraklarını çiğneyip İsrâiloğuilarmı yok edip tüketinceye kadar onları öldürmeğe devam etti ve Beytü'l-Makdis'i de tahrip edip yıktı, hattâ askerlerine emir verip taşıttırdığı topraklarla Beytü'l-Makdis'i doldurup üzerini kapattı. Bundan sonra Buht-Nassar, İsrâiloğullarmdan aldığı esirler ile birlikte Bâbil'e geri döndü. Bu arada Buht-Nassar emrederek Beytü'l-Makdis'te bulunanların tümünü bir araya toplanttırdı; toplananların arasından yüz bin çocuk seçip bunları beraberinde bulunan kumandan ve prenslere taksim etti. Taksim edilenlerin arasında Peygamber Dânyâl,. Hanâniyâ, Azâriyâ ve Mîşâil gibi gençler bulunuyordu. Ayrıca Buht-Nassar İsrâiloğuilarmı üç eşit gruba ayırdı. Onların üçte birini öldürdü, üçte birini Şâm bölgesinde bıraktı, geri kalan üçte birisini ise esir alıp Bâbiî'e getirdi. Bu hadiseden sonra Allah (C.c.) İmriyâ'ya uzun bir ömür verdi. Çeşitli beldelerde, yer yüzündeki kır ve sahralarda görülen odur.

Bundan sonra Buht-Nassar, Bâbil'e döndü ve Allah'ın dilediği kadar hükümdarlığını sürdürdü. Sonra hoşuna giden bir rüya gördü, fakat rüyasında gördüğü başka bir şey, kendisine asıl rüyasını unutturdu. Bunun üzerine Dânyâl'ı, Hanâıiiyâ'yı, Azâriyâ'yı ve Mîşâîl'i yanma çağırdı, onlara : «Görüp de

unutturulmuş olduğum bu rüyayı bana haber verip söyleyin. Eğer gördüğüm bu rüyayı ve onun yorumunu bana söylemeyecek olursanız, omuzlarınızdan kollarınızı söküp çıkarırım.» diyerek tehdit etti. Nihayet onlar, Buht-Nassar'm yanından ayrıldılar, Allah'a yalvarıp dua ederek O'ndan kendilerine bu rüyayı ve yorumunu öğretmesini istediler. Allah (C.c), onlara kendisinden istedikleri bu rüyayı ve yorumunu öğretip haber verdi. Bunun üzerine Buht-Nassar'm yanma gelip ona : «Sen rüyanda bir heykel görmüşsün.» dediler. O : «Doğru söylüyorsunuz.» diyerek sözlerini tasdik etti. Bu defa «Gördüğün heykelin iki ayağı ve baldırları seramikten, dizleri ve uylukları bakırdan, karnı gümüşten, göğsü altından, başı ve boynu demirdendi. Sen, hayret içerisinde bu heykeli seyrederken, Allah onun üzerine gökten bir kaya parçası gönderdi ve onu parçaladı. İşte sana gördüğün rüyayı unutturan budur.» dediler. Buht-Nassar : «Doğru söylediniz. Pek iyi, bu rüyanın yorumu nedir?» diye sordu, onlar da : «Sen, hükümdarların hükümdarlıklarım gördün. Kiminin hükümdarlığı diğerinden daha yumuşak, kiminin hükümdarlığı ise diğerinden daha güzel, kimininki de daha serttir. Hükümdarlığın ilki seramikten (balçıktan) idi. Bu ise hükümdarlığın en zayıf ve yumuşak olanıdır. Onun üstünde bakır gelmekte idi. Bu, seramikten daha üstün ve daha serttir. Bakırın üstünde ise gümüş bulunmakta idi. Bu, bakırdan daha değerli ve hem de daha güzeldir. Gümüşün üstünde altın yer almakta idi. Bu, gümüşten daha güzel, hem de ondan daha değerlidir. Tüm bunların üzerinde ise demir bulunmakta idi. İşte bu, senin hükümdarlığındır. Bu ise diğer hükümdarlıkların en çetini ve en satvetlisidir. Senin, Allah tarafından gökten gönderilerek bunların hepsini parçaladığını gördüğün kaya ise, Allah'ın gökten göndereceği bir peygamberdir, hâkimiyet sonunda onun eline geçecektir.» dediler.

Dânyâl ve beraberindekiler, Buht-Nassar'm rüyasını yorumlayıp tabir edince, onları kendisine yaklaştırıp işlerini onlarla istişare etmeğe başladı, fakat Buht-Nassar'm yakın adamları onları kıskandıklarından jurnal edip onlar hakkında Buht-Nassar'ı soğutacak bir takını şeyler söylediler. Bunun üzerine Buht-Nassar emir verip büyük bir hendek kazdırdı ve onları hendeğe bıraktı. Hendeğe atılanlar altı kişiydi. Ayrıca bunlarla birlikte parçalayıp yemesi için ete düşkün bir de arslan bırakıldı. Bundan sonra Buht -Nassar'm adamları birbirlerine : «Haydi gidelim, yemeklerimizi yiyelim, içeceklerimizi içelim.» dediler, gittiler ve yiyip içtiler. Sonra geri döndüklerinde onlan oturmuş bir vaziyette, arslan da hiç birine saldırmadan onlarm arasında uzanmış bir durumda buldular. Ayrıca onların arasında yedinci bir kişinin daha bulunduğunu gördüler. Meleklerden bir melek olan bu yedinci kişi onların yanma gelip Buht-Nassar'a öyle bir şamar indirdi ki, bir anda arslan suretinde bir vahşi hayvana çeviriverdi. Fakat o, bununla birlikte insanların akıl erdirdiği şeylere akıl erdirip düşünebiliyordu. Bundan sonra Allah (C.c.) onu tekrar eski suretine, yani insan şekline döndürdü ve ona hükümdarlığını iade etti. Buht-Nassar hükümdarlığına tekrar geri dönünce, bu defa Dânyâl ve arkadaşları onun katında en değerli insanlar oldular. Buht-Nassar, Fars bölgesine döndükten sonra, bu defa Farslı kişiler Dânyâl ve arkadaşlarını ona jurnal edip gammazladılar ve jurnal ederken de, Dânyâl'm şarap içtiği zaman idarini tutamadığını söylediler. Onların arasında yaygın olan âdete göre, idrarını tutmamak ayıp sayılırdı. Bunun üzerine Buht-Nassar, Dânyâl ve arkadaşlarına bir ziyafet hazırlayıp onları yemeğe çağırdı, kapıcıya da : «İdrarını yapmak için çıkan ilk kişiyi öldür.» diye talimat verdi, ve «Eğer idrarını yapmak için çıkan kimse : "Ben Buht-Nassar'ım." derse, sen ona : "Yalan söylüyorsun; Buht-Nassar bana seni Öldürmemi emretti." dersin, sonra da onu öldürürsün.» dedi.

Allah (C.c), Dânyâl'a idrar yapma ihtiyacını hissettirmedi. Toplantı yerinden ilk kalkan Buht-Nassar olmuş, vakit gece olmasına fağmen hükümdarlığına güvenerek dışarı çıkmıştı. Kapıcı onu görünce

öldürmek için onun üzerine atıldı. Bunun üzerine Buht-Nassar ona : «Ben, Buht-Nassar' im.» dedi. Kapıcı : «Hayır, yalan söylüyorsun. Buht-Nassar bana, seni öldürmemi emretti.» dedi ve onu öldürdü.

Bir rivayete göre, Buht-Nassar'm öldürülme sebebi şu idi : Allah, onun üzerine bir sivri sinek göndermiş, bu sinek onun burun deliğinden girip başına (beynine) çıkmıştı. Buht-Nassar, bu yüzden kafasına vurulmadıkça yerinde duramıyor ve rahat edemiyordu. Buht-Nassar, Ölüm döşeğine düşünce, ailesine ve yakınlarına : «Kafamı yarın, benim ölümüme sebep olan şeyin ne olduğunu bakıp görün.» dedi. Nihayet Buht-Nassar Ölünce başını yardılar ve beyninin üzerinde sivri sineği gördüler. Bununla Allah (C.c), kullarına kendi kudret ve hakimiyetini, Buht-Nassar'm ise zayıflığını göstermek murad etmişti. Bu sebeble Buht-Nassar büyüklük taslayıp kabarınca, Allah onu yaratıklarının en güçsüzü ile Öldürdü. Her şeyin mülkü ve hakimiyeti elinde olan Allah'ın sânı ne kadar yücedir! O, dilediğini yapar ve ne isterse hükmeder.

Dânyâi'a gelince, o bir müddet Bâbil topraklarında kaldı, buradan ayrıldıktan sonra da vefat etti. Hûzistân'a bağlı Süs kasabasında defnedildi.

Allah (C.c), İsrâiloğullarım Bey.tü'l-Makdis'e geri döndürmeyi murad ettiği zaman, Buht- Nassar ölmüş bulunuyordu. Bazı âlimlerin görüşün cöve, Buht-Nassar, Beytü'l-Makdis'in tahribinden sonra kırk yıl daha yaşamıştı. Ondan sonra yerine Ölmerdec (Ölmerudah ?) adındaki oğlu geçti ve o bölgede yirmi üç yıl hükümdarlık yaptı. Ölmerdec'in ölümünden sonra yerine oğlu Beltâsir hükümdar oldu ve bir yıl hükümdarlık yaptıktan sonra işi çığırından çıkarması üzerine, o günün Fars hükümdarı (Behmen)-yukarıda da bahsettiğimiz üzere bu ihtilaflı bir konudur- onu azletti, yerine ise Şâm ve Bâbil bölgelerine hükümdar olarak Dâryuş'u tâyin etti. Dâryuş otuz yıl (veya üç yıl ?) hükümdarlık yaptı, sonra onu da azledip yerine Ahaşvîruş'u hükümdar yaptı ve bu da on dört yıl hükümdarlık etti. Ondan sonra yerine oğlu Keyruş el-tlmî (doğrusu el-Ğaylemî) on üç yaşında iken hükümdar oldu. Keyruş, Tevrat'ı öğrendi ve Yahudilik dînine girdi. Ayrıca o Dânyâl ve beraberindeki Hanâniyâ, Âzaryâ ve diğerlerinden bir çok şeyler öğrendi. Sonra bunlar Keyruş'tan Beytü'l-Makdis'e gitmek için izin istediler, fakat Keyruş onlara : «Sizin gibi yanımda bin tane peygamber bile olsa, sizi yanımdan asla ayırmam.» dedi. Sonra Dân-yâl'ı kaza (yargı) işleriyle görevlendirdi ve devlet işleriyle ilgili bütün yetkisini ona bıraktı. Ayrıca Buht-Nassar'm İsrâiloğullarından aldığı ganimet mallarını tekrar İsrâiloğulları arasında taksim etmesini ve Beytü'l-Makdis'i yeniden imar etmesini enîretti. Beytü'l-Makdis, Keyruş'un döneminde imar edildi ve İsrâiloğulları buraya geri döndü.

Bu hükümdarların hükümdarlık müddetleri, Beytü'î-Makdis'in tahrip edilmesinden itibaren sayılmış olup Buht-Nassar'a nisbet edilirler. Keyruş'un hükümdarlığı ise yirmi iki yıl sürmüştür.

Bir rivayete göre, İsrâiloğullarmm Sânı bölgesine geri dönmelerine izin veren hükümdarın Büştâsb b. Lührâsb olduğu söylenir. Ona Şâm beldelerinin tahrip edildiği ye burada İsrâiloğullarından hiçbir kimsenin kalmadığı haberi ulaştığı zaman, Bâbil ülkesinde bir ilânda bulunarak : «İsrâiloğullarından Şâm bölgesine dönmek isteyen dönebilir.» dedi. Ayrıca onların başına Hz. Dâvûd (A.s.)'un soyundan gelen birisini geçirdi ve ona Beytü'l-Makdis'i imar etmesini emretti. Bunun üzerine İsrâiloğulları geri döndüler ve Beytü'l-Makdis'i imar ettiler.

İrmiyâ b. Halkıyâ (veya Hazkıyâ), Harun b. İmrân'm kolundan (sıb-ündan) gelen bir kimseydi. Buht-Nassar, Şâm bölgesini çiğneyip Beytül'-Makdis'i tahrip ettikten ve İsrâiloğullarınm bir kısmını öldürüp, bir kısmını esir ettikten sonra, İrmiyâ bu bölgeyi terk edip vahşi hayvanların arasına katılmıştı. Daha sonra Buht-Nassar, Bâbil'e geri döndüğü zaman İrmiyâ elinde bir sepet incir ve yanında bir miktar üzüm şırası ile birlikte eşeğinin sırtında olduğu hâlde geri geldi ve Beytü'l-

Makdis'in harabe hâlini gördü. Bunun üzerine o : «.. Allah burasını böyle öldükten sonra nasıl diriltecek?'» demişti. Allah da onu yüz sene ölü bırakıp sonra dirilmişti..»
(Bakara, 259). Allah, önce onu. sonra eşeğini öldürdü ve onu gözlerden (başkalarının görmesinden) korudu. Nihayet Beytü'l-Makdis imar edildikten sonra, Allah İrmiyâ'nm önce iki gözünü canlandırdı, sonra onun gözleri önünde bakıp dururken cesedine can verildi.
Kendisine : «Ne kadar (ölü olarak) kaldın?» denildi. O : «Bir güıı, ya-hud bir günden az.» dedi. Allah : «Hayır, yüz yıl kaldın. Yiyecek ve içeceğine bak, henüz bozulmamıştır. Bir de merkebine bak.» dedi. (Bakara, 259). Bunun üzerine İrmiyâ, eşeğinin kemiklerine baktı, bu kemiklerin yan yana dizildiklerini, sonra bu kemiklerin ete büründüklerini gördü. Bundan sonra Allah'ın izniyle merkep dirilip ayağa kalktı. îrmiyâ, şehre baktığında onun imar edilmekte olduğunu, çeşitli ülkelerden geri dönen İsrâiloğul-larının burada çoğalmış olduklarını gördü. Halbuki daha önceleri şehir bir harabe halindeydi ve İsrâiloğullarmm bir kısmı öldürülmüş, bir kısmı ise esir alınmışlardı. İrmiyâ, şehri bu hâlde görünce : «Biliyorum ki, Allah her şeye kadirdir.» (Bakara, 259) dedi.
Rivayet edildiğine göre, Allah'ın yüz yıl öldürüp, sonra dirilttiği kişi Uzeyr'dir. Allah (C.c), Uzeyr'i tekrar diriltince, o bir hatırlama üzerine Beytü'l-Makdis'teki evine gitmek istedi, evinin önüne geldiğinde kendi cariyelerinden yaşlı, âmâ ve kötürüm bir kadın gördü. Bu kadın yüz yirmi yaşında bulunuyordu. Uzeyr ona : «Bu ev, Uzeyr'in evi midir?» diye sordu. Yaşlı kadın : «Evet, onun evidir.» dedi ve ağlamağa başladı. Sonra : «Senden başka hiçbir kimsenin Uzeyr'den söz ettiğini görmedim.» dedi. Bunun üzerine o : «Ben, Uzeyr'im» diye karşılık verdi. Yaşlı kadın da : «Uzeyr, duası makbul bir kimseydi, beni sağlığıma kavuşturması için Allah'a dua et.» dedi ve Uzeyr onun için dua etti, yaşlı kadının gözleri açıldı ve ayağa kalkıp yürümeğe başladı. Kadın onu görünce tanıdı. O sıralarda Uzeyr'in yüz on üç yaşında bir oğlu bulunuyordu, onun da yaşlı başlı bir çok oğulları vardı. Nihayet bu kadın onların yanma giderek, onlara Uzeyr'in geldiğini haber verdi, onlar da gelip Uzeyr'i gördüler. Oğlu onu sırtında bulunan bir benden tanıdı.
Bir başka rivayette ise, Uzeyr İsrâiloğulları ile birlikte Iarak'ta bulunuyordu. Bilâhare Beytü'l-Makdis'e geri dönerek İsrâiloğullarma Tevrât-ı yeniledi, çünkü îsrâiloğulları bu sırada Beytü'l-Makdis'e geri dönmüş bulunuyorlardı. Fakat daha Önce ganimet mallarıyla birlikte Tevrat kendilerinden alınıp yakılarak yok edildiğinden ellerinde Tevrat bulunmuyordu. Uzeyr de alman esirler arasındaydı. Uzeyr, İsrâiloğullarıyla birlikte Beytü'l-Makdis'e dönünce, halktan uzaklaşıp tek başına yaşamağa ve gece gündüz ağlamağa başlamıştı. Bir ara üzüntülü bir şekilde otururken yanına bir adam gelip ona : «Ey Uzeyr! Seni ağlatan nedir?» diye sordu. Uzeyr ona : «Allah'ın kitabı ve bize olan ahdi elimizde bulunuyordu. Şimdi ise artık yok. İşte bunun için ağlıyorum.» diye cevap verdi. Bunun üzerine adam : «Allah'ın, bu kitabı tekrar size geri vermesini ister misin?» diye sordu. Uzeyr : «Evet, istiyorum.» dedi. Adam : «O hâlde geri dön, oruç tut ve temizlen. Yarın ayni yerde buluşalım.» dedi. Nihayet Uzeyr, denileni yaptı ve aynı yere gelip adamı beklemeğe başladı. Adam de elinde bir kap su ile onun yanma geldi. Aslında bu adam, insan kılığında Allah tarafından gönderilen bir melek idi. Bu kaptaki sudan Uzeyr'e içirdi ve hemen Tevrat onun kalbine nakşedildi. Bundan sonra Uzeyr hemen İsrâ-iloğullarınına gelip onlara Tevrat'ı yeniden vaz etti. Onlar da Tevrat'ın getirdiği helâl ve haram hükümleriyle birlikte cezaî hükümleri (hudûd) kabul edip tanıdılar. Uzeyr'i de hiç bir kimseyi sevmedikleri bir sevgiyle sevdiler. Böylece Uzeyr, İsrâiloğullarınm durumunu düzeltti ve bir müddet sonra bu hâl üzere iken Allah onun ruhunu kabzetti. Bundan sonra tekrar İsrâiloğullarmm arasında isyan ve kötülükler ortaya çıkmağa başladı, hattâ bazıları : «Uzeyr, Allah'ın oğludur.» dediler.
Nihayet İsrâiloğulları Beytü'î-Makdis'te kalmağa devam ettiler; hattâ Mülûku't-tavâif (beylikler,

bölge hükümdarlıkları) döneminde, Rumlar (Bizanslılar)'m kendilerine, galip gelmesine kadar, Beytü'l-Makdis'e dö- . nenlerle birlikte bir hayli çoğaldılar, fakat bundan sonra bir daha topar-, lanıp bir araya gelemediler.
Buht-Nassar ile Beytü'l-Makdis'in imarı konusunda âlimler pek çok farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Fakat biz, sözü uzatmamak için kısa kesiyoruz. [83]

Buht-Nassar'm Arapların Üzerine Yürümesi

Rivayet edildiğine göre, Allah (C.c.) Berhıyâ b. Haniyâ (Ahniyâ)'ya vahiy yoluyla Buht-Nassar'a gidip, ona küfür ve inkârlarına bir ceza olarak Arapların üzerine yürümesini, savaşçılarını öldürmesini, çoluk ve çocuklarını esir etmesini ve mallarım ganimet olarak almasını söylemeyi emretti. Bunun üzerine Berhıyâ, kendisine vahyedilen bu emri gidip Buht -Nassar'a bildirdi. Buht-Nassar da önce ülkesinde bulunan Arap tacirlerimden işe başladı ve onlar için Necef'te ağıl şeklinde bir avlu yapıp onları oraya hapsetti ve başlarına muhafizlar tayin etti. Buht-Nassar'm üzerlerine gelmekte olduğu haberi Arapların arasında yayılınca, onlardan bir çok grup eman dilemek üzere Buht-Nassar'ın yanma geldiler. O da, onların isteklerini kabul edip kendilerine eman verdi ve onları affedip Sevâd bölgesine yerleştirdi. Bunun üzerine onlar Enbâr şehrim kurdular. Sonra Buht-Nassar, Necef'te hapsettiği Arapları serbest bıraktı. Onlar da binalar yaptılar ve buraya "Hîre" adını verdiler; Buht Nassar'm hayatı boyunca burada kaldılar.
Buht-Nassar ölünce, Hîre halkı Enbâr halkına katıldılar. İşte bu, Arapların Sevâd bölgesinde Hîre ve Enbâr'da ilk yerleşmeleri olmuştur.
Buht-Nassar, Necİd ve Hicaz'da bulunan Arapların üzerine yürüdüğü zaman, Allah Berhıyâ ile İrmıyâ'ya vahiy yoluyla, Ma'add b. Adnan'a gitmelerini ve onu alıp Harran'a götürmelerini emretti. Ayrıca Allah onlara, Ma'add b. Adnan'ın neslinden son peygamber Hz. Muhammed (S.a.)'in geleceğini de bildirdi. Bunun üzerine Berhıyâ ve İrmiyâ hemen yola çıktılar, fakat onlar için Allah tarafından yol dürüldü, mesafe ve konaklama mahalleri kısaltıldı. Bu yüzden onlar Buht-Nassar'dan önce Ma'add b. Adnan'a yetişip onu aldılar ve anında Harran'a getirdiler. Bu sırada Ma'add on iki yaşında bulunuyordu. Daha sonra Buht-Nassar geldi ve kalabalık halinde toplanmış Araplarla karşılaştı. Onlarla savaşa tutuşan Buht-Nassar, onları hezimete uğrattı ve pek çok kimseyi öldürdü. Bundan sonra Hicaz tarafına yürüdü, burada bulunan Adnan Arapları toplayıp savaşa hazırlandı. Neticede Adnan ve Buht-Nassar taraftarlarıyla birlikte "Zâtu Irk" denilen yerde karşılaştılar. Aralarında çok çetin bir savaş meydana geldi, fakat neticede Adnan hezimete uğradı, Buht-Nassar da onun peşine düşüp bölgedeki bazı kalelere varıncaya kadar onu takip etti. Sonra Araplar tekrar Adnan'ın etrafında toplandılar. Bu defa taraflar kendileri için hendekler kazdılar. Bu arada Buht-Nassar askerlerinin bir kısmını pusuya yatırmıştı. İşte bu, yer yüzünde kurulan ilk pusu olmuştur. Nihayet Buht-Nassar'm askerleri, Arapları ön ve arkalarından sarıp kılıçtan geçirmeğe başladılar. Araplar, başlarına gelen bu felâket üzerine : «Mahvolduk!» nidalarıyla feryâd edip bağırıştılar. Neticede Adnan ve Buht-Nassar taraflarını savaştan çektiler. Buht-Nassar, Bâbil'e" döndükten sonra Ma'add b. Adnan peygamberler (Berhıyâ ve İrmiyâ) ile birlikte Harran'dan ayrıldı ve Mekke'ye geldi. Buraya gelince hacc için gerekli olan yerleri belirleyip işaretlerdi ve kendisiyle beraber gelen peygamberler ile birlikt hacc yaptı. Sonra Ma'add b. Adnan buradan ayrılıp Risût'a geldi ve Haris b. Mudâd el-Curhimî'nin soyundan kimlerin hayatta kaldığını sordu. Kendisine, Cûşem b. Culhüme' nin

sağ olduğu söylendi. Bunun üzerine o, Cûşem'in Mu'âne adındaki kızı ile evlendi ve bu evlilikten Nezâr adındaki oğlu dünyaya geldi. [84]

BÜŞTÂSB, HÜKÜMDARLIĞI DÖNEMİNDEKİ HÂDİSELER VE BABASI LÜHRÂSB'IN ÖLDÜRÜLMESİ

Büştâsb b. Lührâsb hükümdarlığa geçince, devletini sağlam esaslara bağlayıp kanunlarını yaptı. Fars ülkesinde Fesâ adında bir yeni şehir kurdu. Ayrıca ülkesinin ileri gelen büyüklerinden yedi kişi seçti ve bunlar için yedi derece tespit edip her birini rütbesine uygun bir bölgeye hükümdar tayin etti. Daha sonra Efrâsiyâb'm kardeşi olan Türk hakanı Hurzasf (Cürzâfs ?)'a bir elçi göndererek sulh anlaşması yaptı ve bu anlaşma Büştâsb adına Türk hakanı Hurzâsf m kapısında bir hayvanın (atın) bekletilmesi esası üzerine kararlaştırıldı, çünkü o devirde hükümdarların kapısında bir hayvan bekletilmesi âdeti vardı. Fakat yukarıda bahsettiğimiz üzere, Zerdüşt Büştâsb'm yanma geldikten ve Büştâsb onun telkinlerini kabul edip ona tâbi olduktan sonra, Zerdüşt ona Türk hakanı ile aralarında olan sulh anlaşmasını bozmasını tavsiye etti ve : «Ben sana öyle bir yıldız (zaman) tayin edip belirleyeceğim ki, o zaman savaş için yola çıkacak olursan, zafer senin olacaktır.» dedi. İşte yıldızlara bakılarak hükümdarlar için uygun zamanı seçme ameliyesi ilk defa burada uygulanmıştır. Zerdüşt, yıldız ilmine (astroloji'ye) vakıftı ve bu konuda çok mahirdi. Büştâsb, Zerdüşt'ün teklifini kabul etti ve Türk hakanının kapısında hayvanla birlikte bekleyen görevli kişiye bir haber gönderip onu oradan uzaklaştırdı. Türk hakanı Hurzâsf, Büştâsb'm bu hareketine çok öfkelendi ve ona bir mektup gönderdi. Mektubunda, onu tehdit edip yaptığı hareketi hoş karşılamadı ve Zerdüşt'ü kendisine göndermesini istedi; göndermediği takdirde savaş açıp üzerine yürüyeceğini, kendisini ve ailesini öldüreceğini söyledi.

Bunun üzerine Büştâsb da ona son derece sert ve ağır bir mektup gönderdi, mektubunda ona savaş ilân ettiğini bildirdi. Neticede taraflar birbirlerinin üzerine yürüdüler ve karşılaştıklarında şiddetli bir savaşa tutuştular. Bu savaşta Türkler hezimete uğradılar ve çok sayıda ölü verdiler. Sonra da hezimete uğramış olarak geri döndüler. Büştâsb da Belh'a geri döndü. Bu savaştan sonra Zerdüşt, Farslarm katında büyük bir itibar kazandı ve zafer onun sözüyle kazanıldığı için şan ve şöhreti gittikçe büyüdü.

Bu savaşta en çok başarı sağlayan ve yararlık gösteren kişi İsfendi-yâr b. Büştâsb idi. Savaş bittikten sonra bir kısmı insanlar Büştâsb ile oğlu İsfendiyâr arasında söz dolaştırıp aralarını açmak istediler ve Büştâsb'a gelerek : «Oğlun İsfendiyâr hükümdar olmak istiyor.» dediler. Bunun üzerine Büştâsb oğlunu bir savaştan başka bir savaşa sürükleyip durdu; en sonunda onu zincire vurup hapsetti.

Bundan sonra Büştâsb, Kermân (Kirman) ve Sicistân taraflarına gitti ve buradan dînini Öğrenmek ve kendisini ibadete vermek maksadıyla Tam-beder (Tamîder)'adındaki bir dağa hareket etti. Büştâsb, yaşlı ve mecalsiz hâlde babası Lührâsb'ı, hazinelerini, çocuklarını ve hanımlarını Belh'te bırakmıştı. Nihayet bu haber Türk hakanı Hurzâsf e ulaştı, o da bu haberin doğruluk derecesini araştırıp tahkik ettikten sonra haberin doğruluğunu öğrendi ve Büştâsb'm Belh'te bulunmamasını fırsat bilerek askerlerini toplayıp Belh üzerine yürüdü. Hurzâsf, Belh'e gelince burasını ele geçirdi. Lührâsb'ı, Büştâsb'm iki oğlunu ve hirbizleri (ateşgede hizmetçilerini) öldürdü, ayrıca devlet dairelerini ve burada bulunan defterleri yaktırdı, ateş-gedeleri de yıktırdı. Sonra ülkenin diğer beldeleri üzerine seriyyeler (küçük askeri birlikler) gönderdi. Bu birlikler, bir çok insanları Öldürdüler, bir kısmını esir aldılar, bu arada bir çok yerleri tahrip ettiler. Ayrıca Hurzâsf, Büştâsb'm iki kızını esir aldı.

Bunlardan birisi Humânâ idi. Diğer taraftan onların en büyük sancağı olan Direfş-i Kâbiyân'ı da ellerinden aldı. Bundan sonra Büştâsb'm peşine düştü. Büştâsb ise onun önünde duramadı ve kaçarak Fars ülkesine yakın dağlara sığındı. Nihayet Büştâsb başına gelen felâketler sebebiyle elleri ve kolları bağlanıp âciz hâle düştü.

Büştâsb sıkışıp daha müşkil duruma düşünce, kendi âlimlerinden Câ-mâsb ile oğlu îsfendiyâr'a haber gönderip onu hapisten çıkarttı ve ondan özür diledi. Ayrıca ona veliaht yapacağına dair söz verdi. İsfendiyâr babasının bu sözlerini işitince ona secde etti, sonra yanından kalkıp babası Büş-. tâsb'm askerlerini bir araya topladı ve bütün geceyi hazırlık çalışmalarıyla geçirdi. Ertesi gün Türk hakanı ile askerlerinin üzerine yürüdü. Her iki taraf karşılaşınca savaşa tutuştular. Neticede savaş çok kızıştı; bu arada İsfendiyâr karşı tarafın bir kanadına karşı hamle yaptı ve bu hamleyle büyük bir tesir meydana getirip o kanadı zayıf düşürdü, hamlelerini peş-peşe sürdürdü. Türkler arasında karşı tarafın askerlerinin başında İsfen-diyâr'm bulunduğu haberi yayılınca, hezimete uğradılar ve hiçbir şeye bakmadan savaştan çekildiler. Bundan sonra İsfendiyâr Direfş-i Kâbiyân'ı Türklerin elinden aldıktan sonra geri döndü.

İsfendiyâr, babasının yanma gelip huzuruna girince, kazandığı zaferden dolayı çok sevindi ve ona Türklerin peşini bırakmamasını, hakanlarını, ailesinden eline geçirdiklerini ve öldürme imkânı bulduğu her Türkü öldürmesini, kendilerinden alman ganimet mallarını ve esirleri kurtarıp o-eri almasını öğütledi. Bunun üzerine İsfendiyâr Türk ülkesine girdi, pek cok kişiyi öldürdü ve bir çok da esir aldı. Bir hayli tahribat yaptıktan sonra Türklerin başkentine kadar geldi ve buraya kılıç zoruyla girip Türklerin hakanını, kardeşlerini ve savaşçılarını öldürdü. Ona ait malları ganimet olarak aldı, hanımlarını esir etti, kendi kız kardeşlerini de kurtarıp geri aldı. Bundan sonra bütün Türk ülkesini dolaştı; hattâ Türk ülkesinin en son noktasına ve Tübbet (Tipet)'e kadar vardı. İsfendiyâr, Türk ülkesini iktâ bölgelerine ayırdı, kendilerine eman verip her yıl babası Büştâsb'a belli bir miktar haraç götürüp teslim etmelerini şart koştuktan sonra, bu iktâ bölgelerini Türklerin ileri gelenlerine verdi. Bundan sonra İsfendiyâr Belh şehrine geri döndü.

Bu defa Büştâsb ülkeyi koruyup Türklere karşı zafer kazandığı için oğlu İsfendiyâr'ı çekemeyip kıskanmağa başladı, fakat bunu açığa vurmadı, içinde saklı tuttu. Sonra Büştâsb oğluna askerleri hazırlayıp Sicistân'da bulunan bahâdır Rüstem'e savaş açıp üzerine yürümesini, emretti ve ona : «Şu Rüstem, ülkemizin tam ortasında hüküm sürüyor. Keykâvûs'un kendisini azad ettiğini ve Sicistân'ı kendisine iktâ olarak verdiğini ileri sürüp bize itaat etmiyor.» dedi. Biz, bu hususu Keykâvûs'un hükümdarlığı bahsinde anlattık. Büştâsb'm maksadı ise, böyle yapmakla kıskandığı oğlunu Rüstem'e öldürtmek veya kendisinden fena halde nefret ettiği Rüs-tem'i kendi oğlu İsfendiyâr vasıtasıyla öldürtmek idi. Nihayet İsfendiyâr askerlerini hazırlayıp SİcistÂn'dan Rüstem'i çıkarıp sürmek için onun üzerine yürüdü. Rüstem de ona karşı koydu ve onunla savaşa tutuştu. Neticede İsfendiyâr öldürüldü, onu bizzat Rüstem öldürmüştü.

Bundan sonra Büştâsb öldü. Onun hükümdarlığı yüz on iki yıl, bir rivayette yüz yirmi yıl, diğer bir rivayette ise yüz elli yıl sürdü.

Rivayet edildiğine göre, İsrâiloğullarmdan birisi Büştâsb'a.gelip kendisine peygamber olarak gönderildiği ileri sürdü ve Büştâsb ile Belh şehrinde bir araya geldi. Peygamberliğini ileri süren adam İbrânîce konuşuyor, Mecûsîlerin peygamberi olduğunu iddia eden Zerdüşt ise onun söylediklerini tercüme ediyordu. Aynı zamanda orada onlarla birlikte hazır bulunan âlim Câmâsb da İsrailli olup peygamber olduğunu söyleyen bu kişinin sözlerini tercüme ediyordu. Büştâsb ve ondan

önce gelen ataları ile diğer Farslılar Zerdüşt'ten önce Sâbiîlik (yıldıza tapıcılık) dîninde idiler. [85]

KEYKÂVÛS'ÜN DÖNEMİNDEN BEHMEN B. İSFENDİYÂR'IN DÖNEMİNE KADAR YEMEN ÜLKESİNİN HÜKÜMDARLARI İLE İLGİLİ BİLGİLER

Keykâvûs'un Hz. Süleyman b. Davud'un zamanında yaşadığını ileri sürenlerin sözleri yukarıda geçti. Ayrıca Hz. Süleyman'ın zamanındaki Yemen hükümdarlarını ve İlîşarh'm kızı Belkîs ile ilgili haberleri daha Önce yukarıda zikrettik Belkîs'tan sonra, kendisine devleti güçlendirip, halkın işlerini bir nizama sokarak ihsanda bulunduğu için "En'um" denilen Yâsir b. Amr b. Ya'fur hükümdar oldu.
Yemenlilerin söylediklerine göre, Yâsir b. Amr gaza maksadıyla Mağ-rib tarafına gitmiş ve kendi zamanına kadar hiçbir kimsenin ayak basmadığı "Vâdi'r-Reml" denilen bir kum vadisine kadar gelmişti. Bu vadiye gelince, kumların çokluğundan daha ileriye gitmek için yol bulamamıştı. Burada kaldığı bir sırada kumlar açılınca, Amr adında birine adamlarıyla birlikte açılan kısımdan geçerek daha ileriye gitmesini emretti. Fakat Amr adamlarıyla birlikte buradan geçti ve bir daha geri dönmedi. Yâsir bu durumu görünce, bakırdan bir put heykeli yapılmasını emretti ve heykel yapıldı. Sonra bu heykel vadinin kenarında bulunan bir kayanın üzerine dikildi ve heykelin göğüs kısmına Yâsir b. Amr, "Müsned (Himyer)" yazısı ile şunları yazdırdı:
"Bu heykel, Yâsir En'um el-Hımyeri tarafından dikilmiştir. Buradan öteye yol yoktur. Hiçbir kimse buradan öteye gitmeye kalkışmasın, yoksa mahvolur."
Rivayet edildiğine göre, bu kum vadisinin arkasında Hz. Musa'nın ümmetinden bir kavim yaşamaktaydı ve Allah'ın : «Musa'nın kavminden bir ümmet (cemâat) vardır ki, (halkı) hakka götürürler ve hakla hükmederek adalet yaparlar." (A'râf, 159) buyruğu ile kasdettiği kimseler işte bu kişilerdi. Doğrusunu ise Allah bilir.
Yâsir b. Amr'dan sonra Tübbân, diğer adıyla Es'ad adındaki kişi hükümdar oldu. Yemen hükümdarlarına "tübba' " adı verildi. Bu hükümdam künyesi Ebû Kerib, nesep şeceresi ise Es'ad b. Melikeykerib (tübba') b. Zeyd b. Amr b. Abd (tübba' Zü'1-ez'âr) b. Ebrehe (tübba' Zü'1-menâr) b. Hâris (er-Râyiş) b. Kays b. Sayfî b. Sebe' idi. Kendisine "ez-Zâyid" de denilirdi. Bu tübba' (hükümdar), Büştâsb ile Erdeşîr Behmen b. İsfendiyârb. Büstâsb'm dönemlerinde hükümdarlık yapmıştı. O, er-Râyiş'in gittiği yolu takip ederek Yemen'den yola çıkıp Tayy'deki iki dağa kadar geldi ve buradan Enbâr'a gitmek üzere yola çıktı. Şimdiki Hîre'nin bulunduğu yere telince şaşırıp kaldı ve gece vakti olduğu için bulunduğu yerden ayrılmadı İste bu sebeple buraya, şaşırmak mânasına gelen "Hîre" adı verildi. Sonra buraya Ezd, Lahm, Cuzâtn, Âmile ve Kuzâ'a kabilelerinden bir grup insan bıraktı. Nihayet onlar, kendileri için binalar yaparak buraya yerleştiler. Bundan sonra Hîre'ye Tayy, Kelb, Sükûn, Belhâris b. Ka'b ve İyâd kabilelerinden bir kısım insanlar gelip yerleştiler. Daha sonra bu hükümdar Musul'a, oradan da Âzerbeycân'a geçti ve Türklerle karşılaşıp onları hezimete uğrattı, savaşçılarını öldürüp çoluk çocuklarını esir aldı. Bundan sonra Yemen'e döndü; kendisinden korktukları için çevredeki hükümdarlar ona hediyeler gönderdiler. Ayrıca ona Hind hükümdarından hediyeler geldi ve bu hediyelerin arasında ipek, misk, öd gibi diğer nefis armağanlar vardı. Hükümdar Es'ad o güne kadar böyle hediyeler görmediğinden Hind hükümdarından hediyeler getiren elçiye : «Bunların hepsi ülkenizde var mı?» cliye sordu. Elçi : «Hayır, bunların pek çoğu Çin ülkesinden gelmedir.» diyerek cevap verdi ve ona Çin ülkesini tavsif edip bu ülke hakkında bilgiler verdi. Bunun üzerine o, Çin ülkesine savaş açacağına dair yemin etti ve Himyerliler ile hareket

ederek er-Rekâik'e (?) ve siyah külahlılar ülkesine geldi. Buraya gelince adamlarından Sabit adında birisini kalabalık bir orduyla Çin tarafına gönderdi. Sabit öldürülünce bizzat hükümdar Es'ad kendisi harekete geçip Çin'e girdi, savaş erlerini öldürüp ne buldu ise hepsini ganimet olarak alıp götürdü. Tübba Es'ad'm bu seferi, yola çıkması, Çin'de kalması ve geri dönüşü dâhil yedi yıl sürdü.
Sonra- hükümdar Es'ad'm Tubbet (Tipet)'te bıraktığı on iki bin Hım-yerli süvari, Tübbet halkını oluşturdu."Tabiat (huy), cild ve renk bakımından Araplara benzeyen Tipetiiler, bugün de kendilerinin Arap milletinden olduklarını iddia ederler.
Bunlar bize anlatılanlardır. Fakat siyer ve tarih ilimleriyle uğraşanların bir çoğu bu rivayete muhalif hareket etmiş ve kendi aralarında birbirine muhalif davranarak birinin Önce zikrettiğini, diğeri sonra zikretmiştir. Onların bu şekilde hareket etmelerinin pek faydalı tarafı yoktur. Biz, burada kısa bulduğumuz rivayeti naklettik. [86]

ERDEŞÎR BEHMEN İLE KIZI HUMANA HAKKINDAKİ HABERLER

Büştâsb'dan sonra oğlunun oğlu (torunu) Erdeşîr Behmen b. İsfendi-yâr hükümdar oldu. Savaşlarında muzaffer olan bir hükümdar idi ve babasından daha çok hükümdarlık yapmıştı. Rivayete göre Sevâd bölgesinde, bugün Yukarı Zâb'da "Hümeyniyâ" adıyla bilinen "Eyâvân-i Erdeşîr" adını verdiği bir şehir kurdurmuştu. Ayrıca Dicle bölgesinde, bugün "Ubul-le" adıyla bilinen "Behmen Erdeşîr" adında başka bir şehir daha inşa ettirmişti. Yine babasının intikamını almak için Sicistân üzerine yürümüş, Rüstem'i, babası Destân'ı ve Rüstem'in oğlu Ferâmürz'ü öldürmüştü.
Behmen, büyük Dârâ'nm ve hür (veya son) Fars hükümdarlarının atası olan Erdeşîr b. Bâbek'in babası Sâsân'm ve onun çocuklarının atasıdır. Dârâ'nm annesi ise Behmen'in kızı Humâna'dır. Buna göre Humana, Dârâ'nm hem kız kardeşi ve hem de annesidir [87]
Behmen, Îç-Rum'a (Roma'ya ?) bir milyon savaşçı askerle gazaya çıkmıştı. Kendisine yer yüzünün muhtelif bölgelerinin hükümdarları vergi gönderirlerdi. Fars hükümdarlarının en büyüğü ve tedbir bakımından en üstünü idi.
Behmen'in annesi, Bünyâmin b. Ya'kûb'un soyundandı. Oğlu Sâsân'm annesi ise Süleyman b. Davud'un ne si indendi. Behmen'in hükümdarlığı yüz yirmi yıl, bir rivayette seksen yıl sürdü. Behmen, alçak gönüllü, Farslar arasında beğenilen ve kendisinden hoşnud olunan bir kişiydi. Onun mektupları ve yazılı emirleri, "İşlerinizin idarecisi, Allah'ın hizmetçisi ve kulu Erdeşîr'den.." diye başlardı.
Behmen'den sonra yerine kızı Humana hükümdar (melike) oldu. Halk onu babasına olan sevgilerinden, kendisinin akıllılığını ve binicilikteki bahadır ve ustalığını takdir ettiklerinden başlarına hükümdar yapmışlardı. Humâna'nın lakabaı ise "Şehrâzâd" idi.
Anlatıldığına göre onun hükümdarlığa getirilmesi şöyle olmuştu : Hu-mâna, babası Behmen'den büyük Dârâ'ya hamile kalınca, ondan hükümdarlık tacını karnındaki çocuğu Dârâ'ya vasiyet etmesini ve onu hükümdarlığa tercih etmesini istemişti. Behmen de onun bu isteğini yerine getirip Dârâ annesinin karnından iken ona tacını vasiyet etmiş ve onu tacının mirasçısı yapmıştı. Behmen'in diğer oğlu Sâsân ise hükümdarlığa hazırlanıyordu. Babasının bu davranışını görünce, İstahr'a gidip zühd hayatı yaşamağa başladı ve dağ başlarına çekilip koyunlar edindi. Koyunlarını ise bizzat kendisi otlatıyordu. Onun bu hareketi halk tarafından pek hoş karşılanmadı, hatta ayıplandı.
Behmen, oğlu Dârâ henüz annesinin karnında iken öldü, bunun üzerine halk Dârâ'nm annesi Humâna'yı

hükümdar yaptılar. Humana hükümdarlığa geçirildikten birkaç ay sonra Dârâ'yı dünyaya getirdi, ancak Hu-mâna doğumunu gizli tutup halktan saklıyarak çocuğunu nefis ve kıymetli mücevherlerle birlikte bir tabuta (sandukaya) koyduktan sonra İstahr'daki Kerr nehrine, bir rivayete göre Belh nehrine bıraktı. Nihayet tabut, İstahr halkından bir değirmencinin eline geçti ve değirmenci içerisinde bulduğu mücevherlerden dolayı çok sevindi. Değirmencinin karısı çocuğu büyütüp terbiye etti. Daha sonra çocuk delikanlı olunca durum anlaşıldı; annesi Humana da yapmış olduğu bu kötü hareketi ikrar edip kabul etti. Dârâ büyüyüp olgunluk çağma gelince imtihana tâbi tutuldu ve hükümdarların oğullarının bulunabileceği en iyi bir seviyede olduğu görüldü. Bunun üzerine Humana tacı ona teslim etti, kendisi ise Fars ülkesine gidip orada İstahr şehrini kurdu. Ayrıca Rumlar (Bizanslılar) ile savaşlar yaptı ve zaferler kazandı; düşmanların memleket sınırlarına girmesine engel olup onları meşgul etti. Diğer taraftan tebaasından aldığı vergileri hafifletti. Böylece Humana otuz yıl hükümdarlık yapmış oldu.

Bir rivayete göre, Dârâ'nm annesi Humana oğluna büyüyünceye kadar baktı, sonra kendisini azlederek hükümdarlığı oğluna teslim etti. Dârâ da kahramanlık ve kararlılıkla ülkesini idare edip korudu.

Şimdi tekrar İsrâiloğullanna, devletlerinin kuruluşundan yıkılmasına kadar geçen zaman ile onların dönemlerindeki Fars hükümdarlarının zamanlarının karşılaştırılmasına geçiyoruz.

Daha önce Buht-Nassar'm esir alarak Bâbil'e götürdüğü İsrâiloğulla-nnın tekrar Beytü'l-Makdis'e dönüş sebebini zikretmiştik. Onların Beytü'l Makdis'e dönüşleri Keyruş b. Ahaşviruş'un döneminde olmuştu. Keyrus' un Bâbil'deki hükümdarlığı Behmen'den önce başlamış, onun ölümünden sonra kızı Humâna'nm döneminde dört yıl daha devam etmişti. Beytü'l -Makdis, Buht-Nassar tarafından tahrip edildikten sonra yüz yıl harabe olarak kalmıştı. Bu sürenin bir kısmı Behmen döneminde, diğer bir kısmı ise kızı Humâna'nm döneminde geçmişti. Bu hususta daha başka rivayetler de vardır. Bu konu ile ilgili farklı görüşler yukarıda zikredildi.

Keyruş ile Büştâsb'm aynı kişi olduğu ileri sürülmüş ise de, bu görüş, Keyruş'un hiç bir zaman müstakil hükümdar olmadığı ileri sürülerek reddedilmiştir.

Beytü'l-Makdis imar edilip îsrâiloğulları buraya döndüklerinde, aralarında Uzeyr de bulunuyordu. îsrâiloğulları Beytü'l-Makdis'e döndükten sonra başlarındaki hükümdar Fars hükümdarları tarafından tayin edilmeye başlandı. Bu hükümdar bazen Farslardan, bazen de İsrâiloğullarm-dan birisi olurdu. Bu durum, Dârâ b. Dârâ'yı öldüren İskender'in o bölgeyi ele geçirmesi sebebiyle bölgeye hâkim olan Yunan ve Rum (Bizans) hükümdarlarının dönemine kadar devam etti. Rivayet edildiğine göre, bu süre seksen sekiz yıl sürmüştü. [88]

BÜYÜK DÂRÂ İLE OĞLU KÜÇÜK DÂRÂ, ONUN ÖLÜMÜ VE ZÜ'L-KARNEYN İLE İLGİLİ BİLGİLER

Dârâ b. Behmen b. îsfendiyâr hükümdar oldu. Kendisine, "iyi huylu" mânasına gelen "Cehrâzâd" lakabı verildi ve kendisi Bâbü'e gelip yerleşti. Dârâ, hükümdarlığı elinde gereği gibi tutuyor, çevresindeki hükümdarları kendisine boyun eğdiriyor, dolayısıyla onlar da kendisine haraç ödemek zorunda kalıyorlardı. Ayrıca Dârâ, Fars diyarında "Dârâbcird" adında bir şehir kurdu ve posta hayvanlarını yeniden gözden geçirip bir nizama soktu. Dârâ oğlunu çok beğenirdi, onu çok sevdiği için de kendi ismini ona vermişti, dolayısıyla kendisinden sonra yerine hükümdar olmasını vasiy-yet

etmişti. Dârâ'mn hükümdarlığı yirmi iki yıl sürdü.
Ondan sonra yerine oğlu Dârâ hükümdar oldu ve el-Cezîre bölgesinde Nusaybin yakınlarında bu güne kadar şöhretini devam ettiren "Dârâ" şehrini kurdu. Ayrıca Dârâ vezirliğe layık olmayan birisini kendisine vezir seçmişti. Bu vezir Dârâ'nın kalbini yakın adamlarına karsı ifsad edip bozdu, böylece küçük Dârâ askerlerinin ileri derecedeki kumandanlarını öldürdü. Bundan dolayı hem halk, hem de yakın çevresi ondan soğudu ve uzaklaşmağa başladı. Küçük Dârâ, genç, tecrübesiz yakışıklı, kindar, diktatör ve halkına kötü davranana bir hükümdardı. Onun hükümdarlığı ise on dört yıl sürdü. [89]

İSKENDER ZÜ'L-KARNEYN

Yunanlı İskender'in babası Filifos (Filip), "Makedonya" denilen bir belde ahalisinden olup buranın ve civar beldelerin hükümdarı idi. Filip, her yıî Dârâ'ya muayyen bir miktarda haraç ödemek üzere onunla sulh anlaşması yapmıştı. Filip ölüp de yerine oğlu İskender geçince bütün Rum diyarını istilâ edip eline geçirdi. Dârâ'ya karşı güçlenince de her yıl Dârâ' ya götürülüp teslim edilen haracı bu defa götürmedi. Dârâ'ya götürülüp teslim edilen haraç, altından yapılmış yumurta büyüklüğündeki toplardan ibaretti. Haracın ödenmemesine Öfkelenen Dârâ, İskender'e bir mektup yazarak, daha önce babası tarafından gönderilen haracı gönder-memek suretiyle yaptığı hatâdan ve kötü davranışından dolayı onu azarladı ve kendisine bir çevgan, bir top ve bir de bir kap dolusu susam gönderdi. Ayrıca mektubunda, onun çocuk yaşta olduğunu, hükümdarlığı bırakıp çevgan ve topla oynamasının daha uygun bulunduğunu, söylediğini yapmayarak emrine karşı geldiği takdirde, kendisini zincire vurarak yanına getirecek birisini göndereceğini, askerlerinin sayısının ise kendisine gönderilen susam taneleri kadar çok olduğunu bildirdi.
Bunun üzerine İskender de ona cevabî bir mektup gönderdi ve mektubunda, kendisine yazılan mektuptan ne denmek istendiğini anladığını, kendisine ne maksatla çevgan ve top gönderdiğine dair mektubundaki 3?a-zıyı dikkatle okuyup üzerinde düşündüğünü, topu çevgâna doğru atan kişinin çevgândan korunmaya çalıştığını düşünüp yer yüzünü topa benzeterek bunu kendisi için bir uğur saydığını, Dârâ'nm mülk ve saltanatını kendi mülk ve saltanatına ilâve edeceğini, kendisine gönderilen susamların da yağlı olması ve yakıcı bir acılığı bulunmaması dolayısıyla tıpkı top ve çevgan gibi kendisi için uğurlu olduğunu yazıp bildirdi ve bir de bir kese hardal gönderdi; ayrıca ona, gönderdiği bu hardal tanelerinin az olmakla birlikte yakıcı ve acı olduğunu, askerlerinin sayısı az da olsa hardal gibi yakıp kavurduğunu bildirdi. İskender'in bu mektubu Dârâ'nm eline geçince, hemen askerlerini toplayarak savaşa hazırlandı. Geçmiş milletlerin haberlerini bilenlerden bir âlimin iddiasına göre, Dârâ b. Dârâ ile savaşan İskender, kendisine savaş açan küçük Dârâ'nm 1 ardeşidir. Küçük Dârâ'nm babası olan Büyük Dârâ, İskender'in annesi olan Rum kralının kızı Helây ile evlenmişti. Bu kız büyük Dârâ'nm yam-aetirildiği zaman bedeni fena hâlde kokuyordu. Bunun üzerine Dârâ, bu kokunun giderilmesi için bir çare bulunmasını emretti. Nihayet bu hususta bilgi sahibi olanlar, Farsça'da "sender" adı verilen bir ağaç türüyle onu tedavi etmek konusunda görüş birliğine vardılar. Kadın, kaynatılan bu ağacın suyundan banyo yaptırıldı. Neticede kokunun çoğu bertaraf edildi fakat büsbütün giderilemedi. Nihayet onun vücudunun kokusuna dayanamayan Dârâ, onu ailesine iade etti. Kadın iade edildiği zaman Dârâ'dan hamileydi ve ailesine döndükten sonra bir oğlan çocuğu dünyaya getirdi. Çocuğuna ise suyundan yıkandığı ağacın ismine izafeten bu ağacın adını verdi. Daha sonra kadının babası ölmüş, yerine ise İskender hükümdar olmuştu. İskender,

dedesinin Dârâ'ya Ödemekte olduğu haracı Dârâ'ya göndermemişti. İşte bunun üzerine Dârâ birisini göndererek haracın ödenmesini istedi. Gönderilen bu haraç ise yumurta şeklinde altın toplardan ibaretti. İskender ona : «Bu yumurtaları yumurtalayan tavuğu kestim ve etini yedim. İstersen sulh içinde yaşarız, istersen savaşa da hazırız.» diyerek cevap verdi.

Daha sonra İskender savaştan korkarak barış istedi. Bunun üzerine Dârâ yakın adamlarıyla bu konu üzerinde istişarede bulundu; fakat Dârâ' ya karşı kalpleri bozuk olan yakın adamları ona savaşmasını tavsiye ettiler. Bu durum karşısında Dârâ ona savaş ilân etti. İskender ise Dârâ'nm iki hâcibine (perdedarma) bir mektup gönderdi ve Dârâ'yı öldürüp temizledikleri takdirde alacakları karşılığı kendilerinin takdirine bıraktı. Nihayet onlar Dârâ'nm öldürülmesi mukabilinde alacakları miktarı tayin edip anlaştılar, fakat kendilerinin canları konusunda her hangi bir şart koşmadılar. İskender ile Dârâ savaşmak üzere karşılaştıkları zaman Dârâ'nm iki hacibi onu bu savaşta hançerlediler. Taraflar arasındaki bu savaş bir yıl sürdü. Neticede Dârâ'nm askerleri yenildi, İskender ise Dârâ'ya son nefeslerinde yetişebildi.

Diğer "bir rivayette ise Dârâ'yı, zulmünden kurtulmak isteyen Heme-dan halkından iki muhafızı, öldürmüştü. Bu iki muhafızın Dârâ'yı öldürmeleri, askerlerinin hezimete uğrayarak ondan uzaklaştıkları sırada meydana gelmişti. Yoksa Dârâ, İskender'in emriyle öldürülmemişti. Aslında iskender, Dârâ'nm askerleri hezimete uğradığı zaman bir münâdi vasıtasıyla Dârâ'nm esir alınmasını, Öldürülmemesini ilân ettirmişti. Fakat İskender'e onun öldürüldüğü haberi geldi, bunun üzerine o, Dârâ'nm yanına gelip yüzünün üzerindeki toprağı sildi ve başını kucağına alarak ona : «Seni kendi adamların öldürdü. Ben, hiçbir zaman seni öldürmeyi düşünm e d im ve aklının ucundan bile geçirmedim. Ey soyluların soylusu, hükümdarların hükümdarı ve hürlerin hürü! Seninle böyle bir duruma düşmemek için çok uğraştım, fakat olmadı. Arzu ettiğin şekilde vasiyetini yap.» dedi. Dârâ da ona, kızı Rûşenek ile evlenmesini, haklarına rivayet etmesini, onu el üstünde tutmasını, ayrıca Farslarm hür olan soylu ailelerini sağ bırakmasını ve kendisini öldürenlerden intikamım almaşım vasiyyet etti. İskender de onun bu vasiyetini tümüyle yerine getirdi. Dârâ'yı Öldüren iki ha-cibini karşısına alıp onlara: «Sizler, canlarınızın korunması konusunda her hangi bir şart koşmamıştmız.» dedi. Sonra onlara Dârâ'yı öldürmek üzere anlaşma karşılığı vermeyi taahhüt ettiği şeyi ödedi .bundan sonra da onları öldürdü. Arkalarından onlar İçin : «Hükümdarları öldürenlerin, bozulmasına imkân olmayan eman ve himayeler hariç, hayatta bırakılma-maları gerekir.» dedi.

İskender ile Dârâ, Hazar yakınlarında bulunan Horasan'da, bir rivayette ise Dârâ'mn bulunduğu el-Cezîre bölgesinde karşılaşmışlardı,

İskender'den önce Rumlar (Bizanslılar) m idare ve devletleri darmadağınıktı, onun gelmesiyle durum düzeldi. Farslarm devlet ve idaresi ise ondan önce birlik ve nizam içerisinde idi, ondan sonra durumları bozuldu ve idarede dağınıklık meydana geldi. Ayrıca İskender, Fars kavmine ait olan hikmet (felsefe), ilnı-i nücûm (astroloji) gibi çeşitli ilimleri ihtiva eden eserleri alıp ülkesine götürdü ve bunları Rumca'ya tercüme ettirdi.

İskender'in, büyük Dârâ'mn oğlu küçük Dârâ ile baba bir kardeş olduklarını ileri sürenlerin sözlerini yukarıda anlattık. Rumlar ile nesep alimlerinden bir çoğu onun İskender b. Fiîifos (Filip) olduğunu iddia etmişlerdir. Bir rivayette İskender'in babasının nesep şeceresinin Filibos b. Matriyos, diğer rivayette ise Filibos b. Masrîm b. Hermes b. Herdes b. Manton (Mayton) b. Rûmî b. Lîtî b. Yûnâk b. Yâfes b. Sevbe b. Serhûn b. Rûmît b. Zant b. Tûkîl (Tûfil) b. Rûmî b. el-Asfar b. İlîfez b. el-İs b. İs-hâk b. İbrahim olduğu ileri sürülmüştür.

Dârâ öldürüldükten sonra, İskender onun mülkünü (ülkesini) kendi mülkiyle birleştirdi; ayrıca, Irak,

Şâm (Suriye), Rum, Mısır ve el-Cezîre topraklarını ülkesine kattı. İskender, Dârâ'mn öldürülmesinden sonra askerlerini teftiş edip gözden geçirdiği zaman sayılarının bir milyon dört yüz bin olduğunu gördü. Bunların, sekiz yüz bini kendi ordusundan, altı yüz bini de Dârâ'mn ordusundandı. Bundan sonra İskender, Fars ülkesine ilerledi, burada bulunan kaleleri, ateşgedeleri yıktırdı, hirbizleri (din adamlarını) öldürdü, Farsîara ait kitapları yaktırdı ve Fars memleketine kendi adamlarından bir kısım insanlar görevlendirdikten sonra bezginlik göstermeden hemen Hind topraklarına hareket etti; Hind hükümdarını öldürüp şehirlerini aldı, puthalerini tahrip edip yıktı ve ilim kitaplarını dayaktırdı. Sonra buradan Çin ülkesine yürüdü; Çin'e geldiğinde, hacibi sece yarısı yanma gelip;, «Şu gelen adam Çin hükümdarının elçisidir.» diyerek haber verdi. Hacib tarafından İskender'in huzuruna getirilen elçi önce onu selâmladı, sonra başbaşa kalmalarım istedi. Bunun üzerine elcinin üzeri arandı ve hiçbir şeye rastlanmadı. Bundan sonra İskender'in yanında bulunanlar dışarı çıktılar. Elçi, İskender'e : «Ben Çin hükümdarıyım; ne istediğini sormaya geldim. Eğer istediğin, yapılması mümkün olan bir şey ise onu yerine getiririm ve savaşa girmem.» dedi. Bunun üzerine İskender ona : «Benim tarafimdan sana güven veren şey nedir ki, buraya kadar gelebildin?» diye sordu. Çin hükümdarı : «Ben, senin aklı başında hakim (yerli yerinde hareket eden) birisi olduğunu biliyorum. Ayrıca aramızda düşmanlık ve kin de yoktur. Sen de bilirsin ki, eğer beni öl-dürürsen bu, Çin halkının ülkemi sana teslim etmelerine bir sebep teşkil etmeyecektir. Sonra sen gaddarlıkla (sözlerine rivayet etmemekle) itham edilip suçlanacaksın.» dedi.

İskender, onun akıllı bir kişi olduğunu anladı ye : «Üç yıllık gelirini hemen, bundan sonra gelirinin yarısını her yıl için istiyorum.» dedi. ÇİN hükümdarı : «Tamam kabul ettim; fakat bana durumumun ne olduğunu bir sorsanız, iyi edersiniz.» dedi. Bunun üzerine İskender : «Pek iyi, söyle bakalım, durumun nasıl?» diye sordu. Çin hükümdarı : «Bu durum karşısında ben, ilk savaşan kişinin kurbanı ve saldırıp parçalayanın ilk lokması olurum.» dedi. İskender : «Eğer senin iki yıllık gelirini almakla yeti-nirsem, ne dersin?» deyince hükümdar : «Durumum biraz daha iyice olur.» diye cevap verdi. İskender : «Eğer bir yıllık gelirini almakla yetinirsem, hâlin nasıl olur?» diye sordu. Çin hükümdarı : «Hükümdarlığım yerinde kalır, fakat hükümdarlığın tadı tuzu kalmaz.» dedi. İskender bu kez :«Geç-miş yıllarının gelirlerini sana bırakıyorum. Her yıl gelirinin üçte bîrini alacağını, bu .durumda hâlin nasıl olur?» diye sordu. Çin hükümdarı ^Gelirimin altıda biri fakirlere, yoksullara ve ülkenin gerekli harcamalarına, altıda biri de bana, üçte biri orduya, üçte biri de sana ait olsun.» dedi. Nihayet İskender : «Tamam, senden bu kadarla yetiniyorum.» deyince Çin hükümdarı, İskender'e teşekkür edip yanından ayrıldı. İskender'in askerleri durumu öğrenince, barış yapıldığına çok sevindiler.

Ertesi gün Çin hükümdarı büyük ve kalabalık bir orduyla İskenderin askerlerini kuşattı. Bunun üzerine İskender ve askerleri atlarına binip hazırlandılar. Bu sırada Çin hükümdarı başında tacı olduğu hâlde bir filin üzerinde göründü. İskender ona : «Gaddarlık yapıp anlaşmayı bozdun mu?» diye sordu. Çin hükümdarı : «Hayır, sana güçsüzlüğümden dolayı itaat etmediğimi göstermek istedim, çünkü ulvî alemin sana var gücüyle yöneldiğini görünce, sana itaat etmek suretiyle ona itaat etmeyi, sana yakın olmakla ona yaklaşmayı istedim.» diyerek cevap verdi. Bunun üzerine İskender : «Senin gibi birisinden cizye alınmaz. İkimizin arasında fazilete lâyık, akılla tavsif edilecek kişi senden başkası değildir. Senden istediklerimin hepsini sana bağışlıyor ve işte gerisin geri dönüyorum.» dedi. Çin hükümdarı da : «Bundan dolayı zarar görüp ziyan etmeyeceksin.» dedi ve İskender'e, aralarında kararlaştıklarmm bir kaç katını hediye olarak gönderdi. Aynı gün İskender oradan ayrıldı, Doğuda ve Batıda bütün yer yüzü halkı ona boyun eğdi, Tübbet (Tibet) ve diğer yerleri de eline geçirdi.

İskender, Doğu ve Batı ile bunların arasındaki ülkelerin fetih işlerini tamamlayıp bitirince Kuzey

ülkelerine doğru yürüdü ve burada bulunan memleketleri ele geçirip, bu memleketlerde yaşayan çeşitli milletleri kendisine boyun eğdirdikten sonra Ye'cûc ve Me'cûc kavminin bulunduğu ülkeye gelip dayandı.

Ye'cûc ve Me'cûc hakkında farklı görüşler ortaya atılmıştır. Doğru olan görüş ise, onların Türklerden bir kol olup kuvvet, kudret sahibi kötü kişiler olduğu ve kalabalık bir sayıya sahip oldukları görüşüdür. Onlar, yakınlarında bulunan komşu ülkelerde bozgunculuk çıkarıp, güçlerinin yettiği memleketleri tahrip edip yıkıyorlar ve kendilerine yakın ülkelerin halkına da eziyet ediyorlardı. Bu memleketlerin halkı İskender'i görünce, ona bu kavimlerin kendilerine yaptıkları kötülükleri şikâyet ettiler. Nitekim Allah (C.c.) onlar hakkında şöyle buyuruyor : «Sonra o (Zü'1-Karneyn) bir yol tuttu. Nihayet iki sed (dağ) arasına ulaştığı zaman sedlerin önünde hemen hiç söz anlamayan bir kavim buldu. Onlar : "Ey Zü'1-Karneyn! Ye'cûc ve Me'cûc bu yerde bozgunculuk yapıyorlar. Bizimle onların arasına bir sed yapman için sana bir vergi verelim mi?" dediler. O da : "Rabb' imin beni içinde bulundurduğu (mal ve mülk, sizin vereceğinizden) daha hayırlıdır. Siz bana (bedenî) kuvvetle yardım edince, sizinle onların arasına sağlam bir engel yapayım." dedi.» (Kehf, 92 - 95). Yani İskender : «Rabb'imin bana vermiş olduğu imkânlar, sizin vereceğiniz vergiden daha hayırlıdır. Bana kuvvetle yardım edin.» derken "kuvvef'ten, şeddi yapmak için gerekli olan usta, işçi ve bu iş için lâzım olan alet ve edevatı kasdetmişti. Sonra İskender onlara : «Bana demir kütleleri getirin.» (Kehf, 96) dedi. Onlar da İskender'in istediği demir kütlelerini getirip yığdılar. Bunun üzerine İskender, temeller kazdırdı ve bu temelleri su tabakasına kadar indirdi. Sonra bir kat demir, bir kat odun olmak üzere bunları birbirlerinin üzerine yığdırdı. Nihayet : (Karşılıklı iki dağın) iki yanı tam denkleştîği vakit.. (Kehf, 96) odunlar ateşe verilip tutuşturuldu, demir kütleleri ısınıp kızarınca üzerine erimiş bakır döküldü. Böylece dökülen erimiş bakır odunlarla demir kütleleri arasındaki boşlukları doldurdu. Hatta bakırın kırmızılığı, demirin siyahlığından dolayı o, çizgilerle süslenmiş bir elbise hâline geldi. Ayrıca İskender, şeddin üst tarafını demirlerle yükseltip çevirdi. Bundan böyle Ye'cûc ile Me'cûc bir daha komşuları olan diğer ülkelere gidip eza ve cefa yapamaz oldular. Bu hususla İlgili olarak Allah (C.c.) : «Artık (Ye'cûc ve Me'cûc) onu ne aşabildiler, ne de delebildiler.» (Kehf, 97) buyurur.

İskender sed işini tamamladıktan sonra Kuzey kutbu tarafından karanlıklara dalıp girdi. Güneş o sırada güney tarafında bulunduğundan orası karanlıklar içerisindeydi. Yoksa yer yüzünde ebediyyen güneş görmeyen hiç bir yer yoktur. İskender, karanlıklara dalarken yanma adamlarından dört yüz kişi almıştı ve "ebedîlik pmarı"nı arıyordu. İskender, on sekiz gün bu karanlıklar içerisinde yürüdü; fakat "ebedîlik pmarı"nı elde edemeden geri döndü. Hızır ise onun öncü kuvvetlerinin başında olduğu için "ebedîlik pman"m elde etti ve içerisinde yüzüp yıkandı, suyundan içti. Doğrusunu Allah daha iyi bilir. Daha sonra İskender, Irak'a döndü ve Irak yolu üzerinde bulunan Şeh-rizûr'da boğmaca (hâvânîk) hastalığından öldü. Bir rivayete göre öldüğü zaman otuz altı yaşındaydı. Sonra İskender, müveenerlerle süslenmiş altın bir tabuta konuldu, cesedinin bozulup kokmaması için sabir ağacı usâ-resiyle cesedi yağlandı. Bundan sonra İskenderiye'de bulunan annesinin yanma götürüldü.

İskender'in hükümdarlığı on dört yıl sürdü, Dârâ'yı hükümdarlığının üçüncü yılında öldürdü. On iki tane şehir kurdu. Bunlardan bazıları İsfahan -buna Cey de denmektedir-, Herât, Merv ve Semerkand kentleridir. Ayrıca, Sevâd bölgesinde Dârâ'nm kızı Rûşenek için bir şehir inşa ettirdi. Yine o, Yunan diyarında bir şehir inşa ettirdi ve Mısır'da İskenderiye şehrini kurdu.

İskender öldüğü zaman hayatında yanında bulundurduğu Yunan, Fars, Hind ve diğer milletlerin hakimleri (filozofları) çevresinde toplandılar. İskender hayatta iken onları bir araya getirir, onların

konuşmalarını dinlerdi. İşte bu hakîm kimseler onun başı ucuna sıralandılar. İleri gelen büyüklerinden biri söz alarak : «Her biriniz öyle bir söz söylesin ki, yakınları için bir taziye, halk için bir öğüt olsun.» dedi ve elini tabutun üzerine koyarak : «Esirleri esir eden şimdi esir oldu.» dedi.
Diğeri: «Bu hükümdar altın toplayıp gizliyordu. Şimdi ise altın kendisini gizliyor.» dedi.
Bir diğeri: «İnsanlar, bu cesedin ne kadar az talibi, fakat bu tabutun ne kadar çok talibidirler.» dedi.
Bir diğeri: «En çok şaşılacak şey, güçlü kişi (gücüne rağmen) mağlup olduğu hâlde, güçsüz kimselerin boş işlerle oyalanıp aldanış içerisinde bulunmalarıdır.» dedi.
Bir diğeri: «Ey eceli gizli, emeli açık olan kişi! Bir kısım emellerine ulaşmak için ecelinden bir miktar uzaklaşsaydm ve yahut ecelinin gelmesini önleyerek bir kısım emellerini gerçekleştirseydin!» dedi.
Bir diğeri: «Ey çalışarak didinip yorulan kişi! Muhtaç olduğun zaman seni bırakıp perişan edecek şeyleri topladm. Nihayet topladığın şeylerin vebali sana yüklendi ve bunların günahına bulaştın. Ne topladmsa başkaları için topladın, günahı ise sana kaldı.» dedi.
Bir diğeri: «Sen bizim için öğüt veren birisi idin, fakat bize ölümünden daha te'sirli bir öğüt vermiş değildin. Aklı olan düşünsün, ibret almak isteyen alsın.» dedi.
Bir diğeri: «Senden korkan nice kişiler vardı ki, seni görmeden de senden korkarlardı. Fakat aynı kişiler şimdi senin huzurunda ve senden korkmamaktadırlar.» dedi.
Bir diğeri: «Nice kişiler vardı ki, susmadığın zamanlarda, candan senin susmanı isterlerdi, fakat aynı kişiler bugün İsrarla senin konuşmam istiyorlar, ama bu defa sen konuşmuyorsun.» dedi.
Bir diğeri: «Bu can ölmemek için nice canlara kıydı; fakat şimdi ölmüş bulunuyor.» dedi.
Hikmet kitaplarına sahip olan bir diğeri: «Bana .kendinden uzaklaşmamamı emrederdin, fakat şimdi sana yaklaşma gücünü bulamıyorum.» dedi.
Bir diğeri: «Bu öyle büyük bir gündür ki, uzaklaşmağa başlayan kötülükler geri dönmüş, yaklaşmağa başlayan iyilikler ise uzaklaşmıştır. Mülkü elinden gidene ağlamak isteyen, ağlasın.» dedi.
Bir diğeri: «Ey büyük hükümdar! Bulutun gölgesinin çekilmesi gibi hükümdarlığın çekilip gitti. Sineklerin bıraktığı izlerin silinmesi gibi hükümdarlığının izleri silindi.» dedi.
Bir diğeri: «Ey yer yüzünün eni boyu kendisine dar gelen kişi! Şimdi seni kuşatan toprakla hâlinin nasıl olduğunu keşke bilseydim.» dedi.
Bir diğeri : «Akıbeti bu olan bîr kişi nasıl olur da kendisini sonunda yok olup savrulacak olan dünya mallarını toplamağa verir? İşte buna şaşın.» dedi.
Bir diğeri: «Ey maşerî topluluk ve fazilet sahibi kişiler! Sevinci sürekli olmayan ve lezzeti yarıda kesilen şeylere rağbet etmeyiniz. Artık salâh ve doğru yolda olmak ile azgınlık ve bozgunculuk sizin için apaçık bir şekilde ortaya çıkmış bulunuyor.» dedi.
Bir diğeri: «Ey gazabı ölüm demek olan kişi! Ölüme de gazap etsey-din ya!» dedi.
Bir diğeri: «Siz geçip giden bu hükümdarı gördünüz. Geride kalan hükümdar bundan ibret alsm.» dedi.
Bir diğeri: «Uyuyanın rüyasına bir bakın, bir anda nasıl bitiyor? Bulutun gölgesine bakın, bir anda nasıl çekilip gidiyor?» dedi.
Bir diğeri: «Kendisine kulak verilip dinlenilen kişi artık susmuş bulunuyor. Şimdi, susan herkes konuşsun.» dedi.
Bir diğeri: «Sen, Ölümüne sevindiğin kişilerin yanına nasıl gittiysen, senin Ölümüne sevinenler de öylece senin yanına yakında geleceklerdir.» dedi.
Bir diğeri: «Sana ne oluyor, organlarından bîr tekini bile kıpırdatamıyorsun? halbuki daha Önce yer

yüzünün müstekil hükümdarı idin. Hattâ sana ne oluyor ki, içinde bulunduğun yerin darlığından kurtulmak istemiyorsun? Halbuki geniş yer yüzü sana dar geliyordu.» dedi.
Bir diğeri: «Bir dünya ki, sonu böyle oluyor, başından itibaren ondan el etek çekmek daha uygun olur.» dedi.
Sofrasını kuran kişi: «Koltuk yastıklarını dizdim, yemek masalarını kurdum; fakat kavmin ulusunu göremiyorum.» dedi.
Hazinedarı: «Sen bana malları toplayıp biriktirmeyi emrediyordun. Şimdi ben kimin için mal toplayıp biriktireyim.» dedi.
Bir diğeri: «Bu uçsuz bucaksız dünyadan yedi karışlık bir yere dü-rülüp kıvrıldın. Bunun böyle olduğunu yakînen buseydin, nefsini dünya peşine takıp sürüklemezdin.» dedi.
Eşi Rûşenek : «Dârâ'nın galibinin mağlûp olacağım sanmıyordum. Sizlerden işittiğim bu sözler, onun ölümüne sevindiğinizi gösteriyor. O, su içmek için kullandığı bardağını bile geri dekalan cemaatın kullanması için arkasında bırakıp gitti.» dedi.
İskender'in ölüm haberini alan annesi de : «Ben, oğlumu kaybettimse de, onun hâtırası kalbimden silinmeyecektir.» dedi.
Bu hakimlerin (filozofların) sözlerinde bir takını öğütler ve güzel hikmetler vardır. İşte. bunları almamın sebebi budur.
İskender'in, savaşlarında baş vurduğu hilelerinden birisi şudur : «Dâ-râ ile savaştığı bir sırada, her iki tarafın askerlerinin araşma çıkıp bir mü-nâdîye : «Ey Farslılar! Sizin bize, bizim de size karşılıklı olarak yazdığımız
emanlar hususunda her hâlde bilginiz vardır. Aranızda bu hususta vermiş olduğunuz sözden caymayanlar ayrılsın. Bizden de bu hususta vefakârlık görecektir.» diye bağırmasını emretti. İşte bu sebeple Farslar birbirlerini itham ederek kendi aralarında çalkanmağa haşladılar.
İskenderin bir başka hilesi de şudur : Hind hükümdarı filleriyle karşısına çıktığı zaman, İskender'in askerlerinin atları bunlardan ürküp kaçmışlardı. Bunun üzerine o, geri dönüp bakırdan fil heykelleri yapılmasını emretti ve yapılan filleri silahlarla donatıp onları atların arasına bıraktı. Böylece atlar fillere alışıp ürkmekten kurtuldular. Bundan sonra İskender tekrar Hind ükesine geri döndü, yine Hind hükümdarı ona karşı koydu. Bunun üzerine İskender, fillerin içerisine neft (petrol) ve kükürt doldurulmasını emretti. Sonra bu filler bir araba üzerine konularak savaş meydanının ortasına getirilip bırakıldılar. İskender'in askerlerinden bir grup da bu fillerin başında bulunuyordu. İskender, savaş başlayıp şiddetlenince fillerin içerisindeki maddelerin ateşle tutuşturulmasını emretti. Nihayet filler ısınıp kızarmağa başlayınca İskender'in askerleri onların yanından uzaklaştılar. Bu defa Hind hükümdarının filleri, İskender'in yapma fillerinin etrafını sardılar. Bu ısınmış fillere hortumlarını dokundurunca yandılar ve geri dönüp Hindistan'a doğru kaçmağa başladılar. Böylece Hind askerleri, İskender'in yapma fillerinin karşısında hezimete uğradılar.
İskender'in bir diğer hilesi de şudur : İskender, savunması oldukça muhkem olan bir şehrin yanma geldi. Bu şehirde bol miktarda erzak ve çok sayıda su kaynakları bulunmaktaydı. İskender, buradan geri döndü ve hemen kente tüccar kılığında, yanlarında satacakları ticarî eşya bulunan kimseleri gönderdi. Ayrıca İskender onlara, yiyecek maddeleri satın almalarım ve bu maddelere yüksek fiyat vermelerini emretti. Sonra bu yiyecek maddelerini ellerine geçirdikleri zaman onları ateşe verip yakmalarını ve oradan kaçmalarını söyledi. Nihayet İskender'in isteklerini yerine getirdiler ve kaçıp onun yanına geldiler. Bunun üzerine İskender o kentin civarındaki kasaba ve köylere seriyyeler (küçük askerî birlikler) gönderdi ve onlara sık sık baskın ve hücumlar tertip etmelerini emretti. Bu

durum karşısında kentin çevresinde yaşayan halk kendilerini korumak için kaçarak gelip bu bu kente sığındılar. Bu sefer İskender, üzerlerine yürüdü, ve onlar karşı koyup kendilerini savunmadılar.
İskender, Aristoteles'e bir mektup yazarak ona, Rumların ileri gelenleri arasında engin himmet, üstün nefis ve şecaat sahibi bir grup kişinin bulunduğunu, kendisini öldürmek istediklerinden korktuğunu ve zanla hareket ederek onları öldürmeyi istemediğini bildirdi. Bunun üzerine Aristoteles ona şunları yazdı : «Mektubunu okudum ve ne demek istediğinizi anladım. Sözünü ettiğin kimselerin engin himmet sahibi olmalarına gelince, vefakârlık, üstün nefisten ve engin himmet sahibi olmaktan kaynaklanır. Buna karşılık ahde vefasızlık ise nefsin düşüklüğünden ve hasisliğinden ileri gelir. Ama onların şecaatlerine ve az akıllı oluşlarına gelince, bu durumda olan kimselerin refahını artır ve onlara güzel kadınlar ver. Zira refah içinde yaşamak kahramanlık ve şecaat duygusunu öldürür, sulh-ve barış içerisinde yaşamayı sevdirir. Adam öldürmekten uzak dur, zira bu, affedilmeyen bir hatâ ve bağışlanmayan bir günahtır. Öldürmenin dışındaki şeylerle cezalandır ki, icabında bağışlama imkânın olsun. Cezalandırmağa gücü yeten kişinin afla muamele etmesi ne kadar güzeldir. Huyun aüzel olsun ki, halkın seni samimiyetle sevsin. Kendini adamalarına tercih etme; çünkü tercihle birlikte sevgi, dostluk ve iyi muamele ile birlikte de buğuz olmaz.»
İskender, Fars ülkesini eline geçirdikten sonra Aristoteles'e bir mektup daha yazarak ona, İrânşehr'de görüş sahibi, kararlı, kahraman, yakışıklı ve soylu kimselerle karşılaştığını, onları, kendilerine bir takım şeyler vermek ve paylar ayırmak suretiyle elinde tuttuğunu, onları kendi başlarına bırakıp sefere çıktığı takdirde isyan edip baş kaldırmalarından emin olmadığını, kötülüklerinin ortadan kalkması için kendilerinin yok edilmeleri gerektiğini bildirdi.'Bunun üzerine Aristoteles de ona şunları yazdı :
«Senin Farslı adamlar hakkında yazmış olduğun mektuptan ne demek istediğini anladım. Onları öldürmek hususuna gelince, bu, akıbetinden korkulan ve emin olunmayan bir bozgunculuk ve azgınlık sayılır. Eğer onları öldürecek olursan, ülke halkı onların yerine başkalarını karşına çıkarır ve savaş dışında onları öldürdüğün için bütün ülke halkı tabiî olarak hem sana ve hem de senden sonra geleceklere düşman kesilir. Onları askerlerinin arasından,sürüp çıkarman ise hem senin ve hem de askerlerin için tehlikeli olur. Şimdi sana, onları öldürmekten daha te'sirli bir yol göstereceğim. Önce, hükümdar çocuklarını ve hükümdarlığa lâyık olacak kişileri çağırır ve onları çeşitli bölgelerin başına idareci tayin edersin, ayrıca: onların her birisini müstakil bir hükümdar yaparsın. Böylece onların birliğini bozmuş olursun. Neticede onlar birbirlerine düşerler ve kendi varlıklarını senin eserin kabul edeceklerinden seni sevmek ve sana itaat etmek zorunda kalırlar.» İskender de Aristoteles'in bu tavsiyesine uyarak onun dediğini yaptı. İşte "Mülûkü't-tavâif (bölge hükümdarları)" bunlardır. Bir rivayette Mülûkü't-tavâif'i ortaya çıkaran sebebin bundan başkası olduğu ileri sürülür. İnşallah biz bunu ileride zikredeceğiz. [90]

İskender'den Sonra Onun Kavminden Hükümdar Olanlar

İskender öldükten sonra, oğlu İskenderun (İskenderos)'a hükümdar olması teklif edildi, fakat o bunu kabul etmedi ve kendisini ibadete vermeyi tercih etti. Bunun üzerine Yunanlılar -denildiğine göre- Lagos'un oğlu Batlamyus'u hükümdar yaptılar. Onun hükümdarlığı otuz sekiz yıl sürdü. Sonra onun yerine Batlamyus Filozofos (Dinânos ?) hükümdar oldu ve hükümdarlığı kırk yıl sürdü. Ondan sonra Batlamyus Oragatos hükümdar olup yirmi dört yıl hükümdarlık yaptı. Ondan sonra hükümdarlığa Batlamyus Filâfetr geldi ve yirmi bir yıl hükümdarlık etti. Bundan sonra Batlamyus Efifans hükümdar

oldu ve hükümdarlığı yirmi dokuz yıl sürdü. Ondan sonra hükümdarlığa Oragatos geçti ve hükümdarlığı yirmi dokuz yıl sürdü. Bundan sonra Batlamyus Sâter hükümdar oldu ve on yedi yıl hükümdarlık yaptı. Ondan sonra hükümdarlığa Batlamyus Alahşender (Aleksandr) geçti ve hükümdarlığı on bir yıl devam etti. Bundan sonra gizlenip saklanan Batlamyus hükümdar oldu ve sekiz yıl hükümdarlık yaptı. Ondan sonra, aynı zamanda bir filozof olan Kleopatra hükümdar oldu ve hükümdarlığı on yedi yıl sürdü. Bütün bu hükümdarlar Yunanlı idiler. Eskiden nasıl Fars hükümdarlarına "Kisrâ", Bizans hükümdarlarına "Kaysar" deniliyor idiyse, İskender'den sonra hükümdar olan herkese "Batlamyus" denildi.

Bazı âlimler, "Macestî" ve diğer bir kısım kitapların sahibi olan Bat-lamyus'un bu hükümdarların arasında geçen hükümdar Batlamyus olmadığını, onun, ileride de zikredeceğimiz üzere, Bizans (Roma) hükümdarları döneminde yaşayan Batlamyus olduğunu söylüyorlar.

Kleopatra'dan sonra Şâm (Suriye) bölgesine Rum (Roma) hükümdarları hakim oldu. Onlar arasında ilk hükümdar olan kişi Cayius Yulius idi ve beş yıl hükümdarlık etti. Ondan sonra Augustos.hükümdar oldu ve hükümdarlığı elli altı yıl sürdü. Onun hükümdarlığının üzerinden kırk iki yıl geçtikten sonra Meryem oğlu Hz. İsâ (A.s.) dünyaya geldi. Rivayet edildiğine göre, Hz. îsâ'nm doğması ile İskender'in hükümdar olması arasından üç yüz üç yıl geçmiştir. [91]

İSKENDER'DEN SONRAKİ FARS HÜKÜMDARLARI

(Mülûkü't-tavâif = Bölge Hükümdarları)

İskender öldükten sonra Fars ülkesini "Mülûkü't-tavâif" diye bilinen bölge hükümdarları ele geçirdi. Onların bu hükümdarlıklara getirilme sebebi daha önce yukarıda geçti.

Rivayet edildiğine göre, bölge hükümdarlıklarının ihdas edilme sebebi şu idi : İskender, Fars ülkesini eline geçirip maksadına ulaşınca, filozof Aristoteles'e bir mektup yazarak ona : «Ben, Doğu ülkelerinde bulunan herkese zulüm ve kötülük ederek onları korkutup kinlerini kazandım. Fakat onların benden sonra bir araya gelip ülkeme saldırmalarından ve milletime eziyet etmelerinden korkuyorum. Bunun için öldürdüğüm hükümdarların çocuklarını da öldürüp babalarının yanma göndermek istiyorum. Ne dersin?» diye sordu.

Aristoteles de ona şunu yazdı : «Eğer sen hükümdarların oğullarını öldürecek olursan, bu takdirde hükümdarlık soysuz ve seviyesiz sefil kişilerin eline geçer. Sefil kimseler hükümdar olup idareyi ellerine geçirirler ise güçlenirler, güçlenince de azarlar, hadlerini aşıp zulmetmeye kalkarlar. Hattâ yapacakları kötülüğün.,ve verecekleri zararın had safhaya ulaşmasından korkulur. Bana kalırsa, sen, hükümdarların oğullarını topla ve onların her birini bir bölgeye hükümdar yap. Bu takdirde onların her biri ötekine karşı çıkacak ve elindeki hükümdarlığı kaybetmemek için diğerinin maksadına ulaşmasına imkân vermeyecektir. Böylece aralarında düşmanlık baş gösterecek ve kendilerinden uzak olanlarla uğraşmak fırsatını bulamayacaklardır.»

Bunun üzerine İskender, zaman kaybetmeden Doğu memleketlerini Mülûkü't-tavâif arasında paylaştırdı ve onların ülkesinden ilm-i nucûm (astroloji) ve hikmet (felsefe) ile ilgili bilgileri kendi ülkesine götürdü. İskender'den sonra onlar, Aristoteles'in söylediği duruma düştüler ve birbirleriyle uğraşmaktan Yunanistan'a saldırmağa vakit bulamadılar.

Aristoteles, onların en âlimlerinden olup filozofların en üstünü idi. İskender, onun görüşleri doğrultusunda hareket ederdi. Aristoteles, felsefeyi -Sokrat'ın öğrencisi Eflâtun (Platon)'dan öğrendi.

Sokrat ise sadece tabiî ilimlerde Osilavus'un öğrencisi idi. Osilavus kelimesi ise "yırtıcı hayvan başı" demektir. Osilavus da Anaksagoras'm öğrencisi idi.
Aristoteles, bir kısım meselelerde hocasına muhalefet etmiş, kendisine bu hususta bir soru sorulunca : «Eflâtun bir dosttur. Hakikat (gerçek) da bir dostur. Fakat hakikatin dostluğu Eflâtun'un dostluğundan daha önce gelir.» diye cevap vermiştir.
Âlimler, İskender'den, sonra Irak bölgesinin idaresi ve Bâbil bölgesini elinde bulunduran Mülûkü't-tavâif'in sayısı konusunda ihtilâf etmişlerdir. Hişâm b. el-Kelbî ve diğerleri; İskender'den sonra Belâkis Selbekıs' m, ondan sonra Antakya şehrini kuran Antikos'un hükümdar olduklarını, Küfe ve havalisinin elli dört yıl bu hükümdarların idaresinde kaldığını ve bunların el-Cibâl, Ehvâz ve Fars taraflarına el uzattıklarını söylüyorlar. [92]

Eşk b. Eşgân'ın Hükümdarlığı

Daha sonra büyük Dârâ'nm soyundan gelen ve "Eşk" adıyla bilinen birisi ortaya çıktı. O, Rey şehrinde doğup büyümüştü. Eşk büyük bir ordu toplayarak Antikos'un üzerine yürüdü. Antikos da karşı çıkarak ona doğru yürüdü ve her iki taraf Musul dolaylarında karşılaştılar. Neticede Antikos öldürüldü ve Eşk Sevâd bölgesine hâkim oldu. Böylece Musul'dan Rey ve İsfahan'a kadar olan. yerler onun eline geçmiş oldu. Ayrıca yaşı, şerefi ve soylu oluşundan dolayı bölge hükümdarları (Mülûkü't-tavâif) ona tazim gösterip yazdıkları mektupların başına onun adını koydular ve onlardan hiçbirini azledip veya başa geçirmemesine rağmen ona "Hükümdar" ismini verdiler. Ondan sonra yerine oğlu Sâbûr b. Eşk hükümdar oldu. [93]

Cevderz (Gûderz)'in Hükümdarlığı

Sâbûr'dan sonra, İsrâüoğullarınm üzerine yürüyüp ikinci defa savaş açan Cevderz b. Eşkân hükümdar oldu.
Allah (C.c.)'m onu, İsrâiloğullarmm üzerine musallat etmesinin sebebi, onların Hz. Zekeriyyâ'nm oğlu Yahya (A.s.)'yı öldürmüş olmalarıydı. Cevderz, İsrâiloğullarından pek çok kimseyi Öldürüp imha etti. Onlar, bundan sonra bir daha eskisi gibi bir araya gelerek bir birlik kurmak imkânı bulamadılar. Ayrıca Allah, onların elinden peygamberliği aldı ve onları zelil ve hakir eyledi.
Rivayet edildiğine göre, İsrâiloğullarmm üzerine yürüyüp onların başına musallat olan kişinin Rum (Roma) hükümdarı Titus b. İsfiyânus olduğu söyleniyor. Titus, İsrâiloğullarınm bir kısmını öldürüp bir kısmını esir aldı ve Beytü'l-Makdis'i de tahrip etti. Romalılar ise, Antikos'un intikamını almak maksadıyla Fars ülkesi üzerine yürümüştü. Bu sırada Bâbil hükümdarlığında Bâbekb. Erdeşir tarafından öldürülen Erduvân'm babası Belâş (Pelâş) bulunuyordu. Bunun üzerine Belâş bölge hükümdarlarına (Mülûkü't-tuavâif'e) mektuplar yazarak onlara, Romalıların ülkelerine hücum etmek üzere toplanıp hazırlandıklarını, kendisinin onlara karşı koyup aciz kaldığı takdirde onların, kendilerini toptan ele geçireceklerini bildirdi.
Bunun üzerine bölge hükümdarlarının her birisi Belâş'a gücü nisbe-tinde asker, silâh ve mal gönderdi. Böylece Belâş'm yanında dört yüz bin asker toplandı. Neticede Belâş bu askerlerin başına Sevâd ve el-Cezîre arasındaki el-Hazr bölgesinin hâkimi olan kişiyi kumandan tâyin etti. Romalılarla karşılaşan bu ordu onların hükümdarını öldürdü ve askerlerini imha etti. İşte bu

mağlûbiyet Romalıları İstanbul şehrini kurarak saltanat merkezlerini Roma'dan hu yeni yere nakletmelerine teşvik eden bir sebeb oldu. İstanbul şehrini inşa eden kişi ise hükümdar Kostantin idi. Aynı zamanda o, Roma hükümdarları arasında ilk Hristiyanhğı kabul eden hükümdar oîdu ve Hz. îsâ'nın Yahudiler tarafından öldürüldüğü iddiasına dayanarak vatanlarında kalan İsrâiloğullarmı Filistin ve Şâm bölgesinden sürüp çıkardı. Ayrıca o, Hz. Mesîh (îsâ)'in çarmıha gerildiği ağacı ele geçirip aldı. Bizans Rumları bu ağaca tazim gösterip onu hazinelerine koydular. Bu ağaç parçası bugün de onların elleri altında bulunmaktadır. Fars hükümdarlığı, Erdeşîr b. Bâbek hükümdar oluncaya kadar dağınıklığını korudu. Hişâm b. Kelbî ise onların hükümdarlık müddetlerini açıklamamıştır.

Farslarm haberleri hakkında ilim sahibi olan diğer âlimler ise şunları söylüyorlar : İskender'den sonra Fars ülkesine Fars olmayan, "el-Cebel" bölgesine hâkim olan her hükümdara itaat eden ve kendilerine Mülûkü't-tavâif denilen Eşgânîler hükümdar oldular. Bunların hükümdarlığı iki yüz yıl, bir rivayette ise üç yüz kırk yıl sürdü. Bu süre içerisinde Eşk b. Eşgân yirmi yıl, yerine geçen oğlu Sâbûr altmış yıl hükümdarlık yaptılar. Sâbûr' un hükümdarlığının kırk birinci yılında Meryem oğlu Hz. Mesîh (îsâ) zuhur etti. Roma hükümdarı Titus b. İsfiyânus ise, yaklaşık olarak Hz. Isâ' mn göklere kaldırılmasından kırk yıl sonra Beytü'l-Makdis üzerine yürüyüp şehri eline geçirdi, halkının bir kısmım öldürüp bir kısmını da esir aldi ve şehri tahrip edip yıktı. Bundan sonra büyük Eşgânân'm oğlu Cev-derz hükümdar oldu ve hükümdarlığı on yıl sürdü. Ondan sonra Bîren (Bîzen ?) el-Eşgânî hükümdar oldu ve yirmi bir yıl hükümdarlık etti. Ondan sonra hükümdarlığa Cevderz el-Eşgânî geldi ve seksen dokuz yıl hükümdarlık yaptı. Ondan sonra hükümdarlığa gelen Nersî el-Eşgânî ise kırk yıl hükümdarlık etti. Bundan sonra Hürmüz el-Eşgânî hükümdar oldu ve hükümdarlığı on yedi yıl sürdü. Ondan sonra hükümdarlığa Erduvân el -Eşgânî geldi ve yirmi iki yıl hükümdarlık yaptı. Sonra Kisrâ el-Eşgânî hükümdar oldu ve hükümdarlığı kırk yıl sürdü. Ondan sonra Belâş el -Eşgânî hükümdar oldu ve yirmi dört yıl hükümdarlık etti. Sonra küçük Erduvân hükümdar oldu ve hükümdarlığı on üç yıl sürdü. Daha sonra Er-deşîr b. Bâbek hükümdar oldu.

Bazı âlimler de şunları söylüyorlar : İskender'den sonra Fars ülkesine, İskender tarafından aralarında ülkenin pay edildiği "Mülûkü't-tavâif' hâkim oldu ve Sevad bölgesi hariç herkes nereye hükümdar tayin edildiyse yalnız oraya sahip oldu. Sevâd bölgesi ise İskender'in ölümünden sonra elli dört yıl daha Rumların elinde kaldı. Mülûkü't-tavâif döneminde ve onların arasında hükümdarlar neslinden gelen birisi el-Cibâl ve İsfahan bölgelerinde hükümdar olmuştu. Ondan sonra yerine geçen oğulları ise, Sevâd bölgesini ellerine geçirmişler ve bundan böyle onlar bu bölge ile birlikte İsfahan, Mâhât ve el-Cibâl bölgelerinin de hükümdarı olmuşlardı. İşte bu bölgelere hâkim olup hükümdarlığı elinde bulunduran kişi, diğer Mülûkü't-tavâif in başkanları gibi hüküm sürerdi; çünkü onun ve yerine geçen oğulannm öne geçirilip sayılmaları bir âdet hâline gelmişti. Bundan dolayı, hükümdarların hayatından bahseden tarih kitaplarında yalnız onların durumundan bahsedilegelmiştir. Bu bakımdan biz de yalnız onlardan söz ettik, başkalarını anlatmadık. Mülûkü't-tavâif denilen bölge hükümdarlarının hükümdarlık süreleri toplam olarak iki yüz altmış, bir rivayette üç yüz kırk dört, diğer bir rivayette ise beş yüz yirmi üç yıl sürmüştür. Doğrusunu Allah bilir.

el-Cibâl bölgesine sahip olup, sonra oğulları Sevâd bölgesine hâkim olan hükümdarlardan birisi de Eşk b. Cezeh (Cuzeh ?)'tir. Bir rivayette onun İsfendiyâr b. Büştâsb'm soyundan olduğu söylenir. Bazı Farslar da onun Eşk b. Dârâ olduğunu iddia ederler. Diğer bir kısım Farslar ise onun Keykâvûs'un soyundan olup büyük Eşgân'm oğlu Eşk olduğunu söylerler. Eşk'in hükümdarlığı yirmi yıl sürmüştür. Ondan sonra yerine oğlu Eşk hükümdar olmuş ve yirmi bir yıl hükümdarlık etmiştir. Bundan sonra

yerine oğlu Sâbûr hükümdarlığa geçmiş ve otuz yıl hükümdarlık yapmıştır. Ondan sonra yerine oğlu Cevderz geçmiş ve on dokuz yıl hükümdarlık etmiştir. Sonra onun yerine oğlu Nersî hükümdar olmuş ve kırk yıl hükümdarlık yapmıştır. Ondan sonra Hürmüz b. Belâş b. Eşkân hükümdarlığa gelmiş ve on yedi yıl hükümdarlık etmiştir. Bundan sonra Eşgân'm oğlu büyük Erduvân hükümdar olmuş ve on iki yıl hükümdarlık yapmıştır. Sonra Kisrâ b. Eşgân hükümdarlığa geçmiş ve kırk yıl hükümdarlık etmiştir. Ondan sonra Belâş'ın oğlu küçük Erduvân hükümdar olmuş ve on Üc yıl hükümdarlık yapmıştır. O, Eşkânî hükümdarların en büyüğü, en ulusu ve hükümdarları mağlûp eden en kudretlisi idi. Ondan sonra Erde-sîr b. Bâbek hükümdarlığa gelmiş, ileride de bahsedeceğimiz üzere, Fars ülkesini bir araya toplayıp birliği sağlamıştır.

Bazıları, hükümdarların isimleri hakkında bizim burada bahsetmediğimiz bir kısım isimler zikretmişlerdir. Bu isimleri sayıp dökerek sözü uzatmağa gerek yoktur. Biz bu konuda söylenenlerin bir kısmını Erdeşîr b. Bâbek'in hükümdarlığından bahsederken zikrettik. [94]

MÜLUKU'T-TAVAIF DÖNEMİNDE MEYDANA GELEN HADİSELER VE HZ. ÎSÂ B. MERYEM İLE HZ. YAHYA B. ZEKERİYYÂ

Birbiriyle sıkı bir alâkası bulunan bu iki hadiseyi bu başlık altında toplayarak söze başlıyoruz. İmrân b. Mâsân, Hz. Süleyman b. Davud'un soyundan gelmekteydi. Mâsân ailesi ise İsrâiloğullarının ileri gelen liderlerini ve din âlimlerini (hahamlarını) bünyesinde toplayan bir aile idi. İrnrân, Fâkûr (Fâkûz ?)'un kızı Hanıie ile evli idi. Hz. Zekeriyyâ b. Berhı-yâ da Hanne'nin kız kardeşi İşâ' ile evliydi. Bir rivayette İşâ'm, İmrân'm kızı Meryem'in kız kardeşi olduğu ela söylenir.

Hanne, yaşlanıp acuze hâline geldiğinden çocuk doğurma zamanı geçmiş bulunuyordu. Aynı zamanda, hiç çocuk doğurnıamıştı. Günlerden bir gün, bir ağacın gölgesinde otururken bir kuşun, yavrusunun ağzına yiyecek boşalttığını gördü. Bunun üzerine çocuk sahibi olmayı arzuladı ve kendisine bir çocuk bağışlaması için Allah'a dua etti. Ayrıca kendisine bir çocuk bağışladığı takdirde onu Beytü'l-Makdis'e hizmetkâr olarak adamayı söz verdi ve karnmdakini Beytül-Makdis için bağışladı, fakat onun cinsiyetinin ne olduğunu bilmiyordu. Onların bu şekildeki bağışlama adakları şu tarzda oluyordu: Adanarak bağışlanan çocuk kilisenin hizmetlerini görür ve bulûğ çağına kadar aralıksız bu hizmetlerine devam ederdi. Bulûğ çağma gelince o muhayyer kılınır; isterse kilisede kalır, hizmetlerine devam eder, isterse dilediği yere çekip giderdi. Fakat bu tür hizmetlere ancak erkek çocuklar bağışlanıp adünabilirdi. Çünkü kızlar hayız görmeleri sebebiyle bu tür hizmetlere elverişli görülmezlerdi.

Daha sonra, Hanne Merj^em'e hamile bulunduğu bir sırada İmrân vefat etti. Hanne doğum yaptıktan sonra onun kız olduğunu görünce : Allah onun ne doğurduğunu çok iyi bilirken, o : «Ey Rabb'im! Onu kız olarak doğurdum. Erkek (kilise hizmetlerinde ve orada bulunan kullarla olan hizmet münasebetlerinde) kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim.» dedi. (Al-i İmrân, 36). "Meryem" kelimesi onların dilinde "ibâdet (âbid ?)" manasına gelirdi. Sonra Hanne, onu bir bez parçasına sarıp Mescid'e götürdü

ve Hz Harun'un soyundan gelen din âlimlerinin (hahamların) eline teslim etti Hz. Harun'un soyundan gelen bu hahamlar, Şeybe oğullarının Ka'be için üstlendikleri görevler ne ise, Beytü'l-Makdis için aynı görevi üstlenmişlerdi. Meryem'in annesi onlara : «İşte benim adadığım kız çocuğum budur, buyurun alınız.» dedi. Bunun üzerine onlar, önderlerinin ve kurban islerini idare ile görevli olan zatın

kızı olması hasebiyle, onu alıp bakmak hususunda birbirleriyle yarışa girdiler. Fakat Hz. Zekeriyyâ : «Teyzesi benim nikâhım altında olduğu için ben onu alıp bakmağa daha lâyıkım.» dedi. Bu defa onlar; «Biz en iyisi kur'a çekelim, kime düşerse o alıp baksın.» dediler. Bunun zerine kalemlerini akmakta olan bir nehre -bir rivayette bunun Ürdün nehri olduğu söylenir- bıraktılar. Neticede Tevrat yazmak için kullandıkları kalemlerini nehre bıraktılar. Hz. Zekeriyyâ'nm kalemi suyun üzerine çıktı, diğerlerinin kalemleri ise dibe çöktü. Kur'ayı kazanan Hz. Zekeriyyâ Meryem'i alıp onun bakımını üstlendi ve onu Hz. Yahya'nın annesi olan teyzesine teslim etti. Bundan sonra onun için bir süt anne buldu ve Mescid'in içinde onun kalacağı bir oda yaptırdı. Bu odaya ancak bir merdivenle çıkılıyordu ve oraya kendisinden başka kimse çıkmıyordu. Hz. Zekeriyyâ, Meryem'in yanında yaz mevsiminde kış meyvesine, kış mevsiminde de yaz meyvesine rastlıyordu. Ona : «Bunlar sana nereden geliyor.» diye sorduğunda, o : «Allah katından geliyor.» diyerek cevap verirdi. Hz. Zekeriyyâ, Meryem'in yanında yaz mevsiminde kış meyvesinin, kış mevsiminde de yaz meyvesinin "bulunduğunu görünce, Allah'a dua edip kendisi için çocuk istedi ve : «Meryem'e bunu yapan, benim eşimi doğum yapabilecek hâle getirebilir, buna gücü yeter.» dedi. Sonra ; «Ey Rabb'im! Bana katından temiz bir zürriyet ver. Zira sen duaları işitensin.» (Al-i İmrân, 38) diyerek dua etti.

Hz. Zekeriyyâ, kendilerine ait olan bir mezbahada namaz kılmakta iken, genç bir adam gördü. Gördüğü bu adam Cebrail (A.s.) idi ve ondan korkuya kapılmıştı. Hz. Cebrail ona : «Gerçekten Allah sana, kendisinden bir kelimeyi (îsâb. Meryem'i) tasdik edici olmak üzere Yahya'yı müjdeliyor..» (Al-i İmrân, 39) dedi. Hz. Yahya"; îsâ(A.s.)'yı doğrulayrp ona imân eden ilk kişi oldu. Bunun sebebi şu idi : Hz. Yahya'nın annesi Yahya'ya hamile bulunduğu bir sırada, Hz. îsâ'ya hamile olan Meryem ile karşılaştı ve ona ; «Ey Meryem! Hamile misin?» diye sordu. Meryem ona : «Niçin soruyorsun?» dedi. Bunun -üzerine Yahya'nın annesi: «Karnımdakinin, senin karnmdakine secde (tazim) ettiğini görüyorum.» dedi. İşte Hz. Yahya'nın, îsâ (A.s.)'yı tasdik etmesi budur.

Rivayet edildiğine göre, Yahya (A.s.) Hz. İsa'yı üç yaşında iken tasdik etmiş ve Allah ona Yahya adını vermişti. Ondan önce kimse bu isimle adlandırılmamıştı; Bu hususla ilgili olarak bir âyette : «..Daha Önce ona hiç kimseyi adaş yapmadık.» (Meryem, 7) buyurulur. Diğer bir âyette Hz. Yahya hakkında : «Dünyaya getirildiği gün de, öleceği gün de, diriltilip (kabrinden) kaldırılacağı gün de ona selâm olsun!» (Meryem, 15) buyuru-lur. Denildiğine göre, Âdemoğlunun en zorlu ve sıkıntılı olduğu zamanlar, burada sözü edilen üç gündür. Allah (C.c), onu bu üç günün sıkıntı ve zorluğundan selâmete erdirmiştir. Hz. Yahya, îsâ (A.s.)'dan üç yıl önce doğmuştur. Bir rivayette ise altı ay önce dünyaya geldiği söylenir. Hz, Yahya (küçük iken) çocuklarla oynamazdı ve (büyüdüğü zaman da) kadınlara yaklaşmazdı.

Hz. Zekeriyyâ : «Ey Rabb'im! Bana ihtiyarlık gelip çatmıştır karım da kısır iken benim nasıl oğlum olur?» (Al-i İmrân, 40) dedi. Hz. Zekeriyyâ bu sözleri söylediği zaman doksan iki, bir rivayette yüz yirmi yaşında bulunuyordu. Hanımı ise bu sırada doksan sekiz yaşındaydı. Bunun üzerine Allah (C.c.) Hz. Zekeriyyâ'ya : «Öyle (ama) Allah dilediğini yapar.» (Al-i İmrân, 40) buyurdu. Hz. Zekeriyyâ, bu sözleriyle doğacak çocuğun kısır karısından mı, yoksa başka bir hanımdan mı kendisine ihsan edileceğini Öğrenmek istemişti. Yoksa Allah'ın kudretini inkâr etmek için bu sözleri sarf etmemişti. Sonra Zekeriyyâ (A.s.) : «Ey Rabb'im! O hâlde bana (oğlum olacağına dâir) bir alâmet ver.» dedi. Allah : «Senin alâmetin, üç gün insanlarla işaretten başka türlü konuşmamandır.» buyurdu. (Al-i İmrân, 41). Denildiğine göre, Allah, Hz. Zekeriyyâ'nın alâmet istemesi yüzünden bir ceza olsun diye üç gün konuşmasını yasakladı.

Nihayet Yahya doğunca, babası Zekeriyyâ (A.s.) onun yakışıklı, seyrek saçlı, kısa parmaklı, çatık

kaşlı, ince sesli ve çocukluğundan beri Allah'a itaatte kararlı olduğunu gördü. Bir ayette Yahya'nın küçüklükteki durumu hakkında : «Biz ona çocuk iken hikmet verdik.» (Meryem, 12) buyu rulur.
Rivayet edildiğine göre, bir gün emsali olan çocuklar ona : «Ey Yahya! Gel, beraber oynayalım.» demişler, oda: «Ben oyun için yaratılmadım.» diye cevap vermişti. Hz. Yahya, ot ve ağaç yaprakları yiyerek karnını doyururdu.
Denildiğine göre, Hz. Yahya arpa ekmeği ile karnını doyururdu. Bir gün İblis, Hz. Yahya'nın yanma uğramıştı, onun yanında ise bir arpa ekmeği vardı. Bunun üzerine İblis ona : «Sen kendinin zahid olduğunu iddia ediyorsun, halbuki yanma arpa ekmeği almışsın.» dedi. Hz. Yahya : «Ey Mel'ûn! O, beni öldürmeyecek kadar ayakta tutan bir rızıktır.» diye cevap verdi. Bunun üzerine İblis : Ölecek olan birisi için daha az bir rızık kâfi gelirdi.» dedi. Allah {C.c.) vahiy yoluyla Hz. Yahya'ya : «Onun sana söylediği bu sözü aklına koy.» buyurdu.
Hz. Yahya küçük yaşta iken kendisine peygamberlik verildi, bu sebeple insanları Allah'a ibadete davet etti. Kıldan yapılmış elbise giyerdi, hiçbir zaman dirhemi, dinarı ve barınacağı bir meskeni olmadı. Nerede aksanı ederse, orada sabahlardı. Hiç bir zaman cariye ve köleye de sahip olmadı. Kendisini ibadete verdi. Bir gün vücuduna baktı, zayıflamış olduğunu görünce ağlamağa başladı. Bunun üzerine Allah vahiy yoluyla : «Ey Yahya! Vücudun zayıfladı diye mi ağlıyorsun? İzzet ve Celâlime yemin ederim ki, eğer cehenneme muttali olsaydın kıldan elbise yerine demir zırh giyerdin.» buyurdu. Bu sefer Hz. Yahya daha çok ağlamağa başladı; Öyle ki ağlamaktan göz yaşları yanaklarının etini yiyip bitirdi ve dişleri görünmeğe başladı. Yahya (A.s.)'nm durumunu öğrenince annesi yanma geldi. Bu sırada babası Hz. Zekeriyyâ ile birlikte hahamlar (ahbâr) da onun yanma geldiler. Zekeriyyâ (A.s.) ona : «Oğulcağızım! Neden böyle yapıyorsun?» diye sordu. Hz. Yahya ona : «Bunu bana sen emrettin. Çünkü bir zamanlar sen bana : "Cennet ile cehennem arasında öyle bir yokuş vardır ki, bunu ancak Allah korkusundan dolayı ağlayanlar geçip aşabilir." demiştin.» diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Zekeriyyâ : «O zaman ağla, gayret gösterip ibadet etmeğe çalış.» dedi. Bu arada annesi, yanaklarının üzerine koyup dişlerini kapatması için ona iki keçe parçası hazırladı, fakat o ağlayarak onları da ıslatıyordu. Hz. Zekeriyyâ, halka öğüt vermek istediği zaman önce etrafına bakar' eğer Hz. Yahya orada ise cennetten ve cehennemden söz etmezdi.
Allah (C.c), Hz. isa'yı Tevrat'ın bazı hükümlerini neshetmek (yürürlükten kaldırmak) üzere elçi olarak göndermişti. Onun neshettiği hükümlerin arasında oğlan kardeşinin kızıyla evlenmenin haram olması davardı. Onların hükümdarları olan Hirodis'in ise hoşuna giden bir kardeş kızı vardı ve onunla evlenmek istiyordu. Hz. Yahya, Hirodis'i kardeşinin kızıyla evlenmekten menetti. Bu hükümdar ise kardeşinin kızının her gün bir ihtiyacını giderip karşılardı. Kızın annesi, Hz. Yahya'nın hükümdara kardeşinin kızıyla evlenmesini yasakladığını duyunca kızma : «Hükümdar, sana ihtiyacını sorduğu zaman, sen ona, Zekeriyyâ'nın oğlu Yahya'yı boğazlayıp öldürmeni istiyorum dersin.» dedi. Kız, hükümdarın yanına girdiğinde, ona ne gibi ihtiyaçları olduğunu sordu. O da : «Zekeriyyâ'nın oğlu Yahya'yı boğazlamanı istiyorum.» dedi. Hükümdar : «Benden başka bir şey iste.» dedi. Fakat kız : «Onu boğazlamandan başka senden bir şey istemiyorum.» deyip diretince, hükümdar, Yahya'yı çağırıp bii- de leğen getirtti ve Hz. Yahya'yı boğazlattı." Kız, Hz. Yahya'nın kesilen başını görünce : «İşte bugün gözlerim mutlu oldu.» dedi, sonra sarayının damına çıktı ve damdan aşağıya düştü. Sarayın alt kısmında, yani yerde azgın köpekleri bulunmaktaydı. Düşer düşmez köpekler saldırdı ve baka baka kendisini yemeğe şadılar. İbret alması için, köpeklerin en son yedikleri şey gözleri oldu. 2-Yahya öldürüldüğü zaman kanından bir damlası yere düşmüştü. Bu kan damlası, Allah'ın onların üzerlerine Buht-Nassar'ı göndermesine kadar kaynayıp durdu. Nihayet bir kadın Buht-Nassar'm

yanma gidip bu kan damlasını gösterdi. Allah, Buht-Nassar'm kalbine bu kan damlası kaynamasını bırakıp sakinleşinceye kadar îsrâiloğullarmı öldürmeğe devam etmesini ilham etti. O da, bu kan damlası sakinleşip duruncaya kadar onlardan yetmiş bin kişi öldürdü.

Süddî de buna yakın şeyler söylemiştir; fakat o, bundan farklı olarak şunları anlatmıştır :

«Hükümdar, karısının kızıyla (üvey kızı olabilir?) evlenmek istemişti; fakat Hz. Yahya onu bundan alıkoymak istedi, bunun üzerine karısı Hz. Yahya'yı öldürmesini talep etti. Bu durum karşısında hükümdar, Hz. Yahya'ya birisini gönderdi ve giden kişi onu öldürüp başını bir leğenin içerisine koyarak hükümdarın huzuruna getirdi. Bu sırada Hz. Yahya'nın kesilen başı : "Bu kızla evlenmek sana helâl olmaz." diyordu. Nihayet Yahya'nın kanı kaynamağa başladı; şehrin surlarına yükselinceye kadar üzerine toprak attılarsa da, kanın kabarıp kaynaması durdurulamadı. Bunun üzerine Allah, onların başına büyük bir orduyla birlikte Buht-Nassar'ı musallat etti. Buht-Nassar, muhasara altına alıp kuşattıysa da onlara karşı bir zafer elde edemedi. Buht-Nassar geri dönmek isteyince, İsrâiloğullarmdan bir acuze kadın onun yanma gelip : "Duyduğuma göre, geri dönüyormuş-sun." dedi. Buht-Nassar : "Evet, çoktandır buradayız, askerler açlık tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyor. Ayrıca askerlerin erzakı da azaldı. Bu yüzden onlar sıkıntıya maruz kaldılar." dedi. Acuze kadın ona : "Eğer ben sana şehri açacak olursam, öldürülmelerini istediğim kimseleri öldürdükten sonra, öldürme işini durdurmanı istediğim zaman öldürmekten vaz geçer misin?" diye sordu. Buht-Nassar : "Evet, vaz geçerim." diye cevap verdi. Bunun üzerine kadın ona : "Önce askerlerini dörde taksim et, sonra onları şehrin çevresine yerleştir. Bundan sonra da ellerinizi göğe kaldırıp : 'Allah'ını! Senden Yahya b. Zekeriyyâ'nm kanı üzerine fetih istiyoruz.' diyerek dua edin." dedi. Kadının dediğini yaptılar. Az sonra şehrin suru yıkıldı ve şehre girdiler. Kadın Hz. Yahya b. Zekeriyyâ'nm kanının sakinleşmesine kadar, onun kanı üzerine İsrâiloğullarını öldürmelerine devam etmelerini istedi. Nihayet Hz. Yahya'nın kanının sakinleşmesine kadar yetmiş bin kişi öldürüldü. Bundan sonra kadın, Buht-Nassar'dan öldürme işini durdurmasını istedi, o da vermiş olduğu sözden dolayı öldürme işine son verdi.»

«Sonra Buht-Nassar, Beytü'l-Makdis'i tahrip etti ve oraya kokmuş leşler atılmasını emretti. Bundan sonra yanma Danyâl'ı ve İsrâiloğulları-nın ileri gelenlerinden Azâriyâ ve Mîşâîl gibi bir kısım insanları alıp geri döndü. Ayrıca Câlût'un kellesini de yanma alıp götürdü. Danyâl, Buht -Nassar'm katında büyük bir itibâr ve değere sahipti. Fakat onu çekemeyen Mecûsîler, jurnalde bulunarak onunla Buht-Nassar'm arasını açtılar.»

Bundan sonra Süddî, daha önce yukarıda bahsedildiği üzere, Buht -Nassar'm, îsrâiloğullannm ileri gelen kişilerini parçalaması için bir arsla-nın Önüne attığını, onları arslandan kurtarmak üzere bir melek gönderildiğini ve Buht-Nassar'm suretinin (bir arslan suretine) değiştirilip vahşî hayvanlar arasında yedi yıl kaldığını zikretmektedir.

Süddî'nin zikrettiği bu rivayet ile bizim zikretmediğimiz diğer rivayetlerde, Hz. Yahya b. Zekeriyyâ'yı öldürmeleri üzerine İsrâiloğullarmı öldürüp, Beytü'l-Makdis'i tahrip eden kişinin Buht-Nassar olduğu görüşü, siyer ve tarihçiler ile geçmiş milletlerin hayatları hakkında bilgi sahibi olan kimseler tarafından asılsız kabul edilmiştir; çünkü adı geçen bu kimselerin tümü, Buht-Nassar'm İsrâiloğull arının üzerine, onların İrmiyâ b. Halkıyâ'nın zamanında peygamberleri Şa'yâ'yı öldürdükleri bir sırada yürüyüp onları Öldürdüğünü ittifakla kabul etmişlerdir. Ayrıca Hristiyan ve Yahudilere göre, îrmıyâ'nm zamanı ile Hz. Yahya'nın öldürülmesi arasında dört yüz altmış bir yılhk bir zaman farkı vardır. Yahudiler ve Hıristiyanlar bu hususun kitaplarında ve dinî metinlerinde açık bir şekilde belirtilmiş olduğunu da ileri sürerler. Diğer taraftan Mecûsiler, Buht-Nassar'm İsrâiîoğullarının

üzerine yürümesi ile İskender'in ölümüne kadar geçen müddet konusunda Hıristiyan ve Yahudiler ile aynı görüşü paylaştıkları hâlde. İskender'in ölümü ile Hz. Yahya'nın doğumu arasındaki müddet konusunda onlardan ayrılırlar ve bu müddetin elli bir yıl olduğunu iddia ederler.
İbn İshâk ise bu konuda şöyle diyor :
«Gerçek şu ki, İsrâiloğulları Bâbil'den döndükten sonra Beytü'l-Makdis'i imar ettiler ve nüfusça bir hayli çoğaldılar. Daha sonra eskisi gibi günah işlemeğe başladılar, Allah da onlara peygamberler göndermeğe devam etti. Fakat onlar, kendilerine gönderilen peygamberlerin bir kısımı-m yalanladılar, bir kısmını da öldürdüler. Allah onlara en son olarak Hz. Zekeriyyâ ile oğlu Hz. Yahya'yı ve Meryem oğlu Hz. îsâ'yı peygamber olarak gönderdi, fakat onlar, Hz. Zekeriyyâ ile oğlu Hz. Yahya'yı öldürdüler. Bunun üzerine Allah (C.c.)î onların üzerine Bâbil hükümdarlarından Cûders (Hardûs ?) adında bir hükümdarı gönderdi. Bu hükümdar harekete geçip onların üzerine yürüdü ve bulundukları Şâm (Suriye) bölgesine geldi. Beytü'l-Makdis'e gelince, fil sahibi olan askerlerinden Nebûzâzân adındaki büyük bir kumandana : "Ben daha önce, İsrâiloğullarına karşı zafer kazanırsam, kanları askerlerimin arasında oluk oluk akıp, öldürecek hiçbir kimse kalmaymcaya kadar onları öldürmeğe devam edeceğime yemin etmiştim." dedi ve şehre girip bu durum gerçekleşene kadar onları öldürmeğe devam etmesini emretti. Bunun üzerine Nebûzâzân (Nebûzerâ-zân ?) şehre girdi ve onların kurbanlarını takdim ettikleri yere gelip durdu. Burada kaynayıp durmakta olan bir kan gördü ve : "Ey İsrâüoğulîarı! Bu kan neden kaynıyor?" diye sordu. Onlar : "Bu, bizim takdim ettiğimiz, fakat kabul edilmeyen bir kurbanımızın kanıdır. Bu yüzden kaynıyor." diye cevap verdiler. Nebûzâzân onlara : "Bana doğruyu söylemediniz." dedi. Bu sefer onlar : "Hükümdarlık ve peygamberliğin arkası bizden kesildi, bu yüzden kurbanlarımız kabul edilmez oldu.'; dediler. Bunun üzerine Nebûzâzân, bu kan yüzünden, onların ileri gelen şahsiyetlerinden yedi yüz yetmiş kişiyi boğazlattı, fakat kan yine dinmedi ve kaynamasına devam etti. Bu defa âlimlerinden yedi yüz kişi getirilip onların da bu kan üzerine boğazlanmasını emretti. Nihayet onlar da boğazlanıp Öldürüldüler, fakat kan yine dinmedi. Nebûzâzân, kanm dinmediğini görünce onlara : "EyİS-râiloğulları! Bana doğruyu.söyleyin ve Allah'ın emrine karşı sabırlı olun. Yer yüzündeki hükümdarlığınız bir hayli uzun sürdü. Bu müddet içinde dilediğinizi yaptınız. Sizden ne erkek ve ne de kadın, ateş lifleyecek bir kimse kalmaymcaya kadar Öldürmezden önce bana doğruyu söyleyin." dedi.»
«İsrailoğulları işin ciddiyetini ve katliamın şiddetini görünce, ona doğruyu söylediler ve : "Bu kan, bizi Allah'ın gazabına sebep olacak bir çok şeyden menedip alıkoyan bir peygamberin kanıdır. Bu peygamber sizin haberinizi bize bildirmişti, fakat biz onu tasdik edip doğrularnadık ve öldürdük. İşte bu kan onun kanıdır." dediler. Nebûzâzân onlara : "Bu peygamberin adı ne idi?" diye sordu, "Yahya b. Zekeriyyâ idi." diye cevap verdiler Nebûzâzân : "İşte şimdi bana doğruyu söylediniz. Rabb'iniz işte bunun için sizden intikam alıyor." dedi ve secdeye kapandı. Sonra çevresinde bulunanlara : "Şehrin kapılarını kapatın ve burada bulunan Cûders' in askerlerini şehrin dışına çıkarın." dedi. Onlar da kumandanın bu sözünü yerine getirdiler. İsrâiloğulları ile başbaşa kalan Nebûzâzân kana hitaben : "Ey Yahya! Benim ve senin Rabb'in olan Allah, senin yüzünden kavminin başına gelenleri ve kanının karşılığı olmak üzere onlardan ne kadar kişinin öldürüldüğünü biliyor. Ey Yahya'nın kanı! Kavmin bitip tükenmeden Allah'ın izniyle artık yatış, sakin ol." dedi ve kan sükûnet bulup durdu. Bunun üzerine Nebûzâzân onları öldürmeyi durdurdu ve : "İsrâiloğul-larmın inandığı Allah'a ben de inandım ve O'ndan başka Rabb olmadığına yakînen tasdik edip iman ettim." dedi. Sonra İsrâüoğullanna : "Kanlarınız Cûders'in ordugâhının içine akıncaya kadar bana sizi öldürmemi emretti. Ben onun emrine karşı gelemem." dedi. İsrâiloğulları: "Öyle ise onun emrini yerine getir." diye karşılık

verdiler. Bunun üzerine Nebûzâzân onlara bir çukur kazmalarını, sonra at, katır, eşek, sığır, koyun ve deve ne varsa getirip bunları boğazladıktan sonra çukura doldurmalarını emretti. Kan iyice çoğahncaya kadar hayvanları boğazlatmağa da devam etti. Sonra biriken kanların üzerine su döktürmek suretiyle kanın Cûders'in ordugâhına kadar akmasını sağladı..Bundan sonra daha önce öldürmüş olduğu kimselerin cesetlerinin getirilmesini ve bunların, hayvanlarla doldurulmuş olan çukurun üzerine atılmalarını istedi. Nihayet getirilen cesetler, daha önce hayvanlarla doldurulmuş çukurun üzerine bırakıldılar. Cûders, kanın ordugâhına kadar geldiğini görünce, Nebûzâzân'a haber gönderip : "Artık Öldürme işini durdur, yaptıklarının intikamını onlardan aldım." dedi.»

İşte bu, Allah (C.c.)'m İsrâiloğullarma gönderdiği imha hadiselerinin son halkasıdır. Allah, bu hadiseyi peygamberi Hz. Muhammed (S.a.)'e şu ayetlerle bildirmektedir :

«Biz Kitab'da İsrâiloğullarma şu hükmü verdik.: "Siz o ülkede iki defa fesat çıkaracaksınız ve (bana karşı) büyük bir serkeşlik yapıp kabaracaksınız! İşte o iki (fesadınızdan) birincisinin zamanı gelince, sizin üzerinize güçlü, kuvvetli kullarımızı gönderdik, onlar da evlerin aralarına kadar girip (sizi) araştırdılar. Bu, yapılması gereken bir vaat idi. Sonra tekrar size, onları yenme imkânı verdik; sizi mallarla, oğullarla destekledik ve savaşçılarınızı çoğalttık. Eğer iyilik ederseniz, kendinize iyilik etmiş olursunuz. Kötülük ederseniz, o da kendi aleyhinize olur. Sonuncu (başkaldırmanızın cezalandırılma) zamanı gelince, yüzlerinizi kötü duruma soksunlar (üzüntüden suratlarınızın asılmasına sebeb olsunlar), ilk kez girdikleri gibi Mescid'e (Beytül-Makdis'e) girip (tahrip etsinler) ve ele geçirdiklerini mahvetsinler diye (yine öyle kullar gönderdik). (Tevbe ederseniz) Rabb'inizin sizi esirgeyeceğini umabilirsiniz. (Eğer tekrar fesada) dönerseniz, biz de sizi (cezalandırmağa) döneriz. Biz cehennemi kâfirlere bir zindan yaptık.» (İsrâ\ 4-8).

Allah, İsrâiloğullarmm başına ilk vak'ada Buht-Nassar ve ordusunu musallat etti. Sonra İsrâiloğullarma tekrar devlet ve galebe imkânı verdi. Bundan sonra ise son vak'ada onların zerine Cûders ve ordusunu musallat kıldı. Bu son vak'a îsrâiîoğulları için öbüründen daha ağır oldu. Bu son vak'a ile onların ülkeleri harap oldu, savaş erleri öldürüldü, kadınları ve çocukları esir edildi. Bu hususla ilgili olarak Allah : «..galebe ve istilâ ettiklerini mahvetsinler diye (başınıza yine düşmanlar musallat ettik.)» (İs-ra\ 7) buyurur.

w» .BaZ1 âlimler> Hz- Yahya'nın Erdeşîrb. Bâbek'in döneminde Öldürüldüğünü ileri sürmüşlerdir. Bir rivayette de onun öldürülmesini Hz. İsa'nın (göklere) kaldırılmasından bir buçuk yıl Önce olduğu söylenir. Doğrusunu ıse Allah bilir. [95]

.

Hz. Zekeriyyâ'mn Öldürülmesi

Hz. Yahya Öldürülüp de babası Hz. Zekeriyyâ onun Öldürüldüğünü duyunca kaçtı ve Beytü'l-Makdis yakınlarındaki ağaçlıklı bir bahçeye girip sığındı. Hükümdar arkasından aramak üzere adamlar gönderdi. Hz. Zekeriyyâ bir ağacın yanından geçerken ağaç ona : «Ey Allah'ın peygamberi! Bana gel.» diye seslendi. Yanma geldiğinde ağaç yarıldı ve Hz. Zekeriyyâ içerisine girdi. Sonra ağaç üzerine kapandı ve ağacın ortasında kaldı, Bu sırada Allah'ın düşmanı İblîs gelip Hz. Zekeriyyâ'mn elbisesinin ucundan tuttu ve bu kısmı ağacın dışında bıraktı. Onun böyle yapmaktan maksadı ise, Hz. Zekeriyyâ'yı haber verdiği zaman kendisini tasdik etmelerini sağlamaktı. Daha sonra İblîs Hz. Zekeriyyâ'yı arayanları karşıladı ve durumu haber verdi. Fakat önce onlara : «Ne arıyorsunuz?» diye sordu. Onlar : «Zekeriyyâ'yı arıyoruz.» dediler. Bunu üzerine İblîs : «Zekeriyyâ, şu ağaca bir büyü

yaptı, ağaç yarıldı-, o da içine girdi.» dedi. «Sana inanmıyoruz.» dediler. Bu sefer İblîs : «Benim bir işaretim var, onu görünce beni tasdik edersiniz.» dedi ve Hz. Zekeriyyâ'mn dışarıda kalan elbisesinin ucunu gösterdi. Bunun üzerine ellerine baltaları alıp ağacı devirdiler, sonra ağacı ortasından testere ile biçtiler. Böylece Hz. Zekeriyyâ (A.s.) ağacın içerisinde iken öldürüldü. Bunun üzerine Allah (C.c.) yer yüzünün en kötü insanlarını onların üzerine musallat etti ve onlardan bunlar vasıtasıyla intikam aldı.

Rivayet edildiğine göre, Hz. Zekeriyyâ'mn Öldürülmesinin sebebi şu idi: İblîs, İsrâiloğullarınm sohbet meclislerine gelip Hz. Zekeriyyâ'ya Meryem ile ilgili olarak iftirada bulundu ve onlara : «Meryem'in yanma girip çıkan kişi sadece odur. Ondan başkası onu hamile bırakmamıştır.» dedi. Bunun üzerine İsrâiloğulları onu aramağa başladılar, o da hemen kaçtı. Daha sonra bu rivayette, az önce zikrettiğimiz şeylere yakın ifadelerle, onun ağacın İçerisine girmesinden bahsedildi. [96]

HZ. ÎSÂ (MESÎH)'NIN DOĞMASI VE PEYGAMBERLİĞİNDEN İTİBAREN SON ANINA KADARKİ DURUMU

Hz. îsâ'nın dünyaya gelmesi Mülûkü't-tavâif dönemine rastlamaktadır. Mecûsîler, Hz. îsâ'nın doğumunun, İskender'in Bâbil topraklarını ele geçirmesinden altmış beş yıl, Eşkânîlerin hükümdarlıklarının üzerinden elli bir yıl geçtikten sonra olduğunu, Hıristiyanlar da onun doğumunun, İskender'in Bâbil topraklarını ele geçirmesinden itibaren üç yüz altmış üç yıl geçtikten sonra olduğunu söylerler. Ayrıca Hristiyanlar, Hz. Yahya'nın îsâ (A.s.)'dan altı ay Önce doğduğunu ileri sürerler. Yine onlara göre, Hz. Meryem on üç, bir rivayette on beş, diğer bir rivayette yirmi yaşında iken Hz. îsâ'ya hamile kalmıştır. Yine Hristiyanların iddialarına göre, Hz. îsâ göğe kaldırılıncaya kadar otuz iki yıl birkaç gün yaşamış, Hz. İsa'dan sonra annesi Hz. Meryem de altı yıl daha hayatta kalmıştır. Böylece Hz. Meryem toplam olarak elli bir yıl yaşamış oluyor. Onlara göre, Hz. Yahya, îsâ (A.s.)'mn göğe kaldırılmasından önce öldürülmüş, Hz. îsâ' ya peygamberlik ve risalet otuz yaşında iken gelmiştir.

Biz, daha önce Hz. Meryem'in kiliseye hizmeti ile ilgili bilgileri anlatmıştık. Hz. Meryem ile marangoz olan amcasının oğlu Yûsuf b. Ya'kûb b. Mâsân kilise hizmetlerini görürlerdi. Yûsuf b. Yâ'kûb hem marangozdu ve hem de hikmet sahibi bir kişiydi. Elinin emeğinden geçinir ve kazandıklarını da tasadduk ederdi. Hristiyanlarm söylediklerine göre, Yûsuf b. Yâ'kûb Hz. Meryem île evlenmiş, fakat Hz. Meryem'e yaklaşmamış, ancak Hz. îsâ göğe çekildikten sonra ona yaklaşmıştır. Doğrusunu ise Allah bilir.

Hz. Meryem ve amcasının oğlu Yûsuf, sulan tükendiği zaman, her biri kendi kabını alır ve içinde su bulunan mağaraya gider, oradaki tatlı sudan kaplarını doldururlar, sonra kiliseye geri dönerlerdi.

Nihayet Cebrail (A.s.)'in Hz. Meryem ile karşılaşacağı gün gelip çattığı zaman, Meryem'in suyu tükenmiş bulunuyordu. Bunun üzerine amcasının oğlu Yûsuf'a kendisiyle birlikte suya gitmesini teklif etti, fakat Yûsuf : «Benim yarma yetecek kadar suyum var.» diyerek onunla su almağa gitmedi. Bu durum karşısında Hz. Meryem su kabını alıp tek başına mağaraya geldi ve orada Hz. Cebrail'i buldu. Bu sırada Cebrail (A.s.) : «Meryem'e düzgün bir insan şeklinde göründü.» (Meryem, 17). Hz. Cebrail ona: «Ey Meryem! Allalı beni sana tertemiz bir oğlan çocuğu vermem için (Meryem, 19) gönderdi.» dedi Bunun üzerine Hz. Meryem ; «Ben senden, Rahman olan (Allah'a) sığınırım. Eğer takı (Allah'tan korkuyor ve O'na itaat ediyor) isen (bana dokunma).» (Meryem, 18) dedi. Bir rivayette bu ayette geçen "takı" kelimesinin, bir erkek ismi olduğu da söylenir. Hz. Meryem, Cebrail'i görünce onu

gerçekten bir erkek sanmıştı. Bunun üzerine Cebrail (A.s.) ona : «Ben, sadece Rabb'imin elçisiyim. Sana, tertemiz bîr oğlan çocuğu vermek için (geldim).» (Meryem, 19) dedi. Hz. Meryem : «Bana hiçbir beşer (eli) değmemiş ve zina da etmemişken, benim nasıl bir oğlum olur?» (Meryem, 20) dedi. Cebrail (A.s.) de ona : «(Evet) öyledir. Fakat Rabb'in : "O bana kolaydır, çünkü biz onu insanlara (kudretimizi gösteren) bir İşaret ve bizden bir rahmet kılacağız." buyurdu. Zaten iş olup bitmiştir.» (Meryem, 21) dedi.

Hz. Cebrail, Meryem'e bunu söyleyince, Allah'ın hükmüne boyun eğip teslim oldu. Sonra Cebrail (A.s.), onun elbisesinin yakasından üfledi ve yanından ayrıldı. Hz. Meryem ise o anda Hz. Mesih'e hamile kaldı. Daha sonra da kabına suyunu doldurup geri döndü. Hz. Meryem'in zamanında kendisinden ve amcasının oğlu marangoz Yûsuf'tan daha çok ibadet eden bir kimseye rastlanmıyordu. Yûsuf ise Meryem ile birlikte bulunuyordu ve onun hamile kalmasına ilk tepki gösteren de o olmuştu. Yûsuf, onun hamile olduğunu görünce, bunu büyük bir hadise telâkki etti ve neye yorumlayacağını bilemedi, İtham etmek istediği zaman, onun ne derece saliha bir kadın olduğunu hatırlıyor ve bir an için dahi gözünden uzaklaşmamiş olduğunu düşünüyordu. Temize çıkarmak istediği zaman ise, hamileliğini görmemezlikten gelemiyordu. Nihayet bu durum ona ağır gelmeye başlayınca, Meryem ile konuştu ve ona ilk olarak : «Ben senin bu durumunu görmemezlikten gelerek kalbimde saklayıp gizlemeğe çalıştıysam da, durumun ağır basıp bana galip geldi.» dedi. Meryem ona : «Bana güzel sözler söyle.» diye karşılık verdi. Bunun üzerine Yûsuf : «Söyle bakalım! Sen hiç tohumsuz ekin bittiğini gördün mü?» diye sordu. Meryem : «Evet» diye cevap verdi. Yûsuf : «Hiç yağmur almadan ağaç biter mi?» diye sordu. Meryem : «Evet, biter.» diye cevap verdi. Bu defa Yûsuf ona : «Erkek olmadan çocuk olur mu?» diye sordu. Meryem : «Evet, olur. Sen, Allah'ın ekini ilk yarattığı zaman tohumsuz olarak yarattığım bilmiyor musun? Yine sen, Allah'ın ağacı yağmursuz olarak yarattığını ve yağmurla ağaçları ayrı ayrı yarattıktan sonra kudretiyle yağmuru ağaç için bir hayat sebebi kıldığını bilmiyor musun? Yoksa sen, tohum ve yağmur olmadan Allah'ın ekin ve ağaç bitiremeyeceğini mi söylemek istiyorsun?» dedi. Buun zerine Yûsuf ona : «Hayır, bunların hiç birini demek istemiyorum. Aksine, Allah dilediğini yapamağa kadirdir, diyorum. O, bir şeye "ol" dedi mi o hemen olur.» dedi. Bu defa Meryem ona : «Pek iyi, sen Allah'ın Âdem ve Havva'yı erkek ve kadın olmaksızın yarattığını bilmiyor musun?» diye sordu. O da : «Evet, biliyorum.» dedi. Hz. Meryem'in bu sözleri üzerine Yûsuf'un içine, Meryem'in bu durumunun Allah'tan olduğu, Meryem' in bu sırrı, kendisinden gizlediğim görünce ona bu sır hakkında bir şey sormasının uygun olmadığı hissi doğdu.

Bir rivayete göre, Hz. Meryem hayız gördüğü için odaların bir kenarına çekilmişti ve gelip geçenlerden uzak durmak için duvarları kendisine bir siper ve perde edinmişti. Hayızdan kurtulup temizlenince, yanında bir erkek bulunduğunu gördü. Bu rivayette, bundan sonra yukarıda geçen ayetler zikredilmektedir.

Hz. Meryem hamile kalınca, Hz. Zekeriyyâ'nm hanımı olan teyzesi bilgece ziyaret maksadıyla yanma geldi. Hz. Meryem teyzesine kapıyı açınca, onu orada tuttu ve : «Ben hamileyim.» dedi. Bunun üzerine Meryem de teyzesine : «Ben de hamileyim» dedi. Bu defa teyzesi : «Ben, karnımdaki-nin senin karmndakine secde (tazim) ettiğini görüyorum.» dedi.

Hz. Zekeriyyâ'nm hanımı Yahya'yı doğurdu.

Hz. Meryem'in hamilelik müddeti konusunda ihtilâf edilmiştir. Bir rivayette, Hz. Meryem'in dokuz ay hamile kaldığı söylenir. Bu, aynı zamanda Hıristiyanların da görüşüdür. Diğer bir rivayette onun sekiz ay hamile kaldığı söylenir. Bu ise ayrı bir mucizedir. Çünkü ondan başka sekiz aylık hiçbir çocuk yaşamamıştır. Bir başka rivayette altı ay hamile kaldığı ifade edilir. Diğer bir rivayette üç saat,

bir başka rivayette ise bir saat hamile kaldığı söylenmektedir. Onun bir saat hamile kaldığı rivayeti, Kur' ân-ı Kerim'in : «Meryem, hemen ona hamile kaldı. Onunla uzak bir yere çekildi.» (Meryem, 22) ayetinin zahirî daha uygun görünmektedir. Bu ayette iki fiil birbirine "hemen sonralık" manasını ifade eden "fâ" harfi ile bağlanmıştır.

Hz. Meryem (doğum sancılarını) hissedince, doğu tarafındaki mihrabın yanma gitti ve onun en uzak bir köşesine çekildi. Nihayet : «Doğum sancısı onu bir hurma dalıfmn altı)na getirdi..» (Meryem, 23).

Hz. Meryem doğum sancısı içerisinde bulunmasına rağmen insanlardan utancından dolayı : «Keşke bundan önce öîseydim, unutulup gîtseydim!» (Meryem, 23) dedi. Yani ismim, cismim unutulsaydı da, izimi, cismimi kimse görmesey-di, demek istemişti.

Hz. Meryem : «Yanımda kimse yok iken îsâ benimle konuşur, ben de onunla konuşurdum. Yanımızda birisi olduğu zaman ben onun karnımda teşbih ettiğini işitirdirn.» diyor. Hz. Cebrail (veya Allah'ın konuşturduğu îsâ) : «(Dağın) altından : 'Tasalanma, Rabb'in senin alt(yan)mdan akan bir su arlu meydana getirdi.'» (Meryem, 24) diye seslendi. Bu ayette geçen "min tahtına" kelimesinin başındaki harfi "miri." şeklinde okuyanlar, seslenenin Cebrail olduğunu, "men" şeklinde okuyanlar ise seslenen kişinin Allah'ın konuşturduğu îsâ olduğunu söylemişlerdir. Hz. Meryem'e : «Hurma ağacını kendine doğru silkele..» (Meryem, 25) denildi. Bu, kesilmiş ve geriye kütüğü kalmış bir hurma ağacı idi. Meryem, onu silkeleyince hemen bir hurma ağacı oluverdi. Bir rivayette ise bu, kesilmiş bir ağaçtı. Fakat doğum sancısı Meryem'i zorlayınca, o bu ağaç köküne sarıldı. Bu kök de doğrulup uzadı, yeşerip hurma vermeğe başladı. Meryem'e : «Hurma ağacını kendine doğru silkele, üzerine olmuş taze hurma dökülsün.» (Meryem, 25) denildi. Bımım üzerine o, ağacı sallayınca, üzerine taze hurmalar dökülmeğe başladı. Bu defa Allah (C.c.) ona : «Ye, iç, gözün aydın olsun! Eğer insanlardan birini görürsen : "Ben Rahman olan (Allah) için oruç adadım. Bugün hiçbir insanla konuşmayacağım." de.» (Meryem, 26) buyurdu. O zamanlarda oruç tutan bir kişi, akşam oluncaya kadar kimseyle konuşmazdı.

Nihayet Hz. Meryem, îsâ'yı doğurunca, İblîs hemen gidip İsrâiloğul-larma Meryem'in doğum yaptığını haber verdi. Bunun üzerine onlar koşarak Meryem'in yanma geldiler ve onu çağırdılar. O da : «Çocuğunu yüklenip kavmine getirdi.» (Meryem, 27).

Rivayet edildiğine göre, marangoz Yûsuf, Meryem'in kırk gün mağarada bıraktı, sonra onu alıp ailesinin yanma getirdi. Hz. Meryem'i bu vaziyette gören kavmi ona : «Ey Meryem! Sen tuhaf bîr iş yaptın. Ey Harun'un kız kardeşi! Baban kötü bir adam değildi; annen de fahişe değildi.» (Meryem, 27, 28). Senin bu yaptığın nedir? dediler. Rivayete göre, Hz. Meryem, Musa (A.s.)'nın kardeşi Hz. Harun'un soyundan geliyordu.

Bana göre Meryem, Harun (A.s.)'un neslinden değildir. O, Yahûda b. Ya'kûb'un boyundan ve Süleyman b. Davud'un soyundandır. Onlar, "Sâ-lihîer" diye anılırlardı. Hz. Harun ise, Lâva b. Ya'kûb'un soyundandır.

Hz. Meryem onlara, Allah'ın kendisine söylemesini emrettiği şeyleri söyledi, fakat onlar bundan sonra Meryem'in konuşmasına devam etmesini istediklerinde, o, konuşmaları için îsâ'yı gösterdi. (Meryem, 29). Bunun üzerine kızıp kupürdüler ve : «Onun bizimle bu şekilde alay etmesi, zina etmesinden bize daha ağır geldi.» dediler. Sonra : «Beşikteki çocukla nasıl konuşuruz?» (Meryem, 29) diyerek söylendiler. Bunun üzerine îsâ konuştu ve : «Ben, gerçekten Allah'ın kuluyum. O bana kitâb verdi, beni peygamber yaptı. Beni, bulunduğum her yerde insanlara yararlı kıldı. Sağ olduğum müddetçe bana namaz kılmayı, zekât vermeyi emretti. (Beni), an-

neme iyilik eder (kıldı), baş kaldıran bir zorba yapmadı.» (Meryem, 30-32) dedi. O, kendisini ilâh

itikad edenlerin aleyhine kuvvetli bir hüccet olması için ilk önce kulluk ifade eden cümle ile söze başladı.
Hz. Meryem'in kavmi onu recmetmek maksadıyla ellerine taş almışlardı, fakat oğlu îsâ konuşmağa başlayınca, onu taşla recmetmekten vaz meçtiler. Artık îsâ bundan sonra yaşıtları gibi konuşma zamanı gelinceye kadar bir daha konuşmadı. Sonra İsrâiloğulları: «Onu Zekeriyyâ'dan başkası hamile bırakmamıştır, çünkü yanma girip çıkan sadece odur.» dediler ve onu öldürmek için aramağa başladılar. Bunun üzerine Zekeriyyâ onların arasından kaçıp uzaklaştı, fakat onlar sonunda onu .yakalayıp öldürdüler.
Hz. Zekeriyyâ'nm öldürülmesinin sebebi konusunda bundan başka rivayetler de vardır. Bunlar daha önce yukarıda bahsedildi.
Rivayet edildiğine göre, Hz. Meryem'in doğum vakti yaklaşınca Allah ona vahiy yoluyla : «Ey Meryem! Kavminin bulunduğu yerden çık git, çünkü onlar seni ellerine geçirecek olurlarsa ayıplarlar, hem seni ve hem de çocuğunu Öldürürler.» buyurdu. Bunun üzerine amcasının oğlu marangoz Yûsuf onu alıp Mısır'a gitti. Mısır sınırına vardıklarında Meryem'i doğum sancıları tuttu. Üzgün bir hâlde doğumunu yapınca ona : «Üzülme, Rabb'in senin alt(yan)mdan akan bir su arla meydana getirdi. Hurma dalım kendine doğru silkele, üzerine, olmuş taze hurma dökülsün. Ye, iç, gözün aydın olsun! Eğer insanlardan bîrini görürsen : "Ben Rahman olan (Allah) için oruç adadım. Bugün hiçbir insanla konuşmayacağım." de» (Meryem, 24-26) denildi. Bu sırada kış mevsimi olmasına rağmen onun üzerine taze hurmalar dökülüyordu.
Hz. îsâ'nm doğmasıyla putlar ise tepe taklak yıkılmış, şeytanlar büyük bir korkuya kapılarak İblîs'in yanma gelmişlerdi. İblîs, şeytanların bu şekilde bir araya toplandıklarını görünce, onlardan toplanmalarının sebebini sordu, onlar da İblîs'e durumu haber verdiler. Bunun üzerine îb-lîs : «Yeryüzünde çok önemli bir hadise vuku buldu.» dedi ve fırlayıp uçtu, onların gözünden kaybolup uzaklaştı. Sonra İblîs, Hz. îsâ'nm doğduğu yere geldi ve meleklerin çevresini sarıp kuşatmış olduklarını gördü. Bu esnada mühim hadisenin burada vuku bulduğunu anladı, fakat melekler, onun Hz. îsâ'ya yaklaşmasına imkan vermediler. Bu durum karşısında İblîs, adamlarının yanma geri döndü ve onlara durumu anlattı. Sonra onlara : «Ben muhakkak surette doğum yapan her kadının yanında bulunmu-şumdur. (Fakat bu yeni doğan çocuğa yaklaşamadım). Ben, bizzat onun kendisiyle doğru yola ilettiklerinden daha çok sayıda kimseyi saptıracağımı ümit ediyorum.» dedi.
Hz. Meryem, oğlu îsâ'yl Mısır'a götürdü ve on iki yıl müddetle onu kimseye göstermedi. Beşik omuzlarında olduğu hâlde başak topluyor, geçimini bu şekilde temin ediyordu.
Bana göre, îsâ'nın, annesi Meryem'in kavminin arasında dünyaya geldiğini ifade eden birinci görüş, Kur'ân-ı Kerîm'e uygun olduğu için daha doğrudur. Çünkü : «Meryem onu taşıyarak kavmine getirdi.» (Meryem, 27) ayeti ile : «Beşikteki çocuk ile nasıl konuşuruz?» (Meryem, 29) ayeti, birinci görüşün doğruluğuna delalet. etmektedir.
Rivayet edildiğine göre, Hz. Meryem oğlu îsâ'yı doğurduktan sonra amcasının oğîu marangoz Yûsuf ile birlikte onu Mısır'a götürmüştü. Kur' ân'da zikri geçen "Rabve" (tepe) (Mü'minûn, 59) kelimesinden maksad Mısır ülkesidir. Bir rivayette Rabve'nin Dimaşk, diğer bir rivayette ise Bey-tü'1-Makdis olduğunu söylenir; Bu hususta daha başka rivayetler de vardır.
Hz. Meryem'in oğlu ile birlikte Mısır'a gitmesinin sebebi, İsrâiloğulla-rırun başında bulunan bir hükümdardan korkmuş olmasıydı. Bu hükümdar, Romalıydı ve adı da Heredos idi. Yahudiler, onu îsâ'yl öldürmesi için tahrik edip aldatmışlardı. Bu sebeple Mısır'a giderek, bu hükümdar ölünceye kadar oh iki yıl orada kalmışlardı. Hükümdar öldükten sonra da tekrar Şâm bölgesine geri

dönmüşlerdi. Bir rivayette Heredos'un îsâ'yı öldürmek istemediği, hattâ göğe kaldırıldıktan sonra onun varlığından haberdar olduğu söylenir. Onlar ise Mısır'a Yahudilerin îsâ'ya bir kötülük yapmalarından korktukları için gitmişlerdir. Doğrusunu ise Allah bilir. [97]

Hz. îsâ'nın Peygamberliği ve Bazı Mucizeleri

Hz. Meryem Mısır'da iken bir köy ağasına (dihkan) müsafir olarak inmişti. Bu ağanın evi fakir ve miskinlerin barınak yeriydi. Bir gün ağanın bir malı (parası ?) çalındı; ancak o, evinde bulunan miskinleri itham etmemişti. Meryem de ağanın basma gelen bu hırsızlık hadisesine çok üzülmüştü. (On iki yaşlarında) bulunan îsâ, annesinin bu üzüntüsünü görünce ona : «Ağaya, çalman malının bulunmasına kılavuzluk etmemi ister misin?» diye sordu. Annesi Meryem : «Evet, isterim.» diye cevap verdi. Bunun üzerine îsâ ; «Onun malım âmâ ile kötürüm olan adamlar çaldı. Hırsızlık konusunda her ikisi işbirliği yaparak, âmâ olan kötürüm olanı taşıdı, o da bu malı aldı.» dedi. Bunun üzerine âmâ olana, kötürüm olanı yüklenip kaldırması söylendi, fakat o aczini izhar edip kaldıramayacağını bildirdi. Bu durum karşısında Mesih. îsâ ona : «Pek iyi, dün gece malı aldığınızda onu nasıl kaldırıp taşımıştın?» dedi. Bunun üzerine suçlarını itiraf ettiler ve çaldıklarını da iade ettiler.Bir gün yine ağanın evine müsafirler gelmişti; fakat yanında müsa-firlerine ikram edebilmesi için içecek bir şeyleri yoktu. îsâ, ağanın bunun Üzerinde ihtimamla durduğunu görünce, ağaya ait olan bir odaya girdi ve orada iki sıra hâlinde sıralanmış testiler buldu. îsâ, ellerini testilerin ağızlarına dokundurarak hepsinin yanından geçti ve arkasından testiler içecekle doldu. O sırada îsâ on iki yaşlarında bulunuyordu.

îsâ, ilk mektep sıralarında bulunduğu zamanlarda, çocuklara, ailelerinin ne yaptıklarını ve ne yediklerini söylerdi.

Vehb anlatıyor :

«Bir ara îsâ çocuklarla oynadığı bir sırada, genç birisi, bir çocuğun üzerine atılıp onu ayağıyla tekmeleyerek öldürmüş, sonra Öldürdüğü çocuğu kana bulanmış vaziyette Mesih îsâ'nın ayaklarının arasına fırlatıp atmıştı. Bunun üzerine îsâ'yı yakalayıp bulundukları beldenin hâkiminin huzuruna getirdiler ve çocuğu onun öldürdüğünü söylediler. Hâkim, îsâ'ya durumu sorunca, o : «Çocuğu ben öldürmedim» dedi, fakat onlar îsâ'yı sert bir şekilde tutup götürmek istediler. Bunun üzerine o : «Bana öldürülen çocuğu getirin, ona kendisini öldürenin kim olduğunu sorayım.» dedi. îsâ' nmbu sözüne hayret ettiler ve Öldürülen çocuğu yanma getirdiler. Hz. îsâ, Allah'a dua etti ve duasını*müteakip Allah tarafından öldürülen çocuk diriltildi. Hz. îsâ çocuğa : «Seni kim öldürdü?» diye sordu, o da kendisini öldüren kimsenin adını vererek : «Beni falan kişi Öldürdü.» dedi. Bunun üzerine İsrâiîoğullan diriltilen çocuğa, îsâ'yı göstererek : «Bu kimdir?» diye sordular, o da : «Bu, Meryem oğlu îsâ'dir» dedi ve hemen öldü.»

Ata anlatıyor :

«Hz. Meryem îsâ'yı boyacılık öğrenmesi için bir boyacıya çırak olarak vermişti. Boyacının yanma bir hayli elbise birikmiş, bu sırada da bir işi çıkmıştı. Boyacı, îsâ'ya : «Bunlar, çeşitli renklere boyanacak elbiselerdir. Onların her birisinin üzerine boyanacağı rengi gösteren bir iplik koydum. İşimi görüp dönünceye kadar bunları boyarsın.» dedi. îsâ onların hepsini bir boya küpüne doldurdu. Boyacı isini görüp geri dönünce, îsâ'ya boyanacak elbiseleri sordu, O da elbiseleri boyadığını söyledi. Boyacı : «Hani, elbiseler nerede? Bir göreyim.» deyince İsâ : «Şu küpün içerisinde» diye cevap verdi. Boyacı : «Hepsimi?» diye sorunca da îsâ : «Evet, hepsi onun içindedir» dedi. Bunun

üzerine boyacı : «Eyvah! Tüm elbiseleri berbat ettin» dedi ve ona kızdı. Mesîh îsâ'nın : «Acele etme, onları önce bir gör.» demesi üzerine boyacı küpten elbiseleri çıkardı ve her birinin renginin sahipleri tarafından istenen renklerde olduğunu gördü. Nihayet boyacı bu durumu görünce hayretler içinde kaldı ve bunun Allah'tan olduğunu anladı.»

«Hz. îsâ ve annesi Meryem Şam'a döndüklerinde, "Nasıra" denilen bir kasabaya indiler. Nasârâ adı buradan gelmektedir. Hz. îsâ otuz yaşma kadar burada kaldı. Allah ona, halkın arasına girip onları Allah'a kulluğa davet etmesini, hastaları, kötürümleri, anadan doğma körleri, alacalı tenlileri ve diğer hastaları tedavi etmesini variyetti. O da vahiy yoluyla aldığı bu emirleri yerine getirdi. Bu sebeple halk onu sevmeğe başladı, kendisine tâbi olanların sayısı çoğaldı ve yüksek bir üne ulaştı.»

«Hz. îsâ bir gün, hükümdarlardan birinin ziyafetinde hazır bulunmuştu. Hükümdar, bu ziyafete halkı da çağırmıştı. Hz. isa'nın yemek yediği kap lıiç eksilmiyordu. Bunun üzerine hükümdar ona : "Sen kimsin?" diye sordu, o da : "Ben, Meryem oğlu îsâ'yım" dedi. Hükümdar, hemen tahtını bırakıp bir grup adamlarıyla birlikte ona tâbi oldu. İşte bunlar "Havariler" dir.»

«Bir rivayette Havarilerin, yukarıda bahsi geçen boyacı ile adamları olduğu, diğer bir rivayette Havarilerin, (balık) avcıları olduğu söylenmiştir. Başka bir rivayette onların, elbise temizleyicileri (çamaşırcılar) oldukları, bir diğer rivayette ise denizcilerden meydana gelen bir grup kimse olduğu söylenir. Doğrusunu ise Allah bilir.»

«Havarilerin sayısı on iki kişi idi. Onlar, acıktıkları veya susadıkları zaman : "Ey Allah'ın Rûh'u (îsâ)! Biz acıktık ve susadık" derler; o da elini yere vurur, her biri için iki yufka ekmek ve içecekleri şeyleri yerden çıkarırdı. Bir defasında Hz. îsâ'ya : "Bizden daha faziletli kim olabilir? Dilediğimiz zaman sen bize yedirip içiriyorsun" dediler. Bunun üzerine Hz. îsâ onlara : "Kendi elinin emeğinden yiyen kimseler sizden daha faziletlidir." dedi. Bundan sonra onlar, ücret karşılığında elbise yıkamağa başladılar.»

«Allah (C.c), Hz. îsâ'yı peygamber (elçi) olarak gönderdiği zaman, o, bir takım mucizeler gösterdi. Bunlardan biri de şu idi : O, çamurdan bir kuş modeli yapar, sonra ona üfler, o da Allah'ın izniyle uçan bir kuş olurdu. Bir rivayette bunun yarasa kuşu olduğu söylenir.»

«Hz. isa'nın zamanında tıp ilmi ilerlemişti. Bu seseble o. anadan doğma körlerin gözlerini açmak, alaca tenlileri iyileştirmek ve ölüleri diriltmek gibi tipçıları âciz bırakan mucizelerle onlara gelmişti. Onun dirilttiği kimselerden birisi, kendi dost ve arkadaşı olan Âzir hastalandığı zaman, kız kardeşi Hz. isa'ya haber göndererek onun Ölmek üzere olduğunu bildirdi. Bunun üzerine Hz. îsâ yanma gitmek üzere yola çıktı. Aralarında ise üç günlük bir mesafe vardı. îsâ (A.s.) yanma Vardığında öleli üç gün olmuştu. Bu durum karşısında Hz. îsâ onun kabrine geldi ve dirilmesi için dua etti. Âzir, hemen dirildi ve çocukları oluncaya kadar bir müddet daha yaşadı. Yine îsâ (A.s.) bir kadını diriltmişti, bu kadın da dirildikten sonra çocuk sahibi olup bir müddet yaşamıştı. Ayrıca o, Hz. Nuh'un oğlu Sâm'ı da diriltmişti. Bir gün Hz. îsâ Havarileri ile beraber otururken, Hz. Nûlı'tan, Tufan hadisesinden ve Nuh'un gemisinden söz etti. Bunun üzerine Havariler ona : «Keşke bize, bu hadiseleri yaşayıp görmüş birisini dilrilt-sen!» dediler Hz. îsâ hemen bir tepeye geldi ye : "İşte burası Hz. Nuh'un o&lu Sâm'm kabridir" dedi, sonra Allah'a dua etti ve Sânı dirildi. Sâm, dirilir dİrilmez : «Kıyamet mi koptu?» diye sordu. Hz. Mesîlı ona : «Hayır, ben Allah'a dua ettim, o da seni diriltti' 'dedi. Sonra Havariler ona bir takım sorular sordular, o da onlara, sormuş oldukları şeylerin cevaplarını verdi, sonra da öldü. Ayrıca Hz. îsâ (A.s.), peygamber Uzeyr'i de diriltti. İsrâiloğulları ona : "Bize Uzeyr'i dirilt, aksi takdirde ateşe atıp seni yakarız." dediler. Bunun üzerine îsâ (A.s.) Allah'a dua etti, Uzeyr de dirildi. İsrâiloğuiları Uzeyr'e : "(îsâ'yı göstererek), bu adam hakkında ne dersin?" diye sordular, Uzeyr de :

"Onun Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şehadet ederim." diyerek cevap verdi. Hz. İsa'nın dirilttiği bir peygamber de Hz. Yahya b. Zekeriyyâ idi. îsâ (A.s.) su üzerinde yürürdü.» [98]

Sofranın İnmesi

Hz. isa'nın büyük mucizelerinden birisi de sofranın inmesi idi.
Sofranın inmesinin sebebi şu idi : Havariler, Hz. îsâ'ya : «Ey Meryem oğlu îsâ! Rabb'in bize gölden bir sofra indirebilir mi?» dediler. Hz. îsâ da : «Allah'ım! Rabb'imiz! Bizim üzerimize gökten bir sofra indir ki bizim için, önce ve sonra gelenler için (o gün) bir bayram olsun ve (bu hadise), senden bir mucize olsun..» (Mâide, 114) diyerek dua etti. Bunun üzerine Allah (C.c), üzerinde et ve ekmek bulunan bir sofra İndirdi ve onlar bunu yiyip bitirernedüer. Hz. îsâ onlara : «Bu sofradan saklamak ve biriktirmek maksadıyla bir şeyler almadığınız müddetçe, böyle devam edecektir.» dedi. Fakat ne yazık ki, bir gün bile geçmeden onlar sofradan bir şeyler alıp biriktirme hareketine giriştiler. Rivayet edildiğine göre, meleklerin taşıyarak getirdikleri sofranın üzerinde yedi yufka ekmek ve yedi balık vardı. Melekler, sofrayı getirip Havarilerin önlerine koydular ve baştan sona kadar hepsi yiyip karınlarını doyurdular. Bir rivayette sofranın üzerinde cennet meyveleri olduğu, diğer rivayette et hariç her türlü yiyeceğin bulunduğu, bir başka rivayette ise her türlü yiyeceğin tadını taşıyan bir balık bulunduğu söylenir. Yemek yiyenlerin sayısı ise beş bin kişi idi. Onlar yedikçe yemekler artıp diz boyuna ulaşmıştı. Bunun üzerine Hz. îsâ,'ya : «Biz, senin gerçekten Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet ederiz.» dediler. Sonra buradan ayrılıp gittikten sonra hep sofra konusunu konuştular. Sofranın yanında hazır bulunmayanlar ise onlara : «îsâ, gözlerinizi büyüledi.» dediler. Böylece onların bir kısmı fitneye tutulup inkâra saptılar. Neticede küfür ve inkâra sapan bu kişiler, domuz şekline sokuldular. Hilkati değişen bu kimselerin arasında kadın ve çocuk bulunmuyordu. Onlar, bu hâlleri üzerinde üç gün kaldıktan sonra helak oldular ve üreyip çoğalamadılar.
Bir rivayete göre, bu sofra, kırmızı bir sofra olup altında ve üstünde birer bulut olduğu hâlde onların gözlerinin Önünde önlerine inmişti Bu durum karşısında Hz. îsâ ağlayarak : «Allah'ım! Beni şükredenlerden kıl! Allah'ım! bu sofrayı bir azap ve ukubet vesiylesi değil, onu bir rahmet kıl!» demişti. Bu sırada ise Yahudiler, hayatları boyunca bir benzerini görmedikleri ve kokusundan daha hoş bir koku koklamadıkları "bu bu sofranın inişini seyrediyorlardı. Şem'ûn, Hz. îsâ'ya : «Ey Allah'ın Ruhu! Bu sofradakiler, dünya yiyeceklerinden mi, yoksa ahiret yiyeceklerinden mi?» diye sordu. Hz. Mesih : «Bu sofradakiler, ne dünya yiyeceklerinden, ne de ahiret yiyeceklerindendir. Bu, Allah'ın kudretiyle yarattığı bir sofradır.» diye cevap verdi. Sonra onlara : «Buyurun, istediğinizden yiyin!» dedi. Onlar da Hz. îsâ'ya : «Ey Allah'ın Ruhu! Önce siz buyurun, yiyin» dediler. îsâ'nm (A.s.) : «Bu sofradan, yemek yemekten Allah'a sığınırım» demesi üzerine ne Hz. îsâ ve ne de onlar bu sofradan yemek yemediler. Sonra Hz. îsâ, sayıları bin üç yüz olan hastaları, kotü-rürnler ve fakirleri sofraya çağırdı. Bu sofradan yiyip karmlarmı doyurdular; fakat buna rağmen sofradan hiçbir şey eksilrnemişti. Hulâsa bu sofradan yiyen hastalar ve kötürümler sağlıklarına kavuştular, fakirler de zengin oldular. Bundan sonra sofra, onların gözlerinin önünde yükselip kayboldu. Havariler ise. sofradan yemediklerine pişman oldular.
Diğer bir rivayete göre, sofra birer gün aralıkla kırk gün inmişti. Allah (C.c), Hz. îsâ'ya, sofraya fakirleri çağırmasını, zenginleri çağırmamasını emretti, O da Allah'ın bu emrine uydu. Fakat bu durum zenginlerin ağırına gitti. Bu yüzden sofranın indiğini inkâr ettiler ve şüpheye düştüler; bu arada başkalırmı da şüpheye düşürdüler. Bunun üzerine Allah (C.c.) Hz. îsâ'ya : «Ben sofrayı

yalanlayanları, dünyada hiçbir kimseye yapmayacağım azapla azaplandırmaya ahdettim.» diye vahyetti. Bu sebeple Allah, onlardan üç yüz otuz üç kişinin hilkatini değiştirip domuz şekline soktu. Halk bu manzarayı görünce feryat ederek Hz. îsâ'ya koştular ve ağlamağa başladılar. Hz. îsâ da hilkati değiştirilen bu kişilerin hallerine bakıp ağladı. Domuz şekline dönen bu kimseler Hz. İsa'yı görünce, etrafında dönüp ağladılar. Hz. îsâ ise onları teker teker isimleriyle çağırıyor, fakat onlar konuşamadıkları için başlarını sallayarak işaret ediyorlardı. Böylece onlar, bu hâilen üzerine üç gün yaşadılar, sonra helak olup gittiler. [99]

Hz. Îsâ'nm Göğe Çıkması, Annesini Görmek Üzere İnmesi Vetekrar Çıkması

Rivayet edildiğine göre, Yahudilerden bir grup kimse Hz. îsâ ile karşılaştılar ve onu görünce : «Sihirbaz kadının oğlu sihirbaz adam, zâni-vadınm oğlu ahlâksız adam geliyor.» diyerek ona ve annesine iftira at-i-1 r Hz. îsâ bu sözleri duyunca onlara beddua etti, Allah da duasını kabul edip onları domuz suretine çevirdi. İsrâiloğullarınm reisi bu du-^örünce telâşa kapılıp korktu ve Yahudileri Hz. îsâ'nm öldürülme-i fikri üzerinde birleştirip onları ikna etti. Nihayet Yahudiler Hz. îsâ' nıh başına topladılar ve ona bazı şeyler sordular. îsâ (A.s.) onlara : «Ey Yahudi topluluğu! Allah size buğzediyor.» dedi. Neticede Yahudiler. Hz. îsâ'nm bu sözüne öfkelenip onu öldürmek için üzerine saldırdılar. İşte bu sırada Allah (C.c.) Hz. Cebrail'i gönderdi ve Cebrail onu alıp aydınlık delicinden tavanında penceresi olan bir evin içerisine soktu. Sonra Allah (C.c.) onu, tavandaki pencereden göğe kaldırdı. Yahudilerin reisi ise, adamlarından Katıbânos adında birisine, îsâ'nm yanma girip onu öldürmesini emretti. Katîbânos içeri girdiğinde hiçbir kimseyi göremedi. Bu esnada Allah (C.c.) onu, orada Hz. îsâ'ya benzer bir şekle soktu. Sonra dışarı çıktığında onu îsâ sanıp öldürdüler ve çarmıha gerdiler.

Rivayet edildiğine göre, Hz. îsâ (A.s.) arkadaşlarına : «Sizden hanginiz bana benzetilip öldürülmeğe razı olur?» diye sordu. Onlardan biri : «Ey Allah'ın Ruhu! Ben razı olurum.» diye cevap verdi. Bunun üzerine o kişi Allah tarafından Hz. îsâ'ya benzer bir şekle sokuldu, sonra öldürülüp çarmıha gerildi.

Yine rivayet edildiğine göre, Hz. îsâ'ya benzetilerek çarmıha gerilen kişinin İsrâiloğuilarmdan Yûşa' adında birisi olduğu söylenir.

Anlatıldığına göre, Allah, Hz. îsâ'ya hu dünyadan ayrılacağını bildirdiğinde Ölümden endişelenip Havarileri yanma çağırdı ve onlar için yemekler hazırladıktan sonra onlara : «Bu gece yanımda bulunun, benim'size ihtiyacım var.» dedi. Nihayet Havariler gelip toplanınca, onlara akşam yemeği takdim etti ve bizzat kendisi hizmet etti. Havariler yemeklerini yiyip bitirdikten sonra, Hz. îsâ kendi eliyle onların ellerini yıkadı ve elbisesiyle ellerini kuruladı. Havariler, onun bu davranışını yadırgadılar ve pek hoşlanmadılar. Bunun üzerine Hz. îsâ (A.s.) onlara : «Bu gece yaptıklarıma itiraz eden benden değildir.» dedi. Böylece Hz. îsâ istediklerini yapıp bitirene kadar ona itiraz etmediler. Sonra îsâ (A.s.) onlara : «Size yemek yerken hizmet edip ellerinizi bizzat kendi elimle yıkamama gelince, bunu size örnek olmak ve hiç birinizin diğerine karşı kibirlenmemesini göstermek için yaptım. Sizden yardım istediğim ihtiyacıma gelince ecelimin geciktirilmesi için Allah'a çok çok dua edin.» Havariler, dua etmeğe başladıklarında uyku bastırdı, dolayısıyla dua etmeğe muktedir olamadılar. Hz. îsâ (A.s.) ise durmadan onları uyandırıyor ve : «Sübhânellah! Benim için bir gece uykusuz kalamıyorsunuz.» diyordu. Bunun üzerine Havariler ona : «Allah'a yemin ederiz ki, başımıza ne geldiğini bilenîyo ruz. Biz daha önce, gece vakitlerinde uzun uzun otururduk; fakat bu pe

ce bize ne oldu anlamıyoruz. Her dua etmek istediğimizde bundan alıko nulduk.» dediler. Hz. îsâ da onlara : «Çoban gidince sürü dağılır.» dedi ve öleceğini onlara haber verdi. Sonra onlara : «Bu gece horoz üç defa öt-mezden önce, sizden birisi beni inkâr edecek ve bir kaç dirhem karşılığında beni satacak, bu parayı yiyecektir.» dedi.

Bundan sonra Havariler dışarı çıkıp dağıldılar. Bu sırada Yahudiler Hz. îsâ'yı arıyorlardı. Nihayet Havarilerden biri olan Şem'ûn'u yakalayıp : «İşte bu onun arkadaşıdır.» demişlerdi.

Âlimler, Hz. îsâ'nın göğe kaldıramazdan önce ölüp ölmediği konusunda ihtilâf etmişlerdir. Bir rivayette, Hz. îsâ'nın ölmezden önce göğe kaldırıldığı söylenmiş, diğer rivayette ise Allah tarafından üç veya yedi saat sonra tekrar diriltilip göğe kaldırıldığı ifade edilmiştir. Hz. îsâ göğe kaldırıldıktan sonra Allah ona : «Aşağı (yere) in.» buyurmuştur.

Yahudiler, Şem'ûn'a îsâ (A.s.)'nm arkadaşı olduğunu söyledikleri zaman, o bunu inkar ederek : «Ben onun arkadaşı değilim.» demişti. Bunun üzerine onlar da Şem'ûn'u serbest bırakmışlardı. Şem'ûn onlar tarafından üç defa yakalanmış, her birisinde : «Ben onun arkadaşı değilim.» demek suretiyle kendisini kurtarmıştı. Nihayet Şem'ûn horoz sesini işitince, ağlamağa başladı ve bu onu çok üzdü. Bu sırada Havarilerden birisi Yahudilere gelip Mesîh îsâ'nın bulunduğu yeri gösterdi. Yahudiler de ona mükâfat olarak otuz dirhem verdiler. Sonra Yahudiler ile birlikte bu havan Hz. îsâ'nın bulunduğu eve geldi ve tek basma içeri girdi. Allah (C.c), bu esnada Hz. îsâ'yı göğe kaldırdı ve Hz. îsâ'nın bulunduğu evi gösteren havariyi ise îsâ'nın şekline soktu. Böylece Yahudiler onu yakaladılar, ayaklarını sıkıca bağlayıp sürükleyerek götürürken ona : «Hani sen ölüleri diriltiyor, şunları ve şunları yapıyordun?... Şimdi kendini kurtar bakalım.» dediler. Havârî de onlara : «Ben size Mesîh îsâ'nın bulunduğu yeri gösteren kişiyim, îsâ değilim.» dedi. Fakat onun bu sözüne kulak asmadılar ve götürüp onu çarmıha gerdiler.

Diğer bîr rivayete göre, havârî, Yahudilere Hz. îsâ'nın bulunduğu yeri gösterince, onlar Hz. isa'yı çarmıha germek için bulunduğu evden aldılar. Bu esnada yer yüzünü bir karanlık bastırdı; Allah tarafından gönderilen melekler ise Hz. îsâ ile onların arasına girdiler. Bu arada Allah, Mesîh îsâ'nın bulunduğu evi gösteren havariyi Hz. îsâ'nın şekline soktu. Böylece onlar, Hz. îsâ'nın yerine, çarmıha germek üzere havariyi yakaladılar. Havârî, her ne kadar : «Ben, size îsâ'nın bulunduğu yeri gösteren kişiyim.» dediyse de, onun sözünü dinlemediler, sonra Öldürüp çarmıha gerdiler. O sırada Allah {C.c), Hz. Mesîh îsâ'yı üç saat, diğer bir rivayette yedi saat öldürdükten sonra diriltip göğe kaldırdı. Sonra ona : «Annen Meryem'in yanma in; zira hiçbir kimse onun kadar sana ağlamadı ve hiçbir kimse de onun sana üzüldüğü kadar üzülmedi.» buyurdu. Nihayet yedi gün sonra Hz. îsâ annesi Meryem'in yanma indi ve indiği sırada üzerine inmiş olduğu dağ nur ile dolup taştı. Hz. îsâ gökten indiği zaman annesi Meryem ile daha önce onun cinnet hastalığından tedavi et-ti&i bir kadın çarmıha gerilerek idam edilen havarinin başında ağlıyorlardı. Hz. îsâ onlara : «Neden ağlayıp duruyorsun?>/ diye sordu, onlar da : «Sana ağlıyoruz.» diyerek cevap verdiler. Bunun üzerine Hz. îsâ : «Allah beni kendi katma kaldırdı ve bana hayırdan başka bir şey isabet etmedi. Şu çarmıha gerilmiş adam ise, onlara benim suretimde gösterildi.» dedi. îsâ (A.s.), annesi Meryem'den Havarileri toplamasını istedi, sonra da toplanan Havarileri Allah'a davet eden birer elçi olarak yer yüzünün dört bir tarafına gönderdi ve onlara Allah'ın kendisine emretttiği şeyleri kendisi adına insanlara tebliğ etmelerini emretti. Bundan sonra Allah (C.c.) onu kendi katma kaldırdı ve yükseltirken ona kanatlar takıp nurdan elbiseler giydirdi. Ayrıca ondan yemek ve içmek zevkini aldı, sonra meleklerle birlikte uçup gitti. Şu anda o, meleklerle birlikte Arş'ın çevresinde bulunmaktadır.» İşte böylece Hz. îsâ (A.s.) insan-melek, yer-gök özelliklerini taşıyan bir varlık oldu.

Havariler ise, Hz. îsâ'nın verdiği emir üzerine yer yüzüne dağıldılar. Hz. îsâ'nın Allah tarafından indirildiği gece ise, Hristiyanların tütsü yaktıkları gecedir.
Yahudiler. Havarilerin sağ kalanlarına bir takım işkenceler yaparak saldırıda buhmuyor ve onlara sövüp sayıyorlardı. O sırada Roma hükümdarı olan Herodes [100] Havarilerin bu durumunu haber almıştı. Herodes, putperest bir hükümdardı ve o zamanlar Yahudiler onun hakimiyeti altındaydı. Bir gün ona : «Senin hakimİ3'etin altında bulunan îsrâiloğullarmm arasında birisi vardı. O, ölüleri diriltmek, balçıktan kuş yapıp uçurmak, gaipten haber vermek gibi bir takım mucizeler gösterirdi. Ayrıca o, Allah'ın elçisi olduğunu söylerdi. Fakat İsrâiloğullân onun üzerine saldırıp onu öldürdüler.» denildi. Bunun üzerine : «Yazıklar olsun size! Neden daha önce bunu bana haber vermediniz? Allah'a andolsun ki, eğer bu durumu daha önce öğrenmiş olsaydım, mutlaka Yahudiler ile îsâ'nın arasına girer, onun. öldürülmesini engellerdim.» dedi. Sonra Herodes, adamlar göndererek Havarileri Yahudilerin ellerinden kurtardı. Bu arada Herodes Havarilere Hz. îsâ'nın getirmiş olduğu din hakkında bir takım şeyler sordu, onlar da hükümdar Herodes'e bu hususta bilgi verdiler. Neticede Herodes, onlara tâbi olup Hristiyanlığı kabul etti ve Hz. îsâ'ya benzetilerek idam edilen Sercis (Cercis)'i sehpadan indirip defnettirdi. Ayrıca havarinin idam edildiği çarmıhı kutsallaştırıp onu muhafaza altına alıp korudu. Bundan sonra İsrâiloğullarına saldırdı ve onlardan pek cok .kimseyi öldürdü. Hristiyanlığın Roma'da yayılması buradan [101] oldu.
Rivayet edildiğine göre, hükümdar Herodes, "Kaysar" lakabıyla anılan Roma İmparatoru Tiberius'un naibi idi ve nâiblere de hükümdar adı verilirdi. Tiberius'un hükümdarlığı yirmi üç yıl sürdü. Tiberius'un tahta geçmesinden Hz. îsâ'nın göğe kaldırılmasına kadar geçen müddet ise on sekiz yıl bir kaç gündür. [102]

HZ. ÎSÂ'NIN GÖĞE KALDIRILMASINDAN HZ. MUHAMMED (S.A.)'İN ZAMANINA KADAR HÜKÜM SÜREN ROMA HÜKÜMDARLARI

İddia edildiğine göre, Tiberius'tan sonra Şâm bölgesinin tüm hakimiyeti oğlu Câyus (Gaius, Caligula)'a geçmiş ve dört yıl hükümdarlık etmiştir. Ondan sonra Tiberius'un Kılodiyus (Claudius) adındaki diğer oğlu hükümdar olmuş ve on dört yıl hükümdarlıkta kalmıştır. Sonra Petrus ile Paulus'u öldürüp başaşağı asan Neron hükümdar olmuş ve hükümdarlığı on dört yıl sürmüştür. Bundan sonra Potlâyıs (Vitellius) hükümdar olmuş ve dört ay hükümdarlık etmiştir. Ondan sonra Hz. îsâ'nın intikamını almak için oğlu Titus'u Beytü'l-Makdis'e gönderip yıktıran ve İsrâil-oğullarını öldürten İsfisyânus (Vespasianus) [103] hükümdar olmuştur. Sonra onun oğlu Titus tahta geçmiştir. Ondan sonra kardeşi Domitianus hükümdar olmuş ve on altı yıl hükümdarlıkta kalmıştır. Sonra Narvas (Ner-va) hükümdarlığa geçmiş ve hükümdarlığı altı yıl sürmüştür. Ondan sonra Trayâmıs (Traianus) hükümdar olmuş ve on dokuz yıl hükümdarlık etmiştir. Bundan sonra Hadrianus hükümdarlığa geçmiş ve yirmi bir yıl hükümdarlık yapmıştır. Sonra Batyânus (Patyanius)'un oğlu Antoninus hükümdar olmuş ve yirmi iki yıl hükümdarlıkta bulunmuştur. Ondan sonra Markus (Marcus) ve oğulları on dokuz yıl hükümdarlıkta kalmışlardır. Onlardan sonra Komudus (Kommodus) hükümdarlığa gelmiş ve on üç yıl hükümdarlık etmiştir. Sonra Fartinacus (Partinax) hükümdar olmuş ve hükümdarlığı altı ay sürmüştür. Ondan sonra hükümdarlığa Sevaruş (Seberus, Septimus Severus) [104] geçmiş ve on

dört yıl hükümdarlık etmiştir. Sonra Antinanus .(Antoninus Bassianus, Karakalla) [105] hükümdar olmuş ve hükümdarlığı yedi yıl sürmüştür. Ondan sonra Markıyanus (Marcianus) [106] hükümdarlığa gelmiş ve altı yıl hükümdarlıkta kalmıştır. Sonra Antinânus (Antoninus, Elagobalus) [107] hükümdar olmuş ve hükümdarlığı dört yıl sürmüştür. Meşhur hekim Calinus (Galen, Cealionius), bu hükümdarın döneminde vefat etmiştir. Ondan sonra Alek-sandrus (Alexander Aurelius Severus) [108] hükümdarlığa gelmiş ve on üç yıl hükümdarlık etmiştir. Sonra Maksimânus (Maximinos Thrax) [109] hükümdar olmuş ve üç yıl hükümdarlık yapmıştır. Ondan sonra Cordiyânus (Gordianus) [110] hükümdarlığa geçmiş ve altı yıl hükümdarlık yapmıştır. Sonra hükümdarlığa Filifos (Uhilippus) gelmiş ve yedi yıl hükümdarlıkta kalmıştır. Ondan sonra Dakyus (Decius Traianus) hükümdar olmuş ve altı yıl hükümdarlık yapmıştır. Sonra Kalus (Gallus) [111] gelmiş ve ve altı yıl hükümdarlıkta kalmıştır. Ondan sonra Valeriyanus (Valerianus) ve Kalinus (Gallianus) hükümdar olmuşlar ve on beş yıl hükümdarlık etmişlerdir. Sonra Kaludiyus (Claudius II) gelmiş ve bir yıl hükümdarlık etmiştir. Ondan sonra Kritalius hükümdar olmuş ve hükümdarlığı iki ay sürmüştür. Sonra Oriliyanus (Aurelianus) hükümdarlığa geçmiş ve hükümdarlığı beş yıl devam etmiştir. Ondan sonra Tıktus (Tacitus) hükümdar olmuş ve altı ay hükümdarlık yapmıştır. Sonra hükümdarlığa Fulor-nus (Florianus) geçmiş ve yirmi beş gün hükümdarlık etmiştir. Ondan sonra Furubos (Probus) hükümdar olmuş ve hükümdarlığı altı yıl sürmüştür. Sonra hükümdarlığa Doklatyânus (Dİocletianus) geçmiş ve altı yıl hükümdarlık etmiştir. Ondan sonra Mahsimânus (Maximanus) hükümdar olmuş ve yirmi yıl hükümdarlık yapmıştır. Sonra Kostantin (Kostan-tinus) geçmiş ve otuz yıl hükümdarlık etmiştir. Ondan sonra Yuliyanus (Julius) hükümdar olmuş ve hükümdarlığı iki yıl sürmüştür. Bundan sonra Yuyanus (Dicinianus) gelmiş ve bir yıl hükümdarlık etmiştir. Sonra Valentiyânus (Valentinianus) ve Gartiyânus (Gratianus) hükümdar olmuşlar ve yirmi yıl hükümdarlık yapmışlardır. Onlardan sonra hükümdarlığa Hartiyanus ve küçük Valentiyânus gelmiş ve hükümdarlıkları bir 1 sürmüştür. Sonra büyük Tiyadasis (Theodosius I) hükümdar olmuş ve on yedi yıl hükümdarlık etmiştir [112]

Daha sonra Arkadiyus (Arkadius) ve Onoriyus (Honorius [113] hükümdar olmuşlar ve yirmi yıl hükümdarlık etmişlerdir. Onlardan sonra hükümdarlığa küçük Tiyadasis ve Valentiyânus gelmiş ve hükümdarlıkları on altı yıl devam etmiştir. Sonra Markıyânus hükümdarlığa geçmiş ve yedi yıl hükümdarlık yapmıştır. Ondan sonra Lâvest (doğrusu Leon) hükümdar olmuş ve hükümdarlığı on yıl sürmüştür. Sonra hükümdarlığa Zânun (Zenon) [114] gelmiş ve on sekiz yıl hükümdarlık etmiştir. Bundan sonra Anastas hükümdarlığa geçmiş ve yirmi yedi yıl [115] hükümdarlık yapmıştır. Sonra Yustinyânus (Justinos) hükümdar olmuş ve hükümdarlığı dokuz yıl sürmüştür. Ondan sonra hükümdarlığa yaşlı Yustinyânus (Justinos) [116] geçmiş ve yirmi yıl hükümdarlık etmiştir. Sonra Yustinus (Justino II) hükümdar olmuş ve on iki yıl hükümdarlıkta kalmıştır. Ondan sonra Tiberius I) hükümdarlığa gelmiş ve altı yıl hükümdarlık etmiştir. Sonra Marikış (Mavrikios) ile oğlu Tedâsis hükümdar olmuşlar ve yirmi yıl hükümdarlıkta kalmışlardır. Ondan sonra Foka (Phokas) hükümdar

olmuş, yedi yıl altı ay hükümdarlık yaptıktan sonra öldürülmüştür. Sonra Hz. Muhammed (S.a.)'in mektup yazdığı Herakliyus (Herak-leios) hükümdarlığa gelmiş ve üç (doğrusu otuz) yıl hükümdarlık yapmıştır [117]

Tarihçilerin ifadelerine göre, Beytü'l-Makdis (Kudüs)'in Buht-Nas-sar tarafından tahrip edilmesinden sonraki imarından itibaren Hz. Muhammed (S.a.)'in hicretine kadar bin küsur yıl geçmiştir. İskender'in hükümdarlığı ile hicret arasındaki müddet dokuz yüz yirmi küsur yıldır. İskender'in ortaya çıkmasıyla Hz. îsâ'nm doğumu arasındaki müddet ise üç yüz üç yıldır. Hz. îsâ'nın doğumu ile göğe kaldırılması arasındaki müddet otuz iki yıldır. Hz. îsâ'nın göğe kaldırılması ile hicret arasındaki müddet beş yüz seksen beş yıl, bir kaç aydır.

Ebû Ca'fer et-Taberî'nin Roma hükümdarlarının sayısı hakkında sö-ledikleri bundan ibarettir. Fakat o, bu hükümdarların dönemlerind" meydana gelen hadiseleri zikretmemiştir. Ancak Roma hükümdarların kaleme alıp zikreden başka bir tarihçi, bu hükümdarların pek çoğu hak kında Ebû Ca'fer et-Taberî'ye katılmamakla birlikte diğer geri kalanla hakkında farklı isimler zikrederek ona katılmış ve bu hükümdarların dö nemlerinde meydana gelen bazı hadiseleri bu farklı isimlere nisbet ederek zikretmiştir. Biz şimdi Allah izin verirse bu tarihçinin vermiş olduğu bilgileri mutasar olarak zikredeceğiz. [118]

ROMA HÜKÜMDARLARI
(ÜÇ TABAKAYA AYRILMAKTADIR)

Birinci Tabaka

Sâbiîler

Pek çok tarihçi, Sofir'in soyundan gelen Romalıların Yunanlılara galip geldiklerini zikrederler. İsrâiloğulları ise Sofir'in, Asferb. Nifrb. îs b. İshâk b. ibrahim olduğunu iddia ederler. Onlar Yunanlılara galip gelmezden önce Roma'da kalıyorlardı; Hristiyanhktan evvel de Sâbiîlik mezhebine (dinine) girmişlerdi. Tıpkı Sâbiîlerde olduğu gibi onların da taptıkları putları vardı. Roma'daki ilk hükümdarları Galyus (Gallius) olup on sekiz yıl hükümdarlık etmişti. Bir rivayete göre ise, Galyua'tan önce Ro-nıulus ve Ermânus (Romus ?) hükümdarlık etmişler ve kendilerine nisbet edilen Roma şehrini kurmuşlardı. Rumlar da adlarını Roma'dan almışlardı. Galyus'un tarihte ilk hükümdar olarak gösterilmesi, ilk hükümdar oluşundan değil, şöhretinden ileri gelmekteydi.

Galyus'tan sonra Yulyus (Julius) hükümdar olmuş ve dört yıl ,dört ay hükümdarlık yapmıştır. Ondan sonra hükümdarlığa Augustus geçmiştir. "Augustus" kelimesi; "doğmak, genç ve çocuk" mânalarına gelen "sabâ" kelimesinin karşılığıdır. İlk defa "Kaysar" (Sezar) adını Augustus almıştır. Kaysar kelimesinin izahı şudur : Augustus'un annesi ona hamile iken ölmüştü. Annesinin karnı yarılarak fsezeryaıla) çıkarıldığından ona bu ad verildi. Daha sonra Kaysar (Sezer) adı Roma hükümdarlarının bir unvanı oldu. Augustus'un hükümdarlığı ise elli altı yıl beş ay sürdü.

Pek çok tarihçi, Roma imparatorluğunu onun adıyla başlatırlar; çünkü Roma'da ilk defa ordular hazırlayıp karada ve denizde savaşlara girişerek, Yunanlılara savaş açıp onların ülkelerini istilâ eden o olmuştu. Ay-nca o Yunanlıların son hükümdarı olan kraliçe Kleopatra'yı öldürmüş, iskenderiye'yi istilâ ederek orada bulunan her şeyi Roma'ya taşımış, Şâm (Suriye) bölgesini zaptetnıişti. Böylece Yunanlıların hükümranlığı zayıflayıp dağılmış ve Roma imparatorluğuna katılmışlardı. Bundan

sonra Augustus, Antikus (Antiochus)'un oğlu Herodes'i Beytü'l-Makdis (Ku-düs)'e bölge hükümdarı olarak tayin etti. Hz. îsâ onun hükümdarlığının kırk ikinci yılında dünyaya geldi. Kaysâriye şehrini de o kurdu.
Augustus'tan sonra hükümdarlığa Tiberius geçmiş ve yirmi üç yıl hükümdarlık etmiştir. Kendisine nisbet edilen Taberiye şehrini de o kurmuştur. Araplar ise onun kendi adım verdiği bu şehrin ismini "Taberiye" şeklinde değiştirmişlerdir. Hz. îsâ, onun döneminde göğe kaldırılmış [119] ve bu hadiseden sonra üç yıl daha hükümdarlık yapmıştır.
Sonra Tiberius'un oğlu Gâyus (Gaius) hükümdar olmuş ve hükümdarlığı dört yıl sürmüştür. Gâyus hükümdar olunca, Hristiyanlarm Şem-mâs grubunun başı olan rahip İstafanos (Stephanus) ile Yûhanna b. Zebe-dî'nin kardeşi Yâkub'u ve bir çok Hristiyanı öldürmüştür. Onun öldürdüğü bu iki kişi aynı zamanda Havarilerden idiler. Ayrıca o, Hristiyanları öldüren ilk putperest hükümdar olmuştur.
Ondan sonra Tiberius'un diğer oğlu Klodiyus (Claudius) hükümdarlığa gelmiş ve on dört yıl hükümdarlıkta kalmıştır. Onun döneminde Havarilerden Şem'ûn es-Safâ hapse atılmış, daha sonra hapisten kurtulup Antakya'ya gelmiş ve halkı Hristiyanlığa davet etmiştir. Sonra Roma'ya giden Şem'ün buranın halkını da Hristiyanhğa davet etmiş, bu arada hükümdarın hanımı onun davetini kabul edip Beytü'l-Makdis'e gelmiş ve Hristiyanlarm Hz. isa'nın, üzerinde idam edildiğini iddia ettikleri çarmıhı Yahudilerin elinden alıp Hristiyanlara teslim etmiştir.
Sonra Neron hükümdar olmuş ve on üç yıl üç ay hükümdarlık yapmıştır. Neron, hükümdarlığının sonlarına doğru Petrus ile Paulus'u Ro-ma'da idam edip öldürtmüş ve onları başaşağı astırmıştır. Yine Neron'un döneminde Yahudiler, Beytü'l-Makdis'in ilk piskoposu olan Ya'kûb b. Yûsuf'u yakalayıp öldürmüşler ve kutsal haçı geri alıp toprağa gömmüşlerdir. Yer yüzünün haritasını gösteren "Kitâb el-Coğrafya" adlı eserin sahibi filozof Marinos da onun döneminde yaşamıştır.
Ondan sonra hükümdarlığa Gaîbas gelmiş ve yedi ay hükümdarlık etmiştir. Sonra Oson (Otho) hükümdar olmuş, hükümdarlığı ise üç ay sürmüştür. Daha sonra Bitalis hükümdar olmuş ve on bir ay hükümdarlık yapmıştır. Ondan sonra hükümdarlığa İspesyânus (Vespasianus) geçmiş ve yedi yıl, yedi ay hükümdarlık etmiştir. Onun hükümdarlığı döneminde Beytü'l-Makdis (Kudüs) halkı Kaysar (İmparator)'a başkaldırmıştım Bunun üzerine İspesyânus, Beytü'l-Makdis'i muhasara edip şehri zorla fethetmiş ve halktan Yahudi, Hrisüyan pek çok kimseyi öldürmütştür. Ayrıca o, hükümdarlık döneminde işkence ve eziyetlerini bütün Hristiyan ve Yahudilere karşı yaygmlaştırmıştır.
Sonra onun yerine oğlu Titus hükümdar olmuş ve hükümdarlığı iki yıl üç ay sürmüştür. Titus'un döneminde, Harran halkından Markayûn adındaki kişi, varlığın hayır (nur) ve şer (zulmet) den ibaret olan iki temel unsur ile bunların uyuşmasını sağlayan ikisi arasındaki "bir kuvvetten meydana geldiği felsefî düşüncesini ortaya koymuştur. "Markûniye" denilen mezhep (ekol) de kurucusuna istinaden ona nisbet edilmiştir.
Daha sonra onun yerine îspesyânus'un diğer oğlu Domitianus hükümdar olmuş ve on beş yıl on ay hüküm sürmüştür. Hükümdarlığının dokuzuncu yılında Havarilerden İncil'in kâtibi Yûhannâ'yı bir adaya sürgün etmiş, sonra affedip geri dönmesine müsaade etmiştir.
Ondan sonra Nervas hükümdar olmuş, bir yıl beş ay hükümdarlık etmiştir. Sonra hükümdarlığa Trayânus (Traianus) geçmiş ve hükümdarlığı on dokuz yıl sürmüştür. Hükümdarlığının altıncı yılında ise İncil'in kâtibi Yûhannâ Efsis (Efes) şehrinde vefat etmiştir.
Sonra İliyâ Andriyânus (Aelius Hadrianus) hükümdar olmuş ve yirmi yıl hükümdarlık yapmıştır. Hükümdarlığı döneminde kendisine karşı gelen Hristiyan ve Yahudilerden pek çok kimseyi öldürmüş,

Beytü'1-Mak-dis'i de tahrip etmiştir. Bu, Beytü'l-Makdis'in en son tahribi idi. Yine o, tahrip etmiş olduğu Beytü'l-Makdis (Kudüs)'i hükümdarlığının sekizinci yılında tekrar imar etmiş ve ona İliyâ (îlia, Aelius) admı vermiştir. Bundan sonra Kudüs şehri bir isimle anılmağa başlanmıştır. Daha önceleri ise bu şehir Urşelim (Jerusalem) ismiyle anılırdı. Bundan sonra hükümdar İliyâ, bu şehre Yunanlı ve Romalılardan bir grup kimseyi getirip yerleştirmiş ve Zühre için büyük bir abide yaptırmıştır. Abide çok yüksek olduğu için üst tarafından büyük bir kısmı yıkılmıştır. Bu abide, günümüze, yani 603 h. (1206-1207 m.) yılma kadar varlığını korumuştur. Ben, sağlam bir şekilde inşa edilen bu abideyi gördüm. Hz. Dâvûd (A.s.)'dan çok sonra inşa edilmesine rağmen bu abidenin ona nisbet edilmesini bir türlü anlayamıyorum. Bu abidenin, Hz. Dâvûd tarafından inşa edildiğini ve orada ibadete çekildiğini Kudüs halkından duymuştum. Suskunluğu şiar edinen büyük filozof Sakides, bu hükümdarın zamanında yaşamıştır,

Ondan sonra hükümdarlığa Antıninis Biyus (Antoninus Pius) geçmiş ve yirmi iki yıl hüküm sürmüştür. "el-Macastî" ve "el-Coğrafya" gibi daha bir takım eserleri olan Batlamyus onun döneminde yaşamıştır. Bir rivayette Batlamyus'un Claudius'un soyundan geldiği söylenir; hattâ ona nisbet- edilerek kendisine "Batlamyus el-Kılodî" denmiştir. Claudius ise Romalıların altıncı hükümdarı idi. Batlamyus'un Yunan hükümdarlarından olmayıp, hükümdar Antoninus'un döneminde yaşadığına dair delil ise, onun kendi kitabı olan el-Macastî'de bizzat kendisinin sekiz yüz seksen yılında Buht-Nassar için İskenderiye'de güneşi gözetlediğini zikret-mesidir. Buht-Nassar'm hükümdar olmasından Dârâ'nın öldürülmesine kadar dört yüz yirmi dokuz yıl, üç yüz on altı gün geçmiştir. Dârâ'nın Öldürülmesinden itibaren Augustus'un son Yunan hükümdarı kraliçe Kleo-patra'yı öldürmesine kadar geçen süre ise iki yüz seksen altı yıldır. Augustus'un, Antminus'a karşı galip gelmesinden sonra yüz altmış yedi yıl geçmiştir. Böylece Buht-Nassar'm hükümdarlığından Adriyânus (Had-rianus)'un dönemine kadar yaklaşık olarak sekiz yüz seksen üç yıl geçmiş bulunmaktadır. Dolayısıyla bu tarih Batlamyus'un anlattığına uygun düşmektedir.

Batlamyus'un, son Yunan hükümdarı kraliçe Kleopatra'nm oğlu olduğunu ileri süren kişinin iddiasını, bazı alimler tarih yoluyla, Yunan hükümdarlarının listesini vermek ve onların hükümdarlık müddetlerini zikretmek suretiyle çürütmüşlerdir. Ebû Ca'fer et-Taberî ise, daha Önce bahsedildiği üzere, Yunan hükümdarlarının hükümdarlık müddetlerini iki yüz yirmi yedi yıl olarak zikretmiştir.

Antoninus'tan sonra hükümdar olan ve Orliyus (Aurelius) diye adlandırılan Markus (Marcus) on dokuz yıl hükümdarlık etmiştir. Onun hükümdarlığı döneminde Urfa'da piskopos olan İbn Deysân iki esas unsur kabul ettiği nur ve zulmet, yâni hayır ve şer felsefî prensibini ortaya koymuştur. O, bu adını Urfa şehir kapısının yakınında bulunan "Deysân" adındaki bir nehirden almıştır. İbn Deysân küçük iken bu nehrin kenarında atılmış bir vaziyette bulunmuştu. Daha sonra bu nehrin kenarına bir kilise yapmıştır.

Ondan sonra Kommodus hükümdar olmuş ve on iki yıl hükümdarlıkta kalmıştır. Onun döneminde meşhur hekim Calinus (Cealionius), Batlamyus el-Kılodî ile buluşmuş ve Hristiyanlık dîni de onun döneminde ortaya çıkıp yayılmıştır. Calinus bunları «Cevâmi'u Kitabi Eflâtun fPs-si-yâse» adlı eserinde zikretmiştir.

Sonra Bertinakş (Pertinax) hükümdarlığa gelmiş ve üç ay hükümdarlıkta kalmıştır. Sonra Yuliyânus (Julianus) hükümdar olmuş ve iki ay hükümdarlık etmiştir. Ondan sonra hükümdar olan Sevarus on yedi yıl hükümdarlıkta kalmış ve döneminde Yahudi, Hristiyan ayırımı yapmadan onlardan pek çok kimseyi öldürmüş, bir çoklarını darmadağın edip sürmüştür. Ayrıca îskendenriye'de büyük bir abide inşa etmiş ve ona "İlâhların Abidesi" manasına gelen "Heykelü'l-âliîıe" ismini vermiştir.

Ondan sonra hükümdarlığa Antoniyus (Antoninus) [120] gelmiş ve altı yıl hükümdarlık etmiştir. Sonra Makruniyus (Macrinus) hükümdar olmuş ve hükümdarlığı,bir yıl iki ay sürmüştür. Ondan sonra Antoninus (II) [121] hükümdarlığa geçmiş ve dört yıl hükümdarlıkta kalmıştır. Sonra ':Manıiyâs" lakabıyla anılan Alexandros hükümdar olmuş ve on üç yıl hükümdarlık yapmıştır. Ondan sonra hükümdarlığa Maksimiyânus (Maximinus Thrax) geçmiş ve üç yıl hükümdarlık etmiştir. Sonra Maxi-mus hükümdar olmuş ve üç ay hüküm sürmüştür. Ondan sonra hükümdarlığa Gardianus geçmiş ve hükümdarlığı altı yıl devam etmiştir. Daha sonra Filibus (Philippus) hükümdar olmuş ve altı yıl hükümdarlıkta kalmıştır. Sonra o, Sâbiîlerin dînini bırakıp Hristiyanlığı kabul etmiş ve ülkesinden pek çok kimse de ona tâbi olup bu dine girmiştir. Bu yüzden halk arasında ihtilâf meydana gelmiştir. İhtilâf çıkarıp hükümdara karşı koyanların birisi ise Dakıyus (Decius) adındaki patrik idi. Nihayet Dakiyus, hükümdar Filibus'u öldürüp hükümdarlığı ele geçirdi ve Filibus'un yerine geçerek iki yıl hükümdarlıkta kaldı. Hükümdarlık döneminde ise Hris-tiyanîarı takibata koyuldu. Ondan korkarak kaçan Ashâb-ı Kehf Efsîs (Efes) şehrinin doğusundaki bir mağaraya gelip gizlenmişlerdi. Bu şehir sonra yıkılıp harap olmuştur. Ashâb-ı Kehf ise bu mağarada yüz elli yıl kalmışlardır.

Ashâb-ı Kehf in mağarada yüz elli yıl kaldıklarına dair söylenen bu söz yanlıştır, çünkü Hz. îsâ (A.s.)'nın göğe kaldırılmasından bu ana kadar yaklaşık olarak iki yüz on beş yıl geçmiştir. Eshâb-i Kehf in mağarada kaldığı müddet hakkında ise Kur'ân'da : «Onlar mağaralarında üç yüz yıl bekleyip eğleştiler. (Buna) dokuz yıl daha kattılar.» (Kehf, 18, 25) buyu-rulur [122] Bu her iki müddetin toplamı ise beş yüz yirmi dört yıl etmektedir. Buna göre Eshâb-ı Kehf İslâmiyetin zuhurundan yaklaşık altmış yıl önce mağaradan dışarı çıkmışlardır. Biraz önce zikrettiğimize göre Eshâb-ı Kehf in mağaradan çıkmasından itibaren hicrete kadar geçen süre ise iki yüz yılı aşmaktadır. Bu sürelerin toplamı İse Hz. Muhammed (S.a.) ile Hz. îsâ (A.s.) arasındaki fetret müddetini çok aşmaktadır. Ancak bu görüşü nakleden kişi, yukarıda da gördüğümüz üzere, Eshâb-ı Kehf'in ortadan yüz elli yıl müddetle kaybolduklarını söylemek istiyorsa buna bir diyeceğimiz yoktur; fakat bu da Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesine muhaliftir. Eğer Kur'âıı-ı Kerîm'deki bu ayet olmasaydı, o zaman bu kişinin sözü doğru olabilirdi.

Sonra hükümdarlık tahtına Gaiyus (Callius) çıkmış ve iki yü hükümdarlık yapmıştır. Onun hükümdarlık ortağı olan Yuliyânus (Gallienus ?) ise on beş yıl hükümdarlıkta kalmıştır. Sonra Kaludiyus (Claudius) gelmiştir. Ondan sonra yerine hükümdar olan oğlu Oriliyânus (Aurelianus) ise altı yıl hükümdarlık etmiştir. Sonra Tafistus (Tacitus) ve kardeşi Fo-rus (Florianus) hükümdar olmuşlar ve dokuz ay hükümdarlıkta kalmışlardır. Ondan sonra Probus tahta çıkmış ve dokuz yıl hükümdarlık etmiştir. Sonra Kârus (Carus) hükümdar olmuş ve iki yıl, beş ay hüküm sürmüştür. Ondan sonra hükümdarlığa Doklatyânus (Diocletianus) gelmiş, hükümdarlığı ise on yedi yıl sürmüştür. Daha sonra Maksimânus (Maxi-manus) [123] ile Maksinatyus (Maxinatyus) müştereken hükümdar olmuşlar, sonra birbiriyle çarpışarak ülkeyi aralarında taksim etmişlerdir. Baba Maksimânus, Şâm, el-Cezîre ve Rum topraklarının bir kısmına sahip olmuş, oğlu Maksinatyus ise Roma ve civarındaki Firenk topraklarına malik olmuştur. Her ikisinin de hükümdarlıkları dokuz yıl sürmüştür. Aynı zamanda onlarla birlikte hükümdarlığa ortak olan Kostantin'in babası Kostans ise, henüz o zaman kurulmamış olan Kostantiniyye'nin kenarında bulunan Borantıya ile civar bölgelerde hüküm sürmüştür. Babası Kostans ölünce, yerine annesi Helena ile bilinen ve Hristiyanlık dînini kabul eden oğlu Kostantin hükümdar olmuştur.

Baştan buraya kadar anlatılan Roma hükümdarlıklarının durumu tıpkı bölge hükümdarları (Mülûkü't-tavâf) nırı durumuna benzemektedir ve sayıları tam olarak tesbit edilememiştir. Tarihçiler tarafından bölge hükümdarlarının sayısı hakkında ileri sürülen farklı görüşler, aynen Roma hükümdarları hakkında da ileri sürülmüştür.

Bir tarihçinin ifadesine göre, baştan buraya kadar anlatılan Roma hükümdarları sayı bakımından bölge hükümdarlarına (Mülûkü't-tavâif) benzemektedir ve sayıları tam olarak tesbit edilememiştir. Bölge hükümdarları hakkında vaki olan ihtilâf, aynen Roma hükümdarları hakkında da vakidir. Ancak Kostantin ile Hz. Muhammed (S.a.)'in peygamberliğini ilân ettiği zamanda hükümdarlıkta bulunan Herakleios arasındaki hükümdarların sayısına Itimad edilebilir. Bu tarihçinin sözünde gerçek payı çoktur. Çünkü Daluyus (Decius) ve Ashâb-ı Kehf'ten bahsederken bu ihtilâf ve tenakuzların bir kısmını gördük. Bundan dolayı Taberî, Ashâb-ı Kehf'in hangi hükümdar zamanında yaşadıklarını zikretmenıiştir. Biz bunu hükümdarların dönemlerinde meydaan gelen önemli hadiseler sadedinde olduğu için zikrettik. [124]

İkinci Tabaka

Hristiyan Roma Hükümdarları

Annesi Helena'dan dolayı şöhret kazanan Kostantin, bütün Roma'ya hakim olup imparator olmuş, Maksimânus (Maximinus) ve onun oğlu Maksinatyus ile pek çok savaşlar yapmıştır. Ancak daha sonra Maksimâ-mis ile oğlu Maksinatyus ölünce, Kostantin tek başına imparatorluğa sahip olmuştur. Kostantin, otuz üç yıl üç ay hükümdarlıkta kalmış ve Hris-tiyanlığı ilk kabul eden Roma hükümdarlarından olması hasebiyle halkı bu dini kabule zorlayıp onlara savaş açmıştır. Nihayet Roma halkı onun tesiriyle bu dine girmiş ve günümüze kadar aynı şekilde bu dine girme faaliyetlerini sürdüregelmişlerdir.

Tarihçiler, Kostantin'in Hristiyanlığı kabul etmesinin sebepleri hakkında ihtilâf etmişlerdir. Bir rivayete göre, Kostantin alacalık (ala tenli-lik) hastalığına yakalanmıştı. Halk ise bu hastalığından dolayı onu hükümdarlıktan uzaklaştırmak (veya onu bu hastalığından kurtarmak ?) istiyordu. Hristiyanlığı kabul edip fakat bu durumunu saklayan vezirlerinden birisi ona, üzerinde savaş vesilesi yapabileceği bir din ihdas etmesini tavsiye etti ve ona Hristiyanlığı şirin gösterdi. Vezirin maksadı ise, Hristiyanlık dinine gireceklere hükümdar vasıtasıyla destek ve yardımcı olmaktı. Nihayet Kostantin vezirinin tavsiyesine uyup teklifini kabul etti. Bunun üzerine kendi adamlarından ve üst seviyedeki devlet adamlarından Hristiyanlığı kabul edenler ile Romalı Hristiyarılar hükümdara tâbi oldular ve ona destek sağladılar. Böylece o, kendisine karşı gelen muhaliflerini bertaraf edip perişan etti.

Diğer bir rivayete göre ise, Kostantin tapmakta oldukları putlar adına düşmanlarının üzerlerine askerî birlikler göndermiş ve bu birlikler hezimete uğrayıp geri dönmüşlerdi. Ayrıca onların, Sâbiîlerin geleneğine uygun olarak yedi yıldızın adlarını taşıyan yedi tane putları vardı. Bir gün, Hristiyanlık dînini kabul edip fakat durumunu gizleyen bir veziri ona, putlar adına gönderilen ve hezimetle geri dönen askerî birlikler konusunda bir şeyler söyleyip putları yermiş ve ona Hristiyanlığa. girmesini tavsiye etmişti. Bunun üzerine Kostantin vezirinin tavsiyesine uyarak Hıristiyanlığı kabul etmiş, düşmanlarına karşı zaferler kazanıp hükümdarlığını sürdürmüştür. Bu hususta daha başka rivayetler

de vardır,
Kostantin, hükümdarlığının üzerinden üç yıl geçtikten sonra, şu anda bulunduğu yer üzerinde varlığını sürdüren Kostantiniyye şehrini kurmuştur. Bu şehir, Karadenizdeıı başlayıp Rum denizine (Ege'ye ?) kadar uzanan haliç üzerinde kurulmuş olup karadan Roma'ya, Frenk memleketleri ve Endülüs'e hudut bulunmaktadır. Romalılar bu şehre, "hükümdarın şehri" manasına gelen "İstanbul" ismini vermişlerdir.
Kostantin'in hükümdarlığının üzerinden yirmi yıl geçtikten sonra, Rum (Anadolu) beldelerinden biri'olan Necaea (İznik)'da birinci konsil toplandı. Bu toplantıya iki bin sekiz yüz kırk piskopos katılmıştı. Bu arada Kostantin, onların arasından görüş ayrılığı bulunmayan ve aynı görüşü paylaşan üç yüz on sekiz piskopos seçmiş ve onlar Hristiyanhğm kollarından Arianizm mezhebinin kurucusu İskenderiyeli papaz Arius'u aforoz etmişlerdi. İşte böylece Kostantin daha önce mevcut olmayan Hristi-yanlığın prensiplerini,vazedip koymuştur. Bu konsile, İskenderiye patriği başkanlık etmiştir [125]

Helena aslen Urfalı olup Kostantin'in babası tarafından Urfa şehrinde esir alınmış ve ondan Kostantin dünyaya gelmişti. Helena, oğlu Kostantin'in hükümdarlığının yedinci yılında Beytü'l-Makdis (Kudüs)'e giderek Hristiyanlarm, Hz. îsâ'nm üzerinde çarmıha gerildiğini iddia ettikleri kutsal haçı gömülüp saklandığı yerden bulup çıkarttı ve o günü bayram ilân etti. Bu bayrama "İstavroz Bayramı" denmektedir. Ayrıca o, günümüze kadar ayakta kalan ve muhtelif Hristiyan mezheplerince hac maksadıyla ziyaret edilen ve "Kumâme" adı ile bilinen "Kıyâme" ismindeki kiliseyi inşa ettirmiştir.
Bir rivayete göre, Helena'nm Beytü'l-Makdis'e gitmesi, Kostantin'in hükümdarlığının yedinci yılından sonra olmuştur. Çünkü bazı tarihçilere göre, Kostantin, hükümdarlığının yirminci yılından sonra Hristiyanhk dinini kabul etmiştir. Kostantin, hükümdarlığının yirmi birinci yılında annesiyle birlikte ülkesinin her tarafında kiliseler yaptırmışlardır. Bunlardan birisi Hıms (Humus), diğeri ise Urfa kilisesidir. Sonuncu kilise ise harika bir eser olup görülmeğe lâyıktır.
Sonra babası tarafından veliaht tayin edilen oğlu Kostantin, babasının yerine geçmiş ve yirmi dört yıî Antakya'da hükümdarlık yaptıktan sonra kendisine babası tarafından Kostantiniyye şehri teslim edilmiştir.
Babasından sonra yerine geçen oğlu Kostantin, babasının, kendisini veliaht tayin etmesi üzerine yirmi dört yıl [126] Antakya'da hükümdarlık yapmış, sonra babası ona Kostantiniyye'yi teslim etmiş, kardeşi olan Kos-tans'a Antakya, Şâm, Mısır ve el-Cezîre'yi; diğer kardeşi Kostus'a Roma ve ona sınırdaş oîan Frenk ve Sakâlibe (Çek, Leh ve Bulgar) memleketlerini vermiştir. Ayrıca son iki oğlundan ağabeyleri Kostantin'e itaat edip boyun eğmeleri konusunda söz almıştır,
Kostantin'den sonra yerine yeğeni, yani kardeşinin oğlu Yuliyânus (Julius) geçmiş ve iki yıl [127] hükümdarlık etmiştir. Yuliyânus, hükümdarlıktan önce Sâbiîliği benimseyip kabul etmişti ve bu inancını ise gizliyordu. Nihayet hükümdarlık makamına gelince, inancını açığa vurup kiliseleri yıktırmış ve pek çok Hristiyanı da öldürmüştür. Yuliyânus, Sâ-bûr b. Erdeşîr'in döneminde Irak üzerine yapmış, olduğu bir seferde kendisine isabet eden sivri bir okla öldürülmüştür. Ebû Ca'fer et-Taberî, Yuliyânus ile ilgili haberleri Sâbûr Zü'î-Ektâf ile birlikte vermektedir. Halbuki Sâbûr Zü'1-Ektâf, Sâbur b. Erdeşîr'den sonra hükümdar olmuştur.
Yuliyânus'tan sonra hükümdarlığa Yuniyânus (lovianos) geçmiş ve bir yıl hükümdarlık etmiştir. Bu hükümdar, Hristiyanhk dinini tekrar ortaya çıkarmış, kendisi bu dini kabul etmiş, sonra Irak'tan geri

dönmüştür.
Ondan sonra hükümdarlığa I. Valantiyânus (Valentinianus) geçmiş ve on iki yi] beş ay hükümdarlıkta kalmıştır. Sonra Valens hükümdar olmuş ve üç yıl üç ay hükümdarlık etmiştir. Ondan sonra hükümdarlığa II. Valantiyânus (Valentinianus) gelmiş ve üç yıl hüküm sürmüştür.

Sonra büyük Tedus (Theodosios I) hükümdar olmuş ve on dokuz yıl [128] hükümdarlıkta kalmıştır. Theodosios'un manası ise "Allah vergisi" demektir. Bu hükümdarın döneminde İstanbul şehrinde ikinci bir konsil daha toplanmış ve bu konsilde bir araya gelen yüz elli piskopos, Mak-dones'i ve taraftarlarını aforoz edip lânetlemişlerdir. Bu konsile İskenderiye, Antakya ve Beytü'l-Makdis (Kudüs) patrikleri katılmıştır. Patriklik makamının bulunduğu şehirler ise dört tanedir. Bunlardan birincisi Roma Patrikliğidir ki, Havarilerden Patrus'a aittir. İkincisi, İskenderiye Patrikliğidir; bu da dört İncil'den birinin sahibi (yazarı) olan Mar~ kus'a attir. Üçüncüsü Kostantiniyye (İstanbul) Patrikliğidir. Dördüncüsü ise Antakya Patrikliğidir; bu da Patrus'a aittir. Theodosios'un hükümdarlığının sekizinci yılında Ashâb-ı Kehf hadisesi ortaya çıkmıştır. Ondan sonra büyük Tedus (Theodosios)'un oğlu Arkadiyus (Arkadius) hükümdar olmuş ve on üç yıl hükümdarlık etmiştir [129]
Sonra onun yerine büyük Tedus (Theodosios)'un oğlu küçük Tedus (Theodosios II), hükümdarlığa geçmiş ve kırk iki yıl hükümdarlıkta kalmıştır [130] Onun hükümdarlığının yirmi birinci yılında Efsûs (Efes) şehrinde üçüncü konsil toplanmış ve bu konsile iki yüz piskopos katılmıştır. Bu konsilin toplanma sebebi, hristiyanlarm Nasturîlik kolunun kurucusu ve İstanbul patriği olan Nasturis (Nestorios)'in onların mezheplerine aykırı görüş beyan etmiş olmasıydı. Nihayet Efes konsilinde toplanan piskoposlar, Nasturis'İ aforoz edip sürgün ettiler. Bunun üzerine Nasturis Mısır ülkesine gidip Ahmîm bölgesine yerleşti ve Sislah (Siflah ?) kasabasında öldü. Daha sonra Nasturis'in tabileri çoğalmış ve bu sebeple kendileriyle muhaliflerinin arasında şiddetli çarpışmalar meydana gelmiştir. Nihayet onun görüşleri tamamen silindikten sonra eski Nusaybin metropoliti Bersuma tarafından tekrar ihya edilmiştir.
Usul konusunda yazmış olduğu "Nihâyetü'l-ikdâm", eski ve yeni mezhepler ile felsefî ekoller konusunda yazdığı "el-Milel ve'n-nihal" adlarındaki eserleriyle tanınan müellif eş-Şehristânî'nin, bu son eserinde Nasturis'in halife el-Me'mûn döneminde yaşadığını kaydetmesi, doğrusu şaşılacak bir husustur. eş-Şehristânî bu görüşünde yalnız kalmaktadır, onun bu görüşüne iştirak edecek bir başka alimin bulunacağım sanmıyorum.

Tedus'tan sonra Markıyân (Markianos) hükümdar olmuş ve altı yıl hüküm sürmüştür [131]
Hükümdarlığının ilk yılında, İstanbul patriği Di-yeskoris (Dioskores) için dördüncü konsil toplanmış ve bu konsile üç yüz otuz piskopos katılmıştır. Bu toplantıda. Ya'kûbîîer diğer Hristiyan mezheplerine muhalefet edip karşı çıkmışlardır.

Ondan sonra büyük Liyon (Leon) hükümdar olmuş ve on altı yıl hükümdarlık yapmıştır [132] Sonra hükümdarlığa Ya'kûbî mezhebine mensup olan küçük Liyon (Leon) geçmiş ve bir yıl hüküm sürmüştür. Ondan sonra Ya'kûbî mezhebine mensup olan Zenon [133] geçmiş ve yedi yıl hükümdarlıkta kalmıştır. Fakat Zenon tahtı oğluna bırakıp kendisi inzivaya çekilmiş, oncak oğlu [134] ölünce tekrar tahtına geri dönmüştür. Sonra, Ya' kûbî mezhebine mensup olan Nestas

(Anastasios) hükümdar olmuş ve yirmi yedi yıl hükümdarlıkta kalmıştır [135] Ammuriye (Amorion) kentini o inşa edip kurmuştur. Kentin temelini kazmak üzere hafriyata giriştiği zaman orada büyük hazineler bulmuş ve bunları kentin inşa masraflarına harcamıştır. Geri kalan kısmıyla da pek çok kilise ve manastırlar inşa ettirmiştir.

Bundan sonra hükümdarlığa Yustin (lustinos) [136] geçmiş ve yedi yıl hükümdarlık etmiştir. Hükümdarlığı döneminde Ya'kûbî mezhebine mensup olan pek çok kimseyi öldürmüştür.

Ondan sonra hükümdarlığa Yustânus (lustinianos) gelmiş ve yirmi dokuz yıl hükümdarlıkta kalmıştır [137] Yustânus, Urfa'da büyük ve harika bir kilise yaptırmış ve hükümdarlığı döneminde İstanbul şehrinde beşinci konsil toplanmıştı. Bu konsilde ruhların hayvan cesedlerine göçtüğünü ileri süren Menbic piskoposu Adriha aforoz edilmiştir. O, bu görüşüne gerekçe olarak, insanların işledikleri günah ve yaptıkları taşkınlıkların bir cezası olarak Allah'ın onları böyle cezalandırdığını ileri sürüyordu. Yine onun döneminde Mısır'da Ya'kûbîîer ile Melekîler (Suriye Hristiyanları) arasında bir takım fitne ve karışıklıklar çıkmış, Yahudiler, Beytü'l-Makdis (Kudüs) ve Cebelü'l-Halîl'de Hıristiyanların üzerine saldırmış ve bir çok Hristiyanı öldürmüşlerdir. Ayrıca Yustânus pek çok kilise ve manastır yaptırmıştır.

Daha sonra tahta Yustinus (lustinos) [138] geçmiş ve on üç yıl hükümdarlık etmiştir. Onun döneminde İran tahtında Kisra Enûşirvân bulunuyordu. Sonra Tiberius (I. Kostantin) hükümdar olmuş ve üç yıl sekiz ay hükümdarlık yapmıştır. Bu arada Tiberius ile Enûşirvân arasında bir takım mektuplaşmalar ve hediyeleşmeler meydana gelmiştir. Tiberius, özel binalar yapıp onları süslemeğe son derece düşkün bir hükümdardı.

Ondan sonra Mevrîkî (Mavrikicjs) hükümdar olmuş ve hükümdarlığı yirmi yıl dört ay sürmüştür [139] Onun hükümdarlığı döneminde Hama şehrinde Hristiyanlarm bîr kolu olan Mârûnîliğin kurucusu Mârûn ort-taya atmış, Şâm bölgesinde kendisine pek çok kimse tâbi olmuştur. Fakat sonra onlar inkıraza uğramış, şu anda onlardan hiçbir kimse kalmamıştır [140]

Kisrâ Perviz, Behrâm Çûbîn tarafından hezimete uğratıldığı zaman geîip sığındığı hükümdar Mevrik idi. Allah'ın izniyle ilerde de bahsedeceğimiz üzere, Mevrik onu kızıyla evlendirdikten sonra askerleriyle yardım ederek tekrar tahtına iade etti.

Daha sonra hükümdarlığa Mavrık'm patriklerinden Fokas (Phokas) geçmiştir. Fokas, gaflete düşürüp Mevrık'ı öldürmüş, sonra yerine Bizans imparatoru olmuştur. Fokas'm hükümdarlığı ise sekiz yıl dört a y [141] O. hükümdarlığı ele geçirdikten sonra Mevrık'm evlâdını ve yakın adamlarını sıkı bir takibata tâbi tutmuş ve onları öldürmüştür. Kisrâ Pervîz bunu duyunca, hemen Şâm ve Mısır üzerine ordular sevk etmiş ve pek çok Hristiyan halkı Öldürmüştür. Kisrâ Pervîz konusuna gelindiğinde tekrar. bu bahse temas edilecektir.

Fokas'tan sonra hükümdarlığa Hirakl (Herakleios) geçmiştir. Onun hükümdarlığa geçmesinin sebebi şu idi: Farslar, büyük ordularla Bizans (Rum) topraklarına girmişler ve İstanbul halicine kadar gelip burasını muhasara etmişlerdi. Hirakl ise deniz yoluyla Bizanslılara zahire ve yiyecek taşıyordu. Bu sebeple onların katında iyi bir itibar kazandı, şecaat ve akıllılığı ortaya çıktı. Dolayısıyla Bizanslılar onu sevmişlerdi. Bunun üzerine Hirakl, Fokas'm kötülüklerini Bizans halkına anlatıp onları Fo-kas'ı öldürmeğe sürükledi. Onlar da Hirakl'm sözlerini tutup Fokas'ı öldürdüler ve yerine Hirakl'ı

hükümdar yaptılar. [142]

Üçüncü Tabaka

Hicretten Sonraki Bizans Hükümdarları

Bu dönemin ilk hükümdarı Hirakl (Herakleios)'dır. Onun hükümdarlığa gelme sebebi az Önce anlatılmıştır. Hirakî, yirmi beş yıl, bir rivayet-ıte otuz bir yıl hükümdarlıkta [143] Peygamberimiz Hz. Muham-med (S.a.) onun döneminde risaletini tebliğe başlamış ve Müslümanlar Şam'ı (Suriye'yi) onun elinden almışlardı.
Ondan sonra yerine oğlu Kostantin hükümdar olmuştur. Bir rivayette Kostantin'in Herakleios'un oğlu olmayıp kardeşi Kostanün'in oğlu olduğu söylenir. Kostantin ise dokuz yıl altı ay hükümdarlık etmiştir. Onunla ilgili bilgiler, ileride es-Savârî savaşı bahsinde zikredilecektir.
Kostantin'in hükümdarlığı döneminde, Mârûnîliği benimseyip Mele-kîlere karşı çıkan İskenderiyeli Kuros (Kyros)'u lanetleyip aforoz etmek üzere altıncı konsil toplanmıştır.
Sonra Kostantin'in oğlu Kuşta hükümdar olmuş, Hz. Ali ile Hz. Mu-âviye'nin halifelikleri döneminde on beş yıl hükümdarlıkta kalmıştır. Ondan sonra hükümdarlığa Kostantin'in oğlu küçük Hirakl (Heraklanos) geçmiş ve dört yıl üç ay hükümdarlık etmiştir. Sonra Kusta'nm oğlu Kostantin hükümdarlığa geçmiş, Hz. Muâviye'nin son dönemlerinde, Yezîd' in, Yezîd'in oğlu II. Muâviye'nin, Mervân b. Hakem'in dönemlerinde ve Abdülmelik'in ilk zamanlarında olmak üzere on üç yıl hükümdarlık yapmıştır. Daha sonra "Yarık burun" lakabıyla bilinen Ustman (Iustinianos II) hükümdar olmuş ve Abdülmelik'in döneminde dokuz yıl hükümdarlık etmiştir. Daha sonra halk tarafından azledilip burnu yarılmış ve bir adaya götürülmüş, fakat bir fırsatını bulup kaçmayı başarmış ve Hazar hakanının yanma gelip ondan kendisine yardım etmesini istemiştir. Onun kendisine yardım etmemesi üzerine oradan ayrılıp Bürcan (Boğdan) hükümdarınm yanma gelmiştir. Ondan sonra yerine Loıituş (Leontios) hükümdar olmuş, Abdülmelik'in döneminde üç yıl hüküm sürmüştür [144] Ancak daha sonra hükümdarlığı bırakıp rahip olmuştur. Sonra Tarsuslu İbsimir {Tiberius II ?) tahta çıkmış ve yedi yıl hükümdarlık etmiştir. Ancak Ustinan (Iustinianos) ile,.birlikte Bürcan (Boğdan) hükümdarı onun üzerine yürümüş ve aralarında pek çok savaşlar meydana gelmiştir. Neticede Ustinan zafer elde edip İbsimir'i hükümdarlıktan azletmiş ve tekrar tahtını ele geçirmiştir. Bu hadise Velîd b. Abdülmelik'in döneminde meydana gelmiştir. Ustinan, tahta çıkıp istikrar sağladıktan sonra Bürcan hükümdarına her yıl göndermeyi taahhüt ettiği vergiyi toplamak için Bizans halkını sıkıştırıp zulme başlamış ve bu yüzden pek çok kimseyi öldürmüştür. Neticede Bizans halkı toplanıp hükümdarları Ustinan' ı öldürmüşlerdir. Onun İkinci hükümdarlığı iki buçuk yıl sürmüş [145] ve Süleyman b. Abdülmelik devrinin ilk günlerinde Öldürülmüştür.

Ondan sonra Filifos (Philippikos)'un oğlu Nestas (Anastasios) hükümdar olmuş [146] hükümdarlığı döneminde ise Bizanslılar arasında ihtilâf baş göstermiş, neticede onu hükümdarlıktan azledip sürgüne göndermişlerdir.
Sonra, Süleyman b. Abdülmelik'in döneminde "Ermeni" adıyla meşhur olan Tiyadus (Theodosios II) hükümdar olmuştur. Mesleme b. Abdülmelik tarafından muhasara edilen hükümdar işte bu

hükümdardır. Daha sonra, devlet idaresindeki beceriksizliği yüzünden Tiyadus'un yerine Kostantin'in oğlu Elyon (Leon III) geçmiştir. Hükümdarlığa geçmezden önce Rumlara, Müslümanları İstanbul önünden sürüp çıkaracağını vaat etmiş, onlar da bu yüzden onu hükümdarlığa getirmişlerdir. Elyon'un hükümdarlığı yirmi altı yıl sürmüş ve Velîd b. Yezîd b. Abdülmelik'e bey'at edildiği yıl Ölmüştür.

Elyon (Leon)'dan sonra hükümdarlığa oğlu V. Kostantin geçmiş ve yirmi bir yıl hükümdarlık etmiştir. Emevî Devleti onun döneminde inkıraza uğrayıp yıkılmış ve kendisi de halife Mansûr'un hilâfete geçişinin onuncu yılında ölmüştür. Sonra yerine oğlu Elyon (Leon IV) hükümdar olmuş ve halife Mansûr'un geri kalan döneminde on dokuz yıl dört ay hükümdarlık yapmıştır [147] Elyon, Mehdî'nin halifeliği döneminde ölmüştür. Ondan sonra Kostantin'in oğlu Elyon'un hanımı Rina (İrene) Elyon' dan olan oğlu Kostantin ile birlikte tahta geçmişlerdir. Abbasi halifelerinden Mehdî ile Hâdî'nin son dönemlerinde ve Harun er-Reşîd'in ilk günlerinde devleti Kostantin'in annesi Rina (İrene) idare etmiş ve Harun er-Reşîd ile sulh içerisinde yaşamıştır. Ancak oğlu Kostantin büyüyünce Harun er-Reşîd ile oğlunun arası bozulmuştur. Bu sebepten Harun er-Re-sîd onun üzerine yürümüş ve meydana gelen savaşta Kostantin hezimete u&ramıştır. Kostantin'in bu savaşta esir düşmesine ramak kalmıştn-. Bunun üzerine annesi Rina oğlunun gözlerine sürme çekmiş ve oğlundan sonra hükümdarlığı tek başına beş yıl daha devam ettirmiştir. Ayrıca Rina, Harun er-Reşîd ile tekrar sulh anlaşması yapmıştır.

Rina'dan sonra tahta Nikfor (Nikephoros I) çıkmış ve Rina'nm elinden aldığı hükümdarlığı yedi yıl üç ay devam ettirmiştir. İstibrâk (Stav-rakios)'m babası olan Nikfor'un adının bir çok kitaplarda Nikfor şeklinde yazılmış olduğunu gördüm. Ayrıca onun adının Nikafor şeklinde yazıldığım iddia eden birisine de rastladım.

Nikfor, kendisinden sonra yerine oğlu İstibrâk (Stavrakios)'ı veliaht tayin etmiştir. Bizans hükümdarları arasında ilk defa oğlunu veliaht tayin eden Nikfor'dur ve kendisinden önce böyle bir tatbikat olmamıştır. Nikfor kendisinden önceki Bizans hükümdarları ve Fars hükümdarları gibi sakalını tıraş etmemiş, aksine sakal bırakmıştır. Bizans hükümdarları mektuplarına: "Hristiyanlarm kralı falandan.." diye başlarken, o : "Ben bütün Hristiyanlarm hükümdarı değilim" diyerek mektuplarına : "Bizans hükümdarı falandan.." diyerek başlamıştır. Rumlar o güne kadar Araplara, Hz. İsmail'in annesi Hacer'den dolayı Sarkiyus, yâni "Sâre'nin köleleri" adını takmışlardı. Nikfor, bunun önüne geçmiş ve Rumların boy-, le söylemelerini yasaklamıştır. Nihayet Nikfor 193 h. (808-809 m.) yılında Bürcan (Boğdan) halkıyla kendi arasında meydana gelen bir savaşta öldürülmüştür.

Nifkor'un yerine, veliaht tayin ettiği oğlu İstibrâk (Stavrakios) geçmiş ve iki ay hükümdarlıkta kalmıştır. Ondan sonra hükümdarlığa Nikfor'un amcasının oğlu Mihailb. Cercis [148] Bir rivayette Miha-il'in, İstibrâk'm oğlu olduğu söylenir. Mihail, Abbasi halifesi Emîn'in döneminde iki yıl, bir rivayette daha çok müddetle hükümdarlıkta kalmıştır. "Patrik" adıyla bilinen -Elyon (LeonV), Mihaü'm üzerine hücum edip onun elinden hükümdarlığı almış ve kendisini hapsetmiştir. Böylece hükümdarlığı ele geçiren Elyon yedi yıl üç ay hükümdarlıkta kalmıştır. Ancak daha sonra Mihail'in adamları onu kurtarmak için Elyon'un üzerine saldırmışlar ve onu öldürmüşlerdir. Bundan sonra kendilerine iktidar kapısı açılmış ve Mihail tekrar tahtına geri dönmüştür. Bir rivayette Miha-İl'in, Elyon'un hükümdarlığı döneminde rahiplikle meşgul olduğu söylenir. Mihaü'in bu ikinci hükümdarlığı dokuz yıl sürmüştür. Bir rivayette ise onun hükümdarlığının bundan daha uzun sürdüğü ifade edilir.

Mihail'den sonra yerine oğlu Tufil (Theophilos) geçmiş ve on dört yıl hükümdarlıkta kalmıştır.

Tufil'in Zibatra (Doğanşehir)'yi fethetmesi üzerine Abbasi halifesi el-Mu'tasım harekete geçmiş ve Ammûriye (Amo-rion)'yi fethetmiştir. Tufil ise halife el-Vâsık'm zamanında ölmüştür.

Tufil'den sonra oğlu Mihail (Mikhaiî III) hükümdar olmuş ve yirmi sekiz yıl hüküm sürmüştür. Annesi oğlu Mihail ile birlikte devlet idaresini sürdürmekte iken oğlunun onu Öldürmek istemesi üzerine rahibe olmuş ve idareden uzaklaşmıştır. Ammûriye halkından ve sabık hükümdarların oğullarından "İbn Bokrat" adıyla tanınan birisi Mihail'e karşı isyan etmiş ve Mihail yanında bulunan Müslüman esirlerle onu karşılamış ve onu ele geçirip organlarını keserek büyük bir işkenceye tabi tutmuştur. Ondan sonra Slav asıllı olan Besîl (Basileois I) [149] baş kaldırmış ve tahtı ele geçirdikten sonra 253 h. (867 m.) tarihinde Mihail'i Öldürmüştür.

Mihail'den sonra Slav asıllı olan Besîl hükümdar olmuş ve Abbasi halifelerinden el-Mu'tezz, el-Mühtedi'nin dönemleri ile el-Mu'temid'in ilk günlerini kapsamak üzere yirmi yıl hükümdarlıkta kalmıştır. Besîl'in annesi Slav asıllı olduğu için kendisi annesine nisbet edilmiştir. Bu yüzden Hamza el-İsfahânî, Mihail'den söz ederken Besîl'in babasını Slav asıllı sanıp : "Mihail, Besîl tarafından öldürüldükten sonra hükümdarlık Bizanslılardan Slavlara geçmiştir." demek suretiyle yanlışlığa düşmüştür.

Besîl (Basileios)'den sonra yerine oğlu Elyon (Leon IV) geçmiş ve Abbasi halifelerinden el-Mu'temid, el-Mu'tazit, el-Müktefî'nin dönemleriyle el-Muktedir'in ilk zamanlarında yirmi altı yıl hükümdarlık yapmıştır. Bir rivayete göre, 297 h. (909-910 m.) tarihinde ölmüştür.

Daha sonra Elyon'un kardeşi Aleksandros hükümdar olmuş ve bir yıl iki ay hükümdarlık etmiştir. Aleksandros, Dubeyle'de ölmüştür. Bir rivayete göre, halkına kötü muamele etmesinden dolayı bir tuzağa düşürülerek öldürüldüğü söylenir. Ondan sonra Elyon'un oğlu Kostantin (VII) çocuk yaşta iken hükümdarlığa geçmiş, fakat onun adına devlet idaresini Ermânus (Romanos) adındaki bir deniz patriği üslenmiştir. Ermânus bu görevi üstlendiği zaman kendisine bir takım şartlar koşmuştu. Bunlardan birisi şuydu : Ne kendisi ve ne de evlâdından her hangi bir hükümdarhoa talip olmayacak ve taç giymeyeceklerdi. Fakat aradan iki yıl geçince hem kendisine ve hem de oğullarına hükümdar olarak hitap edilmeğe başlandı. Bu arada Ermânus da Kostantin'in yanında tahta oturmağa başladı Onun üç oğlu vardı; taht kavgasını önlemek için onlardan birisini ha-dımlastırıp patrik yapmıştı, çünkü patriğin hükümdar üzerinde hükmetme yetkisi vardı. Ermânus, bu durumunu 330 h. (941-942 m.) yılma kadar devam ettirdi. Bu sırada diğer iki oğlu tahtın gerçek sahibi olan hükümdar Kostantin ile iş birliği yapıp babalarını tahttan uzaklaştırmayı kararlaştırdılar. İki kardeş bir gün babalarının yanma girip onu yakaladılar ve İstanbul yakınlarındaki bir adada bulunan kendi manastırına götürdüler. Bundan sonra Kostantin ile birlikte yaklaşık kırk gün kadar hükümdarlık ettiler, ancak hükümdar Kostantin'e tuzak kurmak istemeleri üzerine, Kostantin daha önce davranıp onları yakalattı ve her ikisini iki ayrı adaya gönderip sürgün etti. Bu arada birisi başında bulunan görevli kişiye saldırıp onu öldürdü, bunun üzerine ada halkı da onu yakalayıp öldürdüler ve başını Kostantin'e gönderdiler. Kostantin onun Öldürülmesine üzüldü.

Ermânus (Romanos), rahipliğe döndükten dört yıl sonra ölmüş; Kostantin ise Abbasi halifelerinden el-Muktedir'in son zamanlarından itibaren el-Kâhir, er-Râzî, el-Müstekfî'nin dönemlerinde ve el-Mutî'in ilk günlerinde hükümdarlığını sürdürmüştür. Sonra Andronikos'un oğlu Kostantin'e karşı baş kaldırmış ve ona karşı koymuştur. Kostantin'in babası Andronikos 294 h. (906-907 m.) yılında el-Müktefî'nin yanma gelmiş ve huzurunda Müslüman olduktan sonra ölmüştü. Andronikos'un oğlu Kostantin ise Ermeniyye (Armenia) ve Âzerbeycân yoluyla kaçarak Bizans'a gelmişti. Burada çevresine kalabalık bir halk toplanmış ve zamanla tabileri bir hayli çoğalmıştı. Nihayet Kostantin 301

h. (913-914 m.) yılında İstanbul üzerine yürüyüp hükümdar Kostantin'in elinden hükümdarlığı almağa çalışmış, fakat hükümdar Kostantin buna fırsat vermeden onu ele geçirip öldürmüştür.
Aynı şekilde Frenklerin (Frankların) merkezi olan Roma'nm sahip ve hâkimi de isyan ederek Kostantin'in itaatinden çıkıp kendisine hükümdar adını vermiş ve hükümdar elbisesi giymiştir. Halbuki daha önceleri Kostantiniyye (İstanbul)'nin sahibi olan Bizans hükümdarlarına itaat ediyor ve onlardan emir alıyorlardı. Nihayet 340 h. (951-952 m.) yılında Roma'nm başında bulunan hükümdar kuvvetlenip Kostantin'in itaatinden çıkmıştı. Bunun üzerine Kostantin, Roma hükümdarı ve onunla birlikte hareket eden Franklarla savaşmak üzere askerî birlikler gönderdi. Nihayet taraflar karşılaşınca birbirleriyle savaşa tutuştular; neticede hezimete uğrayan Bizanslılar sıkıntı ve perişanlık i;erisinde Kostantiniyye'ye ger* döndüler. Bu durum karşısında Kostantin Roma hükümdarına karşı koymaktan vaz geçerek onunla sulh anlaşması yaptı. Bu arada Kostantin, oe-lu Ermânus (Romanos)'u Roma hükümdarının kızıyla evlendirip ona dünür oldu. Bundan sonra Frankların durumu gittikçe kuvvetlendi ve »üçleri arttı. İleride bahsedeceğimiz üzere, onlar bazı Endülüs beldelerini istilâ ettiler. Sicilya adasını,. Suriye'nin Akdeniz sahillerini ve Beytü'1-Mak-dis (Kudüs)'i ellerine geçirdiler. Neticede, yine ileride zikredeceğimiz üzere, 601 h. (1204-1205 m.J yılında Kostantiniyye'ye hakim oldular.
Bu kısma şunu ilâve etmek uygun olacaktır : Peçenekler, Balıtîler ve diğer muhtelif Türk kavimleri bir araya gelip 322 h. (933-934 m.) yılında eski bir Bizans şehri olan Velider (Vodan ?) üzerine yürüdüler ve burasını kuşattılar. Durumu haber alan Ermânus (Romanos I), bunların üzerine içlerinde on iki bin Hristiyanm da bulunduğu büyük bir ordu gönderdi. Taraflar çetin bir savaşa tutuştular, neticede Bizanslılar yenildiler. Türkler şehri yağma edip halktan bir çok kimseyi öldürdükten ve bir kısım insanları esir aldıktan sonra şehri tahrip ettiler. Türkler, sonra Kos-tantiniyye üzerine yürüyüp burasını kırk gün muhasara ettiler. Bu arada Bizans memleketlerine bir takım baskın ve akınlar yaptılar. Bu akınlar Frank memleketlerine kadar uzandı, sonra tekrar geri döndüler. [150]

ARAP KABİLELERİNİN IRAK'A GELMELERİ VE HÎRE'YE YERLEŞMELERİ

İbn el-Kelbî anlatıyor :
«Buht-Nassar tarafından Hîre'ye yerleştirilen Araplar, onun Ölmesi üzerine Enbâr ahalisine katıldılar ve onlarla birlikte yaşamağa başladılar. Bunun bir neticesi olarak Hîre uzun müddet boş ve harabe olarak kaldı. Hîre ahalisi Enbâr'a gelip yerleştikten sonra bir daha Arap memleketlerinden hiç bir Arap gelip onlara katılmadı. Nihayet Enbâr halkına katılarak burada yerleşen ve zamanla sayıları çoğalan Ma'add b. Adnan'ın soyundan gelenler ve onlarla birlikte bulunan diğer Arap kabileleri aralarında çıkan savaşların kendilerini parçalayıp dağıtması üzerine Yemen ile Suriye'nin doğu taraflarında münbit ve mamur yerler aramağa çıktılar. Bazı kabileler Bahreyn'e gelip yerleştiler. Burada ise daha önceden gelip yerleşmiş olan Ezd kabilesinden bir grup bulunmaktaydı. Ayrıca Fehmb. Teymb. Esed b. Vebereb. Kubâ'a'nm iki oğlu Mâlik ve Amr, kavminden bir grup kimse ile Mâlik b. Züheyrb. Amr b. Fehm ve bütün Kabîs boyu ile Haykâdb. Hankb. Umeyr b. Kabîs b. Ma'add b. Adnan da Tihâme'den buraya geldiler [151] Bu arada onlara Gatafanb. Amr b. Tamesânb. Avz Menâtb. Yakdumb. Efsâb. Du'mî b. İyâd b. Nezâr b. Ma'add b. Adnan ile İyâd kabilesinden diğer kimseler iltihak ettiler. Neticede Bahreyn'de toplanan Arap kabileleri burada yerleşmek üzere karara vardılar, birbirlerine yardım etmek ve destek olmak üzere kendi aralarında bir ittifak akdettiler.

Nihayet tek bir güç hâline gelen bu kabileler, kendilerine "yerleşmek" manasına gelen "Tenûh" ismini verdiler. Ayrıca Numâre b. Lahm' dan bir takım batınlar da buraya gelip yerleştiler. Diğer taraftan Mâlik b. Züheyr, Cezîme el-Ebraş b. Mâlikb. Fehmb. Ğânimb. Devs b. el-Ezdî' yi kendisi ile birlikte burada yerleşmeğe çağırdı ve onu kız kardeşi Lemis ile evlendirdi, bunun üzerine Cezîme de gelip buraya yerleşti. Bu kahilelerin bir araya gelip toplanmaları Mülûkü't-tavâif döneminde olnıus-tu. Onlara Mülûkü't-tavâif denmesinin sebebi ise, küçük bir toprak parçası üzerinde bulunmalarından ve bir kaç saray ile belli miktardaki hanelere hükmetmelerinden ileri geliyordu.»
;Daha sonra Bahreyn'de yerleşen Arap kabilelerinin canları münbit ve mamur Irak topraklarına gitmek istedi, bunun üzerine Mülûkü't-ta-vâif'in arasındaki ihtilâftan faydanlanmak suretiyle Arap memleketlerinin civarında bulunan Acemleri yenmek, veya bu bölgeleri onlarla paylaşmak gibi bir ümide kapıldılar. Nihayet bu kabileler Irak topraklarına gitmeğe karar verdiler. Muhtelif kabilelerden topladığı bir takım kimseler ve kendi kavminden yanma aldığı bir grup insanlar ile birlikte ilk önce Irak toprakları üzerine Haykâd b. Hank yürüdü. Burada, Bâbil topraklarından Musul'a kadar uzanan ve bu bölgeye hakim olan Ermânîler (İremliler) ile karşılaştılar. Ermânîler ise bu sırada Mülûkü't-tavâif'ten Erduvânîler ile savaşıyorlardı. Erduvânîler Irak'ın Sevâd bölgesindeki Niffer kasabasından Ubulle'ye kadar uzanan bölgede kalıyorlardı. Nihayet Erduvânîler. Ermânîleri memleketlerinden uzaklaştırdılar. İremlerin kalıntıları oldukları için Ermânüere bu isim verilmiştir. Aslında Ermânîler, Sevâd bölgesinde yaşayan Nebatlardır.»
«Daha sonra Tenûh paktından Fehm b. Teymullah'm îki oğlu Mâlik ve Amr oğulları Ermânîîerin hükümdarının bulunduğu Enbâr'a geldiler. Numâre ve onunla birlikte olanlar da Erduvânîlerin hükümdarının bulunduğu Niffer'e geldiler. Enbâr ve Niffer'e gelen Araplar, Es'ad Ebû Ke-rib b. Melikeykerib adındaki Yemen Tubba'ı ordusuyla birlikte buralara gelinceye kadar Acemlere boyun eğmediler ve kendi reisleri tarafından idare edilerek yaşadılar. Nihayet ordusuyla beraber buralara gelen Tüb-ba', askerlerinden zayıfları ve yola devam edemeyecekleri burada bıraktı; kendisi ise ordusuyla beraber yoluna devam etti. Sonra onların yanına geri dönen Tübba', onları burada kendi hâllerine bırakıp Yemen'e döndü. İçlerinde ise her kabileden insanlar vardı. Bu arada "Tenûh" ismi altında toplanan diğer kabileler Enbâr'dan Hîre'ye geldiler. Bunlar kerpiçten yapılmış evleri değil, çadır hayatım tercih ettiler ve hayatlarını ça-darlığa Cezîme el~Ebrâş b. Mâlik b. Fehm geçti. Bir rivayette Cezîme el--bâr civarında kalıyordu. Mâlik ölünce yerine kardeşi Amrb. Fehmb. Ganim b. Devs el-Ezdî hükümdar oldu. Amr'in ölümünden sonra hükümdarlığa Cezîme el-Ebrâşb. Mâlik b. Fehm geçti. Bir rivayette Cezîme el-Ebrâş'm Demâr (doğrusu Vebâr) b. Enîmb. Levzb. Sârn b. Nûh (A.s.)'un soyundan olup ilk gelen saf ve halis Araplardan olduğu söylenir. Doğrusunu ise Allah bilir.» [152]

Cezîme el-Ebrâş

îbn el-Kelbî anlatıyor :
«Gezime, görüş bakımından Arap hükümdarlarının en üstünü, baskın yapmak ve düşmanları imha etmek bakımından ise onların en güçlüsü idi. Irak topraklarında ilk önce devlet kuran, Arapları etrafında toplayan ve ordular teşkil ederek düşmanlarıyla savaşan odur. Cezîme, baras (ala tenlilik) hastalığına müptelâ olduğu için Araplar kendisine saygı ve tazim duyduklarından bu hastalıktan kinaye olarak "güzel şimali" manasına gelen "el-Vaddâh" veya "el-Ebrâş" kelimesini isminin sonuna ekleyerek ona "Cezîme el-Vaddâh" veya "Cezîme el-Ebrâş" diye hitap ederlerdi. Cezîme'ye tâbi

olanlar Hîre, Enbâr, Bakka, Hît, Aynü't-Temr ve Sahra bölgesinin etrafindaki yerler ile Umeyr (Gumeyr ?) ve Hafiyye arasındaki arazilerde yerleşmişlerdi. Bütün mallar Cezîme'ye gönderilir ve hey'etler onun yanma gelirdi. Ayrıca Cezîme, Yemâme'de yerleşmiş olan Tasm ve Cedîs kabilelerine karşı savaşmak üzere sefere çıkmıştı. Bu sırada Tübba' Es'ad Ebû Kerib'in oğlu Hassan, Tasm ve Cedîs kabileleri üzerine baskın yaptığından Cezîme onunla karşılaştı ve savaşmadan askeriyle birlikte geri döndü, fakat Hassan Cezîme'nin bir tabur askeriyle karşılaştı ve onları tamamıyla imha etti. Cezîme'nin "Dayzenân" denilen iki putu vardı. İyâd kabilesi ise "Ayn-ı Ubâğ" denilen yerde kalıyordu. Bir gün Cezîme'ye, İyâd kabilesinden olan dayılarının yanında Lalım kabilesinden Adiyy b. Nasr b. Rabî'a admda güzel ve yakışıklı bir gencin bulunduğunu haber verdiler. Bunun duyan Cezîme onlara savaş ilân etti. İyâd kabilesi ise Cezîme'nin iki putunu çalıp kendilerine getirmek üzere adamlar gönderdiler. Nihayet İyâdh adamlar tarafından putlar çalınıp kabileye getirildiler. Bunun üzerine îyâd kabilesi Cezîme'ye haber salıp ona : "Senin iki putun bizi sevdiklerinden senden yüz çevirdiler ve bizim yanımızda sabahladılar. Eğer bize karşı savaşmayacağına dair söz verirsen putlarını sana iade ederiz." dediler. Cezîme onlara : "Putlarla birlikte Adiyy b. Nasr'ı gönderirseniz, teklifinizi kabul ederim." dedi. İyâd kabilesi. Cezîme'nin bu isteğini kabul ederek bu iki putla birlikte Adiyy b. Nasr'ı da ona gönderdiler. Cezîme, bu güzel genci yanma aldı ve onu kendisine şarap sunucusu yaptı.»

«Cezîme'nin kız kardeşi Rakâşi bu güzel ve yakışıklı genci görünce ona âşık olup Cezîme'den kendisini istetmesi için ona haber göndermişti; ounun üzerine genç ona : "Bunu ona söylemeğe cesaret edemem, ayrıca seni benimle evlendireceğine de ihtimal vermiyorum." dedi. Bu sefer Rakâşi ona : "Cezîme şarap sofrasına oturduğu zaman ona su karıştırılmamış saf şarap, sofrada bulunan diğer kimselere ise su katılmış şarap takdim et. Şarap tesirini gösterdikten sonra beni ondan iste; o bunu red etmeyecektir. Beni seninle evlendirdiği zaman orada hazır bulunanları sâ-hid tut.'7 dedi.»

«Nihayet genç Adlyy b. Nasr, Rakâşî'nin dediği gibi hareket etti; Ce-zînıe de onun isteğini kabul edip Rakâşi'yi kendisine verdi. Bunun üzerine Adiyyb. Nasr hemen Rakâşi'nin yanına gelip aynı günün gecesinde onunla zifafa girdi. Ertesi gün Adiyy, güzel kokular sürünmüş olarak hükümdar Cezîme'nin huzuruna geldi, fakat Cezîme onun hu hâlini yadırgayarak ona : "Ey Adiyy! Bu kokular nedir?" diye sordu. Adiyy : "Zifafa girmemin bir alâmetidir." diye cevap verdi, bunun üzerine Cezîme : "Hangi zifaf, kiminle evlendin?" dedi. Adiyy : "Rakâşi ile zifafa girdim." deyince, Cezîme : "Yazıklar olsun sana! Seni Rakâşi ile kim evlendirdi?" diye sordu. Adiyy : "Hükümdar (Cezîme) kendisi evlendirdi" diye cevap verdi. Bunu duyan Cezîme yaptığına pişman oldu ve başını Önüne eğip düşünmeğe başladı. Bu sırada Adiyy onun yanından kaçtı ve bir daha ne izine rastlandı ve ne de adı duyuldu. Cezîme, Rakâşi'ye şu mealdeki mısraları yolladı :

"Ey Rakâşi! Bana doğruyu söyle, zaten sen bana yalan söylemezsin.
Sen hür bir kimse-ile mi yoksa annesi câriye olan bir Arap ile mi veya bir köle ile mi zina ettin?
Eğer köle ile zina ettiysen köleye, aşağı sınıftan biriyle zina ettiysen aşağı sınıftan birine layıksın."

«Bunun üzerine Rakâşi ona : "Hayır! Hiç birisi ile değil. Benim muvafakatimi almadan asil bir Arapla beni sen evlendirdin." dedi. Bu durum karşısında Cezîme Rakâşi'ye dokunmadı ve onun mazeretini makul karşıladı. Adiyyb."Nasr ise tekrar İyâd kabilesine döndü ve hayatını burada devanı ettirdi. Adiyy bir gün gençlerle ava çıkmıştı; içlerinden birisi, iki dağ arasında bulunduğu bir sırada onu okla vurdu ve Adiyy baş aşağı yuvarlanıp öldü.»

«Adiyy'den hamile kalan Rakâşi bir oğlan çocuğu dünyaya getirmiş, adını ise Amr koymuştu. Nihayet Amr büyüyüp serpilince annesi ona güzel elbiseler giydirip hoş kokular sürerek onu dayısını ziyarete

gönderdi. Dayısı Cezîme yeğenini görünce onu çok sevmiş ve kendi çocuklarının arasına almıştı. Bir gün Cezîme ailesi ve çocuklarıyla birlikte, bolluk ve bereketli bir yılda çöle çıkmış, çiçekleri ve suları bol olan bir bahçelik yerde çadırlar kurdurup konaklamıştı. Bir ara Amr ve Cezîme'nin çocukları mantar toplamağa çıkmışlardı. Hükümdar Cezîme'nin çocukları topladıkları mantarları yer, Amr ise topladıklarım yemez, biriktirirdi. Nihayet koşuşarak Cezîme'nin yanma geldiklerinde Amr şu mealdeki mısraları söyledi:

"İşte bunlar benim topladıklarımdır, en iyileri buradadır; çünkü her toplayanın elleri ağzına gitti, topladıklarını yediler."

«Yeğeni Amr'm bu sözlerini duyan dayısı Cezîme, onu kucağına aldı ve bir daha onu yanından ayırmadı. Ayrıca onun bu söylediği mısralara cok sevindi, yaptığı bu hareketi de pek beğendi. Bunun üzerine Cezîme' nin emriyle onun boynuna gümüşten bir gerdanlık takıldı. Böylece o, Araplar arasında boynuna ilk gerdanlık takılan kişi oldu.»

«Amr en güzel günlerini yaşadığı bir sırada cinler onu kapıp götürdüler. Cezîme yeğeni Anır'ı her tarafta arattıysa da onu bir türlü bulamadı. Bir müddet sonra Kudâ'a kabilesine mensup olan Belkîn oğullarından Fâ~ ric b. Mâlik'in iki oğlu Mâlik ve Aidi Suriye'den kalkıp Cezîme'nin yanına gelmek ve ona nefis hediyeler sunmak üzere hareket etmişlerdi. Yolda gelirlerken bir yerde konaklamışlar ve yanlarında bulunan Ümmü Amr adındaki bir cariye yemek hazırlamıştı. İşte bu sırada yemeklerini yerken çırılçıplak, tırnakları uzamış, saçları keçeleşmiş, perişan halde bir genç yanlarına çıkageldi ve bir kenara oturup elini uzatarak yemek istedi. Cariye ona bir paça uzattı, paçayı yiyen genç tekrar ikinci kez elini uzatıp yiyecek istedi; bunun üzeFİne Ümmü Amr adındaki cariye : "Köleye paça verirsen, kol fbut) ister." dedi ve onun bu sözü sonra darb-ı mesel hâline geldi. Bundan sonra cariye Mâlik ve Akîl'e yanında bulunan şaraptan takdim ettikten sonra tulumunun ağzını bağladı, bunun üzerine genç Amrb. Adiyy şu mealdeki mısraları söyledi:

"Ey Ümmü Amr! Şarap kâsesini bizden esirgedin, Hâlbuki şarap kâsesi sağdan takdim edilirdi, Ey Ümmü Amr! Şu üç kişinin en kötüsü, Sohbetinize almadığınız şu garip değildir."

Bunun üzerine Mâlik ve Akîl ona, .kim olduğunu sordular. O da kim. olduğunu şu mealdeki mısralarla cevaplandırdı :

"Eğer beni veya nesebimi bilmiyorsanız, Kendimi tanıtayım, ben Amr b. Adiyy'im, Lahm kabilesinden ve Tenûn soyundanım, Yarın beni, Nümâre kabilesine baş kaldırmış göreceksiniz."

«Amr b. Adiyy'nin kendisini bu şekilde tanıtması üzerine ayağa kalkarak onu kucakladılar, üstünü başını temizlediler, tırnaklarını kesip saçlarını kısalttılar ve ona güzel elbiseler giydirdiler. Sonra kendi aralarında : "Biz Cezîme'ye kendi yeğeninden daha hor görülecek bir hediye sunamayız" dediler ve onu alıp Cezîme'nin yanma götürdüler. Dayısı Cezîme onu görünce çok sevindi ve : "En son kaybolduğu gün onu boynundaki gerdanlığı ile görmüştüm; hâlâ şu ana kadar onun hayali gözümün önünden gitmedi ve kalbimden silinmedi." dedi. Bu arada tekrar boynuna gerdanlık taktılar, fakat Cezîme onu bu şekilde görünce : "Artık Amr gerdanlık takacak yaş çağını geçmiştir." dedi. Onun bu sözü darb-ı mesai hâline geldi. Sonra Cezîme, Mâlik ve Akîl'e dönerek: "Müjdenize karşılık olarak benden ne dilersiniz?" diye sordu, onlar da : "Biz ve sen hayatta oldukça, senin nedimin olmak isteriz." dediler. Böylece Cezîme'nin daimî nedimi olarak kaldılar ve onların bu arkadaşlıkları Arap şiirlerinde darb-ı mesel oldu.»

«el-Cezîre ile Suriye'nin doğu kısımlarında yaşayan Arapların hükümdarı Amr b. Zarib b. Hassan b. Üzeyne el-Amlîkî idi. Kendisi Amali-ka'nın Amile kulundandı. Amrb. Zarib ile Cezîme arasında savaş meydana gelmiş, neticede Amr öldürülmüş, askerleri hezimete uğramıştı. Cezîme ise savaşın

galibi olarak sağ salim geri dönmüştü. Amr öldürüldükten sonra asıl adı Naile olan kızı ez-Zebbâ başa geçmişti. ez-Zebbâ'nm askerleri ise Amâlika'nm kalıntıları ile diğer araplardan ibaretti. O, Fırat'tan Tedmür'e kadar uzanan bölgeye hükmediyordu. ez-Zebbâ hükümdar olup devletin idaresini sağlam bir hâle getirdikten sonra babasının intikamını almak için Cezîme ile savaşmağa karar verdi, bunun üzerine son derece akıllı ve zeki olan kız kardeşi Rebîbe (Zebîbe ?) ona : "Eğer Cezîme'ye savaş açarsan bunun ardı arkası kesilmez. Savaşta zafer ise sırayladır." dedi ve ona savaşı terketmesini, hileye başvurmasını tavsiye etti. ez-Zebbâ da kız kardeşi Rebîbe'nin tavsiyelerine uyup Cezîme' ye bir mektup gönderdi ve onu kendisiyle evlenmesi ve mülkünü teslim alması için ülkesine davet etti. Ayrıca mektubunda kadınların hükümdarlığının kulaklara pek hoş gelmediğini, otorite boşluğu meydana getirdiğini, kendisine ve mülküne ondan başka denk olabilecek birisini görmediğini de belirtti.»

«Nihayet ez-Zebbâ'nm mektubu Cezîme'ye ulaşınca, onun bu davet ve teklifini pek ağır bulmadı; güvendiği kimseleri toplayıp durumu onlara arz etti ve onlarla istişarede bulundu. Bu sırada Cezîme Fırat nehrinin kıyısındaki Bakka'da bulunuyordu. İstişare neticesinde onların görüşü, Cezîme'nin ez-Zebbâ'nm davetini kabul edip ülkesini ve tahtını istila etmesi noktasında birleşti.»

«Cezîme'nin kendilerine güvenip istişare ettiği kimselerin arasında Lahni kabilesinden Kasîr b. Sa'd adında birisi de vardı. Kasîr'in babası Sa'd, Cezîme'nin bir cariyesi ile evlenmiş ve ondan Kasîr dünyaya gelmişti. Kasîr, edip (veya akıllı), ileri görüşlü bir kişiydi, Cezîme'ye öğüt-leriyle destek olduğu için de onun yakın adamları arasındaydı. Kasîr, onların hükümdar Cezîme'ye yaptıkları bu teklifi uygun bulmadı ve : "Bu zayıf bir görüş, hazır bir tuzak" dedi. Onun bu sözü daha sonra darb-ı mesel hâline geldi. Ayrıca Kasîr Cezîme'ye : "ez-Zebbâ'ya bir mektup yaz; eğer davet ve teklifinde samîmi ise kendisi senin yanma gelsin, aksi takdirde imha etmesi için kendini onun tuzağına düşürme; çünkü sen babasını öldürmekle onu intikam alma kinine ittin." dedi.»

«Cezîme Kasîr'in bu tavsiye ve teklifini kabul etmedi ve ona : "Hayır, sen öyle bir adamsın ki, fikrin derinlerde dolaşıyor, fakat meydana çıkmıyor." dedi. Cezîme'nin bu sözü de darb-ı mesel hâline geldi.»

«Bundan sonra Cezîme kız kardeşinin oğlu, yani yeğeni Anar b. Adiyy'i çağırıp onunla da istişarede bulundu. Amr ona ez-Zebbâ'nm yanma gitmesini teşvik etti ve : "Kavmini Numâre şimdi ez-Zebbâ'nm yanında bulunuyor, seni görünce onlar seninle birleşirler." dedi. Cezîme, yeğeni Amr'm bu fikrini beğendi ve gitmeğe karar verdi, bunun üzerine Kasîr : "Kasîr'in sözü dinlenmez" dedi. Araplar da : "İş Bakka'da kararlaştırılıp sağlama bağlandı." dediler. Bu iki söz de darb-ı mesel oldu.»

«Nihayet Cezîme yeğeni Amr b. Adiyy'i yerine halef bırakıp süvarilerinin başına Amrb. Abdu'l-Cinn'i geçirdikten sonra ileri gelen adamları ile birlikte ez-Zebbâ'nm yanma gitmek üzere yola çıktı. Cezîme, konaklamak üzere Furda kasabasına indiği vakit Kasîr'i yanma çağırıp ona: "Görüşün nedir?" diye sordu. Oda: "Sen görüşü Bakka'da bıraktın" diye cevap verdi. Kasîr'in bu sözü de bir darb-ı mesel oldu.»

«Bu arada ez-Zebbâ'nm elçileri gelip Cezînıe'yi hediyeler ve nefis şeylerle karşıladılar, bunun üzerine Cezîme Kasîr'a dönerek : "Ey Kâsir! Durumu nasıl görüyorsun?" diye sordu, o da :"Az bir karşılık, büyük bir tehlike" diye cevap verdi. Kasîr'in bu sözü de bir darb-ı mesel hâline geldi. Sonra Kasîr sözlerine devam ederek ona : "Biraz sonra seni ez -Zebbâ'nm süvarileri kuşutacak. Eğer süvariler senin önünde yürürse ez -Zebbâ söylediklerinde samimidir, eğer süvariler iki tarafını kuşatırlarsa, bil ki seni ablukaya alıp ihanet edeceklerdir. İşte o zaman bir ihtiyat tedbiri olarak Asâ'ya binersin - Asâ, Cezîme'nin hızlı koşan ve hiç bir at tarafından geçilmeyen atının adı idi-; ben

de Asâ'ya binerim, seninle birlikte kaçıp kurtuluruz." dedi.»
«Nihayet ez-Zebbâ'nm askerî birlikleri ve süvarileri Cezînıe'yi karşıladılar, onunla atı Asâ'nm arasına girdiler; bunun üzerine Asâ'ya Kasîr tek basma binmek zorunda kalmıştı. Arkasından göz ucuyla Asâ'nm sırtındaki Kasîr'a bakan Cezîme: "Yazıklar olsun! Akıl ve tedbir şu anda Asâ'nın sırtmdadır." [153] demişti. Cezîme'nin bu sözü de bir darb-i mesel oldu. Asâ, o gün sırtında Kasir olduğu hâlde güneş batıncaya kadar koşmuş, uzun bir mesafe katettikten sonra da telef olmuştu. Bunun üzerine. Kasır, Asâ'nın telef olduğu yerde onun hatırasına "Asâ Burcu" denilen bir burç (hisar burcu) yaptırdı. Bu yüzden Araplar darb-ı mesel yaparak • "Asâ'nın getirdiği nesnede hayır vardır." derler.»
«Bundan sonra Cezîme, ez-Zebbâ'nm süvarileri arasında yoluna devam edip onun huzuruna geldi. ez-Zebbâ onun geldiğini görünce üstünü başını açıp çıplak kalmıştı, kasık kılları ise saç Örgüleri gibi örülü hâldeydi. Bu vaziyette iken ez-Zebbâ ona : "Ey Cezîme! Zifafa hazırlanmış bir gelinin durumunu mu görüyorsun?" dedi; bunun üzerine Cezîme de ; "İ^ sonuna vardı, dostluk düşmanlığa dönüştü, ortalıkta bir hıyanet eseri görüyorum." dedi. ez-Zebbâ'nm ve Cezîme'nin bu sözleri de birer darb-ı mesel oldu. Onun bu sözlerine karşılık olarak ez-Zebbâ da "Allah'a yemin ederim ki, bu durum aramızda dostâne münasebetin olmamasından ve mukabil ihsanımızın azlığından değildir, bu, insanların .huylarının bir gereğidir." dedi. Onun bu sözü de bir darb-ı mesel oldu.»
«Sonra ez-Zebbâ : "Duyduğuma göre hükümdarların kanlan kuduz hastalığına iyi gelirmiş." dedi ve onu meşin bir minder üzerine oturtup altın bir leğen getirilmesini emretti. Ve altın leğen getirildi. Bu sırada Ce-zîme'ye bol miktarda şarap içirildi. Sarhoş olduktan sonra ez-Zebbâ'nm emriyle kol damarları kesildi ve kanların yere akmaması için alt m leğen önüne sürüldü. Bu sırada ez-Zebbâ'ya : «Eğer kanının bir damlası leğenin dışına düşerse, bu kanın bedeli talep edilir." denildi. Zaten hükümdarlar, savaş hâli hariç, hükümdarlık makamına hürmeten başları vurularak öl-dürülmezlerdi. Nihayet Cezîme'nin kolları tâkattan kesilip yere düştü; bunun üzerine ez~Zebbâ : "Onun kanını zayi etmeyin." dedi Bu sözüne karşılık olarak Cezîme de : "Yakınlarının sahip çıkmadığı bir kan, bırakın aksın!" dedi. Cezîme'nin bu sözü de bir darb-ı mesel oldu.»
«Böylece Cezîme kan kaybederek Öldü. Kasır de Asâ'nın telef olduğu kabilenin topraklarından hareket ederek Hîre'de bulunan Amr b. Adiyy'in yanma geldi. Bu sırada Amr b. Adiyy ile Amr b. Abdu'l-Cin'in arası açılmış bulunuyordu. Kasîr, onların aralarını bulup düzeltti ve tekrar halkın Amr b. Adiyy'e itaat etmelerini sağladı. Sonra Kasîr Amr b. Adiyy'e : "Hemen hazırlan, dayının kanını heder edip ortada koyma." dedi; bunun üzerine Anırb. Adiyy : "Gökte uçan kara kuştan daha kuvvetli iken ben o kadının hakkından nasıl gelebilirim?" dedi. Anır'ın bu sözü de darb-ı mesel hâline geldi.»
«ez-Zebbâ, kâhinlerden devletinin akıbetini ve kendisinin nasıl öleceğini sormuş, onlar da: "Biz senin ölümünün Amrb. Adîyy vasıtasıyla olacağını görüyoruz, ancak ölümün yine kendi elinle olacaktır." diye cevap vermişlerdi. Bunun üzerine ez-Zebbâ Anırb. Adiyy'den kendisini korumağa başladı ve bulunduğu meclisten şehrin içinde kendine has olan bir kaleye yer altından tünel kazdırdı. Sonra kendi kendisine : "Ansızın basıma bir felâket gelirse, bu tünelden gider kendi kaleme sığınırım." dedi. Bu arada usta bir ressam çağırıp onu Amrb. Adiyy'e gönderdi ve kendisini onlara tanıtmamasını tenbihledi. Ayrıca ona: "Amrb. Adiyy' in otururken, ayakta iken, gecelik elbisesi giymişken, tebdil-i kıyafet gezerken, silâh kuşanmışken, endamıyla, elbisesiyle ve rengiyle muhtelif resimlerini yapıp getirmesini." söyledi. Ressam da onun tavsiyelerini tuttu ve Amr b. Adiiy'in muhtelif resimlerini yapıp getirdi. Böyle yapmakla ez-Zebbâ, onun nasıl birisi olduğunu tanımak ve onu hangi hâl ve kıyafette görürse görsün ondan kendisini korumak istemişti.»

«Bu arada Kasîr de bir hile düşünüp Amrb. Adiyy'e : "Burnumu kes, İz bırakacak şekilde sırtıma vur ve beni ez-Zebbâ ile başbaşa bırak." dedi; fakat Amrb. Adiyy : "Hayır, asla bunu yapamam" diye karşılık verdi; bunun üzerine Kasîr ona : "O hâlde beni kendi halime bırak, zemmedilip yerilmekten uzak kalasın." dedi ve onun bu sözü bir darb-ı mesel oldu. Sonra Amrb. Adiyy ona: "Sen daha iyi bilirsin" dedi. Kasîr de hemen kendi eliyle burnunu kesti ve sırtında sopa izleri meydana getirdi. Bundan sonra da kendisine bu hareketleri Amr yapmış gibi gösterip oradan kaçma süsü vererek ayrıldı ve ez-Zebbâ'nm yanma geldi. Kasîr'in kapıda beklediği ez-Zebbâ'ya bildirilince, içeriye alınmasını emretti ve huzuruna çıkarıldı. ez-Zebbâ onu burnu kesik, sırtı bereli görünce : "Kasir, burnunu mutlaka bir şey için kesmiş olacak" dedi. ez-Zebbâ'nm bu sözü bir darb-ı mesel oldu. Sonra ez-Zebbâ ona : "Ey Kasîr! Sana ne oldu?" diye sordu. Kasîr : "Amr b. Adiyy, dayısı Cezîme'ye ihanet ettiğimi, senin yanma gelmesini benim tavsiye edip şirin gösterdiğimi ve seninle iş birliği yapıp onun aleyhine çalıştığımı ileri sürerek beni bu gördüğün hâle soktu. Benim senin yanında bulunmam, başkalarının yanında bulunmamdan ona ağır geleceğini bildiğim için kalkıp senin yanma geldim." diye cevap verdi. ez-Zebbâ, ona ikramda bulundu ve taltif etti. Bu arada ez-Zebbâ Kasir'in tecrübesinden, görüşlerinden ve devlet idaresine dair olan bilgilerinden bir hayli şeyler elde edip öğrendi.»

«Nihayet Kasîr. ez-Zebbâ'nm kendisine iyice ısınıp güvendiğini anlayınca, ona : "Benim Irak'ta bir çok mallarım, ayrıca nadide eşyalarım ve kıymetli kokularım bulunmaktadır. Beni Irak'a gönder ki, hem oradaki mallarımı alıp geleyim, hem de sana Irak'tan kıymetli şeyler getireyim. Bu arada bol kazanç elde etmen için oradan muhtelif ticaret malları ile birlikte hükümdarlar için lüzumlu olan bir takım şeyler de getireyim." dedi. Bunun üzerine ez-Zebbâ Kasîr'in Irak'a gitmesine müsaade etti ve büyük miktarda sermaye vererek tertip ettiği bir kervan ile birlikte onu Irak'a gönderdi. Kervan ile birlikte Irak'a gelen Kasîr, gizlice Amr b. Adiyy in yanma gelip durumu kendisine bildirdi ve ona : "Sen bana Irak'ta mevcut olan nefis kumaş, nadide mallar ve diğer metal ardan bir şeyler hazırla, onları götüreyim; belki bu sayede Allah, ez-Zebbâ'dan intikam almana fırsat verir, böylece düşmanını öldürmüş olursun." dedi. Bunun üzerine Amr b. Adiyy onun bu isteklerini yerine getirdi ve istediği bütün metaları hazırladı. Bundan sonra Kasır kervanla birlikte bu malları getirip ez-Zebbâ'ya sundu, o da bunları çok beğendi, sevindi ve Kasîr'e karşı olan itimadı bir kat daha arttı. Sonra ez-Zebbâ birincisinden daha büyük bir kervan ve sermaye ile tekrar onu Irak'a gönderdi. Kasîr bu ikinci kervan ile birlikte tekrar Irak'a geldi ve gücünün yettiğince kıymetli eşya ve metadan alabileceklerini Anırb. Adiyy'den alıp ez-Zebbâ'nm katma döndü. Kasîr, üçüncü defa Irak'a geldiği zaman Amr. b. Adİyy'e durumu bildirdi ve ona : "Bana, adamlarından ve askerlerinden en çok güvendiğin kişileri topla ve onlar için büyük çuvallar (harar) hazırla - Tarihte ilk defa büyük çuvallara adam yerleştirme taktiğini uygulayan kişi Kasîr idi -, sonra her bir devenin üzerine iki çuval içine yerleştirdiğin adamları yükle ve çuvalların bağlanma yerlerini iç kısımdan yap." dedi. Bundan sonra sözlerine devam ederek ona : "Ben, ez-Zebbâ'nın bulunduğu şehre girdiğim zaman, onun sıkıştığında kaçıp kurtulmak maksadıyla yaptırdığı tünelin kapısına geldiğimde seni oraya bırakır, adamları da çavullardan çıkarırım, böylece adamlarımız şehir ahalisine bağırıp seslenirler, kendilerine karşı koyanlar olursa onları öldürürler. Bu arada eğer ez-Zebbâ kalesine sığınmak için kaçmağa niyetlenip tünelden geçmek isterse, onu orada öldürürsün." dedi.»

«Amr b. Adiyy, Kasîr'in bu teklifini kabul edip onun dediklerini yaptı. Böylece ez-Zebbâ'nm memleketine hareket ettiler. ez-Zebbâ'nın bulunduğu şehre yaklaştıklarında, Kasîr Önceden gidip ez-Zebbâ'ya kervanın geldiğini müjdeledi ve ona getirdiği kıymetli kumaşların ve diğer nadide eşyanın

çokluğunu bildirdi; ayrıca ondan develere ve üzerlerindeki kıymetli yüklere bakıp seyretmesini -rica etti. Kasîr ise gündüzleri gizlenir, geceleri yoluna devam ederdi. Bu tatbikatı ilk yapan Kasîr idi. Nihayet ez-Zebbâ, develere bakıp seyretti ve üzerlerindeki yüklerin ağırlığından ayaklarının yerlere batıp gömüldüklerini gördü. Bunun üzerine : "Develer neden böyle ağır yürüyorlar? Yekpare, büyük bir taş mı, demir mi taşıyorlar? Yoksa yükleri soğuk ve sert bakır mıdır? Veya yüklerin içerisindekiler çökmüş vaziyette oturmuş adamlar mıdır?" mealindeki mısraları söyledi.»
«Neticede develer şehre girdiler ve şehrin ortasına geldiklerinde ıhtırıldılar. Bu sırada çuvalların içerisindeki adamlar fırlayıp dışarı çıktılar. Kasîr, önce Amr b. Adiyy'e tünelin kapısını gösterdi. Çuvallardan çıkan askerler de şehrin ahalisine bağırıp seslendiler ve onları kılıçtan geçirmeğe başladılar. Amr b. Adiyy'e gelip tünelin kapısına durdu. Bu esnada tünelden çıkararak kalesine sığınmak isteyen ez-Zebbâ, tünel kapısında Amrb. Adiyy'in dikildiğini görünce, daha önce ressama yaptırdığı resimlerden onu tanıdı; bunun üzerine ez-Zebbâ yüzüğündeki zehiri yalayarak : "Amr'm eliyle değil, kendi elimle öleceğim." dedi ve onun bu sözü bir darb-ı mesel oldu. Fakat Amrb. Adiyy onu kılıcıyla karşılayıp öldürdü.Amr sonra şehirden aldığı ganimetlerle birlikte tekrar Irak'a geri döndü.»
Cezîme'den sonra yerine kız kardeşinin oğlu, yani yeğeni Amrb. Adiyy b. Nasrb. Rabî'ab. Amrb. Harisb. Se'ûd b. Mâlikb. Amrb. Nümâ-reb. Lahm hükümdar oldu. İlk defa Arap hükümdarlarından Hîre'yi başkent yapan kişi Amrb. Adiyy idi. Ölünceye kadar hükümdarlıkta kalmış ve yüz yirmi, diğer bir rivayette yüz on sekiz yaşında iken ölmüştü. Ömrünün doksan beş yılı Mülûkü't-tavâif döneminde, on dört yıl bir kaç ayı Erdeşîrb. Babek döneminde, sekiz yıl iki ayı da Erdeşîr'in oğlu Sâbûr döneminde geçmişti. Amrb. Adiyy, tek basma hüküm sürüp savaşlar yapmış ve Erdeşîrb. Bâbek'in Fars halkının başına geçmesine kadar Mülû-kü't-tavâif'in hiç birine boyun eğmemişti. İleride de zikredeceğimiz üzere, hükümdarlık Amrb. Adiyy'in evlâdına geçmiş ve babadan oğuia intikal ederek onların en sonuncusu olan Nu'mânb. el-Münzir'e, yâni Kinde hükümdarları dönemine kadar devam etmişti.
Bir rivayete göre, Nasr b. Rebî'a'nm çocuklarının Irak'a gitmelerinin sebebi, yukarıda bahsedilen husus değil, Rebî'a'nm görmüş olduğu bir rüya idi. Rebî'a'nm gördüğü hu rüya, Allah izin verirse pek yakında Ha-beşlilerin durumundan bahsedilirken zikredilecektir. [154]

Mülûkü't-lavâîf Döneminde Tasm ve Cech_ Kabileleri

Tasm'm nesep şeceresi, Tasni b. Lûz b. Ezher b. Sam b. Nûh idi." Ce-dîs'inki de Cedîsb. Âmirb. Ezher b. Sâmb. Nûh idi. Hülâsa her ikisi de anıca çocukları idiler. Onlar önceleri eski adı Cew olan Yemâme'de otu-turyorlardi. Burası o zamanlar en ucuz, bolluk ve bereketli bir memleketti. Mülûkü't-tavâîf dönemindeki hükümdarları ise Amlîk idi ve çok za-hmdi. Gaddarlık ve zulümde çok ileri gitmişti. Bu arada pek çok çirkin hareketleri vardı. Cedîs kabilesinden Hüzeyîe adındaki bir kadını kocası boşamış ve çocuğunu elinden almak istemişti. Kadın kocasını hükümdar Amlîk'a şikâyet edip : "Ey hükümadr! Bu oğlan çocuğunu dokuz ay karnımda taşıdım, sonra doğurdum, onu iki yıl emzirdim, kemikleri gelişip sütten ayrılma zamanı gelince, onu benden cebren almağa kalktı ve beni hüzün ve keder içerisinde bırakmak istedi." dedi. Bu arada kadının kocası da; "Ey Hükümdar! Ben onun mehrini tarn olarak ödedim, buna karşılık ondan bu zavallı çocuktan başka bir fayda görmedim. Sen istediğin gibi hükmünü ver." dedi. Bunun üzerine hükümdar Amlîk oğlan çocuğunun kendi gılmanlarının arasına alınmasını, kadınla kocasının satılmalarım, kocasına hanımın bedelinin beşte

birinin verilmesi, hanımına da kocasının satış bedelinin onda birinin verilmesini emretti. Hü-zeyle onun verdiği bu hüküm karşısında şu mealdeki mısraları söyledi:
"Aramızda hüküm versin diye Tasm'm kardeşine geldik, fakat o Hü-zeyle hakkında zalimce hüküm verdi. Hayatım hakkı için sen adaletle hükmetmedin; ayrıca hüküm verdiğin kişi hakkında da bilgi sahibi değilsin. Ben aile yuvasında iken pişmanlık duymamıştım, ama şimdi pişmanım; ayrıca bu hüküm karşısında kocam da pişman oldu."
Amlîk, Hüzeyle'nin bu sözlerini işitince, Cedîs'ten hiç bir bakire kızın bikri kendisi tarafından izale edilmedikçe evlendirilmemesini emretti. Cedîsliîer onun bu davranışından bir takım sıkıntılara ve zillete maruz kaldılar. Bu kötü hareketini Abbâd'm kızı ve el-Esved'in kız kardeşi Şemûs'un, yani Ufeyre'nin evlendiği güne kadar devam ettirdi. Ufeyre'yi kocasına teslim etmek üzere alıp götürmek istedikleri zaman kocasından Önce onu Amlîk'a götürüp teslim ettiler. Bu esnada Ufeyre'nin yanında geçler de bulunmaktaydı. Ufeyre, hükümdar Amlîk'in huzuruna girince, bikrini izâle etti, sonra yol verdi. Ufeyre kan revan içerisinde, elbisesi önden ve arkadan yırtılmış bir vaziyette, perişan, çirkin bir hâlde kendi kavminin yanma geldi ve şu mealdeki mısraları söyledi :
"Cedîs'ten daha bayağı ve zelil bir kavim yoktur, hiç geline böyle yapılır mı? Ey kavmim! Mehrini vermiş, hediyelerini getirmiş bir hür erkek hiç buna razı olur mu?"
Ayrıca Ufeyre kavmini teşvik edip galeyana getirmek için şu mealdeki mısraları da söyledi:
"İçinizde karınca sayısınca erkekler varken, genç kızlarınıza yapılan bu harekete karşı ses çıkarmamanız size yakışır mı? Ufeyre kanlar içerisinde aşikâre halkın arasında yürümekte ve kadınların eşliğinde bir erkeğin zifafına konulmaktadır. Eğer biz erkek, sizler de kadın olsaydınız, bu "kötü davranışı asla kabullenmezdik. Şerefinizle ölünüz veya düşmanınızı öldürünüz. Haydi savaş ateşini büyük ve kuru odunlarla kızıştırınız. Aksi takdirde kabileyi terkedip kırlara gidin ve açlıktan zayıflayıp ölün. Vatanınızdan uzak kalmak böyle rezalete katlanmaktan daha iyidir. Zillet içerisinde yaşamaktansa ölmek daha hayırlıdır. Eğer siz bu hadiseden sonra da gazaba gelip ki z m ay ac aksanız, gözlerinize sürme çekip kadın olun ki, ayıplanmayasmız. Kendinize kadın kokuları sürün, çünkü siz gelin elbiseleri ve neslin üremesi için yaratıldınız. Namusunu müdafaa etmeyip de aramızda erkek gibi böbürlenerek yürüyenlere yazıklar olsun ve onlar bizden ırak olsun."
Kabilesi tarafından sözü dinlenen ve kendisine itaat edilen el-Esved, kız kardeşinin bu sözlerini işitince kavmine şunlar söyledi : «Ey Cedîs topluluğu! Bu kavmin insanları sizin ülkenizde sizden daha şerefli ve üstün değillerdir, ancak onlar bu üstünlüğü bize ve onlara hakim olan hükümdarları sebebiyle elde etmişlerdir. Eğer biz aciz davranmasaydık onun bize üstünlüğü olmayacaktı. Şayet biz karşı koyarsak ondan intikamımızı alırız. Size vereceğim emirlerde bana itaat ediniz, bu size zamanın şerefini kazandıracaktır.»
Ufeyre'nin sözlerini işitip gayrete gelen Cedîsliîer, el-Esved'e : «Sana itaat ederiz, ama onların sayısı bizden daha çoktur." dediler. Bunun üzerine el-Esved onlara : "Ben hükümdar için bir ziyafet hazırlar, onu ve ailesini bu ziyafete çağırırım. Onlar kıymetli elbiseleri içerisinde salma salma yürürlerken, biz de kılıçlarımızı alıp onları öldürürüz.» dedi. Ce-disliler : «Söylediğin gibi yap, sana itaat ederiz.» dediler. Bu durum karşında el-Esved şehrin dışında büyük bir ziyafet yemeği hazırladı. Kendisi ve adamları kılıçlarını ziyafet sofrasının yakınma gömdükten sonra hükümdar Amlîk'ı ve adamlarını ziyafete davet ettiler. Hükümdar ve adamları kıymetli elbiseler içerisinde salma salma geldiler. Nihayet ziyafet sofrasında yerlerini alıp elleriyle yemeklere uzandıkları bir sırada, Cedîsliîer kılıçlarını gömdükleri kumdan çıkarıp onları ve hükümdarlarını Öldürdüler. Sonra avam sınıfına saldırıp onları da öldürdüler.

Bundan sonra Tasni kabilesinden geri kalanlar, Yemen hükümdarı Hassan b. Tübba'm yanma gittiler ve ondan yardım istediler. Bunun üzerine Hassan Yemâme'ye hareket etti. Buraya üç günlük bir mesafe kaldığı bir sırada içlerinden birisi ona : «Benim Yemâme adında Cedîs kabilesinde evli bir kız kardeşim vardır. O, üç günlük bir mesafeden süvariyi rahatlıkla görebilir. Gelişini kavmine haber vermesinden korkuyorum. Bunun için adamlarına emret, her biri bir ağaç kesip önüne koysun ve kendileri gizlesin.» dedi.
Hassan onun tavsiyesine uyarak adamlarına bu şekilde hareket etmelerini emretti, fakat buna rağmen Yemâme onları gördü ve Cedîslile-re : «Dikkat edin! Himyerliler size doğru geliyor.» dedi. Cedîsliîer: «Ne-ier görüyorsun?» diye sordular, o da : «Ağaç altında bir adam görüyorum, elindeki kürek kemiğinin etini sıyırıyor veya ayakkabısını dikiyor.» dedi fakat onlar Yemâme'ye inanmayıp onu yalanladılar. Hâlbuki durum onun söylediği gibi idi. Nihayet Hassan sabahleyin erkenden üzerlerine çıka-geldi ve onları imha edip ülkelerini tahrip etti. Bu arada Yemâme Hassan1 in huzuruna getirildi ve onun emriyle gözleri oyularak çıkarıldı. Yemâ-rne'nin gözlerinde siyah damarlar gören Hassan ona : «Gözlerindeki bu siyah damarlar nedir?» diye sordu. Yemâme : «Bu damarlar "ismid" adında küçük sürme taşlarıdır. Ben gözlerime sürme çekiyordum.» diye cevap verdi. Rivayete göre, gözlerine iîk defa sürme çeken Yemâme'dir. İlk ismi Cew olan bu ülkeye Hassân'm emriyle bu kadının adı verildi, bundan sonra buranın adı Yemâme olarak kaldı. Şâirler, bir çok şirlerinde Yemâ-me'yi konu edinip zikretmişlerdir.
Cedîsliler, Hassan tarafından imha edilince Amlîk'ı öldüren el-Esved kaçarak "Tayy dağları" denilen iki dağa geldi ve buralarda ikamet etmeğe başladı. el-Esved'in buralara gelip yerleşmesi ise T aylıların buraya gelişinden önce olmuştu. Tay kabilesi bundan önce, şu anda Murâd ve Hem-dan kabilelerine ait olan Yemen'in Curf bölgesinde ikamet ediyorlardı. Sonbahar sıralarında semiz ve iri cüsseli bir deve Tay kabilesinin bulunduğu yere gelir, sonra tekrar geri döner, fakat onlar bu devenin nereden geldiğini bilmezlerdi. Nihayet bir defasında Tavlılar, deveyi takip ettiler ve onun peşinden yürüyerek onunla birlikte Feyd yakınlarında bulunan Tay dağları adıyla bilinen Ece' ve Selmâ dağlarına geldiler. Tayhlar bu dağlardaki hurmalıkları ve geniş mer'aiarı gördüler; bu arada el-Esved b. Afâr (doğrusu Ğıfâr)'a rastladılar ve onu öldürdüler. Bundan sonra Tay kabilesi bu iki dağa yerleştiler ve hâlâ buralarda yaşamaktadırlar. Tay kabilesinin İlk defa bu dağlara gelip yerleşmeleri böyle olmuştu. [155]

ESHAB-I KEHF

Eshâb-ı Kehf Mülûkü't-tavâîf döneminde yaşamıştı ve devrinde yaşadıkları hükümdarın adı Dakıyus (Decius) idi. Ona "Dakyanus" da denirdi. Onlar, Efsûs (Efes) [156] adındaki bir Bizans şehrinde yaşıyorlar, hükümdarları ise putlara tapıyordu. Aslında Eshâb-ı Kehf, Kur'ân-ı Kerîm' de de zikredildiği üzere, Allah'a iman etmiş genç kişilerdi. Bu hususta Alah (C.c.) : «Yoksa sen ,Eshâb-ı Kelhf ve Rakîm'in bizim şaşılacak ayetlerimizden bir ayet olduklarım mı sandın?» (Kehf, 9) buyurmuştur. "Rakım", Eshâb-ı Kehf'in sığındıkları mağaranın kapısının üzerine konan ve onların hâllerini anlatan bir kitabedir. Bir rivayette, bu kitabenin onların zamanında yaşayan bazı kimseler tarafından yazıldığı ve bu mağaranın içerisine konulduğu söylenir. Bu kitabede Eshâb-ı Kehf'in isimleri, hangi hükümdarın döneminde yaşadıkları ve mağaraya ne sebeple geldikleri yazılıydı.
İbn Abbâs (R.a.)'m zikrettiğine göre, Eshâb-ı Kehf'in sayısı yedi kişiden ibaretti; sekizincileri ise

köpekleriydi. İbn Abbâs Eshâb-ı Kehf hususunda : «Onlar hakkında bilgi sahibi olan nadir kişilerden birisi de benim» demişti.
İbn İshâk da onların sekiz kişi olduğunu ileri sürüyor. Onun bu sözüne göre, onların dokuzuncusunun köpekleri olması gerekir. Aslında Es-hâb~ı Kehf Rum asıllı olup putlara tapıyorlardı, fakat Allah (C.c.) onlara hidayet nasip ettiği için iman etmişlerdi. Onlar, Hz. îsâ (A.s.)'nm şe-riatine göre amel ediyorlardı.
Bazıları ise, onların Hz. İsa'dan önce yaşadıklarını, Hz. îsâ'nın onları kendi kavmine anlattığını ve göğe kaldırılmasından sonra onların Allah tarafından uykularından uyandırıldıklarını iddia etmişlerdir, fakat birinci rivayet daha doğrudur. Eshâb-ı Kehf in iman etmeleri şöyle olmuştu : Hz. îsâ'nın havarilerinden birisi onların bulunduğu şehre gelip buraya girmek istemişti. Kendisine : «Bu şehrin giriş kapısının üzerinde bir put var, ona secde etmeyen hiçbir kimse buraya giremez.» denilmişti. Bunun üzerine havârî de şehre girmeyip, yakında bulunan bir hamama gelip çalışmağa başlamıştı. Hamam sahibi onun hamama gelmesiyle bir uğur ve bereket hasıl olduğunu görmüş, bu arada Eshâb-ı Kehfi oluşturan gençler onu sevip gönül bağlamışlardı. Havârî ise onlara yer ve gökler hakkında bilgiler veriyor ve ahiret hayatından bahsediyordu. Nihayet bu gençler tasdik edip ona iman ettiler. Durum bu iken, bir gün hükümdarın oğlu yanında bir kadmlla birlikte gelip beraberce hamama girmiş, havari onu bu hareketinden dolayı ayıplamış fakat onlar utandıklarından havariye bir şey dememişlerdi. Daha sonra hükümdarın oğlu yine yanında bir kadınla birlikte gelip hamama girmek istemişti. Bu sefer de havari onu ayıplamış, hattâ azarlayıp ona ağır sözler söylemişti, ancak hükümdarın oğlu onu dinlemeyip yanındaki kadınla birlikte hamama girmişti. Ne var ki, hamama girdikten sonra ikisi de ölmüşlerdi. Bu sırada hükümdara oğlu ile yanındaki kadını öldüren kişinin hamamda çalışan adam olduğu söylendi, fakat aranmasına rağmen havari bulunamadı. Bu defa havari ile kimlerin arkadaşlık ettiği soruldu; cevap olarak ona iman eden gençlerin arkadaşlık ettikleri söylendi. Bunun üzerine onlar aranmağa başlandı; fakat kaçarak kendi tarlasında ziraatle meşgul olan bir arkadaşlarının yanma gelidler ve ona durumlarını anlattılar.
Nihayet arkadaşları da onlara katıldı ve birlikte yollarına devam ettiler. Arkadaşlarının köpeği de onları takip ederek peşlerinden geldi. Akşam vakti olup hava kararınca bir mağaraya sığınıp kendi kendilerine : «Bu gece burada kalalım, sabah olunca ne yapacağımızı düşünürüz.» dediler. Mağaraya geldiklerinde, kenarında bir pınarın ve yanı başında meyve ağaçlarının olduğunu gördüler, bunun üzerine meyvelerden yediler ve pınardan sularını içtiler. Nihayet gece karanlığı bastırınca Allah (C.c.) onların kulaklarını tıkayıp uyuttu. Ve yerin rutubetinden vücutları çürümesin diye onlara sağa-sola çevirmek üzere melekler görevlendirdi. Güneş doğduğu zaman ışığı onlara da ulaşıyordu.
Hükümdar Dakyanus (Decius) onların haberini aldıktan sonra adamlarıyla birlikte peşlerine takılıp izlerini takip etmiş ve onların mağaraya girdiklerini anlamıştı. Hükümdar, adamlarına mağaraya girip onları çıkarmaları için emir verdiyse de, mağaraya her girmek isteyen kişi korkup geri dönüyordu. Bu sırada içlerinden birisi hükümdara : «Onları ele geçirdiğin zaman öldürmeyecek misin?» diye sordu. Hükümdar : «Evet, öldüreceğim.» diye cevap verince : «O hâlde mağaranın kapısını duvarla örüp kapat; bırak onları açlık ve susuzluktan içeride ölsünler.» dedi. Hükümdar Dakyanus onun tavsiyesine uyup mağaranın ağzını kapattı. Böylece mağarada uzun müddet kaldılar.
Bir gün çobanın biri koyunlarını otlatırken yağmura tutulup : «Şu mağaranın kapısını açıp da koyunlarımı oraya soksam.» diye düşünmüş ve mağaranın kapısını açmıştı. Ertesi gün Allah (C.c.) mağaradakilerin ruh larını iade edip onları diriltmişti. Nihayet onlar dirilince. aralarından Yem-lîha adında birisine gümüş para verip kendilerine yiyecek alması için şehre göndermişlerdi. Yemlîha,

şehrin kapısına geldiği zaman yadırganacak bazı değişiklikler görüp bir dükkana girdi ve sahibine : «Şu para karşılığında bana yiyecek bir şeyler verin.» dedi. Dükkan sahibi : «Bu paraları nereden buldun?» diye sordu. Yemlîha : «Ben ve arkadaşlarım dün bu şehirden çıkmıştık. Sabah olunca onlar beni buraya gönderdiler.» diye cevap verdi. Dükkan sahibi : «Bu paralar falanca hükümdarın devrinden kalmadır.» dedi ve onu hemen hükümdarın yanma götürdü. Hükümdar salih bir kimseydi, ona bu paraları nereden bulduğunu sordu, o da kendisinin ve arkadaşlarının başından geçenleri ona anlattı. Bunun üzerine hükümdar arkadaşlarının nerede olduklarını sordu. Yemlîha, hükümdara ve yanında bulunanlara : «Benimle birlikte gelin.» dedi ve onları alıp mağaranın kapısına kadar götürdü, sonra onlara : «Müsaade ederseniz, önce arkadaşlarımın yanma ben gireyim; aksi takdirde onlar seslerinizi işitirler ve hükümdar Dakyanus'un kendilerinin bulunduğu yeri öğrenmiş sanarak korkuya kapılırlar.» dedi. Yemlîha arkadaşlarının yanma girdi ve durumu onlara anlattı. Bunun üzerine onlar Allah'a şükretmek için secdeye kapandılar ve Allah'tan kendilerini Öldürmesi için duada bulundular. Allah (C.c.) da dualarını kabul etti ve Yemlîha ile arkadaşlarının kulaklarına perde vurup onları uyuttu. Sonra hükümdar onların yanma girmek istedi, fakat girmek isteyenler korkuya kapılıp giremediler ve geri döndüler. Daha sonra namaz kılınıp ibadet edilmesi için mağaranın yanında bir kilise inşa ettiler.

Ikrime bu konuda şunları söylüyor :

«Allah, Eshâb-ı Kehfi uykularından uyandırıp dirilttiği zaman, başta bulunan hükümdar müsîüman bir kimseydi, ancak bu hükümdarın memleket halkı ruh-cesed ve bunların diriltilmeleri konusunda İhtilâfa düşmüşlerdi. Onlardan bir grup : "Allah (C.c), haşir esnasında sadece ruhu diriltir, cesedi diriltmez." diye iddia etmiş, diğer bir grup da : "Allah fenı ruhu, hem de cesedi birlikte diriltir." fikrini ileri sürmüştü. İleri sürdükleri bu görüşler Müslüman olan hükümdara ağır gelmişti. Bunun üzerine hükümdar kaba çuhadan elbiseler giyip Allah'a dua etti ve gerçeğin kendisine açıklanıp gösterilmesini istedi. Hükümdarın bu dileği üzerine Allah (C.c), Eshâb-ı Kehfi sabahın erken saatinde uykularından uyarıp diriltti. Güneşin doğduğunu gören Eshâb-ı Kehf birbirlerine : "Eyvah! Bu gece ibadetten mahrum kaldık." dediler ve hemen suya koştular; fakat mağaranın yakınında bulunan pınarın suyunun çekildiğini ve ağaçların kurumuş olduğunu gördüler, bunun üzerine birbirlerine : "Hayret, bir gecede pınarın suyu çekilmiş, ağaçlar kurumuş!" diyerek hayretlerini belirttiler. Bu sırada Allah (C.c.) onlara açlık hissi verdi, bu yüzden onlar : "(Hanginiz giderse) bu şehre baksın, hangi yiyecek daha temiz {ve lezzetli) ise ondan size bir azık getirsin. Fakat dikkatli davransın, sakın sizi birisine sezdirmesin." (Kehf, 19) dediler.»

«Nihaj^et onlardan birisi yiyecek satın almak için şehre girdiğinde, çarşısının yollarını tanımış, fakat rastladığı kimselerin çehrelerinin değişmiş olduğunu görünce durumu yadırgamıştı. Bu arada şehirde iman belirtilerinin hakim olduğunu görmüştü. Yiyecek satın almak için bir dükkâna girdiğinde adam onun verdiği gümüş paraları yadırgamış ve onu hükümdara götürmüştü. Yolda giderken genç adam, dükkân sahibine : "Sizin hükümdarınız falan değil mi?" diye sorduğunda, o : "Hayır, bizim hükümdarımız falan kimsedir." dij'e cevap vermişti. Genç onun verdiği bu cevaba şaşırıp kalmıştı. Nihayet genç, hükümdarın huzuruna getirildiğinde ona arkadaşlarını ve durumlarını haber verip anlattı. Bunun üzerine hükümdar halkım toplayıp onlara : "Siz, ruh ve cesedin diriltilme-leri konusunda ihtilâfa düşmüştünüz. İşte Allah (C.c.) size falan hükümdarın devrinden kalan bu adamı bir ayet (delil) olarak gönderdi." dedi. Sonra bu genç onlara : "Benimle gelin, arkadaşlarımın yanına gidelim." dedi. Hükümdar ve halk bineklerine atlayıp bu gençle birlikte mağaranın bulunduğu yere hareket ettiler. Mağaranın bulunduğu yere geldiklerinde, bu genç, hükümdara : 'Müsâade ederseniz,

arkadaşlarımın yanma Önce ben gireyim ve sizin geldiğinizi onlara haber vereyim, yoksa hayvanlarınızın tırnak seslerini ve sizin konuşmalarınızı duyarlar, hükümdar Dakyanus'un geldiğini sanarak korkuya kapılırlar." dedi. Bunun üzerine hükümdar önce onun, arkadaşlarının yanına girmesine müsaade etti. İçeri giren bu genç, arkadaşlarına durumu anlattı. İşte onlar mağarada ne kadar kaldıklarını bu sırada öğrendiler, sevinçlerinden ağladılar ve Allah'a yalvarıp kendilerini öldürmesini ve gelenlerden hiç birisinin kendilerini görmemesini istediler. Duaları kabul olunan bu genç kişiler, hemen o anda Öldüler. Böylece Allah, onların kulaklarına perde çekip onları uykuya daldırdı. Nihayet içeri giren gencin çok geciktiğini gören hükümdar ve halk, mağarada bulunan bu gençlerin yanma, girdiler. İçeri girdiklerinde onların cesedleriyle karşılaştılar ve cesedlerde yadırganacak bir şeyin olmadığını, fakat ruhsuz olduklarını gördüler. Bunun üzerine hükümdar yanındakilere : "İşte bu size bir ayet ve delildir." dedi. Bu sırada hükümdar, bakırdan yapılmış ağzı mühürlü bir sanduka gördü; onu açtığında içinde bir kurşun levha bulunduğunu, üzerinde Eshâb-ı Kehf'in isirnlerinin yazılı olduğunu ve canlarını, dinlerini korumak için hükümdar Dak-yanus'tan kaçarak bu mağaraya gelip sığındıklarını bildiren bir yazı bulunduğunu gördü. Ayrıca bu levhada, onların bu mağarada bulunduklarını öğrenen Dakyanus'un mağaranın ağzını duvarla ördürüp kapattığına ve bu yazıyı okuyanların Eshâb-ı Kehf'in durumunu öğreneceklerine dair bir yazı bulunmaktaydı.»

«Hükümdar ve yanında bulunan halk, bu levhadaki yazıları okuyunca hayrete kapıldılar ve öldükten sonra haşir günü dirilmenin bir delili olarak bu hadiseyi gösteren Allah'a hamdedip yüksek sesle Ona teşbih ettiler.»

Diğer bir rivayette bu hususta şunlar da söylenmektedir : «Hükümdar ve yanındakiler, bu gençlerin yanlarına girdiklerinde onları diri olarak buldular, yüzlerinin parlaklığını koruduğunu, renklerinin solmamış olduğunu ve elbiselerinin bile çürümeden sağlam kaldığını ^ördüler. Bu gençler, hükümdara ve yanındakilere Dakyanus'taıı çektiklerini anlattılar. Bu durumdan duygulanan hükümdar kalkıp onların hepsiyle ayrı ayrı kucaklaşmış ve onlarla birlikte oturup Allah'ı teşbih edip zikretmişti. Sonra bu- gençler hükümdara : "Allah'a ısmarladık" dedikten sonra eski yattıkları yerlerine geri dönmüşlerdi. Hükümdar onların her biri için altından bir sanduka yaptırmıştı, fakat o gece rüyasında onları görmüş ve ona : "Biz altından değil, topraktan yaratıldık ve sonunda toprağa döneceğiz." demişlerdi. Bunun üzerine hükümdar onların her biri için tahtadan ayrı ayrı tabutlar yaptırdı. Allah (C.c), halkın gönlüne bir korku salarak onları halktan korudu. Ayrıca bu hükümar mağa-nın kapısında bir mabed bina etmiş -ve Eshâb-ı Kehf adına bir bayram tanzim etmişti.»

Eshâb-ı Kehf denilen bu gençlerin adlanl ise şöyledir : "Maksilmini-yanus, Yemlîha, Martus (Martinyanus), Niruyus, Kastomus (Kostantinos), Dinamos (Diyonisyus), Ritofus, Kalus (Kalius), Mahsilminiyanus." Burada sayılanlar dokuz isimden ibarettir" ve bu hususlaki rivayetlerin en mükemmelidir. Doğrusunu ise Allah bilir. Eshâb-ı Kehf'in köpeklerinin adı ise Kıtmîr idi. [157]

HZ. YUNUS B. METTA

Mülûkü't-tavâîf dönemindeki hadiselerden birisi de Hz. Yûnus peygamberdir. Rivayete göre. Hz. Isâb. Meryem ile Hz. Yûnus b. Metta hariç, hiç bir peygamber annesine nisbet edilmemiştir. Hz. Yûnus'un annesi Metta idi ve kendisi Musul'a bağlı Ninova kasabasmdandi. Kavmi putlara tapardı. Allah (C.c.) puta tapmaktan menedip alıkoymak ve Allah'ın birliğine davet etmek üzere onlara Hz. Yûıius'u peygamber olarak gönderdi. Yûnus (A.s.), kavminin arasında otuz üç yıl kaldı ve bu müddet

içerisinde onları tevhide davet etti; fakat bu müddet içerisinde iki kişi hariç, kavminden başka iman eden olmadı. Neticede kavminin imanından ümidini kesen Hz. Yûnus onlara beddua etti, bunun üzerine Allah tarafından kendisine : «Kullarıma beddua etmekte ne kadar acele ettin! Onların yanma dön ve onları kırk gün tevhid ve dine davet et.» denildi. Bu emir üzerine Hz. Yûnus geri döndü ve otuz yedi gün onları tevhide çağırdı; fakat onlardan hiç biri yine iman etmedi. Bu sefer Hz. Yûnus : «Üç güne kadar size azap gelecektir. Bunun işareti ise benizlerinizin uçup solmuş olması olacaktır.» dedi. Gerçekten ertesi gün uyandıklarında benizlerinin rengi uçmuştu. Bu durum karşısında birbirlerine : «İşte Yûnus'un bahsettiği azap gelip çattı. Biz onun yalan söylediğini hiç görmedik. Bir bakın, eğer Yûnus aramızda gecelerse azaptan emin olabiliriz, yok aramızdan çekip gitmiş ise biliniz ki azap bizi yakalayacaktır.» dediler.

Bu son davetin kırkıncı gecesi gelip çatınca, Hz. Yûnus azabın geleceğini yakînen bildiğinden onların arasından çıkıp gitmişti. Ertesi gün olunca vadedilen azap gelip onları kuşattı. Şiddetle duman saçan simsiyah ve korkunç bir bulut aniden onların üzerine çıkagelmişti. Sonra şehri kaplayan buluttan yayılan dumanlar evlerinin damlarını simsiyah hâle getirmişti. Nihayet bu durumu görünce helak olacaklarını anladılar ve Hz. Yûnus'u aramağa başladılar, fakat onu bulamadılar. Bunun üzerine Allah (C.c.) tevbe etmelerini ilhanı etti, onlar da tevbe konusunda samimi davranarak yaşlı bir zatın yanma geldiler ve ona : «Başımıza gelenleri görüyorsun, ne yapmamızı tavsiye edersiniz?» dediler. Yaşlı zat : «Önce Allah'a iman ediniz, sonra tevbe ediniz ve : "Ey dipdiri olan ve hiçbir şeye muhtaç olmadan varlığını devam ettiren, hiçbir canlının mevcut olmadığı zaman da dipdiri olan, ölüleri dirilten ve kendisinden başka ilâh olmayan, dipdiri olan Rabb'imiz!" diyerek Allah'a yal-varın.» dedi. Bundan sonra bulundukları şehirden çıkıp geniş bir arazi üzerinde bulunan yüksek bir yere geldiler ve hayvanları yavrularından ayırdıktan sonra yüksek sesle Allah'a yalvarıp suçlarının bağışlanmasını istediler. Bu arada daha önce yapmış oldukları zulüm ve haksızlıklardan pişmanlık duyup hak sahiplerine haklarını iade ettiler; öyle ki, binalarında bulunan başkasına ait bir taşı bile söküp sahibine geri verdiler.

Nihayet tevbe etmeleri üzerine Alalh onlardan azabı kaldırdı. Azabın kaldırıldığı gün ise Aşure gününe rastlayan bir çarşamba günü idi. Bir rivayette de azap 15 Şevval Çarşamba günü kaldırılmıştı. Hz. Yûnus kavminden ve onların yaşadıkları şehrin durumundan haber bekliyordu. Bu sırada yanından geçen birisine : «Kasaba halkı ne yaptı?» diye sordu. O da : «Tevbe ettiler, Allah da tevbelerini kabul edip azaplarını tehir etti.» diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Yûnus öfkelenerek : «And olsun ki, bir yalancı olarak onların arasına dönmeyeceğim.» dedi. Hz. Yûnus'un kavmi hariç, azabın gelip çattığı hiçbir kavimden Allah azabı tehir etmemişti. Bundan sonra Hz. Yûnus Rabb'ine darılarak (veya Rabb' isi adma öfkelenerek) çekîp gitti [158] Yûnus (A.s.) hiddetli, aceleci ve sabırsız bir karektere sahipti,' bu yüzden Allah (C.c.) Hz. Peygamber (S.a.)'e Yûnus gibi olmamasını tavsiye etmiş ve «..Balık sahibi (Yûnus) gibi olma..» (Kalem, 48) buyurmuştu.

Hz. Yûnus çekip gidince, Allah'ın kendisini cezalandıramayacağını, bir rivayette hapis sıkıntısına sokamayacağını sanmıştı [159] Nihayet çekip giden Hz. Yûnus bir gemiye binmiş ve gemi halkı şiddetli bir fırtınaya tutulmuştu. Bir rivayette ise Hz. Yûnus gemiye bindiği zaman gemi hareket edip yürümemişti. Gemide bulunanlar : «Aramızda bulunan bir günahkâr yüzünden gemi yürümüyor.» demişlerdi. Bunun üzerine Hz. Yûnus : «Bu benim günahım yüzündendir, beni denize atın.» dedi, fakat onlar kur'aya başvurmadan Yûnus (A.ş.)'un isteğine uyarak onu denize atmak istemediler. Bu hususla ilgili olarak bir âyette : (Gemidekiler) kur'a çekti. (Yûnus) yenilenlerden oldu.» (Sâffât, 141)

buyurulur. Fakat onlar, kur'a Hz. Yûnus'a isabet etmesine rağmen onu denize atmadılar. Sonra kur'a işini üç defa tekrarladılar, fakat hepsinde de kur'a Hz. Yûnus'a isabet etti. Buna rağmen yine de onu denize atmamışlardı. Bunun üzerine Hz. Yûnus gecenin karanlığı altında kendisini denize bırakıvermiş, o ânda bir balık gelip onu yutmuştu. Bu esnada Allah (C.c.) balığa valıyederek onu yutmasını, fakat etini parçalamamasını ve kemiklerini kırmamasını emretti. Bunun üzerine balık onu alıp denizdeki kaldığı yere döndü. Hz. Yûnus balığın deniz dibindeki kaldığı yere gelince bir takını sesler işitti ve kendi kendine : «Bu nedir?» diye söylenmeğe başladı. Bu sırada balığın karnında bulunan Yûnus (A.s.)'a Allah (C.c.) vahyederek : «Bu sesler, denizdeki canlı hayvanların teşbihleridir.» buyurdu. Bunun üzerine Hz. Yûnus balığın karnında iken teşbih etmeğe başladı. Onun bu teşbih seslerini işiten melekler : «Ey Rabb'imiz! Issız bir yerden gelen zayıf bir ses işitiyoruz.» dediler. Allah (C.c.) onlara : «Bu, kulum Yûnus'un sesisir. Bana isyan etti, ben de onu denizdeki bir balığın karnında hapsettim.» buyurdu. Bunun üzerine melekler : «Demek bu ses, her gün Allah, katma salih amelleri yükselen, salih kul Yûnus'un sesi ha!» dediler ve onun için Allah katında şefaatçi oldular. Hz. Yûnus ise : «..Karanlıklar (denizin karanlığı, gece karanlığı ve balığın karnındaki karanlık) içinde : "Senden başka ilâh yoktur, seni tenzih ederim, ben zâlimlerden oldum" diye seslenip.» (Enbiyâ, 87) Rabb'ine yalvardı. Gerçekten Hz. Yûnus'un daha Önceden yapmış olduğu salih amelleri vardı. Bu sebeple Allah (C.c.) onun hakkında : «Eğer o, Allah'ı teşbih edenlerden olmasaydı, (insanların) yeniden diriltilecek!eri güne (mahşere) kadar onun karnında kalmış olacaktı.» (Sâffât, 143, 144) buyurdu. Salih ameller, sahibini tökezlediği zaman ayağa kaldırır ve kurtarır. Nihayet : «Biz onu halsiz, hasta bir vaziyette boş bir yere attık.» (Sâffât, 145); yani Hz. Yûnus yeni doğmuş çocuk gibi balık tarafından deniz sahiline atılmıştı. Yûnus (A.s.) balığın karnında kırk gün, bir rivayette yirmi gün, diğer bir rivayette üç gün, başka bir rivayette ise yedi gün kalmıştır. Doğrusunu ise Allah bilir.

Sonra Allah (C.c), Hz. Yûnus'un yanında bir kabak bitkisi yarattı, bundan damlayan sütle besleniyordu. Bir rivaj'ete göre ise, Allah emrine yabani bir dağ keçisi vermişti. Bu keçi, eski kuvvetini kazanıp yürüyebilecek güce gelinceye kadar, sabah akşam onu emzirirdi. Nihayet bir gün kabak bitkisinin yanma gelip onun kurumuş olduğunu görünce, üzülüp ağlamağa başladı, bunun üzerine Allah (C.c.) onu azarladı ve ona : «Helak olmasını istediğin yüz binden ziyade insana üzülmüyorsun da, bir kabak bitkisinin kurumasına üzülüp ağlıyorsun.» buyurdu.

Bundan sonra Allah (C.c.) kavminin yanma gitmesini ve Allah'ın onların tevbelerini kabul ettiğini bildirmesini emretti, o da kavminin yanma gitmek üzere yola çıktı. Giderken bir çobana rastladı, ondan Yûnus'un kavminin durumunu sordu- Çoban ona kavminin durumunun iyi olduğunu ve peygamberleri Yûnus'un dönüşünü beklediklerini söyledi, bunun üzerine Hz. Yûnus çobana : «Git, onlara Yûnus ile karşılaştığını söyle.» dedi. Çoban : «Bir şahit göstermeden ben bunu kavmine söyleyemem.» dedi. Bu durum karşısında Hz. Yûnus ona sürüden bir keçiyi, bulunduklan yeri ve bir ağacı şahid gösterdi ve : «Bunların hepsi senin Yûnus ile karşılaştığına şahitlik edecektir.» dedi, bunun üzerine çoban Yûnus'un kavmine gidip kendisinin Yûnus'u gördüğünü haber verdi, fakat onlar çobanın sözüne inanmadılar ve ona kötülük yapmağa yeltendiler. Bu vaziyet karşısında çoban onlara : «Acele etmeyin, sabahı bekleyin.» dedi. Sabah olunca çoban onları yanma alıp Yûnus ile karşılaştığı yere geldi ve bu yerden, keçiden ve ağaçtan kendisinin doğruluğuna dair konuşup şahitlik yapmalarını istedi. Hulâsa bunların üçü de dile gelip onun lehinde şahitlik ettiler. Bu sırada ise Hz. Yûnus orada bir yere gizlenmiş pusuda bekliyordu. Keçi şahitlik ederken dile gelip onlara : «Eğer Allah'ın peygamberi Yûnus'u görmek istiyorsanız, o şurada bulunmaktadır.» dedi; bunun üzerine tarif edilen

yere gelip Yûnus'u buldular, onu görünce ellerine ayaklarına kapanıp öptüler, sonra onu alıp şehirlerine götürdüler.. Bundan sonra Hz. Yûnus ailesi ile çocuklarının yanında kırk gün kaldı, sonra onların yanından ayrılıp şehir dışında bir yerde ibadete çekildi. Bu sırada kavminin başında bulunan hükümdar da idareyi çobana teslim ederek Hz. Yûnus ile birlikte kendisini ibadete verdi ve onun arkadaşı oldu. Bundan sonra halkı kırk yıl çoban idare etti. Ancak daha sonra Hz. Yûnus tekrar kavminin araşma geri döndü.

İbn Abbâs ve Şehri). Havşeb Sâffât süresindeki bir ayeti delil göstererek Hz. Yûnus'un balığın karnından dışarı atıldıktan sonra peygamber olduğunu söylüyorlar. Bu ayette : «Biz onu hasta bîr hâlde ağaçsız, boş bir yere (sahile) attık. Onun üzerine (gölge yapması için) kabak türünden bir ağaç bitirdik. Onu, yüz bin, ya da daha fazla insana peygamber olarak gönderdik.» (Sâffât, 145-147) buyurulur.

Ayrıca Şehrb. Havşeb şunları söylüyor:

«Cebrail (A.s.), Hz. Yûnus'a gelip ona : "Ninova ahâlisine git; onları azapla korkut, zira azap gelip onlara çatmıştır." dedi. Bunun üzerine Hz. Yûnus : "Öyle ise hemen bir binek bulayım ve hareket edeyim." dedi. Cebrail (A.s.) : "Bununla oyalanacak kadar zaman yok, durum çok acildir." dedi. Bu defa Hz. Yûnus : "Öyle ise kendime bir ayakkabı arayıp bulayım." dedi. Cecrâil (A.s.) : "Durum bundan da âcildir." dedi; bunun üzerine Hz. Yûnus öfkelendi ve gidip bir gemiye bindi, fakat o gemiye binince gemi hareket etmeyip durdu. Bu durum karşısında gemidekiler kur'a çektiler, fakat kur'a Hz. Yûnus'a isabet etti. Hz. Yûnus denize atıldığı zaman bir balık geldi ve Allah tarafından : "Biz Yûnus'u senin için bir rızik kılmadık, biz seni ancak onu korumak için gönderdik." diye bir nida geldi; bunun üzerine balık onu yuttu ve oradan ayrılıp Yûnus ile birlikte Ubulle'ye geldi. Sonra balık buradan ayrılıp onunla Dicle'ye geldi ve Yûnus (A.s.)'u Ninova'ya bıraktı.» [160]

MÜLÛKÜ'T-TAVÂÎF DÖNEMİNDE MEYDANA GELEN HADİSELER

Bu dönemde meydana gelen hadiselerden birisi Allah tarafından Antakya şehrine gönderilen üç elçi hadisesidir. Bu elçiler îsâ (A.s.)'nm ha-vârilerindendi ve ilk önce bunlardan ikisi gönderilmişti. Antakya'ya gönderilen bu iki elçi havarinin isimleri hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu iki elçi Antakya'ya geldiklerinde şehrin yakınında koyun otlatan Habîbu'n-Neccâr adındaki yaşlı bir zatla karşılaştılar ve ona selâm verdiler. Habîbu'n-Neccâr onlara : «Siz kimsiniz?» diye sordu, onlar : «Biz îsâ (A.s.)'nin elçileriyiz, sizi Allah'a ibadete davet etmek üzere buraya geldik.» diye cevap verdiler. Bunun üzerine Habîbu'n-Neccâr : «Pek âlâ, İsa'nın elçileri olduğunuza dair bir mucize ve deliliniz var mı?» diye sordu. Onlar : «Evet vardır; biz Allah'ın izniyle hastaları şifaya kavuşturur, anadan doğma körlüğü ve abraşlık (ala tenlilik) hastalığını iyileştiriniz.» diye cevap verdiler. Bunun üzerine. Habîbu'n-Neccâr onlara : «Benim yıllardır hasta olan bir oğlum var.» dedi ve onları alıp evine getirdi. Onlar, hasta çocuğa ellerini sürer sürmez çocuk iyileşip ayağa kalktı ve bu haber kısa zamanda şehrin her tarafına yayıldı. Allah (C.c.) bu iki havari vasıtasıyla pek çok hastalara şifa vermişti. Antakya halkının Antihos fAnti-ochos) adında putlara tapan bir hükümdarları vardı. Bu iki havarinin haberini alan bu hükümdar onları yanma çağırıp : «Siz kimsiniz?» diye sordu, onlar da : «Biz İsa'nın elçileriyiz, seni ve halkını Allah'a kulluğa davet etmek için geldik.» diye cevap verdiler. Bunun üzerine hükümde,/ onlara : «Söylediklerinizin doğruluğunu ispat eden bir delil ve mucizeniz var mı?» diye sordu. Onlar : «Evet vardır; biz, Allah'ın izniyle anadan doğma körü ve abraşlıyı iyileştirir, hastaları şifaya kavuştururuz.» dediler. Bundan sonra hükümdar onlara : «Şimdilik kalkın

gidin, siziu hakkınızda gerekeni düşünürüz.» dedi. Hükümdarın huzurundan çıkarken halk onları taşa tutmuştu.

Diğer bir rivayette bu husus şöyle anlatılır :

Antakya'ya gelen bu iki havari bir müddet şehirde kalmışlar ve hükümdarla görüşmemişlerdi. Bir gün hükümdar dışarı çıktığında onların tekbir getirip Allah'ı zikrettiklerini işitti. Bu hareketlerine öfkelenen hükümdar onları hapse attırdı ve her birine yüzer sopa vurdurdu. Bu iki havari yalanlanıp dövülünce, Hz. îsâ onlara yardımcı olması için havarilerin reisi Şem'ûn'u gönderdi. Kendini belli etmeden şehre giren Şem'ûn, hükümdarın yakınlarıyla dostluk kurdu. Çok geçmeden hükümdarın yakınları onun huzurunda Şem'ûn'dan söz etmeğe başladılar. Bunun üzerine hükümdar onu yanma getirtti ve sohbetinden çok memnun kaldı, ona yakınlık duyup ikramda bulundu. Bir gün Şem'ûn hükümdara : «Ey hükümdar! Sizi kendi dinlerine davet eden iki kişiyi hapsettirip dayak attırdığınızı işittim. Bu kişilerle hiç konuşup söylediklerini duydunuz mu?» dedi. Hükümdar : «Aşırı derecede öfkelenmem buna mani oldu.» diye cevap verdi. Bunun üzerine Şem'ûn : «Eğer hükümdar uygun görürse, onları hapisten çıkarıp getirelim ve onların sözlerini bir dinleyelim.» dedi. Nihayet hükümdar onları çağırıp getirtti ve Şem'ûn onlara : «Sizi buraya kim gönderdi?» diye sordu. Onlar : «Her şeyi yaratan ve ortağı olmayan Allah (C.c.) gönderdi.» diye cevap verdiler. Bunun üzerine Şem'ûn : Gayet kısa olarak Allah'ı bize tanıtın.» dedi, onlar da : «Allah dilediğini yapar, dilediğine hükmeder.» diyerek Allah'ı tanıttılar. Bu defa Şem'ûn : Peki, mucize ve deliliniz nedir?» diye sordu. Onlar : «Neyi arzu edip istiyorsanız, onu delil ve mucize olarak gösteririz.» diye cevap verdiler.»

«Bunun üzerine hükümdarın emriyle gözleri görmeyen ve göz çukurları kapalı olan bir genç getirildi. Bu iki havari sürekli surette Allah'a yalvardılar ve neticede gencin göz çukurları yarıldı. Bunun üzerine havariler fındık büyüklüğünde iki çamur parçası alıp onun göz bebeği kısmına yerleştirdiler; bu çamur parçaları hemen göz bebeğine dönüştü ve genç görmeğe başladı. Bu durum karşısında hayrete düşen hükümdar onlara : "Eğer kendisine ibadet edip taptığınız Allah ölüyü diriltirse, biz o zaman O'na iman eder, sizi tasdik ederiz." dedi. Havariler de hükümdara : "Bizim ilâhımızın her şeye gücü yeter." diye cevap verdiler. Bunun üzerine hükümdar : "Bakın, burada yedi gün önce ölmüş, fakat babası burada olmadığı için henüz defnedilmemiş olan bir ölü var." dedi. Kokuşmağa başlamış olan bu ölü onların önüne getirildi. Bu iki havari açıktan, Şem'ûn da içinden dua etti. Duayı müteakip ölü canlanıp ayağa kalktı ve kavmine : "Ben müşrik olarak öldüm ve.cehennem vadilerine atıldım. İçerisinde bulunduğunuz durumdan sizi uyarıp sakındırıyorum." dedi, sonra gözlerine devam ederek : "Göklerin kapısı açıldı ve ben güzel yüzlü bir gencin şu üç kişiye şefaat ettiğini gördüm." dedi. Bunun üzerine hükümdar : "Kim bu üç kişi?" diye sordu. Dirileri adam Şem'ûn'u göstererek : "Birisi bu, (diğer iki havariyi gösterip) ikisi de şu kişiler." dedi. Bu durum karşısında hükümdar şaşırıp kaldı ve Şem'ûn bu esnada hükümdarı kendi dinine davet etti. Hükümdar ve kavminden bir kısmı Sem'ûn'un davetini kabul edip iman etti, diğer bir kısmı ise küfre saplanıp kaldı ve iman etmedi.»

Diğer bir rivayete göre ise, hükümdar da iman etmemiş ve kavmiyle birlikte bu üç havariyi öldürmeyi kararlaştırmışlardı. Bu sırada şehrin giriş kapısında bulunan Habîbu'n-Neccâr, onların bu havari elçileri Öldürme kararı aldıklarını duyar duymaz koşarak onların yanma geldi ve öğütler verip onları Allah'a itaate ve bu elçilerin davetine icabet etmeğe çağırdı. Bu husus, Kur'ân-ı Kerîm'deki : «Biz onlara iki elçi gönderdik, fakat onları yalanladılar. Biz de (elçileri) üçüncü bir (elçi) ile destekledik.» (Yâsîn, 14) mealindeki ayet ile devamındaki ayetlerde açıklanmaktadır. Bu ayette bahsi geçen üçüncü elçi ise Şem'ûn'dur. Yine bu ayette, elçileri gönderenin Hz. îsâ olmasına rağmen, Allah (C.c.)'m «Biz gönderdik.» diyerek gönderme işini kendisine ıiisbet etmesi, Hz. îsâ'nın onları Allah'ın

izniyle göndermiş olmasından ileri gelmektedir.
Antakya ahalisi bu havarileri yalanlayınca, Allah da onlardan yağmuru kesti. Bunun üzerine Antakya halkı bu elçi havarilere : «Doğrusu biz sisin yüzünüzden uğursuzluğa uğraddık. Eğer bu sözünüzden vaz geçmezseniz sizi mutlaka taşlarız (veya öldürürüz) ve bizden size acı bir azap dokunur.» (Yâsîn, 18) dediler.
Habîbu'n-Neccâr, mü'miıı bir kişiydi, fakat imanını gizli tutuyordu. Günlük kazancının yarısını ailesine ayırır, diğer yarısını ise tasadduk ederdi. Bu esnada kavminin yanma gelip onlara : «..Ey kavmin, elçilere uyun!» (Yâsîn, 20) dedi. Kavmi ise ona : «Yoksa sen bizim ilâhımıza karşı çıkıyor, onların ilâhına mı inanıyorsun?» dedi. Bunun üzerine O : «Ben niçin beni yaratana ibadet etmeyeyim? Oysa siz hep O'na döndürüleceksiniz,» (Yâsîn, 22) dedi. Habîbu'n-Neccâr bu sözünü söyler söylemez onu öldürdüler. Onlar onu öldü re dursun, Allah ona cennetini lütfedip verdi ve : «Ona : "Cennete gir" denilince : "Rabb'imîn beni bağışladığını ve beni ağırlananlardan kıldığını kavmim ah bir bilseydi!"» dedi. (Yâsîn, 26, 27). Bundan sonra Allah (C.c) onların üzerine bir sayha (korkunç ses) gönderdi ve bu sayha ile onlar helak oldular. [161]

Şemsûn (Samson)

Mülûkü't-tavâif döneminde meydana gelen hadislerden biri de Şemsûn hadisesi idi. Şemsûn bir Rum kasabasmdandı ve iman etmiş bir kişiydi. Bulunduğu kasabanın ahalisi ise putperestti. Kendisi şehre bir kaç millik bir mesafede kalıyordu. Kasabasının putperest halkına karşı yanında bulundurduğu bir devenin çene kemiğiyle karşı kor ve onlarla savaşırdı, Susadığı zaman ise içinde tatlı su bulunan bir taş yarılır ve suyunu buradan içerdi. Kendisine Allah tavafindan öyle bir kuvvet ve güç verilmişti ki, zincir ve benzeri şeylerle onu bağlayıp zapt etmek imkânsızdı. O, bu güç ve kuvvetiyle onlarla savaşıyor, aldığı ganimet mallarıyla geçimini temin ediyor, fakat onlar bir türlü Şemsûn ile başa çıkamıyor-lardı. Nihayet bir gün Şemsûn'un hanımına kocasını bağlayıp kendilerine teslim etmesi için ona yüklü bir mükâfat vermeyi kararlaştırdılar. Şemsûn'un hanımı onların bu teklifini kabul etti. Onlar da kendisine onu bağlaması için sağlam bir ip verdiler. Neticede kadın kocası Şemsûn'u uyuması için yalnız bıraktı ve uyuduktan sonra gelip kollarım bu iple bağladı. Şemsûn uyanınca kollarıyla ipi çekip kopardı. Bunun üzerine karısı onlara haber gönderip durumu kendilerine bildirdi. Bu defa kocasını bağlaması için ona demirden yapılmış bir bağ gönderdiler. Şemsûn uykuda iken karısı onun ellerini bu bağla boynuna bağladı, fakat Şemsûn uykudan uyanıp kollarını çekmesiyle bu bağ kopup boynundan ve ellerinden yere düştü. Nihayet Şemsûn her iki durumda da karısına : «Seni bu şekilde hareket etmeğe sevk eden sebep nedir?» diye sordu Karısı: «Senin güç ve kuvvetini denemek istedim; dünyada güç ve kuvvet bakımından senin bir benzerini görmedim.» diye^cevap verdi ve arkasından : «Seni yer yüzünde mağlûp edecek bir şey var mı?» diye sordu. Bunu üzerine Şemsûn : «Evet, var» diye cevap verdi. Karısının. İsrarla bunun ne olduğunu sorması üzerine de : «Beni saçımdan başka hiç bir kuvvet zapt edemez.» diyerek bu sırrı açıkladı. Bu defa karısı, uyuduğu zaman - saçları uzun olduğun için -ellerini kendi saçlarıyla bağladı ve haber gönderdi, gelip Şemsûn'u yakaladılar, burnunu ve kulaklarını kesip gözlerini oydular, sonra halka teşhir ettiler. Bu sırada onu seyretmek-için hükümdar da oraya gelmişti. İçinde yaşadıkları şehir ise sütunlar üzerine kurulmuştu. Şemsûn kendisini bu hâle sokan putperest halka musallat olması için Allah'a duada bulundu, bunun üzerine Allah tarafından kendisine, sütunlar üzerinde duran şehrin iki direğini tutup çekmesi emredildi. Bu arada Allah tarafından oyulan gözleri ve kesilen organları kendisine iade edildi. Nihayet Şemsûn'un

bu iki direği çekmesiyle üzerinde bulunan hükümdar ve halkla birlikte şehir çöktü ve hepsi şehrin yıkıntıları arasında kalıp helak oklular[162] Şemsûn da Mülûkü't-tavâif döneminde yaşamıştı. [163]

Cercîs

Mülûkü't-tavâif dönemindeki hadiselerden birisi de Cercîs hadisesi idi. Rivayet edildiğine göre, Musul'da "Dâzâne" adında bir hükümdar bulunuyordu ve kendisi cebbar, zalim bîr kişiydi. Cercîs ise Filistin halkından olup salih bir kimseydi ve kendisi gibi salih kimseler olan arkadaşları ile birlikte imanını gizli tutuyordu. Cercîs ve arkadaşları son havarilere yetişmiş ve onlardan öğüt ve bilgi almışlardı. Cercîs ticaretle meşgul olan bir kimseydi ve bu vesileyle pek çok servet kazanmıştı. Kazancının büyük bir miktarını fakirlere tasadduk ederdi. Öyle ki servetini tasadduk ederek bitirdiği ve kendisinin fakir hâle düştüğü olurdu. Sonra tekrar ticarete döner, servetinin aynısını kazanır ve tasadduka devam ederdi. Eğer sadaka vermenin haz ve zevki olmasaydı, Cercîs'in katında fakirlik zenginlikten daha sevimli idi.
Şâm (Suriye) bölgesinde dininden dolayı eziyete maruz kalmaktan korkan Cercîs, Musul hükümdarına sunmak üzere yanma bîr hayli hediyeler alıp Musul'a gitti. Maksadı Musul hükümdarına bu hediyeleri sunarak onun himayesine sığınmak ve diğer hükümdarlarının nüfuzları altına düşmekten kurtulmaktı. Cercîs Musul hükümdarının yanına geldiği zaman, hükümdar kavminin ileri gelen büyüklerini toplayıp büyük bir ateş yaktırmış, türlü işkenceler uygulamak için gerekli hazırlığı yapmış ve "Eflon" adındaki putunu getirtip meydana diktirmiş bulunuyordu. Bu puta secde etmeyenleri çeşitli işkencelere tabi tuttuktan sonra ateşe atıyordu.
Cercîs, hükümdarın bu yaptıklarını görünce dehşete kapıldı ve onunla mücadele etmeyi düşündü. Ayrıca hükümdara sunmak üzere getirmiş olduğu mal ve hediyeleri kendi din ve milletinden olan halka dağıttı, sonra öfkeli bîr şekilde hükümdarın yanma gelip ona : «Bil ki, sen bir kul ve kölesin; kendin için bir şeye sahip olmadığın gibi başkası için de her hangi bir şeye malik değilsin. Senin fevkmda seni yaratan ve sana rızkını veren bir Rabb vardır.» dedi ve Allah'ın büyüklüğünü dile getiren bir takım sözler söyledi, sonra hükümdarın putunu yerip tahkir etti. Bunun üzerine hükümdar ona, kim olduğunu ve nereden geldiğini sordu. Cercîs : «Ben Allah'ın bir kuluyum ve onun yaratmış olduğu bir cariye (kadın) nin oğluyum. Topraktan yaratıldım ve tekrar toprağa döneceğim.» diye cevap verdi. Bunun üzerine hükümdar onu kendi putuna tapmağa davet etti ve : «Eğer senin Rabb'm söylediğin gibi hükümdarların hükümdarı olsaydı, çevremde toplanan kavmimin hükümdarlarının üzerinde benim eserimi gördüğün gibi, senin üzerinde de Rabb'inin eserinin gözükmesi gerekirdi.» dedi. Cercîs, Allah'ı takdis edip eserlerini tazimle anmak suretiyle ona karşılık verdikten sonra : «İşitmeyen, görmeyen ve âlemlerin Rabb'inden sizi müstağni kılmağa kadir olmayan Eflon'a mı taparsın, yoksa yer ve gökleri emriyle ayakta tutan Allah'a mı taparsın? Hem sen kavminin büyüğü olan ve senin himaye ve yardımınla bu makama gelen Ta-raklina'yı, önceleri yiyip içen, sonra Allah'ın yardım ve himayesiyle üstün makamlara yükselip insan-meîek seviyesine kadar yücelmiş olan Hz. îlyâs ile nasıl kıyaslayabilirsin? Yine kavminin diğer bir büyüğü olan ve bu makama senin himaye ve yardımınla ulaşan Mihâlitîs'ı, Allah'ın yardım ve himayesiyle âlemlere üstün kıldığı Hz. îsâ ile nasıl kıyaslalaya-hilirsin?» dedi ve Allah (C.c.) tarafından Hz. îsâ'ya verilen mucizeleri ve ona tahsis edilen keramet ve üstünlükleri anlattı [164]
Bunun üzerine hükümdar, Cercîs'e : «£>en bize bilmediğimiz şeyleri anlattın.» dedi ve onu putuna

secde edip tapmakla işkenceye razı olması arasında serbest bıraktı. Bu durum karşısında Cercîs, Allah'ın kudret ve azametini gösteren bir takım şeyleri saydıktan sonra : «Eğer şu gök kubbeyi yükseltip boşlukta tutan senin bu putun ise, iddianda haklısın ve sözünde doğrusun; şayet böyle değilse - ki değildir - sus ve defol ey mel'un adam!» dedi.
Hükümdar, Cercîs'in bu sözlerini duyunca onun hapse atılmasını, et ve damarları kopup parçalanıncaya kadar vücudunun demir taraklarla taranmasını emretti. Bu arada daha çok işkence yapmak için onun vücuduna sirke ve hardal da sürülmüştü. Bunca işkenceye rağmen Cercîs yine de ölmemişti. Hükümdar, bu işkence türlerinin onu öldürmediğini görünce, bu defa altı tane demir çivi getirilmesini emretti. Bu çiviler ateş gibi kırpkırmızı oluncaya kadar ateşte kızdırıldıktan sonra başına batırıhp sokuldu ve neticede beyni aktı. Fakat Allah onu korudu ve öldürmedi. Hükümdar, bu işkencenin de onu öldürmediğini görünce, bakırdan yapılmış havuz şeklinde büyük bir kazan getirilmesini emretti. Bu kazan ateş gibi kıpkırmızı bir hâle gelinceye kadar ateşle kızdırıldı, sonra Cercîs içine konulup kapağı kapatıldı ve kazan soğuyuncaya kadar bu hâlde bırakıldı. Bu defa da Cercîs'in Ölmediğini gören hükümdar onu yanma çağırdı ve : «Sen bu işkencelerden acı ve ızdırap duymuyor musun?» dedi. Cercîs : «Rabb'im senin işkencelerinin acısını benden uzaklaştırıp sana karşı bir hüccet olsun diye bana sabır ve tahammül gücü veriyor.» diye cevap verdi.
Bu durum karşısında hükümdar başına bir felâketin geleceğini anladı, kendi hayatından ye devletinin zevalinden korkmağa başladı ve Cercîs'i müebbed olarak hapsetmeyi -kararlaştırdı. Fakat kavminden bir grup kimse hükümdara : «Eğer sen onu serbest olarak zindana bırakırsan, orada bulunan insanlarla konuşur ve onları aleyhine çevirebilir. Bunun için ona başkalarıyla konuşmasını engelleyecek bir işkence uygulanması gerekir.» dediler. Bunun üzerine hükümdar, hapishaneye atıldıktan sonra onun yüz üstü yatırılıp kollarının ve ayaklarının dört demir kazığa bağlanmasını, on sekiz kişinin taşıyabildiği bir mermer sütunun getirilip sırtına konulmasını emretti. Hükümdarın emri üzerine mermer sütun sırtına konuldu ve gününü mermer taşın altında geçirdi. Gece vakti olunca Aîlah (C.c.) onun yanma bir melek gönderdi, böylece Cercîs melekler tarafından ilk defa desteklenmiş ve ilk vahi}' kendisine gelmiş oluyordu. Nihayet gelen melek, mermer sütunu sırtından attı, bağlı olan kollarını ve ayaklarını kazıklardan çözdü, yedirip içirdikten sonra müjde verip teselli etti. Sabah vakti olunca zindandan çıkardı ve ona ; «Haydi düşmanının yanına git ve onunla mücadele et!» dedi. Sonra Allah'ın ona : «Ben. onu yedi yıl bu hükümdarla imtihan edeceğim. Bu müddet içerisinde dört defa İşkence yapıp onu öldürecek ve her defasında ruhunu kendisine iade edeceğim, ancak dördüncü öldürüşünde ruhunu kabul edip mükâfatını bol bol vereceğim.» vahyini iletti.
Hükümdar farkında olmadan Cercîs gelip baş ucuna dikildi ve onu Allah'a imana davet etti. Bu durum karşısında irkilen hükümdar ona : «Sen Cercîs misin?» diye sordu. Cercîs : «Evet, ben Cercîs'im» diye cevap verdi. Bunun üzerine hükümdar : «Seni zindandan kim çıkardı?» de-ye sordu. Cercîs : «Gücü ve saltanatı senin güç ve saltanatından daha üstün olan Rabb'im çıkardı.» diye cevap verdi.
Cercîs'in bu sözlerine son derece öfkelenen hükümdar her türlü işkencenin uygulanmasını istedi. Bunun üzerine iki kalas arasına koyup uzattılar, sonra başının üzerine bir kılıç yerleştirdiler, bundan sonra onu başından itibaren iki parçaya ayırdılar. Daha sonra bu iki parçayı parçalara ayırdılar ve hükümdarın kuyu dibinde beslediği et yemeğe düşkün olan yedi arslanıı araşma bu parçaları bıraktılar. Arslanlar cesedinin parçalarını görünce başlarını önlerine eğip pençeleri üzerine dikilip kaldılar ve ayaklarının altında bulunan cesedin parçalarına dokunmadılar. Böylece Cercîs'in o günü ölü olarak arslanlann ayakları arasında geçti. Bu, onun tatmış oldu ilk ölüm idi. Gece vakti olunca Allah (C.c.) cesedinin parçalarını bir araya getirip cesed haline soktu ve ruhunu iade edip onu

kuyunun dibinden dışarı çıkardı. Ertesi gün sabah olunca, Cercîs ansızın yanlarına çıkageldi; bu sırada onlar Cercîs'in Öldüğünü sanarak sevinç içinde bayram yapıyorlardı. Cercîs'in yanlarına doğru gelmekte olduğunu gören halk : «Şu adama bakın, ne kadar da Cercîs'e benziyor.» dediler. Bu sırada onu gören hükümdar : «Bu adam Cercîs'in ta kendisidir.» diye seslendi. Onların yanma gelen Cercîs ise : «Evet, ben gerçekten Cercîs'im. Siz ne kötü bir kavimsiniz ki, organlarımı kesip cesedimi parçalayıp beni öldürdünüz. Allah (C.c.) ruhumu bana tekrar geri verdi. Haydi, kudretini size gösteren büyük Rabb'e iman edin!» dedi. Bunun üzerine birbirlerine : «Bu bir sihirbazdır, ellerinizi ve gözlerinizi büyüledi.» dediler. Bundan sonra, ülkelerinde bulunan sihirbazları topladılar. Sihirbazlar bir araya gelince hükümdar aralarındaki en büyük sihirbaza : «Üzüntümü giderip beni teselli edecek en büyük sihrini göster.» dedi. Bunun üzerine büyük sihirbaz yanma bir öküz getirilmesini istedi ve getirilen öküzün kulaklarına üfledi; üfler üflemez tek öküz iki öküz oldu. Yine aynı sihirbaz bir miktar tohum getirilmesini istedi ve getirilen tohumları yere ekti. Tohumlar yerden ekin olarak çıkıp büyüdü, sonra onlar] biçti ve harman yapıp savurduktan sonra danelerini ayırdı. Bundan sonra daneleri öğütüp un haline getirdi ve ekmek yapıp yemeğe başladı. Bunların hepsi bir saat gibi kısa bir zaman içerisinde olup bitti. Bunun üzerine hükümdar sihirbaza : «Cercîs'i bir köpek şekline sokabilir misin?» diye sordu. Sihirbaz, bir bardak su istedi, getirilen suyun içerisine üfledi ve bu suyun Cercîs'e içirilmesini söyledi. Bunun üzerine hükümdaı Cercîs'e : «Bu suyu iç.» diye emretti. Cercîs de suyu son damlasına kadar içti. Bu sırada sihirbaz Cercîs'e : «Kendini nasıl buluyorsun?» diye sordu. Cercîs ise : «İyilikten başka bir şey hissetmiyorum. Çok susamıştım, Allah bana lütfedip bu suyu verdi ve susuzluğumu giderdim.» diye cevap verdi. Bunun üzerine sihirbaz hükümdara : «Eğer sen, kendin gibi biriyle uğraşsaydm onu yenerdin, fakat sen göklerin ve yerin tek hakimi ve mâliki olan biriyle karşı karşıya gelmiş bulunuyorsun.» dedi.

Bu sırada Cercîs'in acaip şeyler gösterdiğini duyan zavallı bir kadın Şâm bölgesinden kalkıp onun yanma geldi. Cercîs bu sırada hükümdar tarafından şidnıetli bir işkenceye uğratılmıştı. Gelen kadın Cercîs'e : «Benim bir öküzden başka hiçbir malım yok, tarlamı onunla sürer, geçimimi bu sayede temin ederdim. Şimdi öküzüm öldü. Merhamet ve yardımını ümit ederek senin katma geldim; Allah'a dua et de benim bu öküzümü diriltsin.» dedi. Bunun üzerine Cercîs onun eline bir değnek verdi ve : «Öküzünün yanma git, bu değnekle ona vur, sonra : "Ey öküz, Allah'ın izniyle diril!" diye seslen.» dedi. Kadın değneği alıp öküzünün öldüğü yere geldi, fakat ölen öküzünden geriye sadece iki boynuzu ile kuyruğunun' kıllarının kaldığını gördü. Bunları bir araya topladıktan sonra elindeki değneği bunlara vurdu ve Cercîs'in söylemesini tavsiye ettiği sözleri söyledi. Öküz hemen dirilip ayağa kalktı. Bu arada öküzün dirildiği haberi hükümdar ve ahaliye ulaştı.

Sihirbaz, hükümdara söylemek istediklerini söyledikten sonra, hükümdarın adamlarından, makam itibariyle kendisinden sonra gelen birisi ayağa kalkıp : «Beni dinleyiniz!» dedi, «Evet, seni dinliyoruz.» diyerek karşılık verdiler. Bunun üzerine : «Bu adamın (Cercîs'in) yaptıklarını hep sihre hamlettiniz. O, ne öldürülebiîiyor ve ne de işkenceden acı duyuyor. Siz, hiç hayatınızda kendisinden Ölümü bertaraf edip uzaklaştıran veya ölüyü dirilten bir sihirbaz gördünüz mü?» dedi ve onun ölen bir öküzü diriltmesi hadisesini anlattı. Bunun üzerine hükümdar ve adanılan ona : «Senin bu sözlerin onun lâflarına kulak verip kabul etmiş bir kimsenin sözlerini andırıyor.» dediler. O da : «Evet, ben onun doğru yolda olduğuna inandım ve Allah'ı şahid tutuyorum ki, ben sizin taptığınız putlardan beriyim.» dedi. Bu durum karşısında hükümdar ve adamları ayağa kalkıp hançerlerle onun üzerine yürüdüler, hançerle dilini kestiler ve adam çok geçmeden öldü. Hükümdar ve adamları onun iman ettiğini halktan sakladılar ve onun söyleyeceklerini söylemeden, ansızın veba hastalığından öldüğünü

söyleyip yaydılar, fakat Cercîs durumun iç yüzünü halka açıkladı ve öldürülen kişinin sözlerini onlara aktardı. Bunun üzerine halktan dört bin kişi onun arkasından iman ettiler, fakat hükümdar iman eden bu dört bin kişiyi çeşitli işkencelerle öldürüp hepsini yok etti.

Bu arada hükümdarın ileri gelen en büyük adamlarından Mihalitîs, Cercîs'e : «Ey Cercîs! Sen Rabb'min insanları yoktan var ettiğini ve tekrar onları iade edip dirilteceğini iddia ediyorsun. Şimdi ben senden bir şey isteyeceğim; eğer Rabb'in bunu yaparsa, Rabb'ine iman edip seni tasdik edeceğim ve kavmimden seni koruyacağını. Bak, gördüğün gibi şu anda altımızda on dört tane taht, Önümüzde bir masa, üzerinde ise tabaklarla kadehlerimiz vardır. Bunların her biri ise muhtelif kuru ağaçlardan yapılmıştır. Şimdi sen Rabb'ine dua et de bunları ilk yarattığı gibi tabiî hâllerine getirip yeşillendirsin ve her biri renk, yaprak, çiçek ve meyve-leriyle birbirlerinden ayırt edilip tanınabilsin.» dedi. Bunun üzerine Cercîs : «Sen, kendin için olduğu kadar benim için de çok zor ve güç bir şey istedin; fakat bunlar Allah için çok kolay şeylerdir.» dedi ve Allah'a dua etmeğe başladı. Daha onlar yerlerinden ayrılmadan bütün bunlar birden yeşillenip kök salmağa, dallanıp budaklanmağa, yaprak ve çiçek açmağa başladılar. Her ağacı kendi adıyla tanıdılar.

Bu isteği ileri süren Mihalitîs halka hitaben : «Cercîs'in işkence ve öldürülmesini ben üzerime alıyorum.» dedi ve bakır madeni getirtip bundan içi boş bir öküz heykeli yaptırdı, sonra bu heykelin içini neft, kurşun, kükürt ve arsenik ile doldurup Cercîs'i içerisine soktu. Bundan sonra heykelin altına ateş yaktırdı ve heykel ateş kesilip içerisindeki maddeler eriyip birbirine karıştı. Bu arada heykelin içerisinde bulunan Cercîs de ölü. Nihayet Cercîs ölünce Allah (C.c.) onların üzerine şiddetli bir kasırga, şimşek ve gök gürültüsü, yerle gök arasını karartan simsiyah bir bulut gönderdi. Böylece günlerce şaşkınlık ve hayret içerisinde kaldılar. Bundan sonra Allah (C.c.) Hz. Mîkâîl'i gönderdi. Mîkâîl bu heykeli yukarıya kaldırdıktan sonra şiddetle yere vurdu ve gürültüyü işiten herkes büyük bir korkuya kapıldı. Bu arada heykelin parçalanıp kırılması üzerine Cercîs içerisinden dipdiri- olarak dışarı çıktı. Cercîs'in onların başına dikilip konuşmağa başlamasıyla karanlık ortadan kalktı ve yerle gök arası aydınlandı.

Bu arada onların büyüklerinden ve ileri gelenlerinden birisi (Tarak-lina) Cercîs'e: «Şu kabirlerde yatan ölülerimizi diriltmesi için Allah'a dua et.» dedi. Bunun üzerine Cercîs'in emriyle kabirler açıldı ve içerisindeki ölülerin çürüyüp ufalanmış olan kemikleri görüldü. Bundan sonra Cercîs dua etti; daha onlar bulundukları yerden ayrılmadan dokuzu erkek, beşi kadın, üçü çocuk olmak üzere on yedi kişinin kabirlerinden di-rilip kalktıklarını gördüler. Dirilen bu on yedi kişiden birisi yaşlı bir adamdı. Cercîs ona : «Ne zaman öldün?» diye sordu; o da : «Falan zamanda ölmüştüm.» diyerek cevap verdi. Hesap edildiğinde yaşlı adamın dört yüz yıl Önce Öldüğü anlaşıldı.

Hükümdar, Cercîs'i sağ salim görünce adamlarına : «Açlık ve susuzluk hariç, Cercîs'e ve ona tabi olan arkadaşlarına yapmadığınız hiç bir işkence türü kalmadı. Bu defa ona açlık ve susuzluk ile işkence edin.» dedi. Bunun üzerine onlar Cercîs'i yiyecek ve içecek ulaşmayan, yanında kör, dilsiz ve kötürüm bir oğlu bulunan fakir ve yaşlı bir kadının evine getirip kapattılar. Cercîs acıkınca yaşlı kadına : «Yanında yiyecek veya içecek bir şeyin var mı?» diye sordu. Yaşlı kadın ona : «Yemin ederek söyleyeyim ki, şu ve şu zamandan beri hiç bir yiyeceğimiz yoktur; fakat ben evden çıkarak senin için bir şeyler arayıp bulurum.» dedi. Cercîs ihtiyar kadına : «Sen Allah'a ibadet ediyor musun?» diye sordu. Yaşlı kadın : «Hayır» diye cevap verdi, bunun üzerine Cercîs onu Allah'a imana davet etti; kadın onun davetini kabul ederek iman etti ve Cercîs için yiyecek bir şeyler bulmak üzere evinden dışarı çıktı. Bu yaşlı kadının evinde, evin çatısını taşıyan ağaçtan yapılmış bir direk vardı. Yaşlı kadın evden ayrıldıktan sonra Cercîs Allah'a dua etti ve bu direk yeşerip bilinen ve yenilen her

türlü meyveleri verdi. Direkten uzayan dallar evin çatısından dışarı çıkıp evi ve çevresini gölgelemeğe başladı. Yaşlı kadın eve döndüğünde Cercîs bolluk içerisinde karnını doyurmak için bir şeyler yiyordu. Evindeki değişikliği gören yaşlı kadın : «Kıtlık ve yokluk içinde bulunan bu evde seni doyuran Allah'a iman ettim. Oğlumu iyileştirmesi için büyük Allah'a dua eti!» dedi. Bunun üzerine Cercîs ona : «Oğlunu bana doğru yaklaştır.» dedi. Yâölı kadın oğlunu ona yaklaştırdığında gözlerine tükürdü ve hemen gözleri görmeğe başladı, kulaklarına üfürünce de sağırlığı gidip duymaya başladı. Bu defa yaşlı kadın ona : «Dil ve ayaklarının tutukluğunu da gideriver.» diye ricada bulundu. Bunun üzerine Cercîs : «Bunu sonraya bırak, bunun ayrı ve büyük bir günü vardır.» dedi.

Hükümdar, yaşlı kadının evinin üzerinde yükselen ağacı görünce : «Burada daha önce görmediğim bir ağaç görüyorum.» dedi. Bunun üzerine adamları ona : «Bu ağaç, açlıkla işkenceye tabi tuttuğun sihirbaz için bitip büyüyen bir ağaçtır. Hem Cercîs ve hem de yaşlı kadın bu ağacın meyvelerinden yiyerek karınlarını doyurmaktadırlar. Ayrıca Cercîs bu yaşlı kadının oğlunu şifaya kavuşturup iyileştirmiştir.» diyerek cevap verdiler.

Bunun üzerine hükümdar emir verip evi yıktırdı ve ağacın da kesilmesini emretti. Fakat ağacı kesmek istediklerinde (Allah (C.c.) tarafından ağaç kurutuldu. Bunun üzerine ağacı kesmekten vaz geçtiler. Bundan sonra hükümdarın emriyle Cercîs yüzükoyun yatırıldı, kolları ve ayakları dört kazığa bağlandı. Daha sonra altma hançer ve büyük bıçaklar yerleştirilen ve üzerine ağır bir sütun yüklenen bir araba hazırlandı. Kırk öküz koşulan araba birden Cercîs'in üzerinden geçirildi ve Cercîs üç parçaya bölündü. Bundan sonra hükümdarın emriyle Cercîs'in parçaları ateşte yakılıp kül haline getirildi. Hükümdarın görevlendirdiği adamlar tarafından bu kül götürülüp savrularak denize atıldı. Daha onlar yerlerinden ayrılmadan gökten : «Ey deniz! Allah {C.c.) sana bu hoş ve pak vücudun parçalarım korumanı emrediyor. Onun vücudunu tekrar iade etmek istiyor.» şeklinde bir ses işittiler. Bundan sonra Allah tarafından gönderilen rüzgârlar vasıtasıyla Cercîs'in yakılan cesedinin külleri denize atılıp savrul-mazdaıı önceki hâline getirilip toplandı. Küllerini savuran adamlar yerlerinden henüz ayrılmadan Cercîs üstü başı tozlu bir şekilde onların yanına çıkageldi. Geri döndüler ve işittikleri ses ile rüzgârların onun savrulan küllerim topladıklarını, Cercîs'in tekrar dirildiğini hükümdara haber verdiler. Bu sırada Cercîs de onlarla birlikte geri dönmüştü. Hükümdar Cercîs'e : «Hem kendin için ve hem de benim için hayırlı bir şey yapmak ister misin? Eğer halk tarafından senin beni mağlûp ettiğin söylenmeyecek olsaydı, sana iman-ederdim. Sen bir defacık olsun putum Ef-lon'a secde et veya onun için bir koyun kurban et, sonra ben seni sevindirecek olan arzunu yerine getiririm.» dedi. Cercîs ise bu vesile ile hükümdarın putunu görme imkânı bulup onu kırabileceğini, putun kırılıp ortadan kalkmasıyla hükümdarın kendisine iman edip tabi olacağını ümit ederek hükümdara : «Beni putun bulunduğu yere götür, ona secde edip kurban takdim edeceğim.» diyerek onu oyuna getirmek istedi.

Hükümdar, onun bu teklifine son derece sevindi ellerine ve ayakla-na kapanıp ondan o günü ve gecesini kendi yanında geçirmesini istedi, Cercîs de onun bu teklif ve ricasını kabul etti, bunun üzerine de hükümdar sarayının bir odasını boşaltıp ona tahsis etti ve Cercîs gelip odaya girdi. Gece vakti olunca Cercîs kalkıp namaza durdu, namazdan sonra ise Zebur'u okumağa başladı. Cercîs'in sesi çok güzeldi. Hükümdarın hanımı Cercîs'in sesini işitince yanma geldi ve ona iman etti, fakat imanını saklı tutup açığa vurmadı. Ertesi gün sabah olunca hükümdarla birlikte Cercîs putlara tapmak bahanesiyle puthaneye geldi. Bu sırada evinde kaldığı yaşlı kadına : «Cercîs fitneye kapılıp yolunu şaşırdı ve hükümdardan sonra yerine geçmek için tahtına göz dikti.» diye söylendi. Bunun üzerine yaşlı kadın kötürüm olan oğlunu omuzuna yüklenip ahalinin arasından puthaneye doğru

yürüdü ve giderken de Cercîs'i kötüleyip yeriyordu. Nihayet Cercîs puthaneye girdiğinde gözü çok yakınında bulunan yaşlı kadınla kötürüni oğluna ilişti. Cercîs, ihtiyar kadının oğlunu ismiyle çağırınca ona cevap verdi. Hâlbuki (dilsiz olduğundan) daha önceleri hiç konuşmuyordu. Sonra annesinin omuzundan inip iki ayağı üzerinde yürüyerek Cercîs'in yanma gelip durdu. Hâlbuki kötürüni olduğundan daha önceleri hiç yere ayaklarını basıp yürümemiş-ti. Cercîs ona : «Git, şu putları çağır, yanıma gelsinler.» dedi. Bu sırada puthanede altın kaideler üzerine oturtulmuş yetmiş bir tane put vardı. Ayrıca onlar putlarla birlikte ay ve güneşe de taparlardı. Bu gencin çağırması üzerine putlar yuvarlanarak Cercîs'in Önüne geldiler. Nihayet bütün putlar yanma geldiği zaman Cercîs ayağını yere vurdu ve vur-masiyla altın kaideleriyle birlikte bütün putlar yerin dibine geçtiler. Bunun üzerine hükümdar : «Ey Cercîs! Beni aldattın ve putlarımı mahvettin.» dedi. Cercîs de ona : «Ben bu putları gerçeği öğrenip ibret alman için kırdım, çünkü bu putlar ilâh olsalardı, kendilerini benden korumaları gerekirdi.» diye cevap verdi. Cercîs bu sözlerini söyledikten sonra hükümdarın hanımı dinini ve imanını açığa vurup onlara Cercîs'in gösterdiği harikulade hâlleri sayıp anlattı ve : «Siz bu adamdan daha ne bekliyorsunuz? Putlarınızın helak olup gittiği gibi kendinizin de helak olması için ondan bir beddua mı bekliyorsunuz?» dedi. Bunun üzerine hükümdar hanımına : «Bu sihirbaz seni bir gece gibi kısa bir zamanda ne kadar çabuk aldatıp ayartmiş?» dedi, sonra hükümdarın emriyle hanımı bir sehpaya bağlandı ve vücudu demir taraklarla tarandı. Kadın bu işkenceden acı duyunca Cercîs'e : «Allah'a dua et, ızdirap ve acımı hafifletsin!» dedi. Bunun üzerine Cercîs : «Başını kaldır, yukarı bak!» dedi. Kadın başını kaldırıp yukarı bakınca güldü. Bu defa hükümdar hanımına : «Seni güldüren şey nedir?» diye sordu. Hanımı : «Başımın üzerinde ve ellerinde cennet zilletlerinden bir taç taşıyan iki melek görüyorum. Onlar bu tac ile beni süslemek için ruhumun çıkmasını bekliyorlar ve ruhumu alıp cennete götürmek istiyorlar.» diye cevap verdi. Nihayet hükümdarın hanımı ruhunu teslim edince Cercîs : «Ey Allah'ım! Şehitlerin en üstün mertebesini vermek için bana bu belâ ve musibetleri ihsan ettin. Bu içinde bulunduğum vakitler benim son günlerimdir. Senden bu münkirlerin başına takat getiremeyecekleri bir azap ve ceza indirmeni diliyorum.» diyerek dua etti. Bunun üzerine Allah (C.c.) gökten ateş yağdırıp onları yaktı. Gökten yağan ateşin harareti ile yanmağa başladıkları bir sırada kalpleri Öfke ile dolan bu kişiler Cercîs'in üzerine hücum edip onu kılıçla vurup öldürdüler. Bu, Cercîs'in dördüncü ve son öldürülüşü idi. Nihayet, şehir, içindekilerle birlikte yanıp tükendikten sonra yerden kaldırılıp altı üstüne getirildi. Bundan sonra bir müddet daha şehrin altından pis kokular saçan dumanlar yayıldı.

Cercîs'e iman edip de onunla birlikte öldürülen kişilerin sayısı hükümdarın hanımı ile birlikte otuz dört bin kişiydi. [165]

Hâlid b. Sinan el-Absî

Fetret döneminde yaşayan kişilerden birisi de Hâlid b. Sinan el-Absî idi. Bir rivayette onun peygamber olduğu söylenir. Onun mucizelerinden birisi şu idi : Bir gün Arabistan topraklarında bir ateş peyda olmuştu. Halk fitneye kapılıp neredeyse Mecûsî (ateşpeterst) olacaktı. İşte bu sırada Hâlid b. Sinan asasını alıp ateşin içine daldı ve ortasına kadar gelip ateşi dağıttı. Hâlid ateşin içinde iken : «Dağılırı, dağılırı! Her hidayet doğruya ulaştırır. Ben alev alev yanan ateşin içerisine girer ve elbiselerim sırılsıklam olarak ateşin içerisinden dışarı çıkarım.» diyordu. Hâlid b. Sinan daha ateşin ortasında iken ateş sönmüştü.

Hâlid b. Sinan, ölüm vakti gelip çatınca aile fertlerine: «Ben defnedildikten sonra pek yakında bir yabani eşek sürüsü gelecek, sürünün başını ise kuyruksuz bir eşek çekecek ve tırnağıyla kabrimi tepecek. İşte bunu gördüğünüz zaman kabrimi açın, ben size bütün olup bitecekleri haber vereceğim.» dedi. Gerçekten Hâlid b. Sİnân ölüp defnedildikten bir müddet sonra onun söyledikleri aynen çıktı. Bunun üzerine kabrini açmak istediler; fakat içlerinden bazıları : «Eğer onun kabrini açarsak, Araplar bizi bir ölümüzün kabrini açtığımız için yerip kötülerler.» diyerek kabrinin açılmasını hoş görmediler ve açmaktan vaz geçtiler.
Bir rivayete göre, Hz. Peygamber (S.a.)'in Hâlid b. Sinan hakkında: «O, kavminin zayi ettiği bir peygamber idi.» tarzında bir söz söylediği ve kızının Hz. Peygamber (S.s.)'e gelip iman ettiği söylenir.
Aynı şekilde Hâlid b. Sinan hadisesinin Mülûkü't-tavâif döneminin son hadisesi olduğu da söylenir; fakat bu rivayetin doğru bir tarafı yoktur, çünkü bir kimsenin kızının Hz. Peygamber (S.a.)'in zamanına yetişmesi için o kimsenin, Erdeşîr b. Bâbek'in bölge hükümdarlıklarım ele geçirmesinden çok sonra yaşamış olması gerekir.
Biz şimdi tarihi akışa göre tekrar Fars hükümdarlarına dönüyoruz, fakat onlardan önce Mülûkü't-tavâif ten Eşgânî hükümdarlar ile Fars hükümdarlarının tabakalarından bahsedeceğiz. [166]

FARS HÜKÜMDARLARININ TABAKALARI

Birinci Tabaka

Pişdâdîler

Keyûmers (Hz. Adem)'ten sonra yer yüzünün hükümdarlığına Uş-henc (Hevşeng) geçmiştir. Pişdâd ise kırk yıl hükümdarlıkta kalmıştır. "Pişdâd" kelimesi "ilk hakim" manasına gelmektedir. Pişdâd'dan sonra hükümdarlığa Tahmûris b. Nevcihân geçmiş ve otuz yıl hükümdarlık yapmıştır. Ondan sonra kardeşi Cemşîd hükümdar olmuş ve yedi yüz on altı yıl hükümdarlıkta kalmıştır. Ondan sonra hükümdarlığa Bîveresb b. Er-vendâsb geçmiş ve bin yıl hükümdarlık etmiştir. Sonra Efridûn b. Esgıyân hükümdar olmuş ve beş yÜ2 yıl hüküm sürmüştür. Ondan sonra hükümdarlığa Minûçihr geçmiş ve yüz yirmi yıl hükümdarlık etmiştir. Sonra Türk asıllı olan Efrâsiyâb hükümdar olmuş ve on iki yıl hükümdarlıkta kalmıştır. Bundan sonra Zevvb. Tahmâsb hükümdarlığa geçmiş ve hükümdarlığı üç yıl sürmüştür .Daha sonra Girşâsb hükümdarlığa gelmiş ve dokuz yıl hükümdarlık etmiştir. [167]

İkinci Tabaka

Keyânîler

Bunlardan ilk önce hükümdarlığa Keykubâd geçmiş ve yüz yirmi altı .yıl hükümdarlık etmiştir. Sonra Keykâvûs hükümdar olmuş ve yüz elli yıl hükümdarlıkla kalmıştır. Ondan sonra Keyhusrev hükümdarlığa gelmiş ve seksen yıl hükümdarlık yapmıştır. Sonra Keylührâsb hükümdar olmuş ve yüz yirmi yıl hüküm sürmüştür. Ondan sonra hükümdarlığa Keybüştâsb geçmiş ve yüz yirmi yıl hükümdarlıkta kalmıştır. Sonra Keybehmen hükümdar olmuş ve on iki yıl hükümdarlık etmiştir.

Bundan sonra hükümdarlığa kraliçe Humana Şehrâzâd geçmiş ve otuz yıl hükümdarlıkta kalmıştır. Sonra onun erkek kardeşi Dârâ b. Belımen hükümdar olmuş ve on iki yıl hükümdarlık etmiştir. Ondan sonra İskender tarafından hükümdarlığı elinden alman Dârâ b. Dârâ hükümdarlığa geçmiş ve on dört yü hükümdarlık etmiştir. Dârâ b. Dârâ'mn elinden hükümdarlığı aldıktan sonra İskender on dört yıl daha hükümdarlıkta kalmıştır. [168]

Üçüncü Tabaka

Eşgânîler

Irak ve el-Cibâl bölgesini istilâ edip buralara hakim olanlar Eşgânî-îerdi. Diğer Mülûkü't-tavâif (bölge hükümdarları) bunlara tazim ve saygı gösterirlerdi. Mülûkü't-tavâif döneminde Eşgânîîerin ilk hükümdarı Eşk olup elli iki yıl hükümdarlık etmiştir. Ondan sonra yerine oğlu Şâ-pûr geçmiş ve yirmi dört yıl hükümdarlıkta kalmıştır. Bundan sonra Hz. Yahya b. Zekeriyyâ'nın öldürülmesi üzerine İsrâiloğuîlarma savaş açan Şâpûr'un oğlu Cevderz hükümdar olmuş ve elli yıl hükümdarlık yapmıştır. Sonra Cevderz'in biraderinin oğlu, yâni yeğeni Vebhân (Vîcen ?) b. Beîâş (Pelâş) hükümdarlığa geçmiş ve yirmi bir yıl hükümdarlık etmiştir. Ondan sonra Cevderz b. Vebhân hükümdar olmuş ve on dokuz yıl hüküm sürmüştür. Sonra Cevderz'in kardeşi Nersî hükümdarlığa geçmiş ve otuz yıl hükümdarlık etmiştir. Bundan sonra Nersî'nin amcası Hürmü-zân b. Beîâş b. Şâpur hükümdar olmuş ve on dokuz yıl hükümdarlıkta kalmıştır. Sonra Hürmüzân'm oğlu Firûz hükümdarlığa geçmiş ve on iki yıl hükümdarlık etmiştir. Ondan sonra Firûz'un yerine oğlu Hüsrev hükümdar olmuş ve kırk yıl hüküm sürmüştür. Bundan sonra hükümdarlığa Hüsrev'in kardeşi Belâş b. Firûz geçmiş ve yirmi dört yıl hükümdarlık etmiştir. Sonra Belâş'm oğlu Erduvan (Artaban) hükümdar olmuş ve elli beş yıl hükümdarlıkta kalmıştır. Bazı tarihçiler, Hürmüzânb. Belâş' tan sonra büyük Erduvân'ın hükümdar olduğunu ve on iki yıl hükümdarlıkta kaldığını zikretmektediler.
Mülûkü't-tavâif in sayısı hakkında daha başka rivayetler de vardır. Farslar, Mülûkü't-tavâif ile Bîverâsb ve Türk asıllı Efrâsiyâb'in dönemlerinde saltanat ve hükümdarlığın ellerinden alınması ve bu dönemlerin tarihen zabtının mümkün olmaması sebebiyle tarihî silsilenin karışmış olduğunu itiraf ediyorlar. [169]

Dördüncü Tabaka

Sâsânîler

Sâsânîlerin ilk hükümdarı Erdeşîrb. Bâbek'tir. [170]

Erdeşîr b. Bâbek ve Fars Hükümdarları

Bir rivayette. Hristiyanların ve daha önceki kitap ehli olan milletlerin kayıt ve ifadelerine göre, İskender'in Bâbil topraklarını ele geçirmesinden beş yüz yirmi üç yıl, Mecûsîlerin ifadesine göre, iki yüz altmış altı yıl geçtikten sonra hükümdar Dârâb. Dârâ'mn intikamını almak, hüküm-darlığı ehline ve Mülûkü't-tavâif'ten önceki seleflerinin nesline iade edip teslim etmek ve hükümdarlığı tek bir

hükümdarın elinde toplamak maksadıyla Erdeşîrb. Bâbekb. Sâsân (küçük Sâsân) b. Bâbekb. Sâsânb. Bâbek b. Mihrimes b. Sâsânb. Behrem (hükümdar) b. İsfendiyârb. Büştâsb harekete geçti. Diğer bir rivayette onun nesep şeceresi daha başka şekilde tesbit edilmiştir.

Anlatıldığına göre, Erdeşîrb. Bâbek İstahr'a bağlı kasabalardan Tı-zude (Tırude ?) kasabasında dünyaya gelmişti. Dedesi Sâsân ise şecaat sahibi, ava düşkün bir kişiydi. Sâsân, "Bâderenciler" (Bâzerencîler ?) adıyla bilinen Fars hükümdarlarının neslinden gelen bir kadınla evlenmişti. Sâsân, îstahr'daki "Narhîd" adlı ateşgedenin kayyim ve nazırlığını yapıyordu. Onun bu kadından Bâbek adında bir oğlu dünyaya gelmişti. Bâbek büyüyünce babasının yerine geçerek halkın işlerini üslenip idareyi ele almıştı. Daha sonra Bâbek'in de Erdeşîr adında bir oğlu dünyaya geldi. Bu sırada İstahr'm hükümdarı Bâderencîlerden Cûzihr adında birisi îdi. Cû-zihr'in Tirâ adında bir hadımı vardı ve onun Dârâbcird (Dârâbgird)'e dizdar (kale muhafızı) tayin etmişti. Erdeşîr yedi yaşma geldiği zaman ba-babası onu Cûzihr'in yanına gönderip-' Tîrâ'ta teslim etmesini, onun terbiyesinde büyümesini, Tîrâ öldükten sonra aynı görevle onun yerine geçirip dizdar tayin etmesini rica etmişti. Cûzihr, Bâbek'in bu isteğini kabul ederek Erdeşîr'i Tîrâ'nm yanma gönderdi. Tîrâ da Erdeşîr'i kabul edip evlâtlık edindi ve kendisi ölünce idareyi Erdeşîr üstlendi ve çok güzel bir idarecilik yaptı.

Bu arada müneccim ve falcılardan bir grup kimse Erdeşîr'in yıldızına bakarak, ona doğumunun hayırlı olduğunu söylediler ve ülkelere hakim olacağını bildirdiler. Bunun üzerine Erdeşîr iyiliklerini daha da artırdı. Bir gece Erdeşîr rüyasında başı ucunda duran bir meleğin kendisine : «Aîlah seni ülkelere hakim kılacak.» dediğini gördü. Bu rüyadan sonra Erde-şîr kendisinde daha önce görmediği bir kuvvet ve kudret hissetti. Onun ilk yaptığı iş, Dârâbcİrd'in "Hobahan" mevkiine gelip buranın Fâsîn adındaki hükümdarını öldürmek olmuştu. Sonra "Kevsen" denilen yere gelip buranın Minûçihr adındaki hükümdarını öldürdü. Oradan "Lezvîz (Ler-vîr)" denilen yere hareket etti ve Dârâ adındaki buranın hükümdarını da öldürdü. Bundan sonra bu yerlerin idarelerini kendi tarafından tayin ettiği kimselere teslim etti. Bu arada babasına bir mektup yazarak bütün yaptıklarını ona bildirdi. Ayrıca babasından el-Beydâ'da bulunan Cûzihr' in üzerine hücum edip saldırmasını istedi. Bunun üzerine babası dediğini tuttu ve Cûzihr'i öldürüp tacını aldı. Sonra el-Cibâl ve civar bölgelerin hükümdarı Erduvan'a bir mektup yazarak Cûzihr'in tacım oğlu Sâ~ bur'a giydirmesi için ondan yalvarıp izin istedi, fakat Erduvan onun böyle bir harekete girişmesini şiddetle menetti ve tehdit etti. Bâbek ise onun bu tehdidine pek aldırış etmedi, ancak üç gün içerisinde Öldü. Bunun üzerine- Bâbek'in oğlu Sâbur Cûzihr'in tacını giyip babasının yerine geçti ve hükümdarlığını ilân etti. Bu arada Sâbur bir mektup yazarak kardeşi Er-deşîr'i yanma çağırdı, fakat Erdeşîr onun bu çağrısını reddetti ve gelmedi. Buna öfkelenen Sâbur onunla savaşmak için büyük bir askerî kuvvet hazırlayıp üzerine yürüdü. İstahr'dan hareket ettiği zaman Sâbur'ım bu seferine akrabalarından, kardeşlerinden ve yakın adamlarından bir grup kimse de katılmıştı. Bu seferine katılan kardeşlerinin arasında yaşça kendisinden daha büyük olanları bile vardı. Kendi kardeşleri onun tacını ve tahtını alıp Erdeşîr'e teslim ettiler. Bu defa tacı Erdeşîr giyip tahta çıktı. Azim ve ciddiyetle işe başladı. Ebersâm adında birisini kendine vezir tayin etti ve Fâhır adındaki kimseyi de en yüksek dini vazife ve rütbe olan Mûbezân-ı mûbez (ruhaniler reisliği) makamına getirdi. Erdeşîr kardeşlerinin ve onlarla birlikte hareket edenlerin kendisine karşı suikastta bulunacaklarını hissedince onların pek çoğunu öldürttü. Bu sırada Dârâb-cird halkının isyan ettiği haberi geldi. Bunun üzerine Erdeşîr geri dönüp isyanı.bastırdı ve halkından pek çok kimseyi öldürdükten sonra şehri tekrar ele geçirdi. Bundan sonra oradan Kermân'a gitti ve buranın hükümdarı Belâş ile şiddetli bir savaşa tutuştu. Erdeşîr bizzat kendisi çarpışarak Belâş'ı esir aldı ve Kermân'ı istilâ edip ele geçirdi; ayrıca Erdeşîr, Kerman şehrini kendi

adını taşıyan oğlu Erdeşîr'e teslim edip idaresini de ona bıraktı.
Basra kârfezi sahillerinde Asyûn (Ebtenbûd ?) adında kendisine saygı duyulan bir hükümdar vardı. Bu defa Erdeşîr bunun üzerine yürüdü; onu ve beraberinde bulunanları kılıçtan geçirip öldürdü, ayrıca hükümdarın yer altında sakladığı hazinelerini ele geçirdi ve bu vesile ile pek çok kıymetli mallar elde etti. Diğer taraftan Erdeşîr, bir kısım hükümdarlara mektuplar yazarak onlardan kendisine itaat etmelerini istedi, fakat hiçbir hükümdar onun bu isteğini kabul etmedi. Bu hükümdarlardan birisi de Erdeşîr-Hurre'ye bağlı olan Ebrsâs (İrasistan) şehrinin sahip ve hükümdarı olan Mihrek idi. Bunun üzerine harekete geçen Erdeşîr önce Mihrek'in üzerine yürüyüp onu Öldürdü, sonra Gur'a geçti ve Gur şehrini kurdu. Ayrıca burada "Tırbâl" adıyla bilinen bir saray ve bir de ateşgede yaptırdı.
Tam bu sırada, Erdeşîr bu işlerle uğraşırken Erduvân'm elçisi bir mektupla huzuruna çıkageldi. Bunun üzerine Erdeşîr halkı toplayıp Erduvân'm gönderdiği mektubu okudu. Mektupta Erdeşîr'e hitaben : «Ey kurt! Haddini aştın ve kendi elinle ölümünü istedin. Taç giyip bu memleketleri ele geçirmene kim izin verdi? Sana bu şehri inşa etmeyi kim emretti?» Ayrıca Erduvân ona, kendisini bağlayıp huzuruna getirmesi için Ehvâz hükümdarını yanma gönderdiğini de bildiriyordu.
Bunun üzerine Erdeşîr de bir mektup yazarak ona şu şekilde cevap verdi: «Allah, başıma giydiğim tacı bana bağışlayıp verdi ve fethettiğim memleketlere beni sahip kıldı .Allah'ın bana, seni yakalamak imkânı vereceğini ve senin başını "Erdeşîr-Hürre'de yaptırdığım ateşgedeye göndereceğimi ümit ediyorum.»
Bundan sonra Erdeşîr veziri Ebersâm'ı Erdeşîr-Hurre'de yerine halef bırakıp kendisi îstahr tarafına hareket etti, fakat çok geçmeden veziri Ebersâm'dan kendisine bir mektup geldi. Ebersâm mektubunda, Ehvâz hükümdarının Erdeşîr-Hurre'ye geldiğini, fakat mağlûp ve perişan bir vaziyette geri döndüğünü yazıyordu. Bundan sonra Erdeşîr İsfahan üzerine yürüdü ve İsfahan'ı ele geçirip hükümdarını öldürdü, sonra Fars ülkesine dönüp Ehvâz'm sahip ve hakimi olan Nirufer ile savaşmak için üzerine yürüdü fakat bu arada Errecân, Meysân ve Tâsâr'a uğradı, Sur-rak'a gelince Düceyl (Dicle'nin bir kolu)'in kenar kısmında durup Ehvâz'ı ele geçirdi. Erdeşîr, burada Sûku'l:Ehvâz şehrini kurduktan sonra bol miktarda genimet alarak Fars ülkesine geri döndü. Bir müddet sonra ise Kâzerûn ve Hurre (Cirih ?) yoluyla tekrar Fars ülkesinden Ehvâz'a geldi. Meysân hükümdarını öldürüp burada Kerh-Meysân şehrini kurduktan sonra Fars ülkesine geri döndü.
Bu defa Erdeşîr Erduvâıı'a bir elçi gönderip savaş ilân ettiğini bildirdi ve ondan savaş için bir yer belirlemesini istedi. Bunun üzerine Erduvân ona bir mektup göndererek, Mirimâh (Temmuz)'m sonunda Hürmüz-cân düzlüğünde onunla karşılaşacağını, bildirdi; fakat Erdeşîr tayin edilen vakitten önce Hürmüzcân düzlüğüne gelip kendisi için hendekler kazdırdı ve su yollarını tuttu, daha sonra tayin edilen vakitte Ermânîlerin hükümdarı Baba ile birlikte Erduvân belirlenen Hürmüzcân düzlüğüne geldiler. Bu sırada Erduvân ile Er manîlerin hükümdarı Baba taht kavgası yüzünden birbiriyle savaşıyorlardı. Erdeşîr'in savaş ilân etmesi üzerine kendi aralarındaki savaşı bırakıp onunla savaşmağa karar verdiler. Müttefik olarak hareket eden ve birbirlerine destek olan bu iki hükümdar, Erdeşîr ile bir gün birisi, diğer gün birisi nöbetleşerek savaşıyorlardı. Sıra Ermânîlerin hükümdarı Baba'ya geldiğinde Erdeşîr onun karşısına çıkmadı. Savaş sırası Erduvân'a geldiği gün o da Erdeşîr'in karşısına çıkmadı. Bunun üzerine Erdeşîr, Ermânîlerin hükümdarı Baba ile bir sulh anlaşması yaptı. Bu anlaşmaya göre Erdeşîr Baba'ya dokunmayacak, Baba da Erduvân'ı yalnız bırakıp aralarından çekilecekti. Fakat çok geçmeden Erdeşîr Erduvân'ı öldürüp ülkesini istilâ etti. Bu durum karşısında Ermânîlerin hükümdarı Baba, Erdeşîr'in itaati altına girmek mecburiyetinde kaldı. İşte o gün Erreşîr'e "Şehinşâh" unvanı verildi.

Bundan sonra Erdeşîr, Hemedân'a yürüdü ve burasını fethedip ele geçirdi, sonra buradan el-Cebel, Âzerbeycân, Ermeniye (Armenia) ve Musul'a hareket etti ve kılıç zoruyla buraları fethetti. Musul'dan Sevâd bölgesine geçen Erdeşîr burasını ele geçirdikten sonra Medâin şehrinin doğusunda bulunan Tîsfon (Taysefûn) şehrinin karşısında ve Dicle'nin kenarında bir şehir kurdu ve bu şehre Bih-Erdeşîr adını verdi. Sonra Sevâd bölgesinden îstahr'a geri döndü.
Erdeşîr, İstahr'dan sırasıyla Sicistân, Cürcân, Nîsâbûr, Mervr Belh ve Hârezm üzerine yürüdü, sonra tekrar Fars ülkesine dönüp konaklamak üzere Gur'a gelip indi. Burada bulunduğu sırada Kusan, Turan ve Mük-ran hükümdarlarının elçileri gelip Erdeşîr'e itaatlerini bildirdiler.
Bundan sonra Erdeşîr Bahreyn'e hareket edip burasını muhasara etti, muhasara neticesinde müşkül duruma düşen Bahreyn hükümdarı kalesinin surundan atlayıp öldü. Erdeşîr buradan Medâin'e geri döndü ve burada yerleşti. Hayatta iken kendi tacını oğlu Sâbur'a giydirdi. Bu arada Erdeşîr sekiz tane şehir kurdu. Bu şehirler şunlardır : 1) Bahreyn'de kurulan eî-Hatt şehri, 2) Medâin şehrinin karşısında inşa ettirilen Be-hüresir şehri, ki bunun asıl adı Bih-Erdeşîr olup sonradan Araplar tarafından Arapçalaştırılıp Bihsîr şekline sokulmuştur, 3) Erdeşîr-Hurre (Gur), - Sonradan bu şehre Büveyhilerden Adudu'd-devle tarafından Fî-ruzâbâd adı verilmiştir -, 4) Kerman'da kurulan Erdeşîr şehri, - Bu şehrin adı da Arapçalaştırıhp Berdeşîr şekline sokulmuştur -, 5) Basra yakınlarında ve Dicle üzerinde kurulan Behmen Eerdeşîr şehri- Basrahlar bu şehre Behmen-Şîr adını vermişlerdir -, 6) Hûzistan'da kurulan Râme-hürmüz şehri, 7) Sûku'l-Ehvâz (Hürmüz-Erdeşîr), 8) B_u gün Hazze adıyla bilinen Bûd-Erdeşîr şehri, 9) Fırat-Meysân şehri.
Erdeşîr, gidişatı beğenilen, zaferden zafere koşan ve bayrağı yere düşmeyen bir hükümdardı. Kendisi bir çok şehirler ve iller kurup, derece ve rütbeler ihdas etmiş ve memleketleri imar etmiştir.
Erdeşîr, Erduvân'ı öldürdükten sonra ölümüne kadar on dört yıl hükümdarlıkta kaldı. Bir rivayette on dört yıl on ay hüküm sürdüğü söylenir. Erdeşîr Irak'ı istilâ edince Tenûh paktına giren bir çok Arap onun idaresi altında bulunan bir memlekette yaşamak istemediler, bu yüzden Tenûh paktı altında toplanan Araplardan Kudâ'a kabilesi ve diğerleri Irak'tan göç edip Suriye'ye gttüer ve orada yerleştiler. Hıre ve Enbâr ahalisi ise Erdeşîr'e boyun eğip itaati altına girdiler. Hîre ve Enbâr şehirleri Buht-Nassar'm zamanında kurulmuştu. Onun ölmesinden sonra Hîre halkının Enbâr'a göç etmesi üzerine Hîre harabe hâle geldi. Amrb. Adiyy'nin döneminde Hîre'nİn tekrar baştan imar edilip mamur hâle gelmesine kadar Enbâr şehri beş yüz elli yıl mamur bir hâlde ayakta kaldı. Hîre şehri de Amr b. Adiyy tarafından imar edildikten sonra Küfe şehri kurulup Müslümanların buraya gelip yerleşmesine kadar beş yüz otuz küsur yıl mamur bir vaziyette ayakta kalmıştı. [171]

Sâbur b. Erdeşîr b. Bâbek'in hükümdarlığı

Erdeşîr b. Bâbek Öldükten sonra yerine oğlu Sâbur geçti. Babası Erdeşîr hükümdar olunca, dedesi Sâsânb. Erdeşîr b. Behmen'in yapmış olduğu bir yemin yüzünden Eşgânîleri öldürmek hususunda çok ileri gitti, çünkü dedesi Sâsânb. Erdeşîr, bir gün hükümdar olduğu takdirde Eşkb. Cezze (Hurre ?)'nin neslinden hiç bir kimseyi sağ bırakmayacağına dair yemin etmiş, ayrıca kendi neslinden hükümdar olacaklara bunu bir görev olarak yükleyip tavsiyede bulunmuştu. Nihayet Sâsân b. Erdeşîr'in neslinden ilk defa Erdeşîr b. Bâbek hükümdar oldu ve Eşgânîlerin bütün erkek ve kadınlarım öldürdü, ancak devlet konağında bulduğu ve güzelliğine hayran kaldığı bir kızı öldürmeyip sağ bıraktı. Bu kız ise öldürülen hükümdarın kızıydı. Erdeşîr bu kıza nesebini sorduğunda, hükümdarın

hanımlarından birisinin hizmetçisi olduğunu söylemişti. Ayrıca Erdeşîr ona bakire olup olmadığını sorduğu zaman bakire olduğunu haber vermişti; bunun üzerine Erdeşîr onu kendisi için seçip beğendi ve onunla evlendi. Bir müddet sonra Erdeşîr'den hamile kalınca, hamileliğine güvenerek ona kendisinin Eşk'in evlâdından olduğunu itiraf edip haber verdi, bunun üzerine Erdeşîr ondan nefret etti ve yaşlı bir zat oîah Herced b. Esâm (Hercendb. Sâm)'ı yanma çağırıp, ona durumu anlattı. Erdeşîr, dedesi Sâsânb. Erdeşîr'in yemininin yerine gelmesi için Herced b. Esâm'a onu öldürmesini emretti. Herced, öldürmek üzere onu alıp götürdüğü zaman kendisinin hamile olduğunu söyledi, bunun üzerine Herced ebe kadınlar çağırıp hamile olup olmadığını araştırdı. Ebe kadınlar onun hamile olduğunu söylediler. Bu durum karşısında Herced onu yer altında izbe bir yere bıraktı; sonra kendi tenasül uzunu kesti ve bu hususta bir yazı hazırlayıp bunları bir kutunun içeıisine yerleştirdi ve kendi mührüyîe mühürle dikten sonra hükümdarın huzuruna geldi. Hükümdar Erdeşîr ona : «Ne yaptın?» diye sorduğunda, Herced : «Onu yer altında izbe bir yere bıraktım.» dedikten sonra kutuyu ona teslim etti ve bunu kendi mühürledikten sonra hazinelerinden birisine bırakıp saklamasını istedi. Hükümdar Erdeşîr, Herced'in dediğini tutup isteğini yerine getirdi.

Doğum zamanına kadar Herced'in yanında kalan bu kızcağız bir erkek çocuk dünyaya getirdi. Yaşlı Herced hükümdar Erdeşîr'in müsaadesini almadan çocuğa ad koymayı pek uygun bulmadı ve küçük yaştaki bu çocuğu ona bildirmekten de korktu. Bunun üzerine Herced, çocuğun doğduğu saati tesbit edip yıldızına baktırdı ve onun ileride hükümdar olacağı görüldü. İşte bu sebeple Herced bu çocuğa, hem unvan ve hem de şahıs adı olabilecek bir isim seçti ve "hükümdar oğlu" manasına gelen Şâhpur (Şâpur, Sâbur) adını verdi. Böylece tarihte ilk defa bu ismi bu çocuk almış oldu.

Aradan uzun zaman geçmesine rağmen Erdeşîr'in başka çocuğu olmamıştı. Bir gün çocuğu yanında tutup büyüten yaşlı Herced hükümdar Erdeşîr'in huzuruna girdiğinde onu son derece mahzun gördü ve : «Hükümdarımızı üzen nedir?» diye sordu. Bunun üzerine hükümdar Erdeşîr: «Nasıl üzülmeyeyim ki, kılıç sallayarak doğu ile batı arasındaki ülkeleri fethedip elime geçirdim ve atalarımın mülk ve saltanatı bende toplandı. Hâl böyle iken yerime neslimden birini bırakmadan ölüp gideceğim.» diye cevap verdi. Yaşlı Herced ona : «Allah sana neşe ve uzun ömür versin! Benim yanımda senin çok hoş ve zarif bir oğlun vardır. Sana daha önce teslim edip bıraktığım kutuyu getirt, sana bunun doğruluğunu ispatlayacağım.» dedi. Bunun üzerine Erdeşîr ağzı mühürlü kutuyu getirtti, kutuyu açtığı zaman içerisinde Herced'in kesilmiş tenasül uzvu ile bir yazı buldu. Bu yazıda: «Hükümdarların hükümdarı Erdeşîr'den hamile kalan Eşk'in kızı, kendisinin adı geçen hükümdar tarafından öldürülmesi emredildiği zaman bana hamile olduğunu haber verdiğinde, ben bu güzel ve hoş hükümdarın ektiği ekini (zürriyetini) telef etmek istemedim ve o kızcağızı hükümdarın emri üzerine yerin altında izbe bir yere koydum. Böylece bir iftiracının iftirasına kurban gitmeyeyim diye kendimi hükümdara karşı temize çıkarmak istedim.» yazılıydı.

Bunun üzerine Erdeşîr yaşlı Herced'e Sâbur ile beraber aynı boy ve kıyafette, birbirine benzeyen yüz, bir rivayette bin çocuk hazırlamasını ve hiç bir işaret koymadan onları kendi huzuruna getirmesini emretti.

Herced, hükümdar Erdeşîr'in emrine uyarak dediğini yaptı ve çocukları huzuruna getirdi.Erdeşîr onların arasında göz gezdirip baktı, kendi çopu-ğuna işaret edilmediği ve kendisine her hangi bir şey söylenmediği hâlde onların arasından kendi oğluna karşı gönlünde bir meyil meydana geldi ve oğlunu buldu. Sonra bu çocuklara bir top ve birer çevgân verilerek eyvanda tahtı üzerinde oturan Erdeşîr'in önüne çıkarıldılar ve burada topla oynamağa başladılar. Bir ara topun yuvarlanıp sarayın eyvanına girmesi üzerine bütün çocuklar eyvana girip topu almağa cesaret edemediler, ancak içlerinden Sâbur

cesaret ederek eyvana girdi. Erdeşîr, onun bu cesaretini daha önce kendi oğlu olduğuna dair gönlünde meydana gelen meyil ile birleştirip bunları kendi oğlu olduğuna bir delil saydı, sonra ona : «Adın nedir?» diye sordu, o da : "Şâhpur-' diye cevap verdi.
Böylece Erdeşîr'in katında Sâbur'un kendi oğlu olduğu sabit olunca, onun durumunu etrafa duyurdu ve kendisinden sonra yerine taç giyip hükümdar olması için onu veliaht tayin etti. Sâbur akıllı, güzel konuşan ve bir çok meziyetleri olan bir kişiydi. Hükümdar olup başına tacını giyince, yakın uzak demeden herkese mallar dağılıp onlara ihsanlarda bulunmuştu. Böylece tutum ve hareketlerindeki meziyetleri ortaya çıkmış ve bütün hükümdarlara karşı bir üstünlük kazanmıştı. Fars ülkesindeki Sâbur şehriyle Nisâbur, Firûz-Sabur (Enbâr) ve Cündeysâbur şehirlerini de Sâbur inşa ettirip kurmuştu.
Rivayet edildiğine göre, Sâbur Rum askerlerinin bulunduğu Nusaybin üzerine yürüyüp burasını bir müddet muhasara altında tutmuş, fakat bu sırada Horasan tarafında bizzat kendisinin hazır bulunmasını gerektiren bir hadise çıktığından kuşatmayı bırakıp oraya gitmişti. Horasan tarafındaki işleri sağlama bağlayıp hallettikten sonra tekrar Nuseybin'e dönmüştü. İleri sürülen bir iddiaya göre, kendiliğinden yıkılan Nusaybin şehrinin surlarından açılan bir gedikten içeri girmiş, Rum askerlerini öldürüp bir takım esir ve ganimetler alarak Suriye üzerine yürümüş ve burada Fâlûkıya (Kalukia ?), Kadûkıya gibi şehirlerin de dahil bulunduğu bir çok şehri fethedip eline geçirmişti. Ayrıca Antakya'da bulunan bir Rum hükümdarını (Valerianus) muhasara edip esir almış, hükümdarla birlikte şehir halkından pek çok kimseyi götürüp Cündeysâbur şehrine iskân edip yerleştirmişti. [172]

Hadr Şehri

Dicle ile Fırat arasında bulunan Tekrît'in dağlık bölgesinde "Hadr" adı verilen bir şehir vardı. Bu şehirde Cerâmika'daıı Satırun adında bir hükümdar bulunuyordu. Araplar arasında onun adı "Dayzen" olarak şöhret bulmuştu ve kendisi Kudâ'a kabilesindendi. Dayzen, el-Cezire'ye hakim olmuştu ve pek çok askeri vardı. Sâbur b. Erdeşîr Horasan'da iken, Dayzen Savâd bölgesinin bazı kısımlarına girmişti. Sâbur, Horasan'dan döndüğü zaman kendisine onun bu yaptıkları haber verildi. Bu durumu öğrenen Sâbur, Dayzen'in üzerine yürüyüp onu dört yıl, bir rivayette iki yıl muhasara altında tuttu; fakat bu müddet içerisinde Sâbur ne kaleyi yıkabildi ve ne de Dayzen'in yanma ulaşabildi.
Dayzen'in Nadire adında bir kızı vardı. Nadire âdet görme zamanı geldiği için şehrin varoşuna çıkarılmıştı. Her âdet görme zamanı gelen kızın şehrin dışarısına çıkarılması onların bir geleneği idi. Nadire kadınların, Sâbur da erkeklerin en güzellerindendi. Bunlar birbirlerini görür görmez aşık olmuşlardı. Nadire birisini göndererek Sabura : «Şehrin sularının nasıl yıkılabileceğine dair sana yol gösterirsem benim için ne yaparsın?» diye sordurttu. Sâbur : «İstediklerin hususunda seni hakem tayin ederim ve ne istersen yaparım. Ayrıca seni bütün hanımlarımdan daha üstün tutarım.» diye cevap verdi. Bunun üzerine Nadire, şehrin surunu yıkacak olan tılsımı tarif ederek ona : «Boynu tokalı boz renkli bir güvercin bulur, ayağına mavi gözlü bakire bir kızın hayız kanıyla yazı yazar, sonra güvercini salıverirsin. O, mutlaka şehrin surlarının üzerine gelip konacak ve böylece surları yıkılacaktır.» dedi. Nadîre'nin anlattığı bu sır, bu şehrin bir tılsımı idi. Nihayet Sâbur onun dediklerini yaptı ve şehrin surları çatlayıp ayrılmağa başladı. Bunun üzerine Sâbur zorla şehre girip Dayzen'i ve adamlarını öldürdü. Bugün onlardan hiçbir kimse hayatta kalmamıştır. Sonra Sâbur şehri tahrip ederek Dayzen'in kızı Nadî-re'yi alıp götürdü ve Ayn'ü'Temr'de onunla zifafa girip evlendi. Nadire o gece sabaha kadar sancıdan kıvranıp durdu. Sâbur, onu bu hâle sokup inciten şeyin ne

olduğunu araştırdığında, karın büklümleri arasına bir mersin ağacı yaprağının yapışmış olduğunu gördü. Nadîre'nin sancı ve acısı bundan ileri geliyordu. Sâbur baktığı zaman Nadîre'nin vücudunun letafetinden onun kemiklerinin içerisindeki ilikleri görüyordu. Bunun üzerine ona : «Baban seni ne ile beslerdi?» diye sordu, o da : «Kaymak, ilik, oğul balı ve saf şarapla beslerdi.» diye cevap verdi. Sâbur : «Babanın başı hakkı için and içerek söylüyorum ki, ben sana yeni bir devre açacağım ve seni bunları yediren babandan daha çok besîiyeceğim.» dedi ve bir adama emir vererek bir at getirmesini istedi. Adam da azgın bir ata binip geldi. Nadire, saç örgülerinden bu atın kuyruğuna bağlandı ve üzerine bir adam bindirilerek bu azgın at salıverildi. Böylece Nadire parçalanarak öldürüldü.
Bir çok şair Dayzen'i şiirlerine konu edinmişlerdir. Sâbur'un zamanın da "Mâni" adıyla bilinen zındık ortaya çıkmış, peygamberlik iddiasında bulunmuş ve "Maniheizm" denilen bu akıma pek çok kimse tâbi olmuştur.
Sâbur b. Erdeşîr'in hükümdarlığı otuz yıl on beş gün, diğer bir rivayete göre ise ottız bir yıl altı ay dokuz gün sürmüştür. [173]

Hürmüz b. Sâbur b. Erdeşîr b. Bâbek'în Hükümdarlığı

Hürmüz, sima ve vücut itibariyle dedesi Erdeşîr'e benzetilirdi, fakat tedbir ve idare bakımından ona benzeyen bir tarafı yoktu. Büyük ve tehlikeli işlere atılmakta gayet cesur ve kuvvetli idi. Hürmüz'ün annesi ise dedesi Erdeşîr tarafından öldürülen hükümdar Mihrek'in kızlarından birisiydi. Müneccimlerin, Mihrek'in neslinden gelecek birisinin hükümdar olacağını haber vermeleri üzerine, Erdeşîr onun neslinden gelenleri takip ederek son ferdine kadar öldürmüştü, fakat bir fırsatını bulan Hürmüz'ün annesi kaçıp kurtulmuş ve çöle gidip çobanların yanında ikamete başlamıştı. Bir gün Sâbur ava çıkmış ve son derece de susamıştı. Bu sırada içerisinde Hürmüz'ün, annesinin de kaldığı bir takım çadırlar görmüş ve çadırların yanma gelip içmek için su istemişti. Çadırların birinden bir kadm kendisine su vermişti. Sâbur bu kadını görünce onun üstün güzelliğine vuruldu. Çok geçmeden çobanlar çadırlarına gelmişlerdi. Sâbur onlara bu kadının kim olduğunu sorduğu zaman, içlerinden birisi kendi kızı olduğunu söylemişti. Bunun üzerine Sâbur ondan bu kızı evlenmek için istedi, o da kızı hemen kendisine verdi, böylece Sâbur kızı alıp sarayına döndü. Kızın üstü başı temizlenip güzel elbiseler giydirildikten sonra ona yaklaşmak istedi, fakat kız buna yanaşmadı ve bir müddet direndi. Nihayet direnmesi uzayınca Sâbur ona bunun sebebini sordu. Kız, kendisinin, Mihrek'in kızı olduğunu ve böyle davranmakla onu Erdeşîr'e karşı korumak istediğini söyledi. Bunun üzerine Sâbur onun hüviyet ve hâlini saklayacağına dair ona söz verdi ve bundan sonra yaklaştı. Sâbur'un ondan Hürmüz adında bir oğlu dünyaya geldi ve oğlunun durumunu yıllarca saklayıp gizledi.
Bir gün Erdeşîr oğlu Sâbur'a hatırlatmak istediği bir şeyi söylemek için evine geldi ve ansızın .içeriye girdi. Bir müddet oturduktan sonra elinde bir çevgân ile topun peşinden bağırıp çağıran Hürmüz çıkıp geldi. Gözü çocuğa ilişen Erdeşîr şüphelenip onu yadırgadı ve kendi soyunda bulunan iri gövdelilik ve yüz güzelliği gibi diğer bir takım beden hususiyetlerini inceledikten sonra çocuğun kendi soyundan gelen kimselere, benzediğini gördü ve onu yanma yaklaştırmalarını istedi. Bundan sonra Sâbur'a çocuk hakkında bir şeyler sordu. Sâbur boynunu eğip hatasını ikrar etti ve olup bitenleri babası Erdeşîr'e anlattı. Erdeşîr buna çok sevindi ve müneccimlerin Mihrek'in soyundan gelecek olan birisi hakkındaki sözlerinin gerçekleştiğini söyledi. Bu durum Erdeşîr'in gönlündeki sıkıntı ve endişeleri giderip onu teselli etti.

Nihayet Sâbur hükümdar olunca oğlu Hürmüz'ü Horasan valiliğine tayin etti ve onu buraya gönderdi. Horasan'a gelen Hürmüz düşmanları kahredip sindirdikten sonra müstakil bir şekilde hüküm sürmeğe başladı. Fakat bir takım jurnalciler babası Sâbur ile oğlu Hürmüz'ün arasını açmak için onun babasının elinden hükümdarlığı alacağını ileri sürerek gelip babasına jurnalde bulundular. Rivayet edildiğine göre, Hürmüz bunu işitince elini kesip babasına gönderdi. Ayrıca babasına bir mektup yazarak, aleyhinde söylenen sözleri duyduğunu, elini de bu iftira ve töhmetten kurtulmak için kesip gönderdiğini; bildirdi; çünkü onların adet ve geleneklerine göre vücudunda kusur bulunanları hükümdarlığa getirmezlerdi. Nihayet Hürmüz'ün kesip gönderdiği eli ulaşınca, babası buna çok üzüldü ve bir mektup göndererek elini kestiğinden dolayı duymuş olduğu üzüntüyü bildirdi, ayrıca onu veliaht tayin edip neticede hükümdarlığa getirdi.
Hürmüz hükümdarlığa geçince, halkına adaletle davrandı, verdiği sözleri tuttu ve atalarının yolunu izledi. Bu arada Râmehürmüz'ü il hâline getirdi. Hürmüz'ün hükümdarlığı ise bir yü on ay kadar sürdü. [174]

Behram b. Hürmüz b. Sâbur'un Hükümdarlığı

Hürmüz'ün oğlu olan Behram son derece halim selim, temkinli hareket eden ve halkına iyi davranan bir hükümdardı. Bir zındık olan Mâni'yi öldürüp derisini yüzdükten sonra içine saman doldurarak Cündey-sâbur şehrinin kapılarından birinin üzerine astırmıştı. Bundan dolayı bu kapıya "Mâni Kapısı" adı verildi.
Behrâm'ın hükümdarlığı üç yıl, üç ay, üç gün sürdü. Amrb. Adiyy öldükten sonra, Fars hükümdarlarından Sâbur b. Erdeşîr ile Hürmüz b. Sâbur ve Behram b. Hürmüz'ün dönemlerinde, Rabî'a, Mudar, Irak çöl-lerindeki diğer kabileler, Hicaz ve el-Cezire valiliklerinde Amr b. Adiyy' in İmruü'1-Kays eî-Bed' adındaki oğlu bulunuyordu. İmruü'1-Kays, Nasr b. Rabî'a sülâlesinden ve Farslarm Arap valilerinden ilk önce Hristiyan-lığı kabul eden kişi İdi. Uzun yıllar valilik görevinde bulunan İmruü'l -Kays yüz on dört yıl yaşamıştı. Onun valilik görevinin yirmi üç yıl bir ayı Sâbur b. Erdeşîr'in hükümdarlığı döneminde, bir yıl on günü Hürmüz b. Sâbur'un döneminde, üç yıl üç ay üç günü Behram b. Hürmüz'ün döneminde ve on sekiz yılı da Behrâmb. Behram b. Hürmüz'ün hükümdarlığı döneminde geçmişti. [175]

Behrâmb. Behrâmb. Sâburb. Erdeşîr'in Hükümdarlığı

Behram b. Behram, devlet işlerine vakıf bir hükümdardı ve hükümdarlık dönemi çok iyi geçmişti. Başına tacını giydikten sonra halka iyi davranacağını vaat etmişti. Onun kaç yıl hükümdarlıkta kaldığı konusun^-da ihtilâf edilmiştir. Bir rivayette on sekiz yıl, diğer bir rivayette ise on yedi yıl hükümdarlık yaptığı söylenir. Doğrusunu ise Allah bilir. [176]

Behrâm b. Behram b. Behram b. Hürmüz b. Sâbur'un Hükümdarlığı

Behrâmb. Behrâmb. Behrâm başına tacını koyduğu zaman memleketinin ileri gelen büyükleri gelip onun için iyi dilekte bulunmuşlardı. O da onlara güzel davranacağına dair sözler söylemişti.

Hükümdar olmazdan önce Sicistân valiliğinde bulunuyordu. Behrâm'in hükümdarlığı ise dört yıl sürdü. [177]

Nersî b. Behârm'm Hükümdarlığı

Nersî, üçüncü Behrâm'm kardeşi idi. Nersî'ye tacı giydirildiği zaman memleketin eşrafı ve ileri .gelen büyükleri gelip onun için iyi dileklerde bulunmuşlardı. O da onlara iyi davranacağını vaat etmiş ve : «Allah'ın bize lütfedip verdiği hükümdarlık ve devlet nimetinin şükrünü zayi etmeyeceğiz.» diyerek halkına karşı gayet güzel muamele etmişti. Nersî'nin hükümdarlığı ise dokuz yıl sürdü. [178]

Hürmüz b. Nersî b. Behrâm b. Behrâm b. Behrâm b. Hürmüzü'ünHükümdarlığı

Hürmüz b. Nersî hükümdar olduğu zaman, kabalığından ve katı yürekli oluşundan dolayı halk ondan çok korkmuştu. Hükümdar Hürmüz bunu hissedince onlara idaresinin sertliğinden korktuklarını bildiğini, fakat kendisinde bulunan hu kabalık ve sertliğin Allah tarafından merhamet ve şefkate çevrildiğini bildirdi ve onlara yumuşak bir siyaset uyguladı. Fakirleri kalkındırmağa, ülkesini mamur hale getirmeğe ve adaleti yaymağa karşı çok haris idi. Hürmüz b. Nersî, arkasında evlât bırakmadan ölmüştü ve bu durum halkı çok üzmüştü, bu sebeple halk hükümdarın hanımlarından hamile birinin olup olmadığını sormuşlardı ve kendilerine hanımlarından birisinin hamile olduğu söylenmişti. İşte bir rivayete göre, Hürmüz kendisinden sonra hükümdarlığı annesinin karnında bulunan bu çocuk için vasiyet etmişti. Nihayet bu kadın Sâbur Zü'I-ektâf adındaki oğlunu dünyaya getirdi.
Hürmüz b. Nersî'nin altı yıl beş ay, bir rivayette ise yedi yıl beş ay hükümdarlıkta kaldığı söylenir.
Sâbur b. Erdeşîr'den buraya kadar zikredilen hükümdarlardan hiç biri atlanmış değildir. [179]

Sâbur Zü'I-Ektâf'ın Hükümdarlığı

Bu hükümdarın nesep şeceresi, Sâbur b. Hürmüz b. Nersîb. Behrâm b. Behrâm b. Hürmüz b. Sâbur b. Erdeşîr b. Bâbek'tir. Bir rivayete göre, Sâbur Zü'1-Ektâf babasının vasiyeti üzerine hükümdar olmuştur. Sâbur doğduğu zaman halk onun doğumuna çok sevinmiş ve onun doğumunu ülkenin dört bir tarafına yayıp duyurmuşlardı. Yine onun doğumu üzerine vezirler ve yüksek derecedeki diğer memurlar babasının döneminde olduğu gibi görevlerinde kalmışlardı.
Civar bölgelerdeki diğer hükümdarlar, Fars hükümdarının beşikte yatan küçük bir çocuk olduğunu duymuşlar, bu sebeple Türkler, Araplar ve Rumlar Fars ülkesine göz dikmişlerdi. Fars memleketlerine en yakın olanlar ise Araplardı. Bu yüzden kalabalık bir topluluk halinde Araplardan Abdulkays ve Bahreyn halkı hareket ederek deniz yoluyla Fars memleketlerine ve Erdeşîr-Hurre sahillerine gelip buralarda yaşayan halkın hayvanlarını davarlarını ve geçim kaynaklarını ellerinden aldılar, ülkede pek çok bozgunculuk ve zulüm yaptılar. Diğer taraftan İyâd kabilesi de Irak'ın Sevâd bölgesini ele geçirip burada yaşayan halka pek çok zulüm yaptılar ve bozgunculuk çıkardılar. Böylece Araplar bu memleketlerde bir müddet kaldılar ve Farsların hükümdarının küçük bir çocuk olması hasebiyle Fars halkından her hangi bir savaş veya mukavemetle karşılaşmadılar.

Nihayet Sâbur biraz büyüyüp hadiseleri değerlendirme yaşma gelince, anlayış ve idrakinin üstünlüğünü gösteren ilk delil şu hadise olmuştu : Sâbur bir gece uyanıp seher vaktinde gürültü ve sesler işitmişti. Bu ses ve gürültülerin sebebini sorduğunda kendisine Dicle köprüsü üzerinden gelip geçen halkın izdihamdan çıkardıkları sesler ve gürültüler olduğu söylendi. Bunun üzerine Sâbur hemen ikinci bir köprünün yapılmasını emretti. Böylece köprülerden biri gelenlere, diğeri ise gidenlere tahsis edilerek izdiham önlenmiş oldu. Halk ise onun bu idrak ve tedbirlerine hayran kalıp sevinmişlerdi.

Sâbur on altı yaşma gelip de silâh taşıyabilecek güce erişince, adamlarının ileri gelen reislerini toplayıp onlara çocukluk döneminden beri çı-5-mndan çıkmış olan isleri anlattı ve memleketini korumak, bir kısım düşmanların üzerine yürümek istediğini söyledi. Bu hareketinden dolayı teşekkür edip iyi dileklerde bulundular, fakat kendisinden yerinde kalmasını, düşmanların üzerine ise kendi yerine kumandanlarını ve askerlerini göndermesini istediler. Sâbur, onların bu istediğini reddederek askerlerinden bin kişi seçti. Bu defa sefere çıkacak olan askerlerin sayısının artırılmasını teklif ettiler, fakat Sâbur onların bu teklifini kabul etmedi ve askerlerin sayısını da artırmadı. Nihayet Sâbür bin kişilik bir askerî birlikle harekete geçip yola çıktı ve hiç bir Arabi sağ bırakmamalarını istedi. Önce Arapların işgali altında bulunan Fars memleketlerine geldi ve onları gafil bir anda yakalayıp acımasızca pek. çoklarını öldürdü, bir çocuğunu da esir aldı. Bundan sonra denizi geçip eî-Hatt şehrine geldi ve hiçbir ganimete iltifat etmeden Bahreyn'de bulunan Arapları öldürdü. Buradan Temim, Bekrb. Vâil ve Abdulkays kabilelerinden bir kısım insanların yaşadığı Hecer'e geçti ve oluk oluk kanları akmcaya kadar onları kılıçtan geçirip öldürdü. Ayrıca Abdulkays kabilesinin üzerine yürüyen Sâbûr ve askerleri onları mahvedip yok ettiler. Sonra Ye-mâme'ye geçip buranın halkından pek çok kimseyi öldürdüler. Bu arada Araplara ait olan bütün su kaynaklarını kapatıp kuruttular. Bundan sonra Irak ve Suriye kalelerinin (Manâzıru'ş-Şâm) arasındaki bölgede yaşayan Bekr ve Tağlib kabilelerinin üzerine yürüdüler, bir çok kimseyi öldürüp bir çoklarını da esir aldılar ve su kaynaklarını topraklarla doldurup kuruttular. Bu arada Medine yakınlarına kadar gelip burada bulabildikleri Arapları öldürdüler ve bir kısmını da esir aldılar.

Sâbur, üzerlerine yürüdüğü düşman ve kabile reislerini öldürmek istediği zaman, önce onların omuzlarındaki kürek kemiklerini çıkartır, böylece işkence yaparak öldürürdü. Bu yüzden kendisine "Sâbur Zü'l -Ektâf" adı verilmiştir.

Bu sırada İyâd kabilesi el-Cezîre'ye S°'Ç etmişti ve Sevâd bölgesine baskınlar yapıyordu. Bunun üzerine Sâbur ordular teçhiz edip onların üzerine gönderdi. İyâd kabilesinden Lakît adında birisi Sâbür'un gönderdiği bu askerlerin arasında bulunuyordu ve şu mealdeki mısralarla bir mektup yazarak durumu İyâd kabilesine haber verdi : "Bu mektupta el -Cezîre'de bulunan İyâd kabilesine Lâkît'tan bir selâm var. Sizi çarşı pazardaki paralar ve alış verişler meşgul etmesin, zira üzerinize arslan Kis-râ geliyor. Hem de dirsek uçlarıyla birbirlerini ite kaka, çekirge sürüsü kadar kalabalık yetmiş bin kişiyle birlikte geliyor."

Fakat İyâd kabilesinin insanları onun gönderdiği bu mektuba pek aldırış etmediler ve baskınlarına devam ettiler. Bunun üzerine Lakît onlara : "İyâd kabilesine tebliğ edip duyur, onların ortasına girip dur! Ben doğru olanı görüyorum, eğer bana karşı gelinmezse doğru olan görüş ortaya çıkacaktır." misralarıyla başlayan bir kaside yazıp gönderdi. Bu kaside, savaşı en iyi şekilde tasvir eden meşhur bir kasidedir. Buna rağmen îyâd kabilesinin insanları tedbir almadılar ve aldırmadılar. Neticede Sâbur onları ansızın bastırdı ve hepsini kılıçtan geçirip öldürdü. Ancak Bizans ülkesine kaçanlar kendilerini kurtarabildi. İşte Sâbur'un Araplara yaptıkları bunlardan ibarettir.

Sâbur'un Rumlar (Bizanslılar) la olan münasebetlerine gelince; o, Rumların hükümdarı olan Kostantin ile sulh akdettiğinden onlarla barış içerisinde bulunuyordu. Kostantin, Bizans hükümdarları arasında Hristi-yanlığı ilk defa resmen kabul eden kişi idi. Biz, onun Hristiyanhğı kabul etmesinin sebebini Sâbur ile ilgili bu bahsi tamamladıktan hemen sonra anlatacağız. Kostantin, Ölümünden hemen önce kendi ülkesini üç oğlu arasında taksim etmişti. Fakat tahta çıkan oğulları çok geçmeden ölmüşlerdi. Bunun üzerine Bizans halkı Kostantin'in hanedanından Alyanos adında birisini başlarına geçirip hükümdar yaptılar. O, Rumların Hıristiyanlıktan önceki dinleri üzerine bulunuyordu, fakat Hristiyanlığını izhar edip bunu gizliyordu. Alyanos hükümdarlık makamına geçince, eski Rum dininde olduğunu açığa vurup kiliseleri tahrip etti, papazları öldürdü ve Bizans halkını tekrar eski dinlerine çevirdi. Sonra Rum ve Hazar Türklerinden büyük bir ordu meydana getirip Sâbur'un üzerine yürüdü. Bu arada Sâbur'dan intikam almak isteyen Araplar bir araya toplandılar ve onların büyük bir kısmı Alyanos'nun ordusuna katıldılar. Bu sırada Sâ-bûr tarafından Bizans ordusunun durumu hakkında bilgi edinmek için gönderilen gözcüler geri döndüler ve birbirlerine zıt haberler getirdiler. Bunun üzerine Sâbur güvendiği kimselerden yanma bir grup alıp Bizans ordusunun bulunduğu tarafa doğru gitti ve Alyanos'un öncü birlikleri kumandanı Yusânos (Julyanos)'un yakınma gelince kendisi bir yere gizlendi ve yanındaki adamlardan bir kaçını haber almak maksadıyla onun ordugâhına gönderdi, fakat Rumlar bu adamları yakalayıp Yusânos' un huzuruna götürdüler. Onlardan biri geliş sırlarını açıklayıp Sâbur'un bulunduğu yeri haber verdi. Bunun üzerine Yusânos adamlarından birisini Sâbur'un yanma gönderdi ve onu uyardı. Bu durum karşısında SâbUr geri dönüp ordusunun başına geçti. Bundan sonra Sâbur, Arap ve Rumlarla savaşa tutuştu, fakat askerleri hezimete uğratıldı ve pek çok askeri kılıçtan geçirilerek öldürüldü. Neticede Bizanslılar, Doğu Medâin'i yâni Tısfon (Taysefûn) şehrini ele geçirdiler ve Sâbur'un mal ve hazinelerine el koydular. Bu mağlûbiyet üzerine Sâbur, ülkesinde bulunan diğer kumandan ve askerlerine mektuplar yazarak Arap ve Rum askerlerin kendisini hezimete uğrattıklarını bildirdi ve hemen kendisine yardıma gelmelerini istedi. Bunun üzerine toplanıp Sâbur'un yanma geldiler. Bundan sonra Sâbur geri dönüp Alyanos ile tekrar savaşa tutuştu ve Tısfon şehrini kurtarıp geri aldı. Alyanos ise Behüresîr şehrine geri çekildi. Bu sırada Sâ-bûr ile Alyanos arasında devamlı surette karşılıklı olarak elçiler gelip gittiler. Bir gün Alyanos odasında oturmakta iken nereden atıldığı belli olmayan bir ok gelip isabet etti ve onu öldürdü. Bu durum karşısında Bizanslı askerler şaşırıp kaldılar ve Fars ülkesinden kaçıp kurtulabileceklerinden ümitlerini kestiler. Bu arada Yusanos'tan başlarına geçip hükümdar olmasını istediler. Fakat Yusânos onların bu isteğini reddetti, ancak Hristiyanhk dînine geri döndükleri takdirde isteklerini kabul edebileceğini söyledi. Bunun üzerine kendilerinin Hristiyanhk dîninde olduklarını, fakat Alyanos'tan korktukları için dinlerini gizlediklerini söylediler. Onların bu sözleri üzerine Yusânos başlarına geçip hükümdar oldu. Bu sırada Sâbur Bizanslı Rumlara haber göndererek onları tehdit etti ve başlarına hükümdar olarak geçirdikleri Yusânos ile görüşmek için onun yanma gelmesini istedi. Bunun üzerine Yusânos seksen kişilik bir hey'et- le birlikte Sâbur'un yanma hareket etti. Sâbur, Yusanos'un gelmekte olduğunu işitince onu karşıladı, her ikisi de eğilerek birbirlerine saygı gösterdiler ve birlikte-oturup yemek yediler. Ayrıca Sâbur Bizanslı kumandanlara haber gönderip başlarına Yusanos'u geçirmelerini istedi ve ancak bu suretle hışmından kendilerini kurtarabileceklerini söyledi. Böylece Sâbur'un Yusanos'u desteklemesinle onun durumu daha da kuvvetlendi. Sonra Sâbur Bizanslılara : «Belde ve şehirlerimizi yıkıp yaktınız, adamlarımızı öldürdünüz ve ülkemizde bir çok tahribat yaptınız. Ya yapmış olduğunuz tahribatın bedelini ödersiniz, ya da bunlara karşılık Nusaybin'i bize geri verirsiniz.» dedi. Nusaybin daha önceleri

Farsların elindeydi, Rumlar ise burasını sonradan ele geçirmişlerdi. Bunun üzerine Bizanslı Rumlar Nusaybin'i Farslara teslim ettiler ve burada yaşayan Rumlar şehri tahliye ettikten sonra çekip gittiler. Bunu duyan Sâbur İstahr, İsfahan ve diğer yerlerden on iki bin aileyi getirip Nusaybin'e yerleştirdi. Bun^ dan sonra bütün Rumlar kendi memleketlerine döndüler ve çok geçmeden başlarına geçen Yusânos da öldü.

Rivayet edildiğine göre, Sâbur Bizans sınırına geldiği zaman adamlarına, maksadının gizlice Rumların memleketine girip durumlarını öğrenmek ve askerleriyle şehirleri hakkında bilgi edinmek olduğunu söyledi. Bundan sonra Sâbur hemen Rum ülkesine girdi ve bu ülkede bir hayli dolaştı. Bir.gün Sâbur Rum memleketlerinde dolaşırken Rum Kay-sar'ının düğün yaptığını ve halkı düğün yemeğine davet ettiğini işitti. Bu-

nun üzerine dilenci kıyafetine girerek düğün yerine geldi, maksadı ise yemek esnasında Kaysar'ı görüp tanımaktı. Fakat çok geçmeden onun Sâbur olduğu anlaşıldı ve yakalanıp bir öküz derisinin içerisine konuldu. Bundan sonra Kaysar öküz derisi içerisine konan Sâbur'u yanma alıp askerleriyle birlikte Fars ülkesine yürüdü. Nihayet Fars topraklarına giren Kaysar Cündeysâbur şehrine gelinceye kadar önüne gelen- insanları öldürdü ve bir çok yerleri tahrip etti, ayrıca uğradığı hurma ağaçlarını da doğrayıp telef etti. Kaysar'm gelmekte olduğunu haber alan Cündeysâbur ahalisi hemen kalelerine sığınıp kapandılar, fakat Kaysar tarafından muhasara edildiler. Muhasara sırasında Kaysar mancınıklar kurarak surların bir kısmını yıktı. Bir gece muhasara esnasında Sâbur'u korumakla görevli olan muhafızların gaflete düşmesi üzerine yakınında bulunan Eh-vâzlı esirlere seslenip yanlarında bulunan zeytin yağını getirip içerisine kapatıldığı Öküz derisinin üzerine dökmelerini söyledi. Onlar da zeytin yağını getirip derinin üzerine döktüler. Neticede derinin yumuşaması üzerine Sâbur derinin içinden çıkıp kurtuldu ve hemen Cündeysâbur'a geldi. Şehrin giriş kapısına geîince, Sâbur kendisini muhafızlara tanıttı, bunun üzerine muhafızlar onu şehre soktular. Sâbur'un şehre girdiğini duyan halk sevinçten yüksek sesle hamdedip teşbih etmeğe başladılar. Bu sebeple Rum askerleri uyanıp Sâbur'un kaçtığım anladılar. Sâbûr, Cündeysâbur ahalisinden topladığı kimseleri hemen teçhiz edip savaşa hazır hâle getirdi ve o gecenin seher vaktinde Rum askerlerinin üzerine yürüdü. Neticede Rum askerlerini kılıçtan geçirip Kaysar'ı esir aldı ve zincire vurup bağlattı. Bu arada onun mallarını ve hanımlarım ganimet olarak aldı. Sonra Kaysar'a, tahrip ettiği yerleri imar etmesini emretti ve Cündeysâbur şehrinden mancınıkla yıkıp tahrip ettiği yerleri Bizans memleketlerinden toprak taşıtarak tekrar imar etmeğe mecbur etti. Ayrıca kesip doğranıış olduğu hurma ağaçlarının yerine zeytin ağaçları diktirdi. Bundan sonra Kaysar'm ökçelerini kestirip bir merkebe bindirdi ve onu memleketi olan Bizans'a gönderdi. Giderken de kendisine : «İşte bu, senin bize yapmış olduğun zulmün mükâfatıdır.» dedi. Sâbür, bir müddet burada kaldıktan sonra tekrar Rumlara karşı savaşa çıktı ve bir çok kişiyi öldürüp bir hayli kimseleri de esir aldı. Sonra esir aldığı bu kimseleri "Irân-şelıir Sâbur" adını verdiği ve Sûs tarafında inşa ettirdiği bu şehre yerleştirdi. Bir rivayete göre Horasan'daki Nisâbur şehrini o kurmuştu. Diğer taraftan Irak'a "Büzürg Sâbur" adını verdiği bu şehri de o inşa ettirmişti.

Sâbûr Zü'1-Ektâf'in hükümdarlığı yetmiş iki yıl sürdü. Arapların başına tayin ettiği genel valisi İmruü'1-Kays b. Amrb. Adiyy onun hükümdarlığı döneminde ölmüştü. Bunun üzerine Sâbur, ölen babasının yerine oğlu Amr b. İmruü'l-Kays'ı tayin etti. Amr b. İmruül'-Kays'ın valiliği İse Sâbur'un son dönemlerinden itibaren kardeşi Erdeşîr b. Hürmüz'ün bütün hükümdarlık dönemi ile Sâbur b. Sâbur'un ilk hükümdarlık dönemi dahil toplanı otuz yıl devam etti. [180]

Bizans Hükümdarı Kosfantin'in Hıristiyanlığı Kabul Etmesinin Sebebi

Kostantin'in Hristiyan olmasının sebebine gelince; son zamanlarına doğru yaşlanmış ve huyu bozulmuştu. Bu arada vücudunu abraşlık fala tenlilik) hastalığı sarmıştı. Bu yüzden Bizans halkı onu tahttan indirip her şeyden feragat etmesini istediler. Bunun üzerine Kostaııtin kendisinin iyiliğini düşünen yakın adamlarını toplayıp bu hususta onlarla istişarede bulundu. Bu adamlar ona : «Bizans halkı seni tahttan indirmeğe karar vermiştir, bunu durdurmağa gücün yetmez. Ancak din yoluyla buna bir çare bulabilirsin.» dediler. Bu sırada Hristiyanlık dini açıktan yayılmağa başlamıştı. Halbuki daha önceleri gizli şekilde yayılıyordu. Bu adamlar yol göstererek ona : «Bizans halkından Kudüs'ü ziyaret edip gelinceye kadar kendin için mühlet iste. Kudüs'ü ziyaret ettiğin zaman Hristiyanlık dinine girersin ve halkı da bu dine girmeğe sevkedersin, zaten halk bu dini kabul edecektir. İşte o zaman sana itaat edenlerle birlikte, sana isyan edip baş kaldıranlara karşı mücadele edersin. Din için savaşan bir millet mutlaka zafer kazanır.» dediler. Kostantin onların bu tavsiyelerine uydu ve tatbike koyuldu. Neticede büyük bir halk kitlesi Hristiyan olup Kostantin'e tabi oldu, bir çok halk da eski Yunan dinlerinde kalıp ona karşı koydu. Kostantin, kendisine tabi olanlarla birlikte muhalif tarafa savaş açtı ve zafer kazandı. Neticede onların pek çoğunu kılıçtan geçirip Öldürdü ve felsefeye dair olan kitaplarıyla birlikte diğer kitaplarını ateşe verip yaktı. Bu arada Kostantiniyye (İstanbul) şehrini inşa ettirip halkı buraya taşıdı. Daha Önceleri ise onların başkentleri Roma şehriydi. Mülk ve hükümdarlığı devam eden Kostantin Suriye bölgesine de hakim oldu. Sâbur Zü'1-Ektâr'tan önceki İran kisrâları Batı Medâin, yâni Tisfon şehrinde kalırlardı [181] Nihayet küçük yaşta tahta çıkan Sâbur büyüyünce, Medâin'in doğusunda Eyvân'ı yaptırdı ve oraya taşındı. Bundan böyle burası hükümdarlığın merkezi oldu. Benim hayatta olduğum 625h. (1228 m.) yılında burası hâlâ ayaktaydı. [182]

Sahur b. Zü'1-Ektâf'm kardeşi Erdeşîr b. Hürmüz b. Nersî b. Behrâm b. Behram b. Hürmüz b. Sâbur b. Erdeşîr b. Bâbek'îıı Hükümdarlığı

Erdeşîr hükümdar olup tahtı sağlamlaştıktan sonra ülkenin ileri gelen büyükleriyle makam ve mevki sahibi olan kişilere yöneldi ve onlardan pek çok kimseyi öldürdü. Bunun üzerine halk onu dört yıl sonra tahttan indirdi. [183]

Sâbur b. Sâbur Zü'1-Ektâf'm Hükümdarlığı

Sâbur Zü'1-Ektâf'm oğlu Sâbur, amcası Erdeşîr'in tahttan indirilmesinden sonra yerine geçip hükümdar olunca, halk babası Sâbûr Zü'l-Ek-tâf'm hükümdarlığının tekrar oğluna geçmesinden dolayı çok sevindi. Sâbur tahta çıkıp hükümdar olunca, valilerine birer mektup yazarak, halka karşı adaletle davranmalarını ve merhametle muamele etmelerini emretti. Ayrıca vezirlerinden ve çevresinde bulunan diğer memurlardan da aynı şekilde hareket etmelerini istedi. Bu arada hükümdarlıktan azledilen amcası Erdeşîr de onun itaatine girdi ve halk Sâbûr'u çok sevdi. Fakat daha sonra ülkenin ileri gelen büyükleriyle eşrafı, altında bulunduğu bir sırada çadırın iplerini kestiler ve Sâbur altında

kalıp öldü. Onun hükümdarlığı ise beş yıl sürdü. [184]

Sâbur'un Kardeşi Berbâmb. Sâbur Zü'1-Ektâf'm Hükümdarlığı

Babası Sâbur daha hayatta iken oğlu Behrâm'ı Kerman valiliğine tayin ettiğinden ona "Kermanşâh" lâkabı verilmişti. Behrâm hükümdarlığa geçince, kumandanlarına birer mektup yazarak onları kendi itaati altına girmeğe teşvik etti. Behrâm'm yapmış olduğu işler halk tarafından çok beğenildi. Ayrıca o Kerman'da bir de şehir inşa ettirdi. Nihayet kendini bilmeyen bir takım cür'etkâr kişilerin hücumu sırasında onlardan birinin attığı bir' okla öldürüldü. Behrâm'm hükümdarlığı on bir yıl sürdü. [185]

Yezdecird b. Behrâm b. Sâbur Zü'1-Ektâf'm Hükümdarlığı

Fars nesebini iyi bilenlerden bir alim, "el-Esîm (günahkar)" lâkabı verilen Yezdecird'in, "Kermanşâh" lakabıyla bilinen Behrâm'm oğlu değil, kardeşi olduğunu söylüyor.
Yezdecird, kaba, katı kalpli ve bir çok kusurları olan bir kişiydi. En büyük kusurları, sahip olduğu meziyetleri yerinde kullanmayıp kötüye kulanması, küçük kusurlara göz yummaması, akıl, zekâ ve kurnazlık gibi meziyetlerini gayet ustalıkla kötü yollarda kullanması ve kendini beğenmesi gibi hususlardı. Son derece kötü huylu olup ufak tefek hataları bağışlamaz, kendi yakını bile olsa hiç bir kimsenin şefaat ve aracılığını kabul 'etmezdi. Evhamlı olduğundan hiç kimseye güvenmez, yararlı iş ya-Dan hiç kimseyi mükâfatlandırmaz, şayet çok az bir bağışta bulunursa bunu da çok sayardı. Adamlarından birisinin kendi tebeasmdan biriyle dostluk kurduğunu işittiği zaman onu derhal hizmetinden uzaklaştırırdı. Fakat bütün bunlarla birlikte Yezdecird, kıvrak zekâlı ve edep sahibi bir kişiydi ve bir çok ilim dallarında mehâret sahibiydi. Zamanının filozofu olan Nersî'yi kendisine vezir edinmişti. Nersî, terbiyesi mükemmel ve fazilet sahibi üstün bir insandı. Hükümdar Yezdecird tarafından kendisine "Hezârbîde (Hezârbende ?)" lâkabı verilmişti. Nersî vezirlik makamına getirilince, halk onun hükümdar Yezdecird'i ıslâh edip yola getireceği ümidine kapıldı, fakat ne yazık ki ümitleri boşa çıktı.
Nihayet Yezdecird'in hükümdarlığı kemale erip kuvvet ve kudreti artınca, ülkenin ileri gelenleri ve eşrafı ondan korkmağa "başladılar. Yezdecird zayıf halkın üzerine yüklenip onlardan pek çok kimsenin kanlarını döktü.
Halk, başlarına musallat olan Yezdecird tarafından çeşitli felâket ve musibetlere maruz kalınca, başlarına gelen bu felâketlerden dolayı Allah'a dua edip yalvarmağa başladılar ve bu zalim hükümdarın elinden kendilerini bir an evvel kurtarmasını dilediler.
Söylenildiğine göre, hükümdar Yezdecird Cürcan'da iken sarayında bulunduğu bir sırada nereden geldiği bilinmeyen çok güzel bir atın sarayın kapısına gelip durduğunu gördü. Atı görenler onun güzelliğine hayran kalmışlardı. Yezdecird'e atın durumu anlatılınca, eğerlenip ağzına gem vurulduktan sonra huzuruna getirilmesini istedi, fakat hiç kimse atı eğerleyip ağzına gemini vuramadı. Durum Yezdecird'e haber verildiğinde bizzat kendisi gelip atın eğerini vurdu ve ağzına gemini taktı. Pal-dum kayışını takmak için kuyruğunu kaldırdığı zaman atın vurduğu bir çiftenin kalbine isabet etmesiyle derhal orada öldü. At ise bütün kuvvetiyle koşup ortadan kayboldu ve bir daha haber alınamadı. İşte bu, Allah' m kudretinin bir eseriydi ve onlara merhamet ettiği için böyle yapmıştı.
Yezdecird'in hükümdarlığı yirmi iki yıl, beş ay, on altı gün sürdü.

Araplar konusuna gelince; Sâbur b. Sâbur'un döneminde Arapların başında vali olarak bulunan Amr b. İmru'ü'1-Kays el-Bed! b. Amr b. Adiyy öldüğü zaman, Sâbur onun yerine vali olarak Amâlika'dan Evsb. Kallâm'ı tayin etti. Evs b. Kallâm beş yıl bu görevde kaldı ve Behrârn b. Sâbûr'un hükümdarlığı döneminde öldürüldü. Bundan sonra onun yerine vali olarak İmruü'1-Kays b. Arar b. İmruü'1-Kays el-Bed: tayin edildi ve yirmi beş yıl bu görevde kaldıktan sonra günahkâr Yezdecird'in hükümdarlık döneminde öldü. Yezdecird, onun Ölümü üzerine, yerine onun oğlu Nu'mân b. İmruü'1-Kays b. Amrb. İmruü'l-Kays b. Arar b. Adiyy'i vali tayin etti. Nu'mân'm annesi ise Ebû Rabî'a b. Zühl b. Şeybân'm kızı Şakîka idi. Ayrıca Nu'mân, el-Havernak sarayının kurucusu idi.- Onun bu sarayı inşa etmesinin sebebi şu idi : Yezdecird'in doğan çocukları yaşamıyordu. Bunun için havadar ve sağlığa elverişli bir yer araştırıyordu. Kendisine Hî-re'nin dışında bir yer tavsiye edilip gösterildi. Bunun üzerine Yezdecird oğlu Behrârn-Gûr'u Nu'mân'a teslim etti ve oğluna mesken olarak el-Ha-vernal*;'ı yapmasını emretti. Ayrıca ondan oğlunu Arap çöllerine çıkarıp gezdirmesini ve çöî havası almasını istedi. Aslında el-Havemak'ı yapan mimar, Sinimmâr adında birisiydi. Sinimmâr bu sarayı tamamladığı zaman herkes onun yapısını ve güzelliğini takdir edip hayran kalmıştı. Bunun üzerine Sinimmâr: «Eğer ücretimi hol bol vereceğinizi bilseydim, onu güneşle birlikte dönen bir saray yapardım.» dedi. Onun bu sözleri, üzerine Nu'mân : «Demek sen bundan daha üstün ve güzelini yapabilirdin de yapmadın.» dedi ve onun el-Havernak'm tepesinden aşağıya atılmasını emretti. Neticede el-Havernak'm tepesinden atılan Sinimmâr öldü. Araplar, Sinimmâr'm bu şekilde cezalandırılmasını bir çok şiirlerinde darb-ı mesel olarak zikretmişlerdir. Selît b. Sa'd, Sinimmâr'i darb-ı mesel olarak zikrettiği bir şiirinde şöyle diyor :

"Sinimmâr güzel eseri için nasıl cezalandırılmış ise, Ebû Gaylân da ihtiyarlığından ve güzel işlerinden dolayı oğulları tarafından Öyle cezalandırıldı."

Adı geçen Nu'mân defalarca Suriye topraklarında savaştı ve ahalisini felâket ve musibetlere maruz bırakıp bir hayli esir ve ganimet aldı. Bu arada Fars hükümdarı onun emrine iki alay asker verdi. Bu alaylardan birisi Tenûh paktına giren Arap kabilelerinden teşekkül etmişti ve adı Devs idi, diğeri ise Parslardan meydana gelmişti ve adı Şehbâ' idi. İşte Nu'mân bu iki birlikle Suriye ahalisine ve kendisine itaat etmeyen Araplara karşı savaşıyordu.

İlkbahar günlerinden bir gün, Nu'mân el-Havernak sarayında otururken yüksekten Necefe baktı ve civarındaki bağ bahçe ve nehirleri gördü. Hoşuna giden bu manzara karşısında vezirine : «Hiç hayatında böyle bir manzara gördün mü?» diye sordu. Bunun üzerine veziri : «Hayır, görmedim; keşke bu devamlı olsaydı!» diye cevap verdi. Bu defa Nu' mân : «Devamlı ve baki olan nedir?» diye sordu. Vezir :«Allah katında olan nimetler, ebedî ve devamlıdır.» diye cevap verdi. Bunun üzerine Nu'rnâıı: «Pek iyi, bu nimetler nasıl elde edilir?» diye sordu. Vezir : «Dünyayı terk-etmek ve Allah'a ibadet etmekle elde edilir.» cevabını verdi. Bunun üzerine Nu'mân o geceden itibaren makam ve saltanatını bıraktı ve kaba çuhadan elbiseler giyerek çıkıp gitti. Bundan sonra bir daha kendisinden haber alınmadı. Halk sabahleyin uyandığı zaman onu yerinde bulamadı.

Nu'mân, makam ve mevkiini terk edip gitmesine kadar yirmi dokuz yıl, dört ay hüküm sürdü. Onun yirmi dokuz yıllık görevinin on beş yılı Yezdecird'in döneminde, dört yılı ise Behrâm-Gûrb. Yezdecird'in zamanında geçti.

Fars alimleri ise bu hususta daha değişik görüş beyan ediyorlar. Biraz sonra bu hususa temas edilecektir. [186]

Behrâmb. Yezdecird el-Esîm'in Hükümdarlığı

Behrâm-Gûr doğduğu zaman babası Yezdecird onun Araplar tarafından büyütülüp terbiye edilmesini uygun buldu ve Müıızir b. Nu'mân'ı çağırtıp Behrâm'ı büyütüp terbiye etmesini istedi. Ayrıca Yezdecird tazım ve ikramda bulunarak onu ağırladı ve onu Arapların başına emir tayin etti. Bunun üzerine Münzir b. Nu'mân Behrâm'ı alıp götürdü ve onu emzirmeleri için eşraf ve asilzadelerin kızlarından sağlam vücutlu, keskin zekâlı, görgülü ve kültürlü üç kadın seçip beğendi. Bu kadınlardan ikisi Arap asıllı, biri de Acem kökenli idi. Hülâsa bu kadınlar üç yıl müddetle Behrâm'ı emzirdiler. Behrâm beş yaşma gelince onun isteği üzerine Münzir onun için muallimler tuttu ve bu mullimler ona yazı, atıcılık ve hukuk Öğrettiler. Ayrıca Münzir Fars filozoflarından birisini ona hoca tuttu ve Behrâm ona öğrenci oldu ve onun öğrettiklerini kısa bir sürede öğrenip hafızasına aldı. Nihayet Behrâm on iki yaşma gelince kendisine öğretilen bütün ilimleri öğrenmiş ve muallimlerinin seviyesini aşmıştı. Bunun üzerine Münzir muallimlere işlerinin bittiğini söyleyerek yerlerine geri dönmelerini emretti. Bundan sonra Behrâm için Münzir atış ve binicilik Öğretmek üzere yeni muallimler getirtti ve Bebrâm onlardan kendisi için lâzım olacak olan her türlü-"bilgiyi aldı. Sonra bu muallimler de işlerini tamamlayıp geri döndüler. Bundan sonra Münzir'in emriyle yarış için arap atları getirildi ve yarışı Münzir'in al renkli bir atı kazandı, diğer atlar ise rakipleriyle arkadan onu takip ederek yarışı bitirdiler. Bunun üzerine Münzir yarışı kazanan bu atını kendi eliyle tutup Behrâm'a verdi. Behrâm da atı sevinerek alıp kabul etti.

Bir gün Behrâm bu ata binip ava çıkmıştı ve gözü bir yabani eşek sürüsüne ilişmişti. Okunu bu sürünün üzerine fırlatıp attıktan sonra onlarm üzerine yürüdü; tam bu sırada yabanî bir eşeği sırlından yakalayıp parçalamak isteyen bir arslanla karşılaştı ve okunu fırlatıp arslana attı. Attığı bu ok arslanın sırtını delip geçti ve yabanî eşeğin sırtına saplandı, onun sırtını da deldikten sonra yere düştü ve okun üçte biri de yere saplandı. Behrâm'm yanında bulunanlar bu manzarayı görünce şaşırıp kaldılar ve hayrete düştüler. Bundan sonra Behrâm kendisini avcılık ve eğlenceye verdi, zevk ve safaya daldı.

Babası Yezdecird öldüğü zaman Behrâm Münzir'in ilanında bulunuyordu. Ülkenin eşraf ve ileri gelen büyükleri ise Yezdecird'in zulüm ve kabalığından dolayı onun soyundan gelen hiç bir kimseyi hükümdarlığa getirmemek üzere anlaştılar. Ayrıca Behrâm'ın Yezdecird'in oğlu olması ve onun Arapların arasında yetişip büyümesi, onların ahlâk ve kültürünü alması dolayısıyla ona hükümdarlığı vermemeyi kararlaştırdılar. Neticede Erdeşîr b. Bâbek'in neslinden gelen Kisrâ adında bir adamı hükümdarlığa getirdiler. Behrâm, babası Yezdecird'in Öldüğünü ve kendisinin yerine Kisrâ'nm hükümdarlığa getirildiğini öğrenince, Münzir'i ve oğlu Nu' mân'ı, Arapların ileri gelen eşrafından bir grup insanı yanına çağırıp onlara, babası Yezdecird'in kendilerine hoş davranıp iyilikler yaptığını, aksine kendi halkı olan Farslara katı ve şiddetli davrandığını anlattı ve onlara babasının ölümünü, kendisinin, yerine Kisrâ'nm hükümdarlığa getirildiğini haber verdi. Bunun üzerine Münzir ona : «Bu seni korkutmasın, ben bunun bir çaresini bulurum.» dedi ve Arapların tanınmış cengâver süvarilerinden on bin kişilik bir kuvvet hazırlayıp onları oğlu Nu'mân'm komutasında Fars hükümdarlığının merkezi olan Tîsfon ve Bihresîr şehirlerinin üzerine gönderdi. Bu arada oğlu Nu'mân'a, bu iki şehre yakın bir yerde karargâhını kurup öncü birliklerini bu şehirlere göndermesini, kendisine karşı çatışmaya girenlerle savaşmasını ve diğer beldelerin üzerine baskınlar yapmasını emretti. Nu'mân da babası Münzir'in bu tavsiyelerine uyup onun söylediklerini yaptı. Bunun üzerine Fars ülkesinin •leri gelen büyükleri, Yezdecird'in mektup ve elçilik işleriyle görevli olao üst

seviyedeki memuru Havâbî (Cuvânî ?)'yi Nu'mân'm durumunu bildirmek üzere Münzir'e gönderdiler. Havâbî, Münzir'in yanma geldiği zaman ona: «Önce hükümdar Behrâm'ı gör!» dedi. Bu durum karşısında Havâbî Behrâm'ın huzuruna girdi, fakat onun şahsında gördüğü haşmet ve güzellik karşısında korkuya kapılıp şaşkına döndü ve huzurunda eğilip saygı göstermeyi unuttu. Behrâm onun bunu şaşkınlıktan unuttuğunu farketti ve onunla konuşup kendisine bir hayli güzel vaatlerde bulundu, sonra onu Münzir'in yanma gönderdi ve Münzir tarafından ona cevap verilmesini istedi. Bunun üzerine Münzir ona : «Getirmiş olduğunuz mektubu inceledim. Allah, babası Yezdecird'in ölümünden sonra yerine oğîu Behrâm'ı hükümdar yaptığı için Nu'mân'ı sizin üzerinize Behrâm gönderdi.» dedi.

Havâbî, Münzir'in bu sözlerini işitip Behrâm'ın şahsında gördüğü meziyetleri hatırlayınca, onu hükümdarlıktan uzaklaştırmak için anlaşanların hepsinin hatalı yolda olduklarını anladı ve Münzir'e : «Sen bizzat kendin hükümdarların kaldığı başkente git, ülkenin ileri gelen adamları ve eşrafi senin yanma gelecek ve senin hükümdarlığın konusunda müşaverede bulunacaklardır. Eminim ki onlar tavsiyenize karşı çıkmayacaklardır.» dedi.

Havâbî'nin ayrılmasından bir gün sonra Münzir otuz bin Arap su-varisiyle birlikte yanma Behrâm'ı alıp hükümdarlık merkezi olan Tîsfon ve Bihresîr şehirlerine geldi, emir vererek halkı bir araya topladı. Bundan sonra Behrâm mücevherlerle süslenmiş altın bir taht üzerine çıkıp oturdu ve Farslarm ileri gelen büyüklerine karşı bir konuşma yaptı. Bunun üzerine onlar, Behrâm'ın babası Yezdecird'in kabalık ve sertliğini, gidişatının kötülüğünü, bir çok kişileri öldürdüğünü, memleketleri tahrip ettiğini anlattılar ve bu sebeple hükümdarlığı onun neslinden aldıklarını söylediler.

Onların bu sözlerini dinleyen Behrâm : «Ben burada babam hakkında söylediklerinizi yalanlayacak değilim, zaten devamlı surette onun yaptıklarını ayıplayıp kınadım. Ayrıca Allah'tan onun bozup iîsad ettiklerini düzeltmek için bana hükümdarlığı nasıp kılmasını diledim. Eğer hükümdarlığımın üzerinden bir yıl geçtiği hâlde bu vaat ettiklerimi yerine getirmezsem, kendi isteğimle hükümdarlıktan çekileceğim. Ayrıca taç ve hükümdarlık zinetlerinin ete dadanmış yavrulu iki arslanın önüne konulmasını istiyorum. Kim bunları arslanlarm önünden alıp sağ olarak kurtu-Tursa onun hükümdar olmasına razıyım.» dedi. Behrâm'ın bu teklifini kabul ettiler, taç ile hükümdarlık zinetlerini iki arslanın önüne bıraktılar ve mûbezân mûbez (rûhâni reîs)'i hakem olarak tayin ettiler. Behrâm, daha önce Farslar tarafından hükümdarlığa getirilen Kisrâ'ya : «İşte taç ve hükümdarlık zinetleri, haydi alb> dedi. Kisrâ ise : «Önce siz harekete geçin, zira veraset yoluyla hükümdarlığı isteyen sizsiniz. Ben ise hükümdarlığı gasbeden bir kişiyim.» dedi. Bunun üzerine Behrâm eline bir demir çomak alıp tacın bulunduğu tarafa doğru yöneldi, fakat arslanlardan birisinin koşarak kendisine doğan gelmesi üzerine Behrâm sıçrayıp arslanın sırtına bindi ve ayaklarıyla arslanın kaburgalarını sıkarak onu kuvvetten düşürdü. Bu arada elindeki demir çomağı arslanın başına vurmağa başladı. Bu defa diğer arslan sıçrayıp Behrâm'ın üzerine atıldı; fakat Behrâm onun kulaklarından yakaladı ve başını üzerinde bulunduğu arslanın başına vurmağa devam etti. Nihayet arslanlarm başları yarılıp sersemleyince elindeki demir çomakla onları öldürdü ve taç ile hükümdarlık zinetlerini aldı. Bu manzara karşısında ona ilk defa itaat edip boyun eğen kişi Kisrâ oldu. Sonra orada hazır bulunanlar : «Sana boyun eğip itaat ettik ve hükümdarlığına razı olduk.» dediler. Orada hazır bulunan vezirler, ülkenin ileri gelen büyükleri ve eşrafı kendilerini affetmesi için Münzir' den Behrâm ile görüşmesini rica ettiler. Bunun üzerine Münzir Behrâm' dan onları affedip bağışlamasını istedi, o da Münzir'in bu isteğini kabul ederek onları affetti.

Nihayet Behrâm yirmi yaşında iken tahta geçip hükümdar oldu. Behrâm tahta çıktığı gün tebaasının rahat ve refahı için tertibat aldı. Bundan sonra yedi gün müddetle halka iyi şeyler vaat etti ve onlara

Allah'tan korkmalarını tavsiye etti, fakat Behrâm hükümdarlığı müddetince eğlenceyi diğer şeylere tercih ettiğinden tebeası arasında şikâyetler çoğalmağa "başladı; bu arada civarındaki diğer ülkelerin hükümdarları onun ülkesine göz dikip ele geçirme gayretine girdiler. İlk defa Behrâm'ın üzerine yürüyen Türk hükümdarı Hakan idi ve Türklerden meydana getirdiği iki yüz elli bin kişilik bir kuvvetle ona savaş açmıştı. Türk Hakan'ın üzerlerine gelmekte olduğunu öğrenen Fars halkı bunu bir felâket sayarak çok korktular ve ülkenin ileri gelen büyükleri Behrâm'ın yanına giderek onu uyardılar, fakat o gelen bu kişilerin uyarısına aldırmadı ve eğlencesine devam etti. Sonra Behrâm Âzerbeycân'daki bir ateşgedede ibadette bulunmak ve oradan Ermeniyye (Armenia)'ye geçerek burada avlanmak maksadıyla yanma ülkenin ileri gelen büyüklerinden yedi kişi ve kahraman cengâverlerinden üç yüz adam alarak hazırlanıp yola çıktı, yerine ise kardeşi Nersî'yi halef bıraktı Halk onun düşmanı olan Hakan'dan kaçıp memleketi terlettiğinden şüphe etmiyordu, bu yüzden canlarından ve ülkelerinin istilâsından korkan halk bir araya gelerek Hakan'a boyun eğmek ve ona haraç ödemek hususunda anlaştılar ve karara vardılar.

Halkın kendisine boyun eğmeyi kararlaştırdıklarını öğrenen Hakan, onlardan kendisine herhangi bir tehlike gelmeyeceğine emin oldu. Bu sırada Behrâm tarafından Hakan'ın durumunu incelemek üzere gönderilen casus geri dönüp Hakan'ın Fars halkına duyduğu güven sebebiyle geri dönmek niyetinde olduğunu bildirdi. Bunun üzerine Behrâm yanındaki adamlarla birlikte Âzerbeycân'dan Hakan'ın üzerini yürüdü ve bir gece ansızın onu bastırdı. Savaş sırasında sebat ve sabır gösteren Behrâm bizzat kendi eliyle Hakan'ı Öldürdü, askerlerini kılıçtan geçirip kırdı. Ölümden kurtulan Hakan'ın askerleri ise hezimet hâlinde geri çekildiler ve savaş ağırlıklarını geride bırakarak kaçtılar. Fakat Behrâm onların peşini bırakmadı, arkalarından giderek yakalayabildiklerini esir aldı, yakalayamadıklarını öldürdü. Bir hayli ganimet ele geçirdikten sonra çoluk çocuklarını esir aldı ve adamlarıyla birlikte sağ salim geri döndü. Ayrıca Behrâm Hakan'ın tacını ve mücevherlerle süslü takyesini ele geçirdi ve ülkesinin bir kısmını istilâ edip buraya bir merzuban (vali, emir, muhafız kumandan) tayin etti. Bundan sonra Türk elçileri Behrâm'ın yanma gelip saygı göstererek huzurunda eğildiler ve itaati altına gireceklerini bildirdiler. Ayrıca sınır ihlâlini önlemek için aralarında bir de sınır tayin ettiler. Bundan sonra Behrâm kumandanlarından birisini Mâveraünnehr'e gönderdi, bu kumandan bir hayli kimse öldürdü ve'bir çok kişiyi de esir aldı; ayrıca pek çok ganimet de ele geçirdi. Sonra Behrâm Irak'a döndü ve yerine halef bıraktığı kardeşi Nersî'yi Horasan'a vali tayin etti. Ayrıca ona Belh şehrinde ikamet etmesini emretti.

Bir müddet sonra Behrâm'a, Deylem'in reislerinden birisinin büyük bir askerî kuvvet meydana getirerek Rey ve kasabalarına akınlar yaptığı, esir ve ganimetler alıp memleketi yakıp yıktığı, hudut boylarındaki adamların aciz kalıp onları durduramadığı, halkın ise ona vergi Ödemeyi kabullenip kararlaştırdığı haberleri geldi. Bu duruma son derece üzülen Behrâm Rey'e büyük bir ordu gönderdi ve ordunun başındaki kumandana : «Deylemli bu adama birisini göndermesini ve bu kişinin onu ümitlendirip teşvik ve tahrik ederek Rey üzerine yürümesini sağlamasını.» emretti. Nihayet kumandan, Behrâm'ın tavsiyesine uyup emrini yerine getirdi. Deylemli de askerlerini alıp Rey üzerine yürüdü. Bunun üzerine kumandan bir mektupla Behrâm'a, Deylemlinin Rey şehrine doğru gelmekte olduğunu bildirdi. Behrâm da kumandana bir mektup göndererek . Deylemlinin üzerine yürümesini, adını verip tayin edeceği bir yerde durup beklemesini söyledi. Sonra Behrâm yakın adamlarından bir grupla birlikte süvari olarak hareket etti ve tayin edip belirlediği yerde orduya yetişti. Deylemli ise onun geldiğinin farkında değildi ve bu yüzden de ümidi büsbütün artmıştı. Nihayet Behrâm adamlarını ve askerlerim savaş vaziyetine sokup D eylem tarafina yürüdü. Neticede Deylemlilerle

karşılaşan Behrâm bizzat kendisi savaşı başlattı ve Deylemlilerin reisini esir aldı. Böylece Deylemlinin askerleri hezimete uğradı. Bunun üzerine Behrâm'ın emriyle Deylemli askerlerin arasında, Behrâm'ın yanma gelip sığınanlara emân verileceği ilân edildi. Bu ilânı duyan Deylemliler topluca Behrâm'ın yanına geldiler, Behrâm onlara emân tanıdı ve hiç bir kimseyi öldürmedi, hattâ onlara iyilik edip ihsanda bulundu. Böylece Deylemliler memleketlerine geri döndüler ve Behrâm'a karşı güzel bir itaat örneği gösterdiler. Bu arada Behrâm esir aldığı reislerini yanında bıraktı, ve o, Behrâm'ın en yakın adamlarından birisi oldu.
Bir rivayette bu hadisenin Türklerle yapılan savaştan önce olduğu söylenmektedir. Doğrusu ise Allah bilir.
Behrâm Deylemlilere karşı zafer kazandıktan sonra "Firûz-Behrâm" adını verdiği bir şehir inşa ettirdi ve şehir köyleriyle birlikte inşa edildi. Sonra Nesrî'yi kendisine vezir edindi ve ona kendisinin gizlice Hindistan'a gideceğini bildirdi. Böylece kimsenin haberi olmadan Hindistan'a geldi, fakat Hindliler onun kahramanlığını ve yırtıcı hayvanları nasıl öldürdüğünü görmüşlerdi. Bu sırada bir fil halkın yolunu kesip pek çok kimseyi öldürmüştü. Bunun üzerine Behram filin bulunduğu yerin kendisine gösterilmesini istedi. Hind hükümdarı Behrâm'm bu şecaat ve kahramanlığını işitince, filin neticesi hakkında kendisine bilgi getirmesi için onunla birlikte birisini gönderdi. Nhayet Behrârâ ve Hindli meşelik bir ormana geldiler. Hindli adam bir ağacın üzerine çıktı, Behrâm ise filin bulunduğu yere gidip fili ortaya çıkardı ve fil gürültülü bir sesle meydana çıkıp durdu. Behrâm, file doğru yaklaşıp kaşlarının arasına bir ok attı ve ok kaybolacak kadar kaşlarının araşma saplandı. Sonra Behrâm onu ok yağmuruna tutup hortumunu yakaladı ve devamlı surette sapladığı oklarla onu takatsiz hâle getirdi ve bir fırsatını bulup başını keserek kopardı ve ormandan dışarı çıkardı.
Hindli adam, Behrâm'm bu yaptıklarını aynen gördüğü gibi gelip hükümdara anlattı. Bunun üzerine hükümdar Behrâm'a ikram edip ihsanda bulundu ve ondan durumu hakkında bilgi istedi. Behrâm, Fars hükümdarının kendisine Öfkelendiğini ve bu vesile ile kaçıp yanma geldiğini söyledi. Bu sırada Hind hükümdarının düşmanı büyük bir orduyla onun üzerine gelmek için harekete geçmişti. Hind hükümdarı ise teslim olup düşmanının itaatine girmeyi ve haraç vermeyi göze almıştı, fakat Behrâm onun bu hareketine engel oîdu ve düşmanıyla savaşmasını tavsiye etti. Nihayet taraflar karşılaşınca Behrâm Hind hükümdarının tımarlı sipahilerine : «Beni arka taraftan koruyun.» dedi ve düşman askerlerinin üzerine atıldı. Hezimete uğraymcaya kadar onları ok yağmuruna tutup önüne gelenleri, kim olduğuna ehemmiyet vermeden, darbeden geçirdi. Neticede Behrâm ve yanındaki Hintli askerler düşman ordugâhında bulunan her şeyi ganimet olarak aldılar. Sonra Hind hükümdarı, kahramanlığının bir mükâfatı olarak Behrâm'a Deybul, Mükrân'ı verdi ve onun emriyle bu beldeler Fars ülkesinin topraklarına katıldı. Ayrıca kızını da onunla evlendirdi.
Behrâm ise sevinç içerisinde tekrar ülkesine döndü ve kırk bin kişilik bir kuvvetle Nersî'yi Rum ülkesine gönderdi. Ayrıca ona vergi konusunda Rum hükümdanyla görüşmesini emretti. Nihayet Kostantiniyye (İstanbul)'ye kadar gelen Nersî'ye Rum hükümdarı sulh teklif etti ve bu teklif kabul edildi. Neticede Nersî, Behrâm'm bütün emir ve isteklerini yerine getirerek Fars ülkesine döndü. Bir rivayete göre, Behrâm'm, Hakan'ı Öldürüp Rum hükümdanyla sulh anlaşması yaptıktan sonra bizzat Yemen üzerine yürüdüğü ve buradan Sudan'a geçerek savaşçılarını öldürüp halkından pek çok kimseyi esir aldığı, sonra ülkesine geri döndüğü söylenir.
Behrâm, hükümdarlığının son günlerine doğru ava çıkmış ve bir geyiğin peşine takılmıştı. Geyiği takip ederken bir kuyuya düşüp boğuldu.
Behrâm'm boğulduğu haberi annesine ulaştığı zaman, kuyunun bulunduğu yere gelip oğlunun

çıkarılmasını istedi. Bunun üzerine kuyudan pek cok çamur çıkarıldı; Öyle ki çıkarılan çamurdan tepeler meydana geldi, fakat Behrâm'm cesedi bulunamadı.
Behrâm'm hükümdarlığı on sekiz yıl on ay yirmi gün, bir rivayette ise yirmi üç yıl sürdü.
Ebû Ca'fer et-Taberî, yukarıda bahsedildiği üzere, Behrâm-Gûr'un adını zikrederken babasının onu Münzirb. en-Nu'mân'a teslim ettiğini söylemişti. Yezdecird el-Esîm'den bahsederken de babasının onu Nu'mân b. İmruü'l-Kays'a teslim ettiğini söyledi. Aslında bu iki nakil arasında bir tenakuz yoktur, çünkü bazı alimler birinci rivayeti, bazıları da ikinci rivayeti ileri sürmüşlerdir. Ne var ki Ebû Ca'fer et-Taberî bu rivayetlerin kime ait olduğunu belirtmemiştir. [187]

Yezdecird b. Behrâm-Gûr'un Hükümdarlığı

Yezdecird b. Behrâm taç giyip tahta çıktığı zaman halka iyi muamele edeceğini vaat ederek onlara babasını, onun menkabelerini ve halkla içice olduğunu anlattı. Bir kenara çekilip tebaasından uzaklaştığı takdirde bunu yadırgamamalarını, bunun kendi maslahatları icabı olduğunu ve düşmanlara karşı bir tuzak kurma hareketine matuf bulunduğunu bilmelerini istedi. Sonra babasının adamı olan Nersî'yi kendisine vezir edindi, tebaasına adaletle muamele edip düşmanlarını perişan etti ve ordusuna . iyi davrandı.
Yezdecird'in biri Hürmüz, diğeri Firûz adında iki oğlu vardı. Sicistan valisi olan Hürmüz, babası Yezdecird'in ölümünden sonra gelip hükümdarlığı eline geçirdi, Firûz ise kaçarak Akhunlarm (Heyâtıla) ülkesine gitti ve onların hükümdarından kardeşine karşı yardım istedi. Bunun üzerine Akhun hükümdarı Talekân'ı Firûz'a bağışladıktan sonra asker vererek yardımda bulundu. Nihayet Firûz askerleri alıp kardeşi Hürmüz'ün üzerine yürüdü ve kardeşini Rey'de öldürdü. Hürmüz ile Firûz ana bir öz kardeşi idiler. Bir rivayette ise Firûz'un, kardeşi Hürmüz'ü öldürmediği, esir edip hükümdarlığı elinden aldığı söylenir.
Yezdecird tahta çıktığı zaman Rumlar babası Behrâm'a ödedikleri vergiyi yollamamışlardı. Bunun üzerine Yezdecird, babası Behrâm tarafından gönderilen miktarda bir askerle birlikte Nersî'yi onların üzerine gönderdi ve Nersî Yezdecird'in isteğini gerçekleştirip onların bu vergiyi göndermelerini sağladı.
Yezdecird, on sekiz yıl dört ay, bir rivayette ise on dokuz yıl hükümdarlık yaptı. [188]

Kardeşi Hürmüz'ü ve Ailesinden Üç Kişiyi Öldürdükten Sonra Tahta Çıkan Firûz fa. Yezdecird b. Behrâm'ın Hükümdarlığı

Firûz, kardeşi Hürmüz'e karşı zafer kazanıp hükümdar olunca, adaleti yaygmlaştınp halka güzel muamele etti. Son derece dindar olan Firûz tebaasına karşı bahtsız ve uğursuz olmuştu. Hükümdarlığı döneminde birbirini takip eden yedi yıl müddetle ülkesini kıtlık sarmış, nehir ve kanalların suları tamamen çekilmiş, Dicle'nin suyu azalmış, ağaçlar kurumuş, ülkesinin dağ ve ovalarmdaki ekinler kuruyup sararmış, kuşlar ve vahşî hayvanlar Ölmüş, bütün halk açlık ve şiddetli sıkıntılara maruz kalmıştı. Bunun üzerine Firûz bir yazıyla halka kendilerinden haraç, cizye ve hiçbir verginin alınmayacağını duyurdu. Sonra tekrar bir yazıyla ahaliye, yanlarında stok edilmiş hâlde yiyecek maddesi bulunan herkesin bunları diğer ihtiyaç sahipleriyle paylaşmalarını ve zengin fakir herkesin kıtlık karşısında eşit ve bir olmalarını ilân edip bildirdi. Ayrıca her hangi bir şehir veya kasabada

açlıktan bir insanın öldüğünü haber aldığı takdirde, ölen kişinin bulunduğu şehir veya kasaba halkını şiddetle cezalandırıp tenkil edeceğini ilân etti. Firûz'un uyguladığı bu mükemmel siyaset neticesinde, kıtlık yıllarında Erdeşîr-Hurre'ye bağlı bir kasabada ölen kişi hariç, hiç kimse açlıktan Ölmemişti. Neticede Firûz dua edip Allah'a yalvardı ve duasının kabul edilmesi üzerine kıtlık ortadan kalktı ve ülke tekrar eski bolluk yıllarına kavuştu.

Nihayet düşmanlarını kahredip yendikten, ülke ve halk canlanıp di-rildikten sonra Firûz bu defa Akhunlarla savaşmak üzere harekete geçti. Firûz'un gelmekte olduğunu duyan Akhun hükümdarı İhşenvâr fAhaş-nuvar?) korkuya kapıldı. Bunun üzerine adamlarından birisi ona: «Kollarımı ve ayaklarımı kes, sonra beni Firûz'un geçeceği yol üzerine bırak. Aileme ve çocuklarıma iyi bak. Ben Firûz'un çaresine bakarım.» dedi. Hükümdar adamının dediğini yaptı ve onu Firûz'un geçeceği yolun üzerine bıraktı. Daha sonra Firûz yoldan geeçrken onu gördü ve hâlini sordu, bunun üzerine adam : «Ben, hükümdarım İhşenvâr'a : "Senin Firûz'a gücün yetmez" dedim, o da beni bu hâle getirdi. Ben sana kısa yoldan hükümdarın üzerine gitmen için bir yol göstereceğim.» dedi. Firûz, bu adamın sözüne aldandı ve onun kılavuzluğunda askerleriyle birlikte, yola koyuldu. Firûz : «Ben sana bu güne kadar hiç bir hükümdarın geçmediği en kısa bir yol göstereceğim.» diyen bu adamın sözüne aldandı ve onun kılavuzluğunda askerleriyle birlikte yola koyuldu. Firûz askerleriyle beraber bir hayli mesafe katetti. Nihayet bu adam geri dönemeyecekleri bir noktaya geldiklerinde durumunu açığa vurup işin iç yüzünü onlara bildirdi. Bunun üzerine Firûz'un adamları : «Ey hükümdar! Biz seni uyarıp sakındırdık, fakat dinlemediniz. Şu anda her hâl ü karda ilerlemekten başka çaremiz yoktur.» dediler. Bu durum karşısında ilerleyerek düşmanları olan Akhunlara ulaştılar. Fakat bu sırada susuzluktan ölmek üzereydiler; hatta pek çoğu susuzluktan ölmüştü. Firûz ve askerleri bu duruma düşünce İhşenvâr'a sulh teklifinde bulundular. Bu teklifte, Firûz ve askerlerinin geri dönmelerine müsaade edilecek ve bir daha Firûz bu "ül-keve savaş için gelmeyecekti. Nihayet taraflar arasında sulh anlaşması yapıldı ve Firûz sulhle ilgili bir belge yazıp imzaladıktan sonra ülkesine geri döndü.

Firûz memleketine dönüp bir müddet kaldıktan sonra, hamiyet ve gayreti onu tekrar İhsenvâr'm üzerine yürümeğe sevk etti. Vezirleri onun daha Önce yapmış olduğu sulh anlaşmasını bozmasının doğru olmayacağını söyledilerse de, sözlerine kulak asmadı ve İhsenvâr'm üzerine yürüdü. Nihayet iki taraf birbirlerine yaklaştıkları zaman, İhsenvâr'm emriyle ordugâhının arkasında on arşın genişliğinde ve yirmi arşm derinliğinde büyük bir hendek kazıldı, bu hendeğin üzeri hafif tahtalarla kapatılıp üzerine toprak serpildi. Sonra İhşenvâr ve askerleri bu hendeğin gerisine çekildiler. Firûz, İhsenvâr'm geri çekildiğini duyunca hezimete uğratacağına inanarak onun peşine takıldı, fakat ne Firûz' ve ne de askerleri önlerinde hendek bulunduğunu bilmiyorlardı. Neticede Firûz ve askerleri hendeğe düşüp öldüler. Bundan sonra İhşenvâr, Firûz'un karargâhına gelip burada bulunan her şe3'i ganimet olarak aldı; bu arada Firûz'un hanımlarını ve mûbezân mûbezi de esir etti. Sonra Firûz'un ve onunla birlikte hendeğe düşüp ölenlerin cesedlerini çıkarıp sandukalara koydurdu.

Bir rivayete göre Firûz, îhşenvâr'm kazdırdığı hendeğin başına geldiği zaman hendeğin üzeri Örtülü değildi. Bu yüzden Firûz karşı tarafa geçmek için hendeğin üzerine köprülej kurdurdu ve İhsenvâr'm askerlerinin bulunduğu tarafa geçti, geri dönüşte faydalanmak için de geçtiği yere bayrak ve işaretler koydurdu. Nihayet iki tarafın askerleri karşı karşıya geldiklerinde İhşenvâr ortaya çıkarak Firûz'a daha önce aralarında yapmış oldukları sulh anlaşmasını hatırlattı ve ahdi bozmanın ceza ve tehlikesini bildirip onu uyardı, fakat Firûz inadında direnip onun uyarısını reddetti. Bu arada Firûz'un adamları araya girip onu caydırmağa çalıştıîarsa da Firûz kararından vaz geçmedi; ancak askerleri ne de olsa aralarında bir sulh anlaşması olduğundan savaşa karşı isteksizlik gösterdiler. Nihyet Firûz'un

savaşmakta direnmesi üzerine İhşenvâr aralarındaki anlaşma belgesini bir süngünün ucuna takarak havaya kaldırdı ve : «Allah'ım! Bu anlaşma metninin icabı olarak ona cezasını ver, taşkınlık ve azgınlığını kendi başına musallat kıl!» dedikten sonra hemen onunla savaşa tutuştu. Neticede Firûz ve askerleri hezimete uğradılar ve geri döndüklerinde hendek üzerine kurdukları köprülerin bulunduğu yeri şaşırıp hendeğin içerisine düştüler. Firûz ve pek çok askeri burada öldü, İhşen-vâr ise onların mallarını, hayvanlarını ve yanlarında bulunan her şeylerini ganimet olarak aldı ve böylece bütün Horasan bölgesine hakim oldu. Bu sırada Firûz'un hezimete uğradığını haber alan Fars ahalisinden Sulara adında saygı ve itibar gören birisi yanma cengâver bir süvari grubu alarak harekete geçti ve durum hakkında bilgi edinmek maksadıyla yola çıktı. Bir rivayette Firûz'un, İhşenvâr'm üzerine yürüdüğü zaman yerine Sicistân bölgesinin sahip ve hakimi olan Suhrâ'yı halef bıraktığı söylenir. Nihayet Akhunların hükümdarı İhşenvâr ile karşılaşan Suhrâ onu Horasan'dan sürüp çıkardı ve Firûz'un karargâhından almış olduğu esirleri, malları ve diğer şeyleri alıp ülkesine döndü. Suhrâ'mn bu başarısından dolayı Fars halkı ona son derece saygı gösterdiler; hattâ onu hükümdardan sonra en büyük kişi kabul ettiler.- Akhunlarm ülkesi ise Toharis-taıı İdi. Akhun hükümdarı taht kavgası yüzünden çıkan savaşta kendisinden kardeşi Yezdecird'e karşı yardım isteyen Firûz'a Tâlekân'ı da bağışlamıştı.

Firûz'un hükümdarlığı yirmi altı yıl, diğer bir rivayette ise yirmi bir yıl sürmüştür. [189]

Yezdecird île Firûz'un Hükümdarlıkları Döneminde Arapların Arasında Meydana Gelen Hadiseler

Himyer hükümdarlarının hakimiyetleri döneminde, Himyer ve diğer kabilelerden ileri gelen kişilerin oğulları da onların hizmetlerinde görev alırlardı. Hassan b. Tübba'm hizmetinde bulunanlardan birisi Kinde'nin ulularından Amrb. Hucr el-Kindî idi. Amr b. Tübba' kardeşi Hassan b. Tübba'ı öldürdükten sonra Amrb. Hucr'a karşı bir iyilik gösterisi yaparak kardeşi Hassân'm kızını onunla evlendirmişti. Hâlbuki hiçbir Arap bu aileden evlenmeğe rağbet göstermemişti. Nihayet bu evlilikten Amrb. Hucr'un Haris adında bir oğlu dünyaya geldi. Amrb. Tübba'dan sonra yerine Abd Külâl b. Müsevvib hükümdar oldu. Himyerliler, Amr b. Tüb-ba'ın oğulları küçük olduğu için onu hükümdarlığa getirmişlerdi. Hâlbuki Amr b. Tübba'm kardeşi Hassan b. Tübba'm oğlu Tübba' hükümdar olabilecek bir yaşta idi, fakat ne var ki hükümdarlık sırası gelmezden önce cinler aklını almış, bu sebeple de hükümdarlığın başkalarının eline geçmesinden endişelenen Abd Külâl, hükümdarlığa geçmişti. Abd Külâl ise ilk Hristiyanlık dînini kabul etmiş bir kişiydi, fakat dînini halktan gizliyordu. Nihayet Hassân'm oğlu Tübba' cinlerin elinden kurtulup eski hâline gelince, Yemen'e hakim oldu. Tübba' astroloji ile meşgul olduğundan kendisinden önce meydana gelen ve sonra meydana gelecek olan hadiseleri çok iyi biliyordu. Onun Yemen'e hakim olması Himyerlileri çok korkutmuştu. Bu sebeble Tübba' kız kardeşinin oğlunu, yâni yeğeni Haris b. Amrb. Hucr'u büyük bir orduyla birlikte Hîre'ye gönderdi. Haris b. Amr Önce eş-Şaldka adındaki kadının torunu Nu'mânb. Îmruü'l-Kays'm üzerine yürüdü ve onunla savaşa tutuştu. Neticede Nu'mân'ı ve ailesinden bir kısım kişileri Öldürdü. Ancak büyük Nu'mân'm oğlu Münzir ile Ne-mirb. Kâsıtoğulları evlâdından olan annesi Mâ'ussemâ ölümden kurtuldu. Böylece hükümdarlık Nu'mân hanedanının elinden çıkıp Haris b. Amr el-Kindî'ye geçti ve onların sahip oldukları yerlere, bu defa Haris b. Amr sahip ve hakim oldu. Bu. bazı tarihçilerin ileri sürdüğü bir görüştür.

İbn el-Kelbî bu hususta şunları söylüyor :
«Nu'mân'dan sonra yerine oğlu Münzir b. Nu'mânb. Münzir b. Nu' mân geçti ve kırk dört yıl hüküm sürdü. Onun bu kırk dört yılının sekizi Behrâm-Gûr'un döneminde, on sekiz yılı Yezdecird b. Behrâm'ın zamanında, on yedi yılı da Firûz b. Yezdecird'in döneminde geçti. Münzİr'den sonra yerine oğlu Esvedb. Münzir geçti ve yirmi yıl hüküm sürdü. Bu müddetin on yılı Firûz b. Yezdecird'in döneminde, dört yılı Belâş b. Firûz'un zamanında, altı yılı ise Kubâd b. Firûz'un deneminde geçti.»
Görüldüğü üzere burada Ebû Ca'fer et-Taberî, Hârisb. Amr'in Nu' mân b. İmruül'-Kays'ı öldürdüğünü, ülkesini elinden alıp Nu'mân ailesinin hükümranlığına son verdiğini zikrediyor. Daha önce, yukarıda, askerî destek sağlayarak Behrâm-Gûr'u Fars (İran) tahtına getiren kişinin Münzir b. Nu'mân veya en-Nu'mân olduğunu zikretmişti. Sonra ise, bu Nu'mân'm soyundan gelen Hîre hükümdarlarını başından sonuna kadar sırayla zikrediyor; fakat araya giren Haris b. Amr ile onların hükümdarlık sıralarını kesintiye uğratmıyor. Ebû Ca'fer'in bunu böyle zikretmesi, Araplara ait tarihî bilgilerin doğru zaptedilmemesinden ve kendilerine ulaşan bu bilgileri tahkik etmeksizin aktarmasından ileri gelmektedir.
Bu hususta daha başka- rivayetler de vardır. İleride Eyyâmü'1-Arap bahsinde Hucrb. Amr'in Îmruü'l-Kays'm babasını nasıl öldürdüğünden bahsederken bu hususa temas edeceğiz.
Doğru olan şudur : Kinde hükümdarlarından Amr ve Haris Araplar üzerinde hakim durumda idiler. Münzirler sülâlesinden ve Lahmîlerden olan Hîre hükümdarları ise, Kubâd'm Fars hükümdarlığını ele geçirmesinden sonra onları Hîre'den uzaklaştırıp yerlerine Haris b. Amr el-Kindî'yi tayin edinceye kadar varlıklarını Hîre'de sürdürmüşlerdi. İleride de zikredeceğimiz üzere, Enûşirvân Hîre'yi tekrar Lalımîlere iade etti. [190]

Belâş b. Firûz b. Yezdecird'in Hükümdarlığı

Firûz'dan sonra yerine oğlu Belâş (Pelaş) hükümdar oîdu; ancak Belâş ile kardeşi Kubâd arasında meydana gelen bir takım taht kavgalarından sonra Belâş galip gelerek tahta çıkmıştı. Belâş hükümdar olunca, göstermiş olduğu hizmet ve yararlıktan dolayı Suhrâ'ya ikramda bulunup iyilikler yaptı. Belâş, gidişatı güzel ve ülkenin imarına düşkün bir kişiydi. Onun bu hususlaki titizliği o raddeye varmıştı ki, bir evin harap olduğunu ve sahiplerinin çekip gittiklerini haber aldığı zaman, halkın yurtlarını terke mecbur kalmalarını Önlemek için onlara yardım elini uzatmayan ve ihtiyaçlarım gidermeyen o köyün hâkimini şiddetle cezalandırırdı. Belâş, Medâin yakınlarında Sâbât şehrini inşa ettirdi, hükümdarlığı ise dört yıl sürdü. [191]

Kubâd b. Firûz b. Yezdecird'in Hükümdarlığı

Kubâd hükümdar olmazdan önce kardeşi Belâş'a karşı yardım istemek üzere Türklerin hükümdarı Hakan'ın yanma gitmişti. Yolda giderken yanında bulunan bir grup adamıyla birlikte hüviyetlerini gizleyerek Nisâbur sınırlarına uğramışlardı. Bu adamlarının arasında Zermihrb. Suhrâ da bulunuyordu. Yolculuk esnasında cinsî müsebette bulunmak arzusuna kapılan Kubâd bu düşüncesini Zermihr'e açtı ve ondan kendisi için asil bir kadın bulmasını istedi. Zermihr ise onun arzusunu yerine getirmek için konaklamak üzere indikleri evin hanımına baş vurdu. Bu hanımın kocası tımarlı sipahilerden biriydi ve çok güzel bir kızı vardı. Zermihr kızı annesinden istedi ve babasıyla annesine

ümitler vererek kızı onlardan koparıp aldı. Nihayet anne ve babası kızlarını Kubâd ile evlendirdiler. Kubâd o günün gecesinde zifafa girdi ve bu evlilikten kadın Enû-şirvân'a hamile kaldı, fakat Kubâd ona kıymetli hediyeler verilmesini emrettikten sonra onu annesinin evine geri gönderdi. Kızın annesi Ku-bâd'ı ve durumunun sorduğu zaman kızı ona Kubâd hakkında hiç bir şey bilmediğini, ancak şalvarının altınla dokunup bezenmiş olduğunu, söyledi. Kızının bu sözünden annesi, Kubâd'm hükümdarların oğullarından birisi olduğunu anladı. Bundan sonra Kubâd yoluna devam edip Hakan'ın yanma geldi ve kardeşi Belâş'a karşı kendisine yardım etmesini istedi. Kubâd Hakan'ın vaatleriyle avunup dört yıl yanında kaldı. Bundan sonra Hakan onun emrine büyük bir ordu verdi ve onu ülkesine gönderdi. Kubâd dört yıl önce evlendiği ve ailesinin yanma geri gönderdiği karısının yakınından geçerken onun durumunu sordu. İsteği üzerine karısıyla dünyaya getirmiş olduğu oğlu Enûşirvân huzuruna getirildi ve karısı ona bu çocuğun kendisinin oğlu olduğunu söyledi. Kubâd burada bulunduğu sırada kardeşi Belâş'm öldüğü haberini aldı. Bu sebeple çocuğu Enûşir-vân'ı uğurlu sayıp annesiyle birlikte hükümdar hanımlarına mahsus olan bineklere bindirip ülkesine getirdi. Kubâd, Medâin'e gelince tahta çıkıp hükümdar oldu ve tahtını sağlamlaştırdıktan sonra Suhrâ'yı kendisine en yakın adam tayin ederek oğlu Enûşirvân'dan dolayı yaptığı hizmetlere teşekkür etti, sonra devletin idaresini ona teslim etti. Suhrâ devlet idaresini üstlenince, bu defa halk ona meyledip Kubâd'a önem vermemeğe başladı. Bu duruma tahammül edemeyen Kubâd, el-Cebel diyarının ispeh-bedi (kumandan, vali) olan ve Mihrân hanedanından olduğu söylenen Sâ-bûr er-Râzî'ye bir mektup yazarak ordusuyla birlikte yanma gelmesini istedi. Bunun üzerine Sâbûr ordusuyla birlikte derhal Kubâd'm yanma geldi ve Kubâd ona, Suhrâ'yı öldürmeğe kararlı olduğunu bildirerek bunu gizli tutmasını emretti

Bir gün Sâbur er-Râzî Kubâd'm yanma geldi. Bu sırada Suhrâ yanında bulunuyordu. Sâbur yanında bulundurduğu ilmikli ipi atıp Suhrâ' nm boyununa geçirdi ve yakalayıp hapse attı, daha sonra da boğdurup öl-dürterek cesedini ailesine gönderdi ve yerine ise Sâbur er-Râzî'yi getirdi.

Kubâd'm hükümdarlığı döneminde Mazdek zuhur etti ve mezhebini ortaya koydu. Mazdek, Zerdüşt'ün ileri sürdüğü fikirlerin bir kısmını benimseyip kabul etti, bazı ilâveler yaptığı gibi bazı değiştirmelerde de bulundu. Mazdek, Zerdüşt'ün davet ettiği esaslar itibariyle kendisinin de Hz. İbrahim (A.s.)'in şeriatine davet ettiğini iddia ediyordu. Bütün haramları ve kötülükleri helâl saydı, hiç bir insanın diğerine üstün olamayacağını ileri sürerek mal, mülk, kadın, köle ve cariyelerden faydalanma hususunda bütün insanları eşit kıldı. Bu sebeple iki kelimeyi bir araya getirip konuşmaktan aciz olan halktan sefil kimseler Mazdek'in etrafında toplandılar. Ona tâbi olan bu kişilerin sayısı on binleri aşmıştı. Mazdek, birinin hanımını elinden alır, bir başkasına verirdi. Yine aynı şekilde birisinin mal, köle, cariye, mülk ve tarlasını alır, bir başkasına verirdi. Nihayet Mazdek'in kuvveti gittikçe artıp sânı yükseldi, hattâ hükümdar Kubâd da ona tâbi oldu. Bir gün Mazdek Kubâd'a : «Bu gün, Enûşirvân'm annesi olan hanımınızla yatmak sırası bendedir.» dedi. Kubâd onun bu istek ve teklifini kabul etti, fakat Enûşirvân kalkıp Mazdek'in ayakkabılarını eliyle çıkardı ve ayaklarına kapanarak annesine dokunmaması için şefaatte bulundu ve bunun dışında kalan mülklerinde istediği gibi hareket edebileceğini söyledi. Bunun üzerine Mazdek Enûşir-vân'm annesine dokunmadı ve onu serbest bıraktı.

Ayrıca Mazdek hayvanların boğazlanıp etlerinin yenmesini yasakladı ve insanların toprağın bitirdikleriyle "re hayvanlardan meydana gelen yumurta, süt, yağ ve peynir gibi şeylerle beslenebileceklerini söyledi. Nihayet Mazdek yüzünden halkın başı büyük derde girdi. Durum o raddeye gelmişti ki, ne baba çocuğunu ve ne de çocuk babasını tanıyabiliyordu.

Kubâd'm hükümdarlığının üzerinden on yıl geçince mûbezân mûbez (ruhanî reis) ile ülkenin ileri gelenleri bir araya gelerek -Kubâd'i tahttan indirdiler, yerine kardeşi Câmasb'ı geçirdiler ve sonra Kubâd'a : «Sen Mazdek'e tâbi olmakla ve onun adamlarının halka yaptıkları kötülükler sebebiyle günahkâr oldun. Seni ancak kendini ve hanımlarım feda etmen kurtarabilir.» diyerek boğazlayıp ateşe kurban etmek için kendisini teslim etmesini istediler, fakat Kubâd kendisini onlara teslim etmedi. Bunun üzerine Kubâd'ı yakalayıp hiç kimsenin ulaşamayacağı bir yere götürdüler ve orada hapsettiler. Bu durum karşısında Zermihrb. Suhrâ ortaya atıldı, Mazdek mezhebine bağlı olan bir çok kimseyi öldürdü ve Câmasb'ı tahttan indirip Kubâd'ı tekrar tahta çıkardı. Ancak daha sonra Mazdek mensuplarının kışkırtmasıyla Kubâd kendisim tahta çıkaran Zer-mihr'i öldürdü.

Bir rivayete göre, Kubâd hapse atılıp kardeşi Câmasb tahta çıkarılınca, Kubâd'm bir kız kardeşi ziyaret bahanesiyle yanma girdi, onu bir kilime sardırıp uşaklarından birine yükledikten sonra hapishanenin dışına çıkardı. Bu sırada hapishanenin gardiyanı uşağa sırtında taşıdığı şeyin ne olduğunu sordu. Hemen Kubâd'm kız kardeşi araya girip : «Bu benim hayizlı günlerimde içerisinde yattığım nakışlı bir örtüdür.» diye cevap verdi. Bunun üzerine gardiyan uşağın sırtındaki kilime elini bile sür-meyip uşağı serbest bıraktı, böylece uşak sırtında götürdüğü Kubâd'ı hapishaneden uzaklaştırdı.

Hapishaneden bu yolla kaçıp kurtulan Kubâd Akhunlarm (Heyâtıla) hükümdarının yanma gitti ve kendisine asker vermesini istedi. Kubâd yolda giderken önce İran-Şehr'e, yâni Nisâbur'a uğradı ve güzel bir kızı bulunan Nisâburlu bir adamın evine konuk oldu. Kisrâ Enûşirvân'm annesi olan bu kızla Kubâd burada evlendi. Bazılarına göre Kubâd'm Enûşirvân'm annesiyle evlenmesi yukarıda bahsedilen seferinde değil, hu seferinde olmuştu. Sonra Kubâd oğlu Enûşirvân ile birlikte geri dönüp alt yıl tahtta kalan kardeşi Câmasb'ı hükümdarlıktan uzaklaştırdı ve yerine tekrar kendisi hükümdar oldu.

Bundan sonra Kubâd Bizans'a sefere çıkıp Âmid şehrini fethetti ve Errecân, Hulvân şehirlerini inşa ettirdikten sonra Öldü. Kubâd'dan sonra yerine oğlu Enûşirvân hükümdar oldu ve babasının onu veliaht tayin etmesi üzerine hükümdarlık görevini üstlendi. Kubâd'm hükümdarlığı, kardeşi Câmasb'm altı yıllık hükümdarlığı dahil, kırk üç yıl sürdü.

Kubâd'm hükümdarlığı döneminde Hazarlar baş kaldırıp harekete geçerek ülkesine akın ve baskınlar yaptılar, hattâ Dînever'e kadar geldiler. Bunun üzerine Kubâd büyük kumandanlarından birisini on iki bin kişilik bir kuvvetle onların üzerine gönderdi. Neticede bu kumandan Er-rân (Âzerbeycân) ülkesini çiğneyip geçti ve "Ress" adıyla bilinen nehirden Şirvan'a kadar olan yerleri fethedip ele geçirdi. Daha sonra Kubâd arkasından bu kumandana yetişti ve Errân'da Berze'a ve Beylakân şehirlerini inşa ettirdi. Bu şehirler ise tamamen hudut fsugûr) şehirleri idi. Kubâd bu iki şehirden başka şehirler de inşa ettirdi. Hazarlar ise yerlerinde kaldılar. Bundan sonra Kubâd, Bâbu'1-Lân ile Şirvan toprakları arasında Lân [192] için bir set inşa ettirdi. Ayrıca bu set üzerinde bir çok şehirler kurdu, ne var ki Bab ve Ebvâb (Demirkapi) şehirleri kurulduktan sonra bu şehirler yıkılıp ortadan, kayboldu. [193]

Kubâd'm Hükümdarlığı Döneminde Araplar Arasında Meydana Gelen Hâdiseler

Daha önce anlattığımız üzere, Haris b. Amrb. Hucr el-Kindî Arapların başına geçip Nu'mân b. İmruü'l-Kays'ı öldürünce, Kubâd ona bir elçi gönderip önceki hükümdar ile aralarında bir anlaşma bulunduğunu ve kendisiyle görüşmek istediğini, bildirdi. Kubâd bir zındık olmasına rağmen iyilikten

yana olan, kan dökülmesinden hoşlanmayan ve düşmanlarını idare etmesini bilen bir kişi idi. Nihayet bir gün Haris b. Amr Kubâd'm yanma geldi ve hiç bir Arab'ın Fırat'ı geçmemesi hususunda anlaşmaya vardılar, fakat Haris b. Amr el-Kindî hırsa kapılıp, adamlarına Fırat'ı geçip Sevâd bölgesine akm ve baskınlar yapmalarını emretti. Durumu Öğrenen Kubâd bu hadisenin Haris b. Amr'm elinin altından cıktığını anladı ve onu huzuruna çağırıp : «Bir kısım hırsız Araplar şöyle şöyle yapmışlar.» dedi, bunun üzerine Haris b. Amr Kubâd'a :«Böyle bir şeyin vuku bulduğunu bilmiyorum, Arapları ancak maddî imkân ve askerlerle durdurabilirim.» dedi ve ondan Sevâd bölgesinden bazı yerler istedi. Kubâd bu isteğini kabul etti ve ona Fırat'ın alt kısmımdan altı bölge (kaza) tahsis etti. Bunun üzerine Haris b. Amr Yemen'de bulunan Tüb-ba'a haber göndererek onu Acem (İran) memleketleri üzerine yürümeğe teşvik ve tahrik etti. Bu durum karşısında Tübba' hemen harekete geçerek Hîre'ye geldi ve yeğeni Şernir Zü'1-Cenân'ı Kubâd'm üzerine gönderdi. Nihayet Kubâd ile savaşa tutuşan Şemir onu yendi ve Rey şehrine çekilmeğe mecbur etti, sonra da burada yakalayıp öldürdü. Bundan sonra Tübba' Şemir'i Horasan'a, kendi oğlu Hassân'ı da Suğd'a gönderdi ve onlara : «Hanginiz Çin'e önce girerse, oraya hakim olacaktır.» dedi. Hassan ve Şemir'den her biri büyük bir orduya sahipti; hattâ söylendiğine göre sahip oldukları bu orduların sayısı altı yüz kırk bin kişiden ibaretti. Ayrıca Tübba' diğer yeğeni Ya'fur'u da Bizans üzerine gönderdi. Ya'fur, Kostantiniyye'ye (İstanbul'a) geldiği zaman Bizans halkı onun itaatine girip vergi verdi. Ya'fur sonra buradan Roma üzerine yürüdü ve burasını muhasara etti. Fakat beraberindeki askerlerin arasında veba hastalığının yayılması üzerine Rumlar saldırıya geçtiler ve hepsini kılıçtan geçirip Öldürdüler, öyle ki içlerinden kurtulan olmadı.

Sonra Şemir Zü'1-cenâh Semerkand üzerine yürüyüp burasını muhasara etti, fakat ele geçiremedi. Şemir, Semerkand hükümdarının ahmak birisi olduğunu ve işleri kızının idare ettiğini duyunca bu kıza hediyeler gönderdi ve ona : «Ben seninle evlenmek için geldim, yanımda ise dört bin sandık dolusu altın ve gümüş var. Bunları sana vereceğim ve ben kendim Çin'e geçeceğim. Eğer bu toprakları ele geçirirsem hanımım olursun, şayet ölürsem bunlar senin olur.» diyerek haber gönderdi.

Şemir'in bu sözleri kıza iletilince : «Teklifini kabul ediyorum, altm ve gümüş sandıklarını göndersin.» dedi. Bunun üzerine Şemir her sandığa ikişer kişi yerleştirerek dört bin sandık gönderdi. Semerkand şehrinin dört kapısı vardı ve her kapıyı ikişer bin kişilik muhafizlar korurdu. Şemir, sandıktaki kişilerin dışarı çıkma zamanını belirlemek için parola olarak zil çalınmasını kararlaştırdı. Nihayet sandık içerisindeki kişiler şehre sokulunca, Şemir yüksek sesle bağırdı ve zil çalındı. Bunun üzerine adamlar hemen sandıklarından çıkıp şehrin kapılarını tuttular. Bundan sonra Şemir askerinin başında olduğu hâlde şehre girdi ve ahalisini öldürüp, şehirde ne varsa hepsini alıp götürdü. Böylece Semerkand işini tamamladıktan sonra Şemir Çin üzerine yürüdü; Türkleri hezimete uğratarak ülkelerine girdi. Şemir Çin ülkesine gelip Hassan b. Tübba ile karşılaştığı zaman, Hassan ondan üç yıl önce Çin'e gelmiş bulunuyordu. Nihayet Hassan ve Şemir ölünceye kadar her ikisi de Çin ülkesinde kaldılar. Bir rivayete göre onların buradaki ikamet müddetleri yirmi bir yıldır. Diğer bir rivayete göre ise, onlar almış oldukları ganimetler, esirler ve mücevherler ile birlikte gelmiş oldukları yoldan geri dönerek Tübba' m yanma geldiler, sonra hepsi birlikte tekrar ülkelerine geri döndüler. Tübba' ise Yemen'de öldü ve ondan sonra bir daha Yemen hükümdarlarından diğer kavimlerle savaşmak üzere memleketinden çıkan olmadı.

Tübba'm hükümdarlığı yüz yirmi bir yıl sürdü. Bir rivayete göre Yahudiliğe girmiştir.

İbn İshâk şöyle diyor :

«Doğu seferine çıkan tübba' son tübba' olup adı Tübbân Es'ad Ebû Kerib idi. Bu tübba', bir çok

memleketleri ele geçirdikten sonra doğu seferinden dönerken yolunu Medine'ye uğratmıştı. Bu ilk geçişi esnasında ahaliye dokunmayıp oğlunu onların yanında bırakmıştı, fakat oğlunun bir tuzak neticesinde öldürülmesi üzerine şehri tahrip edip halkının kökünü kazımak ve yok etmek maksadıyla tekrar Medine'ye hareket etti, Tübba' m üzerlerine gelmekte olduğunu duyan Medine'nin yerlileri Ensâr, Nec-câroğullarmın Arnrb. Mebzûloğulları kolundan olan Amrb. et-Talle'nin komutası altında toplandılar ve Tübba' ile savaşmak üzere üzerine yürüdüler. Gündüzleri Tübba' ile savaşıyor, geceleri ise onu takip ediyorlardı. Bu sırada Tübba'm yanma Kurayzaoğullarından iki yahudi âlimi geldi ve ona : "Senin yapmak istediklerini duyduk. Medine'yi yıkmak, ahali-lisini yok etmek hususunda İsrar etsen bile bunu yapamayacaksın. Aynı zamanda senin başına pek yakında bir felâketin gelip gelmeyeceğinden emin değiliz." dediler. Bunun üzerine Tübba' : "Bunun böyle olmasının sebebi nedir?" diye sordu. Onlar : "Medine şehri Kureyş'ten gelecek olan bir peygamberin hicret yurdu olacaktır." diye cevap verdiler. Tübba', onların bu sözleri üzerine Medine'yi yıkmaktan ve halkını öldürmekten vaz geçti, hattâ onların bu sözlerini beğenip dinlerine girdi. Bu iki yahudi alimden birinin adı Ka'b, diğerinin ki ise Esed idi. Tübba' ve kavmi ise putperest idiler. Bundan sonra Tübba' yolu üzerinde bulunan Mekke'ye geldi ve Ka'be'ye çubuklu alaca kumaştan bir örtü giydirdi. Rivayete göre Ka'be'ye ilk örtü giydiren kişi Tübba' idi. Ayrıca Ka'be'ye bir kapı ve bir anahtar yaptırdıktan sonra Mekke'den ayrıldı, Yemen'e hareket etti. Nihayet Yemen'e gelen Tübba' kavmini Yahudiliğe davet etti; fakat kavmi buna yanaşmadı ve onu ateşin hakemliğine davet etti. Yemenlilerin iddialarına göre, bir ateşleri vardı ve ihtilaflı konuların çözümünde bu ateşe başvururlardı. Bu ateş haksızı yakar, haklıya zarar vermezdi. Tübba' kavminin bu teklifine : "Adaletli ve insaflı hareket ettiniz." diye cevap verdi. Nihayet Tübba'm kavmi putlarıyla, beraberinde Yemen'e getirdiği iki yahudi alimi de boyunlarında asılı olan Tevrat kitaplarıyla birîikte gelip ateşin çıkacağı yere oturdular. Ateş çıkınca onları kuşatıp sardı, putlarını, putlarla birlikte getirmiş oldukları şeyleri ve putları taşıyan Himyerli adamları yakıp yok etti. Öteki iki Yahudi alimi ise, Tevrat kitapları "boyunlarında asılı olduğu hâlde hiçbir zarar görmeden, sadece alınları terleyerek ateşten çıktılar. Bunun üzerine Himyerli Tübba'ın kabul ettiği Yahudilik dînine girdiler.

Bundan önce, bir kâhin olan Şâfi' b. Küleyb es-Sadefî Tübba'ın yanma gelip bir müddet kalmıştı. Bir gün Tübba' ona : "Sen benim mülk ve saltanatıma denk başka bir milletin mülk ve saltanatını biliyor musun?" diye sordu. Şâfib. Küleyb: "Hayır, Gassân hükümdarının mülk ve saltanatından başka yoktur." diye cevap verdi. Bu defa Tübba': "Gas-sân'm mülk ve saltanatını aşan daha üstün bir mülk ve saltanat var mıdır?" diye sordu. Şâfib. Küleyb : "Evet vardır. Bu mülk ve saltanatın sahibi olan zat, hayır ve iyilikleri olan, iyilikleri kabul edilen, nitelikleri Zebur'da tavsif olunan, ümmeti bütün semavî kitaplarda üstün görülen ve karanlıkları nurla gideren peygamber Hz. Ahmed (S.a.)'dir. O, Lueyy ve Kusayy oğullarındandır. Geldiği zaman ne mutlu O'nun ümmetine!" diye cevap verdi. Bunun üzerine Tübba' Zebur'a baktığı zaman Hz. Mu-hammed (S.a.)'in anlatıldığını gördü.»

«Bu tübba', yâni Tübbân Es'ad Ebû Kerib b. Melikeykerib'den sonra Rabî'ab. Nasr el-Lahmî hükümdar oldu. Rabî'ab. Nasr öldükten sonra Yemen ülkesinin hakimiyeti tekrar Hassan b. Tübbân Es'ad'm eline geçti.»

«Rabî'iab. Nasr hükümdar olduğu zaman korkulu bir rüya gördü. Bunun üzerine ne kadar sihirbaz, kâhin ve falcı varsa hepsini huzuruna getirtti ve onlardan görmüş olduğu korkulu rüyanın tabir edilmesini istedi, onlar da Rabî'a'dan görmüş olduğu rüyayı anlatmasını istediler. Ra-bî'a : "Eğer gördüğüm rüyayı size anlatırsam, yapacağınız tabir beni tatmin etmez." dedi. Rabî'a'nm bu sözü üzerine içlerinden birisi: "Eğer hükümdar rüyasının tabirinden mutmain olmak istiyorsa, Satıh ve

Şıkk'a haber salsın, zira onun rüyasını ancak onlar tabir edebilirler." dedi. Sa-tîh'm asıl adı Rabî' b. Rabî'a idi. Aynı zamanda Zi'b b. Adiyy'e nisbeten ona "ez-Zi'bî" de deniyordu. Şıkkm neseb şeceresi ise, Şıkkb. Mus'ab b. Yeşkurb. Enmâr idi.»

«Rabî'a onlara haber gönderdi ve Şıkk'tan önce Satîh geldi. Satîh hükümdar Rabî'a'nm huzuruna gerince önce ona rüyasını ve rüyasının tabirini sordu. Bunun üzerine Satîh : "Sen bir kafa tası gördün, bu kafa tası karanlık bir yerden çıkıp hayvanların otladığı bir yere düştü ve kafa tası olan hayvanları yiyip bitirdi." dedi. Hükümdar Rabî'a : "Söylediklerin tamamen doğrudur, hiç hata yapmadın. Acaba bu rüyanın yorumu nedir?" diye sordu. Satîh : "İki kara taşlık arasında yaşayan kuş ve böcekler adına yemin ederim ki, Habeşliler topraklarınızı istilâ edecek ve Ebyen ile Cureş arasındaki yerleri ellerine geçireceklerdir." diye cevap verdi. Bunun üzerine hükümdar Rabî'a : "Ey Satîh! Baban hakkı için söylüyorum, bu, asap bozucu ve üzücü bir şeydir. Acaba bu söylediklerin benim zamanımda mı, yoksa benden sonra mî olacak?" diye sordu. Satîh : "Bu senin zamanında değil, senden altmış veya yetmiş yıl sonra vuku bulacaktır." diye cevap verdi. Bu defa Rabî'a : "Onların bu hakimiyeti devam edecek mi, yoksa kesintiye uğrayıp sona mı erecek?" diye sordu. Satîh : "Yetmiş küsur yıl sonra hakimiyetleri son bulacak, sonra toplu hâlde burada öldürülecekler, sağ kalanlar ise burasını terk edip kaçacaklar." dedi. Hükümdar Rabî'a : "Onların öldürülüp memleketten çıkarılması kimin tarafından olacaktır?" diye sordu. Satîh : "Aden tarafından çıkacak olan İrem Zû Yezen bunu üstlenecek ve Yemen'den onları sürüp çıkaracaktır." dedi. Hükümdar Rabî'a : "Bu zatın hükümranlık ve saltanatı devam edecek mi yoksa kesintiye uğrayıp son bulacak mı?" diye sordu. Satîh : "Kendisine gökten vahiy inen ve Gâlib b. Fihrb. Mâlik b. Nadr'm soyundan gelen pak ve akıllı bir peygamber onun saltanat ve hükümranlığına son verecek ve uzun müddet hükümranlık ve saltanat onun kavmi (ümmeti)nde kalacaktır." diye cevap verdi. Bu defa Rabî'a : "Acaba bu uzun müddetin bir sonu var mıdır?" diye sordu. Satîh : "Evet vardır. Bu müddetin sonu, geçmiş ve geleceklerin toplandığı, iyilerin bahtiyar olup kötülerin bedbaht olduğu kıyamet günüdür." diye karşılık verdi. Son olarak Rabî'a : "Ey Satîh! Bu söylediklerin doğru mu?" diye sordu. Satîh : "Evet doğrudur. Tan yerinin aydınlığına, gecenin karanlığına ve tam aydınlanan sabah vaktine yemin ederim ki, sana haber verdiğim şeyler elbette doğrudur." diye cevap verdi.»

«Bundan sonra Rabî'a'nm huzuruna Şıkk geldi ve ona : "Ben korkulu bir rüya gördüm, bu rüyayı ve yorumunu bana söyle." dedi. Rabî'a, her iki kâhinin söylediklerinin birbirine uyup uymadığını kontrol etmek için Saüh'm söylediklerini ona açmadı. Bunun üzerine Şıkk : "Evet, sen bir kafa tası gördün, bu kafa tası karanlık bir yerden çıkıp yüksek bîr tepe ile bir çimenlik arasına düştü ve bütün canlıları yiyip bitirdi." dedi. Hükümdar Rabî'a Şıkk'm bu sözlerini duyunca : "Yanılmadm, doğru söyledin, fakat bu rüyanın yorumu nedir?" diye sordu. Şikk : "İki kara taşlık arasında yaşayan insanlar adına and içerek derim ki, ülkenize Sudanlar (siyahiler) gelecek ve Ebyen ile Necrân arasındaki yerleri ellerine geçirip hakim olacaklardır." diye cevap verdi. Hükümdar Rabî'a : "Ey Şıkk! Baban hakkı için söylüyorum, bu, insanı öfkelendirecek acıklı bir hadisedir. Acaba bu ne zaman olacaktır?" diye sordu. Şıkk : "Senin hakimiyetinden biraz sonra vukua gelecektir. Sonra Zû Yezen hanedanından mazisi temiz, şan ve şeref sahibi bir genç çıkıp onlara zilletin acısını tattıracak ve sizi onların elinden kurtaracaktır." diye karşılık verdi. Rabî'a : Acaba onun hükümranlığı devam edecek mi, yoksa son bulacak mı?" diye sordu. Şıkk : "Onların hükümranlığı bir peygamber ile son bulacak, bu peygamber din ve fazilet sahibi insanlar arasına hak ve adaleti getirecek, hükümranlık ise "fasıl günü" ne kadar onun ümmetinin elinde bulunacaktır." diye cevap verdi. Bunun üzerine hükümdar Rabî'a : "Fasıl günü ne demektir?" diye sordu. Şıkk : "İdare ve yetki sahiplerinin hesaba çekilip cezalandırılacakları,

gökten ölü ve dirilerin duyabilecekleri bir nidanın geleceği ve bütün insanların tayin edilen bir vakitte hesap vermeleri için toplandıkları bir gündür." diye cevap verdi.»
Rabî'a böylece kâhinlere soracaklarını sorup cevaplarını aldıktan sonra, gerekli ihtiyaçlarını hazırlayıp oğullarını ve diğer aile fertlerini Irak'a gönderdi. Hıre hükümdarı olan Nu'mânb. Münzir, Rabî'a b. Nasr' m Irak'a gönderdiği oğullarının devam eden neslinin bir kalıntısı olup asıl nesep şeceresi Nu'mânb. Münzirb. Nu'mânb. Münzirb. Anırb. İm-ruü'l-Kaysb. Amrb. Adîyyb. Rabî'a b. Nasr'dır.»
«Rabî'a b. Nasr'm ölmesi üzerine, Hassan b. Tübbân b. Ebû Kerib b. Melikeykerib b. Zeydb. Amr Zü'1-ez'âr'm Yemen hükümdarlığına geçmesi ve onun Yemen halkını yanma alarak kendinden Önceki yemen tübba' larmın yaptıkları gibi Arap ve Acem topraklarını çiğnemek maksadıyla harekete geçip yola çıkması, Habeşlileri harekete geçirdi ve hükümdarlığın Himyerîlerin elinden çıkmasına sebep oldu. Nihayet Hassan b. Tübbân Irak'a gelince Yemenli Arap kabileleri onunla beraber bu sefere katlanmak istemeyerek kendi memleketlerine geri dönme arzusuna kapıldılar, bu arada kardeşi Amr ile, Hassân'ı öldürmesi ve yerine kendisini geçirmeleri, sonra Yemen'e birlikte dönmeleri konusunda konuştular. Amr, onların bu tekliflerini kabul etti; ancak Zû Ru'ayn el-Hımyerî buna karşı çıktı ve Amr'a engel olmak için onu caydırmağa çalıştı, fakat Amr onun sözlerine kulak asmadı. Bunun üzerine Zû Ru'ayn eline bir kağıt alarak şu mealdeki mısraları yazdı:
"Acaba uykusuzluğumu uyku ile değiştiren birisi yok mu? Gecesini huzur içinde geçiren kişi bahtiyardır. Himyerliler, hükümdarlarına ihanet edip gaddarlıkta bulundular. Allah, Zû Ru'ayn'in Özrünü kabul eder.»
«Zû Ru'ayn, bu mısraları üzerine yazmış olduğu kâğıdı mühürleyip Amr'm yanma geldi ve ona : "Al bu kâğıdı bir yere koy." dedi. Amr, onun isteği üzerine kâğıdı aldı ve bir yere bıraktı. Bu arada Hassan kardeşi Amr ile Yemenli Arap kabilelerinin kendisini öldürmeyi kararlaştırdıklarım öğrenince şu mealdeki iki mısra'ı söyledi:
"Ey Amr! Beni öldürmek hususunda acele etme; çünkü sen etrafına adamlar toplamadan da hükümdarlığı alabilirsin."
Fakat Amr kardeşi Hassân'ı öldürmek hususunda direndi ve onu "Rahbetü Mâlik" denilen yerde Öldürdü. Bir rivayete göre buranın diğer adı "Furdatu Nu'm" idi. Bundan sonra Amr Yemen'e döndü, fakat uykusuzluk hastalığına tutuldu. Durmadan uykusuzluğunun sebebini tabip, kâhin ve falcılardan soruyor ve onlara şikâyette bulunuyordu. Nihayet sorduğu kimselerden birisi ona : "Bir kimse kardeşini veya akrabasını haksız yere öldürürse, mutlaka uykusuzluk hastalığına tutulur." dedi. Amr bu sözü işitince, kardeşi Hassân'ı öldürmeğe teşvik ve tahrik eden herkesi öldürdü. Öldürülme sırası Zû Ru'ayn'a gelip de onu öldürmek istediği zaman Zû Ru'ayn ona : "Benim senin yanında beratım var." dedi. Amr : "Ne gibi bir beratın var?" diye sorunca, Zû Ru'ayn : "Sana emanet olarak bıraktığım yazıyı çıkar." dedi. Amr, yazıyı çıkarıp baktığında Zû Ru'ayn tarafından yazılmış olan ve yukarıda bahsi geçen iki mısra'ı gördü ve onu öldürmekten vaz geçti; fakat çok geçmeden Amr öldü, onun ölümü ile de Himyerîler dağılıp parçalandılar.»
Bana göre, Ebû Ca'fer et-Taberî'nin Kubâd'm Rey'de öldürüldüğü ve onun öldürülmesinden sonra Tübba'm buraları ele geçirdiğine dair yapmış olduğu nakil doğru değildir ve fahiş derecede hatalıdır.. Aslında onun bu naklinden bahse bile gerek yoktur. Eğer Taberî'nin Tarihindeki ana başlıkları, özelliklerini ihlâl etmeden muhtevasını zikretmeyi kendimize şart koşmamış olsaydık, onun zikrettiği bu hususları buraya almamak daha uygun olacaktı. Bu nakildeki hatâ yönüne gelince : Taberî, Kubâd' m Rey'de öldürüldüğünü zikretmektedir; hâlbuki Fars tarihçileriyle diğer tarihçiler

arasında Kubâd'm belli bir tarihte.kendi eceliyle Öldüğü hususunda ihtilaf bulunmamaktadır. Yukarıda da zikrettiğimiz üzere, onun hükümdarlığı belli bir müddet devam etmiştir. Ayrıca bu rivayet hariç, Kubâd'm öldürüldüğüne dair hiç bir nakil de mevcut değildir. Diğer taraftan Kubâd ölünce yerine oğlu Kisrâ Enûşirvân geçmiştir. Bunun böyle olduğu "Kıfâ nebki.." cümlesiyle başlayan kaside başlığından daha meşhurdur. Eğer Fars hükümdarlığı Kubâd'm ölümünden sonra Himyerîle-re geçmiş olsaydı, kendisinden sonra yerine oğlu Enûşirvân nasıl geçip hükümdar olabilir? Hatta Bizans'ı kendisine vergi getirmeğe zorlayacak ve diğer milletlerin hükümdarlarını itaati altma alacak kadar tahtım nasıl sağlamlaştırabilirdi?

Sonra Ebû Ca'fer et-Taberî, Tübba'm oğlu Hassân'ı Çin'e, Şemir'i Semerkand'a, oğlan kardeşinin oğlunu, yâni yeğenini Bizans'a gönderdiğini ve yeğeninin Kostantiniyye'yi ele geçirdikten sonra Roma'ya hareket edip burasını muhasara ettiğini zikrediyor. Yemen ve Hadaramevt'in ne kadar nüfusu vardır ki, hu ikisinden ordular teşekkül etsin. Kaldı ki onlarm bir kısmı memleketlerini korumak için yerlerinde kalacaklar. Hâl böyle iken Tübba'ın bir orduyla çıkmasını, Hassân'm diğer bir orduyla harekete geçip Çin gibi askeri kalabalık, savaşçıları çok olan ülkeye yürümesini, Tübba'ın yeğeninin bir başka orduyla Kisrâ gibi birisiyle karşılaşıp hezimete uğrattıktan sonra ülkesini ele geçirmesini, yine aynı orduyla Semerkand gibi kalabalık nüfuslu ve büyük bir şehri kuşatmasını, yine başka bir orduyla Ya'fur'un harekete geçip Bizans üzerine yürümesini ve Kostantiniyye'yi ele geçirmesini bir türlü anlayamıyorum. Hâlbuki Müslümanlar memleketlerinin çokluğuna, ülkelerinin genişliğine ve sayılarının nüfusça çokluğuna rağmen Kostantiniyye'yi ve civarındaki yerleri almak için çok çaba sarfettiler. Yemen ise asker ve nüfus bakımından en küçük bir ülkedir. Şu hâlde onların bu nakledilenleri yapmağa güçleri yetmez. Hele Tübba' ile birlikte bulunan bir kısım askerle bu işleri yapmağa nasıl güç yeter? İşte bu tür nakiller kulakları tırmalar, akıl ve havsalalar bunları kabul etmez.

Diğer taraftan Ebû Ca'fer, Tübba'ın Fars, Bizans, Çin ve diğer ülkeleri Kubâd'm öldürülmesinden sonra, yâni oğlu Enûşirvân'm hükümdarlığı döneminde ele geçirdiğini zikrediyor. Hz. Peygamber (S.a.)'in, hükümdarlığı kırk yedi yıl devam eden hükümdar Enûşirvân'm döneminde dünyaya geldiği hususunda ihtilâf yoktur. Yine Habeşlilerin Yemen'i ele geçirmelerini müteakip Himyerîlerin hükümranlığının sona erdiği konusunda da ihtilâf yoktur. Himyerîlerin en son hükümdarı ise Zû Nuvâs'tir ve onların hükümranlığı Zû Nuvâs'tan önce sarsılıp gevşediği ve nizamları bozulduğu için Habeşliler göz koyup ülkelerini ellerinden almışlardır. Himyerîlerin Yemen hakimiyetleri ise Kubâd'm dönemine rastlamaktadır. O hâlde Habeşlilerin Yemen hakimiyetinin Kubâd'm döneminde olduğu kesin olarak bilinirken ve Habeşlilerin Yemen'i ele geçirmezden önce, Yemen hükümdarı olan Tübba'ın Kubâd'ı Öldürüp ülkesini ele geçirmesi nasıl mümkün olur? Bu, kabul edilemez ve vukuu da imkansızdır.

Habeşlilerin Yemen hakimiyeti yetmiş yıl sürmüştür. Bir rivayette daha fazla sürdüğü söylenir. Onların Yemen hakimiyetinin sona ermesi, Enûşirvân'm hükümdarlığının sonlarına doğru olmuştur. Bu hususiaki tarihi nakiller hilinmektedir ve Seyf Zû-Yezen hâdisesi bu hususu apaçık ortaya koymaktadır. Habeşlilerden sonra Yemen, Müslümanlar tarafından fethedilip ele geçirilinceye kadar Farslarm elinde kalmıştır. Bu durum karşısında Fars memleketlerini eline geçiren Tübba'ın hükümdarlık müddeti, kendisinden sonra gelen Himyerli hükümdarların hükümranlık müddetleri ve yetmiş yıl süren Habeşlilerin Yemen hakimiyetleri kırk küsur yıl devam eden Enûşirvân'm hükümdarlık müddetinin içerisine nasıl sığdırılabilir? Meselâ, bu hakimiyet müddetleri arasmda yetmiş yıl süren Habeş hakimiyetinin kırk küsur yıl devam eden Enûşirvân'm hükümdarlık

müddetinden önce sona ermesi çok garip ve hayreti mucip bir şeydir. Eğer Ebû Ca'fer et-Taberî bu hususu düşünsey-di, böyle bir nakilde bulunmaktan elbette haya ederdi.
Bundan daha garibi de, Ebû Ca'fer'in adı geçen Tübba'dan sonra yerine Rabî'a b. Nasr el-Lahmî'nin hükümdar olduğunu söylemiş olmasıdır. Adı geçen Rabî'a ise Cezîme'nin kız kardeşinin yeğeni Amrb. Adiyy' in atasıdır. Amrb. Adiyy'in Mülûkü't-tavâif döneminde dayısı Cezîme' den sonra Hîre hükümdarlığına gelmesi, Erdeşîrb. Bâbek'in hükümdarlığından doksan beş yıl önce olmuştur. Erdeşîr ile Kubâd'm arasında ise yaklaşık yirmi hükümdar gelip geçmiştir. Bu durum karşısında Amr'm atası olan Rabî'a Kubâd'dan bu kadar uzun zaman önce yaşamasına rağmen nasıl olur da Kubâd'dan sonra hükümdar olur? Eğer Ebû Ca'fer et-Taberî bu hadiseyi : "Kubâd'm döneminde meydana gelen hadiseler" başlığı altında vermemiş olsaydı, bir tevil ihtimali olabilirdi. Hattâ Ebû Ca'fer bununla da yetinmeyip Tübba'ın seferini anlattıktan sonra "Ku-bâd'ı öldürdü ve ülkesini ele geçirdi." şeklinde bir de cümle eklemiştir.
îbn İshâk ise, tübba'lardan doğu seferine çıkan kişinin son tübba' olduğunu söylüyor ve "son tübba' " sözüyle de doğuya sefer yapan ve buraları ele geçiren tübba'larm sonuncusunu kasdediyor; çünkü İbn İshâk olsun, başkaları olsun, doğu seferine çıkan Tübba'ın ölümünden sonra bir takım tübba'larm hükümdarlık yaptıklarını, sonra uzun süren bir karışıklık neticesinde Habeşlilerin göz koymasıyla ülkeleri olan Yemen'in ellerinden çıktığını söylüyorlar. Ebû Ca'fer'in bu sözünün doğru olması için bu tübba'ın Kubâd'm döneminde yaşadığı kabul edilirse, şüphe yoktur ki Yemen ülkesi elinden alman son tübba'ın Ümeyyeoğulları (Emevîler) zamanında yaşaması, Habeşlilerin Yemen'i istila edip ele geçirmeleri, Ab-bâsoğulları (Abbasîler) nın hilâfete geçmelerinden bir müddet sonra olması ve İslam'ın başlangıcının ise onların hükümdarlıklarından üç yüz yıl sonra olması gerekir.
Sonra İbn İshâk, Amr b. Talle eî-Ensâri'nin Tübba'a karşı koyup üzerine yürüdüğünü söylüyor. Hâlbuki Amrb. Talle'nin yaşlı bir zat olarak Hz. Peygamber (S.a.)'e yetiştiği ve Bedir savaşından dönerken vefat ettiği rivayet edilmektedir. İbn İshâk'm bu sözünün doğru olmadığının bir delili de şudur : Müslümanlar savaş maksadıyla Fars memleketleri üzerine yürümek istedikleri zaman, devamlı surette Farslar Müslüman Araplara savaşla ilgili mektuplaşma ve konuşmalarında : «Siz milletlerin en hakiri, en zelili ve sayıca en azısınız.» derlerdi ve Müslüman Araplar da onların bu sözlerini sineye çekip itiraf ederlerdi. Eğer Tübba'ın hükümdarlığı yakın bir zamanda olsaydı, Araplar onların bu sözlerine karşı:
«Biz daha dün sizin hükümdarınızı (yâni Kubâd'i) öldürdük, ülkenizi elinizden aldık, namusunuzu çiğnedik ve mallarınız el koyduk.» diyerek kendilerini savunurlardı. Arapların böyle söylemeyip, Farslarm kendilerine söyledikleri sözleri ikrar edip itiraf etmeleri, bu Tübba'm çok uzun zaman önce yaşadığını veya böyle bir Tübba'm olmadığım gösterir. Kaldı ki Farslar ne geçmişte ve ne de yakın bir tarihte böyle bir şeyin vaki olduğunu kabul etmezler; çünkü onlar, Mülûkü't-tavâif (bölge hükümdarları) dönemi hariç, Keyûmers'ten itibaren İslâm'ın gelişine kadar mülk ve saltanatlarının kesintiye uğramadan devam ettiğini iddia ederler. Keyû-mers ise bazı Farslılara göre Hz. Âdem'in kendisidir. Bununla birlikte Mülûkü't-tavâif döneminde ülkenin bir kısmında hakimiyetini sürdüren Fars hükümdarlarının saltanatları tamamen kesintiye uğramamıştır. Bu arada tarihçiler doğu seferine çıkan ve ülkeler fetheden tübba' hakkında pek çok İhtilâf etmişlerdir. Bir rivayette bu tübba'm Şemir b. Guşş olduğu, diğer bir rivayette ise onun Tübba' Es'ad olup Şemir Zü'1-cenâh'ı Se-merkand'a gönderdiği söylenir. Bu hususta neticesinde fayda hasıl olmayan bir takım ihtilâflar daha vardır. Hulâsa, yapılan bu hataların açıklığa kavuşmasında bu kadarı kâfidir. [194]

Lahtî'a (Lahî'a ?)'Nm Hükümdarlığı

İbn İshâk'm anlattığına göre, Amrb. Tübbân ölüp Himyerîler parçalanınca Hİmyerîlerden olan, fakat hükümdar hanedanına mensup olmayan Lahtî'a b. Tenûf (Yenûf ?) Zû Şenâtir adında birisi zorla hükümdarlığı ele geçirdi ve Himyerîyelerin seçkin iyi kimselerini öldürüp hanedan ailesine mensup olan bir takım haneleri karıştırdı. Lahtî'a fâsık bir kişiydi ve iddia edildiğine göre Hz. Lût'un kavmi gibi livata yapıyordu. Hükümdar çocuklarından birinin bulûğ çağma geldiğini duyduğu zaman adamlarını gönderip onu yanma getirtir, ileride hükümdar olmasın diye bu maksatla yaptırdığı eyvanına götürüp ona tecavüzde bulunur, namusunu kirletir, sonra da bu çirkin işi bitirdiğini bildirmek maksadıyla ağzına bir misvak alarak muhafızlarının ve askerlerinin yanma çıkardı. Bundan sonra kirlettiği gence yol verir ve böylece genç halk arasında rezil ve rüsvay olurdu. [195]

Zû-Nuvâs'ın Hükümdarlığı Ve Eshâb-I Ühdûd (Hendek)'Un Kıssası

Hükümdar çocuklarından Zür'a Zû-Nuvâs adında birisi vardı ve nesep şeceresi ise Zür'a Zû-Nuvâs b. Tübbân Es'ad b. Kerib idi. Zür'a Zû -Nuvâs kardeşi Hassan b. Tübbân öldürüldüğü zaman çocuk yaşta bulunu-
yordu; sonra büyüyüp güzel, yakışıklı ve akıllı bir genç oldu. Lalıtî'a, diğer hükümdar oğularına yaptığı gibi onu da kirletmek istedi ve bir adam Önderdi, fakat Zür'a kapısına gelen adamın maksadını anladığından ayakkabısının içerisine şık. ve keskin bir bıçak saklayarak onunla birlikte Lahtî'a'nm yanma geldi. Lahtî'a onu eyvanına alıp kapıları kapattıktan sonra üzerine atıldı, fakat Zür'a onu bıçakla Öldürüp kafasını gövdesinden ayırdıktan sonra ağzına misvakını koyup muhafiz ve askerlerine göründüğü eyvanının penceresine bıraktı, sonra da dışarı çıktı. Bu sırada halk : «Acaba Zür'a Zû-Nuvâs yaş mı, kuru mu?» kabilinden sözler söylemeğe başladı, bunun üzerine Zür'a: «Siz bunu Lahtî'a'nm kellesinden öğrenin, bende bir şey yok.» diyerek karşılık verdi. Zû-Nuvâs'ın bu sözü üzerine halk Lahtî'a'nm hâlini görmek için gittiklerinde gövdesin- -den ayrılmış başı ile karşılaştılar. Bu durumu gören Hemyerliler ve Lahtî'a'nm muhafızları hemen Zû-Nuvâs'ın peşinden çıkıp ona yetiştiler ve kendilerini Lahtî'a'nm elinden kurtarıp rahata kavuşturduğu için çevresinde toplanarak başlarına geçirip hükümdar yaptılar. Zû-Nuvâs Yahudi idi. O zamanlar Necran'da Hz. îsâ (A.s.)'nm dinine bağlı samimî, dürüst bir miktar Hristiyan yaşıyordu, başlarında ise Abdullah b. Sâmir adında birisi bulunuyordu ve Hristiyanhğm bozulmamış aslı ise Necran'da idi.
Velib b. Nünebbih anlatıyor :
«Hz. îsâ (A.s.)'nm dinine intisap edenlerin kalıntılarından Fimiyun adında zühd sahibi, salih, gayretli ve duası makbul bir zat vardı. Fimiyun seyyah bir kişiydi ve gittiği bir beldede tanınacak kadar kalmadan bir başka beldeye geçerdi. Aynı zamanda elinin emeğiyle geçinir, meslek olarak da usta olduğundan kerçip dökerdi. Pazar gününü mukaddes saydığından o gün çalışmaz ve kıra çıkarak bütün gündüzü namaz kılarak geçirirdi. Şâm (Suriye) kasabalarından birine gelen Fimiyun burada hü-- viyetini belli etmeden ustalık işini yürütüyor ve ibadetini sürdürüyordu; fakat çok geçmeden Salih adında birisi onun farkına vardı ve onu çok sevdi. Nereye giderse onu takip eder, peşine takılırdı; fakat Fimiyun bunun farkında değildi. Yine. bir pazar günü Fimiyun ibadet maksadıyla lara çıktığında Salih hissettirmeden peşine takıldı ve onu görebileceği bir yere gelip oturdu. Fimiyun ayağa kalkıp namaza durunca bir ejderha ona doğru gelmeğe başladı. Ejderhanın

kendisine doğru gelmekte olduğunu görünce dua etti ve ejderha Öldü. Bu arada ejderhanın Firniyun'a doğru yürüdüğünü gören, fakat bedduasıyla onun öldüğünü fark etmeyen Salih Fimiyun'un hayatından endişe ederek : "Ey Fimiyun! Üzerine ejderha geliyor" diye bağırdı; fakat Fimiyun istifini bozmadan akşam vaktine kadar namazına devam etti. Bu sırada Fimiyun Salih'in kendisini tanıdığını anladı. Salih ise ona : "Allah bilir ki, seni her şeyden çok seviyorum, nerede bulunursan bulun, seninle kalmak ve seninle birlikte bulunmak istiyorum." dedi. Bunun üzerine Fimiyun ona : "Dilediğin gibi yap1' dedi, bundan sonra Salih bir daha onun yanından ayrılmadı. Fimiyun ayağına kadar gelen bir hasta için dua ettiği zaman derhal hasta şifa bulur, fakat sıkıntıya düşen veya hastalanan birisinin ayağına çağrıldığında gitmezdi. Bir gün kasaba halkından âmâ bir oğlu olan birisi Fimiyım'un çağırmakla kimsenin evine gitmediğini öğrenince, âmâ oğlunu bir odaya kapatıp üzerine bir örtü örttükten sonra Fimiyun'un yanma gelip ona : "Evimde yapılacak bir tamir işi var, gel sana göstereyim." dedi. Birlikte eve gelip odaya girdiklerinde adam oğlunun üzerindeki örtüyü kaldırıp aldı ve Fi-miyun'dan âmâ oğlunun gözlerinin açılması için dua etmesini istedi. Fimiyun dua etti ve âmâ çocuğun gözleri açıldı.»

«Fimiyun kasaba halkı tarafından tanındığını öğrenince Salih ile birlikte kasabadan ayrıldı ve yolda giderken Suriye toprakları sınırı içerisinde bulunan büyük bir ağaca rastladı. Bu sırada ağaçtan birisi ona seslenerek : "Ben çoktan beri seni bekliyordum. Sakın yerinden ayrılma, ben şimdi öleceğim, haşamda bulun." dedi ve adam hemen öldü. Fimiyun onu defnettikten sonra Salih ile birlikte hareket ederek yollarına devam ettiler ve Arap topraklarından birine geldiler. Neticede Araplar onları yakalayıp Necran'a götürdüler ve onları burada sattılar. Necran ahalisi ise o zaman Arapların dininde olduklarından civarda bulunan uzun bir hurma ağacına tapıyorlardı ve her yıl bu ağaç için tertip ettikleri bayram gününde bütün kıymetli süs eşyalarını ve sahip oldukları güzel elbiseleri getirip bu ağacın üzerine asıyorlardı. Böylece halk bir gün ağacın yanında kalır ve oradan ayrılmazlardı. İşte bu sırada Necranlılarm ileri gelenlerinden birisi Fimiyun'u: bir başkası da Salih'i satın aldı. Fimiyun efendisi tarafından kendisine verilen odada geceleri ibadete kalkar, namaz kılar ve sabaha kadar hiç bir lâmba yakılmadığı hâlde oda aydınlanırdı. Nihayet bu durumu gören efendisi hayrete kapılarak ona hangi dine inandığını sordu. Fimiyun ise efendisine inanmış olduğu dinini açıkladı ve efendisinin dinini yerip ayıpladıktan sonra ona : "Eğer kendisine taptığım Allah'a dua edersem, tapmış olduğunuz hurma ağacını ortadan kaldırıp yok eder." dedi. Bunun üzerine efendisi: "Haydi yap! Eğer bu dediğini yaparsan, dinimizi bırakır senin dinine gireriz." dedi. Fimiyun hemen kalkıp namaza durdu ve hurma ağacını yok etmesi için Allah'a dua etti. Bunun üzerine Allah (C.c.) hurma ağacı üzerine bir rüzgâr gönderdi ve bu rüzgâr ağacı kuruttuktan sonra kökünden koparıp yere attı. Bu durum karşısında Necran ahalisi Fimiyun'un dinine tâbi oldu ve böylece Fimiyun onları Hz. îsâ (A.s.)'nm dininden olan bir şeriata teşvik etti. İşte bundan sonra her yerdeki dindaşları gibi onlar da bir takım felâketlere maruz kaldılar. Böylece Hristiyanlik dini Necran'da yayılmış oldu.»

Muhammed b. Ka'b el-Kurazî anlatıyor :

«Necran ahalisi putlara tapardı. Buraya bağlı kasabalarından birisinde bir sihirbaz vardı, ahali sihir öğretmesi için çocuklarını ona gönderirlerdi. Nihayet Hz. îsâ'nm dini üzere olan ve Allah'a ibadet eden Fimiyun Necran'a geldi. Aslında Fimiyun bir kasabada tanındığı zaman burasını terk eder, bir başkasına giderdi. O, duası kabul olan, hastaları iyileştiren ve kerametleri bulunan bir zat idi. Necran'a gelen Fimiyun Önce sihirbazın bulunduğu kasaba ile Necran arasında bir çadır kurup burada kaldı. Sâ~ mir adında birisi oğlu Abdulah'ı diğer çocukarîla birlikte sihir öğrenmesi için sihirbaza göndermişti. Abdullah adındaki bu çocuk çadırın yanından geçerken Fimiyun'a uğrar, onun kıldığı

namazı ve yaptığı ibadetleri beğendiği için oturur, onun sözlerini dinlerdi. Sonunda Abdullah Müslüman olup Allah'ın birliğini tasdik edip O'na ibadet etmeğe başladı; Abdullah devamlı surette Fimiyun'dan "İsm-i Âzam" 'ı soruyor ve öğrenmek istiyordu. Fimiyun ise "İsm-i Âzam" 'ı biliyordu ve ondan saldıya-rak : "Sen buna tahammül edemezsin" diyordu. Abdullah'ın babası olan Sâmir de oğlunun diğer çocuklarla birlikte sihirbazın yanma gidip geldiğini sanıyordu. Abdullah, hocası Fimiyun'un kendisine "İsm-i Âzam" 'ı öğretmek istemediğini görünce, fal oklarının üzerine bütün Allah'ın isimlerini yazdı, sonra bunları teker teker ateşe attı. Nihayet sıra "îsm-i Âzam"m yazılı olduğu oka gelince, ateşten sıçrayıp çıktı ve ateşten hiç bir zarar görmedi. Bunun üzerine Abdullah "İsm-i Âzam"m yazılı olduğu oku alıp Fimiyun'un yanma geldi ve durumu ona anlattı. Fimiyun ona: "Bunu bir sır olarak sakla; fakat bunu yapabileceğini de sanmıyorum." dedi. Bundan sonra Abdullah Necran'a geldiğinde her karşılaştığı sıkıntılı kişiye : "Ey Allah'ın kulu! Dinime girmek ister misin? Senin için Allah'a dua edeyim de içinde bulunduğun felâket ve sıkıntıdan seni kurlarsın!" derdi, o da : "Evet" diyerek teklifini kabul eder, Allah'ın birliğini tasdik edip rnüslüman olur, Fimiyun da onun için Allah'a dua eder ve Allah duasını kabul edip o kişinin sıkıntısını giderirdi. Hattâ Necran ahalisinden başında hastalık ve felâket bulunan herkes gelip ona tâbi oldular ve duasını alıp sıkıntı ve hastalıklardan kurtuldular.»

«Nihayet Abdullah'ın durumu Necran hükümdarına ulaştırıldı ve onu huzuruna çağırıp : "Kasaba halkımı bana karşı ifsad edip bozdun ve dinime karşı geldin. Seni başkalarına ibret olacak bir cezaya çarptıraca-cağım." dedi. Abdullah ise ona : "Buna senin gücün yetmez." diye cevap verdi. Bunun üzerine hükümdar onu yüksek bir dağın tepesine gönderip tepeden aşağıya attırdı, fakat yere düşmesine rağmen ona hiç bir şey olmadı. Bu defa hükümdar onu Necran civarındaki derin sulara attırdı. Bu sular ki içine düşen mutlaka helak olur, kurtulmazdı. Abdullah içerisine atıldığı bu sulardan sağ salim yine kurtuldu. Abdullah b. Sâmir hükümdara galip gelince ona : "Allah'ın birliğini tasdik edip benim iman ettiğim gibi iman etmedikçe beni öldürmeğe gücün yetmeyecektir. Eğer dediğimi yaparsan beni Öldürebilirsin." dedi. Bunun üzerine hükümdar Allah'ın birliğini tasdik etti, sonra elindeki asasını Abdullah'a vurup başım hafifçe yardı ve böylece onu öldürdü. Bunu müteakip hükümdar da olduğu yerde can verdi. İşte bu hadiseden sonra Necran ahalisi Abdullah b. Sâmir'in dinine girdiler.»

Muhammed b. Ka'b el-Kurazî sözlerine devam ederek şunları söylüyor :

«Bundan sonra Necranlıların üzerine ordusuyla birlikte Zû-Nuvâs yürüdü ve Yahudiliğe davet ederek onları ölümle Yahudilik arasında muhayyer bıraktı, fakat Hristiyanlık dinini kabul eden Necranlılar ölümü seçtiler. Bunun üzerine Zû-Nuvâs derin çukur ve hendekler kazdırıp onları çukurlara attırdı ve ateşle yaktırdı, bir kısmım da kılıçtan geçirdi. Böylece Zû-Nuvâs yaklaşık yirmi bin kişiyi öldürdü.»

İbn Abbâs anlatıyor :

«Necran'da Zû-Nuvâs adında Himyer hükümdarlarından bir hükümdar vardı. Asıl adı Yûsuf b. Şurahbîl olan bu hükümdar, Hz. Peygamber (S.a.)'in doğumundan yetmiş yıl önce yaşamıştı. Onun çok meharetli bir sihirbazı vardı. Bu hünerli sihirbaz yaşlanınca hükümdar Zû-Nuvâs'a : "Ben artık yaşlandım, bir genç.gönder de ona sihir öğreteyim." dedi. Bunun üzerine hükümdar ona sihir Öğretmesi için Abdullah b. Sâmir adındaki genci gönderdi. Abdullah sihir öğrenmek için sihirbazın yanma gidip geliyordu. Yolu üzerinde ibadetiyle meşgul olan güzel okuyuşlu bir rahip vardı. Bir defasında bu genç onun yanma gelip oturmuş ve hâlini çok beğenmişti. Hocası sihirbazın yanma giderken Önce rahibin yanına uğrar, bir müddet yanında kalır, sonra yanma geldiğinde hocası olan sihirbaz : "Niçin geç kaldın?" diyerek onu döverdi. Yine o, babasının yanına dönerken de rahibe

uğrar ve bir müddet yanında kalırdı. Babasının yanma geldiğinde : "Neden geç kaldın?" diye bu defa babası sorar ve döverdi. Nihayet Abdullah adındaki bu genç durumu rahibe anlatıp şikâyet etti. Bunun üzerine rahip :. "Hocan sihirbazın yanma geldiğin zaman: 'Beni babam bekletti', babanın yanma geldiğin zaman da : 'Hocam sihirbaz beni yanında fazla tuttu' dersin." diyerek ona yol gösterdi. Bu sıralarda o beldede halkın yolunu kesen büyük bir yılan vardı; bu genç yılanın yanından geeçrken attığı bir taşla onu öldürmüş ve gelip durumu rahibe haber vermişti. Bunun üzerine rahip ona : "Başına bir hâl gelecek ve pek yakında bir belâya maruz kalıp imtihan edileceksin. Bu belâ ile karşılaştığın zaman sakın beni kimseye söyleme." diyerek tenbihte bulundu. Bu genç anadan doğma körlerin gözlerini açıyor, abraşlık hastalığını iyileştiriyordu; insanlara şifa dağıtır hâle gelmişti. Bu hükümdarın amcasının gözleri görmeyen kör bir oğlu vardı ve o bu gencin hâlini, yılanı nasıl öldürdüğünü duymuştu. Bir gün gencin yanma gelerek ondan :
"Gözlerimi geri vermesi için Allah'a dua et." diye ricada bulunmuştu. Onun bu ricası üzerine genç : "Eğer Allah gözlerini geri verip iyileştirir-se O'na iman eder misin?" diye sordu. O da : "Evet, iman ederim" karşılığını verdi. Bunun üzerine genç : "Allah'ım! Eğer o sözünde sadık ise gözlerini geri ver!" diyerek dua etti. Allah duasını kabul buyurdu ve hemen adamın gözleri görmeye başladı. Sonra bir gün hükümdarın yanma geldi, hükümdar onun gözlerinin açılmış olduğunu görünce şaşırıp kaldı ve ona gözlerinin nasıl açıldığını sordu, fakat amcasının oğlu hükümdarın bu sorusunu cevapsız bıraktı ve gözlerinin açjlması hususunda hiç bîr şey söylemedi. Ancak daha sanra hükümdarın İsrarı üzerine gözlerini açan kişinin bu genç olduğunu söyledi. Nihayet emriyle bu genç huzuruna getirildiğinde hükümdar ona : "Gördüğüm kadarıyla sihirbazlıkta bir hayli ilerlemişsin." dedi. Bunun üzerine genç : "Ben kimseye şifa vermiyorum; ancak Allah dilediği kimseye şifa verir." diyerek karşılık verdi. Bundan sonra hükümdar gence işkenceye başladı ve rahibi söyleyinceye kadar yapmağa devam etti. Bu defa hükümdarın huzuruna rahip getirildi ve ona dininden dönmesini teklif etti, fakat rahip onun bu teklifini reddetti. Bunun üzerine hükümdarın emriyle bir destere ile rahibin başının ortasından gövdesi İkiye ayrılıp öldürüldü. Bundan sonra huzuruna gözleri açılan amcasının oğlu getirildi ve hükümdar ona da dininden dönmesini teklif etti, ancak bu teklifi kabul etmeyince onun da gövdesi aynen ikiye ayrılıp Öldürüldü. Daha sonra hükümdarın huzuruna Abdullah adındaki bu genç getirildi ve hükümdar ona da dininden dönmesini teklif etti, fakat genç bu teklifini reddetti. Bunun üzerine hükümdar onu öldürmek için yüksek bir dağın tepesine gönderdi ve buradan aşağıya atılmasını emertti. Gencin : "Allah'ım! Onların hakkından gel!" diye dua etmesiyle birlikte dağ sarsılıp sallanmağa başladı ve genci dağın tepesine çıkaranlar oldukları yerde helak oldular. Bundan sonra genç sağ salim hükümdarın yanma geri döndü ve hükümdar ondan adamlarının durumunu sordu. Bunun üzerine genç ona : "Allah onların hakkından geldi." diye cevap verdi. Buna öfkelenen hükümdar, bu defa onu denize atmaları için bir gemiye bindirip gönderdi. Alıp götürdüler, denize atmak istediklerinde genç : "Allah'ım! Onların hakkında gel!" diye yalvardı. Yanındakiler boğuldular, genç yine kurtuldu ve tekrar hükümdarın yanına geldi. Bunun üzerine hükümdar onun kılıçla Öldürülmesini emretti. Vurmalarıyla birlikte kılıcın ağzı tersine dönüp kesmedi. Böylece gencin durumu Ye-men'de yayıldı, halkın arasında saygı ve değeri arttı. Bu arada halk onun doğru yolda olduğunu da anladı. Nihayet genç son olarak hükümdara : "Sen beni öldürmeğe güç yetiremezsin; ancak memleketindeki ahaliyi toplayıp onların gözleri önünde : 'Bu gencin Rabb'i olan Allah'ın adıyla' diyerek bana bir ok atarsan o zaman öldürebilirsin." dedi. Hükümdar onun bu dediğini yaptı ve genci Öldürdü. Bu manzara karşısında orada toplanan ahali hep birlikte : "Biz, bu gencin Rabb'ine inandık." dediler. İşte "bu sırada hükümdara : "Korktuğun başına geldi." denildi. Bunun üzerine

hükümdar şehrin kapılarını kapattı ve çukurlar kazdırıp içlerini ateşle doldurdu, sonra ahaliyi ateşe atıp dininden dönenleri serbest bıraktı, dönmeyenleri ise çukurlara atıp yaktı.»
«Bu sırada iman eden ahalinin arasında bir de kadın vardı ve bu kadının üç oğlan çocuğu bulunuyordu. Bunlardan bir tanesi küçüktü ve süt emme çağında idi. Hükümdar bu kadına : "Dininden dön, yoksa seni ve oğullarını öldürürüm." diyerek tehdit etti, fakat kadın dininden dönmedi. Bunun üzerine hükümdar iki büyük oğlunu çukura atıp ateşte yaktı, fakat kadın imanında sebat gösterip dininden dönmedi. Bu defa hükümdar kucağındaki küçük oğlunu alıp ateş çukuruna atmak istedi. Bu durum karşısında kadın bir an dininden denmeyi aklından geçirdi, fakat küçük çocuk annesine: "Anneciğim! Sakın dininden dönme, benim ateşe atılmamın sana bir zararı yok." dedi. Bu durum karşısında hükümdar Zû-Nuvâs önce çocuğu, sonra hemen arkasından annesini ateş çukuruna atıp yaktı. İşte küçük yaşta konuşanlardan bir tanesi de bu çocuktur.»
Rivayet edildiğine göre, Hz. Ömer (R.a.)'in halifeliği döneminde adamın birisi Necran'da bir harabeyi kazmış. Bu sırada elini başının üzerindeki bir darbe yarasının üzerine koymuş vaziyette bulunan Abdullah b. Sâmir'in cesediyle karşılaşmıştı. Cesedi oturur vaziyetteydi ve eli başındaki yararın üzerinden çekildiğinde kan akıyor, serbest bırakıldığında ise tekrar elini basının üzerindeki yaranın üstüne koyuyordu. Nihayet harabeyi kazan adam bir mektup yazarak durumu Hz. Ömer (R.a.)'e bildirdi. Bunun üzerine Hz. Ömer de yazdığı bir mektupta, cesedi olduğu gibi bırakmalarını ve üzerini kapatmalarını emretti. [196]

Habeşlilerin Yemen'i İstilâ Etmeleri

Rivayet edildiğine göre, Zû-Nuvâs, Hristiyanlık dininden döndürmek maksadıyla kazdırdığı çukurlarda ateşe atarak Yemen halkından pek çok kimseyi öldürüdüğü zaman, Devs Zû-Sa'lebân adında birisi kaçıp kurtulmuş, onu yakalayamamışlardı. Bu kişi Kaysar'a gidip Zû-Nuvâs ve askerlerinin kendilerine yaptıklarını anlatarak onlara karşı kendisinden yardım talebinde bulundu. Bunun üzerine Kaysar ona : «Ülkeniz bize çok uzak; Habeşistan hükümdarı Neçâşî'ye bir mektup yazayım, bu dinden olup memleketi ülkenize yakın olduğundan size o yardım eder.» dedi ve Habeşistan hükümdarına bir mektup yazarak Devs'e yardım etmesini istedi. Nihayet Devs Zû-Sa'lebân Kaysar'm yazdığı mektubu getirip Habeşistan hükümdarına sundu, bunun üzerine Habeşistan hükümdarı onunla birlikte ve Eryât adında birisinin komutasında yetmiş bin kişilik bir ordu gönderdi. Bu ordunun içerisinde Ebrehe el-Eşrem de bulunuyordu. Bu ordu deniz yoluyla hareket ederek Yemen sahiline gelip konakladı. Bu sırada Zû-Nuvâs da hazırlanıp askerlerini topladı; fakat bir kuvvet denemesi dışında her hangi bir savaş meydana gelmedi ve sonunda Zû-Nuvâs askerleriyle birlikte hezimete uğrayıp geri çekildi. Bundan sonra Eryât ordusuyla Yemen'e girdi. Zû-Nuvâs, kendisinin ve kavminin başına gelen bu faciayı görünce atını denize sürdü ve boğularak Öldü. Eryât ise Yemen ülkesini çiğneyip erkeklerinin üçte birini öldürdü ve aldığı esirlerin üçte birini hükümdar Neçâşî'ye gönderdi. Bundan sonra Eryât Yemen'de kaldı ve halkı zillet içerisinde yaşatıp kendisine boyun eğdirdi.
Rivayet edildiğine göre, Habeşliler Yemen topraklarında bulunan eî-Mendeb sahiline çıkınca Zû-Nuvâs Yemen'in ileri gelen asil beylerine birer mektup yazarak düşmanlarına karşı birleşmeye çağırdı, fakat onlar Zû-Nuvâs'm bu teklifini kabul etmediler ve her beyin Haheşlilere karşı kendi bölgesinde savaşmasını ileri sürdüler. Zû-Nuvâs teklifinin kabul edilmediğini görünce bir çok anahtar yaptırıp bir kaç deveye yükledikten sonra Habeşli askerleri karşıladı ve onlara : «İşte bunlar

Yemen'de bulunan hazinelerin anahtarlarıdır, alın bunlar sizin olsun, fakat adamlarımızı ve çocuklarımızı Öldürmeyin.» dedi. Onlar. Zû-Nuvâs'm bu teklifini kabul ettiler ve onunla birlikte San'â'ya hareket ettiler. San'â'ya geldiklerinde Zû-Nuvâs onların büyüğüne : «Hazineleri teslim almaları için adamlarını gönder.» dedi. Habeşli askerlerin başında bulunan kumandan, güvendiği adamlarına hazinelerin anahtarlarını verip her birini bir tarafa gönderdi. Bu sırada Zû-Nuvâs Yemen beylerine birer mektup göndererek: «Memleketinize gelen her siyah öküzü (Habeşlileri) öldürün.» dedi. Bunun üzerine Yemen şehirlerine dağılan Habeşliler öldürüldü, ancak kaçabilenler kurtuldu.

Necâşî, Zû-Nuvâs'm bu yaptıklarını duyunca, Eryât ve Ebrehe el -Esrem komutasında yetmiş bin kişilik bir ordu daha gönderdi ve Eryât ülkeyi ele geçirip yıllarca burada kaldı; fakat orduda bulunan Ebrehe el-I Esrem Eryât ile anlaşmazlığa düştü ve askerin bir grubu Ebrehe'nin yanında yer aldı, diğer grubu ise Eryât'm yanında kaldı. Nihayet iki taraf birbirlerinin üzerlerine yürümeğe başladılar. Bu sırada Ebrehe birisini göndererek ona : «Sen Habeşîi askerleri karşı karşıya getirmekle ancak helak olmalarına fırsat vermiş olursun. En iyisi meydana çık, mübareze (düello) edelim; hangimiz öldürüp galip gelirsek ölenin askerlerine .sahip olsun.» dedi. Neticede Ebrehe ve Eryât düeloya tutuştular. Eryât elindeki mızrağı kaldırıp Eb'rehe'ye vurdu ve mızrak başına isabet edip burnunu ve gö-zünü yardı. Bu yüzden ona "burnu yarık" manasına gelen "el-Eşrem" ismi verildi. Bu sırada Ebrehe'nin Eryât'm arkasında pusuda bıraktığı "At-vede" adındaki kölesi Eryât'm üzerine atıldı ve onu öldürdü. Bundan sonra Ebrehe el-Eşrem hem orduyu ve hem de ülkeyi ele geçirdi. Bu arada Atvede'ye : «Dilediğini söyle!» dedi. Bunun üzerine Atvede : «Yemen ülkesinde hiç bîr gelin benim elimden geçmedikçe kocasıyla zifafa girmesin.» dedi, Ebrehe de onun bu isteğini kabul etti. Atvede bir müddet bu çirkin hareketini sürdürdü, sonra Yemenli birisi üzerine saldırıp onu öldürdü. Ebrehe onun Öldürülmesine çok sevindi ve : «Eğer onun böyle bir istekte bulunacağını bilseydim, ona dilek hakkı tanımazdım.» dedi.

Eryât'm öldürüldüğü haberini alınca Necâşî buna çok öfkelendi ve ülkesini çiğneyip perçemini kesmedikçe Ebrehe'nin peşini bırakmayacağına dair yemin etti. Ebrehe bunu duyunca bir miktar Yemen toprağı ile perçemini kesip gönderdi, ayrıca bir de mektup yazarak itaatinden çıkmadığını, bir miktar Yemen toprağı ile perçemini kesip gönderdiğini ve gönderdiği toprağı ayağının altına alıp çiğnediği takdirde yeminini yerine getirmiş olacağını, bildirdi. Necâşî onun bu davranışından memnun kaldı ve Yemen topraklarındaki görev ve hakimiyetini sürdürmesini istedi.

Ebrehe, Yemen ülkesinde istikrarını sağlayınca, Ebû Murra Zû-Ye-zen'e birini gönderip Zû-Ceden'in kızı olan hanımı Reyhâne'yi zorla çekip elinden aldı ve kendisine nikahladı. Bu kadından Mesrûk adında bir oğlu oldu. Daha önce Reyhâne'nin Zû-Yezen'den Ma'dî Kerİb (Seyf) adında bir oğlu daha olmuştu. Bu durum karşısında Zû-Yezen Yemen'den ayrılıp Hîre'ye geldi ve Amrb. Hind'den Kisrâ'ya kendisinin mevkiini, şerefini ve ihtiyacını bildiren bir mektup yazmasını istedi. Fakat Amrb. Hind : «Ben her yıl Kisrâ'nın yanma giderim, şu anda ona gitme zamanım yaklaşmıştır.» dedi. Bunun üzerine Zû-Yezen "birlikte Kisrâ'nın yanma gitmek için bir müddet onun yanında kaldı. Nihayet bir gün Zû-Yezen Amrb. Hind ile birlikte Kisrâ'nın yanına gittiler. Huzuruna girdiklerinde Kisrâ Enûşirvân, Zû-Yezen'e ikramda bulunup ona hürmet gösterdi. Bu sırada Zû-Yezen ihtiyacını dile getirip Habeşlilerden çektiklerini şikâyet edip anlattı ve onlara karşı koymak için kendisinden yardım istedi, ayrıca Yemen'in zenginliklerinden ve mallarının çokluğundan bahsederek onu Yemen üzerine yürümeğe tahrik etti; fakat Kisrâ Enûşirvân ona : «İstek ve ihtiyacını derhal karşılamak ve yerine getirmek isterdim, ama Yemen'e giden yollar çok sarptır, ileride bir şeyler düşünürüz.» dedi ve yanında kalmasını teklif etti. Bunun üzerine Zû-Yezen ölünceye kadar onun yanında kaldı.

Zû-Yezen'in oğlu Ma'dî Kerib ise Ebrehe'nin himayesinde büyüdü. Babasının Ebrehe olduğunu sanıyordu. Bir gün Ebrehe'nin bir oğlu Ma'dî Kerib'e ve babasına sövmüştü. Bunun üzerine Ma'dî Kerib annesine babasını sordu, o da oğluna doğruyu söyleyip gerçek babasının Zû-Yezen olduğunu haber verdi. Ma'dî Kerib, Ebrehe ve oğlu Yeksûm ölünceye keder Yemen'de kaldı, sonra buradan ayrıldı ve ileride bahsedeceğimiz şeyleri yaptı, [197]

Kisrâ Enûşirvân B. Kubâd B. Firûz B. Yezdedrd B. Behrâm-Gûrb. Yezdedrd El-Esîm'in Hükümdarlığı

Kisrâ Enûşirvân taç giyip hükümdar olunca halka bir konuşma yaparak Allah'a hamd edip O'nu sena etti ve işlerinde, dinlerinde ve nesillerinde meydana gelen bozulmaları dile getirip anlattıktan sonra bunları düzelteceğini bildirdi. Daha sonra Mazdek mezhebine mensup olanların ileri gelen reislerini emir verip öldürttü ve bunların mallarını ihtiyaç sahipleri arasında dağıttı.
Enûşirvân'm onları öldürmesinin sebebi, daha önce de zikrettiğimiz gibi, Kubâd'm Mazdek'e uyarak onun davet ettiği hususlara ve mezhebine tâbi olması, ayrıca zındıklık ve Kubâd döneminde zikrettiğimiz diğer hususlarda olduğu gibi onun emrettiği her şeye itaat etmiş olmasıydı. Kubâd'm döneminde ise Münzirb. Mâüssemâ Hîre ve civar bölgelerin valiliğinde bulunuyordu ve Kubâd onu Mazdek mezhebine girmeye davet etmişti; fakat o bunu reddetti. Bu defa Kubâd Haris b. Arar el-Kindî'yi davet etti ve o Kubâd'm çağrısını kabul edip Münzir b. Mâüssemâ'yı Kubâd'm ülkesinden uzaklaştırarak onun tahtını kuvvetlendirdi. Bir gün Enûşirvân'm annesi kocası Kubâd'm. yanında bulunduğu bir sırada Mazdek onun yanma gelmişti. Mazdek Enûşirvân'm annesini görünce Ku-bâd'a : «Bu hanımını bana ver, nefsimi tatmin edeyim.» dedi, Kubâd da : «Buyur, al.» diye karşılık verdi; fakat Enûşirvân yerinden fırlayıp Maz-dek'in ayaklarına kapandı ve annesini kendisine bağışlaması için yalvarıp yakardı. Bunun üzerine Mazdek Enûşirvân'm annesine dokunmadı, fakat bu Enûşirvân'm gururuna dokunup nefsinde yer etmişti.
Kubâd bu hâl üzere öldü ve oğlu Enûşirvân hükümdar olup tahta oturdu. Münzirb. Mâüssemâ, Kubâd'm öldüğünü haber alınca Enûşirvân' m yanma geldi. Enûşirvân'm Mazdek'e ve mezhebine tâbi olma konusunda babasına muhalif olduğunu biliyordu. Gerçekten de Enûşirvân Maz-dek'in mezhebini sevmiyor ve reddediyordu. Sonra Enûşirvân umumî bir izin çıkararak herkesin huzuruna girmelerine müsaade etti. Bunun üzeri-ne önce Mazdek, sonra Münzir b. Mâüssemâ huzuruna girdiler. Bu sırada Enûşirvân : «İki şeyi arzu ettim, umarım ki Allah bunları bana nasip etmiştir.» deyince, Mazdek ; «Ey hükümdar! Bu iki şey nedir?» diye sordu. Enûşirvân: «Hükümdar olup - Münzir b. Mâüssemâ'yı kasdederek -şu şerefli adamı idari hizmetimde kullanmak ve şu zındıkları öldürmek,» diye cevap verdi. Bunun üzerine Mazdek : «Acaba bütün insanları öldürebilecek misin?» deyince, Enûşirvân : İşte sen buradasın ya, ey kahbe çocuğu! Allah'a yemin ederim ki, ayağını öptüğümden beri hâlâ çorabının pis kokusu burnumdan gitmedi.» dedi ve Mazdek'in Öldürülmesini emretti. Nihayet Mazdek emriyle öldürüldü ve cesedi asıldı. Bu arada bir kuşluk vakti içerisinde Câzer ile Nehravan ve Medâin arasında yüz bin zındıkı öldürüp cesedlerini astırdı. İşte o gün Enûşirvân adını aldı.
Bundan sonra Enûşirvân Haris b. Amr'ı aramağa başladı. Enbâr'da bulunan Haris b. Amr kendisinin Enûşirvân tarafından arandığını öğrenince adamlarını, mallarını ve çocuklarını alarak, Enbâr'dan kaçtı ve giderken Seviyye'ye uğradı, Münzir b. Mâüssemâ ise Tağlib, İyâd ve Beh-râ kabilelerinden meydana gelen bir süvari birliğiyle onun peşine düştü; fakat Kelb kabilesinin topraklarına giren Haris

b. Amr kurtuldu, ancak malları ve hecîn develeri (veya cariyeden doğma çocukları) Münzir tarafından yağma edildi. Bu arada Tağliboğulları, Âkiku'i-murâroğuliarından kırk sekiz kişiyi yakalayıp Münzir'in yanma getirdiler. Münzir, Küfe ile Benû-Hind (Hintoğulları) manastırı arasında bulunan Benû Merînâ (Me-rinâoğulları) diyarmdaki Haferu'l-emyâl mevkiinde onların boyunlarını vurdurdu. Şair Arnrb. KÜlsûm :

"Onlar ganimet ve esirler alarak döndüler, biz ise zincire vurulmuş hükümdarlar alarak döndük." mealindeki mısralarıyla bu hadiseyi dile getirmiştir.

Şâir İmruü'1-Kays da onlar hakkında şu mealdeki mısraları söylemistir :

"Hucr b. Amr oğullarından nice hükümdarlar akşama doğru getirilip öldürüldüler. Eğer onlar bir savaş meydanında öldürülmüş olsalardı, belki hoş görülebilirdi; fakat onlar Benû Merînâ diyarında öldürülmüşlerdir. Onların başları hıtmi (hanım çiçeği) ile yıkanmamış, aksine kanlara bulanmış olarak kalmıştır. Kuşlar başlarına üşüşmüş, kaşlarını ve gözlerini oyup çıkarmışlardır."

Enûşirvân, Mazdek ve adamlarını öldürdükten sonra, halkın mallarına el uzatan bir grup kişinin öldürülmesini ve bu malların sahiplerine geri verilmesini, ayrıca nesepleri şüpheli olup babaları bilinmeyen çocukların mensup oldukları ailelerde bırakılmalarını, çocuğu kabullenen kimsenin ise, ona kendi malından bir pay ayırmasını emretti. Diğer taraftan nikâhsız bir şekilde zorla kendisiyle yaşamağa mecbur edilen her hangi bir kadının zorlayan kişiden mehri alındıktan sonra o kimse ile yaşayıp yaşamamak veya başkasıyla evlenmek hususunun kendi ihtiyarına bırakılmasını, ancak daha önce evlendiği bir kocası varsa tekrar kocasına iade edilmesini istedi.

Yine Enûşirvân, asil aileden olan, fakat aile reisleri Ölenlerin kızlarının denkleriyle evlendirilmelerini emretti ve bunların evlenme masrafları hazineden karşılandı. Ayrıca asil alieye mensup olup da dul kalan kadınları eşraftan ileri gelen asilzade kimselerle evlendirdi ve bunlardan doğan oğlan çocuklarını devlet hizmetlerinde kullandı. Sonra tahribata uğrayan büyük küçük, taş ve ağaçtan yapılmış olan köprüleri tamir edip düzeltti; harabe hâline gelmiş olan kasabaları tekrar imar edip eski hâllerine getirdi ve timarh sipahileri araştırıp darlık içerisinde bulunanları maddî yardımlarla destekleyip durumlarını takviye etti. Diğer taraftan yollar üzerinde saraylar (hanlar) ve kaleler inşa ettirdi; valiler, hakimler ve âmiller seçip görevlendirdi. Enûşirvân, kendisine Erdeşîr'i örnek seçip onun yolundan yürüdü, ayrıca babası Kubâd'm döneminde ellerinden çıkmış olan Sind, Sindost, Ruhhac, Zâbulistan ve Tohâristan'ı tekrar Fars ülkesine kattı. Bu arada Bariz (?) milletinden pek çok kimseyi öldürdü, geri kalanları ise memleketlerinden sürüp çıkardı.

Ebhaz (Abaza), Bencer, Belencer ve Lân adlı kavimler, Enûşirvân'm ülkesine yürümek için birleştiler ve yolları düzgün olduğu için önce baskın yapmak maksadıyla Ermeniye (Armenia)'ye geldiler. Enûşirvân ise, ülkesinin iç kısımlarına gelinceye kadar onlara zaman tanıdı, ancak bundan sonra onların üzerine askerler gönderdi. Onlarla savaşan bu askerler esir aldıkları on bin kişi hariç hepsini öldürüp yok ettiler. Esir edilen bu on bin kişi ise Âzerbeycân'a yerleştirildiler.

Kisrâ Enûşirvân'm Enûşzâd adında bir oğlu vardı ve bu oğlu çocuklarının yaşça en büyüğü idi. Enûşirvân zındık olduğu haberini alınca, onu Cündeysâbur'a gönderdi, ayrıca dinini ve terbiyesini düzeltsinler diye, dindarlıklarına güvendiği bir grup kimseyi de yanma kattı. Nihayet Enûş-zâd'ın bu kişilerle beraber bulunduğu bir sırada Bizans ülkesine giren babası Enûşirvân'm hastalandığı haberi geldi. Bunun üzerine Enûşzâd yanında bulunan bu kişilerin üzerine saldırıp onları öldürdü, hapishaneleri boşaltıp mahkûmlardan faydalandı ve çevresine şirret kişilerden büyük bir kalabalık toplada. Bu sırada Medâin'de bulunan babası Enûşirvân'm naibi onların üzerine bir askerî kuvvet gönderdi. Bu askerî birlik onu Cündeysâbur'da muhasara altına aldı. Bu naip sonra Kisrâ Enûşîr-

vân'a da bir haber gönderdi. Enûşirvân ise naibine bir mektup yazarak oğlu Enûşzâd hususunda işi sıkı tutmasını ve onu esir almasını emretti.
Bunun üzerine muhasaranın şiddeti artırıldı, askerler zorla şehre girip halktan pek çok kimseyi öldürdü ve Enûşzâd'ı da esir aldı. Enûşzâd'ın annesinden dedesi olan Dâver er-Râzî bunu duyunca Sicistan âmili (valisi) ne saldırdı ve savaşa tutuştu; fakat âmil tarafından hezimete uğratılınca Ruhhac şehrine sığınıp kendisini buradan savunmağa başladı. Sonra Kis-râ Enûşirvân'a bir mektup yazarak özür diledi ve kendisine şehri teslim edeceöi birini göndermesini istedi. Bunun üzerine Enûşirvân şehri teslim alması için birisini gönderdi ve ona eman verdi.
Hükümdar Firûz, ülkesini tahkim edip korumak için Sul ve Lân tarafında büyük taşlarla bir bina (sur) inşa ettirmiş, sonra yerine hükümdar olan oğlu Kubâd İse bu binaların sayısını artırmıştı. Kisrâ Enûşirvân hükümdar olunca Sul ve Cürcarı taraflarında pek çok binalar ve kaleler inşa ettirdi. Böylelikle bütün ülkesini koruma altına almış oldu.
Diğer taraftan Sicyûr (Sencebu ?) Hakan da Enûşirvâıı'm ülkesine saldırmak istedi. O Türklerin en büyüğü idi ve Ebhaz, Hazar ve Belen-cer'leri kendi tarafına çekmeyi başarmış, onlar da itaati altına girmişlerdi. Nihayet Sicyûr Hakan büyük bir ordu (yüz on bin asker) ile harekete geçti ve Kisrâ Enûşirvân'a bir mektup yazarak kendisine vergi ödemesini istedi, göndermediği takdirde ülkesini çiğnemekle tehdit etti; fakat Kisrâ Enûşirvân onun bu tehdidine aldırış etmedi, çünkü ülkesini ve Ermeniye hudut boyunu tahkim edip koruma altına almıştı ve bu yüzden az sayıda asker kendisine yetiyordu. Sicyûr Hakan onun ülkesine geldiyse de hiç bir şey yapamadan me'yus bir şekilde memleketine geri döndü. Akhunlann (Heyâtıla) hükümdarı Verd (Vezr ?)'i öldüren ve ülkelerinden bir çok yerleri ele geçirip alan kişi bu Sicyûr Hakan İdi. [198]

Kisrâ Enûşirvân'ın Rum Ülkesini Ele Geçirmesi

Kisrâ Enûşirvân ile Rum hükümdarı Gatyânus (Yahtiyânus, Yustini-anus) arasında bir barış anlaşması mevcuttu. Gatyânus tarafından Suriye Araplarınm başına vali tayin edilen Hâlidb. Cebele ile Kisrâ Enûşirvân tarafından Uman, Bahreyn ve Yemâme'den Tâif ve diğer Hicaz bölgelerine kadar olan yerlerin valiliğine tâyin edilen Lahm kabilesinden Mün-zirb. Nu'rnân arasında bir fitne baş göstermişti. Bunun üzerine Hâlidb. Cebele Münzirb. Nu'mân'm üzerine saldırıp adamlarından pek çok kimseyi öldürmüş, mallarını ganimet olarak almıştı. Bu durum karşısında Enûşirvân Gatyânus'a bir mektup yazarak aralarındaki sulh anlaşmasını hatırlattı ve Hâlid'in Münzir'e karşı yaptıklarını bildirdi; ayrıca ondan Münzir'in elinden almış olduğu malları iade etmesi İçin Hâlid'e emir vermeşini, Münzir'in adamlarından öldürmüş olduğu kimselerin diyetlerini ödemesini ve Münzir'in hakkını alıvermesini istedi ve bunları yapmadığı takdirde aralarındaki sulh anlaşmasının bozulmuş olacağını bildirdi. Bu arada Münzir b. Nu'mân'm haklarının alınması hususunda Kisrâ Enûşirvân peşpeşe Gatyânus'a mektuplar gönderdi, fakat Gatyânus onun gönderdiği bu mektuplara pek aldırış etmedi.
Kisrâ Enûşirvân, arka arkaya yazmış olduğu mektuplardan cevap alamayınca, hazırlığını yapıp yetmiş bin küsur askerle birlikte Gatyânus' un ülkesine savaşa çıktı. Yolu el-Cezîre'den geçen Enûşirvân Dârâ ve Ruha (Urfa) şehirlerini aldıktan sonra Suriye bölgesine geçerek Menbic, Haleb, Antakya, Fâmiye, Hınıs (Humus) ve bu şehirlere bitişik olan pek çok şehri zorla alıp buralarda bulunan mal ve ticaret eşyası ne varsa hepsini eline geçirdi. Bu arada Suriye şehirlerinin en üstünü olan Antakya şehrinin ahalisini esir alıp, onları Sevâd bölgesine sürdü. Sonra Kisrâ Enûşirvân'ın emriyle Tîsfon

(Taysefûn) şehrinin civarında Antakya'ya benzetilerek onun modelinde Rûmiyye adıyla bir şehir kuruldu ve Antakya ahalisi Enûşirvân tarafından buraya yerleştirildi. Ayrıca bu Rumiyye şehri için beş mahalle (ilçe) kurdurdu. Bunlar : Yukarı Nehrevân, Orta Nehrevân, Aşağı Nehrevân, Bâderâyâ ve Bâküsâyâ mahalleleri idi .Bundan sonra Enûşvirvân Antakya'dan buraya esir olarak getirilip yerleştirilen halka erzak göndermeye devam etti ve başlarına da aynı dînden olmaları hasebiyle yakınlık duyup anlaşabilmelerini sağlamak için Ehvâz Hristiyanîarmdan birisini tayin etti. Diğer Suriye ve Mudar (Mısır ?) şehirlerini ise Gatyânus Kisrâ Enûşirvân'a pek çok para ödeyerek tekrar satın aldı; ayrıca ülkesine savaş açmaması için Kisrâ'ya her yıl fidye ödemeyi taahhüt etti. Nihayet Rumlar her yıl bu fidyeyi getirip Kisrâ'ya ödediler.

Bundan sonra Enûşirvân (Rum (Bizans) ülkesinden Hazarların üzerine yürüdü ve onlardan pek çok kimseyi Öldürüp ganimetler almak suretiyle tebaasının intikamını aldı. Sonra Yemen'e geçti, burada da bir çok insan öldürüp ganimet aldıktan sonra Medâin'e döndü. Böylece Enûşirvân Hırakle (Ereğli)'nin aşağısından itibaren Bahreyn ile Uman arasındaki yerleri ele geçirmiş oldu. Bu arada Enûşirvân Nu'nıân b. Mânzir'i Hîre'ye vali tayin edip onu taltif ettikten sonra, dedesi Firûz'un intikamını almak üzere Akhunlann üzerine yürüdü. Bundan önce Enûşirvân Hakan ile sih-rî akrabalık kurmuştu. Akhunlann (Heyâtıle) ülkesine giren Kisrâ Enûşirvân, hükümdarlarını öldürdü ve hanedanından hiç kimseyi sağ bırakmadı. Bundan sonra Belli ve Mâverâünnehr'e geçip askerlerini Fergâne' ye indirdi, sonra da Medâin'e döndü. Bu arada Kisrâ Bürcân'a savaşa çıktı, sonra geri dönüp ordusunu Yemen'e gönderdi. Nihayet Yemen'e gelen bu ordu, Yemen hakimiyetini ellerinde bulunduran Habeşlileri öldürüp ülkeyi ele geçirdi.

Hükümdar Enûşirvân'ın saltanatı kırk sekiz yıl, bir rivayette ise kırk. yedi yıl sürdü.

Hz. Peygamber (S.a.), Enûşirvân'ın hükümdarlığının sonlarına doğru dünyaya gelmiştir. Bir rivayette ise, Hz. Peygamber (S.a.)'in babası Abdullah b. Muttalib, Enûşirvân'ın hükümdarlığının üzerinden yirmi dört yıl geçtikten sonra dünyaya gelmiş, Hz. Peygamber de onun hükümdarlığının kırk ikinci yılında dünyaya teşrif etmiştir.

Hişâmb. el-Kelbî şöyle diyor:

«Fars hükümdarları tarafından Arapların başına vali tayin edilen Es-vedb. Münzir'den sonra kardeşi Münzirb. Münzirb. Nu'mân vali tayin edilmiş ve yedi yıl bu görevde kalmıştır. Ondan sonra yerine Nu'mân b. Esved tayin edilmiş ve dört yıl- bu görevi sürdürmüştür. Sonra yerine Ebû Ya'ferb. Alkarna b. Mâlik b. Adiyy el-Lahmî halef olarak geçmiş ve bu görevde üç yıl kalmıştır. Bundan sonra Münzir b. İmruül'-Kays el-Bed' tayin edilmiş ve kırk dokuz yıl bu görevini devam ettirmiştir. Münzir b. İmruül'-Kays, saçlarını örüp örgü şeklinde iki tarafına sarkıttığı için kendisine "Zü'1-karney" lâkabı verilmişti. Onun "Mâüssemâ" adıyla bilinen annesi ise, Amrb. Cüceşmb. Nemirb. Kâsıt'ın kızı Maviye idi. Ondan sonra yerine oğlu Amrb, Münzir tayin edildi ve bu görevi on altı yıl sürdü. İşte onun idaresinin üzerinden sekiz yıl sekiz ay geçtikten sonra Hz. Muhammed (S.a.) dünyaya geldi. Hz. Peygamber (S.a.), Enûşirvân'ın hükümdarlığı döneminde meydana gelen "Fil yılı"nda doğmuştu.

Yemen ülkesi Kisrâ Enûşirvân'a boyun eğip itaatine girince, kumandanlarından birisim büyük bir orduyla mücevherler ülkesi olan Hind memleketlerinden Serendîb'e gönderdi ve bu kumandan buranın hüküm-darıyla savaşa tutuştu. Neticede hükümdarını öldürüp ülkesini istilâ etti ve buradan Kisrâ Enûşirvân'a pek çok mal ve mücevherler gönderdi.

Fars ülkesinde "çakal" denilen hayvan bulunmuyordu. Enûşirvân'ın hükümdarlığı döneminde Türk illerinden Fars ülkesine bir çakal akını başlamıştı. Buna üzülen ve zor duruma düşen Enûşirvân Mûbezân mû-bez (rûhânî reis)'i huzuruna çağırıp ona : «Bu yırtıcı hayvanların ülkemize geldiklerini

öğrendik, bu hadiseyi gözümüzde büyütüyoruz. Bu hususta ki görüşünü bize bildir.» dedi. Bunun üzerine Mûbezân mûbez : «Ben âlimlerimizin : "Bir ülkede adalet zulme galip gelmez, ülke halkı birbirlerine zulmetmeğe kalkışırsa düşmanları kendileriyle harp eder ve istemedikleri şeyler başlarına gelir." dediklerini duydum.» diye karşılık verdi. Artık çok geçmeden Kisrâ Enûşirvân'a ülkesinin uç kısımlarında bir grup Türk yiğidinin savaşa giriştikleri haberi geldi. Bunun üzerine Kisrâ Enûşirvân vezirlerine ve valilerine emir vererek, uhdelerine tevdi edilen görevleri icra ederken adalet sınırını aşmamalarını ve yaptıkları her şeyde adaletli hareket etmelerini istedi. Enûşirvân'ın bu emrini tuttular; böylece Allah (C.c), düşmanlarını harbe gerek kalmadan başlarından savdı. [199]

Enûşirvân'ın Ermeniye Ve Âzerbeycân'da Yaptıkları

Ermeniye (Armenia) ve Âzerbeycân'm bir kısmı Rum (Bizanslı) lara, diğer kısmı ise Hazarlara aitti. Kubâd, bu taraflardan gelebilecek bir tehlikeyi Önlemek için bu tarafın bir kısmına bir sur inşa ettirdi. Kubâd ölüp yerine oğlu Enûşirvân hükümdar olunca, durumunu kuvvetlendirip Fergâne ile Bürcân'da savaşıp geri döndü ve sonra Şâberân, Maskat, Bâb ve Ebvâb şehirlerini kurdu. Ebvâb şehri dağ yolu üzerinde kurulduğu için kendisine bu ad verildi. Enûşirvân, adı geçen bu şehirlere "Seyâs-cîn" (?) adını verdiği bir kavmi yerleştirdi. Ayrıca bunlardan başka şehirler de kurdu. Diğer taraftan kurduğu her şehrin giriş kapısına bir köşk yaptırdı. Bu arada Cürzân topraklarında Suğdbîl şehrini kurdu ve buraya Suğdlular ile Fars asıllı kimseleri yerleştirdi. Kisrâ Enûşirvân, Bâbu'l-Lân'ı inşa ettirdi ve Ermeniye'nin Rumların elinde bulunan kısmını tamamen fethedip ele geçirdi. Ayrıca Erdebîl şehri ile bir kısım kaleleri tamir edip düzeltti. Bundan sonra Türk hükümdarına bir mektup yaza-v rak sulh ve ittifak anlaşması yapmak istediğini bildirdi ve sıhrî akrabalık kurmak arzusunda olduğunu zikredip kızını kendisine vermesini talep etti. Böylece iki hükümdar birbirlerinin kızlarıyla evlendiler.

Kisrâ Enûşirvân Türk hükümdarı Hakan'a, kendi kızı olduğunu söyleyerek hanımlarından birisinin evlâtlık edindiği bir kızı, Türk hükümdarı ise ona kendi öz kızını gönderdi. Nihayet iki hükümdar bir araya geldiklerinde Enûşirvân güvendiği adamlarından bir gruba Türk askerlerinin bulunduğu tarafa geçip yangın çıkarmalarını emretti, onlar da Enûşirvân'ın emrine uyarak yangın çıkardılar. Ertesi gün olunca Türk hükümdarı bu durumu Enûşirvân'a şikâyet etti, fakat o bilmezlikten gelerek böyle bir durumdan haberdar olmadığını söyledi. Enûşirvân bir kaç gece geçince adamlarına tekrar aynı şekilde hareket etmelerini emretti. Türk hükümdarı bağırıp çağırmağa başlayınca, Enûşirvân ona yumuşak davrandı ve özür diledi. Bu defa Enûşirvân kendi askerlerinin bulunduğu taraftaki ot ve saireden yapılmış olan kulübeleri ateşe vermelerini emretti. Ertesi gün sabah olunca bu defa Enûşirvân Türk hükümdarı Hakan'a şikâyette bulunarak : «Bana töhmete töhmetle mukabelede bulundun.» dedi, bunun üzerine Türk hükümdarı yemin edip bundan hiç haberi olmadığım söyledi. Bundan sonra Enûşirvân ona : «Her ikimizin de askerleri bahşiş ve yağmalarla elde edecekleri şeyleri kaybederiz korkusuyla sulh yapmamızı istemiyorlar. Ayrıca onların aramızı açıp tekrar düşman olmamıza sebebiyet verecek bir hadise çıkarıp çıkarmayacaklarından da emin değilim. En iyisi, bana müsaade et, sınırlarımızın arasına kapıları olan bir sur yaptırayım; böylece senin istediklerin senin tarafına, benim istediklerim de benim tarafıma geçebilsin," dedi. Türk hükümdarı Hakan onun bu teklifini kabul etti.

Nihayet Enûşirvân, denizden itibaren başlayıp dağların tepesine kadar uzanacak şekilde bu suru inşa ettirdi. Ayrıca sur için demir kapılar yaptırdı ve suru korumak için muhafızlar tayin etti. Bu sırada Türk hükümdarı Hakan'a : «Enûşirvân seni kandırıp kızı olmayan biriyle evlendirdi, sur yaptırmak suretiyle kendisini muhafaza altına aldı, dolayısıyla sen onun için bir kurnazlık düşünemedin.» denildi.
Enûşirvân sonra civar bölgelere derecelerine göre bölge hükümdarları (valileri) tayin etti. Meselâ, es-Serîr valisi ve Filan-Şâh bunlardandır. Lekz (Dağıstan) ve Maskat gibi yerler de bu hükümdarların tayin edildikleri yerlerden iki tanesidir. Ermeniye İslâm'ın zuhuruna kadar Farsların elinde kalmıştır. Bu arada Seyâcinlerden pek çok kimse kalelerini ve şehirlerini terkettikleri İçin buraları harap olmuş, sonra bu yerleri Hazarlar ve Rumlar istilâ etmişlerdir. İslâmiyet geldiği zaman bu yerler Hazarlar ve Rumların ellerinde bulunuyordu. [200]

Fil Valî'ası

Ebrehe yerini sağlamlaştırıp Yemen valiliğini sürdürdüğü bir sırada San'â şehrinde "Kulleys" denilen ve yer yüzünün hiçbir yerinde benzeri görülmeyen bir kilise yaptırdı. Sonra Necâşî'ye bir mektup yazarak : «Ben senin için eşi ve benzeri görülmemiş bir kilise yaptırdım, Arap hacıları bu kiliseye çevirinceye kadar bu işin peşini bırakmayacağım.» dedi.
Araplar arasında bu kiliseden bahsedilince, Fukaymoğullarından ve haram aylarını erteleyenler (neşe'e) den birisi Öfkelenerek çıkıp bu kiliseye geldi ve def-i hacetini yapıp burasını kirlettikten sonra ailesinin yanma geri döndü. Bu durum Ebrehe'ye bildirildiği gibi ayrıca ona bunu yapan kimsenin Arapların hac maksadıyla Mekke'de ziyaret ettikleri Ka' be taraftarı birisi olduğunu ve hacıların Ka'be'den buraya çevrileceğini duyduğu için öfkelenerek bunu yaptığını, söylediler. Bunun üzerine Ebrehe Öfkelendi ve Mekke'ye gidip Ka'be'yi yıkacağına dair yemin etti. Diğer taraftan Habeşlilere hazırlanmalarını emretti, onlar da hemen hazırlandılar. Böylece Ebrehe yanında bulunan Mah-mûd adındaki fil ile beraber yola çıktı. Bir rivayete göre, Mahmûd adlı filin peşinden giden on üç fil daha vardı. Kur'ân-i Kerim'de "fil" kelimesinin müfred (tekil) olarak zikredilmesi, bu fillerin büyükleri olan Mahmûd adındaki filin kasdedilmesinden ileri gelmiştir. Fillerin sayısı konusunda daha başka rivayetler de vardır.
Araplar Ebrehe'nin yola çıktığını duyunca bunu büyük bir hadise sayarak onunla savaşmayı üzerlerine bir vazife telakki ettiler. Bu sırada Ye-men'in ileri gelen eşrafından ve hükümdarlarından Zû-Nifr adında birisi Ebrehe'ye karşı koydu ve onunla savaşa tutuştu; fakat Ebrehe onu hezimete uğratıp esir aldı ve Öldürmek istedi; ancak daha sonra öldürmekten vazgeçti ve yanında mahpus olarak tutmağa karar verdi. Bundan sonra Ebrehe yoluna devam etti. Bu defa Nüfeyl b. Habîb el-Has'amî ona karşı koydu ve savaşa tutuştu. Neticede Nüfeyl b. Habîb yenildi ve esir edildi. Ebrehe onu da öldürmek istedi, fakat Nüfeyl'in Arap topraklarında kendisine kılavuzluk edeceğine dair söz vermesi üzerine onu serbest bıraktı ve kılavuz olarak yanında götürdü. Nihayet Ebrehe Taife gelince, Sakîf kabilesi yol gösterip kılavuzluk etmesi için Ebrehe ile birlikte Ebû Riğâl'İ gönderdi ve o da Ebrehe'yi Muğammis'e kadar getirdi. Ebû.Rigâl buraya gelince öldü. Araplar, Habeşlilere yol gösterdiği için onun kabrini taşladılar. İşte taşlanan kabir budur.
Ebrehe, Muğammis'e vardıktan sonra önce Esvedb. Maksûd'u Mekke'ye gönderdi, o da Mekkelilerin mallarını (hayvanlarını) sürüp Ebrehe' nin yanma götürdü. Bu malların arasında Abdülmuttalibb.

Hâşim'in iki yüz devesi de bulunuyordu. Bundan sonra Ebrehe, Hunâta el-Hımyerî'yi Mekk'ye gönderdi ve ona : «Git, Kureyş'in efendisini (reisini) bul ve ona benim onlarla harbetmek için gelmediğimi, sadece Ka'be'yi yıkmak için geldiğimi, buna engel olmadıkları takdirde kendileriyle savaşmayacağımı söyle.» dedi.
Ebrehe'nin bu sözleri Hunâta tarafından Abdülmuttalib'e ulaştırıldığında Hunâta'ya : «Allah'a yemin ederim ki, biz de onunla harbetmek istemiyoruz. Burası Allah'ın ve dostu İbrahim'in evidir. Eğer evinin ve hareminin yıkılmasına mani olmak isterse, ancak O mani olur. Şayet O, evi Ka'be ile Ebrehe arasından engelleri kaldıracak olursa, bizim yapacak bir şeyimiz yoktur.» dedi. Bunun üzerine Hunâta : «Benimle gel, hükümdarın yanma gideceğiz.» dedi. Hunâta ile beraber Abdülmuttalib yola çıktı ve Ebrehe'nin karargâhına gelince Zû-Nifr'i sordu. Zû-Nifr Abdülmuttalib'in eski dostlarmdandı. Bir kılavuz vasıtasıyla Abdülmuttalib Ebrehe'nin yanında tutuklu bulunan Zû-Nifr'in yanma götürüldü ve ona:
«Başımıza gelen bu felâkete karşı bir yardımın dokunur mu?» diye sordu. Zû-Nifr : «Hükümdarın elinde esir bulunan ve sabah akşam Ölümünü bekleyen birisinin nasıl yardımı dokunabilir? Ancak filin seyisi olan Üneys benim dostumdur. Seni ona tavsiye eder ve büyük bir zat olduğunu söylerim; ayrıca istediklerinizi konuşabilmeniz için hükümdarın huzuruna girmenizi temin etmesini, yapabilirse hükümdarın katında senin için şefaatçi olmasını rica ederim.» dedi, Abdülmuttalib de : «Bu kadarı benim için yeter.» diye karşılık verdi. Bunun üzerine Zû-Nifr birisini gönderip Üneys'i yanma çağırttı ve ona Abdülmuttalib'i tavsiye edip onun Kureyş'in efendisi ve ulusu olduğunu bildirdi. Bu tavsiye üzerine Üneys Abdülmuttalib'i yanma alıp hükümdar Ebrehe'nin huzuruna geldi ve ona: «Dışarda bekleyen kişi Kureyş'in efendisi ve büyüğüdür, huzurunuza girmek için sizden izin bekliyor.» dedi, Ebrehe de girmesi için izin verdi.
Abdülmuttalib, iri yapılı, heybetli ve güzel yüzlü bir zattı. Ebrehe onu görünce saygı gösterip ikramda bulundu, tahtından inip bir sergi üzerine oturdu, Abdülmuttalib'i de yanma oturttu. Sonra tercümanına dönerek : «Sor bakalım, ihtiyacı ne imiş?» dedi. Tercüman Ebrehe'nin bu sözünü Abdülmuttalib'e aktardı, bunun üzerine Abdülmuttalib : «Benim isteğim almış olduğu iki yüz devemi geri vermesidir.» dedi. Ebrehe de tercüman vasıtasıyla ona : «Gerçekten seni ilk gördüğüm zaman beni hayret ve şaşkınlığa düşürmüştün. Şimdi hu sözlerini işittikten sonra sana karşı saygım azaldı. Benden develerini istiyorsun, hem senin ve hem de atalarının dininin bir sembolü olan Ka'be'den hiç söz etmiyorsun. Hâlbuki ben onu yıkmak için geldim.» dedi. Bunun üzerine Abdülmuttalib : Ben develerin sahibiyim, Ka'be'nin de sahibi var ve O, onu korur.» diye cevap verdi. Ebrehe de onun bu sözlerine karşı: «Orasını benden koruyacak kimse yoktur.» dedi. ve develerin Abdülmuttallib'e iade edilmesini emretti. Abdülmuttalib develerini alınca, bu develer yüzünden Allah'ı gazaba getirip başlarına bir zarar gelmesinden korktuğu için onların boyunlarına kurbanlık nişanı takarak Harem'e sevk etti, sonra Kureyş'in yanına gelip durumu haber verdi ve Ebrehe ordusunun eza ve cefasından korktuğu için kendisiyle birlikte Mekke'yi "terk edip dağ başlarına çıkıp sığınmalarını istedi. Bundan sonra Abdülmuttalib bir grup Kureyşli ile birlikte Ka'be'ye geldi ve Ka'be kapısının halkasından tutup Kureyşliler-le beraber Ebrehe ordusuna karşı kendilerine yardım etmesi için Allah'a dua edip yalvardı. Ayrıca Abdülmuttalib Ka'be kapısının halkasından tutup şu mealdeki mısralarla da Allah'a yalvarıp dua etti :
"Ey Rabb'im! Onlara karşı senden başka kimseden yardım istemiyorum. Ey Rabb'im! Kendi himayende bulunan bu evini onların zararından koru. Ka'be'ye düşman olan, senin de düşmanındır. Kendi ihsanın olan bu evi onlara karşı koru."

Yine Abdülmuttalib şu mealdeki mısralarla da Allah'a dua edip yalvardı :
"Ey Allah'ım! Kulun bile kendi meskenini ve eşyalarını korur, sen de insanların toplanma yeri olan evini koru ki, onların hac ve kuvvetleri gaddarlık yoluyla senin kuvvet ve kudretine galip gelmesin. Bunu yaptığın takdirde işlerini tamamlayacak olan önemli bir işi yapmış olursun. Bir zalim üzerimize geldiği zaman ona karşı yardım ümidini beklediğimiz tek varlık sensin. Böylece onlar zilletten ve rüsvaylıktan başka bir şey kazanmadan çekilip giderler. İstersen onları orada helak edip yok edersin. Bu güne kadar seninle, savaşmak arzusuyla harp çığlıkları atan bunlardan daha cür'etkâr birisini duymadım. Onlar, senin iyalini (kullarını) esir almak için filleri ve ülkelerindeki askerleri gruplar hâlinde çekip buraya getirdiler. Cehaletlerinden dolayı hileye baş vurarak himayende olan mübarek evinin üzerine yürüdüler, zavallılar senin kudret ve azametini hiç düşünmediler."
Abdülmuttalib sonra Ka'be kapısının halkasını bıraktı ve beraberindeki Kureylilerle birlikte dağların tepelerine çıktı. Böylece kendilerini koruma altına alıp Ebrehe'nin Mekke'ye girdiği zaman yapacağı şeyleri gözlemeğe başladılar.
Ertesi gün Ebrehe Mekke'ye girmek üzere hazırlandı ve Mahmûd adındaki filini de hazırladı. Ebrehe Ka'be'yi yıkıp tekrar Yemen'e dönmeğe kararlıydı. Nihayet fili Mekke'ye doğru çevirip sürdükleri bir sırada Nüfeyl b. Habîb el-Has'amî gelip filin kulağından tuttu ve ona : «Ey Mahmûd! Çök, sonra sağ salim geldiğin yere geri dön; çünkü Allah'ın beldesi Haram'da bulunuyorsun.» dedi ve filin kulağını bıraktı, bunun üzerine fil kendisini yere bırakıverdi. Nüfeyl b. Habîb ise bütün gücüyle koşup dağın tepesine çıktı. Habeşli askerler, çöken fili kaldırmak için bir hayli dövdüler, fakat fil yine de yerinden kalkmadı. Bu defa fili Yemen tarafına doğru çevirdiler ve fil koşmağa başladı. Aynı şekilde fil Suriye tarafına çevrilince yine koşmasını sürdürdü. Bu defa filin yönü doğuya çevrildi ve fil yine koştu. Fakat Mekke tarafına çevrilince tekrar yere çöktü ve yerinden kıpırdamadı. Bu sırada Allah (C.c.) onların üzerine deniz tarafından kırlangıç kuşuna benzeyen sürüler hâlinde kuşlar gönderdi; bu kuşların her birinin gagasında bir, ayaklarında ikişer taş bulunuyordu. Mercimek ve nohut tanesi büyüklüğünde olan bu taşları kuşlar getirip üzerlerine bıraktılar. Bu taşlar kime isabet ettiyse öldürdü, fakat atılan taşlar hepsine isabet etmemişti. Bu defa Allah (C.c.) bir sel gönderip onları denize sürükledi. Bu sırada Ebrehe ile birlikte kurtulanlar geldikleri yola doğru koşuşmağa ve Yemen'e giden yolu göstermesi için Nüfeyl b. Habîb'i aramağa başladılar. Nüfeyl b. Habîb Allah'ın onların üzerine indirdiği bu felâketi görünce şu mealdeki mısraları söyledi:
"Allah (C.c), peşini bırakmadıktan sonra nereye kaçıp kurtulacaksın. Artık Ebrelıe el-Eşrem galip değil, mağlûp durumdadır."
Nüfeylb. Habîb diğer mısralarında mealen şöyle diyor: "Ey Rudeyne! Sana bizden selâm olsun. Biz sabahleyin erkenden sizi sevindirdik. Sizden birisi akşam vakti ateş parçası almak için yanımıza geldi, fakat ateşi alamadı. Ey Rudeyne! Eğer Muhassab vadisinin yakınında cereyan eden ve gözümüzle gördüğümüz hadiseyi görmüş olsaydın, şaşırıp kalır, beni mazur görürdün; hattâ fikrimi beğenir, geçmişte kalan ayrılıklarımıza esef ve kaygı duymazdın. Ben Ebrehe ordusunu yok eden kuşları gördüğüm zaman Alah'a hamd ettim ve onu övdüm, fakat üzerimize taşlar atıldığı zaman çok korktum. Sanki Habeşlilere yol göstermek boynumun borcu imiş gibi, kaçarlarken kendilerine yol göstersin diye Nü-feyl'i arıyorlardı."
Ebrehe'nin cesedi öyle bir hâle geldi ki, "bütün uzuvları tek tek döküldü; öyle ki San'â'ya getirdiklerinde kuş kadar kalmıştı. Ölmezden önce göğsü yarılıp kalbi dışarı çıktı ve bundan sonra öldü.

Ebrehe ölünce yerine oğlu Yeksûnı hükümdar oldu. Babası Ebrehe bu oğluna izafetle "Ebû Yeksûm" künyesini almıştı. Yeksûnı hükümdar olunca, Himyerliler ile Yemenliler ona boyun eğdiler. Bu arada Habeşli-ler, onların erkeklerini öldürüp kadınlarını kendilerine nikahladılar ve oğlan çocuklarını da Araplarla kendi aralarında tercüman nlarak kullandılar.
Allah (C.c), Habeşlileri helak ettikten sonra ve Ebrehe ile birlikte diğer kurtulanlar geri döndükten sonra, ertesi gün Abdülmuttalib ile Ebû Mes'ûd es-Sakafî Habeşlilerin ne yaptıklarına bakmak üzere Mekke'ye indiler; fakat hiç bir ses işitmediler ve karargâhlarına geldiklerinde Habeşlilerin ölmüş olduklarını gördüler. Bunun üzerine Abdülmuttalib iki çukur kazdırdı, bu çukurlara Ebû Mes'ûd ile kendisi için bir hayli altın ve mücevher doldurdu, sonra diğer insanları çağırdı, onlar da bu çağrı üzerine geldiler ve artan altın ve mücevherleri aldılar. İşte Abdülmuttalib çukura doldurduğu bu mallar sayesinde ölünceye kadar bolluk ve zenginlik içerisinde yaşadı.
Allah (C.c), gönderdiği bir sel ile Habeşlileri denize sürükleyip döktü. Habeşlileri Ka'be'den uzaklaştırıp başlarına bu felâketi musallat edince, Arapların katında Kureyşlilerin itibarı arttı. Bu yüzden Araplar Ku-reyşliler için: «Onlar ehlullahtır (Allah'ın yakınlarıdır), bu yüzden Allah Habeşlileri helak edip onların başından uzaklaştırdı.» dediler. Sonra Yeksûm öldü, yerine kardeşi Mesrûk hükümdar oldu. [201]

Yemen'in Himyerîlerin Eline Geçmesi Ve Habeşlilerin Buradan Çıkarılmaları

Yeksûm ölünce Vehriz tarafından öldürülen kardeşi Mesrûk b. Ebrehe Yemen hükümdarı oldu. Habeşlilerin Yemen ahalisine karşı zulümleri artınca, "Ebû Mürre" künyesini taşıyan Seyf b. Zû-Yezen Yemen'den ayrılıp Kaysar'm yanına geldi ve ona durumundan şikâyette bulundu. Bir rivayette, adı geçen bu künyenin kendisinin değil, babası Zû-Yezen' in olduğu söylenir. Seyf b. Zû-Yezen, vaktiyle babasına yapmış olduğu yardım vaadini geciktirdiği için Kisrâ'nm yanına gidip ondan yardım talebinde bulunmadı, çünkü babası Zû-Yezen, hanımı elinden alındığı zaman Kisrâ Enûşirvân'm yanına gelip ondan Habeşlilere karşı kendisine yardım etmesini istemiş, o da yardım vaadinde bulunmuştu. Zû-Yezen onun yardım vaadine ümit bağlayıp yanında kalmış ve bu vaad gerçekleşmeden onun yanında iken vefat etmişti. Zû-Yezen'İn oğlu Seyf ise annesiyle birlikte babası olduğunu zannettiği Ebrehe'nin himayesinde kalmıştı. Bir gün Ebrehe'nin oğlunun kendisine ve babasına sövmemesi üzerine Seyf annesine babasının kim olduğunu sordu. Annesi de Ebrehe'nin oğlu ile kendi oğlu arasında geçen bu hadiseyi öğrendikten sonra babasının kim olduğunu oğluna söyledi. Durumu öğrenmesine rağmen Seyf, Ebrehe ve oğlu Yeksûm ölünceye kadar burada kaldı. İşte bundan sonra Seyf b. Zû-Yezen Bizans hükümdarı Kaysar'm yanına gitti, fakat Bizans hükümdarı Habeşlilerle aynı dine (Hristiyanlığa) mensup olduğundan, onun yanında aradığını bulamadı ve Kisrâ'nm yanma geldi. Bir gün Kisrâ hayvanına binmiş vaziyette yolda giderken Seyf önüne geçip : «Benim senin yanında bir mirasım var.» dedi, bunun üzerine Kisrâ hayvanından inip onu yanma çağırdı ve : «Sen kimsin, mirasın nedir?» diye sordu. Seyf in : «Ben, kendisine yardım vaat ettiğin Yemenli ihtiyarın (Zû-Yezen'in) oğluyum. Biliyorsun babam yanınızda ölmüştü, işte bu vaat benim hakkım ve mîrasımdır.» diye cevap vermesi üzerine Kisrâ ona acıdı ve : «Ülkeniz bizden çok uzakta bulunmaktadır. Ülkenize giden yollar ise çok sarp ve elverişsizdir, ayrıca elde edeceğimiz fayda ise çok azdır, bunun için askerlerimi tehlikeye atamam.» dedi ve ona para verilmesini emretti. Seyf paraları aldıktan sonra dışarı çıktı ve bunları halkın üzerine saçmağa başladı, halk da onun serptiği

bu paraları toplayıp kapıştılar. Kisrâ onun bu hareketini duyunca neden böyle yaptığını sordu, bunun üzerine Seyfb. Zû-Yezen: «Senin huzuruna para almak için değil, asker istemek ve beni zillet ve aşağılıktan kurtarman için çıktım. Bizim memleketin dağları taşları altın ve gümüşle doludur.» diye cevap verdi.

Bu sözü Kisrâ'nın hoşuna gitti ve ona : «Bu zavallı ülkesini benden daha iyi bildiğini zannediyor.» dedi, sonra onunla birlikte Yemen'e asker gönderme konusunda vezirleriyle istişarede bulundu. Bu sırada Mûbe-zân mûbez Kisrâ'ya : «Ey Hükümdar! Babasının kapınızda ölmesi ve ona geçmişteki yardım, vaadiniz sebebiyle huzurunuza gelen bu gencin senin üzerinde bir hakkı vardır. Hapishaneleriniz güçlü, kuvvetli ve bahadır insanlarla doludur. Eğer hükümdar isterse onları bu gençle birlikte gönderebilir. Eğer onlar zafer elde ederlerse,, bunun şerefi hükümdara aittir şayet yok olup helak olurlarsa, hükümdar da memleket de onlardan kurtulmuş olur.» dedi.

Bunun üzerine Kisrâ : «Bu doğru bir fikirdir.» dedi ve bu kabilden olan mahpusların hapishanelerden çıkarılıp hazırlanmalarını emretti. Böylece sekiz yüz kişi tespit edilip çıkarıldı. Bundan sonra Kisrâ tımarlı sipahilerden Vehriz adında birisini onların başına kumandan tayin etti.

Bir rivayette ise Vehriz'in, yapmış olduğu bir kötülükten dolayı Kisrâ'nın kendisine kızıp hapsettiği mahkûmlardan birisi okluğu söylenir. Aslında Kisrâ, Vehriz'i bin okçuya denk tutardı.

Nihayet Kisrâ'nın emriyle bu sekiz yüz kişi sekiz gemiye bindirildi ve deniz yoluyla harekete geçirildi; fakat denize açıldıktan sonra bu gemilerden ikisi battı, geri kalan altı gemi ise Hadaramevt sahiline salimen çıktı. Bu arada Seyfb. Zû-Yezen'e pek çok kimse katıldı. Mesrûkb. Eb-rehe ise Habeşliler, Himyerliler ve bedevi Araplardan meydana gelen yüz bin kişilik bir kuvvetle onların üzerine yürüdü. Vehriz, adamlarının kaçıp kurtulma ümidine kapılmaması için denizi arkasına alıp bütün gemileri yaktı ve yanlarında bulunan bütün yiyecek ve giyecekleri tamamen ateşe verip yaktı, ancak sırtlarında bulunan elbiselerle henüz yemek için gerekli olan yiyeceklere dokunmadı ve sonra adamlarına dönerek : «Ben bunları, Habeşliler zafer elde ettikleri takdirde ellerine geçirmesinler diye yaktım. Eğer zafer elde edersek, çok daha fazlasını alacağız. Eğer benimle birlikte savaşır ve sabır gösterirseniz, bunu bana göstermiş olacaksınız, böyle yapmazsanız, sırtımdan çıkıncaya kadar kılıcımın üzerine dayanacağım. İyi düşünün, kumandanınız kendine bunu yaparsa hâliniz ne olur?» dedi. Bunun üzerine onlar : «Ölünceye veya zafer elde edinceye kadar seninle birlikte savaşacağız.» dediler. Bu sırada Vehriz Seyfb. Zû-Yezen'e dönerek: «Yanında neler var?» diye sordu. Seyf de: «Arap askerlerden tut da, Arap kılıçlarına kadar istediğin her şey var.» diye cevap verdi. Sonra Seyf : «Ayaklarımı ayaklarına bağla, tâ ki birlikte ölelim veya birlikte zafer elde edelim.» dedi. Bunun üzerine Vehriz : «Çok insaflı davrandm.» diye karşılık verdi.

Bundan sonra Seyf b. Zû-Yezen kendi kavminden toplayabildiği kadar adam tooladı. Kendisine ilk katılanlar ise Kinde'den es-Sekâsik kabilesi mensupları oıau. Mesrûk b. Ebrehe onların hazırlandıklarını haber alınca, askerlerini toplayıp hazır hâle getirdi. Bu sırada Vehriz de adamlarını hazır duruma getirerek yaylarını gerip beklemelerini emretti ve onlara : «Size atış emrini verdiğini zaman hemen hedefinize oklarınızı atarsınız.» dedi.

Bu sırada Mesrûk başında bir tac, gözlerinin arasında yumurta bü-yüklüğünde bir kırmızı yakut olduğu hâlde bir fil üzerinde önü ve arkası görülmeyecek kadar kalabalık bir orduyla harekete geçti. Zaferden başka bir şey düşünmüyordu. Vehriz'in gözleri iyi görmediği için adamlarına : «Bana onların büyüğünü (kumandanını) gösterin.» dedi. «Şu filin üstündeki adanı.» diyerek onu gösterdiler. Bu defa Mesrûk filden inip ata bindi. Bunun üzerine Vehriz'in adamları filin sırtından inip ata bindiğini söylediler. Sonra Mesrûk attan inip katıra bindi. Adamlarının Mesrûk' un attan inip katıra

bindiğini söylemeleri üzerine, Vehriz : «Hem Mesrûk, hem de mülk ve saltanatı perişan oldu.» dedi. Bu sırada Vehriz, yaşlılıktan dolayı gözlerinin üzerine düşmüş olan kaşlarının kaldırılmasını emretti ve adamları tarafından kaşları gözlerinin üzerinden kaldırılıp bir bezle bağlandı. Sonra Vehriz okunu yayının tam ortasına yerleştirip ; «Bana Mesrûk'u gösterin.» dedi. Vehriz adamları tarafından Mesrûk gös-terilince : «Ben şimdi okumu ona atacağım, eğer oun adamlarının hareketsiz vaziyette durduklarını görürseniz, izin verinceye kadar yerinizden ayrılmayın, çünkü bu durum ona okumu isabet ettiremediğimi gösterir. Şayet Mesrûk'un etrafını çevirip kuşattıklarını görürseniz, okumu ona isabet ettirdim demektir, hemen onların üzerine hücum edip saldırıya geçin.» dedi. Sonra okunu Mesrûk'a attı ve onu alnının ortasından vurdu. Bu arada Vehriz'in adamları da atışa geçtiler. İşte Mesrûk ve adamlarından bir grup kimse bu şekilde öldürüldü. Habeşliler ise bindiği hayvandan yere düşmüş olan Mesrûk'un çevresinde toplandılar. Tam bu sırada Vehriz'in komutasındaki Farslı adamlar Habeşli askerlerin üzerine saldırdılar ve Habeşlileri hezimete uğrattılar. Farslı askerler Habeşlilerin karargâhlarından sayılamayacak kadar çok miktarda ganimet aldılar.

Bundan sonra Vehriz adamlarına : «Araplara dokunmayın, siyahilerden kimseyi sağ bırakmayın, hepsini öldürün.» dedi. Bu arada korkusundan kaçan bir bedevi Arap, bir gece ve bir gündüz koşturduktan sonra dönüp arkasına baktığında, okluğundan bir ok gördü ve okun kendisini ta-kib ettiğini sanarak : «Seni doğuran anana yazıklar olsun! Bu kadar uzun yol kat edip uzaklaştıktan sonra da mı bu ok bizi takip etti?» dedi. Sonra Vehriz ilerleyip San'â'ya girdi, Yemen ülkesini ele geçirip eyaletlere valiler tayin etti.

Habeşlilerin Yemen hakimiyeti yetmiş iki yıl devam etti. Bu zaman zarfında sırayla Eryât, Ebrehe, Yeksûmb. Ebrehe ve Mesrûkb. Ebrehe olmak üzere bu dört hükümdar Yemen'de hüküm sürdü. Bir rivayette Habeşlilerin Yemen hakimiyetinin iki yüz yıla yakın olduğu söylenir. Bundan başka rivayetler de vardır; fakat birinci rivayet daha doğrudur.

Vehriz Yemen'i ele geçirdikten sonra, Kisrâ'ya bir mektup yazarak durumu kendisine bildirdi ve bir çok mal ve hediyeler gönderdi. Kisrâ da ona bir mektup yazıp, Seyf b. Zû-Yezen'i, bazılarına göre Ma'dî Kerib b. Seyf b. Zû-Yezen'i Yemen ülkesine hükümdar yapmasını emretti. Ayrıca Kisrâ, Yemen ülkesinin başına geçen bu yeni hükümdarı her yıl kendisine ödenmek üzere belli bir miktarda cizye ve haraca bağladı. Vehriz ise Kisrâ'mn emri üzerine Seyf'i Yemen hükümdarlığına getirdikten sonra geri dândü ve Kisrâ'mn yanına geldi. Yemen hükümdarlığına geçen Seyf Habeşlileri öldürdü, hamile kadınların karınlarını yarıp çocuklarını dışarı çıkardı/Böylece Habeşlilerden pek az sayıda kişi bıraktı ve onları köle, hizmetçi yaptı. Sağ bıraktığı bu kişilerden bir kısmını da ellerinde mizraklarıyla kendi Önünde koşan bir merasim takımı yaptı. Fakat Seyf in bu hayatı pek uzun sürmedi, bir gün dışarı çıktığında bu Habeşliler mızraklarıyla Önünde koşarken mızrak darbeleriyle onu Öldürdüler. Böylece Seyf'in hükümdarlığı beş yıl sürmüş oldu. Bundan sonra Habeşli birisi ortaya çıkıp Yemenlileri öldürdü ve ülkede bozgunculuk çıkardı. Nihayet Kisrâ bu durumu öğrenince dört bin Farslı askerle birlikte Vehriz'i tekrar Yemen'e gönderdi ve ona Yemen'de bulunan siyahileri ve siyahilerden meydana gelen Arapları, küçük büyük ne varsa hepsini öldürmesini emretti. Bu arada siyahilerin kanı karışan ne kadar kıvırcık saçlı kişi varsa, hepsini öldürüp sağ bırakmamasını istedi. Nihayet Vehriz harekete geçip Yemen ülkesine girdi ve Kisrâ'mn emrini yerine getirdi; Yemen'de hiç bir Habeşli bırakmayıp hepsini öldürdü ve bir mektupla durumu Kisrâ'ya bildirdi. Bunun üzerine Kisrâ onu Yemen ülkesinin başında bıraktı ve ölünceye kadar Kisrâ adına bu ülkenin vergilerini topladı. Vehriz Öldükten sonra Kisrâ onun yerine oğlu Merzubân'ı kayd-ı hayat şartıyla Yemen ülkesinin basma geçirdi. Bundan sonra Merzubân'm yerine Kisrâ'nm emriyle onun oğlu Tîncân geçti,

daha sonra da Tîncân'm oğlu Hurra-Husre geçti.
Daha sonra Kisrâ Pervîz, Hurra-Husre'ye öfkelendi ve onu Yemen' den yanma getirtti. Hurra-Husre, Pervîz'in huzuruna girdiğinde Fars'ın ileri gelen büyüklerinden birisi Kisrâ'mn babasının kılıcını onun üzerine attı. Bunun üzerine Kisrâ onu öldürmekten vazgeçti; fakat Yemen'de-ki görevine son verip yerine Bâzân'ı gönderdi. Bâzân, Allah (C.c.) tarafından Hz. Muhammed (S.a.) peygamber olarak gönderilinceye kadar Yemen ülkesinin başında kaldı.
Bir rivayete göre, Enûşirvân'm Vehriz'den -sonra yerine Zerîn'i tayin edip görevlendirdiği söylenmektedir. Zerin, taşkınca hareket eden bir kisiydi. Bir yere gitmek istediği zaman önce birisini öldürür, sonra onun eklemleri arasında yürüyüp yoluna devam ederdi. Kisrâ Enûşirvân öldüğü zaman, Zerin Yemen ülkesinin başında bulunuyordu. Onu bu görevinden Kisrâ Enûşirvân'm oğlu Hürmüz azletti.
Tarihçiler Kisrâlar tarafından Yemen ülkesine tayin edilen idareciler hakkında pek çok ihtilâflarda bulunmuşlardır, fakat ben bunların zikredilmesinde bir fayda görmüyorum. [202]

Fil Hadisesinden Sonra Kureyş'in Yaptıkları

Yukarıda anlattığımız üzere, Fil eshabınm başına gelen felâketlerden sonra Araplar arasında Kureyş'in itibarı bir hayli arttı. Araplar Ku-reyş için : «Onlar Allah'ın yakınlarıdır, Mekke'deki sakinleridir ve Allah onları koruyor.» demeğe başlamışlardı. Bunun üzerine Kureyşliler kendi aralarında toplanıp : «Biz, Hz. İbrahim'in oğulları, Harem'in ahalisi, Ka'be'nin sahipleri ve Mekke'nin sakinleriyiz. Hiç bir Arap bizim sahip olduğumuz mevkie ve haklara malik değildir. Ayrıca Araplar bize tanıdıkları hakları başka hiç bir kimseye tanımazlar. Öyle ise geliniz, Harem'de gösterilen hürmeti Harem dışındaki şeylere göstermemek noktasında birleşelim. Eğer biz, Harem dışındaki şeylere Harem'deki gibi hürmek gösterirsek, Araplar : "Kureyş Harem dışındakilere tıpkı Harem'deki gibi hürmet gösteriyor." diyerek bizi ve Harem'imizi hafife alırlar.» dediler. Bunun üzerine Kureyşliler, Arafat'ta vakfe yapmayı ve buradan Mina'ya gitmeyi terk ettiler. Hâlbuki onlar, Arafat'taki vakfenin ve buradan Mina'ya gitmenin haccm icaplarından ve Hz. İbrahim (A.s.)'in dininin esaslarından olduğunu biliyorlardı ve itiraf edip kabul ediyorlardı. Ayrıca Kureyşliler : «Biz Harem ahalisiyiz, Harem'den başkasına hürmette bulunmayız. Aynı zamanda biz humusuz [203] diyerek Arafat'ta vakfe yapıp oradan Mina'ya inmenin diğer Araplara mahsus olduğuna inanıyorlardı. Hums ile aynı kökten olan hamaset kelimesinin manası "şiddet ve dinde salâbet göstermek" demektir. Dolayısıyla onlar dinlerinde salâbet gösterdikleri için kenlerine "Hums" ismini vermişlerdir. Sonra Kureyşliler kendi kadınları tarafından doğurulmuş olan, fakat Harem dışındaki (hill) bölgelerde sakin olan Arapları da bu doğum münasebetinden dolayı Harem sakinleri olarak kabul ettiler. İşte bu doğum münasebetiyle Kinâne, Huzâ'a ve Âmir kabilelerini Harem sakinleri arasına aldılar. Daha sonra Kureyşliler bir takım bid'atler ihdas ederek, Hums (Harem) ahalisinin ihramlı iken peynir yapıp yağ çıkaramayacaklarını, ihramh oldukları müddetçe kıldan yapılmış çadırlara giremeyeceklerini, ancak deriden yapılmış çadırların altında gölgelenebileceklerini, söylediler. Ayrıca Harem dışından lıacc veya umre yapmak maksadıyla gelen kimselerin yanlarında getirmiş oldukları yiyecekleri Harem dahilinde yiyemeyeceklerini, kudüm tavafını ancak Hımış elbiseleri ile yapabileceklerini, bu tür elbise bulamadıkları takdirde çıplak olarak tavaf edeceklerini, şayet onların ileri gelen büyüklerinden birisi çıplak olarak tavaf etmek istemez ve hums elbisesi de bulamazsa,

kendi elbisesi ile tavaf yaptıktan sonra bu elbiseyi üzerinden atması gerektiğini ve "atık" dedikleri bu elbiseye ne sahibinin ve ne de başkasının el süremeyeceğini ileri sürerek bir takım, kaideler koydular.
İşte diğer Araplar Kureyşlilerin ihdas ettikleri bu bid'atlere din gibi sarıldılar ve onların koydukları esaslara göre tavaf etmeğe başladılar. Harem dışından yanlarında getirdikleri yiyecekleri bırakıp Harem'den satın aldıkları yemekleri yediler.
Buraya kadar anlatılanlar erkekler için söz konusu idi. Kadınlar ise tavaf esnasında bütün elbiselerini çıkarırlar, ancak üzerlerinde dirsekten koltuk altına kadar açık olan bir gömlekle tavaf ederler ve bu esnada : «Bu gün bir kısmı veya hepsi görüldü; açılanı da helâl görmüyorum.» derlerdi.
Allah (C.c.) tarafından Hz. Muhammed (S.a.) peygamber olarak gön-derilinceye kadar bu şekilde hareket ettiler, Hz. Peygamber, Kureyş'in ihdas ettiği bu bid'atleri kaldırdı ve Harem'dekilerin de Arafat'a çıkıp vakfe yaptıktan sonra oradan Mina'ya inmeleri esasını getirdi. Bundan sonra hacılar Harem dışından getirdikleri elbiseler ile tavaf etmeğe başladılar ve hacc mevsiminde Harem dahilinde dışardan getirmiş oldukları yiyecekleri yediler. Bu hususta Allah (C.c), diğer Arapların yaptıkları gibi Kureyşlilerin de Arafat'tan Mina'ya inmelerini emrederek : «Sonra insanların (Arapların) elbirltk döndüğü yerden siz de dönün. Allah'tan (günahlarınızı) bağışlamasını isteyin. Şüphesiz ki Allah çok yarlıgayıcı. hakkıyla esirgeyicidir.» (Bakara, 199) buyurur. Ayrıca Allah (C.c), Harem dışındaki hill bölgelerden getirilen elbise ve yiyeceklerin Harem bölgesinde terk edilip bu elbiselerle tavaf edilmemesi ve yiyeceklerin yenilmemesi konusunda : «Ey Adem oğullan! Her mescid (gidişiniz) de süs (lü, güzel elbiseler) inizi (üzerinize) alın; yeyiıı, için, fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez. De ki: "Allah'ın, kulları için çıkardığı süsü ve güzel rızıkları kim haranı etti?" De ki: "O (nlar), dünya hayatında inananlar içindir. Kıyamet günü ise (bunlar) yalnız onların olacaktır." İşte biz bilen bir topluluk için ayetleri böyle açıklıyoruz.» (A'râf,31, 32) buyurur. [204]

Mutayyibûn Ve Ahlâf'm Kendi Aralarında Yaptıkları Dayanışma

Daha önce Kusayy tarafından oğlu Abduddâr'a hicâbet (Ka'be kapısı muhafizlığı), sikâye (hacılara su dağıtma işi), rifâde (hacılara şölen vermek), nedve (umumî meclis toplantısı tertib etmek) ve liva (bayrak muhafizlığı) görevlerinin verildiğini anlatmıştık. Daha sonra Abd-Menâf b. Kusayy'in-oğulları olan Abd-Şems, Hâşim, cl-Muttalib ve Nevfel kendilerinin daha üstün ve kendi kavimleri arasında daha itibarlı olmaları hasebiyle bu görevlere Abduddâr oğullarından daha lâyık olduklarım düşünerek bu görevleri onların ellerinden almak istediler. İşte bu sebeple Ku-reyş arasında tefrika baş gösterdi. Kureyşlilerden bir grup Abd-Menâf'ın yanında yer alırken, diğer bir grup da Kusayy'in Abduddâr'a verdiği bu görevlerin ellerinden alınmasının yerinde olmayacağını düşünerek onların yanında yer aldı; çünkü bu gruba göre Kusayy'in fazileti bilinip buyruğu uğurlu sayıldığı için onun buyrukları kendi aralarında tabi olunması gerek bir kanun sayılıyordu.
Abd-Menâfb. Kusayyoğullarımn söz sahibi, en yaşlıları olması hasebiyle Abd-Şems idi. Abduddâroğullarının söz sahibi ise, aynı zamanda savunmalarım üstlenen Âmirb. Hâşim b. Abd-Menâfb. Abduddâr idi. Esedb. Abdu'l-Uzzâb. Kusayy, Zühre b. Kül âb b. Teymb. Mürre ve Haris b. Fihrb. Mâlik b. Nadroğulları Abd-Menâfoğullarıyla, Manzum, Sehm, Cumah ve Adiyy b. Ka'b oğulları da Abduddâroğulîarıyla birieştirler. Âmir b. Lu'eyy ile Muhârib b, Fihr taraftarlarıyla birlikte bu iki grubun dışında kaldılar ve iki gruptan herhangi birisine katılmadılar.

Abd-Menâf tarafında yer alan gruplar kendi aralarında, denizin suyu bir yün parçasını ıslattığı müddetçe birbirlerini terk etmeyeceklerine ve yardımsız bırakmayacaklarına dair kuvvetli bir ittifak anlaşması yaptılar. Bu sırada Abd-Menâfb. Kusayyoğullan güzel koku ile doldurulmuş büyük bir kap çıkardılar. Bir rivayete göre, bu kabı Abd-Menâfoğullarm-dan birisinin hanımının çıkardığı söylenir. Netice olarak, çıkarılan bu koku dolu kabı getirip Ka'be'ye bıraktılar ve ellerini bu kabın içerisine daldırmak suretiyle ittifak ve yardımlaşma anlaşması yaptılar ve kokulu ellerini Ka'be'ye sürerek bu anlaşmayı takviye edip pekiştirdiler. İşte bu sebeple onlara "Mutayyibûn" (güzel kokulular) adı verildi.

Abduddâroğullan ile onların yanında yer alan diğer kabilerle ise Ka' be'de toplanarak birbirlerini terk etmeyeceklerine ve yardımsız bırakmayacaklarına dair aralarında anlaşma yaptılar. Bu sebeple de kendilerine "müttefikler" manasına gelen "Ahlâf" adı verildi. Sonra savaş yapmak üzere toplanıp saf saf dizildiler. Tam bu sırada taraflar Abd-Menâfoğul-larına sikâye ve rifâde işleri, Abduddâroğullarma da hicâbe, liva ve nedve işleri verilmek şartıyla birbirlerine sulh çağırışında bulundular. İşte böylece taraflar kendilerine verilen bu görevlere razı kalarak aralarında sulh anlaşması yaptılar ve savaşmaktan vaz geçtiler. Bundan sonra taraflar kiminle ittifak anlaşması yaptılarsa, İslâmiyetin gelişme kadar bu durumlarını devam ettirdiler. Bu hususla ilgili olarak Hz. Peygamber (S.a.) : «CaMliyet dönemindeki hılf (ittifak) anlaşmasına gelince, İslâm bunu kuvvetlendirmiştir, fakat İslâm'da hılf yoktur» [205] buyurmuşlardır.

Abd-Menâfoğullanna bırakılan sikâye ve rifâde görevlerini cömert ve zengin olan Hâşim b. Abd-Menâf üzerine aldı, çünkü Abd-Şems b. Abd-Menâf çok yolculuk yapan, mâli durumu zayıf olan ailesi kalabalık bir kimse idi.

Bu bahsi "Fil Vak'ası ve Kureyş'in Yaptıkları' başlığından önce anlatmamız gerekirdi; fakat hadiselerin birbirleriyle olan sıkı münasebetlerinden dolayı sonraya bıraktık. [206]

Haraç Ve Asker Konusunda Kisrâ Enûşirvân'ın Yaptıkları

Kisrâ Enûşirvân'dan Önce Fars hükümdarları eyalet topraklarının sulanma ve verimlilik derecesine göre bazılarından üçte bir, bazılarından dörtte bir, diğer bazılarından beşte bir, altıda bir nisbetinde vergi alıyorlar, ayrıca belli miktarda cizye (kafa vergisi) de topluyorlardı. Hükümdar Kubâd, daha sıhhatli vergi toplayabilmek için arazinin ölçülmesini emretti, fakat bu ölçme işi tamamlanmadan önce Kubâd Öldü. Kubâd'm oğlu Kisrâ Enûşirvân hükümdar olunca, ölçme işinin tamamlanmasını emretti ve buğday, arpa, üzüm, yonca, hurma, zeytin ve pirinç mahsûllerinden her birine belli bir miktarda vergi koydu. Bu vergiler bir yıl içerisinde üç taksitte toplanıyordu. Hz. Ömer b. el-Hattâb, İran'ı fethettiği zaman bu vergi sistemini uyguladı.

Kisrâ Enûşirvân sonra âmillerinin fazla vergi almasını önlemek için vilâyet kadılarına, vergi maddelerini ve nisbetlerini ihtiva eden birer yazı gönderdi. Ayrıca mahsûllerine afat isabet edenlerin vergilerini zarar ve ziyan nisbetinde indirmelerini emretti. Diğer taraftan ülkenin ileri gelen büyükleri, hanedan mensupları, askerler, ateşgedeler, kâtipler ve hükümdarın hizmetinde olanlar hariç, bütün insanlar güçlerine göre on iki, sekiz, altı ve dört dirhem arasında değişen miktarda cizye ödemekle mükellef tutuldular. Ancak yirmi yaşma girmeyenler ile elli yaşını aşanlar cizye vergisinden muaf tutuldular.

Kisrâ Enûşirvân daha sonra kâtipler sınıfından "Bâbek" adında asa-letli ve becerikli birisini askerî

işler dairesinin basma getirdi. Bâbek Kis-râ'dan bu işle meşgul olup üzerine düşmesi için imkân ve firsat istedi. Bundan sonra Bâbek, askerlerin teftiş edilmesi için önünden geçecekleri yere kendisi için bir seki (yüksek yer) yaptırıp burasını güzelce tefriş ettirdi, sonra silâh ve teçhizatları ile birlikte karşısında hazır bulunmaları için onlara seslendi. Bunun üzerine askerler karşısına gelip durdular, fakat Bâbek askerlerin arasında Kisrâ'yı görmediği için geri dönmelerini emretti. Bâbek, bu hareketini iki gün tekrarladı, üçüncü gün bir münâdi-ye emir vererek, başında tacı dahi olsa, herkesin toplanma yerine gelmesi için yüksek sesle bağırmasını istedi. Kisrâ münadinin sesini işitince hemen başına tacını giyip silâhını kuşandıktan sonra teftiş alanına geldi, sonra Bâbek'in önüne gelip kendisini arz etti. Bâbek iki yay kirişi hariç onun mükemmel bir surette silâhlanmış olduğunu gördü. Hâlbuki her askerin yanında taşımak mecburiyetinde olduğu bu iki kirişi Kisrâ yanma almamıştı. Bâbek üzerinde bu kirişleri göremeyince, Kisrâ'nm adını duyurup ilân etmeden ona : «Üzerinde bulunması gereken bütün teçhizatını yanma al.» dedi. Bunun üzerine Kisrâ üzerine almadığı bu iki kirişi hatırlayıp onları sırtına astı. Sonra Bâbek'in münâdisi yüksek sesle : «Bahadırların büyüğü olan kişi dört bin dirhem mükâfat alacaktır.» diye bağırdı. Böylece Bâbek Kisrâ'nm adını duyurmuş oldu. Bundan sonra Bâbek teftiş için bulunduğu yüksek yerden inip Kisrâ'nm yanma geldi ve yapmış olduğu kabalıktan dolayı ondan özür diledi, ayrıca ona böyle yaptığı takdirde ancak işini mükemmel bir surette başarabileceğini hatırlattı. Bunun üzerine. Kisrâ: «Devletimizin ıslâhı için yapılan hiçbir iş ve davranış bize ağır gelmez.» diye karşılık verdi.

Kisrâ'nın sözlerinden bazıları şunlardır :

«Şükür ve nimet terazinin iki kefesi gibidir; hangisi ağır basarsa, denkleşmesi için hafif olan tarafa ağırlık ilâve edilir. Eğer nimet çok, şükür az olursa, (Allah'a karşı) hamd azalır. Çok nimet çok şükür gerektirir. Şükür arttıkça nimet de artar, hattâ nimetin miktarı şükrün miktarını aşar. Ben, şükür hakkında düşündüm; onun bir kısmının sözle, bir kısmının da işle yerine getirileceğini öğrendim.»

«Allah katında amellerin en hoş ve makbul olanını düşündüm, sonra bunun Allah'ın gökleri ve yer yüzünü ayakta tutup dengelediği, dağları yerlerinde sabit kıldığı, nehirleri akıttığı, mahlûkati yarattığı şey olan hak ve adalet ölçülerini buldum ve buna sarıldım. Diğer taraftan insanları, kıpırdayan canlıları, kuşları ve bütün hayvanları ayakta tutan memleketlerin bayındırlığını hak ve adaletin semeresi olarak buldum. İşte bu husus üzerinde biraz düşünce savaşan askerlerin ülkeyi bayındır hâle getirmek için uğraşan halkın ücretli hizmetçileri, ülkenin bayındırlığına sebep olan halkın da savaşan askerlerin ücretli hizmetçileri olduklarını gördüm. Savaşan askerlere gelince, ülke sakinlerini ve vergi mükelleflerini müdafaa edip korumağa çalıştıklarından dolayı ücretlerini onlardan isterler. O hâlde onların, kendilerini savunan bu askerlere ücretlerini vermeleri bir borçtur; çünkü bayındırlık, can ve mal konusunda emniyet ve güven ancak onlar sayesinde mümkün olur. Kezö savaşan askerlerin barınma, yeme, içme, mal üretme ve evlât sahibi olma gibi hususların ancak Ülkenin mamur olması için uğraşanlar ve vergi mükellefi olanlar sayesinde mümkün olabileceğini gördüm; bu sebeple vergi mükelleflerinden, askerler İçin ihtiyaçlarını karşılayacak kadar aldım, geri kalan gelirlerini ise ihtiyaçlarını karşılamaları ve üretimlerini devam ettirmeleri için kendilerine bıraktım. Bunu yaparken de iki taraftan birisine haksız davranmadım. Askerlerle vergi veren halkı gören iki göz, yardımlaşan iki el ve iki ayak gibi kabul ettim. Hangisine zarar gelirse, diğerinin de rahatsız olacağını düşündüm.»

«Atalarımın hayatını gözden geçirdim, onların yaptıklarından bana sevap kazandıracak, halkın arasında iyi bir anı bırakacak, asker ve tebe-anın maslahat ve yararına olacak hiç bir şeyi terk etmedim, aksine ehemmiyet verip tatbik ettim. Onların iyi olmayan ve bozuk olan gidişatlarından da yüz çevirdim. Hiçbir zaman ecdat sevgisi beni kendisinde hayır olmayan kötü şeylere sevk etmedi.

Hintlilerin ve Bizans halkının hayatlarına da bir göz attım ve iyi olan hasletlerini aldım. Nefsanî arzularımızın temayüllerine karşı nefsimizle aramızda her hangi bir çatışma da meydana gelmedi. Bunları diğer memleketlerde bulunan bütün adamlarımıza ve nâiblerimize yazdım.»
Derin bilgiye, mükemmel bir akla ve nefis hakimiyetine delâlet eden bu sözler Üzerinde biraz durup düşünün. İşte bu durumda olan bir kimsenin kıyamete kadar adalet konusunda darb-ı mesel olmaya hakkı vardır.
Kisrâ Enûşirvâıı'm çok iyi yetişmiş çocukları vardı. Kendisinden sonra hükümdarlığı oğlu Hürmüz'e verdi.
Hz. Muhammed (S.a.) "Fil yılında dünyaya gelmiştir. Bu, Kisrâ Enû-şirvân'm hükümdarlığının kırk ikinci yılma rastlamaktadır. Arapların meşhur günlerinden olan "Zû-Cebeîe" savaşı da bu yıl meydana gelmiştir. [207]

HZ. MUHAMMED (S.A.)'İN DOĞUMU

Kays b. Mahrame, Kabâs b. Eşyem, İbn Abbâs ve İbn İshâk'm söylediklerine göre Hz. Peygamber (S.a.) "Fil yüY'nda dünyaya gelmiştir. İbn el-Kelbî ise Hz. Peygamber (S.a.)'in babası Abdullah b. Abdülmuttalib' in Kisrâ Enûşirvân'm hükümdarlığının yirmi dördüncü yılında, Hz. Peygamber (S.a.)'in de onun hükümdarlığının kırk ikinci yılında dünyaya geldiğini ve Hz. Peygamber'in Allah tarafından Kisrâ Pervîz b. Kisrâ Hürmüz b. Kisrâ Enûşirvân'm hükümdarlığının üzerinden yirmi iki yıl geçtikten sonra peygamber olarak gönderildiğini, Pervîz'in hükümdarlığının üzerinden otuz iki yıl geçtikten sonra da Rasûiullah (S.a.)'m Mekke'den Medine'ye hicret ettiğini söylüyor.
İbn İshâk şöyle diyor :
«Rasûiullah (S.a.), on iki Rebîülevvel pazartesi günü "Dâr İbn Yûsuf" denilen evde dünyaya geldi. Bir rivayette bu evi Hz. Peygamber (S.a.)'in Akîl b. Ebû Tâlib'e bağışladığı, hattâ ölünceye kadar bu evin onun elinde kaldığı, sonra Akîl'in oğlu tarafından Haccâc'm kardeşi Muhammed b. Yûsuf'a satıldığı, onun da "Dâr İbn Yûsuf" adını verdiği binayı yaparken bu evi onun içine aldığı, sonra Hayzuran'm (Harun er-Resîd'in annesinin) bu evi o binadan ayırıp içinde namaz kılman bir mescid hâline getirdiği söylenir. Bir rivayette Hz. Peygamber (S.a.)'in Rebîülevvel'in onunda, diğer bir rivayette ise ikisinde dünyaya geldiği ifade edilir.»
Yine İbn İshâk anlatıyor :
«Resûlullah (S.a.), on iki Rebîülevvel pazartesi günü "Dâr İbn Yûsuf" Hz. Peygamber'e hamile kaldığı zaman bir rüya görmüş ve rüyasında ona: "Sen bu ümmetin efendisine hamilesin; O doğduğu zaman : 'Bütün haset-çilerin şerrinden O'nu bir olan Allah'a sığındırırım.' de, sonra O;na Muhammed adını ver." denilmişti. Yine Âmine Hz. Peygamber'e hamile kaldığı zaman, kendisinden çıkan bir nur ile Suriye topraklarındaki Busrâ saraylarını görmüştü. Âmine, oğlu Hz. Peygamber'i dünyaya getirdiğinde, dedesi Abdülmuttalib'e birisini gönderip ona : "Senin için bir oğlan çocuğu dünyaya getirdim; gel, gör." dedi. Abdülmuttalib de gelip gördü ve bu sırada Âmine ona, hamile iken rüyasında gördüklerini, rüyasında kendisine söylenenleri ve doğacak olan bu çocuğun adının Muhammed konulmasına dair kendisine verilen emri anlattı.»
Osman b. Ebu'l-Âs şöyle diyor :
«Annem bana Vehb'in kızı Âmine'nin Hz. Peygamber'i dünyaya getirdiği zaman onun yanında hazır bulunduğunu, evde bulunan her şeyin nur saçtığını ve yıldızlara baktığında, onların kendisinin üzerine

düşecek-miş gibi yaklaşmış olduklarını gördüğünü söylemişti.»
Hz. Peygamber'i ilk olarak Ebû Leheb'den doğma Mesrûh adında bir oğlu ile birlikte onun cariyesi Süveybe emzirdi. Süveybe, Hz. Peygamber' den önce amcası Hamzab. Abdülmuttalib'i, kendisinden sonra da Ebû Seleme b. Abdü'1-Esed el-Mahzûmî'yi emzirmişti. Süveybe, Hz. Peygamber (S.a.) hicret etmezden önce Mekke'de bulunduğu sırada O'nun yanma gelir ve Hz. Peygamber ile hanımı Hz. Hatice ona ikramda bulunurlardı. Hz. Hatice Ebû Leheb'e haber göndererek, Süveybe'yi azat etmesi için kendisine satmasını istemiş, fakat Ebû Leheb onun istediğini kabul etmemiş ve ancak Hz. Peygamber (S.a.) Mekke'den Medine'ye hicret ettikten sonra Ebû Leheb onu azat etmişti. Hz. Peygamber (S.a.), Hayber dönüşü Süveybe'nin vefat haberini öğreninceye kadar ona ihsanda bulunup ilgilenmişti. Hz. Peygamber Süveybe'nin vefatından sonra oğlu Mesrûh'u sormuş ve kendisine annesinden önce Mesrûh'un öldüğü söylenmişti. Bu defa bir akrabasının bulunup bulunmadığını soran Hz. Peygamber'e, yakınlarından hiç kimsenin kalmadığı söylenmişti.
Süveybe'den sonra Hz. Peygamber'i, Sa'd b. Bekrb. Hevâzinoğulla-rmdan asıl adı Abdullah b. Haris b. Şicne olan Ebû Züeyb'in kızı Halime emzirdi. Halîme'nin kocasının adı ise Haris b. Abdü'1-Uzzâ idi. Hz. Pey-gamber'in Halîme'den olan süt kardeşleri Abdullah, Üneyse ve Şeymâ adıyla bilinen Cüzâme idi. Hz. Peygamber'i annesi Halime ile birlikte Şeymâ büyütmüşlerdi.
Hz. Peygamber (Sa.) Hatice ile evlendikten sonra süt annesi Halime yanma gelmiş ve ona ikram ve ihsanda bulunmuştu. Halime, Hz. Peygamber (S.a.) Mekke'yi fethetmezden önce vefat etmişti. Mekke'nin fethinden sonra Halîme'nin bir kız kardeşi Rasûlullah (S.a.)'ın yanma gelmiş, süt annesi Halîme'yi sorduğunda vefat ettiğini haber vermişti. Bunun üzerine gözleri yaşaran Hz. Peygamber geride bıraktığı kimseleri sordu; oda bu hususta Rasûlullah (S.a.)'a bildiklerini haber verdi. Sonra Halîme'nin kız kardeşi Hz. Peygamber'den yardım talebinde bulundu ve hacetinin yerine getirilmesini istedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber ihsanda bulunup hacetini yerine getirdi.
Abdullah b. Ca'ferb. Ebû Talib'in nakline göre Halime şunları anlatıyor :
«Hiç bir şey bulunmayan bir kıtlık yılında emzirecek çocuk aramak üzere bir grup kadınla birlikte memleketimizden çıktık. Ben beyaz dişi eşeğime binerek yola çıkmıştım, yanımızda da yaşlı bir devemiz vardı. Allah'a yemin ederim ki, memesinden bir damla olsun süt çıkmıyordu. Yanımda bulunan çocuğum açlık yüzünden ağladığı için hepimiz geceyi uykusuz geçirmiştik. Ne yaşlı devede ve ne de memelerimde çocuğu doyuracak süt vardı. Fakat biz bereketli bir yağmur, bir ferahlık ve kurtuluş bekliyorduk. Bu sırada arıklık ve zafiyet yüzünden huysuzluk gösteren merkebim arkadaşlarımı güç durumda bırakmıştı. Nihayet Mekke'ye geldiğimizde Rasûlullah (S.a.) emzirilmek üzere teker teker hepimize verilmek istendi, fakat onun yetim olduğunu duyan her kadın onu kabul etmekten çekindi, çünkü biz emzireceğimiz çocuğun babasından bir şeyler umuyorduk ve : "Bir yetim için anne ve dedesi ne yapabilir?" diyorduk. Benimle birlikte gelen her kadın kendisine emzirecek bir çocuk bulmuştu, fakat ben bulamamıştım. Nihayet geri dönmeğe karar verdiğimizde yanımda bulunan kocama : "Ben arkadaşlarımın arasında eli boş geri dönmek istemiyorum, henüz emzirecek bir çocuk da bulamadım. Allah'a yemin ederim ki, gidip o yetim çocuğu alacağını ve onu götüreceğim." dedim. Bunun üzerine kocam bana : "Pek iyi, al, belki Allah bu çocuk sayesinde bize bereket ihsan eder." dedi, ben de gidip onu aldım. Çocuğu kucağıma aldığım zaman memelerim sütle doldu ve süt kardeşiyle birlikte doyuncaya kadar emdiler, sonra her ikisi de uykuya daldılar. Hâlbuki yanımda bulunan kendi oğlan çocuğum bundan önce uyumuyordu. Bu sırada kocam yaşlı devemizin yanma gidip baktığında onun memelerinin sütle dolmuş olduğunu gördü. Sonra kocam deveyi sağıp sütünü kana kana içti; kendisi içtikten sonra bana da sundu, ben de içtim, her ikimiz de doyduk. Bu arada

kocam bana : "Ey Halime! Mübarek ve uğurlu bir çocuk aldığının farkında mısın?" dedi, ben de : "Allah'a yemin ederim ki, Öyle olmasını umuyorum." diye karşılık verdim. Bundan sonra Mekke' den ayrıldık. Ben çocuğu yanıma alıp dişi merkebime bindiğim zaman kadın arkadaşlarımın merkeplerinden hiç biri bana yetişemedi. Bana: "Ey Ebû Zü'eyb'in kızı Halime! Üzerine binmiş olduğun bu merkep Mekke'ye giderken bindiğin merkebin aynı değil mi? Dur, biraz bizi bekle." dediler. Ben de : "Allah'a yemin ederek söylüyorum ki, evet o, aynı merkeptir." diye cevap verdim. Bunun üzerine onlar : "Bu merkebe bir hâl oldu." diyerek hayırlanmağa başladılar. Bundan sonra Sa'doğulları diya-rmdaki çadırlarımıza geldik. Allah'a yemin ederek söylüyorum, yer yüzünde buradan daha kurak bir yer yoktu. Böyle olduğu hâlde biz buraya geldikten sonra koyunlarım akşam vakti geri dönerken karınları tok ve memeleri sütlenmiş olarak dönüyorlardı. Hâlbuki başkalarının koyunlarmdan bir damla olsun süt çıkmıyordu. Bizim bu duru:nurnuzu görenler çobanlarına: "Yazıklar olsun size! Sizde koyunlarınızı Ebû Zü'eyb'in kızı Halîme'nin çobanının otlattığı yerlerde otlatsanız ya!" diyorlardı. Buna rağmen onların koyunları akşam vakti aç ve sütsüz, benim koyunlarım ise tok ve sütlü olarak dönüyorlardı.»

«Biz Allah (C.c.)'m bu çocuk sayesinde bize karşı bolluk ve bereketini artırdığını her zaman biliyorduk. Böylece iki yıl geçtikten sonra onu memeden kestim. Ayrıca onun büjaimesi diğer çocuklara benzemiyordu, iki yıl geçmeden etine dolgun bir oğlan çocuğu hâline gelmişti. Nihayet onu alıp annesinin yanma götürdük. Hâlbuki onun sayesinde gördüğümüz bolluk ve bereketten dolayı onun yanımızda kalmasını daha çok arzu ediyorduk. Bu yüzden onu bizim yanımızda bırakması için annesiyle görüşüp konuştuk. Nihayet annesi Âmine'nin teklifimizi kabul etmesi üzerine çocuğu alıp geri döndük. Allah'a yemin ederim ki, dönüşümüzden bir kaç ay sonra, süt kardeşiyle birlikte evimizin arka tarafında bulunan koyunlarımızın yanında bulundukları bir sırada süt kardeşi olan oğlum koşarak telâş içerisinde yanımıza geldi ve ; "Şu Kureyşli kardeşimin yanma beyaz elbiseli iki kişi geldi, yere yatırıp karnını yardılar ve hâlâ karnının içerisini karıştırıyorlar." dedi. Bunun üzerine kocam ve ben telâşla koşup çocuğun yanma geldik; geldiğimizde çocuk ayakta ve yüzü sararmış bir hâlde bulunuyordu. Hemen onu kucaklayıp bağrımıza bastık ve ona : "Ey yavrucuğumuz! Sana ne oldu?" diye sorduk, o da : "Beyaz elbiseli iki kişi yanıma gelip beni sırt üstü yatırdılar, sonra karnımı yardılar ve karnımda bilmediğim bir şeyi aradılar." diyerek olup bitenleri anlattı. Sonra çadırımıza döndük, bu sırada süt babası olan kocam bana : "Allah'a yemin ederim ki, çocuğun basma bir kötülük gelmesinden korkuyorum. Böyle bir şey olmadan götürüp onu ailesine teslim et." dedi.»

«Nihayet çocuğu alıp annesine götürdük. Bunun üzerine annesi : "Ey süt annesi olan Halime! Onu yanından ayırmak istemiyordun, neden erken getirdin?" dedi. Ben de : "Artık Allah (C.c.) oğlumu yetiştirdi ve ber. üzerime düşeni yaptım, başına bir kötülük gelmesinden korktuğum için gördüğün gibi onu sağ salim sana teslim etmek istiyorum." dedim. Bunun üzerine : "Hayır, teslim etmenin sebebi bu değildir, doğrusunu söyle, beni inandır." dedi ve işin içyüzünü anlatıp doğruyu söyleyinceye kadar beni yanından bırakmadı. Sonra bana : "Yoksa şeytanın ona musallat olmasından mı korkum?" dedi. Ben de : "Evet" diye cevap verdim. Bunun üzerine : "Hayır! Şeytan asla ona musallat olamaz, çünkü oğlumun fevkalâde bir durumu var, istersen sana bunu anlatayım." dedi, ben de : "Evet, haydi anlat." dedim. Bunun üzerine Âmine şunları anlattı : "Ben ona hamile kaldığım zaman, benden bir nur çıktığını ve bu nurun Suriye bölgesindeki Busrâ'da bulunan sarayları aydınlattığını gördüm. Ayrıca Allah'a yemin ederek söylüyorum ki) onun hamileliğinden daha hafif ve kolay bir hamilelik görmedim. Sonra ben onu dünyaya getirdiğini zaman, ellerini yere koyup başını semaya doğru kaldırmış bir vaziyette doğmuştu." Sonra bana : "Şimdi sen çocuğu bana bırak, kendin

de sağ salim geri dön." dedi.»
Hz. Peygamber (S.a.)'in süt emme müddeti iki yıl sürmüştü. Bir rivayete göre, süt annesi Halime onu dedesi Abdülmuttalib'e ve annesi Âmine'ye teslim ettiği zaman beş yaşındaydı.
Şeddâd b. Evs anlatıyor :
«Rasûlullah (S.a.)'m yanında bulunuyorduk. Tam bu sırada Âmiroğul-larmdan yaşlı bir zat geldi. Kavminin reisi ve efendisi olan bu zat asasına dayanarak ayakta durdu ve Hz. Peygamber (S.a.)'e hitaben : "Ey Ab-dülmuttalib'in oğlu (torunu)! Duyduğuma göre Allah'ın elçisi olduğunu ve İbrahim, Musa, îsâ ve diğer peygamberleri gönderdiği şeyle seni de elçi olarak gönderdiğini iddia ediyormuşsım. Dikkatli ol, çok büyük konuşuyorsun. Bilmelisin ki, peygamberler İsrâiloğullarmdan gelmektedir. Hâlbuki sen, şu taşlara ve putlara tapan bir kavimden gelmektesin. Peygamberlik kim, sen kimsin. Her sözün bir hakikati olmalıdır. Acaba bu sözünün aslını veelçilik hadisesinin nasîl başladığını anlatır mısın?" dedi.»
«Bu yaşlı zatın sorusu Hz. Peygamber'in hoşuna gitti ve ona : "Ey Âmiroğullarmm kardeşi! Gel, otur!" dedi. Nihayet bu adam deve çöker gibi çömelip oturduktan- sonra Hz. Peygamber (S.a.) ona şunları söyledi : "Sözümün hakikatine ve peygamberliğimin başlangıcına gelince : bir defa ben atam İbrahim (A.s.)'in duasının mahsulü ve kardeşim îsâ (A.s.)'nm bir müjdesi ve annemin, ilk çocuğuyum. Diğer kadınların en ağır biçimde taşıdıkları hamilelik yükünü bana hamile kalınca annem de taşıdı. Sonra annem rüyasında, karnındakinin nur olduğunu görmüş, gözüyle bu nuru takip ettiği zaman gözünden daha önde giderek yer yüzünün doğusunu ve batısını aydınlatıp ona göstermiştir. Nihayet anneni beni dünyaya getirdi ve ben büyüyüp yetiştim. Büyüdüğüm zaman ise şiir ve putlara karşı bende fitratan bir nefret meydana geldi. Bir gün Sa'db. Bekr-oğuliarınm ülkesinde süt annemin terbiyesinde bulunurken diğer çocuklarla birlikte oynamak üzere ailemden ayrılıp uzaklaştım. İşte bu sırada yanlarında içerisi karla doldurulmuş altın bir tas bulunan üç kişi yanıma geldi. Nihayet onlar arkadaşlarınım arasından beni yakaladılar ve arkadaşlarım kaçıp vadinin kenarına geldiler. Sonra onlara dönüp : "Sizin bu çocuğa ne ihtiyacınız var? Onun babası yok ve hem onu Öldürmek size bir şey kazandırmaz." diye seslendiler. Çocuklar, bu adamların kendilerine cevap vermediklerini görünce benim durumumu haber vermek ve bu adamlara karşı yardım talebinde bulunmak üzere koşarak kabileye geldiler. Bu sırada adamlardan birisi beni tutup yavaşça yere yatırdı, sonra göğsümün ortasından kasığıma kadar yardı. Onun yardığım görüyordum, fakat elinin dokunduğunu hissetmiyordum. Bundan sonra karnımın içerisinde bulunan iç organları çıkardı ve tasın içindeki karla güzelce yıkadıktan sonra yerine yerleştirdi. Sonra kalbimi çıkarıp yardı ve içinden siyah bir et parçası alıp dışarı attı. Bu arada bir şey alıyormuş gibi sağ tarafına elini uzattı. Bir de baktım ki, elinde nurdan bir mühür vardı ve bakanları hayrete düşürecek derecede parlıyordu. Bu adam kalbimi bu mühürle mühürledi ve kalbim nurla doldu. İşte bu peygamberlik ve hikmet nurudur. Bundan sonra kalbimi eski yerine koydu ve ben uzun müddet bu mührün serinliğini kalbimde hissettim. Sonra üçüncü adam arkadaşına uzaklaşmasını söyledi, o da hemen benden uzaklaştı. Bu defa üçüncü adam göğsümün ortasından kasığımın nihayetine kadar yarılmış olan yerlere elini sürerek uğrattı ve Allah'ın izniyle yarılan yer iyileşip kapandı. Sonra elimden tutup beni yavaşça ayağa kaldırdı. Bundan sonra üçüncü adam karnımı yaran birinci arkadaşına "Onu ümmetinden on tanesiyle tart." dedi. Beni on kişiyle tarttılar ve onlardan ağır geldim. Sonra arkadaşına : "Onu, ümmetinden yüz tanesiyle tart." diye söyledi. Beni yüz yişiyle tarttılar ve yine onlara ağır geldim. Son olarak : "Ümmetinden bin kişiyle tartın." dedi, bin kişiyle tarttıklarında ben yine onlara galip gelip ağır bastım. Bunun üzerine "Onu bırakın, eğer onu bütün üm-metiyle tartsam yine de ağır gelecek." dedi. Bundan sonra beni

kucaklayıp başımdan ve alnımdan öptüler ve bana : "Ey dost! Korkma, eğer Allah (C.c.)'m senin hakkında ne murad ettiğini buseydin, gözlerin aydın olur, gönlün rahat ederdi." dediler.»
«Biz bu durumda iken toplu hâlde yanımıza gelen kabile ile karşılaştık. Kabilenin önünde ise süt annem bulunuyordu ve yüksek sesle : "Vay zavallı yavrucak." diye feryat ediyordu. Bu sırada yanımdaki adamlar beni kucaklarına bastılar, başımdan ve alnımdan öpmeğe başladılar. Sonra bana : "Güçsüz ve zayıf olmana rağmen ne kadar hoş ve sevimlisin." dediler. Bu defa süt annem : "Ah tek basma kalan yavrucak!" diye seslendi. Bunun üzerine beni yine kucaklarına bastırdılar ve alnımdan öptüler, sonra bana ; "Tek başına yalnız da olsan, ne kadar hoş ve sevimlisin. Aslında sen yalnız değilsin, çünkü Allah seninle beraberdir." dediler. Bundan sonra süt annem bana : "Ah yetim yavrucak! Kimsesiz ve arkasız olduğun için seni arkadaşlarının arasından alıp öldürdüler." dedi. Yine beni bağırlarına basıp kucakladılar ve alnımdan öptüler, sonra : "Sen ne güzel yetimsin! Allah katında ne kadar değerlisin! Senin için murad edilen hayır ve iyiliği ah bir bilsen!" dediler ve beni derenin kenarına kadar getirdiler. Süt annem beni görünce : "Ey oğulcağızım! Seni henüz böyle sağ olarak görebilecekmiydim." dedi ve yanıma gelip beni bağrına bastı. Nefsim kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, beni bağrına basan süt annemin kucağında bulunduğum sırada bir elim karnımı yaran adamlardan (meleklerden) birinin elinde bulunuyordu ve ben onlara iltifat edip bakıyordum ve süt annemle birlikte gelen kabile halkının onları gördüklerini sanıyordum. Halbuki onlar yanımda bulunan bu adamları görememişlerdi. Bu sırada kabile halkından birisi : "Bu çocuğa cinnet gelmiş veya onu cin çarpmıştır; hemen onu bakıp tedavi etmesi için kâhinimize götürelim." dedi. Bunun üzerine ben : "Ey kişi! Bende senin dediğin hâllerden hiç birisi yoktur. İradem yerinde, aklım basımdadır; ayrıca hiç bir hastalığım da yoktur." dedim. Bu defa süt babanı, yani süt annemin kocası araya girdi ve : "Konuşmasının düzgünlüğünü görmüyor musunuz? Oğlumda sakıncalı her hangi bir şeyin bulunmadığını umuyorum." dedi. Fakat onlar beni kâhine götürmeğe karar verdiler ve beni alıp götürdüler. Başımdan geçenleri kâhine anlattıkları zaman o : "Susunuz, çocuk hâlini kendisi anlatsın, çünkü n kendi durumunu sizden daha iyi bilir.' dedi. Bunun üzerine ben olup bitenleri baştan sona kadar kâhine anlattım. Bu sojiorinr işitea kâhu: iıeraen üzg ime anldı ve beni kucağına bastırdıktan sonra yüksek bir s^sle : "Ey Araplar! Bu çocuğu öldürün, onunla birlikte beni de öldürün. Lât ve Uzzâ'ya yemin ederim ki, eğer onu sağ alarak bırakır, büyüyüp yetişmesine fırsat ve imkân verirseniz, sizin dininizi mutlaka değiştirecek, işinize karşı çıkacak ve benzerini hiçbir zaman duymadığınız yeni bir din getirecektir." dedi.»
«Kâhin bu sözlerini söyledikten sonra süt annem yanıma geldi ve beni onun kucağından çekip aldı, sonra ona : "Sen benim bu oğlumdan daha delisin ve daha bunaksın. Sen kendini öldürecek birisini bul, biz onu öldürmeyeceğiz." dedi.»
«Bundan sonra beni aileme teslim, ettiler. Başıma gelenlerden dolayı korku içerisinde sabahladım. Göğsümden kasığıma kadar yarılan izi bir ayakkabı bağı gibi belliydi. Ey Âmir oğullarının kardeşi! İşte benim hâlim böyle başladı ve sözümün aslı da budur.»
«Bu sözlerim üzerine Âmiroğullarının reisi olan bu zat: "Kendisinden başka mabud bulunmayan Allah'a şehadet-ederim ki, senin üzerinde bulunduğun iş (peygamberlik) haktır. Sana soracağım bir kısım şeyleri bana anlat." dedi, ben de : "Soracaklarınızı sorun." dedim, bunun üzerine "İlmi artıran şey nedir?" diye sordu, ben de : "Öğrenmektir." diye cevap verdim. Sonra : "Kişinin ilim sahibi olduğunu gösteren şey nedir?" diye sordu, ben : "Soru sormaktır." diye karşılık verdim. Bundan sonra : "Bir şey nasıl ilerletilir? [208] diye sordu, ben : "Devamlı surette yapmakla ilerletilir." diye cevap

verdim. Bu defa : "Kötülüklerle beraber yapılan iyiliğin faydası olur mu?" diye sordu, ben : "Evet, olur. Tevbe günahları temizler, iyilikler de kötülükleri siler. Kul rahat zamanında Allah'ı zikreder, hatırlarsa, sıkıntılı zamanlarında Allah da ona yardım eder." diye cevap verdim. O : "Bu nasıl olur?" diye sordu, ben : "Allah (C.c.) bir kud-sî hadiste şöyle buyurur : 'İzzet ve celâlirn'e andolsunki, ben kulumda iki emniyet ve iki korkuyu bîr arada bulundurmam. Eğer kulum dünyada iken benden korkarsa, kullarımı -cennette topladığım gün onu emniyet içerisinde bulundururum ve onun emniyeti devanı eder. Ayrıca onu yok edileceklerle birlikte yok etmem. Şayet dünyada iken benden korkmaz ve emniyet içerisinde bulunursa, kıyamet günü kullarımı hesap için topladığım zaman benden korkar ve korkusu devam eder.' diye cevap verdim." Bunun üzerine : "Ey Abdülmuttaîib'in oğlu (torunu)! Davette bulunduğun şeyin ne olduğunu bana anlatır mısın?" dedi, ben de : "Ortağı olmayan ve bir olan Allah'a ibadet etmeğe, Alliah'a benzetilen ilâhlar ile Lât ve Uzzâ'ya tapmaktan vaz geçmeğe, Allah tarafından peygamber ve kitap vasıtasıyla gönderilen şeylere inanmağa, şartlarını yerine getirerek beş vakit namaz kılmağa, senede bir ay oruç tutmağa, Allah'ın seni temizleyip arındırması ve malının sana temiz ve helâl olması için zekâtını vermeğe, imkân bulduğun takdirde hacca gitmeğe, cenabetten yıkanmağa, ölüme ve öldükten sonra dirilmeğe, cennet ve cehenneme inanmağa davet ediyorum." diyerek anlattım. Bu defa : "Ey Abdülmuttaîib'in oğlu! Eğer bunları yaparsam karşılığında bana ne var?" diye sordu, ben de : "Altlarından ırmaklar akan ve içinde temelli kalacakları Adin cennetleri vardır. İşte (günahlardan) arınanların mükâfatı budur." (Tâhâ, 76) mealindeki ayetle karşılık verdim. Bunun üzerine : "Ben hayatta rahat ve bolluğu seven bir adamım; acaba ahiretteki bu mükâfatın yanısıra dünyada da bir faydası var mı?" diye sordu, ben de : "Evet vardır. Zafer ve ülkelerde iktidar sahibi olmaktır." diye cevap verdim. Nihayet Âmiroğul-larımn reisi olan bu zat, Hz. Peygamber (S.a.)'in davetini kabul edip müs-lüman oldu ve günahlarından tevbe etti.»

İbn İshâk, Hz. Peygamber'in babası Abdulahb. Abdümuttaib'in Vehb b. Abd-Menâf b. Zühre'nin kızı Âmine'nin Rasûlullah'a hamile iken vefat ettiğini söylüyor.

Hişâm b. Muhammed ise, Hz. Peygamber'in babası Abdullah b. Abdülmuttaîib'in Rasûlullah yirmi sekiz günlük iken [209] vefat ettiğini söylüyor.

Vâkıdî de bu hususta şunları söylüyor :

«Hz. Peygamber'in babası Abdullah b. Abdülmuttalib. Kureyş'in bir ticaret kervamyla Suriye'den dönerken hasta hâlde Medine'ye gelmiş ve bir müddet kaldıktan sonra burada vefat etmiştir. Sonra Dâru'n-Nâbiğa adındaki konağın avlusunda bulunan küçük bîr binanın odasında defne-dümiştir.»

Bana göre doğru olan da budur.

İbn İshâk anlatıyor :

«Hz. Peygamber (S.a.) altı ya'şmda iken annesi Âmine Mekke ile Medine arasında bulunan Ebvâ'da vefat etmiştir. Âmine, oğlu Hz. Peygam-ber'i Neccâroğullarmdan Medine'deki dayılarım ziyarete getirmiş ve geri dönerken yolda vefat etmiştir. Bir rivayette ise Âmine'nin Hz. Peygamber ve rnürebbiyesi (dadısı) Ümmü Eymen ile birlikte kocası Abdullah'ın kabrini ziyaret etmek için Medine'ye geldiği ve geri dönerken "Ebvâ" denilen yerde vefat ettiği söylenmektedir. Diğer bir rivayette de Abdüî-muttalib'in Rasûlullah ile annesi Âmine'yi yanma alıp Rasûlulîah'm Neccâroğullarmdan olan dayılarını ziyarete götürdüğü, ziyaretten döndükten sonra Âmine'nin Mekke'de vefat ettiği ve "Şı'bu Ebû Zerr' denilen yerde defnedildiği söylenir. Fakat birinci rivayet daha doğrudur.»

«Kureyşliler Uhud üzerine yürüdükleri zaman Hz. Peygamber'in annesi Âmine'yi kabrinden çıkarmağa yeltendiler; ancak içlerinden birisinin : «Kadınlar mahrem varlıklardır; hem bizim

kadınlarımızın Muham-med'in eline geçmesi daha çok muhtemel ve mümkündür.» demesi üzerine, Hz. Peygamber (S.a.)'in annesi Âmine'ye bir ikram ve hürmet olsun diye Allah (C.c.) onları bundan vaz geçirdi.»
İbn İshâk'a göre Abdülmuttalib Hz. Peygamber sekiz, bir rivayette on yaşında iken vefat etmiştir. Abdülmuttalib, Ebû Tâlib'in Hz. Peyganı-ber'e karşı yaptığı iyiliği ve gösterdiği şefkat ve merhameti bildiği için kendisinden sonra Rasûlulîah'm ona bırakılmasını vasiyet etmişti. Dedesi Abdülmuttaîib'in vefatı üzerine Hz. Peygamber amcası Ebû Tâlib'in himayesine bırakıldı. Ebû Tâlib'in, yeğeni Hz. Peygamber'e karşı olan ilgisinin bir eseri olarak Hz. Peygamber sabahleyin yağlanıp kokulanmış olduğu hâlde kalkarken, kendi çocukları gözlerinin çapaklarıyla kalkıyorlardı. [210]

Temînıoğullarciun Muşakkar Kalesinde Öldürülmesi

Hişâm b. Muhammed'in anlattığına göre, Vehriz Kisrâ'ya Yemen' den kıymetli ve nadir eşya ile bol miktarda mal göndermişti. Bu eşya ve malları götüren kafile Ternîmoğullarının ülkesine vardığı zaman, şâir Fe-razdak'm dedesi Sa'sa'ab. Naciye el-Mucâşı'î, Temîmoğullarmın bu kafileye saldırıp getirdikleri mal ve hediyeleri yağma etmeğe çağırdı, fakat onlar bunu reddettiler. Bunun üzerine : «Ben bu kafilenin Bekrb. Vâil-oğullarının yurtlarından geçeceğini ve bu malları ele geçirip bu sayede size karşı savaş açacaklarını sanıyorum.» dedi. Sa'sa'ab. Nâciye'in bu sözlerini Temîmoğulları duyunca hemen kafileye saldırdılar, mal ve hediyeleri ellerine geçirdiler. Bu sırada Selîtoğullarmdan Natıf adında birisi ferisinde kıymetli mücevherler bulunan bir heybe ele geçirmişti. İşte bu sebeple "Falan, Natif'in hazinesine kondu" sözü bir darb-ı mesel oldu.
Bundan sonra yağma edilen kafilenin adamları Yemâme'nin sahip ve hakimi olan Hevze b. AH el-Hanefî'nin yanma gittiler. Hevze b. Alî, onları giydirip azıklarını hazırladıktan sonra hayvanlara bindirdi ve kendisi de onlarla birlikte Kisrâ'nm yanma hareket etti. Huzuruna girdiği zaman Hevze b. Alî'yi Kisrâ çok beğendi ve inciden yapılmış bir gerdanlık getirtip başına bağlattı. İşte bu sebeble ona "Taçlı Hevze" adı verildi. Sonra Kisrâ ondan Temîmoğullarının kendi kavminden olup olmadığını, yahut da aralarında bir sulh anlaşması bulunup bulunmadığını sordu. Bunun üzerine Hevze ona: «Hayır, aramızda hiçbir anlaşma yok, ancak Ölüm var.» diye cevap verdi. Onun bu sözü üzerine Kisrâ : «O halde intikamını alacaksın.» dedi ve Temîmoğullarmın üzerine asker göndermek istedi. Bu sırada Kisrâ'ya Temîmoğullarmın ülkesinin çok kötü olduğu sularının yeterli olmadığı söylendi ve Araplar tarafından "Müka'bir" diye adlandırılan Bahreyn valisi Âzâd-Firûzb. Cuşeyş'e Temîmoğullarını öldürmesine dair bir mektup göndermesi tavsiye edildi. Araplar tarafından Âzâd-Firûz'a "Müka'bir" adının verilmesi, onun suçlu insanların ellerini ve ayaklarını kesmesinden ileri geliyordu. Nihayet Kisrâ bu tavsiyeye uyarak Âzâd-Firûz'a bir elçi gönderdi, Hevze b. Alî'yi yanma çağırıp hediye ve taltiflerini yeniledikten sonra elçiyle birlikte onun da gitmesini emretti. Hevze ve elçi başak toplama mevsiminde Muka'bir'in yanma geldiler. Temîmoğulları ise zahire getirmek ve dökülen başakları toplamak üzere Hecer'e giderlerdi. Müka'bir bir münâdîye : «Temîmoğul-larmdan burada ne kadar kimse varsa gelsin, zira hükümdar Kisrâ kendilerine zahîre ve yiyecek dağıtılmasını emretti.» diye seslenmesini söyledi. Bunun üzerine orada bulunan Temîmoğulları Muşakkar adındaki kaleye girdiler. Onların bu kaleye girmesi üzerine Müka'bir, onların erkeklerini Öldürdü, çocuklarını ise sağ bıraktı. Bu arada o gün, Yerbû' kabilesinin cengâver süvarisi Ka'neb er-Riyâhî de öldürüldü. Sonra sağ bırakılan çocuklar gemilere bindirilip Fars ülkesine gönderildi.

Hübeyra b. Hudeyr el-Adevî anlatıyor :
«İstahr fethedildikten sonra bu çocuklardan bir kaç tanesi geri döndü. Geri dönenlerden birisi hadım hâle getirilmiş, diğeri de terzilik öğrenmişti. Bu arada Temîmoğullarından Ubeyd b. Vehb adında birisi bağlı olduğu kapı zincirini kesip kurtulmayı başardı. Diğer taraftan Hevze b. Alî de Muka'bir'den kendisine esir edilen Temîmoğullarından yüz kişi bağışlamasını istedi, sonra bağışlanan bu kimseleri Hevze b. Alî âzâd edip salıverdi.» [211]

Hürmüz B. Enûşirvân'm Hükümdarlığı

Hürmüz'ün babası Kisrâ Enûşirvân, annesi ise büyük Hakan'ın kızı idi. Hürmüz b. Kisrâ, edip ve zayıflara karşı İyilik yapma konusunda iyi niyet sabibi bir kişi idi. Ülkenin ileri gelen eşrafına ise pek yüz vermezdi. Bu yüzden ona darılıp düşman kesilmişlerdi. Hürmüz de onlara karşı aynı duyguları taşıyordu. Aslında Hürmüz âdil bir kişiydi; hatta onun adaleti ile ilgili olarak şöyle bir hadise anlatılır : Bir gün Hürmüz, Medâin yakınlarında bulunan Sâbât (Pelasâbâd)'a giderken yolu üzüm bağına uğramıştı. Timarlı sipahilerden birisi, bir üzüm bağına girip bir kaç salkım koruk üzüm almış, bağ bekçisi de peşine takılıp bağırmağa başlamıştı. Kisrâ Hürmüz'ün cezalandırma korkusu sipahinin içine öylesine yerleşmişti ki, aldığı bir kaç salkım koruk üzüm karşılığında altın ile süslenmiş olan kemerini bekçiye verip kendisini kurtarmak mecburiyetinde kaldı. Bunun üzerine bekçi onu serbest bıraktı.
Rivayet edildiğine göre, Hürmüz daima muzaffer olan bir hükümdardı, neye el atsa mutlaka onu elde ederdi. Akıllı, fakat kötü niyetli birisiydi; bu yönüyle Türk olan dayılarına çekmişti. Âlimlerden, hanedan ve asilzadelerden on üç bin altı yüz kişiyi öldürtmüştü. Onun tek düşüncesi sefil kimselerle uyuşmak ve onların durumlarını iyileştirmekti. Bu arada ülkenin ileri gelen büyüklerinden pek çok kimseyi hapse attırıp görevlerinden uzaklaştırmış, rütbe ve derecelerini indirmişti. Diğer taraftan askerlerin maddî durumunu da ihmal etmişti. Dolayısıyla çevresinde bulunan pek çok kimse aleyhine dönmüştü. Yine bu sırada Hürmüz'ün hükümdarlığının on altıncı yılında Türk hükümdarı Şâye (Şâbe ?) üç yüz bin kişilik savaş erleriyle birlikte onun üzerine yürüyüp Herât ve Bâ-zeğîs'a kadar geldi. Buradan Hürmüz ve Fars ahalisine bir mektup göndererek Bizans ülkesine geçebilmesi için güzergâhmdaki yolları düzeltmelerini istedi. Bu arada Bizans hükümdarı, Hürmüz'ü kasdederek seksen bin kişilik bir orduyla ülkenin kenar kısımlarına kadar geldi. Diğer taraftan Hazar hükümdarı da büyük bir ordu ile Bâb ve Ebvâb (Demir-kapı)'a kadar ilerledi. Araplardan meydana gelen bir grup da Sevâd bölgesine her taraftan baskınlar yaptılar. Bu durum karşısında Hürmüz, "Çûbîn" adıyla bilinen Behrâm-Huşenş'in komutasında askerlerinin arasından seçtiği on iki bin cengâver savaşçıyı harekete geçirdi. Nihayet on iki bin askerle birlikte hızla yoluna devam eden Behrâm Türk hükümdarı Şâye İle karşılaşıp savaşa tutuştu ve attığı bir okla onu öldürdü, askerlerini ise muhv edip yok etti. Bundan sonra Behrâm'm karşısına Şâye'nin oğlu Bermuda çıktı, fakat savaş neticesinde Behrâm onu da hezimete uğrattı ve teslim oluncaya kadar bir kalede muhasara altında tuttu, sonra esir edip Hürmüz'e gönderdi. Bu arada kalede bulunanları ganimet olarak aldı. Ganimet malları ise çok yüklüydü.
Bundan sonra Behrâm ve beraberindeki askerler, Hürmüz'ün kahrından korktukları için ona karşı baş kaldırdılar ve Medâin tarafına gittiler. Bu arada oğlu Perviz'in babası Hürmüz'den hükümdarlığa daha lâyık olduğunu açığa vurdular. Hürmüz'ün maiyyetinde bulunan bazı kişiler de bu hususta onları

destekledilerdi. Behrâm'm maksadı ise, Hürmüz ile oğlu Perviz'in arasına soğukluk sokmak suretiyle onların arasını açmaktı. Böylece Perviz babasına üstün gelip kazanırsa Behrâm'm işi Perviz'e karşı kolaylaşacak, şayet Hürmüz oğîu Perviz'e karşı üstün gelirse, aralarındaki ihtilâf sebebiyle yine Behrâm kolayca kurtulacaktı. Dolayısıyla Behrâm Hürmüz'e karşı maksat ve gayesine ulaşmış olacaktı. Nihayet Perviz durumu öğrenince babası Hürmüz'den korkarak Âzerbeycân'a kaçtı. Buraya geldiğinde etrafına bir kısım merzuban (beylerbeyi) ve ispehbed (baş kumandan veya hükümdar) toplandı. Bu arada içlerinde Perviz'in dayıları Bistânı ve Pindûye'nin de bulunduğu ülkenin ileri gelen büyükleri harekete geçerek Medâin'e yürüdüler, Kisrâ Hürmüz'ü tahttan indirip gözlerine mil çektiler ve öldürmeyi günah sayarak onu bu hâlde bıraktılar. Perviz bu durumu öğrenince hemen Âzerbeycân'dan ayrılıp başkente hareket etti.

Hürmüz'ün hükümdarlığı on bir yıl dokuz ay sürdü. Bir rivayette on iki yıl sürdüğü söylenir. Hürmüz'den önce veya sonra, Hürmüz hariç, hiç bir Fars hükümdarının gözlerine mil çekilmemiştir.

Hürmüz'ün iyi hareketlerinden biri şöyle anlatılır : O Medâin'in karşısında Dicle'ye bakan saraj^mın inşasını tamamladıktan sonra büyük bir ziyafet tertip edip etraftan pek çok insan davet etmişti. Hürmüz yemekten sonra davetlilere sarayın inşasında bir kusur olup olmadığını sordu, bunun üzerine orada bulunan bütün davetliler sarayın inşaasmda her hangi bir kusur olmadığını söylediler. Ancak içlerinden birisi ayağa kalkıp sarayın üç büyük kusurunun olduğunu söyledi.

«1) İnsanlar evlerini dünyaya yaparlar, hâlbuki sen dünyayı sarayının içine koymuşsun, genişliği ve odaların büyüklüğü hususunda İfrata kaçmışsın. Bu durumda saray yazın çok güneş ve yel alır, kışın ise çok soğuk olur, bu da sakinlerini rahatsız eder.

2) Hükümdarlar sulara bakarak keder ve efkârlarını dağıtmak, havayı nemli tutmak ve göz nurlarını artırmak için saraylarını nehir kenarlarına inşa ederler. Sen ise Dicle'yi bırakıp sarayını otsuz, susuz bir kıra inşa ettirmişsin.

3) Kadınların odalarını erkeklerin kaldıkları yerin kuzeyine yaptırmışsın, hâlbuki bu taraf devamlı olarak rüzgâr aldığından, kadınların seslerini ve güzel kokularını erkeklerin tarafına götürür. Bu ise gayret ve hamiyete aykırı düşer.»

Hürmüz onun bu tenkitlerini şu şekilde cevaplandırdı: «Sahanlıkların ve salonların genişliğine gelince : Meskenlerin en iyisi temaşa edilecek kadar geniş olan meskendir. Şiddetli sıcak ve soğuk ise keten bez (hayş), elbise ve ateşle giderilebilir. Sarayımı bir su kenarına inşa ettirmem hususuna gelince : Bir gün babamın yanında bulunuyordum. Babam sarayından Dicle'yi seyrediyordu. Bu sırada Dicle'de gözünün Önünde bir gemi batmıştı. İçindekiler babamdan yardım istiyorlardı, babam da telâş ve üzüntü içerisinde yetişip onları kurtarmaları için sarayının altında bulunan gemilere sesleniyordu; fakat gemiler yardıma gelinceye kadar onların hepsi boğulmuştu. İşte o zaman kendi kendime : "Bundan sonra kendimden daha güçlü olan bir sultana komşu olmam," dedim. Kadınların odalarını kuzey tarafına yaptırmama gelince : Kuzey kısmımın havasının ağır olmadığını, hattâ daha yumuşak olduğunu düşünüp devamlı surette kadınların evde bulunacaklarını göz Önüne aldım. Bu sebeple onların odalarını Kuzey kısmına inşa ettirdim. Mahremiyet ve gayret meselesine gelince : Kadınlarla erkekler bir arada bulunmayacaklar, hem bu saraya girip çıkanlar bir kayyimin nezareti altında bulunan köle ve hizmetçiler olacaktır. Sana gelince, bu söylediklerini mutlaka bana olan bir kin yüzünden söylemiş olmalısın. Bana bunun sebebini anlat.»

Bunun üzerine adam şunları söyledi:

«Benim mülk olarak bir köyüm vardı, bu köyümün gelirini aileme harcardım, fakat Merzuban (beylerbeyi) hana üstün gelip köyümü elimden aldı. Tam iki yıldan beri bu haksızlığı size şikâyet

etmek istiyorum, fakat bir türlü size ulaşamadım. Bu durum karşısında gidip vezirinize şikâyet ettim, lâkin veziriniz bana insaf etmedi. Köyün bana ait olduğuna dair ismimin devam etmesini sağlamak için hâlâ köyün vergisini ben ödüyorum. Gelirini başkası alsın, vergisini ben ödeyeyim, işte bu zulmün son merhalesi ve tâ kendisidir.»
Bunun üzerine Hürmüz vezirine durumu sordu, o da adamını söylediklerini tasdik edip : «Merzubânm kötülük etmesinden korktuğum için durumu size bildirmedim.» dedi. Bu durum karşısında Hürmüz merzubân-dan aldığının iki katının geri alınmasını ve köyün sahibi olan bu adamın onu dilediği işte iki yıl müddetle çalıştırmasını emretti. Bu arada vezirini azledip kendi kendine : «Eğer vezir zalimi gözetip korursa, başkasının da veziri murakabe etmesi gayet tabiîdir.» dedi. İşte bundan sonraHürmüz bir kutu edindi ve kutuyu kendi mührüyîe mühürleyip kilitledikten sonra sarayının kapısına bıraktı. Kutunun üzerinde ise haksızlığa uğrayan halkın şikâyet dilekçelerini atabilecekleri bir delik vardı. Hürmüz, her hafta bu kutuyu açar, haksızlığa uğrayan halkın meselelerini hallederdi. Bir gün Hürmüz kendi kendine düşünüp halka yapılan haksızlıkları an be an öğrenmek istediğini söyledi ve bir zincir edindi. Bu zincirin bir ucunu oturduğu yerin tavanına, diğer ucunu ise sarayın dışındaki bir pencereye bağladı. Zincirin tavana bağlı olan kısmının ucunda ise bir çan takılıydı. Haksızlığa uğrayan kimse gelip zinciri salladığı zaman çan sallanıp ses veriyordu. Bunun üzerine Hürmüz derhâl haksızlığa uğrayan kimseyi huzuruna getirtiyor ve yapılan haksızlığı ânında hallediyordu. [212]

Pervîz B. Hürmüz'ün Hükümdarlığı

Kisrâ Pervîz kuvvet ve satvet bakımından hükümdarların en güçlüsü, görüş cihetinden en isabetlisi idi. Kuvvet, şecaat, mal toplamak ve bahtiyar olmak bakımından kendinden önceki hiç bir hükümdarın ulaşamadığı mertebelere erişti. İşte bu sebeple kendisine muzaffer olmak manasına gelen "Pervîz" lâkabı verildi. Pervîz, daha babası Hürmüz hayatta iken hükümdarlığı onun elinden almak istediği iddiasıyla Behrâm-Çû-bîn tarafından babasına jurnal edilmişti. Pervîz, Behrâm'm kurduğu bu tuzağı öğrenince, babasının kahrından korktuğu için gizlice Âzerbeycân'a gitti. Yukarıda da geçtiği üzere, bu hususta başka rivayetler de vardır. Nihayet Pervîz Âzerbeycân'a varınca oranın ileri gelen büyükleri bey'at edip ona tâbi oldular. Bu arada Medâin'de bulunanlar da babası Hürmüz'ü tahttan indirmeyi kararlaştırdılar. Pervîz bu durumu duyunca Behrâm-Çûbîn'deıı önce Medâin'e ulaşmak için acele harekete geçip ondan önce Medâin'e geldi ve taç giyip tahta oturdu. Bundan sonra gözlerine mil çekilen babası Hürmüz'ün yanma varıp ona kendisine yapılan bu hareketlerle hiç bir ilgisinin olmadığını ve kendisinin kahrından korktuğu için Âzerbeycân'a kaçtığını söyledi. Bunun üzerine babası Hürmüz onun bu sözlerini tasdik etti ve ondan her gün kendisi ile sohbet edip vakit geçirecek birisini göndermesini ve kendisim tahttan uzaklaştırıp gözlerine mil çekenlerden intikamını almasını istedi, fakat Pervîz, Behrâm'm askerleriyle birlikte kendisine doğru yaklaşmakta olduğunu söyleyerek babasından özür diledi ve kendisine yapılanların intikamını ancak Behrâm'ı ele geçirdikten sonra alabileceğini ifade etti.
Behrâm ise Nehrevân'a hareket etti, Pervîz de ona doğru yürüdü ve her ikisi Nehrevân'da karşılaştılar. Pervîz, kendi adamlarının savaşa karşı isteksiz olduklarını gördü ve neticede hezimete uğradı, sonra babasının yanına gelip durumu anlattı ve istişarede bulundu. Babası Hürmüz ise ona Bizans hükümdarı Mavrık (Maurikios)'m yanma gitmesini tavsiye etti; bunun üzerine Pervîz ikinci defa hazırlık yaptı ve çok az miktarda askerle yola çıktı. Dayıları Piıdûye ve Bistânı ile Behrâm'm kardeşi Kürdi de bu askerlerin arasında bulunuyordu. Medâin'den çıktıkları zaman Per-vîz'ıı

adamları, Behrâm'm tekrar Hürmüz'ü hükümdarlığa getirmesinden, Bizans hükümdarına bir mektup yazarak kendilerini kabul etmeyip geri çevirterek Behrâm'a teslim etmesinden korkuya kapıldılar ve bu yüzden babası Hürmüz'ü Öldürmek için ondan izin istediler; fakat Pervîz onlara herhangi bir cevap vermedi. Bu durum karşısında Pindûye, Bis-tâm ve onların yanında bulunan bazı kimseler Hürmüz'ün yanma gittiler ve onu boğarak öldürdüler, sonra Pervîz'in yanma geri döndüler. Bundan sonra Pervîz ile adamları sür'atle yollarına devam ederek Fırat'ı geçtiler ve istirahat etmek üzere bir manastıra girdiler. Tam bu sırada Beh-râm-Çûbîn'in Behrâmb. Siyâvuş komutasında gönderdiği süvariler onları" burada bastırdılar. Bunun üzerine Pindûye Pervîz'e : «Başının çaresine bak.» dedi, Pervîz de : «Şu anda hiçbir çarem yok.» diye cevap verdi. Sonra Pindûye : «Ben kendimi senin için feda edeceğim.» dedi ve onun elbiselerini alıp giydi. Bundan sonra Pervîz ve beraberindekiler manastı-dan çıktılar ve bir dağın içerisine gizlendiler. Behrâmb. Siyâvuş manastıra geldiğinde Pervîz'in elbiselerini giymiş olan Pindûye'yi manastırın damında gördü ve onu Pervîz zannetti. Pindûye sağ salim teslim olması için ertesi güne kadar ondan mühlet istedi ve Behrâm oıia mühlet tanıdı. Ertesi gün olunca Pindûye aynı hileye başvurdu, fakat Behrâmb. Siyâvuş onu alıp Behrâm-Çûbîıı'in yanma götürdü ve Behrâm-Çûbîn onu hapsetti. Bundan sonra Behrâm-Çûbîn başkent Medâin'e geldi ve taç giyip tahta çıktı, fakat devletin ileri gelen büyükleri ondan yüz çevirdiler, halk ise korkularından ona itaat etmek mecburiyetinde kaldı. Bu arada Behrâmb. Siyâvuş ile Pindûye Behrâm-Çûbîn'i öldürmek üzere anlaştılar, fakat Behrâm-Çûbîn durumu öğrenince Behrâmb. Siyâvuş'u Öldürdü, Pindûye ise Âzerbeycân'a kaçarak kurtuldu.

Pervîz daha sonra Antakya'ya geldi ve adamlarını yardım istemek üzere hükümdar Mavnk'm yanına gönderdi. Hükümdar Mavrık ona yardım vaadinde bulundu. Bu arada Pervîz hükümdar Mavnk'm Meryem adındaki kızı ile evlendi. Sonra Mavrık çok sayıda asker hazırlayıp onun emrine verdi. Bu askerlerin sayısı yetmiş bine ulaşıyordu ve içlerinde bin savaşçıya bedel bir kimse de bulunuyordu. Pervîz bu askerleri bir nizama soktuktan sonra onlarla birlikte Âzerbeycân'a hareket etti. Bu sırada Pindûye, diğer öncü birlikler ve timarîı sipahiler kırk bin kişilik bir süvari birliğiyle gelip Pervîz'e katıldılar. Ayrıca İsfahan, Fars ve Horasan'dan bir çok insan gelip onun etrafında toplandı. Bundan sonra Pervîz Medâin üzerine yürüdü; Behrâm-Çûbîn de Pervîz'e karşı yürüdü. Nihayet taraflar arasında şiddetli bir savaş meydana geldi ve bu savaşta bin savaşçıya bedel olan Bizanslı süvari öldürüldü. Behrâm-Çûbîn ise hezimete uğrayıp Türk illerine gitti, Pervîz ise savaş meydanından kare-kete geçip Medâin'e girdi ve Bizans askerlerine toplam yirmi milyon para dağıttı, sonra onları memleketlerine geri gönderdi.

Behrâm-Çûbîn Türklerin arasında kalıyor ve .onlardan izzet, ikram görüyordu. Bir ara Pervîz Türk*, hükümdarının hanımına birisini gönderdi ve ona hediye olarak bol miktarda mücevher ve diğer kıymetli eşya yollayıp ondan Behrâm-Çûbîn'i öldürmesini istedi. Bunun üzerine Türk hakanının hanımı onun peşine adamlar koydu ve onu öldürttü. Behrâm'm Öldürülmesi Türk hükümdarının ağırına gitti ve hanımının öldürttüğünü öğrenince onu hemen boşadı. Daha sonra Pervîz de dayısı Pindûye'yi öldürdü. Diğer dayısı Bistâm'ı öldürmek istediği zaman, Bistâm sığınmaya müsait olan Taberistân'a kaçtı ve kurtuldu, fakat Pervîz peşine adamlar takıp onu da öldürttü.

Bizanslılar ise Pervîz'in hükümdarlığının üzerinden on dört yıl geçtikten sonra hükümdarları Mavrık'ı tahttan indirip öldürdüler ve Fokas adındaki bir kumandanı başlarına hükümdar yaptılar. Ayrıca Kisrâ Pervîz'in yanma kaçıp kurtulan bir oğlu hariç, Mavrık'ıı bütün neslini ve zürriyetini yok ettiler. Bunun üzerine Kisrâ Pervîz kendisine sığman Mavnk'm oğluna taç giydirip onu Bizans'a hükümdar yaptı ve onunla birlikte üç büyük kumandan ve timarlı sipahinin komutasında büyük bir ordu

gönderdi. Bu kumandanlardan birisinin adı Boran idi ve Pervîz onu bir orduyla Suriye tarafına gönderdi. Boran Suriye'ye girip Beytü'l-Makdis'e kadar geldi ve Hristiyanların üzerinde Hz. îsâ (A.s.)'nm asılıp idam edildiğini iddia ettikleri çarmıh ağacını alıp Kisrâ Pervîz'e gönderdi. İkinci kumandan ise Şahin adında birisiydi ve Pervîz onu başka bir orduyla Mısır'a gönderdi. Şahin adındaki bu kumandan da Mısır'ı fethedip İskenderiye'nin anahtarlarını Pervîz'e yolladı. "Şehrberâz" rütbesinde olan üçüncü kumandan ise onların en büyükleri olup adı Ferruhân idi ve Pervîz diğer iki kumandanı ona bağlamıştı. Ferruhân'ın annesi soylu bir kadındı ve hep üstün meziyetli çocuk doğururdu. Bir gün Pervîz onu huzuruna getirtip : «Ben Bizans üzerine bir ordu göndermek istiyorum ve bu ordunun başına oğullarından birisini getirmek niyetindeyim; acaba hangisini getirmemi tavsiye edersin?» dedi. Kadın : «Falan oğlum tilkiden daha kurnaz, şahinden daha ihtiyatlıdır. Ferruhân süngüden daha tesirli ve nüfuzludur. Şehrberâz ise falan oğlumdan daha halim (akıllı)'dir.» diye cevap verdi. Bunun üzerine Pervîz : «Ben en halim (akıllı) olanını tercih edip tayin ediyorum.» dedi ve ordunun başına Şehrberâz'ı geçirdi.

Şehrberâz, hemen, harekete geçip Bizans üzerine yürüdü, Rumları öldürüp ağaçlarım doğradı ve şehirlerini tahrip edip yıktı. Baskın, yağma ve tahriplerine devam ederek Bizans memleketlerini çiğneyip Kostantiniyye (İstanbul)'ye kadar gelip Halic'e indi. Bu arada Kisrâ Pervîz tarafından Bizans'ın basma hükümdar olarak geçirilen Mavrık'm oğluna halk boyun eğmedi ve itaati altına girmedi. Bununla birlikte Rumlar, ahlâksız ve fa-sık olduğu için başlarına geçirmiş oldukları Fokas'ı öldürdüler ve yerine Müslümanların kendisinden Suriye'yi almış olduğu Hirakl (Herakleios) adında birisini hükümdarlığa getirdiler.

Hirakl Bizanslı halkın başına gelen yağma, öldürme ve çeşitli felâketleri görünce, Farslı askerlerin elinden kendilerini kurtarması için Allah'a yalvarıp dua etti. Bir gün Hirakl, yüksek bir yerde oturan, gür sakallı (veya iri gövdeli), güzel kıyafetli birisini gördü. Bu sırada yanlarına gelen bir başkası bu adamı oturduğu yüksek yerden indirip Hirakl'a : «Bu adamı sana teslim ediyorum.» dedi. Fakat Hirakl uyandıktan sonra gördüğü bu rüyayı kimseye anlatmadı. İkinci gece rüyasında tekrar bu adamı makamında otururken gördü. Üçüncü bir adam elinde bir zincirle yanlarına gelip zinciri oturmakta olan bu adamın boynuna takıp onu Hirakl'a teslim etti ve : «Sana ipiyle birlikte Kisrâ'yı teslim ediyorum. Onunla savaş,- zira galip geleceksin ve düşmanların hakkındaki arzularına kavuşacaksın.» dedi. Bunun üzerine Hirakl Bizans'ın ileri gelen büyüklerine bu rüyayı anlattı. Onlar da Hirakl'a Kisrâ'ya karşı savaş açmasını tavsiye ettiler. Bu durum karşısında Hirakl hazırlığını yapıp yerine oğlunu Kostantiniyye'de halef bıraktıktan sonra Şehrberâz'ın bulunduğu yoldan başka bir güzergâh takip ederek harekete geçti ve Ermeniyye memleketlerine gelip el-Cezire'ye gitmek üzere Nusaybin'e indi. Kisrâ Pervîz ise Hirakl'a karşı bir birlik göndererek Musul'da beklemelerini emretti. Bu arada Kisrâ Pervîz Şehrberâz'a bir mektup göndererek Hirakl'a karşı yapacağı savaşta gönderdiği askerî birliğe destek ve yardımcı olması için oraya gelmeğe teşvik etti.

Bir rivayette Şehrberâz'ın bu seferinde değil de başka bir seferinde Bizans ülkesine yürüyüp Suriye topraklarını çiğnedikten sonra Ezriât'a geldiği, burada Bizans ordularıyla karşılaşıp onları hezimete uğrattığı, zafer elde edip esir ve ganimetler aldığı, bu sayede itibarının artıp ün kazandığı söylenir.

Bir gün Şehrberâz'ın kardeşi Ferruhân içkili bir anında : «Ben rüyamda kendimi Kisrâ Pervîz'in tahtında oturur gördüm.» dedi. Onun bu sözü Kisrâ'ya ulaşınca, kardeşi Şehrberâz'a bir mektup yazarak Ferru-hân'ı öldürmesini emretti, fakat Şehrberâz Kisrâ'ya bir mektup yazıp ona Ferruhân'm şecaatini, düşman karşısındaki vuruculuğunu bildirdi ve onu öldürmesini istedi. Kisrâ ise tekrar bir mektup yazarak onu öldürmesini emretti. Buna rağmen Şehrberâz kardeşinin öldürülmemesi için

Kisrâ'ya bir mektup daha yazdı. Sonra Kisrâ üçüncü bir mektup yazarak onu Öldürmesini emretti. Şehrberâz ise buna rağmen kardeşini Öldürmedi. Bunun üzerine Kisrâ bîr mektupla, Şehrberâz'ı azlettiğini, yerine askerin başına Ferruhân'ı getirdiğini bildirdi. Şehrberâz ise Kisrâ'nm kendisini azline karşı çıkmadı ve ona boyun eğdi. Ferruhân kumandanlık makamına oturunca postacı ona Kisrâ'nm küçük bir mektubunu sundu. Bu mektupta Kisrâ Ferruhân'a kardeşi Şehrberâz'ı öldürmesini emrediyordu. Nihayet Ferruhân'm Şehrberâz'ı öldürmek istemesi üzerine o : «Bana firsat ver de vasiyetimi yazayım.» dedi ve bir tomar getirip içerisinden Kisrâ' nın kendisine gönderdiği üç mektubu çıkardı ve bunları ona gösterdikten sonra : «Ben senin hakkında üç defa Kisrâ'daıı ricada bulundum ve seni öldürmedim; hâlbuki sen daha bir emirle beni öldürüyorsun.» dedi. Bunun üzerine Ferruhân kardeşi Şehrberâz'dan özür diledi ve kumandanlığı ona iade etti. İşte bundan sonra Ferruhân ile kardeşi Şehrberâz Kisrâ'ya karşı Bizans hükümdarını desteklemeğe karar veridler. Bu sebeple Şehrberâz Hirakl'a bir mektup yazarak : «Benim seninle görüşmem gerek ve söyleyecek bir şeylerim var. Fakat söyleyeceklerim ne mektuba sığar ve ne de posta ile ulaştırılabilir. En iyisi elli Rum askerle bana doğru gel, ben de elli Farslı askerle sana doğru geleyim.» dedi. Bunun üzerine Kay-sar (Bizans hükümdarı) bütün ordularıyla (beş yüz bin askerle) harekete geçti ve Şehrberâz'ın kendisine karşı bir tuzak kurmasından endişe ederek önce Şehrberâz'dan haber getirmeleri için gözcü casuslar gönderdi. Bu casusların Şehrberâz'ın elli Farslı askerle gelmekte olduğunu bildirmeleri üzerine Kaysar da elli Rum askerle ona doğru yürüdü. Neticede her ikisi bir araya geldiler. Aralarında bulunan bir tercüman vasitasıyll Şehrberâz Kaysar'a : «Ben ve kardeşim ülkeni tahrip ettik ve bildiğin üzere daha bir takım şeyler yaptık, fakat Kisrâ bizi kıskanıp öldürmek istedi. Biz şimdi itaatinden çıktık ve senin yanında ona karşı savaşacağız.» dedi. Hirakl, buna çok sevindi ve Kisrâ'ya karşı aralarında ittifak ettiler. Bu arada sırlarını ifşa etmesin diye tercümanı Öldürdüler. Bundan sonra • Hirakl ordusuyla birlikte Nusaybin'e gitti.

Kisrâ Pervîz bu durumu öğrenince Hirakl ile savaşması için kumandanlarından Rahzâr adındaki birisinin komutasında on iki bin kişi gönderdi ve bu kumandana Hirakl'm Dicle'yi geçmesine mani olması için Musul topraklarındaki Ninova'da beklemesini emretti. Kisrâ ise Deskiretü'l -Melik'te kaldı. Rahzâr, Hirakl'm durumunu anlamak için etrafa casuslar gönderdi ve bu casuslar Hirakl'm yetmiş bin savaşçı ile gelmekte olduğunu haber verdiler. Bunun üzerine Rahzâr Kisrâ'ya birisini gönderip durumu bildirdi ve bu kadar çok askerle savaşmayacağını söyledi, fakat Kisrâ onun bu mazeretini kabul etmedi ve savaşmasını emretti. Bu durum karşısında Rahzâr Kisrâ'nm emrine boyun eğdi ve askerlerini savaşa hazır hâle getirdi. Bu sırada Hirakl, Kisrâ'nın ordusuna doğru yola çıktı ve Rahzâr'm beklemekte olduğu yerin dışında bir yerden Dicle'yi geçti. Rah-zâr da onun üzerine yürüdü. Nihayet taraflar karşılaşıp savaşa tutuştu ve bu savaşta Rahzâr ile altı bin asker öldürüldü, geri kalanlar ise hezimete uğradı. :

Kisrâ Pervîz, bu durumu haber alınca son derece sarsıldı, Hirakl ile savaşamayacağım anlayıp geri çekildi ve Medâin'e geri dönüp buraya sığındı. Sonra hezimete uğrayan askeri birliklerin kumandanlarına birer mektup yazarak onları cezalandırmakla tehdit etti. İlerde de bahsedeceğimiz üzere, onun bu mektubu askerleri aleyhine çevirdi. Hirakl ise Me-dâin kentinin yakınma kadar geldi, sonra ülkesine geri döndü.

Hirakl'm geri dönmesinin sebebi şu idi : Kisrâ Pervîz Hirakl ile savaşmaktan aciz kalınca "bir hile düşündü ve Şehrberâz'a bir mektup yazarak teşekkür etti ve medhedip onu övdü. Mektubunda ona hitaben : «Bizans hükümdarlarına gidip onun ülkeye gelmesine yardımcı olmak hususundaki emrimi yerine getirmekle çok iyi yaptın. Şu anda o ülkenin iç kısımlarına kadar girmiş durumda ve

kendisinden emin bulunmaktadır. Sen onun arkasından, ben ise karşısından geleceğim. Falan gün ona karşı koymak üzere bir raya geleceğiz ve onlardan hiç bir kimse bizden kurtulamayacaktır.» dedi. Sonra bu mektubu abanoz ağacından yapılmış bir bastonun içine yerleştirdi ve Medâin'deki bir kilisenin rahibini huzuruna getirterek ona : «Sana ihtiyacım var.» dedi. Rahip : «Hükümdar benim gibi birisine muhtaç olmaktan çok uzaktır; aslında ben onun kulu ve kö-lesiyim.» diye karşılık verdi. Bunun üzerine Kisrâ : «Bizanslı Rumlar yakınımızda konaklamış durumdalar, bütün yollar ise onların kontrolünde-dir. Şu anda benim Suriye'de bulunan adamlarıma ihtiyacını var. Sen bir Hristiyansm, Bizanslıların yanından geçerken seni yadırgamazlar. Ben bir mektup yazdım ve onu şu bastonun içerisine yerleştirdim. Bunu Şehrberâz'a ulaştıracaksın.» dedi ve ona iki yüz dinar verdi. Rahip mektubu alıp açtı ve okuduktan sonra onu tekrar yerine koyup yoluna koyuldu. Bizans karargâhına gelip Rumları, rahipleri ve çanları görünce duygulanıp kalbi yufkalaştı ve kendi kendine : «Eğer Hristiyanhğı mahvedersem, insanların en kötü olurum.» dedi, sonra hükümdar Hirakl'm çadırına gidip durumunu anlattı ve mektubu ona verdi. Hirakl bu mektubu okudu. Sonra adamları Suriye yolunda yakaladıkları bir adamı onun huzuruna getirdiler. Bu adam Kisrâ ile anlaşmıştı ve yanında Şehrberâz'm ağzından Kisrâ'ya. yazdığı bir mektup bulunuyordu. Bu mektupta ise Kisrâ'ya hitaben : «Ben Bizans hükümdarım devamlı surette aldattım. Artık bana iyice inandı ve emrettiğin üzere ülkenin iç kısımlarına kadar geldi. Hükümdardan arka taraftan benim, karşı taraftan onun, Hirakl'm üzerine hücum ederek onun ve adamlarından hic birisinin kurtulmaması icın üzerine yürüyeceğimiz günü bana bildirmesini bekliyorum. Ayrıca Hirakl'e yakalanacağı yoldan gitmesini tavsiye edip İsteyeceğim.» deniyordu.

Bizans hükümdarı Hirakl ikinci mektubu okuyunca haber kesinlik kazanmış oldu ve yenilmiş gibi göstererek hemen ülkesine döndü. Şehr-berâz Bizans hükümdarı Hirakl'm ülkesine dönmekte olduğunu öğrenince kaçırmış olduğu fırsatı telâfi etmek istedi ve yolun yarısında Rumlara yetişip onları kırıp geçirdi ve pek çoklarını öldürdü. Bu arada Kisrâ'ya bir mektup yazarak : «Ben Bizanslı Rumlara bir hile yaptım ve onlar Irak'a girdiler.» dedi ve ölclürdüğü'kimselerin çoğunun başlarını ona gönderdi. Bu hadise hakkında Allah (C.c.) : «Elif, îânı, raim. Rumlar (Arapların bulunduğu bölgeye) en yakın bir yerde yenildiler; onlar bu yenilgilerinden sonra bir kaç (3 ilâ 9) yıl içinde tekrar galip gelip yeneceklerdir.» (Rûm, 1-4) mealindeki ayetleri indirmiştir. Ayette geçen "en yakm yer" tâbiri ile Arapların Bizans topraklarına en yakm yer olan Ezriât kasdedil-miştir. Nitekim Bizanslı Rumlar burada yapmış oldukları bir savaşta yenilmişlerdi.

Farslarm ilk defa kitap ehli olan Rumlara galip gelip yenmeleri, Hz. Peygamber (S.a.) ve Müslümanlara çok ağır geldi. Müşrik kâfirler ise kendileri gibi ümmî olan Mecûsi (Ateşperest) Farslarm Rumları yenmelerine çok sevindiler. Bu ayetler indiği zaman Hz. Ebû Bekr (R.a.), Übeyy b. Halef ile dokuz yıla kadar Rumlar galip geldiği takdirde yüz devesine bahse girmişti. Neticede bahsi Hz. Ebû Bekr kazandı. O zamanlar bu tür bahse girmek henüz haram değildi. Hz. Peygamber (S.a.), Bizanslı Rumların Farslara karşı zafer haberini Hudeybiye günü öğrendi, kendisi ve yanında bulunan Müslümanlar buna çok sevindi. [213]

Hz. Peygamber (S.A.)'İn Sebebiyle Kisrâ Pervîz'in Gördüğü Mucizeler

Bu mucizelerden bir tanesi şu idi: Kisrâ Pervîz Dicle nehri üzerine bir bend yaptırmış ve bunun için hesaplanamayacak derecede çok para harcamıştı. Yine onun oturma yerinin tâki benzeri görülmemiş

bir şekilde İnşa edilmişti. Yanında ise sihirbaz, kâhin ve müneccim olmak üzere üç yüz altmış kişi bulunduruyordu. Onların arasında Arap asıllı Sâyib (Sâib) adında bir kâhin vardı ve onu Kisrâ'nın yanma Yemen valisi Bâ-zân göndermişti. Kisrâ, herhangi bir iş kendisini üzdüğü zaman bu adamları toplar ve onlara : «Bu işin mahiyeti nedir? bir inceleyin bakalım.» derdi.

Allah (C.c.) tarafından Hz. Muhammed (S.a.)'in Peygamber olarak gönderilmesi üzerine Kisrâ sabahleyin kalktığı zaman hiç bir ağırlık "bastırmadığı halde takını ortasından yarılmış ve Dicle bendini yıkılmış buldu. Kisrâ bu durumu görünce üzüldü ve : «Hiçbir ağırlık olmaksızın mülkümün takı çöktü, Dicle bendi yıkıldı ve şahlık gitti.» dedi. Sonra Sâyib' in içlerinde bulunduğu kâhin, sihirbaz ve müneccimlerini çağırıp onlara : «Bu işin mahiyeti nedir? Bir bakıp araştırın.» diyerek onlardan bilgi istedi; bunun üzerine onlar Kisrâ'nm huzurundan çıktılar ve meseleyi incelemeğe başladılar, fakat yer yüzünün kararıp, gök yüzünün onları çevreleyip tutması üzerine yapmak istedikleri şeyi yapamadılar. Sâyib ise durumu araştırmak maksadıyla karanlık bir gecede yüksek bir tepeye çıkıp geceyi burada geçirdi. Burada "bulunduğu bir sırada Hicaz tarafından çakan bîr şimşeğin doğuya kadar uzandığını gördü. Sabahleyin ise ayaklarının atlında yemyeşil bir bahçe ile karşılaştı. Sonra Sâyib bu Kehanet neticesinde : «Eğer gördüklerim doğru ise, Hicaz'dan bir hükümdar (peygamber) çıkacak ve hükümranlığı doğuya kadar ulaşacak; yer yüzü bir hükümdara ne kadar cömertçe davranıyorsa, aynı cömertliği ona da gösterecektir.» dedi.

Sâyib dahil bütün kâhinler, müneccimler ve sihirbazlar inceleme esnasında görmüş oldukları bu durumlardan sonra bir araya gelip kendi aralarında ve birbirlerine : «Allah'a and olsun ki, bizimle bilgimiz arasına giren engel mutlaka gökten gelen bir şeydir; bu ya şu anda gönderilmiş bir peygamberdir, ya da bu hükümdarın, yâni Kisrâ Pervîz'in saltanatına son vermek üzere gönderilecek olan bir peygamberdir. Eğer Kisrâ'ya devletinin yıkılacağını söylersek mutlaka bizi öldürür.» dediler ve durumu ondan gizlemeğe karar verdiler. Sonra Kisrâ'nm huzuruna girdiklerinde: «Durumu inceleyip araştırdığımızda, Dicle üzerindeki bend ile hükümdarın takının uğursuz bir zamanda kurulmuş olduğunu gördük. Nihayet zamanla uğursuzluk vakti gelip yerini bulmuş ve böylece bend ile tâk yıkılmıştır. Şimdi yeni hesaplar yapacağız ve tesbit edeceğimiz uğurlu zamanda onları yeniden inşa ettiğin takdirde bir daha onlar yıkılmayacaklardır.» dediler. Neticede hesap yoluyla uğurlu zamanı tesbit ettiler ve Kisrâ'ya tekrar bunların inşasına başlamasını söylediler. Bunun üzerine Kisrâ büyük masraf yaparak Dicle bendini sekiz ayda tamamladı ve onlara : «Bu şeddin üzerine çıkıp oturabilir miyim?» diye sordu, onlar da : «Evet, çıkıp oturabilirsin.» diye cevap verdiler. Kisrâ, tımarlı sipahileri ile birlikte çıkıp bendin üzerine oturdu. Tam bu sırada Dicle nehri Kisrâ' nın altındaki bendi alıp götürdü ve kendisi kıl payı ölümden kurtuldu. Kisrâ suların içinden çıkarılıp kurtarıldıktan sonra kâhin, sihirbaz ve müneccimlerini bir araya topladı ve onlardan yaklaşık yüz kişiyi öldürdü, sonra sağ kalanlara : «Sizi kendime yaklaştırıp yakın kimseler yaptım ve size bol miktarda maaş Ödedim. Siz bunca iyiliklerime rağmen galiba benimle oynuyorsunuz.» dedi. Bunun üzerine onlar : «Ey hükümdar! Bizden öncekiler nasıl yamldılarsa, biz de yanıldık.» dediler ve Kisrâ için yeniden hesaplar yapıp uygun zaman tesbit ettiler. Bunun üzerine Kisrâ tekrar bendi inşa edip tamamladı. Bundan sonra Kisrâ'ya bendin üzerine çıkıp oturmasını söylediler, fakat Kisrâ korktuğu için bu defa ata binip bendin üzerine öyle çıktı, ne var ki, Kisrâ bend üzerinde gezinirken b.end tekrar yıkıldı ve Kisrâ ölümden yine kıl payı kurtuldu. Bunun üzerine Kisrâ onlara: «Ya doğruyu söylersiniz, ya da hepinizi öldüreceğim.» dedi. Kisrâ'nm bu tehdidi karşısında doğruyu söylediler. Sonra Kisrâ onlara : «Yazıklar olsun size! Keşke bunu bana daha önce söyleseydiniz de bu hususta ki tedbirimi alsaydım.» dedi. «Korkumuz buna engel oldu.» diye cevap verdiler. Kisrâ Dicle nehrinin

verdiği mağlûbiyetin tesiriyle şaşkın bir hâle geldi ve onları serbest bıraktı. Bu bendin yıkılmasıyla kumlu ve çakıllı geniş alanlar meydana geldi. Hâlbuki daha önceleri bu alanlar yoktu ve buralar tamamen mamur hâldeydi.

Hicretin altıncı yılında Hz. Peygamber (S.a.) Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî'yi Kisrâ'ya elçi olarak göndermişti. Bu sırada Fırat ve Dicle nehirlerinin suları iyice çoğalmış, ne bundan önce ve ne de bundan sonra bu hâl hiç görülmemişti. Hattâ sular fışkırıp Kisrâ'nm yaptırdığı şeyleri söküp götürmüştü. Kisrâ, yukarıda da bahsettiğimiz üzere, bu suların önünü kesmek için çok uğraştı, fakat taşan suların hakkından gelemedi. Nihayet sular geniş alanlara taşıp yükseldi ve ekili yerler sular altında kaldı. Bu arada bir kısım kasaba ve ilçeler de su altında kalıp battı. Daha sonra Araplar Fars topraklarına girip onları savaşla meşgul ettiler ve su taşmalarını önlemelerine mani oldular. Zamanla benddeki yarık daha da genişledi. Haccâc'm zamanında yeni taşmalar meydana geldi, fakat Hac-câc dihkanları (Acem fellâhlarmm reisi, ağası) İbn el-Eş'as'a yardım etmekle itham ettiğinden onlara zarar vermek maksadıyla bu su taşkınlarını önlemek için tedbir almamıştı, ancak zamanla su taşkınlarının tehlikesi iyice büyümüş ve halk bunu önlemekten âciz kalmış, nihayet bu problem günümüze kadar yüz üstü kalmıştır.

Ebû Seleme b. Abdurrahmanb. Avf anlatıyor:

«Allah (C.c.) Kisrâ'nm yanma bir melek gönderdi. Bu sırada Kisrâ eyvanının bir odasında bulunuyordu ve yanma girilmiyordu. Vakit Kisrâ'nm kaylûle uykusuna yattığı ve öğle sıcağının bastırdığı bir vakitti. Tam bu sırada melek elinde bir asâ ile gelip başı ucuna dikildi ve Kisrâ bu melekten çok korktu. Sonra melek ona : "Ey Kİsrâ! Ya inanır Müslüman olursun, ya da bu asayı kıracağım (devletini yıkacağım)" dedi. Bunun üzerine Kisrâ : "Hayır, bırak kırma." dedi. Melek, yanından ayrıldıktan sonra da muhafiz ve hâciblerini yanma çağırdı ve öfkelenerek : "Bu adamı içeriye kim soktu?" diye sordu. Onlar : "Bizim yanımızdan kimse geçmedi ve onu da görmedik." diye cevap verdiler. Ertesi yıl aynı vakitte melek yine geldi ve : "Ya inanıp müslüman olursun, ya da bu asayı kıracağım." dedi. Kisrâ yine : "Hayır, bırak kırma." dedi ve daha önce de olduğu gibi muhafiz ve hâciplerini tekrar azarladı. Üçüncü yıl melek tekrar geldi ve Kisrâ'ya : "İnanıp Müslüman olacak mısm, yoksa bu asayı kırayım mı?" diye sordu. O yine : "Hayır, bırak kırma." dedi. Bu defa melek asayı kırdı, sonra yanından ayrıldı. İşte bu asanın kırılmasıyla Kisrâ'nm saltanatı yıkıldı; ayaklanan Farslılar ile oğlu tarafından kendisi öldürüldü.»

Hasen el-Basrî'nin rivayetine göre, bir gün sahabe : «Ey Allah'ın Ra-sûlü! Sana iman edip etmeme hususunda Allah'ın Kisrâ'ya karşı ahiret-tekİ hücceti nedir?» diye sordu. Hz. Peygamber (S.a.) onlara : «Allah (C.c.) Kisrâ'ya bir melek gönderdi ve bu melek nur parlayan elini Kisrâ' nın duvarından sokup ona uzattı. Kisrâ bu nur parlayan eli görünce telâşa kapılıp korktu. Bunun üzerine melek ona : "Ey Kisrâ! Sakın korkma, zira Allah (C.c.) bir peygamber gönderdi ve ona kitap indirdi. Ona tâbi ol ki, dünya ve âhirette selâmette olasın!" dedi. Kisrâ ise : "Bir düşüneyim." diye cevap verdi.» buyurdu. [214]

Zû-Kaar Vak'asi Ve Sebebi

Rivayete göre, Hz. Peygamber (S.a.) Kisrâ ordusunun Rabî'a kabilesi karşısında yenildiğini haber aldığı zaman : «Bu gün Araplar'm Acemler karşısında muzaffer oldukları ilk gündür. Rabî'a kabilesi benim sayemde bu yardıma nail oldu.» buyurmuştur. Hz. Peygamber (S.a.)'in bu sözü tesbit edildi ve bu sözünü vak'a günü söylediği anlaşıldı.

Hişâmb. Muhammed anlatıyor:
«Adiyyb. Zeyd et-Temîmî ,ve kardeşleri Anımâr (Übeyy) ile Amr (Sümeyy) kisrâlar ile beraber bulunurlardı ve onların kisrâlar katında ayrı bir yerleri ve itibarları vardı. Münzirb. Münzİr emirlik makamına geçince, oğlu Nu'mân'ı Adiyyb. Zeyd'in terbiye ve himayesine verdi. Münzir'in Nu'mân'dan başka on bir erkek evlâdı daha vardı ve güzelliklerinden dolayı onlara beyaz çehreli mânasına gelen "eşâhib" adı verilmişti. Münzirb. Münzir öldüğü zaman arkasında bu oğullarını bırakmıştı. Kisrâ ise onların arasından birisini seçip Arapların başına emir tayin etmek istiyordu. Bunun üzerine Kisrâ Adiyy b. Zeyd'i huzuruna çağırıp ondan Münzir'iıı oğulları hakkında bilgi istedi. Kisrâ Adiyyb. Zeyd'in Münzir'in oğullarının yetişmiş adamlar olduğunu söylemesi üzerine onları huzuruna getirmesini emretti. Adiyyb. Zeyd de birer mektup yazarak onları getirtti ve evinde müsafir etti. Fakat Adiyy b. Zeyd bu müsa-firlerine ikramda bulunurken kardeşlerini Nu'mân'a tercih ediyor, böylece onlara Nu'mân'm başa geçmesine taraftar olmadığını göstermek istiyordu. Bu arada Adiyyb. Zeyd Nu'mân'm kardeşleriyle ayrı ayrı görüşerek onlara : "Eğer hükümdar sizden bütün Arapları zapt edip edemeyeceğinizi soracak olursa, kendisine Nu'mân hariç bütün Arapları zaptedebi-leceklerini söylemelerini tavsiye etti. Sonra Nu'mân ile başbaşa kalıp ona: "Eğer hükümdar sana kardeşlerin hakkında bir şey soracak olursa, ona "Eğer ben kardeşlerimi zapt etmekten aciz kalırsam, başkalarını zapt etmekten daha çok aciz kalırım." şeklinde cevap vermesini öğütledi.
Merînaoğullarmdan Adiyyb. Evsb. Merîna adında dahî bir şair vardı. Bu zat, Nu'mân'm kardeşlerinden Esved b. Münzir'e : "Benim gözüm seni tutuyor, senin başa geçmeni istediğimi biliyorsun. Fakat ben senden, Adiyyb. Zeyd'e uymamanı ve onun söylediklerini dinlememeni istiyorum. Allah'a yemin ederini ki, hiçbir zaman o senin iyiliğini düşünmez." dedi, fakat Esved onun bu sözlerine hiç iltifat etmedi.»
«Nihayet Kisrâ Adiyy b. Zeyd'den onları huzuruna getirmesini isteyince teker teker huzuruna soktu. Kisrâ Nu'mân'm kardeşlerinden her birine ayrı ayrı : "Arapları zapt-u rapt altına alabilir misiniz?" diye sorduğu zaman onlardan her biri : "Nu'mân hâriç, bütün Arapları zapt edip sana itaat etmelerini sağlarız." diye cevap verdi. Nihayet Nu'mân Kisrâ' nın huzuruna girince, Kisrâ, onun kısa boylu, alaca tenli, çirkin bir adam olduğunu gördü ve ona : "Kardeşlerini ve Arapları zapt edip bana itaat etmelerini sağlıyabilir misin?" diye sordu. Bunun üzerine Nu'mân : "Eğer kadeşlerimi zapt etmekten aciz kalırsam, başkalarını hiç zapt edemem." diye cevap verdi. Nu'mân'm bu cevabı üzerine Kisrâ onu emir tayin etti ve altmış bin dirhem kıymetinde bir taç ile bir hıl'at (elbise) giydirdi. Bu durum karşısında Adiyyb. Evsb. Marîna, Esvedb. Münzir'e: "Al bakalım şimdi, sözümü dinlemedin, emirlikten mahrum kaldın." dedi.»
«Sonra Adiyyb. Zeyd bir yemek ziyafeti hazırladı ve Adiyyb. Evs b. Merîna'yı yemeğe davet-etti. Bu sırada ona : "Dostun Esved b. Münzir' in emir olmasını, dostum Nu'mân b. Münzir'in emir olmasından daha çok arzu ettiğini biliyorum. Sakm beni ayıplama, çünkü sen de aynı durumdasın. Ayrıca bana karşı kin beslememeni istiyorum, zira bu işte benim payım seninkinden daha çok değildir." dedi. Sonra Adiyyb. Evsb. Merî-na'ya, kendisini ayıplayıp yermeyeceğine ve hiç bir zaman kendisine problem çıkarmayacağına dair yemin edip söz verdi. Bu sırada Adiyyb. Evsb. Merîna da ayağa kalkıp devamlı surette onu hicvedip yereceğine ve başına problem ve gaileler çıkaracağına dair yemin etti. Nu'mân ise Kisrâ'nın yanından ayrılıp Hîre'ye geldi. Adiyyb. Evsb. Merîna Esved b. Münzir'e : "Emirliği elden kaçırdıysan da Adiyyb. Zeyd'den intikamını almaktan geri durma, çünkü onun mensup olduğu Ma'add kabilesinin hile ve desisesi hiç bir zaman eksik olmaz. Ayrıca senden ona karşı koymanı istedim, fakat beni dinlemedin. Bu arada senden mal ve mülkünün gelirlerini bana

arz edip göstermeni istiyorum." dedi. Esved b. Münzir de onun bu teklifini kabul etti.»
Adiyy b. Evs b. Merîna zengin bir adam olup malı ve mülkü çoktu. Her Alah'm günü Nu'mân'a bir hediye ve kıymetli eşya gönderirdi, bu sebeple, Nu'mân'm katında saygı gören bir kişi olmuştu. Adiyyb. Evs Nu'mân'm katında Adiyyb. Zeyd'den bahsedildiği vakit onu över, meziyetlerini sayar, fakat bu arada onun hile ve hud'a sahibi birisi olduğunu da söyler, böylece Nu'mân'm adamlarını kendine çekmeğe çalışırdı. Nitekim bunu başardı ve onları kendine çekti. Adiyyb. Evs onların Nu'mân' m huzurunda her vesile ile : Adiyy b. Zeyd seni emir tayin ettirdiğini söylüyormuş." demeleri hususunda onlarla anlaştı. Nihayet onlar bu sözü tekrarlamak suretiyle Nu'mân'ı Adiyy b. Zeyd'in aleyhine çevirdiler. Bunun üzerine Nu'mân, Adiyyb. Zeyd'e birini gönderip hemen acele kendisini ziyarete gelmesini istedi. Bu sırada Kisrâ'nın yanında bulunan Adiyyb. Zeyd ondan İzin alıp geldi, fakat Nu'mân onun hiç yüzüne bakmadı, onu hapsedip yanma giriş ve çıkışı da yasakladı. Adiyyb. Zeyd ise hapishanede şiir söylemeğe başladı. Şiirlerini duyunca Nu'mân onu hapsettiğine pişman oldu, fakat onu serbest bırakmaktan da korktu.»
«Sonra Adiyyb. Zeyd kardeşi Übeyy'e, yâni Ammâr'a manzum beyitlerle bir mektup yazarak halini ona anlattı. Übeyy, kardeşinin bu manzum beyitlerle yazılmış olan mektubunu okuduktan sonra kardeşi hakkında Kis-râ ile görüştü. Bunun üzerine Kisrâ Adiyyb. Zeyd'i serbest bırakması hususunda Nu'mân'a bir mektup yazdı ve bir de adam gönderdi. Bu arada Adiyyb. Zeyd'in kardeşi Übeyy, Kisrâ tarafından gönderilen adamın önüne geçip ondan, Nu'mân'dan önce Adiyyb. Zeyd'in yanma gitmesini istedi, o da Übeyy'in bu teklifini kabul ederek önce Adiyy b. Zeyd'in yanına gitti ve ona hapisten kurtarılması için kendisinin gönderildiğini bildirdi. Bunun üzerine Adiyyb. Zeyd ona : "Mektubu bana ver, onu ben göndereyim. Sakın yanımdan çıkma, zira benim yanımdan ayrılırsan Nu'mân beni öldürür." dedi; fakat mektubu getiren bu adam Adiyyb. Zeyd'in bu teklifini kabul etmedi. Bu sırada Adiyy b. Zeyd'in düşmanları Nu'mân'm yanma gelip durumu ona bildirdiler ve onu Adiyyb. Zeyd'i serbest bırakmaktan korkuttular. Bu durum karşısında Nu'mân onları Adiyyb. Zeyd' in yanma gönderdi. Nihayet onlar gelip Adiyyb. Zeyd'i boğarak öldürdüler, sonra da defnettiler.»
«Bu arada Kisrâ'nın gönderdiği adam Nu'mân'm huzuruna girdi ve mektubu sundu. Nu'mân : "Evet, baş üstüne, hükümdarın emrini saygıyla yerine getireceğiz." dedi ve Kisrâ'ya bir cariye ile dört bin mıskal (para) gönderdi, sonra ona: "Ertesi gün sabah olunca Adiyyb. Zeyd'in yanma git, onu hapishaneden al ve götür." dedi. Ertesi gün adam hapishaneye geldiğinde Adiyyb. Zeyd'i burada göremedi. Bu sırada hapishanenin muhafızları ona, Adiyyb. Zeyd'in birkaç gün önce öldüğünü söylediler. Bunun üzerine adam tekrar Nu'mân'm yanma geri döndü ve ona Adiyyb. Zeyd'i dün gördüğünü, bugün ise göremediğini söyledi. Bu durum karşısında Nu'mân : "Yalan söylüyorsun." dedi ve ona bir miktar rüşvet verip durumu Kisrâ'ya söylememesini, kendisinin Nu'mân'm yanma gelmezden önce Adiyyb. Zeyd'in öldüğünü söylemesini istedi ve ondan güven sözü aldı. Ne var ki, Nu'mân Adiyyb. Zeyd'i öldürdüğünden dolayı çok pişman oldu ve düşmanlarının kendisine karşı cür'etli davranmalarından da çok korktu.»
«Bir gün Nu'mân ava çıkmıştı, yolda giderken Adiyy'in oğlu Zeyd ile karşılaştı. Görüşüp konuştu ve ona gördüğüne çok sevindi, fakat babasının başına gelen durumdan dolayı da özür diledi. Sonra Kisrâ'nın yanma gönderdi ve onu sitayişle övüp babasının yerine geçirmesini istedi. Kisrâ onun bu arzusunu kabul etti ve Zeyd'i özellikle Araplara yazılan mektupları kaleme almakla görevlendirdi. Sonra Kisrâ Nu'mân'ı nasıl bulduğunu sordu, o da sitayişle bahsederek Nu'mân'ı medhedip övdü. Böylece Zeyd babasının mevkiinde yıllarca hükümdar Kisrâ'nın yanında kaldı. Zeyd Kisrâ'nin yanma teflifsiz olarak sık sık girip çıkardı.»

«Acem hükümdarlarının elinde kadınların vasıflarından bahseden bir yazı vardı. Onlar nerede bulunursa bulunsun bu vasıflara uygun bir kadın buldukları zaman onu istemek üzere adamlar gönderirler, ancak bunun için Arap memleketlerine pek baş vurmazlardı. Bir gün Zeyd b. Adiyy Kisrâ'ya : "Ben, kulunuz Nu'mân'm ve amcasının kızları arasında bu vasıfları haiz yirmiden fazla kızın bulunduğunu biliyorum." dedi. Bunun üzerine Kisrâ ona : "O hâlde bu kızları benim katıma göndermeleri için bir mektup yaz." dedi. Onun bu teklifi karşısında Zeyd : "Ey hükümdar! İşin en kötü tarafı Arapların ve Nu'mân'm kendilerini Acemlerden üstün görmeleridir. Onların bu kızları saklamalarından endişe ediyorum. Eğer Nu'mân'm yanma gidersem bunu yapamaz. Beni ve benimle birlikte iyi Arapça bilen birisini Nu'mân'm yanma gönder." dedi. Bunun üzerine Kisrâ onunla birlikte güçlü kuvvetli birisini gönderdi. Zeyd bu adamla birlikte yola çıkıp Hîre'ye geldi ve birlikte Nu'mân'm huzuruna girdi. Zeyd söz alarak Nu'mân'a : "Hükümdar Kisrâ aile mensuplarıyla oğulları için kız arıyor; seni saydığı için bu maksadla bizi sana gönderdi." dedi. Nu'mân ona : "Bu kadınların vasıfları nelerdir?" diye sordu. Bunun üzerine Zeyd : Biz, onların vasıflarını bildiren bir yazıyı getirdik." diye cevap verdi.»

«Aranılan kadınların vasıfları ise, Münzir'in Gassânîlerden Haris b. Ebû Şemir'in üzerine yaptığı bir baskında ele geçirdiği bir cariyede bulunan vasıflardı. Münzir bu cariyeyi Eıiûşirvân'a hediye etmişti ve bir mektup yazarak cariyeyi şu şekilde tavsif etmişti: Orta boylu, parlak renkli, inci dişli, beyaz tenli, sık kirpikli, parlak çehreli, ahu gözlü, gözlerinin siyahı simsiyah ve beyazı bembeyaz, iri gözlü kalkık burunlu, burun delikleri dar, adımları geniş, tez yürüyen, gözlerinin siyahı tamamen beyazıyla çevrili, kaşlarının arası açık, söbü yüzlü, endamı hoş, saçları gür, uzun boyunlu, göğsü ve gerdanı geniş, tomurcuk memeli, pazu ve omuz başları iri, bilekleri güzel, avuçları hoş ve nazik, parmak uçları uzun ve düzgün, karın büklümleri nazik, ince belli, kalçalarının iç kısmı dolgun, arka kısımları kalkık ve ölçülü, uylukları tombul, yan etleri dolgun, omuzları iri, diz kapakları büyük, incikleri ve halhal yerleri dolgun, topuk ve ayakları hoş ve narin, adımları dar, nazlı, cildi yumuşak ve nazik, efendisine karşı fevkalede itaatkâr, burun ucu hafif kalkık olup gerisi basık değil, tırnak çevresi pürüzsüz, alçak gönüllü, ten rengi kırmızıya mâiî karamtırak değil, fakirlik görmemiş, canlı (şefkatli?), vakarlı, akıllı, güzel halli, aşiretine inmeden babasının nesebiyle iktifa eder, kabilesinin toplu adına inmeden yakın aşiretinin nesebiyle yetinir, terbiye ve edebini hadiseler olgunlaştırmış, fikir ve görüş bakımından şerefli kimseler gibi düşünür, ihtiyaç sahibi gibi iş görür, elleri hünerli, tatîı dilli, ince ve tatlı sesli, evinin zineti, düşmanı ayıplama unsuru, arzu ettiğin zaman murad almağa hazır, bıraktığın zaman o da bırakır, gözleri süzülerek keskince bakar, yanakları kırmızı, dudakları hareket edip kımıldar, senden önce sana doğru sıçrayıp koşar ve sen otur demeden oturmaz.»

«Kisrâ Enûşirvân gönderilen bu cariyeyi kabul etti ve kadın hakkında yazılan bu vasıflaların kayda geçirilmesini emretti. Böylece bu yazı Kisrâ Pervîz b. Hürmüz'e kadar ulaştı. Nihayet Zeyd kadınların tavsifini ihtiva eden bu yazıyı Nu'mân'a okudu ve bu ona çok ağır geldi. Sonra Nu'mân Kisrâ tarafından Zeyd ile birlikte gönderilen ve Arapça-yı bilen bu adamın yanında Zeyd'e : "Sevâd ve Fars inekleri arasından ihtiyacınızı karşılayamadmız mı?" dedi. Nu'mân, "sığır ve inek" manasına gelen "în" kelimesini kullandığı için Kisrâ'nm gönderdiği adam bu kelimenin manasını anlayamadı ve Zeyd'e : "în ne demektir?" diye sordu. O da : "İnek manasına gelmektedir." diye cevap verdi.»

«Nu'mân onları iki gün musafir etti ve Kisrâ'ya bir mektup yazarak : "Benim yanımda hükümdarın istediği vasıfta kadın yoktur." diye cevap verdi. Ayrıca Zeyd'e : "Beni hükümdara karşı mazur göster." dedi.»

«Zeyd yanındaki adamla birlikte Kisrâ'nın yanma geri döndüğü zaman, Kisrâ Zeyd'e : "Hani

bulunduğunu haber verdiğin kadınlar nerede?" diye sordu. Bunun üzerine Zeyd : "Ben size Arapların kendilerinden başkalarına kız vermediklerini söylemiştim. Tabiî bu onların yanlış tercihlerinden ve bahtsızlıklarından ileri gelmektedir. Ayrıca Nu'mân'ın ne söylediğini benimle gönderdiğin bu adamdan sorabilirsin. Zira onun söylediği sözleri burada huzurunuzda hikâye etmeyi büyüklüğünüze uygun bulmuyorum." diye cevap verdi. Bu defa Kisrâ, Nu'mân'ın ne söylediğini adamına sordu, o da Nu'mân'ın : "Sevâd ve Fars'ın inekleri arasında ona yetecek derece inekler yok mudur ki bizden kadın istiyor." sözünü anlattı. Kisrâ bu sözleri işitince yüzünde hiddet eserleri görüldü, kalbinde kin ve intikam hisleri uyandı. Bu sırada Kisrâ : "Nice kul ve köleler vardır ki, bundan daha kötü ve ağırını istemiştir, neticede ziyan ve helake maruz kalmıştır." dedi.»

«Nu'mân Kisrâ'nm bu sözünü duydu, fakat Kisrâ aylarca ses çıkar madı. Nu'mân harp hazırlıklarına başladığı bir sırada Kisrâ'dan kendisine bir mektup geldi, bu mektupta Kisrâ'nm yanma çağrılıyordu. Mektup Nu'mân'ın eline geçer geçmez silâhlandı ve alabileceğini yanma alıp Tayyi' dağlarına geldi. Nu'mân bu kabileden evli olduğu için onlardan kendisini Kisrâ'ya karşı korumalarını istedi, fakat Kisrâ'dan korktukları için onun bu isteğini kabul etmediler. Nu'mân nereye gittiyse, hiçbir Arap kabilesi onu kabul etmedi. Bu durum karşısında gizlice "Zû-Kâr" denilen yerde bulunan Şeybânoğullarmın yanma geldi. Burada Hâni' b. Mes'ûdb. Âmirb. Amr eş-Şeybânî ile karşılaştı. Hâni'kabilesinin nüfuzlu bir büyüğü idi. Bu sırada hanedanlık Rabî'a kabilesinin Zü'1-Ceddeyn hanedanından Kaysb. Mes'ûdb. Kaysb. Hâlid b. Zü'1-Ceddeyn'in elinde bulunuyordu ve Kisrâ Kaysb. Mes'ûd'a Ubulle'yi arpalık olarak vermişti, bu yüzden Nu'mân ailesini onun yanında bırakmak istemedi. Hâni'in himayesinde bıraktığı takdirde kendi şahsını koruduğu gibi koruyacağını bildiği için ailesini ve mallarını ona emanet etti. Mallarının arasında dört yüz, diğer bir rivayette sekiz yüz adet zırh vardı.»

«Bundan sonra Nu'mân Kisrâ'nm yanma hareket etti ve giderken Sâbât köprüsünün üzerinde Zeydb. Adiyy ile karşılaştı. Zeyd ona : "Haydi kurtul bakalım Nu'mâncık!" dedi. Bunun üzerine Nu'mân : "Ey Zeyd! Demek bunu sen yaptın ha! Allah'a yemin ederim ki, eğer bir kurtulur-sam babana yaptığımı sana da yapacağım." dedi. Zeyd ise ona : "Yürü Nu'mân'cık, and olsun senin için Kisrâ'nm katında öyle bir toyla ipi hazırladım ki, onu neşeli tay bile koparamaz." diye karşılık verdi.»

«Kisrâ Nu'mân'ın kendi kapısına kadar geldiğini Öğrendiği zaman ona birisini gönderdi ve onu zincire vurdurup Hânikîn'e yolladı. Daha sonra veba hastalığına yakalanan Nu'mân burada öldü. Halk ise el-A'şâ' nın bir beytine dayanarak onun Sâbât'ta öldüğünü sanır. el-A'şâ bu beytinde şöyle diyor :

"İşte Nu'mân Sâbât'ta mahbus olarak öldü; Rabb'i ise onu ölümden kurtarmadı."»

Nu'mân, İslâmiyetin zuhurundan önce vefat etmiştir.

«Nihayet Nu'mân ölünce Kisrâ Hîre ve Nu'mân'm idaresinde bulunan yerlerin valiliğine İyâsb. Kabisa et-Tâ'î'yi tayin etti. Kisrâ, Bizans hükümdarının yanma giderken İyâs b. Kabisa'nm yanından geçmişti ve İyâs ona hediyeler vermişti, bu sebeple Kisrâ ona birisini göndererek teşekkür etmişti. Bu defa Kisrâ İyâsb. Kabîsa'ya birisini gönderip Nu'mân' in arkasında bırakmış olduğu şeyleri bir araya toplayarak kendisine yollamasını istedi. Bunun üzerine İyâs b. Kabîsa, Hâni' b. Mes'ûd eş-Şeybânî'ye birisini göndererek ondan Nu'mân'm kendisine emanet bıraktığı şeyleri yollamasını talep etti, fakat Hâni' b. Mes'ûd Nu'mân'm kendisine emanet ettiği şeyleri teslim etmek istemedi. Kisrâ ise Hâni' b. Mes'ûd'un bu hareketine çok öfkelendi. Bu sırada Nu'mân b. Zur'a et-Tağlibî onun yanında bulunuyordu ve o Bekrb. Vâil kabilesinin ortadan kaldırılmasını istiyordu; bu sebeple Kîsrâ'ya : "Sıcaklar bastırıncaya kadar onlara dokunma, nasıl olsa onlar sıcaklar başladığı zaman pervanelerin

ateşe saldırdıkları gibi Zû-Kâr suyunun yanma ineceklerdir. İşte o zaman istediğiniz gibi onları yakalarsınız." dedi. Kisrâ onun bu sözü üzerine Zû-Kâr' m yakınındaki eî-Hmv'e gelmelerine kadar onları bekledi. Buraya geldiklerinde Kisrâ, Nu'mân b. Zur'a'yı elçi olarak gönderdi ve onları teslim olmak, yahut ülkelerini terk etmek veyahut da savaşmak gibi üç şıktan birisini tercih'etmek hususunda muhayyer bıraktı; bunun üzerine onlar bu üç şarttan birini seçmek işini Hanzala b. Sa'lebe el-Iclî'ye havale ettiler, o da savaşmayı tavsiye etti. Bu durum karşısında onlar Kisrâ'ya savaş ilân ettiklerini bildirdiler. Kisrâ onların bu kararını öğrenince, İyâs b. Kabîsa et-Tâ'î komutasında bir ordu gönderdi. Bu arada Fars merzu-bânları (beylerbeyleri) Hâmerz en-Nesevî, Tağlib ve İyâd kabileleri ile Sefevân tarafının valisi Kaysb. Mes'ûd b. Kays b. Zü'1-Ceddeyn de bu orduya katıldılar. Ayrıca Kisrâ üzerinde okçuları taşıyan fillerle birlikte, bir de ordu gönderdi. Bu sırada Hz. Muhammed (S.a.) peygamber olarak gönderilmişti. Diğer tlraftan Kaysb. Mes'ûd'un isteği üzerine Hâni'b. Mes'ûd Nu'mân'm kendisine emanet bıraktığı zırhlarını ve silâhlarını Kaysb. Mes'ûd'un bahadırlarına dağıttı.»

«Nihayet Fars ordusu Şeybânoğullarma yaklaşınca, Hâni' b. Mes'ûd : "Ey Bekroğulları topluluğu! Sizin Kisrâ ile savaşacak gücünüz yok, çöl ve kırlara çekiliniz." dedi. Onun bu sözü üzerine kabile halkı sür'atle çöle doğru koşuşmağa başladı. Tam bu sırada Hanzala b. Sa'lebe el-Iclî ortaya atıldı ve : "Ey Hânib. Mes'ûd! Bir taraftan bizi kurtarmak istiyorsun; diğer taraftan tehlikeye atıyorsun." dedi ve çöle yönelen halkı geri çevirdi. Ayrıca Bekroğullarma kadınlarını götürmelerine imkân vermemek için kadınları içine koyarak develerin üzerine yükledikleri mahfelerin kolanlarını (iplerini) kesti, bu yüzden kendisine "kolanları kesen" manasına gelen "Mukattı'u'l-vudun" ismi verildi. Sonra Hanzala b. Sa'lebe kendisi için üzerine kubbeli bir çadır kurdurdu ve bu kubbeli çadır üzerinden uçup yıkılmadıkça sava'ştan kaçmayacağına dair temin etti. Bunun üzerine çöle yönelen halk geri dönüp kendileri için on beş gün yetecek kadar su aldılar. Bu sırada Acemler onların üzerine yürüyüp el-Hmv' de savaşa tutuştular, fakat susuzluk korkusuyla hezimete uğrayarak Cu-bâbât'a kadar çekildiler. Bekr ve Icl kabilesinin mensupları ise Acemlerin peşlerine düşüp onları kovaladılar ve bu kabileler o gün büyük bir yararlık gösterdiler, fakat Acem askerlerinin sonradan onları kuşatıp sarması üzerine halk : "Icl kabilesi mahvoldu." demeğe başladı, ancak Bekroğulları daha sonra Acemler üzerine yaptıkları bir hamlede îcl kabilesi mensuplarının savaşa devam ettiklerini gördüler. Savaş esnasında onlardan bir kadın : "Eğer onlar zafer elde ederler ise, sünnetsizler bizi ele geçirirler. Ey Icl oğulları! Elinizi çabuk tutun, onlar size feda olsun.» mealindeki mısraları söylüyordu.»

«O gün bu kabileler Acemlere karşı savaşlarını sürdürdüler. Ancak susuzluk endişesine kapılan Acemler Zû-Kâr kumsalına çekildiler. Bu sırada Acemlerin tarafında yer alan İyâd kabilesi, Bekroğullarma haber salarak, onlara : "İsterseniz bu gece savaş safından çekilip kaçalım, isterseniz kalalım, siz Acemlerle karşılaştıktan sonra cepheyi terk edelim." diye teklifte bulundular. Bunun üzerine Bekroğulları onlara : "Sizin Acem ordusuyla birlikte kalmanız ve bizim onlarla karşılaşmamızdan sonra cepheden çekilmeniz bizim için daha faydalı olur." diye cevap verdiler. Bu arada Şeybânoğullarmın müttefiki olan Zeyd b. Hassan es-Sekûnî onlara : "Beni dinleyin, Acemlere karşı pusu kurun." dedi. Nihayet onlar Zeydb. Hassân'm bu tavsiyesine uydular, sonra birbirlerini teşvik ederek savaşa tutuştular ve kıyasıya savaştılar. Bu arada Şeybânîlerden el -Karîn'in kızı onları teşvik gayesiyle : "Ey Şeybânoğulları! Çabuk davranınız, saf saf olarak düşmana saldırınız. Eğer bozgun uğrarsanız sünnetsizler bizi kirletirler." mealindeki beyitleri söyledi.» Bunun üzerine Şeybânoğullarmdan yedi yüz kişi kılıç sallamayı kolaylaştırmak için kaftanlarının kollarını omuzlarından itibaren kestiler ve Acemlere karşı kahramanca savaştılar. Bu sırada Hâmerz, mubâreze (düello) için ortaya atıldı ve karşısına Bürdb. Harise el-Yeşkürî çıktı. Hâmerz mubâreze esnasında Bürdb. Harise

tarafından öldürüldü. Sonra Bekroğullarımn sol ve sağ kanatları Acem. ordusunun sol ve sağ kanatlarına karşı hücuma geçtiler. Bu arada pusuda gizlenenler ortaya çıktılar ve içlerinde İyâsb. Kabîsa et-Tâ'î'nin de bulunduğu ordunun merkezine saldırdılar. İyâdlılar ise daha önce verdikleri söz üzerine bozguna uğrayarak geri çekildiler. Böylece Acemler hezimete uğrayıp mağlûp oldular. Bekroğulları ise on-lann peşlerine düştüler, ganimet ve yağma hareketlerine iltifat etmeden onları öldürmeğe devam ettiler. Zû-Kâr vak'ası hakkında şairler pek çok şiir söylemişlerdir.» [215]

Amr B. Hind'den Sonraki Hîre Hükümdarları

Nasrb. Rabî'a sülâlesinden Amrb. Hind'in Ölümüne kadar hükümdarlık yapanları yukarıda zikrettik. Amrb. Hind ölünce, yerine kardeşi Kaabûs b. Münzir geçti ve dört yıl hükümdarlık yaptı. Bu müddetin sekiz ayı Enûşirvân'm döneminde, üç yıl dört ayı ise Hürmüz'ün döneminde geçti. Kaabûs'tan sonra yerine Sühreb geçti. Bundan sonra onun yerine Münzir b. Nu'mân geçti ve dört yıl hükümdarlıkta kaldı. Ondan sonra Kaabûs'un babası Nu'mân b. Münzir hükümdar oldu ve yirmi iki yıl hükümdarlıkta kaldı. Bu müddetin yedi yıl sekiz ayı Hürmüz'ün zamanında, on dört yıl dört ayı ise Pervîz'in döneminde geçti. Sonra Kisrâ b. Hürmüz'ün döneminde hu görevi İyâs b. Kabîsa et-Tâ'î ile Nahîrhan (Nahîr-can ?) üstlendiler ve on dört yıl hüküm sürdüler. İyâsb. Kabîsa'nm bu görevinin Üzerinden bir yıl sekiz ay geçtikten sonra Hz. Muhammed (S.a.) peygamber olarak gönderildi. Sonra on yedi yıl müddetle Âzâdbeh b. Mâbîyân (Yâbiyân ?) el-Henıedânî hükümdarlıkta bulundu ve müddetin on dört yıl sekiz ayı Kisrâ b. Hürmüz'ün, sekiz ayı Şirûye b. Kisrâ'nm, bir yıl yedi ayı Erdeşîrb. Şirûye'nin bir ayı da Kisrâ'nm kızı Bûran-Duht' un dönemlerinde geçti.
Daha sonra Cuvâsâ vak'asmda Bahreyn'de öldürülen ve Araplar tarafından kendisine "Mağrur" adı verilen Münzir b. Nu'mân b. Münzir bu görevi üstlendi ve Hâlid b. Velîd'in Hîre'ye gelişine kadar sekiz ay bu görevde kaldı. Bu zat, Nasrb. Rabî'a hanedanının sonuncusu idi. Nihayet Acem saltanatının yıkılmasıyla onların hükümranlıkları da sona erdi.
Hişâm b. Muhammed'in iddiasına göre, Nasr hanedanına mensup olan bütün hükümdarların sayısı yirmi olup, beş yüz yirmi iki yıl sekiz ay hüküm sürmüşlerdir. [216]

Mervezân Ve Hürmüz Tarafından Yemen Valiliğine Tatini

Hişâm b. _ Muhammed anlatıyor:
«Kisrâ Hürmüz Zerîn'i Yemen valiliğinden azlettikten sonra yerine Mervezân'ı tayin etti. Mervezân Yemen'de uzun müddet bu görevde kaldı ve burada çocukları dünyaya geldi. Sonra Yemen dağlarından el-Me-dâyi' (el-Masâni ?) dağlık bölgesinin halkı isyan edip vergilerini ödemediler, bunun üzerine Mervezân üzerlerine gitmek istedi, fakat bulundukları dağlık bölgenin sarp ve muhkem oluşu yüzünden bunun mümkün olmadığını gördü. Bu dağın tek bir yolu vardı ve bu yolu bir kişi koruyordu. Aynı zamanda bu dağın karşısında bir başka dağ daha vardı. Mervezân bu dağa yaklaşıp atını sürdü ve atıyla birlikte bu iki dağın arasında bulunan en dar boğazdan sıçrayıp geçti. Himyerlüer onu görünce : "Bu bir şeytandır." dediler. Böylece Mervezân kalelerini ele geçirdi, neticede onlar vergilerini tekrar ödemeğe başladılar. Mervezân bu durumu Kisrâ' ye bir mektupla bildirdi. Kisrâ onun bu hareketine hayret etti ve yanına çağırdı. Bunun üzerine Mervezân, oğlu Hurrahusre'yi yerine halef tayin etti ve kendisi Yemen'deıı ayrılıp Kisrâ'nm yanma hareket etti, fakat yolda giderken öldü.

Bu durum karşısında Kisrâ, Hurrahusre'yi Yemen valiliğinden azledip yerine Bâzân'ı tayin etti. Bâzân Yemen'e giden en son Acem valisi idi.» [217]

Kisrâ Pervîz'in Öldürülmesi

Kisrâ Pervîz'e gelince, mal ve servetinin çoğalması, düşman memleketlerindeki fetihlerinin artması, bahtının yar olması onu isyana sevk etti ve halkın mallarına göz koymağa başladı, bu yüzden halkın ona karşı tavrı değişti. Rivayet edildiğine göre, Pervîz'in on iki bin, diğer bir rivayette ise üç bin karısı vardı ve bunların hepsiyle cinsi ilişkide bulunurdu. Ayrıca hizmetinde kullandığı binlerce cariyesi vardı. Diğer taraftan elli bin binek hayvanına sahipti ve kıymetli mücevherler ile değerli kap ve tabaklar gibi güzel eşyaya çok düşkündü. Rivayet edildiğine göre Kisrâ Pervîz, hükümdarlığının on sekizinci yılında bir yıl içerisinde ülkesinden toplanan vergilerin hesap edilerek tesbit edilmesini emretti. Neticede toplanan vergilerin gümüş para cinsinden değeri yüz yirmi milyon mis-kal ağırlığında olduğu görüldü.
Kisrâ Pervîz halkı hor görürdü. Zâzân adındaki birine emir vererek hapishanelerde tutuklu bulunan herkesi öldürmesini istedi. Öldürülmelerini emrettiği tutuklu kimselerin sayısı ise otuz altı bini buluyordu. Fakat Zâzân onları öldürmek cür'etinde bulunmadı. Bu sebeple hapishanelerdeki tutuklu kimseler Pervîz'e düşman oldular. Sonra Kisrâ Pervîz Bi^. zanslılar karşısında yenilen kimselerin de öldürülmelerini emretti. Bu defa bu kimseler de ona düşman oldular. Ayrıca Pervîz kalan vergileri tahsil etmek üzere bir adam görevlendirmişti. Bu adanı halka zulmederek haksız yere mallarını gasp etti. Neticede halkın niyeti bozulup tavrı değişti. Bu durum karşısında ülkenin ileri gelen büyüklerinden bir grup Bâ-bil'e giderek Pervîz'in oğlu Şîrûye'nin yanma geldiler. Kisrâ Pervîz çocuklarını Bâbil'e bırakmıştı ve onları her hangi bir tasarrufta bulunmaktan men etmişti. Ayrıca yanlarında onları terbiye edip eğitecek kişiler bırakmıştı. Nihayet Şîrûye'nin yanma gelen bu kişiler onu alıp Behüresîr'e gittiler. Geceleyin Behüresîr'e giren Şîrûye, hapishanelerde tutuklu bulunanları serbest bıraktı. Bu arada Bizanslıların karşısında hezimete uğramaları yüzünden Kisrâ Pervîz tarafından Öldürülmeleri emredilen kimseler ile hapishaneden kurtulanlar, Şîrûye'nin etrafında toplandılar ve "Kubâd (Şîrûye'nin adı) Şehinşâh" diye bağırdılar. Sonra sabah vakti Kisrâ Perşîz'in sarayına ait olan avluya girdiler; bunun üzerine muhafızlar sarayı terk edip kaçtılar, Kisrâ Pervîz ise kaçmak maksadıyla sarayının yakınındaki bir bahçeye çıktı, fakat yakalanıp esir edildi. Böylece onlar Pervîz'in yerine oğlu Şîrûye'yi tahta çıkarıp hükümdar ilân ettiler. Sonra Şîrûye babasına birisini gönderdi ve yaptığı kötülüklerden dolayı onu azarlayıp kötüledi. Daha sonra oğlu Şîrûye'nin desteğiyle Acemler onu Öldürdüler.
Kisrâ Pervîz'in hükümdarlığı otuz sekiz yıl sürdü.
Hz. Peygamber (S.a.), Pervîz'in saltanatının üzerinden otuz iki yıl beş ay on beş gün geçtikten sonra Mekke'den Medine'ye hicret etmiştir.
Rivayet edildiğine göre, Kisrâ -Pervîz'in on sekiz erkek evlâdı vardı. Bunların en büyükleri Şehriyâr idi ve Şîrîn onu evlâtlık edinmişti. Bir gün müneccimler Kisrâ Pervîz'e : «Pek yakında oğullarından birinin bir oğlan çocuğu dünyaya gelecek, bu taht ve saltanatın yıkılması onun elinde olacak ve bu çocuğun alâmeti olarak bedeninde bir kusur bulunacak.» dediler. Bunun üzerine Pervîz böyle bir çocuğun meydana gelmesini önlemek için oğullarına kadınları yasakladı. Ancak Şehrİyâr'm şehvetinin galebesinden şikâyet etmesi üzerine Şîrin hacamatçılık hizmetinde istihdam ettiği bir cariyeyi ona gönderdi. Şîrin bu cariyeyi kısır sanıyordu. Nihayet bu cariye Şehriyâr'dan Yezdecird'e hamile kaldı.

Şîrin, Yezdecird doğduktan sonra onu Pervîz'den beş yıl müddetle sakladı, sonra yaşlanan Pervîz'in çocuklara karşı şefkat ve merhamet gösterdiğini görünce, ona : «Oğullarından birisinin çocuğunu görmek seni sevindirir mi?» dedi. Kisrâ Pervîz : «Tabiî sevinirim.» diye cevap verdi. Bunun üzerine Sîrin hemen Yezdecird'i onun yanma getirdi. Pervîz onu çok sevdi ve yanma aldı. Bir gün Yezdecird onun Önünde oynadığı bir sırada müneccimlerin kendisine söyledikleri sözü hatırladı ve hemen çocuğun elbiselerinin çıkarılmasını emretti. Nihayet Yezdecird'in üzerindeki elbiseler soyulduğunda kalçalarından birisinin kusurlu olduğunu gördü ve onu öldürmek istedi, fakat Şîrin ona mâni oldu ve : «Eğer saltanatın sonu gelmiş ise, bunu durdurmak mümkün değildir.» dedi, bunun üzerine Şîrin'in emriyle Yezdecird Sicistân'a götürüldü. Bir rivayette Şîrin'in onu Sevad bölgesinde ve Humâniye denilen bir köyde bıraktığı söylenir. Nihayet Kisrâ Pervîz b. Hürmüz öldürülünce yerine oğlu Şirûye hükümdar oldu. [218]

Kisrâ Şîrûye B. Pervîz H. Hürmüz B. Enûşirvâıı'm Hükümdarlığı

Annesi Meryem Bizans hükümdarı Mavrık'm kızı olup asıl adı Kubâd olan Şîrûye b. Pervîz tahta çıkıp hükümdar olunca ülkenin hatırı sayılır büyükleri ve eşrafı yanına gelip : «Ülkemizde iki hükümdarın bulunması doğru olmaz, ya Kisrâ Pervîz'i (babanı) öldürürsün, biz o zaman sana kul oluruz ya da biz seni tahttan indirir, Pervîz'e itaat ederiz.» dediler.
Şîrûye, onların bu sözlerine kırıldı, babasını merkezden uzaklaştırıp başka bir yere gönderdi ve orada hapsettirdi. Sonra ülkenin saygı değer büyüklerini bir araya topladı ve onlara : «Biz Kisrâ Pervîz'e yaptığı kötülükleri anlatmak ve bu kötülüklerinden bir kısmına bizzat kendisini vâkıf kılmak maksadıyla bir elçi göndermeyi düşündük.» dedi ve ülkenin işlerini tedbirle görevli olan Üstaz Huşnes (Esfâd Cüşnes ?) adında birisini ona gönderdi. Şîrûye, ondan babası Pervîz'e şunları söylemesini istedi : «Yaptığın kötülükler seni bu hâle düşürdü, çünkü sen baban Hürmüz'e karşı cür'etli davranıp gözlerine mil çektirdin ve onu öldürdün. Sonra evlâdın olan bizlere kötülük edip halkla olan münasebetlerimizi engelledin ve her türlü huzur ve rahattan bizi mahrum bırakın. Ayrıca hapishanelere koyduğun kişileri ebediyen mahkûm ederek onlara kötülük ettin. Diğer taraftan bir çok kadınları alıp sırf kendi arzuna tahsis ettin, onlara şefkat, göstermedin ve çocuk doğurmalarına müsait olan erkeklerle muaşeretlerine engel oldun. Tebaan olan halka sert ve katı davrandm. Vergi mükelleflerinden vergi toplarken şiddet kullanıp zulmettin. Bizans ve diğer ülkelerin sınır boylarına askerler toplayıp onları aile ve çocuklarından ayırdın. Bu arada sana iyilik etmesine, kızıyla evlendirmesine ve katında iyi bir intiba bırakmasına rağmen Bizans hükümdarı Mav-rık'a karşı ihanet ettin. Ne senin ve ne de ülke halkının ihtiyacı olmadığı, size bir faydası dokunmadığı hâlde "çarrnıh"ı ona vermedin. İşte bu yaptıklarına dair lehinde bir delilin varsa, bunları anlat; eğer delilin yoksa, hakkında ilâhî emrin tahakkuk etmesi iciıı hemen Allah'a tevbe et.»Nihayet elçi Üstaz Huşneş, Kisrâ Pervîz'in yanma geldi ve Şîrûye' nin sözlerini aktarmak suretiyle elçilik görevini yerine getirdi. Bunun üzerine Kisrâ Pervîz :
«Benden cevap olarak kısa ömürlü olan Şîrûye'ye söyle ki: Hiçbir kimse için büyük suçlar bir yana, küçüklerini bile yakînen iç yüzünü bilmeden açığa vurup yaymak uygun değildir. Nitekim aslını araştırmadan bize nisbet ederek bir takım suçları sayıp döktün. Eğer biz senin söylediğin gibi olsak bile, ey câhil; bu hareketinle bir ayıp işlemiş olacağından bizden sadır olan ve öldürülmemizi gerektiren böyle büyük bir suçu açığa vurmaman ve yaymaman gerekirdi; çünkü senin milletinin

kadıları, ölüme mahkûm olan bir kimsenin çocuğunu, hükümdar olmak bir yana, babasından ayırırlar ve iyi kimselerle düşüp kalkmasına müsaade etmezler, hâlbuki biz-Allah'a hamdolsun- O'nun yol göstermesiyle kendimizi, çocuklarımızı ve tebaamızı kusursuz bir şekilde islâh edip düzelttik. Şimdi ben, cehaletini anlaman için bize yüklediğin suçların iç yüzünü açıklıyorum. Sana cevabım şöyledir :
«Babam Hürmüz hakkında söylediklerine cevabım şudur : Bir takım kötü kimselerin tahrikiyle babamız Hürmüz bizi itham etti, hattâ hakkımızdaki kötü düşüncelerinden korkuya kapılarak kapısından uzaklaştık ve Âzerbeycân'a gittik. Böylece aramızın açıldığı etrafa yayıldı. Nihayet devletinin zayıf düşüp otoritesinin kaybolduğunu görünce Âzer-beycân'dan kalkıp kapısına geldik. Fakat bu defa münafik E ehram üzerimize hücum ederek bizi ülkemizden uzaklaştırıp kovdu, bunun üzerine biz de Bizans ülkesine gidip sığındık, sonra tekrar ülkemize geri döndük ve babamızı öldürenlerden veyahut onun öldürülmesinde parmağı olanlardan intikam almakla işe başladık.»
«Oğullarım hususunda söylediklerinize gelince : Ben sizin lüzumsuz şeylerle meşgul olmanızı, dolayısıyle ülke ve tebaaya karşı zarar ve eziyetinizi önlemek için başınıza koruyucu muhafızlar tayin ettim. Ayrıca sizin için bol miktarda harcamalar yaptım ve bütün ihtiyaçlarınızı temin ettim. Özellikle senin durumuna işaret etmek istiyorum. Müneccimler senin doğumun münasebetiyle bana karşı fitne ve fesat çıkaracak birisi olduğunu veyahut da senin sebebinle bunun meydana geleceğini söylediler. Diğer taraftan Hind hükümdarı da sana bir mektupla bir hediye göndermişti. Mektubu okuduğum zaman, hükümdarlığımın üzerinden otuz sekiz yıl geçtikten sonra, hükümdar olup tahta geçeceğini müjdelediğini gördüm. Bu mektubu ve müneccimlerin doğumun münasebetiyle söylediklerini ihtiva eden yazıyı nıühürleyip muhafaza ettim. Bunlar şimdi eşim Şîrin'in yanında bulunmaktadır. İstersen bunları okuyabilirsin. İşte bütün bunlar bile, seni öldürmek şöyle dursun, sana olan iyiliklerimizi engellemedi.»
«Uzun müddet hapishanelerde tuttuğumuzu söylediğin kimselere gelince, bu hususiaki cevabım şudur : Ben ancak Ölüme mahkûm olan veya bir kısım organları kesilmesi gereken kimseleri hapsettim. Hâlbuki mahkûmları korumakla görevli olanlar ile vezirler ölüme mahkûm olanların bir yolunu bulup beni öldürmezden önce onları öldürmemi istiyorlardı. Fakat ben kan dökmekten nefret ettiğim ve ölümü hak edenlerin hayaı-ta kalmalarını istediğim için temkinli hareket edip onları öldürmedim ve durumlarını Allah'a havale ettim. Eğer onları hapishaneden dışarı çıkaracak olursan, Rabb'ine karşı isyan etmiş olursun ve bunun akıbetine katlanmak mecburiyetinde kalırsın.»-.
«Tebaamız olan halka zor ve baskı kullanarak onlardan mal, çeşitli mücevher ve meta topladığımız hususundaki sözünüze gelince : Ey cahil! Şunu bilmelisin ki, Allah'tan sonra mülk ve devleti ayakta tutan şey mal ve askerdir. Bilhassa çevresi düşmanlar tarafından sarılmış olan Fars ülkesini düşmanların arzu ve isteklerinden koruyup onları bertaraf etmek ancak asker, silâh ve savaş için kuvvet hazırlamakla mümkün olur. Bunlar ise ancak bol miktarda para ve mal ile temin edilir. Bizden önceki atalarımız silâh, mal ve benzeri diğer şeyleri toplamışlardı, fakat münafik Behrâm ve adamları çok az miktarı hariç bunları yağma ettiler. Nihayet biz Âzerbeycân'dan mülk ve tahtımıza döndükten ve halk bize itaat edip boyun eğdikten sonra ülkemizin her tarafına ispehbed (baş kumandan)ler ve fâdûsebânlar (bir tür askerî ve idârî görev ?) gönderdik; bunlar düşmanlara karşı koydular ve düşman ülkelerine baskınlar yaptılar. Bu vesile ile düşman ülkelerinden çok miktarda mal ve meta ganimet olarak bize ulaştı. Duyduğuma göre, ölüme müstehak olan kötü kimselerin düşüncelerine uyarak bu malları dağıtmak istiyormuşsun. Sana şu kadarını söyleyeyim ki, bu mallar bir hayli emek sarfedilerek, güçlüklere katlanılarak, hattâ tehlikelere göğüs gerilerek toplanmıştır. Sakın böyle bir harekete girişme, zira bu mal ve servet, saltanat ve ülken için bir sığmak, düşmanına karşı koyman

için bir kuvvettir.»
Nihayet Üstaz Huşneş (Cüşnes ?), Şîrûye'nin yanma döndü ve babası Pervîz'in verdiği cevapları ona anlattı. Sonra Fars'ın hatırı sayılır büyükleri tekrar Şîrûye'nin yanma geldiler ve ona : «Ya babanın öldürülmesini emredersin, yahut da biz seni tahttan indirir, ona itaat ederiz.» dediler. Bu durum karşısında Şîrûye istemiyerek babasını öldürülmesini emretti ve bu iş için babası Pervîz'in zulmüne uğrayan kişileri seçip görevlendirdi. Nihayet Nîmrûz bölgesinden Mihr-Hürmüz b. Merdanşah adında bir genç onu öldürdü.
Kisrâ Pervîz öldürülnce oğlu Şîrûye elbisesini parçalayıp ellerini yüzüne vurarak yüksek sesle ağladı. Sonra emriyle babası Pervîz'in naşı götürüldü ve ülkenin ileri gelen büyükleri ve eşrafı naşı arkadan takip etttiler. Nihayet Pervîz defnedildikten sonra Şîrûye'nin emriyle babasının katili MİIhr-Hürmüz öldürüldü.
Kisrâ Pervîz'in hükümdarlığı otuz sekiz yıl sürdü.
Sonra Şîrûye veziri Firûz ile yaptığı bir meşveret neticesinde şesaat ve edep sahibi olan on yedi kardeşini Öldürttü.
Bundan sonra Şîrûye hastalıklara yakalandı ve dünya lezzetlerinden zevk alamaz oldu. Sonra Deskiretü'l-Melik'te öldü. Şîrûye kardeşlerinin öldürülmesinden sonra çok üzüldü ve Öldürülmelerine dayanamadı. Denildiğine göre, kardeşlerini öldürttükten bir gün sonra kız kardeşleri Buran ile Azermîduht yanma girip ağır konuştular ve ona : «Senin sonu gelmeyen bir saltanata karşı olan hırsın, baban ve kardeşlerini Öldürmeğe şevketti.» dediler. Şîrûye, kız kardeşlerinden bu sözü işitince şiddetli bir şekilde ağladı, tacını başından' çıkarıp yere attı ve hayatı boyunca keder ve üzüntüsü devam etti. Yine rivayete göre o hanedanından gücünün yettiği kimseleri ortadan kaldırıp yok etmişti. Onun döneminde Fars ülkesinde veba hastalığı baş gösterdi ve bu hastalığa yakalanan pek çok kişi öldü. Şîrûye de aynı hastalıktan Öldü ve hükümdarlığı sekiz ay sürdü. [219]

Erdeşîr'in Hükümdarlığı

Erdeşîr, hükümdarlık tahtına çıktığı zaman henüz yedi yaşındaydı. Şîrûye ölünce Farslar onu başlarına geçirip hükümdar yaptılar. Henüz küçük yaşta olduğu için onu Bahâdır (Mihâzer ?) Cüşnes adında birisi himaye edip terbiye etti. "Devlet sofrası şefi" rütbesinde olan bu zat, devlet siyasetini öyle idare etti ki, bu sayede Erdeşîr'in yaşının küçüklüğü bile hissedilmedi. Bu sırada Şehrberâz, Kisrâ Pervîz tarafından emrine verilen askerlerle birlikte Bizans sınırında bulunuyordu. Nitekim yukarıda da zikrettiğimiz üzere, onun Bizans'ta yaptıkları Pervîz öldükten sonra onun için çok iyi olmuştu. Bu sebeple kendisine hil'at ve hediyeler gönderiliyordu. Pervîz ve Şîrûye ona mektup yazar, Önemli hususlarda istişarede bulunurlardı. Fakat Fars ülkesinin ileri gelen büyükleri Erde-şîr'i tahta çıkarırken onunla istişarede bulunmamışlardı. İşte Şehrberâz bunu tecavüze ve onları öldürmeğe bir vesile saydı, yaşı küçük olduğu için Erdeşîr'i küçümseyip saltanat ve tahtına göz koydu. Bunun üzerine askerlerini alıp Medâin'e yürüdü. Bu durum karşısında Erdeşîr, Bahadır Cüşnes ve geri kalan hanedan mensupları bulundukları yeri terk edip Tisfon'a taşındılar. Şehrberâz onları ve Tîsfon (Taysefün) ahalisini muhasara altına aldı ve mancınıklar kurdurup onlara savaş açtı, fakat hiç bir şey elde edemedi. Şehrberâz, şehre kuvvetle giremeyeceğini anlayınca hileye baş vurdu ve şehrin muhafızlarının başı ile Nîmrûz ispehbedini kandırıp onlara şehrin kapısını açtırdı. Bundan sonra Şehrberâz şehre girdi, reislerinden bir grubu öldürüp mallarına el koydu. Bu arada Şehrbe-râz'm

emriyle adamlarından bir grup, Husrevşâh Kubâd'm eyvanında (sofasında) Erdeşîr'i öldürdü, Erdeşîr'in hükümdarlığı bir yıl altı ay.sürdü. [220]

Şehrberâaj'in Hükümdarlığı

Asıl adı Ferruhân olan Şehrberâz hanedana mensup değildi. Erdeşîr öldürüldükten sonra tahta çıktı, ancak tahta çıktığı sırada şiddetli bir karın buruntusuna yakalandı, fakat sonra afiyet bulup kurtuldu.
İstahr ahalisinden üç kardeş, Erdeşîr'i Öldürdüğü için onu öldürmeğe karar verdiler. Aynı zamanda bu üç kardeş onun muhafızları arasında bulunuyordu. Hükümdar bir yere gitmek üzere hayvanına bindiği zaman muhafızlar silâhlarını kuşanıp ellerine kılıç ve oklarını' alarak saf hâlinde sıralanırlardı. Hükümdar onlardan hangisinin hizasına gelirse, karşısına dikildiği muhafız kalkanını hükümdarın bindiği atm eğerinin kaşına yaslar ve secde eder gibi alnını kalkanının üzerine koyardı. Şehrberâz tahta çıktıktan bir kaç gün sonra hayvanına binip muhafızların karşısına çıktı ve bu üç kardeş birbirlerine yakın bir vaziyette sıraya girdiler. Şehrberâz onların hizasına geldiği zaman onu süngülediler. Neticede Şehrberâz ölü olarak bineğinden yere yuvarlandı. Sonra Şehrberâz'm ayağına ip bağlayıp onu sürüklediler. Bazı devlet büyükleri de onların Şehr-zerâz'ı öldürmesine yardım ettiler. Ayrıca Erdeşîr'i öldüren kimselerin öldürmesine yardımcı oldular.
Şehrberâz'm hükümdarlık müddeti sadece kırk gün sürdü. [221]

Pervîz B. Hürmüz B. Enûşirvân'ın Kızı Bûran'ın Hükümdarlığı

Şehrberâz öldürülünce Farslar Bûran'ı başlarına geçirip hükümdar yaptılar, çünkü hanedan mensuplarından tahta çıkaracak bir erkek bulamamışlardı. Buran, tahta çıkınca tebaasına iyi davrandı ve onlara adaletle muamele etti, ayrıca köprüleri tamir edip düzeltti, mükelleflerin vergi borçlarını kaldırdı ve çarmıh ağacını Bizans hükümdarına geri verdi.
Bûran'ın hükümdarlığı bir yıl dört ay sürdü, sonra yerine Fervîz'iıı uzaktan amcasının oğullarından Huşneşbende (Cüşnesdih ?) adında birisi geçti, fakat hükümdarlığı bir ay bile sürmedi. Gidişatını beğenmedikleri İçin onu kendi askerleri öldürdü. [222]

Pervîz'in Kızı Âzermîduht'un Hükümdarlığı

Huşneşbende öldürülünce Farslar Pervîz'in kızı Âzermîduht'u başlarına geçirip hükümdar yaptılar. Âzermîduht kadınların en güzeli idi. O zamanlar Farsın büyüğü olan ve Horasan İspehbedi bulunan Ferrulı-hürmüz ona bir elçi göndererek evlenme teklifinde bulundu. Âzermîduhl: «Kıraîiçe için evlenmek caiz değildir. Senin maksadın şehevî arzularını tatmin etmektir, falan vakit bana gel.» diye karşılık verdi. Ferruhhür-müz onun bu teklifine aldandı ve o gece yola çıktı. Fakat Âzermîduht saray muhafız kumandanına talimat verip onu öldürmesini emretti. Nihayet Ferruhhürmüz, muhafız kumandanı tarafından öldürüldü ve cesedi sarayın avlusuna atıldı. Sabah olunca Ferruhhürmüz'ün cesedi sarayın avlusunda görüldü ve Âzermîduht'un emriyle ortadan kaldırıldı. Ferruh-hürmüz'ün Rüstem adında bir oğlu vardı ve Kâdisiye'de Müslümanlara karşı savaşmıştı. Bu sırada Rüstem Horasan'da babasına vekâlet ediyordu. Babasının öldürüldüğünü haber alınca büyük bir ordu ile

harekete geçti ve Medâin'e gelip ordugâhım kurdu. Sonra Âzermîduht'un gözlerine mil çektirip onu öldürdü. Bir rivayette zehirleyerek öldürdüğü söylenir.
Âzermîduht'un hükümdarlığı altı ay sürdü.
Rivayet edildiğine göre, Âzernıîduht'tan sonra Erdeşîrb. Bâbek'in soyundan gelen ve Ehvâz'da oturan Kisrâb. Mihr-Cüşnes adında birisi getirildi ve Fars'ın ileri gelen büyükleri tarafından tahta çıkarılıp hükümdar yapıldı. Taç giyen Kisrâ b. Mihr-Cüşnes bir kaç gün sonra Öldürüldü.
Diğer bir rivayete göre, Âzermîduht't an sonra hükümdar olan zat Pervîz'in oğularmdan Hurrezâd-Husrev'dir. Hurrezâd-Husrev'in annesi kurt asıllı olup Bistâm'm kız kardeşi idi. Rivayete göre Hurrezâd-Husrev Nusaybin yakınlarında "el-Hıcâre" adıyla bilinen bir kalede bulunmuştu. Nihayet tahta çıkarılan bu zat kısa bir müddet sonra tahttan indirildi ve öldürüldü. Hükümdarlığı ise altı ay sürdü.
Âzermîduht'tan sonra Kisrâb. Mihr-Cüşnes'in hükümdar olduğunu söyleyenlere göre, Fars'ın ileri gelen büyükleri Kisrâ b. Mihr-Cüşnes öldürüldükten sonra, hükümdarlığa getirecekleri kimsenin kadın dahi olsa hanedan sülâlesinden olmasını istediler ve Meysân'da oturan Firûz b. Mihran-Cüşnes adında birisini getirip hükümdar yaptılar. Ayrıca Firûz, Cüşnesdih adını da taşırdı; annesi ise Yezdanzânb. Enûşirvân'm kızı Sa-hâr-Buht idi. Firûz, başı büyük olduğu için taç giyerken : «Bu taç ne kadar darmış?» dedi. Bu sözünü uğursuzluk alâmeti kabul edip derhal öldürdüler. Bir rivayete göre bir kaç gün sonra öldürülmüştür. [223]

Yezdecird B. Şehriyâr B. Pervîz'in Hükümdarlığı

Bundan sonra Farslarm durumu bozuldu ve işleri sarsıldı. Bu arada Müslümanlar da gelip ülkelerine girdiler. Bunun üzerine önünde savaşmak ve ülkeyi düşmanlardan korumak maksadıyla hükümdarlığa getirmek üzere hanedan sülâlesinden birisini araştırmağa başladılar. Nihayet hanedan soyundan olan Yezdecird b. Şehriyâr b. Pervîz'i İstahr'da buldular ve onu Medâin'e getirip başlarına hükümdar yaptılar. Fakat tahta çıkmasına rağmen atalarına nisbetle onun hükümdarlığı bir rüya ve hayal gibiydi. Yaşının küçüklüğü ve ülkenin zayıf durumda bulunması hasebiyle ülkeyi vezirler ve ileri gelen devlet adamları idare ediyordu. Ülkenin zayıf olması sebebiyle düşmanlar cür'et bulup her taraftan saldırıya geçerek ülkenin iç kısımlarına kadar ilerlemişlerdi. Bu arada Yezdecird'in hükümdarlığının üzerinden iki yıl geçtikten sonra Araplar da onlara savaş açtılar. Yezdecird öldürüldüğü zaman yirmi sekiz yaşındaydı. Yezdecird hakkındaki geri kalan bilgileri ise Müslümanların Fars ülkesinde yaptıkları fetihlerden bahsederken zikredeceğiz.
Fars hükümdarlarıyla ilgili olarak verdiğimiz bilgiler burada son buluyor. Bundan sonra hicrî tarihi esas alarak İslam tarihinden bahsedeceğiz; fakat bundan önce Câhiliye devri Araplarma ait olan meşhur tarihi hadiselerden bahsedeceğiz, sonra, inşallah, İslâmî dönemdeki hadiseleri zikredeceğiz. [224]

CÂHİLİYE DEVRİ ARAPLARI ARASINDA MEYDANA GELEN HADİSELER

Ebû Ca'fer et-Taberî Câhiliye devri Arapları ile ilgili olarak, Zû -Kaar, Cezîmetü'l-Ebraş, Zebbâ', Taşra ve Cedîs hadiselerinden başkasına temas etmemiştir. Bunları da hükümdar olmaları hasebiyle zikretmiş, bunların dışında kalanları ise göz ardı etmiştir. Biz, Câhiliye devri Arapları arasında

meydana gelen meşhur hadiseler ile şiddetli mücadele ve kalabalık büyük gruplar tarafında meydana gelen vak'aları zikredeceğiz, küçük gruplar ile yapılan baskın ve saldıralara ise temas etmeyeceğiz, çünkü bu tür hadiseler sayılamayacak kadar çoktur. Şimdi Allah'tan muvaffakiyeti dileyerek söze başlıyoruz. [225]

Züheyrb. Cenâb El-Kelbî'nin Gatafân, Bekr, Tağlib Ve Kayn Oğulları İle Yaptığı Savaş

Züheyrb. Cenâbb. Hübel b. Abdullahb. Kinâneb. Bekrb. Avf b. Uz-re el-Kelbî çevresinde Kudâ'a kabilesinin toplandığı kişilerden birisiydi. İsabetli görüşlerinden dolayı kendisine "Kâhin" denirdi. Züheyrb. Cenâb iki yüz elli yıl yaşamıştı ve bu müddet içerisinde iki yüz vak'aya İştirak etmişti. Bir rivayette onun dört yüz elli yıl yaşadığı söylenir. Kahraman, başarılı ve tuttuğunu koparan uğurlu bir kişiydi.
Gatafân kabilesi ile yaptığı savaşın sebebi şu idi: Bağîzb. Reysb. Gatafânoğulları Tihâme'den çıkıp toplu hâlde yollarına devam ederken karşılarına Mezhıc'ten bir kabile olan Suda' çıktı ve saldırıya geçip onlarla savaşa tutuştu. Bağız b. Reysoğulları ise aileleri ve mallarıyla birlikte gidiyorlardı. Namuslarını korumak için Suda' kabilesine karşı koydular ve onları mağlûp edip perişan ettiler. Bu vesile ile Bağız oğullarının mal ve serveti bir hayli arttı, dolayısıyla güçlenip kuvvetlendiler. Sonra bu durumlarına bakıp : «Vallahi biz de Mekke gibi av hayvanlarının öldürülmediği ve kendisine sığınanlara saldırılmadığı bir harem'e sahip olabiliriz.» dediler ve bir harem inşa ettiler. Harem işini ise Mürre b. Avfoğulları üstlendi. Nihayet Züheyrb. Cenâb, Bağîzb. Reysoğulları-nm bu hareketini ve kararlarını haber alınca : «And olsun ki, ben hayatta olduğum müddetçe bu asla olamaz ve Gatafân'm böyle bir hareme sahip olmalarına katiyyen müsaade etmem.» dedi. Sonra kavmini toplantıya çağırdı; huzurunda toplandıkları zaman ayağa kalkıp onlara Gatafân'm durumunu ve onlardan kendisine ulaşan haberleri anlattı ve sonra : «Bizim geriye bırakacağımız en büyük haslet onların bu hareketine engel olmaktır.» dedi. Böylece kavmi onun bu isteğini kabul etti. Bundan sonra Züheyr b. Cenâb kavmini yanma alıp Gatafân kabilesine karşı savaş açtı ve onlarla kıyasıya saVaştı. Neticede Züheyr b. Cenâb onları mağlûp edip maksadına ulaştı. Onlardan bir süvariyi yakalayıp haremlerinde öldürdü ve böylece haremlerini muattal hale getirip yıkılmağa terk etti. Daha sonra Gatafân kabilesine iyilikte bulunup kadınlarını geri verdi, fakat mallarına el koydu. Züheyrb. Cenâb bu hususla ilgili olarak şu mealdeki mısraları söyledi:
"Karşılaştığımız zaman Gatafân kabilesi karşımızda duramadı ve kadınları ellerinden alındı. Eğer biz faziletle davranmasaydık, onlar karakter ve huyu utanmak olan bakire kızlarına tekrar kavuşmayacaklardı. İşte intikam ve alacaklarınız, haydi talep edip alın! İsterseniz tekrar karşılaşalım. Sancak hazırlandığı zaman biz arslan kesiliriz; bu sizin için bilinen bir husustur. Bundan böyle geniş yer yüzü ve kandırıcı bol sular Cenâboğullarmın oldu. Biz, dişleri sağlam olan mızraklarla düşmanların kibir ve gururunu kendimizden bertaraf edip uzaklaştırdık. Eğer onlarla karşılaştığımız zaman sabır ve metanet göstermeseydik, Suda' kabilesinin başına gelenler bizim de başımıza gelecekti..."
Züheyrb. Cenâb'm Vailoğullarmdan Bekr ve Tağlib kabileleri ile yaptığı savaşın sebebi de şu idi: Ebrehe Necid'e geldiği zaman Züheyr onun yanma gitmişti ve Ebrehe kendisine hiç bir Arab'a göstermediği izzet ve ikramı göstermiş, sonra da onu Vailoğullarmdan Bekr ve Tağlib kabileleri üzerine emir tayin etmişti. Züheyr bu kabilelerin başına emir tayin edildikten sonra bir kıtlık yılı

meydana geldi ve onlar kendilerinden talep edilen vergileri ödeyemez hâle düştüler. Bunun üzerine Züheyr onları savaşta tutup vergi borçlarını ödeyebilmeleri için otlak yerlere gitmelerine müsaade etmedi. Nerdeyse hayvanları telef olacaktı. Nihayet Teymullah b. Sa'lebeoğullarmdan biri ve aynı zamanda cesur ve atılgan bir kişi olan İbn Zeyyâbe bu durumu görünce uyumakta olan Züheyr'in yanma gelip kılıcını karnına bastırdı ve kılıç bağırsakların arasından geçip sırtından çıktı. Fakat kılıç karın boşluğuna rastladığı için bağırsaklarına ve karın boşluğundaki diğer organlarına zarar vermedi. İbn Zeyyâbe ise onu öldürdüğünü sandı. Züheyr de kurtulduğunu fark ettiği için tekrar saldırıp Öldürmesin diye hiç kımıldamadı ve sessiz kaldı. Bunun üzerine İbn Zeyyâbe kavmine dönüp Züheyr'i öldürdüğünü söyledi, onlar da bu habere çok sevindi.

Bu sırada Züheyr'in yanında kendi kavminden az sayıda kişi vardı. Züheyr onlara kendisini ölmüş göstermelerini, Bekr ve Tağlib kabilelerinden kendisini defnetmeleri için izin almalarını, izin aldıkları zaman kendisinin yerine dürülü bir elbiseyi defnetmelerini ve kendisini alıp hemen kavminin yanma götürmelerini söyledi. Bunun üzerine Züheyr'in dediği gibi yapıp Bekr ve Tağlib kabilelerinden defni için izin kopardılar ve derince bir çukur kazıp görenlerin bir ölü olduğunda asla şüpheye düşmeyecekleri bir tarzda dürülü bir elbiseyi getirip çukura bıraktılar, sonra Züheyr'i alıp kendi kavimlerine götürdüler. Bundan sonra Züheyr tekrar onlara karşı hazırlık yapıp adamlar topladı. Nihayet Bekr ve Tağlib kabileleri Züheyr'in ölmediğini öğrendiler. Bunun üzerine İbn Zeyyâbe şu mealdeki mısraları söyledi:

"Gece karanlığında Züheyr'e Öyle bir kılıç dürttüm ki, Bekr kabilesi onun güzelliklerini korumağa çalışırken düşmanlık ve hasımlıklar tamamlanmış oldu. Bekr kabilesi kim, akıllıca davranmak kim! Yolunu sapıtmış olan uğursuz kılıç, Züheyr'e dürttüğüm zaman bana hıyanet etti."

Züheyr Yemenlilerden toplayabildiği kadar adam topladı ve Bekr ile Tağlib kabilelerine karşı savaş açtı. Zaten onlar Züheyr'in kendilerine savaş açacaklarını biliyorlardı. Nihayet Züheyr şiddetli bir şekilde savaşa tutuştu ve Bekr kabilesi hezimete uğradı. Daha sonra savaşa giren Tağlib kabilesi de aynı şekilde yenilip mağlûp oldu. Bu arada Rabî'a'nm iki oğlu Küleyb ve Mühelhil esir edildi, bir çok mallara el konuldu. Diğer taraftan Tağiiboğullarından pek çok kimse öldürüldü ve onlardan bir grup süvari ile ileri gelen hatırı sayılır kişiler esir alındı. Bu savaşı dile getiren Züheyr şu mealde bir kaside söyledi :

"Ölüm korkusundan nereye kaçacaksınız? Biz Mühelhil ile kardeşi . Küleyb'i esir aldık, İbn Arar ile İbn Şihâb'ı da zincire vurduk. Ayrıca, Mühelhil'e : 'Ey Bekr oğulları! İmdada yetişin.' diye yalvardıkları bir sırada kuşluk uykusunda bulunan ve ağızlarının suları soğumuş olan Tağlib'in güzel yüzlü, beyaz tenli bütün dilberlerini esir aldık. Bu dilberler mi asalet ve şerefi koruyacaklardır? Ey Tağlib oğulları! Ben İbn Rubâd'ım, yazık size, namusunuz çiğnendi. Onlar bozguna uğrayınca tıpkı deve kuşlarının yüksek tepeler üzerinde kaçıştıkları gibi, dağların arasında bulabildikleri bütün yollardan kaçıyorlardı. Âmir ve Cenâboğullarma mensup olan arslanlar sayesinde Ölüm değirmeni onların üzerinde dönüyordu. Bozgun neticesinde bir kısmı kaçıp kurtuluyor, bir kısmı ise öldürülüp toprağa beleniyordu. Biz yükselirken şeref ve ululuğumuz da tıpkı bulut üzerindeki gök yüzünün üstünlüğü gibi üstünlük kazanıyordu."

Züheyr'in Kayn b. Cesroğulları ile yaptığı savaşın sebebi ise şu idi : Züheyr'in bu kabilenin içerisinde evli bir kız kardeşi vardı. Bir gün kız kardeşi tarafından bir elçi geldi. Elçinin yanında birine kum, diğerine güven dikeni konmuş iki kese vardı. Bunun üzerine Züheyr : «Kız kardeşim size kum kadar kalabalık ve göven dikeni kadar sert ve güçlü bir düşmanın gelmekte olduğunu haber veriyor. Hemen buradan ayrılın.» dedi. Onun bu sözüne karşılık Culâhb. Avf es-Suhamî : «Biz bir kadının sözüyle

yola çıkamayız.» dedi. Bu durum karşısında Züheyr oradan ayrılıp yola çıktı, Culâh b. Avf ise olduğu yerden ayrılmadı. Sabah olunca düşman ordusu gelip aniden Culâh'ı bastırdı ve bütün kabile halkını öldürdükten sonra Culâh'm ve kabile halkının mallarını alıp götürdü. Züheyr ise yoluna devam edip Cenâboğullarma mensup olan aşiretiyle buluştu ve onlarla bir araya toplandı. Züheyr'in durumunu öğrenen ordusu bu defa onun üzerine yürüdü, fakat Züheyr düşman ordusuna karşı koyup savaşa tutuştu, sabır ve metanet göstererek onları hezimete uğratıp reislerini öldürdü. Böylece düşman ordusu perişan bir vaziyette geri döndü.
Züheyr'in ömrü uzayıp yaşı ilerleyince, yerine yeğeni Abdullah b. Uleym'i geçirmişti. Bir gün Züheyr : «Dikkat edin, kabile yolcudur.» dedi. Abdullah ise : «Bilin ki, kabile mukîmdir.» diye itiraz etti. Bunun üzerine Züheyr : «Bana karşı muhalefet eden kimdir?» diye sordu. Oradakiler : «Kardeşinin oğlu, yâni yeğenin Abdullah b. Uleym.» diye cevap verdiler. Bu cevap karşısında : «Demek kişinin en büyük düşmanı yeğeni imiş.» dedi, sonra katıksız saf şarap içti ve öldü.
Katıksız şarap içerek ölenlerin arasında Amrb. Külsûm et-Tağlibî ile Ebû Âmir Mülâ'ıbu'l-esinne el-Âmiri de bulunmaktadır. [226]

Beredân Vak'asi

Bu vak'anm meydana gelişi şöyledir: Ziyâdb. Hebûle Suriye bölgesine hükümdar olmuştu. Kendisi Seîîh b. Hulvânb. Imrânb. Elhâf b. Ku-dâ'a kabilesindendi. Ziyâdb. Hebûle, Necid ve Irak civarındaki Arapların hükümdarı olan ve "Âkilü'l-rnürâr" (mürâr, yani acı ot yiyen) lakabıyla bilinen Hucrb. Amrb. Mu'âviyeb. Haris el-Kindî'ye baskın yaptı. Bu sırada Hucr b. Amr, Rabî'a, ve Kinde kabileleriyle birlikte Bahreyn'e baskın yapıp saldırmıştı. Bunu haber alan Ziyâdb. Hebûle, erkekleri adı geçen baskında oldukları için gerilerinde bıraktıkları Hucr ve Rabî'anm aile ve mallarının üzerine yürüdü ve onların aile ve çocuklarını esir alıp mallarına el koydu. Bu arada Zâlim b. Vehb b. Haris b. Mu'âviye'in kızı Hind'i de esir etti.
Hucr, Kinde ve Rabîa Ziyâd'ın bu saldırısını haber alır almaz hemen yaptıkları savaş ve baskından vaz geçip Ziyâd b. Hebûle'nin peşine düştüler. Rabî'a kabilesinin ileri gelen eşrafından Avfb. Muhalimi b. Zühlb. Şeybân ile Amrb. Ebû Rabî'ab. Zühlb. Şeybân ve diğerleri Hucr'un yanında bulunuyorlardı. Nihayet onîar Aynu Ubâğ'm aşağısında bulunan Be-redân'da Amr'a (doğrusu Ziyâd olacak ?) yetiştiler. Hâlbuki o arandığının farkında değildi. Hucr dağın eteğine indi. Hucr ile birlikte bulunan Bekr, Tağlib ve Kinde kabileleri ise dağın alt kısmında Sahsahan'da bulunan Hafîr adındaki suyun başına indiler. Avfb. Muhalimi ile Amrb. Ebû Rabî'a acele ederek Hucr'a : «Ziyâd'ı çabucak yakalamak istiyoruz, belki bizden aldıklarının bir kısmını kurtarabiliriz.» dediler ve Ziyâd'a doğru yürüdüler. Ziyâd ile Avf b. Muhallim arasında eskilere dayanan bir dostluk vardı. Nihayet Avfb. Muhallim Ziyâd'ın yanma girip : «Ey yiğitlerin hayırlısı! Karım Ümâme'yi geri ver.» dedi; bunun üzerine Ziyâd Ümâme'yi geri verdi, fakat Ümâme Ziyâd'dan hamile idi. Neticede kadın bir kız çocuğu doğurdu ve Avf bu çocuğu diri diri gömmek istedi, fakat Amrb. Ebû Rabî'a bu çocuğu kendisine bağışlamasını istedi ve : «Belki ondan başka insanlar doğar.» dedi. İşte bu sebeble bu kıza "Ümnıü Ünâs" adı verildi. Daha sonra bu kızla Haris b. Amr b. Hucr Âkilü'l-mürâr evlendi ve bu kız Amr adında bir oğlan çocuğu dünyaya getirdi. Bundan dolayı Amr "İbn Ümmü Ünâs" adıyla tanınır.
Daha sonra Amrb. Ebû Rabî'a, Ziyâd'a : «Ey yiğitlerin hayırlısı! Aldığın develerimi geri ver.» dedi, bunun üzerine Ziyâd develerini geri verdi. Bu develerin arasında erkeği de bulunuyordu. Bu erkek

deve diğerle-■ rinin arasına girmeyip direnince Amrb. Rabî'a onu alıp yere vurdu. Bunun üzerine Ziyâd ona : «Ey Amr, ey Şeybânoğulları! Eğer develeri yere vurduğunuz gibi karşınıza çıkan erkekleri de yere vursaydıiız işte o zaman yiğitliğiniz belli olurdu.» dedi. Onun bu sözü üzerine Amr : «Verdiğin kadar konuş. Başına büyük bir belâ aldın, bunun cezasını çekeceksin. And olsun ki, buradan ayrılmadan mızrağımın demirini kanma kandıracağını.» dedi ve atını nıahnıuzlayıp hemen Hucr'un yanma geldi, fakat durumu ona açmadı. Bunun üzerine Hucr, Ziyâd'dan haber getirmek ve askerinin durumunu Öğrenmek üzere Sedûsh. Şeybân b. Zühl ile Suley' b. Abdu Ganm'i gönderdi. Bunlar Hucr'un yanından ayrıldılar ve bir gece ansızın Ziyâd'ın karargâhına geldiler. Bu sırada Ziyâd aldığı ganimetleri askerleri arasında taksim etmiş, onlara mum ışığında tere yağı ile hurma ikram ediyordu. Nihayet bunlar yendikten sonra Ziyâd askerlerine : «Kim bir bağ odun getirirse ona bir çömlek dolusu hurma vereceğim.» diye seslendi. Bunun üzerine Sedûs ile Suley' bir bağ odun getirip iki çömlek dolusu hurmayı aldılar ve Ziyâd'ın çadırının yakınına gelip oturdular. Sonra Suley', Hucr'un yanma geri dönüp Ziyâd'ın karargâhı hakkında ona bilgi verdi ve Ziyâd'dan aldığı hurmaları ona gösterdi.

Sedûs ise : «Hucr için açık seçik, sağlam bir bilgi edininceye kadar buradan ayrılmayacağım.» dedi ve^ Ziyâd'ın kavminin arasına girip onları dinlemeğe başladı. Hucr'un karısı ise Ziyâd'ın arkasında bulunuyordu ve Ziyâd'a: «Bu hurmalar Hecer'den, tereyağı ise Dûmetü'l-Cendel'den Hucr'a hediye edilmişti.» dedi. Sonra Ziyâd'ın adamları çevresinden ayrıldılar. Bu sırada Sedûs yanında oturan adama hafifçe elini vurarak : «Sen kimsin?» diye sordu, o da : «Falan'm oğlu falanım.» diye cevap verdi. Sedûs, yanında bulunan adama bu soruyu kendisinin yabancılığını anlayıp anlamadığını yoklamak için sormuştu. Bunun üzerine Sedûs Ziyâd'ın çadırına konuşmalarını duyabileceği bir yere kadar yaklaştı. Ziyâd ise Hucr'un karışma yaklaşıp onu öptü ve onunla şakalaşmağa başladı. Bu arada ona : «Şu anda Hucr hakkındaki kanaatin nedir?» diye sordu. Hucr' un karısı : «Onun hakkında bu söyleyeceklerim bir zan ve kanaat değil, yakin derecesinde bir bilgidir ki, sen kırmızı sarayları, yâni Suriye'nin saraylarını görünceye kadar o senin peşini bırakmayacaktır. Şimdi onun Şeybânoğullarınm süvarileri arasına girip birbirlerini teşvik ve tahrik ettiklerini görür gibiyim. Şimdi şer damarları kabarmış, mürâre (acı ot) yiyen deve gibi dudakları köpürmüş vaziyettedir. Çabuk ol, kurtulmağa bak; zira arkanda aceleci bir takipçi, büyük bir kalabalık, güçlü bir tuzak ve keskin bir görüş seni beklemektedir.» diye cevap verdi. Kadının bu sözlerine öfkelenen Ziyâd ona bir tokat vurdu ve : «Sen. bunları sırf onu beğenip sevdiğin için söylüyorsun.» dedi, bunun üzerine kadın : «Allah'a and olsun ki, onun kadar hiçbir kimseye buğz etmedim, uyurken de uyanık iken de ondan daha temkinli ve tedbirli birini görmedim. Gözleri uyuşa clahi vücudunun bazı organları uyanık durur. Uyumak istediği zaman, yanma büyük kap ile süt koymamı emrederdi. Bir gece uyurken yakınında bulunuyordum ve ona bakıyordum. Tam bu sırada kabuğundan soyulmuş büyük bir siyah yılan baş ucuna doğru ilerledi ve başını yılanın bulunduğu taraftan öbür tarafa çevirdi. Sonra yılan eline doğru uzandı, fakat o elini çekti. Bu defa yılan ayak ucuna doğru ilerledi, fakat aynı şekilde ayağım da kıvırarak kendine doğru çekti. Bundan sonra yılan süt kabına doğru ilerledi ve gelip sütü içti, sonra da ağzına aldığı sütü tekrar kabın içerisine bıraktı (zehirini attı). Bunun üzerine ben kendi kendime : «Uyanır, bu sütü içer ve Ölür; böylece ben de ondan kurtulürm.» dedim. Nihayet uykusundan uyandı, süt kabını istedi, ben de alıp kendisine götürdüm. Eline alıp kokladi, sonra elinden bıraktı ve süt döküldü. Bundan sonra bana : Siyah yılan nereye gitti?» diye sordu, ben de görmediğimi söyledim; bunun üzerine bana : «And olsun ki, yalan söylüyorsun.» dedi. İşte onların arasında geçen bütün bu konuşmaları Sedûs duydu ve hemen harekete geçip Hucr'un yanma geldi. Hucr'un huzuruna girdiğinde :

"Yalan haber taşıyanlar dehşet içerisinde sana gelip şüpheli bir haber getirdiler. Ben de yakîn derecesinde size bir haber getirdim. Başkası sana şüpheli ve karışık haber getirirken ben apaçık bir haberle gel dini."
mealindeki mısraları söyledi, sonra duyduklarını ona anlattı. Hucr ise bu. esnada mürâre (acı ot) ile oynuyor, öfke ve üzüntüsünden dolayı mürare-den yiyor, fakat kızgınlığından yediğinin farkına varmıyordu. Nihayet Sedûs sözünü bitirince Hucr mürâre yediğinin farkına vardı. İşte o gün kendisine "Âkilü'l-mürâr" adı verildi. Mürâr, çok acı ve zehirli bir bitkidir ki, yiyen hayvanı mutlaka öldürür.
Bundan sonra Hucr'un emriyle halk savaşa çağırıldı ve Hucr harekete geçip Ziyâd'm üzerine yürüdü. Neticede taraflar arasında şiddetli bir savaş meydana geldi, Ziyâd ve Suriye halkı hezimete uğrayıp büyük çapta zayiat verdi ve pek çok kişi Öldürüldü. Bekr ve Kinde kabileleri bu ve-siîe ile Ziyâd ve askerlerinin elinde ganimet olarak bulunan mallarım ve ellerinde esir olarak tuttukları adamlarını kurtardılar. Bu esnada Sedûs, Ziyâd'ı tanıdı ve üzerine atılıp boynundan yakaladı, sonra yere vurup onu esir aldı. Amr b. Ebû Rabî'a, Sedûs'ım Ziyâd'ı esir aldığını görünce onu kıskandı ve okunun ucunu dürtüp Ziyâd'ı öldürdü. Sedûs buna çok kızdı ve ona : «Esirimi öldürdün, onun diyeti bir hükümdar diyetidir.» dedi, bunun üzerine Sedûs ve Amr, Hucr'un hakemliğine baş vurdular. Hucr ise Sedûs' un lehine ve Amr b. Ebû Rabî'a ile kavminin aleyhine hükmetti ve hükümdar diyeti ödenmesine karar verdi. Diyet bedeli için ayrıca kendi malından onlara yardımda bulundu. Sonra Hucr karısı Hind'i alıp onu iki ata bağlattı ve atları mahmuzlayıp onu parçalattı. Bir rivayette onu ateşte yaktığı da söylenir. Bundan sonra Hucr Hîre'ye döndü. Bu arada karısı Hind hakkında şu mealdeki mısraları söyledi :
"Karım Hind'in başından geçen bu tecrübeden sonra, kadınların kandırdığı bir kişi şüphesiz aldanmış bir cahildir. Kadının göze hoş gelmesi ve tatlı sözlü olması bir yana, içinde sakladığı her şey çok acıdır. Bütün kadınlarda görülen sevgi alâmeti ise devamlı değil, secicidir."
Bazı alimler. Suriye hükümdarı olan Ziyâd b. Hebûle es-Selîhî'nin Hucr ile savaştığını söylüyorlar. Bana göre bu doğru değildir, çünkü Selîh kabilesi hükümdarları, karadan olmak üzere Filistin'den Kmnesrîn ve Bizans memleketlerine kadar uzanan Suriye taraflarında hüküm sürmüşlerdir. Gassânîler bu memleketleri onlardan almışlardır. Gerek Gassânî hükümdarları ve gerekse Filistin'den Kmnesrîn ve Bizans memleketlerine kadar uzanan Suriye bölgelerindeki Selîh kabilesi hükümdarları, aslında Bizans hükümdarlarına bağlı birer vali idiler. Nitekim Filistin'den Bizans memleketlerine kadar uzanan kara bölgesindeki halk ile Arapların başında bulunan Hîre hükümdarlarf da Fars hükümdarlarının valileri idiler. Esasında ne selîh kabilesi hükümdarları ve ne de Gassânî hükümdarları Suriye toprakları üzerinde hiç bir zaman müstakil bir hakimiyet sürmemişlerdir. Hattâ müstekıllen bir karış toprağa bile sahip olamamışlardır.
Bu alimlerin Ziyâd hakkındaki "Suriye hükümdarı" tabiri de doğru değildir; çünkü "Meşârifü'ş-Şâm" denilen Suriyenin yüksek bölgelerinin hükümdarı olan Ziyâd b. Hebûle es-Selîhî, "Akilü'l-murâr" lakabıyla bilinen Hucr'dan çok önce yaşamıştır. Ayrıca Hucr, Enûşirvân'm babası Ku-bâd'm döneminde Hîre ve İrak Araplarmın hükümdarı olan Haris b. Amr' m da dedesidir. Kubâd'm hükümdarlık dönemi ile Hicret arasında yaklaşık yüz otuz yıllık bir zaman farkı vardır. Hâlbuki Gassâmler, Suriye'nin kenar bölgelerini Selîhîlerden altı yüz yıl, diğer bir rivayette ise beş yüz yıl sonra ele geçirmişlerdir. Gassânîler ile Selîhîler arasındaki müddet farkı hususunda duyduğum en asgarî müddet, üç yüz on altı yıldır. Hulâsa Gassânîler, Selîhîlerden sonra ortaya çıkmışlardır. Aynı zamanda Ziyâd, Selîhî hükümdarlarının sonuncusu da değildir. Buna göre aradaki müddet farkı daha

da armaktadır. Bu büyük farka rağmen nasıl olur da hükümdar olan Ziyâd b. Hebûle Hucr'un zamanında bulunabilir ve ona baskın yapıp saldırabilir? Arap râvîleri bu savaşın vukuu hakkında ittifak ettiklerine göre, bu tenakuzu bertaraf edip izah etmek gerekir. Bu hususta söylenebilecek en uygun söz şudur : Bu rivayetin doğru olabilmesi için, Hucr'a muasır olan Ziyâdb. Hebûle'nİn ya bir kabilenin reisi, yada Suriye'nin kenar kısmından küçük bir bölgeyi ele geçiren bir mütegallibe olması gerekir. Doğrusunu ise Allah bilir.
Yine alimlerin "Hucr'un sonra Hîre'ye döndüğü" sözü de doğru değildir; çünkü Adiyy b. Nasr el-Lahmî'nin soyundan gelen Hîre hükümdarlarının saltanatları, Kubâd'm dönemi hariç, hiç bir zaman kesintiye uğramamıştır. Yukarıda da zikrettiğimiz üzere, Kubâd bu kesinti döneminde Hîre hükümdarlığına Haris b. Amr b. Hucr Âkilü'l-murâr'ı tayin etmişti. Nihayet Enûşirvân tahta çıkıp hükümdar olunca, Haris b. Amr'ı azledip tekrar hükümdarlığı Adiyy b. Nasr el-Lahmî soyuna iade etti. Hucr'un tekrar Hîre'ye döndüğü sözünü, taasuba kapılan bazı Kindelilerin söylemiş olacağı şüpheden uzak değildir. Doğrusunu ise Allah bilir.
Ebû Ubeyde ise bu vak'adan bahsediyor, fakat Hucr ile savaşan kişinin Selîh kabilesinden olan Ziyâd b. Hebûle olmadığını, onun Gassânî hükümdarlarından bir hükümdar olan Gâlib b. Hebûle olduğunu söylüyor. Ayrıca Hucr'un Hîre'ye döndüğünden bahsetmiyor. Böylece bu konudaki vehim de izale edilmiş oluyor. [227]

İmruü'l-Kays'ın Bahası Hucr'un Öldürülmesi Ve Onun Öldürülmesinden Îmruü'ı-Kays'ın Ölümüne Kadar Meydana Gelen Hadiseler

Biz önce onların Necid bölgesindeki Arapların basma geçip hükümdar olmalarının sebebini zikredeceğiz, sonra da onun öldürülmesine kadar olup biten hadiseleri ve öldürülmesi ile ilgili hususları sırayla aktaracağız.
Bekr kabilesinin ayak takımları aklı başında olan kimselere galip gelip, duruma hakim olmuşlardı. Öyle ki, kuvvetli olan zayıf olanı yiyordu. Bu durum karşısında aklı eren kimseler zayıfın -hakkını kuvvetliden alabilecek birini başlarına hükümdar yapmağa karar verdiler; fakat diğer Araplar onların bu kararma rıza göstermediler, çünkü onlar Bekr kabilesinden birisinin başa geçmesi hâlinde, Araplardan bir kısım kabilelerin ona itaat edeceklerini, diğer bir kısım kabilelerin ise kavşı koyup muhalefet edeceklerini, dolayısıyla bu işin yürümeyeceğini çok iyi biliyorlardı. Bunun üzerine Yemen tübba'larmdan (hükümdarlarından) birisine gidip başlarına bir hükümdar tayin etmesini istediler, çünkü o zamanlar Araplar için Yemen tübba'lan, Müslümanların halifeleri mesabesinde idi. Bu durum karşısında Yemen tübba'ı, Hucr b. Amr Âkilü'l-murâr'ı onların "başına hükümdar tayin etti. Nihayet Hucrb. Amr gelip Batnu Âkıl'e yerleşti, Bekr kabilesini yanma alıp baskın hareketlerine girişti ve Lahmîlerin elinde bulunan Bekr kabilesine ait olan toprakları kurtarıp geri aldı. Hucr ölüp Batnu Âkıl'e defnedilinceye kadar bu topraklar onun elinde kaldı.
Hucr ölünce yerine oğlu Amr b. Hucr hükümdar oldu. Amr'm hükümdarlığı sırf babasının hakim olduğu yerlerle sınırlı olduğundan kendisine "el-Maksûr" denildi. "el-Cevn" adıyla bilinen kardeşi Mu'âviye ise Ye-mâme hükümdarı idi. Amr b. Hucr ölünce yerine oğlu Haris b.' Amr hükümdar oldu. Haris, otoriter ve gür sesli bir hükümdardı. Nihayet Fars tahtına Kubâd b. Firûz çıkıp hükümdar olduğu zaman, yukarıda da bahsettiğimiz üzere, Mazdek adında birisi ortaya çıktı ve insanları zındıklığa davet etti. Kubâd, onun bu davetini kabul etti. Bu sırada Münzirb. Mâüs-semâ, Kisrâlar

adına Hîre ve civarının valiliğinde bulunuyordu. Kubâd kendisiyle birlikte onu Mazdek'in dinine girmeğe davet etti, fakat Münzir onun bu davetini reddetti. Bu defa Kubâd, Haris b. Amr'ı Mazdek'in dinine davet etti, o bu daveti kabul etti; bunun üzerine Kubâd onu Hîre valiliğine tayin etti ve Münzir'i memleketinden kovdu. Haris b. Amr'm tayini konusunda daha başka rivayetler de vardır. Bunu Kubâd dönemine ait olan bahiste anlattık.

Nihayet Kisrâ Enûşirvân babası Kubâd'dan sonra yerine geçip hükümdar oluncaya kadar herkes yerinde kaldı. Enûşirvân tahta çıkınca Maz-dek'i ve taraftarlarını öldürüp Münzirb. Mâüssemâ'yı tekrar Hîre valiliğine iade etti. Sonra Haris b. Amr'm peşine takıldı. Haris ise Enbâr'da kalıyordu,, ailesi ve meskeni burada idi. Neticede Haris b. Amr çocuklarını, mallarını ve hecin develerini (veya cariyeden doğma çocuklarını) alarak kaçtı; fakat Münzir Tağlib, İyâd ve Behrâ kabilelerinden meydana gelen bir süvari birliğiyle peşine düştü. Bu sırada Kelb kabilesinin topraklarına giren Haris b. Amr kurtuldu, fakat mallan ve hecin develeri (veya cariyeden doğma çocukları ?) Münzir tarafından yağma edildi. Bu arada Tağlib kabilesi, Âkilü'l-murâr oğullarından kırk sekiz kişiyi yakalayıp Münzir'in yanma getirdi. Bunların arasında Haris b. Amr'm iki oğlu Amr ile Mâlik de bulunuyordu. Neticede Münzir onları Benî Merînâ (Merînâ oğulları) diyarında öldürdü. Bu hadiseyi Amr b. Külsûm :

"Onlar ganimet ve esir alarak döndüler; biz de zincire vurulmuş hükümdarlar alarak döndük." mealindeki mısralanyla dile getirdi.

Şâir İmruü'1-Kays ise onların durumunu şu mealdeki mısralanyla dile getirmiştir :

"Hucrb. Amroğullarından nice hükümdarlar akşama doğru getirilip öldürüldüler. Eğer bir savaş meydanında öldürülmüş olsalardı, belki hoş görülebilirdi: fakat onlar Benû Merînâ diyarında öldürüldüler. Başları hıtmî (hanım çiçeği) ile yıkanmamış, aksine kanlara bulanmış olarak kalmıştır. Kuşlar ise başlarına üşüşmüş, kaşlarını ve gözlerini oyup çıkarmışlardır."

Bundan sonra Haris b. Amr Kelb kabilesi topraklarında ikamet etmeğe başladı. Kelbliler onun Münzir'in adamları tarafından öldürüldüğünü ileri sürerler. Kindeli alimler ise, onun ava çıktığı sırada geyik sürüsünden erkek bir geyiğin peşine takıldığını, avlamakta güçlük çektiği için ciğerinden yemedikçe hiç bir şey yemeyeceğine dair yemin ettiğini, bir süvari grubu tarafından geyiğin takip edilip üç gün sonra getirildiğini, bu sırada Hâris'in açlık yüzünden ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını, geyiğin kendisi için kebap yapıldığını ve karaciğerinden sıcak bir parça yedikten sonra hemen öldüğünü ileri sürüyorlar.

Haris b. Amr, Hîre'de bulunduğu sırada Nizâr kabilelerinin ileri gelen eşrafı gelip kendisine : «Senin itaatin altındayız. Bildiğiniz gibi, bazı öldürme hadiseleri yüzünden aramıza fitne girdi. Biz çevremizden (veya yok olmaktan ?) korkuyoruz. Oğullarınızı bizimle beraber gönderin de aramızda kalsınlar ve bu fitneyi kaldırsınlar.» dediler. Bunun üzerine Haris b. Amr oğullarını Arap kabileleri arasında taksim etti. Oğullarından Hucr'u Esed b. Kuzeyine ile Gatafân'm, Küîâb hadisesinde öldürülen oğlu Şurah-bîl'i Bekr b. Vail ile diğer kabilelerin, başını güzel koku ile kıhflayıp sardığı için kendisine "Galfâ" denilen diğer oğlu Ma'dî Kerib'i Aylâıı soyundan gelen Kays kabilesi ile diğer küçük kabilelerin, diğer oğlu Seleme'yi ise Tağlib ve Nemirb. Kaasıt kabileleri ile Ternîm kabilesinden Sa'd b. Zeyd Menât oğullarının başına tayin etti.

Esedoğullarmın başında bulunan Hucr, her yıl ihtiyacı kadar onlardan vergi ve hediyeler alıyordu. Bu durum bir müddet böyle devam etti. Sonra vergilerini toplamak üzere onlara birisini gönderdi. Bu sırada Esedoğul-ları Tihâme'de bulunuyorlardı. Hucr tarafından vergi toplamak üzere gönderilen bu adamı dövdüler ve kovdular. Bu durumu öğrenen Hucr, Rabî'a kabilesinden aldığı askerler ile

kardeşinin Kays ve Kinâne kabilelerinden meydana getirdiği askerî birliği alıp onların üzerine yürüdü. Nihayet Hucr onların yanma geldiği zaman önce seçkin ve ileri gelen kimselerini yakalayıp onları sopa ile öldürmeğe başladı, mallarını mubah sayıp el koydu ve onları Tihâme'ye gönderdi [228] ayrıca onların ileri gelen eşrafından bir grup kimseyi de hapsetti. Bu kişilerin arasında şair Ubeyd b. eî-Ebras da bulunuyordu. Bu zat bir şiir söyleyerek Hucur'dan kendilerine merhamet dilediğinde bulundu. Onun bu şiirinden duygulanan Hucr merhamete geldi ve birisini gönderip onları serbest bırakmasını, istedi. Nihayet bir gün kâhinleri Avf b. Rabî'a b. Âmir el-Esedî kehanette bulundu ve onlara: Uzun boylu, galip gelen hiç mağlûp olmayan, develerin arasına girdiğinde onları yabani sığır sürüsüne çeviren, işte kanı akıyor olan ve yarın ilk defa soyulacak olan hükümdar kimdir?» diye sordu. Onlar da : «Kim olduğunu siz söyleyin.» dediler, bunun üzerine kâhin : «Eğer korkan nefsimin ürküntü ve çalkantısı olmasaydı, onun Hucr olduğunu apaçık söylerim.» dedi. Bu sözleri üzerine her taraftan harekete geçerek Hucr'un karargâhına ulaştılar ve çadırına hücum- edip onu öldürdüler. Kılıcını dürterek Hucr'u öldüren kişi Ilbâ' b. Haris el-Kâhilî idi. Daha önce de Hucr onun babasını öldürmüştü. Hucr öldürülünce Esedoğulları : «Ey Kinâne ve Kays kabileleri topluluğu! Sizler bizim kardeşimiz ve amcamızın oğullarısınız. Nesep itibariyle bizden ve sizden uzak olan bu adamın gidişatını, kendisinin ve kavminin size yaptıklarını gördünüz. O hâlde onların mallarını'yağmalayanız.» dediler. Bunun üzerine onlar Hucr'a ait olan hecin develerinin üzerine saldırdılar ve onları yağma ettiler, sonra Hucr'u beyaz bîr elbiseye sarıp yol üzerine attılar. Kays ve Kinâne kabileleri onu yol üzerine atılmış vaziyette görünce üzerindekileri soyup aldılar. Bu arada Amr b. Mes' ûd da ailesini kurtardı.

Rivayet edildiğine göre, Hucr Esedoğullarımn kendisine karşı birleştiklerini görünce onlardan korkup ailesi ve kızı Hind için Utârid b. Ka'b b. Zeyd Menât b. Temîm'in oğullarından biri olan Uveymir b. Şicne'den yardım istedi ve Esedoğullarına : «Eğer bana cephe alacaksanız, ben sizden ayrılıyor ve sizi kendi hâlinize başbaşa bırakıyorum.» dedi. Hucr'un bu sözü üzerine onunla anlaştılar ve yol verdiler. Sonra Hucr aralarından ayrıldı ve bir müddet kendi kavmi arasında kaldı. Daha sonra onlara karşı büyük bir kalabalık topladı ve bu kimselere güvenerek küstahça üzerlerine yürüdü. Esedoğulları ise kendi aralarında istişare ederek : «Allah'a yemin ederek ifade edelim ki, eğer Hucr bizi mağlûp ederse, bizleri çocuk yerine koyacaktır. Bu takdirde yaşamanın bir manası yoktur. O hâlde şerefimizle ölelim daha iyidir.» dediler ve bir araya toplanıp Hucr'un üzerine yürüdüler. Karşılaşan taraflar şiddetli bir savaşa tutuştular ve çetin bir şekilde savaştılar. Esedoğullarımn başında Ilbâ' b. Haris bulunuyordu ve Hucr'a saldırıp onu öldürdü. Böylece Kindeliler ile beraberindekiler hezimete uğrayıp mağlûp oldular. Esedoğulları ise Hucr'un ailesinden bir takım kimseleri esir aldılar ve ellerini avuçlarını dolduracak kadar bol miktarda ganimet ele geçirdiler. Ayrıca Hucr'un cariyelerini, karılarım ve yanlarında bulundurdukları şeyleri alıp aralarında taksim ettiler.

Diğer bir rivayete göre, Hucr savaş alanında esir olarak yakalanıp bir çadırın içerisine konulmuş ve Ilbâ'm kız kardeşinin oğlu onun üzerine atılıp yanındaki bir demir parçasını ona vurmuştu; çünkü Hucr, daha önce Ilbâ'm babasını öldürmüştü. Hucr, îlbâ'm yeğeni tarafından yaralanmış ise de henüz öîmemişti. Bunun üzerine Hucr vasiyetini yazıp bir adama verdi ve ona : «Önce oğullarımın en büyüğü olan Nâfi'e git, eğer ağlar ve sabırsızlık gösterirse onu bırak ve en küçük oğlum İmruü'l-Kays'e gelinceye kadar onları tek tek dolaşıp yokla, hangisi sabır gösterip metanetli davranırsa atımı, silâhımı ve vasiyetimi ona ver.» dedi. Hucr, vasiyetinde kendisini kimin öldürdüğünü ve hadisenin

nasıl meydana geldiğini anlatmıştı.
Nihayet bu adanı onun vasiyetini alıp oğlu Nâfi'e götürdü ve Nâfi başına toprak serpip sabırsızlık gösterdi. Sonra oğullarının hepsini dolaştı ve hepsi de Nâfi' gibi sabırsızlık gösterip dayanamadılar ve başlarına toprak serptiler. En son bu adanı İmruü'l-Kays'in yanına geldi ve ona bir kadeh arkadaşıyla şarap içip tavla oynarken buldu. Bu adam İmruü'l-Kays'e babası Hucr'un Öldürüldüğünü söyledi, fakat o adamın sözüne hiç aldırmadı. Arkadaşı ise bir ân için oyundan elini çekti, fakat Îmruü'1-Kays ona : «Oyununu bozmak İstemedim.» dedi, sonra babasının vasiyetini getiren bu adama dönüp, babası Hucr'un başından geçenleri baştan sona kadar anlatmasını istedi, adam da olup bitenleri baştan aşağı anlattı. Bunun üzerine İmruü'1-Kays adama dönüp : «Esedoğullarından yüz kişiyi öldürüp, yüz kişiyi serbest bırakmadıkça içki ve kadın bana haram olsun.» dedi.
Hucr, şiir söylediği için oğlu İmruü'l-Kays'i yanından kovmuştu ve ondan pek hoşlanmıyordu. İmruü'l-Kays'in annesi, Rabî'ab. Hâris'in kızı ve Küleyb b. Vâil'in kız kardeşi Fâtıma idi. İmruü'1-Kays ise Arap kabileleri arasında dolaşır, su göletleri kenarında içki içer ve avcılık yaparak günlerini geçirirdi. Babasının öldürüldüğü haberi geldiği zaman Yemen topraklarına bulunan Denımûn'da bulunuyordu. İmruü'1-Kays babasının ölüm haberini duyunca :
"Ey Demmûn! Geceler uzuyor, bitip tükenmek bilmiyor. Ey Demmûn! Biz, Yemen topluluğuyuz ve kavmimizi severiz." mealindeki beyitleri söyledi.
Sonra İmruü'1-Kays : «Babam beni küçük iken ihmal etti, büyüyünce de kan davasını sırtıma yıktı. Bu gün şarap, yarın iş var.» dedi ve onun bu sözü bir darb-ı mesel oldu. Daha sonra Yemen'den ayrıldı, Bekr ve Tağ-lib kabilelerine gelip Esedoğullarma karşı onlardan yardım istedi. Onlar da İmruü'l-Kays'in bu yardım isteğini kabul ettiler. Bunun üzerine Esed-oğuüanna casuslar gönderdi. Fakat Esedoğulları durumdan haberdar olup uyandılar ve gelip Kinâneoğulîarma sığındılar. İmruü'l-Kays'in casusları ise onların arasında bulunuyorlardı. Bu sırada Ilbâ' b. Haris Esedoğulları-na : «Haberiniz olsun ki, siz Kinâneoğullarımn yanında iken İmruü'1-Kays' m casusları sizinle ilgili haberleri alıp ona götürdüler. Kinâneoğulîarma bildirmeden bir gece burayı terk edin.» dedi ve onlar da söz dinleyip buradan ayrıldılar. İmruü'1-Kays ise Bekr, Tağlib ve diğer kabilelerden topladığı kimseleri yanma alıp Kinâneoğulîarma geldi ve Kinâneoğullarını Esedoğulları sanmıştı. Bu sebeble Kinâneoğullan üzerine saldırıp silâhını çekti ve «Hükümdar Hucr'un ve bu büyük insanın intikamını almağa çağırıyorum.» diyerek seslendi. Bu sırada kendisine : «La'net edilmekten uzak olasın! Biz senin intikam almak istediğin kimseler değiliz, biz Kinâneoğullarıyız, Esed-oğulları dün buradan ayrıldılar, onları takip et ve intikamını al.» denildi. Bunun üzerine İmruü'1-Kays Esedoğullarmın peşine düştü, fakat onlar o gece yakalanmadılar. Bu durum karşısında İmruü'1-Kays şu mealdeki mısraları söyledi:
"Bir kavmin peşinden Hind'e karşı teessür duyuyorum; eğer onlar ya-kalanabilselerdi intikamımız dinecekti; fakat ne yazık ki onlar ele ge-çirilemediler. Dedeleri onları babalarının oğulları vasıtasıyla korudu... Mahvolmak üzere iken onları Ilbâ' kurtardı. Eğer ona yetişebil-şeydim tulumları boş kalacaktı."
İmruü'1-Kays bu şiirinde "babalarının oğullarıyla" sözünden Kinâneoğullarını kasdediyor; çünkü iki kardeş olan Esed ve Kinâne Huzeyme'nin iki oğlu idi. Onun "Eğer ona yetişebilseydim tulumları boş kalacaktı." sözüne gelince; bir rivayete göre bunun mânası şu idi : Onlar Hucr'u öldürdükten sonra develerini sürüp gitmişlerdi ve bu yüzden Hucr'un süt tulumları boş kalmıştı. Diğer bir rivayete göre ise, Hucr'un öldürülmesiyle kanları akıp derisi boşalmıştı. Tulumun boş kalması demek bu manaya gelmektedir.
Fakat İmruü'1-Kays Esedoğullarmın izlerini takip edip onları öğle vakti yakaladı. Ne var ki İmruü'l-

Kays'm süvarileri takattan kesilmiş, susuzluktan mahvolmuşlardı. Esedoğulları ise bu suyun başına gelip konaklamışlardı. Nihayet taraflar savaşa tutuştular ve her iki taraf çok sayıda ölü verdiler. Neticede Esedoğulları savaştan kaçmak mecburiyetinde kaldılar. Ertesi gün olunca Bekr ve Tağlib kabileleri Esedoğullarmın peşlerini takip etmek istemediler ve İmruü'l-Kays'e : «İşte intikamını aldın, yeter artık.» diyerek itiraz ettiler. îmruü'I-Kays ise : «Hayır, vallahi intikamımı almadım.» dedi, bunun üzerine onlar : «Hayır, sen uğursuz bir adamsın.» dediler ve Kinâneoğullarımn öldürülmelerini istemediklerinden onu yalnız bırakıp ayrıldılar. Bu durum karşısında İmruü'1-Kays Şenû'e'de yerleşen Ezd kabilesine gidip onlardan yardım istedi, fakat onlar : «Esed oğulları bizim kardeşimiz ve komşumuzdur.» diyerek onun yardım isteğini reddettiler. Bu defa onların yanından ayrılıp Himyerî hükümdarı Merse-dü'I-Hayr b. Zû-Ceden'in yanma geldi ve aralarında akrabalık bulunması hasebiyle ondan Esedoğullarma karşı yardım istedi, bunun üzerine Mersed, Himyerlilerden beş yüz adamı onun emrine verdi. Fakat İmruü'1-Kays ayrılmazdan önce Mersed vefat etti, yerine Kurmül adında Himyerli birisi geçti. Kurmül, İmruü'1-Kays için yol azığı hazırladı, sonra bu beş yüz kişilik askerî kuvveti onunla beraber gönderdi. Bu arada yabancıların arasında azınlık hâlinde yaşayan Araplar da ona iltihak ettiler. Ayrıca İmrü'l-Kays Yemen kabilelerinden ücretli adamlar tuttu. Sonra bütün bu adamları alıp Esedoğullarmın üzerine yürüdü ve onları ele geçirdi.

Daha sonra Münzir İmruü'l-Kays'i ele geçirmek istedi, bu konuda İsrarlı olup üzerine ordular gönderdi, fakat Îmruü'1-Kays bu ordulara karşı koyacak güçte değildi, ayrıca beraberinde bulunan Himyerliler ile diğer kabilelerden kendisine katılanlar kendisini bırakıp ayrıldılar. Ancak İm-ruü'1-Kays ailesinden bir grupla birlikte kurtuldu ve Ebû Uteybe b. Haris adıyla bilinen Şihâb el-Yerbû'î'nin oğlu Hâris'in yanma geldi. Münzir ona bir elçi gönderip İmruü'l-Kays'i ve beraberindeki kişileri kendisine teslim etmediği takdirde onu savaşla tehdit etti. Bu durum karşısında Haris b. Şihâb onları teslim etti, fakat İmruü'1-Kays ile beraberinde bulunanlardan Yezîdb. Mu'âviye b. Haris ve kendi kızı Hind kurtuldular. İmruü'l -Kays, kızı Hind ve Yezîdb. Mu'âviye ile birlikte zırhlarını, silâh ve mallarını yanma alıp İyâd kabilesi reisi olan Sa'db. ed-Dabbâb'm yanma geldi, Sa'd da onu himaye edip korudu. Ancak İmruü'1-Kays onun hakkında bir medhiye söyledikten sonra onun yanından ayrılıp Mualîâb. Teym et-Tâî' nin yanma geldi ve onun yanında kalıp kendisi için develer edindi. Ancak kendilerine "Zeydoğulları" denilen Cedîle kabilesinden bir grup kimse bu develere saldırdılar ve onları yakalayıp götürdüler, bunun üzerine Neb-bânoğulları sütünü sağıp faydalanması için ona küçük bir keçi sürüsü verdiler. İşte İmruü'1-Kays bu hadiseyi:

"Develer olmadığı zaman keçiler onların yerini tutar. Bu keçilerin en yaşlılarının boynuzları ise sopa gibi uzundurlar." beytiyle başlayan -mısralarında diîe getirmiştir.

Daha sonra onların yanından ayrılan İmruü'1-Kays, bu defa Âmirb. Cüveyn'in yanma geldi, fakat Âmir onun aile ve mallarını elinden almak istedi. İmruü'1-Kays bu durumu Öğrenince hemen onun yanından ayrılıp Sü'aloğullarmdan Harise b. Murr adında birisinin yanma geldi ve ondan kendisini himaye etmesini istedi, Harise b. Murr de onu himayesine aldı. İşte bu yüzden Âmir b. Cüveyn ile Harise b. Murr arasında savaş çıktı ve bir takım büyük hadiseler meydana geldi. Nihayet İmruü'1-Kays kendisi yüzünden Tayyi' kabilesi arasında savaş çıktığını görünce, onların yanından ayrılıp Yahudi Semuel b. Âdiyâ'nm yanma geldi ve Semuel ona ikramda bulunup onu konuk edindi. İmruü'1-Kays bir müddet onun yanında kaldı, sonra ondan kendisini Bizans hükümdarına ulaştırması için Haris b. Ebû Şimr el-Gassânî'ye bir mektup yazmasını rica etti. Semuel onun bu isteğini kabul etti ve İmruü'1-Kays, ailesini ve zırhlarını onun yanma bırakıp Haris b. Ebû Şimr'in yanma gitti. İmruü'1-Kays Bizans hükümdarının yanma vardığı zaman hükümdar onu iyi karşıladı ve kendisine ikramda

bulundu.
Esedoğulları, İmruü'l-Kays'in Bizans hükümdarının yanma gittiğini öğrendikleri zaman kendilerinden Tarnnıâh adında birisim Bizans hükümdarına gönderdiler. İmruü'1-Kays ise Tammâh'ın bir erkek kardeşini öldürmüştü. Tammâh Bizans hükümdarının yanma vardığı zaman, lıükümdar İmruü'1-Kays ile birlikte içerisinde hükümdar oğullarından bir grubun bulunduğu büyük bir orduyu harekete geçirmişti. İmruü'1-Kays yola çıktıktan sonra Tammâh hükümdarın yanma gelip ona : «İmruü'1-Kays fa-cir ve sapığın birisidir. Kızınızla mektuplaştığını ve buluştuğunu söylüyor, ayrıca kızınız hakkında şiirler söyleyerek Araplar arasında kızınızı teşhir etti.» dedi. Bunun üzerine hükümdar, İmruü'l-Kays'in arkasından ona zehirli bir hülle (elbise) ile altından dokunmuş bir şey gönderdi ve bir de mektup yazarak : «Sana hürmeten kendi giydiğim hüllemi gönderiyorum ve bunu giymeni arzu ediyorum. Ayrıca her konak mahallinden durumunu bildiren mektuplar göndermeni istiyorum.» dedi. İmruü'1-Kays ise buna çok sevindi ve hülleyi giyindi, fakat giydiği hüllenin zehiri hemen vücuduna sirayet etti ve derisi dökülmeğe başladı; bu yüzden kendisine "yara sahibi" manasına gelen "Zü'1-kurûh" adı verildi. İmruü'1-Kays bu hadiseyi :
"Tammâh bana işkence verecek elbiseyi giydirmek için ülkesinden kalkıp geldi. Keşke canım doğru dürüst birden çıksaydı; ne var ki, canım taksit taksit çıktı."
mealindeki mısralarıyla dile getirdi.
İmruü'1-Kays Bizans topraklarında bulunan Ankara'ya gelince burada ölüm döşeğine düştü ve : «Nice boşanmış tesirli fasih söz, taşıp dökülen nice vuruş, doptolu nice büyük kap (yâni İmruü'1-Kays) şimdi Ankara toprağına gelmiş bulunuyor.» dedi. Bu sırada Asîb dağının eteğine defnedilmiş Bizans hükümdarlarının kızlarından bir kadının kabrini gördü ve ona hitaben :
"Ey komşum! Şüphesiz meşakkatler nöbetleşerek yer değiştirir. Asîb dağı durdukça ben buradayım. Ey komşum! Biz burada iki garibiz, her garib birbirinin yakınıdır."
mealindeki mısralarla tahassürünü dile getirdi. Sonra Îmruü'1-Kays öldü ve bu kadının mezarının kenarına defnedildi. Îmruü'1-Kays'in kabri buradadır.
İmruül-Kays ölünce, Haris b. Ebû Şimr el-Gassânî, Semuel b. Âdiyâ' nın yanma gidip ondan İmruü'l-Kays'in kendisine bırakmış olduğu yüz zırhiyîa diğer emanetlerini kendisine vermesini istedi, fakat Yahudi Semuel bunları ona vermedi; Bunun üzerine Haris b. Ebû Şimr Semuel'in bir oğlunu elinden aldı ve : «Zırhları bana vermezsen oğlunu Öldüreceğim.» dedi, buna rağmen Semuel, İmruü'l-Kays'e ait olan hiçbir şeyi ona teslim etmedi. Bu durum karşısında HârÎs de onun oğlunu öldürdü. Semuel ise bu hadiseyi şu mealdeki mısralarla dile getirdi: "Bir kısım kavimler yerilirken ben Kindî'nin, yâni İmruü'l-Kays'in emanet zırhlarını korumak suretiyle ahdimi yerine getirdim. Babam Adîyâbir gün bana : 'Ey Semuel! İnşa edip yaptığım şeyi sakın yık-mayasın.' diye vasiyette bulunmuştu. Yine babam Adiyâ benim, için muhkem bir kale yapmıştı ve istediğim zaman içip faydalanacağım bir su bırakmıştı."
Daha sonra el-A'şâ bu hadiseyi şu mealdeki mısralarıyla dile getirmiştir :
"Sen Semuel gibi ol, zira azim ve himmet sahibi Haris b. Ebû Şimr gece karanlığı gibi, kalabalık ve büyük bir orduyla Semuel'İn yanma geldiği zaman, o, iki kötü durumla karşı karşıya kalıp Harise : 'Ey Haris! Dilediğini söyle, zira sözünü dinleyip yerine getireceğim.' demişti. Bunun üzerine Haris de ona : 'Sen ahdini bozmak ve evlâdını kaybetmek gibi iki şey arasında bulunuyorsun. Hengisini seçersen seç, seçen için bunların her ikisinde de hayır ve haz yoktur.' diyerek karşılık vermişti. Semuel, biraz tereddüt gösterdikten sonra Hâris'e: 'Sen esirini (oğlumu) öldür, zira ben komşumun (yâni Îmruü'1-Kays' in) bıraktığı emanetleri koruyacağım.' diyerek ahdine vefa gösterdi."

El-A'şâ'mn bu hadise ile ilgili olarak söylediği bu mısralar bir hayli uzundur, biz bu kadarla iktifa ediyoruz. [229]

Hazâz Vak'ası

Hazâz vak'asımn hikayesi şöyledir : Yemen hükümdarlarından bir hükümdarın elinde Mudar, Rabî'a ve Kudâ'a kabilelerinden esirler bulunuyordu. Bu sebeple Maad oğullarının hatırı sayılır büyüklerinden bir hey'et hükümdarın yanma geldi. Bu hey'etin içerisinde Sedûsb. Şeybânb. Zühl b. Sa'lebe, Avf b. Mulahhımb. Zühlb. Şeybân, Avfb. Amrb. Cüşemb. Rabî'ab. Zeyd Menât b. Âmir ed-Dahyân ve Cüşemb. Zühlb. Hilâl b. Rabî'a b. Zeyd Menât b. Âmir ed-Dahyân gibi şahsiyetler de bulunuyordu. Esirlerin arasında Belırâ kabilesinden Ubeyd b. Kurâd adında şair birisi vardı. Bu kişi gelen hey'eti karşılayıp kendisim de kurtarmak istedikleri esirlerin arasına almalarını rica etti. Gelen bu hey'et hükümdarın huzuruna girip hem Ubeyd b. Kurâd ve hem de kendi esirleri hakkında onunla görüştüler. Neticede hükümdar bu esirleri onlara bağışlayıp serbest bıraktı. Bunun üzerine şair Ubeyd b. Kurâd şu mealdeki mısraları söyledi:
"Güzel haslet sahibi Avf'e, Hilâl oğlu Cüşem'e ve diğer Avf e canım feda olsun... Eğer şiddetlenen savaş esnasında Sedûs olmasaydı, savaşm şiddetinden pabuçlarım ayaklarımdan çıkardı. Sonra duysunlar diye Behrâ kabilesine seslendim; hâlbuki onların kulakları sağır değildi. Bundan Önce de Maadoğullarını Kaasıtoğulları koruyup himaye etmişti."
Fakat hükümdar, lıey'ette bulunanların bazılarını rehin alıp yanında bıraktı, diğerlerine de :. «Kabile reislerinizi bana getirin, bana itaat etmeleri için onlardan söz alacağım, aksi takdirde rehin aldığım adamlarınızı öldürürüm.» dedi, bunun üzerine onlar kabilelerine dönüp durumu haber verdiler. İşte bu haber karşısında Küleyb Rabî'a kabilesine haber salıp onları topladı. Bu arada Maad kabilesi de onun yanında yer aldı. Küleyb'in öldürülmesini bahsederken de anlatacağımız üzere, Maad kabilesinin çevresinde toplandığı kişilerden birisi de Küleyb idi. Nihayet Küleyb etrafına toplanan bu kabilelerle birlikte harekete geçti ve öncü birliğinin başına "Seffâh et-Tağlibî" adıyla bilinen Seleme b. Hâlidb. Ka'b b. Züheyrb. Teym b. Üsâme b. Mâlik b. Bekr b. Hubeyb b. Tağlib'i tayin etti, ayrıca yollarım bulabilmeleri için onlara Sâîi' dağının yakınında bulunan ve Mekke ile Basra arasında uzanan Tıhfe'dekİ Hazâz dağının üzerine ateş yakmalarını emretti. Bu arada Seffâh et-Tağlibî'ye : «Düşman etrafını sardığı zaman iki ateş yak.» diye tenbih etti. Rabî'a kabilesinin toplanıp harekete geçtiğini öğrenen Mezhic kabilesi ise kendilerine tabi olan Yemen kabilelerini yardım çağırıp topluca Râbi'a kabilesinin üzerine yürüdüler. Mezhic kabilesinin harekete geçtiğini öğrenen Tihâme ahalisi de Rabî'a kabilesine katıldı. Mezhic kabilesinin bir gece Hazâz dağına gelmesi üzerine Seffâh et-Tağlibî burada iki ateş yaktı. Küleyb bu iki ateşi görünce çevresine topladığı kabilelerle birlikte topluca Mezhic üzerine yürüdü ve sabah erkenden onları bastırdı. Nihayet Hazâz dağında karşılaşan taraflar savaşa tutuştular ve şiddetli bir şekilde savaştılar. Neticede her iki taraftan pek çok kişi öldürüldü ve Mezhic kabilesi hezimete uğrayıp toplulukları dağıldı. Bunun üzerine Seffâh :
"Hazâz dağında ateş yakmak için kaldığım gece, uyumamaktan yollarını şaşıran ve kabilenin uyanıkları olmadan da yollarını bulabileceklerini sandığım nice bölük ve müfrezelere yol gösterdim." mealindeki mısraları söyledi.
Ferizdak da Cerîr'e hitaben onu hicvederek :

"Eğer Vâil'in oğlu Tağlib'in süvarileri olmasaydı, her taraftan düşman saldırıp yanma gelirdi. Onlar hükümdarları, hükümdarın yanında bulunan azınlık hâlindeki Arapları dövdüler ve bütün ateşleri bastıran iki ateş yaktılar." mealindeki mısraları söyledi.
Bir rivayete göre, Hazâz vak'asmda kimin kumandan ve reis olduğu bilinmemektedir, çünkü Küleyb'in kızının oğlu olan Amr b. Külsûm bir şiirinde mealen şöyle diyor :
"Biz, Hazâz dağında ateşin yakıldığı kuşluk vaktinde bahşiş ve ihsanda bulunanlardan daha çok ihsan ve bahşişte bulunduk."
Eğer Amr b. Küîsûm'un dedesi Hazâz vak'asmda reis ve kumandan olsaydı, bunu mutlaka zikrederdi, "ihsan ve bahşişte bulunduk" diyerek bununla iftihar etmezdi. Diğer taraftan Amrb. Külsûm Hazâz vak'asma iştirak edenleri farklı bayraklar altında göstererek :
«Biz düşmanla karşılaştığımızda sağ tarafa bulunuyorduk, sol tarafta ise babamızın oğulları bulunuyorlardı. Onlar kendi taraflarmdakile-re, biz de kendi tarafımızdakilere saldırmıştık.»
dedi, bunun üzerine kendisine : «Sen kendini kardeşlerine, yâni Mudar kabilesine tercih edip üstün tuttun.» dediler. Yine Amrb. Külsûm :
«Bundan önce hücum edip atılan kişi Küleyb idi. Hangi şan ve şeref vardır ki sahibi biz olmayalım.» mealindeki mısralarla başlayan kasidesinde dedesi Küleyb'i zikrediyor; fakat dedesi vasıtasıyla iftihar edeceği en şerefli şeyin onun reisliği olmasına rağmen bir türlü Hazâz vak'asmda onun reisliğini ileri sürmüyor. [230]

Küîeyvin Öldürülmesi, Bekr Ve Tağlib Kabileleri Arasında Meydana Gelen Vak'alar

Vâilb. Hinbb. Efsâb. Du'mîb. Cedüeb. Esedb. Rabî'ab. Nizârb. Maadd b. Adnan'ın iki oğlu Bekr ile Tağlib kabileleri arasındaki savaş, Küleyb'in öldürülmesi yüzünden meydana gelmişti. Küleyb'in nesep şeceresi ile birlikte asıl adı: Vâil b. Râbî'a b. Haris b. Züheyr b. Cüşem b. Bekr b. Hubeybb. Amrb. Ganmb. Tağlib idi.
Onun "Küleyb" lâkabını alması ise şöyle oldu : O herhangi bir yere gitmek istediği zaman yanma bir köpek yavrusu alır, güzel bir bahçeye veya hoşuna giden bir yere geldiği zaman bu köpek yavrusuna vurur, sonra onu bağırır ve havlar vaziyette buraya bırakırdı. Bu köpek yavrusunun havlamasını duyanlar oradan uzaklaşırlar ve oraya yaklaşmazlardı. İşte bu sebeble kendisine "Küleyb" lâkabı verildi. Önceleri kendisine "Küley-bu Vâil (Vâil'in köpekçiği)" deniliyordu, fakat daha sonra Vâil kelimesi atılıp sadece "Küleyb" lakabıyla anılmağa başladı ve bu isimle şöhret kazandı.
Rabî'ab. Nizâr'm sancağı oğullarının en büyüğünün elinde bulunuyordu ve büyüklük sırasına göre onların arasında el değiştiriyordu. Sonra bu sancak torunlarından Aneze b. Esed b. Rabî'a'nın eline geçti. Bu soyda bıyıkları kısaltıp sakalları sarıya boyamak âdeti vardı ve bunu Rabî'a kabilesinden diğer soylara karşı koyup savaş yapmak isteyenler yapardı. Daha sonra bu sancak Abdu'1-Kays b. Efsâb. Du'mîb. Cedîle b. Esedb. Rabî'ab. Nizâr'm eline geçti. Bu soyun âdeti ise, kendilerine sataşıp kötü söz söyleyenleri tokatlamak, kendilerine tokat atanları da öldürmek şeklinde idi. Bundan sonra sancak el değiştirip aynı soydan Nemirb. Kaasıt b. Hinb'in eline geçti. Bu soyun âdeti ise yukarıdakiler in âdetlerinden farklı idi. Daha sonra adı geçen sancak Bekrb. Vâil'in eline geçti. Bu soyun âdeti ise bir kuş yavrusu sebebiyle başkalarına kötülük etmekti. Onlar, kuş yavrusunu yolun ortasına (veya dört yol ağzına ?) bağlarlar, kuşun yeri böylece belli edildikten sonra hiç bir kimse bu yoldan geçmezdi. Gelip geçmek isteyenler ise bu yolun solundan ve sağından giderlerdi. Nihayet

sancak Tağlib kabilesine geçince, bunu Vâil b. Rabî'a aldı. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere, onun âdeti yanında köpek yavrusu taşımaktı.
Maad kabilesi sadece şu üç kişinin reisliği altında toplanmıştır : Birincisi: Âmir b. ez-Zarib b. Amrb. Bekrb. Yeşkürb. Hâris'tir. Bu zatm soyu Advânb. Amrb. Kays Aylan kabilesine dayanmaktadır. Bu kabile de Ünâsb. Mudar soyundandır. Ünâs ile İlyâsb. Mudar'ın erkek kardeşidir. İşte Âmrb. ez-Zarib, Mezhic kabilesi ayrılıp Tihâme'ye hareket ettiği zaman Maadd kabilesinin başında kumandan olarak bulunuyordu. Bu, Tihâme ahalisi ile Yemen kabileleri arasında ceryan eden ilk hadise idi.
İkincisi: Rabî'ab. Haris b. Mürre b. Züheyr b. Cüşem b. Bekrb. Hubeybb. Kelb'dir. Bu zat, Yemâme ahalisi ile Yemenliler arasında meydana gelen Süllân vak'asmda Maadd kabilesinin başında kumandan idi.
Üçüncüsü : Vâil b. Rabî'a, yâni Küleyb'dir. Bu zat, Hazâz vak'asmda Maad kabilesinin kumandanı idi ve Yemen topluluklarını dağıtıp onları hezimete uğratmıştı, bu sebeple Maadd kabilesi mensupları hükümdarın tacını ona verip vergilerini ona ödemeğe başladılar ve onun itaati altına girdiler. Fakat bir müddet sonra Küleyb gurur ve taşkınlığa kapılıp kavmine zulmetmeğe başladı. Zulmü o noktaya vardı ki, üzerinde bulut bulunan yerleri yasak bölge ilân edip buralarda hayvan otlatılmasına müsaade etmedi. Bir defa Küleyb : «Falan yerin vahşî hayvanları benim civarımda (himayemde) sayılır.» dedi mi, artık orada avlanılmaz, kimse develeriyle oraya giremez, onun ateşinin yandığı yerde ateş yakamaz, evlerinin arasında dolaşamaz ve oturduğu yere oturamazdı.
Cüşemoğulları ile, Şeybânoğulları tefrikaya düşmekten korkup birlik hâlinde yaşamak istediklerinden aynı yurtta karışık hâlde otururlardı. Kü-îeyb ise Mürre b. Şeybânb. Sa'lebe'nin kızı ve Cessâs b. Mürre'nin k\z kardeşi Celîle ile evli idi. [231]

Besûs Harbi

Küleyb, ilkbaharın başlarında Hicaz topraklarının bir kısmını yasak bölge (hımâ) ilân ederek koruma altına almıştı ve buraya savaşçı olmayanlar giremezdi. Daha sonra Sa'db. Şümeys b. Tavk el-Cermî adında birisi, Temîmli Münkız'm kızı ve Cessâsb. Mürre'nin teyzesi Besûs'un yanına gelip indi. Sa'db. Şümeys'in Serâb adında bir devesi vardı ve bu deve Cessâsb. Mürre'nin develeri ile birlikte otluyordu, Arapların : "Serâb'dan daha uğursuz, Besûs'tan daha uğursuz." şeklindeki darb-ı mesellerinin menşei bu deve idi.
Nihayet Küleyb bir gün develerini ve onların otladıkları mer'âları görüp kontrol etmek maksadıyla kalkıp develerinin yanma geldi ve onların arasında bir hayli dolaşıp gezdi. Küleyb'in develeri ile Cessâs'ın develeri karışık hâlde otluyorlardı. Bu sırada Küleyb'in gözü Serâb adındaki deveye ilişti ve onu yadırgadı, bunun üzerine Cessâsb. Mürre yanında hazır bulunan Küleyb'e : «Bu deve, komşumuz Sa'db. Şümeys el-Cermî'nin de-vesidir.» dedi. Küleyb : «Bu deve bir daha bu koruluğa girmesin.» diyerek onu uyardı, bunun üzerine Cessâs : «Benim develerim nerede otlarsa, bu deve de orada otlayacaktır.» diyerek sert şekilde karşılık verdi. Küleyb : «Eğer bu deve bir daha buraya gelirse, okumu memesine atar, onu öldürürüm.» dedi. Cessâs : «Eğer sen bu deveyi memesinden vurup öldürür-sen, ben de seni mızrağımla gerdanından vurur öldürürüm.» diye karşılık verdi.
Böylece her ikisi de ağız kavgası yaptıktan sonra ayrıldılar. Sonra Küleyb bir ara karısına : «Sen Araplar arasında komşusunu bana karşı savunup koruyacak birisini tanıyor musun?» diye sordu. Karısı : «Cessâs'tan başkasını tanımıyorum, bu işi ancak o yapabilir.» diye cevap verdi. Bunun üzerine Küleyb olup bitenleri karısına anlattı. İşte bu hadiseden sonra Küleyb koruluğuna gitmek

istediği zaman karısı ona engel olmağa çalışır, tatsızlık çıkarıp akrabaları ile arasını açmaması için Allah adı vererek ona yalvarır, kardeşi Cessâs b. Mürre'nin yanma gider ve ondan develerini Küleyb'in koruluğuna salmamasını isterdi.
Aradan bir müddet geçtikten sonra Küleyb koruluğa çıktı ve develerinin arasına girip göz gezdirmeğe başladı. Bu esnada Sa'db. Şümeys'in Serâb adındaki devesini gördü ve okunu atıp deveyi memesinden vurdu. Deve yara alınca geri dönüp böğürerek kaçmağa başladı ve sahibinin yakınma gelip çöktü. Sahibi devesini bu vaziyette görünce çığlık atıp bağırmağa başladı. Besûs ise komşusunun bu çığlığını duyunca hemen onun yanına geldi ve devenin vaziyetine görünce elini başının üzerine koyup : «Vah vah! Adam perişan oldu.» diyerek haykırmağa başladı. Cessâs ise Besûs'u görüyor ve bağırmasını işitiyordu. Bunun üzerine hemen onun yanma geldi ve : «Sus! Sakın korkma, endişeye mahal yok.» dedi, sonra Sa'd b. Şümeys el-Cermî'yi teskin etti ve onlara dönüp : «Ben pek yakında bu deveden daha büyüğünü, yâni Gılâl'i öldüreceğim.» dedi. Gılâl Küleyb'in develerinin erkeği idi ve zamanında onun bir benzeri görülmemişti. Cessâs aslında bu sözü ile Gılâl'i değil, Küleyb'i kasdetmişti. O sırada Küleyb' in bir casusu konuştuklarını dinliyordu ve onların bu sözlerini gelip Küleyb'e anlattı, bunun üzerine Küleyb : «Demek Cessâs sadece Gılâl'i Öldürmeğe yemin etmiş, bununla yetinecek.» dedi. Hâlbuki Cessâs Küleyb' in gafil bir ânını yakalamağa çalışıyordu. Küleyb bir gün kendini emniyette hissederek dışarı çıktı ve evlerden bir hayli uzaklaşınca Cessâs atma binip mızrağını yanma aldı ve Küleyb'e yetişti. Küleyb olduğu yerde durdu ve Cessâs ona : «Ey Küleyb! Mızrak ensende.» dedi, bunun üzerine Küleyb : «Eğer doğru söylüyorsan, arkamdan değil, önümden gel, karşıma çık.» dedi ve dönüp ona bakmadı. İşte bu sırada Cessâs mızrağını vurup onu atından yere düşürdü. Küleyb bitkin bir vaziyette : «Ey Cessâs! Bana bir yudum su ver.» diye yalvardı, fakat Cessâs ona hiç bir şey vermedi ve Küleyb ruhunu teslim edip öldü. Sonra Cessâs yanında bulunan Amr b. Haris b. Zühl b. Şeybân'a emir verdi ve yırtıcı hayvanların cesedini parçalayıp yememeleri için üzerini taşlarla örttürdü. Bu hâdiseyi Küleyb'in kardeşi Mühelhilb. Rabî'a şu mealdeki mısralarla dile getirdi :
"Amr ve şecaat sahibi Cessâs b. Mürre'nin öldürdükleri kişi (Küleyb) oldukça değerli bir kimsedir. Yumuşaklığın en sertiyle kalbine vurdu, orada yakınma karşı şefkat göstermedi. Yarın ve yarından sonrası kendisi için kıyam edilecek büyük bir işe ipotektir. Büyük birisinden güzel hasletler hatırlandığı zaman, elbette Küleyb'e karşı ağlamam büyük olacaktır. Ben onun sunduğu saf katıksız şarabı içeceğim, kuşaksız kâse ile şarap sunup onları buna kandıracağım."
Cessâs b. Mürre, Küleyb'i öldürünce hemen atma bindi ve mahmuz-layıp kavminin yanma döndü. Bu sırada Cessâs'ın dizleri açılmıştı. Babası Mürre oğlunun bu hâlini görünce : «Muhakkak Cessâs size kötü bir hadise ile dönmüştür. Bu güne kadar ben onu dizleri açık olarak hiç görmemiştim.» dedi. Nihayet Cessâs gelip babasının karşısında durdu ve babası ona: «Ey Cessâs! Sana ne oldu, başında bir hâl mi var?» diye sordu, bunun üzerine Cessâs : «Öyle bir vurma işi yaptım ki, yarın Vâiloğulları bu iş için büyük bir sür'at ve hareketlilikle toplanacaklardır.» dedi. Babası Mürre : «Annesi çocuğunu kaybedesice! Kime vurdun?» diye sordu. Cessâs : «Küleyb'i Öldürdüm.» diye cevap verdi, bunun üzerine babası: Gerçekten söylediğini yaptın mı?» diye sordu. Cessâs ise: «Evet» karşılığını-verdi. Bu durum karşısında babası: «Ey Cessâs! And olsun ki, kavmine ne kötü bir haberle döndün.» dedi. Oğlu Cessâs da :
"Kendisini korumak için hazırlanan kuvvet sahibi kimse gibi iyi hazırlan; artık durum sövüşme ve niza sınırını aşmıştır. Ben seni Öyle bir savaşa sürükledim.ki, bu savaş saf suyu yaşlının boğazında bırakır." mealindeki mısraları söyledi.

Babası Cessâs'm bu sözünü duyunca, oğlunun kendisini kınamasından dolayı kavminin kendini yardımsız bırakacağından korktu ve oğluna şu mealdeki mısralarıyla cevap verdi:
"Eğer sen beni saf suyu yaşlının boğazında bırakan bir savaşa sürük-. lediysen, bu savaşla ellerini Küleyb'in üzerinde topladm. Artık bundan sonra korku ve silâhları eskitmek yoktur .Ben savaş elbisesini giyeceğim ve bununla kendimi savunarak zillet ve rüsvaylık aybını ortadan kaldıracağım."
Bundan sonra Mürre kavmini kendisine yardım çağırdı. Onlar Mür-re'nin bu davetini kabul edip süngülerini parlattılar, kılıçlarını bilediler, mızraklarını doğrultup düzelttiler ve kendi kavimlerinin topluluğuna katılmak üzere sefere hazırlandılar.
Cessâs'm kardeşi Hemmâmb. Mürre ile Küleyb'in kardeşi Mühelhil bu sırada içki içiyorlardı. Cessâs durumu haber vermesi için Hemmâm'm yanma bir cariye gönderdi ve cariye onların yanma gelip Hemmâm'a işaret etti, bunun üzerine Hemmâm kalkıp cariyenin yanma geldi ve cariye durumu ona haber verdi. Bu defa Mühelhil Hemmâm'a dönüp : «Cariye sana ne söyledi?» diye sordu. Hemmâm ile Mühelhil'in arasında olup bitenleri birbirlerine karşı saklamayacaklarına dair bir anlaşma vardı. İşte bu yüzden Hemmâm cariyenin söylediklerini Mühelhil'e aynen nakletti. Aslında Hemmâm bu durumu ona şaka ve eğlence esnasında duyurmak istiyordu. Bunun üzerine Mühelhil ona : «Kardeşinin dübürünün halkası bundan daha dardır, (yâni böyle bir şey yapamaz).» dedi. Bundan sonra onlar tekrar içkilerine yöneldiler. Mühelhil Hemmâm'a : «Haydi içi Bu gün içmek, yarm İş yapmak günüdür.» dedi. Hemmâm, korku ve çekingenlik içerisinde içmeye devam etti. Mühelhil serhoş olunca Cessâs ailesinin yanma döndü ve aile halkıyla birlikte hemen harekete geçerek kendi kavminin topluluğuna geldi. Bu sırada Küleyb'in öldürülme hadisesi ortaya çıkıp yayılmıştı, bunun üzerine gidip onu defnettiler. Küleyb defnedildikten sonra yakalar yırtılıp parçalandı, j'üzler tırmalanıp şamarlandı, kızlar ve feraceli kadınlar Küleyb'e matem tutmak için ortaya döküldüler. Hülâsa ortalık bir matem havasına büründü. Kadınlar ise Küleyb'in kız kardeşine gelip : «Cessâs'm kız kardeşi Celîle'yi aramızdan çıkar, zira onun aramızda bulunması hem bizim için bir utançtır, hem de onun aramızda bulunmasında başımıza selen felâkete sevinmek manası vardır.» dediler. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere, Celîle Küleyb'in karısı idi, bunun üzerine Küleyb'in kız kardeşi kardeşinin hanımı Celîle'ye : «Sen matemimizden uzak-laş, zira sen katilin kız kardeşisin ve bize zulmeden bu adamın öz kardeşisin.» dedi. Bu durum karşısında Celîle atkısını sürüyerek onların arasından çıkıp gitti, fakat giderken yolda babası Mürre ile karşılaştı ve babası ona : «Ey Celîle! Arkadan ne var ne yok.» diye sordu, Celîle de : «Çok kimsenin feryadı, ebedî süren bir hüzün, kaybedilen bir dost, hiç yüzünden bir kardeşin öldürülmesi, bu ikisi arasına ekilen kin tohumları ve parçalanan yürekler.» diye cevap verdi. Bunun üzerine babası Mürre kızı Celîle'ye : «Bağışlayıp affetme fazileti, diyet miktarının yükseltilmesi bu söylediklerini bertaraf etmez mi?» dedi. Celîle : «Ka'be'nin Rabb'ine yemin ederim ki, işte bu aldatılmış birinin kuruntusudur. Tağlıb kabilesi diyet bedeli develerin sayısını artırdığın için mi efendilerinin kanını aramaktan 'vaz geçip senin yakanı bırakacak?» diye karşılık verdi.
Celîle oradan ayrıldıktan sonra, Küleyb'in kız kardeşi onun arkasından : «Bu gidiş düşmanlık edip tecavüzde bulunanın gidişi, başımıza gelen felâkete sevinenin ayrılışıdır. Yarın ardı arkası kesilmeyecek olan savaş hamlelerinden vay Mürre ailesinin başına geleceklere!» diye söylendi. Celîle, Küleyb'in kız kardeşinin kendisine söylediği bu sözleri duyunca : «Hür bir kadın nasıl olur da örtüsünün yırtılmasına (namusunun lekelenmesine) sevinir, yakının öldürülmesini bekler? Allah kız kardeşimi bahtiyar etsin! Keşke : 'Utanma nefreti, düşman korkusu' deseydi, ne olurdu?» dedi, sonra şu mealdeki mısraları söyledi":

"Ey asıl kavimlerin kızı! Eğer kınamak istiyorsan acele etme, önce sor, tahkik et. Sence kınamayı gerektirecek sebepler gerçekleştiyse, işte o zaman kınayıp serzenişte bulun. Bir kız kardeşin kardeşine karşı göstermiş olduğu şefkat ve merhamet hissinden dolayı kınanması vaki ise, buyurun kınayın! Cessâs'm bu yaptığı bana göre dehşet vericidir. Vah olana ve olacaklara! Cessâs'ı sevmemle beraber, onun bu hareketi belimi büktü, ecelimi yaklaştırdı. Eğer çıkarılan bir gözün kısasını yerine getirmek, kardeşi olmayan diğer bir gözle kabil olsaydı, o zaman aldırmazdım. Göz, tıpkı bir annenin büktüğü şeyin ezasına katlandığı gibi, çapak ve sairesini taşımağa katlanır. Ey Küleyb! Sen öyle bir öldürülmüş kişisin ki, zaman senin ölümün yüzünden iki evimin tavanını birden yıktı. İlk olarak yeni yaptığım yuvayı, sonra da eski hanemi yıkmağa çalıştı. Onun öldürülmesi, vurulup avcının önüne düşen bir kuş gibi beni yakından vurdu. Ey akrabam olan kadınlar! Durunuz, size söyleyeceklerim var. Bugün zaman beni büyük bir musibete hedef seçti; öyle ki Küleyb'in öldürülmesi biri arkamda, diğeri önümde olmak üzere beni iki ateş arasında bıraktı. Bir gün için ağlayan, iki gün için ağlayan gibi olmaz. İnti-
kamını alan kişinin yüreği soğur. İntikamımı alırsam, çocuğunu kaybeden matemzede annenin diğer bir çocuğunu kaybetmekle uğrayacağı akıbete maruz kalırım. Keşke bu kan kolumdaki hayat damarımdan alınacak kanla telâfi edilebilseydi. Bugün hem katil, hem maktul durumundayım, umarım ki Allah beni rahata kavuşturur."

Mühelhil'e gelince, onun asıl adı Adiyy'dir. Bir rivayette adının îm-ruü'1-Kays olduğu da söylenir. Aynı zamanda Mühelhil, İmruü'1-Kays b. Hucr el-Kindî'nin dayisıdır. Ona "Mühelhil" lâkabının verilmesi hatırına geldiği gibi şiir söyleyip, şiir üzerinde hassasiyet göstermeyen ilk kişi olmasından, kasideler söylemesinden ve şiirinde yalan söyleyen ilk kişi olmasından ileri gelmektedir. Mühelhil sarhoşluğu gidip aklı başına gelince, onu korkutup endişeye sevkeden şey, kadınların : «Bilin ki, Küleyb öldürülmüştür.» diye bağrışmaları oldu. Bunun üzerine Mühelhil, bu hadise hakkında ilk defa söylenen şu mealdeki şiirini okudu :

"Dün genç kızların vatanlarının dışında görülmelerini kıskanırdık. Küleyb öldüğü zaman artık ondan sonra zelil ve perişan olduklarının farkında olarak başları ve kollan açık vaziyette çıktılar. Göğüsleri yeni belirmiş ceylan gibi genç kızları, Küleyb'in kefene sarılma zamanı yaklaştığı için zinetlerini çıkarmış olarak görürsün. Onlar Küleyb'in aralarından ayrılışına üzüldüklerinden başları ve kolları açık bir vaziyette yüzlerini derinden tırmalıyorlar ve onun intikamını zamanın alacağını söylüyorlar... Onlar diyorlar ki: 'Bundan sonra sığınmak için yalvaranı kim himaye edecek, mızrakların uçlarını kim boyayıp kınalayacak? Sağlam urganları düğüm noktalalarmdan koparan rüzgâr estiği zaman, kesilen ödül develerini kim paylaştıracak? Diyetleri acilen toplayıp yerlerine kim takdim edecek? Zamanın peşpeşe getirdiği felâket ve musibetlerin ağırlığını kim yüklenecek?' Küleyb zaman için bir zahire idi; şimdi ise onun yokluğu geldi ve bu yokluğu yurdumun temelini sarsıp söktü. Kavmin ve kadınların sabrına galip gelen, bağışlanamayacak kadar büyük olan bir musibetle olanca ağırlığını üzerime atan ve bana acı veren zamandan vay başıma gelenlere! Bu musibet ki, daha önce gençlerin ve orta yaşlıların sığmağı olan muhkem kaleleri yıktı. Ondan sonra bu kaleler ve surları, artık yavaş yavaş duvar ve sütunları yıkılarak hare-beye terk edildi. Ey kadınlar! İnce bir keten bezine sarılıp kefenlenen kavmin efendisine ağlayın, yas tutup iyiliklerini sayın! Yardımsız kalan yetimler için ağlayın, komşularla yardımlaşmanın kesilmesine de ağlayın! Kanlara bulanmış olarak boynunun düşüşüne ağlayın! Zaten beni ağlatan da budur. Onun öldürülmesine karşılık olarak Tağlib kabilelerini her yerde Öldüreceğim; öyle ki, Ölülerinin çevrelerine toplanan kartallar, zıplayarak yürüyen kargalar, onların etrafında dolaşarak avuçlarının etlerini koparıp parçalayacaklar.1'

Sonra Mühelhil, kardeşi Küleyb'in öldürüldüğü yere gidip onun kanı-gördü ve kabrinin başına gelip : "Toprağın altında basiretli, kararlı, husumeti şiddetli, ifadesi güçlü biri yatıyor. O, yuvasmdaki boz renkli bir yılan gibidir, soktuğu kişiyi afsuncunun nefesi dahi kurtaramaz." mealindeki mısraları söyledi.

Bundan sonra Mühelhil saçlarım kesip elbisesini kısalttı, kadınları ve onlarla düşüp kalmayı bırakıp içki ve kumarı kendisine yasakladı. Bu arada kavmini başına topladı ve içlerinden bir kısım adamları Şeybânoğulla-rma gönderdi. Nihayet bu adamlar Mürre b. Zühl b. Şeybân'nm yanma geldiler. Bu sırada Mürre kavminin meclisinde toplantı hâlinde bulunuyordu. Gelen bu adamlar Mürre'ye : «Bir deve uğruna Küleyb'i öldürmekle büyük ve tehlikeli bir iş yaptınız, akrabalık bağlarını kopardınız ve hürmetsizlik ettiniz. Size dört husus arzedeceğiz; eğer bunlardan birisini tercih ederseniz, hem siz kurtulmuş olacaksınız, hem de biz tatmin alacağız. Tercih edeceğiniz hususlara gelince: Ya Küleyb'i tekrar bizim için diriltirsin, ya da Küleyb'in katili olan Cessâs'ı bize teslim edersin ve biz onu öldürürüz, yahut da Cessâs'ın yerine ona denk olan kardeşi Hemmâm'ı bize teslim edersin, veya bize kendinden fedakârlık yaparsın, zira Küleyb'in kanını ödemek seninle de mümkün olabilir.» dediler. Bunun üzerine Mürre onlara : «Küleyb'i diriltmeğe gelince, buna benim gücüm yetmez, Cessâs'ı size teslim etmem hususuna gelince, o bir gençtir, düşüncesizce hareket edip Küleyb'i öldürdükten sonra atına atlayıp gitmiştir. Şu anda hangi memlekete gittiğini bilmiyorum. Hernmâm ise onlarca kişinin babası, kardeşi ve amcasıdir. Bunların hepsi de kavminin cengâver süvarileridir ve bunlar başkasının işlediği bir cinayete karşılık olarak onu teslim etmeyeceklerdir. Bana gelince, süvarilerin ilk saldırışında en önce öldürülen ben olurum, fakat acele ölmek istemiyorum. Size teklif edeceğim iki husus var. Bunlardan biri, diğer oğullarım işte buradadır, hangisini istiyorsanız alın ve efendinize karşılık olarak onu öldürün; diğeri ise, size siyah gözlü, kırmızı tüylü bin deve vereyim.» dedi.

Neticede bu adamlar Mürre'nin bu iki teklifine karşı öfkelendiler ve ona : «Diğer oğullarının canını ortaya koymakla iyi etmedin, üstelik Küleyb'in kanını süt mukabilinde bizimle pazarlık konusu mu yapmak istiyorsun?» diye çıkıştılar. İşte böylece taraflar arasında savaş körüklenmiş oldu. Küleyb'in karısı Celîle ise babasına ve kendi kavmine iltihak etti. Bu arada Bekr kabileleri savaşa katılmaktan geri durdular ve Küleyb'in öldürülmesini büyük bir hadise sayıp savaşta Şeybânoğullarına yardım etmek istemediler. Diğer taraftan Lüceym ve Yeşkür kabileleri de onlardan ayrılarak çekip gittiler. Haris b. Ubâd ve ailesi de Şeybânoğullarma yardımdan geri durdular.

Mühelhil, kardeşi Küleyb'in ardından kaside şeklinde bir çok mersiye söyledi. Bu mersiyelerinden biri şu mealdeki mısralardır :

"Ey Küleyb! Ne dünyada ve ne de içerisinde bulunanlarda hayır yoktur, çünkü sen de onu terk edip gidenler kervanına katıldın. Ey Küleyb! Onun savrulan toprağı senin üzerinde yükselmişken gölgelikler altında hangi şerefli ve değerli genç kalmıştır. Küleyb'in ölüm haberini getirenlere : 'Artık yer yüzü üzerimize 3akıldı veya yer yüzünün direkleri yerinden ayrıldı.' dedim. Basiret ve kararlılık onun güzel hasletlerinden idi. Ey kavmim! Onun bütün iyiliklerini saymış değilim. O, süvariler saldırılarına koyuldukları zaman, peşpeşe dizginleri üzerine düşen süvarilerin kumandam idi. Tağlib süvarilerinin mızraklarını, düşmanlarının kanlarıyla boyadıklarım görürsün.' Onlar uçları demirli, boğumları sağlam Hatt beldesi yapısı mızraklardan sarsılıp yerlerinden oynuyorlardı. Keşke gök, altında bulunanların üzerine göçseydi, yer yüzü yarılıp da üzerindekiler! içme alsaydı! Allah içimizden sizinle sulh yapanların hâllerini güneş en yüksek mecrasından görünüp ışık verdiği müddetçe düzeltip islâh etmesin!"

Bir rivayete güre, taraflar aralarındaki ilk savaş olan Uneyze vak'a-smda karşılaştılar. Uneyze, Felce

yakınında bir yerdir. Bu savaşta taraflar kuvvet bakımından müsavi olduklarından birbirlerine karşı üstünlük sağlayamadılar. Bu hususu Mühelhil şu mealdeki mis rai arıyla dile getirmiştir :
"Biz ve babamızın oğulları bir kuşluk vakti "Uneyze" denilen yerin kenarında, değirmen taşları gibi birbirimizi yedik, bitirdik. Keşke rüzgâr çelik ağızlı keskin kılıçlarla vurulan miğferlerin sesini Hucr ahalisine işittirseydi."
Nihayet savaştan çekilen taraflar bir müddet sonra tekrar "Neheyâ" denilen bir suyun başında karşılaştılar. Şeybânoğulları bu suyun başına gelip konaklamışlardı. Aralarında meydana gelen ilk savaşın bu olduğu da rivayet edilmektedir. Bu savaşta Tağlib kabilesinin reisi Mühelhil, Şeybâıı-oğullarınm reisi ise Haris b. Mürre idi. Şeybânoğulları bu savaştan galip çıktılar, Tağliboğulları ise mağlûp oldular. Savaş son derece şiddetli olmasına rağmen, bu savaşta Mürreoğullarmdan bir tek kişi bile öldürülmedi.
Daha sonra taraflar tekrar "Zenâib" denilen yerde karşılaştılar. Bu savaş onların yaptıkları en büyük savaş idi. Neticede savaşı Tağliboğulları kazandı ve Bekr kabilesinden pek çok kimse öldürüldü. Ayrıca bu savaşta Havfezân ile Ma'nb. Zâide'niıı dedesi Şerâhîl b. Mürre b. Hemmânı b. Zühlb. Şeybân, Haris b. Mürre b. Zühl b. Şeybân, Zühl b. Sa'lebeoğulla-rından Amr b. Sedûs b. Şeybân b: Zühî ve Bekr kabilesinin ileri gelen reislerinden bir kısım kimseler öldürüldüler.
Bundan sonra taraflar tekrar Varidat vak'asmda karşılaştılar ve çok şiddetli bir şekilde savaştılar. Neticede savaşı yine Tağliboğulları kazandı ve Bekroğull arından pek çok kimse öldürüldü. Bu savaşta Cessâs'm öz kardeşi Hemmâmb. Mürre b. Zühlb. Şeybân da öldürüldü. Mühelhil onun cesedinin yanından geçerken öldürüldüğünü görünce : «Allah'a and olsun ki, Küleyb'in öldürülmesinden sonra bana en ağır gelen şey senin öldürülmen oldu. Yine Allah'a yemin ederim ki, ikinizden sGnra artık Bekr kabilesi bir daha ebediyyen hayır ve iyilik üzerine toplanamaz.» dedi.
Rivayet edildiğine göre, Hemmâmb. Mürre Kıdda vak'asmdan önce meydana gelen Kusaybât vak'asmda öldürülmüştü. Kendisini öldüren kişi ise Naşire idi. Aslında Hemmâmb. Mürre onu yitik olarak bulmuş, sonra büyütüp ona Naşire adını vermişti. Naşire Hemmâm'm yanında kalıyordu. Nihayet Naşire büyüyünce kendisinin Tağlib kabilesine mensup olduğunu öğrendi. Hemmâm Kusaybât vak'asmda savaşıyordu ve susadığı zaman gelip kırbasından suyunu içiyordu. Bu fırsatı değerlendiren Naşire onu tuzağa düşürüp öldürdü ve kendisi asıl kavmi olan Tağîib kabilesine iltihak etti. Cessâs bu vak'ada nerdeyse yakalanacaktı, fakat kurtulmayı başardı. Bunun üzerine Mühelhil şu mealdeki beyti söyledi:
"Eğer süvarilerim sana yetişebilseydi, sen onların inlerinin derinliklerinde gizlenen arslanlar gibi olduklarını görecektin."
Daha sonra şu mealdeki mısralarıyla sözlerine devam etti :
"Süvarileri Erâke'ye indireceğim, böylece borçlarımı ödemiş olacağım. Bekr kabilesinin ileri gelen değerli kişilerini öldüreceğim ve nice gözleri kapakları dolup taşacak şekilde ağlatacağım. Öyle ki, bizim darbemizin şiddetinden korku ve telâşa kapılan hamile kadınlar ceninlerini düşüreceklerdir."
" E yy âmü'l-Ar ab" adıyla bilinen bu vak'alarm sırasının anlattığımız şekilde olmadığı da rivayet edilmektedir. Biz bunu ileride zikredeceğiz.
Tağlib kabilesinden Ebû Nüveyre ile yanındakiler kendi kavimlerinin gözcüleri idi. Cessâs ve yanındaki diğer kimseler de kendi kabilelerinin gözcüleri idiler. Bir gece Cessâs ile Ebû Nüveyre karşılaştılar. Bu sırada Ebû Nüveyre ona : «Güreşmek, kılıç veya mızrakla düello yapmak hususlarından birisini seç.» dedi. Cessâs güreşi tercih etti. Bunun üzerine her ikisi de güreşmeğe başladılar. Her ikisi de kabilelerinin gözcüleri olduklarmdan gecikmeleri üzerine kabile mensupları

aramağa çıktılar ve onları güreşirken buldular. Cessâs neredeyse Ebû Nüveyre'yi yenmek üzere idi, fakat kabile taraftarları onları ayırıp araladılar.
Bundan sonra Tağlib kabilesi ısrarla Cessâs'ı takibe koyuldular, bunun üzerine babası Mürre Cessâs'a : «Sen Suriye'deki dayılarının yanma git.» dedi, fakat Cessâs babasının bu tavsiyesini kabul etmedi. Babası Mürre ısrar edip onu beş kişiyle birlikte gizlice yola çıkardı. Mühelhil bunu haber alınca hemen Ebû Nüveyre ile birlikte adamlarının kahramanlarından otuz kişiyi onun peşinden gönderdi. Bunlar sür'atle gidip Cessâs'a yetiştiler. Cessâs kendilerine karşı koyup çatışmaya girdi ve çatışma esnasında iki kişi hariç, Ebû Nüveyre ve adamları öldürüldüler. Bu arada ağır bir şekilde yaralanan Cessâs da öldü. Ayrıca Cessâs'ın yanındaki adamlar da öldürüldü; ancak iki kişi kurtulabildi. Nihayet kurtulan bu iki kişi kendi adamlarının yanma sağ salim döndüler. Mürre oğlu Cessâs'ın öldürüldüğünü duyunca : «Cessâs'ın onlardan bir kişiyi bile öldürmemesi beni hüzne boğdu.» dedi. Bunun üzerine kendisine : «Cessâs bizzat otuz kişinin reisi olan Ebû Nüveyre'yi ve onunla birlikte on beş kişiyi kendisi öldürdü ve bunların öldürülmesinde biz kendisine iştirak etmedik. Biz ancak geri kalan on beş kişiyi öldürdük.» denildi. Mürre bu durumu öğrenince : «İşte bu Cessâs'a karşı gönlümü teskin etti.» dedi.
Bir rivayette, Bekr ve Tağlib kabileleri arasındaki savaşta en son öldürülen kişinin Cessâs olduğu söylenir. Buna göre Cessâs'ın öldürülmesi şöyle oldu : Bilindiği üzere Cessâs'ın kız kardeşi Celîle Küleyb'in karısı idi ve Küleyb öldürüldükten sonra hamile olarak babasının yanma dönmüştü. Nihayet iki kabile arasında savaş çıktı ve taraflar arasında olanlar oldu. Sonra her iki kabile yok olmakla karşı karşıya kalınca sulh anlaşması yapıp savaşı sona erdirdiler. Bu sırada Cessâs'ın kız kardeşi Celüe bir oğlan çocuğu dünyaya getirdi ve adını "Hicris" koydu. Bu çocuğu dayısı Cessâs terbiye edip büyüttü. Bu çocuk baba olarak Cessâs'ı tanıyordu ve Cessâs onu kendi kızıyla evlendirdi. Bir gün Hicris ile Bekr kabilesinden birisi arasında bir münakaşa cereyen etti. Bu adam Hicris'e : «Seni babanın yanma göndermedikçe uslanmazsın.» dedi, bunun üzerine Hicris adamla münakaşayı terk edip üzgün ve mahzun bir halde annesinin yanma geldi ve durumu ona anlattı. Nihayet Hicris hanımının yanında uyurken, hanımı düşünceli ve sıkıntılı olduğunu gördü ve durumunu yadırgadı, sonra gidip babası Cessâs'a kocası Hicris'in hâlini aktardı. Bunun üzerine Cessâs : «Ka'be'nin Rabb'ine yemin ederim ki, o intikam peşinde koşuyor.» dedi ve kızgın taş misali geceyi böyle geçirdi. Sonra sabah olunca Hicrisi yanma çağırdı ve ona : «Sen benim çocuğumsun ve sana ne kadar değer verdiğimi de bilirsin. Üstelik kızımı da sana verdim. Baban yüzünden uzun müddet süren bir savaş meydana geldi; şimdi sulh yaptık ve savaşı bıraktık. Halkın kabul edip girdiği sulh anlaşmasının içerisine senin de girmeni uygun buluyorum ve benimle birlikte gelip bizden nasıl sulh anlaşması için söz alındıysa, senden de bu sözün alınmasını istiyorum.» dedi. Bunun üzerine Hicris : «Pek iyi kabul ediyorum, dediğini yapacağım.» diye cevap verdi. Bu durum karşısında Cessâs hemen Hicris'i bir ata bindirdi ve atma binen Hicris harp için gerekli olan bütün edevatı giyinip kuşandı, sonra : «Benim gibi birisi silâhsız olarak kendi aile ve yakınlarının yanma gitmez.» dedi. Nihayet Cessâs ile birlikte Hicris yola çıktılar ve kendi kavimlerinden bir grup kişinin yanma geldiler. Cessâs onlara durumu hikaye edip anlattı; ayrıca Hicris'in. de kabilesinin diğer fertleri gibi sulh anlaşmasını kabul edeceğini bildirdi ve : «Sizin akdettiğiniz sulh anlaşmasına katılmak için Hicris kalkıp buraya geldi.» dedi. Nihayet kanı yaklaştırıp sulh anlaşması için ayağa kalktıkları bir sırada Hicris mızrağının ortasından tuttu, sonra : «Atım ve iki kulağı, mızrağım ve iki demiri, kılıcım ve iki ağzı hakkı için söylüyorum, er kişi babasının katilini yaşatmaz.» dedi. Bu sırada Cessâs gözlerini dikmiş ona bakıyordu. Sonra Hicris mızrağını çekip Cessâs'a sapladı ve onu öldürdü. Bundan sonra Hicris

kendi kavmine İltihak etti. İşte böylece Cessâs, Bekr ve Tağlib kabileleri arasındaki savaşta Bekr kabilesinden en son öldürülen kişi oldu. Fakat ilk zikrettiğimiz birinci rivayetin doğruluğunu söyleyenler daha çoğunluktadır.

ŞİmdI kaldığımız yerden tekrar devam ediyoruz.

Cessâs öldürüldükten sonra babası Mürre, Mühelhil'e birisini gönderdi ve ona : «Artık Cessâs'ı öldürüp İntikamını aldın, savaştan vaz geç, inad ve aşırılığı bırak, iki tarafın arasını düzelt, zira bu, her iki kabile için hem çok uygun olur, hem de düşmanlarını daha kahredici olur.» dedi, fakat Mühelhil onun bu sözlerine kulak asmadı. Haris b. Ubâd ise savaştan geri durmuştu ve savaşa katılmamıştı. Mürre'nin iki oğlu Cessâs ve Hemmâm öldürülünce kardeşi Anırt). Ubâd'm oğlu Büceyr'i, yâni yeğenini bir deveye bindirip Mühelhil'e gönderdi ve eline bir de mektup verdi. Haris b. Ubâd mektubunda Mühelhil'e hitaben : «Sen öldürmek hususunda aşırı gittin, intikamını aldıktan başka Bekr kabilesinden pek çok kimseyi öldürdün. Sana oğlumu (yeğenimi) gönderiyorum, istersen kardeşine karşılık olarak onu öldürür, iki kabilenin arasını düzeltirsin, yahut da onu salıverir, aradaki düşmanlığı bertaraf edersin, çünkü bu iki kabile arasındaki savaşlarda yaşaması sizin ve bizim için hayırlı olan bir çok insan ölüp gitti.» dedi. Mühelhil Hâris'in kendisine gönderdiği mektubun muhtevasına vakıf olunca tutup Büceyr'i öldürdü ve : «Sen Küleyb'in ayakkabılarının bağlarına karşılık öldürüldün (yâni sen ancak onun ayakkabısının bağına denksin.)» dedi. Haris b. Ubâd yeğeni Büceyr'in- öldürüldüğünü duyunca, onu iki kabilenin arasını düzeltmek için kardeşi Küleyb'in karşılığında öldürdüğünü sandı ve : «O ne güzel öldürülmüş kişidir ki, Vâil'in iki oğlunun arasını bulup düzeltti.» diye söylendi, fakat kendisine yeğeni Büceyr için Mühelhil'in : «Sen Küleyb'in ayakkabılarının bağlarına karşılık öldürüldün.» dediği nakledilince Haris buna çok öfkelendi ve şu mealdeki mısraları söyledi :

"Beni Neâme'nin bağlı bulunduğu yere yaklaştırın; zira Vâil savaşı yeniden coştu. Beni Neâme'nin bağlı bulunduğu yere yaklaştırın; zira saçlarını ağardı ve adamlarım beni yadırgamağa başladı. Allah biliyor ki, ben bu savaşın canilerinden değilim, fakat bu gün bu savaşın ateşiyle yanıyorum."

Nihayet Neâme adındaki atını alıp onun yanma getirdiler. Bu at zamanında eşi ve benzeri görülmemiş bir at idi. Haris b. Ubâd atma binip Bekroğullarının işlerini üzerine aldı ve onların yaptıkları savaşlara katıldı. Onun iştirak ettiği ilk savaş, "Tahlâku'l-lemem (saçların tıraş edilmesi)" adıyla bilinen Kıdda vak'ası idi. Bu vak'aya "Tahlâku'l-lemem" denilmesinin sebebi ise, Bekroğullarımn birbirlerini tanıyabilmeleri için saçla- . larını tıraş etmiş olmalarıydı. Ancak Cahder b. Dubey'a b. Kays Ebu'l-Me-sâmi'a tıraş olmamıştı ve kabile mensuplarına : «Ben kısa boyluyum, beni ayıplamayın ve üzerinize gelecek olan ilk süvari karşılığında saçımı satın alıyorum.» dedi. İlk gelen süvari ise İbn Annâk oldu ve Cahder b. Dubey'a onun üzerine saldırdı ve öldürdü. Cahder b. Dubey'a bu savaşta recez bahrinden kasideler okuyor ve :

"Eğer süvariler gelip yaklaşırlar ise onları benim üzerime salın. Eğer
onlarla çarpışıp vuruşmazsam, saçlarımı kökünden kazıyın." mealindeki mısraları söylüyordu.

Haris b. Ubâd o gün var gücüyle savaştı ve Tağlib kabilesinden pek çok kişiyi öldürdü. Tarafe, bu hususu şu mealdeki mısralarıyla dile getirmiştir :

"Bizi, Tahlâku'l-lemem günü kuvvetlerimizi tanıyanlara sorun; zira o gün beyaz tenli güzel kadınlar, korkularından paçalarını sıvayıp kaçmağa hazırlanmışlardı; süvariler ise deve sürülerini toplayıp kaçış hazırlığına başlamışlardı."

İşte bu gün, yâni Kıdda vak'asmda Haris b. Ubâd Mühelhil'i esir aldı. Mühelhil'in asıl adı Adiyy idi, fakat Haris b. Ubâd onu tanımıyordu. Bunun üzerine Haris ona : «Bana Adiyy'nin bulunduğu yeri

gösterirsen, seni serbest bırakırım.» dedi. Mühelhil: «Eğer Adiyy'in bulunduğu yeri sana gösterirsem, beni serbest bırakacağına Allah adına söz verir misin?» diye sordu. Haris : «Evet, söz veriyorum.» diye karşılık verdi. Bunun üzerine :
«Ben Adiyy'im.» dedi. Bu durum karşısında Haris b. Ubâd onun alın saçını kesti ve serbest bıraktı. Sonra bu hadise ile ilgili olarak :
"Adiyy yüzünden kendime ne kadar teessüf etsem yeridir; ;ünkü onu elime geçirmiştim ve öldürme imkânına sahiptim; fakat ne yazık ki onu tanıyamadım ve fırsatı kaçırıp onu serbest bırakmak mecburiyetinde kaldım.» mealindeki mısraları söyledi.
İki taraf, yani Bekr ve Tağlib kabileleri arasında meydana gelen şiddetli savaşların sayısı beştir :
Birincisi Uneyze vak'asıdır. Bu savaşta taraflar birbirlerine üstünlük sağlayamayıp berabere - kalmışlardır.
İkincisi Varidat vak'asıdır. Bu savaş Tağlib kabilesinin lehine, Bekr kabilesinin aleyhine neticelenmiştir.
Üçüncüsü Hınv vak'asıdır. Bu savaş yukarıdakinin aksine Bekr kabilesinin lehine, Tağlib kabilesinin aleyhine neticelenmiştir.
Dördüncüsü Kusaybât vak'asıdır. Bekr kabilesi bu savaşta mühim bir isabet aldı; öyle ki bu savaştan sağ çıkmayacaklarını sanmışlardı.
Beşincisi Kıdda vak'asıdır. Bu savaş "Tahâluk (saçların tıraş edilmesi)" adıyla bilinmektedir ve Haris b. Ubâd bizzat bu savaşa katılmıştır.
Ayrıca burada sayılanlardan başka, küçük çapta da olsa, bazı vak'alar daha meydana gelmiştir. Bunlardan birisi Nakıyye vak'asıdır. Diğeri Fa-sîl vak'asıdır ki, Bekr kabilesinin Tağlib kabilesine üstün ve galip gelmesiyle neticelenmiştir. Bundan sonra artık bu iki kabile arasında büyük savaşlar meydana gelmemiş, ancak karşılıklı olarak hucürn ve baskınlar yapılmıştır. Bu iki kabile arasındaki savaşlar ise kırk yıl sürmüştür.
Sonra Mühelhil kavmine şunları söyledi: «Kendi kavminize karşı şefkat ve merhamet göstermenizi uygun buluyorum, çünkü onlar sizin iyiliğinizi istiyorlar. Savaş başlıyalı kırk yıl olmuştur. Aslında intikam peşinde koştuğunuz için de ben sizi kınamıyorum. Eğer savaşla geçen bu yıllar refah ve barış içerisinde geçmiş olsaydı, yine de refahın bu kadar uzun sürmesinden bıkılır, usanılırdı. Bu savaştan nasıl usanılmasın ki, iki kabile birbirini yiyip bitirmiş, anneler çocuklarını kaybetmiş, çocuklar yetim bırakılmış, hâlâ çevrede yakınlarının ölümüne ağlayıp feryad edenler var, ortada ise dinmeyen göz yaşları, gömülmemiş cesetler, kınından sıyrılmış kılıçlar, düzeltilmiş mızraklar var... Yarm karşı kabile sevgi ve beraberlik duygulan içinde size gelecek ve akrabalar birbirlerine öyle merhamet ve şefkat gösterecekler ki, ayakkabının bağını bağlayacak derecede birbirle-rinize yardımcı olacaksınız.» Nitekim dediği gibi de oldu.
Bundan sonra Mühelhil : «Bana gelince, aranızda kalmağa gönlüm razı olmuyor. Hem ben Küleyb'in katilini görmeğe tahammül edemiyorum. Ayrıca galeyana gelip sizi onların kökünü kazıyıp yok etmeğe teşvik ve tahrik etmekten korkuyorum, bu sebeple Yemen'e gideceğim.» dedi ve onlardan ayrılıp Yemen'e hareket etti. Nihayet Mezhic kabilesinin bir kolu olan Cenb kabilesine gelip onların yanma indi. Bu sırada Mühelhiî'in kızma talip oldular, fakat Mühelhil kızını onlara vermek istemedi; ancak onu kızını evlendirmeğe zorladılar ve kızının mehri olarak kendisine işlenmiş deriler gönderdiler. Bunun üzerine Mühelhil :
"Cüşem kabilesinin değerli oğullarının kız kardeşinin karşılaştığı durumdan dolayı Tağlib kabilesini kınayın! Erâkım aşiretini kaybetmesi, onu Cenb kabilesinden biriyle evlenmeğe mecbur etti; onun

mehri ise işlenmiş deri idi .Eğer Ebân ve Mütâbi dağlarını getirip kızı isteseydi, isteyenin burnu kana bulanırdı." mealindeki mısraları söyledi.
Erâkım, Cüşem b. Tağlib kabilesinin bir boyudur. Kız, aşireti olan Erâ-kım'ı kaybettiğinden, Cenb kabilesinden bir adanı işlenmiş bir deri parçası karşılığında onu kendisine nihâklamıştır.
İşte bundan sonra Mühelhil kendi kavminin diyarına geri döndü. Bekr-oğullanndan Amr b. Mâlik b. Dubey'a onu Hecer civarında esir aldı ve esir olmasına rağmen ona çok iyi davrandı. Bu sırada Hecer tarafından getirmiş olduğu şarapları satmakta olan bir şarap taciri Mühelhil'e rastladı, bu kişi Mühelhiî'in eski dostlarmdandı ve esir olmasına rağmen ona bir tulum şarap hediye etti. Bunun üzerine Mâlikoğulları acele olarak onun başına toplandılar ve bir deve kestiler. Sonra Amr'm Mühelhil'e tahsis ettiği odada ve onun yanında içmeğe başladılar. Nihayet içki onları tesiri altına aldığı bir sırada, Mühelhil daha önceleri kardeşi Küleyb için ağıt hâlinde söylediği şiirini terennüm etmeğe başladı. Amr Mühelhiî'in bu ağıtını işitince : «Bu adam gerçekten suya kanmış. And olsun ki Zebîb suya gidinceye kadar bu adam benim yanımda su içmeyecek.» dedi. Zebîb Amr'a ait erkek bir deve idi ve yazın kavurucu sıcaklığında bile beş günde bir defa su içmeğe inerdi. Bunun üzerine Mâlikoğulları Mühelhiî'in ölmesini istemediklerinden hemen Zebîb'i aramağa koyuldular; fakat Zebîb'i bulamadılar. Neticede Mühelhil susuzluktan öldü.
Rivayet edildiğine göre, Mühelhiî'in dayısı, yani Tağlib kabilesinden Mücellil'in kızı Amr'm karısı idi. Bu kadın, Mühelhil esir iken onun yanma gelmek istedi, bu vesile ile Müheîhil onu anarak :
"Mücellil'in kızı teru taze, çok latif, beyaz tenli, edalı, cilveli, sarılması tatlıdır. Biraz uzağa git, zira bağlı ve kelepçeli olan sarılmağa yol bulamaz. O, göğsünü bana vurup dedi ki: 'Ey Adiyy! Seni koruyucular korumuştur."
mealindeki mısralarla başlayan uzun bir şiir söyledi.
Mühelhiî'in söylediği bu şiir Amr b. Mâlik'e aktarıldı. Bunun üzerine Amr devesi Zebîb gelip su içinceye kadar Mühelhil'e su vermeyeceğine dair yemin etti. Bu durum karşısında bir grup insan Amr'dan, devesi Ze-bîb'in kendi başına gidip su içmesini beklemeden ona su içirmesini istediler. Amr onların bu isteğini kabul etti ve yemininin yerini bulması için devesini suyun başına getirtip ona su içirtti, sonra Mühelhil'e orada bulunan en ağır ve zararlı bir su içirdi ve Mühelhil hemen öldü. [232]

Tağliboğulları İle Haris El-A'rec Arasındaki Savaş

Ebû Ubeyde anlatıyor :
«Vâil'in iki oğlu olan Bekr ve Tağlib kabileleri Münzir b. Mâüssemâ' nın çevresinde toplandılar. Bu toplanma kendi aralarındaki savaştan sonra olmuştu ve bu savaşta onların arasını bulan kişi Kays b. Şerâhil b. Mür-re b. Hemmâm idi. Münzir b. Mâüssemâ bunlarla birlikte Âkikü'l-Mürâr oğullarına savaş açtı ve Tağlib ile Bekr oğullarının başına kendi oğlu Amr b. Hind'i geçirip ona : «Haydi dayılarınla savaş.» dedi, bunun üzerine Amr onlara savaş ilân etti. Taraflar savaşa tutuştular, neticede Âkilü'l-Mürâr-oğulları hezimete uğratılıp esir edildiler. Alman bu esirler ise Münzir'in yanma getirildiler ve hepsi de Münzir tarafından öldürüldüler.
Ancak daha sonra Tağliboğuîları Münzir'e karşı çıktılar ve Suriye'ye gittiler. Bunun sebebim ileride Şeybân'a dair haberler kısmında zikredeceğiz. Bundan sonra Bekr ve Tağliboğulları arasında savaş yeniden başladı. Bir gün Suriye'deki Gassânî hükümdarı Haris b. Ebû Şimr dışarı çıkmıştı ve giderken bir grup Tağlibliye rastlamış, fakat Tağlibliler kendisini karşılamamışlardı. Kendisini

sadece Tağlib kabilesinden Amr b. Kül-sûm karşılamıştı. Bunun üzerine Haris ona : «Beni karşılamaktan kavmini alıkoyan nedir?» diye sordu. Amr b. Külsûm : «Senin geleceğini bilmiyorlardı.» diye cevap verdi. Gassânî hükümdarı Haris : «Eğer geri dönersem onlarla öyle bir savaş yapacağım ki, bu savaş onlara gelişimin uyarısı olacak.» dedi. Bunun üzerine Amr da : «Bir kavim uyandı mı, mutlaka görüşlerinin isabeti artar, cemaatleri güçlenir. En iyisi, onların uyuyanlarını sakın uyandırma.» diyerek karşılık verdi. Onun bu sözleri karşısında Haris : «Güya sen beni onlarla korkutmağa çalışıyorsun. And içerek söylüyorum, Gassân gençleri diyarınızda at oynattıkları zaman kavminin uyanıklarının rüyasız bir uykuya daldıklarını, asıllarının kökleri kazınıp geri kalanlarmın kurak-verimsiz, susuz-uzak yerlere sürüldüklerini Öğreneceksin.» dedi. Bundan sonra Amrb. Külsûna yanından geri dönüp kavminin yanına geldi ve onları toplayıp şu mealdeki mısraları söyledi :

"Ey Hükümdar! Lanetten uzak olasın! Bilmelisin ki, biz senin isteklerini yaptırtmayız. Yine bilmelisin ki, bizim yükümüz ağır, adam-, larımızm meydana getireceği hezimet çok şiddetlidir. Zırhlar giyildiği zaman, Maad'dan hiç bir kabile bize karşı koyup direnemez."

Haris el-A'rec geri dönünce Tâliboğullarma savaş ilân etti, bunun üzerine her iki taraf savaşa tutuştular ve şiddetli bir şekilde savaştılar. Neticede Haris ve Gassânoğulları hezimete uğradılar. Bu arada Hâris'in kardeşi ile birlikte bir çok kimse de öldürüldü. Bunun üzerine Amr b. Kül-sûm :

"Ey Haris b. Ebû Şemir! Babana yazık, başına gelen felâketten dolayı kardeşin feryad ettiği zaman ona merhamet edip yardım etseydin ya! İşte şimdi kendine yüklediğin külfetin tadını tat! Ayrıca bu konuda kardeşine ve Âmirb. Ebû Hucr'a itirafta bulun." mealindeki mısraları söyledi. [233]

Aynu Ubağ Vak'ası

Bu savaş Münzirb. Mâüssemâ ile Haris el-A'recb. Ebû Şimr Cebele arasında cereyan etmiştir. Bir rivayete göre Hâris'in nesep şeceresi, Haris b. Ebû Şimr Amrb. Cebele b. Haris b. Hucr b. Nu'mân b. Haris el-Eyhem b. Haris b. Mâriye el-Gassânî'dir. Onun nesep şeceresi hakkında bundan başka rivayetler de vardır. Diğer bir rivayette onun Ezd kabilesinden olup Gassân'a hakim olduğu söylenir: Fakat birinci rivayet daha doğrudur ve bu rivayeti nakledenlerin sayısı daha çoktur. Semuelb. Adiyâ'dan İm-ruü'l-Kays'm zırhlarını isteyen ve onun oğlunu Öldüren de Haris b. Ebû Şimr'dir. Bir rivayette başkasının olduğu da söylenir. Doğrusunu ise Allah bilir.

Bu savaşın sebebi şu idi: Arapların hükümdarı Münzirb. Mâüssemâ bütün Maad kabilesini yanma alarak Hîre'den hareket edip "Zâtü'l-Hıyâr" denilen yerdeki Aynu Ubâğ'a gelip inmiş, buradan Suriye'deki Arapların hükümdarı olan Haris el~A'recb. Cebele b. Haris b. Sa'lebeb. Cefne b. Amr Muzeykıyâb. Âmir el-Gassânî'ye bir elçi.göndererek ona : «Ya fidye verirsin, askerlerimi alıp döner giderim; ya da savaş ilân edersin, muharebe ederiz.» demişti.

İşte bunun üzerine Haris de bir elçi gönderip ona : «Bize biraz mühlet ver, durumumuzu gözden geçirip düşünelim.» diye karşılık verdi. Neticede Haris askerlerini toplayıp Münzir'e doğru yürüdü ve ona bir elçi göndererek : «İkimiz de kavmimizin ileri gelen yaşlı iki kişisiyiz, gel askerlerimizi boş yere helak etmeyelim. Ortaya ikimizin çocuklarından birer kişi çıkıp düello yapsın, öldürülenin yerine başka biri geçsin. Eğer çocuklarımız böylece tükenirse, o zaman senin karşına ben çıkarım, aramızda galip gelen saltanat ve mülkün sahibi olur.» dedi. Bu teklif üzerinde anlaştılar. Bunun üzerine Münzir adamlarından kahraman birisinin yanma gelip ona ortaya çıkıp askerlerin .arasında durmasını ve kendisini Münzir' in oğlu olarak göstermesini emretti. Münzir'in adamı ortaya çıkınca

Haris de onun karşısına oğlu Ebû Kerib'i çıkardı, fakat Ebû Kerib Münzir'in adamım görünce babasının yanına geri dönüp : «Bu adam Münzir'in oğlu değildir, bu olsa olsa Münzir'in ya kulesidir, ya da adamlarından kahraman birisidir.» dedi. Bunun üzerine babası Haris : «Ey oğulcağızim! Ölmekten mi korkuyorsun? Kavmin ileri «gelen bir büyüğü olarak ben bu anlaşmayı bozacak değilim.» dedi. Bu durum karşısında oğlu Ebû Kerib geri döndü ve Münzir'in adamıyla düelloya tutuştu. Neticede Münzir'in adamı Hâris'in oğlunu öldürüp başını Münzir'in önüne bıraktı, sonra tekrar düello yerine döndü. Bu defa Haris diğer oğlunu ortaya çıkarıp ona düello yapmasını ve kardeşinin intikamını almasını emretti. Bunun üzerine Hâris'in oğlu karşısına çıktı, fakat yanma yaklaşınca hemen babasının yanma dönüp : «Babacığım! And olsun ki, bu Münzir'in oğlu değil, kulesidir.» dedi. Haris ise yine : «Oğulcağızım! Kavmin ile gelen bir büyüğü olarak ben verdiğim sözden dönemem.» diye karşılık verdi. Bu durum karşısında Hâris'in oğlu tekrar geri dönüp düello yerine geldi ve onun karşısına çıktı, fakat Münzir'in adamı üzerine atılıp onu da öldürdü.
Annesi bir Gassânî olan ve bu sırada Münzir'in tarafında bulunan Şimr b. Amr el-Hanefî bu durumu görünce Münzir'e : «Ey Hükümdar! Ahde vefasızlık gösterip ihanette bulunmak hükümdarların ve şerefli insanların karakterine yakışmaz. Üstelik sen amcanın oğluna iki defa ihanette bulunup gaddarlık yaptın.» dedi. Bunun üzerine Münzir ona fena hâlde öfkelendi ve aralarından çıkarılmasını emretti. Bu defa o da gidip Hâris'in askerlerine katıldı ve durumu Hâris'e haber verdi. Haris ona : «Ne dilersen dile, isteğin yerine getirilecektir.» dedi, Şimrb. Amr da : «İsteğim senin tarafında olmak ve dostluğunu kazanmaktır.» diye karşılık verdi.
Ertesi gün olunca Haris kırk bin kişiden ibaret olan adamlarını savaşa hazırlayıp onları tahrik ve teşvik etti. Taraflar savaşa tutuşup şiddetli bir şekilde savaştılar. Bu savaşta Münzir Öldürüldü ve ordusu da hezimete uğratıldı. Haris öldürülen iki oğlunun cesetlerinin iki denk çuval gibi devenin üzerine yükletilmesin! ve Münzir'in cesedinin de bir denk gibi bu iki cesedin üzerine konulmasını emretti, sonra : «İki dengin üzerindeki ilâve yükün (Münzir'in) yardımına koşun!» diye seslendi ve onun bu sözü bir darb-ı mesel oldu. Bundan sonra Haris Hîre'ye gitti ve burasını talan ederek yakıp yıktı. Bir rivayete göre öldürülen iki oğlunu buradan defnetti ve üzerlerine bugün "el-Gariyyân" adıyla bilinen meşhur iki abideyi inşa ettirdi. Bu vak'a hakkında İbn Ebu'r-Ra'lâ ed-Dübyânî şu mealdeki mısraları söylemiştir :
"Aynu Ubâğ'da birbirlerine denk nice hükümdarlar ve nice vasat insanlar bıraktık. Ölüm bulutları aralıksız bir şekilde onların üzerine ölüm yağdırdı. Şüphesiz ki mutsuzların rahatı ölümdedir. Ölüp de rahata kavuşmuş olanlar elbet Ölü değildir, ancak Ölü dirilerin ölüşüdür." [234]

Mercu Halime Vak'ası Ve Münzirb. Münzirb. Mâüssemâ'nın Öldürülmesi

Yukarıda da geçtiği üzere, Münzir b. Mâüssemâ öldürülünce yerine "el-Esved" lakabıyla bilinen oğlu Münzir hükümdar oldu. Nihayet Münzir yerini sağîamlaştırıp işlerini yoluna koyduktan sonra askerlerini toplayıp babasının intikamını almak üzere Haris el-A'rec'in üzerine yürüdü ve ona bir elçi göndererek : «Sana karşı atlar üzerinde orta yaşlı cengâverler hazırladım.» dedi, Haris da ona : «Ben de sana karşı güzel koşan hafif tüylü atlar üzerinde bıyığı yeni terlemiş yiğitler hazırladım.» diye karşılık verdi. Nihayet Münzir harekete geçerek Mercu Halîme'ye gelip konakladı ve burada bulunan Gassânhîar burasını ona bıraktılar. Bu yere Mercu Halime adının verilmesi, Haris el-Gassâni'nin kızı Halime'den ileri gelmektedir. Biz Halime ile ilgili bilgileri bu vak'a'yi bitirdikten hemen sonra

zikredeceğiz.
Bundan sonra Haris de harekete geçip Mercu Halîme'ye geldi ve burada konakladı. Sonra Mercu Haîime'de yerleşmiş olan köylerin halkına askerleri için yemek yapmalarını emretti, bunun üzerine köylüler onun emrini tutup yemekler hazırladılar ve yaptıkları yemekleri büyük kaplara doldurdular, sonra bunları getirip askeri karargâha bıraktılar. Askerler ise karşı tarafla savaşır, canları yemek istediği zaman bu kapların yanma gelip karınlarını doyururlardı. İşte böylece Haris ile Münzir arasındaki bu savaş günlerce sürdü, fakat taraflar birbirlerine üstünlük sağlayamadılar. Bu durumu gören Haris sarayına çekildi ve kızı Hind'i yanma çağırıp, büyük kaplar içerisinde bol miktarda güzel koku hazırlamasını emretti. Hind hazırladığı bu kokulardan babasının adamlarına sürdü, sonra babası Haris yüksek sesle : «Ey Gassân yiğitleri! Hîre hükümdarını (Münzir'i) kim öldürürse, kızım Hind'i onunla evlendireceğim.» diye seslendi. Bu sırada Lebîd b. Amr el-Gassânî, babasına: «Babacığım! Ben ya Hîre hükümdarını öldüreceğim, ya da bu uğurda öldürüleceğim, bunun üçüncü bir şıkkı yok. Kendi atımdan pek memnun değilim, Zeytiyye isimli atını bana ver.» dedi, bunun üzerine babası atını ona verdi. Taraflar karşılaşıp bir müddet savaştıktan sonra Lebîd b. Amr Münzir'in üzerine saldırdı ve vurduğu bir darbe ile onu atından aşağıya düşürdü, böylece Münzir'in her taraftaki askerleri hezimete uğradı. Bundan sonra Lebîd atından inip Münzir'in başını gövdesinden kopardı ve getirip Hâris'in önüne bıraktı. Bu sırada Haris sarayından onları seyrediyordu. Bu durum karşısında Haris Lebîd'e : «Amcasının kızıyla olan durumuna gelince, seni onunla evlendiriyorum.» dedi. Lebîd : «Ben şimdi geri döneceğim ve arkadaşlarıma yardım edeceğim, onlar geri döndüğü zaman ben de dönerim.» diyerek karşılık verdi. Sonra Lebîd geri döndü ve kardeşi el-Esved ile karşılaştı. Bu sırada askerler el -Esved'in çevresinde toplanmışlardı ve o şiddetli bir şekilde savaşıyordu. Karşı tarafa baskın çıkıp zayiat verdirmişti. İşte bu sırada Lebîd gelip öne geçti ve savaşmağa başladı, fakat çok geçmeden öldürüldü. Bu hezimetten sonra bu savaşta Ledîb'den başkası öldürülmedi. Bu arada Lahmîler ikinci defa hezimete uğradı ve bütün cephelerdeki adamları öldürüldü. İşte böylece Gassânhîar çok güzel bir zaferle geri döndüler.
Anlatıldığına göre, bu savaşa Münzir bütün Irak Arapianyla, Haris de tüm Suriye Arapianyla katılmıştı. Bu şekilde asker sayısının artması dolayısıyla bu savaşta gök yüzüne toz bulutları yükselip güneşi örtmüş, güneşin doğuş yerinden uzakta kalan yıldızlar bile görünür hâle gelmiştir. Bu vak'a, "Eyyâmü'1-Arab" denilen savaş günlerinin en meşhurudur. Gas-sânlı bir şair bu savaşla iftihar ederek şu mealdeki mısraları söylemiştir :
"Halime Vadisi vak'asmda susamış mızraklar ve güzel yürüyüşlü atlarla ilerledik. Avuçlarımızı ise köle ve cariyelerle doldurduk... Hükümdarın kızı Hind, şecaat ve kudret sahibi birisine güzel koku getirmişti, biz de bu koku dolu kaplan Mercu Halime alanına koymuş ve bu dolu kaplara meyletmiştik."
Münzir'in öldürülmesi ile ilgili olarak daha başka hadiseler de rivayet edilmektedir. Biz şimdi bunları zikrediyoruz.
Bazı alimler onun öldürülmesi hususunda şunu anlatırlar : Münzir'in öldürülme sebebine gelince, Harisb. Ebû Şimr Cebeleb. Haris el-A'rec el-Gassânî, Münzir b. Münzir el-Lahmî'den kızını istedi ve bu vesile ile Lah-mîlerle Gassânîler arasındaki savaşı sona erdirmeyi düşündü. Münzir b. Münzir de kızı Hind'i Haris ile evlendirmeyi kabul etti, fakat Hind kim olursa olsun evlenmek istemiyordu, "bu yüzden vücuduna alacalık (baras) hastalığını andıran işaretler koyarak babasına : «Ben bu hâldeyken beni Gassân hükümdarına hediye mi etmek istiyorsun?» dedi. Bunun üzerine Münzir kızını ona verdiğine pişman oldu ve evlendirmekten vaz geçti. Daha sonra Haris birisini gönderip kızını ondan

istedi, fakat Münzir kızını vermedi ve engel oldu.
Ancak daha sonraları Münzir'in savaşa çıktığı bir sırada Haris b. Ebû Şimr. Hîre'ye bir ordu gönderip burasını talan ettirip yaktırdı. Münzir Hî-re'nin talan edilip yakıldığını öğrenir öğrenmez çıkmış olduğu savaşı yarıda bırakıp geri döndü ve Gassân'a gitmek üzere harekete geçti. Haris, Münzir'in hareket ettiğini öğrenince, adamlarını ve kavmini toplayıp bunlarla birlikte o da hareket etti. Nihayet taraflar Aynu Ubâğ'da karşılaştılar ve savaşmak için yerlerini aldılar. Taraflar savaşa tutuştular ve savaş taraflar arasında gittikçe kızıştı. Münzir'in sğ kanadı Hâris'in sol kanadına saldırdı ve bu sol kanatta bulunan Hâris'in oğlu bu sırada öldürüldü, böylece Haris' in sol kanadı hezimete uğratıldı. Bu arada Hâris'in sağ kanadı da Münzir' in sol kanadına saldırdı, böylece Münzir'in sol kanadı da hezimete uğradı ve bu kanadın başındaki kumandan Ferveb. Mes'ûdb. Amrb. Ebû Rabî'a b. Zühl b. Şeybân öldürüldü. Sonra Gassân ordusu merkezden Münzir'in üzerine saldırdı ve bu saldırıda Münzir öldürüldü. Neticede Münzir'in adamları her tarafta hezimete uğratıldı. Bu arada Münzir'in adamlarından pek çoğu öldürüldü ve bir çoğu da esir edildi. Esir edilenlerin arasında Te-mîmoğullarından olanlar bulunduğu gibi, Hanzalaoğullarmdan da yüz .kişi bulunmaktaydı. Bu arada esir alınanların arasında Şe's b. Abede de vardı. Bu zatın şair kardeşi Alkame b. Abede, Hâris'in yanına gelip kardeşini serbest bırakmasını istedi ve onu şu mealdeki mısralarla başlayan meşhur kasidesiyle övdü :
"Gençliğin uzaklaşıp, yaşlılığın yaklaştığı bir sırada güzellere karşı coşan gönül, senin yüzünden kararsız oldu. Aramıza nice felâket vs zorlukların girmesine ve ailesinin uzaklaşıp gitmesine rağmen bana Leylâ'nın visalini teklif ediyor. Eğer bana kadınları sorarsanız, on-larm hastalıklarını çok iyi bilen bir tabibim. Eğer adamın saçı ağarmış veya malı azalmış ise, onun kadınların sevgisinden nasibi yoktur. Nerede bulurlarsa bulsunlar, çok mal isterler; onlara göre gençliğin ilk yılları çok hoştur. Gassânlılardan gayretli ve hamiyetli olanlar savaştılar, bir de Hinb, Kâs ve Şebîb kabileleri vuruştular. Onların üzerlerindeki demir elbiseler ise, tıpkı güney rüzgârının kuru hasattan çıkardığı ses gibi ses veriyordu. Bu savaştan ancak dizginiyle birlikte bir at ile soylu, uzun ayaklı, iyi koşan mızrak gibi bir at kur tu-labildi, bir de kılıcın keskinliğinden islanıp boyanmış gibi hamiyet sahibi bir zırhlı yiğit. Senin her kabileye karşılık beklemeksizin bir çok iyiliklerin dokunmuştur. O hâlde senin ihsan ve cömertliğinden Şe's'in de bir nasibi olmalıdır. Gariplik ve uzaklıktan dolayı beni lûtfuna nail olmaktan mahrum bırakma; zira ben çadırlar arasında dolaşan garip birisiyim."
Şair Alkame b. Abede : «"Senin ihsan ve cömertliğinden Şe's'in de bir nasibi olmalıdır." mısrama gelince, hükümdar Haris : "Evet, Allah'a and olsun ki, hem de pek çok nasibi vardır." dedi ve Şe's'i serbest bıraktı. Sonra Şe's'e dönüp : "İster kendin için bahşiş dile, ister kavminin esirlerinin salıverilmesini dile, bu iki isteğinden birisi yerine getirilecektir.» dedi. Bu arada yanında oturan yakın arkadaşlarına : «Eğer Şe's bahşiş ve hediyeyi kavminin esirlerine tercih ederse, onda hiç hayır yoktur, »diye fısıldadı, bunun üzerine Şe's : «Ey Hükümdar! Ben kavmime hiç bir şeyi tercih etmem.» dedi. Bu durum karşısında Hükümdar Haris Şe's'in hatırına Te-mîm kabilesinden olan esirleri serbest bıraktı ve kendisine elbise giydirip hediyeler verdi, ayrıca bütün esirlere elbiseler giydirip hediyeler dağıttı ve yolcu ederken onlara bol miktarda azık verdi. Nihayet bu esirler ülkelerine varınca Haris tarafından kendilerine verilen bütün şeyleri Şe's'e verdiler ve : «Biz senin sayende esaretten kurtulduk, bunları zor durumlarda kaldığın zaman kullanırsın.» dediler. İşte böylece Şe's deve, elbise ve benzeri diğer şeylerden pek çok servete sahip olup zengin oldu.
Münzir'in öldürülmesi hakkında zikredilen rivayetlerden birisi de şudur : Münzir, toplamış olduğu kalabalık bir askerî kuvvetle Suriye topraklarına gelip konakladı. Diğer taraftan Suriye hükümdarı

olan Haris b. Ebû Şimr-ki çoğunluğun görüşüne göre hükümdar olan bu zattır- de harekete geçip kendi kızı Halîme'ye nisbet edilen Mercu Halîme'ye geldi. Bu sırada Larunîlerin hükümdarı, yâni Minzir de Mercu's-Suffer'e geldi. İşte bu anda Haris iki süvariyi gözcü olarak gönderdi. Bu süvarilerden birisi Hasâf isimli ata binmişti. Bindiği bu at dört nala koşar ve kendisine hiç bir suretle yetişilemezdi. Nihayet bu iki süvari gelip karşı kavmin arasına girdiler ve hükümdarın yanına kadar sokuldular. Bu arada hükümdarın önünde şamdan tutan adamı Öldürdüler. Bunun üzerine karşı kavimin adamları paniğe kapılıp kılıçlarına sarıldılar ve sabaha kadar birbirlerini öldürüp kırdılar. İşte bu sırada Gassân hükümdarı Hâris'in elçileri gelip onlara sulh ve vergi ödemeyi teklif ettiler. Bu arada Haris elçileri vasıtasıyla : «Durumu tespit edip kararlaştırmak için sise kabile reislerini gönderiyorum.» dedi. Sonra adamlarım çağırdı ve onun bu çağrısına yüz, bir rivayette ise seksen genç icabet edip yanma geldi. Haris onları silâhlandırdıktan sonra kızı Halinıe'ye emir vererek onları giydirip kuşatmasını ve onlara güzel kokular sürmesini söyledi, Halime de babasının bu isteklerini yerine getirdi. Bu sırada Zeytiyye adındaki atın binicisi olan Lebîd b. Amr, Halime' niıı yanından geçerken tutup onu öptü. Halime de ağlayarak babasının yanına geldi ve babası ona : «Lebîd bu gençlerin arslamdır; eğer sağ salim geri dönerse seni onunla evlendireceğim.» dedi ve onu bunların başına reis tayin etti. Nihayet harekete geçip yola çıktılar. Irak askerlerinin karargâhına yaklaştıklarında hükümdar (Münzir) adamlarının ileri gelen reislerini bir araya topladı. Gassâniler, yâni bu yüz kişilik grup üzerlerindeki silâhlarla geldiler, fakat silâhlarını göstermemek için üzerilerine başka elbiseler giyerek durumlarını kamufle ettiler. Hep birlikte hükümdarın huzuruna geldiklerinde hemen silâhlarını çıkardılar ve orada bulunanları Öldürdüler. Bu arada Lebîd b. Amr Iraklıların hükümdarını (Münzir'i) öldürdü, ancak daha sonra çepçevre kuşatılan bu yüz kişilik Glssânîler grubu, Lebîd b. Amr hariç, hepsi öldürüldüler. Lebîd'in bindiği Zeytiyye adındaki at bırakıldığı yerden ayrılmamıştı, ölümden kurtulan Lebîd ise hemen ata binip hükümdar Hâris'in yanma geldi ve durumu kendisine haber verdi. Bunun üzerine Haris : «Kızım Halîme'yi sana nikahladım.» dedi, fakat Lebîd : «Halkın arkamdan "hezimete uğramış yüz kişinin artığı" demesine firşat vermem.» dedi ve tekrar geri dönüp karşı tarafla savaşmağa başladı, fakat öldürüldü. Iraklılar ise ileri gelen adamlarını araştırdılar, fakat onların öldürülmüş olduklarını öğrenince manen sarsılıp zayıfladılar. Bunu firsat bilen Gassânlılar hemen onların üzerine yürüdüler ve onları hezimete uğratıp darmadağın ettiler.

Ben derim ki, nesep ve siyer alimleri bu savaş günlerinin müddeti hakkında, hangisinin önce, hangisinin sonra vuku bulduğu konusunda ihtilâf etmişlerdir. Ayrıca bu savaşlarda öldürülen kişinin kini olduğu hususunda da ihtilâfa düşmüşlerdir. Bu alimlerden bazıları Halîme vak'asmda Münzir b. Mâüssemâ'nm, Aynu Ubâğ vak'asmda ise onun oğlu Münzir b. Münzir'in öldürüldüğünü söylüyor. Diğer bazıları ise tam.bunun aksini İleri sürüyor. Bir kısmı da bu iki vak'anm aynı olduğunu kabul ediyor ve öldürülen kişinin Münzir b. Mâüssemâ olduğunu, oğlu Münzir b. Münzir'in ise Hîre'de öldüğünü söylüyor. Bir rivayete göre de öldürülen Hîre hükümdarlarının bunlar olmadığı söylenmektedir, fakat doğru olan ise Hîre hükümdarlarından öldürülen kişinin Münzir b. Mâüssemâ olduğudur ve bunda şüphe yoktur. Oğlu Münzir b. Münzir'e gelince, onun öldürüldüğü hakkında pek çok ihtilâf vardır. Doğru olan ise onun öldürülmediğidir. Onun öldürüldüğünü kabul edenler ise, yukarıda zikrettiğimiz üzere, öldürülüş sebebi hakkında ihtilâfa düşmüşlerdir.

Burada ben hadise bir olmakla birlikte bu alimlerin ihtilâflarını zikrettim, çünkü bu hadisenin bütün sebeplerini bir kısım alimler zikretmişlerdir. Eğer biz bunlardan birisini terk etmiş olsaydık, bu konuda bilgisi olmayanlar bir olan hadisenin her sebebini müstakil bir hadise zannedip, bu hadiseyi

bizim ihmal ettiğimizi sanacaktı. Bunun için biz her iki hadiseyi birlikte zikrettik ve buna dikkati çektk. [235]

Mudarrıtü'l-Hıcâre'nin Öldürülmesi

Bu zat, Hîre'nin sahip ve hakimi olan Amrb. Münzirb. Mâüssemâ idi; saltanatının sertliğinden ve siyasetinin kuvvetinden dolayı kendisine "Mudarrıtü'l-Hıcâre" lâkabı verilmişti. Annesi ise Haris b. Amr el-Maksûr b. Âkilü'l-Mürâr'm kızı ve İmruü'1-Kays b. Hucrb. Hâris'in halası Hind idi :
Onun öldürülmesinin sebebi şu idi : Bir gün Mudarrıtü'l-Hıcâre yanında oturan yakın arkadaşlarına : «Memleketimdeki Araplar arasında annesinin anneme hizmet etmesini*izzet-i nefis meselesi yapıp gururuna ye-dirmeyen birisini tanıyor musunuz?» diye sordu, onlar da : «Böyle birini tanımıyoruz, ancak böyle bir kişi olsa olsa Amrb. Küisûm et-Tağlibî olabilir, çünkü onun annesi Leylâ, Müheihil b. Rabî'a'nm kızıdır; Leylâ'nın amcası Küleyb Vâil, kocası Küisûm, oğlu ise Amr'dir.» diye cevap verdiler. Bunun üzerine Mudarrıtü'l-Hıcâre içinden geçenleri açığa vurmadı ve Amr b. Külsûm'a haber gönderip kendisini ziyarete gelmesini, annesi Leylâ'yı da beraberinde getirmesini ve annesinin kendi annesi Hâris'in kızı Hind'i ziyaret etmesini istedi. Onun bu teklifi karşısında Amrb. Küisûm annesi Leylâ ile birlikte Tağlib oğullarından bir grup süvariyle yola çıkıp Fırat nehrinin kenarına geldi. Amrb. Hind, yâni Mudarrıtü'l-Hıcâre Amr b. Külsûm'un gelişini haber alır almaz emir vererek Hîre ile Fırat arasında çadırlarını kurdurdu ve ülkesinin ileri gelen kimselerine haber salıp yemekler hazırlattı, sonra bütün halkı yemeğe davet etti. Bu arada Mudarntü'î-Hicâre kendisi, Amrb. Küisûm ve ileri gelen yakın adamları otağın içerisine yerleştiler. Otağın yakınında annesi Hind için kurulan kub-bemsi küçük çadıra ise, annesi Hind ile "Amrb. Külsûm'un annesi Leylâ yerleşti. Davet edip çağırdığı insanlar ise yemeklerini otağın dış kısmında ve kapısının önünde yediler. Ayrıca Mudarrıtü'l-Hıcâre daha önce annesine : «Herkes yemeğini yiyip sıra nadide armağanlara geldiği zaman hizmetçilerini yanından uzaklaştırır, armağanlar yanma getirildiğinde Leylâ' ya hizmet etmesini söyler ve onları teker teker eline uzatıp vermesini emredersin.» diyerek tenbih etmişti. Hind de oğlunun dediklerini aynen yaptı. Nihayet armağanların getirilmesi istendiği zaman Hind Leylâ'ya : «Şu tabağı bana verir misin?» diye seslendi. Leylâ ise : «İhtiyacı olan kalksın alsın.» diye karşılık verdi. Hind'in İsrar etmesi üzerine Leylâ : «Ey Tağlib hanedanı! Vay başımıza gelenlere!» diye bağırmağa başladı Amr b. Küisûm annesinin bu çığlığını duyunca kanı tepesine sıçradı. Bu sırada otağ-dakiler içkilerini yudumluyorlardı. Amrb. Hind, yâni Mudarrıt onun çehresinden bir belâ çıkacağını anlamıştı. Tam bu sırada Amrb. Küisûm sıçrayıp otağda asılı bulunan Amrb. Hind'in kılıcını aldı. Zaten bu esnada otağda başka kılıç bulunmuyordu. Eline geçirdiği bu kılıcı hemen Mudarrıtü'l-Hıcâre'nin basma vurup onu öldürdü. Sonra otağın dışına çıkıp : «Ey Tağlib hanedanı!» diye seslendi. Bunun üzerine Tağlibliler Mudarrıtü'î-Hı-câre'nin mallarını ve atlarım yağmaladılar ve kadınları da esir aldılar. Sonra yola koyulup Hîre'ye geldiler.
Üfnûn et-Tağlibî bu konuda şu mealdeki mısraları söylemiştir :
"Ömrün hakkı için and olsun ki, Amr b. Hind annesi Hind'e hizmet ettirmek maksadıyla Leylâ'yı davet etti, fakat bunda muvaffak olamadı. Amrb. Külsûm ise kalkıp parlak ve işlek kılıcı eline aldı, nedimlerinin içmekte oldukları içkiyi boğazlarında bıraktı." [236]

Birinci Külâb Vak'ası

İbn el-Kelbî anlatıyor :
«Kinde hükümdarlarından mülk ve saltanatı en çok artıp genişleyen ilk kişi Hucr Âkilü'l-Mürâr b. Amrb. Mu'âviye b. Haris el-Kindî'dir. Hucr öldükten sonra yerine oğlu Amr hükümdar oldu ve babasının malik olduğu mülk ve saltanata aynen sahip oldu. Amr'm hükümdarlığı babası Hucr' un hakim olduğu yerlerle sınırlı olduğundan kendisine "Amr el-Maksûr" adı verildi. Amrb, Avfb. Muhallim eş-Şeybânî'nin kızı Ümmü Ünâs ile evlendi ve bu evlilikten Haris adındaki oğlu dünyaya geldi [237] Amr el -Maksûr'dan sonra yerine oğlu Haris hükümdar oldu ve kırk yıl, diğer bir rivayette ise altmış yıl hüküm sürdü. Günlerden bir gün Haris avlanmak için çıktığında yabani bir eşek görüp üzerine saldırdı, fakat hayvanın elinden kaçıp kurtulması üzerine peşine düştü ve onun kara ciğerinden yemedikçe hiç bir şey yemeyeceğine dair yemin etti. Bu sırada Haris "Müshu-lân" denilen yerde bulunuyordu. Nihayet bir grup süvari bu hayvanı üç gün takip ettiler ve sonunda onu buldular. Haris açlıktan ölmek üzere iken hayvanı onun yanına getirdiler. Neticede hayvan ateşte kızartılıp kebap yapıldı ve ciğeri sıcak sıcak Hâris'e yedirildi, fakat Haris hemen öldü.»
Haris daha hayatta iken oğullarını Maad kabilelerinin başına geçirip onları reis tayin etmişti. En büyük oğlu Hucr'u, Esedoğulları ile Kinâne kabilesinin başına, Şurahbil adındaki oğlunu Bekr b. Vâil ve Ribâb kabileleri ile Hanzaîa b. Mâlik b. Zeyd Menât b. Temim ve Üseyyid b. Anır b. Te-mîmoğullarmin başına, yaşça en küçük olan oğlu Seleme'yi Tağlib ve Sa'd b. Zeyd Menât b. Temîmoğulları ile Nemirb. Kaasitoğullarının başına, "Galfâ" adıyla bilinen diğer oğlu Ma'dî Kerib'i Kays Aylan kabilesinin başına geçirdi. Bunu İmruü'l-Kays'm babası Hucr'un öldürmesi bahsinde zikrettik, fakat gerek duyulduğundan burada bir daha tekrarladık.
Babaları Haris ölünce oğullarının durumu karıştı, aralarına tefrika gi-.rip jurnal hareketleri başladı. Beraber oldukları kabileler arasında baskın ve hücum hadiseleri baş gösterdi. İş öylesine çığırından çıktı ki, artık bu kabilelerden her birisi diğerine karşı asker toplayıp ordular hâlinde birbirlerinin üzerlerine saldırmağa başladı. Şurahbil, beraberindeki ordu ile Basra ve Küfe arasındaki "Külâb" denilen suyun başına gelip konakla-di. Seleme de harekete geçip beraberindekiler ve yurtlarından ayrı olarak hükümdarlarla beraber kalan alınlık hâlindeki Araplarla birlikte Külâb'a doğru yürüdü. Tağliboğullarimn başında Seffâhb. Hâlid b. Ka'b b. Züheyr bulunuyordu. Nihayet Şurahbil ve Seleme taraftarları savaşa tutuştular ve çok şiddetli bir şekilde savaştılar. Ayrıca taraflar birbirlerine karşı sebat ve metanet gösterdiler. Ancak aynı günün akşamına doğru Hanzaîa ve Amrb. Temîmoğulları ile Ribâb kabilesi, Bekrb. Vâil kabilesini yalnız bıraktılar ve kendileri hezimete uğradılar, fakat buna rağmen Bekrb. Vâil kabilesi sebat gösterip olduğu yerden ayrılmadı. Bu arada Sa'doğulları ile beraberindekiler de Tağlib kabilesini yalnız bırakıp ayrıldılar, fakat Tağlib kabilesi sebat gösterip direndi. İşte bu esnada Şurahbil bir münâdi vasıtasıyla : «Kim bana Seleme'nin başını getirirse, ona yüz deve vereceğim.» diye ilânda bulundu; bunun üzerine Seleme de bir münâdi ile : «Kim bana Şurahbîl'in başını getirirse, ben de ona yüz deve vereceğim.» diyerek ilân ettirdi..Bu durum üzerine savaş tekrar hızlandı ve herkes yüz deveyi elde, etmek için bu iki kişiden birisini yakalayıp Öldürürüm ümidiyle zafer peşine düştü. Akşama doğru Seleme ile Tağlib kabilesi üstünlük kazandı; Şu-rahbîl ise hezimete uğradı ve çekip gitti. Zü's-Süneyne et-Tağlibî Şurah-bîTin peşine düşmüştü; geri dönüp baktığında Zü's-Süııeyne'nin kendisini takip ettiğini gördü ve geri dönerek kılıcını onun diz kapağına vurup ayağını kopardı. Zü's-Süneyne, Ebû Haneş'in anne bir erkek kardeşiydi ve kardeşine : «Beni bu adam (yâni Şurahbil) öldürdü.» dedi ve hemen arkasından Zü's-Süneyne öldü;

bunun üzerine Ebû Haneş Şurahbil için : «Eğer seni gebertmezsem, Allah benim canımı alsın!» dedi ve Şurahbîl'in üzerine saldırıp onu yakaladı. Yakayı ele veren Surahbîl ise : «Ey Ebû Haneş! Süt, süt!» diye seslendi. Bu sözüyle Surahbîl diyet ödemeyi kadsediyordu. Fakat Ebû Haneş : «Sen çok süt döktün.» diye karşılık verdi. Bu defa Surahbîl : «Ey Ebû Haneş! Bir sokak adamına karşılık bir hükümdar öldürülür mü?» diye sordu. Ebû Haneş : «Kardeşini benim hükümdarımdır.» diye karşılık verdi ve okunu dürtüp Şurahbîl'i atından yere düşürdü, sonra yanma gelip başını kesti ve amcasının bir oğlu ile Seleme'ye gönderdi. Amcasının oğlu Şurahbîl'in başını getirip Seleme'nin Önüne fırlatıp attı, bunun üzerine Seleme ona : «Keşke daha nazikçe bıraksaydm!» dedi. Bu sı- . rada Seleme'nin pişmanlık duyduğu ve kardeşi Şurahbîl'in öldürülüşüne üzüldüğü yüzünden okunuyordu. Bunu hisseden Ebû Haneş Seleme'den uzaklaşıp kaçtı. Arkasından Seleme şu mealdeki mısraları söyledi :
"Ebû Haneş'e bir elçi ile ulaştırın, neden mükâfatını almağa gelmiyor? Bilsin ki, o bütün insanların en hayırlısı Külâb'm taşları arasında öldürülen Şurahbîl'dir. Cüşem b. Bekroğullan onun çevresinde toplanmıştı; Ribâb kabilesinin yaramaz huylu çirkin insanları ise onu terk edip yalnız bıraktılar."
Ebû Haneş de Seleme'ye şu mealdeki mısralarla karşılık verdi :
"Yanma gelmeğe çekmiyorum, sonra sen Suneybi'ât gününde babanın yaptıklarını yaparsın. Babanın bu yaptığı çok çirkin bir hıyanet idi ve ölünceye kadar baban bunu bir gerdanlık gibi boynunda taşıdı."
Suneybi'ât vak'asmıı sebebi şu idi : Hâris'in Temim ve Bekr kabilelerinde emzirilmekte olan bir oğlan çocuğu vardı ve bu çocuk bir yılanın sokmasıyla ölmüştü. İşte bunun üzerine Haris, Temim ve Bekr kabilelerinin her birinden ellişer kişi yakalayıp oğluna mukabil bu yüz kişiyi öldürdü.
Şurahbîl öldürülünce, Zeyd Meıiâtb. Temîmoğulları onun aile ve yakınlarını korumağa kalktılar ve araya girip onları güvenliklerine ve kendi kavimlerine ulaştırdılar. Şurahbîl'in öldürüldüğü haberi "Galfâ" adıyla bilinen kardeşi Ma'dî Kerib'e ulaşınca, şu mealdeki mısralarla bir mersiye söyledi :
"Yağırlık illetinden hasta olan devenin sivri taş üzerinde duramadığı gibi, yanını henüz j^atak üzerinde duramanıaktadır. Bana kardeşim Şurahbîrin ölüm haberinin gelmesinden beri göz yaşlarım dinmiyor, içtiğim su zehir gibi olup boğazımdan geçmiyor. Ateş alevi gibi sıcak kül üzerinde oturmama rağmen, bunları halktan saklıyorum. İşte gençlik ve lezzetten sonra mızraklar peşpeşe inip Şurahbîl'i vurdu. Ey annemin oğlu! Temîmoğullarmı çağırıp da cevapsız kaldığın zaman keşke yanma gelseydim! Sonra senin arkanda darlıktan genişliğe çıkıncaya veya elbiselerim parçalanmcaya kadar vuruşsay-dım! Vâil kabilesi çok iyi yaptı; onların âdeti ise, boyunların vurulduğu, Temîmoğullarmıı kaçıp, atlarının kuyruklarını bacaklarının araşma sokup gerisin geriye döndükleri gün şefkatle iyilik yapmak oldu."
Bu mersiye bir hayli uzundur.
Sonra Tağlib kabilesi Seleme'yi aralarından çıkarıp kovdular, oda gidip Bekrb. Vâil kabilesine sığındı ve onlara katıldı. Tağlib kabilesi de Münzir b. İmruül'-Kays el-Lahmî'ye iltihak etti. [238]

Birinci Üvâre Vak'ası

Bu vak'a, Münzirb. İmruü'1-Kays ile Bekrb. Vâil kabilesi arasında meydana geldi. Sebebi ise şu idi : Biraz önce de anlattığımız üzere, Tağlib kabilesi Seleme b. Hâris'i içlerinden çıkarıp sürdüklerinde, o da gidip Bekr b. Vâil kabilesine iltica etmişti. Seleme, Bekrb. Vâil kabilesinin arasına katılınca, kabile mensupları çevresinde toplanıp ona boyun eğdiler ve : «Senden başkası bize hükümdarlık

edemez.» dediler. Bunun üzerine Münzir birisini gönderip onları tekrar itaati altına girmeğe çağırdı, fakat onlar Münzir'in bu davetini kabul etmediler. Bu durum karşısında Münzir üzerlerine yürüyeceğine, zafer kazandığı takdirde Üvâre dağının eteğin-deki çukurlar kanla doluncaya kadar onları bu dağın tepesinde boğazlayıp keseceğine dair yemin etti.
Sonra topladığı büyük bir askerî kuvvetle üzerlerine yürüdü. Taraflar Üvâre'de karşılaştılar ve çok şiddetli bir şekilde savaştılar. Neticede savaş Bekr kabilesinin hezimetiyle nihayet buldu. Bu arada Yezîdb. Şurahbîl esir edildi ve Münzir'in emriyle öldürüldü. Ayrıca savaş alanında pek çok insan öldürüldü. Diğer taraftan Münzir, Bekr kabilesinden bir çok kişiyi esir aldı ve bu'esirler onun emriyle Üvâre dağmm tepesinde boğazlandı. Bu sırada akan kanlar katılaşıp dondu. Bunun üzerine Münzir'e : «Lanetten uzak olasın! Eğer yer yüzündeki bütün Bekroğullarım boğazlayıp kessen, yine de onlardan akan kan bu dağın eteğimdeki çukurlara ulaşmaz, ancak üzerine su dökersen ulaşır.» denildi. Münzir, onların dediklerini tuttu ve kan dağın eteğindeki çukura kadar akıp indi. Bundan sonra emir vererek kadınların ateşe atılıp yakılmalarını istedi.
Bu sırada Kays b. Sa'lebe kabilesinden birisi Münzir'in yanma gelip Bekr b. Vâiloğullarmdan almış olduğu kadın esirler hakkında görüştü. Bunun üzerine Münzir kadın esirleri serbest bıraktı. Şâir el-A'şâ, Kaysli bu adamın Münzir'in yanma gidip Bekr kabilesinden alman bu esirler hakkında şefaatçi olup araya girmesinden dolayı iftihar ederek şu mealdeki mısraları söylemiştir :
"Fakir olmasına rağmen Allah'ın kendisine her şeyi verdiği kimse bizdendir. Hükümdarlara ise, Üvâre günü Şeybânoğullarmdan esir alinan kadınlar ateşe atılmak üzere arzedildiği zaman, onların bu kadınlarını Kaysli kişinin ricası üzerine bağışlayıp affetmek düşer." [239]

İkinci Üvâre Vak'ası

Anırb. Münzir el-Lalımı, Es'ad adındaki bir oğlunu Zürâreb. Udes et-Temîmî'nin himaye ve terbiyesine bırakmıştı. Es'ad serpilip büyüdüğü zaman yanından geçmekte olan besili bir deve ile karşılaştı ve onunla oynaşırken memesine vurdu. Devenin sahibi olan Süveyd, Abdullah b. Dârirn et-Temîmî'nin oğullarından birisiydi ve Es'ad adındaki çocuğun üzerine saldırıp onu öldürdü, sonra kaçıp Mekke'ye gitti ve Kureyş ile anlaşma yaptı. Bundan önce Amrb. Münzir yanında Zürâre olduğu hâlde bir savaşa çıkmış, fakat savaş imkânı doğmamıştı. Tay dağlarının karşısına geldikleri bir sırada Zürâre, Amr b. Münzir'e : «Hangi hükümdar vardır ki, savaşa çıksm da eline bir şey geçirmemiş olsun ve geri dönmemiş bulunsun. Şu anda Tay kabilesinin yakınında bulunuyorsun, onların üzerine yürü.» dedi. Bunun üzerine Amr b. Münzir Tay kabilesinin üzerine yürüdü ve bir kısım kişileri öldürüp, bir kısmını esir aldı. Bu arada ganimet de ele geçirdi. Fakat bu hadise sebebiyle Zürâre'ye karşı Tay kabilesinde bir kin duygusu meydana geldi. Süveyd, Es'ad'ı öldürdüğü zaman Zürâre Amr b. Münzir'in yanında bulunuyordu. Bunu fırsat bilen Tay kabilesinden Amrb. Milkat, Amrb. Münzir'i Zürâre aleyhine kışkırtarak ona şu mealdeki mısraları söyledi:
"İnsanın katı taş gibi yaratılmadığını Amr'a kim ulaştıracak? İşte dağın eteğindeki annesinin son çocuğu Üvâre'den de aşağıdır. Zürâre'yi öldür, zira kavmin içinde Zürâre'den daha vefalısını görmüyorum."
Bunun üzerine Amrb. Münzir : «Ey Zürâre! Ne dersin?» dedi. Zürâre : «Sana yalan söylüyorlar, kandırılıyorsun. Zaten sen onların sana olan düşmanlığını biliyorsun.» diye karşılık verdi. Amrb. Münzir: «Doğru söylüyorsun.» diyerek onu tasdik etti. Sonra gece karanlığı çökünce, Zürâre kavminin yanma gitmek üzere hemen yola çıktı, fakat çok geçmeden hastalandı. Ölüm döşeğinde iken Zürâre

oğluna : «Ey Hâcib! Nehşeloğulla-rının arasındaki genç ve uşaklarımızı yanma al.» dedi, sonra kardeşinin oğlu Amrb. Amr'a, yani yeğenine dönüp : «Amrb. Milkat'm peşini bırakma, zira hükümdarı benim aleyhime kışkırtan odur.» dedi. Bunun üzerine yeğeni Amrb. Amr ona : «Ey amcacığım! Bu iki işten en zorunu ve en tehlikelisini üzerime yıktın.» dedi.

Zürâre Ölünce yeğeni Amrb. Amr hemen bir kuvvet hazırlayıp Tay kabilesine savaş açtı ve Tarif b. Mâlik ile Tarif b. Amr'ı ele geçirdi ve Melkatoğullarını da öldürdü. Bu hususla ilgili olarak Alkame b. Abede şu mealdeki mısraları söyledi :

"Biz atlarımızı Dariyye'den alıp onlarla birlikte Katâkıt tepelerinin sınırına geldik. Burada Tarif b. Amr ile Tarif b. Mâlik'i ele geçirdik, Dertliler ise şifalarını Melkatoğullarmdan intikam almakta buldular."

Zürâre'nin öldüğü haberi Amrb. Münzir'e ulaşınca, Dârimoğullarma karşı savaş ilân etti. Aslında Amrb. Münzir daha Önce Dârimoğullarmdan yüz kişiyi öldüreceğine dair yemin etmişti. Bunun üzerine onları takibe koyulup Üvâre'ye geldi, fakat onun gelmekte olduğunu öğrenen Dârimoğul-ları bulundukları yeri terk ederek etrafa dağıldılar. Bu durum karşısında Amr b. Münzir olduğu yerde kaldı ve Dârimoğullarmin üzerine seriyye-lerini gönderdi. Bu seriyyeler baskın esnasında öldürmüş oldukları kişiler hâriç, doksan dokuz adam yakalayıp Amr b. Münzir'e, getirdiler. Amr b. Münzir bu doksan dokuz kişiyi öldürdü. Tam bu sırada Berâcim kabilesinden şair bir adam kendisini medhetmek üzere yanma geldi, fakat Amr b. Münzir öldürdüğü kimselerin sayısını yüze tamamlamak için onu Öldürmek üzere yakaladı, sonra ona : «Bahtsız kişi Berâcim'den gelen kişidir.» dedi ve hu sözü bir darb~ı mesel oldu.

Bir rivayete göre, Amrb. Münzir Dârimoğullarmdan yüz kişiyi yakmayı adamıştı. Bu yüzden kendisine "Muharrik (yakıcı, yakan)" adı verildi. Bu sebeple Amr b. Münzir onlardan doksan dokuz kişiyi yaktı. Berâcim kabilesinden birisi geçerken burnuna et kokusu geldi ve hükümdar yemek hazırlattırıyor sanıp yanma gitti. Hükümdar Amrb. Münzir ona: «Sen kimsin?» diye sordu, o da : «Lanetten uzak olasın! Ben Berâcim kabilesinden gelen birisiyim.» diye cevap verdi. Bunun üzerine Amrb. Münzir: «Bahtsız kişi, Berâcim'den gelen kişidir.» dedi, sonra onun verdiği bir emir üzerine bu kişi de ateşe atılıp yakıldı. Şair Cerîr bu hususla ilgili olarak Ferizdak'a şu mealdeki iki mısraı söylemiştir :

"Amr b. Münzir'in ateşiyle yakılanlar şimdi nerededir? Yahut da aranızda emzirilen Es'ad şimdi nerede ve ne hâldedir."

İşte bu hadiseden sonra Temim kabilesi Berâcimli kişinin yemeğe karşı duyduğu aç gözlülükten dolayı yemek düşkünlüğü ile ayıplanır oldu. Bu sebeple birisi şu mealdeki mısraları söylemiştir :

"Temîm kabilesinden birisi öldüğü zaman, eğer onun yaşaması seni sevindiriyor ise, ekmek veya et, yahut da hurma ile hazırlanmış bir azık, ya da alacalı bir kilime durulmuş bir şey getir. Onların Lokmânb. Âd'm başını yemek için bir yıl uğraşıp Bathâ'yı bir baştan öbür başa geçtiklerini görürsün."

Rivayet edildiğine göre, bir gün Ahnefb. Kays, Muâviyeb. Süfyân'm yanına girmişti; Muâviye ona : «Ey Ebû Bahr! Kilimin içinde dürülü olan şey nedir?» diye sordu. Bunun üzerine Ahnef : «Ey Müminlerin emiri! Bulamaç, yani un çorbasıdır.» diye cevap verdi. Temim kabilesi nasıl alacalı kilime sarılmış azıkla ayıplanıyorsa. Kureyliler de bulamaç ile ayıplanıyordu. Denildiğine göre, bu ikisinden daha vakarlı ve oturaklı mizah yapan kişi görülmemiştir. [240]

Züheyr B. Cezîme, Hâlidb. Ca'ferb. Kilâb, Haris B. Zâlim El-Mürrî'nin Öldürülmeleri Ve

Ralıraîıân Vak'ası

Züheyrb. Cezîme b. Revâhab. Rabî'ab. Mazin b. Haris b. Katî'ab. Abs el-Absî, Dâhıs ve Gabrâ savaşının sahip ve kahramanı, Kays Aylan kabilesinin efendi ve reisi olan Kaysb. Züheyr'in babası idi. Hîre hükümdarı ve Nu'mânb. Münzir'in dedesi olan Nu'mânb. Îmruü'1-Kays, şerefinden ve kabilesinin reis ve efendisi olmasından dolayı kızını onunla evlen-dirmişti. Bir gün Nu'mânb. İmruü'1-Kays, Züheyr'e birini gönderip oğullarından birisinin kendisini ziyaret etmesini istedi, bunun üzerine Züheyr yaşça en küçük olan oğlu Şe's'i ona gönderdi .Nu'mân ona ikramda bulunup çeşitli hediyeler verdi. Şe's babası Züheyr'in yanına geri dönmek istediği zaman Nu'mân ona hülle giydirip kendisine çok kıymetli şeyler verdi. Şe's kavminin yanma dönmek üzere yola çıkıp Ganîb. A'sar'm sularından bir suyun başına geldiği zaman, Ganîoğullarmdan Rebâhb. Eşell tutup onu öldürdü ve yanında bulunan her şeyi aldı. Fakat Rebâh öldürdüğü Idşinin kim olduğunu bilmiyordu. Bu sırada Züheyr'e Şe's'i hükümdar Nu'mân'ın yanından ayrıldığı, en son Ganî cemâatinin sularından bir suyun başında görüldüğü söylendi. Bunun üzerine Züheyr harekete geçip Ganî cemaatinin diyarına geldi. Ganî cemaati ise Âmirb. Sa'sa'aoğulları-nm müttefiki idi. Âmiroğulları Züheyr'in çevresinde toplandılar ve Züheyr onlara oğlunu sordu, fakat onlar oğlu hakkında bir şey bilmediklerine dair yemin ettiler. Bunun üzerine Züheyr : «Fakat ben biliyorum.» diye karşılık verdi. Bu durum karşısında Ebû Âmir Züheyr'e : «Bizden hoşnut olman için sana ne yapabiliriz.» diye sordu. Züheyr : «Şu üç şeyden birisini; ya çocuğumu diriltirsiniz, ya Ganî topluluğunu oğlum mukabilinde öldürmem için bana teslim edersiniz, ya da siz ve biz hayatta kaldığımız müddetçe aramız savaş devam eder.» diye karşılık verdi. Bunun üzerine Âmiroğulları: «Sen bize hiçbir çıkış yolu bırakmadın. Çocuğunun diriltilmesine gelince, onu Allah'tan başkası dirilternez. Ganî soyunun teslimine gelince, hür insanların kabul edemeyecekleri bir şeyi onlar da kabul etmezler. Aramızda çıkacak olan savaş meselesine gelince, Allah'a and olsun ki, biz senin hoşnutluğunu isteriz, öfke ve kızgınlığını arzu etmeyiz. Eğer diyet istersen diyet öderiz, şayet oğlunun katilini istersen sana onu teslim ederiz, yahut da sen oğlunun kanını bağışlarsın, bu hareketin akrabalık ve komşuluk hakkı için zayi edilmiş sayılmaz.» dediler, fakat Züheyr : «Ben söylediklerinden başkasına razı olmam.» diyerek karşılık verdi. Hâlid b. Ca'ferb. Kilâb, Züheyr'in Ganî soyundan olan dayılarına karşı gösterdiği bu aşırı tecavüz ve düşmanlığı görünce : «Allah'a and olsun ki, biz bu günkü gibi bir adamın kendi kavmine mütecaviz ve saldırgan davrandığını görmedik.» dedi. Bunun Üzerine Züheyr ona : «Eğer Ganî topluluğunu istemekten vaz geçersem, benim isteğimi yerine getirebilecek misin?» dedi. Hâlidb. Ca'ferb. Kilâb : «Evet, getireceğim.» diye karşılık verdi. Bu durum karşısında Züheyr şu mealdeki mısraları söyleyerek geri döndü :

"Eğer Hâlidb. Ca'ferb. Kilâb olmasaydı, ben Ganî topluluğunu kul, köle yaparak yakınımı kurtarıp intikamımı alırdım. Ne var ki dar ve yüksek toprak parçalarında dolaşan Âmiroğullarmdan bir cemaat onları koruyup himaye etti. O Âmiroğulları ki savaşın körükleyiçileri, kavganın kahramanlarıdırlar, onlara kardeş olan üstün ve şerefli olur, düşmanlardan korkmağa gerek kalmaz. Ki onlar, kavmin civar sahaları boş kaldığı zaman ayıp ve kusurdan uzak kalmak için namus ve hamiyet yurdunda ikamet ederler."

Sonra Züheyr, Ganî topluluğuna bîr kadın gönderdi ve ona nesebini saklamasını emretti. Ayrıca ona semiz deve eti verip, bunu güzel kokular karşılığında satmasını, bu vesile ile oğlunun durumunu sorup araştırmasını istedi. Bunun üzerine kadın Ganî topluluğuna gidip onun kendisine verdiği emirleri yerine getirdi. Nihayet bu kadın Rebâhb. Eşell'in karısına gelip : «Ben bîr kızımı evlendiriyorum, şu

et karşılığında güzel koku almak istiyorum.» dedi. Bunun üzerine Rebâhb. Eşell'in karısı ona güzel kokular verdi ve kocasının Şe's'i öldürmesinden bahsetti. Daha sonra bu kadın Züheyr'in yanma dönüp oğlunun durumunu kendisine haber verdi. Bu vaziyet karşısında Züheyr süvarilerini toplayıp onları Ganî topluluğunun üzerine kışkırttı. Ganî topluluğundan^çok insan öldürüldü. İşte böyle ce Âmiroğulları ile Absoğulları arasında savaş başlamış oldu ve gittikçe bu savaş fitnesi yayılıp büyüdü.

Daha sonra Züheyr ailesi ile birlikte Haram ayında Ukâz panayırına geldi, burada Hâlidb. Ca'ferb. Kiiâb ile karşılaştı. Hâlid ona: «Ey Züheyr! Senden gördüğümüz zarar ve kötülükler son hadde ulaştı.» dedi, bunun üzerine Züheyr : «Allah'a yemin ederim ki, gücüm olduğu müddetçe intikam alacağım, bunun ardı arkası kesilmeyecek.» dedi. Hevâzin kabilesi her yıl vergilerini getirip Ukâz panayırında Züheyr'e teslim ederler, Züheyr ise onlara horlayıp küçültürdü. Bu yüzden Hevâzin kabilesi ona karşı için için kin ve garaz beslemeğe başladı. Bir müddet sonra Hâlid ve Züheyr kendi kavimlerinin yanma döndüler, fakat Hâlid daha çabuk davranıp Hevâzin memleketine geldi ve kavmini toplayıp Züheyr'e karşı savaşa çağırdı. Hevâzinliler onun bu çağrısını kabul edip savaş için hazırlandılar ve Züheyr'e karşı koymak için harekete geçtiler. Zaten Hevâzinliler Züheyr'in geçeceği yolun üzerinde bulunuyorlardı. Züheyr de hareket edip Hevâzin memleketinin yakınma gelip konakladı. Bu sırada Züheyr'in oğlu Kays babasına : «Bizi bu yerden kurtar, zira düşmanlarımızın yakınında bulunuyoruz.» dedi. Bunun üzerine Züheyr oğlu Kays'a : «Ey aciz! Hevâzin kabilesinin nesiyle beni korkutuyor, şerlerinden korunmak istiyorsun? Onları en iyi bilen benim.» diye karşılık verdi, fakat oğlu Kays «İnadı bırak, beni dinle ve bizi buradan götür; zira ben onların saldırılarından korkuyorum.» diyerek babasını uyardı.

Şerîdb. Riyâhb. Yakazab. Usayye es-Süllenıiyye'nin kızı olan Tümâ-dır, Züheyr'in ümmü veledi (çocuk sahibi cariyesi) idi ve onun kardeşlerinden birisi kan davası meselesinden dolayı Âmiroğullarınm tarafına geçmişti, bu yüzden onların arasında kalıyordu. Bunun fırsat bilen Hâlid, Züheyr hakkında bilgi getirmesi için onu casus olarak gönderdi ve o harekete geçip Züheyr ve kavminin bulunduğu yere geldi. Kaysb. Züheyr ise onun maksad ve durumunu anladı. Bunun üzerine Kays ve babası Züheyr ellerini ve kollarını bağlayıp Hevâzin topraklarından çıkıp tızaklaşincaya kadar onu yanlarında götürmek istediler, fakat kız kardeşi Tümâdır buna engel oldu. Bu durum karşısında kendilerinden Hâlid'e her hangi bir haber götürmeyeceğine dair söz aldıktan sonra serbest bıraktılar, fakat söz vermesine rağmen Hâlid'in yanma gidip bir ağacın yanında durdu, sanki ağaca söylüyormuş gibi yaparak durumu Hâlid'e haber verdi. Bunun üzerine Hâlid ve beraberindekiler atlarına binip kendilerinden çok uzakta olmayan Züheyr'in üzerine yürüdüler. Karşılaşan taraflar şiddetli bir şekilde savaştılar. Bu arada Hâlid ve Züheyr karşı yarşıya geldiler ve uzun müddet vuruştular, sonra kucak kucağa gelip ikisi birden yere düştüler. Bu sırada Verkâ b. Züheyr babasına yardım etmek için Hâlid'in üzerine saldırıp kılıcıyla vurdu, fakat Hâlid iki zırh giydirdiğinden ona hiç bir şey yapamadı. Diğer taraftan Hâlid'in hanımının oğlu (üvey oğlu) olan Cünduh b. el-Bekkâ, Züheyr'in üzerine saldırıp Öldürdü. Züheyr öldürüldüğü zaman Hâlid ile karşı karşıya vuruşuyordu. Böylece Hâlid Züheyr' den intikamını almış oldu ve Hevâzin kabilesi kendi yerlerine geri döndü. Bu arada Züheyr'in oğulları da babalarını alıp memleketlerine gotürdüler. Verkâ b. Züheyr babasının öldürülmesi hakkında şu mealdeki mısraları söylemiştir :

"Züheyr'in Hâlid'in göğsü altında yattığını gördüğüm zaman, çocuğunu kaybetmiş annenin telaşıyla hemen koşarak birbirlerini alt etmek için uğraşan bu iki kahramanın yanma geldim. Her ikisi de kılıcın yeleklerini yakalamak istiyor, kılıç ise durmadan başlarına iniyordu. Ne var ki, Hâlid'e

vurduğum zaman elim kurudu ve iki katlı kuvvetli zırhı onu benden korudu. Ah! Keşke Hâlid ve Züheyr'in bu günlerinden önce annem Tümâdır beni doğurmamış olsaydı! Hayatım hakkı için söylüyorum ki, anneciğim, beni doğurduğun zaman şüphesiz müjdelendirilip sevinmiştin. Acaba bu sevinç ve müjdeler sana ne kazandırdı? Eğer ben öldürülürüm, Âmiroğulları da kurtu-lursa, kavmim beni Harre'de soylu bir İkisi olarak çağırmasın. Ey Hâlid! Eğer uçmağa gücün yetiyorsa, haydi uç! Artık nereye konarsan kon, mutlaka kalbinde bir korku ve tedirginlik bulunacaktır. Eğer hayatta kalırsan ölüm bir darbeyle seni yakalayacak ve bu darbeyle hayatı bırakacaksın, böylece ölümün gelmiş olacaktır."

Hâlid, Züheyr'i öldürdüğünden dolayı Hevâzin kabilesini minnet altına sokarak şu mealdeki mısraları söylemiştir

"Hevâzin kabilesine ulaştırıp duyurun, nasıl olur da onlar ben kendi-dilerini azad edip hürriyete kavuşturduktan ve bu sayede çoğalıp üredikten sonra bana nankörlük ederler? Ben nice burunları kesip zulmünü artırmasından sonra onların efendisi Züheyr'i öldürdüm. Aynı zamanda onların diyet bedellerini ve kadınlarının mehirlerini hükümdarların diyet bedeli olan hecin ve genç develer derecesine çıkardım."

Züheyr Gatafân kabilesinin efendi ve reisi idi. Hâlid Gatafân kabilesinin efendileri Züheyr'in karşılığında kendisini isteyeceklerini bildiğinden kalkıp Hîre'de bulunan Nu'mân b. İmruü'l-Kays'in yanma gitti ve ondan kendisini himaye etmesini istedi. Bunun üzerine Nu'mân onu himayesine aldı ve onun için kubbemsi bir çadır kurdurdu. Bu arada Züheyr'in oğulları Hevâzin'e karşı toplanıp hazırlandılar. Diğer taraftan Haris b. Zâlim el-Merrî onlara : «Siz bana Hevâzin kabilesine yapacağım savaşta yardımcı olun, ben de sizi Hâlid b. Ca'fer'in şerrinden koruyayım ve onun hakkından geleyim.» dedi.

Bunun üzerine Haris b. Zâlim harekete geçip Nu'mân'm yanına geldi ve huzuruna girdi. Bu sırada Hâlid b. Ca'fer Nu'mân'm yanında bulunuyordu ve her ikisi de beraberce hurma yiyorlardı. Haris Nu'mân'a yaklaşıp bir şeyler sordu, Hâlid ise onu kıskandı ve Nu'mân'a : «Ey Nu'mân! Lanetten uzak olasın! Bu adama benim büyük bir iyiliğim olmuştur, Ga-tafân kabilesinin efendi ve reisi olan Züheyr'i öldürdüm, şimdi Gatafân'm reis ve efendisi budur.» dedi. Bunun üzerine Haris, Hâlid'e : «Pek yakında bu iyiliğinin mükâfatını ödeyeceğim (!).» dedi. Bu esnada Haris yemek için hurmaya uzanıyor, fakat öfke ve hiddetinden aldığı hurmalar parmaklarının arasından yere düşüyordu. Bu durumu gören Urve kardeşi Hâlid'e: «Hâris'in cüretkar biri olduğunu bildiğin halde onunla böyle konuşmaktan ne kazandın?» dedi. Hâlid de : «Ondan korkmama sebep ne? Allah'a and olsun ki, o beni uyurken görse dahi korkusundan beni uyandırmağa cesaret edemez.» diye karşılık verdi.

Sonra Hâlid ve kardeşi Urve kendileri için kurulan kubbemsi çadıra çekildiler ve çadırı kapattılar. Halid çadırın içerisinde uyuyor, kardeşi Urve ise onun başında nöbet tutuyordu. Haris, gece karanlığı çökünce Hâ-lid'in bulunduğu çadırın yanına gelip çadırı kapatan ipleri kesti ve içeri girdi. Sonra Hâlid'in başı ucunda nöbet tutan Urve'ye : «Eğer sesini çıkarırsan, seni öldürürüm.» dedi ve Hâlid'i uyandırdı. Hâlid uyanınca Haris : «Beni tanıyor musun?» diye sordu. Hâlid : «Evet tanıyorum, sen Hâ-ris'sin.» diye karşılık verdi. Sonra Haris : «Bana yapmış olduğun iyiliğin mükâfatını al (!)» dedi ve ağzı gedik kılıcıyla vurup onu öldürdü. Bundan sonra Haris atma binip çekip gitti.

Bu arada Urve çadırdan çıkıp yardım talebiyle Nu'mân'm yanma geldi ve huzuruna girip olup bitenleri anlattı. Bunun üzerine Nu'mân Hâris'i yakalatmak için peşinden adamlar gönderdi.

HârİS diyor ki: «Biraz gittikten sonra onu Öldürmemiş olabilirim endişesiyle tekrar geri döndüm ve kendimi belli etmeden halkın arasına karıştım. Sonra tekrar Hâlid'in yanma gelip Öldüğüne kanaat

getirinceye kadar kılıçla vurdum. Bundan sonra geri dönüp kavmimin yanma geldim.»
Abdullah b. Ca'de el-Kilâbî bu konuda şu mealdeki mısraları söylemiştir :
"Ey Haris! Eğer sen Hâlid'i uyandırsaydm, onu titrek ve korkak, silâhsız olarak bulmayacaktın. Babası Ca'fer soyundan olanlar Hâlid'e karşı üzüntülerinden yakalarını yırtıp parçaladılar, onlar orada boş yere ağlamadılar. Ebû Bahr'e, okların içinde hilâl zannedilen her tecrübeli kişi ile ölüm haberini duyurun. Hâlid'e karşılık olarak sizin ileri gelenleriniz Öldürülecek ve bu Haris b. Zâlim'e karşı bir ibret dersi olacaktır."
Haris de ona şu mealdeki mısralarla cevap vermiştir :
"Allah'a and olsun ki, ben Hâlid'i uyandırdım, fakat ellerinin kılıç tutmaktan aciz, kendisinin zayıf olduğunu gördüm, bu sebeple üstüne çullanıp kılıcımla başına vurdum. Korkudan altına kaçırıp üstünü başını berbat etti."
Nu'mân himayesi altında bulunan komşusu Hâlid'e karşılık öldürmek için Hâris'i arattırmağa devam ediyordu. Zaten Hevâzin kabilesi de efendi ve reisleri olan Hâlid'e karşılık öldürmek için onu arıyordu. Haris ise Temîm kabilesine gidip Damrab. Damrab. Câbirb. Katan b. Nehşelb. Dâ-rim'den sığınma hakkı istedi. Damra da onun bu isteğini kabul edip Nu' mân ve Hevâzin kabilesine karşı himaye edeceğine söz verdi. Nu'mân bu durumu öğrenince İbn el-Hıms et-Tağlibî komutasında bir ordu hazırladı ve bu orduyu Dârınıoğullarınm üzerine gönderdi. Zaten İbn el-Hıms de babasının kanı dolayısıyla Hâria'i aratıyordu, çünkü babasını o öldürmüştü. Diğer taraftan Hâlid'in kardeşi Ahvasb. Ca'fer Âmiroğullarını toplayıp onlarla harekete geçti. Sonra Nu'mân'm askerleriyle birleşip Dârınıoğullarınm üzerine yürüdü. Dârimoğullarına ait olan suların en yakınına geldiklerinde mantar toplayan ve yanında bir devesi olan bir kadın gördüler. Ganîoğullarmdan birisi bu kadını yakalayıp yanında alıkoydu. Gece vakti olup adam uyuyunca kadın devesine binip yoluna devam etti ve sabaha doğru Dârimoğullarına ulaştı. Hemen hiç vakit geçirmeden Dârim-oğullarmın reisi Zürâreb. Udes'e gidip durumu kendisine haber verdi ve : «Dün beni bir topluluk yakaladı ve bu topluluk senden başkasını istemiyor, fakat onların kim olduklarını bilmiyorum.» dedi. Bunun üzerine Zü-râre : «Onları bana tavsif edip anlat.» dedi. Kadın : «Gözleri küçük, kaşları düşen bir adam gördüm; bir bez parçasıyla kaşlarım kaldırıyordu ve yanındakiler onun emrine göre hareket ediyorlardı.» dedi. Zürâre : «Bu, kavmin reisi ve efendisi Ahvas'tır.» diye cevap verdi.
Sonra kadın : «Çok az konuşan başka bir adanı daha gördüm, o konuştuğu zaman develerin erkek deve etrafında toplanması gibi onun çevresinde toplanıyorlardı. Yüzü çok güzeldi' ve yanından ayrılmayan iki de oğlu vardı.» dedi. Zürâre : «Bu, Mâlik b. Ca'fer ve oğulları Âmir ile Tufeyl'dir.» diye karşılık verdi. Kadın : «İri gövdeli ve sakalı kırmızı sarıya çalan bir adam daha gördüm.» dedi. Zürâre : «Bu, Avf b. Ahvas'tır.» diye cevap verdi. Kadın : «Uzun boylu ve iri gövdeli başka bir adam daha gördüm.» dedi. Zürâre: «Bu, Rabî'ab. Abdullahb. Ebû Bekrb. Kilâb'dır.» dedi. Ka-~ dm : «Kısa boylu, siyah renkli, burnunun ucu sivri, ortası basık bir başka adam daha gördüm.» dedi. Zürâre : «Bu, Rabî'ab. Kurtb. Abdullahb. Ebû Bekr'dir.» diye cevap verdi. Kadın: «Kaşları çatık, gür sakallı bir adam daha gördüm. Bu adam konuştuğu zaman salyası sakalına akıyordu.» dedi. Zürâre: «Bu, Cünduhb. el-Bekkâ'dır.» diye karşılık verdi. Kadın: «Gözleri küçük, alnı dar bir adam daha gördüm. Bu adam kendisine ait bir ati çekiyordu ve yanında elinden ayırmadığı bir okluk (ok kabı) taşıyordu.» dedi. Zürâre : «Bu, Rabî'ab. Ukayl b. Ka'b'dır.» dedi. Kadın: «Bir adam daha gördüm; yanında saçları kumral iki oğlu vardı ve ikisi bir yere yöneldiği zaman halk gözlerini onlara çevirirdi. Aynı şekilde arkalarını dönüp gittikleri zaman da halk gözlerini onlardan ayırmazdı.» dedi. Zürâre : «Bu, Sa'ıkb. Amrb. Huveyîid b. Nüfeyl ile iki oğlu Yezîd ve Zür'a'dır.» diye karşılık verdi. Sonra kadın :

«Söylediği her söz bıçaktan daha keskin olan bir adam daha gördüm.» dedi. Zürâre : «Bu, Abdullah b. Ca'deb. Ka! b'dır.» diye cevap verdi.
İşte bundan sonra Zürâre kadına evine dönmesini emretti ve kadın huzurundan ayrılıp evine döndü. Fakat Zürâre vakit geçirmeden hemen çobanlarına haber gönderip develeri getirmelerini emretti. Çobanlar emrini derhal yerine getirdiler. Develer getirildikten sonra ailesini, çocuklarını ve bütün ağırlıklarını develere yükletip Bağîd memleketlerine doğru yola çıktı. Bu arada Zürâre Mâlik b. Hanzalaoğullanna elçiler gönderdi ve elçilerin verdiği direktif üzerine Mâlikoğulları Zürâre'nin yanma geldiler. Zürâre durumu onlara anlattı ve bütün ağırlıklarını Bâğîd memleketlerine göndermelerini emretti. Zürâre'nin emrine uydular ve geceyi savaşa hazırlıklı olarak geçirdiler.
Amiroğulları sabah olup uyanınca, Ganîoğullarma mensup olan kişi yanında bıraktığı kadının kaçmış olduğunu onlara bildirdi, bunun üzerine telaşa düştüler ve bir araya gelip durumu görüştüler. İçlerinden birisi : «Öyle sanıyorum ki, bu kadın gidip bizi kavmine haber vermiştir. Onlar da tedbir alarak mallarını ve ailelerini Bâğîd memleketlerine gönderip geceyi bize karşı silâhlı ve hazır vaziyette geçirmişlerdir. En iyisi mal ye hayvanlarını ele geçirmek için harekete geçelim; zira onlar farkına varmadan biz işimizi görür, tekrar geri döneriz.» dedi. Bunun üzerine Dârim-oğullarmın götürmüş oldukları mal ve hayvanları ele geçirmek için hayvanlarına binip harekete geçtiler. Karşı tarafın geciktiğini görünce Zürâre kendi kavmine : «Muhakkak surette onlar sizin aile ve mallarınızı ele geçirmeğe yönelmişlerdir. Hemen onların üzerine yürüyün.» dedi. Bunun üzerine sür'atle harekete geçtiler; karşı taraf aile, mal ve hayvanlarına ulaşmazdan önce onlara yetiştiler ve çetin "bir savaşa tutuştular. Neticede Mâlik b. Hanzalaoğullan Nu'mân'ın gönderdiği ordunun kumandanı İbn el-Hıms et~Tağlibî'yi öldürdüler. Amiroğulları da Ma'bed b. Zürâre'yi esir aldılar. Dârimoğulları ise öğle vaktine kadar sabır ve metanet gösterip direndiler. Bu arada Kays b. Züheyr de beraberindekilerle birlikte başka bir taraftan gelip savaşa katıldı. Nihayet Amiroğulları ile Nu'mân'ın gönderdiği ordu hezimete uğrayıp memleketlerine geri döndüler. Diğer taraftan Amiroğulları esir aldıkları Ma'bed b. Zürâre'yi beraberlerinde götürdüler ve Ma'bed ölünceye kadar onların elinde esir kaldı. Zürâre b. Udes de bu günlerde, yani savaş günleri içerisinde öldü.
Hâris'iıı Temînıoğullarma iltica etmesi konusunda yukarıda zikredilenden başka rivayetler de vardır. Şöyle ki : Nu'mân, Hâris'in Hâlid'i öldürüp kaçmasından sonra onu kızdıracak bir şey yapmak istedi. Bu sırada kendisine Hâris'in Hîre'ye gittiği ve dostu Iyâdb. Deyhes et-Temîmî'ye müsafir olduğu söylendi. Bunun üzerine Nu'mân ona birisini gönderdi ve devesine el koydu. Bu durum karşısında Haris hayvanına binip gizlice Hîre'ye geldi ve devesini çobanlardan kurtarıp tekrar geri aldı. Bu arada onu kızdıracak bir şey yapmak istedi ve Nu'mân'ın oğlu Gadbân'ı görünce kılıcıyla kafasına vurup onu öldürdü. Nu'mân, oğlunun öldürüldüğünü öğrenince peşinden adamlar gönderdi, fakat Haris bir türlü bulunamadı. Haris bu hususta şu mealdeki mısraları söyledi :
"Ot koparıp yerken geceleyen eşeğin hayaları mı ki, benim komşularım mahv olup biterken, senin komşun sağ salim kalıyor? Eğer sen çok sayıda deve ve kadın ele geçirdiysen, işte bu da Selmâ'nın oğlu (Gadbân) dur, başına büyük bir felâket gelmiştir. Zü'1-Hayat adındaki kılıcımla onun başının ortasına vurdum; böyle tehlikeli işlere, ancak üstün ve kerîm olan kişiler cür'et edebilir. Hâlid'i nasıl çekinmeden Öldürdüysem, aynen onu da öyle öldürdüm; zaten benim silâhım asilzadelerin oğullarını yakalar. Önce (Hâlid'i) öldürmekle işe haşladım, ikinci olarak da bu hadise ile Gadbân'ı öldürdüm; şimdi sıra üçüncüsündedir, fakat bu üçüncü hadiseden atılgan ve cür'etli kimseler ürküp kaçıyor..."
Diğer bir rivayette ise şöyle denilir : Haris tarafından öldürülen kişi Şu-rahbîlh. Esvedb. Münzir idi. Esved, oğlu Şurahbîn Sinan b. Ebû Harise el-Merrî'nin karısı emzirsin diye onun yanında bırakmıştı.

Bu yüzden Sinan pek çok mala sahip olmuştu. Sinan'ın oğlu Herim ise bu mallardan istediği gibi tasarruf ediyordu. Bir gün Haris gizlice gelip Sinan'ın haberi olmadan eğerini ödünç olarak aldı, sonra Sinan'ın karısına gidip : «Kocanız benim himaye edilip sığınma imkânımı kolaylaştırmak için hükümdar Esved'in oğlu Şurahbîl'i bana teslim etmenizi istiyor, söylediklerimin doğruluğuna delil ise kocanızın'şu eğeridir.» dedi; bunun üzerine Sinan'ın karısı Şurahbîl'i süsleyip ona teslim etti, fakat Haris Şurahbîl.i öldürüp kaçtı.

Bu yüzden Esvedb. Münzir, Zübyân ve Esedoğullarma savaş açtı ve Erbek kıyısında onlarla savaşa tutuştu. Neticede onları kırıp geçirdi, pek çoğunu öldürüp bir kısmını da esir aldı, ayrıca mallarını yağma edip Hâ-ris'i mutlaka öldüreceğine dair yemin etti. Haris ise Esved'in gafil bir anını yakalayıp öldürmek gayesiyle gizlice Hîre'ye geldi. Haris evinde bulunduğu bir sırada bir kadının: «Ben Hârİsb. Zâlim'in komşusuyum ve onun himayesindeyim.» diye bağırdığını duydu ve kadının durumunu araştırıp Öğrendi. Esved, bu kadının bir bölük devesine el koyup zaptetmişti. Bunun üzerine Haris kadına : «Yarın falan yere gel.» dedi ve kendisi de ertesi gün oraya geldi. Nu'mân'ın develeri oraya gelince, Haris bu kadının develerini Nu'mân'ın develerinin içerisinden seçip çıkardı ve develerini kendisine teslim etti. Bu develerin arasında bir de Lifâ' adında bir deve bulunuyordu. Haris bu hadise hakkında şu mealdeki mısraları söylemiştir:

"Ey Kadın! Lifâ' adındaki devenin sesini duyduğun zaman, Ebû Leylâ'yı (Hâris'i) çağır; o ne güzel çağırıcıdır! O Ebû Leylâ kî, keskin kılıcıyla yürür ve bu kılıcıyla baş ağrısının toplandığı yerleri parçalayıp dağıtır."

Bundan sonra Hâirs kendisini himayesi altına alacak birisini aramağa başladı, fakat hiç bir kimse onu himayesi altına almağa cesaret edemedi. Bunun üzerine kendilerine baş vurduğu kimseler : «Sen Nu'mân'ın oğlunu öldürdün, bu durum karşısında Nu'mân ve Hevâzin kabilesine karşı seni kim himayesi altına alabilir?» dediler. Nihayet çaresiz kalan Haris, Zürâre b. Udes ile Damre b. Damre'nin yanına geldi ve onlar Hâris'i bütün insanlara karşı himayeleri altına aldılar.

Diğer taraftan Anırb. Itnâbe el-Hazrecî, dostu Hâiid b. Ca'fer'in öldürüldüğünü öğrenince : «Allah'a and olsun ki, eğer Haris Hâlid'i uyanık olarak bulsaydı, onun üstüne gitmeğe cesaret edemezdi. Ben onunla karşılaşmayı çok istiyorum.» dedi. Anırb. Itnâbe'nin söylediği bu sözler Hâ-ris'e ulaşınca, o : «Allah'a yemin ederim ki, mutlaka onun evine gideceğim ve yanında silâhı olduğu hâlde onunla karşılaşacağım.» dedi. Hâris'in bu sözleri Amr b. Itnâbe'ye ulaştırıldığında, uzunca bir şiir söyleyerek ona karşılık verdi. Bu şiirin iki beytinin meali şöyledir :

"Bana tehdit savuran ve nezir adayan Haris b. Zâlim'e duyurup haber verin. O ancak uyuyanları öldürebilir; silâhlı, cesur ve uyanık olanları öldüremez."

Amr'm söylediği bu şiir Hâris'e ulaştığı zaman hemen Haris Medine' ye geldi ve Amrb. Itnâbe'nin evini sorup öğrendi; evine yaklaşınca da : «Ey Amrb. Itnâbe! Bana yardım et.» diye seslendi. Bunun zerine Amr onun yanma gelip : «Sen kimsin?» diye sordu. Haris : «Ben falan oğullarından bir adamım, falan kabileye gitmek için yola çıkmıştım. Senin yakınında bulunan bir kavim önüme geçip yanımda bulunan her şeyi aldılar. Benimle beraber gel de elimden aldıkları malları kurtaralım.» dedi. Bunun üzerine Amr silâhını kuşanıp atma bindi ve Haris ile birlikte gitti. Amr evinden bir hayli uzaklaştıktan sonra Haris ona yaklaştı ve : «Sen şimdi uykuda mısın, yoksa uyanık mısın?» diye sordu. O da Hâris'e : «Uyanığım.» diye cevap verdi. Bunun üzerine Haris : «Ben Ebû Leylâ'yım, işte ağzı gedik kılıcım.» dedi. Bu durum karşısında Amrb. Itnâbe kılıcım, bir rivayete göre mızrağını, yere bırakıverdi, sonra Hâris'e : «Çok acele ettin, fırsat ver de kılıcımı alayım.» dedi. Haris : «Haydi al!» dedi. Amr : Kılıcımı almadan saldıracağından korkuyorum.» dedi, bunun üzerine Haris : «Şahsım

Haris adına söz veriyorum, kılıcını almadıkça sana saldırmayacağım.» dedi, Amr da : «Şahsım Amrb. Itnâbe hakkı için söylüyorum, kılıcımı yerden almayacağım.» diye karşılık verdi. Bundan sonra Haris manzum beyitler okuyarak dönüp gitti. Bu beyitlerden bir kaç tanesi şu mealdedir :
"Amr'm sözü bize ulaştı ve onunla karşılaştık; bu, hayret verici bir şey oldu. Karşıma çıktığı zaman onu Öldürmek istedim ve silâhını kuşanmış olarak buldum, ne var ki o öldürülme korkusu içerisinde uyuyan birisi değildi, lâkin kılıcını kuşanmıştı. Onu öldürme imkânına sahipken, yine de vefa gösterip ona iyilikte bulundum, çünkü ben eskiden de vefalı birisi idim."
Sonra Haris, Nu'mân'ın kendisini ele geçirmek için büyük çaba harcamakta olduğunu ve Hevâzin kabilesinin Hâlid'in intikamını almaktan geri durmayacaklarını öğrenince hemen kimseye hissettirmeden Şam'a hareket etti ve gidip Yezîdb. Amr'dan iltica hakkı istedi. Bunun üzerine Yezîd b. Amr hem ona ikramda bulundu ve hem de iltica hakkı tanıdı. Yezîd'in, boynunda bıçak, çakmak taşları ve tuz bulunan korunmuş hür bir dişi devesi vardı ve bununla halkını imtihan ediyordu. Hâris'in karısı hamile ol' duğundan canı et ve iç yağı istemişti, -bunun üzerine Haris deveyi yakalayıp bir dağ geçidine götürdü ve burada boğazlayıp et ve iç yağından bir kısmını karısına getirdi. Bu arada etten bir kısmını da kaldırıp bir yere koydu. Nihayet ortadan kaybolan bu deve aranmağa başlandı ve bir vadide kesilmiş olarak bulundu. Bunun üzerine hükümdar (yâni Yezîdb. Amr), kâhine birisini gönderip devenin durumunu sordurdu, kâhin de deveyi Hâris'in boğazladığını söyledi. Bu durum karşısında hükümdar Yezîd güzel koku mukabilinde Hâris'in karısından ve bu devenin etinden satın alması için bir kadın gönderdi, fakat kadın eti satın aldıktan sonra Haris ona yetişti ve Öldürüp evinin içerisine gömdü. Bu defa hükümdar Yezîd kâhine kadının durumunu sordu, kâhin de : «Deveyi kesen kişi kadını öldüren kişidir. Eğer Hâris'in evini araştırmayı hoş görmüyorsan, Hâris'i bir yere gönder, ben de gidip evini araştırayım.» dedi. Yezîd kâhinin sözünü dinledi ve Hâris'i bir yere gönderdi. Haris evini terk edince, kâhin gelip evini araştırdı ve kadını buldu. Haris ise işin içinde bir kötülük olduğunu sezip geri döndü ve gelip kâhini öldürdü. Bu arada Haris yakalanıp Yezîd' in huzuruna getirildi ve Yezîd öldürülmesini emretti. Bunun üzerine Haris : «Bana sığınma hakkı tanıyıp himayene almıştın, sakın bana karşı olan ahdini bozma.» dedi. Hükümdar Yezîd ise : «Sen bana karşı defalarca ahdini bozup ihanette bulundun; ben ise bir defa sana karşı olan ahdimi bozup ihanette bulunuyorum.» dedi ve onu öldürdü. [241]

Abbas Ve Zübyân Kabileleri Arasında Meydana Gelen Dâıis Ve Gabrâ Vak'alari

Bu vak'alarm sebebi şu idi : Kays b. Züheyr b. Cezîme el-Absî, Âmir ile savaşmak ve babasının intikamım almak için asker hazırlamak üzere Medine'ye geldi ve ilk önce Uhayhab. Culâh'a gidip ondan iyi bir zırh al-, m ak istedi. Uhayha ona : «Âmiroğullarımn beni ayıplayıp yermeyeceklerini bilsem, bu zırhı satmayıp sana hibe ederdim, fakat sen bu zırhı iki yaşını doldurmuş bir erkek deve mukabilinde satın al.» dedi. Kays b. Züheyr bu teklifi kabul edip zırhı satm aldı. Bu zırh "Zâtü'l-Havâşi" diye isimlendirildi. Ayrıca Uhayha ona başka zırhlar da hibe etti. Böylece Kays b. Züheyr hazırlıklarını tamamlayıp kavminin yanma döndü. Bundan sonra Kays b. Züheyr, Rabî' b. Ziyâd el-Absi'nin yanına uğrayıp intikamını almak hususunda kendisine yardım etmesini istedi ve Rabî' b. Ziyâd bu çağrısını kabul etti, fakat Kays'm tam ayrılacağı sırada Rabî'in gözü heybesine ilişti ve : «Heybenizin içindeki nedir?» diye sordu. Kays : «Heybenin içinde öyle bir şey var ki, görsen dehşete düşersin.» dedi ve devesini çöktürüp heybeden zırhı çıkardı. Rabî' zırhı görünce çok beğendi ve

üzerine giydi; zırh ise tanı boyuna güreydi. Bu defa Rabî' zırhı Kays'e geri vermedi. Bu zırh yüzünden aralarında karşılıklı olarak bir hayli elçiler gelip gitti. Kays, zırh üzerinde İsrar ediyor, Rabî' ise vermemekte direniyordu. Bu durum üzerinden bir hayli zaman geçtikten sonra Kays aile ve yakınlarını Mekke'ye gönderdi, kendisi ise Rabî'in bir gaflet ânını kollamağa başladı.

Daha sonra Rabî' de mallarını ve develerini otu bol olan bir mer'aya gönderdi; aile ve yakınlarına da buraya göç edip taşınmalarını emretti, onlar da Rabî'in emrine uyup taşınma hareketine giriştiler. Rabî' ise atına binip evine gitti. Kays bu durumu öğrenince aile ve kardeşlerini yanına alıp hemen Rabî'in mal ve develerini götüren göç kervanının önüne geçti ve Rabî'in annesi olan Harşeb'in kızı Fâtmıa ile karısının develerinin diz güllerinden tuttu. Bunun üzerine Rabî'in annesi Fâtmıa ona : «Ey Kays! Ne istiyorsun?» dedi. Kays : «Sizi Mekke'ye götürüp zırhıma karşılık olarak orada sizi satacağım.» diye karşılık verdi. Fâtıma : «Zırhına ben kefilim, yolumuzdan çekil.» dedi, bunun üzerine Kays onları serbest bıraktı. Nihayet Fâtıma oğlunun yanına geldiği zaman onunla zırh konusunu gö-. rüştü, fakat Rabî' zırhı geri vermeyeceğine dair yemin etti. Bu durum karşısında Rabî'in annesi Fâtıma, Kays'e birisini gönderip Rabî'in söylediklerini kendisine bildirdi. Neticede çaresiz kalan Kays bir baskın tertip ederek Rabî'in dört yüz devesini alıp Mekke'ye götürdü ve onları burada satıp karşılığında atlar satın aldı. Her ne kadar Rabî' Kays'in peşini takip ettiyse de ona yetişemedi. Kays'in satın aldığı atların arasında "Dâhis" ve "Gabrâ7 " adındaki atlar da vardı.

Bir rivayete göre, Dâhis Yerbû'oğullarının atlarmdandı ve bu atın babası Dabbeoğullarmdan Üneyfb. Cebele adındaki şahsın atıydı. Üneyf b. Cebele'nin bu atının ismi ise "Sıbt" idi. Dâhis'in annesi de Yerbû'lu birisine aitti. Bu Yerbû'lu şahıs, Dabbeoğullarmdan olan kişiden, (döl almak için) atını kısrağına çekmesini istedi, fakat Dabbeoğullarmdan olan kişi bu isteğini kabul etmedi. Ancak gece vakti olunca Yerbû'lu şahıs kalkıp Dabbeoğullarmdan olan kişinin atını aldı ve kendi kısrağına çekti; ne var ki, Dabbeoğullarmdan olan kişi uyanınca atını göremedi ve yüksek sesle kavmine seslendi, bunun üzerine kavmi çağrısına uyup yanma geldi ve bu işi yapan kişinin Yerbû'lu şahıs olduğunu düşünerek olup bitenleri kavmine haber verdi. Dabbeoğulları ise bu işe fena hâlde öfkelendiler. Bu durum karşısında Yerbû'lu şahıs : «Acele edip telâşlanmayın, işte atınızın menisi, gelin alın.» dedi; Dabbeoğulları da : «Adam insaflı hareket etti.» dediler. İçlerinden birisi hemen kısrağın yanma fırlayıp elini kısrağın rahmine soktu ve rahmin içindekileri çekip çıkardı; fakat bu, kısrağın döllenmesini engelleyemedi ve kısrak bir tay doğurdu. İşte bu sebeple doğan bu taya "Dâhis"adı verildi.

Yerbû'lu şahsm iki oğlu vardı.. Kaysb. Züheyr ise Ye rbû'oğulların a baskın yapıp yağma hareketlerine girişmiş, bu arada kadm ve çocuklardan bir hayli esir almıştı. Yine bu esnada Dâhis ve Gabrâ' adındaki atların üzerinde iki genç uşak görmüş, yakalamak için peşlerine takılmış, fakat yetişememişti. Kays geri döndüğü zaman esir almış olduğu kadın ve çocukların arasında bu iki gencin annesiyle iki kız kardeşinin bulunduğunu gördü, ancak Dâhis ve Gabrâ' adındaki atlar onun gönlünde yer etmişti. Bu, Rabî' ile aralarında cereyan eden hadiselerden önce olmuştu. Bir müddet sonra kadm ve erkek esirlerin fidye karşılığında serbest bırakılmalarını istemek üzere Yerbû'oğullarmdan bir hey'et geldi. Kaysb. Züheyr bu iki gencin annesij'le iki kız kardeşi hariç, diğer bütün esirleri serbest bıraktı, sonra : «Eğer bu iki genç Dâhis adındaki tay ile Gabrâ' adındaki atı getirirlerse ne âlâ, aksi takdirde annelerini ve kız kardeşlerini bırakmayacağım.» dedi, fakat gençler Kays'in bu teklifine yanaşmadılar. Kays'in esirleri arasında bulunan Yerbû'oğullarmdan yaşlı bir kişi bir şiir söyledi ve bu şiiri iki gence gönderdi. Bu şiirin meali şöyledir :

"Ribâb kabilesini, develeri ve Su'âd'ı kurtaran tay, insanların en hayırlı tayıdır. Bu kadınlara mukabil

olarak hemen Dâhisi ona teslim edin, zira böyle yapmak akıllıca bir iş olur. Halkın üzerinde durduğu konu ise atlara karşılık satılan (yâni kurtarılmayan) esirlerdir. Kays b. Züheyr böyle güzel bir at karşılığında telefe maruz kalan esirlere hayat hakkı tanıyor ve değerini düşürmeden fazlasıyla verip iri cüsseli develer karşılığında bir tek soylu at satın almak istiyor."
Bu adamın söylediği şiir, Yerbû'oğullarma ulaşınca bu iki atı alıp Kays'e götürdüler ve kadınları, yâni bu iki gencin annesiyle kız kardeşlerini kurtardılar.
Diğer bir rivayette ise, Kays'in Dâhis'i kendi kısrağına çektiği ve bundan bir tay meydana geldiği ve bu taya "Gabrâ' " adım verdiği söylenir. Bundan sonra Kays Mekke'de kaldı. Mekke ahalisi ona karşı övünüyordu. Aslında Kays de çok övüngeç "bir kişiydi. Bunun üzerine Kays Mekke ahalisine : «Ka'be ve Harem'inizi bir tarafa bırakın, bundan başka (övünecek) neyiniz varsa onları getirip ortaya koyun.» dedi. Bu sözlerine Abdullah b. Cud'ân : «Eğer sana karşı Beytü'l-Ma'mûr (Ka'be) ve güven mahalli olan Harem ile övünmezsek ne ile övünüp iftihar edeceğiz?» diyerek cevap verdi. Nihayet onların övünmelerinden bıkıp usanan Kays Mekke'den ayrılıp onlardan uzaklaşmağa karar verdi. Kays'in bu kararı ise Kureyş'i çok sevindirdi, çünkü onlar da Kays'in övünmesinden hiç hoşlanmıyorlardı. Sonra Kays kardeşlerine : «Bunların yanından bizimle "birlikte tez elden ayrılın, yoksa aramızda fitne çıkacak, gidip Bedroğullarma katılın, çünkü onlar asalet ve hasep bakımından dengimiz, nesep bakımından amcamızın oğullarıdır. Diğer taraftan kerem ve üstünlük cihetiyle kavmimizin ileri gelen en şerefli kişileridir. Onlarla beraber olduğumuz takdirde Rabî' bize güç yetiremez.» dedi. Böylece Kays ve kardeşleri Bedroğullarma katıldılar. Kays Bedroğullarma giderken şu mealdeki mısraları söyledi :
"Bedroğullarma yapıp yapmamakta muhayyer oldukları bir iş için gidiyorum. Eğer iltica hakkı verip komşuluğa kabul ederlerse, onlar en hayırlı bir kavimdir; şayet kendilerine komşu olmamızdan hoşlanmazlarsa, bunda ayıp sayılacak "bir şey yoktur. Biz Necrân'da Haris el-Hayrb. Ka'b'in yanma geldik ve birbirimizle çok güzel komşuluk ettik. Öyle kimselere komşu olduk ki, onlara bir garip gelse, rahat aralarına katılır ve kabul görürdü. Onların arasında emniyet İçinde olur ve onların bir parçası hâline gelip dış giysiye nisbetle iç giysi mesabesinde olur. Eğer babamızın oğullarıyla yapacağımız savaşta kom-şusuz ve tek başımıza kalırsak, bizim de komşumuz (yardımcımız) Allah olur."
Bundan sonra Kays Bedroğullarma geldi ve Huzeyfe'nin yanma indi. Huzeyfe ve kardeşi Hamel b. Bedr, Kays'e iltica hakkı tanıyıp himayelerine aldılar. Bunun üzerine Kays ve kardeşleri onların arasında ikamet edip yaşamağa başladılar. Kays ve kardeşlerinin Araplar arasında eşi menendi görülmemiş çok güzel atları vardı. Huzeyfe ise sabah akşam Kays'in yanma geliyor, atlarına bakıp onu kıskanıyor, fakat bunu dışa vurmayıp içinde gizliyordu. Kays ve kardeşleri bîr müddet Bedroğullarmm arasında kaldılar ve bu müddet içinde onlardan ikram ve hürmet gördüler. Rabî' onların bu hareketine çok öfkelendi ve hoşnutsuzluk gösterip onlara şu mealdeki manzum beyitleri gönderdi :
"Besledikleri kin, yaptıkları zulümden dolayı Bedroğullarma bir elçi gönderin, zira ben öteden beri sizin dostunuz oldum ve Fezâre kabilesine karşı her hususta sizi müdafaa edip korudum. Sulh ve barışınızı barış saydım, Necrân ve Hacer ahalisinin süvarilerini bertaraf edip sizden uzaklaştırdım. Amcanızın oğlu olan babam Ziyâd, babanız Bedrb. Amr'm dostu idi. Siz buna rağmen zulüm ve ihanetlerin kardeşi olan Kays'i koruyup himayenize aldınız; böyle yapmakla göğ-sümdeki kini artırıp kabarttınız. Huzeyfe'nin Kays'i bağrına basıp himaye etmesi, başka bir kötülük yapmasa bile bana yeter, zaten bu İşi Hamel b. Bedr başlattı. Eğer onları himaye etmekten vaz geçerseniz, ben de size

karşı eski durumuma dönerim; şayet imtina edip reddederseniz, özrümü beyan ediyorum, kabahat benden gitmiş olur."
Fakat Bedroğulları Rabî'in bu tehdidine rağmen Kays ve kardeşlerini himaye hususunda her hangi bir değişiklik göstermediler. İşte Rabî' onların bu tavrına çok öfkelendi, Abs kabilesi de onun bu öfkesine karşı hiddete gelip gazaplandı. Sonra Huzeyfe Kays'ten hoşlanmamağa başladı ve onu aralarından uzaklaştırmak istedi; fakat bir gerekçe bulamadı. Kays ise ömre haccı yapmağa karar verdi ve adamlarına : «Ben ömre yapmağa karar verdim; Huzeyfe ile her hususta senli benli olmaktan uzak durun, ben dönünceye kadar ondan gelen her şeye boyun eğip tahammül edin, zira çehresinden onun kötülük yapacağını anladım; fakat siz atları yarıştırma hususunda onunla bahse tutuşmadıkça size karşı aradığını elde edemeyecektir.» diyerek onları uyardı. Gerçekten Kays isabetli görüş sahibiydi, irade ve düşüncelerinde pek yamlmazdı. Nihayet Kays Mekke'ye hareket etti. Onun hareketinden hemen sonra Abs soyundan Verd b. Malik adında bir genç yiğit Huzeyfe'nin yanma gelip oturdu ve ona : «Kays' in atlarından damızlık erkek bir at edinsen, atlarınızın asaleti için iyi olur.» dedi. Huzeyfe : «Benim atlarım Kays'in atlarından daha iyidir.» diye karşılık verdi. Her ikisi de bu hususta iddialaştılar ve kendi görüşlerinde direndiler; sonunda Kays'in iki atıyla Huzeyfe'nin iki atını yarıştırmağa karar verdiler. Yarışı kazanan ise on deve alacaktı.
Nihayet Verd b. Mâlik Mekke'ye gidip durumu Kays'e haber verdi. Bu nun üzerine Kays ona : «Öyle sanıyorum ki, sen beni Bedroğulları ile birbirimize düşürdün, tabiî sen de benimle birlikte ister istemez bu işin içine düşmüş oldun. Huzeyfe çok zalim birisidir, gönlü asla hakka razı olmaz; tabiî biz de onun zulmüne boyun eğmeyiz.» dedi. Sonra Kays ömreden dönüp kavmini bir araya topladı ve onlarla birlikte Huzeyfe'nin yanına gidip bahisten vaz geçmesini istedi, fakat Huzeyfe onun bu isteğini kabul etmedi. Bu defa Fezâre ve Abs kabilelerinden bir topluluk gelip Huzeyfe' den bahsi bırakmasını istediler; fakat Huzeyfe onların bu isteğini de reddetti ve : «Eğer Kays yarışı benim kazandığımı kabul ederse, istediğinizi kabul ederim, aksi takdirde asla kabul etmem.» dedi. Ebû Ca'de el-Fezârî bu hususta şu mealdeki mısraları söyledi :
"Ey Bedroğulları" topluluğu! Artık şu bahis işini bırakın, zira biz bahis konusundaki sürtüşme ve çekişmelerden bıktık usandık. Bırakın adamı, Ferâzeoğulîarmm himayesinde kalsm? zira sizden uzakta olup bitenler gözünüzün önünde cereyan etmiş gibidir (yâni her-şeyden haberdar olursunuz). Senin Kays'e karşı direnip iddialaşman haberi Hâşim, Husayn, İbn Avf, Haris ve Sinan'a geldiği zaman, keşke senin bu hareketini ayıkken mi, yoksa serhoşken mi yaptığım ah bir bilseydim!"
Huzeyfe, kardeşlerine ve adamlarının ileri gelenlerine bahsi terk etme konusunu sordu ve bunun üzerinde İsrarla durdu. Bu sırada Kays Hu-zeyfe'ye : «Bana karşı ne ile yarışacaksın?» diye sordu. Huzeyfe : «Senin Dâhis ve Gabrâ' adındaki atlarına karşı benim Hattâr ve Hanfâ adındaki atlarımla yarışacağım.» diye karşılık verdi.
Bir rivayete göre, bu bahis ve yarış Dâhis ve Gabrâ adlarındaki atlar üzerine yapılmıştı. Kays : «Dâhis daha hızlı koşar.»,. Huzeyfe : «Gabrâ daha hızlı koşar.» demişlerdi. Bu arada Huzeyfe Kays'e : «Atları tanımak hususunda senden daha isabetli olduğumu sana bildirmek istiyorum.» demişti. Fakat birinci rivayet daha doğrudur.
Sonra Kays Huzeyfe'ye : «Yarış mesafesini tayin et ve yarışı kazananın alacağı meblâğı tesbit edip belirle.» dedi. Bunun üzerine Huzeyfe ; «Yarış mesafesi, Übla ile Zâtü'1-İsâd denilen yerlerin arası olsun -bu mesafe yüz yirmi ok atımı kadar, yâni otuz altı bin ile kırk sekiz bin arşın arasındaydı-, ortaya konan meblâğ da yüz deve olsun.» dedi. Bundan sonra atları yarışa hazırladılar. Bu iş bittikten sonra atlan koşunun başlayacağı yere getirdiler ve hazırlanıp silâhlarını kuşandılar. Yarışı kazananın

alacağı ödül meblâğını ise Ikâl b. Mervânb. Hakem el-Kaysî'ye bıraktılar. Bu arada yarışı başlatacak emin kimseler hazırladılar.
Huzeyfe Esedoğullarmdan birisini atların geçeceği yola dikti ve ona Zâtü'1-İsâd vadisinde Dâhis'i karşılamasını, diğer atları geçip önde geldiği takdirde onu vadinin dibine atmasını emretti.
Nihayet atlar yarışa bırakılınca Dâhis gayet açık bir şekilde diğerlerinin önüne geçti. Orada bulunanlar Dâhis'in öne geçtiğini görmüşlerdi. Bu sırada Kays ve Huzeyfe kendi kavimleriyle birlikte koşunun başladığı yerde bulunuyorlardı. Ne var ki, Dâhis vadiye inince Esedoğullarmdan Huzeyfe'nin görevlendirdiği kişi Dâhis'in önüne geçip vurduğu bir şamarla Dâhis'i suyun içine düşürdü. Dâhis ve binicisi neredeyse boğuluyordu. Dâhis suyun içinden çıkıp kurtulduğu zaman diğer atlar kendisini geçmişti. Gabrâ adındaki atın binicisi Dâhis'in geciktiğini görünce onun gittiği yolu bırakıp Huzeyfe'nin atlarının gittiği yola girdi ve onlarla bir araya geldi. Bundan sonra Hanfâ düşüp aradan çıktı, geriye ise sadece Gabrâ ile Hattâr kaldı. Sert ve engebeli yerlerde Hattâr Gabrây'ı, düz yerlerde ise Gabrâ Hattâr'ı- geçiyordu. Nihayet bu iki at seyirci halkın yanma yaklaştıklarında sert ve engebeli bir yere gelmişlerdi, bu yüzden Hattâr Gabrâ'yı geçmişti. Bunun üzerine Huzeyfe : «Ey Kays! Benim at seninkini geçti.» dedi. Kays ise : «Acele etme, düzlüğe çıkınca belli olur.» diye karşılık verdi ve onun bu sözü bir darb-ı mesel oldu. Bir müddet sonra bu iki atın düzlüğe çıkıp yanyana gelmeleri üzerine Huzeyfe : «Allah'a and olsun ki, arkadaşımız bizi aldattı.» dedi. Kays ise ona : «Atını yüz yirmi ok atımı mesafeden koşturan kişi aldatmayı çoktan terk etmiştir.» diye karşılık verdi ve onun bu sözü de bir darb-i mesel oldu.
Yarışı Gabrâ adındaki at önce bitirdi, onu Huzeyfe'nin Hattâr adındaki atı takip etti. Hanfâ adındaki diğer atı İse üçüncü geldi ve en son Dâhis adındaki at çıkageldi; Dâhis'in sürücüsü olan genç onu ağır ağır getirdi ve atma yapılanları Kays'a anlattı. Huzeyfe ise bunu inkâr edip haksız olarak kendi atının yarışı kazandığını iddia etti ve : «İki atım da peş-peşe geldi.» dedi. Bu durum karşısında Kays ve adamları gidip Dâhis'i alıkoyan kavmi gördüler ve burada incelemeler yaptılar. Rabî' b. Ziyâd onların bu durumundan haberdar olunca buna çok sevindi ve adamlarına : «Allah'a and olsun ki, artık Kays helak olmuştur. Öyle sanıyorum ki, eğer Huzeyfe onu öldürmezse, mutlaka size gelecek ve sığınma hakkı isteyecektir. Allah'a yemin ederim ki, eğer Kays böyle bir şey yaparsa, onu himayemize almaktan başka çaremiz yoktur.» dedi.
Daha sonra Esedoğullarmdan Huzeyfe'nin görevlendirdiği kişi, Dâhis'i engellediğine pişman oldu ve Kays'e gelip yaptıklarını itiraf etti, fakat itirafından dolayı Huzeyfe ona sövdü.
Bundan sonra Bedroğullari, Kays ve kardeşlerine hürmetsizlik gösterip dil ile eziyet etmeğe başladılar. Bu hareketlerinden dolayı Kays onları azarlayıp payladıysa da, bu onların kendisine karşı taşkınlık yapmalarından, ezâ ve cefalarını artırmalarından başka bir işe yaramadı.
Sonra Kays ve Huzeyfe yarış için ortaya konan ödül konusunda münakaşaya tutuştular ve bu münakaşayı birbirlerinin canlarına kasdedecek dereceye vardırdılar, fakat halk buna engel oldu. Bu arada halk katında Huzeyfe'nin haksızlık ve taşkınlığı ortaya çıktı; fakat buna rağmen Huzeyfe yarıştı ve ortaya konan ödülü almak hususunda direndi. Bunun üzerine oğlu Nedbe'yi Kays'a gönderip bahis konusu olan ödülü vermesini istedi. Nedbe babasının mesajını iletince Kays okunu dürtüp Nedbe'yi Öldürdü, bindiği at ise babası Huzeyfe'nin yanma geri geldi. Bu arada Kays : «Ey Absoğulları! Hemen göç ve sefere hazırlanın!» diye seslendi. Kays'in bu çağrısı üzerine burasını hep birlikte terk edip ayrıldılar. Diğer taraftan at tek başına Huzeyfe'nin yanma gelince oğlunun öldürülmüş olduğunu anladı ve yüksek sesle durumu halka duyurup beraberindekiler ile birlikte harekete geçerek Absoğullarmın bulundukları konaklama yerlerine geldi, fakat bu yerlerin bomboş olduğunu ve oğlunun

öldürülmüş cesedini gördü. Hemen atından inip oğlunun yanma geldi ve alnından öptü, sonra oğlu defnedildi.
Kays'in kardeşi Malik b. Züheyr, Fezâre kabilesinden evlenmişti ve onların arasında kalıyordu. Kays kardeşi Malik b. Züheyr'e haber gönde^ rerek : «Huzeyfe'nin oğlu Nedbe'yi öldürdüm ve buradan ayrıldım, sen de bize katıl, yoksa öldürülürsün.»» dedi, fakat kardeşi Malik : «Kays'in vebali kendisine aittir.» dedi ve bulunduğu yerden ayrılmadı. Sonra Kays Kabı' b. Ziyâd'a haber gönderip yanma dönmek istediğini bildirdi ve beraber kalmalarını teklif etti, fakat Rabî' b. Ziyâd onun bu teklifine ne cevap verdi ve ne de gelmesine mani oldu, çünkü bu konuda düşünceli hareket etti.
Daha sonra Bedroğulları arasında bulunan Kays'in kardeşi Malik b. Züheyr'i öldürdüler. Malik'in öldürüldüğü haberi Absoğullarıyla Rabî' b. Ziyâd'a ulaştığı zaman buna çok üzüldüler ve bu onlara çok ağır geldi Bu arada Rabî' Kays'a el altından bir casus gönderip ondan haber getirmesini istedi. Gelen casus ise Kays'm söylediği şu mealdeki mısraları duydu :
"Acaba Bedroğulları Malik'i Öldürmekle kurtulabilecekler mi? Rabî başımıza gelen musibetlerde bizi yardımsız bırakıyor; hâlbuki kendişinden önce babası Ziyâd zamanın getirdiği acı günlere ve musibetlere karşı bir barınak ve sığmaktı. Rabî'a söyleyin, o, şeyhini (babasını) Örnek alsın; zira insanlar atalarından aldıklarının bir kısmını korurlar, bir kısmını da zayi ederler. Bedroğullarmın hepsi aley-
" hime dönmüşken artık benim bu yerlerde ikamet etmem mümkün değildir."
Nihayet bu casus adam geri dönüp Kays'm durumunu Rabî'a haber verdi, bunun üzerine Rabî' Malik'in öldürülmesine ağlayıp şu mealdeki mısraları söyledi.
"Artık uyku kaçtı; yayılan bu büyük haberden duyduğum üzüntüden dolayı bir ân olsun gözlerimi yumamıyorum. Mâlik b. Züheyr öldürüldükten sonra mı kadınlar hayizdan temizlenmenin sonunu bekleyip ümitlenecekler? Malik'in öldürülmesine sevinen varsa, güpegündüz kadınlarımızın yanma gelsin. Geldiğinde kol ve başları açık kadınların Mâlik'e ağlayıp ağıt yaktıklarını, seher vaktinin aydınlanmasından hemen önce kalkıp gittiklerini görecektir. Bu kadınlar ki, zayıf ve yumuşak olmayan, oldukça güçlü olan bir yiğite ağlayıp yüzlerinin görünen kısmına vurup dövünüyorlar. Hâlbuki daha önce onlar yüzlerini örtüp gizliyorlardı, bugün ise kendilerine bakanlara karşı yüzlerini açıp görünüyorlar."
Bu şiir bir hayli uzundur.
Kays Rabî'in söylediği bu şiiri duyunca, hemen kendisi ve ailesi hay-vanlarına binip Rabî' b. Ziyâd'a gitmek üzere yola çıktılar. Bu sırada Rabî' silâhını düzeltiyordu. Kays gelip Rabî'in yanına indi, Rabî' ayağa kalktı ve her ikisi de Malik'in başına gelen bu felâkete karşı üzüntülerini izhar edip ağlaştılar ve birbirlerine sarılıp kucaklaştılar. Bu arada Rabî'in kavmi Kays ile birlikte gelenleri karşılayıp konuk edindiler. Sonra Kays Rabî'a : «Sana iltica edip sığman senden kaçmaz, senden yardım isteyen senden müstağni olamaz. Benim sana İki defa kötülüğüm oldu, buna mukabil senin de bana iki iyiliğin dokusun. Ben kavmimle beraberim, kavmim de seninle beraberdir. Bedroğulları Mâlik'i öldürdü, buna rağmen onlara kötülük yapmak niyetinde değilim; çünkü Bedroğullarıyla savaşa girsem, onlara Zübyânoğulları yardım eder, şayet onlar benimle savaşa girerlerse, bu defa Absoğullan beni yardımsız bıraktır. Ancak Absoğullarmı başımda toplarsan, o zaman bana yardım ederler. Ben ve Bedroğulları kan mevzuunda eşitiz; çünkü ben onların oğlunu öldürdüm, onlar da benim kardeşimi öldürdüler. Bana yardım edersen, intikam almak için onlara yüklenirim; yardım etmezsen, bu defa onlar intikam almak için benim üzerime yürürler.» dedi. Bunun üzerine Rabî' de : «Ey Kays! Kendim için görmediğim hayır ve fazileti senin için görsem, bunun bana bir faydası olmaz; aynı şekilde senin

için uygun görmediğim bir şeyi sen bana uygun görürsen, bunun da sana bir faydası olmaz. Sen hem zalim, hem de mazlum olduğun halde, Malik'in öldürülmesi bana ağır geldi. Onlar sana karşı atını engellemekle zulmettiler, sen ise kan akıtarak onlara zulmettin, onlar da oğullarına karşılık olarak kardeşin Malik'i öldürdüler. Eğer her iki taraftan öldürülen kişilerin kanları birbirlerine denk sayılır, bundan sonra tekrar savaş çıkarsa ben seninle beraberim. Bana göre iki şıktan en uygun olanı onlarla sulh yapmaktır ve böylece ağırlığımızı tek cepheli olarak Hevâzin kabilesiyle olan savaşa yöneltmiş oluruz.» diyerek karşılık verdi. Bundan sonra Kays ailesine ve adamlarına haber saldı, onlar da hemen hareket edip Rabî'in yanma gelip indiler. Antereb b. Şeddâd Mâlik hakkında yazdığı mersiyeyi onlara okudu. Bu mersiyenin meali şöyledir :

"İki atın koşması yüzünden bir kavmin kurbanı olan Mâlik gibisini görenin gözleri ne kadar mutludur! Keşke bu iki at Malik'in öldürülmesinden sonra zamanın tadını tatmasalardı! Keşke bu iki at yarış için bir araya getirilip koşturulmasaydı! Ah keşke her ikisi birlikte bir beldede ölseydi de, Kays onları geçseydi ve görülmeselerdi! Fakat ne yazık ki, bu İki at Malik'in ölümünü hazırladı; Mâlik ise değerli, şerefli ve asaletli birisiydi. Onlar bilirler ki, savaş günlerinde ben ve o iki yiğit idik. Biz savaş gününde kadınlarımızı himaye eder, savaşın sıkıntılı ânında bütün parmak uçlarına vurur, koparırdık. Eğer senden sonra yaşar ve zaman bana fırsat ve imkân verirse, ne yapacağımı pek yakında göreceksin. Gerçekten and içiyorum ki, eğer kısa bir müddet yaşamak fırsatı bulursam, beni gördüğünde mutlaka gözlerin aydın ve mutlu olacaktır."

Huzeyfe, Kays ve Rabî'in ittifak ettiklerini öğrenince bu, ona çok ağır geldi ve çıkacak savaş için hazırlığa başladı.

Bir rivayete göre, Absoğullarımn yaşadığı bölgelerde kıtlık baş gösterince bu bölgelerinde ahalisi Fezâre kabilesinin yaşadığı topraklara göç etmişti. Rabî' de Huzeyfe'den sığınma ve himaye hakkı aldıktan sonra onun yanında ikamet etmeğe başlamıştı. Nihayet Malik'in öldürüldüğü haberi Rabî'a ulaşınca Huzeyfe'ye : «Artık üç gün daha himayenizde kalacağım.» dedi, Huzeyfe ise : «Pek iyi, olur,» diye karşılık verdi. Bundan sonra Rabî' Fezâreoğullarmm arasından ayrıldı. Hamel b. Bedr bu durumu Öğrenince kardeşi Huzeyfe'ye : «Görüşün ne kadar isabetsiz, Mâlik'i öldürdün, sonra da Rabî'in gitmesine müsaade ettin. Allah'a yemin ederim ki, o sana karşı mutlaka bîr savaş ateşi alevlendirecektir.» dedi. Bunun üzerine Huzeyfe ve Hamel b. Bedr atlarına binip Rabî'in peşine düştüler, fakat Rabî' çoktan savuşup gitmişti. İşte bu anda onlar Rabî'in içinde bir kötülük gizlediğini anladılar.

Nihayet Rabî' ve Kays ittifak edip birleştiler. Huzeyf de kendi kavmini toplayıp Absoğullarımn üzerine yürümeğe karar verdi. Bu arada Rabî' ve Kays de kendi kavimlerini toplayıp savaşa hazırlandılar. Neticede Fezâre kabilesi, yani Huzeyfe ve kavmi Absoğullarma baskın yapıp bir hayli deve ve adamlar ele geçirdiler. Bunu izzet-i nefis meselesi yapan Absoğullan ise bir araya toplanıp karşı baskına hazırlandılar. Fezâre kabilesi de onların baskın yapacaklarını Öğrenince hemen hazırlanıp karşılarına çıktılar. Taraflar Azak suyunun yanında karşılaştılar ve çok şiddetli bir şekilde savaştılar. İşte bu, taraflar arasında meydana gelen ilk vak'a oldu. Bu savaşta Avf b. Yezîd öldürüldü, onu Öldüren kişi Cündebb. Halef el-Absî idi. Neticede pek çok kayıp vererek Fezâre kabilesi hezimete uğradı. Bu arada Rabî' b. Ziyâd, Huzeyfe b. Bedr'i esir aldı. Hurr b. Haris el-Absî ise Huzeyfe'yi ele geçirdiği takdirde onu kılıcıyla vurup öldüreceğine nezretmişti. Hürr'ün Asram adında keskin bir kılıcı vardı. Huzeyfe esir edilince, Hürr b. Haris nezrini yerine getirmek için kılıcıyla vurup onu öldürmek istedi, fakat Rabî', Hürr b. .Hâris'in karısına haber gönderdi ve kocasının kılıcını ortadan kaldırıp saklamasını söyledi, karısı da kocasının kılıcını ortadan kaldırıp sakladı. Kabile

mensupları da Hürrb. Harise bu işin akibetinin kötü olduğunu hatırlatıp Huzeyfe'yi öldürmesine engel olmağa çalıştılar, fakat Hürrb. Haris kılıcıyla vurup onu öldürmek hususunda direndi. Bunun üzerine Huzeyfe'nin üstüne adamlar konuldu ve kılıcıyla ona vurdu, fakat kılıç ona hiçbir şey yapmadı ve böylece Huzeyfe Öldürülmekten kurtulup esir olarak kaldı.

Sonra Gatafân kabilesi toplanıp barış ve sulh için gayret sarf ettiler. Neticede taraflar Mâlik b. Züheyr'in kanma karşılık Bedrb. Huzeyfe'nin kanının heder edilmesi, Avf b. Bedr için diyet ödenmesi, Hürrb. Hâris'in Huzeyfe'ye vurduğu kılıç darbesi yüzünden hepsi de on aylık hamile olmak üzere Huzeyfe'ye iki yüz deve ile dört köle verilmesi hususlarında anlaşmaya vardılar. Diğer taraftan Huzeyfe bu vak'ada öldürülen Fezâre kabilesine mensup olan kişilerin kanlarını heder edip diyet talebinde bulunmadı. Bu arada esirler de salıverildi.

Huzeyfe kendi kavminin yanma döndüğü zaman yaptığı anlaşmadan dolayı pişmanlık duyup Absoğullan hakkında kötü sözler sarfetti. Kaysb. Züheyr ile Umâreb. Ziyâd atlarına binip Huzeyfe'nin yanma geldiler ve onunla bu hususları görüştüler. Neticede Huzeyfe onlarla ittifak yapmayı ve onlardan almış olduğu develeri geri vermeyi kabul etti. Bu develer Hu-zeyfe'nin yanında yavrulamışlardı. Tam bu sırada anlaşmak üzere iken yanlarına Sinan b. Ebû Harise el-Merrî çikageldi ve Huzeyfe'nin sulh konusundaki görüşünü beğenmeyerek ona : «Eğer mutlaka bu anlaşmanın icabını yerine getireceksen, verdikleri develerin yavrularını alıkoy ve vermiş oldukları develerin- yerine başka zayıf develeri ver.» dedi. Onun bu teklifi Huzeyfe'nin görüşüne uygun geldi, fakat Kays ve Umâre bu teklifi kabul etmediler.

Bir rivayete göre, Umâre ve Kays'ın Huzeyfe'den istemiş oldukları bu develerin daha önce Huzeyfe'nin Kays'tan yarış karşılığında ödül olarak aldığı develer olduğu söylenir- Yine başka bir rivayette, Mâlik b. Zü-heyr'in bu savaştan sonra öldürüldüğü söylenmektedir. Humeyd b. Bedr' in bu hususta söylediği şu mealdeki mısralar bunu gösteriyor :

"Biz Avf mukabilinde Mâlik'i öldürüp intikamımızı aldık. Artık kim hak ve adaletin dışında bir şey yaparsa, zulme sapmış olur."

Bundan sonra Sinan devamlı surette Huzeyfe'yi savaşa teşvik ve tahrik etti. Neticede savaş için hazırlandılar.

Huzeyfe ve kavminin savaş kararı Ensâr'a (Medînelilere) ulaşınca, Amrb. İtnâbe, Mâlik b. Aclân, Uhayhab. Cülâh, Kays b. Hatim ve diğerleri gibi Ensâr'm ileri gelen reislerinden bir grup bir araya gelerek, Huzeyfe'nin bağlı olduğu Fezâre kabilesiyle Absoğulîarmın arasını bulmak için harekete geçtiler ve yanlarına geldiler. Aralarında ittifak sağlamak için taraflara gidip geldiler, fakat Huzeyfe buna yanaşmadı ve böylece onlar katında Huzeyfe'nin saldırgan olduğu anlaşılmış oldu. Bunun üzerine Ensâr'ın ileri gelen reisleri Huzeyfe'yi uyarıp bu işin akıbetinin kötü olacağını söylediler, sonra yanından ayrılıp geri döndüler.

Neticede Huzeyfe Absoğullarına, Absoğullan da karşı muamelede bulunup Huzeyfe'nin bağlı bulunduğu Fezâre kabilesine baskınlar yaptılar. Böylece fitne ve şer filizlenip şiddetlenmeğe başladı. Huzeyfe kardeşi Hamel b. Bedr'i baskın yapmak üzere gönderdi ve Hamel Reyyânb. Esîa'b. Süfyan'ı esir alıp elini kolunu bağladıktan sonra Huzeyfe'ye gönderdi. Huzeyfe ise Reyyân'ı, iki oğlunu ve kardeşi Amr b. Esla'ın oğlu Cübeyr'i rehin bırakması şartıyla serbest bıraktı. Reyyâıı da Huzeyfe'nin ileri sürdüğü şartı yerine getirdi. Buna mukabil Kays de Fezâre kabilesinin üzerine yürüdü ve içlerinde Mâlik b. Bedr'in de bulunduğu bir cemaate rastladı. Kays, Mâlik b. Bedr'i öldürdü ve Fezâre kabilesi de bozguna uğradı. İşte bu sırada Huzeyfe Reyyân'nm iki oğlunu tutup öldürdü. Onlar,. "Babacığını yetiş!" feryadları içerisinde can verdiler. Huzeyfe Reyyân'm kardeşi Amr b.

Esla'ın oğlu Cübeyr'i öldürmek istediyse de, dayıları ona engel oldu.
Mâlik ve Reyyân'm iki oğlu öldürülünce taraflar arasında savaş iyice kızıştı. Savaşın ağırlığı ise Fezâre ve onun yanında yer alanların tarafın-daydı. Savaş günlerinin birisinde taraflar karşılaştılar ve çok çetin bir şekilde savaştılar. Savaş akşama kadar sürdü. Bu sırada Reyyânb. Esla', Zeydb. Huzeyfe'yi gördü ve üzerine saldırıp onu öldürdü. Neticede Fezâre ve Zübyân kabileleri hezimete uğradı. Bu arada Haris b. Bedr de yakalanıp öldürüldü. Absoğullan ise hiç bir isabet almadan sağ salim geri döndü. Huzeyfe, oğullarından Zeyd ve Hâris'in Öldürülmeleri üzerine bütün Zübyânoğullarını topladı, sonra Eşca' ve Esed b. Huzeyme'ye haber gönderip onları da topladı. Absoğullan bu durumu öğrenince onlar da çevrelerindeki müttefiklerini topladılar. Sonra Kaysb. Züheyr hemen harekete geçilerek Akîka suyunun tutulmasını tavsiye etti, bunun üzerine Absoğulları onun tavsiyesine uyup Akîka suyunun başına geldiler. Huzeyfe de çevresinde topladığı kabilelerle birlikte Absoğul-larının üzerine yürüdü. Sonra taraflar arasında elçiler gelip gitti. Huzeyfe, Akîka suyundan içmedikçe sulh yapmayacağına dair yemin etmişti. Bunun üzerine Kays bir kap içerisine koyup bu sudan Huzeyfe'ye gönderdi ve : «Huzeyfe'nin beni aldatmasına fırsat vermeyeceğim.» dedi. Nihayet Absoğullarının, Huzeyfe'nin tarafından öldürdükleri kişilerin diyetlerini Huzeyfe'ye ödemeleri şartıyla aralarında sulh anlaşmasına vardılar. Ayrıca diyet bedelleri toplanıp ödeninceye kadar Huzeyfe'nin yanma rehineler bıraktılar. Diyetleri ödenecek olan kimseler ise on kişiden ibaretti. Huzeyfe'nin yanında bırakılan rehineler de Kays b. Züheyr ile Rabî' b. Zi-yâd'm birer oğlu idi. Bunlardan birisini Kutbeh. Sinan'ın, diğerini Bekr b. Vâil kabilesinden âmâ bir adamın yanma bıraktılar. Bazı kimselerin diyeti kabul ettiği için Huzeyfe'yi ayıplamaları üzerine, Huzeyfe ve kardeşi Hamel b. Bedr Kutbeb. Sinan ile Bekr b. Vâil kabilesinden olan âmâ adamın yanma gelip bu iki çocuğu kendilerine teslim etmelerini istediler, sonra giydirip kuşatıp ailelerine geri göndereceklerini söylediler. Bunun üzerine Kutbe b. Sinan yanında bırakılan Kays'ın oğlunu onlara teslim etti, fakat Bekrb. Vâil'den olan âmâ adam yanında bırakılan Rabî'in oğlunu onlara vermedi. Nihayet Huzeyfe ve kardeşi Hamel, Kays'ın oğlunu aldıktan sonra geri döndüler ve giderken yolda Umâre b. Ziyâd el-Absî'nin bir oğlu ile bu zatın amcasının oğluna rastladılar. Neticede bunları yakalayıp Kays'ın oğlu ile birlikte her üçünü de öldürdüler.
Absoğullan bu durumu öğrenince toplamış oldukları diyet bedellerini vermeyip geri aldılar ve silâh satın alıp adamlarım Huzeyfe'nin üzerine kışkırttılar. Sonra Kays bir grup kimseyi yanına alıp harekete geçti ve Huzeyfe'nin bir oğlu ve onun yanında bulunan Zübyânoğtıllarmdan bir kisim süvari ile karşılaştı, sonra bunların hepsini öldürdü. Bunun üzerine Huzeyfe adamlarını toplayıp Urâ'ır suyunun başında bulunan Absoğulla-rının üzerine yürüdü. Taraflar savaşa tutuştular, zaferi Fezâre kabilesi kazandı ve sağ salim geri döndü. Huzeyfe savaşın peşini bırakmayıp devam ettirmek için gayret sarfediyordu, kardeşi Hamel ise savaşın devam etmesini istemiyordu ve olanlardan dolayı da pişmanlık duymuştu. Hamel kardeşi Huzeyfe'ye sulh yapmasını teklif etti, fakat Huzeyfe bu teklifi kabul etmedi. Bundan sonra Huzeyfe, Esed ve Zübyânoğulları ile Gatafân kabilesinin diğer boylarından büyük bir kalabalık toplayarak Absoğuîlarına doğru harekete geçti. Bunun üzerine Absoğulları bir araya gelip durumları hakkında istişarede bulundular. Kays b. Züheyr onlara : «Şu anda başınıza takat ve gücünüzün üstünde bir felâket gelmiştir. Aslında Bedr-oğullarmın sizin kanınızdan ve sizden daha çok kişiyi öldürmekten başka bir gayeleri yoktur, diğerleri ise mal ve ganimet peşindedirler. Bana kalırsa, mallarımızı olduğu yerde bırakalım ve mallarımızın basma biri Dâhis, diğeri iyi koşan bir at üzerinde iki kişi bırakalım, kendimiz de bu mallardan bir konaklık mesafe kadar uzaklaşahm. Karşı taraf hu malların yanma gelince burada bıraktığımız atlı kişiler

yanımıza gelip onların geldiklerini bize bildireceklerdir. Gelen bu kabileler ise yağma ve mal toplamakla meşgul olacaklar, içlerindeki basiret sahibi, ileri görüşlü kimseler onları bu hareketlerinden men edip engellemeğe çalışsalar dahi onlar hu kimseleri dinlemeyecekler ve savaş vaziyetini bozup herkes kendisini emniyette hissederek silâhlarını develerinin sırtlarına asacak ve ellerine geçirdikleri ganimetleri korumakla meşgul olacaklardır. İşte bu atlı kişiler gelip bize durumu haber verdiklerinde hemen geri gelip saldırıya geçeriz ve onları dağmık bir şekilde iken yakalarız; çünkü o zaman herkes kendi canının derdine düşecektir.» dedi.
Absoğulları Kays'm bu dediklerini tuttular. Sonra Huzeyfe ve beraberindeki kabileler gelip yağma hareketlerine koyuldular. Huzeyfe ve aklı başında olan diğer kimseler onların bu hareketlerini engellemeğe1 çalıştılar, fakat onlar bu hareketlerinden vaz geçmediler ve tam Kays'm tavsif ettiği gibi davrandılar. Absoğulları dönüp geldiklerinde Esedoğulları ile diğer kabile ve boylar dağılmış, en arkada sadece Fezâreoğulları kalmıştı. Nihayet Absoğulları çeşitli yönlerden onların üzerine saldırdılar ve Gatafân kabilesinin efendi ve reisi olan Malik b. Sebî' et-Tağlibî'yi öldürdüler. Neticede Fezâreoğulları ve onlarla birlikte bulunan Huzeyfe hezimete uğradı. Bu arada beş süvari ile tek başına kalan Huzeyfe hemen buradan kaçtı. Absoğulları onun kaçtığını öğrenince Kays b. Züheyr, Rabî' b. Zi-yâd, Kırvâşb. Amrb. Esla' ve iki oğlu Huzeyfe tarafından öldürülen Rey-yâıı b. Esla' hemen harekete geçip gece yarısı Huzeyfe'nin ve onunla birlikte kaçan adamlarının peşlerine düştüler. Kaysb. Züheyr: «Öyle sanıyorum ki, onlar Cefru'l-Hebâ'e denilen yere varıp konaklamak üzere buraya inmişlerdir.» dedi. Bütün gece yürüdüler ve güneş doğarken Cefru'l-Hebâ'e'de suyun başında onlara yetiştiler. Bu sırada Huzeyfe ve adamları salıverdikleri atlarım toplamağa çaiıştılarsa da Kays ve beraberindeki kimseler atlarıyla onların arasına girip buna engel oldular. Cefru'1-Hebâ' e'de bulunan Huzeyfe'nin yanında kardeşi Hamel b. Bedr, oğlu Hısnb. Huzeyfe ve diğerleri bulunuyordu. Nihayet Kays, Rabî' ve beraberindekiler : «Geldik, yetiştik!» nidalarıyla üzerlerine hücum ettiler; yani onlar bu sözlerle öldürüldükleri sırada : «Babacığım yetiş!» diye yalvarıp bağıran Reyyân'm iki çocuğunun çağrısına icabet etmiş oluyorlardı. Sonra Kays onlara : «Ey Bekroğulları! Zulüm ve taşkınlığın akıbetini nasıl buldunuz?» diye seslendi. Bunun üzerine Huzeyfe ve beraberindekiler, Allah ve akrabalık adına kendilerine dokunmamaları için onlara yalvardılar, fakat Kays ve yanındakiler onların yalvarışlarına pek kulak asmadılar. Bu sırada Kır-vâş b. Amr dolaşarak Huzeyfe'nin arkasına gelip durdu ve vurduğu bir darbe ile belini kırdı. Aslında Kırvâş'ı Huzeyfe kendi evinde yetiştirip büyütmüştü. Sonra Huzeyfe'nin kardeşi Hamel'i Öldürdüler ve her ikisinin de başlarını kesip gövdelerinden ayırdılar, ancak Hısn b. Huzeyfe küçük yaşta bir çocuk olduğu için ona dokunmadılar. Bu vak'ada Fezâre, Esed ve Gatafân kabilelerinden öldürülen kimselerin sayısı dört yüzü aşkındı. Abs-oğullarrııdan ise sadece yirmi küsur kişi öldürülmüştü. Fezâreoğulları bu vak'ayı, "helak" manasına gelen "Bevâr" kelimesiyle isimlendirmişlerdir. Kays b. Züheyr uzunca yazdığı bir şiirde şu mealdeki mısralarla bu vak' ayı dile getirmiştir :
"Hehâ'e'nin üzerinde en hayırlı ve değerli bir ölü olan Huzeyfe bulunuyor ve buradan ayrılmıyor. Onun ölümü kavmiyle ve ileri gelenleriyle birlikte bütün Kays kabilesini üzmüştür. Onun ölümüne yakın dostları kadar kendisine uzak olan kimseler de üzülmüşlerdir."
Ayrıca Kays b. Züheyr, Huzeyfe hakkında şu mealdeki mısraları da söylemiştir :
"Görmüyor musun? İnsanların en hayırlısı Cefru'l-Hebâ'e üzerinde bulunuyor ve yerinden ayrılmıyor. Eğer zulmü olmasaydı yıldızlar doğup parladığı müddetçe ona ağlardım; fakat, Hamel b. Bedr taşkınlık yapıp zulmetmiştir, zulmün ve taşkınlığın akıbeti ise çok acı ve vahimdir."
Şairler, Hebâ'e vak'ası hakkında daha pek çok şiir ve kasideler söylemişlerdir.

Daha sonra Absoğulları, Hebâ'e günü yaptıklarına pişman oldular ve birbirlerini ayıplayıp kınadılar. Fezâre kabilesine mensup olanlar ise bir araya toplanıp Sinan b. Ebû Harise el-Mürri'ıiin yanma gittiler ve başlarına gelenleri şikâyet ettiler. Sinan b. Ebû Harise, onların başlarına gelen felâketin büyüklüğünü görünce Absoğulîarmı kötüleyip yerdi ve Bedr-oğulları ile Fezâre kabilesinin intikamını almak için Arapları toplayıp üzerlerine yürümeğe karar verdi ve bu maksatla da etraftaki kabilelere elçiler gönderdi. Arap kabilelerinden sayılamayacak kadar pek çok sayıda insan toplandı. Sinan b. Ebû Harise çevresinde toplanan bu adamlara mal ve ganimet peşine düşmelerini yasakladı ve sabır göstermelerini emretti. Bundan sonra Absoğullarma doğru hareket ettiler. Absoğulları onların kendilerine doğru gelmekte olduklarını öğrendikleri zaman Kays : «Bana kalırsa onlarla karşılaşmayalım; çünkü onların yakınlarını öldürdük, bu sebeple bizden intikam almak peşindedirler. Ayrıca onlar dün yağma ve mal peşinde koşmaları yüzünden başlarına gelenleri gördüklerinden, bu gün aynı şeyi yapmayacaklardır. Bizce yapılması gereken en uygun husus şudur : Önce kadınları ve mallarımızı Âmiroğullarmın yanma gönderelim; çünkü bu kan mevzuu karşı taraftan Önce bize ait bir meseledir, bu sebeple bize karşı taarruza geçmeyecekler, kuvvet ve metanet sahibi olanlarımız da atların sırtlarında kalacak, böylece savaşı geciktirmiş olacağız. Şayet savaştan vaz geçmeyecek olurlarsa, nasıl olsa aile ve yakınlarımız ile birlikte mallarımızı korunma altına almış bulunuyoruz, hiç çekinmeden savaşırız ve onlara karşı sabır ve metanet gösteririz. Eğer zafer elde edersek, zaten istediğimiz budur; kaybedersek, zaten tedbirimizi almış bulunuyoruz ve mallarımızın yanma gider, himaye altında oluruz.» dedi.

Nihayet Kays'ın taraftarları onun bu tavsiyeleri doğrultusunda hareket ettiler. Bu arada Zübyânoğulîarı ile beraberindekiler harekete geçtiler ve Absoğullarma "Zâtü'l-Cerâcir" denilen yerde yetiştiler. Taraflar o gün şiddetli bir şekilde savaştılar, sonra ayrıldılar. Ertesi gün olunca tekrar karşılaştılar ve ilk günkü savaştan daha şiddetli savaştılar. Antere b. Şeddâd'm kahramanlığı ise bu savaş günlerinde ortaya çıktı. Sinan'ın etrafında toplanan halk, savaşın şiddetini ve ölü sayısının çokluğunu görünce, Huzeyfe'nin sulh yapmasına engel olduğu için Sİnân b. Ebû Hâri-se'yi kınayıp onu uğursuz saydılar, öldürülmesi gerekenlerin kanım akıtmaktan vaz geçmesini ve tekrar barışa dönmesini tavsiye ettiler, fakat Sinan onların bu isteklerine uymadı ve üçüncü gün de tekrar savaşa devam edilmesini istedi- Ne var ki, adamlarının gevşeklik gösterip barışa meylettiklerini görünce savaştan vaz geçerek geri döndü. Sinan ve adamları ayrılıp gidince Kays ve Absoğulları Şeybânb. Bekroğullarınm yanına gidip onların himayesine girdiler ve bir müddet onlarla birlikte yaşadılar; fakat Kays Şeybânoğullarma bağlı gençlerin mallarını almak için teşebbüse geçmek gibi nahoş hareketlerini görünce onların yanından ayrıldı. Bu arada Şeybânoğullarından bir grup, Kays ve adamlarını yakalamak üzere peşlerine düştü. Bu grup Absoğulları ile karşılaştı ve taraflar savaşa tutuştu, ancak bu savaştan Şeybânh grup mağlûp olarak çıktı. Bundan sonra Abs kabilesi Hecer'e hareket etti. Buraya gelmekten maksatları ise Hecer hükümdarı Muâviyeb. Haris el~Kindî ile muahede yapıp ittifak sağlamaktı. Fakat Muâviye bir gece onlara baskın yapmayı kararlaştırdı. Absoğulları Muaviye'nin bu niyet ve kararını öğrenince, hemen sür'atle oradan uzaklaştılar. Muâviye de vakit geçirmeden onların peşine düştü. Fakat kılavuzluk yapan kişi, Muâviye ve adamlarının hayvanlarını iyice yorgun düşürüp bitkin hâle getirdikten sonra Absoğullarma yetişmelerini istediğinden kasden onları yanlış yollardan götürdü. Nihayet Muâviye ve adamları Absoğuîlarma Ferûk yokuşunda yetiştiler ve şiddetli bir şekilde savaşa tutuştular. Neticede Muâviye ve Hecer halkı hezimete uğradı, Absoğulları ise peşlerine düşüp mallarını ellerinden aldılar ve diledikleri kadar adam öldürdüler. Sonra geri döndüler ve Keib kabilesinden bir cemaatin bulunduğu Ura'ır suyunun

başına inip konakladılar. Bunun üzerine Kelb kabilesinden olan bu cemaat, Absoğullarıyla savaşmak üzere harekete geçtiler. Rabî' ise düello için ortaya çıkıp onların reisini istedi. Bu durum karşısında Mes'ûd b. Mesâd adında birisi ortaya çıkıp Rabî'in karşısına dikildi. Her ikisi de düelloya tutuşup vuruşmağa başladılar ve sonunda ikisi birden yere düştüler. Bu arada Mes'ûd, Rabî'i öldürmek üzere iken miğferi düştü ve boynu açıldı. Tam bu sırada Absoğullarmdaıı birisi okunu atıp Mes'ûd'u öldürdü, bunun üzerine hemen Rabî' firlayıp Mes'ûd'un başını kesti ve Absoğulları Mes'ûd'un başı mızrağın ucunda takılı olduğu hâlde Kelblilerin üzerine hücuma geçtiler. Neticede Kelbliler hezimete uğradılar, Absoğulları ise onların mallarını alıp kadın ve çocuklarına esir ettiler. Bundan sonra Absoğulları Yemâme'ye gittiler ve Hanifeoğulları soyundan olan buranın ahalisiyle anlaşıp üç yıl burada kaldılar. Fakat Ye-mâmeliler Absoğullarma karşı iyi muamelede bulunmadılar ve onları darlığa sokup sıkıştırdılar, bu yüzden de Absoğulları onları terk edip uzaklaştılar. İşte bundan sonra Absoğullanndan pek çoğu parçalanıp dağıldı, bir kışımı öldürüldü, hayvanları telef oldu ve Araplar onları' perişan etti. Bu arada Dabbeoğulları Temîm kabilesine karşı yapacakları savaşta yardımlarından faydalanmak için onlara haber gönderip kendi aralarında oturmalarım teklif ettiler. Absoğulları bu teklifi kabul ettiler ve gelip onlara komşu oldular.

Dabbe ve Temim kabileleri arasındaki durum sona erince, Dabbeoğul-larmın Absoğullarma karşı tutumları değişti ve alâkalarını keserek onları bertaraf etmek istediler. Bunun üzerine Absoğulları onlara savaş açtılar ve savaşı kazanıp mallarını ganimet olarak aldılar. Sonra Âmiroğullarma gidip Ahvasb. Ca'ferb. Kilâb ile anlaştılar. Temîmoğullarma karşı yapa-

Daha sonra Absoğullan, Hebâ'e günü yaptıklarına pişman oldular ve birbirlerini ayıplayıp kınadılar. Fezâre kabilesine mensup olanlar ise bir araya toplanıp Sinan b. Ebû Harise el-Mürrî'nin yanma gittiler ve başlarına gelenleri şikâyet ettiler. Sinan b. Ebû Harise, onların başlarına gelen felâketin büyüklüğünü görünce Absoğullannı kötüleyip yerdi ve Bedr-oğullan ile Fezâre kabilesinin intikamını almak için Arapları toplayıp üzerlerine yürümeğe karar verdi ve bu maksatla da etraftaki kabilelere elçiler gönderdi. Arap kabilelerinden sayılamayacak kadar pek çok sayıda insan toplandı. Sinan b. Ebû Harise çevresinde toplanan bu adamlara mal ve ganimet peşine düşmelerini yasakladı ve sabır göstermelerini emretti. Bundan sonra Absoğullarına doğru hareket ettiler.

Absoğullan onların kendilerine doğru gelmekte olduklarını öğrendikleri zaman Kays : «Bana calırsa onlarla karşılaşmayalım; çünkü onların yakınlarını öldürdük, bu sebeple bizden intikam almak peşindedirler. Ayrıca onlar dün yağma ve nal peşinde koşmaları yüzünden başlarına gelenleri gördüklerinden, bu ;ün aynı şeyi yapmayacaklardır. Bizce yapılması gereken en uygun hu-us şudur : Önce kadınları ve mallarımızı Âmiroğullarmm yanma gönde-elim; çünkü bu kan mevzuu karşı taraftan Önce bize ait bir meseledir, bu ebeple bize karşı taarruza geçmeyecekler, kuvvet ve metanet sahibi olan-arımız da atların sırtlarında kalacak, böylece savaşı geciktirmiş olacağız, ayet savaştan vaz geçmeyecek olurlarsa, nasıl olsa aile ve yakınlarımız e birlikte mallarımızı korunma altına almış bulunuyoruz, hiç çekinme-en savaşırız ve onlara karşı sabır ve metanet gösteririz. Eğer zafer elde iersek, zaten istediğimiz budur; kaybedersek, zaten tedbirimizi almış bu-ınuyoruz ve mallarımızın yanma gider, himaye altında oluruz.» dedi.

Nihayet Kays'ın taraftarları onun bu tavsiyeleri doğrultusunda ha-ıket ettiler. Bu arada Zübyânoğulları ile beraberindekiler harekete geçer ve Absoğullarına "Zâtü'l-Cerâcir" denilen yerde yetiştiler. Taraflar gün şiddetli bir şekilde savaştılar, sonra ayrıldılar. Ertesi gün olunca krar karşılaştılar ve ilk günkü savaştan daha şiddetli savaştılar. Antere Şeddâd'm kahramanlığı ise bu savaş günlerinde ortaya çıktı. Sinan'ın rafında toplanan halk, savaşın şiddetini ve ölü sayısının

çokluğunu gönce, Huzcyfe'nin sulh yapmasına engel olduğu için Sinan b. Ebû Hâri-yi kınayıp onu uğursuz saydılar, öldürülmesi gerekenlerin kanını akıt-ıktan vaz geçmesini ve tekrar barışa dönmesini tavsiye ettiler, fakat Si-n onların bu isteklerine uymadı ve üçüncü gün de tekrar savaşa devam lmesini istedi. Ne var ki, adamlarının gevşeklik gösterip barışa mey-tiklerini görünce savaştan vaz geçerek geri döndü. Sinan ve adamlarıilip gidince Kays ve Absoğullan Şeybân b. Bekroğullarmın yanma gi-onlarm himayesine girdiler ve bir müddet onlarla birlikte yaşadılar: at Kays Şeybânoğullarına bağlı gençlerin mallarını almak için teşebbüse geçmek gibi nahoş hareketlerini görünce onların yanından ayrıldı. Bu arada Şeybânoğullarmdan bir grup, Kays ve adamlarını yakalamak üzere peşlerine düştü. Bu grup Absoğullan ile karşılaştı ve taraflar savaşa tutuştu, ancak bu savaştan Şeybânlı grup mağlûp olarak çıktı. Bundan sonra Abs kabilesi Hecer'e hareket etti. Buraya gelmekten maksatları ise Hecer hükümdarı Muâviye b. Haris el-Kindî ile muahede yapıp ittifak sağlamaktı. Fakat Muâviye bir gece onlara baskın yapmayı kararlaştırdı. Absoğullan Muaviye'nin bu niyet ve kararım öğrenince, hemen sür'atle oradan uzaklaştılar. Muâviye de vakit geçirmeden onların peşine düştü. Fakat kılavuzluk yapan kişi, Muâviye ve. adamlarının hayvanlarını iyice yorgun düşürüp bitkin hâle getirdikten sonra Absoğullarına yetişmelerini istediğinden kasden onları yanlış yollardan götürdü. Nihayet Muâviye ve adamları Absoğullarına Ferûk yokuşunda yetiştiler ve şiddetli bir şekilde savaşa tutuştular. Neticede Muâviye ve Hecer halkı hezimete uğradı, Absoğullan ise peşlerine düşüp mallarını ellerinden aldılar ve diledikleri kadar adam öldürdüler. Sonra geri döndüler ve Kelb kabilesinden bir cemaatin bulunduğu Ura'ır suyunun başına inip konakladılar. Bunun üzerine Kelb kabilesinden olan bu cemaat, Absoğullanyla savaşmak üzere harekete geçtiler. Rabî' ise düello için ortaya çıkıp onların reisini istedi. Bu durum karşısında Mes'ûd b. Mesâd adında birisi ortaya çıkıp Rabî'in karşısına dikildi. Her ikisi de düelloya tutuşup vuruşmağa başladılar ve sonunda ikisi birden yere düştüler. Bu arada Mes'ûd, Rabî'i Öldürmek üzere iken miğferi düştü ve boynu açıldı. Tam bu sırada Absoğullarından birisi okunu atıp Mes'ûd'u öldürdü, bunun üzerine hemen Rabî' fırlayıp Mes'ûd'un başını kesti ve Absoğullan Mes'ûd'un başı mızrağın ucunda takılı olduğu hâlde Kelblilerin üzerine hücuma geçtiler. Neticede Kelbliler hezimete uğradılar, Absoğullan ise onların mallarını alıp kadın ve çocuklarına esir ettiler. Bundan sonra Absoğullan Yemâme'ye gittiler ve Hanifeoğulları soyundan olan buranın ahalisiyle anlaşıp üç yıl burada kaldılar. Fakat Ye-mâmeliler Absoğullarına karşı iyi muamelede bulunmadılar ve onlan darlığa sokup sıkıştırdılar, bu yüzden de Absoğulları onları terk edip uzaklaştılar. İşte bundan sonra Absoğullanndan pek çoğu parçalanıp dağıldı, bir kışımı öldürüldü, hayvanları telef oldu ve Araplar onları perişan etti. Bu arada Dabbeoğulları Temim kabilesine karşı yapacakları savaşta yardımlarından faydalanmak için onlara haber gönderip kendi aralarında oturmalarını teklif ettiler. Absoğulları bu teklifi kabul ettiler ve gelip onlara komşu oldular.

Dabbe ve Temîm kabileleri arasındaki durum sona erince, Dabbeoğul-larının Absoğullarına karşı tutumları değişti ve alâkalarını keserek onları bertaraf etmek istediler. Bunun üzerine Absoğulları onlara savaş açtılar ve savaşı kazanıp mallarını ganimet olarak aldılar. Sonra Amiroğullarma gidip Ahvasb. Ca'ferb. Kilâb ile anlaştılar. Temîmoğullarına karşı yapacağı savaşta onların desteğini kazandığı için bu işe Ahvas b. Ca'fer cok sevindi; çünkü o Lakît b. Zürâre'nin, kardeşi Ma'bed'in intikamını almak için Ârairoğullarına karşı savaş açmak niyetinde olduğunu öğrenmişti. Nihayet Absoğulları Amiroğullarmın yanında ikamet edip kaldılar. Ancak bir müddet sonra Temîmoğulları, Amiroğullarmın üzerine yürüdüler ve aralarında "Şı'bü Cebele" denilen vak'a meydana geldi. Bu vak'ayı biraz sonra İnşaallah zikredeceğiz.

Sonra Zübyân kabilesi, .Âmirb. Sa'sa'aoğullarma karşı savaş ilân etti. Bu sırada Absoğulları,

Amiroğullarmın arasında bulunuyordu. Nihayet taraflar savaşa tutuştular ve neticede Ânıiroğulları hezimete uğradı. Bu arada Kırvâş b. Hüneyy el-Absî esir edildi, fakat kimse onun kim olduğunu bilmiyordu. Zübyânoğulları kabilelerine döndüklerinde içlerinden bir kadm Kırvâş'ı tanıdı, bunun üzerine Kirvâş'ı hemen Hısn b. Huzeyfe'ye teslim ettiler ve Hısn onu öldürdü. Sonra Absoğulları, Âmiroğullarmdan ayrılıp Teymü'r-Ribâb kabilesinin yanma geldiler, fakat Teym kabilesi onlara taşkınlık yapıp zulümde bulundu. Bu yüzden taraflar savaşa tutuştular ve çetin bir şekilde savaştılar. Sayıca çok fazla olan Teymliler, Absoğul-larmdan pek çok kimseyi öldürdüler. Bundan sonra Absoğulları savaştan bıkmış, adamları ve malları azalmış, hayvanları telef olmuş bir hâlde buradan ayrıldılar. Bunun üzerine Kays kendi mensuplarına : «Görüşünüz nedir, ne yapalım?» diye sordu, onlar da : «Zübyân kabilesinden olan kardeşlerimizin yanma dönelim, zira onlarla birlikte ölmek, başkalarıyla beraber yaşamaktan daha iyidir.» diye karşılık verdiler. Bu durum karşısında harekete geçip bir gece Haris b. Avf b. Ebû Harise el-Mürrî'nin, diğer bir rivayete göre Herim b. Sinan b. Ebû Harise el-Mürrî'nin yanma geldiler. Bu sırada Haris b. Avf, Hısn b. Huzeyfeb. Bedr'in yanında bulunuyordu. Haris b. Avf Hısırm yanından ayrılıp geri dönünce Absoğullarmı gördü ve onlara ilgi gösterip, «hoş geldiniz.» dedi, sonra onlara kim olduklarım sordu. Onlar : «Biz kardeşlerin Absoğıillanyız.» diye cevap verdiler ve isteklerini dile getirip anlattılar. Bunun üzerine Haris b. Avf : «Hay hay, istekleriniz başım üstüne, ben hu dileklerinizi Hısn b. Huzeyfe'ye ileteyim.» dedi ve Hısn'm yanına tekrar geri döndü. Haris, Hısnb. Huzeyfe'ye : «Böyle gece vaktinde ve geç saatte kapınız bir ihtiyaç için çalındı.» dedi. Hısn : «İhtiyaç ve dileğinizi yerine getirdim.» diyerek karşılık verdi. Sonra Haris : «Ahsoğullarınm hey'etini evimde buldum.» dedi, bunun üzerine Hısn ona : «Kavminizle anlaşıp sulh yapm; zira ben ne diyet veririm, ne de diyet isterim, çünkü amcalarım, babam ve atalarım Abs-oğullarmdan yirmi kişiyi öldürmüşlerdir.» dedi. Bu durum karşısında Haris geri dönüp Hısn'm söylediklerini Absoğullarına haber verdi ve onları alıp Ziyâd ; «Biz ölümün öncü süvarileriyiz.» dediler; bunun üzerine Hısn b. Huzeyfe: «Hayır, siz ölümün değil, barışın öncülerisiniz. Sizler nasıl kavminize ihtiyaç duyuyorsanız, kavminiz de size ihtiyaç duymaktadır.» dedi, sonra onları yanma alıp Sinan'ın yanma geldi ve ona : «Kalk, aşiretinin işleriyle ilgilen ve onların arasını bul, zira bu hususta ben de sana yardımcı olacağım.» dedi. Sinan, Hısnb. Huzeyfe'nin dediğini yerine getirdi ve böylece aralarında barış gerçekleşmiş oldu. Artık bundan sonra Absoğulları geri döndüler.

Bir rivayete göre, Kays b. Züheyr Absoğullarıyla beraber Zübyân-oğullarının yanma gitmemiş ve : Gatafânlı kadm beni ebediyyen görmemelidir; çünkü ben onun ya kardeşini, ya kocasını, ya çocuğunu, ya da amcasının oğlunu öldürmüşümdür. Bundan sonra ben Rabb'ime tevbe edeceğim.» demiş, Hristiyanhk dinini k'abul ederek yer yüzünü dolaşıp Umân'a gelmiş ve burada bir müddet rahiplik hayatı yaşamıştı. Bir gün Havcb. Mâlik el-Abdî, Kays'a rastlayıp onu tanımış ve : «Eğer sana acırsam, Allah bana merhamet etmesin.» dedikten sonra onu öldürmütşür.

Diğer bir rivayete göre, Absoğulları Zübyânoğullarmın yanma geldikleri zaman Kays, Nümeyrb. Kasıt (herhalde Nemirb. Kasıt olacak?) kabilesinden bir kadınla evlenmiş ve bu evlilikten Feclâle ardındaki oğlu dünyaya gelmişti. Fedâle yanında dokuz kişiyle birlikte Hz. Peygamber (S.a.)' in yanma gelmiş ve Hz. Peygamber onu diğer dokuz kişinin üzerine başkan tayin etmişti.

Allah'a hamd olsun ki, nihayet Dâhis ve Gabrâ savaşı sona erdi. [242]

Şi'bu Cebele Vak'asi

Lakît b. Zürâre, kardeşi Ma'bed b. Zürâre'nin intikamını almak için Âmirb. Sa'sa'aoğullarma savaş açmayı kararlaştırmıştı. Ma'bedb. Zürâre'nin Amiroğullarmın elinde esir iken öldüğünü daha yukarıda zikretmiştik. Lakît b. Zürâre savaş hazırlığı ile meşgul olduğu bir sırada, Absoğulları ile Amiroğullarmın ittifak ettikleri haberi kendisine ulaştı, bu durum karşısında Lâkîtb. Zürâre onların üzerine yürümeğe cesaret edemedi ve Absoğullarıyla aralarında intikam ve düşmanlık bulunan bütün kabilelere elçiler gönderip onları Abs ve Âmiroğullarıyla yapacağı savaşta kendisi ile ittifak ve yardımlaşmağa çağırdı. Bunun üzerine Esed, Gatafân kabileleri ile Amr b. Cevn ve Muâviye b. Cevn Lakît'm etrafında toplandılar. Sonra çoğalıp güçlendiler ve savaş için harekete geçtiler. Sancak işlerini ise Muâviye b. Cevn üstlendi. Esed ve Feza re oğulları Muâviye b. Cevn ile beraber bir sancak altında toplandılar. Hâcib b. Zürâre ile Amr b. Temîm'e de bir sancak verildi. Hassan h. Hemmâm ile beraber Ribâb kabilesi de bir sancak altında toplandılar. Amrb. Udes ile beraber Temîm kabilesi boylarından bir cemaat de başka bir sancak altında birleştiler. Bu arada Lakît h. Zürâre ile beraber Hanzala'ya da bir sancak verildi. Lakît'in yanında kızı Dalıtenûs da yer aldı; çünkü Lakit kızı Dahtenûs'u kendisiyle birlikte savaşlara götürür ve ondan görüş alırdı.

Sonra büyük bir ordu hâlinde, Âmir ile Absoğullarım öldürüp intikamlarını alacaklarından son derece emin olarak hareket egeçtiler. Lakît b. Zürâre yolda giderken eşraftan Kerib b. Safvânb. Hubâb es-Sa'dî'ye rastladı ve ona : «Aramıza katılıp bizimle beraber savaşmana engel olan nedir?» diye sordu. Kerib b. Safvâıı : «Şu anda devemi aramakla meşgulüm.» diye cevap verdi. Bunun üzerine Lakît b. Zürâre : «Hayır ,sen bizim gelmekte olduğumuzu karşı tarafa haber verip onları uyarmak istiyorsun; gelişimizi onlara haber vermeyeceğine dair yemin etmedikçe seni "bırakmanı.» dedi. Bu durum karşısında Kerib söylemeyeceğine dair yemin edip söz verdi, fakat Lakît'in yanından öfkeli bir şekilde ayrıldı. Nihayet Kerib b. Safvâıı Âmiroğullarma yaklaşınca, bir bez parçası alıp içine bir Ebû cehil karpuzu, bir diken, biraz toprak, iki Yemen hırkası, bir kırmızı hırka ve on siyah taş koyup bu bez parçasını onların su aldıkları yere attı ve hiç konuşmadı. Nihayet bu bohçayı Muâviye b. Kuşeyr alıp Ahvasb. Ca' fer'in yanına geldi ve bunu su aldıkları bir sırada adamın birisinin getirip attığını söyledi. Bunun üzerine Ahvasb. Ca'fer Kays b. Züheyr el-Absî'ye: «Bu bohça konusunda ne düşünüyorsun.» diye sordu. Kays b. Züheyr : «Bu, Allah'ın bize bir lûtfudur, bu adam ise sizinle konuşmağa yemin ettirilmiş birisidir. Size savaşmak için gelen düşmanlarınızın topraktaki toz tanecikleri kadar çok, kuvvetlerinin diken kadar sert olduğunu haber vermek istiyor. Ebûcehil karpuzu gelen kabilelerin reislerini, iki Yemen hırkası Yemenli iki kabilenin onlarla beraber olduklarını, kırmızı hırka Hâ-cib b. Zürâre'nin gelen orduda olduğunu, taşlar ise bu ordunun on günden beri size doğru gelmekte olduğunu gösteriyor. Sizi uyarıyorum; hür ve şerefli olun, hür kimselerin sabrettikleri gibi sabredip sebat gösterin.» şeklinde yorumlayıp cevap verdi.

Bunun üzerine Ahvasb. Ca'fer, Kays'a : «Senin bu görüşünü kabul edeceğiz ve "buna göre davranacağız; çünkü sen karşılaştığın sıkıntı ve zorluklardan mutlaka bir çıkış yolu bulmuş bir kişisin.» dedi. Kays : «Madem ki benim bu görüşüme göre hareket edeceksiniz, o hâlde develerinizi Şı'bu Cebele'ye (Cebele Geçidine) sürüp götürün, sonra onları bu günlerde hiç suya indirmeyin, susuz bırakın. Düşmanlarınız geldiği zaman bu develeri, kılıç ve mızraklarla dürterek onların üzerine salın. Bu develer susuzluktan korkunç sesler çıkarıp onları oyalayacak ve topluluklarını dağıtacaktır. İşte bundan sonra onların peşine düşün ve intikamınızı alarak yüreklerinizi soğutun.» dedi. Onlar da Kays'm bu tavsiyelerine aynen uydular.

Kerib b. Safvân geri dönerken tekrar Lakît ile karşılaştı ve Lakît ona: «Karşı tarafa haber verip onları

uyardın mı?» diye sordu. Kerib b. Safvân onlardan hiç bir kimse ile konuşmadığına dair tekrar yemin etti, bunun üzerine Lakît de onun gitmesine müsaade etti. Bu sırada Lakît'in kızı Dahtenûs, babasına : «Beni ailemizin yanına gönder, Abs ve Âmiroğullarma karşı beni hedef yapma, zira bu adanı mutlaka onları haberdar edip uyarmıştır.» dedi. Lakît kızı Dahtenûs'un bu sözlerini beğenmedi ve onu ahmaklıkla suçlayıp geri gönderdi. Bundan sonra Lakît yoluna devam ederek kalabalık bir askerle at kişnemeleri arasında Şı'bu Cebele'nin ağız kısmına gelip konakladı. Onların tek derdi su idi ve bu yüzden hemen suya doğru yönelmişlerdi. İşte bu sırada Kays kendi adamlarına : «Develeri şimdi onların üzerine salın.» dedi. Kays'ın sözünü tuttular ve develeri saldılar. Develer ise susuzluktan kudurmuşcasma korkunç sesler çıkararak onların arasına daldılar. Bir kısmı develerin arkasında, bir kısmı da yanıbaş-lannda kaldılar. Neticede develer Temîmoğullarını ve beraberlerindekileri çiğneyip dağıttılar. Bu sırada Şı'bu Cebele denilen geçitte bulunuyorlardı ve develer onları hazırlıksız bir hâlde iken yakalayıp düzlüğe çıkarmıştı. Böylelikle sancaklarının altında toplanmaları engellendi. Abs ve Âmiroğul-ları ise bu durumdan yararlanıp onların üzerine saldırdılar. Taraflar şiddetli bir şekilde savaştılar ve bu savaş esnasında Temîmoğullarından çok sayıda insan öldürüldü. Karşı tarafın reislerinden ilk öldürülen kişi ise Amrb. Cevn oldu. Bu arada Muâviye b. Cevn ile Hâcib b. Zürâre ve Lakît'in kızı Dahtenûs'un kocası Amr b. Amr b. Udes esir edildi. Lakît b. Zürâre ise kendini toparlayıp dağılmış bulunan kavmini tekrar yanma çağırdı; fakat çok az sayıda kişi toplandı. Bu durum karşısında Lâkit bayrağını alıp bir uçurumun kenarına dikti, sonra saldırıya geçip vuruştuktan sonra geri döndü ve : «Ben Lakît'im.» diye adamlarına seslendi. Aynı şekilde ikinci defa saldıraya geçti ve bir hayli kişiyi öldürüp yaraladıktan sonra geri döndü. Artık çevresinde toplananların sayısı hayli artmıştı. İşte bu sırada atının üzerinde iken uçurumun çökmesiyle Antere üzerine saldırdı ve vurduğu bir darbe ile Lakît'in belini kırdı. Sonra Kays gelip kılıcıyla vurdu ve onu kanlar içerisinde bıraktı. İşte bu esnada Lakît kızı Dahtenûs'u hatırlayıp şu mealdeki mısraları söyledi :

"Ey Dahtenûs! Keşke bilseydim ve bu haber sana geldiğinde seni dinleseydim. Sen saçlarını mı kesiyorsun, yoksa salma salma mı yürüyorsun? Hayır, sen bir gelinsin ve salma salma yürüyorsun."

Sonra Lakît b. Zürâre öldü ve Temîm ile Gatafân kabilelerinin hezimetleri tamamlanmış oldu. Bundan sonra Hâcib b. Zürâre'yi beş yüz, Amr b. Anır'ı iki yüz deve fidye karşılığında kurtardılar. Bu arada sağ salim kurtulanlar da ailelerine geri döndüler.

Dahteıiûs ise babasının arkasından kasideler hâlinde mersiyeler söyledi. Söylediği mersiyelerden biri şu mealdeki kasidesidir :

"Ulu ve şerefli olan kişi, Hmdif'in güzel ve hayırlı hasletlerine, yâni Hındif in gencine, yaşlısına, düşmanlarına karşı en zararlı olanına, esarettekilerini en çok azat edip hürriyetlerine kavuşturana, yer altı mahzenlerindeki asil, ulu ve efendilerine, hitap günündeki süsüne ve hükümdarlar katındaki reisine, neseplerine müracaat edildiği zaman, nesep bakımından en mükemmel olanına vakıf ve muttali oldu. O ki, aşiretin asaletini yükseltip dayanağı olan reis ve efendisini gözetti. O aşiretinin ihtiyaçlarını giderip kolluyor, zararlı şeylerden onları koruyor, asalet ve şereflerini müdafaa ediyor. Yürünmesi mümkün olmayan düşmanların topraklarına tıpkı ölümü gelmiş kara yılanın küstahlığı gibi ayak basıp giriyor. O bulutsuz açık bir havada parlayan bir yıldız gibidir, fakat ulu ve değerli olan kişi onun canıyla oynadı. Ne var kî bütün ölümler ezelde takdir edilip yazılmıştır. Esed-oğulları kuşların sahiplerinden kaçtıkları gibi kaçtılar; Hevâzin kabilesinin adamları ise kuyruklarının yanında (yani kuyrukları kıstırılmış) fare gibiydiler."

Muhammed b. İshak Cebele vak'asmı bizim zikrettiğimiz gibi anlatmıyor, bizden farklı zikrediyor ve şöyle diyor

«Bu vak'anm asıl sebebi şudur : Hmdifoğullarınm ku'duduna [243] Kay s yemek vermek mecburiyetindeydi ve bu ku'dud sırayla Hmdifoğulları arasında dolaşırdı. Nihayet sıra Temim kabilesine, sonra Amrb. Temîmoğul-larıııa gelmişti. Amrb. Temîrnoğulları ise Hındifoğullarımn sayıca en az, zayıf ve perişan bir boyu idi. Sıra bunlara gelince Kays ku'duda yemek vermekten imtina etti ve karşı koydu; bunun üzerine Temim kabilesi bir araya toplandı ve diğer Arap kabileleriyîe ittifak anlaşması yaptı. Bundan sonra Kays'm üzerine yürüdüler.»
Muhammed b. İshâk, kıssanın bundan sonrasını bizim zikrettiğimiz gibi anlatıyor, fakat bazı kısımlarında bizden ayrılıyor. Bunların burada zikredilmesine gerek görmüyorum.
Âmirb. Tufeyl el-Âmirî, bu vak'anm cereyan ettiği günde dünyaya gelmiştir.
Bazı alimler, Bahreyn'deki bir kısım Arapların Mecusîliği kabul ettiklerini, Zürâreb. Udes ile iki oğlu Hâcib ve Lakît'in, Akra'b. Habis ve digürlerinin Mecûsî olduklarını, Lakît'in kendi kızı Dahtenûs ile evlendiğini ve ona Farsça olan bu "Dahtenûs" adını verdiğini, hattâ Lakıt öldürüldüğünde kızı Dahtenûs ile evli bulunduğunu ve bu hususta : «Ey Dahtenûs! Keşke bilseydim!» mealindeki mısralarla başlayan beyitleri söylediğini zikrederler. Fakat doğru olan birinci rivayettir. En doğrusunu ise Allah bilir. [244]

Zâtu Nekîf Vak'ası

Bekr b. Abd Menâtb. Kinâneoğulları, Kusayy'in Mekke'yi Kureyş kabilesi arasında hane hane taksim edip parsellemesinden ve kendileriyle birlikte Huzâ'a kabilesinden bir kısmı kimseleri Mekke'den çıkarıp sürmesinden beri, Kureyş'e karşı buğz ediyor ve kin "besliyorlardı. Nihayet Ab-dülmutalib'in döneminde Harem'i Kureyş'in elinden almağa, icabında Ha-rem'i ele geçirinceye kadar onlarla savaşmağa karar verdiler. Bu arada . Bekroğullari, .Hûnb. Huzeymeoğullarma ait develere el koymuşlar ve onları sürüp götürmüşlerdi. İşte bundan sonra Bekroğulları toplayabilecekleri bütün adam ve kabilermi bir araya topladılar. Diğer taraftan Kureyşli-ler de kendi kabile ve adamlarını toplayıp hazırlandılar. Ayrıca Abdülmut-talib Kureyş kabilesiyle Ahâbîş arasında bir ittifak anlaşması yaptı. Ahâ-bîş topluluğu ise, Haris b. Abd Menât ve Hûnb. Huzeymeb. Müdrikeoğul-ları ile Huzâ'a kabilesinden Mustalakoğulîarımn bir araya gelmesinden meydana gelmişti. Nihayet başlarında Abdülmuttalib olduğu hâlde Kureyş kabilesi ve müttefikleri, Bekroğulları ve müttefikleriyle karşılaştılar ve "Zâtu Nekîf" denilen yerde savaşa tutuştular. Neticede Bekroğulları hezimete uğrayıp büyük zayiat verdiler ve bir daha Kureyş ile savaşmağa kendilerinde cesaret bulamadılar.
İbn Şu'le eî-Fihrî bu hususta şu mealdeki beyitleri söylemiştir :
"Zâtu Nekîf günü Bekroğullarınm taşkınlıklarına aynı şekilde mukabelede bulunan bir topluluğu gören kimsenin gözleri ne kadar mutludur. Onlar evlerimizin ve kadınlarımızın, yanma gelip kondular, fakat bizim için çok kötü konuk oldular."
Bu vak'a günü Kare kabilesinden Abd b. Seffâh el-Kârî, Bel'âb. Kays' in kardeşi Katâdeb. Kays'i öldürdü. BePâ'nın adı Müsâhık idi. Yine bu vak'a günü : "Kâre'ye atan insaflı davranmıştır." denildi. Kare Hûnb. Hu-zeyme'nin çocuMarmdandır. Hûnb. Huzeyme de Adalb. Diş'in soyımdan-dır.
Onlardan birisi şu mealdeki beyti söylemiştir :
"Biz Kare kabilesine : 'Üzerimize gelmeyin, yoksa erkek deve kuşu gibi sür'atle koşup kaçarız.' diye çağrıda bulunup yalvardık."

Denildiğine göre, bu "beyit sebebiyle onlara Kare ismi verilmiştir. Önceleri Kare kabilesi "Rumâtü'l-hadak (nişancı okçular)" ismiyle anılıyordu. [245]

Birinci Ve İkinci Ficâr Vak'alan

Birinci Ficâr vak'asmda kayda değer önemli bir şey olmamıştır. Fakat buna rağmen bizim burada birinci Ficâr vak'asmı zikretmemizin sebebi ikinci Ficâr vak'asmda meydana gelen büyük hadiseler dolayısıyla birinci Ficâr vak'asımn da bunun gibi olduğu ve bizim bunu ihmal edip buraya almadığımız zannını bertaraf etmek içindir.
İbn İshak anlatıyor :
«Birinci Ficâr savaşı Kureyş ve onlarla beraber olan bütün Kinâne-oğullarıyla Kays-ı Aylan kabilesi arasında meydana gelmiştir. Bu savaşın sebebi şu idi : Kinâneoğullarmdan birisinin Nasr b. Muâviye b. Bekr b. He-vâzinoğullarmdan birisine borcu vardı. Kinâneli bu şahıs ise fakir düşüp borcunu ödeyemeyerek hâle gelmişti. Bunun üzerine Nasrb. Muâviyeoğul-larmdan olan kişi Ukâz panayırına bir maymun getirip: "Kinâne kabilesinden olan falan kişinin bana olan borcu mukabilinde kim bunu benden satın alır?" diye seslendi. O bunu, Kinâneli şahsı ve kabilesini ayıplayıp küçük düşürmek için yapmıştı. Fakat bu sırada onun yanından geçmekte olan Kinâneli birisi, Nasrb. Muâviyeoğullarmdan olan bu kişinin söylediği söz gururuna dokunduğundan kılıcıyla vurup maymunu öldürdü. Bunun üzerine Nasr b. Muâviye oğullarından olan kişi Kays kabilesini, Kinâneoğullarmdan olan kişi de Kinâne kabilesini yardıma çağırdı. Nihayet her iki kabilenin insanları toplanıp ağız kavgasına tutuştular. Aralarında savaş çıkmasına ramak kalmıştı, fakat sonra sulh yapıp anlaşmaya vardılar.»
Diğer bir rivayete göre ise, bu savaşın sebebi şu idi : Bir grup Ku-reyşli genç, Âmiroğullarmdan yüzü peçeli güzel bir kadının yanma gelip ona : «Peçeni kaldır da yüzünü görelim.» demişlerdi. Kadın onların bu sözüne aldırış etmemiş ve yüzünü açmamıştı, fakat bu gençlerden birisi kadının elbisesinin eteğini sırtına kadar kaldırıp bir dikenle buraya tutuşturmuştu. Kadın bunun farkında değildi. Nihayet kadın ayağa kalkınca dü-bürü açılmış ve gençler : «Yüzüne baktırmadın, ama biz senin dübürüne baktık.» diyerek gülmüşlerdi. İşte bunun üzerine kadın : «Ey Âmiroğulla-rı! Yetişin, rezil rüsvay oldum.» diye bağırdı. Onun bağırması karşısında bir grup insan koşuşup yanma geldiler ve kavgaya tutuştular. Savaşa çıkmasına ramak kaldığı bir sırada, durumun sanıldığı kadar büyük olmadığını ve basit olduğunu gördüler, bunun üzerine anlaşmazlığa son verip sulh yaptılar.
Başka bir rivayete göre, bu birinci Ficâr savaşının sebebi şu idi: Gıfâr oğullarından Ebû Ma'şerb. Mikrez adında, son derece güçlü ve kararlı birisi Ukâz panayırında oturup ayaklarını uzatarak şu mealdeki mısraları söylemişti :
"Bize Müdrike b. Hmdifoğulları derler; kimin gözüne vurursak artık gözü görmez olur, kim de bizim kavmimizden olursa artık o kişi azgın denizin dalgası gibi gururlanıp büyüklenir."
Sonra da : «Allah'a and olsun ki, ben Arab'ın en şereflisi ve ulusuyum; kim benden daha şerefli ve ulu olduğunu iddia ederse, gelsin ayağıma kılıçla vursun.» demişti. İşte bunun üzerine Kays Aylan'dan Ahmer b. Mazin adında birisi kalkıp kılıçla ayağına vurdu ve hafifçe ayağını tahriş edip yaraladı. Bu hadise üzerine her ikisinin taraftarlarından bir hayli insan toplanıp münakaşaya tutuştular, fakat sonra anlaşmaya vardılar.
İkinci Ficâr vak'ası ise, Fil vak'asmdan yirmi yıl, Abdülmuttalib'in vefatından on iki yıl sonra meydana gelmiştir. Araplar arasında "Eyyâ-mü'1-Arab" adıyla bilinen savaşların en büyüğü ve en

meşhuru bu ikinci Ficâr vak'asıdır. Bu vak'aya "Ficâr" denmesinin sebebi, Kays Aylan ve Kinâne kabilelerinin hu vak'ada bir kısım haramları ihlâl edip helâl saymalarından ileri gelmektedir. Bu ikinci Ficâr vak'asmdan önce cereyan eden Şı'bu Cebele vak'ası, Eyyâmü'l-Arab'm arasında zikredilmektedir, fakat bu Ficâr vak'ası ondan daha büyüktür.

İkinci Ficâr vak'asınm sebebi şu idi: Önce Kinâne kabilesinden olup, sonra Damre kabilesine geçen Berrâdb. Kaysb. Râfî', şerli ve belâlı olması yüzünden kavminin kendi aralarından çıkarıp sürdüğü bir kişiydi ve aklına eseni hiç çekinmeden yapardı. Atılgan ve pervasızlığı sebebiyle darb-ı mesel hâline gelmiş ve hakkında : "Berrâd'dan daha pervasız ve ahlâksız." denilmiştir.

Bu hususta bir şair şu mealdeki beyitler söylemiştir :

"Bu genç gecelerin tanıdığı bir gençtir ve o bu gecelerde dilini çıkarıp hareket ettiren zehirli yılan gibidir. Tıpkı Berrâd gibi, gecelerin geçmesiyle her gün pervasızca yaptığı bir hadise vardır.' '

Bir gün Berrâd kalkıp Nu'mânb. Münzir'in yanma geldi. Nu'mân her yıl misk ve kumaş yüklü bir kafileyi ticaret için Ukâz panayırına gönderir ve "bunlar orada kendi hesabına satılırdı. "Ukâz", "Zü'1-Mecâz" ve "Mecenne" hac mevsimi geldiğinde her yıl Arapların toplandıkları panayırlardı ve panayır günleri geçinceye kadar herkes güven içerisinde bulunurdu. Ukâz panayırı Nahle ile Tâif arasında, Mecenne panayırı Zahrân'da, Zü'i-Mecâz ise Arafat'ta vakfe yerine durulduğunda sol tarafta bir yerde kurulurdu. Bir gün Nu'mân, yanında Eerrâd b. Kays ile er-Rahhâl ismiyle tanınan - ki bu isim ona hükümdarların yanma fazla gidip geldiği için verilmişti - Urve b. Utbeb. Ca'ferb. Kilâb'm bulundukları bir sırada: «Kim benim bu misk ve kumaş yüklü kafilemi Ukâz panayırına kadar götürebilir.» dedi. Bunun üzerine Berrâd ortaya atılıp : «Ey Nu'mân, lanetten uzak olasın! Bu kafileyi ben Kinâne üzerinden götürebilirim.» diye karşılık verdi. Nu'mân : «Ben bu kafileyi Kinâne ve Kays Aylan üzerinden götürecek birisini istiyorum.» dedi. Bu defa Urveb. Utbe ortaya atıldı ve (Berrâd'ı kasdederek) : «Ey Nu'mân, lanetten uzak olasın! Kendi kabilesinden kovulan bu köpek mi senin kafileni götürecek? Ben bu kafileyi, Tihâme ve Necd halkından olan Şîh ve Kaysûm ahalisinin üzerinden götürebilirim.» dedi. Fakat Berrâd âfkelendi ve : «Ey Urve! Kinâne üzerinden götürebilir misin?» diyerek ona çıkıştı. Urve ise : «Evet, bütün insanlar üzerinden götürebilirim.» diyerek karşılık verdi.

Bunun üzerine Nu'mân kafileyi Urve er-Rahhâl'e teslim etti ve götürmesini emretti. Berrâd Urve'nin peşine takıldı; Urve onu görüyordu ve ondan korkmuyordu. Nihayet Urve, Fedek civarında "Teymen" denilen vadide kavminin ortasına geldiği bir sırada, Berrâd b. Kays ona yetişti ve kumar (fal) oklarını çıkarıp öldürülmesi hususunda falına baktı. Bu sırada Berrâd'm yanma gelen Urve : «Ey Berrâd! Ne yapıyorsun?» diye sordu. Berrâd : «Katlin hususunda falına bakıp kur'a çekiyorum; bakalım katlin konusunda bana izin verilecek mi, yoksa verilmeyecek mi?» diye cevap verdi; bunun üzerine Urve : «Bunu yapmak dübürünü sıkar.» diye tehdit etti, fakat Berrâd kılıcıyla hemen Urve'nin üzerine atıldı ve onu öldürdü. Kafile ve yük işleriyle meşgul olanlar Urve'yi öldürülmüş görünce hemen kafileyi bırakıp dağıldılar. Berrâd ise kafielyi alıp doğru Hayber'e gitti, fakat Kays kabilesinden iki kişi Berrâd'ı yakalamak üzere onun peşine düştü. Bu iki kişiden birisi Ganî cemaatindendi ve ismi Esedb. Cüveyn idi, diğeri ise Gatafân kabilesindendi ve adı Müşavir b. Malik idi. Berrâd Hayber'e geldiğinde ilk defa bu iki kişi ile karşılaştı ve onlara : «Siz kimsiniz?» diye sordu. Onlar : «Biz Kays kabilesindenîz, Berrâd'ı öldürmek için geldik.» diye cevap verdiler. Bunun üzerine Berrâd onları indirip bineklerini bağladı, sonra : «Hanginiz Berrâd'a karşı daha cesur dayramp güzel kılıç kullanîr?» diye sordu. Gatafânlı olan : «Ben.» diye cevap verdi. Sonra Ganî cemaatinden olan Esedb. Cüveyn'e : «Sen bineklere sahip ol.» dedi ve Gatafânlı Müşavir b. Mâlik'i

yanma alıp güya Berrâd'm bulunduğu yeri göstermek gayesiyle onu evlerden uzakta ve Hayber'in kenarında izbe bir har ebeye götürdü. Berrâd buraya gelince Gatafânlı adam : «İşte Berrâd' in bulunduğu harabe burasıdır ve o burada barınır. Bana biraz mühlet ver, gidip onun içerde olup olmadığına bakayım.« dedi. Gatafânlı adam beklerken Berrâd içeri girip geri geldi ve : «Berrâd içeridedir, hem de uyuyor. Bana kılıcını göster, keskin mi, değil mi bir bakayım?» dedi. Bunun üzerine Gatafânlı adam kılıcını Berrâd'a verdi ve Berrâd kılıcını çekip Gatafânlı adamı öldürdü. Sonra bu kılıcı saklayıp Ganî cemaatinden olan adamın yanına geldi ve ona : «Arkadaşından daha korkak birisini görmedim. Onu Berrâd'm bulunduğu odaya bıraktım, uykuda olmasına rağmen onun üzerine gidemedi.» dedi. Bunun üzerine Ganî cemaatinden olan adam : «Sen şu bineklere bakacak birisini bul, ben gidip Berrâd'ı öldüreyim.» dedi. Berrâd : «Sen binek hayvanlarını bırak, mes'ûliyeti bana aittir.» diye karşılık verdi. Sonra beraberce harabeye geldiler ve Berrâd burada onu da öldürdü. Bundan sonra Berrâd kafileyi alıp Mekke'ye hareket etti ve yolda Esedb. Huzeymeoğullarmdan birine rastladı. Berrâd : «Gel sana mükâfat ve ödüî vereyim ve Harb b. Ümeyye ile" kavmime git; zira onlar hem benim kavmim, hem de senin kavmindir - çünkü Esed b. Huzeyme Hmdifoğullarmclandı-. Onlara, Berrâd b. Kays'iıı Urve er-Rah-hâl'i öldürdüğünü haber ver ve Kays kabilesinden kendilerini korusunlar.» dedi ve bu haberi için ona on deve vermeyi kararlaştırdı. Bunun üzerine Esedb. Huzeymeoğullarmdan olan bu adam yola çıktı ve Ukâz panayırına geldi. Burada bir grup insan bulunuyordu ve bu adam Harbb. Ümey-ye'ye gelip Berrâd'm mesajını ona iletti. Bu durum karşısında Harbb. Ümeyye, Kureyş'in yaşlılarından ve eşrafından olan Abdullah b. Cüd'ân et-Teymî ile Ebû Cehl'in babası Hişâm b. Muğîre el-Mahzûmî'ye haber gönderdi, ayrıca bütün Kureyş kabilelerine haber gönderip her birinin birer temsilci göndermelerini istedi. Bu arada Ahâbîş topluluğunun efendi ve reisi olan Huleys b. Yezîd el-Hârisî'ye de haber saldı ve durumu onlara bildirdi. Bunun üzerine onlar aralarında müşavere ettiler ve : «Biz Kays kabilesinin kendilerinden öldürülen kişinin intikamını almasından korkuyoruz; çünkü onlar öldürülen kişi karşılığında Damreoğullarmdan pervasız ve ahlâksız birini (Berrâd'ı) öldürmeğe razı olmazlar.» dediler ve o gün için Kays kabilesinin asîl ve reisi olan Ebû Berâ Âmirb. Ca'ferb. Kilâb Mülâ'ıbu'l-esinne'ye gidip ona : «Bizim haberimiz yokken Necd ve Tihâme arasında bir hadise meydana gelmiştir. Bunu halka duyur; böylece hem sen, hem de onlar durumu öğrenmiş olurlar.» demeyi kararlaştırdılar.

Nihayet Ebû Berâ Âmirb. Mâlik'in yanma gelip düşündüklerini ona söylediler; bunun üzerine Ebû Berâ kendisine söylenenleri kavmine bildirdi ve durumu halka duyurdu.

Bundan sonra bir grup Kureyşli kalkıp : «Ey Ukâz ahalisi! Mekke'de kavmimizin arasında bir hadisenin meydana geldiğini öğrendik. Şimdi onlardan geri duracak olursak fitne ve şerrin büyümesinden korkuyoruz. Sakın buradan ayrılmamız sizi korkutmasın.» diyerek harekete geçtiler ve her şeye rağmen dere tepe demeyip Mekke yoluna düştüler. Akşama doğru gelmekte oldukları haberi Ebû Berâ Âmirb. Mâlik'e ulaştırıldı, bunun üzerine : «Kureyş vaadinde durmadı, Harbb. Ümeyye ise beni aldattı. Allah'a and olsun ki, artık Kinâne kabilesi bir daha Ukâz panayırına ebediy-yen gelemeyecektir.» dedi ve adamlarını alıp Kureyşlilerin peşine düşerek "Nahle" denilen yerde onlara yetişti. Taraflar savaşa tutuştular ve Kays kabilesi mensupları öfkelenip iyice coştular. Kureyşliler nerdeyse hezimete uğrayacaktı; fakat onların sığınıp emniyette olacakları bir yerleri vardı, o da Harem-i Şerife girmekti. Kureyşliler bu şekilde savaşa devam ettiler, fakat geceyle birlikte hemen Harem'e girdiler. Bu sırada Hz. Muhammed (S.a.) onlarla beraberdi ve yirmi yaşlarmdaydı.

Zührî: «Hz. Muhammed (S.a.) onlarla beraber değildi; eğer onlarla beraber olsaydı, hezimete uğramazlardı.» diyor. Bu gerekçe hiçbir şey ifade etmez, çünkü Hz. Peygamber (S.a.)'e vahiy verilip

peygamberlik geldikten sonra bile O'nun eshâbı hezimete uğramış ve öldürülmüşlerdir. Kaldı ki Hz. Peygamber'in risaletten önce bir toplulukla beraber olması ve onların hezimete uğramaları, pek tabiî ki mümkündür.

Nihayet Kureyşliler Harem-i Şerife girince, Kays kabilesi mensupları onlardan uzaklaştılar ve ayrılırken : «Ey Kureyş topluluğu! Urve'nin kanını yerde bırakmayacağız; önümüzdeki yıl Ukâz panayırında hesaplaşacağız.» dediler ve birbirlerini teşvik ve tahrik edip Urve er-Rahhâl'in öldürülmesine ağlayarak memleketlerine döndüler.

Daha sonra Kays kabilesi toplayabileceği bütün grupları çevresine topladı; bu arada kendisine Sakîf ve diğer kabileler de katıldı. Diğer taraftan Kureyş kabilesi de toplayabileceği bütün gruplarını topladı. Kinâne kabilesinin tamamı, Ahâbîş topluluğu ve Esedb. Huzeyme de Kureyş'in yanında yer aldılar. Kureyş kabilesi ise. herkese silâh dağıttı; bu arada Abdullah b. Cud'ân yüz kişiyi mükemmel bir şekilde silâhlandırdı. Diğerleri de aynı şekilde hareket ettiler.

Nihayet Kureyş kabilesi her boyunun başında bir reis olduğu halde vaat olunan yere (Ukâz'a) gitmek üzere yola çıktı. Hâşimoğullarmm reisi Zübeyrb. Abdülmuttalib idi ve yanında Hz. Peygamber (S.a.) ile birlikte Abdülmuttalib'in oğullarından kardeşleri Ebû Tâlib, Hamza ve Abbâs bulunmaktaydı. Ümeyyeoğulları ile müttefiklerinin reisi Harb b. Ümeyye, Abdüddâroğullarmm reisi îkrimeb. Hâşimb. Abd Menâfb. Abdüddâr, Esedb. Abdü'l-Uzzâoğullarının reisi Huveylidb. Esed, Mahzûmoğullarının reisi Ebû Cehl'in babası Hişâm b. Muğire, Teymoğullarınnı reisi Abdullah b. Cud'ân, Cumahoğullarmm reisi Ma'merb. Habîb b. Vehb, Sehmoğul-

larmın reisi Âs b. Vâil, Adiyyoğullarımn reisi Sa'îdb. Zeyd'in babası Zeyd b; Amrb. Nüfeyl, Âmirb. Lüeyoğullarmm reisi Süheylb. Amr'm babası Amr b. Abd Şems, Fihroğullarınm reisi Ebû Ubeyde'nin babası Abdullah b. el-Cerrâh idi. "Ahâbîş" denilen ve Haris b. Abd Menâtoğulları ile Kinâne, Adal ve Kare kabilelerinden, Hûnb. Huzeymeoğullanndan Diş ile Mus-talakb. Huzâ'a'dan meydana gelen bu topluluğun reisleri ise başlarında kumandan olarak bulunan Hüleys b. Yezîd ile Süfyânb. Uveyf idi. Onlar Hârisoğulları ile ittifak ettikleri için "Ahâbîş" adını almışlardı. Ahâbîş kelimesiyle aynı kökten gelen "tahabbüş" kelimesi, "toplanmak" manasına delmektedir. Bekroğullarının reisi Bel'âb. Kays, Kinâne kabilesinden Fi-râsb. Ganmoğullarmm reisi Umeyrb. Kays Cizlü't-Ta'ân [246] Esedb. Hu-zeymeoğullarmın resi Bişrb. Ebû Hâzim idi. Diğer insan topluluklarının reisliği ise, Abd Menâfoğulları arasındaki itibarından ve yaşlılığından dolayı Harbb. Ümeyye'ye verilmişti.

Kays kabilesi, Ukâz panayırına Kureyş kabilesinden önce gelmişti. Âmiroğullarmm reisi Ebû Berâ Âmirb. Malik Mülâ'ıbu'l-esınıe, Nasr-oğullan ile Sa'd ve Sakîf kabilelerinin reisi Sübeyl b. Rabî' b. Muâviye, Cü-şemoğullarmm reisi Düreyd'in babası es-Sımme, Gatafân kabilesinin reisi Avfb. Ebû Harise el-Mürrî, Süleymoğullarınm reisi Abbâs b. Zı'l b. Hü-neyyb. Enes, Fehm ve Advânoğullannm reisi ise Kİdâmb. Amr idi.

Kureyş kabilesi hareket edip Ukâz panayırına geldiği zaman, Kays kabilesi burada bulunuyordu. Harb b. Ümeyye'nin yanında Ümeyye'nin oğullarından diğer kardeşleri Süfyân, Ebû Süfyân, Âs ve Ebu'l-Âs da bulunmaktaydı. Harb b. Ümeyye ve kardeşleri Süfyân ile Ebu'l-Âs kendilerini bağlayıp : «Bizden hiçbir adam, ölünceye veya muzaffer oluncaya kadar bulunduğu yerden asla ayrılmayacaktır.» dediler. İşte o zaman "Anâbis (arslanlar)" adını aldılar. Bu kelimenin müfredİ (tekili) olan "anbes" kelimesi "arslan" manasına gelmektedir. Nihayet Kays ve Kureyş kabileleri şiddetli bir savaşa tutuştular. Gündüzün ilk saatlerinde savaş Kays kabilesinin lehine idi ve zafer onlarıydı..Bu sebeple Kureyş kabilesinden ve Kinâneoğullarmdan pek çok sayıda kişi hezimete uğramıştı. Bu arada Zühre ve Adiyyoğulları da hezimete uğramışlardı. Ayrıca Ma'mer b. Habîb el-Cumahî öldürülmüş ve

Firâsoğullarmdan bir grup da hezimete uğramıştı. Harb b. Ümeyye ile Abd Menâfoğulları. ve diğer Kureyş kabileleri sebat ve sabır gösterip yerlerinden ayrılmamışlardı. Nihayet öğle vaktine kadar Kureyş ve Kinâne kabilelerine karşı üstünlük ve zafer Kays kabilesindeydi. Bundan sonra durum tersine dönüp zafer ve üstünlük Kureyş ve Kinâne kabilelerine geçti. Bu sebeple Kays kabilesinden pek çok sayıda insan öldürdüler. Savaş gittikçe kızıştı ve durum vahim bir hâl aldı. O gün Haris b. Abd Meıiâtb. Kinâneoğullarmm sancağı altında bulunan, sabır ve metanet gösteren yüz kişi öldürüldü. Böylece Kays kabilesi hezimete uğradı ve onların ileri gelenlerinden Abbâs b. Zı'l es-Sülemî ve diğerleri öldürüldü. Mâlik b. Avf en-Nasrî;nin amcası Ebu's-Seyyid, Kinâne kabilesinin yaptığı bu katliamı görünce : «Ey Kinâneoğulları topluluğu! Öldürmek hususunda ileri gittiniz.» diye seslendi. Bunun üzerine Abdullah b. Cud'ân : «Biz aşırı ve ileri giden müsrif bir topluluğuz.» diye karşılık verdi.
Sübey' b. Rabî' b. Muâviye, Kays kabilelerinin hezimete uğradıklarını görünce kendisini bağlayıp yan yattı ve : «Ey Nasroğulları topluluğu! İster beni müdâfaa edin, ister bırakıp gidin.» diye seslendi; bunun üzerine Nasr, Cüşem, Sa'd b. Bekr, Fehm ve Advânoğulları ona acıyıp çevresinde toplandılar, diğer Kays kabileleri ise hezimete uğrayıp dağıldılar. Çevresinde toplanan bu kabileler benzeri görülmedik çetin bir savaş yaptılar. Sonra taraflar birbirlerini sulhe davet ettiler ve ölüleri sayıp hangi tarafın ölü sayısı daha çoksa, çok olan tarafın diğer taraftan Ölülerinin diyetlerini alması şartıyla aralarında sulh yaptılar. İki tarafın ölüleri sayıldığında, Kureyş kabilesiyle Kinâneoğullarının Kays tarafından yirmi kişi daha fazla öldürdükleri anlaşıldı, bunun üzerine Harb b. Ümeyye, o gün Kays kabilesine diyet bedellerini ödeyinceye kadar oğlu Ebû Süfyân'ı ve kabilesinin ileri gelen bazı reislerini rehin olarak bıraktı. Bundan sonra taraflar birbirlerinden ayrıldılar ve savaşı bıraktılar. Aralarındaki düşmanlık ve kötülükleri tamamen terkettiler. Artık bir daha Berrâd ile Urve arasında geçen hadiseden dolayı birbirlerine eza ve cefa etmemek üzere anlaştılar. [247]

Zû-Neceb Vak'asi

Zû-Neceb vak'ası şu şekilde meydana gelmişti: Âmiroğulları, Cebele günü Temîm kabilesini hezimete uğratıp yapacaklarını yapınca onların köklerini kazımayı düşündüler bunun üzerine Kinde hükümdarlarından Hassan b. Kebşe el-Kindî'ye, yâni Hassan b. Muâviye b. Hucr'a bir mektup yazarak kendileriyle beraber Temîm kabilesinden Hanzalaoğullarma karşı savaşmağa çağırdılar ve Hanzalaoğulîarmm kendi süvarilerini ve ileri gelen reislerini öldürdüklerini bildirdiler. Kinde hükümdarı Hassan onların bu çağrısını kabul etti ve beraberindekiler ile birlikte yurtlarından ayrı olarak hükümdarla beraber kalan azınlık hâlindeki Arapları yanma alıp onlara doğru yola çıktı. Hanzalaoğulları, Kinde hükümdarı Hassan' m gelmekte olduğu haberini alınca, Amrb. Amr onlara : «Ey MâlikoğuIIarı! Bu hükümdara ve beraberinde getirdiği kalabalığa sizin gücünüz yetmez; derhal bulunduğunuz yerden ayrılın.» dedi. Bu sırada Hanzalaoğul-S lan hükümdarın güzergâhında bulunan bir vadinin (yani Zü-Neceb'in) üst kısımlarında kalıyorlardı. Bu vadinin alt kısmında ise Yerbû'oğulları oturuyordu. Bunun üzerine Mâlikoğulları yerlerini değiştirip Yerbû'loğulla-rınm arka kısmına geçtiler. Bu defa Yerbû'oğulları hükümdarın geçeceği güzergâhta kalmış oldu.
Yerbû'oğulları Mâlikoğullarmm yer değiştirme hareketlerini görünce hemen hazırlanıp hükümdar Hassan b. Kebşe'nin geleceği yola çıktılar. Sabahın erken saatlerinde yâhındakilerle birlikte hükümdar Hassan b. Kebşe onların yanma geldi. Zaten Yerbû'oğulları savaş için hazırlanmışlardı.

Neticede Hassan b. Kebşe ile Yerbû'oğulları savaşa tutuştular. Mâlikoğulları Yerbû'oğullarmm savaştıklarım ve onların savaş esnasındaki direnme güçlerini görünce, hemen yanlarına gelip onların saflarında savaşa katıldılar ve uzun müddet savaştılar. Huşeyş b. Nimrân er-Riyâhî, savaş esnasında hükümdar Hassan b. Kebşe'nin başına vurup onu yere düşürdü ve bu darbenin te'siriyle hükümdar öldü. Bu arada Ubeyde b. Mâlik b. Ca' fer de Öldürüldü. Tufeyl b. Mâlik ise atı Kurzül üzerinde olmasına rağmen yenildi. Diğer taraftan Âmiroğullarmm reisi olan Amr b. Ahvas b. ,Ca' fer de öldürüldü. Böylece Âmiroğulları ve hükümdar Hassan b. Kebşe'nin taraftarları hezimete uğramış oldu. İslâm döneminde şair Cerîr, Zû-Neceb gününü anarak şu mealdeki mısraları söylemiştir :
"Zû-Neceb günü biz kendimizi savunduk, fakat Mâlik iyi mızrak sallayanların yanında kendisine itimad edilmeyecek birisine güvenip sarıldı."
Zû-Neceb vak'ası Cebele savaşından bir yıl sonra meydana gelmişti. Ahvas b. Ca'fer, oğlu Anır'ın ölümünden sonra bir miktar daha yaşadı, fakat oğlunun üzüntüsüne dayanamayıp öldü. [248]

Na'fu Kuşâve Vak'ası

Bu savaş Şeybânoğullarının lehine, Temîmoğullarmm aleyhine olmuştur.
Ebû Ubeyde anlatıyor :
«Bistânı b. Kays "Na'fu Kuşave" denilen yerde oturan Temîm kabilesinden Yerbû'oğulîannın üzerine bir baskın yapmıştı. Bir kuşluk vakti yağmurlu ve rüzgârlı bir günde onların yanma çıkagelmişti. Bu sırada otlaklara bırakılan develere rastlamış ve bütün develeri ele geçirip geri dönmüştü. İşte bunun üzerine Yerbû'oğulîarı bir araya gelip Bistâm b. Kays'm peşine düştüler. Onların arasında Umâre b. Uteybe b. Haris b. Şihâb da bulunuyordu. Fakat Bistârn'a yetiştiklerinde Bistâm geri dönüp Umâre b. Uteybe'nin üzerine atıldı ve onu Öldürdü. Ayrıca Bistânı kendisine yetişen Mâlik b. Hıttân el-Yerbû'î'yi de öldürdü. Bistâm, aynı şekilde peşini takip edip gelen ve kendisine yetişen Büceyrb. Ebû Müleyl'i de öldürdü. Böylece Yerbû'oğullarından çok sayıda insan öldürdüler ve geri kalanlarını da esir aldılar. Esir edilenlerin arasında Müleyl b. Ebû Müleyl de bulunuyordu. Bistâm b. Kays ve beraberindekiler ise ganimet alarak sağ salim geri döndüler. Esirlerden birisi Bistâm'a : «Benim yerimde Ebû Mü-leyl'in olmasını ister misin?» dedi. Bistâm : «Elbetteki isterim.» karşılığını verdi; bunun üzerine esir olan kişi : «Ebû Müleyl'in bulunduğu yeri sana gösterirsem, beni hemen serbest bırakır mısın?» diye sordu. Bistâm : "Elbette bırakırım.» cevabını verdi. Bu durum karşısında esir olan kişi : «Ebû Müleyl'in Allah'ın yarattıkları arasında dünyada en çok sevdiği kişi oğlu Büceyr'dir. Sen şimdi onu oğlu Büceyr'in üzerine kapanmış bir vaziyette öperken bulacaksın; git onu esir al.» dedi. Bistâm hemen geri döndü ve Ebû Müleyl'i esirin söylediği gibi buldu. Nihayet onu esir aldı ve esir olan Yerbû'lu kişiyi hemen serbest bıraktı. Ebû Müîeyl bu sırada Bistâm'a : «Oğlum Büceyr'i öldürdün, beni ve diğer oğlum Müleyl'i esir aldın. Allah'a and olsun ki, burada bağlı kalıp esir olduğum müddetçe ağzıma bir lokma olsun koymayacağım.» dedi, fakat Bistâm onun aç kalıp ölmesinden korktuğu için onu fidye ödemeden serbest bırakmak istedi ve serbest bırakmak için oğlu Müleyl'in fidyesini ödemesini, öldürülen diğer oğlu Büceyr'in kan bedelini istememesini, başına her hangi bir gaile açmamasını, ayıp ve sırlarını ifşa etmemesini, kendisine ve kavmine karşı hiç bir zaman baskın yapmamasını şart koştu. Ebû Müleyl, Bistâm'm ileri sürdüğü bu şartları kabul etti, bunun üzerine Bistâm onu fidyesiz olarak serbest bıraktı ve alm saçını kesti. Ebû Müleyl kavminin yanma dönünce Bistâm ile yaptığı anlaşmayı bozmak ve ona gaddarlık yapmak istedi, ancak Yerbû'oğullarından birisi Bistâm'a haber gönderip durumu kendisine bildirdi ve onu Ebû Müleyl'e

karşı uyardı.»
Mütemmem b. Nüveyre bu hususta :
"Bekroğullarının yıldızı ve reisi olan Ebu's-Sahbâ' Bistâm'a benden bunu duyurun..." mealindeki mısralarla başlayan beyitler söyledi. [249]

Gabît Vak'ası

Bu savaş Şeybânoğulları ile Temîm kabilesi arasında meydana gelmiş ve Bistâm b. Kays eş-Şeybânî bu savaşta esir düşmüştür.
Bu savaşın sebebi şu idi : Bistâm b. Kays Havfezânb. Şerik ve Mef-rûkb. Amr Şeyh ân oğullarından bir topluluk ile beraber Temîmoğulları-mn memleketlerine gidip,, Felec sahrasında birbirleriyle komşu olarak yasayan Salebe b. Yerbû', Sa'lebe b. Sa'd b. Dabbe, Sa'lebeb. Adîb. Fezâre ve Sa'lebeb. Sa'db. Zübyân topluluklarına baskın yaptılar ve onlarla savaşa tutuştular. Başlarında Sa'lebe adlarındaki kişilerin bulunduğu bu topluluklar hezimete uğradılar. İçlerinden pek çok kişi kılıçtan geçirilip öldürüldü. Şeybânoğulları ise onların mallarını ganimet olarak aldılar. Bu arada giderken Felec sahrasıyla Gabîtu'l-Medere arasında bulunan ve Temîm kabilesinden olan Mâlik b. Hanzalaoğullarma uğradılar ve onların develerini sürüp götürdüler. Bunun üzerine Mâlik b. Hanzalaoğulları önlerinde Uteybe b. Haris b. Şihâb el-Yerbû'î ve Yerbû'oğullarınm süvarileri olduğu halde Şeybânoğullârmm peşlerine düştüler. Temîm kabilesinin reislerinden Uhaymirb. Abdullah, Üseycl b. Cübât, Hürrb. Sa'd ve Malik b. Nüveyre ele Uteybe b. Hâris'in yanında yer almışlardı. Nihayet "Gabîtu'l-Medere" denilen yerde Şeybânoğuîlarma yetiştiler ve hemen savaşa tutuştular. Taraflar savaşta sabır ve metanet gösterdilerse de, neticede Şeybânoğulları yenildiler ve Temîmliler kendilerinden ganimet olarak alman mallarını tekrar geri aldılar. Bu arada Şeybânoğulları Ebû Merhab Rabî'a b. Husayye'yi öldürdüler. Uteybe b. Haris ise ısrarla Bistâm b. Kays'm peşine düşüp ona yetişti ve : «Ey Ebu's-Sahbâ! Esaretim altına gir, zira ben senin için çöl ve susuzluktan daha hayırlıyım.» dedi, bunun üzerine Bistâm b. Kays teslim olup onun esareti altına girdi. Bu defa Sa'lebeoğulları Uteybe b. Hâris'e : «Ebû Merhab öldürüldü; sen ise Ebû Müleyl'in iki oğlu Büceyr ve Müleyl'i, Mâlik b.Hıttân ve diğerlerini öldüren Bistâm'ı esir aldın, derhal onu öldür.» dediler. Uteybe b. Haris ise : «Ben ailesi kalabalık bir kişiyim, geçim sıkıntısı çekiyorum ve sütü (diyeti) seviyorum.» diye cevap verdi; bunun üzerine Sa'lebeoğulları: «Sen onu fidye karşılığında serbest bırakacaksın, o da dönüp gidecek ve tekrar bizimle savaşacak, o zaman hâlimiz ne olacak?» diyerek itirazda bulundular, fakat Uteybe b. Haris bu sözlerine kulak asmadı ve Bistâm yakalanıp öldürülmesin diye onu alıp Ânıirb. Sa'sa'aoğullarma götürdü. Uteybe'nin, Bistâm'ı alıp Âmir-oğullarma götürmesinin sebebi Şihâb'm kızı ve Bistâm'm halası Havle'nin Âmiroğullarmdan birisiyle evli olup onların arasında bulunmasıydı.
Mâlik b. Nüveyre bu hususta şu mealdeki mısraları söylemiştir :
"Allah hakkı için Attâb b. Meyye intikam almak isteğimizi gördü de bundan vaz geçirip geçirmemek konusunda bocaladı. Büceyr'i ve Mâ-lik'i, sonra geri dönüp Hureys'i öldüren kişiyi (Bistâm'ı) sen sağ bırakır mısın? Biz bundan önce Kilâboğulları hadisesinin kuşluğunda ve topluluğun huzurunda onun annesinin oğlundan intikamımızı aldık."
U'teybe b. Haris Âmıroğullarınm evlerinin tanı ortasına geldiği bir sı-rada Bistâm : «Vah Şeybânoğullarına! Artık benini İçin bu gün Şeybân yok.» diye bağırdı. Bunun üzerine Ârairb. Tufeyl

Bistâm'a haber gönderip ona : «Eğer evime sığınmaya gücün yeterse, hemen yap, ben seni korurum; eğer bunu yapamazsan kendini örülmemiş kuyu çukuruna at.» dedi. Uteybe'nin tabii olan bir cin gelip, Âmirb. Tufeyl'in Bistâm'a söylediklerini ona haber verdi, bunun üzerine Uteybe emir verip Âmir'in evini yerle bir ettirdi. Bundan sonra silâhını kuşanıp atma bindi ve aralarında Ârnir b. Tufeyl'in de bulunduğu Ca'feroğıiîlarmın meclisine geldi. Onları selâmladıktan sonra Âmir b. Tufeyl'e dönüp : «Ey Âmir! Bistâm'a gönderdiğin haber bana ulaştı. Seni Bistâm konusunda şu üç sıktan birisini seçmekte muhayyer bırakıyorum.» dedi. Âmir : «Bunlar nedir?» diye sordu. Uteybe : «İstersen kendi giysini ve ailenizin giysilerini bana verirsin, ben de bunlara mukabil Bistâm'ı serbest bırakırım; zira senin ve ailenin giysileri Bistâm'm ve ailesinin giysilerinden daha şerli ve kötü değildir.» dedi. Âmir : «Buna imkân yok.» diye karşılık verdi. Bu defa Uteybe : «Öyle ise ayağım onun ayağının yerine koy (kendini onun yerine koy ?); zira benim katımda sen ondan daha kötü ve şerli değilsin.» dedi. Âmir : «Bunu da yapamam.» diye cevap verdi. Bu sefer Uteybe : «Şu tepeyi aştığım zaman beni takip edersin ve Bistâm uğruna ölmek üzere benimle vuruşursun.» dedi. Âmir : «Bu benim için diğer tekliflerinden daha kötüdür.» diye karşılık verdi. Bu durum karşısında Uteybe Bistâm'ı yanma alıp Ubeydb. Sâ'-lebeoğullarına gitti. Bu sırada Bistâm Uteybe'nin annesinin mahfesini (için de oturmak için deve üzerine kurulan üstü kapalı hevdeç) eskimiş hâlde ve perişan bir vaziyette görünce : «Ey Uteybe! Bu, annenin mahfesi midir?» diye sordu. Uteybe : «Evet.» diye karşılık verdi. Bistâm : «Bir reis ve efendinin annesine ait böylesine eskimiş ve değersiz bir mahfe görmedim.» dedi, bunun üzerine Uteybe : «Lât ve Uzzâ adına yemin ederim ki, annen mahfesini bana getirmedikçe seni serbest bırakmayacağım.» dedi. Bistâm'm annesinin mahfesi hem büyüktü ve hem de değeri yüksekti. Zaten Bistâm'm maksadı ise Uteybe'yi annesinin mahfesine teşvik edip çekmek, böylece kendisinin Uteybe tarafından öldürülmesini engellemekti. Nihayet Bistâm haber gönderip annesinin mahfesini getirtti ve dört yüz, bir rivayette bin deve, otuz at ve annesinin mahfesini fidye olarak verip kendisini esaretten kurtardı. Bistâm hürriyetine kavuşunca Uteybe ve develeri hakkında bilgi toplamak üzere casuslar gönderdi. Gönderdiği casuslar gelip develerin Erâb üzerinde olduklarını haber verdiler, bunun üzerine Bistâm hemen bir baskın yapıp bütün develeri ve onlara ait develerin yanında ne varsa hepsini alıp görürdü. [250]

Şeybânoğullarmın Temîmoğullarma Üstün Geldikleri Bir Savaş

Ebû Ubeyde anlatıyor :
«Temîm kabilesinden Akra' b. Habis ile kardeşi Firâs - ki, her ikisine Akra'ân (iki Akra') denirdi -, kendi kabilelerinden Mücâşa'oğullarıyla birlikte Bekr b. Vâil kabilesine baskın yapmak niyetiyle çıkmışlardı. Bu sırada yanlarında Ebû Cu'l Berûk da bulunuyordu. Bistâm b. Kays eş-Şey-bânî ile İmrâııb. Mürre, Bekrb. Vâiloğullanyla birlikte onları "Zübâle" denilen yerde karşıladılar ve çok şiddetli bir savaşa tutuştular. Neticede Bekr b. Vâiloğulları galip geldi, Temîmliler ise hezimete uğrayıp mağlûp oldular. Bu arada iki Akra', yani Akra' b, Habis ile kardeşi Firâs, Ebû Cu'l ve pek çok kişi esir edildi. İki Akra', kendi şahısları adına Bistâm'a fidye vermeyi teklif ettiler ve fidyeleri göndermek üzere onunla anlaştılar; bunun üzerine Bistâm onları serbest bıraktı, fakat Bistâm'm yanından ayrılıp uzaklaştıktan sonra hiçbir şey göndenıiediler.»
«Esirlerin arasında Yerbû'oğullanndan birisi vardı; gece yarısı Bistâm b. Kays onun şu mealdeki mısraları söylediğini işitti :
"Bana şefkat gösteren anneme canım feda olsun! Belki de o, şu anda ayağa kalkamayacak durumda

hastadır. Keşke annem benim ihsanı bol bir yiğitin yanma düştüğümü bilseydi de, gönlündeki sıkıntılar gidip rahatlasaydı. Annemin umduğu şey ise, eli açık, cömert ve âdeti atılganlık olan ihsan sahibi Bistâm'm yanına gece vakti düşen ben oğlunun tekrar yanma geri dönmesidir."»
«Bistâmb. Kays, onun söylediği bu mısraları işitince ona: «Baban hakkı için söylüyorum, senin haberini annene, senden başkası götürüp uîaş-tıramaz.» dedi ve onu serbest bıraktı.»
«İbn Rumayd el-Anzî şu mealdeki mısraları söylemiştir :
"Rahman'dan bize hediyeler geldi ve bu hediyeleri getiren develer Bistâm'm evlerinin yanına çöktürüldü. Hüzeyl'in ordusu ile iki Akra'm ordusu beraberdi; at ve deve sürüleri ise başlarım göstermişlerdi. Bistâm'm atı boşanmıştı, at sürüsü hâlinde süvarileri ise Hem-mâm'ı zülüfleri yanlarına sarkmış olan çocuklarının üzerlerine saldırıyorlardı."»
«Evs b. Hacer de şu mealdeki beyitleri söylemiştir :
"Sabahleyin bizi uzun sürecek olan Öyle utanç verici bir ayıp yakaladı ki, ufukta yıldız parladıkça biz bu ayıpla yerilip sövüleceğiz. Ben ne böylesine ağlayanı çok olan bir gün gördüm, ne de hüzün ve kederin uzaklaştığı bir yüz gördüm. Kahren Berûkve Hâbis'i öldürdüler. Onlar için dümdüz çölde çok çetin bir gün olmuştu. Kahramanlar yan çizdikleri zaman, Ebu's-Sahbâ savaşın en hareketli yerinde sanki tecrübeli bir arslandı."»
Ebu's-Sahbâ'dan maksat Bistâmb. Kays'dir. Bir çok şâir Bistâmb. Kays'i medhederek bu gün (savaş) hakkında pek çok şiirler söylemişlerdir. Fakat biz sözü uzatmamak için onları burada zikretmedik. [251]

Mübâid Vak'ası

Bu savaş Temîmoğullannm aleyhine, Şeybânoğullarının lehine neticelenmiştir.
Ebû Ubeyde anlatıyor :
«Temim kabilesinden Tarif b. Temim el-Anberî hacca gitmişti. Kendisi iri cüsseli birisiydi ve "Mücedda' " lakabıyla tanınırdı. Aynı zamanda kavminin süvarisi ve bahadırı idi. Tarifin Ka'be'de tavaf yaptığı bir sırada, Ebû Rabî'aoğullarmdan güçlü kuvvetli, kahraman bir genç olan Hamsîsab. Cendel onunla karşılaştı ve gözlerini dikip uzun müddet ona baktı; bunun üzerine Tarif : "Niçin böyle dikkatli dikkatli bana bakıyorsun?" diye sordu. Hamsîsa : "Seni tesbit etmek istiyorum; belki bir orduyla geldiğimde seninle karşılaşırım ve seni öldürürüm." diye cevap verdi.. Tarif : "Allah' im! Bu yıl çıkmadan beni onunla karşılaştır." diye dua edip yalvardı. Hamsîsa da aynı şekilde dua etti; bunun üzerine Tarif şu mealdeki mısraları söyledi:
"Her ne zaman Ukâz panayırına bir kabile gelse, önce durum değerlendirmesi yapacak olan bir yetkiliyi bana gönderirler. Beni yadırgayıp basit görmeyin; ben silâhı keskin, güçlü bir adamım ve hadiseler arasında işaretliyim, bilinirim. Çevremde Üseyd ve Hüceymoğulla-rmdan pek çok süvari var; evimin etrafı ise mücadeleci ve dövüşçü-1 lerle doludur. Altımda sakar at, üzerimde kılıcın ağzını ters döndürüp köreltecek sağlam ve zarif bir zırh vardır."»
«Ebû Rabî'ab. Zühl b. Şeybân ile Mürreb. Zühlb. Şeybânoğulları arasında bir husumet ve düşmanlık vardı; hattâ önemsenmeyecek derecede aralarında kansız bir savaş da meydana gelmişti. Ebû Rabî'aoğullarmm reisi Hânib. Mes'ûd, kendi kavmine': "Ben onlarla aramızdaki düşmanlığın büyümesini istemiyorum." dedi ve kavmini Mebâid suyunun basma götürüp orada konaklamağa karar kıldı. Mebâid suyu Temîmoğullannm sularına yakın bir yerde bulunuyordu. Nihayet Temîmoğulları onların buraya gelip konakladıklarını öğrenince birbirlerini haberdar ederek : "Bu Ebû

Rabî'aoğulları münferit bir kabiledir. Eğer onların kökünü kazıyıp yok edersek, Bekr b. Vâiloğullarmı zayıf düşürmüş oluruz." dediler ve bir araya gelip üç koldan harekete geçtiler. Bu üç koldan Hanzalaoğullarmın başında Ebu'l-Ced'â et-Tahvî, Sa'doğullarmın başında îbn Fedekî el-Minkâ-rî, Amr b. Temîmoğullarınm başında Tarîfb. Temîm reis olarak bulunuyorlardı. Ebû Rabî'aoğullan onların üç koldan kendilerine yaklaşmakta olduklarını haber alınca savaş için hazırlandılar. Hâni' b. Mes'ûd kendi kabilesine bir konuşma yaparak onları savaşa teşvik etti ve onlara : "Karşı taraf üzerinize geldiğinde onlarla bir miktar savaşın, sonra geri çekilin. Onlar, ganimet ve yağma işleriyle-meşgul oldukları bir sırada tekrar gelip saldırın. Bu suretle istediğinizi yapmış olursunuz ve gayenize ulaşırsınız." diyerek tavsiyede bulundu.»

«Temîmoğulları sabah erkenden uyanık duran ve hazırlıklı bulunan Ebû Rabî'aoğullarını bastırdılar ve taraflar şiddetli bir savaşa tutuştular. Şeybânoğullan, reisleri bulunan Hâni' b. Mes'ûd'un tavsiyelerine aynen uydular. Temîmoğulları ise ganimet peşine düşüp bununla meşgul olmağa başladılar. Temîm kabilesinden birisi Hâni'fe. Mes'ûd'un küçük bir oğluna rastlayıp onu yakaladı ve : «Bu ganimet bana yeter.» diyerek onu alıp götürdü. Temîm kabilesi ganimet ve esirlerle meşgul olurken, Şeybânoğulları tekrar gelip hücuma geçtiler ve onları hezimete uğrattılar, ayrıca diledikleri kadar adam öldürdüler ve diledikleri kadar esir aldılar. Öyle ki, Temîm kabilesi böylesine bir musibetle hiç karşılaşmamıştı. Durum o kadar vahimdi ki, onlardan çok az kişi kurtulabildi ye hiç bir kimse durup diğerini bekleyemedi. Bu arada Tarîfb. Temîm de hezimet euğradı ve Hamsîsa takip edip onu öldürdü. Sonra Şeybânoğulları Temîm kabilesi tarafından esir alman kadın, erkek ve çocuklarını, ganimet olarak alman mallarını tekrar geri aldılar; ayrıca onların yanlarında bulunan ne varsa, onları da aldılar. Hâni' b. Mes'ûd ise Temîmli birisi tarafından esir alman oğlunu yüz deve fidye vererek kurtardı.»

«Şeybânoğullarından bir şair bu gün hakkında şu mealdeki mısraları söylemiştir :

"Ey Tarifi Mağrur cahil gibi dua ettin; hâlbuki sen öyle bir durumda idin ki, t)Üininiyordun.....Savaşta kalkıp karşı koyduğun kabilenin bulunduğu yere geldin; hâlbuki bu kabilenin babasının ismini duyan ordu hezimete uğrardı. Sen bu kabilenin mensuplarını yurtlarının çevresinde kahramanca yurtlarını korurken buldun; süvariler onlara yaklaştıklarında, hemen cür'etle onların üzerlerine atılırlardı. Onlar savaş sırasında Ebû Rabî'a oğullarına intisap ettiklerinde, yıldızlar gibi kümeli olarak bölükler hâlinde gelirlerdi. Senin zırh ile sakar atını elinden alıp satılığa çıkardılar. Seni onların eline Üseydoğul-larıyla evinin çevresinde bulunan mücadeleci ve dövüşçü adamların teslim etti."

«Amr b. Sevâd Tarifin arkasından şu mealdeki mısralarla bir mersiye söylemiştir :

"Ey Amrb. Cündeb soyunun en hayırlı kişisi! Sakın uzaklaşma; ömrüm hakkı için söylüyorum ki, kabirleri ziyaret eden (kabre giren) kişi mutlaka uzaklaşır. Ateşi bizzat kendisi yaktığı zaman ateşinin külü çok olurdu; o bundan ne ümitsizliğe düşer, ne de yüzünü ekşi-tirdi (yani musafirperver ve çok cömertti). Atı geri çekilse bile, o, yine de savsaklayıp beklemezdi; elinden her şeyi gitse de, sırf kendi karnını düşünmezdi."» [252]

Züveyrân Vak'asi

Ebû Ubeyde söylüyor :

«Bekrb. Vâiloğulları, memleketlerinde kuraklık ve kıtlık baş gösterince, Yemâme ile Hecer arasındaki Temim kabilesinin yurtlarına gelip yerleşmişlerdi. Bu iki kabile birbirlerine yaklaşıp

komşu kabile hâline gelince birbirlerine tecavüzde bulunmağa başladılar; Bekrb. Vâil kabilesinden olan kişi karşılaştığı Temîmliyi öldürüyor, ayni şekilde Temîmli de karşılaştığı Bekrb. Vâiloğullarmdan olan kişiyi öldürüyordu. Bu iki kabileden her hangi bir kimse karşı tarafın malına rastladı mı hemen hiç çekinmeden alıp götürüyordu. Nihayet iş çığırından çıkmış, fitne ve fasat büyüyüp körüklenmişti. Şeybânoğullarmdan Havfezânb. Şerîk ile Vâdik b. Haris, Dârimoğullarma baskın yapmak için çıkmışlardı. İşte bu sırada Temim kabilesi, Amrb. Hanzalaoğulları, Ribâb, Sa'd ve diğer kabilelerden meydana getirdikleri büyük ve kalabalık bir toplulukla harekete geçip Bekrb. Vâil oğullarının üzerine yürüdü. Temîm kabilesinin başında Ebu'r-Reis el-Hanzâlî bulunuyordu. Bekrb. Vâiloğulları bu durumu öğrenince başlarında Ebû Mefruk el-Asamm Amr b. Kaysb. Mes'ûd, Hanzala b. Seyyar el-Iclî ve Humrânb. Abd Amr el-Absî olduğu hâlde Temîmlilere karşı yürüdüler. Taraflar karşılaşınca Temîm ve Ribâb kabileleri iki deve getirip üstlerini çulla örttüler ve develerin yanma iki muhafız bırakarak bağlı vaziyette tarafların savaş safları arasına getirip koydular ve onlara "iki ilâh (tanrı)" manasına gelen "Züveyrân" ismini verdiler. Sonra : «Bu iki deve kaçmadıkça, biz de kaçmayacağız.» dediler. Ebû Mefruk Amr b. Kays bu iki deveyi görünce bunların durumunu sordu ve kendisine bu develerin durumu anlatıldı; bunun üzerine : «Ben de sizin "züvey"inizim (yani, ulu kişinizim).» diyerek iki tarafın savaş safları arasına gelip çöktü ve kendi taraflarına : «Savaşın ve ben kaçmadıkça siz de kaçmayın.» dedi. Nihayet taraflar savaşa tutuştular ve çetin bir şekilde savaştılar. Bu arada Şeybân-oğulları develerin bulunduğu yere ulaştılar ve onları yakalayıp boğazladılar. Bunun üzerine savaş yeniden şiddetlenip alevlendi. Neticede Temîm kabilesi hezimete uğradı ve başlarında bulunan Ebu'r-Reis ile beraber pek çok kişi öldürüldü.»

«Bekr b. Vâiloğulları onların mal ve kadınlarını ele geçildiler ve bir çok kimseyi de esir aldılar. Diğer taraftan Havfezân, mal ve kadınlarım gerilerinde bırakıp savaşa katılan kimselerin bıraktıkları bu mal ve ka-dmları da alıp sağ salim adamlarının yanına döndü.»

Şair el-A'şâ bu savaş günü hakkında şu mealdeki mısraları söylemiştir :

"Ey Selmâ! Bizden sorma; karşılaşma vaktinde ne kırmızılık ne de siyahlık belli değildi. Züveyrân günü sabahında onları erkenden bastırıp müttefikleriyle beraber onları hezimete uğratan biz idik. Gençlerimiz ve yaşlılarımız atlarla onların arasında dolaşıp hamle yapıyorlardı. Bu atlar tıpkı sert ve keskin kayalar üzerindeki şahin ve doğan kuşlarının bakışları gibi gözleriyle devamlı surette yukarıları süzüyorlardı. Onların at sırtından yaz seli gibi birden boşanmalarıy-la birlikte kayak izleri şeklinde keçelerin altından sırtları görünmüştü."

«Bir çok şair, özellikle Ağleb el-Icli bu savaş günü hakkında pek çok
şiirler söylemişlerdir. Ağleb el-Icli'nin": «Eğer seni ululuk ve şeref sevin-diriyorsa, öfke ve hışımla acele koş.» mealindeki mısrayla başlayan ürcû-zesi (nazım türü) bu şiirlerden bir tanesidir. Ağleb el-Icli, bu ürcûzesinde şunları söylüyor :

"Onlar Züveyrânlanyla. geldiler, biz de İrem'den kalan ve arslan gibi olan yaşlımız el-Asamm (Ebû Mefruk) ile geldik. Bu yaşlı büyüğümüz el-Asamm öyle bir zattır ki, tekrar döner saldırır, oku kırıldığı zaman nereden geleceği ve ne yapacağı belli olmayan kahraman gibi kılıcıyla vurur. Hiç saldıraya geçmeyen bir ordunun saldırıya geçen bir orduyu bertaraf edip hezimete uğratması mümkün müdür?"

Burada zikredilen ordulardan maksat Bekrb. Vâil ve Temîm kabileleridir. Ağîeb el-Iclî'nin : «İnat ve cidalleşmesi çok olan nice savaşlar vardır...» mısraıyla başlayan bir ürcûzesi daha vardır ve bu ürcûzesinde bu »ünden bahsetmektedir. [253]

Hatim Et-Tâ'î'nin Esir Edilmesi

Ebû Ubeyde anlatıyor :
«Tay kabilesinden olan Hatim kendi kavminden topladığı bir ordu ile Bekr b. Vâil kabilesine bir baskın yapıp onlarla savaşa girdi. Neticede Tay kabilesi hezimete uğradı ve bu kabileden bir kısmı öldürüldü, büyük bir kısmı da esir edildi. Esir edilenlerin arasında ise Hatim b. Abdullah et -Tâî de vardı ve bu zat Uneyze'den bir adamın yanında esir bulunuyordu. İşte bu sırada Unezye'den "Âliye" adında bir kadın devesini getirip Hâ-tim'den, devenin damarını yarıp kan almasını istedi, fakat Hatim deveyi boğazladı. Kadın devesinin boğazlandığını görünce çığlık atarak bağırmağa başladı; bunun üzerine Hatim b. Abdullah şu mealdeki mısraları söyledi : '
"Ey benim şerefli kişim! Âliye ile husûmete girişme, zira kesip boğazladığım deve kendi mahmdir. Ânis besili devemi ödeyinceye kadar Esmâ'mn oğlu size kefildir. Ben devenin burnundan kan almam, fakat deveyi Âliye'ye kiralarım. Aslında ben kan almaktan iftihar ederim, fakat neşter benden hoşlanmıyor... Benim gibiler ancak ölünce hatırlanır."»
Rumeyd eî-Anzî de kavminin yaptıklarıyla iftihar ederek şu mealdeki mısraları söylemiştir :
"Biz Hatim ile İbn Zâlim'i esir aldık; her biri korkarak vurduğumuz bend ve zincirde helak oldular. Biz süvarilerin arkamızdan yetişip bizi yakalama ümidinde olmalarına rağmen, İyâd kabilesinden Ka'b'ı, sonra Ebû Hassân'ı da esir aldık. Reyyân, "Vecc" denilen yerde ahdini bozup bize gaddarlık etti, fakat kendisi ve tabileri orada yere çalınıp parçalanmış gibiydiler."
Yahya b. Mansûr ez-Zühlî de kavminin savaşlarıyla öğünerek uzun bir kaside söylemiştir. Bu kasidede çok güzel kültür ve edep örnekleri vardır, fakat sözü uzatmamak için onları burada zikretmiyoruz. Bu kasidenin ilk mısra'ı: "Geceleri yağmur yağdıran bir bulut, gündüzleri sıcak yel esen bir yurt Uruffân'dan mıdır?..." şeklinde başlamaktadır.
Ebû Ubeyde diyor ki :
«islâmiyet geldiği zaman Arapların arasında yurt bakımından en güçlü, komşu bakımından en kuvvetli ve en çok müttefike sahip olan kabile Şeybânoğulları idi. Lahm kabilesinden Uneyne topluluğu müttefikler arasında bulunuyordu. Dermeke b. Kinde topluluğu ise Hindoğulları arasında yer alıyordu. Tay kabilesinden İkrime, Uzre kabilesinden Havteke ve Bünâne toplulukları Haris b. Hemmâmoğullarmın arasında yer alıyorlardı. Kureyş kabilesinden Âize, Kinde kabilesinden Dabbe ve Havas toplulukları da Ebû Rabî'aoğullannm arasında yer almışlardı.- Diğer taraftan Abdülkaysoğullanndan Süleyme"topluluğu Es'adb. Hemmâm'ın, Sa'lebe kabilesinden Vesile topluluğu ile Tay kabilesinden Hayberîoğulları da Temîm b. Şeybânoğullarınm arasında bulunuyorlardı. Kinde kabilesinden Avf b. Haris topluluğu ise Muhallemoğullarmın arasında yer alıyordu. İşte bütün küçüklü büyüklü bu kabileler ve boylar Şeybânoğullarınm komşuları idiler. Bu sebeple Şeybânoğullarınm sayısı hem çoğalmış ve hem de onlar güç ve şeref kazanmışlardı.» [254]

Müshulân Vavasi

Ebû Ubeyde anlatıyor :
«Rabî'ab. Ziyâd el-Kelbî kendi kavminden bir ordu ile birlikte savaşa çıkmıştı. Tamamı Ebû Rabî'aoğullarmdan meydana gelen Şeybânoğuîlan-nm bir ordusuyla karşılaştı. Hemen savaşa

tutuştular ve çetin bir şekilde savaştılar. Neticede Şeybânoğulları galip gelerek onları hezimete uğrattılar çok sayıda kimseyi öldürdüler, ayrıca çok sayıda kişiyi esir ettiler ve yanlarında bulunan her şeylerini aldılar. İşte bu savaşın olduğu güne "Müshulân" denir. O gün Şeybânoğullarınm başında reis olarak Hayyânb. Abdullah b. Kays el-Muhallemî, diğer bir rivayette ise Ebû Rabî'aoğullann-dan Ziyâd b. Mersed bulunuyordu. Şeybânoğullarmdan bir şair şu mealdeki mısraları söylemiştir :
"Rabî'a'ya sor; zira Kelb kabilesinden olan ordusuyla geldi ve akşama doğru topluluğu dağılınca süvarileri yerlerinden ayrılmayıp kaldı, fakat daha sonra peşpeşe dağılmaya başlayınca evlerinde kalmış kızlarla mallan bize kaldı."»
«Sonra Rabî'ab. Ziyâd el-Kelbî kendi kavmine hasmı oldu ve onlara-savaş açtı, fakat kavmi tarafından hezimete uğratıldı. Bunun üzerine kendi kavmini terk ederek Şeybânoğullarınm yanma geldi ve Ebû Râbî'aoğullarmdan Ziyâd adında birisinden iltica hakkı İstedi, fakat Es'ad b. Hem-mâmoğulları onu öldürdü. Şeybânoğulları ise Rabî'ab. Ziyâd'ın diyet bedeli olan iki yüz deveyi Kelb kabilesine gönderdiler, Kelb kabilesi de bu diyet bedelini kabul edip rıza gösterdi.» [255]

Süleym Ve Şeybânoğullari Arasındaki Savaş

Ebû Ubeyde anlatıyor :
«Başlarında Nasîb es-Sülemî bulunan Süleymoğullarma ait bir ordu, Bekrb. Vâil kabilesine baskın yapmak üzere çıkmıştı. Bu ordu yolda giderken Şeybânoğullarmdan Suley' b. Abd-Ganm adında birisiyle karşılaştı. Suley b. Abd-Ganm bu sırada ihramîı idi ve Bahrâ adındaki atının üzerinde bulunuyordu. Suley': «Nereye gidiyorsunuz?» diye sordu, onlar: «Şeybânoğullarma baskın yapmağa gidiyoruz.» diye cevap verdiler. Bunun üzerine Suley' : «Biraz durun; size doğruyu söylüyorum, sakın Şeybânoğullarma yaklaşmayın. Allah'a yemin ederim ki, onlar, kısrak ve atlar hariç üç yüz iğdiş edilmiş atla sizin üzerinize geleceklerdir.» dedi, fakat onlar Suley' b. Abd-Ganm'in bu sözlerine pek kulak asmadılar1 ve baskın yapma fikrinde İsrar edip direndiler. Bu durum karşısında Suley' atını mah-muzlayıp hemen kavminin yanma geldi ve onları uyardı. Bunun üzerine Şeybânoğulları harekete geçip hazırlandılar. Nihayet Şeybânoğulları hazır vaziyette beklemekte iken Süleymoğulları onların üzerine geldiler ve taraflar savaşa tutuştular. Şiddetli bir savaştan sonra Şeybânoğulları muzaffer oldular, Süleymoğulları ise hezimete uğradılar. Bu arada Süleym-oğullarmdan pek çok kişi öldürüldü ve bir çok kişi de esir edildi. İçlerinden çok azı kurtulabildi. Süleymoğullarınm reisleri Nasîb İmrân b. Mür-re eş-Şeybânî tarafından esir edildi ve onun tarafından boynu vuruldu.»
«Suley' b. Abd-Ganm bu gün hakkında şu mealdeki mısraları söylemiştir :
"Kendileriyle karşılaştığım zaman Zı'loğullarmı ve Nâsib'in ordusunu böyle bir harekete girişmemeleri için uyardım; hâlbuki zan ve ihtimaller nazar-ı itibara alınıp uyulmalıydı. Ben onlara dedim ki :'Ha-rîb ve Râkis'te bolluk içerisinde otlayıp deve dikeni yiyen develer vardır, bununla birlikte bu yerin altında ölüm de otlamaktadır. Onların bunu kabul edip boyun eğmeleri gerekirdi. Sen ne zaman oraya gelirsen gel, mutlaka suyun başında Haris ve her tarafı saran ordusuyla karşılaşırsın."» [256]

Cedûd Vak'ası

Bu savaş Bekr b. Vâiloğullanyla Temîm kabilesinden Minkaroğullarının arasında cereyan etmiştir.

Bu savaş şöyle olmuştu : Asıl adı Haris b. Şerik eş-Şeybânî olan Hav-fezân ile Selîtb. Yerbû'oğulları arasında bir mütareke anlaşması mevcuttu. Havfezân anlaşmayı bozmağa karar verip Şeybânoğulları ile Zühl ve Lehâzim kabilelerini topladı ve onların basma Humrân b. Abd Amr b. Bişr b. Amr'ı getirdi. Sonra Yerbû'oğulîarmm gafil bir ânını yakalamak ümidiyle savaşa çıktı. Yerbû'oğulîarmm üzerine gelince, Uteybeb. Haris b. Şihâb onun gelişinden haberdar olup uyandı ve gidip kavmini uyandırdı; bunun üzerine Yerbû'oğulları Havfezân ile suyun arasına girdiler ve su almalarını engellediler. Bu durum karşısında Havfezân Uteybe'ye : «Seninle birlikte sadece kavmini görüyorum, ben ise Bekroğullarından bir kaç taifenin arasında bulunuyorum. Eğer size karşı zafer kazanırsak sayınız azalır ve düşmanlarınız size göz diker, siz zafer kazanıp bize galip gelirseniz, aşiretimin en uzak kişilerini öldürmüş olursunuz. Aslında benim mak-sad ve hedefim siz değilsiniz. Bizimle sulh yapıp yanımızda bulunan hurmaları almağa hazır mısınız? Allah'a and olsun ki, bundan sonra bir daha ebediyyen Yerbû'oğullarım korkutmayacağız.» dedi. Uteybe onun bu teklifini kabul etti ve yanlarında bulunan hurmaları aldıktan sonra onlara yol verdi. Sonra Bekroğulları, "Cedûd" denilen yerde kabilesinden ayrılmış vaziyette yaşayan Rubey' b. Hârisoğullarma baskın yaparak onların develerini, kadın ve çocuklarım ellerine geçirdiler. Rubey'b. Hâris'in bir diğer adı da Mukâ'ıs idi; Sa'doğullarıyla yapacağı ittifak yemininden geri durduğu için kendisine bu ad verilmişti. Rubey' b. Hârisoğulları bu durum karşısında imdatlarına yetişmesi için Küleyboğullarına bir adam gönderdiler, fakat Küleyboğulları onların imdadına gelmediler. Bu defa imdat çağrışma giden kişi Minkârb. Ub ey d oğullarına gitti. Onlar bu çağrıyı kabul edip harekete geçtiler ve savaşmakta olan Bekroğullarma yetiştiler. Bu sırada bir ağacın gölgesinde oturmakta olan Havfezân onların geldiğinin farkında değildi, ancak Ehtemb. Sümeyyb. Sinan el-Minkârî'nin kendi tepesinde dikildiğini görünce durumun farkına vardı ve hemen atma bindi. Ehtem b. Sinan : «Ey Sa'doğulları! Hemen hazırlanın.» diye seslendi. Havfezân da : «Ey Bekrb. Vâiloğulları! Siz de hazırlanın.» diye yüksek sesle bağırdı. Nihayet Minkaroğulları yetişip Bekroğuîları ile savaşa tutuştular ve çok şiddetli bir şekilde savaştılar. Niticede Bekroğulları hezimete uğratıldılar ve daha önce ele geçirmiş oldukları malları ve esirleri bırakmak zorunda kaldılar. Fakat Minkaroğulları peşlerine düştüler, bir kısmını öldürüp bir kısmını esir aldılar. Bu arada Ehtemb. Sümeyy, Humrânb. Abd Amr'ı esir etti. Kaysb. Âsim el-Minkarî'nin asıl maksad ve hedefi Hav-fezân'ı ele geçirmekti, bu yüzden bir taya binip onu takibe koyuldu. Havfezân ise yeni doğum yapmış bir kısrak üzerinde idi ve Havfezân'a bir hayli yaklaşmasına rağmen bir türlü ona yetişememişti. Nihayet Kaysb. Âsim kaçıracağından korktuğu için mızrağını onun sırtına dürttü, fakat Havfezân mızrağın dürtülmesîyle hızlanıp kurtuldu. Kendisine o gün "Havfezân" adı verildi. Bir rivayete göre, ona bu ismin veriliş sebebi bu değildir.

Ehtemb. Sümeyy, Humrân'ı esir alması konusunda şu mealdeki mısraları söylemiştir :

"Şurâ'm yaptığı parlak demirli süngü ile donatıldığı hâlde, Humrân'ı yine de ölüm yakaladı ve o : 'Ey Kays oğulları! İmdada gelin.' diye onları çağırdı. Ben ise Minkaroğullarma intisap ettim; zaten ben süvariler ile karşılaştığımda mutlaka karşılaşmanın hakkını yerine getirirdim."

Sevvâr b. Hayyân el-Minkarî, Bekroğullarından birisine karşı öğüne-rek şu mealdeki mısraları söylemiştir :

"Biz Havfezân'a öyle bir mızrak vurduk ki, mızrağın karnından çıkardığı kan ona değişik bir renk giydirdi. Humrân'a gelince, süngülerimiz onu kahredip mağlûp etti ve kollarına ağır bir halka takmak mecburiyetinde bıraktı. Keşke senin için bir mızrak (savaş) günleri olsaydı da, biz o günleri Cuvâsâ, Nibâc ve Seytel günleri gibi addet-seydik. Üstün derecelerin taksim edildiği gün, Allah, bizim bunlara sizden daha lâyık olduğumuza hükmetti ve bunları bize bahşetti, hem de bol bol verdi. Senin

göğe yükselmeğe gücün yetmez ve sen Allah'ın senin fevkmda inşa ettiği ululuk mertebesine yükselmek için yol bulamazsın." [257]

İyâd, Yâni U'şâş Ve Uzâlâ Vak'ası

Bu vak'aya "Uzâlâ Savaşı" denmesinin sebebi, Bistâmb. Kays, Hâni' b. Kabîsa ve Mefrûk b. Amr'in riyaset kavgasına düşmelerinden ileri gelmektedir. Bekroğulları Kisrâ'nm ve Farslann hakimiyeti altında bulunuyorlardı. Farslar onları kendi hakimiyetleri altındaki topraklarda iskân ediyor ve icabında savaş için teçhiz ediyorlardı. Bir ara Bekroğulları Ay-nü't-Temr valisinin yanından muhtelif bayraklar altında üç yüz kişiyle ayrıldı ve Yerbû'oğullarmm "Hazn" denilen yere inmelerini gözlemeğe başladı. Nihayet Uteybe, Ubeyd ve Zübeydoğulları bir araya gelip Hazn'de toplandılar. Zübeydoğulları Hadîka'ya, Uteybe ve Ubeydoğulları da Ravdatü' s-Semed'e gelip indiler. Bekroğulları ise harekete geçerek Hadbetü'1-Ha-sîy'e gelip konakladılar. Bistâm b. Kays Hadîka'da bir karartı gördü ve orada Bistâm'm daha Önceden tanıdığı bir genç vardı; çünkü Bistâmb. Kays, Uteybe'nin eline esir düştüğü zaman Sa'lebeoğullarımn çocuklarını tanımıştı. Bistâm bu gence Hadîka'daki karartının ne olduğunu sordu, genç ise onarın Zübeydoğulları olduğunu söyledi, bunun üzerine Bistâm : «Onların kaç hane olduklarını sordu, genç : «Elli hanedir.» diye cevap verdi. Bu defa Bistâm : «Uteybe ve Ubeydoğulları nerede?» diye sordu, genç : «Onlar Ravdatü's-Semed'de, diğer halk ise "Hufâf" denilen yerde bulunuyorlar.» diye karşılık verdi. Bu durum karşısında Bistâmb. Kays kendi adamlarına dönüp : «Ey Bekroğulları! Bana itaat ediyor musunuz.» dedi, Önler da : «Evet, itaat ediyoruz.» diye karşılık verdiler; bunun üzerine Bistâm : «Sizin için yalnız hâlde bulunan şu Zübeydoğulları kabilesinin işini bitirip ganimetleri aldıktan sonra sağ salim geri dönmenizi uygun görüyorum.» dedi. Onlar: «Zübeydoğullarmın İşini bitirmek ve ganimet almak bize fazla bir şey kazandırmaz.» diyerek itirazda bulundular. Bistâm ise : «İki ganimetten birisi,, sağ salim kalmaktır.» diye karşılık verdi, onlar ise : «Uteybe b. Haris ölmüştür.» dediler. Bu sırada Mefrûk Bistâm'a hitaben : «Ey Ebu's-Sahbâ! Sen korkuyorsun.» dedi, Hâni' b. Kabîsa da Bistâm'a : «Bizden uzaklaş, defol.» diye çıkıştı; bunun üzerine Bistâm : «Üseydb. Cübât gece olsun gündüz olsun "Şakrâ" adındaki atını yanından ayırmaz; eğer sizi farkederse, atma biner ve "Müleyha" denilen yere çıkarak : "Ey Sa'lebe oğulları!" diye bağırır ve size ganimeti unutturan öyle bir darbe indirir ki, hiç biriniz arkadaşının yere düştüğünü bile göremez. Şu hâlde siz beni dinlemeyip isyan ettiniz, ben size tabiim ve pek yakında olacakları görüp öğreneceksiniz.»

Nihayet önce Zübeydoğullarma baskın yaptılar, sonra Uteybe ve Ubeydoğullarma yöneldiler. Üseyd'in atı Şakrâ, onların atlarının tırnak seslerini hissedince, ayaklarını yere vurup tırmalamağa başladı, bunun üzerine Üseyd hemen Şakrâ adındaki atma binip Müleyha'da bulunan Yer-bû'oğullarının yanma geldi ve : «Ey sabahı kötü olanlar! Ey Sa'lebe b. Yer-bû'oğulları!» diye onlara seslendi. Aradan çok geçmeden güneş yükselir yükselmez taraflar karşılaştılar ve çetin bir şekilde savaştılar. Neticede Şeybânoğulları Temim kabilesinden bir grup cengâver süvarileri öldürdükten sonra hezimete uğradılar. Bu' arada Şeybânoğullarmdan da öldürülenler oldu ve bir grup kimse esir edildi. Bu esir edilenlerin arasında Hâni'b. Kabîsa. da bulunuyordu, fakat Hâni' fidye verip kendisini kurtardı.

Mütemmemb. Nüveyre bu gün hakkında şu mealdeki mısraları söylemiştir :

"Ömrüm hakkı için söylüyorum, gerçek haykırışların başladığı bir sırada Üseyd'in kuşluk vaktinde sesini duyurduğu kabile ne kadar güzeldir? O Üseyb ki, vuruşurken mızrak parıltıları çıkaran, Akbar

cinleri kadar kalabalık olan bir yiğitler grubuna sesini duyurdu. Bu kabile onları (Şeybânoğullarmı), Ufak suyunun yan taraflarında ve yanında yakaladı; hattâ onların bir kısmını köle yapıp bir kısmını azat edinceye kadar oradan ayrılmadı."
Şair el-Avvâm ise bu gün hakkında şu mealdeki mısraları söylemiştir:
"Allah, Ufâk'a günü Bistâm'ı düşmanlarına teslim eden Bekr b. Vâil kabilesinden bir cemaatı rezil ve perişan etsin. Ebu's-Sehbâ Bistâm onların develerinin önünde kendisini teselli edecek bir izdiham ve vuruşma gördü de teselli buldu. Aslında siz savaşın arslanları idiniz, fakat Ufâk'a günü Gabit'ta deve kuşları gibi oldunuz."
Şair el-Avvâm bu gün hakkında daha pek çok şiirler söylemiştir. Bistâm, onun bu gün hakkında ısrarla şiir söylemeğe devam ettiğini görünce, develerini elinden almış, bunun üzerine Bistâm'm annesi şu mealdeki mısraları söylemiştir :
"Ben, el-Avvâm hariç her şairin söylediği şiirle bir şey elde ettiğini görüyorum, el-Avvâm ise söylediği şiirler yüzünden fakir düştü. O hâlde hiçbir kimse, el-Avvâm'm şiirinde olduğu gibi, mükâfatı develerini kaybetmek ve sütsüz kalmaktan başka hiç bir işe yaramayan şiiri söylemesin." [258]

Şakîka Vak'asi Ve Bistâm B. Kays'ın Öldürülmesi

Bu savaş, Şeybânoğulları ile Dabbe b. Üddoğulları arasında cereyan etmiş. Şeybânoğullarının efendi ve reisi olan Bistâm b. Kays bu savaşta öldürülmüştür.
Bu savaşın sebebi şu idi: Bistâm b, Kays b. Mes'ûdb. Hâlidb. Abdullah Zü'1-Ceddeyn, beraberinde kardeşi Selîl b. Kays ve Esedb. Huzeyme-oğullarmdan kuş uçurarak kehanette bulunan Nakîd adında birisi olduğu hâlde Dabbeoğulları ile savaşmak üzere yola çıkmıştı. Yolda giderken Bistâm rüyasında birisinin kendisine gelip: «Kova kaygan ve yalçın yere gelecek.» dediğini gördü ve rüyasını Nakîd'e anlattı. Nakîd ise bunu uğursuzluk sayıp ona : «Keşke sen de : "Bu kova nemli çöle dönecek." desey-din de uğursuzluk senden uzaklaşsaydı.» dedi. Bundan sonra Bistâm yoluna devam etti, fakat Dabbeoğulları topraklarında bulunan ve "Hasen" denilen kum uzantısına gelince çevreyi iyice görebilmek için bu kum tepesinin üzerine çıktı ve araziyi dolduran bir deve sürüsü gördü. Bu sürü Sa' lebeb. Sa'db. Dabbeoğullanndan Mâlik b. el-Müntefika aitti ve bin tane deve vardı. Damızlık olan erkek devenin gözleri ise oyulmuş vayetteydi; çünkü câhiliye dönemindeki Araplarda bir kimsenin develerinin sayısı bine ulaştığında göz değmesin diye bu develer için damızlık bırakılan erkek devenin gözlerini oyma adeti vardı. Bu develer ise burada otluyordu, Mâlik b. el-Münefik da güzel yürüyen soylu bir atın üzerinde olduğu hâlde develerin arasında dolaşıyordu.
Bistâm b. Kays kum yığınının üzerine çıkınca kendisini görüp haberdar olmalarından korktuğu için yan yatıp yuvarlanarak arkadaşlarının yanma geldi ve: «Ey Şeybânoğulları!vBen bu günkü kadar gaflete ve deve bolluğuna hiç rastlamadım.» dedi. Bu sırada Nakîd, Bistâm'm kum tepesinden aşağıya yuvarlanması sebebiyle tozlanmış sakalına bakıp onun için tekrar fal tuttu ve : «Eğer kuş doğru ise ilk önce Bistâm Öldürülecektir.» dedi. Bundan sonra Nakîd Bistâm'm yanından ayrılmağa karar verdi, fakat Bis-tâm'dan ayrılıp gitmeğe korktuğundan kendisini bir titreme aldı ve Bistâm son defa olmak üzere : "Ey Ebu's-Sehbâ! Geri dön, senin Öldürülmenden korkuyorum.» dedi; ne var ki, Bistâm onun sözünü dinlemedi, bunun üzerine Nakîd de onu terk edip ayrıldı.
Bistâm ve adanılan hemen harekete geçerek develere baskın yaptılar ve onları sürüp götürdüler. Bu

develerin arasında Mâlik'in "Ebû Şâir" adında tek gözü kör erkek bir devesi vardı. Atının üzerinde bulunan Mâlik ise hemen acele olarak kendi kavmi olan Dabbe oğullar in a geldi ve "Ti' şâr" denilen yerin üzerine çıkıp : "Ey kavmim! Haberiniz olsun baskın var.» dedi ve geri döndü. Dabbeoğullarımn süvarileri develeri götürmekte olan Bistâm ve adamlarına yetiştiler. Bu sırada Mâlik'in "Ebû Şâir' 'adındaki tek gözlü erkek devesi diğer develeri peşine takıp geri dönmek için develerin arasından ayrılıyordu, fakat Bistâm onun peşine takılan her deveyi boğazlayıp kesiyordu. Mâlik, Bistâm ve adamlarının bu hareketini görünce : «Ey Bistâm! Bu ne beyinsizliktir? Onları boğazlama; çünkü onlar ya senin, ya da benim olacaktır.» dedi, fakat Bistâm onun bu sözüne kulak asmadı. Bistâm, "Za'ferân" denilen yağız bir atın üzerinde ve adamlarının arkasında bulunuyor, onları himaye ediyordu. Nihayet Dabbeoğullarımn süvarileri Bistâm ve adamlarına yetişince, Mâlik bu süvarilere : «Önce onların su tulumlarını nişan alıp atın.» dedi, onlar da su'tulumlarını nişan aldılar ve attıkları oklarla tulumları parçaladılar. Bu arada Sa' lebeoğulları da yetiştiler. Onların önlerinde ise Âsımb. Halife es-Sabâhî adında kıt akıllı birisi bulunuyordu. Daha Önce Âsim mızrağına sırım bağlarken kendisine : «Ey Âsim! Bununla ne yapacaksın?» diye sorulduğunda, «Bununla Bistâm'ı öldüreceğim.» diye cevap vermiş ve Dabbeoğulları onu hafife alarak alay etmişlerdi. Nihayet imdatçı kişi gelip tehlikeyi haber verince izin almadan babasının atma binip süvarilere yetişti ve Dabbeoğullanndan birisine : «Bu adamların reisi hangisidir?» diye sordu, o da :
«Şu yağız atın üzerindeki kişidir.» diye cevap verdi; bunun üzerine Âsim b. Halife Bistâm'm karşısına geçip tanı hizasına gelince onun üzerine saldırdı ve mızrağını bir kulağının deliğine vurup öbür kulağından çıkarttı, Bistâm ise "elâ'e" denilen (hoş kokulu, devamlı yeşil kalan) bir ağaç üzerine düşüp yığıldı. Şeybânoğulları bu durumu görünce develeri bıraktılar ve geri dönüp kaçmağa başladılar. Dabbeoğulları ise onların peşine düşüp bir kısmını öldürdüler ve bir kısmını da esir aldılar. Bu arada Sa'lebeoğul-ları Bistâm'm kardeşi Nicâdb. Kays'ı ve Şeybânoğullanndan yetmiş kişiyi esir ettiler.
Dabbeoğullarmdan Abdullah b. Aneme, Şeybânoğullarmın komşusu idi ve öldürülmekten korktuğu için Bİstâm hakkında mersiye olarak şu mealdeki mısraları söyledi :
"Yazıklar olsun Ümmü'1-arza (?) ki, "Hasen" denilen yerde kuşluk vakti yol zorluk çıkardığında onu örtüp gizlememişti. O (Bistâm), malını aramızda taksim eder, biz de güneş batarken onu "Ebu's-Seh-bâ" diye çağırırdık. Ey Ümmü'1-arz! Sana ciddi olarak söylüyorum ki, artık Bistâm'ı ne sen görebileceksin, ne de biz göreceğiz. İri cüsseli, seri ve güzel yürüyen, sırtındaki yükü bir palan ile insan bedeni olan ve boynunun altı tüyle kaplı bulunan bir deve çevresi süvarilerle donatılmış olduğu hâlde çirkin çehreli, hayâsız, ne söyle-ğini bilmez ahmak birisinin vaadine doğru götürüyor.
Ganimetin dörtte biri, ganimetin taksiminden önce seçilip almanlar, savaş yerine varılmazdan Önce elde edilen ganimetler, artan fazlalıklar ve arzuna göre aldıkların senindi. Zeyd b. Amiroğullarınm kulakları sağır oldu; hiç bir maktul Bistâm'a denk değildir. Bistâm bir yastığa yatırılmadan "elâ'e" adındaki ağacın üzerine yığılmıştı. Bu sırada alnı sanki parlak bir kılıç gibiydi. Eğer babasının oğulları ona karşı teessür duyup üzülüyorlarsa, zaten başlarına felâket gelmiştir ve bir büyüklerini kaybetmişlerdir Bistâm öyle bir kişiydi ki, yavruları kendilerinden ayrıldıktan sonra sütleri çekilen develer ağıllarına çe-kildileri zaman o bol bol yedirir, ikramda bulunurdu."
Bekrb. Vâil kabilesinden olan her hane, Bistâm'm sahip olduğu üstünlük ve itibarden dolayı onun öldürülmesiyle evlerinden çıkıp sokağa dökülmüşlerdi.
Dabbeoğullarmdan Şem'ale b. Alıdarb. Hübeyre, Bistâm'ı anıp onun hakkında şu mealdeki mısraları söylemiştir :

"Şakîkatü'l-Hasenân (iki kum yığını) vak'asmda Şeybânoğulları ömürlerini kısaltan eceller ile karşılaştılar. Biz, Şeybânoğulldrı eğlence hâlinde iken, başbuğları ve efendileri Bistâm'm kulak içlerine mızraklarla dürttüğümüzde, o kıvrana kalmıştı. Biz ona uzunluğu sağlam örülmüş bir ip ve life benzeyen boğumlu bir mızrakla vurmuştuk.»
Bistâm b. Kays'ın annesi de oğlu Bistâm İçin şu mealdeki mısraları söylemiştir :
"Zü'1-Ceddeyn'in oğluna (yâni torunu Bistâm'a) Bekr b. Vâiloğulları ağlasın; zira kendilerinden ..ziııet ve güzelliklerini temsil eden Bistâm ortaya çıktı. Bistâm onların aralarına çıktığında, onlar tıpkı hilâli ortalarında kalan gök yıldızları gibi olurlardı. Onun gibi birisini görenin gözleri ne kadar mutludur? Savaş günü vuruşmak için develerinden inip atlarına bindikleri zaman o bir yiğitti. O, savaş yerinin ulusu ve şerefİisi idi, asla kolunu kanadını bırakıp indirmezdi. Yığıtlarm ayağı kaydığı (sarsıldığı) zaman, arslan kesilirdi. Senin Ölümüne, kendisini esaretten kurtaracak birisini bulamayan esir kişi ağlayacak, bir de savaşın erleri ve süvarileri ağlayacak. Ayrıca kendilerini esaretten kurtardığın kişilerle aileleri zayi olup kendileri perişan olan dullar ağlayacak. Musibet ve felâket bulutlarını dağıtan, en ağır savaş hamlelerinde savaşlara yetişen o idi. Böylece o, savaşlar sebebiyle helak ve öldürme işlerine karışmıştı; ne var ki, Temînı-lilerin ok ve mızrakları onu faciaya sürükleyip öldürdü. Temîmoğul-ları bizini bir gaflet ve hataımızı (Bistâm'm öldürülmesi) yakaladı ki, ömrüm hakkı için söylüyorum, bu gaflet ve hatanın bağışlanma-' sı asla mümkün değildir. İşte bu hata sebebiyle Şeybânoğulları isabet aldılar..." [259]

Nisâr Vak'ası

Nisâr, yanyana bulunan dağların adıdır. Bu vak'a bu dağların yanında meydana gelmiştir ve Araplarca bilinen bir yerdir.
Bu savaşın sebebi şudur: Temînıb. Mürr b. Üddoğulları, amcaları Dabbeb. Üdd ile Abd Menât b. Üddoğullarmı yiyip bitiriyorlardı. Bir gün Dabbeoğulları Temînı kabilesinden bir gruba saldırmış ve bu grup isabet almıştı. Bunun üzerine Temîmoğulları onların peşine takılıp aramağa başladılar. Bu sırada Teynı, Adiyy Sevr-Athal, Ukl-yâni Abd Menât b. Üddoğulları -,ve Dabbeb. Üdd kabilelerinden meydana gelen Ribâb topluluğu ayrılıp Esedoğullarına iltihak etmişti. Bu topluluğa Ribâb adı, ittifak anlaşması için yemin ettikleri sırada elleri rub (hurma veya üzüm usaresi) içerisine daldırmalarından dolayı verilmiştir. O günlerde Esedoğulları Zübyân b. Bâğîdoğullarmın müttefiki idiler. Nihayet Dabbeoğullları için yardım çağrısına gelen kişinin : «Ey Hmdıfoğulları!» diye seslenip onları yardıma çağırması üzerine Esedoğulları onların imdadına koştular. Bu, Dabbeoğullarmın ilk defa darda kalıp Hmdifoğullarmdan yardım istediği ve müttefikleri olan Gatafân ve Zabî kabilerinden imdat talebinde bulunduğu gündür. Nisâr savaşında Esedoğullarının reisi, Avfb. Abdullah b. Âmirb. Cezime b. Nasr b. Ka'în idi. Bir rivayete göre, Nisâr vak'asmda Esedoğullarının başındaki reisin Hâlidb. Nadle, Ribâb topluluğunun başındaki reisin Nu'mân'ın kardeşi Esved b. Münzİr olduğu söylenir; fakat bu doğru değildir. Bütün bu toplulukların başında Hısnb. Hu-zeyfe b. Bedr bulunuyordu. Züheyr b. Ebû Sülmâ'nm şu mealdeki mısraları bunun doğru olduğunu gösteriyor :
"Zû-Neceb denilen yerde karışık seslerden meydana gelen gürültü ve atlarla çevresini müttefik kabileler sardığı zaman, zulmü parçalayıp yok etmek ve yahut başladığı hususunda ve savaşlar konusunda Hms gibisi var mıdır?"
Temîmoğuliarı bu durumdan haberder olunca, Âmirb. Sa'sa'aoğulla-rından yardım istediler. Bunun

üzerine Âmirb. Sâ'sa'aoğulları onların yardımına koştular. Bu sırada Temîmoğullarının başında Hâcib b. Zürâ-re bulunuyordu. Âmir b. Sa'sa'a cevvâb (gezgin) bir kişi idi (yâni eski yerleşim yerlerini gezip dolaşan bir kimse idi). Aslında cevvâb, Ebû Bekrb. Kilâboğullarmdan Mâlik b. Ka'b'm lâkabı idi. "Cevvâb" lakabıyla bilinen Mâlik b. Ka'b, Ca'feroğullarım alıp Haris b. Ka'boğullarma götürmüş, bu sebeple onlar Haris b. Ka'boğullarıyla ittifak anlaşması yapmışlardı. Bir rivayete göre, Âmiroğullarmın başında reis olarak Şurayhb. Mâlik el-Ku-şeyrî bulunuyordu. Nihayet harekete geçen taraflar "Nisâr" denilen yerde karşılaştılar ve savaşa tutuştular. Savaş ise Âmiroğulları tarafından kızıştı ve onlar savaşa karşı direnip sabır gösterdiler. Bu arada Temîmoğuliarı dağılıp kurtuldular ve bu yüzden pek çok zayiat vermediler. Bu savaşta Âmiroğullarmın reisi Şurayhb. Mâlik ile Ubeydb. Mu'âviye b. Abdullah b. Kilâb ve diğerleri öldürüldüler. Ayrıca bu savaşta Âmiroğullarmın ileri gelen kadınlarından bir kısmı yakalanıp ele geçirildi. Bu yakalanan kadınların arasında Muhallef'in kızı Selmâ ile Hemmâm'm kızı Anka ve diğerleri de vardı. Hatta Selmâ Cevvâb ve Tufeyl'i yererek şu mealdeki mısraları söylemiştir :

"Tanrı Kunbü'1-Ayr Cevvâb (yâni Mâlik b. Ka'b) ile Ebû Leylâ'yı Nisâr günü kaçtıkları için lanet edip yerdi. Nisâr günü savaş alanında Zübyânoğulları efendi ve hâkim durumda iken nasıl övünülebilir?

Onlar, otlayan hayvanlarınızı, develerinizi ve kadınlarınızı alıp götürdüler ve siz buna engel olmadınız.1'

Cevvâb ile iki karısını bırakıp kaçan Tufeyl'i ayıplayan birisi de şu mealdeki mısraları söylemiştir :

"Tufeyl kötü bir hâlde iki karısını bırakıp kaçtı. Bu arada "Kunbül' -Ayr" ve "Cevvâb" lakabıyla bilinen Mâlik b. Ka'b da kaçttı."

"Kunb", "at ve eşek gibi hayvanların zekerlerini örten kılıf" demektir. "Cevvâb" ise Mâlik b. Ka'b'm lakabıdır ve eski yerleşim yerlerini gezip dolaştığı için kendisine bu lakap verilmiştir.

Bişrb. Hâzini de Hâcib b. Zürâre'nin hezimeti hakkında şu mealdeki mısraları söylemiştir :

"Hâcib b. Zürâre serap içerisinde parlayan kızıl bir at üzerinde olduğu hâlde Hicaz bölgesinden çekip gitti ve kurtuldu. Eğer karşı taraf Temîmoğullarının reisi olan Hâcib'e yetişseydi, mutlaka yakalandığında yüzü gözü toprağa beienmiş olacaktı."

Nisâr vak'ası, Cebele vak'asmdan ve Lakîtb. Zürâre'nin öldürülmesinden sonra meydana gelmiştir. [260]

Cifâr Vak'ası

Nisâr vak'asınm üzerinden bir yıl geçip senesi tamamlandıktan sonra, Nisâr savaşma katılan Arap kabileleri tekrar toplanıp bir araya geldiler. Bu kabilelerin Nisâr savaşındaki reisleri, Âmiroğullarmın reisi hariç, Cifâr vak'asmda da reis olarak kaldılar., Bir rivayete göre, Âmiroğullarmın Cifâr savaşındaki reisi Abdullah b. Ca'de b. Ka'b b. Rabî'a idi. Nihayet taraflar Cifâr'da karşılaştılar ve savaşa tutuştular. Temîmoğuliarı bu savaşta sabır ve sebat gösterdiler, fakat buna rağmen Temîmoğullarmdan, bilhassa Amrb. Temîmoğuîlarından pek çok kişi öldürüldü. Cifâr günü öldürülen kişilerin sayısı pek çok olduğu için bu güne "Saylem" ismi de verilmiştir.

Bişrb. Ebû Hâzini, Âmiroğulları lehine Temîmoğullarmdan bir cemaat hakkında şu mealdeki mısraları söylemiştir :

"Temîmoğuliarı Âmir'in Nisâr günü öldürülmesi için toplandılar, fakat durum tersine dönüp kendileri ukubet ve felâkete uğradılar. Savaşa çıktıklarında, biz onların baş ağrılarını arslan başıyla tedavi

ederek iyileştirirdik. Biz kılıçlarımızla atlar üzerindeki süvarilere uzanır, mensup olduğumuz kabileyi söylerdik; hâlbuki bu esnada akan kanlardan atların gerdanları parlardı. Bu atlar ki, toz duman arasından, ısırgan arslanlara doğru koşan yırtıcı hayvanlar gibi koşarak ve asık bir çehre ile çıkarlardı."
Bu şiir daha birkaç beyitle devam etmektedir. Bişrb. Ebû Hâzini şu mealdeki mısraları da söylemiştir :
"Cifâr ve Nisâr vak'aları hem bir azap, hem de bir meşakkat ve sıkıntı oldu. Temim kabilesinden Temîm b. Mürroğullarma gelince, karşı kabile onları bitkin bir vaziyette iken uykuda yakaladı. Cifâr ve Nisâr vak'alarında, Âmiroğulları da deve kuşları gibi olmuşlardı."
Eişr'in Temîmoğullarıiın aleyhine şiirlerini sürdürmesi üzerine kendisine : «Sana ne oluyor, Temîmoğullarmdan ne alıp veremeyeceğin var? Hâlbuki onlar akrabalık bakımından sana en yakın kimselerdir.» denilince, o : «Temîmoğullarmdan elimi çektiğim zaman bütün insanlardan elimi çekmiş olacağım /ve başka hiç bir kimse kalmamış olacak.» diye karşılık verdi. [261]

Safka ve İkinci Külâb Vak'ası

Safka vak'asımn sebebi şu idi : Kisrâ Pervîz b. Hürmüz'ün Yemen'de-ki naibi Bâzân ona Yemen'den bir yük kafilesi göndermişti. Bu kafile Necd bölgesindeki Nata' denilen yere gelince, Temîmoğulları saldırıya geçerek kafileyi yağmaladılar. Bu arada Kisrâ'nm elçileriyle muhafız okçularının üstlerini soydular. Bunun üzerine onlar malları yağmalanıp üzerleri soyulmuş oldukları hâlde, Yemâme'nin sahip ve hakimi olan Hevze b. Ali el-Hanefî'nin yanma geldiler. Hevze b. Ali ikram ve ihsanda bulunarak onları giydirip kuşattı. Daha önceleri Kisrâ Yemen'de satılmak üzere ticaret maksadıyla misk ve kumaş kervanı gönderdiği zaman, Hevze b. Ali Kisrâ'nm bu vesile ile gönderdiği ticarî elçilerini teçhiz eder, onları korur ve iyi muamele ederdi. Kisrâ ise bu yaptıklarından dolayı Hevze b. Ali'yi muk afal andırın ak istiyor ve onu görmeyi arzu ediyordu. Nihayet Hevze en son Temîmoğullarmm yakalayıp soydukları bu elçilere ve adamlara yardım edince, onlar : «Hükümdar Kisrâ devamlı surette sizi anıyor ve yanma gitmenizi arzu ediyor» dediler, bunun üzerine Hevze b. Ali onlarla beraber Kisrâ'nm yanma gitti. Hevze b. Ali Kisrâ'nm yanma gelince Kisrâ ona ikram ve ihsanda bulundu, akıl ve zekâsını denemek için onunla bir hayli konuştu. Neticede hoşuna gidecek şeyler gördü, onu beğendi, bunun üzerine bol miktarda mal verilmesini emretti ve taçlarından birini getirip Hevze'ye giydirdi. Bu arada Hecer bölgesindeki mal ve toprakları ona iktâ olarak verdi.
Hevze b. Ali Hristiyandı; Kisrâ ona ve Müka'ber'e kendi askerlerini alıp Temîmoğullarma karşı savaşmalarını emretti. Nihayet Hevze ve Mu-ka'ber Kisrâ'nm askerlerini alıp Hecer'e doğru harekete geçtiler ve Mu-şakkar adındaki Kaleye gelip konakladılar. Hevze olsun, Muka'ber olsun Temîmoğullarınm memleketlerine girmekten korktular, çünkü bu memleketlerin ahalisi beldelerini koruyup savunurken Acemlerin buralara girmeleri ve tahammül göstermeleri bir hayli zordu, bu sebeple Hevze ve Muka'ber Temîmoğullarınm adamlarına haber gönderip onları zahire almağa çağırdılar. Temîm memleketleri sarp ve çetin yerlerdi. Neticede onlar dere tepe demeden bütün yolları tutup geldiler. Muka'ber onları beşer beşer, onar onar, yahut daha çok veya daha az sayıda olmak üzere kalenin içine aldı. Onları "Arka,kapıdan çıkaracağım" diyerek gruplar hâlinde ön kapıdan içeri soktu, fakat kapıdan her içeri 'girenin boynunu vurup öldürdü. Bir müddet sonra Temîmoğulları içeri girenlerin çıkmadıklarını görünce durumu öğrenmek ve haber getirmek üzere

adamlar gönderdiler. Absoğullarıiıdan birisi zincire vurup. kırdı ve kapıda bulunanlar dışarı çıktı. Muka'ber ise kapının kapatılmasını ve şehirde (kalede) bulunan herkesin öldürülmesini emretti. O gün Fish bayramı (hristiyanlarm paskalyası) olduğundan Hevze b. Ali, Muka'ber'den yüz kişinin bağışlanmasını istedi. Hevze bağışlanan bu yüz kişiyi giydirip kuşattıktan sonra Fish bayramında onları serbest bıraktı.
Şair el-A'şâ bir kasidesinde Hevze'yi medhederek bu husus hakkında şu mealdeki beyti söylemiştir :
"Hevze Fish bayramı günü aşikâr bir şekilde, affedilmelerini sağladıktan sonra giydirip kuşattığı bu yüz kişiyle Allah'a yaklaşmak istiyor, bu yaptıklarından dolayı da O'ndan mükâfat ve sevap bekliyor."
Muşakkar vak'ası bir mesel hâline geldi. Bu hadisede kapılar kapatıldığı için, aynı manada bu vak'aya "Safka Vak'ası" adı verildi. Bu vak'anm meydana geldiği sıralarda Hz. Muhammed (S.a.)'e peygamberlik gelmiş bulunuyordu ve Mekke'de idi, henüz daha hicret etmemişti. [262]

İkinci Külâb Vak'ası

Kays b. Sa'lebeoğullarından birisi Necrân topraklarında ikamet eden dayıları Haris b. Ka'boğullarının yanma gitmişti. Haris b. Ka'boğulları ondan arkasında kalan diğer insanların durumunu sordular; bunun üzerine o, Muşakkar kalesinin kapısının Temînıoğullarının üzerine kapatıldığını ve savaş erlerinin öldürüldüğünü, çoluk çocuklarıyla mallarının evlerinde korumasız bir hâlde kaldıklarını anlattı. Onun bu haberi üzerine Mezhıc kabilesinden olan Hâıisoğulları ve onların müttefikleri bulunan Nehd ve Cermb. Rabbân (Cerrnb. Ziyyân veya Hazmb. Riyyân ?) boyları bir. araya geldiler ve sekiz bin kişilik büyük bir ordu meydana getirdiler. Câhiliyye döneminde, Zû-Kar savaşındaki Kisrâ'nm ordusu ve Cebele vak'asmdaki ordu hâriç bu ordudan daha kalabalık bir ordu meydana getirildiği bilinmiyor. Nihayet Temîmoğullarının üzerine yürümek maksadıyla harekete geçtiler. Bu sırada Hârisoğullarmm arasında bulunan Seleme b. Muğaffel adındaki kâhin ortaya çıkıp onları uyardı ve onlara hitaben : «Sizler kabilelerin birer fertleri olarak gideceksiniz, bir müddet mutlu ve mutsuz olarak savaşacaksınız, yolcu olarak onların sularından içeceksiniz, su üzerinde karşılaşıp vuruşacaksınız, ganimetiniz toprak olacak. Sözümü dinleyin ve Temim kabilesiyle savaşmayın.» dedi, fakat onlar kâhinin sözünü dinlemediler ve savaşmak üzere yola çıktılar. Nihayet Temîmoğulları durumdan haberdar olunca, içlerinden ileri gelen görüş sahibi kimseler o gün için yüz doksan yaşlarında bulunan Ekseni b. Say-fî'ye giderek : «Ey Ebû Cîyde (Cünde ?) şu işi siz üstlenin, zira biz sizin reisliğinize razıyız.» dediler, bunun üzerine Eksemb. Sayfî şu mealdeki mısraları söyledi:
"Bir kişi yüz doksan yıl yaşayıp hâlâ hayattan bıkıp usannıamışsa, o kişi cahildir. On eksiği ile ömrümden iki yüz yıl geçti (yani yüz doksan yıl yaşadım). Geçen geceleri saymaktan bu yılları saymak daha az ve kolaydır."
Sonra Eksem onlara : «Benim reisliğe ihtiyacım yok, fakat size tavsiyede bulunup yol gösterebilirim. Hanzalab. Mâlik Dehnâ'ya, Sa'db. Zeyd Menât ile Dabbe b. Üdd, Sevr, Ukl ve Abd Menâtb. Üdd'ün oğullan Adiyy [263] kabilelerinden teşekkül eden Ribâb topluluğu Külâb'a inip konaklasınlar. Hârisoğulları ve müttefikleri bu iki yolun hangisinden gelirse, bunlardan birisi diğerinin yerini almış olur ve karşı kabileye kafi gelir.» dedi; sonra sözlerine şöyle devam etti : «Tavsiyelerimi tutun, sakın kadınları savaş saflarına sokmayın; zira seviyesi düşük kötü kişi kendi kurtuluşunu namus ve harimini

terk etmekte görür. Başınızda bulunan emirlerinize (kumandanlarınıza) karşı fazla ihtilâf çıkarmayın. Savaş esnasmda fazla bağırıp çağırmayın; zira bu korkaklıktan ileri gelir. Şüphesiz ki, kişi acizdir. En aptalca hareket fâcirliktir, yâni haktan ayrılmaktır. En akıllı ve zekice hareket ise takvadır, yâni haramdan sakınmak, Allah'tan korkmaktır. Fikir birliği içerisinde olun, zira birlik içinde olmak topluluğu kuvvetlendirir. Ayrılık ve ihtilâftan uzak durun, çünkü ihtilâfa düşenler birlik içinde olamazlar. Çok savsaklamayın, fakat acelecilik de etmeyin; zira bu ikisi arasında en sağlam yol temkinli ve ağır hareket etmektir. Öyle acelecilikler vardır ki, sonu gecikmeyle neticelenir. Bir kardeşin sana üstünlük ve ululuk taslarsa, ona karşı alçak gönüllü ol. Kaplan derilerini giyinip savaşa çıkın;- gece karanlığını bekleyin ve durmadan bütün gece yürüyün; zira gece tehlike ve serleri gizlemeğe daha müsaittir. S.abır ve sebat göstermek, kuvvetli ve güçlü olmaktan daha iyidir. En mutlu zafer, esirleri çok olan zaferdir. En hayrrlı ganimet ise maldır. Savaş esnasında ölümden korkmayın, çünkü ölüm arkanızdadır. Savaş sırasında yaşama sevgisine kapılmak hatadır. Emirlerinizin en hayırlılarından birisi ise, Temimb. Abd Menâtb. Üddoğullarından Nu'mânb. Mâlik b. Haris b. Cessâs'tır.»

Eksemb. Sayfî'nin tavsiyesini kabul edip tuttular, bunun üzerine Amrb. Hanzala Dehnâ'ya, Sa'd ile Ribâb topluluğu da Külâb'a gelip konakladılar. Bu arada Mezhic kabilesi ve onların yanında yer alan Küdâ'alı-lar da harekete geçerek Külâb'a doğru yöneldiler. Onların bu hareket haberi Sa'd ve Ribâb topluluğuna ulaştırıldı. Mezhic kabilesinin kendilerine yaklaştığı bir sırada, Şümeytb. Zİnbâ' el-Yerbû'î durumdan haberdar olup hemen devesine bindi ve Sa'd'in yanma gelip : «Ey Temîmoğulları! Uyanın, kalkın!» diye seslendi, bunun üzerine onlar hemen kalkıp harekete geçtiler. Mezhic kabilesi ise develere ulaşıp onları yağma ettiler. Yağma esnasında Mezhic kabilesinden birisi şu mealdeki ürcûzeyi söylüyordu :

"Biz her yıl Külâb'a sahipleri ortadan kaybolmuş develer için gelirdik, fakat kim galip gelirse develeri o sürer götürürdü."

Aradan çok geçmeden ve herkesten önce Kays b. Âsim el-Minkârî, Nu'mânb. Cessâs ve Mâlikb. el-Müntefik onlara yetiştiler. Kaysb. Âsim, ürcûze söyleyen Mezhicli kimseye şu mealdeki mısralarla karşılık verdi:

"Çok geçmeden bulutu, dağılmış yıldızlar gibi sahipleri develerine yetişecek, Sa'd ile savaşın kahramanları ve develerin sahipleri onların götürülmelerine engel olacak."

Sonra Kays b. Âsim şu mealdeki mısraları söyleyerek onların üzerine saldırdı:

"Her yıl develere el koyup götürüyorsunuz,- bir grup onları aşılayıp döllüyor, siz de yavrular elde ediyorsunuz. Sahipleri ise aciz ve câhil olduklarından develerini koruyamıyor, develeri uğrunda vuruşmak için karşı koyamıyorlar. Şimdi siz bu yiğitlerin yumuşak ve gevşek davranacaklarını mı sanıyorsunuz? Heyhat! Artık umduğunuza nail olmayacaksınız."

Bundan sonra taraflar hemen savaşa tutuştular ve bütün gün akşama kadar var güçleriyle savaştılar. Neticede Yezîdb. Şeddâd b. Kanan el-Hârisî, Nu'mân b. Mâlik b. Cessâs'm üzerine saldırdı ve attığı bir okla onu öldürdü. Nu'mân b. Mâlik'in öldürülmesi üzerine reislik Kays b. Âsım'a geçti. Taraflar akşam karanlığının bastırmasına kadar savaşa devam ettiler ve geceyi tetikte bekleyerek geçirdiler. Ertesi gün sabah olunca tekrar savaş için harekete geçtiler. Kays b. Âsim tarafıyla Mezhic kabilesi karşılaştılar ve birinci günden daha şiddetli bir şekilde savaştılar. Mezhic kabilesinden ilk hezimete uğrayan kişi onların sancaktarlığını yapan ve "Müdricü'r-Riyâh" adıyla tanınan Âmir b. Mecûn b. Abdullah el-Cermî idi. Âmirb. Mecûn sancağı bırakıp kaçınca, Sa'doğullarmdan birisi peşine düştü ve yetişti, fakat Âmir bineğinin direnip yürümemesi üzerine hemen inip yaya olarak koşmağa başladı

ve Kays b. Âsım'ın yanma gelip : «Ey Temînıoğulları! Siz süvarileri halletmeğe bakın, yayalar zaten sizindir.» diye seslendi ve esirleri toplamağa başladı. Bu arada Mezhic kabilesinin reisi olan Abd Yağûs b. Haris b. Vakkâs el-Hârisî esir edildi ve Nu'mân b. Mâlik b. Cessâs mukabilinde öldürüldü. Abd Yağûs, şair bir kişiydi ve öldürmezden Önce kendilerini hicvetmesin diye dilini bağlamışlardı; fakat Abd Yağûs işaretle onlara dilini çözmelerini ve kendilerini hicvetmeyeceğini anlattı. Bu durum karşısında dilini çözdüler.
Bunun üzerine Abd Yağûs b. Haris şu mealdeki şiiri söyledi:
"Beni kınamayın! Artık başıma gelenler kınanmama yeter ve artar. Ne benim için, ne de sizin için kınamada her hangi bir fayda yoktur. Bilmiyor musunuz ki, kınamanın faydası azdır; zaten benim bir kardeşi kınayıp yermem karakterime yakışmaz. Ey yolcu! Eğer yolun düşerse, Necranlı nedimlerime, bir daha Ebû Kerib, Eyhenıân (yâni Esved ve Âkıb'e), Yemen'e ait Hadramevt bölgesinin üst kısımlarında bulunan Kays'e kavuşamayacağımı söyle. Onlar, dilimi yassı semer kolanı kayışlarından birisiyle bağladıkları zaman ben onlara: 'Ey Temîmoğulları topluluğu! Dilimi çözün.' diye söyledim. Sanki ben küheylâna binmemişim ve atıma : 'Bir defa da geri dön, arkam-dakilere saldır.' dememişim. Sanki suya kandırıcı tulumları yapıp hazırlayan ben değilmişim... Karım Müleyke bilir ki, ben hem saldıran ve hem de üzerime saldırılan bir arslanım. Külâb'da görüp karşılaştığım bir kavmin asillerine ve onlara tabi olanlara Allah lanet etsin! Eğer isteseydim endamı güzel kısrak beni onların elinden. kurtarırdı ve sen onun peşinden sökün ederek ileri geçip kurtulan kestane dorusu kızıl atları görürdün. Mızraklar atlara dürtüştürül-düğü zaman mızrakları parmak uçlarımda oynatmak hususunda çok mahir idim. Ey Âsim! Zincir ve bağımı çöz, zira ben mağlûp olarak zamanın acılarını tatmağa karşı tahammüllü ve sabırlıyım. Eğer beni öldürürseniz, bir efendi ve reisi öldürmüş olursunuz. Eğer serbest bırakırsanız, malımı elimden almış olursunuz."
Bu şiirdeki "Ebû Kerib"den maksad, Bişrb. Alkameb. Hâris'tir. "Ey-hemân" tabirinden maksad ise, Esvedb. Alkameb. Haris ile "Abdulmesîh b. Ebyad" adıyla tanınan Âkıb'dır. Kays'den ise, Kays b. Ma'dî Kerib kas-dedilmiştir.
Bir rivayette ileri sürüldüğüne göre, Kays : «Eğer Abd Yağûs bu şiirinde beni öne alsaydı, sahip olduğum her şeyi verip onu kurtarırdım.» demiştir. Nihayet Abd Yağûs öldürülmüş ve kendisinden hiç bir suretle fidye kabul edilmemiştir. [264]

Zahru'd-Dehnâ Vak'ası

Bu vak'a, Tay kabilesiyle Esedb. Huzeymeoğulları arasında cereyan etmiştir. .
" Sebebi şudur : Evs b. Harise b. Le'm et-Tâ'î kendi kavmi arasında itaat edilen bir reis ve efendi, aynı zamanda cömert ve atılgan bir kişiydi. Bir gün Evsb. Harise ile Hatim et-Tâ'î elçi olarak Amrb. Hind'in yanma gitmişlerdi. Amrb. Hind, Evs'i yanma çağırıp ona: «Sen mi daha üstünsün, yoksa Hatim mi'daha üstün?» diye sordu. Evs: «Ey Amr! Allah seni lanetten uzak tutsun! Hatim, kabilenin emsalsiz, tek ve yegâne kişisidir, ben bu kabilenin bir ferdiyim. Eğer bir ân için benim, çocuklarımın ve hısımlarımın sahip olduğu şeylere Hâtim'in malik olduğunu farz edelim, bunları bir kuşlukta bağışlayıp hibe eder.»- diye cevap verdi. Sonra Amr b. Hind, Hâtim'i yanma çağırdı ve ona : «Sen mi üstünsün, yoksa Evs mi üstün?» diye sordu. Hatim : «Ey Amr! Allah seni lanetten uzak etsin! Sen Evs'ten söz ediyorsun; onun çocuklarından her hangi birisi bile benden daha üstündür.» diye karşılık verdi. Amr her ikisinin de verdikleri cevabı beğendi ve kendilerine ikram edip ihsanda bulundu.

Daha sonra bütün Arap kabilelerinden gelen elçiler Nu'mân b. Mün-zir'in huzurunda toplanmışlardı; bu elçilerin arasında Evsb. Harise de bulunuyordu. Nu'mân b. Münzİr hükümdar hüllelerinden yanına bir hülle getirttikten sonra elcilere dönerek : «Yarın tekrar huzuruma gelin, bu hülleyi içinizden en üstün ve değerli olanınıza giydireceğim.» dedi. Ertesi gün olunca, Evs hariç bütün elçiler Nu'mân'm huzuruna geldiler. Bu sırada Evs'e : «Niçin diğer elçilerle birlikte Nu'nân'm huzuruna gitmedin?» diye sorulduğunda o : «Eğer hükümdar Nu'mân'm murad ettiği kişi ben değilsem, benim için en uygun olan durum orada hazır bulunmamamdır; şayet onun murad ettiği kişi ben olursam, mutlaka aranırım.» diye karşılık verdi. Nihayet Nu'mân tahtına oturup Evs'in orada olmadığını görünce : «Evs'e gidin ve ona korktuğu şeyden emin olmasını ve huzuruma gelmesini söyleyin.» dedi. Bunun üzerine Evs Nu'mân'm huzuruna geldi ve hülle ona giydirildi, fakat aile yakınlarından bir grup kimse onu kıskandıklarından şair Hutay'e'ye gelerek ona : «Evs'i hicvet, sana yüz dişi deve vereceğiz.» dediler; bunun üzerine Hutay'e : «Evimin içerisinde gördüğüm ne kadar mal ve eşya varsa, hepsi onun lütuf ve ihsanının eseridir. Böylesine bana yardımı dokunan bir zatı ben nasıl hicvederim?» dedi, sonra şu mealdeki mısraları söyledi:

"Le'nı (yâni Evs) ailesinin, devamlı surette iyilik ve ihsanları bana gelirken ben nasıl olur da onu hicvetmeğe cür'et edebilirim."

Fakat şairlerden Bişrb. Ebû Hâzim onlara gelip : «Ben sizin için onu hicvedebilirim.» dedi; bunun üzerine onlar bu develeri Bişr'e verdiler. Bişr ise Evs'i hicvetti, üstelik hiciv hususunda çok taşkın hareket etti ve Evs'in annesini de diline doladı. Evs onun kendisini hicvettiğini öğrenince hiciv karşılığında almış olduğu develerin üzerine baskın yaparak hepsini ele geçirdi ve kendisinin peşine düştü; fakat Bişr kaçmayı başardı ve aşireti olan Esedoğullarma gelip onlardan sığınma hakkı istedi. Esedoğul-ları ise, onu Evs'e teslim etmeyi kendileri için ar ve namus meselesi yaptıklarından, ona iltica hakkı tanıdılar ve Evs'e karşı onu korudular. Bu durum karşısında Evs, Tay kabilesinden Cedîle boyunu toplayıp onlarla Esedoğulları üzerine yürüdü. Taraflar Teymâ'nm karşısında bulunan Zah-ru'd-Dehnâ'da karşılaştılar ve çok şiddetli bir şekilde savaştılar. Neticede Esedoğulları hezimete uğratıldılar ve katliamdan geçirildiler. Ancak Bişr yine kurtulup kaçtı; fakat hangi, kabileye gelip iltica hakkı istediyse, Evs'ten korktuklarından ona sığınma hakkı tanıyamadılar. Bunun üzerine Bişr es-Sammân'm üst kısmında yerleşmiş olan Cündebb. Hısn el-Külâ-bî'nin yanma geldi, fakat Evs birisini gönderip ondan Bişr'i kendisine teslim etmesini istedi. Bu durum karşısında Cündeb onu teslim etmek üzere Evs'e gönderdi. Nihayet Bişr Evs'in yanma getirildiğinde Evs'in kavmi ona Bişr'i öldürmesini tavsiye etti; bunun üzerine Evs annesinin yanma Bişr'in öldürülmesi hususunda onunla istişarede bulundu, fakat annesi Evs'e Bişr'in mallarını geri vermesini, onu bağışlamasını ve ona ihsanda bulunmasını .tavsiye edip hicvi ancak medhin temizleyeceğini söyledi. Bu durum karşısında Evs annesin tavsiyesini kabul etti ve dışarı çıkıp Bişr'e «Ey Bişr! Şimdi sana ne yapacağımı sanıyorsun?» dedi. Bişr ise şu mealdeki mısralarla düşündüklerini dile getirdi : .

. "Ey Evs! Bir taraftan senin nimet ve lûtuflarmı umuyorum; diğer taraftan senden korkuyorum. Şimdi ben söylediğim doğrularla, daha önce söylemiş olduğum bütün yalanları siliyorum. Eğer bana ihsanda bulunursan sana teşekkür edeceğim; zâten nimetin karşılığında şükür vaciptir. Acaba bu teşekkürümün bu gün için bana faydası olur mu? Bugün Su'dâ'nm oğlu-.Evs'e, Esedoğullarmdan uzak yakın bütün aşiretim feda olsun! Lütuf ve nimetleriyle Su'dâ'nm oğlu Evs bana yetişti; hâlbuki hicvim dolayısıyla benden ona kötülükler ulaşmıştı."

Sonra Evs, Bişr'e ihsanda bulunup onu güzel yürüyen bir ata bindirdi ve daha önce elinden almış olduğu develerini kendisine geri verdi; ayrıca ona kendi malından yüz deve verdi. Bunun üzerine Bişr

: «Artık ölünceye kadar bir daha senden başkasını medhetmeyeceğim.» dedi ve söylediği meşhur bir kaside ile onu övdü. [265]

Vakît Vak'asi

Bu vak'a şöyle olmuştur: Sa'lebeb. Ukâbe b. Sa'b b. Alib. Bekrb. Vâil'in iki oğlu Kays ve Teymü'l-Lât oğullarından oluşan Lehâzim kabilesiyle Iclb. Lüceym ve Aneze b. Esedb. Rabî'ab. Nizâr toplulukları bir araya gelerek baskın maksadıyla Temîmoğullarmın üzerine yürüdüler. Bu sırada Temîmoğulları baskın yapmakla meşguldü. Kaysb. Sa'lebe'nin elinde esir olarak bulunan ve "el-A'ver" adıyla bilinen Nâşib b. Beşâme el -Anberî baskın yapmak gayesiyle toplandıklarını görünce onlara : «Bana bir adam verin, bazı isteklerimi bildirmesi için onu kendi kabileme göndereceğim.» dedi; bunun üzerine onlar : «Sana vereceğimiz bu adamı bizim hazır bulunduğumuz bir sırada ve gözümüzün önünde gönderebilir misin?» diye sordular. el-A'ver : «Evet, gözünüzün Önünde gönderilirim.» diye cevap verdi. Bu söz üzerine onlar el-A'ver'in yanma genç bir uşak getirdiler. Bunun üzerine el-A'ver : «Bana ahmak bir uşak getirdiniz.» dedi. Genç uşak: «Allah'a and olsun ki, ben ahmak değilim.» diye karşılık verdi. El-A'ver : «Ben seni bir deli olarak görüyorum.» dedi. Genç uşak : «And olsun ki, bende delilik falan yok.» diye cevap verdi. Bu defa el-AVer ona : «Sen akıllı mısın?» diye sordu, genç uşak : «Elbette akıllıyım.» diye karşılık verdi. el-A'ver : «O hâlde ateş mi daha çok, yoksa yıldızlar mı?» diye sordu, genç uşak : Yıldızlar daha çoktur. Aslında her ikisi de çoktur.» diye cevap verdi. Bunun üzerine el-A'ver avucuna kum aldı ve : «Avucumda ne kadar kum var?» diye sordu, genç uşak : «Bilmiyorum ama, avu-cunuzdaki kum bir hayli çoktur.» diye karşılık verdi. Sonra el-A'ver eliyle güneşi işaret ederek : «Bu nedir?» diye sordu uşak : «Bu güneştir.» diye cevap verdi. Bunun üzerine el-A'ver : «Senin akıllı birisi olduğunu sanıyorum; kavmime git, benden onlara selâm ve yanlarında bulunan esirlere iyi davranmalarını söyle, zira ben öyle bir kavmin yanında bulunuyorum ki, bana ikram ve ihsanda bulunuyorlar. Yine onlara söyle ki: kırmızı erkek devemi soyup salsınlar ve dişi ak deveme binip isteklerimi Mâlikoğul-larma iletsinler. Ayrıca onlara böğürtlen dikeninin yaprak açtığını, kadınların su tulumu diktiklerini haber ver. Söyle onlara, Hemmâmb. Beşâme' ye itaat etmesinler, çünkü o uğursuzun birisidir. Huzeylb. Ahnes'e itaat etsinler; zira o kararlı ve uğurlu birisidir. Bu söylediklerimin haber ve izahını Hâris'ten sorsunlar.» dedi.
Bundan sonra genç uşak el-A'ver'in kavmine gelip onun söylediklerini iletti, fakat kavmi onun ne demek istediğini anlayamadı; bunun üzerine onlar Hâris'in yanma gelip genç uşağın kendilerine getirmiş olduğu bu haberi ona baştan aşağı anlattılar. Haris tgenç uşağa dönüp : «el-A'ver'in sana söylediklerini baştan sona kadar tekrar bana anlat.» dedi, genç uşak da el-A'ver'in kendisine söylediklerini baştan itibaren sonuna kadar ona anlattı; bunun üzerine Haris genç uşağa : «Bizden el-A'ver'e selâm götür ve tavsiyelerine uyacağımızı ona haber ver.» dedi. Genç uşak böylece elçilik vazifesini yerine getirip tekrar kendi kabilesine döndü. Haris ise Anberoğullarına dönüp onlara şunu söyledi: «Adamınız el-A'ver'in size açıklamak istediği bir şey var : Avucundaki kuma gelince, bununla size sayılamayacak derecede kalabalık bir düşman kuvvetin üzerinize gelmekte olduğunu haber veriyor. Eliyle güneşe işaret etmesine gelince, bununla da size gelmekte olan düşman kuvvetin güneşten daha açık ve gerçek olduğunu söylemek istiyor. Kırmızı erkek deve meselesine gelince, onunla es-Sammân'ı kasdediyor ve size derhal burayı terk etmenizi emrediyor., Beyaz dişi deveye gelince, onunla da Dehnâ'yâ gidip korunmanızı istiyor. Mâlikoğullarına gitmeniz hususuna gelince, kendinizle birlikte onları da haberdar edip uyandırmanızı istiyor. Böğürtlen ağacının yaprak açması

meselesine gelince, bununla, üzerinize gelmekte olan düşman kuvvetin silâhlanıp hazırlandıklarını bildirmek gayesini güdüyor. Kadınların meşin tulum dikmeleri hususuna gelince, bu kadınların savaş için su tulumları dikip hazırladıklarım ima etmek istiyor.»

Hâris'in bu açıklaması üzerine Anberoğulları durumdan haberdar olup uyandılar ve Dehnâ'yâ gittiler. Bu arada Mâlikoğullarmı da uyardılar, fakat Mâlikoğulları onların bu uyarısına pek kulak asmadılar.

Sonra Lehâzim kabilesiyle Icl ve Anez e oğulları harekete geçerek Han-zalaoğuîlarına geldiler ve Amroğullarmı yerlerinden ayrılmış buldular, bunun üzerine "Vakît" denilen yerde Dârimoğullarmı bastırdılar ve onlarla şiddetli bir şekilde savaştılar; öyle ki, bu savaş çok büyüdü. Neticede Rabî'aoğulları Temîmoğullarının reislerinden bir grup kimseyi esir aldılar. Esir edilen reislerin arasında Dırâr b. Ka'kâ'b. Ma'bedb. Zürâre de bulunuyordu. Alın saçını kestikten sonra Dırâr b. Ka'kâ'ı serbest bıraktılar. Ayrıca Ascelb. Me'mûnb. Zürâre ile Cüveyreb. Bedrb. Abdullah b. Dârim'i de esir aldılar. Cüveyreb. Bedr/esaret zinciri altında eli kolu bağlı bir vaziyette bulunduğu sırada, Rabî:aoğullarını içki âleminde gördü ve onlara işittirmek üzere şu mealdeki mısraları söyledi :

"Nice kaylûle (öğle üzeri) uykusunda olanlar var ki, bu durum onla-rıri bizi ziyaret etmesine engel teşkil ediyor; zâten ben de böyle bir ziyareti yapmaktan uzağım. Bunca felâket ve musibet başımda iken güçlü, silâhlı, tehlikelerin üzerine sür'atle giden, çirkin sözlerden geri duran ve, cahilce davranışlar hâriç, edepsiz ve terbiyesizlerin yanında vakarlı ve temkinli olan bir kavmin pençesine düştüm. Umarım ki, tıpkı yağmurlu bulutun kurak beldeye suyunu döküp akıttığı gibi, onlar da benim üzerime nimet yağmurlarını akıtırlar. Allah bir yiğiti zillet ve perişanlığa düştükten sonra tekrar tutup ayağa kaldırmağa kadirdir. İsterlerse Icloğullarmm asil ve şerefli kişileri, beni zilletten kurtarıp eski hâlime kavuşturabilirler."

. Rabî'aoğulları söylediği bu mealdeki beyitleri duyunca onu serbest bıraktılar.

Ayrıca bu savaşta Ka'kâ' b. Ma'bed b. Zürâre'nin iki oğlu Nu'aym ve Avf ile birlikte Temîmoğullarının ileri gelen büyüklerinden de bir kısım kimseleri esir aldılar. Bu arada Nehşel kabilesinden Hakîmb. Cezîme b. Usaylı' en-Nelışeiî öldürüldü: Zaten Nehşel kabilesinden bu savaşa ondan başkası iştirak etmemişti. Bekr kabilesi bu vak'adan üç gün sonra kendi yurtlarına dönerken, yolda Anberoğullarından üç kişiye rastladılar. Bunlar kendi kavimleri gittikleri hâlde bulundukları yeri terk etmemişlerdi. Nihayet Bekroğullannı görünce develerini kovalayarak sürüp götürdüler ve Bekroğullarmın eline düşmekten kurtardılar.

Şairler bu vak'a hakkında pek çok şiirler söylemişlerdir. Bunlardan bir tanesi Ebû Mehveş el-Fak'asfnin Vakît savaşı dolayısıyla Temîm kabilesini yerip ayıpladığı şu mealdeki misralarıdır :

. "Meydana gelen iki Vakît vak'asmda, ne Nehşel kabilesi, ne de uğursuz Fukayrnb. Dârim topluluğu doğru dürüst savaşmadılar. Berâcim kabilesi hariç, Mucâşi' kabilesinin adamları olan Avfoğullan da onların bellerini kıramadılar ve kıçlarını açtırıp kovalayamadılar."

Ebu't-Tufeyl Amrb. Hâlid b. Mahmûd b. Amrb. Mersed de şu mealdeki mısraları söylemiştir :

"Temîmoğulları sancaklarımızla karşılaştıklarında, tıpkı tavşancıl kuşlarının yere inerken kanadlarmı topladıkları gibi göğüslerini kaşıyıp yoldular. Gürültülü sesler arasında düşman kabilenin askerleri ansızın Vakît'e geldiler; bu askerlerin süngüleri ise uzun urgan gibiydiler." [266]

Merrût Valî'ası

Bu vak'a, Temîm kabilesiyle Âmir b. Sa'sa'a'oğullari arasında cereyan etmiştir.

Sebebi şu idi: Ka'neb b. Attâb er-Riyâhî ile Bahîr b. Abdullah b. Seleme el-Âmirî Ukâz panayırında karşılaşmışlardı. Bahîr Ka'neb'e : «Beyaz atını ne yaptın?» diye sordu, Ka'neb de : «Beyaz atım yanımda bulunmaktadır, neden bu atı soruyorsunuz?» dedi. Bahîr : «Falan ve falan savaşlarda seni benim elimden o at kurtarmıştı, işte bunun için soruyorum.» diye karşılık verdi. Ka'neb'in, Bahîr'in bu iddiasını inkâr edip reddetmesi üzerine her ikisi de karşılıklı olarak birbirlerine lanet okudular ve yalancı olanın doğru olan tarafın elinde Öldürülmesi için Alalh'a dua ettiler. Sonra Allah'ın dilediği kadar bir müddet beklediler, daha sonra Bahîr Âmiroğullarmı toplayıp yola çıktı ve İremü'l-Kelbe'de dağınık ve gafil hâlde bulunan Anber b. Arar b. Temîmoğulîarma baskın yaparak onların develerini, kadın ve çocukları alıp götürdü. Bu esnada şiddetli bir savaşla da karşılaşmadı, fakat imdat çağrısında bulunan kişinin gelip Anber b. Amr b. Temîm, Mâlik b. Hanzala b. Mâlik b. ZeydMenâtb. Temîm. ve Yerbû'b. Hanzalaoğullarından yardım istemesi üzerine onlar Bahîr'in peşine düştüler. Hatta Amr b. Temîmoğulları ataklık yaparak Önden gittiler. Bahîr "Merrût" denilen yere ulaşınca Âmiroğullarına hitaben : «Ey Âmiroğul-ları! Etrafa bakın bakalım, bir şey görebiliyor musunuz?» dedi. Onlar : «Okları atların omuzlarında çapraz duran bir süvari birliği görüyoruz.» dediler; bunun üzerine Bahîr: «Bu, Amrb. Temîmoğullarıdır, kaygılanmağa değmez.» dedi, fakat Amroğulîarı Bahîr ile beraber bulunan Âmiroğullarına yetiştiler ve çok az bir miktar savaştıktan sonra geri çekildiler. Bahîr ise yoluna devam etti. Sonra Bahîr : «Ey Âmiroğulları! Etrafınıza bir daha bakın, bir şey görebiliyor musunuz?» dedi, onlar : «Okları dik duran bir süvari -birliği görüyoruz.» dediler. Bahîr : «Bu, Mâlik b. Hanzala-oğullarıdır, kaygılanmağa değmez.» dedi, fakat bu Mâlik b. Hanzalaoğul-lan da onlara yetiştiler ve bir miktar savaştıktan sonra geri çekildiler. Bahîr ise yine yoluna devanı etti. Sonra tekrar Bahir : «Ey Âmiroğulları! Bir kez daha bakın bakalım, bir şey görüyor musunuz?» dedi, onlar : «Yanlarında okları bulunmayan, sanki üzerinde çocuklar olan bir süvari birliği görüyoruz.» dediler. Bahîr : «Bunlar, Yerbû'oğullarıdır; okları ise atlarının kulakları arasındadır. Erken gelen ölümden sakının ve onlara karşı direnip sabır gösterin, fakat kurtulacağınızı sanmıyorum.» dedi.

Yerbû'oğullannndan kendilerine ilk yetişen kişi, "Vâkı'a" adıyla bilinen Nu'aymb. Attâb oldu. Hadiselerin arasında iyice piştiği için kendisine "Vâkı'a" adı verilmişti. Nihayei Nu'aym b. Attâb, Müsellem el-Kuşey-ri'ye saldırıp onu esir aldı. Bu arada Kuşeyi- kabilesi Devkesb. Vâkıdb. Havd'ın üzerine hücum edip onu öldürdü .Yine Nu'aymb. Attâb, el-Mu-saffâ el-Kuşeyri'yi esir aldı ve öldürdü. Kidâmb. Becîle eî-Mâzinî ise Bahîr'in üzerine saldırdı ve onunla kucak kucağa geldi. Ka'neb b. Attâb'm tek gayesi ise Bahîr'i ele geçirmekti. Kidâm ile Bahîr'in kucak kucağa geldiklerini görünce onlara doğru yöneldi. Bu sırada Kidâm : «Ey Ka'neb! Ba-hîr'i ben esir aldım.» dedi, bunun üzerine Ka'neb : «Ey Kidâm el-Mâzinî! Ya Bahîr'den vaz geçersin, ya da kılıçla başını vururum.» dedi. Bu tehdit karşısında Kidâm Bahîr'i bıraktı ve hemen Ka'neb Bahîr'in üzerine atılıp onu öldürdü. Bundan sonra Ka'neb Suhbân'm üzerine saldırdı ve esir aldı. Suhbân'm annesi ise Mazini kabilesindendi. Bu sebeple Mâzinoğulları ona : «Ey Ka'nebi Esir ettiğimiz Bahîr'i elimizden alıp öldürdün, onun yerine kardeşimizin oğlunu (Suhbân'ı) bize ver.» dediler. Ka'neb onların isteğini kabul etti ve Bahîr'e karşılık olarak Suhbân'ı geri verdi. Buna razı olup memnun kaldılar. Bundan sonra Yerbû'oğulları, Âmiroğullarmm An-beroğullarnidan almış oldukları malları, esir ettikleri kadın ve çocukları kurtarıp geri aldılar, daha sonra yurtlarına döndüler. [267]

Feyfu'r-nîh Vak'asi

Bu vak'a, Âmir h. Sa'sa'a ile Haris b. Ka'b arasında cereyan etmiştir. Meydana gelmesi İse şöyle olmuştu : Âmiroğulları birikmiş bir çok intikamlarını almak için HârisoğuUarmı arıyorlardı. Bu durum üzerine "Zü'l-Gussa" adıyla bilinen Husayn b. Yezîd b. Şeddâdb. Kanan el-Hârisî, Âmiroğullarına karşı kabilesini topladı, Cu'fî ve Zübeyd kabileleriyle Sa'd kabilesinin kolları olan Aşîre {Kuşeyriyye ?), Murad, Suda', Nehd, Has'am, Şehrân ve Nâlıis kabilelerinden yardım isteyerek hayvanlarını otlatmak üzere Feyiu'r-Rîh'te bulunan Âmiroğullarımn üzerine yürüdü. Mezhic kabilesi ise, adamlarının kaçmamalarını sağlamak için kendileriyle birlikte kadın ve çocuklarını da savaş yerine getirmişlerdi. Nihayet bu durum karşısında Âmiroğulları da toplanıp bir araya geldiler. Ârnİrb. Tufeyl onlara hitaben : «Ey Âmiroğulları! Bizimle birlikte onlara baskın yapın, zira ben onların mallarını ganimet olarak alacağımızı ve kadınlarını esir edeceğimizi umuyorum. Böylece bir daha onların üzerinize gelmelerine imkân vermemiş olacaksınız.» dedi, bunun üzerine Âmiroğuiları, Âmirb. Tufeyl' in bu çağrısını kabul ettiler ve Hârisoğullarmın üzerine yürüdüler. Âmiroğulları, Hârisoğulları ile Mezhic kabilesine ve diğer müttefiklerine yaklaşınca, Hârisoğullarmın gözcüleri gelip durumu kendi kabilelerine haber verdiler. Bu arada Hârisoğullarmm yaşlıları da kendilerine katıldılar; böylece onlar durumdan haberdar olup uyandılar. Neticede taraflar karşılaştılar ve her kuşluk vakti savaşa Feyfu'r-Rîh'te başlamak üzere üç gün müddetle şiddetli bir şekilde savaştılar. Bu arada Sumeyl b. AVer eî-Kü-lâbî ile Amrb. Subeyh en-Nehdî savaş alanında karşı karşıya geldiler. Amr b. Subeyh mızrağını çekip Sumeyl'e dürttü ve Sumeyl atının boynuna sarılıp geri döndü, fakat yolda giderken Has'am kabilesinden birisi Sumeyl ile karşılaştı ve bu adam onu öldürüp zırh ve atını elinden aldı.

O gün bu savaşa Amir b. Tufeyl ile beraber Nümeyroğulları da katıldılar ve güçlerini gösterip çok güzel savaştılar. İşte bu savaş günü Nü-' meyroğulları mızraklarıyla bir araya gelip toplandıklarından sık bir ağaçlığa benzemeleri sebebiyle kendilerine "Hureycetü't-Tı'ân" adı verildi.

Nümeyroğullarınm bir araya gelip toplanmalarının sebebi şu idi : Âmiroğulları tekrar saldırmak üzere "Urkûb" denilen yere ric'at ettiklerinde, Âmirb. Tufeyl, Nümeyroğullarım sordu ve onların savaş meydanından çekilmiş olduklarını gördü. Bunun üzerine Âmirb. Tufeyi geri döndü ve yüksek sesle bağırarak : "Ey Nümeyroğulları! Uyanın, yardıma gelin; zira bu günden sonra benim için Nümeyroğullarma ihtiyacım kalmaz.» dedi ve bindiği atla onların araşma daldı. İşte böylece onların maneviyatları tekrar düzeldi. Bundan sonra Âmiroğulları savaşa devam etmek üzere tekrar avdet ettiler. Bu sırada Âmir b. Tufeyl'in göğüs çukuru ile göbeğinin arasındaki kısımda yirmi tane mızrak yarası bulunuyordu. Âmir b. Tufeyl, o gün savaşan insanların arasına girip durumlarını araştırıyor ve : «Ey falan! Senin bir şey yaptığını görmüyorum; yararlı iş yapan kim varsa gelsin, bana kılıcını veya mızrağını- göstersin. Yararlı bir şey yapmadıysa, öne atılsın ve yararlı bir şey yapsın.» diyordu. Bunun üzerine var gücüyle savaşıp yararlı iş yapan herkes Âmir b. Tufeyl'e geliyor, süngüsünün veya kılıcının üzerindeki kanı ona gösteriyordu. Tam bu sırada Hârisoğullarından "Müshir" adında birisi Âmirb. Tufeyl'e gelip : «Ey Ebû Ali! Bak onlara ne yaptım, mızrağıma bir bak!» dedi. Âmirb. Tufeyl mızrağına bakmak İçin ona doğru yöneldiğinde, Müshir ansızın mızrağını Amir'in gözünün altma sapladı ve burasını yarıp gözünü çıkardı, sonra mızrağını olduğu gibi bırakıp kavminin yanma döndü. Müshir'in bu harekete tevessül etmesinin sebebi ise, Âmir'in kavmine karşı yaptıklarını görmüş olmasıydı. Müshir Âmir için : 'Allah'a and olsun ki, kavmimi helak edecek kişi budur.» demişti.

Bunun üzerine Âmir b. Tufeyl de şu mealdeki mısraları söyledi :

"Biz yeni silâhlarla donatılmış olarak, geniş Şehrân kabilesinin ve bütün Kelboğullarmm üzerine

geldik. Ömrüm hakkı için söylüyo-rum-ki ömrüm ve hayatım bana pek kolay olmayacak-, Müshir'in mızrak darbesi yüzümün görünen kısmını ayıplı hâle getirdi. Artık ben tek gözlü, korkak, bir yere gidemeyen ve her bulunulması gereken yerde bir şey yapamayan yetersiz bir kişi oldum. Böyle bir gencin durumu ne kadar kötüdür?"
Âmiroğulları o gün, Murâd kabilesinin reisini yaralı olarak esir aldılar; fakat yarası iyileştikten sonra onu serbest bıraktılar.
O gün, Erbedb. Kaysb. Hürrb. Ca'fer ile Ubeydb. Şurayhb. el-Ah-vas üstün gayret göstererek başarılı savaşanların arasında yer aldılar.
Lebîdb. Rabî'a aşağıda meali verilen mısraları söylemiştir. Bu mısra-larm Âmir b. Tufeyl'e ait olduğu da söylenmektedir.
"Bekrb. Vâiloğulları gibisiyle bütün geniş Şehrân kabilesine ve Kelb kabilelerine gelip geceledik. Kim bizim müsafirliğimiz gibi konaklarsa müsafirlerine vereceği ziyafetten gafil olmayarak uyur. Ey kmayıcı! Eğer karşılığını vermek (veya saymak) mümkün olsaydı, onlara karşılıkları verilirdi; fakat bütün cin ve peri hepsi bize geldi. Has'am, Mezhic kabilesine denk bir kabiledir. Biz ancak kabilelerden bir kabileyiz."
Cok seçmeden taraflar arasında Öldürme hareketi hızlandı ve her iki taraftan öldürülenler oldu. Sonra taraflar savaşı bırakıp ayrıldılar ve birbirlerine karşı ganimet almak çabasına düşmediler. Neticede bu savaşın şeref ve üstünlüğünü, göstermiş oldukları sabır ve metanetten dolayı Âmir oğulları kazandı. [268]

Yehâmîm Veya Diğer Adıyla Kaarâtu Hûk Vak'ası

Bu vak'a Tay kabilelerinden iki kabile arasında cereyan etmiştir.
Sebebi ise şudur : Haris b. Cebele el-Gassânî, sağlığında Tay kabilelerinin aralarını bulup düzeltmişti, fakat Haris b. Cebele'nin ölmesiyle birlikte onlar tekrar kendi aralarında savaşmağa başladılar. Neticede Cedî-leoğullarıyla Gavsoğulları "Garsan" denilen yerde karşılaştılar ve bu karşılaşnıada Cedîleoğullarmm kumandanı ve Evsb. Hâlid b. Harise b. Le' ' in amcası Esba' b. Amr b. Le'm öldürüldü. Sinbisoğuîlarmdan Mus'ab adında birisi ise Esba'ırı kulaklarını alıp bunları ayakkabılarına dikti. Bu hususta Ebû Serve es-Sinbisî şu mealdeki beyti söylemiştir :
"Biz sizin kulaklarınızla ayakkabılarımızı dikeriz, istemeyerek de olsa kafa taslarınızdan su içeriz."
Her iki kabile kendi aralarında karşılıklı olarak bu hususta pek çok şiirler söylemişlerdir. Gavs-oğullarmm bu yaptıkları Evs b. Hâlid b. Le' m'in ağırına gitti ve bizzat kendisi de savaşa katılmağa karar verdi. Hâlbuki daha önceki savaşlara ne Evs ve ne de Hatim b. Abdullah ve Zeyd el-Hayl gibi Tay kabilesinin ileri gelen reis ve büyüklerinden hiç bir kimse katılmamıştı. Nihayet Evs b, Hâlid savaş için hazırlığa geçip Cedîleoğul-larmı toplamağa başladığı bir sırada Ebû Câbir şu mealdeki mısraları söylemiştir :
"Ey Tay kabilesi mensupları! Ha^/di üzerimize gelin; aksi halde gerçek hesaplaşma günü ortaya çıkacaktır. Savaşın başlayıp kızıştığı gün kim bizim gibi olabilir? Zaten savaş ve hesaplaşmağa katılma-masak da bizim emsalimiz yoktur. Eğer beni bırakmak veya bana kötülük etmek istersen, zaten korkunç korku bineklerimi dizginle-nıiştir."
Gavsoğulları, Evs b. Hâlid'in kendilerine karşı hazırlığa giriştiğini öğrendiler. Bu arada Ece' dağının zirvesinde bulunan Menâ' adındaki tepeye ateş yakıldı. Adı geçen tepeye bu ateş ilk defa bu gün yakılmıştı. Nihayet bütün Gavs kabileleri başlarında kabile reisleri olduğu hâlde harekete geçtiler.

Bu kabile reislerinin arasında Hâtınıb. Abdullah ile Zeyd el-Hayl de ^ulunuyordu. Diğer taraftan C e dîl e oğulları, Evs b. Hâlid b. Hâ-rİse b. Le'm'in başkanlığında toplanarak onlar da harekete geçtiler. Hatta Evs b. Hâlid Cedîleoğulîarıyla birlikte Tay dağlarından Ece' ve Selmâ adlarındaki iki dağa gelip konaklamadıkça ve buraların halkı vergilerini kendisine getirmedikçe Tay topraklarından geri dönmeyeceğine dair yemin etti. Nihayet taraflar karşılıklı olarak yürüyüşe geçtiler ve "Kaarâtu Hûk" denilen yerde her iki taraf kendi sancakları altında olmak üzere karşılaştılar. Taraflar savaşa tutuştular ve çok şiddetli bir şekilde savaştılar. Savaş ise Kibâdb. Cündeboğullarmın aleyhine neticelendi ve bu savaşta on~ , lar helak olup mahvoldular.

Adiyy b. Hatim anlatıyor :

«Yehânıîm vak'asmda halk savaşırken ben bekliyordum. Tanı bu sırada Zeyd el-Hayl'in, çıkışı olmayan bir dağ yolunda iki oğlu Müknif ile Hureys'in yanında bulunduğunu ve onlara : "Ey oğullarım! Kavminize karşı merhametli olun, zira bu gün tarafların birbirlerini yiyip bitirme günüdür. Şayet bu taraftakiler amcalarımız ise, diğer taraftakiler de dayıla-rımızdır." dediğini duydum. Bunun üzerine ona : "Dayılarına karşı pek savaşmak istemediğinizi görüyorum.'1 dedim.- Bu sözümden sonra öfkesinden Zeyd el-Hayî'in gözleri kızardı ve başını kaldırıp bana bakmağa başladı. Korkumdan altındaki eğere bakmak mecburiyetinde kaldım, sonra atımı mahmuzlayıp ondan uzaklaştım. Öyle ki, Zeyd el-Hayloğullarmı bırakıp bakışlarıyla bir hayli beni süzdü. Bundan sonra iki oğlu Müknif ve Hureys, tıpkı iki şahin kuşu gibi- çevikçe babalarının yanından ayrıldılar. Kays b. Âzib ise Bahir b. Zeyd el-Hayl b. Harise b. Le'm'in üzerine saldırdı ve başına öyle bir darbe indirdi ki, Bahir atmın boynuna sarılıp geri dönmek mecburiyetinde kaldı. Bu savaşta büyük bir katliam oldu ve neticede Cedîleoğulları hezimete uğradı.»

Zeyd el-Hayl; bu hususta şu mealdeki mısraları söylemiştir :

"Hafif yağmurlu ve çok rüzgârlı bir gündeki kuş sürüleri gibi seçkin atlardan meydana gelen süvariler Le'moğullarmın üzerine geldiler. Eğer bunlardan kurtulursan, mutlaka sende göğüs tahtasıyla boğazının arasında kemik kalmış canlı kişinin uğursuzluğu vardır. îbn Le'm savaş meydanından kaçarak sırtını bize verip korundu ve mız~ rağıyla kendisini Kays b. Âzib'e karşı savundu. Ma'noğulları ise, kılıçları tavanda asılı duran ve hiç sönmeyen kandiller gibi oldukları hâlde geldiler. İbn Le'm de, kesici parlak kılıcın te'siriyle İbn Hu-rnâris teslim" oluncaya kadar savaş meydanından kaçmadı."

Artık Yehâmîm vak'asmdan sonra Cedîîeoğullarmdan savaşacak kimse kalmadı. Bundan sonra Cedîleoğulları Kelb kabilesinin yurtlarına girip onlarla ittifak anlaşması yaptılar ve beraber yaşamağa başladılar. [269]

Zû Tulûh "Valç'ası

Temim kabilesiyle Bekroğulları arasında cereyan eden bu vak'a aynı zamanda "es-Samed" ve "Ûd" adlarıyla da bilinmektedir.

Bu vak'a şu şekilde meydana gelmiştir: Temîm kabilesinden Amîra b. Târik b. Ersem el-Yerbû'î, Câbir el-Iclî'nin kızı ve Ebcer'in kız kardeşi Mürriyye ile izdivaç akdi yapmış ve zifafa girmek için Icl kabilesine gitmişti. Ayrıca Amîra b. Tarık'ın Temîmoğullarmdan "Natif'in kızı" adıyla bilinen ve Temîmoğulları arasında bulunan başka bir karısı daha vardı. Bir gün Ebcer kız kardeşini ziyarete gelmişti; bu sırada kocası Amîra kız kardeşinin yanında bulunuyordu. Ecber kız kardeşine :

«Amîra'nm karısı Natif'in kızını senin yanına getireceğimi umuyorum.» dedi; bunun üzerine Amîra Ebcer'e : «Ailemi elimden alıncaya kadar bana rahat vereceğinizi sanmıyorum.» dedi. Ebcer ise söylediğine pişman oldu ve Anîra'ya : «Ben senin kavmin olan Temîmoğullarına karşı savaş açacak değilim, fakat ben Temîmoğullarma bağlı olan şu kabileden esir alacağım.» dedi. Bundan sonra Lehâzim topluluğunu oluşturan kabilelerin başında bulunan Ebcer ile Şeybânoğullarımn başında bulunan Havfezânb. Şerîk eş-Şeybânî adamlarını top1 ayıp hazırlandılar ve kavmini uyarıp haber vermesin diye Amîra'nm başına muhafiz tayin ettikten sonra büyük bir orduyla yola çıktılar; fakat Amîra bir yolunu bulup kendisini korumakta olan muhafızın elinden kurtulup kaçtı ve çok sür'atli bir şekilde gidip Yerbû'oğullarma ulaştı. Sonra onlara : «Bekr b. Vâiloğullarmdan büyük bir ordu sizinle savaşmak İçin üzerinize geliyor.» dedi; bunun üzerine Yerbû'oğulları, kendi kabilelerinin bir boyu olan Sa'lebeoğullarma durumu bildirdiler ve kendilerinden bir gözcü gönderdiler. Bu vaziyette üç gün kadar beklediler. Neticede Bekroğullannm ordusu gelip topraklarına girdi. Buna karşı Yer-bû'oğulları da hazırlanıp harekete geçtiler ve taraflar "Zû Tulün" denilen yerde karşılaştılar. Bu arada muhafızın elinden kaçan Amîra gelip Ebcer ile karşılaştı ve ona kendisini tanıttı. Karşılaşan taraflar savaşa tutuştular; neticede zaferi Yerbû'oğulları kazandı, Bekroğulları ise hezimete uğradılar. Bu arada Havfezân, oğlu Şerîk ve Şeybânoğulları arasında bulunan şair İbn Aneme esir edildiler, fakat kendisi gibi bir şair olan Mütem-memb. Nüveyre, İbn Aneme'yi esaretten kurtardı, ayrıca Bekroğullarmın ordusunun büyük bir kısmı da esir edildi.
Şair İbn Aneme, Mütemmem b. Nüveyre'ye teşekkür ederek şu mealdeki mısraları söyledi :
"İnsanların Rabb'i olan Allah, iffet ve değerini koruduğu müddetçe, bana yapmış olduğu iyilikten dolayı Mütemmem'i en güzel şekilde mükâfatlandırsın. Oğullarımız ve kanlarımız onun sayesinde kurtuldu. Ayrıca o, yegâne kişi olarak bizim esaretten kurtulmamızı sağladı. Ey Ebû Nehşil! Ben size,karşı nankör değilim, senden başkasına da sürekli olarak mal verecek değilim." [270]

Akrun Vak'ası,

Ebû Ubeyde anlatıyor :
«Temîm kabilesinden Anırb. Amrb. Udüs, Absoğullarına karşı savaş açmış ve çoluk çocuklarıyla develerini alıp götürmüştü, fakat geri dönerken Akrun yokuşunun alt kısmına gelince.burada inip konakladı ye esir aldığı cariyelerden birisim odalık olarak yanma aldı ve onunla yattı. Çok geçmeden Absoğulları burada onu yakaladı. Taraflar savaşa tutuştular ve şiddetli bir şekilde savaştılar. Savaş sırasında Absoğullarmdan Enesü'l -Fevâris b. Ziyâd, Amr'ı ve Hanzala adındaki oğlunu öldürdü; sonra Abs-oğulları, Amr tarafından ganimet olarak alınıp götürülen mallarını, esir edilen kadın ve çocuklarını kurtarıp geri aldılar. ,
i Şair Cerîr, Dârimoğullarını bu hadise ile ayıplayarak şu mealdeki mısraları söylemiştir :
"Burkatü Akrun günü Amr'm' basma gelenleri ve yeni boy attığı bir sırada öldürülen oğlu Hanzala'yı, nasıl unutursunuz?"
Amr ala tenli birisiydi; kendisi-ve beraberindekiler Absoğullarının develerini, kadın ve çocuklarını alıp geri döndüklerinde yollarını şaşırıp başka bir yola sapmışlardı. Bu yüzden de yanlış gittikleri yoldan bir dağın tepesine çıkıp buradan aşağıya yuvarlanmışlar ve sebeple bir takım meşakkat ve sıkıntılara maruz kalmışlardı.
Bu konuda şair Antere şu mealdeki mısraları söylemiştir:

"Dağın tepesinde susuz bir hâlde bulunan seriyyeler, sanki suyun başına üşüşen kuş-sürüleri gibiydiler. Onların dağın tepesinden yuvarlanmaları yüzünden korkuya kapılmaları, içimi rahatlattı veya rahatlatmaya çok yaklaştı. Ölmekten korkuyor idini; fakat bu sırada Amr'm mertebe ve dereceleri henüz kıymetli bir varlıklarını yitirmiş olan ağlayıcılarının arasına getirilip konulmamıştı." Semâ'ab. Amrb. Amr'm annesi Absoğullarındandı. Bir gün dayısı Semâ'a'yı ziyaret etmiş ve öldürülen oğluna karşılık olarak yeğenini öldürmüştü; bunun üzerine Miskin ed-Bârimi şu mealdeki mısraları söyledi:
"Kabilemizden Semâ'a'yı dayısı babasına (doğrusu her hâlde oğluna olacak ?) karşılık öldürdü. Halbuki hiçbir zaman Semâ'a dayısının karşılığında nesebini değişip s atmamıştı." [271]

Süllân Vak'asî

Ebû Ubeyde anlatıyor: Âmirb. Sa'sa'aoğulları hums içerisinde yer alıyorlardı. Kureyş'e ve onların arasında doğanlara "hums" denirdi. Hum-sa mensup olan kimseler ise çok dindar olurlardı. Ânıiroğulları hums içetisinde yer almalarına rağmen hükümdarlara itaat edip boyun eğmezlerdi. Nihayet Nu'mânb. Münzir, Kisrâ Pervîz tarafından Arapların başına hükümdar tayin edildikten sonra, her yıl Kisrâ kendi hesabına ticaret maksadıyla Ukâz panayırında satılmak üzere misk ve kumaş yüklü bir kafile tertip edip gönderirdi. Bir defasında Âmiroğuları Kisrâ'mn gönderdiği bu kafilenin önüne geçip kafilede bulunan bir kısım ticarî malları alıp götürmüşlerdi. Nu'nıân b. Münzir bu duruma fena hâlde öfkelendi, önce anne bir kardeşi Vebere b. Rumânus el-Kelbî'ye, sonra sırayla Arap ırkından savaş için hazırladığı özel gruba, sefere çıkmayan tekâud sipahilerine haber gönderdi. Ayrıca Dabbe b. Üddoğulları ile diğer kabilelerden Ribâb topluluğuna ve Temim kabilesine haber salarak onları bir araya topladı. Bütün bu kabile ve topluluklar Nu'mân'm çağrısını kabul ettiler. Hatta Dabbeoğullarından Dırârb. Amr ed-Dabbî, hepsi cengâver süvari olan dokuz oğlu ve kahraman bir süvari olan Hubeyş b. Dülef ile birlikte Nu'mân'm bu çağrısına uyup yanma geldi. Böylece büyük bir ordu meydana getirilmiş oldu. Ayrıca Nu'mân bu orduyla birlikte bir de ticaret kervanı hazırladı ve onlara bu kervanı götürmelerini emretti. Sonra onlara : «Ukâz panayırmdaki ticarî işlerinizi tamamlayıp, haram ayları çıktıktan ve her kavim kendi memleketlerine döndükten sonra Âmiroğul-larmm üzerine' yürüyün; zira onlar bu sırada Süllâh taraflarına yakın bir yerde bulunurlar.» dedi. Bunun üzerine onlar Ukâz panayırından ayrıldılar ve : «Hükümdarın ticaret kervanına herhangi bir saldırı ve baskın olmasın diye buradan ayrılıyoruz.» diyerek durumlarını gizlediler.
Nihayet Ukâz panayırında toplanan kabile ve topluluklar buradan ayrılınca, Kureyşliler onların niyet ve maksadlarını anladılar ve gidip Âmir-oğullarına vaziyeti bildirmesi için Abdullah b. Cüd'ân'ı onlara gönderdiler. Bunun üzerine Abdullah b. Cüd'ân onlara gelip durumu haber verdi. Bu. durum karşısında Âmiroğulları teyakkuza geçip savaşa hazırlandılar ve gözcü casuslar gönderdiler. Bu arada Âmiroğullarmin başına Âmirb. Mâlik Mülâ'ıbu'l-esinne tekrar geri döndü. Neticede Nu'mân'm gönderdiği ordu harekete geçip onların üzerine yöneldi ve taraflar "Süllân" denilen yerde karşılaştılar ve çok şiddetli bir şekilde savaştılar. Bir ara taraflar savaşa devam ettikleri bir sırada, Yezîd b. Amrb. Huveylid es-Sa'k'm gözü Nu'mân'm kardeşi Vebere b. Rumânus'a ilişti ve görünüşü hoşuna gittiğinden üzerine saldırıp onu esir aldı!. Vebere b. Rumânus'un Âmiroğul-larının eline geçip esir düşmesi üzerine, Nu'mân'm ordusu hezimete yöneldi; fakat Dırârb. Amr ed-Dabbî buna mani olup ordunun başına geçti ve bizzat kendisi ve oğulları savaşa katılıp çok çetin bir şekilde savaştı. Ebû

Berâ Âmirb. Mâlik, Dırârb. Amr "in ve oğullarının Âmir oğullarına yaptıklarını görünce Dırâr'm üzerine saldırdı. Ebû Berâ ise bileği güçlü, çok kuvvetli birisiydi. Dırâr, kendisine saldıran Ebû Berâ' ile çatışnıay? girdi ve neticede Dırâr yere düşüp yuvarlandı; bunun üzerine Dırâr'm oğulları Ebû Berâ' ile çatışmaya girerek babalarını kurtardılar ve bineğine bindirip götürdüler. Dırârb. Amr bir hayli yaşlı idi; hayvanına binince : «Kim oğullarına sevinip güvenirse, kendisine kötülük etmiş olur.» dedi ve onun bu sözü bir darb-ı mesel oldu. Dırâr bu sözüyle : «Bir kimsenin oğulları büyüyüp adam olma. çağma geldiklerinde bu onu sevindiri-yorsa, kendisi yaşlanıp zayıf hâle düşeceğinden bu onun için kötü olur.» demek istiyordu

Ebû Berâ Dırâr'ı esir aldığı takdirde ondan büyük miktarda fidye koparmak ümidiyle ısrar edip üzerinde duruyor, fakat oğulları ise babalarını ona karşı koruyorlardı." Nihayet Ebû Berâ, Dırâr'm, oğulları tarafından korunduğunu görünce Dırâr'a : «İkimizden birimiz bu uğurda ölecek; en iyisi bana, yakalayıp esir ettiğim takdirde kendisinden bol miktarda fidye koparabileceğim birisini göster.» dedi; bunun üzerine Dırâr ona Hubeyş b. Dülef'i işaret edip gösterdi. Hubeyş b. Dülef ise kavminin ileri gelen efendi ve reislerindendi. Neticede Ebû Berâ, Hubeyş b. Dülef in üzerine saldırıp onu esir aldı. Hubeyş b. Dülef siyah tenli, çirkin ve cılız birisiydi. Ebû Berâ onu bu vaziyette görünce köle sanıp Dırâr'm kendisini aldattığını zannederek : «Ben Allah içinim, gidip kavmime yardım edeceğim, haberiniz olsun ki, ben bahtsızlığa düştüm.» dedi. Hubeyş b. Dülef onun bu sözlerini işitince, Ebû Berâ'nın kendisini öldürmesinden korktu ve ona : «Ey kişi! Eğer senin maksadın süt, yâni fidye olarak deve almaksa, tam adamına düştün.» dedi ve dört yüz deve fidye vererek kendisini kurtardı. Nu'mân'm ordusu ise hezimete uğrayıp mağlûp oldu. Hezimete uğrayan bu ordunun insanları Nu'mân'm yanma dönünce kardeşi Vebere b. Rumânus'un esir düştüğünü, ordudaki kişilerin işini Dırâr'm üstlendiğini ve Dırâr ile Ebû Berâ'nın arasında geçen macerayı Nu'mân'a anlattılar. Bu arada Vebere b. Rumânus bin tane at ve deveyi fidye olarak verip kendisini Yezîdb. Amrb. Huveylid es-Sa'k'm elinden kurtardı. Böylece önceleri fakir hâlde bulunan Yezîd b. Amr birden zengin oldu.

Şair Lebîd kendi kavminin savaş günlerini anma sadedinde şu mealdeki mısraları söylemiştir :

"Ben, düşmanların boğazıma sarılıp boğmaya çalıştıkları bir sırada, Âmir oğullarının şeref ve asaletinin zulüm ve haksızlıktan kurtardı-- ğı bir kişiyim." .

Lebîd sözlerine devam ederek şöyle diyor :

"Kâ'u'l-Karyeteyn, yâni Süllân günü kuşluğunda dalgalar hâlinde, yıldızlar gibi kalabalık askerî alaylar ile ve sür'atle onların üzerine yürüdü. Bu alayların reisi koçlar gibi vuruşuyor ve bu alayların arasından tehlike ve perişanlık yayılıyordu." [272]

Zû Alak Vak'ası

Bu vak'a, Âmir b. Sa'sa'aoğulları ile E seci oğulları arasında cereyan etmiştir. Her iki taraf "Zû Alak" denilen yerde karşılaştılar ve şiddetli bir şekilde savaştılar. Neticede Âmiroğullarından şair Lebîd'in babası Ra-bîab. Mâlik b. Ca'ferb. Kilâb savaş meydanında öldürüldü ve Âmiroğulları hezimete uğradı. Esedoğullanndan Hâlidb. Nadle, oğlu Habîb ve Haris b. Hâlid b. Mudallel onların peşlerine düştüler ve çok sıkı bir şekilde takibata koyuldular, fakat Ebû Berâ' Âmirb. Mâlik ansızın bir grup adamıyla'bir likte onların arkasından üzerlerine çıkageldi ve Hâlid'e : «Ey Ebû Ma'kıl! İsterseniz siz bizim geçmemize müsâade edin, biz de sizin geçmenize müsaade edelim; böylece yaralılarımızı taşıyalım ve Ölülerimizi defnedelim.» dedi. Hâlid onun bu teklifini kabul etti ve her iki taraf bu

hususta anlaştılar. Sonra Ebû Berâ, Hâlid'e: Rabî'ab. Mâlik'in ne durumda olduğunu biliyor musun?» diye sordu. Hâlid : «Evet biliyorum, onu öldürülmüş olarak bıraktım.» diye cevap verdi; bunun üzerine Ebû Berâ : «Onu kim öldürdü?» diye sordu, Hâlid: «Ona ilk darbeyi ben vurdum, sonra Sâmitb. Efkam üzerine çullanıp onu öldürdü.» diye karşılık verdi. Ebû Berâ, Rabî'a b. Mâlik'in öldürülmüş olduğunu duyunca kendisi ve yanındakiler hemen Hâlid'in üzerine saldırdılar, fakat Hâlid ve beraberindeki oğlu Habîb ile. Haris b. Hâlid onlara karşı koydular ve kendilerini savundular. Ne var ki Habîb'in silâhını elinden aldılar, fakat daha sonra Esedoğulları onlara yetiştiler ve adamlarını müdafaa edip korudular.
Şair Cumeyh bu hususta şu mealdeki mısraları söylemiştir:
"Sen süvarilerin hâlini Maad kabilesinden soruştur; . zira onlar, ne komşularını haklayabildiler ve ne de kurtuldular. Kurzül onlarla birlikte koşuyor, halk onların geliş seslerini dinliyor, süvarilerin kulaklarının hizasına sarkan saçları ile saçılıp savruluyordu. Can solukları yaklaşınca, Rabî'a'ya gadr edip' kendilerinden alınacak olan intikama onu kurban ettiler. Göğsündeki mızrağı, hür iki kişi (Hâlid ve Sâmit) kin ve öfke ile yüzlerini ekşiterek onun göğsünden çekip çıkardılar."
"Kurzül", Âmir'in babası Tufeyl'in atının ismidir.
Şair Lebîd, babası Rabî'a'dan bahsettiği bir kasidesinde onun hakkında şu mealde iki mısra söylemiştir : "Artık ben, Zû Alak'ta kaybettiğim babamın kabilesi cimri Rabî'oğullarmdan değilim; sen de hayana sarıl ve sabır göster," [273]

Rakam Vak'ası

Ebû Ubeyde anlatıyor :
«Âmiroğulları Gatafân kabilesine savaş açmışlardı.. Bu sırada Âmir-oğullarınm beraberinde bulunan Âmir b. Tufeyl genç yaşta bir delikanlı idi ve henüz kabilesinin reisi değildi. Nihayet Âmiroğulları harekete geçip Rakam vadisine geldiler. Bu sırada Rakam vadisinde, Mürre b. Avf b. Sa'd-oğulları ve onlarla birlikte Eşca' b. Zi'b b. Gatafân kabilesinden bir kavim ile Fezâreb. Zübyânoğullarından bir topluluk bulunuyordu. Onlar, Âmir-oğullarmın gelişinden haberdar oldular ve uyandılar, fakat Âmiroğulları Tedru' yakınında bulunan Rakam vadisinde üzerlerine saldırıp hücuma geçti. Taraflar karşı karşıya geldiler ve çok şiddetli bir şekilde savaştılar. Bir ara Âmirb. Tufeyl yüzünü çevirdiğinde Fezâreoğullarmdan bir kadın gördü ve ona kim olduğunu sordu. Kadın : «Ben, Fezâreoğullarmdan Nev-fel'in kızı Esmâ'yım.» diye cevap verdi. Bir, rivayete göre bu kadının, Hısn b. Huzeyfe'nin kızı Esma olduğu söylenir. Âmir b. Tufeyl'in bu kadına ismini sorduğu bir sırada peşlerinde Mürreoğulları olduğu hâlde kendi kavminden hezimete uğrayan kimseler, üzerine çıkageldiler. Amir bu durumu görünce zırhını Esmâ'ya atıp hezimete uğramış olarak geri döndü, fakat daha sonra Esma bu zırhı kendisine iade etti,, ancak Mürreoğulları, başlarında Sinan b. Harise el-Mürrî olduğu hâlde onların peşlerine düştüler. Eşca' b. Zi'b kabilesinden olanlar ise, Âmiroğullarının daha önce kendilerine yapmış oldukları bir sindirme ve öldürme hareketinden dolayı onlardan yakalayıp esir aldıkları kimseleri boğazlayıp kestiler. Eşca' b. Zi'b-oğullarından olan bu topluluğa, Mezhicoğulları deniyordu. Nihayet bu Mezhicoğulları, Âmiroğullarından yetmiş kişiyi boğazlayarak öldürdüler.»
«Âmir b. Tufeyl, Gatafân kabilesinden bahs'edip Esmâ'ya tarizde bulunarak şu mealdeki mısraları söylemiştir :
"Esma gizlice beni kuşluk yemeğine istedi; acaba ben kovuldum mu, yoksa kovulmadım mı? Başınıza

doğan burunlu kimseleri, kahraman ve cesur kişileri musallat edeceğim ve süvarileri "dargad" denilen kara taşlığın tepesine doğru yönelteceğim. Mâlik, yine Mâlik ve dayanacak hiçbir şeyi bulunmayan ıssız çöllerin kardeşiyle birlikte bir gün ortaya çıkacağım."»
Bu mısralarm gerisi beyitler hâlinde uzayıp gitmektedir.
«Âmir b. Tufeyl'in söylediği bu şiir, Gatafân kabilesine ulaşınca onlardan bir grup kimse hicviyeler söyleyip onu kötülediler. Bu sırada Zübyânoğull arından şair Nâbiğa, Nu'mân b. Münzir'in yanından kaçtığından Gassân hükümdarlarının yanında bulunuyordu. Daha sonra Nu' mân'm Nâbigâ'ya enıân vermesi üzerine, Nâbiğa kavminin yanına geri döndü ve kavminden Âmirb. Tufeyl hakkında söylemiş oldukları hicviyeleri sordu; bunun üzerine Âmir'in kendileri hakkında söylediği hicviye ile kendilerinin Âmir hakkında söylemiş oldukları hicviyeleri baştan sona kadar ona inşad edip okudular. Şair Nâbiğa: «Hiciv hususunda çok taşkın hareket etmişsiniz; Âmir gibi birisi bu tür hicivlerle yerilmemeliydi.» dedi, sonra Gatafân kabilesinin seçkin hanımlarından birisi olan Esmâ'yı hicviyesinde konu edinip ondan bahsettiği için Âmir'i hata yapmakla suçladı ve onun hakkında şu mealde mısralarla başlayan bir şiir söyledi:
"Eğer Âmir cahillikle böyle bir şey söylediyse, bu genç oluşundan ileri gelmiştir; zira cehaletin bineği gençliktir. Yaşlanıp saçın başın ağardığmda veya kara karga beyazlaştığında, sen de akıllanıp olgunlaşacaksın veya iftihar edip Övüneceksin. Sen, baban gibi veya Ebû Berâ gibi ol ki, hüküm vermek ve hükümde isabet edip doğruyu bulmak sana uygun düşsün. Gidecek bir kapıları bulunmayan ve kendilerini beğenip kocalarına isyan eden kadınlar da senin yumuşaklığından yüz bulup gitmesinler.."»
«Âmir b. Tufeyl bu şiiri duyunca : "Demek ben, bundan önceki şiirlerle hicvedilmemişim." diyerek.bu hicviyenin ağırlığını dile getirdi.» [274]

Sâhûk Vak'ası

Ebû Ubeyde anlatıyor :
«Zübyânoğullan, Sâhûk'ta bulunan Âmîroğullarma karşı savaş açmıştı. Zübyânoğullarmm başında ise Sinan b. Ebû Harise el-Mürrî vardı. Sinan onları teçhiz ederek savaşa hazırladı ve kendilerine bol miktarda erzak, at ve deve verdi. Nihayet Âmiroğullarma ait olan bir çok deve ve hayvanı ele geçirip geri döndüklerinde peşlerinden Âmiroğulları onlara yetiştiler ve her iki taraf şiddetli bir şekilde savaştılar. Neticede Âmiroğulları hezimete uğradılar; onlardan bir çok kimse isabet aldı. Bu arada dağılıp çöle gidenler ise, şiddetli sıcak yüzünden susuzluğa düşüp helak oldular. Zübyânoğullan Âmiroğullarından birisine yetişip ona : "Dur! Canına dokunmayacağız, silâhını bırak "derler", q da hemen onların sözünü tutar, silâhını bırakırdı. Bu gün Âmiroğullarının başına en büyük felâketin geldiği bir gün olmuştu. Sonra Âmir b. Tufeyl ile kardeşi Hakem de hezimete uğradılar, fakat zayıf duruma düşen ve esir edilmekten korkan Hakem, boynuna bir ip takarak bir ağaca çıkıp kendisini astı. Aynı şekilde Ganîoğullarından birisi de kendisini asmak istedi ve ağaca çıkıp kendisini boşluğa bırakınca pişmanlık duyarak çırpınıp debelenmeğe başladı. Bu sırada orada bulunanlar yetişip onu . kurtardılar ve hem kendisini asmak isteyip, hem de debelenip feryat ettiği için onu ayıplayıp yerdiler.»
«Urveb. Verd el-Absî, bu hususta şu mealdeki mısraları söylemiştir:
"Biz, elimizde arta kalan mızraklar ve Hat memleketinden getirilen yumuşak, ağızları ince, keskin

oluşundan ağızları siyah görünen Hind kılıçlarıyla bir sabah erken Âmiroğullarını kendi memleketlerinde bastırdık ve onlara sert bir darbe indirdik. Onların hâline şaşıyorum, kendilerini asarak ve boğarak öldürüyorlar; hâlbuki onların savaş meydanında ölmeleri daha uygundu."»- [275]

A'yâr ve Nakî'a Vak'alan

Önceleri Âiz kabilesinden olup sonra Dabbeoğullarının tarafına geçen Müsellem b. el-Müşeccer, Absoğullarma komşu bulunuyordu. Bir gün Müsellem ile olgun ve üstün zümreden birisi olan Umâre b. Ziyâd kumar oynamışlardı ve kumarı Umâre kazanmıştı ve bu yüzden Müsellem'in üzerinde Umâre'nin on genç deve alacağı toplanmıştı. Bu sebeple Müsellem Umâre'den kendisine yol vermesini İstedi ve ailesine gidip istediği develeri kendisine göndereceğini söyledi, fakat Umâre ona müsaade etmedi. Bu durum karşısında Müsellem "Şirhâf" adındaki oğlunu Umâre'ye rehin bıraktı, sonra onun yanından ayrılıp kavminin yanma geldi, genç develeri alıp tekrar Umâre'nin yanma döndü ve develeri ona verip rehin bıraktığı oğlunu kurtardı.
Müsellem oğlunu kurtarıp yola çıktıklarında, oğlu babasına : «Ey babacığım! Mi'dâl kimdir?» diye sordu, babası oğlu Şirhâfa : «Mi'dâl, amcalarının oğullarından birisiydi, çekip gitti ve şu âna kadar geri dönmedi.» diye cevap verdi; bunun üzerine Şirhâf : «Ben onu öldüren kişiyi tanıyorum.» dedi. Müsellem : «Kini bu kişi?» diye sordu, Şirhâf : «Onu öldüren kişi Umâre b. Ziyâd'dır. Bir gün sarhoşken kendi kavmine Umâre'nin : «"Mi'dâl'i ben öldürdüm, fakat arkasını arayan birisi çıkmadı." dediğini duydum.» dedi.
Bu sözün üzerinden bir hayli zaman geçti ve Şirhâf da gelişip büyüdü. Daha sonra Umâre Absoğullarmdan büyük bir kalabalık toplayıp onlarla Dabbeoğullarına baskın yaptı ve develerini alıp götürdü, fakat Dabbeoğul-
lan harekete geçerek onların peşlerine takıldı ve otlakta onları yakaladı. Şirhâf bu sırada Umâre'yi görünce ona : «Ey Umâre! Beni tanıdın mı?» dedi; bunun üzerine Umâre : «Sen kimsin?» diye sordu, o da :. «Ben Şirhâf im; amcamın oğlu Mi'dâl'ı bana geri ver. Onu Öldürdüğün gün onun bir benzeri yoktu.» dedi ve hemen Umâre'nin üzerine saldırıp onu öldürdü. Bundan sonra Dabbe ve Absoğulları savaşa tutuştular ve çok çetin bir şekilde savaştılar. Neticede Dabbeoğulları, develerini onların elinden alıp kurtardılar, Şirhâf bu hususta şu mealdeki mısraları söylemiştir :
"Ziyâdoğullanndan. ileri gelenlerin kendilerini korumağa çalışan Ce-zîme kabilesinin ve Bicâd kabilesinden olan süvarilerin başlarına gelen felâketleri Bağîdoğullarma ulaştırıp duyurun! Biz Absoğullarmı 'Nâkî'a' denilen yerde dağınık bir hâlde bıraktık ve onlar görüldükleri her vadide öldürülüyorlar, ancak memleketin otsuz, susuz çöllerine kaçanlar elimizden kurtulubiliyorlardı. Ey Umâre! Sen Abs-oğullarının hâlini bizden sor; ayrıca Verd'den ve mübareze için ortaya çıkan herkesten sor. Ben onların cesedlerini el-Batn vadisinde çukur ve sert yerlerin yırtıcı kurtlarına rehin (yiyecek) bıraktım." [276]

Nübât (Nüte'e ?) Vak'ası

Ebû Ubeyde anlatıyor :
«Âmiroğulları Rakam ve Sâhûk savaşlarının intikamını almak için Ga-tafân kabilesinin üzerine yürüdüler, fakat tesadüfen Absoğullarıyla karşılaştılar. Bu sırada Absoğullarının yanında Gatafân

kabilesinden hiç kimse yoktu. Aslında Absoğulları Gatafân kabilesiyle beraber Rakam ve Sâhûk savaşlarına katılmamışlardı. Bir rivayette, ilerde de zikredeceğimiz üzere, bu savaşlara Eşca' ve Fezâre kabilelerinden bir topluluk ile Gata-fânoğulları katılmıştı. Nihayet Âmiroğulları baskını yaparak Absoğullan ile Zübyân ve Eşca' topluluklarının develerini alıp götürdüler, fakat yurtlarına dönerken yollarını şaşırıp Nübât vadisine girdiler ve bu vadinin derinliklerine kadar indiler. .Hattâ vadinin sonuna yaklaşmalarına rağmen kendilerine bir yol ve çıkış yeri bulamadılar. Bu vadiyi meydana getiren iki dağın birbirlerine iyice yaklaştıkları bir yere geldiklerinde dağın tepesinde Absoğullarmdan ağaç silkeleyen bir kadın gördüler ve ona vadinin çıkış yerini sordular. Kadın onlara : «Bu vadinin çıkış yeri süvarilerin yanından geçmektedir.» diye cevap verdi. Dağın ıepesinde bulunan bu kadın süvarilerin geldiklerini görmüş, fakat Âmiroğulları vadinin derinliklerinde olmaları hasebiyle gelen bu süvarileri görememişlerdi. Bunun üzerine sağı solu gözetlemesi için kendilerinden birisini dağın tepesine gönderdiler. Nihayet dağın tepesine çıkan bu adam vadide bulunanlara : «"Süngülerinin demirleri atlarının kulakları hizasında bulunan ve atların sırtlarında çocuklara benzeyen insanlar görüyorum." dedi, onlar : "Bunlar Fezâre kabilesinin insanlarıdır." diye karşılık verdiler. Bu defa adam : "Üzerlerinde kırmızı elbiseler varmış gibi görünen, kıvırcık saçlı, beyaz tenli insanlar görüyorum." dedi onlar : "Bunlar, Eşca' kabilesinin insanlarıdır." diye cevap verdiler. Yine bu adanı : "Uyluklarının hizasına kadar atlarına savaş âletleri yüklemiş görünen, süngülerinin kovuklarından tutarak atlarını çeken, kartal kuşları gibi insanlar görüyorum." dedi. Bu defa : "Bunlar da AbsoğuUarının insanlarıdır; fakat ne yazık ki', erken ölüm bizi yakaladı." dediler ve vadide yakalandılar. Ârnirb. Tufeyl herkesten önce Verd (Gül) adındaki atma binip onlardan uzaklaştı. Ne var ki, Verd adındaki atının yorulması üzerine, Fezâreoğulları atı aygır olarak kullanıp dölünden faydalanmasınlar diye atını boğazladı. Bundan sonra taraflar arasında savaş başladı ve bir hayli devanı etti. Neticede Âmiroğulları hezimete uğradı ,ve kendilerinden pek çok kişi öldürüldü. Bu arada Âmir-oğullarının ileri gelen kişilerinden Berâ'b. Âmirb. Mâlik de Öldürüldü. Babası Âmir b. Mâlik öldürülen oğlu Berâ1 ile küııyelendiğinden kendisi "Ebû Berâ" künyesiyle anılırdı. Ayrıca Mürre b. Enesb. Hâlid b. Ca'fer-oğullarmdan Nehşel,'Enes ve Hezâr da öldürüldüler. Âmirb. Tufeyl'in kardeşi Abdullah b. Tufeyl ise, Rabî'b. Ziyâd el-Absî tarafından öldürüldü. Daha bunlardan başka pek çok kimse öldürüldü. Neticede hezimet, Âmir-oğullarının aleyhine neticelendi.» [277]

Fırat Vak'ası

Ebû Ubeyde anlatıyor :
«İmrânb. Mürfe'nin kız kardeşinin oğlu Müsennâb. Harise eş-Şey-bânî Fırat nehri civarında bulunan Tağliboğulları üzerine bir baskın yaptı. Bu hadise İslâm'ın doğuşundan bir az önce olmuştu. Neticede Müsen-nâ b. Harise üstün gelip zafer kazandı ve Tağliboğullarının savaşçılarından yakaladıklarını öldürdü. Bu arada pek çok kişi de Fırat nehrinde boğularak öldü. Sonra Müsennâb. Harise onların mallarını aldı ve adamları arasında bu malları taksim etti.»
«Tağliboğullarından bir şair Fırat savaşı hakkında şu mealdeki mısraları söylemiştir :
"Askerî alaylar Fırat'ın akışım zorladığı zaman, Delîke'yi kılıcı İle vurup kuşatan kimse bizdendi. Temiz su almak ve içmek için çevresi bozuk, ağzı örülmemiş kuyuyu düzeltip sağlamlaştıran kişi de bizdendi. 'Garîbü'ş-Şâm' lakabıyla bilinen, bir benzen görülmeyen ve akrabaları kendisinden uzak olduğu hâlde lânetleşmeyi en iyi şekilde çözen kimse de bizdendi."»
Bu şiirde geçen "Delîke", Müsennâ b. Hârise'nin atının adıdır. Ağzı örülmemiş kuyuyu sağlamlaştmp

düzelten kişi ise Mürreb. Hemmâm' dır. "Garîbü'ş-Şâm" lakabıyla bilinen kişi de İbn el-Kalûs b. Nu'mânb. Sa'lebe'dir. [278]

Bârık Vak'ası

el-Mufaddal ed-Dabbî anlatıyor :
«Tağlib ve Nemir b. Kâsıtoğulları ile Temini kabilesinden bir grup kendi aralarında savaşa tutuştular; (Küfe ile Basra arasındaki) Sevâd topraklarında bulunan Bârık'a kadar geldiler ve kendi aralarından seçtikleri bir elçiler hey'etini sulh talebiyle Bekrb. Vâiloğullarma gönderdiler; bunun üzerine Şeybânoğulları ve onlarla beraber bulunanlar bir araya toplanıp Tağlib kabilesiyle onların yanında bulunanların üzerine yürümek istediler. İşte bu sırada Şeybânoğullarmdan Zeyd b. Şerîk söz alarak: «Ben dayılarım Nemir b. Kâsıtoğullarma eman hakkı tanıdım ve onları himayeme aldım.» dedi. Bu durum karşısında onlar Zeydb. Şerîk'in, dayıları Nemr b. Kâsıtoğulları hakkında vermiş olduğu emân ve himaye hakkını onaylayıp kabul ettiler. Bundan sonra sadece Tağliboğulları ile Temîm kabilesinin üzerine yürüdüler ve Tağliboğullarından pek çok sayıda adam öldürdüler. Öyle ki, Tağliboğulları tarih boyunca böyle bir felâkete hiç mâruz kalmamıştı. Bundan sonra Tağliboğullarmdan almış oldukları malları ve esirleri kendi aralarında taksim edip paylaştılar. Bu gün Tağliboğulları için çok ağır ve felâketli bir gün oldu; çünkü adamları öldürülmüş, malları yağmalanmış, 'kadın ve çocukları ise esir edilmişti.»
«Şeybânoğullarmdan Ebû Kelbe bu gün hakkında şu mealdeki mısraları söylemiştir :
"Su'âdâ mevkiindeki bir gece, Tağliboğulları için ne bir dayanak, ne bir namus ve gayret, ne de bir şeref ve asalet bırakmıştır. Nemir-oğullarma gelince, eğer Mürre ailesinden doğanların fazilet ve asaleti olmasaydı, yağmacılık hareketi onların da üzerine yayılacaktı."» [279]

Tılıfe Vak'ası

Bu savaş, Yerbû'oğullarınm Nu'mânb. Münzir'in askerlerine karşı zafer elde ettikleri bir savaştır. Ebû Ubeyde anlatıyor :
«Bu savaşın asıl sebebi. Temîm kabilesinden Yerbû'oğullarınm büyükten küçüğe veraset yoluyla geçen "rifâde" payesi meselesi idi. Bu paye vezirlik derecesindeydi ve bu payeye sahip olan kişi hükümdarın sağ tara-.fmda otururdu. Nu'mân'm, bir rivayete göre oğlu Münzir'in hükümdarlığı döneminde Temîm kabilesinden Hâcibb. Zürâre ed-Dârimî, Nu'mâıı' dan bu rifâde payesinin Temîm kabilesinden Haris b. Beybeb. Kurtb. Süfyân b. Mücâşı' ed-Dârimî'ye verilmesini istedi. Bunun üzerine Nu'mân Yerbû'oğulları ile bu konuyu görüşüp onlardan rifâde payesini Haris b. Beybe'ye teslim etmelerini talep etti; fakat Ye rbû'oğulları Nu'nıâıı'm bu talebini kabul etmediler. Yerbû'oğullsrı Tıhfe mevkiinin hemen alt kısmında ikamet ediyorlardı. Nu'mân, isteğinin Yerbû'oğulları tarafından reddedilmesi üzerine oğlu Kaabûs-ile kardeşi. Hassâıı'ı onların üzerine gönderdi. Öncü birliğin başında Hassan, savaşa katılacak olan diğer halkın başında ise Kaabûs bulunuyordu. Ayrıca Nu'mân, Temim ve diğer kabilelerden, savaş için hazırladığı Arap ırkından özel bir grup ile sefere çıkmayan tekaüd sipahilerinden meydana getirdiği kalabalık bir orduyu da onların emrine verdi. Nihayet onlar harekete geçerek bu orduyla birlikte Tıhfe'ye geldiler ve taraflar burada karşılaşıp savaşa tutuştular. Yerbû' oğulları, bu savaşta sabır ve metanet gösterdiler; Kaabûs ve

beraberindekiler ise hezimete uğradılar. Amîra'nm babası Târik, savaş esnasında vurduğu bir darbe ile Kaabûs'ın atım yaraladı ve onu esir aldı. Hatta Târik Kaabûs'un alın saçını kesmek istediği zaman, Kaabûs ona : «Hükümdarların alın saçı kesilmez.» diye çıkıştı; bunun üzerine Târik saçını kesmekten vazgeçti ve onu serbest bıraktı. Hassan ise, Bişrb. Amrb. Cüveyn tarafından esir edildi; fakat Bişr ona ikram ve ihsanda bulundu, sonra onu serbest bıraktı. Nihayet hezimete uğrayan bu ordu, Nu'mân'm yanma geri döndü. Bu sırada Yerbû'oğullarından Şihâbb. Kays b. Kiyâs Nu'mân'm yanında bulunuyordu. Nu'mân, Şihâb b. Kays'e dönüp : «Ey Şihâb! Oğlum ve kardeşime hemen yetiş; eğer onları sağ vaziyette bulursan, Yer-bû'oğullarma istediklerini vereceğimi, rifâde payesini kendilerine iade edeceğimi, bizden öldürdükleri kimselerin kan ve intikamlarının peşine düşmeyeceğimi, aldıkları ganimetleri kendilerine bırakacağımı ve ayrıca kendilerine iki bin deve vereceğimi, onlara ulaştırıp söyle.» dedi. Bunun üzerine Şihâb hemen harekete geçip yola çıktı ve kabilesine geldiğinde Kaabûs ile Hassân'ı sağ olarak buldu ve onları serbest bıraktı. Bu durum karşısında Hükümdar Nu'mân, Yerbû'oğullarına vermiş olduğu bu sözleri tuttu ve bir daha rifâde konusunda onlara dokunmadı.»
«Mâlik b. Nüveyre, Tıhfe savaşı hakkında şu mealdeki mısraları söylemiştir :
"Biz Kaabûs'un tayını, süvariler koştururken ve askerlerin onun öleceğini zannetmelerinden sonra yaraladık. Bu sırada Kaabûs'un üzerinde güzel "dokunmuş yumuşak ve parlak elbiseler vardı; elinde ise Hind yapısı, beyaz ve keskin bir kılıç bulunuyordu. Biz bunlarla, ulaşılması zor olan gayelere, istenildiği zaman ulaşılabileceğini göstermek istedik."» [280]

Nibâc ve Seytel Vak'alari

Ebû Ubeyde anlatıyor :
«Önceleri Minkaroğullarmdan olup sonra Temîm kabilesine intisap eden Kays b. Âsim el-Minkarî, Mukâ'ıs topluluğunu yanma alıp savaşa çıktı. Mukâ'ıs topluluğu ise, Temîm kabilesine bağlı boylar olup Haris b. Amrb. Ka'bb. Sa'd'in oğullarından Sarîm, Rabî' ve Ubeyd'in bir araya gelmelerinden teşekkül etmişti. Bu arada Kays ile beraber Selâme b. Za-rib el-Hımmânî de Ehâris topluluğunu yanma alıp o da savaşa çıkmıştı. Ehâris topluluğu ise, yine Temîm kabilesinin boyları olup, Ka'b b. Sa'd'in oğullarından Hımmân, Rabî'a, Mâlik ve el-A'rac'ın bir araya gelmelerinden meydana gelmişti. Nihayet Kaysb. Âsim ile Selâme b. Zarib Bekrb. Vâiloğulîarına karşı savaş açtılar ve karşılarında Lehâzim topluluğunu buldular. Lehâzim topluluğunu, Sa'lebeb. Ukâbe (doğrusu Ukâşe) b. Sa'b b. Alîb. Bekrb. Vâil'in iki oğlu Kays ile Teymü'l-Lât'm oğulları meydana getiriyordu ve Zühl b. Sa'lebe, Iclb. Lüceym, Aneze b. Esedb. Rabî'a-oğulları da onlarla birlikte bulunuyorlardı. Lehâzim topluluğu ve beraberindekiler ise Nibâc ve Seytel'de ikamet ediyorlardı. Bu iki yerin arasında yaklaşık yarım günlük bir mesafe vardı. Nihayet Kaysb. Âsim Nibâc üzerine hücum etti, Selâme ise saldırı ve hücuma geçmek için harekete geçip Seytel üzerine yürüdü. Nibâc'a gelince süvarilerine sularını içirdi, sonra artan suları döktürdü ve yanında bulunanlara : «Haydi savaşın! Önünüzde ölüm, arkanızda geniş bir çöl var.» dedi, sonra Kays sabahın erken saatlerinde Bekr kabilesinden Nicâb'da bulunanların üzerine hücuma geçti ve onlarla şiddetli bir- şekilde savaştı. Neticede Bekr kabilesinden olanlar hezimete uğratıldı ve bol miktarda, sayılmayacak kadar ganimet ele geçirildi. Bundan sonra Kays yağma ve ganimet işini bitirir bitirmez hemen acele olarak Seytel'e hareket etti ve orada bulunan Selâme ile be-raberindekilere yetişti. Selâme ise henüz -Seytel'de bulunanlara savaş

açmamıştı; bunun üzerine Kays hemen Seytel'dekilerin üzerine saldırdı, fakat onlar Kays'e karşı koyup onunla savaşa girdiler, neticede hezimete uğradılar Kays ise Nibâc'daki kadar ganimet ele geçirdi, sonra Selâme' nin yanma gelip ona : «Benim baskın yapacağım kimselerin üzerine hücum ettiniz.» dedi; bunun üzerine Kays ve Selâme münakaşaya tutuştular; aralarında bir fitnenin çıkmasına ramak kalmıştı ki, ganimetlerin Se-lâme'ye teslim edilmesi üzerinde anlaşmaya vardılar.»
«Nibâc ve Seytel vak'alan hakkında Rabî'a b. Tarif şu r^ealdeK -nıs-raları söylemişti*-:
"Ey Kaysb. Âsim!- Allah seni başımızdan eksik etmesini Sen bizim ulumuz, şerefimiz ve sığmağımızsın. Bekrb. Vâiloğullarmm varlıklarını ellerinden alıp onları hiç bir şeysiz bırakan ve Seytel ile Nİ-bâc'ı onların basma dar eden sensin."»
«Kurre b. Zeydb. Âsim da şu mealdeki mısraları söylemiştir:
"Ben menileri parçalayan adamın oğluyum, ki bu adam Lehâzim kabilelerinin Seytel'de hazırlanıp toplandıklarını görmüştü. Sabahın erken saatinde Kays b. Âsim onları bastırdı ve onlar karşılarında an-1 cak süngüleri buldular. Kays ise bu süngülerle onlara zehirler sundu ve o bir işe başladı mı mutlaka sonunu getirirdi. Kays, beraberindeki adamlarla birlikte yüzlerinden sular damlayan ve gemlerini çiğneyen asık suratlı atlarla geldiler. Kor duman gibi tozlar koparan bu atlı'askerleri, düşmanları ancak ansızın görebildiler...'»[281]

Felç Vak'ası

' Ebû Ubeyde anlatıyor :
«Bu savaşta Bekrb. Vâiloğulları Temmıoğullarma üstün gelmişlerdir.»
«Bu savaşın sebebi ise şu idi: Bekrb. Vâiloğullarından bir grup insan "Sı'âb" denilen yere gidip kışı orada geçirdiler. İlkbahar geçtikten sonra buradan geri dönerken "Devv" denilen yerden geçtiler ve orada Te-mîmoğullarma mensup olan Anır ve Hanzalaoğullarıyla karşılaştılar. Neticede bir baskın yaparak Temîmoğullarımn çok sayıda hayvanlarını ele geçirdiler ve sürüp götürdüler. Tam bu sırada imdat için birisi gelip durumu Amr ve Hanzalaoğullarma haber verdi. Bunun üzerine onlar kendi kavimlerine yardım etmek üzere harekete geçtiler ve Bekrb. Vâiloğulla-rınm peşine düştüler. Bekrb. Vâiloğulları ise iki gün iki gece gittikten sonra yorgun düştüklerinden "Fele"_denilen yere gelip indiler. Ayrıca onlar gerilerinde gözcü olarak güzel koşan iki at sırtında iki kişi bıraktılar ve bu kişiler arkalarında Temimoğulları geldiği takdirde onların gelişlerini haber vereceklerdi. Nihayet Temimoğulları bu gözcü kişilere yaklaşınca hemen atlarını koşturup acele şekilde kendi kavimleri olan Bekroğul-larma geldiler ve onları uyardılar. Bekr b. Vâiloğullan "Felç" denilen yere geldiklerinde, Temîmoğullannm peşlerinden gelmekte olduğu haberi kendilerine ulaştırılmıştı. Hanzalab. Yesâr el-Iclî ise ;adırmı kurup konaklamağa başladı; beraberindekiler de inip onunla konaklamağa başladılar ve onunla beraber savaşmak için hazırlandılar. Nihayet Temimoğulları gelip yetiştiler, Bekroğulları ise onlara karşı koyup şiddetli bir şekilde savaştılar. Bu arada Arfece b. Bahir el-Iclî, Ternîmoğullarmdan Hâlid b. Mâlik b. Seleme'nin üzerine saldırdı ve onu yaralayıp esir aldı. Rıb'îb. Mâlik b. Seleme ise savaş meydanında öldürüldü. Neticede Temîmoğuila-rı hezimete uğradılar, Bekroğulları ise arzuladıkları zafere ulaştılar. Sonra Arfece b. Bahir, Hâlid b. Mâlik'i serbest bıraktı ve alın saçını kesti.»
«Bunun üzerine Hâlid b. Mâlik şu mealdeki mısraları söyledi :
"Biz iyilik olarak Lüceymoğullarmm iyiliklerini gördük; başkalarının iyilikleri azaldığı zaman

onlarınki çoğalıp artardı. Onlar çadırlarını 'Felç' denilen yerde kurdular ve harîm-i ismetlerini çok güzel korudular. Ben esaret zincirine boyun eğmişken, onlar bana ihsanda bulunup beni serbest bıraktılar. Bineklere binenlerin en hayırlısı ve bir araya toplandıkları zaman külleri (cömertlikleri) en çok olan onlar değil midir? Başlarına umumî bir felâket geldiği zaman, onlar Bekroğullarmm sağlam bir direği değiller' midir?» .

«Kaysb. Âsim, bu davranışından dolayı Hâlid b. Mâlik'i ayıplamış ve şu mealdeki mısraları söylemiştir :

"Ey Selmâb. Cendel'in oğlu! Eğer sen hür (mert) bir kişi olsaydın, düşmanına karşı ayaklanırdm ve Selmâb. Cendel'in yolunu tutmazdın. Her gün Felç harabeleriyle birlikte : "İbn Hanzal'm yardımına koşup intikamım alın!" şeklindeki garip seslerin cevabını kim verecek? Nice susuzlar (intikam ateşiyle yananlar) var ki, isteklerini yerine getirecek ne ulu bir efendileri ve ne de suyu bol kuyulardan onlara kana kana içirecek (intikam alacak) aileleri var. Felç savaşında öncü birliğin ilk safında olmanıza rağmen, kaçmak suretiyle Rıb'î b. Mâlik'e gaddarlık ettin. Şahinden korkan kata kuşu gibi, içine düşmekten korktuğun tehlikeden kurtulmağa çalışıyorsun. Dilerim korktuğundan kurtulmayasm!"»

Kays b. Âsim, Felç savaşında öldürülen kardeşi Rıb'îb. Mâlik'in ve onunla beraber öldürülen diğerlerinin intikamını almadığı için Hâlid b. Mâlik'i ayıplayıp yeriyor ve cahiliye devri inançlarına göre : «Onların intikam sedaları yükseliyor; fakat hiçbir kimse onların intikam sedalarına kulak asmıyor.» diyor. Eğer uzatmak korkusu olmas-aydı, bu hususu daha geniş bir şekilde izah ederdim. [282]

Şeyyitân Vak'ası

EbûUbeyde anlatıyor:

«Bu vak'a, Bekr b. Vâiloğullarmm lehine neticelenmiştir. Necid topraklarında İslâmiyet ortaya çıkınca, Bekrb. Vâiloğuîları Sevâd bölgesine gittiler. Kureyş kabilesinden olan ve Şeybânoğullarmm müftefiki bulunan Mukâyis b. Amr b. Âizeoğulları ise Şeyyitân'da kaldılar. Bekroğulları Sevâd bölgesine gelip yerleşince, Kisrâ Şîrûye'nin hükümdarlığı döneminde yaygın olan veba ve taun hastalıkları onların arasında da yayılmağa başladı; bunun üzerine Bekrb. Vâiloğuîları bulundukları Sevâd bölgesinden ayrıldılar ve La'la' denilen yere gelip yerleştiler. Lala' çok verimsiz ve fakir bir yerdi, Şeyyitân ise verimli bir arazi idi ve bolluk vardı. Temimoğulları da Şeyyitân'a gelip yerleşmişlerdi. Bu arada Bekrb. Vâiloğul-larına Şeyyitân'm bolluk ve berekt haberi ulaşmıştı; bunun üzerine Bekr oğullan bir araya gelip toplandılar ve kendi aralarında bir karara varıp : «Temîmoğuilarma baskın yapalım, zira Abdülmutatlib'in torunu Hz. Mu-hammed (S.a.)'m dîninde : 'Birisini öldüren, öldürdüğü kimse karşılığında kısas olarak sadece kendisi öldürülür.' En iyisi biz bu baskım yapalım, sonra bu saldırı ve baskın üzerine sulh yaparız." dediler. Bundan sonra Bekroğulları, Bişrb. Mes'ûdb. Kaysb. Hâlid'in başkanlığı altında mallarını, çoluk ve çocuklarını yanlarına alarak La'la'dan ayrıldılar ve dört gecede Şeyyitân'a geldiler. Hâlbuki La'la' ile Şeyyitân arasındaki mesafe normalde sekiz günde alınabiliyordu. Hülâsa Bekroğulları, Temîmoğuilarma ulaştırılmak istenen bütün haberlerden önce davranıp ansızın sabahın erken saatinde farkına varmadan onların üzerine çıkageldiler ve çetin bir şekilde savaştılar. Temimoğulları, .önceleri her ne kadar sabır ve sebat gösterdilerse de, sonra hezimete uğrayıp mağlûp oldular. Daha sonra Hz. Peygamber (S.a.), Bekrb. Vâiloğullarma, ellerinde bulunan ganimet mallarını geri vermeleri için bir mektup yazdı.»

«Reşîd b. Rumayd el-Anberî Şeyyitân savaşıyla iftihar ederek şu mealdeki mısraları söylemiştir :
"Şeyyitân ile La'la' arası kadınlarımız için dört konaklık bir mesafedir. Biz, henüz insanların benzerini görmedikleri bir toplulukla geldik... ki bu ansızın gelen kalabalık topluluğun dalgalar hâlinde yürümesinden ortasına alacalıklar düşmekte ve üzerlerindeki bulutun içinden Ölüm parlamaktadır. Biz, sabahın erken saatinde Sa'îd, Amr ve Mâlikoğullarmı bastırdık, bu onlar için çok kötü bir gün olmuştu. Onlar korkmuş bir deve yavrusunun koşması gibi koşarak Dabbe-oğulîarından asalet ve şeref sahibi birisine gaddarlık ettiler. Yerbû' oğulları ise yurdumuzun ortasına yerleştiler, fakat onlar burada yerleşmiş olarak kalamayacaklardır."» [283]

Ensâr - Evs ve Hazrec - Arasında Meydana Gelen Hadiseler

"Ensâr", Harise b. Sa'lebe'nin iki oğlu Evs ve Hazrec'ten meydana gelen kabilelerin lâkabıdır. Evs ve Hazrec'in baba tarafından nesep şecereleri ise, Harise b. Sa'lebe el-Anka'b. Amr Müzeykıyâ' b. Âmir Mâüsse-mâb. Harise el-Gıtrîf b. İmruü'I-Kays el-Batrîkb. Sa'lebe b. Mazin b. Ezd b. Gavsb. Nebetb. Mâlik b. Zeydb. Kehlânb. Sebe'b. Yeşcub b. Ya'rubb. Kahtân'dır. Hz. Peygamber (S.a.) Medine'ye hicret ettiği zaman kendisini koruyup yardımda bulundukları için, Evs ve Hazrec kabilelerine "Ensâr" lâkabını bizzat kendisi vermişti. Evs ve Hazrec'in anneleri, ise Kâhil b. Uz-re'b. Sa'd'ın kızı Kayle'dir. Bundan dolayı Evs ve Hazrec kabilelerine "Kay-leoğulları" denir. Sa'lebe uzun boyunlu olduğu için kendisine "el-Ankâ" lâkabı verildi. Her gün giymiş olduğu elbiseyi kendisinden sonra başkası giymesin diye yırtıp attığı için Arar'a da "Müzeykıyâ" lâkabı takıldı. Âmir"e "Mâüssemâ" lâkabının verilmesi ise yağmur gibi cömert olmasından veya bir rivayete göre şerefli oluşundan ileri geliyordu. İmruü'î -Kays'e "Batrîk" lâkabı şu sebeble verilmişti: Belkîs'tan sonra Araplardan îsrâiloğullarmın ilk yardım istedikleri kişi İmruü'1-Kays idi. Hz. Süleyman (A.s.)'nın oğlu Ruhbu'am Belkîs'e yardım ettiği için kendisine "Batrîk" denilmişti.
Ezd kabilesi, Yemen'in Me'reb mevkiinde ikamet ediyordu. Hattâ kâhinlerin Amr Müzeykıyâ'ya gelip, Allah'ın kendilerine gönderdiği peygamberleri inkâr etmeleri yüzünden bir ceza olarak el-Arem selinin memleketlerini tahrip edeceğini ve ahalisinden pek çoğunun boğularak öleceklerini haber vermesine kadar burada kaldılar. Amr kâhinler vasıtasıyla bu durumu öğrenince mal ve gayrimenkul!erini satarak kendisine tâbi olanlarla birlikte Me'reb'den uzaklaştı. Sonra çeşitli memleketlere dağıldılar ve her boy istediği yere yerleşti. Huzâ'a kabilesi Hicaz'a, Gassân kabilesi de Şam'a (yâni Suriye'ye) yerleşti.
Sa'lebe b. Amr b. Âmir de beraberindekiler ile birlikte Medine'ye geldi. Medine'nin o zamanki ismi "Yesrib" idi. Hârise'nin iki oğlu Evs ve Hazrec ile beraberlerinde bulunanlar ise Medine'de kalmışlardı. Bu sırada Medine'nin içerisinde çarşılar, etrafında köyler bulunuyordu. Ayrıca Medine'de Kurayza, Nadir ve Kaynukâoğulları gibi İsrâiloğullarma mensup Yahûdî kabileleri ile Mâsile ve Ze'ûrâoğulları gibi başka kabileler yaşamaktaydı. Medine'de yerleşen bu kabileler ise kendileri için her hangi bir tehlike söz konusu olduğu zaman hepsinin sığabileceği büyük kaleler yapmışlardı. Nihayet Evs ve Hazrec kabileleri Medine'ye gelip onların arasında yerleşince, onlar da kendileri için çeşitli evler ve kaleler inşa ettiler; fakat ilerde de bahsedeceğimiz üzere, Fıtyûn ve Mâlik b. Aclân hadiselerine kadar hakimiyet ve üstünlük Yahudilerin elinde bulunuyordu. Bu hadiselerden sonra hakimiyet ve üstünlük Evs ve Hazrec kabilelerinin eline geçti. Biraz sonra bahsedeceğimiz üzere, Evs ve Hazrec kabileleri arasında Sümeyr savaşı çıkıncaya kadar, onlar birlik

ve ittifak içerisinde yaşadılar. [284]

Ensâr'ın Medine Üzerindeki Hâkimiyeti, Yadûdîlerin Zayıf Duruma Düşmeleri Ve Fityûn'un Öldürülmesi

Yukarıda bahsettiğimiz üzere, Ensâr (Evs ve Hazrec) Medine'ye geldiğinde, hakimiyet Yadûdüerin elinde bulunuyordu. Onların bu hakimiyetleri ise, Yahudi asıllı olan Fityûn'un onların başına geçmesine kadar devam. etti. Fityûn aslında îsrâiloğullarından bir Yahudi idi, fakat' daha sonra Sa'lebeoğullarınm tarafina geçip onlara intisap etmişti ve çok kötü bir kişiydi. Qnun döneminde Yahudiler herhangi bir kadınla evlendikleri zaman zifaftan önce evlenmek istedikleri kadını Fityûıı'a takdim eder ve bu kötü duruma boyun eğerlerdi. Fityûn'un aynı hareketi Evs ve Hazrec kabilelerine de yaptığı rivayet edilmektedir.

-Hazrec kabilesinden Mâlikb. Aclân es-Sâlimî'nin kız kardeşi evlenmişti. Zifaf vaktinin yaklaştığı bir sırada kardeşi Mâlik'in de hazır bulunduğu aile meclisinden baldırları çıplak olarak çıkmıştı, bunun üzerine kardeşi Mâlik : «Çok kötü bir harekette bulundun.» dedi, kız kardeşi ise Mâ-lik'e : «Bu gece bana yapılacak hareket baldırlarımı açmamdan daha kötüdür, çünkü kocam olmayan birisinin yanma götürüleceğim.» dedi ve geri döndü. Bunun üzerine Mâlik kız kardeşinin yanma girip : «Düşündüğün bir plân var mı?» diye sordu, kız kardeşi: «Evet, bir plânım var, fakat siz ne düşünüyorsunuz?» dedi. Mâlik : «Ben kadınlar ile birlikte içeri gireyim, sonra onlar dışarı çıkıp Fityûn yanınıza geldiğinde onu öldüreyim.» diye karşılık verdi. Kız kardeşi Mâlik'in bu plânını uygun gördü ve ona : «Bu plânını uygula.» dedi. Sonra kadınlar Mâlik'in kız kardeşini alıp Fit-yûn'a götürdüler, Mâlik de kılıcını kuşanıp kadın kılığına bürünerek onlarîa beraber gitti. Nihayet kadınlar Mâlik'in kız kardeşini içeride bırakıp dışarı çıktıklarında Fityûn hemen onun yanma daldı ve Mâlik kılıcını çekip onu öldürdü, sonra oradan kaçıp uzaklaştı.

Şairlerden birisi bu hususla ilgili olarak şu mealdeki mısraları söylemiştir :

"Acaba kadınlarınızın zifaf hediyesini Fityûn'un ödemesi talihinizin bir hükmü müdür? Böyle verilen bir hüküm ne kadar çirkindir? Nihayet Mâlik vurduğu bir kılıç darbesiyle içinden koyu kırmızı kanlar çıkartarak onu öldürdü."

Daha sonra Mâlik b. Aclân memleketinden kaçıp Şam'a (Suriye'ye) gitti ve Gassân hükümdarlarından "Ebû Cübeyle" künyesiyle bilinen hükümdar Ubeydb. Salim b. Mâlik b. Sâlim'in yanma geldi. Ebû Cübeyle, Gadbb. Cüşem b. H-azrec'in oğullarından birisiydi .ve onların basma geçip hükümdar olmuş, kabilesi arasında üstün bir şerefe ulaşmıştı. Bir rivayete göre, Ebû Cübeyle'nin hükümdar olmadığı, fakat Gassân hükümdarının katında büyük bir itibara sahip olduğu söylenir. Doğru olan da budur, çünkü Gassân hükümdarlarının arasında böyle birisim bulunmamaktadır. Aynı zamanda biraz Önce zikredildiği üzere, Ebû Cübeyle'nin Haz-rec'den olduğu ifade edilmişti.

Mâlik b. Aclân, Ebû Cübeyle'nin huzuruna girince önce ona Fityûn'un yapmış olduğu kötülüğü anlattı, onu öldürdüğünü bildirdi ve bundan sonra kendisinin geri dönemeyeceğini söyledi; bunun üzerine Ebû Cübeyle, Yahudiler zelil ve perişan olup Evs ve Hazrec kabileleri Medine'nin en şerefli ahalisi oluncaya kadar hiç bir koku sürünmeyeceğine ve kadınlara yaklaşmayacağına dair Allah'a and içti.

'

Sonra Ebû Cübeyle büyük bir kalabalıkla birlikte Şam'dan yola çıktı ve kendisini Yemen'e gidiyormuş gibi gösterip Medine'ye geldi; "Zû Hurud" denilen yere inip konakladı. Bu arada niyetinin ne olduğunu Hazrec ve Evs kabilelerine bildirdi, sonra haber salıp Yahudilerin ileri gelenlerini

yanma çağırdı ve onlara ihsanda bulunma niyetinde olduğunu izhar etti. Bunun üzerine Yadudilerin ileri- gelenleri kendilerine en yakın olan kimselerle birlikte Ebû Cübeyle'nin yanma geldiler ve kapısının önünde toplandılar. Ebû Cübeyle teker teker içeriye alınmalarını emretti ve içeri alınanları baştan sona kadar öldürdü. Ebû Cübeyle'nin onları öldürmesinden sonra Evs ve Hazrec kabileleri Medine'nin en şerefli ahalisi hâline geldiler, hurmalık ve mesken edinme konusunda onlara ortak oldular.
Hazrec kabilesinden Ramkb. Zeyd, Ebû Cübeyle'yi bir kaside ile medhederek onun hakkında şu mealdeki mısraları söylemiştir :
"Ebû Cübeyle, yeryüzünde yürüyenlerin en hayırlısı,-yeminini yerine getirenlerin en vefalısı, iyilikte bulunmak bakımından onlarnı en iyisi ve iyi kişilerin yolunu tanımak cihetinden onların en bilgilisi-dir. Mühim günler ve savaşlar bize kılıcı çelik kırıntılarını tutup toplayan bir koç (yâni Ebû Cübeyle gibi bir yiğit) bıraktı."
Ebû Cübeyle, Ramkb. Zeyd'in arık ve nahifliğine bakarak onun söylediği bu kaside ile bedeni arasında bir irtibat kurup : «Kötü bir kap içerisinde güzel bir bal.» dedi; bunun üzerine Ramkb. Zeyd : «Kişinin değeri, en küçük iki organı, yâni kalp ve diliyle belli olur.» karşılığını verdi. Bundan sonra Ebû Cübeyle tekrar Şam'a döndü. [285]

Sümeyr Savaşı

Ensâr (Evs ve Hazrec} uzun müddet birlik ve ittifak içerisinde yaşadı. Bu iki kabile arasında ilk çıkan ihtilâf ve savaş ise Sümeyr savaşıydı.
Bu savaşın sebebi şu idi: Sa'db. Zübyân kabilesinden ve Sa'lebeoğul-lanndan Ka'bb. Aclân adında birisi Mâlik b. Aclân ile anlaşıp onunla birlikte yaşamağa karar verdi. Bir gün Ka'b, Kaynukâoğullarınm panayırına çıkmıştı; orada Gatafânoğullarından birisinin yanında bir atla birlikte beklediğini gördü ve bu kişi: «Medine ahalisinin en şereflisi gelip bu atı benden alsın.» diyordu. Bu sırada birisi ona : «Medine ahalisinin en şereflisi falandır.» dedi. Bir diğeri : «Medine halkının en şereflisi, Evs kabilesinden Uhayhab. Culak'tır.» dedi, bir başkası'ise: «Medine ahalisinin en faziletlisi falan oğlu falan Yahudîdir.» diye iddiada bulundu, fakat Gatafânoğullarından olan bu kişi atı getirip Mâlik b. Aclân'a verdi; bunun üzerine Ka'bb. Aclân : «Ben size müttefikim Mşlikb. Aclân'ın sizin en faziletliniz olduğunu söylemedim mi?» dedi. Evs kabilesinin Arnrb. Avf-oğullarmdan "Sümeyr" adında birisi Ka'b'ın bu sözüne kızdı ve ona sövdü. Sonra birbirlerinden ayrıldılar ve Ka'b bir müddet bekledi.
Daha sonra Ka'bb. Aclân, Kaynukâoğullarınm Küba'da bulunan panayırına gitti; fakat Ka'b'ı takip eden Sümeyr panayırın tenha olduğu bir sırada onu öldürdü. Mâlik b. Aclân müttefiki olan Ka'b'ın öldürüldüğünü öğrenince hemen Amr b. Avfoğullarma bir elçi gönderdi ve Ka'b'ın katilini istedi. Onlar Mâlik'e bir elçi gönderdiler ve Ka'b'ın katilini bilmediklerini söylediler. Böylece karşılıklı olarak elçiler birbirlerine gidip geldiler. 'Mâlik devamlı surette onlardan Sümeyr'i istiyor, onlar ise Ka'b'ın Sümeyr tarafından öldürüldüğü iddiasını devamlı olarak inkâr ediyorlardı. Sonra Mâlik'e diyet ödemeyi teklif ettiler, Mâlik de teklifi kabul etti. Bu sırada onlar arasında geçerli olan bir gelenek ve kaideye göre, kardeşlik akdi ile bulunan bir müttefikin diyeti, neseben kabilenin aslından olan bir - kimsenin diyetinin yarısı kadar idi. Fakat buna rağmen Mâlik, Ka'b'ın diyetini tam olarak almak istiyor, onlar ise Mâlik'in bu isteğini kabul etmiyor ve : «Biz ancak bir müttefik diyeti olan yarı

diyeti öderiz.» diyorlardı; fakat bu diyet işi sürüncemede kaldı ve netice savaşla noktalandı, bunun üzerine her iki taraf toplandılar ve karşılaşıp şiddetli bir şekilde savaştılar, sonra savaşa ara verdiler. Bu arada Ensâr'm diğer boyları da savaşa katıldılar ve ikinci defa karşılaşıp gece karanlığına kadar savaşa devam ettiler. Bu ikinci karşılaşma ile savaşı Evs kabilesi kazandı. ;
Nihayet taraflar savaşı bıraktıktan sonra Evs kabilesi Mâlik'e bir elçi gönderip aralarındaki mes'elenin halledilmesi için Hassan b. Sabit b. Münzir'in dedesi Hazreçli Münzirb. Haram en-Neccârî'nin hakemliğini kabul etmesini istediler. Mâlik onların bu isteğini kabul etti. Bundan sonra her iki taraf Münzir b. Harâm'm hakemliğine baş vurdular. Münzir ise Mâlik'in arkadaşı ve müttefiki olan Ka'b'ın diyetini, Evslilerin bu defa tam olarak ödemelerini, bundan sonra meydana gelecek olan bu tür;ha-diselerde kendi âdet ve kaidelerine bağlı kalmalarını kararlaştırdı. Evs kabilesi mensupları onun bu hükmüne razı oldular ve Ka'b'm diyetini tam olarak getirip Mâlik'e teslim ettiler, sonra ayrıldılar; fakat buna rağmen aralarında düşmanlık tohumları yerleşmiş, gönüllerinde kinvebuğz ateşi alevlenmişti. [286]

Ka'fab. Arar El-Mâzinî Savaşı

Evs kabilesinden Cahcabâoğulları ile Hazrec kabilesinden Mazin b. Neccâroğulları arasında bir savaş meydana geldi.
Bu savaşın sebebi şu idi: Ka'b b. Amr el-Mâzinî, S âl imoğull arından bir kadınla.evlenmişti ve sık sık bu kadının yanma gidip geliyordu. Cah-cabâoğullannm efendi ve reisi olan Uhayhab. Culâh. kavminden bir grup* insana onu gözetleyip yakalamalarını emretti; bunun üzerine onlar bir fırsatını bulup Ka'b b. Amr'ı öldürdüler. Kardeşinin öldürüldüğünü haber alan Asımb. Amr ise emir verip kavmini savaşa hazırladı ve savaş ilânını bildirmek üzere Cahcabâoğullarma bir elçi gönderdi. Nihayet taraflar Ru-hâbe'de karşılaştılar ve şiddetli bir şekilde savaştılar. Başta Uhayha olmak üzere Cahcabâoğulları ve onlarla beraber bulunanlar hezimete uğradılar, Âsim b. Amr, Uhayha'nm peşine düştü ve ancak kalesine girdikten sonra yetişebildi. Attığı ok kalenin kapısına isabet etti. Bu arada Âsim Uhayha' nın kardeşini öldürdü. Cahcabâoğulları Uhayha'nm kardeşinin öldürülmesinden sonra bir kaç gece daha orada beklediler. Bu sırada Uhayha, Âsim b. Amr'ın kendisini aramakta olduğunu ve kendisini öldürmek için fırsat kolladığını öğrendi.Bunun üzerine Uhayha şu mealdeki mısraları söyledi:
"Haber aldım ki, kale ile evim arasında geceleyin dolaşıyormuşsun. Ne var ki, Dahyân adındaki kalemin yanında kuvvetli savaş yiğitleri, kilerindeki arslanlar gibi harbe hazırlıklı, heybetli gençleri buldun. Onlar seni yoldan geri çevirip uzaklaştırdılar ve bu yüzden sen kara taşlıklı yerlere gitmek mecburiyetinde kaldın. Ey Âsımcığım! Feryâd etme;, zira harp oyuncak değildir. Ruhâbe'ye girdiklerinde kavmimle sabahın erken saatinde sizi bastıran ben idim. Bundan Önce ben Ka'b'ı öldürdüm ve "kılıcım sayesinde yüksek şerefe ulaştım."
Âsim da Uhayha'nm bu söylediklerine şu mealdeki mısralarla başlayan bir manzume ile cevap verdi:
"Eğer Uhayha'nm evine uğr arsan, ona cevabımı ilet. Köpeklerini meşgul ederek ondan önce oturduğu yere gelen ben idim. Ona bir ok attım, fakat ok isabet etmedi. Okumu attığım zaman orada kapısını kilitleyen kendisi idi..."
Daha sonra Uhayha,'yarımda Neccâroğullarından Amrb. Zeyd'in kızı ve aynı zamanda Hz. Peygamber (S.a.)'in dedesi Abdülmuttalib'in annesi Selmâ olduğu halde, Neccâroğulları üzerine bir gece ansızın baskın yapmayı kararlaştırdı, fakat Selmâ buna rıza göstermedi. Gece karanlığı çökünceye kadar

Selmâ Uhayha ile beraber kaldı ve bir müddet sonra Uhayha uykuya daldı. Bunu fırsat bilen Selmâ, o gece Neccâroğullarma gidip durumu onlara bildirdi ve hemen geri döndü. Böylece Neccâroğulları durumu öğrenip uyandılar. Bu arada Uhayha kavmiyle birlikte şafak vakti onların üzerine çıkageldi. Neccâroğulları ise onları silâhlarıyla karşıladılar ve aralarında meydana gelen ufak bir savaştan sonra Uhayha geri çekildi. Daha sonra Uhayha, Neccâroğullarma haber verip onları uyaran kişinin Selmâ olduğunu öğrenince, kolu kırılıncaya kadar dövdü ve sonra serbest bıraktı.
Bunun üzerine Uhayha beyitler söyledi. Bu beyitlerden bir kısmının meali şöyledir :
"Ey Selmâ! Babanın hayatı hakkı için söylüyorum; çığırtkan, şamatacı, yiyici, dalgın ve hassas zarif kişiyi yiğit gençlerle birlikte harekete getiremediği hâlde büyütülen bir kadın benim işime yaramaz. Deve yavrusunun sağımlı olan annesine emme vaktinde koştuğu gibi, o da nerede olursa olsun kendisini yüceltecek bir şey olunca hemen oraya koşar. Eğer kişiye akıl fayda veriyorsa, ben onun için zamanın getireceği musibetlere karşı muhkem bir kale hazırladım. Bu kaleyi bir demirci sağlamlaştırıp süsledi, demir kırıntıları onu pekiştirdi ve demircinin vurduğu çekiç darbeleri onu eksiltmedi... Fakir ne zaman zengin olacağını, zengin de ne zaman fakir hâle düşeceğini bilemez. Bir işi yapmağa azimli olsan da, kaylûle vaktinin seni nerede yakalayacağım bilemezsin.-Yeni doğmuş deve yavrusuna sahip olsan bile, bu yavru büyüyüp senin mi olacak, yoksa başkasının mı olacak? Bunu da bilemezsin. Doğup büyüyen ve gelişen kardeşler hiçbir zaman hayatta bakı kalamazlar; anneleri, onları mutlaka kaybedecektir. Pek yakında anneleri evlâtlarının ölmesi veya bir katilin onları öldürmesiyle tek başına çocuksuz olarak yaşamağa mahkum olacaktır." [287]

Amrb. Avfoğulları İle Hârisoğullari Arasında Meydana Gelen Serâre Savaşı

Evs kabilesinden Amrb. Avfoğulları ile Hazrec kabilesinden Hâris-oğulları arasında çok çetin bir savaş oldu.
Bu savaşın sebebi şu idi: Hârisoğullarmdan birisi, Amr b. Avfoğulla-rindan birini öldürmüştü; bunun üzerine Amrb. Avfoğulları katilin üzerine yürüdüler ve hile ile bir yolunu bulup öldürdüler. Sonra maktulün (yâni katilin) ailesi durumu araştırıp onun nasıl öldürüldüğünü öğrendi, bunun üzerine de maktulün ailesi ve kabilesi savaş için hazırlandılar ve Amrb. Avfoğullarma bir elçi göndererek kendilerine karşı savaş ilân ettiklerini bildirdiler. Taraflar "Serâre" denilen yerde karşılaştılar. Evs kabilesinin başında Üseyd'in babası Hudayrb. Sınıâk, Hazrec kabilesinin başında ise (daha sonra İslâmî dönemde) münafıkların reisi olan ve "Ebu'l-Hubâb" künyesiyle bilinen Abdullah b. Selûl bulunuyordu. Neticede taraflar savaşa tutuştular ve şiddetli bir şekilde savaştılar. Taraflar birbirlerine ancak dört gün dayanabildiler. Bundan sonra Evs kabilesi evlerine döndüler, Hazrec kabilesi mensupları ise savaşın bu şekilde neticelenmesine çok sevindiler.
Şair Hassan b. Sabit bu hususla ilgili olarak şu mealdeki mısraları söylemiştir :
"Doğrultulmuş mızraklarla sabahın erken vaktinde düşman kabileyi karşılayan Neccâroğullarma, çağrıldıkları zaman zafer elde eden Amrb. Mâlik grubuna annem ve teyzem feda olsun! Allah'a and olsun ki, Amroğullarının bellerini kırdıkları kuşluktaki başarılarını hayatım boyunca unutmayacağım."
Hassan b. Sabit bir başka şiirinde şu mealdeki mısraları söylemiştir:
"Hak olarak hayırlı babanın hayatı için söylüyorum, ne elim ve ne de dilim zor olan şeylerde bana karşı gelmemiştir. Dilim ve kılıcım her ikisi de keskindir, fakat dilim kılıcın yapamadığını yapmaktadır. Cehd ve gayret bana haya ve iffetimi unutturamadı; zamanın felâket . ve musibetleri de

törpümü köreltemedi. Onlara rağmen ailemi çoğaltmağa çalışıyorum; fakat açlığımı da soğutulmuş saf su ile gide-riyorum.
Tırnakları aşınmalarına rağmen binek hayvanlarını sür'atle süren "benim, alışık olmadığım şeylerin üzerine çekinmeden giden yine benim. Her taraftan tarassut altına alınıp korkutulduğu zaman, müllevves kişiye "mertaba, hoş geldin" diyen de benim. Çiy taneleri beni çağırır, ben de onların bu çağrılarına icabet ederek ateş saçan bulutun ısılarını dağıtırım. Ey Kaysî Acele etme, olduğun yerde bekle, zira senin akıbetin Hind yapısı kılıçlara ve mızraklara sahip olan cengâver güçlü kimselerle karşılaşmak olacaktır. Ey Kays b. Hatim! Sen bu cengâver, güçlü kişileri gördüğün zaman olduğun yerde donup kalacaksın. Onlar, öyle bahadır kişilerdir ki, sanki onlar yavrularının yanında inlerini koruyan birer arslan, hazır bulundukları her yerde Hat yapısı titreşen birer mızraktırlar..."
Hassan b. Sâbit'in bu mealdeki mısraları uzayıp gitmektedir. Kaysb. Hatîmı ise ona şu mealdeki mısralarıyla cevap vermiştir :
"Sen Hasnâ'yı sahalı erken mi, yoksa zevalden sonra mı terk ediyorsun? Sefer azığı hazırlanmayan bir âşıkm ayrılışı nasıl olur? Hasnâ göç günü sık sidr ağaçlarının içinden tek başına olduğu hâlde kaçmış (veya kovulmuş) kimsenin bakışı gibi bize baktı. Beyaz geyik boynu gibi olan Hasnâ'nm boynunu, göğsü üzerindeki yakut ve zeberced taşları süslüyordu. Sanki bu yakut ve zeberced onun göğüs çukuru üzerinde karanlıkta mükemmel bir şekilde parlayan süreyyâ yıldızı gibiydi. Bil ki, Şer'abî ile Râtic kaleleri arasım uzun seyyal dikeninin kesişi gibi küçük dağlar kesmektedir. Bizim iki yüksek duvarımız vardır ve ölüm bunların aşağısmdadır. Medine'de her hangi bir grup imdat için bağırdığı zaman ölüm bu duvarların üzerine yükselmektedir. Sen siyah taşlı yerleri kırmızı bir şekilde görürsün; hâlbuki yüksek yerler buranın altında kalmaktadır. Kendisi doğru yolda olmadığı, hâlde başkalarını dalâlette görme külfetine düşen kişiden çok uzağım. Amr'm husumet sahibi, kendisine. ders verilmiş bahtsız bir kabile reisi olması ne kadar kötü oldu... Onun yiyeceklere karşı, arzusu pek çoktu ve onun lûgatiride sabrm bir mânası yoktu; çünkü bir gün aç kaldığında aç kaldığı bu günü yarının kuşluğuna şikâyet ederdi. Karakteri müşkil kişi benim karakterime ters düştü; ben de ona : 'Beni bırak, kendini düzelt.' dedim. Mal ve ahlâk eğreti olarak verilmiştir, gücün yettiği nisbette iyilik yaparak bunlar-dan hazırlık yap. Hakkı batılın peşinden götürmeğe kalkma, zira hak buna karşı kor; ama hakkın peşinden yüksek dağları bile çeksen, dağlar buna boyun eğer ve hakkın peşinden gelir. Eğer bir işi yoluna yordamına riayet etmeden yapmağa kalkışırsan mutlaka mahrum olursun; eğer usulüne uygun olarak yaparsan hedefine ulaşırsın..."
Ubeyd b. Nâkıd da söylemiş olduğu uzun bir şiirinde bu vak'adan bahsederken şu mealdeki mısraları terennüm etmiştir :
"Bir kısım ülkeler sanki bu gün silinip gitmiş gibidir; onları ise zamanın değişmesi, asırların geçmesi eskitip çürütmüştür. Serâre günü Ebu'İ-Hubâb (Abdullah b. Selûl)'m bizzat kaçması, kendisi için çok kötü ve çirkin olmuştu. Hatta ona : 'Arkadan ölüm geliyor ve seni arıyor." denildiği zaman o gün zırhını bırakıp kaçmıştı. Oklar kendisine doğrultulduktan sonra yolun kapatılması, onu bizden kurtarrnıstı. [288]

Husaynb. Eslet Savaşı

Bu savaş Evs kabilesinden Vâil b. Zeydoğulları ile Hazrec kabilesin^ den Mazin b. Neccâroğulîarmın arasında cereyan etmiştir.
Bu savaşın sebebi ise - şu idi: Evs kabilesinden ve Vâiloğullarmdan Husayn b. Eslet,

Mâzinoğullarmdan birisiyle münakaşaya tutuşup onu öldürdü, sonra kavminin ve ailesinin yanma gitmek üzere geri döndü, fakat Mâzinoğullarmdan bir grup da Husayn b. Eslet'in peşine takılıp onu öldür-
1 dü. Ebû Kays b. Eslet kardeşi Husayn b. Eslet'in öldürüldüğünü öğrenince hemen kabilesini bir araya topladı ve Mâzinoğullarma bir elçi göndererek kendilerine savaş ilân ettiğini bildirdi, sonra savaş için hazırlandı. Bu savaşa, Evs ve Hazrec kabilerinin hepsi katıldı. Neticede taraflar sava-Şa tutuştular ve çok şiddetli bir şekilde savaştılar. Her iki taraftan da pek çok kişi öldürüldü. Bu arada Ebû Kays b. Eslet kardeşini öldüren kimseleri katledip köklerini kazıdı; Bunun üzerine Vahvahb. Eslet kardeşi Ebû Kays b. Eslet'i kınayarak : «Hazrec kabilesinden de hezimete uğrayanlar bulunmalıdır.» dedi. Onun bu sözü üzerine Ebû Kays, "Ebû Husayn" künyesini verdiği kardeşi Vahvah b. Eslet'e, şu mealdeki mısralarla başlayan uzun bir şiirle cevap verdi:
"Ebû Husayn'a iletip duyurun ki, bazı sözlerin katımda, büyük değeri . vardır. Kişi ne taştır, ne de demirdir. Buradan güzel bir şekilde ayrılıp göçseydiniz, size ne lâzım gelirdi? Kaldı ki, tarafımdan himaye edilmesi gerekenler (kadınlar ve çocuklar) korunmuştu. Bazıları da var ki, korunması gerekli olanları korumazlar. Ben sizin için hayırlı şeyler yapıyorum; zaten kerim kişinin yaptığı şeyler kerem eseri olarak kalır." [289]

Rabî' Savaşı

Bu savaş Evs kabilesinden Zaferoğulları ile Hazrec kabilesinden Mâlik b. Neccâr'oğûları arasında cereyan etmiştir.
Savaşın sebebi şu idi : Zaferoğullarmdan "Rabî' " admda birisi sahibine teslim etmek üzere mal götürüyordu ve giderken yolu Neccâroğulla-rmdan birisine uğradı, fakat Neccâroğullarmdan olan bu adam ona engel oldu. Bunun üzerine münakaşaya-tutuştular ve nitecede Rabî' onu öldürdü. Bu durum karşısında her ikisinin kabileleri toplandılar ve taraflar şiddetli bir şekilde kıyasıya savaştılar. Neticede Mâlik b. Neccâroğulları hezimete uğradılar.
Evs kabilesinden Kays b. Hatîm bu hususla ilgili olarak şu mealdeki mısraları söylemiştir :
"Amra'ya zenginliği ciddî göründüğü için mi terk ediyor? Yoksa durumumuz onun durumu gibi midir? Akşam vakti olunca Amra'ya evi uzaklaşmağa başladı; sana onun ayrılığı bugün belli oldu. Lâmbaları . ve kendileri sarı nilüfer çiçekleri olan Kata bahçelerinden hiç bir bahçe, üzerindeki kara bulutları sıyrılan hiç bir kalabalık mesirelik Amra'dan daha güzel değildir. Koltuk altlarından misk kokusu yayılan Amra, kadınların şereflilerinden ve ileri gelenlerindedir.
Onlar Rabî' savaşı günü biz kahraman süvarilerin bedenlerinin nasıl olduğunu, süngülerimiz kırılıncaya kadar savaş imdatçısmm peşinde ve savaş neşesi içerisinde vuruştuğumuzu Öğrendiler. Bu süvarileri sen çabuk çekilmek istenen kovayı çekiyorlarmış gibi görürsün.
Hazrec kabilesinden Hassan b. Sabit bir kaside ile Kays b. Hatîm'e cevap verdi. Bu kaside şu mealdeki mısralarla başlamaktadır : -
"Onların hüzünleri seni heyecana- sevkediyor; hâlbuki onlar bu gün kendi yaptıklarının gadrine uğradılar.
Yesrib (yâni Madine) bilir ki, hak ayırt edilemez hâle geldiği zaman biz orada hakkın terazisiyiz. Yesrib bilir ki, yağmur kıtlığı olduğu zaman biz oranın yağmurlarıyız. Yesrib bilir ki, kendisi savaş açtığında biz bu savaşın kahraman1 süvarileri oluruz. Yine Yesrib bilir ki, Nebît (yâni Anırb. Mâlik

b. Evs) keskin kılıçlar savrulduğu zaman oranın zelil ve perişan bir kişisi olur.
Evs kabilesi, her ne zaman bizi miğferlerimizi giydikten sonra süngü sallarken görse, ateşleri gizlenir (yâni karşımızda sinerler)... Ey Evs kabilesi mensupları! Kendinize sığmak arayın; zira eski hâlleriniz size geri döndü." [290]

Kudâ'alı Bir Genç Uşak Yüzünden Meydana Gelen Fâri' Savaşı

Araplar arasında vuku'a gelen meşhur savaşlardan biri de- Fâri' savaşıdır. ' '
Bu savaşın sebebi şu îdi: Neccâroğullarmdan birisi önce Kudâ'a kabilesinden olup sonra Beli kabilesine intisap etmiş olan genç bir uşak ele geçirmişti. Bu gencin amcası, Evs kabilesinden Mu'âzb. Nu'mân b. İm-ruü'l-Kays'in komşusu idi. Mu'âz adındaki bu zat ise Sa'cl b. Muâz olarak bilinen Sa'd'm babasıydı. Bir gün bu genç amcasını ziyarete gitmişti, fakat Neccârlı kişi onu yakalayıp öldürdü; bunun üzerine Mu'âz b. Nu'mân Neccâroğullarına bir elçi göndererek komşusunun (yâni gencin) diyetini veya katilini kendisine göndermelerini istedi ve katil hakkında kendisinin karar vereceğini bildirdi, fakat onlar Mu'âz'm bu isteklerini kabul etmediler. Bu sırada Abdu'l-Eşheloğullarmdan birisi söz alarak; «Eğer onlar bu isteklerimizi yerine getirmezler ise, bu gence karşılık olarak Âmir b. Itnâbe'yi Öldürürüz.» dedi. Âmirb. Itnâbe ise Hazrec kabilesinin ileri gelen eşrafmdandı. Bu söz Âmir'e ulaşınca şu mealdeki mısraları söyledi :
"Emsallerime benden kim haber ulaştırır? Öğüt ancak onu kabul edenleri irşad de sözden ibarettir. Bir kısmınız benim öldürülmem hususunda aceleci olduğu için pek yakında pişman olacaktır. Dilin ise maddî yararlara hiç tesiri yoktur. Şerefim, izzetim, tecrübe ve başarım, pahalı bir bedel karşılığında Övgüyü satm almam, musibet felâketleri önlemek için malımı harcamam, gayret sahibi kahramanların tepelerine vurmanı, sevgiliye coştuğu zaman : 'Olduğun yerde dur, Övülürsün veya rahat edersin.' demem, güzel hasletleri savunmama, henüz dal budak salmış, tuz gibi saf sahih nesepleri ve ruhları çirkinlik üzerine karar kılmamış nice kimseleri himaye etmeme engel oldu."
Âmirb. Itnâbe'nin bu sözleri karşısında Yahudi asıllı Rabî'b. Hu-kayk da şu mealdeki mısralarla ona cevap verdi:"Emsallerime benden kim haber ulaştıracak? Benim katımda iftira ve zulme yer yoktur. Ben haksız yere emsallerime kızmanı, çünkü inancıma göre kötüleme ve kınamaların bir cezası vardır. Yer yüzünde mekân tutup yürüdüğü hâlde, yere batmağa yaklaşan bu kişi gibisini hiç görmedim. Bir yiğidin ihanete uğradığı bir ülkede kalması, onun için sıkıntıdan başka bir şey değildir. Düşünülmeden söylenen bir söz kabı olmayan bir su gibidir. İnsanların bazı huyları müzmin hastalık hâlini almıştır; tıpkı cimrilik gibi ki, bunun devası yoktur. Bazı hastalıklar vardır ki, şifa bulması umulur; ahnıak-
, îık hastalığının ise şifâsı yoktur. Kişi, bol miktarda ni'nıete kavuşmaktan pek hoşlanır, fakat Allah ona dilediği kadar verir. Bir kimse ne kadar akıllı olursa olsun, fakirlik ve sıkıntılarla karşılaşmamış bulunsun, mutlaka bir gün kaza ve kader gelip onun sahasına çöker. Kişiyi zamanın kızları (felâketleri) nöbetleşerek peşpeşe takip eder; hattâ kapların aşındığı gibi onu aşındırır ve onda gedikler açar. Bir kabilenin başına sıkıntı ve felâketler çöktükten sonra, bunları bir bolluk ve rahatlık takip «eder. Ölüm ordusundan sakınıp korunmağa çalışan kişi istediği kadar tedbir alıp korunsun, bu korunmanın ona hiç bir faydası olmayacaktır. Hırslı kimseye hırsı yüzünden zenginlik verilmez, . fakat cömert kişinin yanında sayısız servet toplanır. Cimriye malm faydası olmaz, iyilik de sahibini küçültmez. Gönlü zengin olan bulduğu ile yetinir, her hangi bir şeyle zengin olmağa kalkışmaz. Gönül fakirliği ise bedbahtlığı devamlı olandır. Kişi gecelerin gelip geçmesini ister; hâlbuki gecelerin geçip

yok olması, kişinin ömrünün tükenmeğe yüz tutması demektir."
Mu'âzb. Nu'rnân, Neccâroğullarmın diyet vermekten veya katili kendisine teslim etmekten çekindiklerini görünce kendisi ve kabilesi savaş için hazırlanıp harekete geçtiler ve Hassan b. Sâbit'e ait olan Fâri' kalesinin yanında savaşa tutuştular. Savaş bütün şiddetiyle taraflar arasında yayıldı ve Öldürülen gencin diyetini Âmir b. Itnâbe getirip teslim edinceye kadar savaş bütün hızıyla devam etti. Âmir'in bu diyeti teslim etmesinden sonra aralarındaki anlaşmazlıklar düzeldi ve böylece tekrar eski güzel günlerine dönmüş oldular.
Bunun üzerine Âmir b.' Itnâbe bu hususla ilgili olarak şu mealdeki mısraları söyledi:
"... Ben, bir mecliste toplandıkları zaman önce Allah'a itaatte bulu-. nup sonra bahşişle işe başlayan, komşularına kötü söz söyletmeyen, müsafiri ağırlamak- hususunda çok gayret gösteren, zenginiyle fakiriyle hiç bir ayırım gözetilmeden birlikte yaşayan, isteyicilere ihsanları bol olan, süvarilerini düşman saflarının üzerine yönelten, ok-
lannı katile ulaştıran, intikam ve kinle düşmanlarına ye'tişen, savaş için her karşılarına çıkana darbe indiren, hep bir ağızdan : 'Akranlarınızı' yakalayın; zira ölüm Vâiloğullarmın gerisindedir! diyen, gölerini düşmanların üzerine dikerek sağanak hâlde yağan yağmurun altındaki arslanlar gibi yürüyen, savaş ateşi tutuştuğu zaman ucu kırılmış ok ve mil gibi faydasız dlmayan ve bir kıvılcımla hemen parlayan, haysiyet ve şerefini sürdürüp tabiat değiştirmeyen, cehalet hastalığını akıl ve hilimle tedavi eden ve konuşma gününde araya giden sözlerle hatipleri ayıplanmayan bir kabileye mensubum."
Âmirb. Itnâbe'nin söylediği bu beyitleri, içerisinde Farı' vak'asm-dan bahsedilmemesine rağmen güzel oluşlarından dolayı burada zikrettik. [291]

Hâtıb Vak'ası

Araplar arasında cereyan eden en meşhur savaşlardan bir tanesi de Hâtıb savaşıdır. Bu savaşın adını aldığı kişi ise, Evs kabilesine mensup olan Ümeyyeb. Zeyd b. Mâlik b. Avfoğullarmdan Hâtıb b. Kays'tir. Hâtıb savaşı Sümeyr savaşından yaklaşık yüz yıl sonra meydana gelmiştir. Bu iki savaş arasında bir çok savaş ve vak'alar cereyan etmiştir. Bunlardan meşhur olanları burada zikrettik, meşhur olmayanların ise zikrine lüzum görmedik. Hâtıb savaşı, 'Bu'âs vak'ası hariç, İslâmiyetin ortaya çıkmasına kadar geçen müddet içerisinde Araplar arasında meydana gelen en son savaştır.
Hâtıb savaşının sebebi şu idi: Hâtıb kabilenin sözü geçen efendisi ve ileri gelen eşrafından bir zattı. Bir gün Sa'lebe b. Sa'db. Zübyânoğullarm-dan birisi gelip Hâtıb'a müsafir olmuştu. Musafir olan bu kişi sabah erkenden Hâtıb'm yanından ayrılıp Kaynukâ'oğullarmm çarşısına uğramıştı. Bu sırada Haris b. Hazrecoğullarmdan annesine nisbetle "İbn Füshum" diye tanınan Yezîdb. Haris onu görmüş ve Yahudi asıllı birisine : «Eğer şu Sa'lebeoğullarmdan olan adamın arkasından ona bir tekme vurursan abam senin olacak." demişti. Bunun üzerine Yahudi abayı alıp adamın arkasına öyle bir tekme vurdu ki, çarşıda bulunanlar bu sesi işittiler. Bu defa Sa'lebeoğullarmdan tekmeyi yiyen bu kişi: «Ey Hâtıb ailesi! Mü-safiriniz rezil, rüsvay oldu; arkasından ona tekme vuruldu.» diye bağırmağa başladı. Durumun Hâtıb'a bildirilmesi üzerine hemen adamın yanma geldi ve kendisine tekmeyi vuranın kim olduğunu sordu, adam da işaret ederek Yahûdiyi gösterdi; bunun üzerine Hâtıb kılıcını alıp Yahûdi-nin tepesine indirdi ve başını yardı. Bu sırada İbn Füshum'a Yâhudinin Öldürüldüğü ve Öldürenin Hâtıb olduğu haberi ulaştırıldı. İbn Füshum
hemen Hâtıb'm peşine düştü, fakat yetiştiği zaman o, yakınlarına ait olan evlerin arasına girmiş

bulunuyordu. Bu sırada İbn Füshum Mu'âviyeoğul-larmdan birisiyle karşılaştı ve hemen onu orada öldürdü. İşte bundan sonra Evs ve Hazrec kabileleri arasında savaş kıvılcımları harekete geçti. Neticede her iki kabile kendi aralarında toplanıp savaşa hazırlandılar1 ve Haris b. Hazrecoğulları bendinin üzerinde bulunan köprüde karşılaştılar. Bu savaşta Hazrec kabilesinin başında Beyadaoğullarmdan. Amr b. Nu'mân. Evs kabilesinin başında ise Eşheloğullanndan Hudayr b. Simâk bulunuyordu. Evs ve Hazrec kabileleri arasında meydana gelen bu savaş civarlarında bulunan diğer Arap kabilerine kadar duyulup yayılmıştı. Bunun üzerine Fezâre kabilesinden Uyeyne b. Hısnb. Huzeyfe b. Bedr ile aynı kabileden Hıyar b. Mâlik b. Hammâd harekete geçip Medine'ye geldiler ve Evs ile Hazrec kabilelerinin arasını bulmak için sulh konusunu görüştüler ve her iki kabilenin birbirlerine karşı iddia ettikleri şeyleri ödemeyi tekeffül ettiler, fakat her iki kabile onların bu teklifini kabul etmediler. Nihayet savaş köprünün yanında başladı. Bu savaşa Uyeyne .b. Bedr ile Hıyar b. Mâlik de şahit oldular ve savaşın şiddetine bakarak Evs ile Hazrec kabileleri arasında sulh yapmanın imkânsızlığını görüp ümitlerini yitirdiler. Neticede savaş Hazrec kabilesinin zaferiyle nihayet buldu. Hâtıb savaşı, Araplar arasında cereyan eden savaşların en meşhurlarmdan-dır. Bu savaştan sonra bir takım vak'alar daha meydana gelmiştir, ancak bu vak'alarm hepsi Hâtıb savaşından kaynaklanmıştır. [292]

Rabî' Vak'ası

Bu vak'a, Hâtıb savaşının bir devamıdır. Hâtıb adıyla bilinen köprü vak'asından sonra Evs ve Hazrec kabileleri tekrar "Rabî' " denilen yerde karşılaştılar. Rabî' ise Sefh yakınında bulunan bir duvardı. Karşılaşan taraflar şiddetli bir şekilde savaştılar. Her iki kabile birbirlerini yok etmek üzere iken Evs kabilesi hezimete uğradı, Hazrec kabilesi ise Evs'lilerin peşine düşüp onları evlerine kadar takip etti. Hâlbuki bundan önce savaşan bu iki kabileden her hangi birisi yenilip evlerine çekildiği zaman galip olan. taraf mağlûp olan tarafı takip etmezdi. Hazrecliler Evslilerin peşini evlerine kadar takip edince, Evsliler sulh istemek mecburiyetinde kaldılar, fakat Hazrec kabilesinden Neccâroğulİları onların sulh isteğini kabul etmediler, Bunun üzerine Evsliler kadın ve çocuklarını kalelerin içerisine koyup onları korunma altına aldılar. Bu durum karşısında Hazrecliler Evslilerin peşlerini bırakıp geri döndüler.
Beyâdaoğullarmdan Sahrh. Selmân bu vak'a hakkında şu mealdeki mısraları söylemiştir :
"Süveyd b. S amit'e, kabilesine ve İbn Eslet'e benden ulaştırıp duyurun. Biz, Rabf savaşında onların ileri gelen kişisini öldürdük, kurtulanlar ise yaralı olarak kurtuldular. Eğer aynı aşirete mensup olmamızdan kaynaklanan haklar yapılması gereken bir hakkın yerine getirilmesini durdurmamış olsaydı, daha Önce otuz kırk dolayın-: daki atlı süvarilerin gelip onları helak ettiği gibi, şimdi de bizim tarafımızdan onların başına aynı felâketler gelebilirdi."
Süveyd b. Sâmit de Sahrb. Selmân'a şu mealdeki mısralar ile cevap verdi :
"Benden Sahrciğime haber götürüp iletin; o, içinde İbn Eslet'in de bulunduğu Evs savaşının acılarını tatmıştı. Onların, ileri gelen kişimizi öldürmelerine karşılık olarak biz de onların seriyyelerini (üç yüzer kişilik askerî birliklerini) katlettik. Şunu da bilmenizi isterim ki, kurtulmak gayesiyle gelip size sığınanlar aslında kurtulmuş sayılmazlar." [293]

Bakî' Vak'asi

Bakî' vak'ası da Hâtıb savaşının bir devamıdır. Evs ve Hazrec kabileleri Rabî' vak'asıııdan sonra "Bakî'ul-Gargad" denilen yerde tekrar karşılaştılar ve çok şiddetli bir şekilde savaştılar. Neticede savaşı Evs kabilesi kazandı.

Bunun üzerine Evs kabilesinden Ubeydb. Nâkıd şu mealdeki mısraları söyledi :

. "Avfoğulları ile topluluklarının geldiklerini ve Neccâroğulları topluluğunun hazırlanıp toplandıklarını görünce, kavmimi çağırdım ve onlara adamlarının bulundukları yere giden yolu gösterip kılavuzluk yaptım. Mâlikoğullarından nice topluluklar karşılaşma sırasında canlarını cömertçe feda ettiler; fakat karşılaşma esnasında ne korktular ve ne de gevşeklik gösterip dağıldılar. Onlar öğle vaktinden akşamın gurubuna kadar meydanda kaldılar ve size ölüm kadehleri sundular. Uzun müddet kendileriyle uğraşılmasına rağmen dengelerini korudular ve kendilerine karşı gelen kavmin kanlarını kana kana içtiler (intikam aldılar). Öldürülmüş olan yakınların üzerinden savaşın şiddeti kalktı; eğer aramızda sulh anlaşması olanlar ile yakın akrabalar olmasaydı, onların cesedlerinin nakline gerek kalmazdı. Hamilerini yitiren her genç kız : 'Acaba kavmimizden arkamızda kalanların hepsi öldürüldü mü?' diyorlardı. Siz, kendisine cariyelerin ve kıymetli hüllelerin eşlik ettiği, çevresini koruyan kerîm birisini Öldürdünüz. Hâlbuki onun ihsanı bol, huyu ve eşkâli güzeldi; meclisine sonradan katılanlar İçkiye kanardı, kendisinin varlığı ise develer için bir bahtsızlıktı.'

Hazrec kabilesinden ve Hârisoğullarmdan Abdullah b. Revâha, Ubeyd b. Nâkıd'a şu mealdeki mısralarla cevap verdi :

"Avfoğulları ile onların kardeşi olan Ka'b'm ve Neccâroğulları topluluğunun geldiklerini gördüm. Daha önce de onlar sizin koruluklarınızı kılıçlarıyla ihlâl etmişlerdi ve onların size~ yaptıklarını hiç bir kimse yapmamıştı."

Hâtıb savaşında Evs kabilesinin başında reis olarak Vâiloğullarından Ebû Kays b. Eslet bulunuyordu. Ebû Kay s Hazrec kabilesine karşı bütün" gücüyle kendisini savaşa vermişti ve rahatını terk etmişti, bu yüzden de zayıflayıp rengi değişmişti. Bir gün karısının yanma geldiği zaman karısı kendisini tanıyamamış, onu ancak konuşmasından tanıyabilmiş ve : "Ko-nuşuncaya kadar seni tanıyamadım." demişti.

Bunun üzerine Ebû Kays b. Eslet şu mealdeki mısralarda başlayan uzun bir şiir söyledi :

"Karım bana : 'Niçin kötü söz söylemeğe' niyet ediyorsun? Yavaş ol, sözlerini kulaklarıma kadar ulaştırıp duyurdun.' dedi. Rengim değiştiği için karım beni tanıyamadı ve yadırgadı; hâlbuki savaş, acıları kendisine toplayan bir gulyabâni idi. Kim savaşın tadını tadarsa, savaşın tadını acı ve kendisini savaş meydanında bulur. Miğfer basımdaki saçları döktü; hafif bir uykudan başka uyku uyumuyorum. Artık ben gayretimi Mâlikoğullarmın büyükleri üzerine teksif ediyorum, çünkü herkes şanına lâyık olanı yapar. Ben, düşmanlara karşı düz yerdeki havuzcuklar gibi, halkalar şeklinde örülmüş geniş bir zırh hazırladım. Düşmanlarımı Hind-yapısı parlak, keskin, sert, ucu
eğri bir kılıçla enselerinden kakarak kendimden bertaraf edip uzak-laştırdım."

Sonra Ebû Kays b. Eslet, Evs kabilesi mensuplarını topladı ve onlara: «Ben, hangi kabilenin başına geçtinise, onlar mutlaka hezimete uğradılar. Siz hoşlandığınız birisini başınıza başkan tayin edin.» dedi; bunun üzerine Evs kabilesi mensupları, Eşheloğullarmdan Üseyd'in babası Hudayr b. Si~ mâk'i kendilerine başkan seçtiler. Hudayr'm oğlu Üseyd ise Hz. Peygamber (S.a.) ile sohbette bulunmak suretiyle sahabe arasına girmiş ve Bedr
savaşma katılmıştı. İşte bundan sonra Evs kabilesinin savaşla ilgili bütün işlerini Hudayr üstlenip yürüttü. Neticede Evs ve Hazrec kabileleri "Gars" denilen yerde karşılaşıp savaşa tutuştular. Bu.

karşılaşmada zaferi Evs kabilesi kazandı. Bundan sonra her iki kabile sulh talebiyle birbirlerine karşılıklı olarak elçiler gönderdiler ve savaşta öldürülen kişilerin, sayısı hesap edilip fazla can zayiatı verdiren kabilenin diyeti ödemesi hususunda sulh- anlaşmasına vardılar. Nihayet hesap neticesinde Evs kabilesinden Hazrec kabilesine göre üç kişi daha fazla öldürüldüğü anlaşıldı. Bunun üzerine Hazrec kabilesi diyet yerine rehin olarak kendilerinden üç genç uşağı Evs kabilesine teslim etti, fakat,Evsliler gaddarlık edip bu üç genci Öldürdüler. [294]

_ .

Evs Ve Hazrec Kabileleri Arasında Meydana Gelen Birinci Ficâr Vak'ası

Bu birinci Ficâr vak'asmın, daha Önce bahsi geçen ve Kays ile Kinâ-ıie kabileleri arasında cereyan eden birinci Ficâr savaşıyla hiç bir alakası yoktur. Evs kabilesi mensupları diyet mukabilinde kendilerine rehin bırakılan üç genci öldürünce Hazrecliler bir araya toplanıp savaş için hazırlandılar ve "Hadâık".denilen yerde Evslüer ile karşılaştılar. Hazrec kabilesinin başında Abdullah b. Übeyyb. Selûl, Evslilerin başında ise Ebû Kays b. Eslet bulunuyordu. Neticede taraflar savaşa tutuşup şiddetli bir şekilde savaştılar ve birbirlerini yok edecek derecede vuruştular. Evslilerin kendilerine rehin olarak bırakılan üç genci Öldürmelerinden dolayı bu vak'aya "Ficâr" yâni "Birinci Ficâr" adı verildi. Kays b. Hatim bahçesinden döndüğü bir sırada kavminin savaş için hazırlanıp ortaya çıktığını gördü ve hemen kabilesine katıldı; fakat ne yazık ki silâhını, alması mümkün olmadı ve yanında bulunan kılıcıyla savaşa iştirak edip büyük başarılar gösterdi, ancak Kays fena halde yaralandı ve bu yaralanmadan dolayı bir müddet tedavi altına alındı, bu esnada kendisine su içmemesi tavsiye edildi. Bu sebeple Abdullah b. Revâha şu mealde bir beyit söyledi :
"Ficâr günü attığımız bir okla Kaysb. Hatîm'i yaraladık. Bu sebeple o perhiz altına alındı ve başkaları su içerken perhizli olduğu için o su içemiyordu." [295]

Muabbis ve Mudarrıs Vak'ası

Daha sonra Evs ve Hazrec kabileleri "Mudarrıs" ve "Muabbis" denilen iki duvarın yanında tekrar karşılaştılar. Hazrecliler "Mudarrıs" admdaki duvarın, Evsliler ise "Muabbis" adındaki duvarm arkasında bulunuyorlardı. Her iki kabile şiddetli bir şekilde günlerce savaştılar, neticede Evs kabilesi mensupları hezimete uğrayıp evlerine ve. kalelerine çekildiler. Evsliler ise bu savaştaki kadar böylesine kötü bir hezimetle hiç karşılaşmamışlardı. Sonra Amrb. Avfoğulları ile Evs kabilesinden Evs Menât-oğulları bir araya gelip Hazrec kabilesiyle sulh anlaşması yapmak istediler, fakat Evs kabilesinden Abdu'I-Eşheloğulları ile Zaferoğulları ve Evs kabilesinin diğer bazı kolları bu sulh anlaşmasına karşı çıktılar ve : «Hazrec kabilesinden intikam alıncaya kadar sulh anlaşmasına yanaşmayacağız.» dediler. Bu arada Amrb. Avfoğulları ile Evs Menâtoğullarmın sulh teklifini bir fırsat bilen Hazrec kabilesi onlara karşı baskın hareketlerini sıklaştırıp eza ve cefalarını artırdılar. Bu durum karşısında biraz önce de bahsettiğimiz üzere Evs kabilesinden Abdu'l-Eşheloğulları ile Zaferoğulları ve diğerleri hariç, Evs kabilesinin diğer kolları Medine'den göç etmeğe karar verdiler. S el eme oğulları ise Abdu'l-Eşheloğullarmm "Ra'l" 'de bulunan mallarına baskın yaptılar. Abdu'l-Eşheloğulları burada bulunan mallarını korumak için Selemeoğulları ile çatışmaya girdiler ve bu çatışma esnasında Eşheîoğullarmdan Sa'd b. Mu'âz büyük bir yara aldı. Selemeoğulları Sa'db. Mu'âz'ı

alıp Hazrec kabilesinden Amr b. Cemûh'un yanma götürdüler. Amrb. Cemûh ise Sa'db. Mu'âz'a himaye hakkı tamdı ve Ra'l'i koruma altına alarak buranın yakılmasını ve ağaçlarının kesilmesini önledi. İlerde de bahsedeceğimiz üzere, Bu'âs savaşında Sa'db. Mu' âz, Amr b. Cemûh'un yapmış olduğu bu iyiliğin karşılığını kendisine fazlasıyla ödedi.

Daha sonra Evs kabilesi mensupları, Hazreclilere karşı Kureyş ile ittifak anlaşması yapmak için Umre.yapmağa gidiyormuş gibi gösterip Mekke'ye geldiler, çünkü o zamanlar Araplar arasında şöyle bir âdet vardı: Herhangi bir kimse umre veya hacc yapmak istediği zaman hasmı ona saldırmaz ve umre yapmak isteyen kişi evinin üzerine kesilmiş hurma budakları asardı. Evsliler de böyle yaptılar ve Mekke'ye gelip Kureyş ile ittifak anlaşması akdettiler. Bu anlaşmanın yapıldığı sırada Ebû Cehil Mekke'de bulunmuyordu. Ebû Cehil, Mekke'ye döndüğü zaman Kureyşli-lere : «Siz eskilerin: 'Yabancı yerliyi kovar.' sözünü hiç duymadınız mı? Üstelik Evs kabilesi hem kalabalık ve hem de çok güçlüdür, ayrıca yerlilerin kendi üzerlerine gelen yabancıları memleketlerinden çıkarıp sürdükleri ve onlara üstün geldikleri nadiren vaki olmuştur.» dedi; bunun üzerine Kureyşlüer Ebû Cehil'e : «Onlarla yapmış olduğumuz bu ittifak anlaşmasından nasıl çıkıp kurtulabiliriz?» diye sordular. Ebû Cehil: «Siz bu işi bana bırakın, benjm işin uhdesinden gelirim.» diye karşılık verdi. Bundan sonra Ebû Cehil kabilesinden ayrılıp Evslilerin yanma geldi ve onlara : «Siz ben yok iken kabilemle ittifak anlaşması yapmışsınız; şimdi ben sizinle anlaşma yapmak ve ileride başınızın ağrımaması için size bir firsat tanımak üzere bir hususu hatırlatmağa geldim. Hatırlatacağını husus ise şudur : Biz kadınları çarşı pazara çıkan bir milletiz; bizden birisi çarşıya çıkan kadına yetiştiği zaman onun kıçına vurur. Eğer kadınlarımıza yapılan bu muameleyi aynı şekilde kadınlarınıza yapıldığı takdirde bunu hoş karşılayacaktanız, sizinle anlaşma yapabiliriz. Şayet böyle bir muameleyi hoş karşilayamayacaksamz, bundan önce yapılmış olan anlaşmayı geri çevirin.» dedi. Bunun üzerine Evsliler : «Biz böyle bir hareketin kadınlarımıza yapılmasını reva görmeyiz.» dediler ve daha önce yapılmış olan anlaşmayı geri çevirip memleketlerine döndüler; çünkü En-sâr (Evs ve Hazrec), özellikle Evs kabilesine mensup olanlar iffet ve namuslarına çok düşkün idiler.

Şair Hassan b. Sabit kendi kabilesinin Evslilere yaptıklarıyla övünerek şu mealdeki mısralarla başlayan uzun bir şiir söylemiştir :

"Ebû Kays'e bir elçi gönderin; şayet o, gönderilen elçinin getirdiği mesaja kulak verirse, bu mesaj ona bir kısım şeyleri açıklayacaktır. Eğer kendi topraklarınızın içerisinde bulunduğunuz bir sırada sizi palabıyıklı kalabalık bir asker topluluğu kuşatıp basürmazsa, ben kendimi iffetsiz ve namussuz sayıyorum. Bu korkunç kalabalık asker topluluğunu gören ulu ve kudretli kişiler onlara boyun eğer, yerleşip mekân tutanlar korkularından bulundukları yeri terk eder, çiçeği burnundaki bakire kızlar saçları ağarıp yaşlanır, hamile kadınlar ise çocuklarını düşürür. Sizi meskenleri inleri olan sık ağaçlı ormanların arslanları gibi olan Neccâroğullarının kahraman arslanlan ziyaret edecektir. Ki bu kahramanların arasında hakîkî arsîan. etrafa iniltiler yayan zavallı bir durumda kalır. Sanki kendilerini seyredenlere karşı onlarda bulunan parlaklık ve güzellik sert ılgın ağaçlarından ve yakılmış gümüşten alınmıştı. Onlar üzerlerindeki demir silâhlarla vuruşurlarken sanki güçlü siyah erkek deve gibiydiler. Ey Ebû Kays! Bu'âs vak'asmdan önce seni Ölüm karşılamıştı; şimdi Bu' âs vak'asmdan sonra ise beni alçaltıcı bir zillet ve perişanlık yakaladı..." [296]

Ensâr (Evs ve Hazrec) Arasında Meydana Gelen İkinci Ficâr Valt'ası

Evs kabilesi Hazreclilere karşı Nadr ve Kurayzaoğullarma ittifak anlaşması teklifinde bulunmuştu.

Hazrecliler bu durumu Öğrenince Nadr ve Kurayzaoğullarma bir elçi göndererek kendilerine savaş ilân ettiklerini bildirdiler; bunun üzerine Yahudi asıllı olan Nadr ve Kurayzaoğulları : «Biz EvslİIerle böyle bir ittifak anlaşması yapmak niyetinde değiliz.» diyerek Hazreclilere haber gönderdiler,' fakat Hazrecliler onların bu sözlerindeki sadakatlerini garanti etmek için Nadr ve Kurayzaoğullarından kırk genç rehin aldılar.

Daha sonra İbn Füshum bir gün içki içip sarhoş olduktan sonra bu hususla ilgili olarak şu mealdeki mısraları söyledi :

"Onlar müttefik aramağa koyuldular; çünkü kemikleri yufkalaştığı için zayıfladılar ve mallarını boş yere zayi ettiler. Onlardan birisi kabileye kötü davrandığı zaman biz onların üzerine îr (?) oğullarından hasımlar göndeririz. Onlar, savaş imdatçılarım sırtlanıp götür-, düler; biz de Yahudileri alıp kendimize sermaye yaptık. Biz, ahde vefasızlık gösterirler endişesiyle Yahudilerden bir grup kimseyi rehin aldık ve onlar yanımızda emanet olarak bulunuyorlar. Onlar emanımız altında ve yanımızda bulunan bu rehinlerden dolayı siya-seten bize boyun eğip zelil oldular; öyle ki tarafımızdan başlarına gelebilecek musibetlerden dolayı bizlerden korkuyorlardı: çünkü biz düşmanımızla karşılaştığımız zaman öyle bir darbe ile saldırız ki; şerefli ve ulu kimseleri perişan edip kendimize boyun eğdiririz."

Nadr ve Kurayzaoğulları İbn Füshum'un bu sözlerine fena hâlde öfkelendiler. Ka'b b. Esed : «Eğer biz onlara baskın yapmazsak İbn Füshum' un dediği gibi oluruz.» dedi; bunun üzerine onlar Evs kabilesiyle ittifak yapıp Hazrec kabilesine karşı koydular. Hazrecliler, Ka'b b. Esed'in bu sözünü duyunca, yanlarında rehin bulunan Nadr ve Kurayzaoğullarmm genç uşaklarını öldürdüler, fakat bu arada birkaçını serbest bıraktılar. Serbest bırakılanlardan birisi de Kurayzaoğullarından Muhammed b. Ka'b'ın dedesi Süleymb. Esed idi. Nihayet Evs kabilesiyle Nadr ve Kurayzaoğulla-rı Hazreclilere karsı savaş açmak üzere bir araya geldiler ve neticede şiddetli bir şekilde savaştılar. Yahudi gençlerin öldürülmesinden dolayı bu vak'aya "İkinci Ficâr' vak'ası" adı verildi.

Bu Yahudi gençlerin Öldürülmeleri hakkında başka bir rivayet daha zikredilmektedir. Şöyle ki: Beyâdaoğullarından Hazredi Amrb. Nu'mân kendi kabilesi olan Beyâdaoğullarma : «Atanız sizi kötü bir yere yerleştirdi. Allah'a and olsun ki, sizi Nadr ve Kurayzaoğullarının bulundukları yerlere getirip yerleştirmedikçe veya onlardan .rehin alman gençleri öl-dürmedikçe başıma su dokundurmayacağım.» dedi. Nadr ve Kurayzaoğullarının yerleşmiş olduğu yerler ise en güzel ve en uygun yerleşme yerleriydi. Bunun üzerine Amrb. Nu'mân Nadr ve Kurayzaoğullarma bir elçi gönderip onlara : «Ya bulunduğunuz yerleri tehliye edip yurdunuzu bize bırakırsınız, ya da rehin alman gençleri öldürürüz.» dedi. Bu durum karsısmda Nadr ve Kurayzaoğuliarı yurtlarını terk etmeğe niyetlendiler; fakat Kurayzaoğuîlarmdan Ka'b b. Esed ortaya atılarak : «Ey kabilemin insanları! Yurdunuzu koruyun ve buradan ayrılmayın. Bırakın Amrb. Nu' mân genç uşaklarınızı öldürsün. Bir genç uşak kazanmak bir gecelik meseledir. Sizlerden birisi bir gece herhangi bir kadın ile yattığı zaman, bu öldürülecek olan gençler gibi birisine sahip olabilir, »dedi. Bunun üzerine onlar Beyâdaoğullarma bir elçi gönderdiler ve onlara : «Biz yurdumuzu terk etmeyeceğiz, size rehin bırakılan gençlerin durumu hakkında düşünün ve onları koruyun.» diye karşılık verdiler, fakat Amrb. Nu'mân re-' hin bırakılan bu genç uşakları öldürdü. Abdullah b. Übeyy b. Selûl ise Amr b. Nu'mân'ın bu hareketine karşı çıktı ve ona bu hareketinin günah ve zulüm olduğunu söyledi. Abdullah b. Übeyy, rehineleri öldürmekten ve Evs-lilere karşı savaşmaktan Amrb. Nu'mân'ı caydırmağa çalışarak ona : «'Bir gün naaşmın bir aba içerisine sarılmış olarak dört kişi tarafından getirileceğini şimdiden görmüş gibi oluyorum.» demişti. Bu arada ne Abdullah b. Übey ve ne de ona tâbi olanlar rehinlerden hiç bir genci öldürmediler ve

onları serbest bıraktılar. Serbest bırakılanlardan birisi de Muhammed b. Ka'b'm dedesi Süleym b. Esed idi. İşte bu vakit Nadr ve Kurayzaoğulları Hazreclilere karşı Evslilerle ittifak anlaşması yaptılar ve aralarında "İkinci Ficâr yak'ası" denilen savaş meydana geldi. Bu rivayet, İkinci Ficâr vak'asma bu ismin verilmesinin uygunluğunu göstermektedir, çünkü birinci rivayete göre, Hazreclilerin rehineleri Yahudi kabilelerinin ahde vefa göstermemelerinden dolayı öldürmüş olduklarından bu vak'aya "İkinci Ficâr vak'ası" adının verilmesi pek uygun gelmemektedir. Ancak Yahudilerin ahde vefa göstermemelerinden dolayı bu vak'aya "İkinci Ficâr vak' ası" adının verilmesi mümkün olabilir. [297]

Bıı'âs Vak'ası

Sonra Nadr ve Kurayzaoğulları birbirlerine yardım etmek üzere Evs kabilesiyle olan muahedelerini tekrar yenilediler. Böylece durumları güçlenince savaş hazırlığı gayretine düştüler. Bu arada Nadr ve Kurayzaoğul-larına diğer Yahudi kabileleri de iltihak edip katıldılar. Hazrecliler bu clurumu öğrenince bir araya toplanıp savaş için hazırlığa giriştiler ve müttefikleri Eşca' ile Cüheyne kabilelerine haber gönderdiler. Bu arada Evsli-ler de müttefikleri olan Müzeyne kabilesine haber saldılar. Böylece her iki taraf savaş için kırk gün hazırlık yaptılar ve Kürayzaoğullarına bağlı bulunan "Bu'âs" mevkiinde karşılaştılar. Evslilerin başında Üseyd'in babası Hudayr el-Ketâibb. Simâk, Hazreclilerin başında ise Beyâdaoğullarından Amrb. Nu'mân bulunuyordu. Bu arada Abdullah b. Übeyy b. Selûl kendisine tâbi olanlarla birlikte Hazreclilerin yanında yer almadı. Harise bHârisoğulları da Evsiilerden uzak durdular ve onlara katılmadılar. Karşılaşan taraflar şiddetli bir şekilde savaştılar ve her iki taraf savaş esnasında sabır ve metanet gösterdiler.

Evsliler silâhların acısını hissedince yenilmiş olarak hemen "Urayd" tarafına doğru kaçmağa başladılar. Başlarında bulunan Hudayr onların hezimetini görünce olduğu yere çöktü ve mızrağının demirini ayağının üzerine vurup : «Vay başıma gelenlere! Deve gibi olduğum yerde çakıldım kaldım. Allah'a and olsun ki, öldürülmedikçe geri dönmeyeceğim. Ey Evs topluluğu! Eğer beni bırakıp gitmek istiyorsanız, buyurun gidin.» dedi; bunun üzerine Evsliler ona merhamet gösterdiler, Abdu'l-Eşheloğulla-rından Halife adındaki kişinin iki oğlu Mahmûd ve Yezîd ölünceye kadar Hudayr'i savunup vuruştular. Bu sırada kimin tarafından atıldığı belli olmayan bir ok gelip Hazreclilerin reisi olan Amrb. Nu'mân'a isabet etti ve onu öldürdü. Abdullah b. Übeyy b. Selûl ise bir ara Bu'âs'm yakınma kadar gidip durum hakkında haber almağa çalışmıştı. Tam bu sırada bir abaya sarılmış olan Amr b. Nu'mân'ın naaşmın dört kişi tarafından getirilmekte olduğunu gördü. Daha önce Abdullah b. Übeyy bunun böyle olacağım Amrb. Nu'mân'a söylemişti ve nitekim dediği gibi de oldu. Abdullah b. Übeyy onu bu durumda görünce : «Haydi şimdi yapmış olduğun taşkınlık ve zulmün vebalini tat bakalım!» dedi. Neticede Hazrecîiler hezimete uğradılar, Evsliler ise var güçleriyle Hazreclilere yüklendiler ve onlarla vuruştular. Hazredi birisi : «Ey Evs kabilesi topluluğu! Kardeşleriniz olan Hazreclileri yok etmeyin, onlara iyi muamele edin; zirkonların civarında yaşamak Sa'lebeoğullarınm civarında yaşamaktan daha hayırlıdır.» diyerek yüksek sesle bağırdı; bunun üzerine Evsliler savaşa son verdiler ve Hazreclilerin ölülerini (yâni silâh, elbise v.b. şeylerini) soymadılar. Hazreclilerin ölülerini Nadr ve Kurayzaoğulları.soydular. Evsliler reisleri Hudayr b. Simâk'i savaş alanından yaralı olarak kaldırdılar, fakat Hudayr aldığı bu yaradan öldü. Bu arada Evsliler Hazreclilerin evlerini ve hurmalıklarım ateşe verip yaktılar. Eşheloğullarından Sa'db. Mu'âz ise, RaTde-kendisine gösterilen iyi muameleden dolayı Selemeoğullarmm mallarını, evlerini ve hurmalıklarını yakılıp

yıkılmaktan korudu. Ra'l ile ilgili bahis biraz önce yukarıda zikredildi. Yine Bu'âs günü Zübeyrb. İyâsb. Bâtâ, Hazrec kabilesinden Sabit b. Kays b. Şemmâs'ı kurtardı ve alın saçını kestikten sonra onu serbest bıraktı. İşte bu yüzden - ileride bahsedeceğimiz üzere - Sabit, İslâmiyet dönemindeki Kurayzaoğulları vak'asmda Zübeyr b. İyâs'm canını kurtarmak suretiyle kendisine yapılan bu iyiliğin karşılığını ödedi.

Bu'âs vak'ası, Evs ve Hazrec kabileleri arasında meydana gelen meşhur savaşların en sonuncusudur. Bundan sonra İslâmiyetin gelişi ile her iki kabile söz birliği ederek tek kelime (kelime-i tevhîd} etrafında İslâm'a ve müslümanla'ra yardım etmek üzere bir araya gelip kaynaştılar. Böylece Allah (C.c.) savaş hususunda müminlere kâfi geldi.

Bu'âs vak'ası hakkında Evs ve Hazredi şairler bir çok şiirler söylemişlerdir. Evs kabilesinin Zaferoğulları kolundan Kays b. Hatîm'in Bu'âs hakkında söylemiş olduğu bir şiirin meali şöyledir ;

"Amre'nin. altm yaldızlı sırmalı elbise gibi süslü olan resmini tanıyor musun? İkimizin de diyarı Mina üzerinde bulunmaktadır; eğer kervanın gelme ümidi olmasaydı, o bize gelecekti. Bulut altındaki güneş gibi bize göründü, fakat bir kaşını gösterip diğer kaşını bizden esirgedi.

Ben haksız yere savaşı körükleyen birisi değilim; vakta ki onlar (sulha) yanaşmadılar, ben de tutup savaş ateşini her tarafa yaydım. Savaşı kaldırma gayretinin onun hızını artırmaktan başka bir işe yaramadığını görünceye kadar savaşın bertaraf edilmesini ilân ettim, fakat savaşın başladığını görünce ben de bürdelerim (bir tür giysi) le beraber çivi başları çekirge gözlerine benzeyen ve yenleri parmak uçlarını örten savaşçı elbisesini (zırhı) kat kat giydim. Sen yere atılan mızrak parçalarını uzun boylu güzel kızların ellerindeki bir zirâhk hurma dalları gibi görürsün. Mâlik, Salebe ve Milkâhenîn (?) gibi hayırlı kabileler bana yıldırım birlikler verdiler. Nice savaş erleri vardır ki, çağrıldıkları zaman küstah yürüyüşlü develer gibi savaşa koşarlar. Bizim savaş meydanından kaçışımızın en kötü şeklî mızrakların birbirine girdiği bir sırada vuruşmaya devanı ederken ayaklarımız sabit bir yerde durduğu hâlde yüzümüzü biraz çevirerek omuzlarımızı hafifçe eğmekten ibarettir. Biz size kılıçlarla tekrar tekrar saldırdık ve siz her kötü günde bembeyaz ortaya çıkan, fakat darbe yaralanyla kıpkırmızı bir şekilde geri dönen ve sütlü develer arasında dolaşan yeni doğmuş deve yavrularından daha zelil ve perişan idiniz. Hadâık günü. sizinle karşılaştığımda başını açık ve mığ-fersizdi; elim ise tura oynar gibi kılıçla oynuyordu. Bu'âs vak'asm-da kılıçlarımız bizi Gassân'nm kökünde bulunan parlak şerefimize götürdü. Biz sizinle Ficâr vak'asmda ve ondan Önce de savaştık; fakat Bu'âs savaşı ise üstün gelme günü oldu. Evs kabilesine mensup nice topluluklar iri taneli yağmur serpintileri arasında yürüyen ars-lanlar gibi nızraklariyla heybetli bir şekilde gelip Bu'âs vak'asma katıldılar."

Hazrec kabilesinden Abdullah b. R ev âh a ise Kays b. Hatîm'e şu mealdeki mısralarla cevap vermiştir :

"Leylâ karışık insanların arasından sana mı arzu duyuyor? Evet, göğüs üzerinde göz yaşının serpintileri var. Sevgiden şikâyet eden mihnet sahibi kederli kişinin ihtiyacını karşılamayan uzaklara dalıp giden kişinin arkasından ağladı. Sabah erken güneş kendisini gösterdiği zaman, onun aklından obadan uzaktaki her türlü mer'â düşüncesini uzaklaştırıp onu rahatlattı. Biz, var olan eski mallarımızı fakir ve hak sahibi isteyiceye vermek suretiyle asalet ve şerefimizi koruruz. Kılıçlarımız yolunu şaşırmış körleri yola getirdi ve ağızlarından salyalar akan nice hasımları yola sokup düzelttik. Biz, üzerlerinde demir silâhlar, yıldızlar gibi parlak mığferler bulunan nice piyadelerle ortasında ölüm görünen mihnetti savaş meydanlarına azgın yürüyüşlü develer gibi yürüyüp geldik. Onlar zırhsız idiler ve sen onları mızraklarını kaldırıp darbelerini indirdikleri zaman arslanlar ordusu sanırsın. Her

kötü günde onların sığmakları doğrultulmuş sert mızraklar ile keskin kılıçları olmuştu."
İbn Revâha'nın teşbîb (övgü kasidelerinin başında kadınlardan bahsederek kasideyi süslemek) de bulunduğu Leylâ, Kays b. Hatîm'in kız kardeşidir. Kays b. Hatîm'in teşbîbde bulunduğu Anıre ise Abdullah b. Revâha'nın kız kardeşi ve Ensâr'dan Nu'mânb. Beşîr'in annesidir. [298]

Salûf Kabilesinin Tâif Hâkimiyeti Ve Ahlâf (Müttefikler) İle Mâlikoğulları Arasında Meydana Gelen Savaş

Tâif toprakları eskiden beri Advân b. Anır b. Kays b. Aylan b. Mudar-oğullarına ait bulunuyordu. Âmir b. Sa'sa'a b. Mu'âviyeb. Bekr b. Hevâzin b. Mansûrb. Ikrinıe b. Hafsa b. Kays b. Aylânoğullarımn nüfusları çoğalınca şiddetli bir savaştan sonra Tâif'i ellerine geçirdiler, Âmiroğulları yazı Tâif'te, kışı da Necid'cle geçirirlerdi. Sakîf kabilesinin evleri Tâif'in çevresinde bulunuyordu.
Sakîf kabilesinin nesebi konusunda alimler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu alimlerden bazılarına göre Sakîf kabilesi Ma'add soyundan gelen İyâd'a dayandırılmıştır. Buna göre Sakîf'in adı ve nesebi Kasiyy b. Nebtb- Münebbilıb. Mansûrb. Yakdümb. Ersâb. Du'mî b. İyâd'dır. Diğer bazı alimlere göre, Sakîf kabilesi Hevâzin'e dayandırılmış ve ona nis-bet edilmiştir. Buna göre Sakîf'in adı ve nesep şeceresi Kays b. Münebbih b. Bekr b. HevâzİnB. Mansûrb. Ikrime b. Hafsa b. Kaysb. Aylân'dır.
Sakîf kabilesi, Tâif'i gördükleri zaman buranın güzel meyveleri ve bitkileri hoşlarına gitmişti. Bunun üzerine onlar Âmiroğullarıiıa şöyle bir ' teklifte bulundular : «Tâif arazisi tarıma elverişli değildir, hayvancılık için ise gayet uygundur. Gördüğümüz kadarıyla siz hayvancılığı ziraat ve meyveciliğe tercih etmişsiniz. Biz hayvanları olmayan bir kabilenin insanlarıyız. Eğer külfetsiz ve masrafsız bir şekilde hem ziraî ürünlere ve hem de hayvanlara sahip olmak isterseniz, beldeniz Tâif'i bize teslim edin; zira
1 biz topraklarınızı işler, içlerine meyve ağaçları diker ve içleri örülü güzel kuyular kazarız. Ayrıca bunların masraf ve işçiliğini biz üstleniriz ve size hiç bir masraf ve 'külfet yüklemeyiz. Meyveler olgunlaştığı zaman
' toprak sahibi olarak meyvelerin yarısını siz, çalışmamızın karşılığı olarak da yarısını biz alırız."
Bu teklif Âmiroğullarının hoşuna gitti ve arazilerini Sakîflilere teslim ettiler; bunun üzerine Sakîfliîer Taife indiler ve Tâif topraklarını kendi aralarında taksim ettikten sonra bu toprakları işlediler ve üzerine üzüm, meyve ağaçları diktiler. Nihayet Sakîfliîer Âmiroğullarına bu anlaşma ile ilgili olarak vermiş oldukları sözü bir müddet yerine getirdiler. Âmiroğulları'da bu sebeple diğer Arap kabilelerinin Sakîflilere yapmak istedikleri saldırılan önlediler.
Sakîflilerin nüfuz ve itibarları artınca Tâif memleketlerini tahkim ettiler ve Tâif üzerine muhkem bir sur inşa ettiler. Bundan sonra Sakîfliîer daha önceleri Âmiroğullarına arazilerini işletmeleri karşılığında ve yarı hisse şeklinde ödemekte oldukları meyveleri vermemek için direndiler. Âmiroğulları ise bu haklarını Sakîflilerden almak istediler, fakat haklarını almağa güç yetiremediler; bunun üzerine Âmiroğulları Sakîflilere savaş açtılar ve neticede herhangi bir zafer elde edemediler.

Sâkif kabilesi, Ahlâf (müttefikler) ve Mâlikoğulları olmak üzere iki batın (boy) dan meydana gelmişti. Sakîflilerin Âmiroğullarına karşı koymalarında Ahlâf'in büyük tesiri olmuştu. İşte bu

sebeple Ahlâf Mâlîkoğul-larına karşı bir itibar kazanmış oldu ve buradaki ikametlerini bu itibar ve üstünlük üzerine devam ettirdi.

Sonra Ahlâf m serveti artıp atları çoğalınca, Nasrb. Mu'âviye b. Bekr b. HevâzİnoğullarmIn arazisi içerisinde bulunan ve "Cilzân" denilen yeri atlarına koruluk olarak seçtiler. Nasroğulları bu duruma fena hâlde öfkelendiler ve bu yüzden Ahlâf ile savaşa girdiler. Tarafların inatlaşması savaşı uzattı ve sürüncemede bıraktı. Bu savaşta, Nasroğullarının başında önceleri Nasroğullarmdan olup sonra Yerbû'oğullanna intisap eden Ufeyf b. Âvf b. Ubâd, Ahlâf'in başında ise Mes'ûd b. Ka'neb bulunuyordu. Ahlâf ile Nasroğulları arasındaki bu savaşın uzamasını firsat bilen Mâlikoğulları, Ahlâf a karşı Yerbû 'oğullarıyla ittifak anlaşması yapıp birleştiler; çünkü öteden beri Mâlikoğulları ile Ahlâf arasında devam edip gelen bir kin ve nefret vardı. Bu sırada ise Mâlikoğullarmm başında Sakîflilerden Cün-dübb. Avfb. Haris b. Mâlik "b. Hutaytb. Cüşem bulunuyordu. Ahlâf, Mâlikoğulları ile Yerbû'oğullarının birleştiklerini duyunca hemen bir araya gelip toplandılar ve savaş için hazırlandılar. Ahlâf ile Mâlikoğulları ve müttefikleri olan Nasroğulları arasında meydana gelen ilk savaş Tâif vak'asıdır. Bu Tâif savaşında taraflar şiddetli bir şekilde savaştılar. 'Neticede zaferi kazanan Ahlâf, Mâlikoğıüîarı ile müttefikleri Nasroğullarını Tâif ten çıkardı ve onları Tâif in arka tarafında bulunan ve "Lahf" denilen bir vadiye sürdü. Bu Tâif savaşında Ebân dağının bir yolunda Mâlik ve Nasroğullarmdan pek çok kimse öldürüldü. Sonra taraflar arasında, Nahle tarafında "Gâmr Zû Kinde" ve Hulvân tarafında "Ke-rûnâ" adıyla bilinen bir kısım vak'alar daha meydana geldi. Kerûnâvak-'asinda Yerbûoğullarıiıdan Ufeyf b. Avf'ın atmış olduğu bir savaş narasıy-îa yetmiş hamile kadının çocuklarını düşürdükleri ileri sürülür. Her iki taraf Kerûnâ vak'asında çetin bir şekilde savaştılar, sonra savaşı bırakıp ayrıldılar. Bundan sonra Mâlikoğulları Ahlâf a karşı kendilerine müttefik bulmak için Devs, Has'am gibi diğer kabilelere başvurdular. Bu arada Ahlâf da Mâlikoğulîarma karşı kendilerine destek ve müttefik bulmak üzere Medine'ye gidip Ensâr'dan ittifak akdi talebinde bulundular; bunun üzerine' Ahlâf tan Mes'ûd b. Mu'attih, Evs kabilesinin Arar b. Avfoğuî-ları kolundan ve zamanında Ensâr'm ileri gelen eşrafından biri olan Uhayha b. Culâh'a gelip ondan destek ve ittifak akdi istedi. Bu durum karşısında Uhayhab. Culâh Mes'ûd'a : «Allah'a and olsun ki, bir adam kendi kavmi adına başka bir kavme gider ve onlardan yardım ve her hangi bir şey talebinde bulunursa, mutlaka kendi kavmi ' için hiç arzu etmediği şeyi o kavim için ikrar edip kabul etmek mecburiyetinde kalır.» diyerek ona öğütte bulundu. Bunun üzerine Mes'ûd daha önceki dostluğundan dolayı Uhayha'ya : «Ben senin kardeşinim.» dedi. Uhayha ise ona : «Senin kardeşin geride bırakmış olduğun (Mâlikoğulları) dır. Onların yanma geri dön; kulakların ve burnun kesilmesi bahasına da olsa, onlarla sulh anlaşması yap, çünkü onlara muhalif olduğun takdirde hiç bir kimse kavmin hakkında sana yardımcı olmayacaktır.» diye karşılık verdi. Bu durum karşısında Mes'ûd Uhayha'nm yanından ayrılmak mecburiyetinde kaldı, fakat Uhayha ona yol azığı katıp bir de silâh verdi. Ayrıca. Medine'de şato ve kaleler inşa eden bir genci de verdi. Bu genç Mes'ûd b. Mu'attib için bir kale (şato) yaptı. Bu kale Tâif te yapılmış olan ilk kale idi. Bundan sonra Tâifte bir takım kaleler inşa edildi. Artık Tâif savaşından sonra Ahlâf ile Mâlikoğulları arasında kayde değer herhangi bir savaş meydana gelmedi.

Taraflar arasında meydana gelen bu savaş hakkında pek çok şiir söylenmiştir. Bunlardan bir tanesi, Ahlâf tan ve Avf b. Ukdeoğullarından "Muhabbir" adıyla bilinen Rabî'ab. Süfyân'm söylemiş olduğu şu mealdeki şiirdir :

"Ahlâf ile Mâlikoğullan arasında savaş fitnesini kışkırtan ben değilim; bu fitneyi Sakîf kabilesinin iki efendisi (reisi) Mes'ûd b. Ka'neb ile Cündüb b. Avf körükledi ve onların tutuşturup körükledikleri bu

savaş fitnesinden kurtuluş imkânı yoktur. Mâlik ve Avfoğulları arasında alevlenip şiddetlenen bu savaş fitnesi, küçük yaştaki çocukların saçlarını ağartıp onları ihtiyarlattı. Bu savaş ateşini onlar kendi elleriyle tutuşturup yaktılar; fakat bu ateşi ne de güzel tutuşturdular... Onlar (Mâlikoğulları), yığılmış toprak kümesi gibi kalabalık halde geldiler ve onlara dönüş yerimizi çiğneyip geçtiler. Davetçi ölüm çağrısını tekrarladığı zaman, karşılaşmak için Mes'ûd b. Mu'at-teb'i, savaşmak için ise Avfb. Ukdeoğullarmı, Ilâc kabilesini, müttefiklerden Habîb'i, Ribâb topluluğundan bir kabilenin askeri alaylarını ve Sa'doğullanm çağırdılar. Mes'ûd b. Mu'attib, Mekrûsâ'da bir kavme (Mâlikoğullarma) baskın yaparak onları her taraftan kuşatıp sardı; bugün onlar için çok sıkıntılı ve ağır bir gün olmuştu. Hamile kadınlar, Ufeyfb. Avf'in (atmış olduğu savaş nârasıyla değil), yardım talebiyle attığı nara ile çocuklarını düşürdüler." [299]

SON

---

[1] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/XIII-XV.

[2] Burada geçen Doğu ve Batı kavramlarını bugünkü mânada değil, müellifin yaşadığı çağdaki mânada anlamak gerekir. (Mütercim).

[3] Musul hâkimi olan, Melikü'r-rahîm lakabıyla bilinen Bedrüdclin Lü'lü' b. Abdullah el -Atabekî'dir. Kendisi 657/1259'de vefat etmiştir. Zirikli, el-A'lâm, VI, IH. (Naşirin notu).

[4] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/1-8.

[5] Tercüme ettiğimiz bu eserin başta gelen temel kaynaklarından birisi Ebû Ca'fer Mu-hammed b. Cerîr et-Taberî (ölm. 310/922-923)'nin Târihu'I-ümem ve'1-Mülûk adlı ese-ridir.Müellîf İbn e!-Esîr, el-Kâmî! fi't-târîh ismindeki bu eserini kaleme alırken, hılket-ten 302 (914-915) yılına kadar olan kısmını hemen umumiyetle Tabârî'nin adı geçen eserinden kısaltarak almıştır. Bu sebeble «Câhiliye Devri Arapları Arasında Meydana Gelen Hâdiseler» başlığına kadar olan bu cüdin metnindeki eksik kısımları, müellifin ihtisarından kaynaklanan ve yanlış anlaşılmağa müsait olan yerleri, nüsha ve baskı farklarından ortaya çıkan farklılıkları göz önüne alarak btr kısımları Tabârî'nin adı geçen eserinden bazı kelime ve cümieier eklemek suretiyle tercüme ettik. Tercüme esnasında meydana gelebilecek kendi hatâ ve zühullerimiz istisna edilirse, metne uymayan tercümelerde bu husus göz önünde bulundurulmalıdır. (Mütercim).

[6] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/9-11.

[7] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/12.

[8] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/12-14.

[9] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/14.

[10] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/14-17

[11] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/17-19.

[12] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/20.

[13] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/20-22.

[14] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/23-26.

[15] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/26-28.

[16] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/28-31.

[17] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/31-32.

[18] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/32-36.

[19] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/36-37.

[20] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/37-43.

[21] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/43-44.

[22] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/45-48.

[23] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/49-50.

[24] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/50-52.

[25] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/53-54.

[26] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/55.

[27] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/56-57.

[28] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/58-60.

[29] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/61-66.

[30] Biver kelimesi "ön bin" demektir : Esb keiimesi ise "at" manasına gelmektedir. On bin tane ata sahip olduğu için kendisine bu isim verilmiştir. (Mütercim).

[31] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/67-70.

[32] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/71-74.

[33] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/75-76.

[34] Bu isimler sırasıyla Taberî'de Sadâ, Samûd ve Heba şeklinde geçmektedir. Bk. ilgili bölüm (Mütercim).

[35] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/77-85.

[36] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/86-92.

[37] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/92-93.

[38] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/94-97.

[39] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/98-100.

[40] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/101-103.

[41] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/103.

[42] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/104-105.

[43] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/105-107.

[44] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/108-110.

[45] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/110114.

[46] Bu isimler sırasıyla Taberî Tarihinde Yaksân, Zemrân, Medyan, Yesbuk, Sûh ve Büsr şeklinde geçmektedir. (Neşreden).

[47] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/115.

[48] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/115-117.

[49] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/118.

[50] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/119-121.

[51] Bu isimler Tevrat'ta, Bi!ded; Elifâz ve Sofer şeklinde geçmektedir. Bak Eyyûb Sifri, fasıl II, ayet, II. (Neşreden).

[52] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/122-130.

[53] Hz. Eyyûb (A.s.)'dan bahsedilirken hanımı Rahmet'in Efrâîm b. Yûsuf'un kızı olduğu söylenmişti. Bkz. Hz. Eyyûb bahsi (Mütercim)

[54] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/131-149.

[55] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/150-152.

[56] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/153-156.

[57] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/157-161.

[58] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/162-186.

[59] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/186-188.

[60] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/189-190.

[61] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/191-194.

[62] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/195-197.

[63] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/198-199.

[64] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/200.

[65] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/201-202.

[66] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/203-205.

[67] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/206-208.

[68] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/209-214.

[69] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/215-216.

[70] Bu tür hareketler peygamberlerin «İsmet» sıfatına aykırı düşer. Dolayısıyla bu ve buna benzer hareketlerin peygamberlerden zuhuru mümkün değildir. Bu konu hakkında doğru ve geniş bilgi için akâid ve kelâm kitaplarının nübüvvet bahislerine bakılmalıdır (Mütercim).

[71] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/216-219.

[72] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/219-220.

[73] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/221-222.

[74] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/222-228.

[75] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/228-232.

[76] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/232-233.

[77] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/234-236.

[78] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/237-239.

[79] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/240.

[80] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/240-243.

[81] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/244-246.

[82] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/247-249.

[83] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/250-259.

[84] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/259-260.

[85] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/261-263.

[86] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/264-265.

[87] O dönemde Fars ahâlisinden herhangi bir kişi öz kızı, annesi ve benzeri yakın akrabalarıyla evlenebiliyordu. (Mütercim).

[88] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/266-268.

[89] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/269.

[90] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/270-279.

[91] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/279-280.

[92] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/281-282.

[93] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/282.

[94] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/282-285.

[95] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/286-293..

[96] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/294.

[97] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/295-300.

[98] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/300-303.

[99] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/303-304.

[100] Ancak Judaea eyaleti hükümdarı olan Herodes Agrippa'nın M. S. 44 yılında öldüğü ve Hz. İsa'nın göğe kaldırıldığı sırada bu bölge hükümdarının Ventidius Kumanus (48-52) veya Festûs adında bir hükümdar olduğu bilinmektedir. (Mütercim)

[101] Judeae hûkürnarlığı. (Mütercim).

[102] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/304-308.

[103] Ancak Neron'dan sonra kısa müddetlerle Galbo (Sulpicius) ve Oiho (Salvius) 68-69 yıllarında hüküm sürmüşlerdir. Vespasianus ise 69-70 yılları arasında Roma tahtını işgal etmiştir. (Mütercim).

[104] M. S. 193-208

[105] M. S. 208-217. Ancak bu müddet içinde Sempiimus Geta ile birlikte hükmettiği için yedi yıl diye kaydedilmiş olabilir. (Mütercim

[106] Opellius Macrinus'un M. S. 217-218 yıllarında hüküm sürdüğü araştırmalarda belirtildiğine bakılırsa, Ibn el-Esîr'in verdiği bu bilgiye şüphe ile bakmak gerekir. Geniş bilgi için bk. Akştt, O. Roma İmparatorluk Tarihi, İstanbul 1970, II, 67 vd. (Mütercim).

[107] M. S. 218-222

[108] M. S. 222-235.

[109] M. S. 235-238

[110] M. S. 238-244. Maximinos ile Gordianus arasında kısa müddetlerle Kalvinus Balbinus ve Pupienus Maximus tahta geçmişlerdi. (Mütercmi).

[111] Bu son üç imparatorun hükümdarlık müddetleri, araştırmalarda daha değişik olarak belirtilir. Bk. Akşit, II, 350. (Mütercim).

[112] M. S. 395 yılma kadar ibn el-Esîr'in saydığı bu imparatorların hangi yıllar arası tahtta kaldıklarına dair geniş bilgi için bk. Akşit, II, 350-351 ve diğer yerler.

[113] Müellif, bundan sonra Bizans imparatorlarını kaydetmektedir. (Mütercim).

[114] Zenon iki kez imparator olmuştur. Birincisinde bir yıla yakın, ikincisinde ise 476-491 yMları arasında hüküm sürmüştür. Bk. Ostrogorsky, s. 56. vd. (Mütercim)

[115] 491-518

[116] Yirmi yıl değil de otuz sekiz yıl imparatorluk yaptığı bilinmektedir. Bk. Ostrogorsky,
s-535, hükümdar listeleri. (Mütercim

[117] Bu imparatorların hükümdarlık müddetleri için bk. Ostrogorsky, hükümdarlar listeleri, s. 535. (Mütercim)

[118] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/309-312.

[119] Hz. İsa'nın göğe kaldırılması, bu Tiberius'un zamanında değil, Tiberius'un oğlu Cla-udius'un zamanında olmuştur. (Mütercim)

[120] M. Aurelius Antoninus Caracall. (Mütercim)

[121] Antoninus Elagabalus. (Mütercim).

[122] Eshâb-ı Kehf güneş yılı hesabıyla mağarada üç yüz yıl kalmışlardır. Kurân-ı Kerîm'de ise güneş yılı ay yılı olarak beyan edilmiştir. Güneş yılı ile ay yılı arasındaki her yüz yılda üç yıllık bir fark bulunmaktadır. Buna göre şemsî üç yüz yıl kamerî üç yüz üç yıla muadildir. (Mütercim).

[123] Maxsimianus Galerius. (Mütercim).

[124] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/313-318.

[125] İznik Konsili ve burada alınan kararlar ile ilgili bilgi için bk. Ostrogorsky, Işıltan tercümesi, s. 44 vd. (Mütercim)

[126] 337-361

[127] 361-363

[128] 379-395) yılları arasında hüküm sürmüştür. (Mütercim).

[129] 395-408

[130] 408-450

[131] 450-457.

[132] 457-474

[133] Zenon, önce bir yı[kadar tahtta kaldıktan sonra inzivaya çekilip yerine oğlunu geçirmiş, fakat sonra tekrar hükümdarlığa geçerek 476-491 yılları arasında ikinci defa Bizans tahtını işgal etmiştir. (Mütercim).

[134] Basifiskos (Mütercim).

[135] 491-518.

[136] lustinos 518-527 yılları arasında Bizans imparatorluğu yapmıştır. (Mütercim).

[137] 527-565 yılları arasında 38 yıJ hükümdarlıkta kalmıştır. (Mütercim)

[138] II. lustinos 565-578. (Mütercim).

[139] 583-602

[140] Bugün Lübnan'da hâiâ küçük bir grup Mârûrîî yaşamaktadır. (Mütercim)

[141] 602-610

[142] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/319-324.

[143] İkinci rivayet daha doğrudur. Bk. Ostrogorsky, Işıltan tercümesi, s. 81 vd. (Mütercim)

[144] 695-698

[145] Ancak en son araştırmalarda bu dönemin 705-711 yıllan arasında olduğu kaydedilir. Bk. Ostrogorsky, Işıltan tercümesi, s. 535. (Mütercim).

[146] Daha evvel babasının hükümdarlığından söz edilmemektedir. (Mütercim).

[147] Ancak Ostrogorsky, onun 777-780 yıllarında hüküm sürdüğünü belirtir. Bk. Işıltan tercümesi, s. 535. (Mütercim).

[148] I. Mikhail Rangabe (Mütercim).

[149] Basileios I Makedonya sülalesinin kurucusudur. (Mütercim)

[150] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/325-330.

[151] Bu nesep şeceresinin doğrusu ise, Haykâr b. Hayk b. Umeyr b. Kanas b. Ma'add b. Adnan'dır, bk. Taberî, Târihu'l-ümem ve'l-mülük, ilgili bölüm. (Mütercim).

[152] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/331-332.

[153] Bu darb-f mesel Türkçemizdeki : "Atı alan Üsküdar'ı geçti" atasözünün karşılığıdır. (Mütercim).

[154] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/333-341.

[155] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/341-344.

[156] Eshâb-ı Hehf'in Tarsus'ta yaşadıklarına dâir de bir rivayet vardır. Bu rivayet halk arasında daha yaygındır. (Mütercim).

[157] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/345-349.

[158] Bu tür düşünceler ve sözler peygamberlerin "ismet" sıfatına yakışmaz. Bu hususa dikkat edilmelidir. Geniş bilgi için Enbiyâ suresinin 87. ayetinin geniş tefsirine bakılmalıdır. (Mütercim).

[159] Bu tür düşünceler ve sözler peygamberlerin "ismet" sıfatına yakışmaz. Bu hususa dikkat edilmelidir. Geniş bilgi için Enbiyâ suresinin 87. ayetinin geniş tefsirine bakılmalıdır. (Mütercim).

[160] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/350-353.

[161] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/354-356.

[162] Burada şehir manasına gelen "medîne" kelimesi Taberî Tarihinde minare ve kule manasına geien "mi'zene" şeklinde geçmektedir. Bu İtibarla sütunları çekilerek yıkılanın şehir değil, kule olması gerekir. Bak. Taberî Tarihi, ilgili bölüm. (Mütercim).

[163] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/356-357.

[164] Yukarıdaki paragrafın büyük bir kısmı metindeki hatalı kelimeler ve eksik cümlelerden dolayı Taberî'nin Tarihi esas alınarak tercüme edilmiştir. (Mütercim).

[165] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/357-366.

[166] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/366.

[167] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/367.

[168] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/367-368.

[169] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/368.

[170] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/369.

[171] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/369-379.

[172] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/373-375.

[173] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/375-377.

[174] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/377-378.

[175] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/378.

[176] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/379.

[177] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/379.

[178] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/379.

[179] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/379-380.

[180] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/380-385.

[181] Biraz önce Tîsfon şehri Doğu Medâin olarak geçmişti. Burada ise Baîı Msdâin oia-rak geçmektedir. Hülasa metinde bir tenakuz bulunmaktadır. (Mütercim).

[182] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/385.

[183] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/386.

[184] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/386.

[185] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/386.

[186] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/386-389.

[187] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/389-395.

[188] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/395-396.

[189] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/396-398.

[190] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/398-400.

[191] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/400.

[192] Lân : Çerkez, Abaza, Açıkbaş ve Gürcülerin yaşadıkları Dağıstan bölgesidir. (Mütercim).

[193] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/400-403.

[194] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/403-412.

[195] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/412.

[196] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/412-418.

[197] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/418-421.

[198] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/421-424.

[199] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/424-427.

[200] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/427-428.

[201] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/428-432.

[202] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/433-437.

[203] Hums : Kureyş, Harem ahalisi demektir. (Mütercim).

[204] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/437-438.

[205] Bu hadisin izahı şöyledir: Hz. peygamber, Câhiliye dönemindeki Arap kabilelerinin birbirlerine karşı savaşmak ve yağma hareketlerine girişmek üzere yaptıkları ittifak anlaşmalarını reddetmiştir. Burada islâm'ın takviye edip desteklediği hılf (İttifak) akdi ise Câhiliye döneminde mczlûma yardım ve akrabalık İlişkilerini devam ettirmek üzere yapılan ittifak anlaşmalarıdır. (Mütercim).

[206] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/439-440.

[207] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/440-442.

[208] Bu cümle Taberi'nin Tarih'inde: "Şer nasıl çoğalır?" Şeklinde geçmektedir. Bak. ilgili bölüm (Mütercim).

[209] Taberî'nin Tarih'inde, "yirmi sekiz günlük" cümlesi "yirmi sekiz ay" şeklinde geçmektedir. Bak. ügili bölüm (Mütercim).

[210] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/443-451.

[211] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/451-453.

[212] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/454-457.

[213] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/457-463.

[214] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/463-466.

[215] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/466-474.

[216] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/474.

[217] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/475.

[218] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/475-477.

[219] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/477-480.

[220] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/480-481.

[221] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/481.

[222] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/481-482.

[223] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/482-483.

[224] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/483.

[225] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/484.

[226] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/484-487.

[227] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/487-492.

[228] Az Önce Esedoğullarımn Tihâme'de bulundukları kaydedilmişti. Burada ise oniarın ileri gelen eşrafının Tihâme'ye gönderildiği ifade

ediliyor. Her- halde metinde bir tahrip var. Doğrusunu tesbîî etmek mümkün olmadı. (Mütercim).

[229] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/492-500.

[230] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/500-502.

[231] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/502-503.

[232] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/504-517.

[233] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/517-518.

[234] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/518-520.

[235] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/520-524.

[236] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/525-526.

[237] Yukarıda geçen "Beredân Vak'asında" Ümmü Ünâs ile Amr'ın değil, oğlu Hâris'in evlendiği kaydedilmişti. (Mütercim

[238] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/526-529.

[239] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/529-530.

[240] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/530-532.

[241] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/532-542.

[242] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/542-559.

[243] Ku'dud, babası muammerinden (uzun ömürlülerden) olması hasebiyle, en büyük atası ve babası arasındaki nesep vasıtası az olan kişiye denir, (Mütercim).

[244] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/559-563.

[245] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/563-564.

[246] Cizlü't-ta'ân'1 lâkabının Umeyrb. Kays'a değil, Alkame b. Firâs'a ait olduğu bazı kaynaklarda zirkedilmektedir. bkz. Âsim Efendi Kamus Tercümesi, ilgili madde. (Mütercim).

[247] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/564-570.

[248] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/570-571.

[249] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/571-572.

[250] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/572-574.

[251] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/575-576.

[252] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/576-578.

[253] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/578-580.

[254] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/580-581.

[255] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/581-582.

[256] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/582.

[257] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/582-584.

[258] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/584-586.

[259] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/586-589.

[260] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/589-591.

[261] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/591-592.

[262] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/592-593.

[263] Yukarıda Ukl, Abd Menâtb. Üdd'ün oğulları gösterilmişti. Burada ise Abd Menâtb. Üdd'ün oğulları olarak Adiyy gösterilmektedir, bk. Nisâr Vak'ası. (Mütercim).

[264] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/593-597.

[265] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/597-599.

[266] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/599-602.

[267] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/602-603.

[268] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/603-605.

[269] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/605-607.

[270] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/607-608.

[271] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/608-609.

[272] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/609-611.

[273] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/612.

[274] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/613-614.

[275] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/614-615.

[276] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/615-616.

[277] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/616-617.

[278] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/617-618.

[279] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/618.

[280] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/619-620.

[281] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/620-621.

[282] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/621-623.

[283] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/623-624.

[284] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/624-625.

[285] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/625-627.

[286] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/627-628.

[287] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/628-630.

[288] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/630-632.

[289] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/632-633.

[290] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/633-634.

[291] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/634-636.

[292] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/636-637.

[293] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/637-638.

[294] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/638-640.

[295] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/640-.

[296] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/640-642.

[297] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/642-644.

[298] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/644-647.

[299] İbnü'l Esir, El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, Bahar Yayınları: 1/647-650.